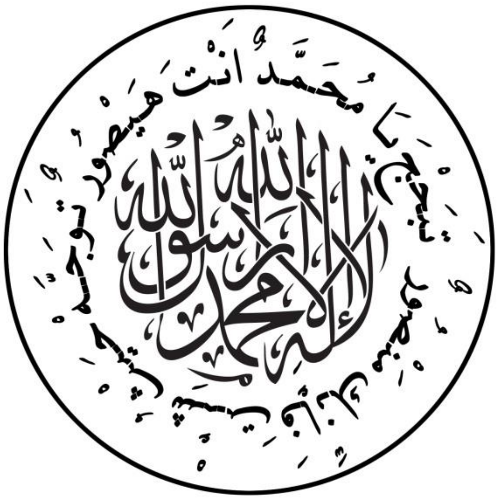
YAZILAR
37

2015

İhramcızâde
Hacı İsmail Hakkı
ALTUNTAŞ

İSBN:
ismailhakkialtuntas@gmail.com
http://ismailhakkialtuntas.com

Dizgi : **H. İsmail Hakkı Altuntaş**
Kapak :
Baskı- Cilt :

2015

بِسْــمِ اللهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الحمد لله رب العالمين والصلاة والسلام على رسولنا محمد وعلى اله وصحبه وسلم اجمعين

İnternetteki sitemiz **http://ismailhakkialtuntas.com/** da 2015 yılarında okuyucularımızla paylaştığım yazılardan bir kısmıdır.

Yazılarda sıra gözetilmedi. Değişik konular peş peşe yazıldı. Bu şekilde okuyan açısından fazla sıkıntı oluşturmayacağı düşünüldü.

Tevfik ve inayet Allah Teâlâ'dandır.

İhramcızâde
İsmail Hakkı ALTUNTAŞ
Esenler /İstanbul

Başlangıç: 18. 06. 2015

Bitiş : 06. 07. 2015

ADINI SÖYLEMEMEK İÇİN

Başımı koyduğum her yerde secde edilen
“O”dur.
Altı yönde ve ötesinde, ibadet edilen
“O”dur.
Bağ, bahçe, gül, bülbül, semâ, sevgili
hep birer bahanedir.
Maksut olan hep “O”dur!

Divan-ı Kebir’den

Ben üzümüm, tekmeler altında dönüp duruyorum.
Aşk, beni nereye çekerse,
oraya gidiyorum.
Bana “Ne diye benim çevremde dönüyorsun?”
dedin.
Ben, senin çevrende değil, kendi çevremde
dönüyorum.

(Rubai 1289)

Telsiz yanımıza gelme.
Çünkü biz düğündeyiz.
Sen kalk davul çal âleme duyur ki
Biz Mansûr’uz.
Aşk ilkimini ele geçirmişiz.
Sarhoşuz ama
üzüm şarabında sarhoş değiliz.
Senin düşüncenden, hayâl ettiklerinden çok
uzaklardayız.

(Rubai 1428)

Ona bazen şarab lâkabını verdim,
bazen kadeh dedim,
Bazen sâf altın, bazen de ham gümüş diye ad taktım,
Bazen yem, bazen tuzak, bazen av
diye onu çağırdım,
Bütün bu adların takılmasının
sebebi nedir?
Adını söylememek için.

(Rubai 1143)

Adını söylememek arzusu,
Hz. Mevlana kaddesellâhü sırrahu’l azîzin tarifi zor saygı, sevgi ve bağlılığı ile içsel (gizemci) yaklaşımından kaynaklanmış olsa gerek.

İçindekiler

12 Yazılar

VÂRİDÂT-İ BEDREDDİN

Mütercimi: Şeyhü'l-İslâm MUSA KÂZIM EFENDİ

Müellifi:
SİMAVNA KADISI OĞLU ŞEYH MAHMUD BEDREDDİN
kaddesellâhü sırrahu'l azîz
Mütercimi:
Dârü'l-Fünûn-i Şahane Muallimlerinden ve Sabık Şeyhü'l-İslâm
MUSA KÂZIM EFENDİ
Neşre Hazırlayan:
MEHMED SERHAN TAYŞİ

بِسْـمِ اللهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الحمد لله رب العالمين والصلاة والسلام على رسولنا محمد وعلى اله وصحبه وسلم اجمعين

Bismillahirrahmanirrahim

(1/B) ÂHİRET

Ey tâlib! Hak bil ki umûr-i âhiret cühelanın zu'm(yanlış zann) ettikleri gibi değildir. Zîrâ: Umûr-i âhiret âlem-i emr, âlem-i gayb, âlem-i melekûtdan, yâni âlem-i ervâhdandır. Avamın zannettiği gibi âlem-i şehâdetden değildir.

Bu umûra müteallik olan kelâm-ı enbiyâ doğrudur, enbiyâ o sözlerinde sâdıkdır. Lâkin iş o sözleri anlamaktadır. Hiç şüphe etme ki, âsârda gelmiş ve ahbârda vârid ve şayi' olmuş olan cennet, hûr(hûri), kusūr(kasrlar), esmâr, enhâr, azâb-ı nâr ve emsali şeyler meâni-i zahiresine münhasır değildir. Bunların diğer manâları dahî vardır ki, o manâları ancak asfiyâ ve evliya bilirler.

HİKMET-İ 'İBÂDÂT

İbâdât-ı vâzı'dan maksad kulûbün o vücûd-ı a'zam ve bâkî-i akdeme (2/A) teveccüh ve incizâb'dır, binâen-aleyh umûr-u dünyâ ile meşgul bir kalb ile bin sene namaz kılmış olsan bile bundan dolayı hiçbir ecr-i hüsn ve sevâb-ı cemileye nâ'il olamazsın!

MA'ÂD-İ CİSMÂNÎ

Bu beden için bekā olmadığı gibi, ba'de'l-fenâ, eczası içün kemâ fî's-sâbık bir daha terekküb dahî yokdur. Vâkı'a Kur'an'da ihyâ-i mevta meselesi vardır. Fakat oradaki ihyâ-i mevtadan maksad, eczâ-ı uzviyyenin ba'de'l-fenâ bir daha terekkübü ve biaynihi evvelki hâline ifrağı değildir.

Ey gafil; sen nerede, Hakikat nerede! Dünyâ ile meşgul olduğun için Hakk'ı idrâk idemezsin, mevhûmâtı "kemâlât" diye tahayyül eylersin. Hakk'dan pek uzak olduğun için Hakk'ı idrâk ve kemâlâtı tahsile teveccüh ve ikbâl bile etmezsin. Eğer hakîkat-ı hâlî bilirsen asıl kemâlâtın neden ibaret olduğunu anlarsın, şübhe yok ki kemâl-i safvet ve hâlisiyetle Hakk'a meyl ve teveccüh eylersin. Sen bir çocuk gibisin; çocuğa, talîmden (2/B) nefret itmeyüp belki âna(ona) rağbet itsün diye, ulûm ve fünûn fevâkih ve sâ'ir lezâiz-i mahsûsa ile temsil olunur. Bu sûretle çocuk tahsîl-i kemâlâta alıştırılur. İşte enbiyâ da evliyâ-yı etfâl gibi olub, sizi tahsîl-i kemâlâta alıştırmak için umûr-i âhireti birtakım lezâiz-i cismâniyye ve suver-i mahsûsa ile temsil ve tasvir eylemişlerdir. Sen bu gāfil kalbin ile Allah'ı

ve enbiyâyı "bildim" veyâhûd kıra'at-i kütüb ile "bildim" zannında mı bulunuyorsun. Hiç şübhe yok ki sen, ders ile iştigâl ettikçe o nisbetde idrâk-i Hakk'dan tebâüd idersin!

EVÂMİR-İ İLÂHİYYE VE SÂ'İR BA'ZI ISTILÂHÂT-I KUR'ÂNİYYE

Emr-i ilâhî iktizâ-yı zâtdan ibaret, telaffuz ve hurûf ve lisân-ı Arab'dan münezzehdir. Binâen-aleyh "Allah şu şeyi emr etti" dimek, "Vücûd-i Mutlak'ın zâtı o şeyi öyle iktizâ eyledi" dimekdir. "Kalem" de her şeyin hakikatinden ya'ni Vücûd-i Mutlak'dan ibâretdir. Her şeyin hakikati etvârda, ezmânda, kendisine câri olacak şeyleri yazmakda ya'ni te'sîr etmekde olduğu için "Kalem" nâmını almışdır.

(3/A)Hûr, kusūr, enhâr, eşcâr, esmâr ve emsali şeylerin kâffesi de âlem-i hisde değil, âlem-i hayâlde tahakkuk ider; "cinn" de böyledir, nitekim "el-cinn" ismi dahî buna delâlet eyler. Zîrâ "cünne ani'l hissi'z-zâhirî" denilir ki hiss-i zahirîden gâib oldu dimekdir. "Cinni müşahede ettik" diyenler ânı(onu) hiss-i zahirîyle müşahede itmiş olduklarını zann iderlerse de, hakîkat-i hâl öyle değildir. Ânlar(Onlar) cinni kuvve-i hayâliyyeleriyle müşahede etmişlerdir. Zîrâ eğer hiss-i zâhiriyeleriyle müşahede etmiş olsalar idi, hiss-i zahirîde herkes müşterek olmasiyle herkesin dahî cinni müşahede itmeleri lâzım gelür idi!?

"Lâ ya'lemü'l-gaybe illa'llâh ve'r-râsihûne fi'l-'ilmi vemâ ya'lemu te'vîlehu illa'llâhu ver-râsihûne fî-l'ilm" ayetinin teveccüh ve tefsiri:

Cenâb-ı Hakk "Lâ ya'lemü'l-gaybe illallah ver-râsihûne fi'l-ilm yekülüne âmenna bihi" "vemâ ya'lemu te'vîlehu illa'llâhu ver-râsihûne fî-l'ilmi yekūlûne âmennâ bihi"(Âl-i İmran-7) buyurdu. "El-gayb"daki "Elif lâm" istiğrak içindir. Her gaybi bilen de ancak O, vâhid-i kahhârdan 'ibâretdir. Binâen-aleyh burada asla işkâl yokdur!?

(3/B) EŞYÂNIN YEKDİĞERİNDE MEVCÛD OLDUĞU, BİNÂENALEYH, "KUNTU KENZEN" HADÎS-İ ŞERİFİNİN SIRRI ZUHUR EYLEDİĞİ

Her şeyde hattâ her zerrede bile bütün 'avâlim mevcûddur. Görülmez mi ki, bir habbede bir ağacın cümlesi bi'l-kuvve mevcûd ve mündemiç olduğu gibi habbe dahî bi-külliyetihi ağacın her cüz'ünde bi'l-kuvve mevcûd ve mündemicdir, çünki ağaç habbeden, habbe de ağacın meyvesinden, ve meyve ise ağacın bi'l-cümle eczasından husule gelmekdedir. İşte avâlim de böyle olub, bi'l-cümle eczâsiyle kendi aslında ya'nî vücûd-i mutlakda var ve aslı dahî bi'l-külliye avâlimden her birinde mevcûd ve mütehakkıkdır.

Öyle ise bütün avālimin her zerrede mevcûd ve mündemiç olduğu şübhesizdir. Burası malûm olunca, Tâlib-i Hakk'a "küntü kenzen mahfiyyen feahbebtü en u'rafe fehalaktu'l-halka li-u'rafe" hadîs-i kudsî'sinin sırrı elbetde zuhur eyler, Cenabı Hakk "Bir kenz-i mahfî idi, bilinmek istedi, bilünsün diye bu mahlûkâtı halk etti, halbuki ânı(onu) bilen yine kendisidir, başkası değil; kendisi her şeyden münezzeh olmakla beraber her şey ile muttasıfdır!

(4/A) Beyt: Safâ lî nûrun fitîluhu şahmu sîne

Fekeyfe'l-kalbu mahfûfun bi-elfi meş'ale

[Kalb'de mahfî olan şahmden (iç yağı) ibaret bir fitilin mücâhede-i Hakk ateşi ile erimesinden bana bir nûr-i musaffa (saflaşmış) hâsıl oldu, bu nûr nasıl hâsıl olmasın ki kalb, bin meş'ale ile ihata edildi!]

"Ey sâlik! Me'yûs olma ki kat'-ı mehâlik itdikten (tehlikeleri aştıktan) sonra senin de o nûr ile safâyâb olacağın me'muldur (umulur)."

İNSANLARIN İBÂDETTE HATÂLARI

İnsanlar yekdiğerine yâhûd derâhim (dirhemler) veya denânir (dinarlar) veya izzet ü mefahire, meâkil (me'kele/yiyecekler) ve meşâribe (içecekler) ibâdet ediyorlar da "ALLÂH'a ibâdet ediyoruz zannında bulunuyorlar!

(4/B) ARZ VE SEMÂYA ‘ARZ OLUNAN EMÂNET

Cenâb-ı Hakk; “İnnâ arazne’l-emânete alâ-s-semâvâti ve’l-ardi ve’l-cibâli fe-ebeyne en yahmilnehâ ve eşfakne minhâ ve hamelehâ-l insân(ü) innehu kâne zalûmen cehûla(n)” (Bakara 283) buyurdu. Ehl-i tahkik: “Buradaki emânetden maksad marifetullâh'dır.” dedi. Ben derim ki, bu emânetden maksad “sûret-i Hakk” olmak ihtimâli daha kuvvet-lidir. Zira insân sûret-i Hakk üzre halk olunmuşdur. Çünkü sûret-i “Hakk” sûret-i küll olub, bu ise başkasında değil ancak insândadır, binâen-aleyh “es-semâvâti ve’l-ard, ve’l-cibâl”, kavillerinde bir ehil lafzı takdirine hacet yokdur, şu hâlde ma’nâ-yı nazm “Biz bizzat semâvâta, arza, cibâle, kendi sûretimizi arz ettik, ânlar o sûreti haml ve kabulden ibâ(çekinme/tiksinme) itti, insân ânı hâmil olub, kabul eyledi, halbuki insân sûret-i Rahmâniyye'yi kabulden evvel maddesi itibariyle zalûm ve cehûl idi, o sûreti kabul idince âdil ve alim oldu.” dimekdir.

(5/A) MELÂİKE

Seni Hakk'a tergîb ve teşvik iden her şey bir “melek” ve Rahman, mâsivâya tevcih ve sevk eyleyen her şey dahî İblîs ve Şeytân'dır. Bu hâlde seni sebîl-i Hakk ve irşada meyl ettiren ya’nî kalbinde o meyli uyandıran kendi kuvâ-yı insâniyyen “Melaike” ve tarik-i fitne ve sebîl-i fesada sevk eyliyen şehevât-ı hayvâniyyen ve kuvâ-yı vehmiyyen dahî şeyâtîndir. Binâen-aleyh sende melâ’ike ve şeyâtîn dolu olup, hükm ise galibindir. “Cinn de bu iki kuvâ arasında birtakım mu’tedil kuvvetlerden ibâretdir!

MELÂİKE VÂSITASİYLE NÜZÛL-İ MATAR

Katarât-ı matar'dan (yağmur katreleri) her katrenin bir sebebi vardır. Bir katre ancak o sebeple ufk-ı arzdan bir mevkie düşer, bu sebebe “sükūt-i katre”nin “illet-i tâmmesi” denür. İşte katreyi o mahalle indiren melek o sebebden, o kuvvetden ibâretdir. Kezâlik her katrenin eczâ-i vücûdiyyesinden yani vücûdunu teşkil iden eczadan her bir cüz'ü (5/B) içün dahî bir sebeb ve bir kuvvet vardır ki, o sebebler, o kuvvetler vâsıtasiyle katre-i mezkûre teşekkül etmiş ve katre hâline girmişdir. Bu hâlde “Her katre içün bir melek vardır” ve “Her katre içün birtakım melâ’ike vardır” kaziyyeleri arasında münâfât aykırılık (münâfî/menfî/tenâfî/nefy) yokdur. Zîrâ bu iki kaziyyeden birincisi sükūt-i katrenin illet-i tâmmesi, ikincisi dahî esbâb-ı vücûdiyyesi ‘itibariyle bilâ-şekk sâdıkdır. Bunun böyle olması o kuvvetin bir sûretle temessül etmesine ve o sûrete “Melek” tesmiye olunmasına da mâni* değildir. Ya’nî her kuvvet bir sûretle temessül idebiliyor ve o sûrete de “Melek” nâmı virilebiliyor!

CENÂB-I HAKKIN MERÂTİB-I MÜTEBÂYİNEDE ZUHURU

‘Ukubet, rahmet, elem, lezzet ve emsali şeylerin cümlesi “Hak Teâlâ'dır. Bunların “Hakk Te’âlâ'dan ibaret olmalarına hiç mâni dahî yokdur. Çünki bunlar Cenâb-ı Hakk'ın (6/A) tenezzülâtı mukteziyâtından olub umûr-i nisbiyye kabîlindendir. Hakk Te’âlâ bunların cümlesinden bizzat münezzehdir. Görülmez mi ki insân ve yılandan her birinin ağzındaki lüab(salya) kendisine mülayim ve münâsib olduğu hâlde diğerine muzır ve zehrdir. Halbuki hakîkat-i hayvâniyye hem her ikisinden gayr-i hâlî ve hem de o zehr ü zarardan bi’l-külliye münezzeh ve arîdir. İşte Hakk Te‘âlâ da böyle olub, hem merâtib-i mevcûdât-ı mukteziyâtından biri ve hem de o mevcûdâtdan gayr-i hâlîdir. Çünki “Hakk Te’âlâ” “Külli’l-külliyyât” dır.

HAKK TE'ÂLÂ HAZRETLERİNİN BİZZAT ZUHURA MEYLİ

Cenâb-ı Hakk'ın zuhûr'a meyl-i zatîsi vardır. Çünki ânın tahakkuku ancak cüz’iyyâta tebaiyyetledir. “Küntü Kenzen” hadîsinde zikr olunan muhabbet de işte o meyl-i zatî ve iktizâ-yı zatîden ibâretdir. İmdi hadîs-i şerifin manâsı: “Ben bir kenz-i mahfî ya’nî her sûretden arî bir vücûd-i mutlak idim. Fakat zuhura meyl-i zâtim olmağla bu mahlûkātla (6/B) taayyün ve tahakkuk iderek zuhura geldim” dimekdir. Bu ma’nâ ile ba’zı meşâyihin o hadîse virdikleri ve tahayyül eyledikleri ma’nâ arasında mesâfe-i ba’îde vardır. Tenebbüh ve teemmül ile de o gibi cemaat-ı câhile ve seyyi’eden ihtiraz it. Hatîb ve imâm ve sâ’ire gibi bir re’îs-i cema'atın maksûdı “Hakk” olmaz ise o cema'atdan uzlet itmek lâzımdır. Meğerki ânları(onları) irşâd kasd oluna. Çünki, ibâdetin rükn-i a’zamı maksûdun “Hakk” olmasından ‘ibâretdir. Bir cemâ’atda bu rükn fevt olunca ânların(onların) ibâdetleri de fevt olur. Yalnız sû’-i cem’iyyetleri kalır. Sû-i cem’iyyetden ihtiraz ise evlâdır!

LÂ MEVCÛDE İLLÂ HÛ

"Hakk Te'âlâ" dan başka mevcûd yokdur. Asıl "maksûd" dahî ancak O'dur. 'Urefânın "Yâ mâksûde" ve "yâ mevcûde" sözleri dahî buna delildir. Binâen-aleyh Hakk Te'âlâ" bi'l-cümle eşyâya şâmildir. Velevki eşyânın ba'zısı ba'zısına zıd olsun. (7/A) Çünki hep eşyâ "vücûd" mefhûmu tahtında mündericdir, ta'bîr-i diğerle her biri o asl-ı vâhid'in bir sûret-i uhrâsıdır. Tezâd ve tenâfî ancak bu sûretler, bu mertebeler i'tibâriyledir. Binâen-aleyh Hakk Te'âlâ bu mertebelerden münezzeh olmakla beraber ânlardan(onlardan) hâlî de değildir. Öyle ise "Bâtıl" "min haysi'l-vücûd" "Hakk" olub butlanı ise emr-i nisbîdir!

HER MERTEBENİN ÂLEM-İ ECSÂMDA İNTİVÂSI

Kâffe-i merâtib-i âlem hep ecsâmda muntavî(dürülmüş/tayy) ve mündemicdir. Hattâ âlem-i ecsâm bi'l-külliye mahv ü ma'dûm olsa âlem-i ervah ve âlem-i mücerredât bile kalmaz. "Sâhib-i Mirsâd" bir mesel îrâd eylemiş ve o meselde ecsâmı şeker kamışlarına, ervahı da ânların 'usaresine teşbih etmiş ve bu teşbihle ecsâmsız ervahın mevcûd ve bakî olabileceğini îhâm(vehme düşürme) eylemiş ise de ecsâmsız ervahın vücûd ve bekası mümkin değildir. Çünki bu ikisi arasındaki tegayur bir emr-i hakîkî değil belki emr-i i'tibârîdir. Zîrâ hakikat ve nefsü'l-emrde ervâh ile ecsâm yekdiğerinin aynıdır. (7/B) Ez cümle beden-i insân fî'l-asl rûh idi. Ta'bîr-i diğer ile "Hak" idi. Ya'nî bir cevher-i gayr-i maddî ve bir mevcûd-i gayr-i sûrî idi. Teraküm ve teâkub-u suver ile tekâsüf ide ide bir kalıbdan diğer kalıba gire gire nihayet beden-i insân oldu. Hâlbuki şu tekâsüf ve ictimâ'dan hâsıl olan sûretler birer birer zail olunca yine telattuf iderek(latifleşerek) şerîk ve nazîrden münezzeh "Hakk" olur!

İNSÂN DA İKİ CİHET

İnsân, min haysi't-te'sîr "Hakk" ve min haysi't-te'essür "Abd, mahlûk, mahkûm, mecbur, makhûr"dur. Binâen-aleyh bi'l-cümle ef 'al "Hakk"ın olub sûretler hep O'nun âletleridir. Ya'nî "Hakk" sûret-i insân'da tecellî itmiş ve o sûret ve o âlet vâsıtasiyle faaliyetini icra eylemekde bulunmuşdur. Fakat insân bundan gaflet ederek kendisine mahsûs irâde, ihtiyar, fiil, vücûd olduğunu tahayyül ider. İnsânın bu gaflet ve tahayyülü bir dülgerin kendisinden (8/A) sudūr iden bir fi'ili yine varlığı kendisinden husule gelmiş olan bir âletine isnâd etmesine benzer. Şurasını ihtar iderim ki, insânın bu tasavvuru bu tahayyülü mücerred bir gaflete mebnî olduğu içün mezmûmdur. Amma eğer kendisinin "Hakk"dan ve "Hakk"ın da kendisinden başka bir şey olmadığını biliyor da fi'ili, ihtiyarı kendi nefsine hakk olduğu cihetle isnâd eyler ise tahayyül ve tasavvur-i mezkûr mezmûm değildir. Zîrâ abd bu takdirce fiil-i mahsûsun bir sûret-i mahsûsadan sudūr etmiş olacağını ve o sûret-i mahsûsanın sahibi ise Hakk'dan başka bir şey olmadığını bilmiş olduğundan tasavvur ve tahayyül-i mezkûr vâki' ve nefsû'l-emr'e mutâbıkdır. Bunun içündir ki "Ben yaptım" ve "Ben işledim" gibi sözlere ârifler musîb olub câhiller ise muhtîlerdir!(hatalılar)

İNSÂN'DA İRÂDE VE İHTİYAR

İnsânda "irâde" ve "ihtiyar" denilen şey kendisinden sudūr iden bir fi'ili bir işi isdâr ve îcâd ideni bilmekden 'ibâretdir. Yoksa (8/B) diler ise işlemek, dilerse terk etmek manâsına değildir. Zîrâ ef 'alin sudûru meşiyyetle olub, meşiyyetde esbâb-ı hârice ve dâhilenin ictima ile hâsıl birtakım suvar ve merâtib mukteziyâtından bulunmakla, esbâb-ı mezkûre ictimâ' itdikde meşiyyet bi'z-zarûre ve bi'l-vücûb zuhūr ider. Ve bunu müte'âkib ef 'al dahî bi-tarîki'l-vücûb husule gelür. Fî'l-vâki 'insân kendisinin ef 'al-i mezkûreyi terke muktedir olduğunu zannider. Fakat bu zan bi'l-külliye yanlışdır. Tavrun dahî ef 'al gibidir. Öyle ise 'inde't-tahkîk bir fi'ili isdâr ve îcâd idende o fiilin kendisinden sudūr ettiğini bilmekden başka bir şey kalmamışdır. "İrâde ve ihtiyâr"ın manâsı ise bundan ibâretdir. Bir hayvandan ef 'al-i mütezâdenin(zıd) sudūr etmekde olduğu o hayvanda "diler ise işlemek ve diler ise terk itmek" manâsına bir irâde ve bir ihtiyar bulunduğunu îhâm ediyorsa da hakîkat-i hâl benden istediğin şeydir.

Horozun mezbelede eşinmesinde ve nısfi'l-leylde ötmesinde bir nev'-i garabet (9/A) vardır. Avam zann ider ki, horozun (diler ise işlemek ve diler ise terk etmek) manâsına irâde ve ihtîyârı vardır da horoz o irâde ve ihtiyar ile mezbelede eşiniyor ve nısfü'l-leyl'de ötüyor. Hâlbuki bu bir zann-ı bâtıl ve

kavl-i kâzibdir. İşte keşf ve ilhamın bana i'tâ eylediği tahkik bundan ibâretdir. Fakat bu tahkik 'ukūl-i nâkısa'ya muvafık gelmez!

KIDEM-İ 'ÂLEM VE HAKK'DAN SUDÛR-İ EZDÂD

Âlem cinsiyle, nev'iyle şahs-ı mutlakiyle kadîm olmakla beraber hudûs ile de muttasıfdır. Fakat bu hudûs, hudûs-i zemânî değil hudûs-i zatî 'dir. Ya'nî âlemin muktezâ-yı vücûd-i Hakk olmasına "Hudûs" nâmı verilmiş ve fakat muktezî ile muktezâ arasına bir ân bile girmemişdir. Cenâb-ı Hakk'dan ezdâd(zıdlar) sudūr ile bunların ba'zısına razı olur, diğer ba'zısına da razı olmaz. Hele eşyâ-yı mütezâdenin Hakk'dan sudûru müktezâ-yi Zât olduğundan bunun vukû'u behemehâl lâzımdır. Çünki müktezâ-yi Zât'dan (9/B) tehallüf itmez.

Ba'zısının marazî ve diğerinin gayr-i marazî olduğuna gelince, bu da doğrudur. Çünki bu eşyâ ve ef 'al-î mütezâde iki kısma munkasımdır. Birisi nizâm-ı âleme âid ve diğeri ise bu maksad-ı alî'den hâricdir. Birincisine "marazî" ve ikincisine dahî "gayr-i marazî" nâmı virilmişdir. Cenâb-ı Hakk'dan böyle gayr-i marazî eşyâ ve ef 'alin sudûru, bir şahsdan hâl-i sükût ve zemân-ı i'tidâlde râzî olmayacağı birtakım ef'âl-i kabîha'nın hasebü'l-gazab bilâ-ihtiyâr sudūr itmesine benzer. Vâkı'a sudûr-i ef 'al ve eşyâ meşiyyetledir. Fakat o meşiyyet iktizâ-yı zât manasınadır. Ehl-i zâhirin zann ettiği manâya değil, ânlardan ba'zıları kabâyih ve fevâhişin Cenâb-ı Hakk'dan sudūr ittiğini i'tikād ile beraber bu sudûrun kendilerince muteber olan ma'nâya göre irâde ve ihtiyar ile husule geldiğini iddi a etmişler ise de Hakk Te'âlâ Hazretleri o misillû irâde ve ihtiyârdan müteâlî ve o zâlimlerin dedikleri şeyden bi'l-külliye berîdir!

EMR-İ MÜRŞİDE İTÂ'ATİN LÜZUMU

(10/A) Tâlib-i Hak hastaya, kemâlât-ı matlûbe de sıhhate, cehl-ü nâdânî dahî maraza, mürşid ise tabîb-i hâzıka benzer, şöyle ki bir hasta kendisini tabîbe teslim ider. Tabîb ânı iktizâ itdiği vechile muayene ve tedâvî eyler. Envâ-i edviyyeyi itâ ve birçok mualecâtı(ilac tedavisi) icra ider. Hasta bu edviyye'nin merâretine(acılık) ve mu'âlecâtın âlâm ve ekdârına sabr ü tahammül eyler. Kesb-i sıhhat ve i'âde-i afiyet itmek ümidiyle tabîbin her emrine imtisal eyler. Halbuki ümîd ettiği sıhhat ve afiyete ba'zan nâ'il olur, ve ba'zan de olamaz.

Ma'a hâzihi yine emr-i tabîbe imtisal kendisine behemehâl lâzım gelir. Hattâ "Beni şifâyâb itmeyince senin emrine imtisal etmiyeceğim, dediğin şeyleri yapmıyacağım" dise, bu söz kat'iyyen ma'kûl görülemez. Tâlib-i râh-ı hakikat ve sâlik-i tarîk-ı hidâyet olan kimse de böyle olub, 'avâ'ık-ı(âika/engel) dünyeviyye ve alâ'ik-ı(alâka) nefsâniyyesini kat' iderek matlûbuna vuslat içün "şeyh" ve "mürşid"i tarafından ne gibi şeyler tavsiye ve emr olunur ise o emirlere cidden imtisal ve hemân ânlar ile gerçekden istifâde (10/B) eylemek kendisine lâzım gelür. Binâen-aleyh mürşidine "matlûbum hâsıl olmayınca dediğin şeyleri icra edemiyeceğim" dise bu söz emâre-i sefâhet ve delîl-i cehalet addedilir!

Şİ'İR

Beyt:

Velil meri en yes'â bitnâfîhi nefuhu

Veleyse aleyhi en yusaidehu eddehru

Fe innale bissayi el müna temme emruhu

Ve in aradal makdûru kâne lehul ğadru

[Meâlen: İnsân kendisine nâfi 'olan şey'i tahsile sa'y etmeli ve ma'a hâzâ dehrin de her husûsda kendisine müsâ'ade etmeyeceğini bilmelidir. Binâ'enaleyh eğer insân sa'ylığı ile matlûbuna nâ'il olur ise temâmen mürur ve eğer bir mâni-ı makdûr-i zuhur ise bilâ-şek ma'zûrdur.]

Meselâ dünya ile iştigâli terk Hakk'a vusul ve sâ'ilinin a'zam-i usûlüdür. İş bu merkezde iken birçok adamlar vardır ki, hasebü'z-zâhir vuslat-ı Hakk arzusunda bulundukları hâlde kendilerine bu cihet yani

dünyâ ile iştigâli terk ciheti arz ve teklif olundukda: "Mat-lûbuma nâ'il olmayınca dünyâ ile iştigâlimi terk idemem" derler, bu sözün akl'dan ba'îd bir söz olduğunu hiç de düşünmezler.

(11/A) MESÂLİK-İ ENBİYÂ

Enbiyâ, evliya-yı etfâle benzerler. Evliyâ-yı etfâl çocuklarını nefsû'l-emrde mevcûd olmayan birtakım eşyâ ile itmâ(tamah) veya ihâfe(korkutma) iderek kesb-i kemâlât'a teşvik ve tergîb ettikleri gibi, enbiyâ dahî meb'ûs oldukları akvamı birtakım eşyâ-i maddiyye ve suvar-ı mahsûse ile i'tmâ veya inzâr eyliyerek ânları kemâlât-ı Hakk'a ve maarif-i ilâhiyyeye teşvik ve tergîb eylemişlerdir.

Şu kadar ki etfâlî kesb-i kemâlâta teşvik içün zikr olunan şeyler ba'zan kizb-i mahz olabilür. Fakat enbiyâ-i i'zâm hazerâtı şâ'ibe-i kizb'den münezzeh olduklarından ânlar tarafından ümmetlerinin ahvâline münâsib olarak serd ve ityân edilen tebşîrât ve tenzîrâtın diğer manâları dahî vardır. O manâları ancak ârifler bilirler. Meselâ avamdan birisine "şu işi işler isen sana nurdan iki kuş virilecekdir" denildiği zemân o kimse buradaki "nurdan iki kuş" sözünü beyne'l-'avâm ma'rûf (11/B) ve meşhur olan manâya haml ider. Hâlbuki kasd ve irâde olunan manâ bu değil belki beyne'l-enbiyâ ve'l-evliyâ mâ'rûf olan manâdır ki, o da o iki kuşun iki mes'ele-i 'ilmiyye'den ibaret olmasıdır. Rü'yâda bunun nazîri olub, ândagörülen sûret-i zahirî üzere değildir. Lâkin rü'yâ herkes hakkında kesîrû'l-vuku olduğundan ânın zahirî üzere olmadığını bilürler. Ve binâen-aleyh ta'bîri hususunda teemmül ve tefekkür iderek delâlet ideceği şeyi anlarlar. Fakat mesâlik-i(meslek/sülûk) enbiyâ, evliyâullâh'dan başkalarına mesdûd(sedd konmuş) olduğu cihetle evliyadan ma'dâ bütün nâs o yollarda a'mâ olub, adetâ nereye basdıklarını bilemezler. Amma evliyâullâh nûr-i keşif ve ziyâ-i ilham ile bi-avni hüdâ mesâlik-i mezkûreyi pek güzel görüb anladıklarından, oralarda basiret üzre yürüyüb giderler. Nâs'ın "sülûk" ettikleri turûku teemmül ider isek bu tarîklar fünûna münkasım ve cümlesinin zünûnuna mübtenî(bina edilmiş) olduğunu görürsün. "Men lem yezuk lâ ya'rif" (Tatmayan bilmez).

(12/A) 'İSÂ ALEYHİ'S-SELÂM

"İsâ" aleyhi's-selâm rûhu ile "Hayy" ve cesed-i unsurîsiyle "Meyyit"dir. Fakat kendileri "Rûhu'llâh" olduğu ve binâen-aleyh rûhâniyyet ânda gâlib bulunduğu ve mevt ise rûha değil ancak cesede te'alluk ettiği içün "İsâ ölmedi" denildi. Ve bu söz "el-hükmü li'l-gâlib" hikmetine binâ edildi. Yoksa "İsâ ölmedi" sözünden "İsâ cesed-i unsurîsiyle ölmedi" manâsı kasd edilmedi, zira cesed-i 'unsurîsinin ölmeyüb el-ân "Hayy" olması kat'iyyen muhaldir, f'efhem, sekizyüzsekiz senesinde bir Cuma gicesinde âlem-i manâda serâpâ yeşil elbiseye bürünmüş iki âdem gördüm. Bunlar İsâ aleyhi's-selâm'ın cesed-i meyyitini iki elleriyle tutarak bana arz ediyorlar. Ve bu vechle mûşârü'n-ileyh'in vefat etmiş olduğuna beni îkâz ve irşâd eyliyorlar idi!

HAŞR-I CİSMÂNÎ

Avamın zu'm itdiği gibi haşr-ı ecsâd mümkün olamaz. Meğer bir zemân gele ki, ânda nev'-i insândan bir şâhs kalmıya ve ba'dehu peder ve mâdersiz olarak toprakdan insân tevellüd idûb, (12/B) ândan sonra yine tenasüle başlaya.

["Hakka'l-yakîn" mertebesine vâsıl olmayan erbâb-ı sülûk dâima rûhâniyetle meşgul olub, cismâniyâta asla iltifat edemedikleri için haşr-ı ecsâd'ı şiddetle inkâr iderler. Bunlara '"Urefâ" denir. Hazret-i Şeyh'de bunlardan olduğundan haşr-ı ecsâdı inkâr etmiştir. (Mütercim)]

CENNET VE NÂR VE MELÂ'İKE'YE DÂİR BAHS-İ DİĞER

Cennete, nâra ve bunların tafsilâtına âid lafızlar için manâlar vardır. Fakat o manâlar ukūl-u cühhâle yerleşmiş olan manâların gayri'dir. Melâ'ike de âlem-i melekûtdandır ve bu melek-i mahsûs zımnında mevcûdlardır. Çünki âlem-i melekût bu âlem-i mahsûs'un bâtınından başka bir şey değildir. El-hâsıl bevâ'is-i hayra "melâ'ike", bevâ'is-i şerre de "şeyâtîn" ve "ebalis" tesmiye olunmuştur. Bazı insân y-i mahsûs surbu bevâ'isden birisini tahayyül ve tasavvur ettikde ânı kendi isti'dâdına göre bir şeetinde görür. Ve bunun üzerine eşyâ-yı sâ'ire gibi ânın da hakîkaten hâricde mevcûd bir şey olduğunu zan ve i'tikād ider, hâlbuki bu zan ve bu i'tikād hilâf-i vâkı'dır. (13/A) Çünki o şey haricde değil ânın kuvve-i hayâliyyesinde mevcûddur. Bu zan ve itikadın sebebi ise müşâhede-i hayâliyye'nin müşâhede-i hissiyyeye ziyadesiyle benzemesidir. Hattâ bir insân bir şey'e bir zemân dikkâtle bakdıktan sonra

gözlerini yumdukda o şeyi zahirde olduğu gibi hayâlen müşahede ider, ânın ne şekilde ne va’zîyyetde ne keyfiyyetde olduğunu gözleriyle görür gibi görür.

“Hakk”dan i’râz iden bir recül-i fâsık’a ve bir şâhs-ı mütemerride dahî “Şeytân” tesmiye olunur. Evham ve ebâtıldan hâlî bir kalbe mâlik olan bir merd-i sâlih de ba’zân âlem-i menâmda istikbâlde zuhura gelecek şeyleri aynen görür!

HAKÎKAT-I RÜ’YÂ

Hükemâ, hakikat-ı rü’yâyı beyânda “Rûh-i insânî âlem-i mücerredâta ittîsâl ider de suvar-ı vekâyi’ oradan kendisine mün’akis olur” dediler. Bunun böyle olmak ihtimâli olduğu gibi, görülen şey’in nâ'imden(uyuyan) hâriç olmayıb belki ânın kendi hayâlât-ı dimâğiyyesi ve tasavvurât-ı zihniyyesi olmak ihtimâli dahî vardır. Çünki insân eşyâyı (13/B) hâl-i yakazada tasavur ettiği gibi hâl-i nevm'de de tasavvur ider. Şu halde bir nâimin hâl-i nevm de müşahede eylediği şey’in rûhan mücerredâta kesb-i ittisal itmesi ve ânlara mukabele eylemesiyle hâsıl olmak bir sûret, bir ma’nâ olduğu te’ayyün itmez. Ve binâen-aleyh hükemânın rü’yâ hakkındaki sözleri kat’iyyet hükmünü alamaz. Hattâ me’mûl iderim ki hakk benim dediğim gibi olub hükemânın dediği gibi değildir. Zira nâ’îm(uyuyan) ancak hâl-i yakazada bildiği veya gördüğü veyahut işittiği veya tasavvur eylediği veyâhud âna münâsib bir şey görebilir. Eğer rü’yâ hükemânın dediği gibi mücerredâta mukabele ve ittisal ile hâsıl olmuş bir şey olmasa idi, na'îmin âlem-i ma’nâda gördüğü şeyler meyânında gerek kendisini ve gerek cinsini evvelce hiç de görmediği ve işitmediği veya kalbine hutur eylemediği bir şey dahî bulunabilür idi. Hâlbuki nâ’îm böyle bir şeyi asla göremiyor, âlem-i menâm(uyku)da gördüğü şeyler hep hâl-i yakazadaki kendi tasavvurâtı ve tahayyûlâtı dâ’iresinde deveran ediyor. Kalb ve dimağ hâl-i yakazada olduğu gibi hâl-i nevm'de de faaliyetini icra iderek tasavvurât ve tehayyülâtından (14/A) asla hâlî kalmaz. Safvet ve hâlisiyyet nisbetinde bu tasavvurât ve tehayyülâtda isabet dahî eyler. El-hâsıl rü’yâ denilen şey’ nâ’îm'in birtakım sûretlere temessül etmiş kendi havâtır-ı zihniyyesinden başka bir şey değildir.

HİLKAT-I ÂLEM’E DÂİR BİR KAZİYYENİN MA’NÂ-YI HAKÎKÎSİ

“Cenâb-ı Hakk evvelâ bir ‘cevher’ yaratdı. Ba’dehû o cevherden bu âlemi halk ve îcâd itdi” kaziyesi meşhûr-i enam(mahlukat/herkes)dır. Ben derim ki, bu “cevher”den maksad sûret-i Hakk en evvel kendisinde zuhur itmiş olan birinci mazhardır. Binâen-aleyh “kaziye-i mezkûre Cenâb-ı Hakk evvelâ bir sûret-i basîta'da zuhur eyledi. Ba’de o sûretden diğer sûretler teşa’üb(şu'be) ederek nihayet şu mükevvenât husule geldi” demekdir!

DUÂ VE ZİKR

Du'alar zikirler, hep kalbin matlûba ya’nî Hakk’a teveccüh itmesi içündür. Binâen-aleyh bunlar râbıta hükmünde olub, asıl müessir ise ancak teveccühdür. Bu meseleye eşyâ-yı kesîre teferru’ ve bununla ehl-i gaflete hafî olan şeyler tebeyyün eyler. Amelsiz ilm, imansız amele veyâhud(14/B) ruhsuz bedene benzer!

YİNE İRÂDE VE İHTİYAR

Mütekellimîn; “Cenâb-ı Hakk kādir-i muhtardır” didiler ve bu ihtiyara da “sıhhâtü’l-fi’il ve’t-terk” manâsını virdiler. Binâen-aleyh ânların bu sözleri Cenâb-ı Hakk'ın kâfir'in küfrünü ve zâlim'in zulmünü irâde ve ihtiyâr itmiş olduğunu ifâde eder. Ebu ‘Alî ve emsali de “Allah-u Te’âlâ mûcib-i bi’z-zât’dır, ya'nî ânın vücûdu âlem'in vücûduna mugayir ve ândabi-tarikil-îcâb müessirdir” reyinde bulundular. Bu iki itikadın ikisi de bâtıl olub, cehl-i mahzdan ve Hakk'a ‘adem-i ıttılâ'dan neş'et eylemişdir. Birincisi bâtıldır, zira Hakk’ın irâdesi, meşiyyet-i ihtiyarî hep isti’dâd-i âlem üzre câri ve âna tâbidir. Bir şeyde isti’dâd olmayınca ândabir eser zuhur itmek ihtimâli yokdur. “Yef 'alullahu mâyeşau ve yahkümu mâyürîd” kavlinin manâsı “Cenâb-ı Hakk ‘şey-i vâhid'de her ne olursa olsun işler’ dimek değildir”, belki bunun manâsı “Cenâb-ı Hakk bir şey’in her neye istî’dâdı vâr ise ânda ânı diler ve ânı işler” dimekdir. Çünki meşiyyet-i ilâhiyye istidada tâbi’ ve bütün kâ’inât bi-hasebi’l-isti’dâd (15/A) kendilerinden sâdır ve hâsıldır. İşte meşiyyet-i ilâhiyye'nin taalluku ancak böyle olub, bunun hilâfina te’alluk meşiyyet gayr-i mümkindir.

Evet, “Allah” dilediği şeyi işler ve fakat ancak isti’dâdda olan şeyi diler. Hakk Te’âlâ Hazretleri dilediği şeyi nasıl işlemez ki, dilemesi mukteză-yı Zât ve işlemesi kendi zuhuruna mir’âtdır. İnsandaki irâde ve ihtiyar dahî “Sıhhatü’l fiil ve’t-terk” mânâsına değildir. “İrâde ve ihtiyar” sıhhatu’l-fiil ve’t-terk manasına nasıl olabilir ki insân ba’zan bilmediği bir sebebden nâşî gam-nâk olur. Hâlbuki eğer o sebebi bilse gam ve kederi derhâl zâ’il olur. Ânı bilemediği için bâtınen kendisinde bir elem hisseder. Ve bu elemle, bir müddet mâğmûm olur gider. İşte bu gam bâtini ve elem de vicdanî bir işdir. O insân bunu da mı, “sıhhâtü’l-fiil ve’t-terk” mâ’nâsınca kendi irâde ve ihtiyariyle yapmışdır. İkincisi, ya’nî hûkemâ’nın kavli de bâtıldır. Çünkü vücûdda te’addüd yokdur!

KELİME-İ TEVHÎD İLE “EL-MELEKÜ LÂ YEDHULÜ İLÂ ÂHİR” HADÎS-İ ŞERÎFİ’NİN MANÂLARI

(15/B) “La ilahe illallah” "Mâ fî’l-kevni gayrullâh" dimekdir. “el-melekü lâ yedhulu beyten fîhi kelb” hadîs-i şerifi de kendisinde sıfât-ı kelbiyyeden bir eser bulunan bir kimsenin kalbinde merâtib-i melekiyye'den bir mertebe ve evsâf-ı kudsiyyeden bir vasıf bulunamaz” mealindedir.

“İNSANLARIN MA’BÛD-İ MEVHÛMEYE İBÂDETLERİ”

İnsanlar zamân-ı cehâletde sanem-i mahsûsa ibâdet ediyorlar idi, bu zamanda da sanem-i mevhuma ‘ibâdet ediyorlar. Ümîd iderim ki, Allah Hakk'ı izhâr ider de nâs ma’bûd-i Hakk'a bi-hakkın ibâdet iderler!

ALLAH NEDİR?

Allah, Vücûd-ı mutlak'dan ibâretdir. Bi’l cümle ef 'al o vücûd'dan zuhur ettiği ve binâen-aleyh kâffe-i kemâlâtı müctemi’ olduğu cihetle âna “Allah” tesmiye olunmuşdur. Şu kadar ki, ef 'alin, sıfatın, şu’ûnun, kemâlâtın ândan zuhuru ancak mezâhir vasıtasiyle ol-duğundan ‘umûmiyyeti itibariyle mezâhirin cümlesi kemâlât-ı ilâhîyye'yi itmam etmiş ve ânların (16/A) ihtilâfları hasebiyle her birinden eşyâ-yı muhtelife sudūr ve zuhūr eylemekde bulunmuş ve bu sebeble kesret-i zahirde değil belki mezâhirde vukū’a gelmişdir.

İmdi Allah Te’âlâ Hazretleri bi’l-cümle mezâhirde tecellî etmiş bir vücûd-i aslî ve bir cevher-i bâtınî olmağla mezâhîrden her biri diğerine bi-hasebi's-sûret mugayir ise de bi-hasebi’l-hakîkat cümlesi birdir. Binâen-aleyh mezâhirden birisi “Ben Allah'ım” dise, bu söz bi-hasebi’l-hakika sahîh ve doğrudur. Çünki fî’l-vâki’ kâffe-i eşyâ ânın yâ’nî o mazharın asl ve hakikatinden zuhur itmişdir. Bundan te’âddüd-ü ilâh da lâzım gelmez, zira karîben zikr olunduğu veçhile ta’addüd zahirde değil mezâhirdedir. Tâ’bir-i diğerle asılda değil suvardadır. Zahir ve asl hepsinde birdir. Kezâlik mezâhirden birisi “Ben Hakk'ım” dedikde bu söz dahî ale’l-ıtlâk sahîh ve gerçekdir. Zira her şeyde vücûd olub, vücûd ise mutlakiyeti ya’nî birşey ile adem-i tekayyüdü i’tibâriyle “Hakk” tesmiye olunmuştur.

“Bu söz, ale’l-ıtlâk sahîhdir” dimek, “İster o mazhardan herşey veyâhud ba’zı şey' sudūr itmiş olsun ve ister ise hiçbir şey' sudūr (16/B) itmemiş bulunsun, kezâlik ister her şey' ile ittisâf eylemiş olsun ve ister ise eylememiş bulunsun” dimekdir. Şu kadar var ki, bi-i’tibâri’s-sûret her şey' kendilerinden südûr itmemiş bulunduğundan “mezâhirden her biri gayru’llâh'dır” sözü dahî doğrudur.

Bunu biraz da şöyle îzâh edelim; mâsadâk i’tibâriyle cümle eşyâ birdir. Meselâ “Hâlık” lâfzının sâdık olduğu şey ne ise “Rezzâk” lâfzının sâdık olduğu şey dahî odur. “Abd” ve “Hakk” ve sâ’ireyi de buna kıyâs eyle. Binâen-aleyh “Bi-hasebi’z-zât kesret ve tegâyür olmayub bunlar hep hasebi’l-mefhûmât ve hasebi’l-i’tibârâtdandır. Ta’bîr-i vâzıh ile, kesret ve mugâyeret hep evhâm-ı hayâlât kabilindendir. Nitekim: “Kâna’llahu ve lem yekûn ma’ahu şey’ün ve Hüve’l-ân alâ mâkân” hadis-i şerîfiyle; “Kûllî şey’in hâlikun illâ vecheh” âyet-i kerimesi dahî buna delâlet etmekdedir.

(17/A) LEHV’İN MANÂSI

Kur'an-ı Kerîm'de dünyâya “Lehv” ve “La’b” denildi. Buradaki el-lehv ve el-melha manasınadır ki, insânı Hakk'a teveccüh ve meyl’den men’ iden şey dimekdir. Dünya dahî insânı Hakk'a meyl ve teveccühden men’ eylediği için “Lehv” ve “La’ib” nâmlarını almışdır. Fakat bir şey iki ciheti cami’ olur ve bu iki cihetden birisiyle insânı Hakk'a diğerleriyle de masivâya sevk eyler ise ânda hem “Hâl” ve “İbâhiyyet” hem de “Hürmet” ve “Kerâhiyyet” i’tibâr olunmak lâzım gelür. İşte dünyâda böyle iki ciheti cami’ olduğundan ânınla iştigâl “Hakk” ile iştigâl olmak itibarıyla mübâh, ve belki de ibadet ve

mâsivâ ile iştigâl olmak cihetiyle dahî haram ve kerahetdir. “Semâ” da bu kabildendir. Evkât-ı mahsûsaları hasebiyle fukarâ-i muhlisin haklarında helâldir. Zira esvât-ı haseneyi işitdikleri vakit ânların kalbleri Cenâb-ı Hakk'a tayarân ider. Efkâr-ı dünyâdan kalblerinde bir zerre bile kalmayub kalbleri muhabbet-i (17/B) ilâhiyye ile dolar. Şimdi insaf idelim şu sûretle vuslat-ı Hakk'a vesile olan bir şey’ tahrîm itmek, âna haramdır, dimek bir müslime nasıl helâl olur!

ASHÂB-I SÜLÛKU SUNÛF-I ADÎDEYE TAKSÎM

Ashab-ı sülûk, odun gibi sunûf-i adîde’ye münkasımdır. Odun üç sınıfdır. Birinci “sınıf-i yâbis”dir ki onu bir ateş ile işti'al ider(tutuşturur/meş'ale) ve bir daha sönmeyub yana yana bil-külliye ateş olur gider. Bir fakir-i muhlis tekemmül itdikte “Allah olur” diyenlerin maksadları dahî bu manâya hami olunur. İkincisi dahî son derece sınıf-ı ratb’dır ki, rutubeti biraz zâ’il olmadıkça ânı ihrâkda ne kadar ilhâh ve ikdam olunsa işti'al etmesi mümkin olamaz.

Üçüncüsü de; sınıf-ı mutavassıtdır ki, ba’zı aksâm-ı onu meşakkatle işti'al ider. Ve ba’de’l-işti’âl bir daha sönmeyip bitinceye kadar yanar ise de diğer ba’zı aksâm-ı ziyâde meşakkatle yanar. (18A) Ve bi’l-cümle rutubeti zâ’il oluncaya veya biraz tenakus idünceye değin uğraşmak ve çalışmak iktizâ eder, sâlikîn de böyledir. İşte bu teşbih ile ahvâl-i tâlibîn ve etvâr-ı sâlikîni bil de bundan sonra halkın âdat ve harekâtına akvâl ve ahvâline ve ef 'aline ehemmiyet virme!

VAHDET-İ VÜCÛD

“Zât-ı Hakk her şeyden münezzehdir. Bununla beraber her şey ânda ve O her şey'dedir. Vâcibdir. Hiçbir tavırda vücûdun ândan ayrılmak ihtimâli yoktur. “İmkân” bi-hasebi’s-sûret ve binâen-aleyh hayâlidir. Hudûs ve kıdem, hep sûrete teâkub ider. “Allah”, sûretden münezzeh olmakla beraber yine sûretdedir. Çünki o sûretin aslı, hakikati Ândan(O'ndan) başka bir şey değildir. Bunun içün vücûd-i mümkin bi-hasebi’l-hakîkat “Hakk” ve bi-i’tibâri’s-sûret mahlûkdur. “Sübhâne men merece’l-bahreyni yeltekiyân beynehümâ berzahu’n-lâ yebgiyân”. Buradaki “Bahreyn’den maksad “vücûb” ile “imkân” bahirleridir. Ânların yekdiğerine (18/B) mülâki olması da ikisinin vücûdda iştirak eylemesidir. Beynlerindeki “berzah” da işte o vücûd’dan ibarettir. “Lâ yebgiyân’dân müstefâd olan ânların “adem-i bağiyleri de birisinin diğerine ‘adem-i iltibasından kinayedir. Hem “vücûd” hem de imkân i’tibâriyle ne “Hakk” bir şey-i mümkin olabilür, ne de bir şey-i mümkinden “Hakk” olabilür. Fakat “ayn-i vücûd” i’tibâriyle ikisi de birdir. Çünki hakîkatde vâcibde olsun mümkinde olsun ayrı ayrı vücûd yokdur. Bazıları da “her birinin ayrı ayrı vücûdu vardır” dimiş ise de bu emr-i i’tibârîden başka bir şey değildir!

VÜCÛD-U MUTLAK

“Vücûd-u Mutlak” fi’il ve tesir i’tibâriyle “Allah, İlâh, Hâlık" olub, teessür ve infial cihetiyle de abd ve mahlûkdur!

VE DİĞER İBARE

“Vücûd-u Mutlak” mutlakiyyeti i’tibâriyle bi’l-cümle eşyâya sirâyet etmiş ve hepsi ânınla tezeyyün (19/A) etmişdür. Hâlbuki bu Vücûd-u a’zâm yine mutlakiyyeti cihetiyle cümlesinden münezzeh olub, “Hisset, şerâfet, zulmet, kedûret,” gibi şeyler hep mezâhirde zuhûr etmekde ve bu tefâvüt yine o mezâhire nisbetle husule gelmektedir. Yoksa Vücûd-i Mutlak'a nisbetle hepsi bir olup hakîkâtde gayr yokdur. O “vücûd-u mutlak” bin sûretde zuhur etse yine şey-i vâhid’dir. Bu matlabı biraz da şöyle izah edelim!

“Vücûd-u Mutlak”, “Hakk”dır. “Hakk” her şeyde ve her şey' dahî ânda zuhur etmekdedir. Binâen-aleyh hakikat ve nefsü’l-emr’de zâhir ve mazhar şey-i vâhid olub, beynlerindeki tegâyür ve tehâlüf, bir emr-i i’tibârîdir. Hakk’ın eşyâda zuhur etmesi de, kendi zâtı i’tibâriyle değil belki mahallin kabiliyet ve isti’dâdı cihetiyledir.

MEŞİYYET VE NEFH-İ RÛH

Hakk’ın meşiyyet ve irâdesi, iktizâ-yı Zât’dan ‘ibâretdir. Yoksa cühhâl ve ulemâ-i rüsumun zu’m etdikleri gibi değildir.(19/B) Cenâb-ı Hakk’ın “Ve izâ sevveytuhu ve nefehtu fihi min rûhî” kavli de

“esbabın içtimâı ve isti’dâdın husûlü sebebiyle beden-i insân vech-i mahsûs üzere tesviye olundukda yani her azânızı kendi mahall-i lâyıkda zuhur iderek bedenin kabûl-u rûha olan isti’dâd ve kabiliyyeti tamâm olundukda ânda nefh ta’bîr olunan rûh zuhur eyler.” mealini müîddir. Rûha “nefh” ta’bîr olunması beynlerindeki bir münâsebet ve bir müşâhebete mebnîdir. Yoksa bu ta’bîr bir ta’bîr-i hakîkî değildir.

HAYÂT

Bedende hâsıl olan hayât hâsiyet-i terkîb ve faâliyet-i ecza ile hâsıldır. Nutk, dıhk gibi şeyler de böyledir.

İnsân ile hayvan arasındaki tefâvüt de terkîbden nâşi olup hepsinin aslı ise birdir. Bu asl-ı vâhid her mertebede bir zuhûr-ı mahsûs iktizâ itmiş ve o zuhûr-ı mahsûsa mertebe-i hayvâniyyede rûh-ı hayvânî ve mertebe-i insâniyede nefs-i nâtıka unvânı verilmişdir. Yoksa rûh-ı hayvanî başka, rûh-ı insânî de başka bir şey değildir. (20/A) Mertebe-i hayvâniyye’de “hayvân” olan şey ne ise mertebe-i insâniyyede “insân” olan şey dahî odur. İkisi arasındaki tefâvüt ancak isti’dâd hasebiyledir!

“BA’DE’L-VEFÂT BEDENDEN İFTİRÂK İDEN CEVHER”

Bir beden vefat ettikde ândan iftirâk iden “cevher” o bedende, o sûretde zuhur etmiş olan Vücûd-i Mutlak’dan ibarettir. Vücûd-i Mutlak sûretin fesâdiyle fâsid olmaz. Belki ile’l-ebed bakî ve kendisine suvar-ı eşyâ ‘alâ’d-devâm mütevâlîdir. Çünki bu cevherin kendi kendine tâayyünü olmadığından her zemân kendisi içün bir sûretin bulunması emr-i zârûrî ve binâen-aleyh cevher-i mezkûr lâ-a’letta’yîn bir sûretden gayr-i hâlidir.

(Ez serima reştenumuden ve bi dest ve o nest ez yaran kuşiden âlem-i dîl hud bi payanest her zaman bi hasabi vakt rahi bi numayed tacil nemi bayed kerd ki her meyvera vakitest veleykin der ciddi mücahede tacil bayed kerd ki taksir.)

[Bizden ser-reşte gösterib ele virmek yârandan da sa'y ve gayret itmekdir. ‘âlem-i dîl ya’ni makāmât-ı kalbiyye bî-pâyândır. Her zaman hasebü’l-vakt bir tecelli gösterir. (…..zahid…..vardır. Hat mücahede ve ta’cîl eden taksir etmemelidir.)]

(20/B) YİNE VÜCÛD-İ MUTLAK

“Vücûd-i Mutlak” li-zâtihî vâcibdir. Mümteni’ olması gayr-i kābildir. Zîrâ vücûd ile ‘adem beyninde münâfât(aykırılık) olduğunda birisi diğeri ile ittisâf(vasıflanma) idemez. Ve hiçbir sebeble vücûd ma’dûm olamaz. Nerede kaldı ki vücûd’un ‘ademi vâcib ola. Vücûd-i Mutlak imkân-ı hâs ile mümkün de olamaz.

[İmkân-ı âmm ile mümkin olmak vücûbe münâfî olmadığı içün Hazret-i Şeyh imkân-ı hâssı tahsis bi’z-zikr etmişdir.]

Zira Vücûd-i Mutlak imkân-ı hâs ile mümkin olub, ya’nî varlığı da yokluğu da vâcib ve lâzım değil belki her iki tarafı müsavi bulunur ise varlığı mükteseb olmak lâzım gelür. Ve bu hâlde nefsine nazaran fi’l-asl ma’dûm bir şey’ olması iktizâ eder. Hâlbuki Vücûd-i Mutlak fî’l-asl ma’dûm olunca zâtına hakîkatine nazaran adem ya’nî yokluk ile ittisâf etmiş olması icâb eyler. Vücûd’un ‘adem ile ittisâfı ise karîben beyân olunduğu üzere bilâ- şekk muhaldir.

Bir de Vücûd-i Mutlak imkân-i hâs ile mümkîn olduğu takdirde varlığı içün bir mûcide muhtâc olur. Bu ise kat’iyyen bâtıldır. Zira o mûcid mevcûd bir şey’ ise, Vücûd-i Mutlak’ın (21 /A) behemehâl ânın zımnında tahakkuk etmiş olması lâzım ve lâbüd [şüphesiz, kesin] olduğundan vücûd-i mutlak’ın nefsinden ol tahakkuku, ta’bîr-i diğer ile tahakkukdan evvel tahakkuku lâzım gelür. Bu ise bir şeyin kendi nefsine takaddümü dimek olduğundan kat’iyyen muhaldir. Yok, eğer o mûcid mevcûd değil belki ma’dûm bir şey ise, bir şey ma’dûmun diğer bir şeyi icâd idemeyeceği der-kârdır. Öyle ise şu iki takdire göre dahî vücûd-i mutlak’ın imkân-ı hâss ile mümkün bir şey olamayacağı taayyün iderek bi’zzât “vâcibü’l-vücûd” olduğu sabit olur.

“Vücûd-i Mutlak” vâcibü’l-vücûd olunca ânın “Allah” olduğu ve her şey’in vücûdu ancak ânınla husule geldiği ve binâen-aleyh cümle eşyâ âna mazhar ve kendisi o eşyâda zahir olduğunu tahakkuk eyler!..

VÜCÛD-İ MUTLAK’DA İKİ İTİBÂR

Vücûd-i Mutlak ayn-i Hakk’dır. Hakk, her mertebe’de iki i’tibârdan hâlî değildir. Birisi te’sîr, diğeri de teessür ve infi'aldir. Hakk birinci i’tibâr ile “İlâh” ve “Allah”, ikinci i’tibâr ile de “Âlem, Halk, Hâdis” tesmiye olunmuştur. Fefhem…!

(21/B) VÜCÛD’DA ÜÇ İ’TİBÂR DAHA

Vücûd’da diğer üç i’tibâr daha vardır. “Vücûd-i sırf”, “Vücûd-i Mutlak”, “Vücûd-i Mukayyed”. Itlak ve takyîdden hâlî olan vücûd-i sırf “Hakk”dan ibaret olduğu gibi, ıtlak ve takyîd ile ittisâf eyleyen vücûd dahî “Hak”dan ibarettir. “Hakk” ıtlak ve takyîdden hâlî bir vücûd-i sırf olmak i’tibâriyle ne küllî ne cüz’îdir. Çünki külliyet ıtlak cüz’iyyet de takyîd itibâriledir.

Ya’nî kendisinin kâffe-i eşyâya şümulü ve eşyânın ânda iştiraki i’tibâr olundukda âna “külli” unvânı virilür. Eşyâ-yı kesîre’nin ânda iştirakinden kat-ı nazar ânın mezâhirden bir mazhar-ı muayyende zuhuru i’tibâr edildiği sûretde ise “cüz’î” nâmını alur. Binâen-aleyh Hakikat-i sırfe-i ilâhiyye min haysi'z-zât külliyet ve cüz’iyyet üzre sabık ve bunlar ânınla mesbûkdur. Her ne kadar ıtlak ve takyîd sıfatlarıyla ittisâf i’tibâriyle iştirak ve adem-i iştirâkden hâlî değil ise de!

(22/A) HÜVİYYET-İ İLÂHİYYE

Min haysi’z-zât her şeyden mücerred olan vücûd-i sırf, Hüviyyet-i İlâhiyye’dir. Ânın fevkinde bir mertebe daha yokdur. Vücûd-ı sırf, her şey’in fevkinde olduğu cihetle cümle eşyâ’ ândan sâdır ve ma’a hâzâ kendisi cümle eşyâda dâhildir. Her şey O ve O her şey’dir. Bu mertebe-i sırfda evveliyet, âhiriyyet, zâhiriyyet, bâtıniyyet de yokdur. Evsâf ve usûlde sâ’ireyi de buna kıyâs eyle: Zira bu mertebede vücûd, her şey’den mücerred olub evveliyet, âhiriyyet gibi şeylerin tahakkuku ise vücûdun kâffe-i eşyâ’ya umûm ve şümulü ve ânlarda duhûlü cihetiyledir. Hattâ o mertebe Zât-i sırfda ezel ve ebed dahî yokdur. Ânda ikisi de şey-i vâhidden ibâretdir!

VÜCÛD-İ MUTLAK’DA DİĞER İKİ İ’TİBÂR

“Vücûd-i Mutlak”da diğer iki i’tibâr daha vardır. Birisi “adem-i te’ayyün” diğeri de “te’ayyün’dür. Birinci i’tibâr ile ânâ “Ehad” tesmiye olunur. Ve celâl sıfatiyle tavsif idilür. İkinci i’tibâr ile de âna “vâhid” tesmiye olunduğu ve celâl sıfatiyle tavsif (22/B) edildiği gibi cemâl sıfatiyle dahî tavsif idilür. Bu iki sıfatdan “yedeyn” lafziyle de ta’bîr idilür. Kezâlik “yedeyn” nâmı zahir, bâtın, kâbız, bâsıt, gibi sıfât-ı mütekābile’den her ikisine de ıtlak olunur. Nitekim “Halaka Âdeme bi-yedeyhi” hadis-i şerifiyle de zikr olunan sıfât-ı mütekābileden her iki sıfata işaret olunmuşdur. “Yedeyn” lâfzı sûret-i âlem ile sûret-i “Hakk’a dahî ıtlak olunur!

“İnna’llâhe halaka Âdeme alâ sûretihi” hadisinin manâsını Resûl-ı Ekrem: “Cenâb-ı Hakk, Hazreti Âdem’i kendi sûreti üzre halk itdi” buyurdu. Tevrât’da dahî böylece vâki’ oldu. Bunun manâsı: “Cenâb-ı Hakk Âdem’i kendi sûret-i kemâliyyesi üzre halk itdi” dimekdir. Binâen-aleyh bu sûretden maksad sûret-i hissiyye değil sûret-i ma’neviyyedir. Çünki Rûbûbiyyet ve Ulûhiyet mertebelerinde “Hakk”ın sûret-i hissiyyesi yokdur.

Cenâb-ı Hak bu mertebelerde sûret-i hissiyyenin kâffesinden münezzehdir. Zîrâ sûret-i hissiyye hakâyık-ı âlemden olub sûret-i Hak ise (23/A) o mertebelerde sûret-i bâtıniyye’den ibâretdir. “Mâ mena’ake en tescude limâ halektü bi-yedey"”(Sâd-75) kavl-i şerîfindeki “yedî”den maksad dahî sûret-i hissiyye ile sûret-i ma’neviyye ve bâtıniyye’dir. Hakk Teâ’lâ mertebe-i Rûbûbiyyet ve Ulûhiyyetde sûret-i hissiyye’den değil, belki ma’neviyye’den ibaret olduğu içündür ki, bir hadîs-i Kudsî’de: “Küntü sem’ahu ve basarahu” denildi; “Küntü üzünehu ve aynehu” denilmedi. “İnnâ araznâ'l-emânete”(Ahzâb-72) kavl-i şerifindeki “el-Emânete” lâfzı da sûret-i hissiyye ile sûret-i ma’neviyye’nin beynini câmi’ olan sûret-i ilâhiyye’ye işâretdir ki, “Âdem” işte bu sûret üzre halk olunmuş ve ânınla rû-yi zeminde “Halîfetu’llâh” olmuşdur.

VEKÂYİ'-İ NEVMİYYE

Âlem-i menâmda görülen vekāyî' ve suvar hep derecât-i ma'rifet ve hakîkat-i tevhîd'e işâretdir, çünki bundaki hikmet sâlîkini tarîk-i Hakk'a irşâd ve delâletdir. Tâ ki sâlikîn bu vekâyi'i müşahede itsün, bu vâsıta ile maksad-ı aksa'ya ya'ni tevhid-i hâlî-i zevkî'ye vuslat (23/B) içün nefsiyle mücâhedeye sa'y ve gayret eylesün. Çünki tevhid-i hâlî-i zevkî, âlem-i menâmdaki vekâyî' ve suvar-ı mer'iyye ile kendisine işaret idilen tevhîd'e mugayirdir. Bu iki tevhîd arasında mesâfe-i ba'îde vardır. Bunu ancak o mertebeye vâsıl olanlar bilirler.

Maksadımızı biraz îzâh idelim! Ba'zân sâlik, hâl-i yakaza'da serr bi-hasebi'l murâkabe oldukda kendi cisminin kesb-i inbisât ve ittisâ' ittiğini ve hattâ bütün mele-i a'lâ kendisinden ibaret bulunduğunu müşahede ider. Ve nefsinde cibâl, enhâr, eşcâr, besâtin ve sâ'ir bi'l-cümle eşyâyı gördüğü gibi kendisinin bu şeylere mugayir değil, belki hep o şeylerin ayni olduğunu dahî görür. Ve öylece hükm eyler. Basar-ı basireti her hangisine ihale eder ise "O ben ve ben O'yum"der. Nefsinden başka bir şey görmez, hattâ şems ile zerreyi yekdiğerinden fark itmez. Zamânın dahî bir olub, ânda evvel ve âhir olmadığında dahî asla tereddüd eylemez. "Şu zamân-ı Âdem'dir, bu da zamân-ı Muhammed'dir" sözüne ta'accüb eyler. El-hâsıl bu hâletde evveliyyet ve âhiriyyet olmadığını ve zamânın tebeddül itmeyüb hepsinin (24/A) "Ân-ı vâhid"den ibaret bulunduğunu aynen görür. Ba'dehû bu müşâhedât ve hâlâtdan diğer bir hâlete intikāl eyler, bu hâletde de ânın kalbi ba'zan âlemin mevcûdiyyetine, ba'zan de ma'dûmiyyetine hükmeyler! Sonra bi'l-cümle eşyâyı hattâ kendisini dahî hayret içinde bulur. Ve bunu müteakiben kendisi dahî dâhil olduğu hâlde bi'l-cümle eşyânın; adem-i sırfdan ibaret olduğunu müşahede eyler bir hâlde ki ânı tavsife kendisi dahî muktedir olamaz. Ba'dehû âlem-i kesret'e intikāl iderek, orada eşyânın yekdiğerine zarf ve mazruf ve sebeb ve müsebbib olduğunu görür. Ve o âlemde dahî bir mikdâr tevakkuf ettikden sonra artık Hakk-i zâhirisine avdet ider.

Tasvir ettiğim şu hâlât, ba'zı mürîdlerimizin vekâyi'inden olub, te'vîl ve tavzihi de şudur: âlemin, eşyânın, adem-i sırfdan ibaret olması "Mertebe-i Ehâdiyyet'e; kalbin, ânların ba'zan mevcûdiyyetine ve ba'zan de ma'dûmiyyetine hükm eylemesi de "Mertebe-i Vâhidiyyet'e; kesret de "Tecellî-i şuhûda"; herhangi şeye nazar itdikde "O ben ve ben O'yum" dimesi dahî "Tevhîd'e işâretdir.

(24/B) Binâen-aleyh bunların hepsi "Hakk'dan Hakk'a" birtakım tenbîhâtdır. Halbuki tevhid-i hâlî-i zevkî bundan ibaret değildir. Belki tevhîd-i hâlî-i zevkî hâlât-ı mezkûrenin delâlet eylediği tevhîdin fevkinde diğer bir tevhîd olub, sâlik ânı ancak kendi zevki ile bulabilir. eşyânın cümlesi bu tevhide merbut ve belki de cümle eşya' ândan ibaret ise de bu mertebeyi lisân ile ta'bir ve tavsif mümkin olamaz. Ve ânı zevk itmeyen bilemez!

AKSÂM-I TEVHÎD

Tevhîd üç kısımdır. Kısm-ı evvel tevhîd-i ilmiyyedir ki, efvâh-ı rical ve kütübden me'hûzdur. Kısm-ı sâni tevhîd-i tenbîhdir ki, vekâyi-i nevmiyye ve ilhâmât-i ilâhiyye ile hâsıl ve evvelkine fa'ikdir. Kısm-ı sâlis tevhîd-i hâlî-i zevkîdir ki, cümlesinden a'lâ olub, matlûb olan tevhîd dahî odur!

TASAVVUF'DA NİFAK

Tasavvuf tamâm oldukda nifaka münkalib olur. Çünkü sûfî-i hakîkî, gözlerin görmediği, kulakların işitemediği, bir beşerin kalbine gelmediği birtakım ahvâl ve esrara muttali olur. (25/A) Hâlbuki ahvâl ve esrâr-ı mezkûrenin ekserisini halk'a söyliyemez. Belki 'ukūl-i nâsa mülayim geleni ve insanların ahvâline münâsib olanı izhâr ve olmıyanı kalbinde izmâr eyler. Zîrâ her muttali olduğu şeyi izhâr edecek olur ise nâsın kendisini katl ideceklerini kat'iyyen bilür. Bu hâlde bir sûfî-i hakîkî münafık olmaz da ya ne olur!

"Seriyy-i Sakatî'nin kavli dahî buna delâlet ider. Zira müşârü'n-ileyh: "sûfî-i hakîkî o kimsedir ki nûr-i marifetiyle nûr-i takvasını söndürmez ve zâhir-i kitâba münâkız olan 'îlm bâtınını izhâr itmez. İzhâr ittiği kerâmât kendisini estâr-i mehârim-i ilâhiyyeyi hetk'e hâmil ve bâ'is olmaz" dimiş ve bu sözleriyle bizim didiğimiz gibi tasavvuf hakikatin nifak olduğuna işaret eylemişdir. Ma'a hazâ buna "Bir sûfî-i hakîkî izhâr ettiği şey i'tikād ettiği gibi, izhâr eylediği şey de i'tikād ider ve bu hâlde zâhiri bâtınına muvafık olarak münafık olmaz" diye cevâb virmek dahî mümkündür. Bir sûfî-i hakîkînin i'tikādda iki zıddını fasl-ı cem' itdiğine veya idebileceğine ta'accüb olunur ise de biraz

müteâmmikāne(derinlemesine) muhakeme (25/B) idülür ise bunda ta'accüb olunacak bir şey olmadığı görülür. Çünkü bu iki i'tikāddan her biri kendi makamında, kendi mahal ve mertebesinde Hakk'dır!

AKSÂM-I YAKÎN

Ey tâlib-i Hakk; Bil ki ehl-i Hakk, ilmi üç kısma taksim ettiler. Birincisine "ilme'l-yakîn" ikincisine "ayne'l-yakîn", üçüncüsüne de "hakka'l-yakîn" dediler. Ehl-i Hakk bu sözlerini ibârât-i muhtelife ile şerh ve izah eylediler ise de bu bâbda sadra şifâ virebilecek güzel bir ibare söyliyemediler. O ibareleri nakl ve hikâyeye mahal ve makam müsa'id olmadığından, bu husûsda fakire zuhur ve inkişâf ideni söyliyeyim.

Aksām-ı mezkûre tevhide mahsûs değildir; şecaat, sehâvet gibi şeylerde de câridir. Meselâ bir kimse bir adamın sahi veya seci' olduğunu bi't-tevâtür işitdikde kendisinde o adamın şecaatine "İlme'l-yakîn" hâsıl olur. Ve o şecâ'at veya sehâveti bi'z-zât kendisi müşahede itdikde ânda"Ayne'l-yakîn" vücûde gelir. (26/A) Ve bu sıfât-ı fâzıla kendisinden südûr eyledikde ve ânı bi'z-zât kendisi hâ'iz oldukda ânda "Hakka'l-yakîn" denilen ilm mevcûd olur. El-hâsıl "ilme'l-yakîn" müşâhedesiz ve fakat delîl-i kat'î ile hâsıl olan, "ayne'l-yakîn" de müşahede ile husule gelen ilm olup, "Hakka'l-yakîn" ise nefsinin ândan ibaret olduğunu ya'nî kendisiyle meselâ şecaatin başka başka şeyler olmayub ikisinin bir olduğunu idrâkdir. Şimdi bunları tevhîd'e tatbik ve ânda tahkik idelim:

Bir sâlik vücûd-i Hakk'dan başka fâ'il ve müessir olmadığını şübhesiz bir delîl ile bilür ise bu bilişe "ilme'l-yakîn" tesmiye olunur. Ve bunu bi'z-zât rü'yet ve müşâhede ile idrâk eyler ise âna da "ayne'l-yakîn" nâm virülür. Şunu ihtar idelim ki bu aradaki "rü'yet ve müşahede" ve sâ'ire gibi elfâzdan maksad, rü'yet-i basariyye ve müşâhede-i ayniyye değildir. Belki bu lafızlar kemâl-i ilm ü ma'rifetden kinayedir. Çünki Vücûd-i Hakk misâl ve emsalden münezzehdir. Ve eger sâlike başkası içün vücûd olmadığı ve vücûd ancak(26/B) Hakk'dan ibâret bulunduğu tahakkuk ider ise ânın bu bilişine de "Hakka'l- Yakîn" unvânı verilir. Çünki sâlik bu mertebeye vâsıl oldukda kendisinin hattâ hiçbir şeyin ayrı vücûdu olmayub belki vücûd mâhiyetinin "Hakk'a münhasır olduğu ve kendi vücûdunun ayn-ı vücûd-i Hakk'dan ibaret bulunduğu kendisine bi-hakkın tahakkuk ve taayyun eyler. Sûfiyye'nin "Zikr, zâkir, mezkûr hep birdir" sözleri dahî vücûdun Cenâb-ı Hakk'a münhasır olduğunu ve binâen-aleyh, şey'in hakîkat-ı vücûd itibariyle "şey'-i vâhid"den ibaret bulunduğunu ifâde eyler. Sâlik'in bunu keşf ve müşahede eyleyebilişi de "Ayne'l-yakîn" olub, buradaki "Hakka'l-yakîn" ise, sâlikin şu manâ ile tahakkuk itmesinden ya'ni o manânın ayni olduğunu bi-hakkın bilmesinden ibâretdir. Bu makamda bana zuhur iden şey de ber-vech-i âtidir(aşağıdaki gibidir):

Lisânda cereyan eden zikr-i zâhir, zikr-i hakikatin sûretidir. Zikr-i hakîkî de kalbin şekl-i zikr ile teşekkülünden ibâretdir. Bu i'tibâr ile kalbe "Zikr" tesmiye olunmuştur. Kalb ise "Hakk"dan (27/A) ibaret olduğundan "Zikr, zâkir, mezkûr" hepsi birdir. Bunu bir misâl ile îzâh idelim: Rüzgâr şiddetle esdiği zaman "su" bir şekl-i mahsûs ile teşekkül iderek, âna"dalga" tesmiye olunur. Hâlbuki dalganın o sudan başka bir şey olmadığını her âkil bilür. İşte kalb de tıbkı böyle olub, kendisini "zikr" 'ahz u istilâ eyledikde bi'l-külliyye "zâkir" olur; ve bu şekil zikr ile teşekkül eylemesi i'tibâriyle "Zikr-i hakîkî nâmını alur. Lisân üzre câri olan zikr-i zahirî'ye de ânın sûreti dinür. Vâkı'a zikr-i hakîkî şekilden münezzeh ise de tefhîm-i meram içün bi'l-külliye kalbi istilâsından "şekl" ile ta'bîr olunur; şu beyânımızdan iki hâtıranın kalbde defaaten içtimâ idemiyeceği dahî bilinür. Çünki her hangi bir hâtıra kalbe hutur ve vürûd ider ise o ânda kalb bi'l-külliye ândan ibaret olur, ânınla meşgul bulunur ve bu hâl devam itdiği hengâmda diğer bir hâtıranın âna duhûl ve vurûdu muhal hükmünü alur. Rüzgârın su ile bi't-temevvüc şekl-i mahsûsu peyda itmiş olan bir denizin o şekli hâiz olduğu esnada diğer bir sûret-i mevc ile temevvüc etmesi ve başka bir şekle girmesi (27/B) muhal hükmünü aldığı gibi teşbîhâtıma dikkat eyle! Zira bu bahs gayet dakik olub, bu bâbda beni kimse takaddüm itmemiştir. Allah-u a'lem!

MÜŞÂHEDÂT-I KALBİYYE İLE KEŞF-İ HAKÂYIK

Ben bazen kendimi görülmez ve hissolunmaz derecede kesb-i letafet itmiş bir şey gibi görüyor ve binâen-aleyh şu sûret-i bedeniyyenin benim mer'î olmaklığıma sebebiyyetden başka bir şey olmadığını biliyor ve bu sebeble hükm ediyorum ki bu sûret-i bedeniyye o latîfe-i insâniyye'nin sûret-i zahiresi olub, âna mübâyin bir şey değildir. O latîfe-i insâniyye bu sûret-i bedeniyye ile zuhura gelmiş ve bu sebeble his ve müşahede olunmuşdur. Bunu bir misâl ile izah idelim! Ma'lûmdur ki ebhire-i

mâ'iyye gayet latîf olduğundan rü'yet olunmaz. Fakat bi't-tekâsüf bulut sûretine girdikde rü'yet olunur. Binâen-aleyh bulutun sûret-i zahire ve sûret-i hissiyyesi sûret-i bâtıne-i latifesine mübâyin değil, belki ânın ayni olub, beynlerindeki fark yalnız letafet ve kesafet cihetiyledir. Yoksa diğer bir vücûd-i ebhire-i mezkûreye munzam olarak bulut olmuş değildir. İmdi bulutun sûret-i mer'îyesi sûret-i latifesinin(28/A) ayni olduğu ve beynlerindeki fark yalnız letafet ve kesâfetden ibaret kaldığı gibi, insânın sûret-i mer'îyesi de sûret-i latifesinin aynı olub, mücerred letafet ve kesafet cihetleriyle yekdiğerinden fark olunmuşdur. Ma'a hazâ bu bir temsil olub, bize zuhur iden şu müşahedeyi bir dereceye kadar tefhîm içün îrad edilmişdir. Yoksa buhar ile insân arasında min külli'l-vücûh müşabehet yokdur!

DİĞER BİR MÜŞAHEDE

Ba'zen murakabe ile meşgul olduğum bir sırada birden bire kalbime birisinin sûreti tulû ider. O hâlde ki bütün kalbimi istilâ iderek, adetâ beni zikr ve murâkabeden men' eyler, her ne kadar def'ine çalışıyor isem de muktedir olamam, o sûreti kalbimden bir dürlü çıkaramam. Ferdası ale's-sabâh o sûretin sahibi beni ziyaret iderek bana kendisini hissen dahî gösterir. Resûl-i Ekrem "Nübüvvet'den ancak mübeşşirât kalır" buyurmuş. Ve bu hadîsle mübeşşirâtın nübüvvetden cüz' olduğuna işaret eylemişdir. Binâen-aleyh tâlib-i râh-ı (28/B) Hakk olan bir mürîd mübeşşirât ve ta'birinden gaflet itmemelidir. Çünki ândan fâide-i kesîre vardır. Ez-cümle mugayyebâta ve sıhhat ve fesâd cihetiyle ahvâl-i sâlike ve etvâr-ı tâlibe, ancak ânınla vukuf hâsıl olur. Zira hâlât-ı mezkûre envâr-ı Hakk'dan bir nûr olub, sahibini pür-ziyâ eyler. Bir gice bu nûrunu ahz eyledi. Ziyayı hayret efzâsı her tarafımı istilâ itdi, tarif olunmaz bir hâl-i vecde geldim. Kendimi bi'l-külliye gâ'ib itdim. O sırada nice mugayyebât-ı îlâhiyye ve lezzât-ı azîmeye mazhar olarak şu beytleri min gayri ihtiyârin söyledim!

Beyt:

"Yâ nefsî seci ebeden

Yâ nefsî mevta kemeden

Velâ temenni ehaden

İllâ celîlan sameden"

[Manâsı: Ey nefs, ağyardan ebediyyen müfârekat it. Ey nefs, zarar ve kederden kebirde [büyüklüklükte] celîl ve samed'den başka kimseye arz-ı ihtiyâç itme!]

O gice yanımda fukahâdan bir cema'at dahî hazır idiler. Ânlar benim bu hâlimden müteessir olmuşlar! Bu şiddet-i ıztırâb ve kesret-i hayretimden havfa düşmüşler! Bunlar içinde Mısır'da Berkûkiyye medresesinin müderrisi Mevlânâ Seyfüddin dahî bulunuyor idi.

(29/A) Sahve geldiğim zaman evvelâ ânı gördüm. Fakat kendi sûretinde değil, belki "Şeyhûniyye" medresesinin müderrisi Mevlânâzâde sûretinde gördüm. İkinci bir nazarda müşârün ileyhi kendi sûret-i asliyyesinde müşahede ettim. Bu tebeddül-i sûret meselesi ya'nî bir şâhsın ba'zan bir şahs-ı âhar sûretinde görünmesi dahî garib bir şeydir. Ehlullâha göre bir şahsın şahs-ı âhar sûretinde görünmesi o şahsın kendi değil belki o sûrete münâsib bir manânın maksûd ve matlûb olduğuna ya'nî o iki şahs arasında min vechin münâsebet bulunduğuna delâlet itdiği gibi tevhide dahî delâlet eyler!

İNSÂN MAZHAR-I KÂMİLDİR

Cenâb-ı Hakk "Ve alleme Âdem el-esmâ'e küllehâ sümme aradahum ale'l-melâ'ikeh" (Bakara-31) buyurdu. Buradaki esmâ'dan maksad semî', basîr, alîm, ve sâ'ire gibi esmâullâh olmağla Cenâb-ı Hakk bu kavl-i şerîfi ile melâ'ikenin değil belki insânın esmâ-i mezkûreye mazhar-i kâmil olduğuna işaret olundu. Binâen-aleyh kavl-i şerîfde "Cenâb-ı Hak ilm, kudret, semi', basar, irâde, ihtiyar gibi sıfât-ı kudsiyyesine (29/B) ve bunlardan müştak esmâ-i ilâhiyyesine bi-temâmihâ mazhar olmak üzre mela'ikeyi değil belki insânı halk itdi" dimekdir ki, asıl şeref de budur, yoksa mücerred hacer ü şecer gibi birtakım müsemmeyât hizasına mevzu olan elfâz-ı masrufu bilmek değil. Çünki elfâz ve hurûf-i mezkûreyi bilmek insân içün mûcib-i mefharet olamaz.

MELÂ'İKE

Semâya, arza, anâsır'a ve sâ'ireye mü'vekkel olan melâ'ike ânlardaki kuvâ-yı tabi'iyyedir. O kuvâ-yı tabi'iyye ki ânlardan daimâ âsâr zuhur itmekdedir. Melâ'ikenin tâ'at-ı Hakk'dan bir ân hâlî kalmamaları, ezelî ve ebedî teşbihleri dahî âsârın kendülerinden ale'd-devâm sudūr ve zuhur itmesinden ibaret ve "Ve in min şey'in illâ yüsebbihu bi-hamdih"(İsrâ-44) kavl-i şerîfi de buna işâretdir. Kezâlik insânın damarlarına hulul iden şeyâtin de insânı meşîhiyât-ı hayvâniyyeye sevk iden ve şer'a, Hakk'a dâ'imâ muhalefet eyliyen kuvâ-yı hayvâniyye ve kuvâ-yi vehmiyyeden ibaret ve Resûl-i Ekrem'in "Eş-şeytânu yecri mecrâ'd-dem""İnneş-şeytâne yecrî min ibn-i âdeme mecred-dem" kavl-ihadîs-i şerîfi de buna işâretdir.

(30/A) Ey cühela, ey ulemâ-i rüsum, siz lisân-ı Hakk'ı anlamadığınız gibi, lisân-ı enbiyâ ve lisân-ı evliyayı da anlamazsınız. Aklınızın kılleti ile, kalbinizin kedûretiyle,[Gam, tasa, keder.] âhiretden gafletiniz ile, dünyâya fark-ı muhabbetiniz ile, ânların kelâmlarından anladığınız şeylerin hiç birisi vâki' ve nefsü'l emre mutabık değildir. Siz bu bâbda dalâlettesiniz. Lâkin sizden hidâyetiniz dalâlinizdedir. Hâlinize merhameten şâri'-i Te'âlâ o şeyleri ya'nî maneviyât ve ahvâl-i âhireti size o yollarla tasvir itmiş ve sizi cehâletde bırakmıştır. Çünki hidâyetiniz cehâletinizdedir. Nitekim mes'ele-i kaderde cehaletiniz sizi Hakk'a hidayet ve irşâd eylemiş ve halbuki cehliniz sebebiyle kasr-ı basîretiniz o meselenin hakikatini görmekden mahrum kalmışdır. Yoksa enbiyâ ve evliya hakikati bilmiyor değillerdir. Ânlar hakâyık-ı ahvâli şems ile kameri bildikleri gibi bilürler. Ve ânları gördükleri gibi görürler. Fakat siz sefele kibr ü hinden ve ukūl-i za'îfe erbabından olduğunuz içün o hakâyıkı size izhâr itmezler. Siz de biraz tasfiyye-i bâtın iderseniz o zaman belki ânların sözlerini biraz anlarsınız!

(30/B) TÂLİB-İ HAKK'A LÂYIK OLAN ŞEYLER

Tâlib-i Hakk'a lâyık olan şey ibâdât-ı kesîresini kalîl ve kemâlât-i azîmesini sagîr, zünûb ve uyûb-i sagîresini de kebîr görmelidir. Eğer böyle yapmaz ise ânda maksûda vuslat ümidinin yokluğuna hükm idilir. Keza tâlib-i Hakk Kûr'an'a bakarak dünyaya müteallik âyetler ile ahirete dâ'ir âyetleri bi'l-mukâyese beynlerindeki nisbeti bilme ve âna göre evkāt-i ömrünü şu'ûn ve fünûn-i dünyeviyye ile ulûm ve umûr-ı uhreviyyeye bi't-taksîm ol vechile sarf-ı makderet eylemelidir.

Kur'an otuz cüzden ibâretdir, hâlbuki bu otuz cüzden ancak bir cüz mikdârı dünyâya â'id, mütebakisi hep âhirete mü'teallikdir. Kur'an'ın bu nisbet üzre nüzûlü de avamın dünyâ ve âhiretle, ulemânın dahî ulûm-i dünyâ ve ulûm-i âhiretle o nisbet üzre iştigâl itmeleri lâzım ve vâcib olduğuna tenbîh ve irşâd içündür. Nüzûl-i Kur'an hakkındaki tefekkür, bu mütâlâa dahî vâridât-ı Hakk'dan bir vâride olub, hâkîkat-ı hâli daha ziyâde bilen ise ancak Allâh'dır!

(31/A) ESMA VE SIFAT VE EF'ÂL-İ İLÂHİYYE'NİN EŞYÂDA ZUHURU

Esma ve sıfat ve ef 'al hepsi isti'dādâta tâbi'dir. Yani ilm, kudret, irâde, semi', basar gibi sıfatlar ve halk, tekvin, terzīk, ihya, imâte gibi fi'iller ve bunlardan müştak kılınan isimler eşya' ve mezâhirde zuhur itmekde ve fakat bunların zuhuru kendi kendilerine değil bu mezâhirdeki isti'dādât sebebiyle husule gelmektedir. Eğer isti'dādât olmasa idi, bunların birisi zuhur etmez idi. Sırr-ı kader de buna mübtenîdir. Hamd olsun Cenâb-ı Hakk'a ki, beni şu umûr-î dakîkaya muttali' eyledi. Çünki bu dekâyıkın bana zuhuru ne bir kitâb mütâla'asiyle, ne de bir muallim sûrîden ahz sûretiyledir!

YİNE CENNET VE ÂDEM

Cennet, âlem-i melekûtden ibaret olduğu gibi, Âdem aleyhi's-selâm'ın ândan hurûcu da bi't-tedrîc tekâsüf iderek, nihayet şu sûreti ihraz eylemesinden ibâretdir!

(31/B) ULEMÂ-İ ÂHİRET'İN KİTÂB [VE] SÜNNET'DEN AHKÂM-İ UHREVİYYEYİ İSTİNBÂT EYLEMELERİ

Fukahâ şu'ûnât ve muamelât-ı dünyeviyyeye müteallik mesâ'il-i fıkhiyye'yi kitâb ve sünnet'den istinbât eyledikleri gibi, ulemâ-i âhiret de âhirete müteallik umûr ve vekâyii kitâb [ve] sünnetden ahz ü istinbât eylemişlerdir. Binâen-aleyh tarîk-i âhiret ve tefâsîline muttali' olmak ve ahvâl-i âhireti bi-

hakkın bilmek arzusunda olan bir kimseye ehl-i âhiretin musannefât ve müellefâtını mütâlâa behemehal lâzımdır. Mesâ'il-i fıkhiyyeyi bilmek talebinde bulunan bir kimseye her hâlde kütûb-i fıkhiyyeyi mütâlâa lâzım olub "Ben de ânlar gibi bir insanım, ânlar kitâb ve sünnetden ahkâm istinbât ettikleri gibi ben dahî iderim, ânların kitâblarını mütâlâaya hîç de mecbur değilim" dimek lâyık olmadığı gibi, ahkâm ve ahvâl-i âhireti bilmek arzusunda bulunan bir âdem de ehl-i âhiretin musannafât ve müellefâtını mütâlâa lâzım olub, (32/A) "Hümü'r-rical nahnu'r-ricâl" [onlar da adam biz de adamız] da'iyyesine düşmek lâyık değildir. Çünkü ba'zı kümmelîn müstesna olduğu hâlde bu fikr tazyî'-i ömrden ibâretdir?

İDRÂK "HAKK"IN TARÎK-İ ESLEMİ

Zât-ı Hakk-ı hüviyyet-i ilâhiyyeyi göz ile idrâk mümkün değildir. Vâkı'a muhabbet-i ilâhiyye ile âlûde olmakla bir ârife bazen Cenâb-ı Hakk gayr-i ma'rûf olan bir sûretle tecelli ider. Fakat bu pek nâdirdir. Binâen-aleyh bu bâbda i'timâd olunacak şey tasfiyye-i kalbdir. Çünki kalb safî oldukda hâsıl eylediği nûr-i marifet sayesinde kendisine "Hakk" sûret-i mahsûsa ile değil belki sûret-i hakîkıyyesi ile tecellî eyler. Ve bu hâlde hakikat zâhir ve reyb ve şekk bi'l-külliye zâ'il olur gider!

BİR KİMSENİN "ENA'LLÂH" DEMESİ SAHİH MİDİR?

Şecer'in "İnnî ena'llâh" dimesi, bir insân bu sözü söyledikde istib'âr olunmayacağına bir tenbîh ve belki de bu sözün insândan kabûlu evlâ bi't-tarîk olacağına bir delildir. (32/B) Mademki bütün âlem sûret-i Hakk'dan ibâretdir, bu hâlde her kim ve hangi şey "ben O'yum" der ise bu söz bilâ-şekk sâdıkdır. Çünkü buradaki "ben" lafzı cüz'-i âlem olan ve mazhar-ı nutk-i insânî bulunan şahsa, zâta değil belki sûret-i âlemin sahibi olan "Hakk'a işâretdir. Bunu bir misâl ile tavzih idelim. Zeyd tekellüm idüb "Ben Zeyd'im" dediği zaman bu söz sâdıkdır. Hâlbuki buradaki "ben" lafzı bir kıt'a lahmden ibaret bulunan lisâna değil, belki zât-ı hüviyyet-i Zeyd'e işâretdir. İşte bir insanın, bir şey'in "ena'llâh" demesi dahî bu kabildendir. Ya'nî bu söz dahî bilâ-şekk sâdıkdır. Zîrâ buradaki "ene" lafzı şecere veyâhûd o insâna değil belki o sûretlerin sahibi olan Cenâb-ı Hakk'a işâretdir. İşte bu i'tibâr ile şecerin, insanın değil hattâ her zerrenin bile "ena'llâh" dimesi bilâ-şekk sâdıkdır. Şurasını da ihtar idelim ki lisân "Ben Zeyd'im" cümlesini tekellüm etdikde bu söz sâdık olduğu halde, başka bir kimsenin "bu lisân-ı Zeyd'dir" veyâhud "Zeyd o lisân-dır" dimesi sahih olmadığı gibi, bir şecer veyahûd bir insân (33/A) veya başka bir şey dahî "Ena'llâh" dedikde bu söz dahî sâdık olduğu hâlde diğer bir kimsenin o insana ve yâhûd o ağaca veyâhûd o şey'e "İşte O Allâh'dır" ve yâhud "Allah odur" demesi dahî sahîh olmaz. Resûl-i Ekrem'in: "Kâna'llahü ve lemyekûn mâ'ahu şey'ün" ilâh…[devamıyla] kavli de mertebe-i vâhidiyyet'e "Allah" ıtlak olunacağına delâlet ider. Zîrâ bi'l-cümle eşya' o mertebeden i'tibâr olunabilür!

KEVN Ü FESÂD

Kevn ü fesâd maddeden bir sûretin zevâliyle yerine diğer bir sûretin hudûs ve arazından ibaret olub bu da ezelî ve ebedîdir. Binâen-aleyh dünyâ ve âhiret bir emr-i i'tibârî olub süver-i zâhire dünyâ-i fâniyye, süver-i bâtına da âhiret ve ukbâdır. Dünyâ ve âhiret ikisi de ezelen ve ebeden mevcûddur. Fakat i'tibâr-ı galibe olduğundan dünyâya fâniyye âhirete de bâkiyye nâmı virilmişdir?

HÛR VE KUSUR VE CİNÂN

(33/B) Kümmelîne [kâmillere] hâsıl olan lezâ'iz-i akliyye ve kemâliyye lezzât-ı hûr ve kusūr-u cinân'a teşbih olunarak bunların isimleri lezâ'iz-i mezkûre için isti'are idilmiş ve bu da mücerred ol lezzetleri fehm ve idrâkden kāsır olan ukūl-i nâkısa-i câhiliyyeye bir dereceye kadar tefhîm-i hikmete binâ kılınmıştır. Zira eğer bu lezâ'iz doğrudan doğruya tasrîh idilse idi, ukūl-i kāsıra erbabı ânlardan i'râz iderek lezâ'iz-i dünyeviyyeyi tahsile koyulacaklar ve bu hâllerle o ma'bûd-i a'zamı bi'l-külliye unutacaklar idi. İmdi lezâ'iz-i kemâliyyeden hûr ve kusūr ve cinân ile ta'bîr buyuruldu. Tâ ki ukūl-i kāsıra ashâbı ânlara iştiyak itsünler de Hakk'a vuslat için baliğ hükmüne girince ya'ni hakikati anlayıncaya kadar ibâdât ve ta'at ile iştigâl iderek bu tarîkle "Hakk"ı idrâk eylesünler. Eğer böyle yapılmamış olsa idi tarîk-i Hak ihmâl idilmiş olur idi. Fi'l-vâki' Hak vuslat için evvelemirde bundan başka bir sebeb ve bir delîl yokdur. Zira ukūl-i kāsıra erbabı ancak lezâ'iz-i hissiyeyi idrâk idebildiklerinden ibâdât ve ta'ata terettüb eyleyecek (34/A) olan lezâ'iz-i akliyyeden hûr ve kusūr gibi

şeyler ile ta’bir olunur ise ânlar ol lezâ’iz-i hissiyeye neyl-i ümid ile ibâdât ve mücâhedât ile uğraşa uğraşa bi’t-tedrîc kesb-i kemâlât iderek nihayet min gayr-i kasdin Hakk'a vâsıl olurlar!

Cenâb-ı Hakk hakkı söyler ve halkı tarîk-i Hakk'a hidâyet eyler. Resûl-i Ekrem’in “İnsanların mâlik oldukları şeyden ictinâb it ki inde’n-nâs makbul olasın ve Allah’a mahsûs olan kibriyâ ve azamet sıfatlarından ihraz eyle ki inda’llâh mahbûb olasın” diye buyurdukları hadis-i şerifleri de beyân-ı hidâyete işaretdir.

El-hâsıl taraf-ı ilâhîden beyân olunan va’d ve va’îdin cümlesi hakdır. Fakat iş, ânları anlamakdadır.

“MÛTÛ KABLE EN TEMÛTÛ” HADÎSİNE DÂİR BAZI MUTÂLA’AT

“Ölmezden evvel öl ki ebedî hayy olasın” buyuruldu. Bu kelâm ber-vech-i âtî vücûh ile tefsir ve tevcih olunur. Evvelen: ölmezden evvel ölmekden maksad, lezâ’iz-i dünyeviyye ve şehevât-i hayvâniyyeden ictinâb olub hadis-i şerif “Lezâ’iz-i dünyeviyye ve şehevât-ı hayvâniyyenden (34/B) ictinâb it ki ezelen ve ebeden vücûd-i hakîkî mevcûd ve hayât-i ebediyye ile Hayy olasın” meâlindedir. Lâkin insanlar hayât-ı dünyeviyyeyi ziyâde sevdikleri içün o misül-lü hayâta rızâ ve rağbet göstermezler. Saniyen: “Ölmezden evvel öl dimek” Ahlâk-ı İlâhiyye ile tehalluk it” dimekdir. Bu halde hadîs-i şerif “Ahlâk-ı İlâhiyye ile tehalluk it ki ba’de’l-mevt evsâf-ı cemilen ile’l-ebed yâd olunarak Hayy-ı daimî hükmünde olasın” mealini müfîddir(ifade eder). Sâlisen: Ölmezden evvel ölmekden maksûd “Fena fî’llâh" mertebesine vâsıl olmak ve Allâh’dan başka bir şeye vücûd isnâd itmemekdir. Binâen-aleyh hadîs-i şerif “Kendi varlığını selb idüb senin yenâbi-i vücûd-i ilâhî’den bir yenbu’ olduğunu bil ve Hakk'a bilâ-isneyniyet kesb-i ittisal eyliye ki ebediyyen hayy olasın” müfâdındadır. Fî’l-hakîka bu mertebeye vâsıl olan bir sâlik nazarında ancak bir vücud kulûb bu vücûdun adem ile ittisâfı ise muhaldir!

EBVÂB-I CENNET

Cennetin sekiz kapısı olduğuna dâ’ir ba’zı ahbâr vârid olmuş (35/A) ve bunun vechi dahî bize şu yolda zuhur eylemişdir. Arş-ı Cennet felek-i sevâbitde zemîn-i Cennetdir. Felek-i sevâbitin makadı da sakf-ı nârdır. Binâen-aleyh ikisinin tahtında bulunan eflâkdan her biri bir bâbdır. Bu hâlde cennetin sekiz ve cehennemin yedi kapusu olduğu şübhesizdir. Çünkü felek-i atlasın ya’nî arşın tahtında sekiz felek vardır ki felek-i sevâbit, felek-i zuhâl, felek-i müşteri, felek-i merîh, felek-i şems, felek-i zühre, felek-i utarid, felek-i kamer'dir. İmdi felek-i sevâbitin: makadı sakf-ı nâr olunca ânın tahtında yedi felek bakî kalır ve binâen-aleyh her felek bir bâb i’tibâr olunur. Ve bu hâlde cennetin sekiz, nârın da yedi kapusu olduğu tezahür ider.

Bu bahsi yazdığım sırada tefe'ul içün mushaf-ı şerifi elime aldım, keyfe m'ettefâk açdım: “İnne’llezîne kezzebû bi-âyâtinâ v’estekberû anhâ lâ tufettahu lehüm ebvâbü’s-semâ’i ve lâ yedhulûne’l-cenneteh”(A'râf-40) âyet-i kerîmesi zuhur eyledi. Bu âyet “âyetlerimizi tekzîb ve ânlar ile amel ü i’tikādda istikbâr idenlere, ebvâb-ı cennet olan semâvât açıl-maz” me'alini (35/B) müfîd olduğundan bizim dediğimiz şeye dahî bi’l-işâre delâlet ider;

A’MÂL-İ ZAHİREDEN MAKSAD-I ASLÎ

Tertîb-i fevâ’id hakkında muhtelif sûretde birtakım ahbâr vârid oldu. Bunların bazıları tertîb-i mezkûrun vücûbuna, bazıları da adem-i vücûbuna delâlet itdi. Birinciye Ebû Hanîfe, ikinciye de Şâfi’î zâhib oldu. Kezâlik teşehhüd duası hakkında da muhtelif eserler vürûd eyledi. Bu eserlerin teşehhüdde kelâm-ı nâsa müşabih sözler ile duanın cevazına bazıları da adem-i cevazına delâlet itdi. Ve bu burada da birinciye Şâfi’î, ikinciye de Hanefî kā’il oldu. İşte bu minval üzre sa'ir birtakım a’mâl-ı zahire hakkında dahî birçok âsâr-ı muhtelife vürûd eyledi.

Böyle birtakım a’mâl-ı zahire hakkında âsâr ve ahbâr-ı muhte-lifenin sudūr eylemesi ise asıl matlûb ve maksûdun a’mâl-i zahire değil belki ânlar vâsıtasiyle husule gelecek olan tasfiyye-i bâtın ve tehzib-i ahlâk olduğuna ve bu bâbda asıl dikkat ve ihtimamın ancak bunlara ma’tûf olması lâzım geldiğine delâlet ider.

(36/A) Çünkü a’mâl-i zahire maksûd bi’z-zât olsa idi, amel-i vâhid hakkında muhtelif sûretde eserler vürûd itmez idi. Fakat asıl maksad tasfîyye-yi bâtın ve tehzîb-i ahlâk olub, bunlar ise her ne sûretle

olur ise olsun ale’l-ıtlâk ibâdet-i bedeniyye ve a’mâl-i zahire ile husule geleceğinden tertîb-i fevâ’id ve sâ’ire gibi birçok ibâdât ve a’mâl-i zahire hakkında muhtelif sûretde âsâr ve ahbâr şeref-vurûd ve şeref-sünûh eylemişdir. Lâkin ulemâ-yı zâhir “aslaha umûru’llahi Te’âlâ”, bâtını terk idüb kışra itimâd itdiler. Hattâ ekserisinin bâtınları şakk edilse hubb-i dünyâ ve hubb-i riyâsetden başka bir şey bulunmaz. Hazzelehumu’llâh!

KIYAMET

“Ve yes’elûneke ani’l-cibâli fekul yensifuhâ Rabbî nesfen feyezeruhâ kâ’an safsafân lâ terâ fîhâ 'ivecen velâ emtâ”(Tâ-Hâ 105,6,7) kavl-i şerifi âhir zamanda “Hakk” zahir olub, tevhîd şüyu’ bulacağına ve binâ’en-aleyh ândan sonra hükm ancak zât-ı vâhid içün(36/B) olacağına işâretdir. Çünki Resul-ü Ekrem halkı tevhîd-i sırf’a davet itdi. Sırr-ı tevhîdde ahkâm-ı sıfata hacet bırakmadı. İbâdât ve tâ’at ise “Allah” ve “Rahman” isimleriyle müsemmâ olan zâtın ahkâmını kabule isti’dâd hâsıl itmek hikmetine mebnî idi, halbuki enbiyâ-yı sâlife’nin şerâyi’i ahkâm-ı sıfâtdan hâli değiller idi. El-hâsıl bu âyet-i kerîme âhir zamanda ahkâm-ı sıfat artık bâtıl olub, yerine ahkâmı-ı Zât kā’im olacağına tenbîh ve işâretdir ki, kıyâmet-i kübrânın manâsı dahî budur. Hakk Te’âlâ bu âyette ahkâm-ı sıfatı cibâle, ânların mahv ve izâlede cibâlin kum gibi olarak savurulmasına teşbih itmiş ve ba’dehu müşebbehün bihe mevzu’ olan elfâz-ı müşebbihete isti’mâl eylemişdir!

SEMÂ VE ARZ

Hakk Te’âlâ Hazretleri sûre-i Enbiyâ’da: “Evelem yerâ-llezîne keferû enne's-semâvâti ve’l-ardi kâneta retkan fe fetaknâhümâ”(Enbiya-30) buyurdu. Müfessirîn bunu tefsirde “Evvelce semâ ile arz bitişik idi.(37/A) Ba’dehu biz ânları yekdiğerinden ayırdık” diye tefsir eylediler. Ben derim ki semâvât Âlem-i Melekût'a, arz da Âlem-i mülke işaret olub, insanlar ise bu ikisini dahî cami’ olduğundan bu âyetdeki semâ ile arzdan maksad insandır. Binâ’en-aleyh âyet-i kerime nutfede, rahimde âlem-i melekût ile âlem-i mülkte muttasıl idi. Ba’dehû biz o mazhara nefh-i rûh iderek ânları yekdiğerinden tefrik ve o mazharda âsâr-ı Mülk ve melekûti izhâr eyledik” mealini müfîddir!

VELAYET

Velayet, muhâbbet-i İlâhiyyenin kalbe cidden hulûliyle kalbin hubb-i dünyâdan bi’l-külliye hâli olmasından ibâretdir!

İHYÂ-İ ULÛM VE KİMYÂ-YI SA’ÂDET GİBİ BAZI KİTAPLAR

“İhyâ-i Ulûm” ve “Kimyâ-yı Sa’âdet” gibi bazı kitâblar ilm-i tahkîkî ile ilm-i taklîdî arasında birer berzahdır. Bu tarîk-i berzah irşâd-ı âlem içün güzel bir tarîkdir. Zira halkın ibtidâ-yı emirde tahkîk-i mahza kābiliyyeti yoktur. Binâ’en-aleyh eğer ibtidâ ânlara (37/B) hakâyık tasrîh idilür ise tabiatları kabûl-u Hakk’dan imtina iderek yâ dalâletde kalırlar veyâhud bu hakâyık erbabını tekfire kadar varırlar. Halbuki bu tarîk-i berzah mümtezic bir tarik olub, min vechin muvafık min vechin de muhalif olduğundan ibtidâ-yi emr’de bu tarîke sülûk iderler ise bu sayede kesb-i isti’dâd iderek, yavaş yavaş Hakk’ı kabul iderler. Ve o zaman tarîk-i mezkûrun bir âlet-i sayd(av) olduğunu anlarlar!

EL-CİNNET

“El-cinnet”ü ta’bîr-i Kur'anîsi melâ’ikeye, şeyâtîn ve iblise şâmil bir ta’birdir. Bunların kâffesi de âlem-i ecsâmdan değil, âlem-i ervâhdan olub, âlem-i ervah ise ecsâmdaki kuvâ-yı külliyye ve kuvâ-yı cüz’iyyeden ibâretdir. İnsânı Allâh’u Te’alâ'ya takrîb eden kuvâya Melâ’ike ve Allâh’dan teb’îd ve dünyâya takrîb eyleyen kuvâya da şeyâtîn tesmiye olunmuşdur. Bizim “el-cinnet” lâfzı melâ’ike ve şeyâtîne şâmildir” sözümüze delil ise “Ve ce’alû beynehu ve beyne’l-cinneti nesebâ”(Sâffât-158) kavl-i şerîfidir. Çünkü bu âyet “küffâr, Allah ile cinn arasında neseb isbât ettiler(38/A), cinler Allah’ın kızları olduklarına kāil oldular” dimek olub, küffâr ise “Allah’ın kızları” nâmını cinn ve şeyâtîne değil belki melâ’ikeye virdiklerinden, şu âyet “el-cinnet” lafzının melâ’ikeye dahî ıtlak olunduğunu, ta’bîr-i diğerle Melâ’ikenin “el-cinnet” lâfzının medlûlâtı cümlesinden bulunduğunu kat’iyyen ifâde ider!

ME'ÂD

"Me'âd" hakkında şeref-nüzûl iden "Feenzelnâ bihi'l mâ'e ve ahrecnâ bihi min küllî's-semerâtı kezâlike nahrucu'l-mevtâ le'allekûm tezzekkerûn"(A'raf-57) âyet-i kerimesi, semerât-ı zahire ve keennehu semerât-i fâniyye'nin misli olub aynı olmadığı gibi, ebdân-ı hâdise'de ebdân-ı fâside'nin misl ü müşabihi olub, aynı olmadığına delâlet itmekdedir!"

VAHDET-İ VÜCÛDA DİĞER BİR BURHAN DAHA

"Mâ halkuküm ve lâ ba'sükûm illâ kenefsin vâhide(tin)"(Lokman-28) kavl-i şerîfi, a'lâsiyle, ednâsiyle, gaybiyle, şehâdetiyle, el-hâsıl her işiyle bütün âlemin şahs-i vâhid gibi olduğuna ve binâ'en-aleyh te'addüd-i eşya' te'addüd-i a'zâ gibi olub, a'zânın te'addüdü şahsın vahdetine (38/B) gayri mâni' olduğu misillü, eşyânın taaddüdü de Hakk'ın vahdetine gayr-i münâfî bulunduğuna işaretdir.

HAKÂYIK-I EŞYÂYA KESB-İ ITTILA

Hakâyık-ı eşyâya vukuf ve riyâzât-ı bedeniyye ve mücâhede-i mutlakıyye ile hâsıl olur. Ve fakat ezminenin, emkinenin ihtilâfı hasebiyle envâ'-i mücâhedâtın tesiri dahî ihtilâf ider. İşte bunun içün şerâyi'de ihtilâf görülür. Enbiyâ ve rüsül-i kiram hazerâtının ahvâl-i seniyyeleri de buna delâlet ider. Çünki ânların şeri'atleri fürû' cihetiyle yekdiğerinden muhalif olduğu hâlde, usûl cihetiyle beynlerinde asla fark yokdur! Binâ'en-aleyh cümlesi "Hakk"dan Hakk üzerine ba's ve irsal buyurulmuşlardır!

"MEN KÂLE 'LÂ İLAHE İLLALLAH' DAHALE'L-CENNETE"

Resulü Ekrem (sallalâhû aleyhi ve sellem)'in ("Lâ ilahe illa'llâh" diyen cennete girer.) kavli vücûh-i âti ile tevcih ve tefsir olunur. Evvelân: Buradaki (39/A) 'cennet'den maksad hûr ve kusūr ve sâ'ire ile müzeyyen olan Dârü's-sevâb'dır ki, cennetin ma'nâ-yı meşhuru dahî budur. Saniyen: Buradaki cennet hısn-ı emân hâletden kinayedir; küffâr, katl ve esaret ve nehb ve gârât ve darb ve mukātelât ile ta'zîb olundukları ve islâm olanlar ise bu azâbdan halâs buldukları için Resül-i Ekrem (sallallâhû aleyhi vesellem) "Men kāle ilâh…." buyurub, kelime-i tevhidi ityân eyliyenin bu azâbdan bi't-tahallüs hısn-ı emân cennete dâhil olacağına imâ ve bağçe dimek olan "cennet"i o hısn hâletinden kinaye kılmıştır. Sâlisen: Buradaki cennet "setr ü seyr" manâsına olub Hadîs-i Şerif: "Kelime-i Tevhîd'i ityân iden(getiren) kimse kendisini bi'l-cümle gavâ'il ve mesâibden himâyet ve siyânet itmiş olur," me'alini müfîddir. Râbi'an: Buradaki "cennet", cennet-i vechiyye, yani "Zâtiyye"den ibaret olub, Hadîs-i şerif: "Kevneyn-i âlemeyn'de Allâh'dan başka bir mevcûd olmadığını bilen kimse cennet vechiyye-i Sübhâniyye ve Zât-ı İlâhiyeye'ye dâhil ve vâsıl olur" dimekdir. Hâmisen; buradaki Cennet'den maksad Vücûd-i Bâkî-i Firdevsî (39/B) olub, Hadîs-i şerif: "Fenâfî'llâh mertebesine vâsıl olarak vücûd-i zulmânî cehenneminden bi't-tahallüs Vücûd-u Bâkî-i Firdevsî'ye dâhil olur" meâlindedir. Sâdisen: Buradaki cennet, merâtib-i şerife ve makāmât-ı Âliyye manâsına olub, Hadîs-i mezkûr: "Kelime-i Tevhîd'i ityân iden kimse, kemâlât-ı şerîfe ve merâtib-ı Aliyye'ye nail olur" ma'nâsını müfîddir. Zîrâ her hâlet-i hasîse ve deniyye'ye "Cehennem" tesmiye olunduğu gibi, her hâlet-i şerîfe ve mertebe-i âliyyeye dahî "Cennet" tesmiye olunur. Hâlet-i Tevhîd bir hâlet-i şerife ve hâlet-i işrâk'da bir hâlet-i hasîse ve deniyye olduğundan "Lâ ilâhe illa'llâh" diyen bir âdem bilâ-şekk hâlet-i hasîseden bi'l-hurûc, hâlet-i şerîfeye duhûl itmiş olur. El-hâsıl dünyada olsun âhiretde olsun, her hâlet-i şerîfeye "Cennet" ıtlâkı sahîh olduğu gibi her hâlet-i kerîhe ve rezîleye de "Cehennem" (nâr) ıtlâkı sahîhdir. Binâ'en-aleyh kütüb-ü semâviyyede vasf olunan "hûr", "kusūr" ve sâ'ire hep bu dediğimiz şeylerin sûretlerine haml idilür. Buna rü'yâ-yı sâdıka dahî delâlet ider. (40/A) Bir âdem âlem-i manâda kendisinin müzeyyen bir bağçede yâhud âlî bir köşkde bulunduğunu görür ve bu hâl ânın bir mertebe-i âliyye ve bir hâlet-i şerîfe'ye vâsıl olduğuna delâlet ider. Ve fî'l-vâki' biraz zaman sonra o âdem mutlaka bir hâlet-i şerîfeye ve mertebe-i âliyyeye vâsıl olur. O zaman mukaddemen görmüş olduğu bağçenin veya köşkün işte bu hâletden bu mertebeden ibaret bulunduğunu anlar. "Nevm" denilen şey de bir "Mevt-i sagîr"den ibaret olduğundan müşâhedât-ı nevmiyyenin, müşâhedât-i uhreviyye cinsinden olmasını iktizâ ider. İmdi makāmât ve hâlât-i mezkûreye mütenâsib olan suver-i nevmiyye süver-i uhreviyye cinsinden olduğu sabit olunca kütüb-ü semâviyyede zikr ve vasf olunan cennet, hûr, kusūr, nâr, azâb ve sâ'ire gibi şeylerin herbiri kendisine münâsib bir makam ve bir hâlete işaret olduğu bilâ-şekk taayyün ider. Bu didiğim şeyden tenebbüh it de âhiretin, cennetin, nârın, hûrun, kusūrun neden ibaret olduklarını bil, gaflet itme,(40/B) fakat bu hakâyıkı bi'l-mütâla'a vâkıf-ı esrâr-ı hakikat

ve mu'tekıd-ı Hakk-ı hakkâniyyet olduğun zaman dahî zinhar ibâdât ve tâ'ati terk eyleme, zîrâ maarif-i hakîkiyyenin mükâşefât-ı yakîniyyenin kemâlât-ı aliyyenin makāmât-ı şerîfenin menşe'i ancak riyazet ve ancak ibâdetdir. Öyle ise sakın aldanub da "Dünyâ ve âhiret ve huri ve cennet bunlardan ibaret olunca ibâdât ve riyâzâta hacet yokdur" dime, zira bu sözleri söyliyen bir âdem hem dâl hem de mudil olub, katli mübâhdır. Sâbi'an: Buradaki "Cennet" mestur manâsına olub, hadîs-i mezkûr "Kelime-i tevhidi ityân iden kimse mahsûsdan bi'l-hurûc, gayr-i mahsûsa duhûl eyler. Ya'ni hiss-i zahiri ile hiss olunan asnâma ibâdetden fariğ olarak hissen idrâk olunmıyan Zât-ı Hakk'a ibâdetle meşgul olur" mealindedir. Şol zikr olunan vücûh ile Resûl-i Ekrem'in "İnne li'l-Kur'ane zahren ve batnan ve libatnihi batnan ilâ seb'ati ebtunin" kavl-i hadîs-i şerîfiyle beyân buyurduğu bütûn-ı seb'a tamâm oldu.

Çünki Resulü Ekrem "Bütûn-i Seb'a'nın Kur'an hakkında câri olduğunu"(41/A) ihbar buyurmuş ise de kendileri mazhar-ı cevâmi'ül-kelim olduklarından ânın her kelâmı hikmet nisabında ve ale'l-husûs kendilerine vahy olunan ve binâ'en-aleyh Kur'an hük-münde bulunan şu hadîs-i şerifde butûn-i mezkûrenin tahakkuku şübhesizdir. Hattâ bu hadîs-i şerîf "Cevâmi'ü'l-kelim"den olduğu içündir ki avam ândan vukû'u mümkün olmayan birtakım şeyler anlamış ve bu da "Allah" ile "Râsihûne fî'l-'ilm"den ma'adâ kimsenin bilemiyeceği bir hikmete binâ kılınmıştır ki, bütün umûma karşı şeref vârid olan bir şeri'atin de böyle olması muktezâ'-yi maslahatdır. Ba'zı kimseler vahiyde, şeri'atde i'vicâc(ivec/eğrilme) görüyorlar ise de bu i'vicâc vahiyde, şeri'atde değil kendi his ve idrâklerindedir. Her nebiye gelen vahiy bi'l-cümle muhtemilâtiyle zâhiriyle bâtınıyla maksûddur.

DECCÂL VE KIYAMET VE DABBETÜ'L-ARD

Zamân-ı Resul aleyh'is-selâmda ba'zı nâs, Kur'an'dan hadîsden anlamış oldukları "Deccâl", "Kıyamet", "Dâbbetü'l-arz" ve sâ'ire gibi şeylerin kendi zamanlarında zuhuruna muntazır (41/B) oluyorlar idi. Nitekim ânların bu intizârları meşhur ve kütüb-i mufassalada mesturdur.

Sonra müte'ahhirîn dahî kendi zamanlarında bunların zuhuruna muntazır oldular, hattâ bu bâbda birçok kitâblar dahî tasnif ve te'lîf eylediler. Bunlardan bazıları o şeylerin hicretin üçyüz senesinde bazıları da zamân-ı Mehdî de zuhur ideceğini ve zuhûr-i Mehdî'nin de yediyüz ile sekizyüz arasında vukû'a geleceğini tevkît ve ta'yîn itdiler.

Hâlbuki hicret-i seniyye'nin sekizinci asrının nısfına doğru tekarrüb etmiş olduğumuz hâlde ânların tahayyül etmiş bulundukları şeylerden hiç birisi zuhur etmediği gibi bundan sonra daha nice bin seneler dahî mürur idecek ve yine o şeylerden hiç birisi zuhur eylemiyecek. Kezâlik ânların zu'm itdikleri gibi haşr-ı ecsâd dahî asla vuku'a gelmiyecekdir!

Beyt:

Sevfe tera izâ incelel-gubâru

Eferesi tuhibbuke em hımâru

[Toz duman ortadan kalkınca, altındakinin at mı yoksa eşek mi olduğunu anlayacaksın.]

Ya Rab, kelimât-i tâmmen ve nüfûs-i kâmilen hürmetine nâr-ı cehennemden sana sığınıyorum.

(42/A) ALLAH MUHÎT-İ ÂLEMDİR

"Va'llâhu min veraihim muhît"(Burûc-20) kavl-i şerîfi Hakk Te'âlâ'nın bi'z-zât bütün kâ'inâtı muhît olduğunu ifâde etmiş ve hakikat ve nefsü'l-emr de bundan 'ibaret bulunmuşdur!

Cenâb-ı Hakk'ın bu âlemi muhît olması Zeyd'in kendi a'zâsını muhît olmasına benzer. İmdî a'zâ-yı Zeyd'den bir uzuv hareket itdikde veya bir iş yapdıkda o hareketin o fi'ilin fâ'ili o uzuv değil belki o uzvun sahibi olan Zeyd olduğu ve binâen-aleyh a'zâ mezâhir-i âsâr ve ef 'alden ibaret kaldığı gibi ecza ve efrâd âlemden bir cüz ve bir ferd dahî hareket itdikde veya bir iş yapdıkda o hareketin o fi'ilin fâ'ili dahî o cüz veya o ferd değil belki Allah olub, ecza ve efrâd hep mezâhir-i asardan ibaret kalmışdır.

Kezâlik a'zânın taaddüdü ile taaddüd-i Zeyd lâzım gelmediği gibi ecza ve efradın taaddüdü ile de Allah'ın ta'addüdü lâzım gelmez ve bu hâlde Allâh'dan başka fâ'il-i sâmi müteharrike

olmadığından(42/B) hiç şübhe edilmez; bunu biraz da şöyle îzâh idelim. Zeyd a'zâsından ibaret değildir. Belki a'zâ Zeyd'in mezâhiridir. Zeyd her uzuvda o uzvun isti'dâdına göre zuhur ider. Ve ânda(onda) bir eser izhâr eyler. Meselâ elde "batş" bir şey'i şiddet ve kuvvetle ahz itmek ayakda meşy, lisânda tekellüm, kulakda sem' zuhura gelir. Binâ'en-aleyh mâşî, sâmî' ne ise mütekellim-i batş dahî odur. Yoksa bunları beyân kendilerinin mahall-i zuhurları olan a'zâlar değillerdir. Görülmez mi ki Zeyd bir şahsı darb ettiği vakit o şahs-i madrûb "beni Zeyd darb itdi" der. "Zeyd'in eli" ve yâhûd "ayağı darb etti" dimez. Binâen-aleyh asıl Zeyd tecezzi ve inkısâmı gayr-i kābil bir şey olub, tecezzi ve inkısâmı kabul iden şey ancak beden ve a'zâdır. Fakat tecezzi ve inkısâmı kabul iden beden-i mahsûsda zuhur etmiş ve halbuki hissen beynlerinde fark olmadığı içün o bedene "Zeyd" denilmişdir. Yoksa hakikat ve nefsü'l-emr'de Zeyd beden değil bel-ki bizim dediğimiz şeyden ibaretdir, bunun(43/A) içün der ki bir uzuv tekellüm veya birisini darb yahud bir sadâ istimâ' eyledikde veya bir mahalden diğer mahalle gitdikde bunların hepsi şey'-i vâhid olan hakîkat-i Zeyd'e isnâd olunur. Herhangi bir uzuv tekellüm idüb "Ene Zeyd" dise bu söz sâdık olur. Ve bundan "Zeyd"in taaddüdü lâzım gelmez.

İşte Hakk Te'âlâ dahî mahlûkāta nisbetle böyle olub o mezâhirde zuhur itmiş ve her mazhardan sudūr iden eserin müessiri dahî o mazhar değil belki ânda hasebü'l-isti'dâd zuhur itmiş bulunan Hakk Celle ve Alâ Hazretlerinden ibaret bulunmuş ve mezâhirin taaddüdü ile Cenâb-ı Hakk'ın taaddüdü lâzım gelmiyeceği dahî kat'iyyet hükmünü almışdır. Öyle ise bu âlemde Allâh'dan başka kā'il, fâ'il, sâni', mâşî, yokdur. Benim bu hakâyıka vukūfumu istib'âd itme. Zîrâ Hakk Te'âlâ "Velev enne ehle'l-kurâ âmenû vettekav le-fetahnâ aleyhim berekâtin mine's-semâ-i ve'l-ard"(A'râf-96) buyurmuş ve buradaki (43/B) "Semâ" âlem-i melekûte, "arz" âlem-i mülke işaret olmağla nazm-ı kerîm vücûd-i hakîkî erbabı riyazet ve ibâdetle bize teveccüh eyler ise kendilerine âlem-i mülk ve melekût yollarını feth ider. Ve iki âlem'in hakâyıkını kâşif olan ilhâmât-ı ilâhiyye ve vârîdât-ı kalbiyye'yi müyesser kılarız" mealini ifâde etmiştir.

ENBİYÂ VE EVLİYA

Bir "Nebi" veya "Velî"ye kendi zamanında pek az kimseler meyl ü muhabbet ider ve vefatından sonra ise nâsın âna meyl ü muhabbeti yavaş yavaş artmağa başlar. Nihayet herkes ânın nebi veya velî olduğunu tasdik eyler bu da ber-vech-i âti esbâbdan neşet ider. Evvelen bir nebi veya velînin kendi zamanında hasûdları bulunur. Ve ekseriya bu hasûdlar erbâb-ı nüfuzdan olur. Bunlar ânın hakkında şurada burada âna mukabele iderler. Halkın ândan nefretini mûcib birtakım sözler söylerler. Halk da bunların sözlerine inanarak o nebi veyâhûd o velîye lâyık olduğu ehemmiyeti virmezler.(44/A) Halbuki o nebî veya velî vefat edince bi't-tabiî hasûdlar dâhî birer birer vefat iderek ânın hakkında mûcib-i nefret olan sözler dahî tedrîcen ortadan zâ'îl ve ânların yerine menâkıb-ı sırfa [Sadece, yalnızca] kâim olur. İşte bunun üzerine nâs dahî âna muhabbet ve i'tikād itmeğe başlıyarak nihayet cümlesi ânın nebî veya velî olduğunu tasdik eyler. Sâniyyen: kesret-i mülakat taklîl-i muhabbete bâdî olduğundan bir nebî veya velî ile kavminin dâima yekdiğerini müşahede etmesi ve birbiriyle muhâdara ve muhavere eylemesi ânın hakkında muhabbet ve i'tikādı taklîl ider. Ve bu cihetle zamân-ı hayâtında kendisine pek az kimseler ittibâ' eyler, vefatından sonra ise bu hâl zâ'il olarak gittikçe kavminin âna muhabbeti, hüsn-i zannı tezâyüd eyler.

Sâlisen: Bir nebî veya velînin meziyyet ve fazileti tedricen zâhir olur. Râbi'an: Avâm-ı nâs nübüvvetde, velâyetde vâki' ve nefsü'l-emre muhalif birçok şeyler tevehhüm eyler. Nitekim Kitâb-i Mübîn'in delâlet ettiği üzre münkirler Peygamber olan (44/B) Zâtın ekl ü şürb itmiyeceğini ve sokaklarda meşy ü hareket eyliyemeyeceğini ve insândan değil meleklerden olacağını, vukû'u muhal olan birtakım havârıkı(harikalar) izhâr ve icâda muktedir olabileceğini tevehhüm eylemişler ve Resulü Ekrem (sallallâhû aleyhi ve sellem) ise bunların zu'm ettikleri gibi olmadığından "Muhammed de bizim gibi bir insandır, yiyib içiyor, sokaklarda geziyor, bununla beraber istediğimiz havârikı de izhâr idemiyor, halbuki Enbiyâ-i sâlife böyle değil idiler. Bizim ândan taleb ettiğimiz şeylerin emsalini ânlar ityân ve izhâr ediyorlar idi. Binâ'en-aleyh Muhammed nebi değildir" diye ta'n itmişler idi. İşte avâm-ı nâs Enbiyâ'nın bu gibi evsâf-ı muhâliyyeyi hâ'iz olmalarını tevehhüm ve tahayyül itdikleri cihetiyle içlerinden zuhur iden bir nebi veya bir velînin evsâf-ı mezkûreyi hâ'iz olmadığını görünce "Enbiyâ-i sâlife şöyle idi böyle idi. Bu ise ânlar gibi değil" diye hemen ânı inkâra müsâra'at(sür'at) iderler de

Enbiyâ-i sâlife'nin dahî o nebî gibi olduklarını bilmezler ve hattâ o ciheti hatır ü hayâllerine bile getirmezler.

(45/A)Halbuki bu münkirler Enbiyâ-i sâlife zamanlarında gelmiş olsalar idi bilâ-şekk ânları da inkâr idecekler idi. Nitekim ol zamanlar mevcûd olan avam dahî bunlar gibi olub, şu zu'm-u faside binâen içlerinden zuhur iden Enbiyâ-i izâm Hazarâtını inkâr etmişler idi, el-hâsıl her kâmilin zamanı mürur ettikde ukūl-i nâkısa erbâbı ânlara birtakım kemâlât-i muhâliyye isnâd ve ânların o evsâf-ı muhâliyyeyi hâ'iz olduklarını i'tikād itmekde olduklarından, asırlarında zuhur iden kâmillerde evsâf-ı mezkûreyi bulamayınca hemân ânları inkâra müsâra'at iderler. Ma'a hazâ eğer ânlar kâmilîn-i sâlifeyi görmüş olsalar idi, ânları dahî inkâr idecekler idi.

Çünki zu'mlarınca enbiyâ ve evliyâda bulunması lâzım gelen kemâlâtın ekserisini ânlarda bulamayacaklar idi. Nasıl bulabiliyorlar ki bu gibi kemâlât o zamanlarda vâki' olmadığı gibi gerek şimdi ve gerek ilerüde dahî vâki' olmak şânında değildir. İşte ekseriya avâm-ı nâsın kâmilîn-i hâzırayı inkâr (45/B) ettikleri hâlde kâmilîn-i mâziyyeyi i'tikād eylemeleri bu zikr olunan sebebden nâşîdir. Allah'ü a'lem!

TAKSÎM-İ İBÂDÂT

Avâm'ın ibâdâtı âdete, ehl-i sülûkden olan mübtedîlerin ibâdâtı da havf ü recâya, mutavassitînin ibâdâtı da meyl-i makāmât ve vuslat-ı kerâmâta, müntehîlerinki ise hudûd-i şer'iyyeyi hıfz ü siyânete mebnîdir. Fakat riyâzet-i ciddiyye ve mücâhede-i hakîkîyyenin nihayeti yokdur. Çünki riyazet ve mücâhede maarif-i ilâhiyyeyi ve "seyr-i fî'llâh'ı tahsil içün olub, bunlar ise nâmütenahi olduğundan riyazet ve mücâhede dahî nâmütenahidir. Binâen-aleyh kelâm ve taksîm-i sabıkımız ibâdât-ı mahsûsa ve tâ'at-ı mukannene(kanunlu) hakkında olub, mücâhede hakkında değildir!

İNKITA' İLA'LLÂH

"İnkıta ilâ'llâh" ta'bîri ıstılâh-ı ehl-i tasavvufda tefekkür ve teyakkuz manâsında müsta'meldir. Bunun da hâsılı tahsîl-i ma'rifetu'llâh içün ala'ik-ı dünyeviyyeden bi'l-inkıtâ' garîk-i lücce-i (46/A) tefekkürât ve teyakkuzât olmakdan ibâretdir. Vâkı'a ma'rifetu'llâh ancak bu yolda tahsil olunabilür. Şu kadar ki insanlar Allah'ı bi-hakkın bilecek olurlar ise içlerinden pek az kimseler ibâdât ve tâ'at ile iştigâl idüb ekserisi ise bunlardan âzâde kalacaklarından Hakk Te'âlâ Hazretleri ânların kalblerini mühürleyerek kendisini ânlara bildirmemiş ve hevâ ve heveslerini kendilerine ilâh ittihâz itdirerek ulûlara ânları tâ'at ve ibâdete sevk eylemişdir ki bundaki hikmet ve menfaati ancak ârifîn takdir iderler.

SAVM-I VİSAL

"Savm-ı Visal" mekruh değildir. Vâkı'a ânın hakkında bir nehiy vârid olmuşdur. Fakat bu nehiy bizim aleyhimize değil lehimizedir. Bu gibi nehiy ise tahrîm ve kerahet içün olmayub belki terfih ve şefkat içündür. Nitekim usûl-i fıkıhda dahî böylece tasrîh idilmişdir. Binâen-aleyh savm-ı visali terk câ'iz olduğu gibi (46/B) bilâ-kerahet fi'il dahî câ'izdir. Eşhâd hakkında nazil olan "Ve eşhidû żevey 'adlin minkum"(Talak-2) kavl-i şerîfindeki "Ve eşhidû" emri vücûb içün olmayub, belki terfih ve şefkat içün olduğu ve binâen-aleyh terk-i işhâd ile ism ve kerahet lâzım gelmediği gibi savm-ı visal hakkında vârid olan nehiy de tahrîm veya kerahet içün değil belki terfih ve şefkat içün olub, gerek fi'iliyle ve gerek terkiyle ism ve kerahet lâzım gelmez.

İmâm Müslim'in silsile-i rivayetini Enes İbn Mâlik Radiyâllahu anh'e ısâl eylediği "Vâsale'n-Nebi Aleyhi's-selâm fî âhiri şehr-i Ramazân fevâsala nâsun mine'l-müslimîn febelagahu zâlike. Fekāle lev-muddelenâ eş-şehru levasalnâ visâlen hattâ yede'ul-mute'ammikûne te'ammukahum." hadîs-i şerifi de şu müddeâmızın hakikatine delâlet ider. Zîrâ bu hadîs-i şerif mantûkunca Hazret-i Resul aleyhi's-selâm bir Ramazânın âhirinde savm-ı visal itmiş ya'nî iftar etmeksizin ertesi günün orucuna niyyet eylemişler, müslümânlardan birtakım kimseler de bu husûsda kendilerine pey-rev olmuşlardır. Bu hâl Cenâb-ı (47/A) Resulü Ekrem'e baliğ oldukda Resulü Ekrem ânların bu fi'illerini takbih itmeyüb belki ekser şehr-i Ramazânda bizim içün biraz daha uzadılmış olsa idi "Müte'ammikūn" terk-i visal idinceye kadar biz visalimizde devam ider idik" demişdir. Eğer savm-ı visal haram olsa idi, Hazret-i Resul ânların bu visallerini takbih ider ve "Bir daha böyle şey yapmayınız" diye ânları o fi'ilden men' eyler idi.

İmdi işte bu hadîs delaletiyle anlaşıldı ki mukaddemen taraf-ı Risâletpenâhî'den "Savm-i Visal" hakkında vârid olan nehiy, nehy-i tahrîm değil belki ehl-i imân ve islâm'ın düçâr-ı külfet olmamaları içün vârid olmuş bir nehy-i terfih ve şefkatdir.

Öyle ise bugünkü orucunu iftar itmeksizin yarınki orucuna vasi itmek isteyen bir kimse içün savm-i visal haram değildir, belki mendûbdur. Hazret-i Sıddîk'in altı gün, Abdullah bin Zübeyr'in yedi gün, ba'zı selefin de üçer gün savm-i visal eylemiş oldukları dahî mervîdir ki, (47/B) bunlar hep o gibi savmın mendûb olduğuna delâlet ider. Ba'zı muttakîlerin de "kırk gün savm-ı visal" ettiği rivayet olunmuş ve hattâ sulehâ "Her kim giceli gündüzlü kırk gün sâ'im olur ise âna âlem-i melekût'dan bir nev'î kudret zuhur iderek, o kimse ba'zı esrâr-ı ilâhiyye'ye vâkıf olur" dimişlerdir!

RÜ'YETÜ'N-NEBÎ

Ba'zı kimseler âlem-i menâmda Resûlü Ekrem'i görürler ve gördükleri sûretin hakîkaten Resulü Ekrem'in sûreti olduğunu zann iderler. Fakat bu zann bâtıldır. Sâhib-i rü'yâ'nın gördüğü şey' yine kendisidir. O günlerde Resulü Ekrem'e peyda itmiş olduğu bir münâsebet üzre kendi ruhu Resulü Ekrem'in sûretine temessül iderek âlem-i menâmda kendisine görünmüşdür.

Nâ'imin âlem-i rü'yâda gördüğü sair sûretler dahî hep bu kabildendir. Bir adam hâl-i yakaza'da her kime münâsebet peyda ider veya hangi şey ile iştigâl eyler ise hâl-i nevm'de ânın rûhu (48/A) o kimse veya o şey sûretine temessül iderek kendisine görünür. Âlem-i manâda ba'zan sâhib-i rü'yânın ba'zan da sâhib-i sûretin hâli sâhib-i rü'yâya münkeşif olur. Ve bu bâbda ârif ile gayr-i ârif arasında min vücûhin fark bulunur. Ez-cümle ârif "Ba'de'r-Rab" gayr-i ârif ise "Kable'r Rab"dır. Ya'nî ârif olanlar bir fi'ilî evvela ve bi'z-zât kendilerine isnâd ettikleri hâlde ârif olmayanlar her fi'ili evvelen bi'z-zât Rablerine ve ba'de kendilerine isnâd nisbet iderler!

YİNE VAHDET-İ VÜCÛD'A DÂİR BİR KEŞİF

Bir gün hücremde oturmuş ve ser-be-ceyb murakabe olmuş idim. Bu sırada kendimi muztarib bir hâlde gördüm. Nefsimin hâl-i ihtirâk ve iştialde bulunan bir odun parçasında zuhur iden alevin sadâsına müşabih bir sadâ virdiğini işitdim bunu müteakib karşımda kırmızıya mail bir levn-i ebyaz müşahede itdim. Ba'dehu hiss-i zahirîye avdet ile karşımdaki ocakda (48/B) bir odun parçasının iştial etmekde ve muztarib olmakda ve kendisinden kırmızıya mâ'il beyaz renkde bir 'alev çıkmakda bulunduğunu ve o alevin rü'yâda gördüğüm alev gibi bir alev olduğunu ve işittiğim sadâ gibi bir sadâ virdiğini gördüm. Bunun üzerine hâl-i murâkabede nefsimde vâki' olan şey'in işte bundan ibaret bulunduğunu bildim ve hükm ittim ki ocaktaki odun benden ve ben de ândan ibaret olub, ânın savtı benim ve benim savtım da ânındır. Kezâlik ânın iştial ve ıztırâbı benim, ve benim iştial ve ıztırâbım da ânındır. O gördüğüm üzre işte bu odundan zuhur iden alevin levni olub, başka bir levn değildir.

Hazret-i Sıddîk Radiya'llâhü anhü "Her neye bakar isem evvelâ Allâh'ı görürüm. Hattâ kalbimin nefsimin dahî mezâhir-i ilâhiyyeden birer mazhar olduklarını yakînen bilürüm" dimiş ve bu sözüyle her gördüği şeyde evvelen nefsini müşahede itmekde olduğunu ve ânın da Allâh'dan ibaret bulunduğunu i'tirâf eylemişdir.

(49/A) Zîrâ kuvve-i bâsıra ve kuvâ-yı sâ'ire hep ândan ibaret olmağla kendisi de bilâ-şekk ânın aynıdır. Fakat Hazret-i Osman Radiya'llâhü ânhu her ne şeye nazar ider ise evvelen o şeyi ba'dehu Allah'ı müşahede itmekde olduğunu söylemişdir!

BA'ZI HÂLATIN ZUHURİYLE VAHDET-İ VÜCÛD'A İSTİDLAL

Hava gayet bulutlu olduğu ve şems o kesîf bulutlar altında kalmış bulunduğu bir gün hücremde oturuyor ve vaktini bir dürlü ta'yîn idemiyor idim. Birdenbire kalbime "Şimdi ikindi ezanı okunacak" hatırası tulü' itdi. Ve bu hâtıra birkaç kerre tekerrür iderek zihnimde karargîr oldu. O ân'da vakt-i asrın hulûl itmiş olduğunu bildim. Ve hemen ezan sadâsını dahî işitdim, gaybı biliş ise ancak o ya'ni "Allah" olduğundan kendimin Allâh'dan başka bir şey' olmadığını işte bu hâdise ile de bi'l-istidlâl anladım bir de ahyânen nefsimde vâki' oluyormuş gibi bir hareket-i kaviyye (49/B) ve bir meşiyyet-i serî'a hissederim, hem de bunu yalnız kuvve-i sâmi'am ile değil bi'l-cümle kuvvetlerim ile duyarım, işte bu da vahdet-i vücûd'un hakikatine delâlet ider.

[Not:Şeyh'e aidiyeti meşkûk; bu kadar zayıf bir vakayı delil göstermiş olamaz!..]

Bu esrarın tarafımdan dermiyân idilmesi bir fi'il-i ilâhî'den başka bir şey' değildir. Zîrâ Hakk Te'âlâ "Mâyeftehi'llâhu li'n-nâsi min rahmetin felâ mumsike lehâ vemâ yumsik felâ mürsile lehû min ba'dihi min rahmetin vehuve-l'azizu'l hakîm"(Fâtır-2) buyurmuşdur ki, bunun cümleten meanîsinden biri de Hakk Te'âlâ bir nebî veya velî vâsıtasiyle nâsın hidâyetini irâde itdikte ânın men'ine kimse kādir olamayub ânın behemehal vukū'a geleceğinden ibâretdir. "Va'llâhu mütimmu nûrihi velev kerihe'l-kâfirûn"(Saff-8)

RÛH

Eczâ-i ferdiyet-i bedeniyye'nin te'essürâtiyle bedende zâhir ve âlât-ı bedeniyye vâsıtasiyle ef 'al ve harekât-ı mahsûsanın bedenden sudûruna bais olan keyfiyet "Ruh" ıtlak olunur. Bazı hükemâ ve mütekellimînin didikleri gibi "ruh" ba'de'l-beden hâdisdir. Kezâlik âlem-i misâl vâsıtasiyle beden (50/A) sûretine temessül etmiş olan şeye de --ki bir cevher-i nûrânîdir-- rûh ıtlak olunur. Rûh bu cevherden ibaret olduğuna göre hudûs-i bedene iki mertebe takaddüm etmiş olur.

Zîrâ âlem-i misâl bedenden bir mertebe, âlem-i ervah da âlem-i misâlden bir mertebe mukaddem olduğundan cevher-i nûrânîden ibaret olan rûhun bedenden iki mertebe mukaddem olması iktizâ ider. Resulü Ekrem Efendimizin "Hulika'l ervâhu kable'l-ecsâdi bi elfey âmin" hadîs-i şerifleri dahî buna işâretdir. Zîrâ buradaki "elfey" lafzı "mertebeteyn" mânâsına olub, hadîs-i şerîf "Ervah, ecsâddan iki mertebe evvel halk olundu" me'alini müfîddir. Bundan ervahın hudûs-ı zamânî ile hâdis olması da lâzım gelmez.

Resulü Ekrem (sallallâhû aleyhi ve sellem) Efendimize şu iki mertebeden her biri bin yıl sûretine temessül itmiş olduğundan kendisine zuhur ve inkişâf eylediği gibi haber vermiş, ta'bîri ve tavzihi ise bizim dediğimiz şeyden ibaret bulunmuşdur.

(50/B) Bu ta'birden gaflet itme zîrâ bu ta'bîr ile Resulü Ekrem'e zuhur idüb, cühelânın ta'bîrinden âciz ve gafil kalarak zahiri üzre hami itdikleri pek çok şeyler sana münkeşif olur. Ma'a hazâ hikmet ve maslahat yine ânları zahirleri üzre terkdedir. Ehlu'llâhdan "kümmelîn" (kâmiller) bunu da pek a'lâ bilürler. El-hâsıl Resûl-i Ekrem'e zuhur iden manâlar hep suver-i mahsûsâtda zuhur itmiş ve halbuki böyle suver-i mahsûsâtda zuhur iden manâlar ekseriya ta'bîr ve tevile muhtâc bulunmuşdur. Resûl-i Ekrem bunları niçün ta'bîr ve te'vîl itmedi de zahirleri üzre bırakdı" diye suâl olunur ise diriz ki hasebü'z-zamân bir nev'î hikmete binâen Resûl-ü Ekrem ânları ta'bîr ve tevile me'zûn değil idi. Bir ma'zeret-i meşru'aya binâen o zaman Resûl-i Ekrem ânları ta'bîr ve tevîl itmedi. Bu zamanda ise o mazeret mevcûd olmadığından artık şimdi ânları ta'bîr ve te'vîlde hiçbir mahzur yokdur. Bu sözlerimizden Nusûs-u Kur'aniyye ve Ehâdis-i Nebeviyye'nin ma'ânî-i zahiresi nefy ve inkâr itmiş (51/A) olduğumuz anlaşılmasın zîrâ Resul-ü Ekrem "İnne li'l-Kur'ani zahran batnan ve li-batnihi batnan ilâ seb'ati ebtunin" buyurmuşdur. Binaen-aleyh biz bir âyetin ve yâhûd bir hadîsin ma'nâ-yı zahirisine mugayir bir ma'nâ-yı bâtınîsi hakkında bir şey söyler isek maksadımız, zâhiri nefy değildir. Belki biz zâhire de bâtına da hem de yedinci batna kadar bâtına da kā'il ve zâhir ile bâtın beynini câmî'yiz. İndimizde Kur'an olsun, hadis olsun zâhiren ve bâtınen Hakk'dır. Meğer ki zâhirden mâni' bir mecaz taayyün itmiş ola!

UMÛR-İ GAYBİYYE'NİN SUVER MAHSÛSÂT İLE TECELLÎSİ

Bir gün beyne'n-nevm ve'l-yakaza hâlinde bulunduğum bir sırada karşımda bir sûret zuhur etti, bana birçok sözler söyledi. Ezcümle birisi "Bana meyl ideni ve beni tahsil eyleyeni Allâh'dan teb'îd iderim" kaziyyesi idi. Gözümü açub bunun rü'yâ olduğunu anlayınca o gördüğüm sûreti dünyâ ile ta'bîr ve te'vîl eyledim. (51/B) Yine aynı hâlde bulunduğum bir zamanda rûhum bana tecellî itdi, etrafıma şemsden daha ziyâde nurlar ziyalar saçıyor idi. Bir hâldeki ânın nûruna haddü pâyân tasavvuru bile mümkin değil idi. Bunun üzerine bana nâ-kābil-i ta'rîf bir vecd ve bir bükâ(ağlama) arız oldu. Ve bu sırada birisi bana "âhiret ile dünyâ arasındaki tağayyür ihtiyarlık ile gençlik arasındaki tagayyür gibidir" diye hitâb eyledi. Ve yâhûd bu söz kendi kendine kalbime tulû' itdi.

Yine bir gün bir yerde oturuyor idim. Bana bir nevm-i hafif arız oldu. Âlem-i menâmda bütün mevcudatın Allâh'dan ibaret olduğunu müşahede itdim. Ve bu sırada Hakk Te'âlâ'nın benim lisânım

üzre "Ya Allah" diye nida eylediğini işitdim. Çünkü bütün âlem andan ibaret ve lisânım da ânın lisânı idi. Bu hengâmda bende bir vecd husule geldi ki ândan aldığım lezzet hâlâ beni gaşiy eylemekdedir!

İNSÂN'IN HEM BEDENİ HEM DE RÛHU İTİBÂRI İLE GIDAYA İHTİYÂCI

(52/A) İnsân nefs-i natıka ile bedenden ibâretdir. Hâlbuki bunlardan her ikisi içün de, rızk, rıfk, gıda, tenâ'um lâzımdır. Binâen-aleyh insân agziyye-i(gıda) bedeniyyesini tahsil içün sa'y eylediği gibi agziyye-i rûhiyyesini tedârik içün dahî sa'y itmelidir.

Hattâ âkil olan kimse agziyye-i rûhiyyesini tedârik içün daha ziyâde gayret eylemelidir. Çünki insân, bedeniyle değil asıl rûhiyle insân olduğundan agziyye-i bedeniyyesini tahsile sa'y idüb de agziyye-i rûhiyyesini tedârike sa'y etmeyen hâ'ib(mahrum/haybet) ve hâsır ve mevta a'dâdına dâhildir.

MEŞÂYİH-İ İ'ZÂM'A MEYL-İ MUHABBETİN LÜZUMU

Resul-ü Ekrem Efendimiz "İnne lillâhe fi eyyâmi dehrikûm nefehâtün elâ fete'eradu en-nefehâte" buyurmuş ve buradaki "nefehât" lafziyle mürşîdîn-i kâmilîne işaret eylemiş ve diğer bir hadîsinde de "Men ehâbbe kavmen fehüve minhüm" buyurmuştur. Zîrâ birşeyi bir şeye takrîb eyledikde ânın hükmünü ahz ider. (52/B) Muhib de mahbûba kalben karîb ve mukbil olduğundan mazmûn-u hadîs bilâ-şekk Hakk ve savâbdır. Hattâ görülmez mi ki gice ile gündüz yekdiğerine tekarrüb itdikde birbirinin hükmünü ahz idiyorlar. Ve bu cihetle "İhvan" nâmını alıyorlar.

SÛFÎ İBNÜ'Z-ZAMÂN'DIR

Sûfî ahvâl-i mâzîyeyi tefekkür ve ânın içün teessüf etmediği gibi ahvâl-i müstakbeleyi de teemmül itmez, belki vaktini teveccühe, tasfiyyeye, hâl-i hâzırda kendisine lâyık olan şeyleri tefekküre sarf eyler. Sûfî bir tarîk-i ibâdet dahî iltizâm itmez, her vakit Hakk'a tâbi' olur. Hakk'dan başka bir şeye nazar eylemez. Ba'zan tatyîb-i hatır içün halk ile meşgul olur ise de bu sırada ve belki her nev'i iştigālinde ve her hâl ü kârında Hakk'a mukārindir. Her ne kadar şu iki iştigâl beyninde hasebe'z-zâhir tebâyün ve tezâd bulunur ise de. Zira a'mâl niyyât iledir. El-hâsıl sûfî "İbnü'z-Zamân'dır.

(53/A) SÂLİK-İ TARİKAT OLANLARA ZUHUR İDEN BİR HÂLET-İ MÜDHİŞE

Bir sâlik mertebe-i küfre vâsıl olub, o mertebeyi kat' itmeyince tam müslümân olamaz. Bu mertebe iki islâm arasında bir berzah olduğundan orada tevakkuf iden sâlik tezânduk ider. Bu tevakkufdan Allah'a sığınırız. Ben dahî o mertebeye vâsıl oldum ve orada birçok zamanlar kaldım ise de lehü'l-hamd ve'l-minne inâyet-i ezeliyye imdâdiyle oradan kat'-ı mesafe iderek sâhil-i selâmete çıkdım!

SÜLÛK'UN BA'ZI MUKTEZİYÂTI

Mürîdlerimizden bazılarını bizim bağın muhafazasına me'mûr itmiş idim. Bir gün ânlardan birisi yanıma gelüb ber-vech-i âtî ifâdede bulundu ve "geçenlerde bir çocuğun bizim bağa girdiğini ve bir ağaçdan meyve koparmak üzere bulunduğunu gördük. Arkadaşlarımızdan filân derhâl (53/B) çocuğun yanına koşarak çocuğa bir tokat vurdu. Ben ise karşudan bu hâli seyr idiyor idim. Gayet müte'essir oldum. Hattâ teessürümden ayakda duramayub, derhâl yere düşdüm. Çocuk ise düşmedi. Tokadı yiyen o çocuk olduğu hâlde benim ândan daha ziyâde müte'essir oluşuma ta'accüb ittim ve hâlâ idiyorum". Bizim mürîd kendisine zuhur iden bu vaka-yı garâ'ibden add eyledi ise de bu gibi şeyler müntehilere ve hattâ mutavassıtlara göre mukteziyât-ı sülûkden olub, ânlarda asla garabet yokdur. Kezâlik ara sıra bizi ziyaret iden ve muhibbân-ı sülehâdan bulunan bir genç tüccara zuhur itmiş olan vak'a-i âtiye dahî bu kabildendir. Mümâ'ileyh bir gün yanıma gelüb şu yolda ifâdede bulundu:

"Bir gice odamda uyuyor idim. Birisi beni uyandırdı. Yatağımın üzerine oturdum, uyandıran adamın yüzüne bakdım, yüzünden leme'an iden nurlar derûn-u hücreyi (54/A) tenvir eyliyor ve bu nûr gayet latif ve gayet dilgarîb (gönle yakın) bir nûr olmağla bence ma'rûf ve ma'lûm olan nurların, ziyaların hiçbirisine benzemiyor idi. Bu zât karşumda bir zaman durdu ise de bu müddet zarfında bana hiçbir şey söylemediği gibi ben de âna hiç bir şey söyleyemedim. Ba'dehu birden bire gâ'ib olub gitti. Zulmetde yine avdet iderek derûn-i hücreyi istilâ eyledi. İkinci, üçüncü giceleri dahî ayni hâl vuku' buldu. Fakat üçüncü gicede o zâtın yanında diğer bir zât daha bulunuyor idi. O gice sabah oldukda bu

vakayı ehibbâmdan ba'zılarına hikâye itdim. Ve bunun üzerine gerek o zâtı ve gerek refikini bir daha göremedim. Birkaç gün sonra şiddetli bir hastalığa tutuldum, az kaldı ki ölüyordum!"

İNSÂN HER ŞEYDEN KÂMİLDİR

Nev-i insânda olan idrâkât, ıttılâât, tasarrufât, gerek mücerredâtda ve gerek ânların māfevklerinde bulunmak ihtimâli yokdur. (54/B) Yani şu mertebe-i nev'-i insânî'de "Vücûd-i Mutlak" içün hâsıl olan kemâlât merâtib-i sâ'ire'nin hiçbirisinde hâsıl olmak mümkin değildir. Çünki Vücûdun mir'ât-ı mücellâ-yı uzmâsı ancak insândır. Bunun içündür ki bir hadîs-i kudsî'de "Levlâke levlâk lemmâ halaktü'l-eflâk" buyurulmuş ve melâ'ike dahî insâna secde ve inkıyāda me'mûr olmuşdur.

Akl-ı küll, Nefs-i küll ve bunların fevkindeki merâtib vücûdu insânda zuhur itmedikçe insân gibi bir şeyi idrâk ve ilm ânlar içün gayr-i kabildir. Çünki nefsî vücûd herşeyden ârî olduğundan vücûd'un bir şeyi insân gibi idrâk etmesi kendisine ancak mertebe-i insâniyyede mümkin olabilür. Vâkı'a âlemde zuhura gelmekde olan eşyâ-yı acîbe ve âsâr-ı garibenin fâ'ili, mutasarrıfı, müdriki hep vücûddur. Fakat merâyâ (aynalar) ve mezâhir vâsıtasıyle vücûd'dur. Eğer bu tahkiki anlar isen rüşde baliğ olarak hidâyeti kabul itmiş olursun!

HER ŞEY'İN VÜCÛD-İ MUTLAK OLDUĞU

(55/A) Bilmelisin ki, akıl, nefis, rûh, kalb hep "Allah" ismiyle müsemmâ olan Vücûd-i Mutlakdan 'ibâretdir. Bunlara "Vücûd" nâmı virilmesi her birinin merâtib-i vücûd'dan bir mertebe ve mezâhirinden bir mazhar olması i'tibâriyledir. "Vücûd-i Mutlak" o şeydir ki etvâra sirayet eder. Ve bir mertebeden diğer bir mertebeye intikāl eyler, ba'zan felek ba'zan melek, ba'zan unsur, ba'zan me'adin, ba'zan nebat, ba'zan hayvan, ba'zan insân sûretinde zuhur ider. Elhâsıl esfel-i sâfilîn ândan ibaret olduğu gibi a'lâ-i illiyyîn de ândan ibâretdir.

"Vücûd-i Mutlak" o şeydir ki, evvelâ sûret-i anâsırda zuhur itmiş ba'dehu sûret-i me'âdinde zuhura gelmiş sonra ândan sûret-i nebâtiyye'ye ve ba'dehu sûret-i hayvâniyyeye, ândan sonra dahî sûret-i insâniyyeye intikāl eylemişdir.

Binâen-aleyh bu sûretlerin sahibi hep o "Vücûd-u Mutlak" olub, o da Hakk Te'âlâ Hazretlerinden ibâretdir!(55/B) Hattâ bu sûretler za'il olsa vücûddan başka bir şey kalmaz. Nitekim bir koyun ekl olundukda (yenildiğinde) insân olur ve bu da nefsin bedende tedbiriyle husule gelir. Çünki bedende hâsıl olan şeylerin müdebbiri hep nefs olub, iktizâsına göre orada envâ'-i tedbîrâti icra ider.

Me'kûlât-ı sâ'ireyi de buna kıyâs eyle, işte Vücûd-i Mutlak'ın bir nev'inden diğer nev'e ve bir mertebeden diğer mertebeye intikāli buna benzer. Bütün merâtibde intikāl iden vücûd-i mutlak olduğu içündür ki, Hazret-i Alî (kerremâllahu veche)'den "Ene'l-kalem", "Ene'l-levh", "Ene'l-arş", "Ene'l-kürsî" sözleri südûr itmişdir.

RÜ'YETU'LLÂH

Cenâb-ı Hakk'ın suver-i mahsûsâtdan bir nev'-i sûrette kendisini evliya kullarına göstermesi ve bu tarîk ile ânların Cenâb-ı Hakk'ı görmesi mümkindir. Bu da ânlara taraf-ı İlâhîden bir nevi atıfet ve bir nevi keramet olmak hikmetine mebnîdir. Çünki Hakk Te'âlâ bir abd-i muhlisine bu vechile görünmeğe kādirdir.

(56/A) "Risâle-i Kuşeyriyye"de bâb-ı keramet fasıllarında bu nev' rüyet hakkında iki kavil zikr olunmuşdur.

EVLİYÂ'ULLÂH'DAN BA'ZI HAVÂRIKIN ZUHURU

Bir gice hücremde oturuyor idim, bir pervane geldi, sirâcin etrafında uçmağa başladı, kendisini birkaç kere sirâca çarpdı, nihayet yere düşdü. Vefat idüb itmediğini anlamak içün pervaneyi elime aldım, cisminin her tarafını nazar-ı tedkîkden geçirdim. Zavallıda hayâtdan bir eser kalmadığını görünce artık vefat itmiş olduğuna kat'iyyen hükm itdim. Ba'dehu Bâyezid-i Bistâmî Hazretlerinin vefat itmiş bir karıncaya nefh-i rûh iderek diriltmiş olduğu meseleyi tahattur idüb ben de bu pervaneyi ol vech ile diriltmek istedim ve hemân safî bir kalb, hâlis bir yürek ile üfürüb bi-izni'llâh ânı ihya eyledim.

Pervane dirildikden sonra kemâ fî’s-sâbık uçmağa başladı. Güya ki evvelce âteşe düşmemiş ve bi’l-ihtirâk vefat itmemiş idi.

(56/B) Zinhar bunu inkâr itme. Zîrâ ârifde Allah mütecellî olub, Allah ise her şeye kādirdir. Nitekim gaybi de ancak o bildiği hâlde ekmel-i mezâhir olan insânda zuhur etmesi ve bu sûretle ârifin ândan ibaret bulunması sebebine binâen ârif dahî mugayyebâta muttali olmakdadır. İşte bir ârifin ihyâ-i mevta itmesi de bu kabildendir!

AHVÂL-İ ENBİYÂ

Enbiyâ, hâl-i nevmde (uykuda) olduğu gibi hâl-i yakazada da bu âlemden âlem-i misâle rûhen intikāl iderek, orada birtakım eşya' müşahede iderler. Bunun içün ânların müşahede ettikleri şeylerin bazıları te’vîl ve ta’bîre muhtâc olurlar. Nitekim, Resulü Ekrem sallalâhû aleyhi ve sellem Efendimiz Hazretleri bir gün yakaza hâlinde iken âlem-i misâle rûhen intikāl itmiş ve orada kadın sûretinde bir sûret müşahede eylemiş idi de ba’dehu o sûreti dünyâ ile ta’bir buyurmuşlar idi. İmdi âlem-i misâlde görünen o sûreti dünyâ ile ta’bîr itmek lâzım gelince bir nebîye yine o âlemde görünen cennet, hûr, kusūr, (57/A) gibi eşyânın sûretlerini kendilerine münâsib birer manâ ile ta’bîr itmek ve ânların muhtemelâtından olan me’ânî-i uhrâya haml itmek ve ol bâbda şeref-nüzûl iden âyetleri de ol vechile te’vîl ve tefsir itmek dahî mümkin olur. Bunun içündür ki Resulü Ekrem “İnne li’l Kur’âni zahran ve batnan ve li-batnihi batnan ilâ seb’ati ebtunin” buyurmuşdur!

SIFÂT-I İLÂHİYYE

Cenâb-ı Hakk’ın sem’, basar, kudret, hayât, ve sâ’ire gibi birçok sıfatları vardır. Bunların cümlesi mezâhire zuhur itmekde bu vâsıta ile his ve idrâk olunmakdadır. Mezâhirden nazarı kat’ ile Cenâb-ı Hak bi’z-zât kendisi dahî bu sıfatları hâ’izdir. Ve bu i’tibâr ile sıfât-ı mezkûre sıfât-ı zâhiriyyeye teşbîhden beri aklın, vehmin, hayâlin id-râkinden müte’âlîdir. Sıfât-ı Hak rûhâniyye olsun, cismâniyye olsun, hayvâniyye olsun, cemâdiyye olsun, semâviyye olsun, arziyye olsun, nebâtiyye olsun, hulâsa her ne olur ise olsun (57/B) bi’l-cümle eşyâda sabit ve mevcûddur. Ezcümle hayât sıfatiyle cümle eşya' hayât bulmakda, kelâm sıfatıyla da her şey ânı tesbîh ve takdîs eylemekdedir!

KUVÂ-Yİ İNSÂNİYYE HEP HAKK’DAN İBÂRETDİR

İnsânın sem’i, basarı ve sa'ir kuvâ-yı zâhiriyye ve bâtıniyyesi hep “Hakk’dan ibâretdir. Bunu nevâfil ile kesb-i kurbet idenlere tahfife sebeb ise ma’rifet-i kâmilenin ânlarda husulüdür. Ya’nî envâ’-i nevâfil ile bi’l-iştigâl Cenâb-ı Hakk’a tekarrüb idenler kendi kuvâ-yi zahire ve bâtınalarının hep Hakk’dan ibaret olduklarına ilm ve ma’rifet hâsıl ettikleri ve nevâfil ile iştigâl itmiyenlar ise bu hakîkatden gafil bulundukları içün hadîs-i kudsîde: “Envâ’-i nevâfil ile bana takarrüb idenin sem’i, basarı, eli, hep ben olurum” buyurulmuş ve başkaları bu hükümden istisna idilmişdir. ‘İlmiyle âmil olmayan, câhil addolunarak zümre-i cühelaya ilhak olunduğu gibi!

TE’SÎR-İ ME’ÂSÎ'DE İHTİLÂF

İ’tikādın ihtilâfıyle te’sîr-i me’âsî dahî ihtilâf iderek (58/A) bir âsî kendi itikadına göre muamele olunur. Nitekim “Ene inde zanne abdî bî” hadîs-i kudsîsi dahî buna delâlet ider. İşte elem, tenâ’um, azâb, derekât, lezzât, derecât hep bu asla teferru’ eyler.

Binâen-aleyh ba’zı şahsın mu’azzeb ve müte ellim olmasına sebeb olan bir fiil diğer şahsın mütena’îm ve mütelezziz olmasına sebeb olur. Kezâlik te’sîr-i rü’yâ dahî bi-hasebi’l-i’tikād tefâvüt ve ihtilâf eyler. Ayni rü’yâ hasebe’l-i’tikād bir müslim hakkında sû-i te’sîr itdiği halde bir Nasrânî hakkında hüsn-i te’sîr ider. Aks-i kaziyye de bunu îcâb eyler!

CENÂB-I HAKK İLE MÜKÂLEME

“Sekizyüzon” senesinde saferü’l-hayr’in bir gicesinde idi. Şiddetli bir hastalığa dûçâr oldum. O derece ki hayâtumdan kat-i ümîd itdim. Ve hemân mâsivâdan bi’l-külliye sarf-ı nazar iderek Hakk'a teveccüh eyledim. Derûn-i dilden: “Yâ Rab! Bu hastalıklarını alacak mısın?” deyü niyaz itdim. Bunun üzerine hiçbir sûret müşahede itmeksizin Hakk Teâlâ’nın: (58/B) “Ben seni bu hastalıkdan halâs ideceğim”

dediğini işitdim. Ve hemân kendime gelüb vücûdumda âlâm ve ıztırâbdan eser kalmadığını hisseyledim, derhâl kemâl-i beşâşetle kalkub oturdum! Allah şâfi-i hakîkîdir.

İSTİDLÂLÂT-I AKLİYYE

Akıl ve nazar tarikiyle iştigâl, insân içün bir ikāl(bağ) ve bir hicâbdır. Zîrâ kuvve-i müfekkire vehim ve hayâl ile mahlut ve memzûc olduğundan bir insân fikir ve nazar tarikiyle uğraşdıkça bu iki kuvvetin kendisine tasallutundan halâs olamaz. Ve binâen-aleyh bu tarîk ile eşyâyı bi-hakkın bilemez. Mütekellimînin mesâilden bir meseleye fikir ve nazar tarikiyle ilim hâsıl ve ânın üzerine karar verdikden bir müddet sonra kendisine o meselenin hilafı zuhur iderek ândan rücû itmeleri dahî müdde'amızı isbât ider! Hâsılı, nazar ve fikr ile iştigâl i'tibâriyle akla i'timâd yokdur. Çünki karîbandan beyân olunduğu vechile vehim ve hayâl âna tasallut (59/A) itdiğinden bu hâl ânı idrâkât-ı sâfiyye'den ve bir şeyin hakikatini lâyikıyle keşf ve izhârdan men ider. Bu maksadı biraz da şöyle îzâh idelim.

Akılda iki cihet vardır: Birisi "Fikir" ve "Nazar" tarikiyle eşyâyı idrâk; diğeri de "Tasfiy-ye-i bâtın" ile bir şeyi "keşf" ve "izhâr"dır. Aklın bi-tarîki'l-keşf bir şeyi idrâki, etemm ve hatâdan eb'ad (uzak) olub, bi-tarîki'n-nazar idrâki ise hâyâlât-ı vefîre (çok) ve hatâyâ-yı kesîre ile mahlut (karışık -halt) ve memzûcdur. Halbuki tarîk-i keşf ancak tasfiyye ve teveccüh ve enbiyâya ittiba ile hâsıldır. Binâen-aleyh bunlardan hâlî olan fikir ve nazar tarîki, insân içün mûcib-i hacâlet ve dalâletdir.

Öyle ise riyâzetde mücâhedede hep enbiyâya ittibâ itmek, fikir ve nazar ile iştigâli i'tibâriyle akla ittibâ'ı terk eylemek her âkile ve her sâlike evlâ ve elyakdır. Tâ ki hakikat kendisine tecellî eylesün de hakâyık-ı eşyâyı hakkıyle bi'l-idrâk, aklı kedürât ve evham ve hayâlâtdan masun ve mahfuz kalub Cenâb-ı Hakk'ı lâyık olduğu vechile bilsün!

(59/B)YİNE BİR RÜ'YÂ

Birgün âlem-i manâda semâdan bir iki yıldızı elimle mess(temas) ederek ânların eczâ-i semâdan birer cüz gibi olub başlı başlarına birer şey olmadıklarını müşahede itdim. O ânda hatırıma şu geldi; tavus kuşunun kanadındaki altun gibi şeyler başlı başına birer cüz olmayub belki o kanad eczasından oldukları ve şu kadar ki, bu cihetle bunların eczâ-i saireye mugayir bulundukları gibi bu kevkebler de ayrı ayrı birer şey değil belki eczâ-i semâdan olub yalnız beyazlık gibi kırmızılık gibi birtakım elvân-ı muhtelife ile eczâ-i sâ'ireden temeyyüz etmişlerdir. Kevâkibin hadd-i zâtında böyle olmaları da muhtemeldir. Bu hâl bazı elmalarda dahî müşahede olunur. Zîrâ bir elmanın bazı mahalleri kırmızı ve diğer mahalleri ise bu renkden hâli olduğu kesîrü'l-vukû'dur. Halbuki kırmızı rengi ha'iz olan cüz başlı başına bir şey değil belki eczâ-i sâ'ire gibi o elmadan bir cüzdür. Şu kadarki haiz olduğu kırmızı renk ile eczâ-i sâ'ireden temeyyüz eylemişdir. İşte kevâkibin de (60/A) semâya nisbetle böyle olmasına hiçbir ma'nî yokdur!

ÂHİRETİN BİR MA'NÂSI DAHA

Her şey'in evveline "dünyâ" ve akıbetine de "âhiret" tesmiye olunur. Meselâ zinâ, şarâb ve hamr gibi şeyler ile evvelâ bir nev-i lezzet husule gelîr ba'dehu bu lezzet ve meserreti bir fezâhat, bir nedamet ta'kîb ider ki işte o lezzete "Dünyâ" ve o nedamet ve fezâhata da "Âhiret" nâmı virilür. Halbuki bunların her ikisi de şu âlemde vâki' olur. Bi'l-cümle ef'âli ve ânları ta'kîb iden âsâr ve netâyic-i sâ'ireyi de buna kıyâs eyle!

ÂLEM-İ MANÂDA ZUHUR İDEN BAZI KEŞFİYÂT

"Sekizyüz onsekiz" senesinde cemâziye'l-âhîr'in aşr-ı evvelinde Perşembe gicesinde âlem-i manâda Muhyiddîn-i Arabi'yi gördüm. Bana didi ki; "Şeytânı bu âlemden atmak istedim ve atdım. Şimdi bu âlemde şeytân kalmadı (60/B) yalnız ba'zı âsârı kaldı." Ba'dehu bu rü'yâyı ashabımdan bazılarına hikâye itdim ve bunu hıfz idüb suâl ettiğim zaman bana hikâye eylemelerini kendilerine ekîden(kesinlikle) tenbîh eyledim. Allâh'ü a'lem bunun te'vîli şudur. Şeytân insândaki kuvve-i vâhimeye; Muhyiddîn'in ânı bu âlemden atmış olması da tesânîf ve te'lîfât-ı kesîresiyle o kuvvetin hemân bi'l-külliye denilecek kadar hükmünü izâle ve yerine tevhîd-i sırfî ikāme eylemiş olmasına ve ândan bazı âsârın bekası da o kuvvetin bazı kimselerde hâlâ hüküm-fermâ olmasına işâretdir.

Bu rü'yânın bana zuhuru da o günlerde "Fusûs" müzakeresiyle meşgul bulunduğuma mebnî'dir. Yine bir gün âlem-i manâda birisinin bir bağçede zikrullâh ile meşgul olduğunu gördüm. Uykudan uyanınca yanımda bir müridin Allah'ı zikr eylediğini müşahede itdim ve bunun üzerine: "Men ehabbe en yertâdâ riyâda'l-cenneti fel yüksur zikrullâhi Te'âlâ" hadîs-i şerifinin hakikatine kat'iyyen hükm eyledim. Çünki bu hadîsin meali Allâh'ı çok zikr iden bir kimsenin (61/A) cennet bağçelerinden bir bağçeye mâlik olacağını ifâdeden ibaret olub, zuhur iden şu vak'a-i nevmiyye ise bu hakikati bana aynen gösterdi!

MENÂFİ-İ ZİKRULLÂH

Allah Teâlâ Hazretlerini çok zikr itmek miftâh-ı cümle-i kemâlâtdır. Zîrâ bi'l-cümle kemâlât Allâh'dan olub âna takarrüb ise ancak devâm-ı zikr ile hâsıldır. Çünki "Men ehâbbe şey'en eksere zikrâ" hadîs-i şerifi mantûk-i âlîsince zikr-i kesîr muhabbeti, muhabbet de kurbeti îrâs(irs) ider. Fi'l-vâki muhâbbetu'llâh zikirden başka bir şeyle hâsıl olmaz. Zîrâ Hak Te'âlâ rü'yet-i basar ile idrâk idilemez ki gözümüz ile ânı görelim de o vâsıta ile âna muhabbet idelim, bâtında başka bir şey ile meşgul olur ise bu hâlde ayn-i basiret ile de idrâk idilemez. Ve binâen-aleyh artık âna muhabbete imkân bulunamaz. Bunun içündür ki ibtidâ-yi emr de sâlik ile Allah arasında ülfet ve münâsibet gayet suûbetlidir (zordur). Celb-i ülfet ve tahsîl-i münâsebet (61/B) içün Allah'ı tezekkür ve tahayyül lâzım gelür. Ve bu da ancak "Zikr-i da'imî" ile husûl-pezîr olur. İşte buna binâen Hakk Te'âlâ Hazretleri "Üzküru'llâhe zikran kesîrâ"(Ahzâb-41) ve "kezikriküm âbâ'uküm"(Bakara-200) âyetleriyle ibâdette tarîk-i zikri talîm itmiş ve bununla dahî ânlara re'fet ve şefkatini izhâr eylemişdir.

Fî'l-vâki' bir sâlik zikre devam ettikde bu zikr ânın bâtınına sirayet eyler. Ba'dehu kalbe vâsıl olur. Ve işte o zaman matlûb olan muhâbbetullâh dahî husule gelerek ânınla telezzüz itmeğe başlar, ândan sonra da isti'dâdına göre kendisine ebvâb-ı rahmet feth olunur.

Zikr-i dâ'imî ile telezzüz muhâbbetullâh'ın husulüne alâmet ve bu da cennetin infitâhına ve seadet-i ma'neviyyenin husulüne bir emaredir. Nitekim "Mektubun alâ bâbü'l-cenneh lâ ilahe illa'llâh" hadîs-i şerifi dahî zikirsiz Allah idrâk olunamayacağına ve ebvâb-ı Cennetin feth idilemeyeceğine işâretdir!

ECZÂ-İ ÂLEM'İN YEKDİĞERİNE OLAN ŞİDDET-İ İRTİBATI

(62/A) Bütün âlem a'lâsiyle esfeliyle sahîhu'l mizâc bir insân gibi olub, cevf-i âlemde ve şu fezâ-yı nâ-mütenâhîde bulunan bilcümle eşyâ ve ecsâmın yekdiğerine şiddet-i irtibat ve te'sîri vardır. İşte bu âlemin nizâmına sebeb olan şey ânın şu evzâ' üzerine bulunmasıdır. Ve bunun içün "Eflâk bulundukları hayizlerden biraz irtifa veyâhud bir mikdâr inhitat itseler nizâm-ı âlem bilâ-şekk muhtell(ihlal) olur" dimişler!

HER ŞEYDE İKİ CİHET

Bu âlemde her şeyde iki cihet vardır. Birisi cihet-i hüsn diğeri de cihet-i kubhdur. İmdi Hakk Te'âlâ bir kuluna bir işi işletmek ister ise âna o işin o fi'ilin cihet-i hüsnünü irâ'e ider. Ve bunun üzerine o kullar da o işi işler. Kezâlik eğer Hakk Te'âlâ bir kuluna bir şey terk ittirmek diler ise âna da o şey'in cihet-i kubhunu irâ'e eyler. O kul da o işi terk eyler. İşte bu hâl esbâb-ı kemâlâtda dahî carî olduğundan Hakk Te'âlâ bir insânı derece-i kemâle îsâl itmek (62/B) ister ise âna esbâb-ı kemâldeki cihet-i hüsnü ve ezdâdındaki cihet-i kubhu irâ'e ider. Ve bunun üzerine o insân dahî esbâb-ı mezkûre ile iştigâl ve ezdâdını terk iderek maksûduna nail olur. Meselâ Zikr-i dâ'imî esbâb-ı kemâlât cümlesindendir.

İmdi Hakk Te'âlâ herhangi bir kimseyi kemâlât-i ekâbir ve derecât-i ebrâra îsâl itmek ister ise zikr-i dâ'imîdeki cihet-i hüsnü ve terkindeki cihet-i kubhu âna göstererek bu zikri kendisine sevdirir. Bunun üzerine o da zikr-i dâ'imî'ye mülâzemet ide ide nihayet bi-mennihi'l-kerîm matlûbuna vâsıl olur. Vesail-î sâ'ireyi dahî buna kıyâs eyle, herşeyin böyle iki ciheti cami' olması hiç de istib'âd(uzaksama) olunamaz. Çünki Allah buna kadir bu da büyük bir asl'a müsteniddir ki o da zerrât-ı âlemden her zerrenin câmi'ü-ezdâd olmasıdır. Zîrâ Hakk Te'âlâ Cemâl ve Celâl sıfatlarıyla her zerrede tecellî itmiş ve binâen-aleyh her zerre ve her şey bu iki sıfatın eserini haiz olmuşdur. Meâsîr ve seyyiât dahî böyle olub, ânlardaki cihet-i hüsnü görenler ânları fi'ile ve cihet-i kubhu görenler dahî ânları terke müsâra at eylerler.

İntiha.

****

ŞEYH BEDREDDİN kaddesellâhü sırrahu'l azîz HAKKINDA

Şeyh Bedreddin birtakım kaynaklara göre Edirne civarında eski bir kaza merkezi olan Simavna'da dünyaya gelmiştir. Babası Selçuklu kadılarından İsrail b. Abdülaziz'dir. Dedesi Abdülaziz Selçuklu Sultanı III. Ala'addin Keykubat'ın kardeşinin oğlu ve aynı zamanda veziridir.

Babası Simavna'da kadı iken h. 760 / m. 1359 yılında Bedreddin Mahmud dünyaya gelir. İlk derslerini babasından alan Şeyh Bedreddin, babasının yanında hafız olur. Daha sonra babasının izniyle Edirne'ye gidip Kaplıca Medresesinde tedrisatına devam eder. Mevlana Yusuf'tan sarf, nahiv; Şâhidî'den fıkıh dersleri alır. Bu iki zattan bir süre ders aldıktan sonra tahsile devam etmek için Mısır'a gitmek üzere yola çıkar. Bir süre Konya'da kalır. Mevlana Feyzullah'tan sarf, nahiv ve ilm-i nücûm dersleri alır. Bu zat vefat edince Halep ve Şam üzerinden Kudüs'e gider. Memlüklülerin Kudüs emiri Ebû Ali el-Keşmirî ile karşılaşır. Bedreddin'in zekâsına ve ilmine hayran kalan emir, ona çok iltifat eder. Bir müddet burada kalan Bedreddin, Mescid-i Aksa'daki âlimlerin ders halkalarına katılır.

Bundan sonra Mısır'a geçer. O devirde Ezher en şaşaalı dönemlerini yaşamaktadır. Seyyid Şerif Cürcânî, Kutbuddin Râzî, Bedreddin-i Aynî gibi âlimler orada bulunmaktadır.

Şeyh Bedreddin orada ilim tahsiline devam ile Seyyid Şerif-i Cürcânî ve Mübarekşah Mantıkîden mantık tahsil eder. Bu esnada Hacca gider. Mekke'de Zeylaî'den fıkıh dersleri alır. Burada el-Keşmiri ile buluşur ve Kudüs'e giderler. Tekrar Mısır'a döner. Mısır'da Hacı Paşa ile buluşur ve Şeyh Ekmeleddin ile tanışır.

Zekâsı ve ilimlerdeki ustalığı dolayısıyla Sultan Berkok'un oğluna öğretmen tayin edilir. Bu dönemde Bedreddin kitap telifine başlar. Ukûdu'l-Cevâhir adlı esere şerh yazar. Letâifü'l-İşârât isimli fıkıh kitabını kaleme alır. Bu sırada tasavvufa temayül gösterir ve Şeyh Hüseyin Ahlatî ile tanışır.

Onun ölümü üzerine posta geçer; ancak itirazlarla karşılaşınca Mısır'ı terk eder. Kudüs, Halep ve Şam yoluyla Konya'ya gelir. Burada Somuncu Baba lakabıyla meşhur olan Hamîdüddin Aksarayî onu ziyaret eder. Oradan Germiyan ülkesine, ardından Aydın ve Tire'ye geçer. İzmir'e gelince Sakız'dan birçok papaz gelir, elinden müslüman olur.

Şeyh Bedreddin, Aydın ve Tire yolu Edirne'ye dönmek ister. Ancak beyler arasındaki çatışmalardan dolayı Kütahya'ya ve Domaniç'e gider. Bursa'dan Gelibolu yoluyla Malkara'ya gelir, oradan Edirne'ye geçer.

Fetret devrinde Musa Çelebi Edirne'de sultanlığını ilan edip, Şeyh Bedreddin'i kazaskerliğe getirir. Bedreddin, Câmiü'l-Fusûleyn adlı eserini burada kaleme alır. Üç buçuk yıl boyunca vazifesini sürdüren Şeyh bu esnada Teshîl'i yazmaya başlar.

Musa Çelebi yenilip hayatını kaybedince, Mehmet Çelebi, Şeyh Bedreddin'e aylık bağlayarak İzmir'e sürgüne gönderir. Teshîl'i burada tamamlar. Padişaha sunar ve Hacca gitmek için izin ister.

Sultan buna müsaade etmez. Bunun üzerine Şeyh gizlice İznik'ten kaçar, İsfendiyar Beyi'ne gider. Ancak Bey, Çelebi Mehmed'den korktuğu için ülkeyi terk etmesini ister ve Zağra'ya gönderir.

İran tarafına gitmek isteyen Şeyh Bedreddin'in bu isteği reddedilir. Bey razı olmaz. Kırım Hanına gemiyle yollar. Şeyh gemiye binerek Kırım'a doğru yol alır. Ancak oradaki deniz yolu Cenevizliler tarafından tutulduğu için, kaptan gemiyi Eflâk sahillerine yanaştırır. Şeyh'i burada bırakarak, gemiyi hareket ettirir.

Şeyh Bedreddin, karaya çıkınca bazı Eflâklılarca şehre götürülür.

Padişah Şeyh'in geldiğini işitince, Elvan Bey ve adamlarını, üzerine gönderir. Onlar da Şeyh'i alıp Serez'e getirirler ve bir eve hapsederler.

Selanik üzerine sefer için yola çıkan, Sultan, haberi işitince Serez'e gelir.

Serez'de Sultanın karşısına çıkarılan Şeyhe saltanat ve nebilik davasında bulunduğu şeklinde ithamlar vardı. Şeyh bunları reddeder.

Şeyhin torunu Hafız Halil, Sultanın, Şeyh'in faziletini bilmesine rağmen, onun etrafına çok mürit toplanmasından ürktüğünden, Şeyhi ortadan kaldırma kararında olduğunu yazar.

Bir kısım tarihçiler, Şeyh'in kendi fetvasını kendisi vererek kendi idamına fetvayı verdiğini, diğer bir kısım tarihçiler ise, diğer alimlerin Şeyh Bedreddin'in ilim ve tasavvuftaki ululuğu karşısında aciz kalıp onun hakkında fetva vermekten çekindikleri ve Haydar-ı Acemi adlı bilginden fetva aldığını söylerler. Ancak verilen ceza şer'î olmaktan ziyade örfî olmalıdır. Hafız Halil de şer'an Haydar-ı Acemi'nin fetva vermediğini, bu sebeple insaf sahibi biri olduğunu yazmaktadır.

Neticede h. 818'de idam edilmiştir.

Eserleri:

1. Letâifü'l-İşârât
2. Teshil
3. Câmiû'l-Fusûleyn
4. Varidat
5. Ukûdül-Cevahir Şerhi

Şeyhe en fazla hücum, Varidat adlı eserden dolayıdır. Ancak eldeki mevcut Varidat nüshalarının Şeyhe aidiyeti son derece tartışmalıdır. Zira eldeki Varidat nüshaları düzenli ve tertipli olarak kaleme alınmış bir eser manzarasını göstermemektedir. Ders notları ve şifahî olarak söylenmiş birtakım sözlerin birileri tarafından rastgele, düzensizce yazıya geçirilmesi tarzındadır, birbirinden kopuk musahabeler şeklindedir. Söylenen sözlerde konu bütünlüğü olmadığı gibi, çelişkileri de barındırmaktadır. Daha çok vecize tarzındadır. Zaten mevcut Vâridât'ın ortaya çıkışı 16. yy başlarıdır. Sohbetler şeklinde olup mukaddime ve hatimesi yoktur. Bazı kimselerce notlar şeklinde derlenip tasnif edilmiş olduğu görülmektedir. Mevcut nüshanın onun kaleminden çıkmadığı anlaşılmaktadır. Belki de farklı bir Varidat nüshası bile olabilir. (M. Yüksel, s. 104)

Varidat gözönüne alınırsa, Şeyh'in ibahîliğe açık meşrepli hatta batini olduğu iddiaları vardır. Bu görüşü, Aziz Mahmud Hudayî ve Sofyalı Bâlî dile getirmişlerdir. Ancak bu görüşler Şeriata aykırı inançlardır. Câmiû'l-Fusûleyn ve Teshil gibi eserlerin sahibinin, kazaskerlik yapmış birisinin bunlara inanması beklenemez.

Vâridât'ın birçok şerhi vardır. Muslihiddin Yavsî ve Muhammed Nuru'l-Arabî Şerhleri, meşhurlarındandır.

Elimizdeki eser de son Osmanlı Şeyhülislamlarından Musa Kazım Efendi'nin şerhidir. Dinî makamların en üst derecesine çıkmış bir zâtın şerhinin okuyuculara ufuk açacak bir eser olduğunu düşünmekteyiz.

M. Serhan Tayşi

(Not: Yazının internete aktarımda tashih: Umut NAYMAN)

Varlık Ve Oluş - Hilmi Ziya ÜLKEN

Hzl: Demet KESERCİ

Kitabın Tarihi ve Yazılış Maksadı: İlk planı 1933 yılında düşünülmüş, temel fikir değişikliklerinden dolayı 1934-1935 yılında Tarih felsefesi dersleri bu kitap için ilk adım olmuştur.1968 yılında tamamlanmıştır.

Yazılış amacı: Başlangıç noktası klasik fiziği temelden sarsan tamamlayacak fikridir. İlim ve felsefe arasında başarılı karşılaştırmalar yapılmıştır.

FELSEFEDE İLK OLGU ARAŞTIRMASI

Felsefe iki türlü anlaşılabilir: 1) Felsefeyi ilimlerin sınırını aşan problemleri özgür bir düşünce ile çözmeye çalışan bir araştırma yolu ile görmek. 2) Disiplinli bir düşünce tarzı olarak görmek.

Felsefi düşüncenin en belirli vasfı bildiklerimizi temellendirecek ilk ilkeler olduğuna göre felsefeye bu anlamda ilk olgu denilebilir. Yani felsefenin bitmez tükenmez hareketliliği bir temellendirme ve tekrar bu temellendirmeyi temellendirecek yeni bir ilke araması onun belirli karakteridir.

İnsan zihninin birinci adımda ortak duyu yardımıyla bulduğu ilk olgu, algıların kavradığı ve her şeyin kendisinden çıktığı sanılan ateş, hava, su vb. unsurlardı. Daha sonra bu kaba unsurların parçalanması, bu parçaların yeniden birleştirilmesiyle ikinci bir adım doğdu.''Her şey parçaların bileşik dağılmasından doğar.''fikri ortaya çıktı. Üçüncü adımda en küçük unsurlara (ortamlara) ayırış ortaya çıktı. Bu da yetmedi birleşmeler ve çözülmeler birbirini kovalıyorsa varlıkta ne bir ne öteki temel olabilir, öylesi ilk olgu değişmedir denildi. Daha sonra da ilk olgu insandır dendi.

Varlığın Çift Manzarası

Bir öncekinin yetmezliğinden atılan yeni bir adım öncekileri de içine alarak devam eder. Bugün bir temel felsefe değil, felsefeler var ve bu çoğalarak herkesin kendi felsefesi adını alıyor.

Hayatımızda durdurma, itilme, mahrum olma gibi çok fiille karşılaşıyoruz. Bu fiiller bizim hangi çağda ve kültürde olursa olsun insanların ''emir ve yasaklar'' içinde yaşamamızdan ileri gelir. Bu fiiller daima çift kutupluluk içinde yaşamamızın neticesidir. Bu yüzden eski ahlaklar akılla tutkular arasında zıtlık görmüşler, hep tutkuya karşı almışlar. Kararlar ve tutkular ruhi hayatımızın üstün derecede karakterini belirliyorlar.

Derinliğine felsefe

Neden insanlar çocuktan ergine, vahşiden medeniye, anormalden normale, bu karma varlığı gittikçe ayırmaya doğru gidiyor? Bu varlıkların hiç biri kendi başına hem zıt hem tamamlayıcı mahiyeti ile devam edemez. Bütün varlıklar birbirine dayanarak devam edebilirler.

Âlemde insanda gördüğümüz çift vasıfların belirginleşmesi evrimin karakteridir. Buna çatallaşma da diyebiliriz. Varlığın gerginliği ile varlığın gevşemesi irade ve telkinle karşı karşıya gelir. Batı medeniyeti iradenin kötü kullanılması, Doğu medeniyeti telkini[1] kötüye kullanmalarından dengeyi kaybetmişlerdir. İki medeniyet karşılıklı eksiklerini görür birbirini anlarsa dünya dengesini bulabilir. Oluş varlığın bir tavrıdır,varlığın yerini alamaz.Varlık olmadan oluştan bahsedilemez.

Felsefeden doktrin ve problemler

Felsefe bir problemin filan veya açıdan görülmesinden doğan bir doktrin[2] değil. Felsefe problemlerin asıl kendisinden doğduğu kesin ilk ilimdir.[1]

Modern ilim felsefesine göre felsefe bir ilimdir. Filozof, gören, tahlil eden, yaşayan değil, görülen, tahlil edilen, yaşanan, üzerinde, düşünen, derinleşen kimsedir. İlim adamı gibi filozof da sorularla işe başlar. Problemlerin çözüm şekilleri sistemleştiği zaman doktrin adını alır.Her doktrin kendisinin karşıtı olan bir doktrin gerektirir.

Yaşama Ve Bilme

Bir şey algı ile tasavvur ile akıl yürütme ile hatırlama ile bilinir. Fakat bu şey algı, tasavvur ve akıl yürütmeden farklı olarak kalır.

Kısacası: Yaşanmış olan bir hal bilinmiş değildir. Objenin işe karışan biyo-psikolojik şartlardan sıyrılmış olması gerekir. Yani sırf öz haline konmalıdır. Aynı tarihi vakalar gibi zaman dışı bakacağız.

FELSEFENİN ORTAK TARAFLARI VE DEVAM EDEN FELSEFİ HAKİKAT

Felsefi Düşünce Nasıl Başlamalı Ve Yürümelidir?

İlmin ve felsefenin gelişmesi birbirine paralel görünmektedir. Birinin buhranları ve kazançları ötekinde de vardır. Bundan dolayı felsefede ilim gibi insanlar arasında ortak ve objektiftir. Filozofların gayreti eskiyi tamamlamak, düzeltmek onu ilerletmek içindir.

Felsefenin metodu akıldır. Akıl felsefenin temeli değil aletidir. Düşüncemizin aleti mantıktır. Dolayısıyla felsefenin mantık dışında bir aletle kurulması imkânsızdır.

Felsefe akılla kurulur, ancak aklı aşan problemleri de içine alır. Felsefenin temeli akıl değil varlıktır. Felsefe sembolik mantık ile kurulur, ancak kurulan şey varlıklardır. Aklın veya tenkitçi mantığın tespit ettiği şey varlık alanları olacaktır.O zaman felsefenin asıl kendi konusu ontolojidir.Bilgi tahlili felsefenin gayesi sayılırsa böyle bir tahlille varlıklara ait asıl konuya giremeden kapı kapanmış olur.Felsefe bilgi tahlili ile gelişir.Fakat bilgi tahlili gaye değil,vasıta olmalıdır.

Soyut Varlık Ve Konkre Varlık

Soyut varlık kavramı asıl var olanlarla varoluşla ilişiği keser. Bu varlığın çeşitli anlamlar içinde bulanık kalmasına neden olur. Felsefe konkre[3]varlıklar arasında mertebelendirme yapar. Hilmi Ziya Ülken'e göre varlıklar arasında tabakalandırma yapmalı, fakat bunu üstün

---

[1] telkin
[2]doktrin

bir faktörün baskısı altında yapmamalıdır. Evrim fikrini temel alır ve bu ilk çağdan beri böyledir.

Belirsizlikten Belirliliğe ve Sınırlılığa Geçiş

Felsefe tarihinin gösterdiği sınırsızın sınırlanması dyade[42] in belirli hale gelmesi şeklindeki bilgi süreci günümüzün desteklediği temel fikir olmuştur. Belirsizlik bilgi verilerimizin yetmezliğinden veya gözlem aletlerimizin eksikliğinden ileri gelmiyor, fenomenlerin mahiyetinden, özünden geliyor.

Değişme

İlmin ve felsefenin değişmesi, sabit temel aşaması, varlıkları öz farkları ile birbirinden ayırması, sonradan doğmuş ve bu insan zihninin gelişmesinin işaretidir. Değişmezi arayan ilk felsefe Pythagore'ya aittir.

Şuur fiilleri iki türlü varlık alanını kavrar. Bazıları dolu ontolojileri, bazıları boş ontolojilerdir. Dolu ontolojilerde özleri kavrar bunlar değişmezler. Böylelikle öz fikri artık felsefenin gizli bir âlem gibi görülen öz fikrinden kurtulur.

Son dönemde belirsizi belirleyen ''bir'' tek başına ele alınmıyor, o dyade'nin ölçüsüdür. Dyade âlemin esasıdır.''Bir ve ''sınır''lal birleştiği zaman anlam kazanır.

Kısacası düşünce tarihinin değişmez ile ilgili fikirleri ya gerçekten uzak ya parçalanmış ya da yakalanamaz, bilinemez bir alana gizlenmiştir.

VARLIK FİKRİ VE VARLIKLAR

Felsefenin temel konusu varlıktır. Hakikat, gerçek ve düşünce ve varlık probleminden çıkar. Bir şeyin varlığını onunla ilgili her hükümden önce doğrudan kavrarız.

''Âlemde var olmak'' âlemi aştığımızı göstermez. Sonlu varlık sonsuzu yaşayamaz ama düşünür. Bu insani düşünce insan varlığının kendini aşmak için yaptığı en büyük çabadır. Varlığa ait hakikat ile sırf semboller ve kelimeler arasındaki tutarlığa dayanan formel hakikat karıştırılmamalıdır.

Büyük Yunan filozoflarının esaslı bir kusuru da varlıkta sınırlılık görmeleriydi. Modern ilim Plotinus'dan faydalanmıştır.(sonsuz bir)

Varlık Kelimesinin Anlamları

Yeni felsefe fikirleri arasında özel bir yer alan Existentialisme varoluş kavramı üzerinde durmakta ve onu varlık kavramından ayırmaktadır. Varoluş varlığı kendi başına değil de varlığını kazanmakta, bu varlık zaman meydana çıkmaktadır. Varoluşunun farkındadır.

Var olanları kendiliğinden var olanlar ve meydana getirilenler olarak ikiye ayırırız. Kendiliğinden var olanların içinde bulunduğu varlıklar bütünü evreni oluşturur.

Bütün varlık derecelerine ait gerçek kavramlar olmasa fikir değeri alamaz. İnsani varlık ve kişiler arası aşkın münasebetler olmasa ahlaki değer alamaz. Değerler âlemi, varlık âlemine, değer problemi, varlık problemine bağlıdır. Öyleyse bir değerler ontolojisi olmalıdır.

---

[3]konkre
[4]dyade

Varlık kavramı bir özü, yüklemleri, sıfatları ve bazı tavırları gerektirir. Varlığın özü sıfatlar(yüklemler) halinde görünür. Örneğin, üçgenin üç kenarı, üç köşesi olması onun sıfatı, dik açılı üçgen olması onun tavırlarıdır. Varlığı sabit, tavırları değişir.

SİSTEMLERİN HASTALIKLARI

Felsefe ve ilim insan eseridir. Her çağda ilmin ilerleyişi felsefeye yeni problemler kazandırmış bazen de ortadan kaldırmıştır. Dolayısıyla felsefeyi ilimden ilmi felsefeden ayırmak kabil değildir.

Olasılık nispeti yüksek olan tarihi vakaların yorumlanmasında ideolojilerin inançların, tesirinden kurtulmak güçleşir. Bu yüzden en değerli kitaplar bir yarış içinde olmuştur. Felsefe aynı buhranın sistem hastalığının zararlı tesirlerinden kurtulmalıdır. Bunun için filozof problemleri ayrı ayrı ele alınmalı, çözüm yolu bulduktan sonra öteki problemlere geçmelidir.

Filozofların büyük sistem kurmak istemeleri sistem hastalıklarını doğurmuştur. Asıl felsefenin sübjektif unsurlardan ayrılması, açıklamalarda ağırlık merkezi halini alması felsefe tarihinde fikrin bocalamasına sebep olmuştur.

Çağımızda pragmatist, gerçek bilgi yerine başarı inananı ve hakikat yerine tatmini koyuyor. Biz bununla avunuyoruz, avunmak ise daima kendini aldatmaktır.Bu daha çok 19.yy da görülmüştür.Bugün yeni ontoloji devri objektif ve transandantel felsefe, diyalektif materyalizm akımlarının gelişmesiyle romantizm karmaşıklığı önlenebildi,tekrar felsefenin eski geleneğine dönüldü.

VARLIK KONUSUNDA DİKOTOMİLERİN ÇÖZÜLMESİ

İlk konulan dikotomi[53] varlık-yokluk problemidir. Bugünkü felsefede gittikçe bariz bir yer almaktadır. Hegel'e göre oluş yokluktan varlığa ve varlıktan yokluğa devamlı bir geçiştir. Daha sonra solcu Hegelcilere göre oluş, varlığın bir tavrı olarak ortaya koyuyor. Yaparak yeşeriyor kağıt sararıyor.Değişen bir şey var olmalı ki değişme olabilsin. Aynı şey varlık olması bakımından değişmez öz oluş görünüş, imkân olması bakımından değişen varoluştur. Bundan dolayı her varlık, gerçekleştirmesinde oluştur. Bu oluş insan içinde geçerlidir. Oluş varlığın sıfatı,oluşun tarzları onun tavırlarıdır.

Gözden Fiile Geçiş

İnsan gelişmesinde yalnız tohumda olan gelişmiyor. Çevre, eğitim ve kültürün büyük tesiri vardır. Manevi hayat tohumda olanın meydana çıkması değil, kazanılmış olan hayattır. İnsan yaşadıkça daha üstün manevi kuvvetlerini kazanıyor. Maddede değişme ve yenileşme maddenin bünyesindeki sarsıntılardan doğar.

Varlık-İdeal

Fransız ihtilalinde ideologlar toplumun ne olduğu değil ne olması gerektiği peşindeydiler. Pozitif bilimciler ideologları hayalci olarak itham ettiler. İdeal, değerlerde insan eylemini harekete getiren kuvvettir. Gerçek ve ideal birbirleriyle karşıt fakat birbirini tamamlayan iki terimdir. Hakikat bunların tamamlanmış halidir.Varlığı varoluşun bütünlüğü içinde kavrarız. Kendi başına mekanizm hiçbir şey değildir. Bunlar birbirleriyle kaimdirler.

5dikotomi

Beden ruh olmayan şeydir,ruh da beden olmayan şeydir.biri olmadan öteki olmaz.Varoluş hem bedendir, hem ruhtur, hem ayrı ayrı hem bitişiktir.

VARLIKTA KRİZ VE RİTM

Uçsuz bucaksızlık içinde başlamanın bitirmenin, tamamlamanın, toplanmanın, dağılmanın hiçbir anlamı yoktur. Radio-actif cisimlerin enerji kaybetmek üzere başka cisim halini alması ve sonunda kurşuna inmesi maddenin mahvolmakta olduğunu gösterir. Quanta teorisi cisimcik ve dalga mefhumlarını birleştiren bir teoridir. Bu birleşmenin zaruretini önce Niels Bohr gördü bunu ‘’tamamlayıcılık’’ ile ifade etti.

Cybernetique

Robot veya makine adam neler yapabilir? Hesap makinelerinin çok mükemmel şekilleri elde edilmişse bile neticeler asla madde ve canlı unsurunun dolduracak kuvvetle değildir.

Bitki hücresinin çift zarlı oluşu onda duyarlılık derecesini azaltır. Bitkide duyarlık azdır ama kendi tipinde özel bir duyarlığı vardır. Çevreden aldığı maddeyi kendi bünyesinde eritir. Bitkide olmayan şey farklılaşmış duyarlık ve sinir sistemidir. Sinir hücreleri hayvana vergidir. Canlı varlık hayvan derecesinde birdenbire değişiklik gösterir. Hücrenin tek zarlı oluşu depreşme ve duyarlığı artırır. Haber verme ve intibak cihazı olarak sinir sistemi hayvanı çevre içinde hareketleri ve şartları seçecek bir duruma koyar.

Araştırmalar soya çekmenin payı ve çevre ile değişmenin payını meydana çıkardıkça ikisinin de vazgeçilmez gerçekler olduğu görülmektedir. Demek ki fert gerçek olduğu kadar nevi[6] de gerçektir. Canlılar varlık olarak nevilerden, oluş olarak fertlerden meydana gelirler.

Geleceğe doğru açılmış bir zamani mekân inşası olduğu gibi, öte yandan geçmişe doğru katlanmış bir mekani zaman inşası vardır. Her iki süreç karşılıklı kurulur. Kısacası insani varlığın ritimli hareketi bir zaman-mekân sürekliliğidir.

Demet KESERCİ

Sh: 37-43

Kaynak: “Hilmi Ziya Ülken” Çağdaş Türk Düşünürleri – II,
T.C Gazi Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü, Ankara 2013

AŞK AHLAKI- Hilmi Ziya ÜLKEN

Hzl: Selgin ADANIR

Aşk ahlakı Hilmi Ziya Ülken'in sadece ahlak üzerine değinip insanlara yapıp yapmaması gerektiği şeyleri anlattığı bir kitap değil ahlakın, iyi yaşamanın birey ile değil aynı zamanda tüm insanlık için bir borç olduğunu, insanın bireyselliğinden sıyrılıp topluma hatta tüm insanlığa yönelmesi gerektiğine vurgu yapan bir kitaptır.

Kitabın içeri genel olarak üç başlıkta topladığı İnsan(Ruh ve Beden) Meselesi, Ahlak Meselesi ve Siyaset Meselesi etrafında gelişir. Kitabın önemle üzerinde durduğu kavramlar ise özgürlük, aşk, tutku, sevgi, bilinçli ruh, ahlak, birlik, bütünlük ve beklide kitabı bize en kısa açıklayabilen insanlık kavramıdır. Kitap ilk olarak 1931 yılında yayımlanmış ve daha sonra da dönemin kültür ve sosyal şartlarına göre eklemeler yapılarak tekrar çıkmıştır.

Aşk Ahlakı'nda ilk olarak özgürlük kavramı ön plana atılmış ve bununla giriş yapılmıştır. Özgürlük kazanılan bir niteliktir. İnsan özgürlüğünü kendisi kazanır. Bunu açıklayan en uygun cümle ise ' İnsan zincirleri içinde uyanır. Fakat kendi çabaları ile birer birer bu zincirleri kırarak özgürlüğüne ulaşır'. Özgürlük ona göre insanın kendisini bulması, kişi olması ve bu hakkını sonsuz kullanabilmesidir. Burada Rousseaue'nun insanın doğuştan iyi olduğu daha sonra da toplum şartları içinde bozulduğu fikrinin de doğru bulunmadığını gösterir. Çünkü bu fikrin tam tersi olan insanın baştaki güçsüzlüğünü sonradan arzuları ile kazandığı fikri savunulmaktadır. Aşk ahlakını ortaya koyan en iyi kavramlar tutku ve sevgidir. Burada istekler sonsuzdur ancak insan bunu kendi olgunluğu ile dizginleyebilecek ve üstesinden gelecek bir güçtedir. Bu yüzden kitapta arzular ve tutku kavramına olumsuz bir anlam yüklenmez aksine insanlık sevgisi için gerekli olabilecek en önemli güçler olarak gösterilir. Tutku esir olmak değil egemen olmaktır.

Hilmi Ziya Ülken düşüncelerinde Spinoza'yı kendine yakın görmüştür; çünkü tutkuların akla eşlik edebileceğini, onunla aşılabileceğini ve olumsuz anlamlar yüklenmesi gerekmediğini ilk o söylemiştir. Yine de akılcı olan Spinoza yerine duygucu Scheler ona ve fikirlerine daha yakın gelmiştir. Çünkü eserin ağırlıklı yönü duygucu, natüralist ve bütüncül bir felsefe ile kurulmuş yapı içinde olmasıdır. Aşk ahlakı eserde olumlu, ideal ve iyimser bir düşüncenin sonucu olarak çıkmıştır. Sadece duyguların ağırlıkta olduğu bir eser değildir aksine gerçekçi bir düşünceler hâkimdir. Aşk ahlakı kalp ve sağduyunun birleştirilmiş bir sonucudur. Daha öncede bahsettiğim kitabın üç başlık içinde ele alıp incelendiği insan, ahlak ve siyaset meselelerine daha ayrıntılı ve aynı başlıklar içinde ayrı ayrı değinmek gerekir. Konuya giriş olarak ilk doğanın en önemli parçası olan insandan giriş yapılmıştır.

İNSAN (RUH VE BEDEN) MESELESİ:

İnsan her dönemde ve düşünürde olduğu gibi burada da varlıkları en değerlisi ve şanslısı olarak görülmüştür. İnsan ahlaki bir varlıktır ve bu düşünce onu birey olmaktan çıkarır. İnsanı özgürlüğü ile başta bulunduğu güçsüz durumdan kurtulur. Doğa durumunda insan bilgisizdir ve eylemleri de o yönde ilerler. Daha sonra insanın bilme eylemi gerçekleşir. Burada Sokrates'in de en önemle üzerinde durmuş olduğu **'Kendini Tanı!'** cümlesi örnek verilir. İnsanı bu bilmede ve öğrenmede onu teşvik edecek şey ise onun arzularıdır. Arzular

insanın hâkimiyetinde olduğu sürece olumludur. Ne zaman arzular insani ele geçirir ve onu yönlendirmeye başlarsa o zaman insan ahlaklı olmaktan çıkacaktır. Tutku ilerlemek için en vazgeçilmez olandır. Çünkü tutkularından arınmış insan ne yapabileceğini bilir ancak onu yapabilecek gücü kendinde bulamaz. Bu yüzden eserde insanı tutkularından arındırmaya çalışan geçmiş düşünürlere büyük tepkiler vardır. Günümüze kadar gelen zaman içinde İsa, Muhammed Peygamberimiz, Sokrates ve Gandhi gibi her biri kendi zamanında çığır aşmış insanlar başardıkları şeyler içlerindeki azimdir ve insanlık sevgisi, aşkla adımlarını atmışlardır. Eserde sık sık bunlara örnek verilmiştir.

İnsanda ruh ve beden bütünlüğü vardır. Ruh insanda bilinçli bir tutkudur. Halk veya kendini bilmeyen ilk insan bedenini yetiştirirse tamamlanacağını sanır. Ancak ruh olmadan bu gerçekleşmez. Ruh mutlak özgürlüğü arar ve bu ikisi sürekli ilerleyerek en son aşaması olan insanlık evresine ulaşır. Ruhların birbirine yaklaştığı yer asıl insani vatandır. İnsanın amacı savaş içinde olmak değildir amaç daima ilerlemek ve aydınlanmaktır. Toplumda incelenmesi gereken ilk şey insan varlığı daha sonra ise ahlakı, iktisadı ve siyasetidir. İnsan kişilik sahibi bir varlıktır. Kişilik kavramı insan için önemlidir. İnsan âlemin vazgeçilmez bir parçası olarak görülmüş, küçük âlem olarak adlandırılmıştır. Ruhu yüceltmek için insanı her şeyi istemesi ancak gündelik arzuların içine düşmemesi gerekir. Sevgi ve sevinç ve ruhun yükselmesi için büyük kaynaklardır. Ruhu ve ruhu yücelten tutkunun amacı daima doyumsuz olmaktır. Bu doyumsuzluk sayesinde ruh gerçek aşka varacak birey olan kişi insanlık için adım atacaktır. Aşka yükselen insan insani vatanseverlik olan mertebede mertebelerin en üstüne varmış olur.

Tutku insanı doyumsuzluğa, daima bitmemesi gereken amaca varmak için yardım eder ancak onu yeri geldiğinde dizginleyen ise aşk, sevgidir. İsa'nın, Sokrates'in yaptıklarını kendinden vazgeçen insanlık için şehit olanlar olarak gözükür. Onlar sonunu kendi amaçları düşünmeden ilerlemişlerdir. Aşk ahlakına göre iyiliğin karşısında kötülüğün, aşkın karşısında da kinin bulunması gerekir. Çünkü zıtlıklar insan gücünü yükseltir ve insanın seçimleri onu doğruya götürmek için lazımdır. İnsanlar kötü arzularını yenebilmeli ki iyinin peşinden gidebilsin. Bu yüzden tutkunun insanı engelleyici bir yönünün bulunmadığı söylenir ve tutkuya büyük değer verilir. İnsanın dış yönüne karşılık önemli olanın iç eğitimi olduğu söylenir. Aşk maddeye esir olmadan mutlağa Allah'a ulaşmaktır. Buna göre önce bütün olan mutlak varlığa ulaşmak değil onun en değerli parçası olan insana en son da insanlığa ulaşmak gerekir. İnsanlık tutku ve sevginin doruk noktasıdır. Bu yüzden bütünün içindeki birlik önemlidir. Amaç tüm âlemi insanlık birliği içinde kurmaktır. Hakka ulaşmak için halkı sevmek gerekir.

Eski Yunan'da uygulanan bilgelik kullanılır ancak onu bir yana bırakarak insani yurtseverliğe ulaşmak asıl amaçtır. Bunun için insandan beklenen sürekli olumsuz bir bakış açısı ile dünyaya bakmak değil ve yine halinden memnun olmak ama olanla yetinmek değil daha fazlası için uğraşmaktır. Sonunda ise bir sonuç beklemek değildir sonsuzluğa âşık olmaktır. İnsanın varlığı bu yüzden önemlidir. **Eserdeki insandan beklenenler Nietzche'nin insanı gibi bilinmeyene yönelmek değil olumsuz bir sürü ahlakına karşı duyulan nefretten ibaret olmamalıdır. Nietzsche insanı değerli bir varlık üst insan konumuna getirmesi ile örnek olabilecek kişi olmuştur.** Ancak burada insanı duygularının esiri olmaması için er türlü tutkudan arındırması ve geleceğe tün insanlığa olumsuz bakması yanlıştır. Tüm insanlığa ulaşmak için üst insandan kişiden öteye geçmek gerekir. Ya da Rousseaue'nin insan gibi

başta iyi olup sonradan toplum şartları ile bozulan bir insan olmamalıdır. O da bu görüşü ile inanın doğa durumunda mükemmel bir varlık olduğunu daha sonra bozulmalar yaşadığını söylemesi insani aşamaların tam tersi bir düşüncedir. Çünkü insani vatanseverlik ileriye doğru gidilmesi gereken bir aşamadır. İnsanlar tutkuları ile olan durumunu kabul etmek değil en iyisine yönelmesi gerekmektedir. İnsan eksikliklerini, hatalarını görmeden ileriye adım atamayacağı için eksikliklerini kabullenmesi gerekir. İnsan hayatı hem iyi geçen insan değil olumsuzluklar içinde de sabredebilen insan olmalıdır. İnsan ruhu ebediliğe ulaşan ona âşık olan insandır. Tüm bunlar insana büyük görevler yüklenmesi gerektiğini gösterir. İnsan en sonsuz aşk ve tutku içinde ebedi bir birlik içinde ilerleyen insan olmasıdır.

AHLAK MESELESİ:

Aşk ahlakının ikinci olarak ayırdığı ahlak meselesinde ise insanın ilk önce ahlaklı bir varlık olmasından gelen bir durumdur. İnsan birey olmaktan çıkıp diğer insanları da kendisi kadar, kendi değerleri kadar düşünürse ahlaklı bir insan olmaya başlamıştır. Ahlak insanoğlu için yaratılışından beri vicdan duygusunun yanında gelişen bir durumdur. İnsanlık âlemdeki sürekli ilerleyen değişme halinin son aşamasıdır. İnsan her şeyden önce ahlaklı biri olabilmek için önce bireysellikten kurtulması gerekir daha sonra da kişilik sahibi bir insan olarak diğer insanlar içinde gelişimin içinde bulunmalıdır. Bunu yaparken de sadece amaç gütmeden yapmak için yapanlardan olmalıdır. İyilik için iyilik yapılmadır. İnsan ahlaklı bir birey olarak ilerlerken içindeki arzuları yok etmek değil, onlarla baş edebilecek güçte bir olmalıdır. Amaç basit arzulardan arınmak ve daha ilerisi için hakiki tutkularla güçlenmektir.

Ahlaklı olmak için önce vazgeçilmesi gerekilen şeyler eylemlerinden korkuyu, umudu silmek olacaktır. Korkuyla yapılan iyilik olmayacak, umut içinde olan insan umut ettiği şey gerçekleşmeyince hayal kırıklığı yaşayacaktır. Benlik sevgisi ile kurulan ahlak da geçici hatta ahlaklı olmayacaktır. Ahlaklı olmak için tek gerekli olan şey tutku ve sevgidir. Bunlar üzerine kurulu olan ahlak gerçek değerine kavuşacaktır. Bu sevgi ahlakı menfaat gerektirmeyen içten gelen dostluk gerektiren ahlak olacaktır. Sevgiyi güçlendiren tutku ise ahlak içinde olumsuz bir anlamda değil aksine tüm insanlık sevgisine ilerlemek için gerekli olan tek itici güçtür. Toplum içinde yalan ahlaklı bir bireyin önünde büyük bir engeldir. İnsanlık ahlak içinde, duygu devresi(heyecan), hayal gücü, irade ve en son tutku(özgür insanlar) evresinde gelişirler. Tutku evresinde sanat, teknik, bilim gibi gelişmeler yer alır.

Bugünün toplumu içinde bulunduğu ahlak ise 'desinler ahlakıdır'. İnsanlar yaptıkları iyilikleri karşısındaki insan için sırf diğer insanlara iyi görünmek ve yer edinmek için yaparlar. Bu yüzden bu ahlakın geçerli hiçbir yanı yoktur. Ahlaki alana akıl unsurları ile bakmak hatalıdır. Onlara ancak duygu ve içten gelen sevgi ile bakılabilir. Özgürlüğü çoğu zaman insanın doğal halinden doğduğu şeklinde nitelenir. Ancak özgürlük doğal ahlak içinde değil sonradan insan gücü ile kazanılır. Asıl olan doğal ahlak ise örf ve adetlerdir. Bunlar insan doğmadan bulunduğu kültür içinde çizilmiş olanlardır. Asıl olan hakikat tutkusu insanlığa giden ahlaki yoldur. Ahlak konusu içine belli kavramlar önemlidir. Bunlardan biri 'etki aşkıdır'. Etki aşkı demek, giriştiği bir eylemde nefsi feda ederek davranmak demektir. Bu kavram insan eylemlerinde benliğini düşünmekten vazgeçecek duruma geldiğinde meydana çıkar. Bir diğer kavram ise 'açıklık tutkusudur'. Açıklık tutkusu, sahte hayattan yanlıştan kurtulmuş olan inandır. Bu insan vicdan mahkemesine göre sadece doğruya yönelerek her şeyde net davranır. Bu açıklık aşk ile açık olmaktır. Ahlaki yapı içinde belki de insan hayatının

önemli bölümünü kapsayacak olan bir ahlaki yaşam vardır ki bu da 'iş ahlakıdır'. İş ahlakı insanın sahip olduğu ve yapmakta olduğu işi sadece para kazanmak için yaparsa ortada ahlaki bir durum kalmamıştır. İş ahlakı insanların sosyal şartlar içinde yapabileceği kendine en uygun işi başarması ve bunu yaparken amaç sadece maddi kazanç olmamasıdır. Hatta maddi kazancı sadece geçinme unsuru olarak, yetinebilecek kadar önemsemek gerekir. Bu yüzden iş ahlakına sahip birey diğer insanlarla birlikte insanlık geleceği için çalışmalıdır. Ahlak âlemine bir yer edindirmek gerekirse onun için ideal olan insanlık âlemi ile gerçek olan aşk âleminin birleştiği yerdir. Birlik demek bütün insanlığı bir görmektir. Ancak bu birlik amaçsız birleşen insan yığını değil insanlık için uğraşan insani yurtseverlik birliğidir. İnsan önce kendi yurdu için topladığı bu birliği daha sonra tüm insanlığa karşı geliştirmelidir. Eğer o kendi yurdu içinde birleşen ırkçı bir insanlık oluşturursa bu insani vatanseverlik için en büyük engeldir. Eğer âlemde bir kötülük varsa buna kızmak yerine onu silmek ondan kurtulmayı gerektirecek şeyler yapmak gerekir. Birliğe ulaşmak için insanın aşması gereken mertebeler vardır. Bu mertebeler aşaması sırasıyla şudur:

1)Halk aşaması

2) Vatandaş Aşaması,

3) Yurtsever Aşaması,

4) İnsani yurtsever Aşaması

Bu aşamaların en sonu insanı sonsuz mutluluğa götürecektir. Bu yüzden insanın amacı hayat içinde bir son beklemeden bu sonsuzluğa ilerlemektir. Bu aşamalar içinde ise ahlak dereceleri de vardır. Halk aşaması eğitilmesi gereken bilinçsiz insanlar topluluğudur. Bu yüzden burada korku ahlakı hâkimdir. Bilemediği ve sonucunu düşünemediği her eyleminden korku duyar. Vatandaş aşaması ise umut ahlakı içinde yaşar. Birlik olmaya çalışan halkın vatandaş olduğunda istediği bir sürü amacı vardır ve bunlar için sürekli çalışır. Bunlar gerçekleşmediği anda ise umutsuzluğa düşer, ahlakı zedelenir. Yurtsever aşaması, şuur ahlakı içindedir. Bu ahlak kendi özgürlüğünü düşünen bencil insanlardan oluşur. İnsani yurtsever aşaması olan son aşamada ise ahlak asıl ulaşmak istediği noktaya varmıştır. Bu aşamadan sonra insan tutku ve sevgi ahlakını bulur. Aşk ahlakına kavuşmuş olan insanlar bütün insanlık için olan amacına kavuşmuştur.

SİYASET MESELESİ:

İnsan ve ahlak meselelerinden ayrılmayan ancak ona ulaşacağı yolda yardımcı olan siyaset meselesinde eserin belki de sonuç kısmını oluşturacak olan 'Mertebeler Devleti' konusu hâkimdir. Mertebeler devleti siyaset içinde Aşk Ahlakının ulaştığı son noktayı gösterir.

Burada kullanılan ilk kavram ahlakla da ilişkisi olan adalet kavramıdır. Adalet insanı ruhun özgürlüğüne götürür. Adalet sahibi insan birey kavramından çok ötekini de düşünen insan olmuştur. Kitleleri bilinç, özgürlük, ilerleyiş olarak ayırırken, insanları da halk, vatandaş, yurtsever ve insani yurtsever olarak ayırır. Halk; diğerlerine göre daha dikkat edilmesi gereken bir sınıftır. Çünkü halk bilinçsiz insanlardan oluşur. Yani daha gerçek özgürlüğüne kavuşamamış insanlar mertebesidir. Bu insanlar korku içinde eylemlerine yönelirler. Bu yüzden kitabın da esas temeli olan 'Halka rağmen yalnız halk içindir.'cümlesi

önemlidir. Bunu anlamı ise halkın tepkilerini düşünmeden onların geleceği için onlara karşı gelmektir. Ahlakın amacı insanları toplum içinde gerçek özgürlüğüne kavuşturmak ve eşitlik içinde yaşamalarını sağlamaktır. İnsanlara düşmanlıktan önce kardeşliği öğretmektir. Vatandaş mertebesindeki insanlar umut içine gelecek kaygısı içinde olan insanlardır. Bu yüzden de geleceği için her şeyi göz ardı edebilecek bir durumdadırlar. Vatandaşa gerekli olacak belli haklar verilir ve o bu oy kullanma gibi temel haklarını kullanırken sorgulamaz. Geleceği için gözünü yumduğu zamanlar çoktur. Vatansever ise; vatandaşın içinde yükselirler ve onlarda artık gurur, benlik ve özgüven halindir. Bu insanlarda tek bulanan şey takdir edilme duygusudur. İnsan kendini kişi olarak önemli görür ve artık bir şeyleri düşünürken daha akla yatkın kararlar verir. Son aşama olan insanlık aşaması ise; yani insani vatanseverlik ise ulaşılmış biri hedeftir. Ancak bunda yine hedefe varınca vazgeçme yoktur ve daima bir ilerleme ruhu vardır. Tüm bu mertebeler kendi içinde önemlidir. Çünkü insanlar halk aşamasından direk olarak insani vatanseverliğe ulaşamazlar. Bunların her biri aşılması gereken önemli engellerdir. Bu mertebeler sınıf toplumu değildir. Burada halk aşamasının içinde bir yurtsever insan topluluğu yoktur. Her mertebe tarihi süreç içinde ilerleme ile gerçek değerini bulur.

Bugünün toplumu ise ahlakı kurmaya elverişli değildir. Gerçek adalet uygulanamaz. Çünkü sınıf baskısı, eşitliksizlik, sosyal şartların vermiş olduğu bunalım insanları iyilik, insanlık mertebesine çıkaramaz. Demokrasi gerçek bir demokrasi olarak oluşamaz. Aldanan ve aldatan bir insanlar topluluğu oluşmuştur. Günümüzün siyasi sisteminde toplum şartlarına göre ve insanların sağlamış oldukları gelişmelere göre siyasi ideolojiler de gelişme göstermiştir. İki tane siyaset şekli vardır ki bunlar döneminde çok gelişmiş ve kendilerine destek veren birçok düşünür bulmuşlardır.

Bunlardan biri sosyolojidir. Sosyalizm eşitlik ilkesine göre oluşmuş bir sosyal ideolojidir. Sosyolojinin eşitlik ilkesi aşırı bir değere ulaşınca insanlar arasındaki özgürlük kaybolacaktır. Amaç değerler(sanat, kültür, din ahlak) ve araç değer (teknik araçlar) arasındaki uçurum daha da açılacak ve ortada bir karmaşık durum oluşacaktır. Sosyalizm amaç değerleri aşırı eşitlik ilkesi ile kurutacaktır ve ortadan kalkmasına yol açacaktır. Diğer bir sosyal ideoloji ise liberalizmdir. Bu da sanayi sisteminin vermiş olduğu özgürlükçü yapının aşırıya ulaşması ve birey tabanlı bir sistem oluşturmaktır. Liberalizm ile sanayinin vermiş olduğu araç değerleri kullanım artacak ancak aşırı özgürlükçü sistem insanlar arasında eşitliksiz bir yapı oluşturacaktır. Eserde ikisinin de eksikleri olduğu ve eğer uygulanırsa bir şeyler kaybedilebileceğinden bahsedilir. Bu yüzden ikisinin yerine yeni bir özgür sistem kurulur bu da mertebeler devletidir.

Mertebeler devletinde halk, vatandaş, yurtsever ve insani yurtsever aşamaları ile kendini gerçekleştirmeye çalışan insanın siyasi ideolojisidir. Burada ne sosyalizm gibi değerlerin bozulmasına izin verilecek ne de liberalizm gibi araç değerlere sınırsız özgürlük verilecektir. Asıl yapılması gereken özgür sistem içinde insanların bir yandan amaç değerlerini en iyi gerçekleştirebildiği bir oram olacak, bir yandan da bir disiplin içinde araç değerler en iyi şekilde işleyecektir. Bunu en iyi yapacak olan ise yeni bir uzmanlar sınıfı insan topluluğudur. Uzmanlar sınıfı günümüzdeki gibi bir sınıf ayrımı değil insanlık için çalışan toplumun en başarılı insanlarının yer aldığı sınıftır. Buradaki mertebeler devleti henüz gerçekleşmemiş ideal bir düzen olarak yer almaktadır.

Geçmişten günümüze sanayinin vermiş olduğu ve gelişmeler ile kendini oluşturan maddi toplumda köle ve efendi karşıtlı bir burjuva yönetimin de yer aldığı bir durum vardır. Ancak burada birbirinin aynısı yansıtan insan vardır. Hâlbuki insanlar sonsuzdur ve bu sonsuz insanların birer sonsuz fikirleri vardır. Her biri kendi alanında iyi, sonsuz insan tipleri vardır. Yani bunlar tek bir tip insan yapılamaz. Tüm bunlar ışığında uygarlığın daima ilerlediği söylenebilir mi sorusuna evrimci görüş evet ilerleyebilir cevabını vermiştir. Ancak insanlık daima olumlu bir ilerleme sağlamaz bu düz bir çizgi değildir. İyiler kadar kötüler, doğrular kadar da yanlışlar vardır. Bu yüzden de ilerleme kadar gerilemeye yol açacak durumlar da vardır ve bu zıtlıklar insanın gelişmesinde büyük etken rol oynamıştır. Bir diğer siyasi olarak önem arz eden konu ise ihtilalcı yapıdır. Bu yapı tamamen yıkmak ve yenisini ortaya koymak ister. Bunun yapmak istediği şu cümle ile daha iyi açıklanabilir.'Ağacın köklerini kesmek ama çiçek vermesini beklemektir.' Bu durumda insan geçmişini, bir geçmişi silmek kolay değildir. Geçmiş insanın ne kadar geliştiğini ve daha ne kadar gelişme göstermesi gerektiğini gösteren en büyük durumdur.

Tüm bunlar yine özgürlük meselesine getirir insanı. Çünkü insan özgür doğmaz, bu özgürlüğünü kendisi kazanmak zorundadır. Bunu da tutkuları ve itici güçleri ile sağlamalıdır. Aşk ahlakı için aralarında sadece kan bağı bulunan insanların birlikteliği gibi bir durum yoktur. Tüm bunlar kadar insanlı içinde birleşmiş birbirlerine tutku ile bağlı olan insanlar da vardır ve asıl onlar önemlidir. Bunlar arasında dostluk bir kez kurulunca aralarında gurur, korku ve umut güçsüzlükleri de kaybolur. Yarın için insanlık için cesareti olmayan inandan dost olmaz. Bu özgür insanların toplumu için en gerekli olan şey adalet ve inançtır. Ruhi kuvvetler içinde iki çeşit ruh vardır. Birincisi kendi içine kapalı, tembellik, korkaklık bulunduran toplumlar diğeri de insani ruh içindeki toplumlardır. İkincisinde insan yolun kahrını çekmiş sadece çıkar peşinde koşmayan insandır. İnsanların eylemler karşısındaki tavrı onların gücünü de ortaya koyar. Kibir sahibi insan tutku ve aşktan mahrum olan insandır. Zalim insan hak diyerek halkı ayaklar altına alır ve nedensiz kötülükler yapar. Zulmü zulüm için yapan insan zulmü insanlık için, adalet için yaptığını söyleyen insandan daha iyidir. Ancak tüm bunlar tarihte gösteriyor ki zulüm ile yola çıkan milletler, devletler daima yok olmuş ve günümüze ulaşamamıştır. Çünkü zulmün peşinden onu takip ettiren insanlar devamlı olarak doğmadır.

İnsanlık içinde gelişme gösterirken sosyal durumda ise ruhun noksanlığından doğan sosyal belalar meydana gelmiştir. Ancak yine de insanlar günah işlemeden veya belaların üzüntüsünü duymadan ideal topluma doğru adım atılmaz. Noksanlıklar gerçekte eksiklik değil, doğruluk için bir adımdır. Hatta ahlaksızlık da bunlar için bir adımdır. Bu soysal belalar başlıklar altında ele alınırsa, bunlardan biri 'tembelliktir'. Tembellik insanın daima insanlık için tutkuları ile ilerlemesine en büyük engellerden biridir. Toplum içinde tembellikten doğan sosyal eksiklikler, dilenmek, fuhuş, kumar, piyango, faizciliktir. Dilenmek insanın kendisine olan saygısını tüketmesinden oluşur. Fuhuş insanlığın özgür yaşandığı yerde insanlık lekesi olarak adlandırılır. Tembellikten doğan sosyal belalar insanı asalak ve başkasına bağlı bir insan haline getirir. Yani insan özgür bir birey gibi değil bilinçsiz, bağımlı bir birey gibi davranır.

Bir diğer soysa bela ise 'yalandır'. Yalan haksızlığı hak diye göstermektir. Yalanın doğurduğu sosyal bozukluklar ise rüşvet, memurluk ruhu yerine sosyal görev vardır. Yalan toplumda yanlış olan durumu topluma doğru olarak göstermeyi empoze ettirmeye çalışan en

önemli sonuçtur. İnsan yalana yöneldiği anda ahlaki yönden de eksilmeye başlamış durumdadır. Sosyal belalardan bir diğeri de zulümdür. Zulmün doğurduğu bozukluk ise iltimastır. Zulüm eskiden beri köle efendi ilişkisi içinde insanlık için yüz kızartıcı bir unsurdur. Adalet için zulüm yaptığını söyleyen insan ise daha ahlaksız bir hal almaktadır. Zulümlerin en kötüsü hoşgörü eksikliğinden doğan zulümdür. Öncesinde daima güvensizlik yatar. Çünkü kendin cesareti olmayan insanın içinde daima korku vardır ve korkuda kaçamayınca saldırganlık ortaya çıkar. Bunlar toplum içinde ahlaklı bir birey olarak gelişimi engellemekle birlikte toplumu insanlık ideale yönelişi engelleyici unsurdur.

Yeniçağ döneminde akıl ışığı eşiğinde insanlığa ilerleme vardır. Aslında başlangıçtan bu yana ilk çağdan beri zorbacı ve baskı unsurlu bir yönetim hâkimdir. Daha sonra insanlık adına büyük gelişme oldu ve özgür insan aklını kullanmaya başladı. Bu akılcı durum daha sonra kendini aşarak pozitivist bir hal aldı ve yine olumsuza sürüklenmeye başladı. Pozitivist insanlık içinde zayıfın öç alması haline geldi ve yine kaos oluştu. Bu ideolojilerin en kötü olanı ise fikri yönde insanı etkileyen durumdur. Nietzsche'nin ahlaki yönden döneminin sürü insanını eleştirirken bütün erdemler ve ahlaki değer yargıları silmesi yanlıştır. Üst insan onda birey olarak yer alır ancak bir insanın yanında insanlık ideali bulunmazsa burada büyük eksiklik vardır. Aynı şekilde doğuştan iyi olup daha sonradan toplumla birlikte bozulmaya uğramış Rousseaue 'yı da eleştirir.

Aşk ahlakında insana verilen değer ve insanın ahlaklı bir birey olmasının teorikten çıkıp siyasetle pratiğe ulaşması ve siyasi bir ideoloji olacaksa eğer ideal düzendeki mertebeler devletinden çıkması için yapılan çalışmalar vardır. Her ne kadar idealin üstüne çıkamasa da dönem dönem bunu gerçekleştirmek isteyen ve bu uğurda kendi benliğini bırakan Sokrates, Gandhi vb. gibi ünlü düşünürler siyasi bir kimlikte nasıl ahlaklı olunabileceğini göstermişlerdir.

Kitabın üç ana başlığının da bu şekilde incelendiği eserde son kısım olarak geniş yer verilmiş olan açıklamalar kısmında kitap için belki de ayrı incelenmesi gereken kavramları tekrar ayrıntılar içinde ele almışlardır. Bu kavramlar veya cümleler Aşk Ahlakının aslında bir ahlaki sistem olmaktan çıkıp insanlık ideali olduğunu göstermektedir. Ruh kavramı bunlardan biridir. Ruh bütün insanlar ve eylemler içindir. Ahlaki iktidarda gerçek siyaseti gösterir. Gandhi kılıçsız siyaset, İsa ise bir devlet adamının nasıl olması gerektiğini ahlaki anlamda bize göstermiştir. Ruhun iktidarı olgunlaşıp taştığı anda ahlak oluşur. Ahlakın da tohumunu ruh tüm olarak hâkimiyetine alınca asıl siyaset gerçekleşir. Ruh ahlak ile eyleme geçer. Ruhun karakterini belirleyecek olan insan eylemleridir. Toplum içinde mertebeler ile birlikte insan guruplarının da kişilikleri ortaya çıkmış olur. Toplumda büyücüler korku ahlakını, akıl dinleri umut ahlakını, saltanat yönetimi ise gurur ahlakını hayatının merkezi konumuna getirmiştir. En sonuncusu milletler arası toplum ise Aşk Ahlakını ortaya çıkarırlar. Bu mertebeler dış yönde bir eğitim değil, içten gelen bir eğitimle aşılabilir. Mertebeler içinde her insanın işini sosyal görev aşkı ile yapar ve büyük çaba harcar. En ağır görev ise herkesten önce iş ahlakı gereği aşk ahlakı mertebesindeki insana verilir. Böylece herkes vatana olan borcunu ödemiş olur. Amaç özgürlük ve yarışma aşkıdır. Bu yarışma günümüz insanın kazanç hırsı değil aksine görevindeki tutkudan ileri gelmektedir.

Bu kısımda ele alınan ve alınması gereken en önemli cümlelerden biri ' İnsan zincirler içinde uyanır fakat kendi çabası ile bunları kırıp özgürlüğüne ulaşır.'cümlesi olmalıdır. Çünkü eserin içinde sıklıkla geçen özgür, bilinç sahibi ruh, insan varlığını n iyi anlatabilecek olan

cümledir. İnsan kedi çabası ile daima ileri gitmek için ulaştığının bir kanıtıdır. Bunun doğru olduğu görüşü çok önceden beri diğer düşünürler içinde de dile getirmişlerdir. Kaderci görüşe sahip eski İslam düşünceleri, hatta vahdet-i vücuda düşüncesi bile insanın fikirlerinin kapanmasına rahat ortaya çıkamamasına engel olarak gözükür. İnsan kendini özgür görür ve yapay toplumu sonradan kendisi oluşturur. Görüşler içerisinde sosyoloji ve psikolojinin iki zıt düşünce olduğu ortaya çıkar. Sosyoloji her şeyi toplumla açıklamaya çalışırken, psikoloji de insanı tam tersi olarak bireyden yola çıkarak açıklar ve toplumu meydana getiren esas olan bireydir. Bu iki zıtlığın ortak noktası Aşk Ahlakında bulunmaktadır. Bir acıdan da ele alınacak olursa psikolojinin kendi içinde tutkuyu ayrı bir arzu sistemi içinde ele alması yeri geldiğinde hatta onun kişilik rahatsızlığı gibi hat safhaya ulaşabileceğinin söylenmesi psikolojinin düşüncelerinin de tartışılma konusu olmasına yol açmıştır. Aksine tutku bir kişilik rahatsızlığının ötesinde kişiliği olgunlaştıran etkili bir unsurdur.

Toplumsal yapıyı incelerken üç döneme ayrılır. Bunlar organik bilinç, sosyal bilinç ve kişilik bilinçtir. Organik bilinç içindeki insanlar sadece fizyolojik ihtiyaçlarını gidermek isteyen ve giderildiğinde de isteklerinin sonlandığını düşünen toplumdur. Sosyal bilinç evresi ise insanların artık bir değer sahibi birey olduklarının farkına vardıkların ancak özgürlüklerinin daha da kısıtlanmış olduğu bir toplumdur. Burada insanlar değerler eşliğince incelenir ve yer edinir. Kişilik evresi ise insanlığın son evresi olan bir toplum yapısıdır. Burada tutkuları en üst noktaya ulaşmış bilinçli bir ruh taşıyan insan topluluğu hâkimdir. İnsan olgunluğunun zirvesine ulaşmış bir insanlık olmuştur.

Kitabın bir diğer önemli kavramı ise hiç kuşkusuz ki tutkudur. Tutku özgürlükle eş değer olarak ele alınmış ve açıklanmış bir konudur. Tutku eski dönemden beri insan için ürkütücü hatta insana zararlı bir duygu şeklini almıştır. Ancak bu fikir daha sonra ilk olarak Spinoza’da akılla birlikte olumlu ele alınan ancak aklın daha ağırlıkta olduğu bir düşünce hâkimdir. Daha sonra Kant da düşünceleri içinde tutkuyu insanı geriye götüren bir duygu değil aksine insanın fikirlerinin ortaya atılması için tetikleyici bir olumlu bir kuvvettir. Tutku kişiyi kötülüğe yönlendiren kuvvet değil aksine kişinin tutkuyu farklı renkte kullanması onu bu duruma sürüklemiştir. İnsan küçük arzuları peşinde koşan basit düşünceler üreten insan olursa eğer o tutkusunu bu amaçla kullanacak ve ileriki zamanlarda bu tutku şiddet halini alabilecektir. Ancak tutkuyu itekleyici bir kuvvet olarak ele alırsa o zaman tutku insanlık aşkı için güzel bir etkidir. Tutkuların kurulmasında en büyük etken alışkanlıktır. Tutku kullanılması olumlu olursa eğer düşkünlükten çıkar ve onun böyle gitmesi içinde insan eğitilmesi gerekir. Tutkunun amacı sadece kendinde olan arzudur ve bunun fayda amaçlı yapılmış bir duygu olması amacından çıkmasına yol açar. Tutkular hedeflerine göre sınıflamalara ayrılır. İlahi, dini, siyasi, keşfi, cinsel ilgi, mitolojik hedefler şeklinde ayrılır ve her tutku olduğu alanda amacı sadece düşüncelerini güçlendirmesidir.

Tutku toplum içinde organik bilinçte kısa dönemli bir his iken, sosyal bilinçte sadece amaca uygun bir yetidir. Sosyal bilinç içinde tutku değerler ile örtülür ve olumsuzluk altından çıkar. Daha sonraki kişilik bilincinde ise tutku asıl amacına kavuşur ve aşk ahlakına ulaşmaya büyük bir etkendir. Kişilik bilincinde ise tutku, zekâ ve iradenin ortak faaliyeti olarak ortaya çıkmıştır. Kişilik bilincindeki tutku amaçsız hale gelmiştir. Çünkü amacı sadece kendi içindedir ve iyilik gibi sırf yapılmak için ortaya atılır. Ancak tutku amacı yok diye boş değil aksine amacı kendi içindedir.

Sağduyu çoğu düşünüre göre tutkuyu durduran hatta insanı ona karşı koruyan olarak görülmüştür. Ancak tutku sağduyu gibi insani amaçlar taşımaz ve bir düşünce ışığında düz bir mantıkta ilerlemez. Bu yüzden tutku hedefine göre incelendiğinde asla insanı olumsuza sürükleyen bir etken olamaz. Tutkunun hedefi ahlaki hedef olarak da yer alabilir iyilik içinde de olabilir. Tutku sevgiyi yükseltmesi açısından sevginin en önemli kaynağı olmuştur. Sevgi yüksek bir mertebedir ve bu mertebe içinde tutku sevginin himayesi içinde yaşar ve bir açıdan da onu da yükseltir. Sevgi de türleri içinde ayrılırken, eros sevgisi, dike sevgisi(adalet), Agope sevgisi(tasavvuf aşkı), ve kozmik sevgi gibi düşünce farlılıkları vardır.

Âlemin mihrakının insan olması ve insanı bu kefeye koyması önemlidir. Ruh âlemin ve bedenin merkezi durumdadır. Ruh daima oluş ve akış halinde yaşar. Ruh organik aşamadan sosyal aşamaya oradan da kişilik aşamaya yükselmesi onun ahlaki anlamda ve insani anlamda en üst aşamada bir insanlık idealine ulaşmış kişiliğe sahiptir. Günümüze kadar yaşanan ve ortaya çıkan felsefi kuramlar içinde ruhu maddeye indirgeyen materyalizme, aksine olan ideal bir değere yükselten idealizme karşı ikisinin de uç noktalarda oluğu düşüncesi vardır. Materyalizmin ruhu maddeye indirgemesi onun bilinçli ruhunu aşağıya indirgerken aksine durum olan idealizmin ruhu en yüksek derecede göstermesi de bunun dengesizliğini göstermiştir. Ruh bilinçli bir insan olarak olunca insanla somut değerde yer aldıkça ve tutkuyla ilerledikçe asıl amacına ulaşmıştır. Ruhu nefis olarak incelenirse de tasavvuf döneminde nefsi ruh değerine tutup onu küçük âlem olarak niteleyebilmektedir.

Aşk Ahlakı vazgeçmek değil, sonsuzca isteme, aşağı arzuları aşmadır. Burada amaç asla ulaşamayacağı bir arayışı sevmektir. Amaç hedef değil eylemin kendisidir. Eserde çoğulcu felsefeden ve natüralist felsefeden yararlanılması onun bütüncül bir birlik içinde yaşanılması gereken felsefedir. Tutkunun doğuşunda arzu değil, ihtiyaçtır. Arzu insanın hareketlerinde onu kötü anlamda yönlendirirken, ihtiyaç daha olumlu ve insanı bir amaca göre değil bilinmeyene doğru yönlendirir. Toplumda organizma arasındaki çatışmadan sırasıyla, heyecan ve duyguculuk, hayal gücü, akıl ve irade, tutku ve sevgi oluşur. Heyecan evresi yine insanın bilinçsiz dönemine denk gelerek ortaya çıkar. Hayal gücü insanda artık özgür bir ruhun oluştuğu başlangıcı verir. Akıl ve irade insanın bilinç sahibi varlık olduğunu aklı eşliğinde keşfettiklerini kavramaktadır. Tutku ve sevgi aşaması ise son olan insanın son aşamasını gösterir. Tutku sahibi varlığın birey olmaktan çıkıp insani bir boyuta ulaştığını gösterir. Aşk ahlakı başta değersiz beşeri idare ile görülürken daha sonra tutku ve sevgiye dayalı değerli olur. Aşk ahlakı heyecanla başlar ve sonradan irade ve sevgiye dayalı bir boyut kazanır.

Aşk ahlakına ulaşmak için aşamalar;

Organizma ahlak,

Desinler ahlakı,

Doğruluk ahlakı sevgi+tutku

Kişilik bilincinin gelişmesi duygusal insani ruhla tutku, sevgi ve kişilikle aşılabilir. Her dönemde ahlak içinde birbirini tamamlayan yeni fikirler çıkmıştır. Hedonizm, Mutluluk ahlakı, Çıkar ahlakı, Direnme ahlakı gibi ahlak çeşitleri döneminin düşünürleri tarafından gelişmiştir. Bunun gibi his üzerine kurulu ahlak, akıl üzerine yönelen ahlak, Kant'ın ödev

ahlakı gibi türler de vardır. Sevgi ahlakında sadece tutku ve sevgi bütünlüğünden doğan bir sevgiye yükselme ve huzurun yanında aynı zamanda bir de huzursuzluk dönemleri de vardır. Bunlar zıtlıklardan doğan birlik ilkesine uygun bir durumdur. Ama bu durum antik döneme tekrar dönüş niteliğindeki bir durum değildir.

Adalet kavramı da üzerinde durulan bir önemli fikirdir. Adalet Antik Yunan felsefesinden beri ortaya atılan bir durumdur. Her filozofun kendine göre düşüncelerine göre bir ahlaki yargısı hâkimdir. Bu ahlaki durum antik dönemde sitenin üzerine yüklü bir durumken daha sonra Stoacılık felsefesinde bireye yüklenmiş, kişisel anlam yüklenmiştir. Hıristiyanlık ve İslam dilerinde de zamanla bir adalet fikri dinin temeline oturmuştur. Esere göre ise gerçek adalet mertebeler devletinde gerçekleşir. Burada eşitlik ve özgürlük iki eşit durum şeklinde biri birini aşmayacak ele alınır. Özgürlük ve eşitlik gerçek değil aslında ideal bir durumdur. Bunlar mertebelere yükselmekle gerçekliğe kavuşur. Ancak en son aşama olan bütün erdemler adalette toplanır. Adaleti, adil olanı sağlayacak olan ise siyasettir. Adil olan insanda gerçekleşir.

Eserde yine benzer sorulardan bir soru gelir. O da şudur: **Bugünün toplumu ahlakı kurup adaleti uygulayabilir mi?**

Bu sorunun cevabı ise bu günün toplumu reform ile düzeltilemez. Eğitim düzene girmedikçe insani ahlak kurulabilir. Bu yüzden düzenin değişmesi gerektiğine inanılan bir durum yatar.

Hakikat ne madde ne de ruhtadır. Birlik, gerçeklik ikisindedir. Ruhu yüceltecek olan da yine insanın kendi çabası özgürlüğü ile ulaştığı insani vatanseverlik sonucu olacaktır. Buraya kadar tüm bahsettiklerimiz içinde bir sonuç çıkarmak şu sonuçlar çıkmaktadır:

İnsan baştaki bilinçsiz halinden özgür bir varlık olarak kendi çabası ile kazandığı özgürlüğü ile kurtulmuştur. Daha sonra ise yine kendi gelişimini ile kazanmış olduğu bir tutku sahibi bir varlık konumunu almıştır. Bu varlık onun en son hali mertebesinin son şekli olan insani vatanseverliktir. İnsanlar bu hale hep olumlu bir düzlükte daima iyilikle kazanmazlar, aksine insanlar yaşadıkları zorlukları yenerek kötülüklerini aşarak insani vatanseverliğe ulaşır. Halkın bireylikten çıkıp kendi vatanını sadece savunarak burada kısıtlı kalması onun sadece ırkçı bir kimlik kazanmasına yol açacaktır. Ancak tüm insanlığı içine alan bir insanlık ideali içinde kazanmış olduğu mertebe ile insan ruhi ilerlemesini en iyi kazandığını da göstermiş olur. Aşk ahlakı da bu son aşamanın oluşmasını sağlayan tutku ve sevginin ürünüdür. Ahlaklı bir birey kendilikten çıkarak tüm insanlığa bir sonsuzluk, sonsuz sevgi verebilecek duruma gelir. Bunu oluşturan her şey yani insani asıl insan yapan insanlık yapan her şey aşk ahlakında mevcut olan bir durum olmuştur. Aşk ahlakında sosyoloji ve psikoloji, sosyalizm ve liberalizm, aydın ve halk, iyilik ve kötülük gibi düşünce zıtlıklarından pek çok şekilde bahsedilmesi bile zıtlıklardan nasıl birliğe varılabileceğini asıl olanın ulaşılmak istenen sonsuz idealler insani ölçütler olduğu gözükmüştür. İnsani vatanseverlik insanlık idealinin bitmeyen ancak ideal şekilde varılmak istenen hedefi olmuştur.

Selgin ADANIR

Sh: 141-154 Kaynak: "Hilmi Ziya Ülken" Çağdaş Türk Düşünürleri – II, T.C Gazi Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü, Ankara 2013

ŞEYTANLA KONUŞMALAR- Hilmi Ziya ÜLKEN

Hilmi Ziya Ülken 'in bu eseri edebiyat ve düşünce dünyamızda pekte rastlanılmayacak türden bir eserdir. Kitap bir eleştiri hatta daha da öteye bir özeleştiri kitabıdır. Bu çerçevede yazar hem dönemini hem de kendini eleştiriye tutar ve eksiklikleri göz önüne sermeye çalışır. Peki, şeytan bunun neresindedir? Eserin pekte rastlanılmayacak türden bir yapıt olduğunu belirtmemin asıl sebebi de aslında buradan gelir. Çünkü yazar eleştirilerini yaparken karşısına muhatap olarak şeytanı alır ve onunla girdiği münazara çerçevesinde eser şekillenir. Şeytan olumsuz bir şey söylemez fakat eleştirileri oldukça kuvvetlidir. Yazardan daha korkusuz daha açık sözlü davranır. Yani yazarın gerçekçi yönünü aslında şeytan temsil etmektedir.

Eserin yazarla şeytanın diyalogları etrafında şekillendiğini söylemiştik. Peki, nedir bu eleştiri konuları? Fazilet, telif ve tercüme, aşk, nizam-ı alem(dünya düzeni), nesir, şiir, tiyatro, övünme, fikir ve hareket, iştikak(kökenbilim), roman, kitap ve hayat, resim, tembellik, tenkit, geçmiş zaman, akl-ı selim(sağduyu) olmak üzere tam on yedi konu üzerinde; bunların dünya çapındaki yerlerine ve ülkemizdeki durumlarına ait şeytanla çekişmeler ve konuşmalar etrafında fikirler ortaya konulur.

Yazar, her konusunu farklı bir bölümde incelediği kitabını on sekiz bölümde ele alır. Takdim başlığı ile ortaya konulan birinci bölümde Hilmi Ziya'nın Şeytan'la karşılaşması ve Şeytan'ın kendini takdim etmesi yer alır. Hilmi Ziya çalışma odasında iken nereden çıktığını anlayamadığı şeytan içeri girer ve ona kendisini tanıtır. Hilmi Ziya şeytanı kovmaz, çünkü onu izlemeyi eğlenceli bulur. Bundan yüz bulan şeytan odaya iyice yerleşir. Önceleri çekimser ve soğuk olan hava ıhlamur servisiyle yerini akıcı münazaralara bırakır. Bu girizgâhtan sonra Hilmi Ziya ikinci bölüm olan fazilet konusuna geçer.

Fazilet konusunda önce konu ilahi dinler çerçevesinde tartışılır. Burada Hz. Muhammed, Hz. Davud, Hz. İsa gibi peygamberlerden örnekler verilir. Ve şeytan onların aslında erdemli gibi görünüp erdemsiz olduklarını söyler ayrıca onları riyakâr olmakla suçlar. Şeytan bu bölümde şunu savunur: Önemli olan düşünmek değil, düşüncede samimi olmaktır. Bunu ortaya çıkarmak için de düşünenle işe başlanılmalıdır. Bu sözler Hilmi Ziya'ya cazip gelir. Daha sonra Hilmi Ziya Eflatun'un Menon diyaloğuna atıfta bulunarak meseleyi açıklamaya çalışırken şeytan araya girer ve şunları söyler: Ben Eflatun'u tanırım. Söz aramızda onun bu hususta çok kurnazlığı vardır. Daima kaçamaklı lisan kullanır. Kâh Sokrat'ı haklı çıkarır, kâh sofistleri. O iki katlı bir bina kuruyordu. Fakat birinden ötekine geçecek merdiveni unutmuştu. Hilmi Ziya'nın **Hegel** bu iki katı birleştirmedi mi sorusuna ise şöyle cevap verir: Haklısınız, yalnız onunda kendisine göre hilesi var. Tereciye tere satılmaz. Kendisine bunu açtım. **'Bir yüzü madde bir yüzü fikir olan bu iki yüzlü âlemde ne oluyor? Dedim'.** Kulağıma eğildi. **'Birbirimizi ele vermeyelim, senin de ne marifetlerini biliriz. '**dedi. Konuşma böylece devam eder ve bu bölümde fazilet konusu dini ve felsefi yönden tartışılmış olur daha sonra bir diğer bölüm olan telif ve tercüme konusuna geçilir.

Hilmi Ziya'ya göre telif ve tercüme meselesi Sabık Maarif Nezareti zamanından beri halkı neredeyse en fazla meşgul eden konudur. Hilmi Ziya bu konu hakkındaki düşüncelerinde özellikle Namık Kemal ve Ziya Paşa'ya değinir. Ona göre onlar az da olsa

yazın hayatımızda kımıldanışlara sebep olmuşlardır. Hilmi Ziya burada Babıali'den ve batılılaşma yolunda özellikle yayın hayatımızda ne kadar önemli olduğundan bahseder ve şeytan burada konuşmaya dâhil olur. Telif konusunda şeytan önemli yazarların ve fikir adamlarının yazdıkları eserleri özgün bulmaz hepsinin çalıntı olduğunu belirtir. Kamus-ı Felsefe'yi Baldwin'in Vocabulaire Philosophique'in biraz çeşni katılmış hali olarak görür, terakki fikrinin Henri Delvelle'den alındığını söyler. Ayrıca beynelmilel olma anlayışını da eleştirir, allameleri yani derin bilginleri hiçe sayar. Telif meselesinde şeytanla anlaşamayacağını gören Hilmi Ziya bu konuşmalardan sonra tercüme meselesine geçer. Şeytan tercüme ve tenkidin bir arada var olduklarını belirtir ve edebiyatımızdan şu örnekleri verir: Mehmet İzzet'in İçtimaiyat tercümesine Mehmet Ali Ayni'nin eleştirisi, Köprülü Fuat'ın Le Bon'dan tercümesine Selim Sabit eleştirisi, Mehmet Emin'in Bergson tercümesine Nurullah Ataç'ın eleştirisi ve daha birçok örnek… Buna cevap olarak ta Hilmi Ziya Şekip Tunç, Hüseyin Cahit ve Nurullah Ataç 'ı çok beğendiğini belirtir. Ayrıca ona göre her tercüme bir ameliyattır, öldürmese bile zedeler yani aslından çeviri elbette metine bir parçada olsa zarar verir Hilmi Ziya Ülken'e göre, oysa şeytana göre aksine tercüme demek yeni elbise dikmektir, hem çevirecek hem de ekini belli etmeyeceksin der şeytan.

Hilmi Ziya Ülken telif ve tercüme hakkındaki konuşmalarından sonra sıhhat ve aşk konularını incelemeye alır. Önce sıhhat konusunu ele alır. İnsan hasta olunca onda bir tek şeyin arzusu olur der, o da iyileşmek. Bunda başka hiçbir şeyin insanın gözünde bir manası kalmaz düşünüre göre. Sıhhat konusunda kısaca bunları belirttikten sonra aşk konusuna geçer.

Genel olarak aşk konusu ilahi bir manada değil de daha ziyade beşeri türden bir aşk olarak ele alınır. Hilmi Ziya'ya göre aşk, oyunların en tehlikelisidir. Aşka bu manayı yükleyen düşünür, Stendhal'in aşkı dörde ayırmasından bahseder. Birincisi, Portekizli rahibede (Diderot'un La Religiuse adlı eserinden) , Abelard'a karşı Heloie'de yahut bizde Leyla'ya karşı Mecnun'a görüldüğü gibi ihtiras-aşk, ikincisi 1760'da Paris'te hüküm süren ve bu devrin hatıraları ve romanlarında görülen zevk-aşk. Üçüncüsü maddi aşk. Avda ormandan kaçan güzel ve taze bir köylü kızı bulmak. Ona göre bu nevi haz üzerine dayanan aşkı herkes bilir. İnsanın karakteri ne kadar kuru olursa olsun, on altı yaşında bununla başlanır. Dördüncüsü, tefahür aşkıdır. İnsanların en büyük kısmı, güzel ve modaya uygun bir kadına sahip olmak ister. Bundan sonra düşünür aşkın ruhta nasıl başladığına değinir. Bunlar sırasıyla şöyledir: Hayranlık, öpüşme duygusu, ümid, ve nihayet aşk doğar, ardından da ilk tebellür yani billurlaşma; burada da insan aşkından emin olduğu bir kadını zihninde bin bir olgunluk ile süsler. Altınca safhada şüphe doğar. Yedinci kısımda ise ikinci billurlaşma olur. Aşkın bu aşamalara sahip olduğunu belirttikten sonra da aşığın üç farklı fikir aşamasından geçtiğini söyler. Bunlar da şöyledir: Bütün mükemmellikler ondadır, o beni seviyor, aşkın en büyük delilini ondan elde edebilmek için ne yapmalı? Aşk konusunda bunlar konuşulduktan sonra bir başka bölüm olan nizam-ı âlem yani dünya düzeni konusuna geçilir.

Bir önceki bölümde hastalık halinde olan Hilmi Ziya bu bölüme nekahet zamanını seyahatte geçirdiğini belirtmekle başlar. Bu sayede Anadolu şehirlerini gezer. Gördükleri Evliya Çelebi'nin anlattıklarına hiç benzemez. Çünkü artık Amerika keşfedilmiş ve Süveyş kanalı açılmıştır. Bu nedenle o zengin ve bereketli topraklar artık gözden düşmüştür. Artık bu topraklarda kerpiçten evler, eğri büğrü yollar, bataklık dereler vardır. Bu gezi Hilmi Ziya'nın gözünü açmıştır. Geziden dönünce şeytanı onu evde hazır halde bekler bulur ve

seyahatleriyle ilgili konuşmaya başlarlar. Hilmi Ziya şeytana katı şeyler söyleyeceğini açıklar ve şeytan da cevap verir: hikmet yalnız hakikattir. Ahlakın bütün kanunları tek bir kelimeye indirgenir; hakikat. Şeytan devam eder: bütün fenalıkların kaynağı olabilirim fakat asla yalan söylemem. Hakikati söylediğim için Allah beni meleklerin arasından kovdu der. Ziya şeytana dünyayı ıslaha mı kalktın diye sorar. Şeytan cevap verir: doğru söylemek âleme niza vermek değildir. Yol göstermek benden, yapmak sizden. Nizam-ı âlem başka iştir. Şeytan bu konu hakkında iki ismi dile getirir. Bunlar Nazmi Acar ve Mükrimin Halil'dir. Şeytana göre bunlar nizam taifesini âleme ilan etmişlerdir. Buna göre insanlar; eski bilgeler, namuslu kişiler, doğulu kötü kişiler ve şiş olmak üzere dört kısıma ayrılmaktaydılar. Bu nizam taifesi genelde evliyadan olur. Cezbeli ve Tanrısaldırlar. Dürüst kişilerden değildirler. İlhamları Tanrıdan gelen coşkulu esinlemedir. Tanrısallığa yükselmiş kişilerden birkaç isim sayar şeytan ve artık bu taifeden kimsenin yetişmediğini söyler. Bunun sebebi de ona göre gafletten başka bir şey değildir. Tarikatlar kalkalı bu taife halkın arasına karışmıştır; bunlar Batı ülkelerini gezip, alafranga terimlerle milletin gözünü kamaştırmışlardır.

Şeytan buradan itibaren Hamdi Başar'ın Değişen Dünya romanıyla ilgili konuşmaya başlar ve onun şu cümlelerine dikkat çeker: İnsanlığın asıl yapacağı inkılâp yalnız insanların doğal kuvvetlere hükmetmesi değil, bu kuvvetlerin insan cemiyetine hükmetmemesidir. Nasıl ki bütün dünyayı tanıdıktan sonra insanlık bugünkü doğal kuvvetlere en çok emrettiği yüksek dereceyi bulmuşsa, tarihin iki ayrı devreden ibaret olduğunu ve bunların ayrı ayrı dünyalardan ibaret bulunduğunu anlamak, bu iki âlemin kanunlarını, kıymet hükümlerini, hatta lisanını ve ahlakını ayrı ayrı şeyler diye kabul etmek suretiyle de tarihe ve bizzat tabiata hükmedilmiş olur. Yazara göre ise gelecek devir, liberalizm, kapitalizm, sosyalizm gibi düşünceleri ortadan kaldıracak ve yeni bir hürriyet devri başlayacaktır. Bu bölüm bu düşünceler etrafında şekillenir ve beşinci bölüm olan nesir konusuna geçilir.

Bu bölüm şeytanın düşünüre yaptığı bir aldatmaca ile başlar. Şeytan Hilmi Ziya'nın karşısına sevimli bir bilge olarak çıkar. Şeytana göre nesir bize Latinler'in hediyesidir. Bu tür Latinler tarafından bulunmuş, önce İtalyanlar daha sonra Fransızlar almış son olarak ta bize geçmiştir. Nesir şeytana göre, insanın ve tarihin bir aynasıdır, bunu da verdiği çeşitli örneklerle açıklamaya çalışır. Hilmi Ziya'nın bütün karşı çıkmalarına rağmen şeytan nesrimizi eleştiri yağmuruna tutar. Ona göre nesrimiz nazmın gölgesinde kurumuş ota benzemektedir. Sinan Paşa'yı ümmi konuşması bakımından eleştirir, Fuzuli'yi ise içi boş kelime zincirleri kurmakla itham eder bu eleştirilerinden Kınalızade de laf kalabalığı yapmasıyla nasibini alır. Çağdaş yazarlardan Yakup Kadri, Falih Rıfkı ve Peyami Safa'yı da beğenmez. Hilmi Ziya'nın tartışma boyunca nesir tarihimizi örnekler vererek övdüğü şeytanın ise ters bir tavır takındığı görülür.

Düşünür sıradaki bölümde bir önceki bölümü tamamlayıcı nitelikte bir konu üzerinde durur. Bu elbette şiirdir. Bu bölümde de yine Hilmi Ziya'nın övdüğü şeytanın ise yerdiği bir şiir tarihi karşımıza çıkar. Şeytan' a göre şiir İngiltere'de Milton, Shelley, Byron, Keats, Fransa'da Baudelaire, Rimbaud, Valery ile devam etmesine ve muazzam örnekler ortaya koymasına rağmen bizde böyle güçlü şiirler ortaya konulamamıştır. Bizim şiirimize gelince ise; şeytana göre Mesnevi'den başka güçlü bir örnek görmek olanaksızdır. Şevket Buhari, Baki, Nedim, Nef'i, Galip gibi şairler sadece kendi çağında rağbet görmüş fakat bu ileriki zamanlara taşınamamıştır. Galip'ten sonra şiirimizde büyük bir çöküntü olmuştur. Yahya

Kemal ise Galip ile çağımızda bir köprü görevi kurmaktadır. Bundan sonra da Nazım Hikmet ve Ahmet Haşim'in şiirleri üzerinde durulur ve bölüm bitirilir.

Sıradaki bölüm tiyatro üzerinedir. Bu bölüme Shakespare'nin **"Dünya bir tiyatrodur, bizde aktörleriz."** Sözlerinin artık geçersiz olduğundan bahsedilerek başlanır. Hilmi Ziya'ya göre âlem artık hem aktör hem de seyircidir. Çünkü insanlık artık içinde bulunduğu konum çerçevesinde hem suçludur, hem cezalandırıcı, hem onurludur, hem haydut. Onun bu kararı vermesindeki etken kitabın basım yıllarına da bakacak olursak ikinci Dünya Savaşı'nın getirmiş olduğu buhranlı havadır. Şeytana göre ise artık dünya kendini inkâr ve tasdik eden şeytanın kendisidir. Şeytan'a göre tiyatro diğer sanatlardan farklı olarak halkı eğitme amacı gütmesi açısından çok başka bir yerdedir. Ona göre oyuncular öğretmen, izleyiciler ise öğrencilerdir. Bunun yanı sıra şeytan tiyatro'nun birçok kökü olduğundan bahseder. Klasik tiyatro ile gelen Yunan kökü, ortaçağın Mirakl ve Martirleriyle gelen dini kökü, halk oyunları… Ona göre Batı'nın büyük eserleri bu köklerden gelmektedirler. Şeytan'a göre bunlar örnek alınarak Türk tiyatrosu da kurtarılabilmektedir fakat Hilmi Ziya bunu kesinlikle reddeder. Böylece tiyatro bahsi de kapanmış olur.

Bir sonraki bölümde en temel insani duygular tevahür (övünme) ve acze düşme felsefi ve ahlaki olarak tartışılır. Şeytana göre kumar, aşk, sanat, siyaset, para, ilim, fazilet, nefsi feda etmek her şey övünmeye vesiledir. Hilmi Ziya'ya ise şeytanın bu sözlerini insanlığa atılan bir iftira olarak görür ve kabul etmez.

Dokuzuncu bölüm; fikre ve harekete dairdir. Hilmi Ziya'ya göre fikir dediğimiz şey hem umumi hem de soyut olmalıdır. Düşünür ortaya koyacağı fikrin her zaman müdafaa edebileceği bir fikir olması için çabalar şeytan ise buna insanların fikirleri sürekli değişebileceği açısından karşı çıkar. Ona göre maksat fikirle hareketin uymasıdır. Hilmi Ziya ise bunu bu şekilde kabul etmez. Ona göre insan bir fikirden başka bir fikre geçerken âleme ve kendi kendine hesap vermeye mecburdur. Bu geçiş hangi sebeplerden doğmuştur? Eski fikirlerini niçin tamir etmeye lüzum görmüş; bu gelişme kendini yenileme midir, tekrar mıdır, ilave midir? Fikir adamı bütün okuyuculara ve kendi kendisine karşı bunu cevabını vermek zorundadır. Şeytana göre ise fikir dediğimiz şey elbise gibi giyilip çıkarılır. Ne derler, ne diyecekler diye etrafına bakınanlar hiçbir şey yapamazlar.

Fikir kelimeyle ifade edilir. Bunun için fikir kelam demektir şeytana göre; eşyanın kendi başına manası yoktur, ona sihrini veren isimlerdir. Fikirler de bu isimlerden doğar. Bunun yanında kelamın iki türlü olduğunu da belirtir: kelam-ı melfuz, kelam-ı mahfuz. Birincisi büyük zatların düşünüp söylediği şeyler ki hiçbir değeri yoktur. İkincisi, henüz düşünmediği, söylemediği ve belki de söylemeyeceği şeyler ki asıl deha eseri onlardır. Hilmi Ziya fikir adamının ısrarcı olmasını vurgular şeytanda burada ilginç bir reçete hazırladığını belirtir ve bunu açıklar: soldan sağa okunursa demokrasi, sağdan sola okunursa aristokrasi; yukarıdan aşağıya okunursa komünizm, aşağıdan yukarıya okunursa anarşizm müdafası ortaya çıkıyor. Dolayısıyla kim neyi savunursa o meşru olur. **Bu duruma şeytan Ziya Gökalp'i örnek verir. Şeytana göre hadise ne tarafa dönerse o da dönerdi: Diyarbakır'da bilmemnecilik, Türkocağı'nda Türkçülük, Merkezi Umum: İttihadcılık, Rus Çarlığı yıkılır: Turancılık, Sovyet devleti çıkar, küçük Türkçülük, Enver Paşa Sarıkamış'a yürüyor: Hakancılık…** Bunları ve daha fazlasını Ziya Gökalp' e atfeden şeytan, onu kendi bulduğu reçeteye en fazla uyan insanlardan biri olarak görür.

Sıradaki bölüm iştikaka yani etimolojiye ayrılır. Kelimeler fikirleri yaratır, fikirler de âlemi. Peki, kelimeler nasıl ortaya çıkar? Şeytan bunu şöyle açıklar: kelimeleri yaratan harflerdir. İşin marifeti heceleri yan yana getirmektir; onlardan bin bir şekil ortaya çıkar. Her birinden ayrı bir âlem görünür. Dağıtın tekrar birleştirin, üst üste yığın, sırayla dizin, küme yapın, halkalar, haçlar, zincirler, kordonlar yapın; bir avuç çakıl taşı kadar harften dünyalar çıkar der.

Etimolojinin tarihine bakacak olursak ise şeytan iştikak ilminin vaktiyle ilimlerin en asili olduğunu söyler. Fakat daha sonra yine onun tabiriyle iş ayağa düşünce bu ilim tahtından iner. Dokuzuncu Şarl' a kadar bir köşede kalan konunun bu dönemde tekrar üzerinde durulmaya başlanır. Daha sonra Ebulgazi Bahadır Han Türk şeceresi ile ilgili araştırmalarda bulunur. Bunun yanı sıra Ahmet Vefik Paşa, Ali Suavi ve Şemsettin Sami gibi isimlerde bu konu hakkında araştırmalarda bulunurlar. Bu sayede şeytana göre etimoloji eski değerini kazanmış olur.

Romana dair bölümde, öncelikli olarak romanın Fransız ve Rus romancılığı etrafındaki tarihsel gelişimi açıklanarak bir giriş yapılır ve buradan Türk romancılığına geçilir. Hilmi Ziya'ya göre roman bizde gittikçe kuvvetlenmektedir. O nesir sanatlarının en yenisi ve en bereketlisidir. Şiir ve destan eski önemlerini yitirdikten sonra yazın dünyasına hükmeden romandır. Nesrin bütün maharetleri orada kendini gösterir. Şeytana göre ise romanımız emekleme devrindedir ama gitgide yürüme aşamasına gelecek ve nihayetinde bunu da gerçekleştirecektir. Son romanlarımız hakiki manada bir kriz geçirmektedirler. Burada şeytan Yakup Kadri ve Halide Edip'i eleştirir. Buradan kitaba ve hayata dair olan bölüme geçilir.

Kitaba ve hayata dair olan bölümde metnin genel akışına ters bir tavır görülür. Burada olumsuz olan Hilmi Ziya iken; kitapları öven ve onların ne kadar değerli olduğunu anlatan şeytanın ta kendisidir. Bu bölümde tarih boyunca kitabın geçirdiği maceralar bu bakış açılarıyla ele alınmışlardır. Tarih boyunca yakılmalarına, çalınmalarına, hasar görmelerine rağmen burada suçlu kitaplar değil, insanlardır sonucuna varılır.

Bu bölümde karşımıza resim konusu çıkar. Burada şeytan İle Hilmi Ziya bir tartışma içine girmez. Adeta zaman içinde bir resim gezintisi yaparlar. Louvre, Berlin Müzesi, British Museum ve Vatikan gibi önemli sanat merkezlerine yolculuk yaparlar ve dünya tarihinde resmin hangi şekillerden geçtiğini anlatırlar. Yalnız burada diğer bölümlerden farklı olarak bizim resim tarihimizden hiç bahsedilmez.

Resim konusundan sonra düşünür tembellik konusuna değinir. Burada tembel ve çalışkan insanların ne tür özellikler taşıdıkları belirtilir. Şeytana göre tembel insan en az emekle en fazla kazanca sahip olmak isteyen insanlardır. Bunlar her çağda vardır ve bundan sonra da olacaklardır. Himayelerindeki büyük halk kütleleri ise afyonla uyutulmalı ve gerçeğin farkına bu şekilde varmaları engellenmelidir. Hilmi Ziya'ya göre ise böyle bir durum asla uzun sürmeyecek ve bu geniş halk kütleleri elbet gerçeğin farkına varacaktır.

Sıradaki bölümümüz tenkid üzerinedir. Burada tenkid edecek kişilerin özelliklerine değinilir. Şeytana göre bu konuyu ortaya çıkaran ve insanların bununla uğraşmasını sağlayan kendisidir. bu konuyla ilgili birkaç örnek verilerek bölüm bitirilir. Örnekler arasında; Koçubey'in sultanları sorguya çekmesi, Sarı Mehmet Paşa'nın savunduğu gerçekler uğruna canından olması gibi örnekler yer alır.

Düşünür tenkid bölümüne kısaca yer verdikten sonra bir başka konusu olan geçmiş zamana geçer. Bu bölümde bir tartışma olmaz. Şeytan gayet ağır bir dil ile yazılmış, geçmiş zamana ait bir hikâyeyi okur ve usulca Hilmi Ziya'nın odasını ter eder.

Ve nihayet kitabın son bölümü olan aklı-ı selime yani sağduyuya geçilir. Hilmi Ziya'ya göre sağduyu basit bir kuvvet olmasına rağmen tam arandığı zaman pek ender bulunmaktadır. Sağduyuyu zekâ ile ilimle, ihtisasla, servetle ve dahi hiçbir şey ile satın almak mümkün değildir. **Abdullah Cevdet rahip Meslier'in kitabını tercüme ederek sağduyunun ne kadar önemli olduğunu gözler önüne sermiştir.** Fakat Hilmi Ziya'ya göre bu kitaptan değil de hayattan çıkarılabilecek türden bir duygudur. Şeytana göre ise Abdullah Cevdet bu eseri tercüme edeceğine Shakespare'nin tercümelerinden vazgeçseydi sağduyuya daha çok hizmet etmiş olacaktı. **Ona göre Abdulhak Hamit sağduyu konusunda emsalsiz bir örnek olmuştur.**

Hilmi Ziya aynı zamanda sağduyunun yani akl-ı selimin akıl olmadığına da değinir. O aynı zamanda halkın bilgisi de değildir. Ona göre sağduyuya en uygun olan ilimdir. Fakat ilim nazari, sağduyu ise pratiktir. Birincisi teklif ederken ikincisi seçme ve uygulama ister.

Bölümün son kısmında Hilmi Ziya şeytana ' akıntıya kürek çekmek sağduyuya uyar mı?' diye bir soru yöneltir. Şeytan da şu şekilde cevap verir: ' Akıntıya doğru gitmek iradeyi elden bırakıp kör kuvvetlere esir olmaktır. Fakat akıntıya tek başına meydan okumak isyan etmektir. Akıntılar daima karşı karşıyadır. Birine meydan okumak için ötekine takılmak gerek. Suların karşılaşacağı yerde kayıklar alabora olur. Çarpışanlar, kırılanlar, girdaba karışanlar vardır. Hakiki kahraman tek başın akıntıya kürek çeken değil, çarpışan akıntıların başında büyük yolu açacaklar için şehit olandır. Tek başına kürek çeken Don Kişotlara sağduyu değil, bir parça akıl isteyiniz.' Der ve yine geldiği gibi sessizce düşünürün odasını terk eder. Herhangi bir sonuca varılmadan da kitap sonlandırılır…

Fatma ÇİFT

Sh: 64-76

Kaynak: "Hilmi Ziya Ülken" Çağdaş Türk Düşünürleri – II,
T.C Gazi Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü, Ankara 2013

OSMAN ŞEMS EFENDİ Kaddesellâhü sırrahu'l azîz (1814-1893)

Kādiriyye tarikatının Enveriyye kolunun kurucusu, şair.

1 Rebîülâhir 1229 (23 Mart 1814) tarihinde İstanbul Sirkeci'de Hocapaşa mahallesinde doğdu. Asıl adı Osman Nûreddin'dir.

Şiirlerinde önce "Nûrî", daha sonra "Şems" mahlasını kullanmış ve Osman Şems diye tanınmıştır.

Maliye Nezâreti Esham Kalemi hulefâsından ve Nakşibendiyye tarikatı mensuplarından Münzevî Mehmed Emin Efendi'nin oğludur. Osman Şems, henüz öğrenimini sürdürdüğü genç yaşlarında evinin yakınlarında oturan İsmâil Efendi adlı bir Nakşibendî şeyhine mürid oldu.

Yirmi beş yaşlarında iken şeyhin vefatı üzerine Halvetî-Şâbânî tarikatının Kuşadaviyye kolunun pîri Kuşadalı İbrâhim Efendi'ye intisap etti.

Bu yıllarda Sirkeci'de bir tütüncü dükkânı açarak geçimini sağlamaya çalıştı. Ancak dostlarına ve müşterilere cömertçe ikramları yüzünden altı ay sonra dükkânı kapatmak zorunda kaldı. Ardından Esham Kalemi'nde kâtip olarak memuriyete başladı.

1845 yılında bedestende mübâyaa kâtipliğine tayin edildi. **Kuşadalı İbrâhim Efendi**'nin 1846'da vefatından sonra seyrü sülûkünü tamamlamak için kâmil bir mürşid arayışına girdiği dönemde, kadılık teklifini reddedip Aksaray Sineklibakkal'daki evinde Kādî İyâz'ın eş-Şifâø adlı eserini istinsah ederek geçimini sağlayan Kādirî şeyhi Abdürrahim Ünyevî ile tanışıp kendisine intisap etti. Kādiriyye tarikatının Müştâkıyye kolunun pîri Şeyh Müştak Efendi'nin pîrdaşı ve Hacı Hasan Şirvânî'nin müridi olan şeyhinin yanında seyrü sülûkünü tamamlayıp 1849'da hilâfet aldı.

"Kādirî-meslek, Üveysî-meşrep bir gavs" diye tanımladığı mürşidi Abdürrahim Ünyevî 1856'da vefat etti. Osman Şems Efendi'nin, şeyhinin vefatından sonra doğrudan Kādiriyye tarikatının pîri Abdülkādir-i Geylânî'nin ruhaniyetinden feyiz aldığı, dolayısıyla Üveysîlik pâyesine ulaştığı kaydedilir. Nitekim bir şiirinde, "Gönülde buldum esrâr-ı Üveysî / Üveysîyim Üveysîyim Üveysî" ve "Geçip silk-i Nakşibend-i velîden / Göründüm Halvetî'den Kādirî'den / Üveysîyim Üveysîyim Üveysî" diyerek (Osman Şems Efendi Dîvânı'ndan Seçmeler, s. 173-174) bu hususu vurgulamıştır.

Fatîn Efendi'nin 1269 (1853) yılında tamamladığı tezkiresinde "Bedesten'de mübâyaa kâtibi" olarak tanıtılan Osman Şems Efendi, bu tarihten sonra ve muhtemelen şeyhinin vefatının ardından Darphâne-i Âmire'de arayıcıbaşılık görevine tayin edildi.

Osman Şems Efendi 1861 yılından itibaren, Hersekli Ârif Hikmet Bey'in Lâleli Çukurçeşme'deki evinde toplanan, aralarında Leskofçalı Galib, Koniçeli Kâzım Paşa, Ziyâ Bey (Paşa) gibi şair ve aydınlarla henüz genç yaşlarda olan Nâmık Kemal'in de bulunduğu Encümen-i Şuârâ toplantılarına devam etmeye başladı.

Sekiz ay kadar devam eden bu toplantılar sırasında Nâmık Kemal'in özellikle onun şiirlerinden etkilendiği kaydedilir. Karacaahmet Mezarlığı'ndaki aile sofasında medfun bulunan iki kızının, metinleri kendisine ait 1276 (1859) ve 1280 (1863) tarihli mezar kitâbelerinden bu yıllarda Darphâne-i Âmire'deki görevini sürdürdüğü anlaşılan Osman Şems Efendi 1863'ten sonraki bir tarihte emekliye ayrıldı ve Üsküdar İnadiye semtinde Nalçacı Halil Efendi Dergâhı civarındaki evinde inzivâya çekildi.

1882 yılına kadar süren inzivâ döneminin ardından Hüseyin Vassâf'a göre "mânevî bir işaretle" Bursa'ya gitti (Sefîne-i Evliyâ, I, 177). On sekiz gün sonra İstanbul'a dönen, dönüşünde sonraları halife tayin edeceği Bedreddin İzzî Efendi'nin evinde yine on sekiz gün misafir kalan ve tekrar Bursa'ya giden Osman Şems Efendi, Bursa ziyaretlerini çeşitli aralıklarla 1889 yılının sonlarına kadar sürdürdü. Kendisiyle tanıştığını söyleyen Ahmed Sâfî Bey onun Bursa'da ikamete memur edildiğini yazar (Sefînetü's-Sâfî, XI, 1325).

Bu sıralarda hareketleri devletçe izlenen Ziyâ Paşa ve Nâmık Kemal ile Encümen-i Şuarâ dönemindeki dostlukları düşünülerek bu mümkün görülebilirse de ziyaretlerin sık ve kısa dönemli oluşu sürgünlüğün mantığına uymadığı gibi yakalandığı göğüs hastalığı sebebiyle Bursa'ya gittiğini belirten 1 Zilhicce 1303 (31 Ağustos 1886) tarihli mektubu (İbnülemin, s. 1762) Ahmed Sâfî Bey'in bu ifadesinin gerçeği yansıtmadığını ortaya koymaktadır. 1890 yılından sonra İstanbul'dan ayrılmayıp Üsküdar Selimiye'deki evinde müridlerini irşadla meşgul olan Osman Şems Efendi 18 Cemâziyelâhir 1311 (27 Aralık 1893) tarihinde vefat etti ve Karacaahmet Türbesi civarındaki aile sofasına defnedildi. Vefatına Üsküdarlı Mevlevî Talat Bey, "Eyledi Osman Efendi azm-i dergâh-ı bekā" mısraını tarih düşürmüştür.

Kādiriyye tarikatının Enveriyye kolunun pîri kabul edilen Osman Şems Efendi'nin tarikat silsilesi Abdürrahim Ünyevî, Hacı Hasan Şirvânî, Abdülcelîl-i Bitlisî vasıtasıyla yirmi üçüncü halkada Abdülkādir-i Geylânî'ye ulaşır. Abdülkādir-i Geylânî'nin "bâzü'l-eşheb" (alaca şahin) diye anılmasına karşılık Osman Şems mürşidini bir beytinde ("Zerre-i nâçîzi iksîr-i nazarla Şems eder / Bâzü'l-ebyaz hazret-i Abdürrahîm-i Kādirî") "bâzü'l-ebyaz" (ak şahin) diye anmış, kendisi de mensuplarınca "bâzü'l-enver (en nurlu şahin) diye anılmış, bu sebeple pîri olduğu Kādirî-Üveysî koluna da Enveriyye adı verilmiştir.

XIX. yüzyılın "kâmil, ârif, Ehl-i beyt muhibbi, tevellâ-teberrâ sahibi, zühdden gelip aşkı rehber edinmiş, muhakkik" sûfîlerinden olan Osman Şems Efendi, Kuşadalı İbrâhim Efendi'den gelen melâmet neşvesiyle Üveysîlik meşrebini birleştirmiş, bu sebeple tekke şeyhliğine iltifat etmeyip mensuplarını evinde irşad etmeyi daha uygun bulmuştur. Osman Şems Efendi Şükrü Şehâbeddin, Bedreddin İzzî ve Necmeddin Bekir Sıddık Efendi adlı üç halife yetiştirmiştir. Bunlardan Canbazlar kethüdâsı Şükrü Şehâbeddin Efendi (ö. 1908) mânevî kızı Sadberk Hanım'ın eşidir. Bedreddin İzzî Sirkeci'deki Aydınoğlu Tekkesi'nde şeyhlik yapmış, vefatında (1919) Aziz Mahmud Hüdâyî hazîresine defnedilmiştir. Son halifesi Ispartalı Saatçı Bekir Efendi'dir (ö. 1949). Klasik Türk mûsikisinin önemli icracılarından Bekir Sıtkı Sezgin'in tarikat silsilesi babası vasıtasıyla Bekir Efendi'ye ulaşır. Ayrıca Bursa'da Gazzî Dergâhı şeyhi Ali Sırrı Efendi de Osman Şems Efendi'den hilâfet almış, onun vefatı üzerine Bedreddin İzzî Efendi'ye intisap etmiştir.

Osman Şems Efendi'nin sûfîliği yanında önemli bir yönü de şairliğidir. Kuşadalı İbrâhim Efendi'ye intisap ettikten sonra Nûrî mahlasını Şems olarak değiştiren Osman Şems

Efendi'nin şiire çok genç yaşlarda başladığı anlaşılmaktadır. O, şiiri tasavvufî fikir ve kavramların anlatım aracı olarak gören mutasavvıf-şair değil vezin, dil, üslûp ve yeni mazmunlar kullanma açısından en az tasavvuf alanındaki yeri kadar değerli ve önemli bir şair-sûfîdir. Bu bağlamda Osman Şems Efendi'nin Şeyh Galib'e yakın bir şair olduğu söylenebilir. Hz. Peygamber hakkındaki, "Tîğ-i şer'inden hirâsan olmasam ger der idim / Lafzatullāh ism-i pâkinden bir ismin mazharı" beytiyle, Kerbelâ mersiyeleri onun şiirinin dikkat çekici örneklerindendir.

Osman Şems Efendi'nin sağlığında elden ele dolaşıp ezberlenen, ancak çok azı yayımlanan şiirleri, vefatının ardından halifesi Bedreddin İzzî Efendi tarafından derlenerek Bursa Gazzî Dergâhı şeyhi Ali Sırrı Efendi hattıyla hacimli ve mürettep bir divan oluşturulmuştur. Hüseyin Vassâf'ın İzzî Efendi'nin halifesi Sâdeddin Efendi'nin elinde bulunduğunu söylediği bu nüshanın daha sonra kime intikal ettiği bilinmemektedir. Şairin müridlerinden baytar miralayı İbrâhim Bey'e ait, gayri mürettep şiirleriyle diğer eserlerini içerdiği söylenen, istinsahı 18 Haziran 1929'da tamamlanmış Külliyyât'ın Yeraltı Camii imamı Hâfız Ali Üsküdarlı ve Fuat Şemsi İnan'da bir filminin bulunduğu, bir filminin de Süleymaniye Kütüphanesi'ne verildiği kaydedilmektedir (Osman Şems Efendi Dîvânı'ndan Seçmeler, hazırlayanın önsözü, s. 43). Ancak bugün adı geçen kütüphanede böyle bir filme rastlanmamıştır. Bir fotokopisini elde eden Kemal Edip Kürkçüoğlu'nun verdiği bilgiye göre Külliyyât divanın yanı sıra Osman Şems Efendi'nin Şem-i Şebistân, Kenzü'l-meânî, Âdâbü'l-mürîd fî sohbeti'l-murâd adlı eserleri ve bir mektubuyla Abdürrahim Ünyevî ve İzzî Efendî'nin biyografilerinden oluşmakta, divanda yirmi yedi kaside, 574 gazel, üç müstezad gazel, on iki murabba, dört muhammes, altı müsebba', iki tahmîs, iki taştîr-tahmîs, dört tesdîs, üç mesnevi, otuz iki kıta, iki tarih, bir manzum tercüme ve hece vezniyle iki ilâhi yer almaktadır.

Divanın Yapı ve Kredi Bankası Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesi (nr. 435, 514/ 1), İstanbul Belediyesi Atatürk Kitaplığı (Osman Ergin, nr. 1810) ve Süleymaniye Kütüphanesi'nde (Aslan Kaynardağ, nr. 198) dört eksik nüshası bulunmaktadır. Yukarıda adı geçen eserlerden Âdâbü'l-mürîd fî sohbeti'l-murâd'ın kütüphanelerde nüshalarına rastlanmaktadır (Yapı ve Kredi Bankası Sermet Çifter Araştırma Ktp., nr. 434; İstanbul Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin, nr. 931, 1441; Süleymaniye Ktp., Yazma Bağışlar, nr. 4031). Kemal Edip Kürkçüoğlu, Osman Şems Efendi'nin 167 şiirini nesre çevirip açıklamalarıyla birlikte Osman Şems Efendi Dîvânı'ndan Seçmeler adıyla yayımlamıştır (İstanbul 1966). Şairin hayatı ve şahsiyeti hakkında bir incelemeyi de içeren bu yayında bazı şiirlerin kısaltılarak verildiği görülmektedir (meselâ bk. 102 ve 119. şiirler).

Onun üzerinde Kerbelâ mersiyesi (muharremiyye) yazan Osman Şems Efendi'nin, "Bugün mâh-ı muharrem vakt-i mâtemdir safâ olmaz" mısraıyla başlayan ve elli bendden oluşan muhammes mersiyesi Rifâî şeyhi Hayrullah Tâceddin Efendi (Yalım) tarafından Mersiye-i Cenâb-ı Seyyidü'ş-şühedâ adıyla yayımlanmıştır (İstanbul 1327); mersiyenin Selâmi Şimşek ve Şevkiye Kazan tarafından yapılan Latin harfli iki neşri de bulunmaktadır. İsmâil Hakkı Bursevî'nin Risâle-i Hüseyniyye'sinin (baskı yeri ve tarihi yok) sonunda (s. 34-39), "Ey nûr-i çeşm-i Ahmed-i muhtâr yâ Hüseyn" mısraıyla başlayan kırk beş beyitlik bir diğer mersiyesiyle, "Dîde-i fahr-i cihân oldu Hüseyn ile Hasan" ve "Nevni-hâl-i Murtazâ'sın yâ Hüseyn-i müctebâ" mısralarıyla başlayan methiye-mersiye tarzı iki manzumesi yer almaktadır. Osman Şems Efendi'nin bazı şiirleri ilâhi olarak bestelenip tekkelerde okunmuştur. Bunlardan bir kısmının notaları Ali Rıza Şengel'in Türk Musikisi Klâsikleri-

İlâhiler koleksiyonu içinde yayımlanmıştır (I-VII, İstanbul 1979, nr. 55, 527, 835, 879).

BİBLİYOGRAFYA:

Osman Şems Efendi Dîvânı'ndan Seçmeler (haz. Kemâl Edip Kürkçüoğlu), İstanbul 1996, hazırlayanın önsözü, s. 7-53; Divan Edebiyatı Müzesi, Revnakoğlu Dosyaları, nr. A 14; Fatîn, Tezkire, s. 424; Hersekli Ârif Hikmet Bey, Divan (nşr. İbnülemin Mahmud Kemal), İstanbul 1334, neşredenin girişi, s. 18-19; Ahmed Sâfî Bey, Sefînetü's-Sâfî, Cerrahpaşa Tıp Tarihi Enstitüsü Arşivi, nr. 2096, XI, 1321-1338; Osmanlı Müellifleri, II, 270-271; Hüseyin Vassâf, Sefîne-i Evliyâ (haz. Mehmet Akkuş - Ali Yılmaz), İstanbul 2006, I, 171-190; İbnülemin, Son Asır Türk Şairleri, s. 1761-1765; Sadettin Nüzhet Ergun, Namık Kemal: Hayatı ve Şiirleri, İstanbul 1933, s. 42-44; Mahir İz, Yılların İzi, İstanbul 1975, s. 237; Abdullah Öztemiz Hacıtahiroğlu, "Şeyh Osman Şems", Diriliş, sy. 13, İstanbul 1975, s. 25-28; Selami Şimşek, "Bir Gönül Tekkesi Şeyhi Seyyid Osman Nureddin Şems (ö. 1893) ve Mersiyye-i Cenâb-ı Seyyidü'ş-şühedâ'sı", Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, sy. 26, Erzurum 2004, s. 119-148; Şevkiye Kazan, "Üsküdarlı Osman Şems Efendi ve Kerbelâ Mersiyesi", Üsküdar Sempozyumu II: 12-13 Mart 2004: Bildiriler (haz. Zekeriya Kurşun v.dğr.), İstanbul 2005, II, 131-152.

GÖNÜLDEN GÖNÜLE REDİFLİ GAZELİ

Ecille-i ricâal-i Kâdirîyye ve Üveysîyye'den es-Seyyid eş-Şeyh Osman Nûreddin-i Şems (kaddesellâhü sırrahu'l azîz) Efendi hazretleri'nin 41 beyitten oluşan "gönülden gönüle" redifli gazeli için

Ahmed Sâfî **hazine-i irfân' dır** buyurur.

Vahdet-i vücuda dair pek mühim hakâyıkı câmi'dir der Hüseyin Vassaf ve ekler:

Aşk-ı ilahi cidden galeyân edip bu sayede âteşîn sözler söylemeye başlamış…

Kemal Edib Kürkçüoğlu'na göre şeyhliği şâirliğine mâye, şâirliği şeyhliğine sâye olmuştur Osman Şemsi (Kaddesellâhü sırrahu'l azîz Efendimin…

Görünür tâbiş-i dîdâr gönülden gönüle

Berk urur pertev-i envâr gönülden gönüle

Gönülden gönüle yüzünün ışığı görünür sevgilinin

O'nun (yüzünün) nurları şimşek çakar gibi parlar gönülden gönüle

Mütekâbil iki mir'ât-ı musaffâya adîl

Aks eder hâlet-i ahyâr gönülden gönüle

Kirden, pastan arınmış ve birbirlerine denk iki ayna gibi gönülden gönüle yansır (ahyarın) yaratılıştan hayır ve iyilik üzere bulunanların halleri

Zâkiri vâsıl eder Hazret-i Mezkûr'a tamam

Nûr-ı bâlâ-rev-i ezkâr gönülden gönüle

Yüceliklerde yürüyüp giden zikirlerin nuru gönülden gönüle

Zikredeni, zikirdeki Hazrete kamilen eriştirir

Devr-i sahbâ-yı sürâhî vü piyâle gibidir;

Dökülür neş'e-i esrâr gönülden gönüle

Billur şarap şişesinden, kadehe şarabın devredildiği (döküldüğü) gibi

Yüce sırların neş'esi gönüle gönüle dökülür

Dem-i âheng-i ney-i şâh ile Mansur'a dönüp

Ratb olur sohbet-i ebrar gönülden gönüle

Şah neyin ahengindeki demden Mansur'a dönüp iyilik kötülük kaydından geçenlerin sohbetleri gönülden gönüle tazelenir.

Şah'ın nefesindeki ahenkten demlenerek Mansur gibi iyilik kötülük kaydından geçenlerin dostlukları (zaman mekan endişesi olmadan) gönülden gönüle her an devam eder, kesilmez.

Şah neyinden çıkan tok seslerin ahengindeki nefes ile (Hakkın sırlarını ifşa ile "Ene'l Hak" makamında şehid olan)

Hazreti Hallacı Mansur'a(ruhaniyetine selam olsun) döndürdü. (Şah ney akordundan daha tiz ahenge sahip mansur neye düşürdü manası da mahfuz) Olgun kimselerin sohbeti ta böylece tazelenir gönülden gönüle

Başka dil delme, bu gönlümden alıp cevr okunu

Gezmesin öyle sitemkâr gönülden gönüle

Cevir ve cefa okunu sakın bizim gönlümüzden çekip başka bir gönle atma

Bizim gönlümüzde dursun bu cevir ve cefa oku, eziyet ede ede gezmesin gönülden gönüle

Zühd ü imânını yağmaya gider ehl-i dilin,

Ateş-i aşk-ı tebeh-kâr gönülden gönüle

Gönül ehlinin imanını ve zühdünü yağmalamak için

Aşkın tebahkar (yağmalayıcı, harap edici) ateşi, gönülden gönüle gezer durur

Tâ-müselsel erişip verdi bana feyz-i bekâ

Cezbe-i Ahmed-i Muhtar gönülden gönüle

Ahmed-i Muhtar'ın cezbesi gönülden gönüle aktarılan bir silsileyle beni sonsuzluğun feyzinden

nasiplendirdi

O bilir Ahmed-i Muhtâr'ı kime erdi ise

İlm-i mahiyyet-i Kerrâr gönülden gönüle

Döne döne savaşan (savaşta hiç durmadan hamle yapan) Ali'nin ilminin mahiyyetini gönülden gönüle aktarma yoluyla edinen bilebilir Ahmed-i Muhtar'ı

Oldu Mansûr ile ber-dâr ü Feridûn ile katl

Seyr edip neş'et-i ber-dâr gönülden gönüle

Aşk şehitlerinden Hallac-ı Mansur ile asılan, Feridûn ile katlolan

gönülden gönüle asılanlara yetişip seyretti

Lâ mekân olduğu için tutmadı âlemde mekân

Arz ider kendini dildâr gönülden gönüle

Mekandan münezzeh olduğu için alemde kendine bir mekan tutmadı

O sevgili kendini gönülden gönüle arz eder

Her zaman eyleyip bir kisve-i insânı ridâ

Azm ider Hazret-i Settâr gönülden gönüle

Her zaman bir insan suretine bürünüp

Hazret-i Settar ta böylece gönülden gönüle sefere azm eder

Ben ne da'vi edem "ol sırrı Huda bende" deyu

Kendi eyler ânı izhar gönülden gönüle

Benim nasıl "Allah'ın sırrı bendedir" diye bir iddiam olabilir

Kendi bu iddiayı gönülden gönüle açığa vurur durur

Hızr'am ihyâ-yı dil-i mürdelere âb-ı hayât

Saky için eyledim imrâr gönülden gönüle

Gönlü ölülere can veren, hayat suyu olan Hızır gibiyim

Susuzluklarını gidermek için zaman misali geçtim gönülden gönüle

Nâmını feyzim ile münbit olan arz-ı kulûb

Görünür gülşen-i ezhâr gönülden gönüle

Adı her yana yayılan feyzim ile yerin merkezi bereketlendi

işbu sayede nice gülbahçeleri çiçekler görünür gönülden gönüle

Asumânım ki derûnumda nice şems ü kamer

Devreder sâbit ü seyyâr gönülden gönüle

Öyle bir feleğim ki içimde nice güneşler aylar var,

orada sabit duranlar, hareket edenler döner durur gönülden gönüle

Ederim meh gibi şeb-zindeye her şeb işrâk

Feyz-i cân-perver-i eshâr gönülden gönüle

Ruhu besleyen seher vakitlerinin feyzi gönülden gönüle dolaşır da

Gecelerini uykudan kesilip ihya eden her diri gönüllüyü ay gibi aydınlatır

Âb-ı rahmetle ben irvâ ederim her feleği

Rızk-ı maksum ile ikdâr gönülden gönüle

Rahmet suyuyla ben suya kandırırım her feleği

Taksim edilmiş (manevi) rızkın ilahi taksimi ile kudret veririm gönülden gönüle

Benem ol arz ki tâ zâviye-i kalbimde

Görünür kişver-i Cebbâr gönülden gönüle

Ben öyle bir yeryüzüyüm ki kalbimin bir köşesinden

Cebbar'ın ülkesi (makamı) görünür gönülden gönüle

Nice arş u nice kürsi nice âdem nice devr

Nice bin âlem-i devvâr gönülden gönüle

Nice arş, nice kürsi, nice adem, nice devir, çağ, zaman

Nice nice devreden alemler gizlidir gönülden gönüle

Benem ol maden-esma ki benim gencimden

Verilir gevher-i esrâr gönülden gönüle

O esmâ'nın mâdeni benim ki benim hazinemden

Gönülden gönüle bütün sırların cevheri verilir

Benem ol mahzen-i gencine-i halku icâd

Ederim fiilimi isdâr gönülden gönüle

Yaratılmanın, ortaya çıkmanın hazinesinin gizli kaynağı, mahzeni benim aslında

Ben fiilimi işlerimi gönülden gönüle ortaya çıkarırım

Fâlik-i habb u nevâ Gâfir u Settâr-ı uyûb

Olurum sun' ile gir-dâr gönülden gönüle

Gönülden gönüle yaratma sanatındaki kudretle

tohumu çatlatıp yaran, rızkı veren, suçları bağışlayan ayıpları örten olurum

Mâlik-i dâr-ı celâlem ki celâlimden nihân

Yakaram nar-ı ciğer-hâr gönülden gönüle

Celal diyarının maliki benim ki celâlimden gizlice

Ciğerleri yiyen ateşi yakar yandırırım gönülden gönüle

Zevk-i suzânına hasretle gelir fevc-be-fevc

Bağlanıp sâhib-i zünnâr gönülden gönüle

Zünnar sahibi bile olsa akın akın gelir

Gönülden gönüle yakıcı ateşimin hasretiyle bağlanır

Özge rıdvâna ferâdis-i cemâlem açarım

Nurdan ravza-i gül-zâr gönülden gönüle

Cemalimin Firdevsleri bir başka cennet bir başka rıdvandır

Nurdan (yapılı) gülbahçesinin ravzasını gönülden gönüle ben açarım

Nice ta'rif edeyim vasfını, gel gir gönüle

Ki olur seyri bedîdâr gönülden gönüle

Ben nasıl tarif edeyim onun nasıl olduğunu gel gir gönle

ki apaçık olan (ancak) gönülden gönüle seyredilir

Kûh-sârında gulâmânına Yusuf hayrân

Derd-i aşk ile giriftâr gönülden gönüle

Gönülden gönüle aşk derdine tutulmuşların

Dağının tepesindeki delikanlılara güzellik timsali Yusuf bile hayrandır

Gül-sitânında ki hûrâna Züleyhâ meftûn

Zülf-i sevdâsına bîmâr gönülden gönüle

Gönülden gönüle (var olan) gül bahçesindeki hûriler Züleyha'yı bile büyülenmiştir

Züleyha bile o hurilerin zülfünün sevdasıyla hasta olmuştur

Nice vildân-ı gül-endâm u ne hûr-ı maksûr

Arz eder bûy-ı semen-bâr gönülden gönüle

Nice gülendamlı cennet hizmetkarları, nice övülmüş huriler

Gönülden gönüle o pek kıymetli kokuyu arz ederler

Sâki-i kevser-i aşkım, kadeh-âşâm-ı rahîk

Kim olur her biri fevvâr gönülden gönüle

Aşkın hayat veren kevserini dağıtırım ki o saf, duru ve kokulu aşk şarabından kadehinden her kim içerse coşar, taşar gönülden gönüle

Cür'a-çin-i kadehi zümre-i mestân-ı Hudâ

Bâde-i aşk ile ser-şâr gönülden gönüle

Hak şarabıyla kendin geçmişler zümresinden bir yudum alanlar, insanı kendinden geçiren ilahi aşk ile lebaleb (ağzına kadar) dolarlar gönülden gönüle

Garka-i lücce-i hayret-i ebediyyü'z-zaman

Olamaz fark ile hüşyâr gönülden gönüle

Gönülden gönüle sonsuza kadar hayret denizine dalmışlar

Bir daha kendilerine gelerek bu geçici alemi fark edemezler

Gül-nihâli şecer-i Tûr-ı tecelliye 'ıyân

Gülleri nâr-ı şerer-bâr gönülden gönüle

O ağacın gülfidanı ki Tur dağında Hakkın nida ettiği tecelli onda apaçık bellidir

Gülleri kıvılcımlardan bir ateş saçar gönülden gönüle

Seyr-i ruhsârına Mûsî-i hıred âşüfte

Nûr-ı gül-bângine şeb-tar gönülden gönüle

Gönülden gönüle akseden gülbanginin nuru ile

Yüzünün seyrinin derdine düşmüş Hz. Musa'nın aklı başından gider

Nâr-ı gül-geşt-i temâşâ-yı dil-i İbrâhim

Dûdesi berd ü selâm-bâr gönülden gönüle

İbrahimin gül bahçesinde gezinen gönlü

Çırası gönülden gönüle serinlik ve selamet yağdıran ateş içindeydi

Hançer-i hârına kurban ser-i İsmâil

Cümle kurbânına ser-dâr gönülden gönüle

Hz. İsmail'in başı, delici hançerine kurban olsun ki

Gönülden gönüle kurban olanların hepsinin başıdır O

Kasr-ı vâlâsına sadr oldu tamâm mak'ad-ı sıdk

Medd-i nezzâresi dîdâr gönülden gönüle

Sadakat makamının baş köşesine, en yüce köşküne geçti oturdu

Gönülden gönüle sevgilinin yüzünü seyretmektedir sonsuz bir seyirde

Kenz-i mahfîdir, eder vahdet-i zâtiyle zuhûr,

Sırr-ı Mevlâyı cihân-dâr gönülden gönüle

Gizli bir hazinedir amma zatının tevhidiyle zuhur eder

Cihanın sahibi Mevlanın sırrı gönülden gönüle

Yeter ey Şems, yeter lâf ile keşf-i esrâr;

Keşf odur kim gide esrar gönülden gönüle

Yeter ey Şems, yeter bunca laf ile sırları orta yere dökmek, keşfetmek davası

Keşf odur ki sözsüz ve sessiz gönülden gönüle müphemiyeti giderir (sırları gönülden gönüle iletir)

Tarz-ı etvâr-ı hâmûşânede bîsavt u huruf

Vahyolur ma'ni-i güftâr gönülden gönüle

Sessiz sedasız olarak sırları bilenlerin ve söyleyenlerin tavırları tarzı yine sözsüz sessiz ve harfsizdir. Bu tarz içre sözün özü, anlamı, gönülden gönüle bildirilir

SEYYİD OSMAN ŞEMS HAZRETLERİ NUTK-U ŞERİFLERİNDEN

Gözü, dünyâ mı görür âşık-ı dîdâr olanın

Dilberi, sen gibi bir mâh-ı dil-âzâr olanın

Gayre meyli olamaz, aşkın ile yâr olanın

Yücedir rütbesi mihrinle hevâ-dâr olanın

Ayağı yer mi basar zülfüne berdar olanın

Aşk u şevk ile verir cân ü serî döne döne

Nâr-ı aşkınla yanan, şem'a-i kâfûr gibi

Sâf eder sînesin âyîne-i billûr gibi

Cûş eder mevc-i dili, mevc-i yem-i nûr gibi

Görünür bâng-i "Ene'llâh!" ile Mansûr gibi

Tutuşur meş'al-i âhı şecer-i Tûr gibi

Savrulur göklere her bir şereri döne döne

Sana dil-beste olan, zülf-i perîşânın ile

Mest olur gerçi mey-i la'l-i gül-efşânın ile

Hûna âğâşte olur hancer-i müjgânın ile

Âkıbet yârelenür pençe-i hicrânın ile

Saplanıp sîh-i gama âteş-i sûzânın ile

Laht-ı biryâna döner tâ ciğeri döne döne

Her tecelli kim eder aşk-ı dil-efrûz-i niğâr

İnleyip bâd açar, la'lini gül-bâğ-ı bahar

Cûylar girye edip, na're urur murg-ı hezâr

Raks eder pîr-i felek vecd ile bî-sabr ü karâr

Kimi bî-savt ü hurûf ü kimi pür-nâle vü zâr

Zikr eder Hakk'ı cihân zir ü beri döne döne

Cezbe-i aşk ile bir âleme kıldın ki hirâm

Düşdü sermest gönül, bezmine bî-bâde vü câm

Çeşmime oldu hüveydâ nice merdân-ı kirâm

Kimi Veys ü kimi Bedr ü kimisi Şems-i be-nâm

Mevlevî gibi şebistân-ı mahabbetde müdâm

Şem'inin yanmada pervâneleri döne döne

Âh kim gerdiş-i dûlâb-ı cihân gibi, nisâb

Aksine devr ile îdüp yine cüllâbı serab

Etdi bu bâğda bir serv-i revânım kem-yâb

Kıldı üftâde-i çâh-ı çemenistân-ı türâb

Nevh-i nâlemden olup devrine zencir-i tınâb

Dil ü çeşmin dökülür eşk-i teri döne döne

Kıldı hasret beni sergeşte vü mestâne-revân

Nâr-ı firkat dilime açdı nice dâğ-ı nihân

Başdan başa olup zâr tenim dîde-i cân

Görmeğe zülfü içinde ruh-i cânânı ayân

Şems olup, hem-reviş-i mihr ü meh-i nûr-efşan

Seyr eder çarh ile şâm ü seherî döne döne

**

Gel gülşen-i tevhide şu bülbül gibi yâ Hû

Nâlân olub Allah diyelim hû diyelim Hû

Gözyaş ile gül-bûn-i aşka verelim su

Giryân olub Allah diyelim hû diyelim Hû

Mânend-i sabâ nefha edüb nefha-i Rahman

Olsan çemen-i dilde maârif ğüli hândan

Bâğ-ı melekûta per açub etmeğe seyran

Perrân olub Allah diyelim hû diyelim hû

Bildik ki beka yol bize bu dâr-ı fenada

Ahvâl-i bekayı görelim râh-i Hudâ'da

Bildirmeyelim kimseye esrarı kabâda

Pinhan olub Allah, diyelim hû diyelim hû

Dergâh-ı Îlâhî'de olub bende-i ferman

Meydân-ı mahabbetde idüb zikr ile cevlân

Cezbeyle semâ eyleyelim vecd ile devran

Gerdân olub Allah diyelim hû diyelim hû

Emri tutalım eyleyelim terk-i menâhî

Çıksun feleğe nefsimizin dûde-i âhı

Tennûr-i gönülde tutuşub aşk-ı ilâhî

Sûzân olub Allah diyelim hû diyelim hû

Aşk ile yanub yanmayalım nâr-ı cahîme

Mevt irmeden ivvel girelim dâr-ı naime

Beyt-i Hak olan zâviye-i kalb-i selime

Mihmân olub Allah diyelim hû diyelim hû

Dilden çıkarub meşgale-i hubb-i sivâyi

Can gözlerin açub görelim fevk-ı ulâyı

Her yüzde temâşâ edelim vech-i Hudâ'yı

Hayrân olub Allah diyelim hû diyelim hû

Envâr-ı tecellîde olub mahv ü perişan

Fânî olalım tûr-i tecellî gibi yeksan

Humhâne-i Veysî'den içüb bâde-i irfan

Sekrân olub Allah diyelim hû diyelim hû

Bul Şemsi gibi aşk-ı Muhammed'le delili

Bil âteş ile sırr-ı gülistan-ı Halil'i

Mûsâ gibi seyr etmeğe envâr-ı celîli

Pûyan olub Allah diyelim hû diyelim hû

**

https://www.youtube.com/watch?v=vpLt4vv1axo

Bir dilde ki zâhir ola envâr-ı Muhammed

Zâhir görünür çeşmine dîdâr-ı Muhammed

Mir'ât-ı mukâbildeki sûret gibi hâmuş

Dilden dile menkûl olur esrâr-ı Muhammed

Zencîr olana cezbe-i Rahmân irer elbet

Sevdâ-yı hum-ı zülf-i siyeh-kâr-ı Muhammed

Elbet olur Allâh evi kâşâne-i kalbî

Bir dilde ki takrîr ola ikrâr-ı Muhammed

Tâ rûz-ı ezel bâd-ı hazân ile dökülmez

Serv-i çemen-i gonca-i gül-zâr-ı Muhammed

Dîvân-ı İlâhî'de dahi bâde-perestdir
Ser-mest-i mey-i sâğar-ı ser-şâr-ı Muhammed

Huccâc gibi kâfilelerle çekilürler
Beyt-i harem-i vuslata seyyâr-ı Muhammed

Gelsün harem-i sîneye pervâne-gönüller
Yandı bu gece şem'-ı şerer-bâr-ı Muhammed

Sıddîk gibi Şems oturur " mak'ad-ı sıdk"a
Kerrâr gibi her kim ki olur yâr-ı Muhammed

Bugünün Diliyle MEVLÂNÂ

HAYATINI İLGİLENDİREN ŞİİRLER

GİTME, İSTEMEM!

Hoş hıraman mîrevî iy cân-ı can bi men merov
İy hayât-ı dûstan der bûstan bî men merov

Demek sen böyle salına salına bensiz gidiyorsun,
ey cânımın cânı.
Ey, dostların canına can katan,
gül bahçesine böyle bensiz gitme, istemem.
İstemem, ey gökkubbe, bensiz dönme,
İstemem, ey ay, bensiz doğma,
İstemem, ey yeryüzü, bensiz durma.
Bensiz geçme, ey zaman, istemem.
Sen benimle beraberken
hem bu dünya güzel bana, hem o dünya güzel,
İstemem, bensiz kalma bu dünyada sen,
o dünyaya bensiz gitme, istemem.
İstemem, ey dizgin, bensiz at sürme,
İstemem, ey dil, bensiz okuma,
İstemem, ey göz, bensiz görme.
Bensiz uçup gitme, ey ruh, istemem.
Senin aydınlığındır aya ışığını veren geceleyin.
Ben bir geceyim, sen bir aysın madem,
gökyüzünde bensiz gitme, istemem.
Gül sayesinde yanmaktan kurtulan dikene bak bir.
Sen gülsün, bense senin dikeninim madem,
gül bahçesine bensiz gitme, istemem.
Senin gözün bende iken
ben senin çevgânın önündeyimdir.
Ne olur, öylece bak dur bana,
bırakıp gitme beni, istemem.
O güzelle berabersen, sen ey neşe,
istemem, sakın içme bensiz.
Hünkârın damına çıkarsan, ey bekçi,
sakın bensiz çıkma, istemem.
Bir şey yoksa bu yolda senden,
bitik bu yola düşenlerin hali.
Ben senin izindeyim,
ey izi görünmez dost,
bensiz gitme, istemem.
Ne yazık bu yola bilmeden,
rasgele girene!
Sen ey, gideceğim yolu bilen,
sen ey yolumun ışığı,
sen ey benim değneğim,
bensiz gitme, istemem.
Onlar sadece aşk diyorlar sana,
oysa aşk sultanımsın sen benim.

Ey, hiç kimsenin düşüne sığmayan dost,
bensiz gitme, istemem.

HATIRLA AMA!

Azm-i reften kerdeî çun ömr-i şîrin yâd dâr
Kerdeî esb-i cudâyî ragm-i mâ zin yâd dâr

Bir tatlı ömür gibi gitmeye niyetlendin,
ayrılık atına eyer vurdun inadına.
Ama bizi unutma, hatırla ama.
Sana temiz dostlar, iyi dostlar,
bağdaş dostlar yeryüzünde de var,
gökyüzünde de var.
Eski dostla ettiğin yemini, hatırla ama.
Sen her gece ay değirmisini başına yastık edince yollarda,
dizime yattığın geceleri, hatırla ama.
Sen ey, Hüsrev'i kendine kul,
Şirin gibi bir nice güzeli esir eden,
aşkının ateşiyle tıpkı Ferhat gibi benim
ayrılık dağını delmede olduğumu, hatırla ama.

Bir deniz kesilen gözlerimin kıyısında
bir aşk ovasını görmüştün hani;
safran dallarıyla, ağustos gülleriyle sarmaşdolaş.
Bunu unutma, hatırla ama.
Ey Tebrizli Şems,
dinim aşktır benim, senin yüzünü gördüm göreli,
benim dinim senin yüzünle övünür, ey sevgili.
Bunu unutma, hatırla ama.

GEL ARTIK!

Biyâ biyâ ki zi hecret ne akl mand-u ne din
Karâr u sabr bireftest zin dil-i miskîn

Ne aklım kaldı benim, ne dinim,
ne kararım kaldı benim,
ne sabrım,
gel ne olur, gel artık.
Ne gönlümün derdini sor bana,
ne sararan yüzümü sor bana,
ne içimin ateşini sor bana,
gel gözünle gör, gel artık.
Sıcağınla pişmiş bir somun gibi o kıpkızıl,
al al yüzümü sorma.
Gene ekmek gibi bayatlayıp bayatlayıp,
gene ekmek gibi ufalana ufalana çaresiz,
dökülmüşüm yollara,
gel topla beni, gel artık.
Bir vakitler bir aynaydım,
yüzünden izler toplamadaydım,
şimdi buruştum,
şimdi sarardım,

gel gör beni, gel artık.

Dere gibi akıyorum sağa sola,
ayrılık her yanımda pusuda.
Sabahları yalvarırım yakarırım rüzgârların karşısında,
gel ne olur, gel artık.
Başın kille ıslaksa da,
ayağına diken batmışsa da,
durma gel Allah aşkına,
gel demeden kurtar beni.
Ey âşıklar peygamberi,
gönül ateşinde yanmışım
ben, boğulmuşum göz yaşına.
Git sor Allahın seversen:
Ne yol gösterir sevgili,
ne çare yazar bana?

BU ŞİİR ONDAN UTANIYOR

Çi bûyest in çi bûyest in meger on yâr miyâyed
Meger on yâr-ı gül-ruhsâr ezon gülzâr miyâyed

Bu ne güzel koku böyle, bu ne güzel koku.
Gül bahçesinden yoksa gelen o mu?
Gece mi bu gelen, misk mi bu, amber mi bu?
Bu ne güzel koku böyle,
bu ne güzel koku.
O pazardan tezcecik yoksa o mu geliyor,
yoksa güzelimiz geri mi geliyor ne?
Bu nasıl yüz böyle, bu nasıl ışık?
Bu nasıl ay böyle, bu nasıl güneş?
Mağaradan mı çıktı, dağdan mı iniyor,
o yalnızlığın adamı, o dost?

Boş yere arama şarap testisini sen.
Koklama onun ağzını sen boş yere.
Şu meyhaneciden mi geliyor sandın onu;
dostum, onu sen kendin gibi belleme.
Yolda o yapayalnızsa ne olur?
Başında sarık yoksa ne çıkar?
Ne bundan güneşe bir leke olur,
ne ayın gösterişine zarar.
Bu gece uyuma dostum, uyuma.
Bir kolayına getir onu bul.
Sarhoşlar meclisine hep böyle geceleyin gelir o.
Bu gece uyuma dostum, uyuma.
Biz duvarda asılı duran resimleriz.
Bizi yapan ressamın varlık şavkı duvarın üzerine bir vurdu mu,
bakarsın o anda canlanıvermiş, kımıldanmışız.
Onun selvi boyu bir göründü mü,
bakarsın dünya güllük gülistanlık.
Kalktı bir, salındı, kendini bir gösterdi mi,
bakarsın kıyamet koptu gitti.

Bakarsın Calinus gibi hastalar ülkesindedir o.
Bakarsın hayret yurdunda dolaşır hastalar gibi.
Sustum artık ben, sustum artık.
Bu şiir utanıyor ondan. -

O GELİYOR, O!

Âb zenîd râhrâ hin ki nigâr mîresed
Müjde dehîd bâgrâ bûy-ı behâr mîresed

Yollara sular dökün, bahçelere müjdeler edin,
bahar kokuları geliyor,
o geliyor, o.
Ay parçamız, sevgilimiz,
yârimiz geliyor.
Yol verin, açılın, savulun.
Beri durun, beri.
Yüzü apaydınlık, akpak,
bastığı yeri ardında gündüzler gibi bırakarak,
o geliyor, o.
Ay parçamız, sevgilimiz,
yârimiz geliyor.
Gökler yeryüzünü kapladı,
örttü bir anda.
Bir anda dört yanı misk gibi bir koku sardı.
Bir anda bir velvele,
bir kıyamet koptu cihanda.
O geliyor, o.
Ay parçamız, sevgilimiz, yârimiz geliyor.
Bir anda can geldi bağlara,
bağlar ışıdı.
Bir anda açıldı baktı bağlarda gözler.
Bir anda bizde ne gam kaldı,
ne dert kaldı, ne keder.
O geliyor, o.
Ay parçamız, sevgilimiz,
yârimiz geliyor.

Yayından fırladı ok.
Hedefe ha vardı, ha varacak.
Bahçeler selâma durdu.
Selviler ayağa kalktı.
Çayır çimen yollara düştü.
İşte konca, ata binmiş geliyor.
Biz ne duruyoruz,
o geliyor, o.
Ay parçamız, sevgilimiz, yârimiz geliyor.
Sen bizim yöremize gelirsen göreceksin,
ey Şems, huyumuz sadece susmak olmuş bizim,
susmak.
Senin güzel gözlerinçin işte canım pusuda.
Rahatım kaçtı benim,
geceleri uykum kalmadı gitti ama,

bak işte o güzel günler yola çıkmış geliyor.

GELDİ

Şems u kamerem âmed sem'u başaram âmed
Von sîm-berem âmed von kân-ı zerem âmed

Güneşim, ayım geldi.
Gözüm, kulağım geldi.
Gümüş bedenlim geldi.
Altın madenim geldi.
Başımın sarhoşluğu geldi.
Gözümün nuru geldi.
Başka bir şey dilediysen
işte o başka bir şeyim geldi.
Yolumu vuran geldi.
Tövbemi bozan geldi.
Gümüş bedenli güzel kapımdan
ansızın çıkageldi.
Ey eski dostum benim,
bak bugün dünden çok iyi.
Dün ondan bir haber almıştım,
hemen de sarhoş olmuştum.
Dün gece onu mumla aramış durmuştum.
Bak bugün bir demet gül gibi yol uğrağıma geliverdi.

Şarap içmeliyim şarap,
şimşekler saçmalı aklım,
bunun tam vakti.
Kuş olmalıyım, uçmalıyım,
kolum, kanadım geldi.
Bir anda aydınlık içinde dünya.
Bir anda dünya sabahlar gibi.
İşte bağırmanın tam zamanı şimdi.
İşte kükremenin tam zamanı.
Benim koca arslanım geldi.

GÖLGE KESİL

Âmed but-i meyhane tâ hâne bered mârâ
Binmûd behâr-ı nov tâ tâze kuned mârâ

İşte meyhane güzeli geldi,
bizi alacak, eve götürecek.
İşte geldi baharlar içinde,
geldi yüzümüz gülsün diye,
içimiz açılsın, ışısın diye,
olalım diye genç ve taze.
İşte dağarcığını açtı.
İşte belini sıktı.
İşte yayını kurdu.
İşte okunu yastı.
İşte yolumuzu vuracak.
İşte bizi yermek, yutmak için,

bin dereden su getirecek,
bir nice düzenler kuracak.
Ama durma gene yürü sen,
gölge kesil onun ince boyuna.
Önünde ardında koş yuvarlan.

Sonunda taze bir fidan gibi
kökümüzden söküp çıkaracaksa da
bizi aldırma.
Mermer bir yürek varsa sende dostum, dayan!
Gene geldi işte gene geldi,
İşte o uzun ömür geldi.
Sultanların şahı geldi.
Gizli hazine geldi.
Cihanın canı geldi.
İşte güneş koç burcuna geldi,
gülen yüzümüzü görmek için
yaradılış ağacının üstünde.

BAŞKA YARINLAR

İmrûz cemâl-i tü sîmâ-yı diğer dâred
İmrûz leb-î nûşet helvâ-yı diğer dâred

Bugün yüzünde bir başka güzellik var senin,
bugün dudağında bir başka tad var,
boyunda bir başka yücelik.
Bugün kırmızı gülün bir başka daldan.
Ayın gökyüzüne bugün sığmamış.
Göklere benzeyen göğsün bugün daha geniş.
Hangi yanından kalktın bu sabah, söyle,
bir başka kavga var dünyada senin yüzünden,
dünyada bir başka gidiş.

Biz senin gözlerinden gördük arslanlara meydan okuyan o ceylânı.
Başka bir ovası var o ceylânın bugün iki cihandan da dışarı.
Seven insanın ayağı mı yok, işte ona ölümsüzlük kanadı.
Yukarlarda onunla uçar gider.
Gözlerinin denizinde onu arama. O inci bir başka denizde.
Bakarsın bugün sever bu yürek, yarın sevilir bakarsın.
Yüreğimin özünde başka yarınlar var.

DÜN GECE

Ey hoşâ seb kez visâl-i yar mârâ dûş bûd
Müşteri der tâli-u horşid der âgûş bûd

Ne güzel geceydi dün gece,
ne güzel geceydi:
Onunla sarmaşdolaş, dudak dudağa,
talih kapısı ardına kadar açık,
güneş kucağımızda.
Ne güzel geceydi dün gece, ne güzel geceydi:
Şarap tasını her sunuşunda diyordu aklını başına al.

Hani dün gece aklın da tam sırasıydı ya!

GENE NE OLDU SANA?

Bâz turuş şodi meğer yâr-ı diğer guzidei
Dest-i cefâ guşâdeî pây zi mâ keşîdeî

Gene ne oldu sana böyle birdenbire,
neden gene suratın asık?
Yoksa bir başka dost mu buldun kendine?
Gene neden uzattın cefa elini,
neden ayağını bizden çekiverdin?
Ay parçam benim, sevgilim,
kötü şeyler söylemiş düşmanlar sana.
Yalancılık etmişler, kandırmışlar seni.
Dün gece içlendim, acındım, bir hal oldum.
Gözüme bir damla uyku girmedi.
Ey sıcak soluğum benim, kalk.
Ey dün gecem benim, geri gel.
Ne gördün, nasıl gördün, söyle.
Böyle çaresiz bırakma bizi.

Bir ayna almışsın eline, yüzüne bakıp duruyorsun.
Perdemizin ardına girmişsin, yırtmışsın perdemizi.
Bir çıkar yol nasıl bulayım, bilmem ki,
seni gördüğüm günden bu yana
akıl mı kaldı bende, fikir mi kaldı sanki.
İşte gönül yurdunun kapısı ardına kadar açık.
İşte her yanda ayak izlerin senin.
Ne diye düşmanların kapısına koşarsın hâlâ anlamadım,
ne diye hâlâ onların evine girersin.
Bizim dudaklarımızı emdiğin günden bu yana
aklımda hep senin dudakların, ağzın.
Nerde senden bir söz açan görsem
hep onun ağzına bakar, biterim.
Onda senden bir şeyler görsem
aklıma kötü şeyler gelir,
sakın bu hırsız falan olmasın, derim,
derim, sen bunu nerden buldun,
sen bunu nerden aldın, derim.

Ey Rum ülkesinin övündüğü Şemseddin,
bir daha yüzünü çevirip bakmadın bize.
Artık şu dünyanın sensiz hiç tadı yok:
Dünyada her şey gözünü seninle açardı,
sen her şeyden olgun ve güzeldin.
Bize Tebriz'den bir habercik salarsan,
sana kalk bu yana gel, kalk gel, derim,
kalk gel, derim, seni doğuran,
büyüten toprağa.

GELİN DE BİZİ GÖRÜN

Eyyühel uşşâk âteş keşte çün istâreîm
Lâcerem raksan heme şeb gerd i on meh- pâreim

Ey âşıklar, gelin bakın, gelin bakın, ey iş erleri.
Gelin de bizi görün işte.
Bakın nasıl yıldızlar gibi ateş kesilmişiz,
ayın yöresinde bütün gece nasıl oynayıp dönmeye koyulmuşuz.
Güneşimiz gideli ortaya nasıl çıkmışız işte bakın.
Bakın nasıl anadan doğma çırılçıplak olmuşuz,
nasıl başıboş olmuşuz bakın.
Ey âşıklar, gelin, gelin ey iş erleri,
şarabın en tatlısı burda işte bakın,
işte burda şarabın en iyisi,
işte burda yıllanmışı şarabın.

Tanyeri ağarınca her gün,
güzeller sultanımız çağırır,
haydi der,
ey çaresizler der, gelin,
âşıklara derman olan biziz asıl,
âşıklara biziz asıl tek çare, der.
Turdağı o şarabı içti.
Körkandil sarhoş oldu.
Turdağı kendinden geçti.
Bizim elimizden ne gelir,
biz demirden dağ değiliz ki!
Gökyüzünde, harman yerinde,
yanan yıldızlarız ama,
kesilsek dilim dilim,
bolünsek parça parça,
olsak arpa gibi, tane tane,
gene de söz açamayız sırdan yana,
veremeyiz ondan bir zerre bile.
Diyorlar aşk deli.
Ama biz zırdeliyiz.
Diyorlar kötülüğe götürür insanı insanın içi.
Ama biz o iç'e emrederiz.
Tek bir aşka tutulmuşuz yani,
yani senin aşkına tutulmuşuz.
Sen bir kez daha şu yolculuktan dön gel, gel
Allah aşkına bir gör halimizi.

O KAPIYI KAPA

Der furûbend ki mâ âşık-ı in meykedeîm
Derdih on bâde-i canrâ ki sebük-dil şudeîm

O kapıyı kapa.
Gayret kemerini kuşan.
Bize can şarabını sun.
Bu meyhaneye âşık kişileriz biz,
hem çok uzaklardan geliyoruz bak,

çok uzaklardan.
O kapıyı kapa,
gel sen asıl bizi gör, gör halimizi, acı.
Bir başka kapı aç, İşte na şurda,
bir gizli kapı.
Bir büyük sağrak bul getir bize.
Sonra doldur şarabı
eski dostluğumuzun şerefine.

O kapıyı kapa.
Gel bizi yıka, arıt.
Hani bir gün, bilmem unuttun mu,
biz hepimiz uykudaydık.
Sen bir tekme atmıştın bize,
derken bir, bir daha.
Sıçramış uyanmıştık uykudan.
Oturup şarap içmiştik sonra.
Şarap başımıza vurmuştu.
O zaman olmuştu işte ne olduysa.
Denizleri yüksük gibi gören timsahlarız artık,
tirit, mercimek, aş erleri değil.
Haydi inadı falan bırak,
inadı bırak da kendine gel,
bize şarap ver, şarap.

BİR OLUR MU?

Goft yekî Hâce Senâî bimord
Merk-i çünan Hâce ne kârîst hord

Biri geldi, Hoca Senâi öldü dedi.
Yabana atılır bir er değildi ki, omuz silkelim.
Saman çöpü değildi ki, uçtu diyelim.
Su değildi ki, soğuktan dondu diyelim.
Tarak değildi ki, bir saç teli kırdı onu diyelim.
Buğday tanesi değildi ki, toprakta kayboldu diyelim.
O şu toprak yurtta bir altın gömüsüydü.
Bir arpaya sayardı iki cihanı.
Aldı topraktan yaratılan bedeni bir gün,
fırlattı toprağa attı.
Aldı götürdü akıl denen şeyi.

Yanlış lâf mı ediyoruz ne?
Kimsenin bilmediği bir can daha vardı,
bağışladı gitti o canı sevgiliye.
Saf şarap tortu koyvermişti.
Safı tortunun üstüne çıkmıştı,
arınmıştı tortudan.
Günlerden bir gün, azizim,
yolda birbirlerine rastlamışlar,
birlikte yolculuk etmişlerdi,
bir Kürt, bir Maraga'lı, bir Rey'li,
bir de Rum ülkesinden biri.

Bir olur muydu atlas kumaşla kara çul?
Elbet yollar ayrıldı bir gün,
her biri kendi yurduna gitti.

VERDİM CANIMI GİTTİ

Bang mîzen ey münâdî ber ser-î her desteî
Hîç dîdîd ey müselmânan gulâmî cesteî

Nerde bir topluluk görürsen,
tellâl, hiç durma, bağır:
Kaçan bir kul gördünüz mü ey insanlar, de,
tertemiz kokan bir kul gördünüz mü,
ay parçası bir yüzü var,
baştanbaşa fitne.
Savaş vakti
tez gider, de,
tellâl, barış vakti
uysal olur, de.

Nerde bir topluluk görürsen,
tellâl, hiç durma, sor:
İnce boylu, güler yüzlü, tatlı sözlü,
tez canlı, çevik bir kul gördünüz mü?
Sırtında bir al kaftan taşıyor.
Kucağında bir rebap,
elinde bir yay var, de, tellâl.
Çaldığı hep güzel, hep sıcak havalar, de.
Nerde bir topluluk görürsen, tellâl,
hiç durma, bağır:
Onun bağından
bir meyva devşiren var mı ey irfanlar, de,
onun gül bahçesinden bir demet gül deren var mı?
İş ki çıksın bir habercik getirsin biri ondan bana, tellâl,
çıksın biri ondan bana bir şeyler desin iş ki,
söyle, verdim canımı ona gitti,
tellâl, verdim canımı ona gitti.

SELÂM TEBRİZ'E!

Bişnov in kıssa-i bülhâne emîr-î asesan
Rindi ez halka-i mâ keşt derin kûy nihan

Kulağını ver, dinle, bak asesbaşı ne diyor:
Bu mahallede bizden bir gönül eri kayboldu,
diyor, derken ansızın biri yolda izini buldu, diyor.
Belirtilerini görün işte, diyor.
İşte al kanlar içinde bir elbise, diyor.
Ne zamandır onu aradık, yandık yakıldık.
Ne zamandır onu arayanlar her yanda dövündüler.
Ne üst kodular, ne baş.
Âşıkların kanı hiç eskimiyor, unutulmuyor.
Âşıkların kanı nasılsa hep öyle kalıyor.
Hep öyle taze, sıcak.

Bu eski bir kan davasıdır deme sakın.
Atma kulağının arkasına sen şu lâfı:
Kan bir kere eskidi mi kararır, kurur ama,
âşıkların kanı durmayacak, gönüllerden biteviye akacak.
Bu bucağa sığınan senin kanlı bakışındır.
O büyük sağrağı sunan senin nerkis gözlerin.
Sarhoşça gelen de onlar, gönüller çalan da onlar,
adamı canevinden vuran da onlar.
Ya o yok olunca sen çık ortaya,
ya da o kaybolan gönlü geri ver.
Ey gönül,
o şeker gibi gönülden bir parçacık yüz bulursan şükret haline.
Bütün âlem denizin bir damlasında erimiş gitmiş ama
bir sinek o şekerden sanki ne kadar yer?
Bir gün sen de böyle öldürülürsen sonsuzluğa erecek,
hep diri kalacaksın, diri.
Böyle bir şehidin canından selâm Tebriz'e!

GİTTİN

Dırîgâ kez miyan iy yâr reftî
Be derd u hasret-i bisyâr reftî

Buradan bir nice acıyla, özlemle gittin,
sonra yalvardın yakardın amma
eline düşmüştün bir kere kaderin,
ne fayda sevgili, ne fayda.
Her yanda çareler aradın kendine,
olmadık şeyler yaptın her yanda.
Bulmadın bir çare, sonunda gittin,
ne fayda sevgili, ne fayda.
Kucağın güllerle doluydu senin,
ayın ondördü bir yüzün vardı.
Kopup halkasından dostlar meclisinin,
o aşağılık, o bayağı yere sen,
o karıncaların, yılanların yanına ne oldu,
nasıl oldu da gittin?

Nerde hani o cânım sözlerin şimdi?
Nerde hani o sırları çözen akıl?
Nerde hani gül bahçesine giden ayak?
Elimizi tutan el nerde hani?
Hoştun, güzeldin, eşin yoktu senin,
insanları hemen elde ederdin.
Ama kalktın çıktın bir uzun yolculuğa,
insanları yiyen toprağa gittin.
Ağlaya inleye sen gittin ama,
gökler de arkandan durmadı ağladı.
Parça parça etti yüzünü ay.
Gönlüm arkandan kan bağladı.
Şimdi ne edeyim, kime sorayım seni?
İyi insanlar arasında mısın orda?

Yani dostlar meclisinde mi?
Yoksa bir kenarda boynun bükük mü kaldın?
Öyle bir yere gittin ki bu sefer,
izinin tozu bile belli değil.
Ne kadar da kanlıymış gittiğin yol!

AĞIT

Kadr-i gam ger çeşm-i şer bigrîstî
Rûz u şebhâ tâ seher bigrîstî

Göz gamın ne olduğunu bilseydi,
gökyüzü bu ayrılığı çekseydi,
padişah bu acıyı duysaydı;
göz gece demez gündüz demez ağlardı,
gökler yıldızlarla, güneşle, ayla
gece demez gündüz demez ağlardı,
padişah bakardı ününe,
tacına, tahtına, tolgasına, kemerine,
gece demez gündüz demez ağlardı.
Gül bahçesi güzün geleceğini duysaydı,
uçan kuş avlanacağını bilseydi,
gerdek gecesi bu özlemi görseydi;
gül bahçesi hem güle hem dala ağlardı,
uçan kuş uçmaktan vazgeçer ağlardı,
gerdek gecesi öpüşmeye, sarılmaya ağlardı.
Zaloğlu bu zulmü görseydi,
ecel bu çığlığı duysaydı,
cellâdın yüreği olsaydı;
Zaloğlu savaşa, yiğitliğe ağlardı,
ecel bakardı kendine ağlardı, cellât,
yüreği taş olsa, ağlardı.

Kumru, başına geleceği duysaydı,
tabut, içine gireni bilseydi,
hayvanlarda bir parça akıl olsaydı;
kumru selviden ayrılır ağlardı,
tabut omuzda giderken ağlardı,
öküzler, beygirler, kediler ağlardı.
Ölüm acılarını gördü tatlı can,
koyuldu işte böyle ağlamaya.
Olanlar oldu,
gitti dostum benim,
şu dünya bir altüst olsa,
ağlasa yeri var,
öylesine topraklar altında kalmışım.

ZUHURATA GÖRE SÖYLEDİĞİ ŞİİRLER

DEMEDİM Mİ?

Negoftemet merov ancâ ki âşnât menem
Derin serâb-ı fenâ çeşme-î hayât menem

Oraya gitme demedim mi sana,
seni yalnız ben tanırım demedim mi?
Demedim mi bu yokluk yurdunda hayat çeşmesi
ben'im?

Bir gün kızsan bana, alsan başını,
yüz bin yıllık yere gitsen,
dönüp kavuşacağın yer ben'im demedim mi?
Demedim mi şu görünene razı olma,
demedim mi sana yaraşır otağı kuran ben'im asıl,
onu süsleyen, bezeyen
ben'im demedim mi?
Ben bir denizim demedim mi sana?
Sen bir balıksın demedim mi?
Demedim mi o kuru yerlere gitme sakın,
senin duru denizin
ben'im demedim mi?

Kuşlar gibi tuzağa gitme demedim mi?
Demedim mi senin uçmanı sağlayan ben'im,
senin kolun kanadın
ben'im demedim mi?
Demedim mi yolunu vururlar senin,
demedim mi soğuturlar seni.
Oysa senin ateşin ben'im, sıcaklığın
ben'im demedim mi?
Türlü şeyler derler sana demedim mi?
Kötü huylar edinirsin demedim mi?
Ölmezlik kaynağını kaybedersin demedim mi?
Yani beni kaybedersin demedim mi?
Söyle, bunları sana
hep demedim mi?

SU DEDİ Kİ

Dil çu dâne mâ misâl-i âsyâ
Âsyâ key dâned in gerdiş çirâ

Gönül buğday tanesine benziyor, bizse değirmene.
Değirmen nereden bilecek bu dönüşün sebebi ne?
Değirmen taşına benziyor beden, düşünce ve kaygı, suyu.
Su kulak kabarttı, dinledi,
taş başından geçeni söyledi durdu.
Su der ki:
Değirmencidir suyu ark'a döken, ona sor sen bu işi.

Ey ekmek yiyen, der sana değirmenci,
ekmekçi dediğin de kim oluyor bu değirmen bir dönmedi mi?

Başından geçenler uzar gider, gelmez sonu bir türlü.
Yücelik sayesinde bilgi değirmeni bir hayli tane övüttü.
Söylesin sana, ona sor.
Tebrizli Şems, devlet kuşu,
padişahın kutluluk göğünde yücelere doğru
uçuyor da uçuyor.

BİR GECECİK

Ger nehusbî şebekî can çi şeved
Ver nekûbî der-i hicran çi şeved

Bir gececik uyuma, ne olur.
Ayrılık kapısını çalma bir gececik.
Bir gececik dostların gönlü olsun,
ne olur sabahı et bir gececik.
Bir gececik gözlerimiz seninle aydın olsun,
kör olsun şeytan bir gececik.
Dünyayı güzel kokular sarsın bütün.
Karanlıklardan ışıklar aksın ovalara.
Sofrandakiler dirilsin bir gececik.
Bir gececik uyuma, ne olur.
Ayrılık kapısını çalma bir gececik.
Bir gececik ata bin, meydana gel.
Gönüller bir gececik rahat olsun,
göğüsler meydana dönsün bir gececik.
Yeniler giyinelim biz kulların.
Musa gibi sen bir sopa al eline.
Sopa bir anda elinde yılan olsun.
Süleyman gibi sen karıncaların yanına var.
Karıncalar bir anda birer Süleyman olsun.
Ne olur, bir gececik kapısını çalma ayrılığın.

KENDİME YEDİREMEM

Hezeyan ki goft duşmen be derûn-ı dil şinîdem
Pey-i men tasavvurîrâ ki bikerd hem bidîdem

Düşman saçmasapan lâflar eder,
duyar can kulağım.
Benim için kötü şeyler düşünür, görür can gözüm.
Üzerime köpeğini salar, ısırır köpek ayağımı,
çok acılar çekerim, çok acılar.
Köpek değilim, onu ısıramam, ısırırım dudağımı.
Büyük kişilerin sırlarına ortağım,
gene de na şu kadar övünemem.
Bütün ayıplar bende ama,
ne yapıp yapmalı, ulaşmalı dostlara,
geride kalmayı kendime yediremem.

DOSTLAR, GÜN BUGÜN!

Bâdâ mübarek ber cihan sûr-u arûsîhâ-yı mâ
Sûr-u arûsîrâ Hudâ bibrîd ber bâlâ-yı mâ

Toy, düğün kumaş oldu, ölçüldü biçildi.
Toy, düğün elbise oldu uzun boya.
Toylar, düğünler tam bizim için,
toyumuz, düğünümüz kutlu olsun dünyaya.
Şekere eş oldu dudu kuşu, zühre eş oldu aya.
Toylar, düğünler tam bizim için,
toyumuz, düğünümüz kutlu olsun dünyaya.
Bugün hayat öylesine rahat.
Bugün yürekler öylesine ferah.
Bugün insanlar öylesine kardeş.
Toylar, düğünler tam bizim için,
toyumuz, düğünümüz kutlu olsun dünyaya.
Ey şehrimizi aydınlatan sultan,
güvey oluyorsun bir güzele bu gece.
Ne de güzel yürüyorsun mahallemizde salına salına,
ne de güzel akıyorsun deremizde çağlaya çağlaya,
ey bizi unutmayan, bizi arayan dost,
ey bizim suyumuz, ırmağımız.
Toylar, düğünler tam bizim için,
toyumuz, düğünümüz kutlu olsun dünyaya.

Dostlarım, gün bugün,
oynayın, raksedin, dönün.
Bir bölük halk deniz gibi köpürüyor,
bir bölük halk dalga dalga secdede.
Bir bölük halk kılıç gibi savaşıyor,
bir bölük halk kanımızı içmede.
İşte girdi gerdeğe nesrinle gül,
işte astım davulumu boynuma.
Toylar, düğünler tam bizim için,
toyumuz, düğünümüz kutlu olsun dünyaya.

ŞİAR EDİNDİK

Mâ der cihan muvâfakat-i kes nemîkûnîm
Mâ hâne zîr-i künbed-i atlas nemîkûnîm

Bu dünyada ne kimseye uymuşluğumuz var,
ne şu atlas kubbe altında ev kurmuşluğumuz.
Biz susuz kalmışız,
içtikçe içiyoruz.
Güzel bir sarhoşluğumuz var,
güzel, hiç doymayan.
Rahmet denizinin dalgasıdır bu,
bir saman çöpünden başka bir şey değildir bu
dalganın üstünde düşman.
Aşağılık kişinin peşine düşmemeyi şiar edindik biz.
Gönül dalgasını bırakmamayı şiar edindik.
Şu yokluk yurdunda Nuh ve Halil gibi,
ölmezlik denen yerde aşk çardağı kurmak varken,

burnu büyük Âd ve Samud gibi köşkler kurmamayı,
Kafdağı'nda avlanmak dururken
Gerkes gibi leş avlamamayı,
iyi yürekli,
tertemiz dostları bırakıp kahpeleri aldatan dev'e yönelmemeyi,
şu kapkara toprağa
meyvası cefa olan fidanı dikmemeyi,
kafiyeye de, şiire de önem vermemeyi,
bizden olmayan şeylere pek aldırış etmemeyi şiar edindik.

BİZİM CANIMIZA GELSİN

Renc-i ter dür ez tü ey tü râhat-ı canhâ-yı mâ
Çeşm-i bed dûr ez tü ey tü dîde-î bînâ-yı mâ

Hastalıklar senden uzak olsun,
ey canlarımızın rahatı, ey gören gözümüz,
kem gözler senden uzak olsun!
Bedenin sağlam olsun, ay yüzlü güzel,
gölgen başımızdan eksik olmasın!
Gül bahçesine benzeyen yüzün,
o gönül otlağımız,
ovamızın yeşilliği, nasılsa hep öyle kalsın,
hep öyle taze, yeşil.
Bizim canımıza gelsin senin bedenine gelen ağrı.

TABİAT ve YAKINMA ŞİİRLERİ

BAHAR

Yâr merâ çu uşturan bâz mehâr mîkeşed
Uştur-i mest-i hîşrâ der çi katâr mîkeşed

Sevgili tutmuş yularımdan beni,
develer gibi habire çeker.
Esrik devesini böyle nereye götürür,
böyle hangi katara?
Hem canımı çiğnedi benim o,
hem bedenimi çiğnedi.
Gönlümü bağladı benim o,
kırdı şişemi.
Ne iş yaptırmaya götürür, bilmem,
nereye götürür beni.
Sevgili takar beni oltasına,
atar karaya balık gibi.
Sevgili kurar gönlüme bir tuzak,
avcıdan yana çeker sürür beni.

Bakarım tabiat başlar büyük işine:
Bulutlar gelir uzaktan katar katar,
küme küme. Bulutlar sular ovaları.
Bulutlar yürür dağlara doğru.
Uyanır açar gözlerini yeryüzü.
Gökler çalar davulunu.
Dalların gönlüne çeker gülün özü
en güzel kokusunu baharın.
Tohumun gönlü başlar vermeye tohum.
Ağaç durmadan söyler, döker içini.

EY BALÇIK DÜNYA

İy cihân-ı âb u gil tâ men turâ bişnâhtem
Sad hezârân mihnet u renc u belâ bişnâhtem

Seni bildim bileli, ey balçık dünya,
başıma nice belâlar geldi,
nice mihnet, nice dert.
Seni sırf belâdan ibaret gördüm,
seni sırf mihnetten, dertten ibaret.
Isa'nın yurdu değilsin sen,
yayıldığı yersin eşeklerin.
Nerden tanıdım seni bilmem ki,
nerden parçası oldum bu yerin?
Bana vermedin bir yudum tatlı su,
sofranı yaydın yayalı.
Elimi ayağımı bağladın gitti,
elimin ayağımın farkına varalı.

Bırak da bir ağaç gibi
yerin altından çıkarıp ellerimi
sevgilinin havasıyle sarmaşdolaş olayım,
uzayıp gideyim bâri.
Ey çiçek,
dedim çiçeğe,
dedim, bu küçük yaşta sen, neden ihtiyar oldun bu kadar,
dedim, nasıl oldu bu böyle?
Çocukluktan kurtuldum,
dedi çiçek, sabah rüzgârını tanıyalı,
hep yukarlara doğru çıkar yukarlardan gelmiş bir ağaç dalı.
Şunu da söyledi çiçek:
Madem aslımı tanıdım, madem yersizlik âlemi aslım,
artık bana tek bir şey düşecek:
Yücelip aslıma gitmek.
Sus yeter artık,
var git yokluğa haydi, yoklukta yok ol.
Git, yokluklardan tanı yokluktan var olanı.

TÖVBE

İy mutrıb in gazel gû kez yâr tevbe kerdem
Ez her gulî borîdem vez hâr tevbe kerdem

Ey çalgıcı,
şu gazeli oku:
Ben sevgiliden geçtim, de.
Gülden, dikenden geçtim,
tövbe ettim, de.
Bir gün sarhoştum, bir gün şöyle böyle.
İkisinden de yudum elimi.
Baktım na buraya kadar tövbenin içindeyim,
dedim tövbelerime tövbe.
Bu köyün şarapçısı hani nerde?
Çabuk şu sağrağı doldursun.
Ar da neymiş, namus da ne?
Körkütük olmuşum, körkütük işte,
sıcağa, soğuğa tövbe etmişim,
yaşa, kuruya tövbe.

Gel çalgıcı, gel,
ben yolumdan çıkmışım bikere.
Sen bilirsin yolunu,
al çalgıyı, vur tele.
Gönlüm benim paramparça.
Bir çare derdime, bir çare.
Göster kendini, çık ortaya,
gecemizi aydınlat.
Çok karanlık, çok.

İSYAN ETMİŞİM!

Men on şeb-i siyâhem kez mâh hışm kerdem

Men on gedâ-yı ürem kez şâh hışm kerdem

Aya öfkelenmişim ben,
işte böyle kapkaranlık bir gece olmuşum.
Padişaha kızmışım,
çırılçıplak bir yoksul olmuşum.
Güzeller sultanı gel demiş, evine çağırmış beni.
Ben bir yolunu bulmuşum, yola baş kaldırmışım.
Sevgilim baş çeker, naz ederse, gamlara atar,
kararsız korsa beni, bir kez olsun ah demem, inad için.
Ah'a da kızmışım ben.
Bir bakarsın altınla aldatır beni o.
Bir bakarsın şanla şerefle aldatır beni.
Oysa altın falan istemiş değilim ondan,
Şanla şerefe hele çoktan boş vermişim.

Ben bir demirim, mıknatıstan kaçıyorum.
Bir saman çöpüyüm ben,
mıknatıslara yan çizmişim.
Ben öyle bir zerreyim ki,
bütün âleme isyan etmişim.
Havaya, toprağa isyan etmişim.
Ateşe, suya isyan etmişim.
Altı yöne isyan etmişim.
Beş duyuya isyan etmişim.
Hava, toprak, ateş, su da neymiş ki,
altı yön de neymiş,
beş duyu da ne.
Benim hiç bir şey umurumda değil.

İNSANLIK

NE ZAMAN?

Çi rûz bâşed-i k'in ism u resm binverdîm
Miyân-ı meclis-i con halka halka mîgerdîm

Ne zaman bu addan sandan geçeceğiz,
ne zaman?
Can meclisinin halkasına
ne zaman hep birden
girip oturacağız?
Dudağımıza bir tek kadeh dokundurmadan
ne zaman içeceğiz büyük dostumuzun huzurunda
can şarabını,
ne zaman içeceğiz, ne zaman?
Ne zaman diyeceğiz can sâkisine,
uzat elini, biz bu yana göçtük artık,
armağanlar getirdik sana.
Ne zaman diyeceğiz can sâkisine,
ne duruyorsun, tutulduk bikere,
düştük ocağına senin,
gurbet elde üşüdük, donduk kaldık,
selâm ver, hatırımızı sor,
kucakla, ısıt bizi,
bize kırmızı şarap sun.
Ne zaman bize cevap verecek o, ne zaman?
Ne zaman diyecek, nem varsa sizin,
buyurun, âfiyetler olsun?

DENİZLERİN ÜZERİNDE

İn bül - aceb kender hazan şod âftâb ender hamel
Hûnem be çûş âmed künun der hûn-ı hod raks-ül cemel

Pek acayip bir şey bu:
Güz mevsiminde olduğumuz halde birdenbire
güneş koç burcuna girdi baktım.
Baktım birdenbire ilkbahar oldu.
Birdenbire kaynadı kanım.
Nerdeyse hani bulanıp kanıma
bir deve gibi köpürecek,
bir deve gibi oynamaya başlayacağım.
Bir uzaklaşıp bir yaklaşması kan dalgalarının.
Kendinden geçmiş insanla dolu bir ova.
Ölümsüz, gözle görülmez bir içki âlemi.
Baktım birdenbire canlandı ölü. İhtiyarlar baktım genç oluverdi.
Baktım bakırlar kesildi som altın. Daha iyisi geldi yerine,
daha güzeli geldi baktım, şehrimizden ayrılanın.

İçki, eğlence, tad sarmış şehrimizi.
Elinde bir kadeh var her sarhoşun.

Kimi doymuş, rahat, kendinde.
İçkiye doğru koşmakta kimi.
Gürül gürül süt ırmağı bir yanda,
bir yanda gürül gürül bal nehri.
Pek acayip bir şey bu:
Bir şehirde padişah bir tane olurdu,
gökyüzünde ay bir tane.
Bu şehir padişahlarla dolu,
gökyüzü aylarla, zuhallerle.
Sen haydi koş var git hekimlere,
orda işiniz yok de sizin.
Orda ne dermansızlık, ne dert var, de.
Orda ne gam, ne kasavet var, de.
Orda ne kadı, ne vali.
Ne bey, ne beyin vergicisi.
Davalar, düşmanlıklar,
kavgalar zaten denizlerin üzerinde
hiç bir zaman yürüyemedi.

BU IRMAK

Zan şâh ki ûrâ heves-i tabl-u alem nîst
Dîvâne şüdem ber ser-i divâne kalem nîst

Kusuruma bakmayın benim,
dostlar, bağışlayın beni.
Ben davullara, bayraklara aldırmayan
bir padişahın yoluna düşmüşüm,
deli divane olmuşum.
Çok uzaklardan yürüyen bir adam gibiyim ben,
çok uzaklardan geçen bir hayal gibi.
Ama yok da sayılamam hani, var olan bir şeyim ben.
Hadi ben bensiz geleyim, sen sensiz gel.
Ne varsa şu ırmağın içinde var, soyunalım iki can,
dalalım şu ırmağa, hadi.
Bu kupkuru yerde yakınmadan gayri ne gördük,
bu kupkuru yerde ne gördük zulümden gayri.
Bu ırmakta ne ölmek var bize,
bu ırmakta ne gam var, ne keder var, ne dert.
Bu ırmak alabildiğine yaşamaktan,
bu ırmak iyilikten, cömertlikten ibaret.
Durma, çabuk gel, gelmem deme.
Ne evet demek yaraşır sana, ne hayır.
Senin sânına sadece gelmek yaraşır,
dostum, senin sânına sadece gelmek yaraşır.

VAR OLANLAR GELİYOR

Endek endek cem-i mestan mîresend
Endek endek mey - perestan mîresend

Sarhoşlar göründü.
Şaraba tapanlar bir bir gelmeye başladılar.
Güzeller nazlı nazlı yollara düştü.

Salına salına gül bahçesinden gül yanaklılar geliyor.
Bir anda hem var olan, hem yok olan,
bir anda değişen, yenilenen şu dünyadan yoklar bir bir çekip gittiler.
Var olanlar geliyor.
Eteklerini altınla doldurmuşlar.
Som altın kesilmişler.
Darda olanlara verecekler.
Hastalar, yorgunlar, arıklar
iyileşmişler, kanlanmışlar, canlanmışlar,
aşk yaylâsından geliyorlar.

İyi insanların şarkıları ta yukarlardan aşağılara
güneşin ışıkları gibi iniyor.
iyi insanlar yağmur demiyor,
kar demiyor, ortalık kış kıyamet,
kolları sıvamışlar,
taze yaz meyveleri yetiştiriyorlar.
Ben sustum. Sofra kuruldu.
Onlar bir gül bahçesinden yola çıktı,
bir gül bahçesine doğru.

HAPİSTELER AMA

Rov çeşm-i canrâ berguşâ der bîdilan enderniger
Kovmî çü dil zîr u zeber kovmî çü con bî pâ vu ser

Yürü, can gözünü aç,
şu âşıklara bir bak hele:
Nasıl sarmaşdolaş,
gönül gibi bir şey olmuşlar,
nasıl gelmişler can gibi
elsiz, ayaksız hale.
Bahçeden daha güler yüzlü onlar,
gülden daha güler yüzlü.
Bilgiden daha doğru,
akıldan daha hünerli,
serviden daha hür.
Ölmezlik suyundan daha arı, duru.
Hep zerreler gibi havadalar.
Güneş onlara kaftan.
Balçığa ayak basmışlar,
baş komuşlar gönül dizine.
Kanların üzerinden geçmişler,
kan denizlerinin dalgaları arasından.
Etekleri gene tertemiz;
bir şey bulaşmamış eteklerine.

Diken içindeler, ama gül gibiler.
Hapisteler,ama şarap gibiler.
Balçık içindeler, ama gönül gibiler.
Gece içindeler, ama sabah gibiler.
Sen onların şarabını bir iç de gör:
Nasıl birdenbire ferah olur,

aydınlanır yüreğin,
birdenbire nasıl unutulur her şey,
nasıl birdenbire gözlerinin içi güler.

BİRLİĞE ULAŞ

Bîşter â bîşter çend ezin reh-zenî
Çun tu menî men tuem çend tuyiyy u menî

Beri gel, daha beri, daha beri.
Bu yol vuruculuk nereye dek böyle?
Bu hır gür, bu savaş nereye dek?
Sen bensin işte, ben senim işte.
Ne diye bu direnme böyle, ne diye?
Ne diye aydınlıktan kaçar aydınlık, ne diye?
Topumuz bir tek olgun kişiyiz, bir tek,
ne diye böyle şaşı olmuşuz, ne diye?
Zengin yoksulu hor görür, ne diye?
Sağ soluna yan bakar, ne diye?
İkisi de senin elin, ikisi de,
peki, kutlu ne, kutsuz ne?
Topumuz bir tek inciyiz, bir tek.
Başımız da tek, aklımız da tek.
Ne diye iki görür olup kalmışız
iki büklüm gökkubbenin altında, ne diye?
Sen habire gevele dur bakalım,
habire «usul boylu birlik çam ağacı» de,
sonu nereye varır bunun, nereye?

Şu beş duyudan,
altı yönden varını yoğunu birliğe çek,
birliğe.
Kendine gel, benlikten çık, uzak dur,
insanlara karıl, insanlara,
insanlarla bir ol.
İnsanlarla bir oldun mu bir madensin,
bir ulu deniz.
Kendinde kaldın mı bir damlasın, bir dane.
Erkek arslan dilediğini yapar, dilediğini.
Köpek köpekliğini ede durur,
köpekliğini.
Tertemiz can canlığını işler, canlığını.
Beden de bedenliğini yapar,
bedenliğini.
Ama sen canı da bir bil, bedeni de,
yalnız sayıda çoktur onlar, alabildiğine,
hani şu bademler gibi, bademler gibi.
Ama hepsindeki yağ bir.
Dünyada nice diller var, nice diller,
ama hepsinde de anlam bir.
Sen kapları, testileri hele bir kır,
sular nasıl bir yol tutar, gider.
Hele birliğe ulaş, hır gürü, savaşı bırak,

can nasıl koşar,
bunu canlara iletir.

GÜNEŞE KULUM BEN

Çu gulâm-ı âftâbem heme zâftâb gûyem
Ne şebem ne şeb-perestem ki hadîs-i hâb gûyem

Mademki ben güneşe kulum,
güneşten söz açmalıyım size.
Mademki gece değilim ben,
mademki karanlıklara tapmıyorum,
düşten dem vurmak nafile.
Mademki tıpkı güneşe benziyorum,
elimi eteğimi çekmeliyim üzerinden ferah,
mâmur olan yerin.
Mademki tıpkı güneşe benziyorum,
doğmalıyım ortasında harabelerin.
Gerçi bugün bir kuru elmayım,
ama değerim ağacımdan çok.
Gerçi sarhoşum,
yıkılmışım ama doğru lâf etmedeyim,
erkekçe konuşmadayım.

Benim gönlümün kokusu
yöresindeki topraktan gelir.
Ben o topraktan utanırım da
nedense bir tek söz söyleyemem suya dair.
Güzel yüzünden kaldır perdeni,
böyle konuşmayı yakıştırma bana.
Taş gibi kaskatıysa senin kalbin,
bak benim kalbim yanmış, ateş haline gelmiş.
Bir iyilik eder, şişeyi alırsan eline,
bir de bakacaksın ki kadehle
şarap bende dile gelmiş.

BUGÜN AHMET BENİM

İmrûz menem Ahmed nî Ahmed-i pârîne
İmrûz menem anka nî murgak-î bâçîne

Bugün Ahmet benim,
ama dünkü Ahmet değil.
Bugün anka benim,
ama yemle beslenen
kuşçağız değil.
Enelhak kadehiyle
bir yudumcuk içen sızdı
Tanrılık şarabından.
Şişelerle, küplerle içtim ben,
sızmadım, ben,
sultanların aradığı sultan.
Ben hâcetler kıblesiyim.
Gönlün kıblesiyim ben.

Ben cuma mescidi değilim,
insanlık mescidiyim ben.
Ben saf aynayım,
sırım dökülmemiş,
paslanmamışım.
Ben kin dolu bir gönül değilim,
Sinâ dağının gönlüyüm ben.

Üzüm sarhoşluğu değil benim sarhoşluğum,
benim sarhoşluğumun sonu yok.
Tarhana çorbası içmem ben,
can yemeği yerim,
içerim can şerbeti.
İşte sararttı seni
bir gümüş bedenlinin özlemi.
Altın haline geldin artık.
Sen altına âşıksın,
altın benim rengime âşık.
Gönlü saf sûfiyim ben,
benim tekkem âlem,
medresem dünya benim.
Değilim abalı sûfilerden.
İster yakarış eri ol sen,
meyhane eri istersen,
bundan sanki ne çıkar?
Yok cumartesiymiş,
yok cumaymış,
bence ne farkı var?
Gerçeğin tadını alan er ne altına aldırış eder,
ne kalender tacına bakar.
Ne tasası vardır, ne kini.
Ey Tebriz'li hak Şems'i, yüzünü göstermeseydin sen,
yoksul, çaresiz kalırdı kulun; ne gönlü olurdu, ne dini.

HANGİSİYİM BEN?

Zin dü hezâran men-ü mâ ey ecebâ mençimenem
Gûş binih arbederâ gûş menih ber dehenem

Şu insanlardan hangisi ben'im?
Hele sen şu kavgayı, gürültüyü dinle,
ağzıma, sözüme kulak asma.
Hem sen beni elden çıktı bil.
Yoluma kadeh madeh koyayım da deme.
Önüme ne çıkarsa tuzla buz ederim.
Hem ben tıpatıp sana benzerim.
Ağlarsan ağlarım,
gülersen gülerim.
Asıl sen varsın ortada,
ben senin elinde bir ayna.
Sen yeşillikte bir ağaç, ben senin gölgen.
Ben senin gölgen olduktan sonra hemen gider
kendime bir dost ararım

kurmak için yanında çadırımı,
ararım bir taze gül fidanı.
Sonra sâkinin kapısına varır,
vurur testimi kırarım.
Sonra oturur bardak bardak içerim
ciğerimden akan kanı.

BENİM İSTEDİĞİM SEVGİLİ

Merâ âşık çunan bâyed ki her bârî ki berhîzed
Kıyamethâ-yı pur âteş zi her sûyî berengîzed

Benim istediğim sevgili
şöyle bir kımıldandı,
bir doğruldu,
bir silkindi mi kıyametler koparmalı dört yanından,
ateşten kıyametleri.
Benim istediğim sevgili cehennem gibi olsun ama,
bir anda kurutup, yok edip denizleri,
gene bir anda bir dalgadan
bir deniz çıkararak meydana unutturmalı cehennemi.
Benim istediğim sevgili
elinde gökleri bir mendil gibi dürmeli,
güneşi bir kandil gibi tutup asmalıdır.
Timsah yüreği gibi bir yürekle arslanlar gibi savaşmalıdır.

Ortada kendinden başka kimse komadan girmeli cenge
kendi kendisiyle bile.
Çıkınca yedinci denizden,
yüztutunca Kaf dağına o,
sermeli ardından incileri toprağın kucağına o.
Sonra gönlün yedi yüz perdesini birdenbire sıyırınca o,
gökler yerlere dek eğilmeli.
Sonra sermeli üzerimize incileri
Tebriz'li Şemseddin'im gibi
hak şarabından sarhoş olup.

BEN NEYİM?

Âh çi bî reng-ü bî nişan ki menem
Ki bibîned merâ çunan ki menem

Olduğum gibi kim görebilir beni,
ne rengim var benim, ne nişanım.
Benim de bildiğim sırlar var,
diyeceksin ama, hem o sırlarım ben,
hem o sırları saklayanım.
Bu gönül ne vakit durulacak, bilmem.
Ama şu anda hiç kımıldamadan duran da benim,
yürüyüp giden de ben.
Ben bir denizim,
kendi varlığı içinde taşan, uçsuz bucaksız,
alabildiğine geniş,
kıyısız, hür bir deniz.

İki dünya da yok oldu gitti bende.
Artık ne bu dünyadan sorsunlar beni,
ne o dünyadan.

Sen bizim tıpkımızsın, dedim, ey can!
Amma yaptın, dedi,
o da ne demek?
Şu gördüklerin hep ben'im.
Yoksa, dedim, sen o musun?
Hey, kendine gel, sus, dedi,
benim ne olduğum, dedi, dile gelmez.
Öyleyse, dedim, işte sana dilsiz,
dudaksız konuşan biri,
yoklukta ayaksız yürümedeyim,
gökteki ay gibi,
işte sana elsiz ayaksız durmadan koşan biri.
Böyle koşup durmak, dedi bir ses,
senin nene gerek.
Bak bana, apaçık ortadayım da gene gizliyim.
Sen beni gör asıl, beni!
Eşi bulunmaz bir gizli maden olmuşum,
eşi bulunmaz bir deniz olmuşum ben,
Tebrizli Şems'i gördüm göreli.

GÜZEL GÜN

Dey şud-u behmen guzeşt fasl-ı beharan resîd
Cilve-i gülşen be bâg hemçu nigâran resîd

Geçti gitti kara kış ayları.
Bahar geldi, bahar.
Gül bahçesinde cilve başladı.
Başladı gül dalında kızıl güller açma çağı.
Kış perişan etmişti bahçeyi.
Bir şeycikler kalmamıştı bahçede.
Bir şeycikler kalmamıştı ama,
güneşimiz koç burcuna girdi gene,
gene gün doğdu sevişenlere,
geldi bol parayla bağışı bol padişah.
Çiçeklerle doldu ova.
Dağlardan tatlı tatlı yel esti.
Yüreğini rahat tut, hiç korkma,
dileğinin olacağı gün erişti.
Onu en güzel saracağın zaman, bu zaman.

ZİNCİRDEN BOŞANIR GİBİ

Biyâyîd biyâyîd ki gülzâr demîdest
Biyâyîd biyâyîd ki dildâr resîdest

Gelin kardeşler gelin, toprak yumuşadı,
bahçeler yeşerdi, dünyamız aydınlık oldu.
Gelin kardeşler gelin, gelin görün onu.
Zincirden boşanır gibi çekti kılıcını,

tozu dumana kattı, geldi girdi şehrimize.
Başladı bir uğultu,
bir ana baba günü.
Duyun kardeşler duyun.
Hiçbir şey bizim değil, nemiz var nemiz yok onun.
Verin kardeşler verin.
Toprağımız yumuşadı, gelin kardeşler gelin.
Dünyamız aydınlandı, susun kardeşler susun.
Alın elinize davulu, çalın kardeşler çalın.

KALANLAR SAĞ OLSUN

Reftîm bakıyyerâ bekaa bâd
Lâbud bireved her on ki û zâd

Biz gittik, kalanlar sağ olsun;
doğan, eninde sonunda ölür.
Gökkubbede oturanlar iyi bilir,
damdan bir taş atıldı mı, düşer.
Hırsı bırak, kendini boş yere harcama.
Şu toprak altında çırak da bir, usta da.
Hiç naz etme, a güzel,
bu mezarda ne Şirinler var, ne Şirinler,
Ferhat gibi yok olup gittiler.
Direği yelden yapı, a güzel, dayansa dayansa,
ne kadar dayanır.
Kötü idiysek, geçtik gittik kötülüğümüzle, iyi idiysek, hayırla anın bizi.
Zamanının tek eri olsan bile
bir gün gidersin sen de tek tek gidenler gibi.

Yok olmayı istemiyor musun,
iyi şeylerden evlâdın olsun.
İyiliklerin bükülmüş ipliğidir kalan,
odur dünyaya direk olanların canı.
Şu akıp giden kum seline bak,
ne durması var, ne dinlenmesi,
bak birdenbire bir dünya nasıl bozulur,
nasıl atar bir başka dünyanın temelini.
Bu kupkuru yerde ben Nuh'un gemisi.
Ömrümün sona ermesi de Tûfan.
Girdik susanlar arasına, yattık uyuduk.
Çığlığımız sınırları aştıydı nasıl olsa.

D Ö R T L Ü K L E R

GENE GEL

Gene gel, gene. Ne olursan ol,
ister kâfir ol, ister ateşe tap, ister puta, ister yüz kere tövbe etmiş ol,
ister yüz kere bozmuş ol tövbeni.
Umutsuzluk kapısı değil bu kapı; nasılsan öyle gel.

HALİMİZ TAMAM

Tekmil medreseler, minareler bir gün yıkılmayacaksa,
iman küfür olmayacaksa bir gün,
küfür bir gün imanın yerine geçmeyecekse,
işte o zaman halimiz tamam:
Bir daha ne kalenderliğin yolu yordamı bulunur,
ne de dünyamıza lâyık bir adam.

HÜR ADAM

Müslümanlığın, kâfirliğin dışında bir ova.
Uçsuz bucaksız ovada sevdamız uzar gider.
Anlayan vardı mı usulca başını kor.
Ne Müslümanlığa yer var, ne kâfirliğe yer.

NE VAKİT

Ne vakit olacak, ne vakit olacak, ne vakit olacak, ne
vakit?
Şarab olacak, şarab olacak, şarab olacak, şarap.
Ben olacağım, ben olacağım, ben olacağım, ben.
O olacak, o olacak, o olacak, o.

DAHA YEŞİL, DAHA TAZE

Ne senden daha güzel, daha parlak bir ay gördüm,
ne senden daha erken uyanan bir sabah.
Ne senden daha tatlı bir şeker gördüm,
ne senden daha yeşil, daha taze bir ağaç.

YENİLİĞE DOĞRU

Her gün bir yerden göçmek ne iyi.
Her gün bir yere konmak ne güzel.
Bulanmadan, donmadan akmak ne hoş.
Dünle beraber gitti, cancağzım,
ne kadar söz varsa düne ait.
Şimdi yeni şeyler söylemek lâzım.

AŞK KÂFİRİYİZ

Aşk kâfiriyiz biz, Müslüman başka.
Ufacık karıncayız biz, Süleyman başka.
Bizden sarı bir yüz iste, ciğer parçası iste.

İpekli kumaş satan bezirgân başka.

SEBEP SENSİN

Birini anacaksam
ne yapar yapar seni anarım.
Ağzımı açacaksam
senden bir şeyler anlatmak içindir.
Keyfim yerindeyse bil ki sebep sensin.
Bir hile yapmak istediysem
senden öğrenmişimdir, ne yapayım!

HÜRRİYETİ SATMAM

Alemin bal şerbetinden bana ne?
İşte önümde benim ayran tasım.
Ne malım mülküm var, ne azığım.
Ben gene de senin azığın olsun diye çalışırım,
senin başını sokacak bir yerin olsun diye, senin bir dikili ağacın.
Ama hürriyeti kulluğa taş çatlasa satmam!

Kaynak: A .KADİR, Bugünün Diliyle MEVLÂNÂ , DÖRDÜNCÜ BASKI, DÖRDÜNCÜ BASKI, Kasım 1966, İstanbul

HZ. ALİ Kerremallâhü Veche İLK HALİFE NEDEN OLMADI!

Bu konuda Allah Teâlâ'nın kaderi hikmetlerinden en başta gelen husus şu olabilir ki:

Hz. Ali kerremallâhü veche Efendimiz ilk halife olsaydı, onun vasfı , kahramanlıkları ve İslâm'a olan hizmetleri nedeniyle, güneş nasıl parlayıp **"benim ashabım yıldızlar gibidir"** hükmünde olan bütün sahabe-i kirâm efendilerimizi söndürüp, tarih içinde kaybolmalarına, adlarının dahi unutulmasına sebep olabilirdi. Dikkat ederseniz bütün meşhur sahabelerin ismi, olumlu veya olumsuz hep Ehl-i Beyt ile anılıyordur. İlişkide olmayanların adı pek hatırlanmaz bile.

Allah Teâlâ, Rasûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem ve Ehl-i Beyt için vefasızlık olmadığından, kaderî planda fedâkârene davranmayı tercih buyurdular..

Allah Teâlâ, ahirette Rasûlullâh sallallâhü aleyhi ve selleme ve Ehl-i Beyte **"kıyamet günü bütün nesepler ve hısımlıklar kesilecektir ama benim nesebim ve hısımlığım hariç"** hükmünü yazmıştır. Bu nimet Ehl-i Beyt'in İslâm'a kurban olmalarına ve kendilerini feda etmelerine neden olmuştur. Çektikleri bütün sıkıntılar karşısında zerre kadar sarsılmadılar. Bunun yanında Allah Teâlâ'ya Rasûlullâh sallallâhü aleyhi ve selleme ve İslâm'a hizmet edenlerin taltife/mükafata ulaşmalarına engel olmadılar.

Allah Teâlâ'nın yanında en değerli kul oldukları gibi kurban da oldular.

Allah Teâlâ, Rasûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem ve Ehl-i Beyt'in şefaatine ve muhabbetine cümlemizi dahil eylesin.

Kişi sevdiğiyle beraberdir.

İhramcızâde İsmail Hakkı

[slideshare id=50157585&doc=abdulbaki-golpnarl-hz-ali-tasavvuru-kaynaklar-ve-etkiler-150704093219-lva1-app6891&type=d]

TAHMİS-İ AZBÎ
Ol şehî âlemlerin emrine kurban olayım
Lûtfuna can vereyim kâhrına kurban olayım
Her gülü nûr saçanın hârına kurban olayım
Kapısında bende-i mûruna kurban olayım

Ol cihânın fahrinin sırrına kurbân olayım,
Hutbe-i levlâke inen şânına kurbân olayım,

"Kâb-ı kavseyni ev ednâ"sına kurbân olayım,
Ben anın ilmiyle irfânına kurbân olayım,
Ben anın esrâr-ı mi'râcına kurbân olayım.

Ol Ebûbekr u Ömer Osman Ali dört yâridir,
Ol Risâlet bağının anlar gül-i gülzârıdır,
Cümle Ashâb hidâyet râhının envârıdır,
Ben anın Âline Ashâbına kurbân olayım,
Ben anın Ashâb-ü ahbâbına kurbân olayım.

Nâsı gâfilden bunlar çekti nice cerü cefa
Hem İmâm Ali Hâdî hem o şâhı evliya
Rehberi râhı tarikat oldu çün Musâ Rıza
Ol Hasen Askeri der nesli pâki Mürtezâ

Ol Hasan hazretlerine zehr içirdi eşkiyâ,
Hem Hüseyn oldu susuzluktan şehîd-i Kerbelâ,
İkisidir asl-ü nesl-i Âl-i Mustafâ,
Ben anın Âline evlâdına kurbân olayım,
Ben anın evlad u ensâbına kurbân olayım,

Devleti uzma bilenler bu fenâda zilleti
Tâ kıyamet bellidir elhamdülillâh kıymeti
İki âlemde helâldır Hakkın ona hücceti
Ehli imânın yanında "fedhulû" dur cenneti

Cümle ümmetten hayırlıdır o şâhın ümmeti,
Ümmetine cümleden artık eder Hakk rahmeti,
Enbiyâ anınla buldu bunca lûtf u izzeti,
Ben anın lûtfuna ihsânına kurbân olayım,
Ben anın envâ-i eltâfına kurbân olayım,

Hakkı ikrâr eylyenler yüce devlet buldular
Sırrı illâ'llâhla onlar paslı kalbi sildiler
Vechi pâkin mazharı zât ilâhî bildiler
Müjde vaslı Hüdâ'dan Azbî cümle geldiler

Her ne denlü Enbiyâ vü mürselîn kim geldiler,
Ümmeti olmaklığı Hakk'dan temennî kıldılar,
Evliyâ ana Niyâzî kul u kurbân oldular,
Ben anın ayağının tozuna kurbân olayım,
Yoluna gidenlerin izine kurbân olayım.

******

Her demde sürülmez bu devrân-ı Rasûlu'llâh
Her demde kurulmaz bu dîvân-ı Rasûlu'llâh
Her dîdeye yüz açmaz her göz o yüze kaçmaz
Her merhaleden geçmez kervân-ı Rasûlu'llâh
Bin yıllık ömür değmez bir lahzasını anın
Her câna nasîb olmaz ihsân-ı Rasûlu'llâh
Deryâ-yı maârifden dürr al dil-i ârifden
Pür-hikmet-i sârifden der kân-ı Rasûlu'llâh
Erkân-ı Garîbu'llâh burhân-ı Garîbu'llâh
Her şân-ı Garîbu'llâh hep şân-ı Rasûlu'llâh
Kulluk gele şânına gevher dola kânına
Ere dil ü cânına dermân-ı Rasûlu'llâh
Her emre itâatda her vech ile tâatda
Meydân-ı sadakatda merdân-ı Rasûlu'llâh
Hulûsî ne devletdir bin lutf u inâyetdir
Olmak ne saâdetdir kurbân-ı Rasûlu'llâh"

S. Osman Hulûsî Ateş
kaddese'llâhü sırrahu'l azîz

ABDULBAKIY GÖLPINARLI HOCA HAYATI, KİŞİLİĞİ, ESERLERİ

Hzl. Leyla İLKAY ÖZSÜER

Hayatı

Abdulbaki Gölpınarlı, hicri 1317 yılı Ramazan ayının onuncu gecesinde (12 Ocak 1900) Sultanahmet civarında Kâtip Sinan Mahallesi'nde doğdu.

Ailesinin kökeni Azerbaycan'dan gelmekteydi Gence'nin Gölbulağ köyüne mensup olduğu için, köyüne nispetle, Gölpınarlı soyadını aldı. Ailesi Rus savaşından önce Bursa'ya oradan da İstanbul'a göçmüştü. **Babası Ahmet Âgâh Efendi "Tercümân-ı Hakikat" gazetesinde çalışmaktaydı.** Başarılı çalışma hayatından dolayı insanlar ona **"Şeyhü'l Muharririn"** ve **"baba"** gibi unvanlar vermişlerdir. Annesi gene Kafkas göçmen olan **Aliye Şöhret** hanımdır.

İlk öğrenimini Babıâili yokuşundaki Yusuf Efendi Mektebi'nde (Şimdiki BasınYayın Derleme Müdürlüğü), orta öğremini özel Menbaulirfan İdadisi'nde bitirdi. Lise tahsilini Gelenbevi İdadisi'nde gördü ancak son sınıftayken babası vefat etti ve okulu bIrakmak zorunda kaldı.

Bundan sonra kendi okuduğu ortaokulda üç yıl Türkçe, Farsça ve komposizyon dersleri verdi. Bir ara ticarete atıldı ve kendine Vezneciler'de bir kırtasiye dükkanı açtı fakat işi yürütemedi. Mütareke yıllarında annesiyle Çorum'a giderek ilkokul öğretmenliği ve müdürlüğü yaptı. Dört yıl Çorum'da kaldıktan sonra İstanbul'a döndü. Evlerine yerleşenler olmuştu. Kumkapı'da

sahip oldukları mülkleri satarak elde ettiği paranın bir kısmı ile yarım bıraktığı eğitimine geri döndü.

Gölpınarlı Edebiyat Fakültesi'ne girmek istiyordu ancak lise eğitimini tamamlamamıştı. Bunun için Yüksek Muallim Mektebi'ne girdi Okulun süresinin uzatılmasından dolayı çeşitli zorluklarla karşılaştı. Bu zor günlerinde bir çok kişiden yardım gördü fakat bunların en önemlileri kendisi gibi **Mevlevi olan Hasan Ali Yücel ve Galip Ata (Nurullah Ataç'ın ağabeyi)'dir.**

Bu yardımlarla Bitlis Milli Eğitim Müdürlüğü'ne çıkan tayinini İstanbul'a Mahmudiye İlkokulu'na aldı. Tüm dersleri tek günde toplandı. Böylelikle Gölpınarlı'ya üniveriste kapıları açılmış oldu.

1930 yılında İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'ni bitirdi. Hemen ardından Konya Lisesi'ne edebiyat öğretmeni olarak atandı. Bunu sırasıyla Kayseri, Kastamonu ve Balkesir'de yaptığı öğretmenlik izledi.

1937 yılında Yunus Emre'nin Hayatı adlı teziyle doktora imtihanını verdi.

Daha sonra Ankara Dil Tarih Coğrafya Fakültesi'nde doçent oldu. Burada Türk Edebiyat Tarihi ve Metin Şerhi derslerini okuttu.

1940'ta sağlık problemleri nedeniyle İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'ne tayin oldu. Burada Türk Tasavvuf Tarihi ve Edebiyatı dersleri verdi. Emekli oluncaya kadar burada çalıştı.

1945 yılında **İleri Gençler Derneği**'ne üye olduğu iddiasıyla kovuşturmaya uğradı, tutuklandı, kominizm suçlamasıyla askeri mahkemeye sevk edildi. On ay süren davanın sonucunda beraat etti.

Ankara'dan İstanbul'a taşınınca önce Nakkaştepe'de, sonra da vefatına dek yaşadığı Üsküdar'da ki iki katlı ahşap bir evde oturdu.

Asıl ilmi kariyerini İstanbul Üniversitesi'nde çalışmaya başladıktan sonra yaptı. Çok iyi derecede Arapça, Farsça ve okuduğunu anlayacak kadar Fransızca bilmekteydi. Kültürel zenginliğe sahip bir aile ortamında büyümüştü. Şiir, tasavvuf, edebiyat, İslami ilimler ve çeviri dallarında bir çok eser kaleme aldı.

1949 yılında kendi isteğiyle emekliye ayrıldı. 25 Nisan 1982'de kısa süreli bir hastalıktan sonra vefat etti.

Gölpınarlı'nın kabri Üsküdar Seyidahmet deresinde ki Şii mezarlığındadır.

Kişiliği

Gölpınarlı'nın birçok ilim dalında başarılı olmasının kökenleri şüphesiz çocukluğunda aranmalı. Daha küçüklüğünde Mevlevi muhibbi olan babasıyla Kulekapısı ve Eyüp'te ki Bahariye Mevlevihanesi'nde ayinlere katılmaya başladı. Böylece tasavvuf bilgisini hem yaşayarak hem okuyarak öğrendi. Tarikat âdâbını ve semaî eğitimini mürşidinin görevlendirdiği Zuhûrî Dede'den öğrendi. Mevlevî anlayışına göre çile çıkardı. Farsça öğrendi, Fahreddin Razi'nin felsefesi hakkında bilgi edindi. **Mevlevi Ali Celal Çelebi'**den hilafet-name aldı. Böylece Mevlevi tarikatının en yüksek derecesi olan halifeliğe yükseldi.

Hayatının bir döneminde bir aile dostlarının ısrarıyla Bektaşi dergahına intisap etti. Ancak burada aradığı mutluluğu bulamadı. Mevleviliğe geri döndü. Gölpınarlı bu durumu şöyle anlatmıştır:

"Bazı Mevleviler Bektaşi olmuşlardı. Fakat buna rağmen onlardaki Mevlevilik ön plandadır. Hiçbir Mevleviyi Bektaşilik tam surette tatmin edemez. Musikisiyle, semaıyla, safâsıyla, vecd ve şiiriyle, bilgisiyle Mevlevilik, Mevlevinin ruhuna öyle bir yerleşmiştir ki, Bektaşilik bu estetik unsurlara ancak bir damla neşe katabilir. Ben onlarda aradığımı bulamadım ve bir sabah kalktığımda " Al külahını Eyvallah içinde" sözünü yazdım, külahımı üstüne kapayıp tekkeden ayrıldım, ayrılış o ayrılış."

Biz onun bir dönem Bektaşiliği denemesinde ahbaplarının ısrarından çok Şiiliğinin rolü olduğunu düşünüyoruz çünkü Mevlevilik Sünnî bir tarikattır. **Mevlana'nın Hz. Ebubekir'in soyundan geldiği inancı Mevlevilerin tasavvufi hareketlerin çoğunluğu gibi kendilerini Hz. Ali'ye ve ehl-i beyt'e bağlamalarına engel olmuştur.** Oysaki Bektaşilik teoride İmamiye mezhebine bağlıdır. Ne var ki, Gölpınarlı mezhebinden önce Kur'an'a bağlıydı ve **Türkiye'deki Şii kökenli tarikatların şeriatın uygulanması konusundaki vurdumduymazlıkları, ibadeti geri plana alıp yerel ve menkıbevî bir İslam anlayışı benimsemeleri bizce Gölpınarlı'nın Bektaşi iken mutlu olmasının önünü kapamıştır.** Bu yüzden şeriata sıkıca bağlı olan Mevleviliğe geri dönmüştür.

Gölpınarlı'nın sert mizaçlı, çabuk sinirlenen, sözünü sakınmayan bir kişi olduğu söylenir. Melami tabiatlıydı. Zekiydi, kuvvetli bir hafızaya sahipti. Kur'an'ın çoğunu ezbere bilirdi. Hitabeti kuvvetli idi, insanları etkilerdi.

Tezat gibi görünen davranışları kendi içinde uyumlu idi. Nitekim onun "Tasavvuf " adlı eserini okuyan bir kişi onun Caferi değil Vahhabî olduğunu sanabilirdi. Oysa Gölpınarlı neredeyse tüm klasik tasavvuf eserlerini dilimize kazandırmıştı. Bir çok değerli alimden dersler almış ve kendisini Fuad Köprülü ekolünden kabul etmişti.

Gene onun **komünizm suçuyla yargılanması bizce yadırganmamalıdır**. ***Çünkü o Ebu Zerr'in, Ammar'ın takipçisidir.*** Yani her şeyin önüne sosyal adaleti ve paylaşımcılığı koymaktadır. Türkiye açısından bakınca çok tuhaf görünen bu durum yıllarca İslam coğrafyasının çeşitli bölgelerinde etkili olmuştur.

Eserleri

Gölpınarlı'yı tanımanın en iyi yolu onun eserlerini tanımaktır. Bu yüzden onun eserlerine kısaca değinmek istiyoruz. Gölpınarlının büyük küçük 140 telifi ve çevirisi, çeşitli ansiklopedi, dergi ve gazetelerde yayınlanmış 400 kadar da makalesi vardır. Biz onun belli başlı eserlerini çeviriler ve telifler ana başlıklarıyla tanıtmak istiyoruz.

Çeviriler

1. **Tıp İlmi ve Meşhur Hekimlerin Mahareti,Farsçadan çeviri, İstanbul, 1936.**

1l'nci asırda İran Selçukluları zamanında yaşayan Semerkandlı Nizamî Ârûzi'nin "Çehâr Makale" adlı eserinin tıpla alakalı dördüncü makalesinin tercümesidir.

2. **Sıhhat ve Maraz, Farsçadan çeviri, İstanbul, 1940.**

16'ncı asır şairlerimizden Fuzûli'nin Farsça olarak kaleme aldığı bu küçük eserde, insan vücudunun teşrihi ve fizyolojik tetkiki, zamanın tıp bilginlerinin bedenle alâkalı piskolojik yönleri ele alınmaktadır.

3. **Mesnevi, Farsçadan çeviri, İstanbul, 1943-46.**

Altı cilt halindedir. Cumhuriyet Türkiye'sinde Mesnevi'nin ilk çeviri ve şerhidir.

4. **Hafız Divanı, Farsçadan çeviri, İstanbul, 1944.**

14'ncü yüzyılda dünyaca ünlü İran'lı şair Hafız'ın dîvânının tercümesidir.

5. **Mantık Al-Tayr, Arapçadan çeviri.**

İran'lı şair Attârın tasavvufî manzum eserinin tercümesidir. Sûfînin manevi yolculuğunu anlatmaktadır.

6. **İlahi-nâme, Farsçadan çeviri, İstanbul, 1945.**

17'nci yüzyılda yaşamış Attârın tasavvufî hikayelerinden meydana gelir.

7. **Hayyam-Rubailer ve Silsilet'tüt Tertip, İbn-i Sina'nın Temcid tercümesi, İstanbul, 1953.**

İran'lı ünlü bilgin ve şair Ömer Hayyam'ın hayatı, rûbâîlerinin tercümesi ve adı geçen diğer iki eserin tercümelerini içerir.

8. **Yediler Meclisi, çeviri, Konya, 1965.**

Mevlânâ'nın tasavvufî hayata başlamadan önce verdiği vaazlardan ibarettir.

9. **Caferi Mezhebi ve Esasları, çeviri, İstanbul, 1966.**

ÂluKâşifil-Gıtânın eserinin tercümesidir. Şii mezhebi hakkında gerekli bilgileri vermektedir.

10. **Caferiler Kimlerdir? , çeviri, İstanbul, 1969.**

Şirâzî'nin 22 sayfalık kitabının tercümesidir.

11. **Nehc'ül-Belaga Tercümesi, İstanbul, 1972.**

Dördüncü halife Ali'den nakledilen hutbe, mektup, emir ve vecizlerden ibarettir.

12. **Abdullah b. Sebâ, Bir Yalancını Düzmeleri, çeviri,İstanbul, 1974.**

Mürteza el-Askeri'nin yazdığı eserin tercümesidir. Yüzyıllar boyunca Şiiliğin kurucusu zannedilen, Yahudi asıllı bu Sebâ adlı kimsenin aslında olmadığını ortaya koyar.

Telifler

Tasavvufa ve Edebiyata Dair Eserleri

1. **Melamilik ve Melamiler, İstanbul 1931.**

Gölpınarlı'nın ilk önemli eseridir. Fakülteyi bitirme tezidir.

2. **Bâkî, İstanbul, 1932.**

16'ncı yüzyıl şairlerinden Bâkî'nin hayatı ve divânından seçilmiş şiirlerinden meydana gelmiştir.

3. **Fuzulî, İstanbul, 1932.**

16'ncı yüzyıl şairlerinden Fuzulî'nin şiirlerinden seçmeleri ihtiva eden bu eser tanıtma mahiyetindedir.

4. **Kaygusuz Vizeli Alaaddin, Hayatı ve Şiirleri, İstanbul, 1933.**

Melâmi - Hamzavî halk edebiyatının ileri gelen şairlerinden Kaygusuz'un şiirleri ve hayatını içerir.

5. **Yunus Emre, Hayatı, İstanbul, 1936.**

Geniş bir şekilde Yunus'un hayatını ve edebi yönünü anlatır.

6. **Yunus Emre ve Aşık Paşa ve Yunus'un Batiniliği,İstanbul, 1941.**

13'üncü yüzyılda Anadolu'da yaşayan iki sufinin batiniliği üzerinedir.

7. **Yunus Emre Divanı, İstanbul, 1943-48.**

Eser iki cilt halinde olup, ikinci cilt birinciyi tamamlamaktadır.

8. **Gülşen-i Râz, İstanbul.1944.**

13'üncü yüzyıl Moğol devrinde İran'ın tanınmış sufilerinden Şeyh Mahmud Şebusteri'nin kendine sorulan tasavvufi sorulara verdiği cevaplardır.

9. **Nesimi, Usuli, Ruhi, İstanbul,1953.**

10. **Şeyh Galip, İstanbul,1953.**

11. **Kaygusuz Abdâl, Hatâyi, Kul Himmet, İstanbul, 1953.**

12. **Divan Şiiri, XV. yy'dan XX. yy'ya kadar.**

Varlık yayın evinin çıkardığı küçük boydaki bu kitaplar kısa fakat faydalı bilgi ve örnekler kapsamaktadır.

13. **Nasreddin Hoca, Akşehir, 1963.**

14. **Alevi Bektaşi Nefesleri, İstanbul,1963.**

Alevi-Bektâşi edebiyatının karakteri, inançları, giyim ve kuşamları, insanı görüşlerini aksettiren çok önemli bir eserdir.

15. **Sımavna Kadısı oğlu Şeyh Bedrettin, İstanbul, 1966Pir Sultan Abdâl, İstanbul, 1991.**

Meşhur Türk mutasavvıfının hayatını içerir.

16. **100 Soruda Tasavvuf, İstanbul, 1969.**

Soru cevap şeklindebir tasavvuf tarihidir, konsunda ki her konuya cevap vermektedir.

17. **Tasavvuftan Dilimize geçen Deyimler ve Atasözleri, İstanbul, 1972.**

Sahasında çok önemli bir eserdir.

18. **Pir Sultan Abdal, İstanbul, 2001**

İslamiyet ve Mezhepler Tarihi Hakkındaki Eserleri

1. **Kur'an-ı Kerim Meali, İstanbul,1955.**

İki cilt halindedir. Remzi kitapevinden yayınlanmıştır.

2. **Hz. Muhammed ve Hadisler, İstanbul, 1957.**

3. **Kur'an- Kerim Hakkında Tartışmalar Munasebetiyle, İstanbul, 1958.**

1955'te yaptığı Kur'an tercümesi dolayısıyla yapılan tenkitlere verilen cevaplardan meydana gelmiştir.

4. **İmam Ali Buyruğu, Ankara, 1958.**

Hz. Ali'ye ait 54 hutbe, 17 mektup, 44 hikmet ve vecize ile 48 şiirin tercümesinden ibarettir.

5. **Oniki İmam, Ankara, 1959.**

Şii mezhebinin kabul ettiği 12 imamın haytını anlatmaktadır.

6. **Sosyal Açıdan İslam Tarihi, İstanbul, 1969.**

7. **Müminlerin Emiri Hz. Ali, İstanbul, 1978.**

Dördüncü halife Hz. Ali'nin hayatını anlatmaktadır.

8. **Tarih Boyunca İslam Mezhepleri ve Şiilik, İstanbul, 1979.**

İslam mezhepleri bilhassa Şiilik üzerine geniş bilgi veren bir eserdir.

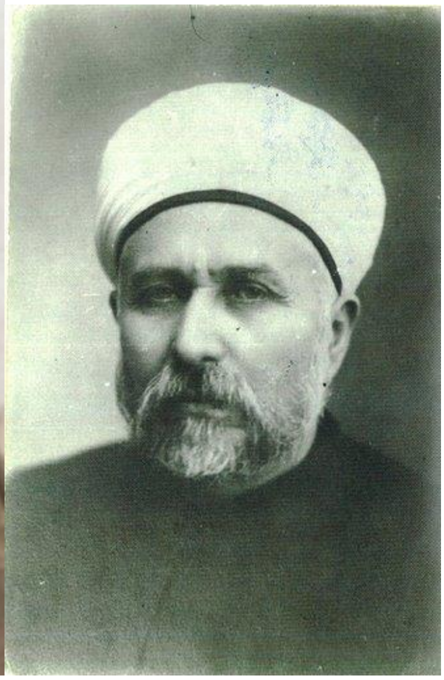
Kaynak: Leyla İLKAY ÖZSÜER, Abdülbaki Gölpınarlı'nın Eserlerinde Hz. Ali Tasavvuru Kaynakları Ve Etkileri, Yüksek Lisans Tezi,T.C. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İlahiyat Anabilim Dalı İslam Mezhepleri Tarihi Bilim Dalı, 2006, İstanbul

Not: Bu isim, genellikle, yanlış bir şekilde "Abdülbâki" olarak yazılmaktadır. Hâlbuki eski Türkçe'de "kef" harfiyle yazılan baki "bükâ"dan türemiş olup "ağlayan" demektir. "Kaf' harfiyle yazılan bâkiy ise "bekâ"dan türemiş olup Allah Teâlâ'nın isimlerinden biridir ve "Her şey zeval bulduktan sonra var olmaya devam eden Zât" demektir. Gölpınarlı hayatının son döneminde bunu farkederek o zamana kadar hep Abdülbâki diye yazdığı ismini Abdülbâkıy diye yazar olmuştu. **[Hasretini çektiğim Üsküdar, Yazar: Ahmed Yüksel Özemre, Dipnot 16]**

ABDÜLAZİZ MECDİ Kaddesellâhü Sırrahu'l Azîz EFENDİ

(Balıkesir Milletvekili Abdülaziz Mecdi Tolun)

(1865-1941)

Abdülaziz Mecdi Efendi

1865 yılında Balıkesir'in Okçular Mahallesi'nde dünyaya geldi, babası Hafız Hasan Efendi'dir. Gerek annesi ve gerekse babası tarafından asil bir aileye mensuptur. Babası aynı zamanda ilk hocasıdır. Hıfzını tamamladıktan sonra Rüştiye'yi bitirdi, bütün aklî ve naklî ilimleri de dayısı Yahya Nefi Efendi'den okuyarak icazet aldı.

Rüştiye'yi bitirdikten sonra, bir süre aynı okulda 2. muallimlik yaptı ve sonra Girid'te açılan **"Mekteb-i Kebir'i İslâm"** da Edebiyat-ı Osmaniye ile diğer dersleri okuttu. Daha sonra İstanbul'a yerleşen Abdülaziz Mecdi Efendi, Tantavizade Halid Bey adında bir zatın hesabına ticaret yaptı.

37 yaşlarında iken kendisine istiğrak hâli gelir ve sekiz ay kadar memleketinde evine kapanarak inzivaya çekilir. (İstiğrak; dalgınlık, manevi âleme dalarak dünyadan habersiz olma hali.)

Bu dönemde meczup olmaktan endişe eden Abdülaziz Mecdi Efendi; "*Meczup olmak istemem, cazip olmak isterim"* dermiş. Bu hâl kendisinden zail olduktan sonra, A. Mecdi Efendi, tekrar ticarete döner. Hükümetin de kendisini Konya Zahire Borsa Komiserliği'ne tayin etmesi üzerine, uzun süre Konya'da kalır.

Konya'da bulunduğu sürede Sultan Selim ve Şerafeddin camilerinde hususi surette tefsir ve diğer bazı dinî, ilmî ve edebî derslerle Hafız Divanı okutur. Ve pek çok öğrenci yetiştirir. Abdülaziz Mecdi Efendi'den istifade edenlerden birisi de Konya müftülerimizden Abdullah Ulubay Hoca'dır.

Ali Kemâlî Efendi'yi anlatırken bahsetmiş olduğumuz Bezm-i Muhabbet'in müdavimlerinden birisi de A. Mecdi Efendi'dir.

Kudretli bir şair olan merhumun, tasavvûfî şiirleri de meşhûrdur. Bir gazelindeki iki beyti şöyledir:

Efkâr-ı beşer her ne kadar etse taâli

İdrak edemez kendini ey hazreti Mennân

Zâtın bilir ancak yine zâtındaki sırrı

Hayrette kalır zâtını bilmekteki irfân.[1]

1908'de hemşehrileri Abdülaziz Mecdi Efendi'yi Balıkesir'den mebus seçerler, bu görevde dört yıl kalır. Birinci Cihan Harbi sıralarında Mısır'da zahire ve un ticaretiyle meşgul olur. 1920 mebus seçiminde de yine Balıkesir'den mebus seçilirse de bu görevi ancak üç ay sürer.

Girid'de iken kendisine Musıle-i Süleymaniye, Konya'da bulundukları sırada da Osmani nişanı verilir.

1920 Osmanlı Meclisi dağıldıktan sonra, bir süre açıkta kalır, daha sonra Şuray-ı Evkaf Aza-lığı, Şer'iyye ve Evkaf Vekâleti Müsteşarlığında bulunur. Teklif edilen Diyanet İşleri Başkanlığı'nı kabul etmemiştir.

Hilim, ahlak, fazilet ve hikmet sahibi bir zat olan Abdülaziz Mecdi Efendi, son derece mahfiyyet sahibidir de... Müsteşar bulunduğu sıralarda yanına gelen bir vatandaşın işi sebebiyle ağır sözler sarfetmesi üzerine, yanında bulunan bir arkadaşının;

"Şu adam sana bu kadar ağır sözler söyledi, hiç hakkı olmadığı halde hakaretler etti de, sen hiç ses çıkarmadın, sende hiç izzet-i nefis yok mu?" deyince şu cevabı verir:

"- Nefsim yok ki, izzeti olsun!"

Şer'iyye vekâletinin 1924 yılında kaldırılması üzerine evine çekilmiş ve vefatına kadar vaktini okuyarak, yazarak ve ibadet ederek geçirmiştir. *Tasavvufda VAHDET-İ VÜCUD düşüncesine sâliktir. Mürşidi Ahmed Amiş Efendi'dir.*

Mahir İz Bey hatıratında, Abdülaziz Mecdi Efendi ile ilgili olarak şunları nakleder:

"Abdülaziz Mecdi Efendi âlim, zeki, şâir, üstün dirayet ve firâset sahibi idi; gördüğünü tesir altında bırakırdı, îstidraden belirteyim ki, bu hâl meşhur Şeyh Kenan Bey'de de vardı ve daha kuvvetli idi. Bir zamanlar tarikatlere lâkayd kalan Hasan Basri Bey (Çantay), Abdülaziz Mecdi Efendi ile 1930' larda temastan sonra değişmişti. Ben bir yaz tatilinde Edremit'den İstanbul'a dönerken, Balıkesir'e uğradığım zaman Hasan Basri Bey'i ziyaret etmiştim. Bana Abdülaziz Mecdi Efendi'nin kerametlerinden bahsetti.

Şöyle ki:

"Mecdi Efendi bir gün Basri Bey'in yazıhanesine gelmiş, hava çok sıcakmış.

-**Basri Bey! Hava çok sıcak, biraz yağmur yağsın mı?** demiş.

Basri Bey de cevaben:

-Nasıl münasipse efendim! dedikten bir müddet sonra, hava kararıp şiddetli bir yağmur yağmaya başlamış.

Sağanak devam edince de:

-Artık yeter mi? Basri Bey! demiş.

O da:

-Siz bilirsiniz efendim! deyince:

-Pekiyi, artık kesilsin! demiş ve yağmur durmuş.

Bu hadise Hasan Basri Bey'i Mecdi Efendi'ye çok bağlamıştı." O bunları Hasan Basri Bey'in tasavvuf hakkındaki düşüncesini değiştirmek için mi yaptı bilinmez.

Abdülaziz Mecdi Efendi'nin yirmiye yakın eseri mevcuttur. Kavaid-i Farisiyye, Risale-i Edebiye, İnsan-ı Kâmil, Din-i Muhammedi, Esrarname eserlerinden bazılarıdır.

Ârifane, zarîfâne sözleri ve şiirleri pek çoktur. Tasavvuf hayâtına sülûk ettikten sonraki hayatını dâima şükrânla yâdeder. Nerede olurlarsa olsunlar bu hâllerini; " Dünyanın en mesut adamıyım" diyerek ifade ederlermiş. Bu mânevi neşeleri şiirlerinde de açıkça görülür.

"Gözüm şâdan, gönül şâdan, serâpâ cism-ü cân şâdân,

Açılmış gülleri! Bâğ-ı safanın bâğbân şâdân.

Yanımda dilberim, şâdân, yüzünde hüsn-ü ân şâdân,

Olursa çok mu karşımda zemin-i asumân şâdân." [2]

Sonraları mürşidi Ahmet Amiş kaddesellâhü sırrahu'l azîz Efendi'nin görevini de deruhte eden Abdülaziz Mecdi Efendi, 1941 yılı Ağustos ayının yirmi yedinci günü İstanbul'da câme-i nâsuttan soyunup âlem-i bakâbillâh'da sırr oldu.

"İrfân ile ahlâk ile kıl zâtını mümtâz

Evsâfı mükemmel olan insân unutulmaz" [3]

Ahmet Amiş Efendi: Tecrid-i Sarihin ilk iki cildinin mütercimi Darülfünun müderrislerinden meşhur *Ahmet Naım Bey*'in kayınpederi ve Fatih Türbedarı'dır. Aslen Tırnovalı olan Amiş Efendi. 1338 yılında yüz yirmi yaşlarında olduğu hâlde Hakk'a yürür. Fatih Camii haziresinde mettundur. Pek çok kerametinden bahsedilir.

Damadının Şehzadebaşı'ndaki evinde vefat eden Amiş Efendi'yi o semtte bulunan Şehzade Camii imamının yıkaması gerekirken, imamın o gün bulunmaması sebebiyle, cenazeyi Fatih Camii imamı gasleder, işini bitirdikten sonra da Amiş Efendi'nin yüzünü, elini büyük bir tazimle öperek, ayrılırken orada bulunanlara şunları anlatır:

"Bundan on sene kadar önce bir sabah Sarıgüzel Hamamı'na gitmiştim. Bir kurnanın başında çok yaşlı, aynı zamanda zaif ve naif bir adamın güçlükle yıkanmaya çalıştığını gördüm. Yanına gitim. Türbedar Amiş Efendi olduğunu anlayınca, yaşına hürmeten kendisini yıkamak istediğimi söyledim ve müsadelerini rica ettim. Kendi kendine yavaş yavaş yıkanacağını ve bu tekliften memnun olduklarını söyledikten sonra: 'Sen beni sonra bir iyice yıkarsın!" buyurdular.

Ben o zaman bunun manasını anlayamamıştım, şimdi bu vazife ve bu hizmet bana düşünce anladım ve kerametlerinin şu surette zuhur ettiğini görerek hayatta iken bu büyük zata intisap etmediğime cidden acıdım. Onun için ellerini öptüm."

Balıkesir'de (3 mayıs 1303) tarihinde yazılmış bir gazeli şöyledir:

"Keman ebruların nazik cilası var artar eksilmez

bedihîdir ki nev-mâhın ziyası artar eksilmez

Gözün cellâd-ı can mı yoksa sahir mi nedir bilmem

Demâdem cezbe-i aşk-intiması artar eksilmez

Fünûn-ı fitneyi ebrulara çeşmin mi öğretti

Ânın da işve-i sevda-fezası artar eksilmez

Dedikçe el'aman rahm et bana ey âfet-i devran

Belâ per-ver olan gamzen ezası artar eksilmez

Cenab-ı Haydar'a pey-rev olup dembeste mecdî

Gönül yandıkça aşkın macerası artar eksilmez"

NAAT-I CELÎL -İ MUHAMMEDÎ

Coşub deryây-ı vahdet mevceler gevherfeşân olmuş

O gevher şûlelenmiş mâye-i kevn-ü-mekân olmuş

O gevher, gevher-i pür feyz-i nûr-i Ahmediyettir

Anın emvâc-ı cûşünden zemin-ü asüman olmuş

***

Yapış bab-ül füyûz-ı Ahmed-i Muhtar'a kim MECDÎ

Anın feyziyle dâim ârif-i dilşâd olur peydâ

Balıkesir — 1318

Abdülazîz Mecdi TOLUN Efendi Hazretleri'nin Râbıta Hakkındaki görüşleri

"Râbıtayı şekil itibariyle şöyle de tarif ederlerdi:

—Gözünü kapayıp zihnini her türlü havatır ve düşünceden hâli tutarak mürşide teslimiyet ve ondan yardım ve müşkül işlerini sormaktır.

Râbıta, bir sırrı azim-i ilâhîdir. Her şeyin hallinin kısa yoludur.

Bu yolun kavuşturucu vasıtası muhabbettir. Yüksek mektup istiyor musun? Râbıta, râbıta; râbıta sırrı da beraber.

وَلَهُ الْكِبْرِيَاءُ فِى السَّموَاتِ وَالْاَرْضِ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ

"Göklerde ve yerde büyüklük O'nundur. O, üstün ve güçlü olandır, hüküm ve hikmet sahibidir." (Casiye,37) i sırrını râbıtada tefsir et. Kalbin, sırrı's-sürur ile dolar.

122 Yazılar

Latetefekkeru (Allah Teâlâ'nın zatını düşünmeyin) hâdisinden beyan olan Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemin yasağı durup dururken, meselâ Allah Teâlâ'nın zatını tefekküre kalkışmak doğru değildir.

İç kapı (kalb) açılınca dış kapı (göz) kapanır. Binaenaleyh dış kapı açılınca iç kapı kapanmak iktiza eder.

Râbıta-i kalbiye uzağı yakın ve hakikâtlerin derinliği hususundaki irfanı süsler. Burada lisan dilsizdir.

İnanın kalbi, Allah Teâlâ'nın tecelli ettiği yer ve rabbanî ilhamların geldiği yerdir.

İhvan, bakışını gaflet olan bakıştan koruyarak nazar ettikçe, yani ilâhî nurların yolu olan kalbe yoluna gittikçe feyzlerin zuhuru sonsuz olur.

Benliği aradan çıkar. Vücut Hakk'ındır. İşin sırrı râbıtadadır. Onu kalbinde ara. İçeriden yol yakındır, mesafe yoktur. Mânevî râbıta feyz doğurur. Bunda acele etme. İlâhi feyizler zaman zaman zuhur eder. Dünyevi işler râbıtaya mâni olmazsa ve iş arasında da kendi kendine kolaylıkla meydana gelirse çok güzel olur. Buna "El işte, gönül oynaşta" denir.

Benim hayalimle değil, hakikâtimle meşgul ol. Hayal dediğin benim unsurlarımın, bedenimin timsali olacak. Hakikâtim, ruhum ve sırrımdır. Ruhumla meşgul olabilirsen; yakınlık, uzaklık, birleşme, ayrılık kalmaz. Ortada bir nurlu güneş kalır ki, bütün zerreler onun ve cezbesinde olur.

Râbıta her müşkülü halle kâfidir. Râbıta Allah Teâlâ'nın sırrıdır. Müşkülât anınla hallolunur, her şey neşeye tebdil olur. Hayatın lezzetini o zaman açığa çıkar.

Râbıtanın kuvveti, teveccühün aynı nisbette artışına sebep olur. Bu pazarda herkese parası nisbetinde mal verirler.

Mânevî yolculuklarda ruh değişmeler geçirir. Bunun adını ve tadını seyir ve sülûk kelimeleriyle anlatırlar. Bu yolun biniti râbıtadır.

Dudağa gelemeyen fikirler kalbten kalbe intikal eder. Bu olmadıkça şek yakîne, yakîn zevk-i maneviye inkılâp edemez. Bu şekle ihtimam olunursa, maneviyat maddiyata galebe eder.

"Birbirinizle sevgi ve kardeşlik üzere olasınız. Tarîkat-ı aliyye'de gayrılık yoktur. Tarîkat-ı aliye'nin binası muhabbet üzere tesis edilmiştir. Zuhur başlangıcı muhabbettir."[Yarar,a.g.e.,s.63,29.mektub] Muhabbetin sırrı râbıta ile de renklenirse, işte o gün canâna giden yolun başlangıcına sülûke başlamış olunur.

İşler inceden incedir. Acele etmeğe gelmez.

Râbıta üç türlü olur:

1-Cism-i kesife (yoğunlaşmış, maddi ceset),

2-Cism-i lâtife, (hayale)

3-Cisimden mücerret ruha.

Ruh râbıtasına ulaşılmadıkça ikilik yani ayrılık aradan çıkmaz. İkilik aradan çıkmadıkça da safa-yı kalbî hâsıl olamaz. Safâyı kalbî olmayınca, firkat ve ayrılık üzüntüleri vardır.

Râbıtada açılan manaları dil ile söylemek kötü hallere düşmekten beterdir. Maneviyatın maddiyat, maddiyatın maneviyat olması mümkün olmadığı gibi, mânevî âlemi ve ruhta tecelli eden hakikâtleri, dünyevi âlemin unsurları söze düşürmek uygun olmaz.

Râbıta ile sırrı râbıta ayrı şeylerdir.

Sahilleri gözle görünmeyen sonsuz manevi deryada râbıtasız sefere çıkanlar, dümensiz gemi ile girdaplar üstünde hayretler içinde dolaşanlara benzerler. Râbıtadaki aşk kuvvetli olursa, deryaya gark olur. O sırada biri elden tutmazsa, bu sarhoşluktan kurtulmak pek zordur. Aşkta olmazsa da, düşünceden ibaret olursa, boş söz dairesini geçemez. Ne istiğrak olur, ne de başka bir şey. Manevi makamlarda ileri gitmek için râbıta lâzımdır.

Râbıtanın esası, muhabbetin şiddetindedir. Muhabbetin şiddeti vecd'te ve daha şiddetlisi cezbe halinde bulunur. Aşk belâlı bir yoldur. Bahtiyar insan bu belâya giriftar olur. Râbıta; vücud gemisinin dümenidir. Râbıtasız sefer mütemadi bir çalkantıdan ibaret olur. Hangi semte gidildiği malûm olmaz, istiğrak âlemidir. Râbıta düzgün tutulursa, istikamet tayin edilmiş demektir. Mesafe ne kadar uzun olsa, maksut menzile kavuşmak hâsıl olur. Bu sefer, ruhî bir seferdir. Buna göre râbıta da ruhîdir. Girdapsız yollar mevcut iken, dümensiz gemi ile girdaplar üstünden atlamak dahi zordur.

Allah Teâlâ, **"Yeryüzüne ve göğe sığmam. Fakat mümin kulumun kalbine sığarım"** buyurdu. [Burada da; zat mertebesinin kendisi değil, sureti, örneği sığmaktadır. Kendisinin sığması düşünülemez. Görülüyor ki, kalbin maddesiz, mekânsız şeylerden daha geniş olması, onların kendilerinden değil, suretlerinden daha geniş olmasıdır. Mekânsızlar karşısında, Arş ve Arşta bulunan her şey, zerre kadar bile sayılamaz.]

Bu hadisi kutsinin mânasını râbıta halleder.

Râbıtanın yolu bilindikçe kalbte neşeden başka hiç bir şey meydana gelmez; sıkıntıdan eser görünmez. Vücudun mutlak hâkimi olan Allah Teâlâ o zaman idrak olunur. [ERGİN, a.g.e. s. 252-257]

SALÂT-I FEYZİYYE TERCEMESİ

Müellif:Şeyhü'l Ekber Muhyiddin İbnü'l-Arabî Kaddesellâhû Sırrahû'l Azîz Hazretleri

Tercüme: Abdülaziz Mecdî Tolun Kaddesellâhû Sırrahû'l Azîz Hazretleri

"Yâ Rabbi! O Muhammed ki Amâ-yı Rabbânî'den ifâzâ olunan taayyünât-ı ilâhiyyenin evveli, nev'-i insâniye ifâzâ olunan tenezzülât-ı subhâniyyenin âhiridir.

Yâ Rabbi! O Muhammed ki "Allah vardı ve O'nunla berâber başka bir şey yoktu" Mekke'sinden "O hâlâ da o hal üzeredir" Medîne'sine hicret etmiştir.

Yâ Rabbi! O Muhammed ki **"Biz her şeyi imâm-ı mübîn'de zikrettik"** *âyeti mûcibince vücûdundaki hazarât-ı hamse avâliminin ihsâiyâtına tamâmıyle vâkıftır.*

Yâ Rabbi! O Muhammed ki **"Biz seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik"** *âyet-i kerîmesi îcâbınca hazarât-ı hamse etvârı idrâkâtına tâlib olanlara cûd-ı âtıfeti bârân-ı lâtîf ve hakîkatiyle merhametini yayıcıdır.*

Ya Rabbi! O Muhammed ki olmuş ve olacağı muhît olan besmele-yi câmianın nokta-i kudsiyyesi ve varlık dâirelerinde cevelân eden “Ol!” *emrinin lafza-i sırriyyesidir.*

Yâ Rabbi! O Muhammed ki fevâzıl-ı ilâhiyye hazînelerinin vedîagâhı ve bu hazînelerin kâbiliyet ve isti'dâtlara göre mukassım ve müvezziidir.

Yâ Rabbi! O Muhammed ki kelime-i ism-i âzâm, fâtiha-yı kenz-i mutalsam, ubûdiyyet ve rubûbiyyeti câmi' olan mahzar-ı etemm, imkân ve vücûba şâmil olan menşe-i eamm, tecelliyât kendisini sarsamayan Tûr-ı esemm, safâ-yı yakînini gaflet cîfeleri bulandıramayan bahr-i âzâmdır.

Yâ Rabbi! O Muhammed ki "âyân-ı sâbite" ile âyân-ı mezkûrede mündemic isti'dât-ı muhtelifenin bâis-i taayyünü olan feyz-i akdes-i zâtî, ekvân ve ekvânda münderic istimdâdât-ı mütenevvianın bâdi-i tekevvünü olan feyz-i mukaddes-i sıfâtî'dir.

Yâ Rabbi! O Muhammed ki Ahadiyyet ve Vâhidiyyet kavisleri arasında Hatt-ı vahdet ve semâ-yı ezeliyyetden arz-ı ebediyyete vukû bulan tenezzül-i ilâhîne vâsıta-i kurbiyyettir.

Yâ Rabbi! O Muhammed ki nüsha-i kübrânın bâis-i tevellüdü olan nüsha-i suğrâdır.

Yâ Rabbi! O Muhammed ki avâlim-i mevâddan ibâret olan yâkûte-i hamrâ'ya tenezzül etmiş dürre-i mâneviye-i beyzâ'dır. Hareket ve sükûndan hâli olmayan havâdîs-i imkâniyye'nin cevhere-i asliyyesidir. “Ol!” *perdesinden* “Ve olur” *şehâdetine tulû' eden kelime-i mâneviyye maddesidir.*

Yâ Rabbi! O Muhammed ki her şahıs için iki def'a zuhûruna imkân olmayıp, belki her insân için bir def'a tecellî eden sûretin "heyûlâ"sıdır.

Yâ Rabbi! O Muhammed ki mümteni' ve mâdûma şâmil olan Kur'ân-ı cem' ve hâdis ile kadîm arasında fâsıl olan furkãnü'l-fark'tır. "Şüphesiz ben Rabbim katında terbiye edildim" gündüzünün sâimi ve "gözlerim uyur ama kalbim uyumaz" gecesinin kãimidir. “İki denizin birleştiği yer” *âyet-i îcâbına göre vücûd ile adem arasında vâsıtadır.* “Ama aralarında bir berzah vardır, karışmazlar” *âyet-i meâlince hudûs'un kıdeme taallukuna râbıtadır. Evvel ve âhir defterinin fezlekesi, bâtın ve zâhirdeki ihâtanın merkezidir.*

Yâ Rabbi! O Muhammed ki taht-ı tecelliyât üzerinde cemâl-i zât-ı ilâhiyye'nin bâis-i incilâsı olan mahbûb-ı ilâhî'ndir ve câmi'-i tedelliyyâtta teveccühât-ı ilâhiyyenin kıble-i mansûbesidir. Sıfât ve esmâ hil'atı kendisine giydirilmiş ve hilâfet-i uzmâ tâcıyle taçlandırılmış ve cesed-i şerifleriyle Mescid-i Haram'dan Mescid-i Aksâ'ya uyanıklık hâlinde isrâ olunarak sidretü'l-müntehâ'ya vâsıl ve kãbe kavseyni ev ednâ *sırrına terakkîye nâil, gündüzü ve gecesi olmayan bir yerde şuhûd-ı zât-ı ilâhî ile kendisinin fuâdında surûr hâsıl olmuş, fuâdının rü'yetindeki tecelliyâtında hatâ vukū bulmamış,* "lâ-balâ ve lâ-melâ" *denilen medîne-i ahadiyyette karîru'l-'ayn olmuş, basarında kayma ve fuâdında inhirâf vukū bulmamıştır.*

İşte Yâ Rabbi! Bâlâdaki evsâf-ı celîle ve cemîle ile mevsûf olan habîb-i celîline sıla-i salavâtını, selâmet-i teslîmâtını ifâzâ eyle.

O Muhammed'ine öyle bir salât ile salât et ki o salât sâyesinde benim fer'im aslıma, cüz'üm küllüme muttasıl olarak zâtım zât-ı Muhammed'le sıfâtım sıfât-ı Muhammed'le kesb-i ittisâl ede ve 'aynıyla 'aynım mesrûr olarak aramızda bir ayrılık kalmaya!...

ABDÜLAZÎZ MECDÎ TOLUN EFENDİ HAZRETLERİ'NİN SOSYALİSTLİK HAKKINDAKİ BEYÂN-I ÂLÎLERİ

Kerim Sadi (A. Cerrahoğlu) **"İslamiyet ve Osmanlı Sosyalistleri"** başlıklı 1964 tarihli bir broşürde ***İştirak*** dergisinin dördüncü ve beşinci sayılarında (6 ve 13 Mart 1326), "Ulemadan bir zât tarafından gönderilmiş bir yazı yayınlanmıştı. **"Düşün"** başlıklı yazının altında **Karesi Mebusu Mecdî** imzası vardı" diyerek **Abdülaziz Mecdî (Tolun) Efendi**'nin yazısından bahseder. Kerim Sadi'nin aktardığı kadarıyla Abdülaziz Mecdî (Tolun) Efendi'nin yazısından bazı pasajları nakledeceğiz.

"Vaktiyle Arabistan cehalet içinde kıvranırken karanlık bulutların arasından parlak bir güneş doğmuştu. Dünyaya insanlığın feyzini saçmıştı. 'Peygamber-i zîşân-ı arabî, Nebîyy-i akdes-i Kureyşî'nin, Mekke'den Medine'ye göç ederek insânlığı aydınlattığı sıralarda ilk işi şu olmuştu: Araplar arasında kardeşliği kurmak, yardımlaşmayı sağlamak ve yoksulluğun köklerini kazımak. Hazreti Muhammed sallallâhü aleyhi ve sellem Efendimiz, Medine'de ihtirasın kökünü kazımış ve Mekke'den Medine'ye sığınanlar yerli zenginlerle bir olmuşlardır.

İslamiyet'in Medine'de diktiği insanlık bayrağı az zamanda dünyayı dolaşmışsa, bunun sebebi insanlığın birleşmesidir; gerçek ortaklaşma ve yardımlaşmadır."

"İnsan aklı bin çeşit fennî bedialar, teknik harikalar, bin türlü yüksek buluşlar ortaya atmıştır. Elektrik ve buhar kuvvetini icat etmiştir. Öyle olduğu halde, teknik ve uygarlık yönünden en ileri memleketlerde bile binlerce can açlıktan yerlere serilip helâk olmakta, fakirliğin ve zaruretin amansız pençesinden yakasını kurtaramamaktadır. Fazla olarak, bereketli ve zengin toprakları olan Amerika gibi yerlere sermayesi olmayan zavallılar ayak bastırılmamaktadır. Bütün bu faciaların, bu acıklı hallerin kaynağı ise ihtiras ve daima ihtirastır."

"Şeyh Sâdi Hazretleri:

Beni âdem âzây-ı yekdigerent

Ki der âferineş zi yek gevherent

derken ve aynı cevherden yaratılan insanların birbirlerinin uzuvları olduğunu anlatırken gerçeği söylemiştir. Fakat Sâdi gibi temiz ahlâklılar azdır. İnsanlık bağları çözülmüştür. Bu yüzden de terakki ve ilerleme dedikleri 'mevhum alâyiş insanlığı haziz-i mezellete' düşürmüştür. Rûh birliği, aslî unsur itibariyle insânlar birbirinin tıpkısı oldukları halde birbirlerine el uzatmıyor, birleşmiyor. Çağdaş uygarlığın, yâni modern kapitalist sosyetesinin en büyük lekesi de budur."

"Hazret-i Muhammed Mustafa Aleyhî Ekmelü't Tehayâ Efendimiz Hazretleri, usûl-ü İslamiyetten olan bir hadîs-i hikemperverânesinde*: 'Kendi hoşuna giden şeyi kardeşine de hoş görmedikçe mü'min sayılmazsın'* buyurmuştur. Şimdi bu kavl-i celîl üzerinde Allah aşkına seninle berâber düşünelim. Birçok hademe ve işçi kullanan paralı ve güçlü bir kapitalist, çalıştırdığı insanların emeğinin her dakikasından faydalanmak için gözünü dört açar. İşçiye belli hesapla nefes aldırır. Böyle kazanç hırsiyle yanan bir kapitalist vereceği ücrette insafsız davranır; çalışmak zorunda olan işçi de, zaruret yüzünden onun her teklifine eyvallah derse, buna insanlık, akıl ve mantık razı olur mu, olmaz mı? Şüphe yoktur ki olmaz. Çünkü, o zengin kendisine yapılsa mutlaka hoşuna gitmeyeceği bir şeyi işçiye yaptırmış oluyor."

"Bugün memleketin bazı önemli bölgelerinde emeğinin hakkını alamayan işçinin hukûkunu korumak insanlık icabıdır."

"Osmanlı sosyalistleri de idâme-i hayatını bazıy-u mesâisine rapteden amele gürûhunun müdâfaa-i hukûkuna, tenvîr-i efkârına çalışırsa insâniyete karşı mühim bir vazife îfâ etmiş olur."

"Tam bir eşitlik mümkün değildir. İnsânlar olgun olmadığı için, tam bir eşitliği tatbike kalkışırsak ortalık allak bullak olur; noksanlık şâibeleriyle dolup taşan insânlığı nâkiselerden tecrîd ile yükselte yükselte melekûtiyete kadar çıkarmak bâzı fertler için mümkün olmakla beraber umûm için muhâldir. Beşeriyetin nâkiseler ile beraber umûmî tesviyeye kalkışmak ise umûmî hercümerc sonucuna varır. Ahlâkî saflaştırma yoluna girenlerce (Şeriatta bu senin şu benim, tarikatta seninki benim benimki senin, hakikatte ne senin ne benim) diye meşhûr bir söz vardır. Bunun üçüncü şıkkı, yâni ne senin ne benim sözü izâfâtı selb etmeği gösterirse de, bu nevi kelimeler sırf kevnî alâkaları keserek rûhu mensup olduğu yüksek âlemleri seyr-ü temâşâya yöneltme maksadına dayanıp yoksa hukûku istihlâle mâtuf değildir."

"Bizde tatbiki kâbil olacak sosyalistlik bundan ileriye adım atamaz. Her şeyde ifrat ve tefrit vahâmeti mûcib, îtidal ise ayn-i savap ve mahz-ı fazilettir. Osmanlı sosyalistleri, elinin emeğiyle yaşayan işçi sınıfının haklarını koruyacak, fikirlerine ışık saçacak ve böylece, insanlığa önemli bir vazife yapacaktır.

İşte buna mebnidir ki, memleketimizde sosyalistliğin kabil-i tatbik olan kısmını amelenin müdafaa-i hukukuna, onların intibaha davetine maksur görüyorum ve bundan ileriye adım atılmasını tecviz etmiyorum."

KAYNAKLAR

Osman Ergin. Abdülaziz Mecdi Tolun, Hayatı ve Şahsiyeti İstanbul 1942;

Mahir İz, Yılların İzi, İstanbul, 1975, s. 161.-162;

Hasan Özönder, "Abdülaziz Mecdi (Tolun) Efendi, Konya Ansiklopedisi, s. 1/15-16.

SEYR-İ SÜLÛKTE MEŞGUL EDEN SORULAR

Bir kardeşimizin maili üzerine bu metin hazırlandı.

Sorular ve Cevaplar Kısaca sunuldu

1) Mürşidler beka diyarına göçtükleri zaman rabıta kesilir mi?

Bu konuda

- Kuşadalı Efendimizden; Rabıta rabıta derler, Hakk'dan gafil olmamak demektir.
- Yine Kuşadalı Efendimizden; **"Ahirete intikal etmiş mürşide rabıta olmaz, eğer olsaydı Resul Efendimizden başkasına olmazdı."**
- Huzurda teveccüh olmaz.
- Asıl rabıta şeyhinin uluhiyyetini tasdiktir.

Tasavvuf mesleğinde ölüm/yokolma diye bir husus olmadığından kamil insanlar berzah ve ahiret aleminden tasarruf etme yetkilerini var kabul eder. Fakat usulen dünyevi bir mürşid gerekli görülmüştür. Ancak birçok Üveysi meşrebli bir çok veli bulunur.

Halen mürşidimiz olarak kalırlar ve bizi irşad ederler mi?

Her meşayih için geçerli değildir.

NAKŞÎ VE KÂDİRÎ SIRLARINDAN yazımızda bu konuda tasarruf sahibi mürşide örnek sayılır.

2) Nefsini bilen Rabbini bilir, nasıl?

Tasavvufta seyr kendinden kendinedir. İnsan kendini ne kadar çok tanırsa bu minval üzere Allah Teâlâ'yı da tanımaya başlar. Bu konuda literatür çoktur.

İyi ve kötü tüm özelliklerimiz kendimize ayan, kendimizi bilmiş mi oluyoruz o zaman Rabbımız kim?

Ancak en yüksek makam olan "abduhu" "kulu" olmak makamına erişmek üzere hareket edilmelidir.

Bu konuda YOKLUK BİLGİSİ ve SAKLI SIRLAR yazıyı okuyabilirsiniz.

Hangi esma?

Tarikatlerdeki standart esma (Yedi Esma) azami düzeyde terbiyede salike verilse de bunun vakitlerini sürelerini tayin eden kamil bir mürşide ihtiyaç vardır. Bu nedenle esmâ kişiden kişiye farklıdır. Yıllarca çalışıp bir hal kesb edemeyen mürid varken bir anda ikmal olan mürid için değerlendirme /sonuç çıkarmak yapmak hatalıdır. Tasavvuf mesleğini bir okul gibi düşünülmelidir.

Diğer esmalarla ilişkimizi nasıl düzelteceğiz?

Esmâ ve zikirler hedef değil araçtır. Hedef nefis terbiyesi ve vuslat ile sonuçlanan "aşk"tır. Yunus Emre kaddesellâhü sırrahu'l azîz hzaretleri gibi sırrı aşikâr olmayan "kendinden haberi olamayan" dervişler bulunur.

3) Benlikten nasıl sıyrılacağız?

Benlikten sıyrılma olmaz terbiye edilir. Ancak nefis terbiyesininde nihayeti yoktur. Tamam bitti diye bir özelliği olmadığı için tetikte olup ayık olmak gerekir.

Allah'ın ahlakıyla hareket ettiğimizden nasıl emin olacağız?

Yaratılanı sevip ve onların eziyetine karşı olan tavrımızla ölçülebilir.

Yapan yaptıran Allah ise kötüye, çirkine itiraz etmeyecek miyiz?

Aynanın sırlı yüzünden görünmeyen arka ziftli kısmıda birbirinden ayırmadan tevhid üzere bakmak gerekir. Mistik tecrübesinde de bu konular fazlaca işlenmiştir. Çirkin bir diye bir şey yoktur, yalnızca zannı vardır. Ancak bu hususta bulunan incelik, kabul edilmiş kerih bir halin iktibasından kaçınmak gerekir. Mesela şeytan'a yaşama hakkı veren Allah Teâlâ'nın bu konudaki rızamı yoksa hikmete dayandığını fark etmek gerekir. Bu ise yüksek irfan gerektirir.

4)Allah'ın gök kubbesinin altındaki zamanımızın sevgililerini nasıl tanıyacağız ve nasıl ulaşacağız?

Onların bizim tanımamıza gerek yoktur. Onlar bizi tanır, dilerse bize kendini ifşa eder, dilerse hiçbir belirti vermeden tasarrufunu yapar. Buradaki mesele bizim insanlık için ne konumda kullanılacağımızdır. Bunu da bilmekten öte efalimizden sudur eden sızıntının ne olduğu ve mecrasına bakmak gerekir. Tabiatta ve mahlukatta kaybolma diye bir hüküm bulunmadığından her halimiz kendimizden kendimize gelirken ayık ve gaybubiyyet halimizi fazla irdelememek gerekir. Çünkü bir zaman sonra bu araştırmamalar suyumuzu bulandırır ve hata yapmamıza sebep olur.

EK

Bu sorulara Nakşi-Hâki İlm-i Ledün Sırları kitabında geçen bu mevzuyu bakabilirsiniz.(Not: Yazı Uzun)

Halifelik konusu hakkında sorulabilecek sorular ve cevapları

HZ. MEVLÂNA'DA PEYGAMBER SEVGİSİ

Hzl: Alb. Şefik CAN

Bu konu insanın tuhafına gidebilir. Yalnız Mevlâna değil bütün veliler ve bütün Müminler elbette alemlere rahmet olarak gönderilen Peygamber Efendimizi severler. Hatta sadece kendi Peygamberimizi değil bütün peygamberleri severler, onlara saygı gösterirler. Nitekim vaktiyle Viyana Muhasarasında Müslüman olan papaz Hz. İsa'ya küfrettiği için öldürüldü. Bizler Kur'ân-ı Kerim'de beyan buyurulduğu üzere bazılarını üstün görmekle beraber, vazifeleri bakımından bütün peygamberleri birbirlerinden farklı görmeyiz. ***Görmeyiz ama, elbette kendi Peygamberimizi daha çok severiz.*** Hatta yalnız biz değil, çeşitli milletlerin yetiştirdiği hakikati seven bilginler, medeniyet ve uygarlık tarihinde iz bırakan büyük insanları sayarken Hz. Muhammed sallallâhü aleyhi ve sellemi ihmal etmezler. Senelerce evvel İstanbul Üniversitesinde ***"Kölelik ve Köleliğin Tarihi"*** konusu üzerinde konferans vermek için davet edilen Cambridge Üniversitesi profesörlerinden biri aynen şöyle söylemişti: "Bütün dünyada kölelik resmen kaldırılıncaya kadar (1815'te Viyana Bildirisi ile) hiçbir filozof, hiçbir mütefekkir, hatta hiçbir peygamber Hz. Muhammed kadar kölelerin de insan olduğunu, onların da hür insanlar gibi yaşama hakkı bulunduğunu söylememiştir. Aristo'nun, Eflatunun eserlerinde köleleri insan sayma fikri yoktur. Onların hür insanlara hizmet etmeleri için iri kemikli yaratıldıklarından bahsedilir."

Peygamber sallallâhü aleyhi ve sellem Efendimiz: ***"Kölelerinize de kendi yediklerinizden yediriniz. Onlar da insandır"*** buyurmuştur. Hz. Ömer radiyallâhü anhin deveye kölesiyle nöbetleşe binmesi bu konuya güzel bir Örnektir Köle azad etmek en büyük sevap sayılmıştır. Bugün bütün dünyada insan hakları en başta gelen bir problem sayılmaktadır. 15 asır önce Peygamber Efendimiz bu mesele ile meşgul olmuştur.

Bu yüzdendir ki Müslüman olmadıkları halde hakkı, hakikati seven İngiliz mütefekkiri Carlyle, Alman şairi Goethe gibi büyük insanlar Hz. Muhammed sallallâhü aleyhi ve selleme gönül vermişlerdir İnsan olarak Hz. Muhammed sallallâhü aleyhi ve selleme karşı duydukları hayranlığı eserlerinde belirtmişlerdir. ***Mıchael H. Hart'ın yazdığı ve Sabah gazetesinin bir iki sene önce yayınladığı "En Etkin 100" adlı kitapta insanlık tarihinin en etkili kimisi olarak en başta, 1 numarada Hz. İsa'ya yahut Karl Marx'a değil H;. Muhammed sallallâhü aleyhi ve sellem yer vermiştir.***

Başka milletlerin en büyiik insan olarak hayran oldukları Hz, Muhammed sallallâhü aleyhi ve sellemi bizler, Onun getirdiği dine bağlı olduğumuz için daha çok severiz. Bu yüzdendir ki, asırlardan beri gelen İslâm şairlerinin Peygamber Efendimiz hakkında yazdıkları na'tler ciltler doldurur. Peygamber sevgisine dair Buharî-i Şerifteki bir hadiste ***"Her ümmet kendi peygamberini daha çok sever,"*** diye buyurulmaktadır.

Şu halde Hz. Mevlâna'da peygamber sevgisi ne demek?

Hz, Mevlâna, yalnız büyük bir veli değil aynı zamanda eşsiz bir şairdir. Herhangi bir konu üzerinde şiir söylerken, Hz. Peygamberi hatırladığı zaman, söylediği beyitler arasında -benzetmede hata olmasın- "bir koyun sürüsü içinde koçlar gibi" fark edilir. Beyitler arasında Peygamber sözü geçince Mevlâna'nın söylediği beyitler çok heyecanlıdır, çok sıcaktır. Hz. Mevlâna'nın dudaklarından dökülen o beyitler Hz. Muhammed sallallâhü aleyhi ve sellemin nuru ile nurlanır da, göz kamaştırır, insanı mest eder. Mesela, Divanı Kebir'in I. cildinin 463

numaralı gazelinde Mevlâna ilâhî aşkı terennüm ederken bir fırsatını buluyor ve Peygamber Efendimizi hatırlıyor. Bu şiirin baş tarafından birkaç beytinin tercümesini arz edeyim:

> "Her an sağdan, soldan İlâhî aşkın sesi geliyor. Bu sesin etkisi ile biz, göklere doğru yükseliyoruz. Kimde bizi seyretmek isteği ve kabiliyeti var?
>
> Zaten biz bu dünyaya gelmeden önce gökyüzünde idik, meleklerin dostu idik. Bizim esas yurdumuz orasıdır. Sonunda yine oraya gideriz.
>
> Aslında biz, gökten de yüceyiz, meleklerden de üstünüz, Bizim konak yerimiz Onun yanı olunca, neden biz gökleri de melekleri de gerilerde bırakmayalım?
>
> **Tertemiz inci, ilâhî cevher nerede? Kirli toprak dünyası nerede?**
>
> Şerefinizi düşünmeden bu alçak aleme geldiniz, kondunuz. Haydi eşyanızı toplayın, yükünüzü bağlayın. Bu yer bizim yerimiz değildir, buradan göçelim.
>
> Genç baht, bizim dostumuz, can bağışlamak işimiz, meşguliyetimiz!-
>
> Bizim aşk kervanımızın bağında da cihanın varlığı ile övündüğü Hz, Mustafa var.
>
> Mustafa Aleyhisselam öyle büyük bir varlıktır ki, ay O'nun mübarek yüzünü görmeye dayanamadı, bölündü ve O'nun niyazkâr bir kölesi iken bu talihe kavuştu.
>
> Bahar mevsiminde esen şu rüzgarın hoş kokusu, O'nun mübarek saçlarının bölümünden geliyor. Hayalin bu parılttti, bu şa'şası da kuştuk vaktindeki güneşin parıltısını andıran O'nun güzelliğindendir."

Yirmi beyitten ibaret olan bu şiirinde Hz. Mevlâna Peygamberimizi hatırlamış ve O'nun sevgisi ile yukarıda arz ettiğim beyitleri söylemiştir. Şiirler söylerken Hz. Peygamber Efendimizi bazen Ahmed (sallallâhü aleyhi ve sellem,), bazen Muhammed (sallallâhü aleyhi ve sellem), bazen de Mustafa ism-ı şerifi ile yâd eder.

Divan-ı Kebir'in çeşitli kafiyelerinde 137 gayelinde Peygamber Efendimiz hakkında çok güzel beyitler söylemiştir Bilindiği gibi her velinin kendine güre bir özelliği vardır Mevlâna hep sevgi, Hak sevgisi üzerinde durmuş, insanı da Hakk'ın tecellisine en çok mazhar olan üstün bir varlık olarak gördüğü için seviniştir ve sevgisinin üstünlüğünden ötürü İnsanın hatalarına da müsamaha gözü ile bakmıştır, Peygamber Efendimize gelince, ***"Habibullah " Allah'ın sevgilisi olan, kamil insanların da kamil insanı sayılan aziz Peygamberimizi Hz. Mevlâna'nın nasıl sevdiğini bu yönden de görmek gerek. Mevlâna'nın "Ben yaşadığım müddetçe, Kur'an'ın kuluyum, kölesiyim. Ben Hz. Muhammned'in ayağını bastığı yerin toprağıyım,"*** diye Peygamber sevgisini belirten rubaileri de mevcuttur,

Dikkat buyurulursa bahsettiğim beyitler, diğer şairler gibi sadece Peygamberimizi düşünerek yazdığı na'tlar değildir. Divana Kebir deki binlerce gazeli arasında yeri gelince Peygamber Efendimizi hatırladığı, sevgisini, saygısını açığa vurduğu beyitlerdir, Mevlâna'nın da diğer divan şairleri gibi yalnız Peygamberimize karşı duyduğu sevgiyi belirten birkaç na't da vardır. Diğer şairler na'tların dışında yazdığı gazellerde Peygamberimizi hatırlamaklarken Mevlana bu usulden ayrılmış başka konular hakkında beyitler söylerken Peygamber efendimizi sık sık hatırlamıştır. Bunlardan da birkaç örnek arz etmek istiyorum- Divan-i Kebir'in II. cildinin 901 numaralı gazelinde:

"Gönül ile aşk, Ahmed (sallallâhü aleyhi ve sellem) ile Hz, Ebu Bekir radiyallâhü anh gibi mağara dostu olmuşlardır İki mağara dostunun adları iki canları bir oluna bundan ne çıkar"

Divan-ı Kebir'in III. cildinin 1137 numaralı gazelinde:

"Hz. Muhammed'in nuru milyonlarca parçaya ayrıldı da, uçtan uca iki dünyayı kapladı,

"Peygamber Efendimizin nurun (parıltısındaki) şimşek gibi çakınca küfür perdeleri yırtılır da binlerce kişi, binlerce rahip zünnarlarını koparıverirler."

"Küfür karalar giyindi çünkü Hz. Muhammed sallallâhü aleyhi ve sellemin nuru geldi. Ölümsüzlük davulunu çaldılar, ebedi saltanat devri geldi."

"Yeryüzü yemyeşil oldu, Gökyüzü hasedinden yenini yakasını yırttı. Ay ikiye bölündü ve dünyaya ruh geldi, canlandı."

"Dün gece gökyüzündeki sayısız yıldızlardan müthiş bir gürültü duyuldu- Çünkü yıldızı kutlulardan kutlusu eşsiz bir yıldız yeryüzüne inmişti," (Cild II; No: 882)

Divan-ı Kebir'de bu beyitleri söyleyen Mevlâna, Mesnevi'de de bu konu üzerinde çok durur IV. cilt. Mesnevi'nin 3844-3846 beyitleri şöyledir.

"Hz. Muhammed'in sureti bir duvarın yüzüne vursa, duvarın gönlünden gönül kanı damlar."

"O'nun mübarek sureti duvara öyle kutlu gelir ki. duvar bile hemen iki yüzlülükten kurtulur."

"Temiz ve pak kişilerin bir yüzü oluşlarına karşı, duvarın iki yüzlü oluşu onun için ayıptır,"

Mesnevİ'nin VI. cildinde 167, beyitle başlayan beyitlerde aynen şöyle buyurur:

"Hz. Muhammed, bu dünyada da şefaatçidir, o dünyada da.., Bu dünya din dünyasıdır. O dünya ise cennetler dünyasıdır,

Bu dünyada unlara yol gösterir O dünyada ise ay gibi olan yüzünü gösterir.

O'nun gizli ve aşikar adetleri: ***"Ya Rabbî, ümmetime doğru yolu göster, onlar gerçekten de bilmiyorlar,"*** diye dua etmekti.

O'nun mübarek nefesi ile iki kapı da açılmıştır. İki dünyada da duası kabul edilmiştir.

O'na benzer bilisi ne gelmiştir, ne de gelecektir.

O mübarek ruhuna, kutlu gelişine, evladının zamanına da yüz binlerce satât ü selam olsun."

Mesnevi'nin III, cildinde 3110 numaralı beyitle başlayan bölümde Peygamber Efendimize ait bir iki mucizeyi Hz, Mevlâna'nın nasıl coşkunlukla anlattığım görelim.

> "Malik oğlu Enes'ten rivayet edilmiştir. Bir kimse ona misafirliğe gitmişti.
>
> O misafir hikaye etmiştir ki, Enes Hazretleri, yemekten sonra peşkirinin sararmış, solmuş, kirlenmiş olduğunu gördü.

Hizmetçi kıza: "**Şu kirli ve bulaşık peşkiri bir an için olsun tandıra atıver.'** dedi.

O anlayıştı kız, hemen peşkiri ateşle dolu tandıra attı.

Misafirlerin hepsi, bu işe şaştılar, peşkirden dumanlar çıkacağını, yanıp kül olacağını bekliyorlardı.

Bir müddet sonra hizmetçi kız, kirlerden temizlenmiş, beyazlaşmış peşkiri tandırdan çıkardı.

Orada bulunanlar, 'Ey Aziz Sahabi' dediler, **"Bu peşkiri nasıl oldu da ateş yakmadı, üstelik bir de temizledi?"**

Enes Hazretleri buyurdu ki; ***Mustafa (sallallâhü aleyhi ve sellem) bu peşkire çok defa elini, ağzını sildi de ondan,"***

Ey ateşten ve azabdan korkan gönül, öyle bir et, öyle bir dudak sahibine yaklaş.

O mübarek el ve ağız, peşkir gibi cansız bir şeye böyle bir yücelik böyle bir şeref verirse, bir aşığın ruhuna neler verir?

Ne feyizlerde bulunur?"

Aynı Mesnevi cildinin 3130 numaralı beyitle bağlayan bölümünde, Mevlâna. Peygamber Efendimizin bir mucizesini şöyle anlatır:

"Çölde bir Arap kervanı susuz kalmıştı. Yağmursuzluktan su tulumları kurumuştu.

Çölün ortasında kalmışlar ve susuzluktan öleceklerini anlamışlardı;

Ansızın, iki dünyada da darda kalanların yardımına koşan Hz. Mustafa sallallâhü aleyhi ve sellem Efendimiz, onlara yardım etmek için teşrif buyurdu.

Orada pek kalabalık bir kervan gördü. Kervan balkı o uzun yolda kızgın kum üstünde kalmıştı,

Develerin susuzluktan dilleri sarkmıştı. Halk kumların üstünde öteye beriye dağılmıştı,

Rasûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem onlara acıdı ve buyurdu ki: Haydi, çabuk kalkın, bir kaçınız şu kum tepesine doğru koşun.

"Orada siyah bir köle, bir zenci var. Devesine binmiş efendisine tulumla su götürüyor.'

'O köleyi, devesi ile beraber, istese de islemese de alın, benim yanıma getirin.,.'

O su arayıcılar kum tepesine doğru gittiler, biraz sonra Peygamber Efendimizin haber verdiği zenciyi gördüler

Siyah bir köle, bir deveye binmiş gidiyordu. Efendisine su ile dolu bir tulum götürüyordu–

Ona; 'İnsanların Övüncü ve kainatın hayırlısı Hz. Peygamber, şurada, seni istiyor.' dediler

Köle: 'O kimdir? Ben onu tanımıyorum.' dedi. 'O ay yüzlü, şeker huylu Peygamberdir dediler.

Peygamberimizin bütün iyi huylarını mümkün olduğu kadar anlattılar. Zenci 'O galiba bahsedilen sihirbaz, şair olacak.

Duyduğuma göre, sihir yaparak halkın bir kısmını kendine bağlamış. Ben onun yanına bir arşın kadar bile yaklaşmam, dedi.

Bunun üzerine köleyi ve deveyi çeke çeke kervanın bulunduğu yere götürmeye başladılar. O sövüp sayıyor, bağırıp çağırıyordu.

Onu Aziz Peygamberimizin yanına getirdiler- Peygamber Efendimiz: ***'Onun tulumundaki sudan için ve kırbalarınızı doldurun!*** diye buyurdu.

Hepsi, o tulumdan su aldılar, develere varıncaya kadar herkes o sudan içti.

Herkes kırbasını o tulumdan doldurdu. Gökyüzündeki bulut bile bu mucizeye gıpta etti, şaştı kaldı.

Bunu kim görmüştür ki, bir tulumdan bunca cehennemin yanışı soğuğun, susuzluğunu gidersin?

Kim görmüştür ki, bir tek tulumdan bunca kırba, ağzına kadar dolsun?

Kervan halkı Peygamber Efendimizin mucizesine hayran oldular da **'Ey lütuf ve ihsanı deniz kadar geniş olan Hz. Muhammed, bu hal nedir?'** dediler.

'Küçük bir tulumu, mucizene perde ederek hem Arabi, hem Kürdü suya gark ettin.' diyorlardı.

Hz. Peygamber buyurdu ki: 'Ey köle, senin suyundan aldılar diye şikayete başlayıp, iyi kötü söylenmemen için, su tulumuna bak. O boşalmamış dopdolu!

O siyah köle Peygamberin mucizesi karşısında şaşırıp kaldı. Mekânsızlık aleminden onun günlüne iman geldi.

Köle, gökten bir çeşmenin aktığını gördü, Onun tulumu, gökten gelen İlâhî feyzin coşkunluğuna örtü olmuştu-

Gözlerinin önünden bütün gaflet perdeleri yırtıldı, sıyrıldı da o, gayb aleminin çeşmesini apaçık gördü.

O anda kölenin gözleri yaşlarla doldu. Efendisini de, yurdunu da unuttu, gitti.

Elsiz, ayaksız kaldı. Allah, onun canına tatlı bir titreme saldı. Kendini kaybetti.

Hz. Peygamber sallallâhü aleyhi ve sellem, tekrar işini, vazifesini yapsın diye onu kendine getirdi.

"Ey faydalar elde eden köle, kendine gel de, yola düş, susuzlara suyunu götür.' diye buyurdu.

'Şimdi, hayret zamanı, şaşkınlık zamanı değil, asıl seni şaşırtacak hal, ilerde karşına çıkacak... Sen hemen yola düş, hızla gitmeye bak.'

Köle Hz, Mustafa'nın ellerine yüzünü sürdü, o mübarek elleri aşıkçasına öptü, öptü,

Resulullah, mübarek elini onun yüzüne sürdü ve onu ebedi saadete eriştirdi.

O zenci, o Habeşi köle, beyazlandı, Gece gibi simsiyah olan yüzü, ayın on dördü gibi aydınlandı, gündüz gibi nurlandı.

O siyah köle güzellikte ve olgunlukta Hz. Yusuf gibi oldu. Ona "Haydi, köyüne yit de hali anlat, haber ver." diye buyurdu.

Köle elsiz, ayaksız bir hale gelmiş, mest olmuştu. Gidiyordu ama elini ayağından ayırt edemiyordu.

Kervandan ayrıldı, İki dolu tulumla efendisinin yanına geldi.

Efendisi, onu, uzaktan beyazlamış görünce, şaşırdı. Şaşkınlığından o köyün halkını çağırdı.

"Bu su tulumu, bizim tulumumuz,' dedi. 'Deve de bizim devemiz. Fakat zenci yüzlü köle nereye gitti?"

'Bu uzaklardan gelen bir ay ki, yüzünün nuru, gündüzün ışığına vuruyor, onu aydınlatıyor.'

'Bizim köle nerede? Yolu mu şaşırdı! Yoksa onu bir kurt mu yedi?'

Köle karşısına gelince, Ona 'Sen kimsin?' diye sordu. 'Bir Yemenli misin? Yoksa Türk müsün?'

'Kölem nerede? Onu ne yaptın? Doğru söyle, hileye kalkma.'

Köle dedi ki: 'Senin köleni öldürmüş olsaydım, kendi ayağımla kanımı döktürmek için sana nasıl gelebilirdim?'

Efendi: 'Peki, benim kölem nerede?' diye sordu. Köle: 'İşte, burada, Senin kölen benim.' dedi. 'Allah'ın lütuf eli, benim yüzümü ağarttı, parlattı.'

Efendi: 'Hey' dedi, "Sen ne söylüyorsun? Kölem nerede? Doğru söylemekten başka çaren yok, yoksa benim elimden kurtulamazsın."

Köle dedi ki: 'Senin o köle ile aranda geçen sırları sana bir bir anlatayım, hepsini söyleyeyim.'

'Beni satın aldığın andan şimdiye kadar aramada geçenleri sana anlatayım.'

'Bilesin ki ben oyum, her ne kadar, gece gibi kapkara olan bedenimden parlak göz kamaştırıcı bir sabah doğmuşsa da, ben ruhi varlığımla aynı köleyim,'

'Bedenimin rengi değişti ama tertemiz olan ruhun ne rengi vardır, ne unsurlara bağlıdır, ne de toprağa mensuptur."

Divan-ı Kebir'in III. cildinin 1135 numaralı şiirinde:

"Kılıçlar üzerine zırhsız çırçıplak atılan sahabe Muhammed Muhtar'ın sunduğu iman şarabı ile mest olmuşlar, kendilerinden geçmişlerdi.

Hayır. bu söz yanlış oldu- Hz, Muhammed saki değildir İlâhî şarap ile dolu bir kadehti, iyi kişilere sakilik eden de Cenab-ı Hakk'tı."

Divan-ı Kebir'in II. cildinin 791 numaralı gazelinde de:

"Hz. Ahmed'in nuru, dünyada ne bir ateşe tapan bırakır, ne de bir Yahudi, O'nun devletinin gölgesi herkesin, bütün insanların üzerine düşsün, onları aydınlatsın.

Yolunu kaybeden İnsanların hepsini de imansızlık çölünden alırlar, yola getirirler- Hz. Mustafa sonsuzluğa kadar Hak yolunun kılavuzu olsun,"

Divan-ı Kebir'in I, cildinin 490 numaralı şiirinde:

“Dünya ve dünyanın işleri, baştan başa havadan ibaret. İyi kötü yapılan işlerin karşılığı havaya gider.

Fakat Hz. Muhammed’in getirdiği dine bak. Hicretten 650 yıl geçmiş, o hala durmada... Ne sağlam yapı! Ebû Leheb ve ona benzeyenlerin hiçbir şeyini göremezsin. Ancak ibret almak için hîkayeleri anlatılır."

Divan-ı Kebir’de Peygamberimiz hakkında bu beyitleri söyleyen Ha. Mevlâna Mesnevînin III. cildinde 1197 numaralı beyitle şu beyitle başlayan bölümünde aynı duygulan daha geniş olarak söylemiştir:

"Allah'ın lütfu, Muhammed Mustafa (sallallâhü aleyhi ve sellem) vadetmişti ki: **'Sen ölsen de, Kur'an ve İslâm dîni ölmez.**

Senin Kitabını, senin mucizeni, ben yüceltirim. Kur'an'a bir şey katmaya, Kur'an'dan bir şey eksiltmeye ben engel olurum,

Ben, seni iki dünyada da korurum. Sözlerini kınayanları terk eder onları hor ve hakir bir hale koyarım.

Kimsenin Kur'an'a bir harf ilave etmeye ve bir harf eksiltmeye gücü yetmeyecektir. Sen benden daha iyi bir koruyucu arama!

Senin şeref ve şanını günden güne artırırım. Senin adım altın ve gümüş üstüne bastırırım.

Senin için mescidler, minberler ve mihrablar yaptırırım. Sevgi yüzünden sana öyle lütuflarda bulunurum ki, senin kahrın benim kahrım olur, yani senin sevdiğin benim sevdiğim olur, senin sevmediğin, de benim sevmediğim saydır.

Şimdi, senin adını, korkudan gizli anıyorlar. Namaz vakti gelince gizli namaz kılıyorlar.

Lanetlenmiş müşriklerin korkusundan, dinin yer atında gizleniyor.

Ben ufukları minarelerle dolduracağım- Onların üstünden senin şerefli adını insanlara duyuracağım. Sana asi olanların iki gözünü kör edeceğim.

Kulların şehirler alacaklar, mevkiler bulacaklar, senin dinin yerden göklere kadar bütün dünyayı kaplayacaktır.

Ey Mustafa, sen, dinin hükmünü kaybedip ortadan kalkacağından korkma. Biz onu kıyamete kadar Bakî kılacağız.

Senin dinine kastedenler, senin Kur'an ve Hadislerine el uzatamayacaklardır. Ey Peygamberlerin şahı, için rahat olarak mübarek bir uyku ile uyu.

Sen, mezarında uyuyor gibisin, fakat nurun göklere Vurmuş, seninle savaşa girişecekler için, savaşa hazırlanmış.

Felsefecinin din aleyhinde söylediği sözleri, senin yay gibi olan nurun, oklar yağdırır, onu susturur.

Cenab-ı Hak vaad ettiğini, hatta, daha fazlasını yaptı. Hz. Peygamber mübarek hücresinde uyudu, fakat bahtı ve ikbali uyumadı."

Mevlâna bu beyitleri yedi asır önce söylemiş. Onun yaladığı zamanlarda İslâm memleketleri önce Haçlılar tarafından yakılmış, yıkılmış, sonra dokudan gelen Moğollar da vahşi kurtlar gibi saldırmışlardır. Camileri yakmışlar, Müslümanları kılıçtan geçirmişlerdi.

Dikkat edilirse en buhranlı zamanlarda bile Mevlâna bedbin, yani karamsar değil. "Mahvolduk!" demiyor İslâm'ın sonsuza kadar yaşayacağından bahsediyor. Bu görüşten ders almamız gerekir

Bugün de, İslâm'ın ilerlemesini çekemeyen Batılılar bu veya bu şekilde İslâm'ı baltalamak istemektedirler. İslâm'ın kalesi olan yurdumuzu da çökertmek amacı ile içimize kurt

düşürmekte, bölücü örgütleri beslemektedirler. Bizi birbirimize düşürerek, güzel Anadolu'muzu parçalamak için harekete geçimlerdir. **İslâm düşmanı olan Batılılar, Cezayir'de, Afganistan'da Müslümanları birbirine ile kırdırmaktadırlar, Bosnalılar Müslüman olmasalardı da Hıristiyan olsalardı insan haklarından dem vuran Avrupa milletlerinin gözü önünde zulme, işkenceye uğrarlar mıydı?** Bütün dünyanın gözü önünde televizyonlarda görülen Müslüman Filistinliler, senelerce Yahudilerin zulmüne, işkencesine maruz kalır mıydı?

Aziz Peygamber Efendimiz, kendi Ümmetini **"Ümmeti Merhume"** ezilen, zulüm gören ümmet olarak tavsif buyurmuşlardır. Böylece her devirde Ebu Cehillerin bulunacağını, her yerde Müslümanların zulüm görecelerini, ezileceklerini, hor görüleceklerini, yılmayacaklarını haber verdi. Müslümanların zulme, işkenceye sabırla dayanacaklarını fakat sonunda Hz. Muhammed'in getirdiği dinin sonsuza kadar yalayacağını müjdeledi.

Sh:37-48

Kaynak: Derleyen: Yrd. Doç. Dr. Nuri ŞİMŞEKLER, MEVLANA'NIN DÜŞÜNCE DÜNYASINDAN, T.C. K o n y a Valiliği İL Kültür v e Turizm Müdürlüğü Yayınları, 2. Baskı Aralık , 2005

Doğu Türkistan'da Türk katliamı

Ey mazlumlar üzülmeyin!

Güneş sizin için doğacaktır.

Hz. Mevlâna'ın müjdesi yakın zamanda tecelli edecektir.

Bir zamanlar balkanlarda bulunan kardeşlerimiz zülüm altında inliyordu.

Ne oldu?

Sovyetler dağıldı.

Şimdi sıra Çin'in dağılma vaktine gelmiştir.

ŞEYHU'L-İŞRÂK ŞİHABUDDÎN SÜHREVERDÎ MAKTÛL KADDESELLÂHÜ SIRRAHU'L AZÎZİN KASİDELERİ VE ŞİİRLERİ

KASÎDETU EBEDEN TEHUNNU İLEYKUMU'L-ERVÂHU

"Ebedî olarak ruhlar sizi özlerler;

Ve sizin kavuşmanız onların rahat ve mutluluğudur."

"Sizden sevgi ehlinin kalpleri size arzu duyar;

Sizin kavuşmanızın lezzetine sevinir."

"Vah aşıklara rahmete! Yüklendiler,

Heves ve sevginin örtüsünü, kendini rüsva edenler."

"Eğer sırrı ifşa ederlerse, onların kanları akıtılır.

Çünkü aynı şekilde **ifşacıların kanları akıtılır."**

"Ey dostlarım, sizin ifsad ettiğiniz kimseye,

Cefalarınız sebebiyle; visalden başka iyileşme yok artık."

"Karşılaşmanızla miskinlerinize cömertlik ediniz!

Sizin karşılaşmanız vaktinde dökülenler rahatlık ve huzur verir."

"Onlar gizleyip sustukları zaman, onlardan bahsederler,

Kan akıtan sefih kimseler, altın basanların yanında.."

"Onların aleyhinde düşmanlık için şahidler ortaya çıktı.

Halbuki o şahidlerin içinde onların işinin müşkiline açıklama vardır."

"Sizin için kanatlarını yerlere serdi. Halbuki onların üzerine, Kanatlarını yere sermekte kullanmak için hiç zorluk ve günah yoktur."

"Sizin Ona kavuşmanıza arzu ve iştiyaki vardır,

Onun yaptıklarına sizin razı olmanıza tamahı olarak."

"Ruhlar da Onun melekutuna arzu duyar;

Ve rahatlık vermediği halde, Ondan başkasıyla karşılaşmaya.. "

"İşte sanki onların cisimleri ve kalbleri,

Onun ışığında çıra ve kandil gibidirler."

"Bu canlıların hepsi karanlıktırlar; ancak,

Muhabbet ehli olanlar karanlıkta sabah gibidirler."

"Onların içinde, kim o vakitte anmakla ifşa ederse,

Onun kanı helaldir, kılıçlara mübahtır o."

"Kavuşmanın nuruyla gecenin zifiri karanlığından dönünüz.

Çünkü ayrılık gece, kavuşmak sabahtır."

"O, onları saflaştırdı ve onlar da onun için sıra sıra dizildiler. Çünkü, Onların kalblerinin nurunda kandil ve çıra vardır."

"Faydalanınız; vakit, sizin için hoş ve güzel olmuştur,

Şarab durulup berraklaşmış, kadehler de incelip devran etmiş olarak."

"Sarhoşluktan yalpalıyor, diyar diyar dolaşan ceylan olarak,

Ve şarab ve meyva onun yolunda olduğu halde.."

"Yine Onun gelişinde leziz petekteki bal olduğu halde.. Ve Ortaya çıkmış olarak, en güzel yakutlardan yapılmış kadehler.."

"Aşıklara hiçbir günah yoktur, şayet heves onlara galip olsa,

Onların gizleyip susmalarına.. Bu aşkı artırır ve onlar mutlu olurlar."

"Onlar nefislerine cömert davrandılar; ona cimrilik etmediler,

Cömert davrananın karlı ve kazançlı olduğunu bildikleri için.."

"Hakîkatlerin davetçisi onları öyle bir davetle davet etti ki,

Onlar o hakîkatlerle aşina olarak sabahladılar ve rahatladılar."

"Vefanın yolları üzerine bineklerine binip yürüdüler. İşte gözyaşları, Bir deniz; arzularının şiddeti, gemiyi sürükleyip götüren bir rüzgar.."

"Allah'a and olsun! Onlar Onun kapısında durmak istemediler;

Tâki, onlara anahtar verilmiş olarak davet edilinceye dek.."

"Onlar sevgililerini anmaksızın coşup kendilerinden geçmezler,

Ebedî olarak.. Çünkü onların bütün zamanları ferah ve huzurdur."

"Ey dostum! Sevene kınanma olmaz,

Şayet kavuşmanın ufkunda sabah aydınlanırsa.."

"Onlar, zatlarının şahidleri kaybolmuş olduğu halde hazır oldular, Akabinde Onu gördükleri için perdeleri yırttılar ve çığlık attılar."

"O da onları kendilerinden yok etti, onlar için açılmış olduğu halde, Bâkîliğin perdeleri..

Böylelikle ruhlar yok olup gözden kayboldular."

"Onlar, kendilerinin benzeri olmasalar da taklit edip benzeştiler. Çünkü şereflilere benzemeye çalışıp taklit etmek kurtuluştur."

"Kalk, ey içki arkadaşı, şaraba! Ona gizlice seslen,

Kendi kabında..! Kadehler dönüp devran etmiş olduğu halde."

"İkramın şerefinden biri de, millete küple vermektir.

Toprağı sürenin ayağını basıp ezdiği hiçbir şarap yoktur."

"O, kadîm aşkın şarabıdır; ve son hedefidir

Kadeh arkadaşının maksadının.. Artık, ne güzeldir, bu rahat!"

"O, ilk kez, ebedî kalınan yerde Adem'i şarhoş etmişti.

Halbuki Onun üzerinde hil'at ve şal vardı, o şarabtan.."

"Yine aynı şekilde Nûh'u da gemide sarhoş etmişti o.

Onun da bu yüzden çığlık ve feryadı vardır."

AÇIKLAMA

"Ebeden Tehunnu İleykumu'l-Ervâhu" matlaıyla başlayan hâ (ح) revîli bu kasidesinde Sühreverdî, hakîkat ve o hakîkate ulaşmayı, kendisinin yaşadığı tecrübeleri, zevk ve heyecanla, iştiyak ve arzu uyandıracak bir tarzda dile getirmektedir.

Sühreverdî'nin en meşhur kasidesi olan bu kasidede Şeyhu'l-İşrâk, felsefesini sanki özetlemiş, nesir eserlerinde anlattığı yolun heyecanını müteellih olmaya talib olana tattırmaya çalışmıştır. Bunu yaparken, belki de risalelerinde görülenden daha fazla sembolik ifadeler kullanmış, mecâz ve istiârelere yer vermiştir. Nazmın bir gereği ve güzelliği olarak mana ve lafızda değişik edebî sanatlar kullanmıştır.

Kasidedeki temel konu, ilahi aşk, onun sarhoşluğu ve şarabının bütün aleme yayılmış oluşudur. Genel olarak bakıldığında Sühreverdî, sanki ilahi aşk şarabını felsefesinin temeli olan nurun yerinde kullanmış ve onun vücûdun kendisi olduğunu; onu içenin varlığa geldiğini haber vermiştir. Bu kasidede nuru ilahi aşk şarabıyla özdeşleştirmiş veya diğer bir ifade ile eserlerindeki saf nuru bu kasidede saf sevgi olarak ifade etmiştir, denilebilir. Ona göre, kimileri burada bahsettiği saf sevginin aşk şarabıyla sarhoşluktadır, kimileri de sarhoş olduğunun farkında.. Sarhoşluk ve ayık olma hali, sanki ariye olarak vücûda gelmek ve kendisinden sonrakilerde vahdet-i vücûd olarak sistemleşecek olan aslında fenada olma haliyle açıklanabilir. Çünkü Sühreverdî, sarhoşluğunun farkında olanlara da bu sırrı saklamaları ve ifşa etmemeleri gerektiğini söylemektedir.

Bu temel konunun ilerlemesi ve gelişmesindeki ahenk de, kasidede açıktır. İbarede lafızlar ve lafızların oluşturduğu şiirsel ahenk görülmektedir. Bu ahenk içinde ruhi bir sevginin infialleri, acıları, acılarındaki hazları; Sühreverdî'nin vicdanî olarak kendi tecrübelerinde hissettiklerini okuyucusuna tat veren bir musiki ve birbirine bağlı tecrübelerin oluşturduğu bir senfoni

şeklinde serdedilmektedir. Nihayet kaside, bu sevginin zirvesinde, kendi tecrübelerine davetle ve yaşadıklarının yüceliğini ortaya koyan misallerle son bulmaktadır.

Şiirin konusundaki birlik, aslında nura davetten başlayarak okuyucusunun şuurunu bir halden başka yüksek bir hale, bir konudan diğer bir konuya sevkederek oluşur. Bu akış içindeki şiirle Sühreverdî, çağdaşı olduğu diğer şarab ve aşk şairlerinden ayrılır. Çünkü o, bu kasidesinde, aşk ve şarabını sembolik anlamlarıyla nurun ve inikas eden şuaları yerinde hakîkate ulaşmayı göstermek için vasıta olarak kullanmış ve okuyucusunu buna davet etmiştir. Dolayısıyla kasidenin şiirsel şekli, manalarında anlatılan tecrübelerin birbirini takip etmesi gibi, ahenk ve musiki olarak da son derece yüksektir. Şeklindeki üslubun muhteşemliğinin yanında, Sühreverdî'nin duygu ve düşüncelerini tasviri de tesirli bir anlatım içerir.

Nurun kavuşmayı özlemesi ve arzu duymasının yanında, aşıkların kendilerini rüsva etmeleri, aşkını ifşa edenlerin kanının akıtılması.. Ancak bu dökülen kanların huzur ve rahatlık verişi..

İşte buradan itibaren sanki Hallac'ı ve onu öldürenleri kıyaslamaktadır. Öldürenlerin şahidleri olan Hallac'ın dostları, meselenin çözümüdürler aslında, Sühreverdî'ye göre.. O kanı akıtılan, saf nurla aynı olunca; onun, yani kanı akıtılanın, kendisine şahidlik edenlerin kavuşmasına arzusu ortaya çıkar. Çünkü dostları O'nun nurunun yanında çıra ve kandiller gibidirler artık..

Aydınlık ve karanlık, sabah ve gece; tıpkı kavuşmak ve ayrılıktır. Bunu böyle bilip anladıktan sonra faydalanmaya ve vakti değerlendirmeye yönelmek lazımdır. Artık Sühreverdî, aşk ve muhabbetten şarab ve kadeh tasvirine döner. Şarab, yani önceki tasvirindeki nur; kadehler, yani cisim ve kalbler ortalıkta dolaşırken dolmak için beklemektedir; berraklaşmıştır.

Buradan itibaren Sühreverdî, her bir şatırda kendi tecrübelerini aktararak aşkın elem ve ızdırabını, o ızdırabın lezzetini aktarmaya başlar. Bu, davet edilinceye kadar sürer. Artık davetten sonra perdeler ortadan kalkar ve hayretle, haşyetle bağırırlar. Saf nura kavuşup zulmetten kurtulunca ya da onun kasidedeki ifadesiyle aşkta fani olup, sonra aşk olarak baki olunca, ruhların gözden kaybolmasıyla, kesret yok olur.

îşte bütün bunları sağlayan aşk şarabı, eserlerindeki ifadesiyle nur, en son maksaddır. Buraya vasıl olunca huzur hasıl olur. İnsanlığın iki babası Adem ve Nuh da bu huzurun sarhoşluğuyla feryad etmişlerdi.

BÂNET SUÂD (: KASÎDE-İ BÜRDE) VE SÜHREVERDÎ'NİN TAHMÎSİ

Bânet Suâd Kasidesi, İslam dünyasında geniş bir alakaya ulaşmış, bir çok şerh ve taliki yapılmıştır. Dinî ve edebî çevrelerde şöhreti o kadar artmıştır ki, şairler onunla muarazaya, taştîr ve tahmîse gayret etmişlerdir.4 Ka'b b. Züheyr'in (ö. 26/645) bu kasidesine hürmet ve hizmeti müslümanlar kutsal bir miras olarak kabullenmişlerdir. Ebü Câfer Bîrî Endülüsî, kendi üstadlarından şöyle nakletmektedir:

"Alimlerden birisi, meclislerinde konuşmasına Bânet Suâd Kasidesini okuyarak başlardı. Bunun sebebi sorulduğunda şu cevabı vermiştir:

4Muâraza, vezin ve kafiyesi uyan şiire denilirken, *taştîr,* daha önce söylenmiş bir şiirin mısraına bir mısra ilave etmek, *tahmîs* de, önceden söylenmiş bir manzumenin her beytini matla'da her iki mısraı ile, diğerlerinde yalnız birinci mısraı ile aynı kafiyede olmak üzere beytin başına üç mısra ilave ederek beş mısraya çıkarmaktır.

‘Rasulullah sallallahu aleyhi ve sellem’i rüyamda gördü

“YA RASULALLAH, KA ’B ’IN KASİDESİNİ OKUYAYIM Mİ? ”

diye sordu

“EVET, BEN KA’B’IN KASİDESİNİ SEVİYORUM, O KASİDEYİ SEVENİ DE SEVİYORUM!”

buyurdular. Bunun üzerine her gün okuyacağıma dair Allah’a söz verdi’ Şairler, ilk söylendiği günden bu güne kadar, Rasulullah’ın huzurunda söylenmiş olmasından bereket umarak, onun sözlerine uyarlar ve onun tarzına uygun şiirler söylerler.”

[Zeki Mübârek, el-Medâihu’n-Nebeviyye, Matbaatu Mustafâ Bâbî Halebî ve Evlâduhü, Mısır 1935, s. 26.]

Reşîduddîn Ebu’l-Hasen Yahya b. Ali Makdisî de, Endülüsî’nin anlattığına benzer başka bir rivayet nakletmektedir: “Bağdat’ta Şeyh Abdulkadir Cîlî kuddise sırruh’un yanındaydı Her gece zikrin akabinde Bânet Suâdu kasidesini inşâd ediyor, sonra bununla vecde giriyordu.

Birgün bunu kendisine sordu

‘Rasulullah sallallahu aleyhi ve sellem’ı rüyada gördü Bu kaside önünde inşâd ediliyordu.

‘O SENİN MEDHİN MİDİR, YA RASULALLAH! ’ **diye sordum,**

‘EVET; KİM ÜÇ KERE SÖYLERSE MAĞFİRET OLUNUR, ONU BIRAKMA!’

buyurdu.

Ben de, hayatım boyunca zikrin akabinde onu terketmemeye yemin etti’ İşte o mübarek kaside, Şeyh İmam Kutbu’l-Evliya Şihabuddîn Sühreverdî kuddise sırruhu’l-azîz ve Şeyh Mardînî rahimehullahu Teâlâ rahmeten vâsiaten’in iki tahmîsiyle birlikte şudur: (Buradan itibaren tahmis başlamaktadır.)’ “[5]

Bânet Suâd (: Kasîde-i Bürde) Kasidesi

Ka’b, zeki, karşısında muaraza yapılamayan bir şairdi. Kardeşi Büceyr müslüman olmuş ve Mekke’nin fethine katılmıştı. Ka’b, kardeşine İslam’dan dönmesini emreden bir mektup gönderdi. Bu mektup Hazreti Peygamber sallallâhü aleyhi ve selleme ulaşınca, onun öldürülmesini emretti. Büceyr, haberi kardeşine ulaştırdı ve müslüman olmasını önerdi. Ka’b, Rasulullah’a geldi. Önce Hazreti Ebû Bekr’e uğradı. Mescidde, Hazreti Peygamber sabah namazını bitirip selam verince, Ka’b sarığıyla yüzü örtülmüş olarak getirildi.

“Ya Rasulallah, işte bu, İslam üzere sana biat etmeye gelmiş bir adamdır,” diyen Ka’b’a,

---

5 Sühreverdî, Şihabuddîn Yahya b. Habeş, ***Munîl al-is’âf wa-l-is’âd fî tahmîs Bânet Su’âd,*** Tübingen 137/5, varak. 34a; Sühreverdî’nin Bânet Suâd kasidesine tahmis olan ***Munîl al-is ’âf wa- l-is’âd fî tahmîs Bânet Su’âd*** adlı eseri, bütün kaynakların ittifakıyla Şeyhu’l-Maktul Şihabuddîn Sühreverdî’ye aittir. Ancak dört nüshası tesbit edilebilen eserin nüshaları Brockelman’a göre Tübingen 137/5 ve Gotha 2227 numaralarda, Ritter’e göre ayrıca Paris 1620 (f.60-65) ve 3248 (f.96-110) numaralarda kayıtlı nüshalardır: Brockelman, ***GAL. Supp.,*** c. II, s. 783; Sezgin, ***GAS,*** c. II, s. 234; Vajda, ***Index General*** s. 504.

Hazreti Peygamber elini uzattınca, O da yüzünden örtüyü kaldırdı ve **"Bu yer, sana sığınanın yeridir, ya Rasulallah, Ben Ka'b b. Züheyr'im!"** dedi. **Ensar hücum ettiler ve önceden Rasulullah'a söylediği sözlerden dolayı ağır sözler söylediler.** Muhacirler ise, Müslüman olmasına ve Peygamber'in ona eminlik vermesine sevindiler. Ka'b, işte bu kasideyi o esnada söyledi:[6]

"Suâd benden uzaklaştı; bugün kalbim hasta, kırık, onun izinde kurtulması imkansız, ayağı bağlı bir esir!."

Ka'b b. Züheyr kasidesini tesbîb de denilen nesîb; Rasulullah'ın medhi ve muhacirlerin medhi olmak üzere üç kısım olarak söylemiştir. Kasidenin nesîb kısmı yukarıda zikrettiğimiz birinci beyitten başlayıp otuzsekizinci beyt olan

"Her kadının oğlu, sağlık ve selameti ne kadar uzasa da, bir gün o eğri tahta üzerinde taşınacaktır," beytine kadar devam eder.

Medh kısmının ilk bölümü olan Rasulullah'a medh ise,

"Rasulullah'ın kanımın akıtılmasını emrettiği bana haber verildi. Hal böyleyken Rasulullah'ın huzurunda ise, af ve müsamaha umulur," denilen otuzdokuzuncu beytten,

"Şüphesiz Rasulullah, nuruyla aydınlanılan, Allah'ın keskin kılıçlarından, sıyrılmış bir kılıçtır," dediği ellibirinci beyte kadar; muhacirlerin medhi ise,

"Kureyşten asalet ve şerefiyle tanınmış bir topluluk içindeki sözcüleri, Mekke vadisinde müslüman oldukları vakit, 'hicret edin!' dedi," beyti olan elliikinci beytle başlayıp, kasidenin son beytine kadardır:

"Harpte onlar, ancak göğüslerinden vurulurlar. Onların ölüm denizine dalmaktan hiç korkuları yoktur!"

TAHMİS VE SÜHREVERDÎ'NİN TAHMÎSİ

Bânet Suâdu Kasidesine muaraza ve taştir yapanlar olduğu gibi tahmîs yapanlar da vardır. Şeyhu'l-İşrâk Sühreverdî de, tahmîs yapanlardan biridir. Sühreverdî'nin tahmîsi günümüzde halen yazma halindedir. Bu yazmalardan ikisi Tübingen ve Gotha kütüphanelerinde, diğer ikisi de Paris kütüphanesinde bulunmaktadır.[7] Bizim ulaşabildiğimiz Tübingen 137/5 numarada kayıtlı yazma nüshadaki tahmîsin birçok risalelerden oluşan bir mecmuanın içinde birlikte istinsah edilmiş olduğunu görüyoruz. Tahmîsin başladığı kısmın ilk varağı bulunmadığı gibi, sonunda da ferağ kaydına rastlanmadığı için kimin istinsahı olduğunu ve hangi amaçla Fahruddîn Irâkî ve Şihâbuddîn Sühreverdî Maktûl'un tahmislerinin birleştirildiğini tesbit edemedik. Çünkü eser, Makdisî'nin, Şeyh Abdulkadir Cîlî'den kasidenin şerefi ve kıymetine dair bir ön açıklamayı ihtiva eden mukaddimeyle beraber Şihabuddîn Sühreverdî ve Şeyhu'l-Maktûl'un muasırı Şeyh Fahruddîn Irâkî'nin tahmîslerini birleştirerek Bânet Suâdu'nun bir rivayetini vermektedir. İfade edilen sıraya uyarak iki tahmîsin

---

6 İbn Kuteybe, Ebû Muhammed Abdullah b. Müslim, ***eş-Şi'ru ve'ş-Şuarâ,*** Dâru Îhyâi'l-Ulûm, V. Baskı, Beyrut 1994, s. 84.

7 Eserin nüshaları Tübingen 137/5, Gotha 2227, Paris 1620 (f.60-65) ve 3248 (f.96-110) numaralarda kayıtlı yazmalardır: Brockelmann, ***GAL,*** c. II, s. 783; Sezgin, ***GAS,*** c. II, s. 234; Vajda, ***Index General*** s. 504.

oluşturduğu, kaside beytinden önce zikredilen altı mısranın ilk üçünün Sühreverdî'ye, ikinci üç mısraının Irâkî'ye ait olduğunu düşünüyoruz. Bu nedenle önce tahmîsin ne olduğunu açıklamak gerekmektedir. Çünkü bu birleştirme istinsah edilen nüshadan ibaret olsa bile, şekil olarak tahmisin bozulmasına sebep olmaktadır. Her iki şairin tahmisinin ayrı ayrı Banet Suadu'yla birleştirilerek değerlendirilmesinin neticesi, ikisinin de müstakil birer tahmis olduğudur.

Aslında Arap şiirinde, eskiden "müsemmat" denilen bir tür vardır. Müsemmat, şairin musarra'(iki kafiyeli) bir beytle başlayıp, sonra musarra' beytin kafiyesinin dışında dört kısım daha getirmesi, daha sonra başladığı kafiye cinsinden bir kısmı tekrarlamasıdır. Bu kasidenin sonuna kadar böyle devam eder. Tasmîtte tekrarlanan, kasidenin adını aldığı kafiye, amûdu'l-kasîde (kasidenin direkleri) diye adlandırılır.[8]

Tasmîtte, bu muhammes türü şart değildir. Çünkü, tahmîs kasidenin matlaında aynı kafiye üzere beş beyit getirme, sonra dört kasîme (benzer beyit) getirip, onları amûdu'l-kasîdenin bulunduğu beyte tabi etmeleridir. Sonraki belağat alimleri ve edebiyatçılar tahmîsi beş cüz olana tahsis etmişlerdir.[9] Buna göre kasidenin matlaında her iki mısrayla kafiyeli üç mısra, daha sonraki beyitlerde ise, ilk mısrayla kafiyeli üç mısrayı beyitten önce zikrederek beş mısraya çıkarmaya tahmîs denilir.

Sühreverdî de, Bânet Suâdu'ya tahmisinde matla'da beytin her iki mısraı ile kafiyeli olarak, diğerlerinde yalnız beytin birinci mısraı ile aynı kafiyede olmak üzere üç mısra ilave ederek inşâd etmiştir. Elimizdeki nüshada iki tahmîs birleştirilerek yazılmış olmasına rağmen Sühreverdî'nin tahmîsinin Irâkî'nin tahmîsinden önce zikredilmiş olduğunu düşünüyoruz.

İşte ***Mûnîl al-is 'âf wa-l-is 'âdfî tahmîs Bânet Su 'âd*** adlı tahmîsinin birinci beyti olan matla'da şöyle söylemektedir:

"Yağmurun akışı, vecd ve hastalık kendisinde birlikte bulunan Necd'edir. Şevkin esiri olanın şifa verecek olan sudan ayrılığı makuldür. Küçük çukurun ortasının üstündeki kanal (su yolu), sağnak yağmurla solmuştur. Suad benden uzaklaştı. Bugün kalbim hasta ve kırık.. Onun için de kurtulması imkansız, ayağı bağlı bir esirdir."[10]

**

BİR BAŞKA KASİDESİ

> "Beni ölmüş olarak görüp, hüzünlü olduğumu sandığından dolayı bana ağlayan arkadaşlarıma şöyle söyleyin:"

---

8 Râfiî, Mustafa Sâdık, ***TârîhuÂdâbi'l-Arab,*** Dâru'l-Kütübi'l-Arabî, Beyrut 1974, c. III, s. 385.

9 Râfiî, ***a.g.e.,*** c. III, s. 386.

10 Kaynaklarda dört nüshasına işaret edilen tahmisin kütüphanelerimizde hiçbir nüshasının bulunmaması ve ancak içlerinden yalnız birine, Tübingen nüshasına ulaşabilmemiz, nüshalar arasındaki farklılıkları, tahmis hakkında daha kesin ve ayrıntılı bilgilere ulaşmamıza imkan vermemiştir. Bunun yanısıra, ulaşabildiğimiz Tübingen nüshasının mikro-filminin, muhtemelen aslından kaynaklanan, büyük bölümünün solgun oluşundan dolayı tarafımızdan okunamaması nedeniyle, hatadan sakınmak için eseri tanıtmak amacıyla ilk beş mısrası nakledilmiştir.

“Beni ölü sanmayın! Allah’a and olsun, ölü olan ben değilim.”

“Ben bir serçeyim, bu da kafesimdir. Ondan uçtum, böylece o rehin olarak yalnız kaldı.”

“Ben ise bugün dolmuş olarak kurtuluyorum ve burada apaçık Allah’ı görüyorum.”

“Nefisleri cesedlerinden çıkartın, Hakk’ı Hakk olarak apaçık görmeniz için..”

“Ölümün sarhoşluğu sizi yönetmesin. Çünkü o, sadece buradan naklolunmaktan başka birşey değildir.”

“Bizdeki bütün ruhların unsuru bir tekdir. Ve yine aynı şekilde, cisimler de amcalarımızın cisimleridir.”

“Ben kendimi sizden başkası olarak görmüyorum. İnancım odur ki, sizler de ancak bensiniz.”

“İşte ne zaman bir hayır vuku bulsa bizim lehimizedir. Ne zaman da bir şer vuku bulsa bizim yüzümüzdendir.”

“Bana merhamet ediniz, kendi nefislerinize merhamet edersiniz. Biliniz ki, sizler bizim izimizdesiniz.”

“Kim beni görürse, kendisini kuvvetlendirsin. Dünya, ancak yokluğun boynuzu üzerindedir.”

“Size benim sözümden bir cümle gerekir: Allah’ın selameti övgüdür ve yüceltmedir.”

**

ŞEYHU’L-İŞRÂK’İN BU KASİDEYİ ÖLDÜRÜLDÜĞÜ ZAMAN SÖYLEDİĞİ KASİDE

İbn Ebî Useybia, Şeyhu’l-İşrâk’in bu kasideyi öldürüldüğü zaman söylediğini kaydetmektedir [11].

“(Ey tâlib olan!) Nimetleri kazan! Çünkü ömrün tükeniyor.

Dünyayı ganimet bil, çünkü dâimî değil!”

“Bir lezzeti elde ettiğin zaman, onun için hazırlan!

Hatalı ve çürümüş olan seni hevesinden alıkoymasın.”

“Ve güzel koku verenle beraber olan parlak parıltıya ulaş!

Çünkü senin dünyan ancak değişip duran tek bir gündür.”

“Senin düşmanın yemyeşil bahçelerde sürekli içip durur,

Ve sen, korkutulan seni engellediği zaman hiç pişman olmazsın!”

“Kaç millet helak oldu, kaç yurt bomboş kaldı!

---

11 İbn Ebî Useybia, *Uyûnu’l-Enbâ’*, s. 645.

Kaç mescid harap oldu ve kaç ömür de hatıra oldu!”

“Sizin ezelî olarak bir şeriat getirmiş Nebî’niz vardır.

Ve niceleri o şeriate rahmet okudular ve kulluk ettiler!”

**

ŞİİRLERİ

Sühreverdî, Hallac’ın meâda (: yeniden dirilmeye) işaret ettiği beyitleri:

“Beni öldürün, ey dostlarım! Çünkü benim hayatım ölümümdedir.

Hayatım ölümümdedir, ölümüm de hayatımda..”

**

“Heykel olan cisim, nur olan öz-can, ihtiyaçsız ruh, yargılayıcı ve bilendir,

O! Ruhla rablerine döndü, heykel toprakta çürümüş olarak kaldı.”

**

“Ayrılma ve birleşme olmayan Allah’a hamdolsun!

İşte bu bizim ayniyyet makamımızın anlamıdır.”

**

‘Bana kalbimden teğanni ile seslendi, ben de onun teğannisi gibi teğanni ettim;

Ve onların oldukları yerde biz olduk, bizim olduğumuz yerde onlar oldular.’”

Kaynak: Rifat OKUDAN İşrak Filozofu Sühreverdî Maktûl Ve Eserlerindeki Üslup Ve Belağat, T.C. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, (Doktora Tezi) ,2001, Isparta

[slideshare id=50112371&doc=irak-filozofu-suhreverdi-maktul-ve-eserlerinden-uslup-ve-belaat-ismail-yakt-150702214628-lva1-app6892&type=d]

İKİ HİKAYENİN TASAVVUFÎ ANALİZİ

Hzl: Rifat OKUDAN

SALAMON VE ABSAL VE ANALİZİ

Şeyhu'l-İşrâk Sühreverdî Maktûl'un bahsettiği İbn Sînâ'nın ***Salamon ve Absal*** kıssası da, izah edileceği üzere, ***Hayy b. Yakzan*** 'daki gibi, insânî tabiat ve huylarla akıl ve kalb arasındaki mücadeleyi sembollerle anlatır.

Hikayenin aslı Yunancadır. Huneyn b. İshak tarafından Arapça'ya çevrilmiş ve İbn Sînâ da bu isimle bir hikaye telif etmiştir.

Hikaye özetle şöyledir:

Salamon ve Absal iki kardeştirler. Absal, yaş olarak daha küçüktür ve kardeşinin kucağında büyümüş ve terbiye görmüştür. Güzel yüzlü, akıllı, edebli, bilgili, iffetli ve cesaretli bir genç olarak yetişmiştir.

Salamon'un karısı Absal'a aşık olur ve kocasına, Onu, çocuklarını yetiştirmesi için ailesi içine katmasını önerir. Salamon bunu kabul eder ve kardeşine, karısının annesi yerinde olduğunu söyler.

Absal razı olur. Salamon'un karısı Absal'a çok iyi davranır, ancak Onunla yalnız kalınca aşkını izhar eder. Absal bundan kendini korur.

Salamon'un karısı bunu görünce kocasına, kardeşini kendi kız kardeşiyle evlendirmesini önerir, sonra da kız kardeşine, Onu Absal'la yalnızca Ona koca olması için evlendirmediğini, bilakis Absal'da Onunla eş ve ortak olacağını söyler.

Zifaf gecesinde, Salamon'un karısı kız kardeşinin yerine geçer ve Absal'a sarılmaya, göğsünü Onun göğsüne değdirmeye başlar. Tam bu sırada gökyüzünde bir şimşek parlar, Absal şimşeğin ışığıyla Onun yüzünü görür ve hemen yanından çıkar, kardeşinden kendisini askere almasını ister.

O da Absal'ı ordu komutanlığına atar. Birçok harplere katılır, birçok ülkeleri fetheder. Sonra, zafer taçlarıyla vatanına döner. Kardeşinin karısının kendisini unuttuğunu sanmaktadır. Fakat kadının sevgisi yeniden canlanır ve aynı şeyleri yapmayı arzular. Absal bundan da imtina eder ve ikinci sefer harbe gider.

Salamon'un karısı sevgisinden ümidini kesince, orda komutanlarıyla Absal'ı yalnız bırakıp ihanet etmeleri için gizlice anlaşma yapar. Onlar bunu yapınca düşmanlar zafere ulaşır, komutanlar Absal'ı yaralı olarak yalnız başına terkederler. Vahşi hayvanlardan biri, kendi kendine yaşayıp iyileşinceye dek Ona süt vererek şefkat eder.

Absal, Salamon'a döner, O da şefkat gösterir. İhanet eden komutanlar yargılanarak cezalandırılır. Bunun üzerine Salamon'un karısı, aşçı ve yemeğe bakan hizmetçiyle anlaşır. Onlar Absal'a ölümüne dek zehir verirler.

Absal'ın ölümünden Salamon çok kederlenir ve Meliklikten ayrılıp Rabb'ine ibadet etmeye başlar. Bir müddet sonra Allah, kendisini işin gerçeğine muttali eder. Salamon da, karısı, aşçı ve kardeşinin yemeğine bakan hizmetçiye kardeşine yaptıklarını yapar.

[Ahmed Emîn, Hayy b. Yakzan li Íbn Sînâ ve Íbn Tufeyl ve's-Sühreverdî, s. 113-114/dipn:1.].

Hikayede, ***Salamon nefs-i natıkayı, Absal nazarî aklı, Salamon'un karısı şehvet ve gazabı emreden bedenî kuvveyi, Absal'a olan aşkı bedenî kuvvenin aklın kendisine boyun eğmesi isteğini, Absal'ın kaçması ve imtina etmesi aklın yüceliğini, Salamon'un karısının kız kardeşi bedenî kuvvenin benzerleri olan nûrânî varlıkları, parlayan şimşek insanı bir andan diğerine çevirip pişmanlık hissini veren ilâhî korumayı sembolize etmektedir***.

Absal'ın ülkeleri fethi melekût-i a'lâya nefsî bir muttali olmanın sembolüdür. Vahşi bir hayvanın sütüyle beslenmesi ilâhî akışları sembolik olarak ifade eder. Aşçı gazabî kuvve, yemeğine bakan hizmetçi de şehevî kuvvedir. Bunların Absal'ın öldürülmesi için anlaşıp bir araya gelmeleri, bu kuvvelerin akla galip olma isteklerinin, Salamon'un onları helak etmesi de sonunda nefsin bedenî kuvvelere galibiyetinin sembolüdür.

Hayy b. Yakzan hikayesi ise, özünde ***İmen Deris*** (: İnsanların Koruyucusu) isimli Homlus'a ait Yunanca bir kitaba benzemektedir. Kitap, Eflatunculuk ile Eski

Mısır felsefesinin içiçe olduğu diyaloglardan ibarettir. ***Tarîhu'l-Hukemâ'da*** İbnu'l- Kıftî'nin buna işaret ettiği belirtilmektedir [Ahmed Emîn, a.g.e., s. 16..]

İbn Sînâ'nın talebesi Ebû Mansur b. Zeyle Isfehânî (ö. 440/1048), Hayy'ı "nefs-i küllî", Yakzan'ı "akl" olarak açıklamaktadır[Ülken, Hilmi Ziya, ***"İbn Sina'nın Felsefesi", Felsefe Arkivi,*** Sayı: 22-23, Edebiyat Fakültesi Matbaası, İstanbul 1981, s. 81.

] . İbn Sînâ'nın ***Hayy b. Yakzan*** hikayesinde özetle, tenezzüh ve manevî arınma için çıkmış bir topluluğu anlatır. Onlara güzel yüzlü, mütevazin bedenli, geçen senelerin ve seyahatlerin tecrübeler kazandırdığı heybetli bir Şeyh yol göstermekte, rehberlik etmektedir. Bu vakur, heybetli Şeyh'in ismi Hayy b. Yakzan'dır. İbn Sînâ, bu Şeyh'le yılların ve seyahatlerin tecrübeler kazandırdığı aklı sembolize eder.

Hikayedeki yolculuğa eşlik edenler, şahıslar değillerdir. Eşlik eden refakatçiler şehvetler, tabiatlar, huylar ve diğer insânî melekelerdir. Yolculuk yapanlar arasındaki mücadele ve Hayy b. Yakzan'a anlatılanlar da, çoğunlukla insan tabiatları, şehvetleriyle, kalbi ve aklı arasında meydana gelen mücadelelerden ibarettir.

'HAYY B. YAKZAN' HİKAYESİNİN ANALİZİ

Hikaye için bkz: http://www.derindusunce.org/2008/07/11/hayy-bin-yakzan/

'Hayy b. Yakzan' kıssasında isminden de anlaşılacağı gibi mücerred bir hikayeden daha ziyade sembolik olarak varlığın varoluş süreci ve bunu idrak etmek anlatılmaktadır. 'Yakzan'(: yani uyanık olan), el-Vacibu'l-Vücûd olandan varlığın hayat bulmasını, sudurunu ve İşrâkini sembolize eder. Sanki bu "(O) kendisine hiç dalgınlık ve uyku gelmeyen, mutlak diri ve her şeyi idare edendir," [Kur'ân-ı Kerîm, Bakara, 2:255.] ayetinden anlaşılan, Mutlak Diri olandan bir uyanış ve doğuşu telmih etmektedir. Kıssadaki 'Hayy' ise, doğuştan ve sudurdan sonraki varlık kategorilerinden birinde hayat bulan, vücûda gelen aklı sembolize eder. 'İbn' kelimesine isnadı ise tıpkı ***İncil'de*** olduğu gibi başkasının var etmesiyle hayat bulanın kendi kendine var olan ve varlığı zorunlu olanın hakimiyeti ve iradesiyle var olduğuna bir işarettir. Bu durumda 'ibn' kelimesinin izafesi O'nun hükmü ve emri altında olmayı sembolize ediyor,

demektir. Aslında 'Hayy' küllî bir mana ile O'nun yarattığı bütün varlıkları sembolik olarak ifade ettiği gibi, bu bağlamda, daha sonraları İşrâkçilerin ***Nur-u Evvel, filozofların Akl-ı Evvel, sufilerin Nur-u Muhammediye veya Hakîkat-i Muhammediye dediği ilk zuhur eden nuru ifade etmektedir.*** Çünkü birden ancak bir sudur eder.

Bu varlığı zorunlu olanın iradesiyle, cüz'i olanların külli bir akıldan zuhurunun idrakini Sühreverdî, Aristotales dediği rüyasında görüp kendisini irşad etmesini istediği zattan nakletmektedir. Sühreverdî der ki:

"Bir çok fikirler ve riyazetle meşguliyetimin fazla olduğu ve bana ilim meselesinin anlaşılması zor geldiği, Kitap'ta bahsedilenin de bir öneri vermediği bir gece, bana rüyaya benzer bir hal oldu.... Bana şöyle dedi:

'Nefsin bütün suretleri küllidir (: tümel); her ne kadar bir çok külliden terkiplenmiş ise de, yine kendinde şirketi engellemez. Şayet şirketin [ortaklığın] engellendiği farzedilirse, başka bir engelden dolayıdır. Zatın kendisi şirketi engellediği halde sen zatını müdriksin. Öyleyse bu idrak suret sebebiyle değildir.' Ben, 'ben'in anlamını idrak ediyorum deyince, şöyle dedi: ' 'ben'in mefhumu, hakîkatiyle, mefhumunda şirketi engellemez. Bilirsin ki; cüz'i (: tikel), cüz'i olarak küllidir; 'ben' ve 'biz'in cüz'i işaretler değil, mücerred mefhumlar olmaları bakımından ma'kul olan külli anlamları vardır'. Ben, öyleyse bu nasıl olur, dedim. O da, ' senin zatını bilmen kendi zatından başka bir kuvve ile olunca, sen, seni zatını müdrik olarak bilirsin, başka değil; mutabık olan eserle de değil, mutabık olmayan eserle de değil. Bu takdirde, sen hem akıl, hem akleden, hem de akledilensin,' dedi... Sonra bana dedi ki: 'İlim, vücûdun mefhumu olduğu yerde onun kemaliy etidir, çokluğu gerektirmez. Bundan dolayı Vacib (: zorunlu varlık) için vücûd zorunludur. Çünkü vücûdu (: varlık) vacib (: zorunlu) olanın zatı maddeden mücerreddir. O, saf varlıktır (: el-vücûdu'l-baht)..'.."[Sühreverdî, "Kitâbu't-Telvîhât", s. 70-72.]

Kaynak: Rifat OKUDAN İşrak Filozofu Sühreverdî Maktûl Ve Eserlerindeki Üslup Ve Belağat, T.C. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, (Doktora Tezi) ,2001, Isparta

[slideshare id=50112371&doc=irak-filozofu-suhreverdi-maktul-ve-eserlerinden-uslup-ve-belaat-ismail-yakt-150702214628-lva1-app6892&type=d]

FARK VE CEM’

Hzl: Nurgül KARAYAZI

Ayırmak, dağıtmak, seçilmek, ayırt etme, başkalık alâmeti gibi mânâları olan fark, tasavvufî bir terim olarak, çoklukta birliği, birlikte çokluğu herhangi bir engelleme olmadan görmek demektir. Yine bir târife göre, beşerî hâllere yaklaşma ve kulluğu yerine getirme açısından kulun kesbine, fark (tefrika) denir.[12]

Mutasavvıflar fark ile cem’i birlikte kullanmışlardır. Cem’ toplamak, dikkat ve irâdeyi bir noktaya teksîf etmek demektir. Tasavvufî bir terim olarak da her şeyi Allah’tan bilerek halkı yok, Hâlık’ı var görme hâlidir. [13] **Bir başka ifâdeyle insanın kendisini ve halkın varlığını kabul etmekle berâber, bunların mevcûdiyetlerinin Allah Teâlâ ile kaim olduğunu idrâktir**.[14]

Rûh, ilâhî güzelliği (cemâl-i ilâhî) seyre dalınca, zât-ı ilâhî nûrunun galebesi karşısında eşyâyı birbirinden ayıran aklın nûru söner, böylece hakkın ortaya çıkması ve bâtılın kaybolması sebebiyle kadîm olan Allah ile hâdis olan eşyâ arasındaki fark ortadan kalkar. Daha doğrusu kudret-i ilâhiye karşısında eşyânın acz ve hiçliği ortaya çıkar; eşyâ ve varlıkların O’nunla var olduğu duygu ve idrâk ile anlaşılmış olur. Buna cem’ adı verilir. Ardından Hakk’ın zâtının yüzüne izzet perdesi çekilip rûhun zâttan uzaklaşması sonucu kadîm ile hâdis arasındaki ayırım yeniden belirir. Buna da “fark” adı verilir.[15]

Cem’ ve fark şuhûd hâllerinden olması sebebiyle, her ikisi de Hakk’a vâsıl olanların (vasl-ı ilallâh) ilk mertebesi sayılmıştır. Cüneyd-i Bağdâdî, ***“Vücûda kurbiyyet cem', beşeriyette kaybolma da tefrikadır”*** der. Bu ifâdeye göre cem’ husûsiyet, tefrika ise ubûdiyet mânâsı taşımaktadır. Çünkü tefrikada fasl (ayrı oluş), cem’de ise vusûl (bir olma, yaklaşma) vardır.[16]

Ebû Ali ed-Dekkâk (ö.405/1014) da, **“Fark, sana nisbet edilen, cem’ ise sana nisbet edilmesi mümkün olmayan şeydir.”** *demiştir.*[17]

139. *Halk oldı bu bahr-ı hayrete gark Tâ halkdan ola Hâlika fark* “Halk, bu hayret deryâsına

---

12 Kelâbâzî, s.178 dipnot no.:9; Cebecioğlu, s.205.

13 H. Kamil Yılmaz, Tasavvuf Meseleleri, s.178; Ayrıca bkz. Uludağ, Tasavvuf Terimleri Sözlüğü., s.86; İbnü’l-Arabî, ***“‘Cem’ halkı görmeksizin Hakk’a işârettir, demekte ve Ahadiyyet’in cem’ ile berâber bulunduğunu ifâde etmektedir. O’na göre Ahad, ancak cem’ ile cem’ de Ahad ile olur.”*** bkz.H. Kamil Yılmaz , Tasavvuf Meseleleri, s.181.

14 Eraydın, Tasavvuf ve Tarikatlar, s. 191.

15 H.Kamil Yılmaz, Tasavvuf Meseleleri, s.178; Ayrıca bkz. H.Kâmil Yılmaz, Anahatlarıyla Tasavvuf ve Tarîkatlar, s.219-220; Kelâbâzî, s.178 dipnot no.:9; Cebecioğlu, s.205.

16 Eraydın, Tasavvuf ve Tarikatlar, s. 192.

17 Kuşeyrî, Kuşeyrî Risalesi, Mehmet Günyüzlü (hzl.), s.107; H.Kamil Yılmaz, Tasavvuf Meseleleri, s.179.

gark oldu ki, yaratılanla yaratan arasındaki fark kalmadı."

Fuzûlî, "fark" kelimesinin bu tasavvufî anlamına uygun olarak, halkın ancak Hak ile var olduğunu, idrâk mertebesine ulaşabilmek (fark-ı sânî) için hayrânlık denizine daldığını söylemektedir.[18]

Varlıkların Hak ile kul arasında perde oluşturması ve madde aleminin tesiri altında kalan kulun Allah'tan ayrı kalmasına fark-ı evvel; kulun kendisini Hak'la hissetme hâline ulaştıktan sonra yaratıkların Hak ile var olduklarını kavramasına ve birbirini perdelemeksizin çoklukta birliği, birlikte çokluğu görmesine ***fark-ı sânî*** denilir. Buna göre sâlikin tasavvufa intisap etmeden evvelki hâli fark-ı evveldir. Maddenin etkisi altında bulunma anlamına gelen bu hâl içindeki insan Hak'tan uzaktır. Hakk'a îmân etmekle beranber daha çok maddi şeyler ve dürtülerin tesiri altındadır. Tasavvufa intisap etmenin gayesi fark hâline son vermektir. Daha sonra salik cem' hâline ulaşır. Bu hâlde iken kesreti vahdette görür. Eşyânın varlığının fark edilmediği bu hâl çok önemli olmakla birlikte en yüce hâl değildir. Bu hâl geçtikten sonra salik yine bir fark hâline döner ve bu ikinci hâle fark-ı sânî denir.Bu hâlde salik varlıkları Hak'la kaim olarak görür. Hakk'ı görmesine varlıkları görmesine, varlıkları görmesi Hakk'ı görmesine engel olamaz.[19]

Cem' ile fark, ışık ile karanlığın birbirini takip etmesi gibi, dâimâ birbirini izler, cem' hâli ortaya çıkınca fark kaybolur. Fark zâhir olunca cem' zâil olur. Birinin varlığı diğerinin yokluğudur. [20] Hz. Ali kerremallâhü veche, **"Cem'siz fark, şirk; farksız cem' zındıklık; farkla birlikte cem' ise tevhîddir"** buyurmuşlardır.[21]

Cem'in en yüksek derecesine de, cem'u'l-cem' denilmiştir. Cem'u'l-cem', cem' ile farkın aynı anda bulunması, birbirini izlemesidir.[22]

Bir kimsenin halkı görmekten alıkonulması, kendi nefsinden koparılıp uzaklaştırılması ve hakîkat sultanından görünüp kendisini kaplayandan başka her şeyi duymaktan tamamıyla mahrum edilmesi cem'u'l-cem' mertebesine işâret etmektedir.[23] Bunun üzerinde makam yoktur. Bu makam, mevcûdâtta Allah'ı görme makamı denildiği gibi şu tabirler de kullanılır: fark ba'de'l-cem'; fark-ı sânî, sahv ba'de'l-cem'.[24]

---

18 Fuzulî, Leylâ ve Mecnûn, Muhammet Nur Doğan (hzl.), s.555, dipnot no.11.

19 Uludağ, "Fark", s.171; Ayrıca bkz. Kelâbâzî, s.178 dipnot no.:9; Cebecioğlu, s.122

20 H.Kamil Yılmaz, Tasavvuf Meseleleri, s.181

21 Melâmî Ali Urfî Efendi, s.19; Ayrıca bkz. Cebecioğlu, s.122.

22 H.Kamil Yılmaz, Tasavvuf Meseleleri, s.181.

23 Kuşeyrî, Kuşeyrî Risalesi, Mehmet Günyüzlü (hzl.), s.109; Ayrıca bkz. Eraydın, Tasavvuf ve Tarikatlar, s.193.

24 Cebecioğlu, s.124.

Bir başka ifâdeyle mâsivâyı görme, fark; mâsivâyı Allah'la kaim olarak görme cem'; Hak'tan başka hiçbir şeyi görmeme hâli de cem'u'l-cem'dir. Bütün fiillerin hakîkî ve yegâne fâili olarak Hakk'ı görme (lâ fâile illallâh) ise aynü'l-cem'dir.[25] Var oluş sırasında Hakk'ın zâtının varlıklarda zâhir olarak vahdette kesretin meydana gelmesi de farku'l-cem' kavramıyla açıklanmıştır.[26]

Ayrıca Kur'ân'daki **"Ancak sana ibâdet ederiz"** fark makamına; **"Ancak senden yardım bekleriz"** ifâdesi de cem' ve cem'u'l-cem' makamına işâret etmektedir. [27]

İbnü'l-Arabî ise bu kavramlarla ilgili olarak şöyle der:

"Bize göre cem' kendini nitelediğin Hakk'a ait isim ve sıfatları kendi üzerinde; Hakk'ın kendisini isimlendirdiği isim ve sıfatlarından sana ait şeyleri de kendi üzerinde birleştirmendir. Böylece sen sen, O da O'dur. Cem'ü'l-cem' ise O'na ait şeyleri O'nda ve sana ait şeyleri de O'nda toplamaktır. Böylece her şey O'na döner. Âlemde Hakk'ın isim ve sıfatlarından başka bir şey yoktur. Böylece ayrım yönünden cem' tefrikanın [farklılığın] aynı iken, tefrika cem' değildir. Cem'ü'l-cem' ise hakîkatin iki yönünün [Hak-halk, kıdem-hâdislik] onun birliğinde yok olmasıdır. O hâlde Hak ve halk, kıdem ve hâdislik, gerçekte bir hakîkatin iki yönünden başka bir şey değildir; cem'ü'l-cem' hâlinde onların birliğini algılarız. Cem' birlemenin karşılığında çokluktur. Buna göre varlık çokluktur, birlik ise mevcut değildir, akledilirdir. O hâlde cem' birlemenin karşıtı, tefrika çokluk ve hakîkatler arasında ayrımın eşanlamlısıdır. "[28]

Hucvirî, "cem'i selâmet" ve "cem'i teksir" olmak üzere cem'in iki çeşidinden söz eder:

a) ***Cem'i selâmet:*** Allah Teâlâ, kulda meydana getirdiği galebe-i hâl, kuvvet-i vecd ve kalek-i şevk (hâlin galebesi, vecdin kuvveti ve şevkin ıstırabı) gibi hususları kul üzerinde muhafazxa eder, işi onun bedeni ve zâhiri üzerine icrâ eder, bunun edâsında onu bâki ve dâimi kılar, onu mücâhede ile süsler.

b) ***Cem'i teksir:*** Kulun hükümde veleh ve dehşet hâlinde (vâlih ve medhûş) olmasıdır. O zaman onun hükmü mecnûnların hükmü (gibi) olur.

Hucvirî daha sonra şöyle der: **"Leylâ hakkındaki Mecnûn'un himmetinin cem'i de böyle idi. Zîrâ Mecnûn, Leylâ'yı görmediği zaman, tüm âlem ve bütün mevcûdât onun nezdinde Leylâ'nın sûreti ve şekli olmuştu. Her şeyde ve her yerde Leylâ'sının sûretini görüyordu. Zîrâ onu çılgınca sevmekte idi."**

İşte Mecnûn bu hâlet-i rûhiye içinde der ki:

Bi 'llâh demenüz bu harfi zinhâr

Âlemde bir andan özge kim var

---

25 Uludağ, Tasavvuf Terimleri Sözlüğü , s.86-87.

26 H.Kamil Yılmaz, Tasavvuf Meseleleri, s.182.

27 Mevlânâ, Celâleddîn Rûmî, Fîhi Mâ Fih, s.XVIII.

28 El-Hakîm, s.132.

“Allah için, bu sözü bir daha sakın söylemeyin! Âlemde ondan başka kim var?.. ”

Dutdı ten ü cânumı gam-ı yâr

Gayri’l-mahbûbi leysefi’d-dâr

“Sevgili gamı, tenimi ve canımı kapladı. (Benim için, artık) dünyâda sevgiliden başkası yok!”

Bu noktada artık Mecnûn tevhîde ermiş, ikilikten kurtulmuştur. Âşık-mâşuk, can-cânân gibi ayrımlar söz konusu değildir bu makamda her şey “Mâşuk”ta cem’leşmiştir. Dîvâne âşık aşk mertebelerini aşarak öyle bir hâle gelmiştir ki artık “ben” yok, “sen” vardır, nitekim âşıka da benlik yakışmaz.

Serrâc bu hâlde bulunanları vecd ehli olarak adlandırır ve der ki “Vecd ehlinin kalbi ve sırrı, üzerinde bir etken bulunduğunda kalbinde bulunanı anar ve bütün hâllerini sevgilisinin sıfatlarıyla vasfeder. **Benû Âmir kabîlesinin Mecnûn’u gibi, yabana baksa ‘Leylâ’ der, dağa baksa yine ‘Leylâ’ der. Hattâ kendisine ‘Senin adın ne? Hâlin nicedir?’ diye sorulacak olsa yine ‘Leylâ’** der. Bu konuda şöyle bir şiir vardır:

Memlekette, Leylâ’nın memleketine uğrarım.
Şu ve şu duvarları öperim.
Benim kalbimi çalan bu memleket sevgisi ne?
Asıl sevgi, memlekette oturana duyulan sevgidir.[29]

Abdullah Ensârî Herevî de *Menâzilü’s-sâirîn* adlı eserinde cem’in üç derece olduğunu belirtir:

1. *Cem’u’l-İlm:* Sâlikin bütün dikkat ve bilgilerini tek noktada toplayarak ledünnî bilgi içinde yok olmasıdır.

2. *Cem’u’l-vücûd*: Sâlikin maddî ve fânî varlığından sıyrılarak Hakk’ın varlığına ermesidir.

3. *Cem’u’l-ayn (aynü’l-cem’):* Kulun Hakk’ın zâtında fânî olarak iki ayrı vücûd görmekten kurtulmasıdır. Bu anlamda cem’ sâlikin fenâsıdır. Çünkü sâlikin büsbütün vücûd kaydından kurtulması mümkün değildir. Fenâ yolula vücûd ortadan kalkmadan vuslat gerçekleşir. Buradaki cem’ ve vuslat aynı şeydir.[30]

VAHDET VE AŞK

Lezzet ruh-i yâr-ı dil-sitândan

Cândur bulan ey dirîğ cândan

Cânum gedeli besî zamandur

---

29 H.Kâmil Yılmaz, Ebû Nasr Serrâc Tûsî, el- Lüma’ tslâm Tasavvufu Tasavvufla tlgili Sorular – Cevaplar,
s.378.

30 H.Kamil Yılmaz, Tasavvuf Meseleleri, s.180.

Cismümdeki şimdi özge cândur

"Gönül alıcı sevgilinin yanağından hoşlanan, candır. Benim canıma yazıklar olsun ki, beni terk edeli çok zaman oldu; cismimde artık bir başka can bulunuyor."

Fuzûlî'nin bu beyitleri bize Yûnus Emre'nin şu dizelerini hatırlatır:

Beni bende demen bende değilem

Bir ben vardır bende benden içeru

İçerideki ben "can" dır. Dışarıdaki ben "ten" dir.[31] Bunun ikisinin tevhîd olması ise "vahdet"e açılan kapıdır.

"Aşkın başlangıcı muhabbet, sonu da vecd ve hâldir. Vecdin başlangıcı mükâşefe, nihâyeti de müşâhededir. Vecd odur ki, kalbiyle mevcûdu müşâhede edip vecdiyle de onun muhâtabı olur. Vecd, o Rabbânî kelâmdır ki, vahdâniyet sırlarını açığa çıkarıp, beşerî sıfatları gizler ve ilâhî hükümleri icrâ ederek gider."[32] Aşk sülûkunun nihâyetinde de ulaşılan mertebe ahadiyyet mertebesi olur. Bu mertebeye ulaşmak ise ancak nefsin ârızî sıfatlarını, benlik duygusunu tezkiye etmekle olur.[33]

Ol kişver-i aşk pâdişâhı

Ol evc-i belâ vü derd mâhı

Özr ile kılurdı eyleyüp âh

Babasına şerh-i gam ki nâgâh

Lerzân oluben ten-i hazîni

Kan doldı kolından âstîni

Elverdi atasına tehayyür

Mecnûn dedi eyleme tefekkür

Fasd eyledi ol büt-i perî-zâd

Nîş urdı anun kolına fessâd

Ol zahm eseri görindi mende

Biz bir rûhuz iki bedende

Bizde ikilik nişânı yohdur

Her bir tenün özge cânı yohdur

Sağınma ki oldur menem men

---

31 "Sohbetler, Sohbet 9", http://www.halveti.net/content.asp?sid=48&cid=3, (18.05.2007).

32 Erzurumlu İbrâhim Hakkı Hazretleri, Mârifetnâme, s.481.

33 Ceyhan, s.517.

Bir cân ile zindedür iki ten

"O, aşk ülkesinin pâdişahı, o dert ve belâ göğünün dolunayı âh çekip özürlerle babasına gamını anlatırken, ansızın kederli bedeni titredi ve elbisesinin kolu kan doldu.

Babası hayretlere düşünce, Mecnûn dedi ki:

" Merak etme! O peri soylu güzel kan aldırdı. Hacamatçı, onun koluna neşter vurunca, o yaranın eseri bende de göründü. (Çünkü) biz iki bedende bir tek ruhuz; bizde ikilikten eser bulunmaz; her bedenin ayrı bir canı yoktur. Onun o, benim de ben olduğumu sanma! İki ten, bir can ile yaşamakta."

Beşerin aşkından deneyüstü aşka geçişte, yâni gerçek tevhîde varışta, sujenin dönüşümü söz konusudur. Âşık, sonunda baştan başa aşkın kendi olup çıkmaktadır ve âşık ile mâşukun bir olduğu mertebeye erişmektedir ki bu mertebede sevgili artık sevenin ağzından konuşmaktadır.[34]

Ayrıca aşkın vahdete erdiği bu makamda *"mâşuk, aşk, âşık her üçü de birdir. Visâl araya giremeyince hicrânın orada ne işi olabilir? Vuslat, firkat gibi şeyler dâimâ iki kişi arasındadır. Varlık âleminde yalnız bir tek zât olunca bu hâller nasıl olabilir?"*

"Itlak i'tibâriyle zâhir ve takayyüt i'tibâriyle mazhar olunca zâhir ve mazhar her ikisi birbirinin aynıdır. Güneşin nuru ayın aynasında görülünce onu aya nisbet ettikleri gibi mahbûbun sûreti mertebelerde zâhir olunca onu muhibbe izâfet ederler. " Oysa ki " varlık sâhasında zâhir olan her bir nakış, o nakşı süsleyen zâtın sûretidir. Kadîm bir derya dalgalanınca dalga derler ve dalgalanma sûretini dalgaya nisbet ederler. Dalgaların çokluğu deryayı çoğaltmaz. İsimlerin sayıları ne kadar artarsa artsın müsemmâ her veçhile daima birdir."[35]

Hz. Mevlânâ'nın şu sözleri de aşkın bu tevhîd (vahdet) makamına işâret etmektedir: ***"Ben ten oldum, sen can oldun; sen can oldun, ben sen oldum. Sen ben oldun. Bundan sonra kimse diyemez ki, sen başkasın ben başkayım. "***[36]

Bir gün Mecnûn-ı dil-şikeste

Sahrâda gezerdi zâr ü haste

Bir safhada gördi iki peyker

Leylî Mecnûn ile musavver

Mahv eyledi nakş-ı dil-sitânın

---

34 Schimmel, Tasavvufun Boyutları, s.259.
35 Irakî, Parıltılar, s. 18,.20.
36 Tura, Aşk Yolu Râh-ı Aşk (III), s.65.

Koydı özinün hemîn nişânın

Sordılar ana hakîkat-i hâl

Kim nişe bir oldı iki timsâl

Dedi bize birdürür hakîkat

Birlikde yaraşmaz iki sûret

Olmak gerek ehl-i dâniş âgeh

Kim biz ikilikdenüz münezzeh

Sâil dedi bu değül midür âr

Kim yâr ola yoh sen olasen var

Sen nişe kalursen ol olur hâk

Bâri anı koy sana kalem çek

Dedi reh-i aşkda ne lâyık

Ma'şûk ola nikâb-ı âşık

Uşşâk ten ü habîb cândur
Ten zâhir ü tende cân nihândur

Ma 'şûka ne bâk olursa mestûr

Âşık gerek el içinde meşhûr

Kim âleme âşık ahıdan yaş
Ma'şûk kim olduğın kılur fâş

"Bir gün, gönlü yaralı Mecnûn, çölde ağlayıp inleyerek ve hasta bir hâlde gezmekteydi. Bir levhada Leylâ'nın ve Mecnûn'un görüntüsünde çizilmiş iki yüz resmine rastladı. (Hemen) sevgilisinin resmini levhadan kazıdı ve kendi resmini bıraktı. Kendisine iki resimden birini neden sildiğini sordular; dedi ki: 'Bizim için gerçek birdir. Birlikte, iki ayrı görüntü bulunmaz. Bizim ikilikten kurtulmuş olduğumuzu bilgi sahiplerinin çok iyi bilmesi lâzım.' Sonra kişi dedi ki: 'Sevgilinin resmi kazınsın, senin resmin dursun; bu ayıp değil mi? Sen nasıl kalırsın da, o, toprak olur? Bari onu bırak da kendi resmini kazı!' (Mecnûn) dedi ki: 'Aşk yolunda sevilenin sevene örtü olması uygun mudur? Âşıklar ten; sevgili ise candır. Ten gözle görünen; can ise tende gizli olandır. Sevilen, örtülü olursa bunu ne zararı var? Âşıkın ise herkes içinde görünür olması gerekir.Çünkü, âleme sevgilinin kim olduğunu gösteren, (ancak) âşıkın gözünden döktüğü yaştır."

"Tasavvufta mâşuk görünmez, o tecellîyi ancak âşık görür ve ihyâ eder. Nitekim çok evvel de âşık yoktu, görünmüyordu, mâşukun yüksek bir sevgi tecellîsi onu âşikâr etmişti; o da bu sevgiyi, bu aşkı kendisine vereni aramaktadır. Ve ondan aldığı aşkı sâhibine iâde etmekle

bu yolda vücûdu yok olur ve mâşuk kalır"[37]

Mesnevî'de geçen şu beyitleri zikretmek istiyoruz:

"HER ŞEY SEVGİLİDEN İBÂRETTİR, SEVEN BİR PERDEDİR. DİRİ OLAN ANCAK SEVGİLİDİR. SEVEN ÖLÜDÜR."[38]

"Ma'şûkdan murâd, Zât-ı Hak'dır ve âşıkdan murâd, bilcümle mevcûdât ve bu mevcûdâtın efdali olan insandır. Zîrâ bütün eşyâ Zât-ı Hakk'ın sıfât ve esmâsının mazharları olup onlarda zâhir olan ancak Zât-ı Hak'dır. Bu suver-i eşyânın hepsi, ayn-ı ma'şûkdur ve Zât-ı Hakk'ın âşığı olan bu suver-i eşyâ O'nun Zât'ının perdesidir. Zîrâ bu suver-i eşyâdaki fa'âliyyet ve harekât, hep Zât-ı Hakk'ın sıfat-ı Hayât'ının eseridir. Binâenaleyh hakîkatte diri olan ancak ma'şûkdur ve âşık olan suver-i eşyâ ise bir ölüdür ve cemaddır.[39]"

"Bu ilâhî aşk mâcerâsında insanlar, sevileni değil, ancak sevenleri görebiliyorlar. Mâcerâya dışarıdan bakanlar büyük sevgili yerine âdetâ onu sevenlerden örülmüş bir perde görüyorlar ve asıl sevgili, bu perde arkasında gizlenmiş kalıyor. Hâlbuki onların seven diye gördükleri de, bir bakıma, sevilendir. Çünkü var olan, hakîkat olan fânî olmayan O'dur. Bu ilâhî aşkın sevenleri ise esâsen onun aşkında ve onun ebedîliğinde erimiş, yok olmuş, kendi nefislerini benlik ve ikilik hâllerini geride bırakmış, ermişlerdir. Bu mâcerâ, ondan dışarıda kalan ve hâdiseye sevenler perdesi arkasından bakan ve hiçbir şeyi göremeyenler kadar, büyük sevgiliyi bizzât kendi benlik perdeleri arkasında göremeyenler için de böyledir. Böyleleri ancak Allah'ı kendi içlerinde hissedilebilir dereceye ulaştıkları ve sevgiliyi kendi gönüllerinde görmeğe muvaffak oldukları gün, yine kendi varlık perdelerini yırtmış ve bu fânî vücut perdesinden kurtulmuş olurlar."[40]

"Vahdet reviş"inde kaleme alınan bir başka beyit ise şöyledir:

Çün men olubem senünle memlû
Vahdet revişinde hoş değül bu
Kim taşrada isteyem nişânun
Bir özge mekân bilem mekânun

"Ben seninle dopdolu oldukta sonra, vahdet yolunda artık senin izini benim dışımda aramam ve mekânı başka bir mekânda bilmem hoş değil."

"Sevgili, gözümüze her an varlığın başka bir şekilde tecellî etti. Sonra tahkîk edip anladık ki

---

37 Tura, Aşk Yolu Râh-ı Aşk (III), s.21.

38 Rifaî, s.8/ beyit no.:30; Mevlânâ Celâleddîn Rûmî, Mesnevî-i Şerîf Şerhi, C.I, s.96/beyit no.30.

39 Mevlânâ Celâleddîn Rûmî, Mesnevî-i Şerîf Şerhi, C.I, s.96.

40 Rifaî, s.11.

bu sûret ve şekil perdelerinin arkasında bir tek O varmış."[41] Perdeler arkasında gizli olan Bir'i idrâk etmeye başlayan için, ikilik kaydına düşmek ve her ân tecellîleriyle varlık sahnesinde görülen Hakk'ı taşrada aramak uygun bir davranış olmaz. Nitekim O,[Biz ona şah damarından daha yakınız][42] buyurmuştur.

Niyâzî-i Mısrî de bir beytinde bu yakınlığı idrâk ederek şu dizeleri kaleme almıştır:

Sağı solu gözler idim dost yüzünü görsem deyû
Ben taşrada arar idim ol cân içinde cân imiş

Öyle sanırdım ayrıyem dost gayrıdır ben gayrıyem
Benden görüp işideni bildim ki ol cânân imiş

Tevhîdin üç mertebesi vardır: **Tevhîd-i ef'âl, tevhîd-i sıfat, tevhîd-i zât.**

Bu makamlar urûc makamlarıdır. Tevhîd-i ef'âl: Âşık olan kimse ef'âl-i hissiye, ef'âl-i kalbiye, afâkiye, enfüsiye verâsından Hazret-i Mâşuk'u kalbiyle müşâhede etmektir. Her fiili hisseder ise mâşukun fiilini, o fiil ile zâhir olduğunu zevk eder. Tevhîd-i sıfat:

Âşık olan kimse Hz. Mâşuk'un evsâf-ı kemâlini kemâl-i mahsûsunda ve ma'külunda kalbi ile müşâhede eder. Her mevcut mahsûs ve ma'kül her birisi Hz. Mâşukun pür- kemâl sıfatının mazharıdır. Âşık olan kimse Hz. Mâşuk'un kemâl sıfatlarını zerrât-ı âlemin verâsında zevk eder. Tevhîd-i zât: Vahdet-i zâtiyeyi kesret-i mezâhir ile, kesret-i mezâhiri de vahdet-i zâtiye ile müşâhede eylemektedir. Vahdet-i zâtiyenin zuhûru kesret iledir. Ve kesretin vücûdu vahdet iledir. Vahdet tekessür etmeyince ayânda zâhir olmaz. O kesret Hazret-i Mâşuk'un zâtıdır.[43]

Tasavvufta aşkın tebcîl edilişinin bir nedeni de yukarıda zikrettiğimiz tevhîd ve vuslatı sağlayıcı en kısa vasıta oluşudur. Ebû Tâlib el-Mekkî, "tevhidin tamlığı ile muhabbetin tamamlığı" arasındaki yakın ilgiden söz etmiştir.[44] Ayrıca kişinin her şeyden alâkasını keserek bütün varlığıyla Allah'a yönelmeyi sağlaması dolayısıyla da aşk değerlidir. ***[Rabbinin adım an ve her şeyden kesilerek O'na yönel (O'na bütün varlığınla yönel)!]***[45] âyeti İslâm tasavvufunun Kur'ân-ı Kerîm'deki önemli dayanaklarından biri olarak kabul edilir.İlâhî aşk bütün varlığı ile Allah'a yönelmeyi en iyi biçimde sağlayan vasıtaların başında gelmektedir.[46] Fuzûlî, Türkçe Dîvân'ında yer alan bir beytinde de aşkın gayesinin vahdet olduğunu şu şekilde ifâde etmiştir:

41 Tarlan, Fuzulî'nin Farsça Dîvânı (Tercümesi), s.207/47. rübaî.
42 Kaf, 50/16
43 Pir Muhammed Nur Arabi Hazretleri, s.301.
44 Demirci, "Mesnevî'de Akıl-Aşk Karşılaştırması", s.154-155.
45 Müzzemmil, 73/8
46 Demirci, Yunus Emre'de İlâhî Aşk ve İnsan Sevgisi, s.30.

Vâdî-i vahdet hakîkatte makam-ı ışkdur

Kim müşahhas olmaz ol vâdîde sultandan gedâ Gazel, 1/3

"İsmet ve nâmus"larını koruyarak "vâdî-i aşk"a tertemiz, pâk bir şekilde giren Leylâ ve Mecnûn, aşk basamaklarında ilerledikçe, "vahdet sırrı"na dâir bilgi ve "zevk"leri artmış, böylece "kemâl mîrâcı"na yükselmişlerdir. Bu varlık âlemindeki mâcerâları da, aynı mezara gömülerek "vahdet"te sona ermiştir. Ölümlerinden sonra Leylâ ve Mecnun'un kabrinin ziyâret edilmesi Fuzûlî'nin deyişiyle bir "kânûn" olmuştur. Çünkü ikisi de Hakk'ın kendi haklarındaki kazâ ve takdîrine râzı olmuşlar, başlarına gelen belâ ve sıkıntılara sabretmişler ve cennetlik olmuşlardır. Halk da, nasıl "evliyâ" kabirlerini ziyâret etmeyi bir âdet olarak benimsemişse, onları da "aşk yolunun ermişleri" olarak kabul etmiş, kabirlerini bir ziyâretgâh kılmıştır.[47]

Böylece eserin son beyitleri bu birlik (vahdet) mertebesine işâret ederek tamamlanmıştır:

Ol dem ki bu nüsha oldı merkûm

Leylî Mecnûn adına mersûm

İzhâra gelüp rümûz-ı vahdet

Vahdetde tamâm olup hikâyet

Târîhine düşdiler muvâfık

Bir olmağ ile ol iki âşık

"Bu eser 'Leylâ-Mecnûn' adı verilerek yazıldığında, vahdet işaretleri ortaya çıktı; hikâye vahdette tamamlanarak, o iki âşık bir olmakla, (eserin yazılış) târihine uygun düştüler."

Kaynak: Nurgül KARAYAZI, Fuzûlî'nin "Leylâ Ve Mecnûn"unda Tasavvufî Kavram Ve Unsurlar, T.C. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İlâhiyat Anabilim Dalı Tasavvuf Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2007

47 Tahralı, "Leylâ vü Mecnun Üzerine", s.217.

REFÎK-İ A'LÂ

Rasûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellemin son kelâm-ı şerifi "Allah'm, beni refîk-i âlâya ulaştır"ı anlamak üzere

Kâmil Tabiat'a benzer varlıklardan biri de ***"Refîk-i A'lâ"*** olarak adlandırılan varlıktır. Refîk-i A'lâ, Peygamberimizin vefatı esnasında söylediği; **"Allah'm, beni refîk-i âlâya ulaştır"** [Sahih-i Müslim (Nevevi'nin Şerhi ile birlikte), Fezâil, no: 87,88,89; Nesefî, no: 34.] hadisinde geçen bir kavramdır.

İşte bu sözden hareketle, insanlar için semavî bir rehberin bulunduğuna dair görüşlerin ortaya atıldığını görmekteyiz. **Refîk-i A'lâ hakkında değişik yorumlar yapılmaktadır.**

Bu yorumlardan bazılarına göre Refîk-i A'lâ, Allah olarak kabul edilmektedir. Ancak Allah olması ihtimali bizce biraz zayıf gibi görünmektedir. **Çünkü bu konuda fikir belirtenlerin çoğu, Refîk-i A'lâ'yı farklı olarak yorumlarken, Allah olamayacağı hususunda bazı ip uçları vermektedirler.**

Meselâ, **Şah Veliyyullah Dihlevî** (ö.1762), peygamberimizin vefat anını anlatırken; ***"Hastalandığı zaman sürekli Refîk-i A'lâ'yı andı ve onlara karşı bir özlem duydu. Bu hal üzere öldü"***[Şah Veliyyullah Dihlevi, *Huccetullahi'l-bâliğa*, çev.: Mehmet Erdoğan, İstanbul 1994, c. II, s.663.] şeklinde bir ifadede bulunmaktadır. Bu ifadede "onlara karşı" sözcükleri, Refîk-i A'lâ'nın Allah'tan başka varlıklar olduğuna delalet etmektedir. Peki öyleyse, Refîk-i A'lâ' nedir? Dihlevi'ye göre, **Rasûlullah'ın ahirete intikâl etmeden önce işaret ettiği Refîk`i A'lâ, mukarreb meleklerdir.**

Söz konusu melekler, Allah ile kulları arasında aracılık yaparlar, insanların kalbine hayırlı olan şeyleri ilham ederler, yani onların iç dünyasında hayırlı şeylere dair düşüncelerin doğmasına sebep olurlar. Bunların, Allah'ın dilediği keyfiyette ve dilediği yerde toplantıları olur. Bu toplantılara itibarla onlara ***"Refîk-i A'lâ", "Nediyy-i A'lâ" ve "Mele-i A'lâ"*** isimleri verilir[Dihlevi, *age,* c. I, s. 49.].

Şemseddîn İbn Kayyim el-Cevziyye (ö.1350), ***Refîk-i A'lâ ve Refîk-i Esfel*** diye iki kavramdan bahsetmekte ve Refîk-i A'lâ'yı, insanın yüce âlemdeki ruhu, Refîk-i Esfel'i ise bu dünyada bulunan bedeni olarak tanımlamaktadır. Cevziyye'ye göre, insanı yücelere ve aşağılara doğru cezbeden iki türlü nefs bulunmaktadır. Eğer kişinin amelleri iyi olursa, kendisine iyi bir arkadaş verilir ki buna Refîk-i A'lâ, şâyet amelleri kötü olursa, bu kez de kendisine kötü bir arkadaş verilir ki buna da Refîk-i Esfel denilir. Refîk-i A'lâ; kişiyi, himmeti ve ameli ile yücelere, Refîk-i Esfel ise alçak (denî) nefsler olup, aşağılara cezbeder. [İbn Kayyım Cevziyye, *Kitabu'r-ruh*, çev.: Şaban Haklı, İstanbul 2003, ss. 151, 159, 161; a.mlf, *Kitabu'l-fevaid*, Riyad 1980, ss. 15-16.]

Cevziyye'nin bu yorumu, daha önce de belirttiğimiz gibi Fahreddin Razi'nin Kâmil Tabiat hakkındaki görüşleriyle paralellik göstermektedir.[Krş. Râzî, *el-Metalibu'l-âliyye*, c. VII, s.

400.] Ayrıca Refîk-i A'la'nın kişinin koruyucusu ve yoldaşı olduğu anlayışı da hem Kâmil Tabiat hem de Refîk-i A'lâ görüşlerinde bulunmaktadır.

Kaynak: İsmail Erdoğan, BAZI FELSEFÎ KAVRAMLARA "DİVANÜ LÜGATİ'T-TÜRK"TEN KARŞILIK OLABİLECEK TERİM ÖRNEKLERİ, İLAHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ 17:1 (2012), SS.15-30.Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi, yıl: 7 [2006], sayı: 17

Hz. MEVLÂNÂ Kaddesellâhü Sırrahu'l Azizden GEL ÇAĞRILARI

Hzl: Dr. Celâleddin Bakır ÇELEBİ

MESNEVİDEN BİR KAÇ GEL ÇAĞRISI

Cefakâr nefis katırlarına bakmak, yola getirmek için Mustafa Hakk'ın imrahorudur.

Kerem ve ihsanın çekişiyle ***"Kul tealev"*** [**De ki: geliniz... En'am,151**]dedi... Gelin de sizi riyazatla terbiye edeyim, azgın ve serkeş atları alıştırır, getiririm ben...

Tanrı dedi ki: ***"Onlara gelin de, ey terbiyeye alışkın olmayan katırlar, gelin de!"***

Fakat gelmezlerse gamlanma... o iki temkinsiz için kinlerime! Bazılarının kulakları bu, gelin sözüne karşı sağırdır... her hayvanın ayrı ahırı vardır.

Bazıları bu sesten ürker, kaçarlar... her atın ahırı ayrıdır...

Oğul, gelin de, gelin... sizi Tanrı esenlik yurduna çağırmada!..." (Mesn. C:4-B:2005...)

Çaresiz müflis... Beni yaratan yalnız sensin. Rızkımı da sen düzene koy demekteydi.

Yıllarca bu duada bulundu. Yüzünü yerlere sürdü, yalvarıp sızladı... nihayet ağlayıp yalvarışı tesir etti...

Çalışıp çabalarken yorulup ümitsizliğe düşünce Tanrı kapısında gel sesini duyuyordu... (Mesn. C: 6-B-.1839)

Kurdun devri, Yusuf kuyunun dibinde. Kıptilerin nöbeti, Firavun, padişah şimdi.

Bu suretle de herkese lüzumsuz gülüp duran ve kimseden esirgenmeyen rızıktan şu köpekler de birkaç gün rızıklansınlar, hisselerini alsınlar bakalım.

"Gelin" buyruğu verilinceye kadar aslanlar, orman içinde beklemedeler. (Mesn.C: 6-B: 1871)

O illetli adam, ulu Yaratıcının cömertliğine güvendiğinden defsiz oynuyordu...

Ümidi, dilsiz, sessiz gel demekteydi. O davet, gönlünden utancı silip süpürüyordu... (Mesn. C:6-B: 1987-89)

DÎVÂN-I KEBÎRDEN "GEL" ÇAĞRILARI

Onun yüce, geniş, hoş bir ülkesi var. Nasıl olursan, ne olursan ol, ona lazımsın sen; dilersen akik ol, la'l ol, dilersen kerpiç ol, taş ol; o ülkeye o da lazım, bu da.

Lal'sen de gel, taşsan da gel, bela seline düş, yuvarlan, selle denize koş, o şuh aşka konuk ol...

Balıklar gibi denizde git, gel. Kuruluğu hatırlarsan denizden karaya yüz tut... (Furûzanfer: C5/G2134 - Gölpınarlı: C1/G121/S164)

Gönlün, gönlün, gönlün için, gönlümü incitme... Niçin, niçin, manası ne? Perperişan edersin beni.

Gel, gel gene gel, barış da eve yönel... gitme, gitme önümden omuz silkme sen öyle...

Gel, gel de bir soluk ver bana; güzelim solukların, Ab-ı hayat gibi gönlümün ömrünü artırır...

Sen Mustafa nurusun; Kâ'be putlarla doldu... hadi, gel de Rahman'ın evinden putları at dışarıya... (Furûzanfer: C4/G1889 – Gölpınarlı.:C7/G226/S305)

Gel-gel ki tıpkı ab-ı hayat içindesin sen; gel-gel ki her derdin şifasısın, devasısın sen.

Gel-gel ki gül bahçesi seni övüyor; gel-gel de onu nerde besledin nasıl yetiştirdin, bir göster.

Gel-gel ki sen olmadıkça hastahanede hiçbir hastanın benzindeki sarılık gitmiyor.

Doğ-doğ ey güneş, sen olmadıkça havadaki acılıkta gitmez, soğukluk da.

Doğ-doğ ey Ay, gözlerin hepsi de yaslı, herkes ağlıyor, sense dönüp duruyorsun; yazıktır bu yazık.

Gel- gel ki bütün kainatın velinimetisin sen; dertten halas edensin; tavlanın zarısın sen.

Gel- gel de kuluna öğret, bellet; çünkü imamlıkta da, öğretmede de anlayıp anlatmakta da teksin sen. (Furûzanfer: C3/G3083 – Gölpınarlı: C3/G226/S305)

Gel-gel ki sen, semâm canının canına cansın;

gel ki semâ bahçesinin yürüyen selvisisin sen.

Gel ki senin gibisi ne gelmiştir, ne gelir;

gel ki semâm gözleri, senin gibisini ne görmüştür, ne görür.

Gel ki güneş kaynağı bile gölgendedir senin...

Gel ki Tebrizli Şems, şekle bürünmüş aşktır;

semâm ağzı aşktan açık kaldı gitti.

(Furûzanfer: C3/G1295 – Gölpınarlı: C3/G148/S225)

Gel-gel ki savaş arslanlarının arslanısın sen; ormanlıktan Çıkta saflar yar... (Furûzanfer: C3/G1306 – Gölpınarlı: C3/G149/S226)

Gel – gel ki sen, semâm canının canına cansın; semâm soyuna, sopuna, semâ topluluğuna binlerce aydın mumsun. ....gel, semâ göğüne doğan aysın sen.

Gel ki can da güzelim yüzüne hayrandır, cihan da; gel ki semâ aleminde şaşılacak bir güzelsin, görülmemiş bir yaratıksın sen. Gel ki sensiz aşk pazarında peşin bir alış-veriş yoktur; gel ki semâ madeni, senin gibi bir altını görmemiştir.

Gel ki iştiyak çekenler, kapında otura kalmışlardır; semâ merdivenini daya aşağıya in damdan.

Gel ki aşk pazarının parlaklığı dudağından gelmede; şu semâ dükkanında da paralı bir güzel var... (Furûzanfer: C3/G1296 – Gölpınarlı: C3/G147/S224) ...

Gel – gel ki halkın canı da sensin, kurtuluşu da.

Gel – gel ki Yakub'un ışığı da sensin, gözü de.

Gel – gel ki güzellik bağışlamadasın, ululuk vermedesin

sen; gel – gel ki binlerce Eyyub'a şifasın, dermansın sen.

Gel – gel; gerçi asla gitmemişsin amma gene de gel, her sözü, güzellikledir hoşça söylerim sana, gel...

Yüzlerce cana bedelsin, canın yerine sen gel, gir bedenime, otur. Güzelsin, seni seveni çek, bas bağrına...

(Furûzanfer: C3/G3050 – Gölpınarlı: C3/G217/S295

Gel – gel; bu uzaklıktan pişman olursun sonra, tatlı davetimize gel, ne diye köpürüp duruyorsun?

Bu mecliste yaşayıp, dalga – dalga köpürüyor; Allah yardımcı, her yanda da Mansûr şarabı var...

Gel de Tûrdağı'na dek Mûsâ'ya yoldaş olalım; Tür 'da Tanrı'yla konuşan Mûsâ'ya "Allah'la konuştu" dendi.

(Furûzanfer: C3/G3073 – Gölpınarlı: C3/G242/S323)

Gel – gel ki bizim gibi bir dost bulamazsın sen; iki dünya da nerde bizim gibi gönüller alan güzel?

Gel – gel, her yana yel gibi koşup durma; senin geçer akçene başkasının yanında pazar yoktur...

(Furûzanfer: C6/G3050 – Gölpınarlı: C3/G144/S326)

Gel – gel ki sen, günlerin eşsiz – örneksiz güzelisin; kardeşsin babasın, anasın, sevgilisin, gönül huzurusun sen...

(Furûzanfer: C6/G3073 – Gölpınarlı: C3/G253/S335)

Gel – gel ki derdinle kara sevdalara uğradım; gir kapıdan gir kapıdan; yalnızlıktan canım dudağıma geldi...

(Furûzanfer: C6/G3097 – Gölp.noHı: C3/G16/S388)

A gönlümün hevesleri, gel – gel – gel – gel.

A dileğim, isteğim, gel – gel – gel – gel.

Bağlanmışım düğüm – düğüm, dağılmışım bölüm – bölüm, tıpkı saçların gibi,

A benim düğümümü çözen, a benim dağınıklığımı düzene sokan, gel – gel – gel – gel.

Yoldan, konaktan konuşma; artık konuşma, konuşma artık.

A benim yolum, konağım gel – gel – gel – gel.

Yerden alıvermiştin hani, bir avuç toprak, bir avuç toprak; o toprağın içindeyim ben, gel – gel – gel – gel.

Ayırırım iyilikten kötülüğü, anlarım – anlarım bunu; güzelliğini ne anlamışım, ne bilmişim, şaşkınım... gel – gel – gel – gel.

Aşkınla yanıp yakılmasın aklım, aşkınla yanıp yakılmasın, hiçbirşey bilmiyorum, akıllı değilim hani, gel – gel – gel – gel.

A padişah Selâhaddîn, hem ortadasın, hem gizlisin; a şaşılacak şeyim, a temel direğim benim, gel - gel - gel - gel.

(Furûzanfer: C1/G156 - Gölpınarlı: C3/G16/S388)

Gökyüzünde cana, hadi geri gel diye bir sestir, geldi. Can da a güzel davetçi, merhaba, geliyorum diye seslendi.

Duydum dedi, başüstüne, her an sana yüzlerce can feda olsun; bir kere daha gel diye çağır da "Hel eta" [Geçmedi mi... İnsan, 1]makamına dek uçayım... " (Furûzanfer: C1/G17- Gölpınarfı: C1/G15/S27)

Ey Yusuf, sonucu şu gözleri görmeyen Yak'ub'a gel. Ey gizlenmiş İsa, şu gök kubbeninin üstünde bir görün.

Ayrılıktan ünüm karardı. Gönlüm yay gibiydi, kıla döndü. Yoksul Yakup ihtiyardı, ey genç Yûsuf gel.

Ey Imranoğlu Musa, sana gönlümde, ne Tûr-u Sînâ'lar var.

Öküz tanrılık etmede, gel artık Tûr-u Sînâ'dan.

Benzim safran gibi sarardı, boynum büküldü, çenge döndü. Beden mezarında daraldım, sıkıldım, gel ey, genişlik, ferahlık veren can. Muhammedi gözleyen gözüm gamınla, müştakım sana diyor; "Biz seni alemlere rahmet olarak gönderdik" ayetinin sırrı, o dağınık yüzünü göster, gel.

Güneş sana karşı sanki akşam kızıllığı, ey padişahlardan bile ödülü kapan er, ey Tanrı'yla bakan, Tanrı'yla gören göz, ey her şeyi bilen gönül, gel.

Bütün canlar, sana karşı sanki beden, sense cansın. Cansız beden neye yarar? Çoktandır gönül verdim sana, gel ey sevgili de canımı da vereyim gitsin.

Gönlümü aldığın gündenberi can ekinim biçildi gitti; sonuncu dert sensin, git; sonuncu derman sensin gel.

Ey sevgili, ilacım da sensin, çarem de sen, yüz parça olmuş gönlümün ışığı da sen; çaresiz gönlümde senden gayri ne varsa yok oldu, gel.

Senin kadrini bilmedim de felek, inadına, var diyor, okla gönlümü, vur başını taşlara; gel.

Ey mertebesi, 'Aralarında iki ok atımı kadar yer kaldı' ayetiyle bildirilen, ey o yücelik devletine sahip olan; ey padişahım kimsecik mahrem olmaz sana "Belki de daha yakın" makamından gel.

Ey ay gibi güzel padişah, ey yüzlerce güzelden güzel, ey su, ey ateş, gel. Gel ey inci, gel ey deniz.

Ey kendisine canımın kul, köle olduğu Şemseddîn, ey ruh'ul Emin, Tebriz senin yüceliğin yüzünden oturmaklı arşa döndü, Mescidi-İ Aksâ'dan gel. (Furûzanfer: C1/G16 - Gölpınarlı: C1/G12/S14)

Gel - gel ki ayrılığınla ne akıl kaldı, ne din, şu yoksul gönülden sabır da gitti, karar da.

Yüzümün sararmasını, gönlümün derdini, içimin yanışını sorup durma; anlatışa sığmaz onlar; gel de gözlerinle gör.

Senin ateşinle, senin sıcaklığınla pişmiş somun gibi kıpkızıldı yüzüm; şimdiyse bayat ekmek gibi un-ufak olmuşum, yerlere serilmişim; gel de yollardaki topraklardan topla beni.

Yüzünden, ayna gibi hayaller devşirirdim; şimdi gel de sapsarı betime-benzime bak, bumburuşuk yüzümü seyret...

Dedim ki; Başında kil bile olsa yıkama, gel. Ayağına diken batmışsa çıkarmak için oturma gel;

Gel - gel de beni şu gel - git sözünden kurtar, öylesine bir gel ki, canım şundan da halas olsun, bundan da;

Haber yolladım seher yeliyle; dedim ki; ey âşıklar peygamberi, ey emin elçi, Allah için olsun tez git, tarafımdan de ki,

Suya batmışım, ateşe yanmışım dalga - dalga göz yaşlarımla, yalım - yalım gönül ateşimle; bana ne çare yazdı, bu- dur çaren diye ne dedi, gel de bildir.

(Furûzanfer: C4/G2084- Golpınarlı: C3/G190/S269)

Gelin - gelin, gül bahçesine gidelim; şu devlet, şu ikbal noktasının çevresinde pergel gibi dönelim.

Gelin, bugün devletle, kutlulukla, yeni aşka düşenler gibi o sevgilinin çevresinde dönüp dolaşalım...

(Furûzanfer: C3/G1473 –Gölpınarlı: C3/G10/S46)

Gelin, gelin, gül bahçesi yeşerdi, güller açıldı. Gelin, gelin sevgili geldi çattı...

(Furûzanfer: C1/G329 - Golpınarlı: C3/G4/S38)

Kaynak: Dr. Celâleddin Bakır ÇELEBİ, MEVLÂNA OKYANUSU'NDAN,II. BASKI, Derleyen : Esin Çelebi Bayru, Kasım 2004 - Konya

HZ. MEVLÂNA CELÂLEDDİN-İ RUMÎ Kaddesellâhü Sırrahu'l Azîzi TANIMAMAKTA NEREYE KADAR?

Geçti fırsat bir dahi girmez ele
Dem bu demdir, dem bu dem

Hz. Mevlâna Celâleddin-İ Rumî Kaddesellâhü Sırrahu'l Azîz Efendimiz sıradan bir din adamı ya da sıradan bir tasavvuf ehli değildir, mukallit bir statükocu ise hiç değildir. Daha ziyade bir eğitimci, bir müsteşar görünümündedir. Hiç kuşkusuz romantik bir adamdır, heyecanlıdır, cesur ve cömerttir, bir parça Nasrettin Hoca, bir parça Karagözdür. Kaygısız ve korkusuzdur. Aşkın tadını ve zevkini bilen bir gönül adamıdır. İnsan düşkünü, insan dostudur. Çünkü ona göre **dünyada mutlak kötü yoktur.**[48]

Şarapçı bir beyden öyle bir bahseder ki o beyin elini öpesiniz gelir. "Güzel gönüllü, şarapçı, her mahmurun ve her çaresizin sığınağı bir bey vardı. Şefkatli, yoksul gözeten, adaletli, değerli, altın dağıtan, derya gönüllü bir beydi. Yiğitlerin şahı, müminlerin emiri, yol koruyucusu, sır bilir ve dostu gören biriydi. İsa dönemi ve Mesih günleriydi, halka merhametli, incitmeyen ve tatlı biriydi. Ansızın bir gece ona bir misafir geldi, yine bir beydi, ona denk ve güzel dinliydi..."[49]

O bir muzdariptir. Dertli biridir, gamzededir. Dolayısıyla bir "daru'l-hikmet" sayılsa yeridir. Mevlana'daki daru'l-hikmet bir nevi beşeri ilimler külliyesidir ki içinde filoloji, teoloji, tarih, coğrafya, edebiyat, felsefe, sosyoloji, tıp, müzik ve astronomi gibi disiplinleri barındırmakta olup, günümüzün siyasal bilgiler, fen-edebiyat, ilahiyat, eğitim, güzel sanatlar ve iletişim gibi fakültelerin çekirdeği ve prototipidir. ***Başka bir deyişle, benlikten ve bencillikten kurtulmasını bilmiş, sosyoekonomik ve jeo-politik sorunları dert edinmesini bilmiş bir devlet adamıdır Mevlana. Bu manada da J.P. Sartre'de somutlaşan varoluşçuluğun, Nurettin Topçu'da somutlaşa isyan ahlakının, Sabri Ülgener'de somutlaşan darlık iktisadının bir prototipidir.*** Dinamik bir adamdır, hareket ve eylem insanıdır. Değişime ve gelişmeye açıktır. Dinin sosyal hayata yönelik inceliklerini bilen ve onları öne çıkaran bir aydın kişidir. Mesnevi adlı eserinde gözümüze çarpan birkaç noktaya değinmek suretiyle bunları açmaya çalışalım.

Celaleddin-i Rumî din temasını ve dini kavramları işlediği, Hz. Muhammed Mustafa sallallâhü aleyhi ve sellemin savunduğu İslam dininin unutulmaya yüz tutmuş hakikatlerini dile getirdiği Mesnevi'de enteresan bir üslup kullanmaktadır. Kuru nakillere karşı aklı, kitap materyaline karşı "ehil insanlarla oturmayı" ileri sürmektedir. O'na göre, su varken teyemmüm etmek nasıl sakat bir yaklaşım olursa, ehil insan varken kullanma klavuzuyla tamire kalkışmak da öyle sakattır.

İnsan-ı kamil varken mukallit maymuna ve mukallit papağana mı müracaat edilecektir?

Aşk adını verdiği bu mezhebe göre kuru kavramlar değil, özneler belirleyicidir. Dinin kendisi değil "uygulayıcılarının kemal derecesi" esastır. İnsanları, ansiklopedik bilgi kıvamında olan din kurumu değil, o yüce ahlakı ve yüce prensipleri gerçekleştirmekte olan insanlar kurtarmaktadır. Bu noktada Hz. İsa'nın, zulmün aktörü olup çıkmış **statükocu / şeriatçı Yahudi din adamları**na karşı yeniden doğmak ve yeni bir hayat sözleriyle **"öze dönüş"**

[48] Mevlana, Mesnevi (Haz. Adnan Karaismailoğlu), Ankara 2004, C.IV / 65-80
[49] Mesnevi, C.V / 3437-3470

bayrağını açması şeklindeki tarihsel misyonunu da hatırlayacak olursak, Rumî'nin bu eleştirel çizginin bir devamı olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz.[50]

Nitekim Kur'an'ın kurtuluş telakkisi de böyledir.

Din iyidir, müşriklerin din telakkisi iyi değildir.[51]
Mescid iyidir, münafıkların inşa ettiği Dırâr Mescidi iyi değildir.[52]

Rumî [kaddesellâhü sırrahu'l azîz] duayı, tevekkülü ve sabrı uzun uzun işler, tedbiri ve çalışmanın önemini, aramanın gerekliliğini konu edinir ve bunları savunur. Bununla birlikte bu güzel ve faydalı kavramların nasıl kötü ve zararlı hale getirilebileceğine dair örnekler arz ederek dinleyiciyi uykusundan uyandırır, rehavetten kurtarır, mukallidane eylemlerin bu nedenle kurtarmak şöyle dursun yıkıcı olabileceğine dikkat çeker.

Örneğin Mesnevi'deki aslan ile tavşan öyküsünde çalışıp kazanmayı, kendi işini kendinin görmesi gerektiğini, umuda sarılmayı, aklını kullanmayı, arayıp bulmayı anlatacaktır.

Aslan da zaten böyle yapmaktadır. Fakat bir tavşan çıkıp, kendi menfaatine geldiği için aslana "tevekkül" empoze etmekte, avlanmasına ve yorulmasına gerek kalmadan rızkının ayağına getirileceği sözüyle aslanı kandırmakta, onu rehavete sevk etmektedir. **Sonuçta mütevekkil aslan çalışkan tavşana yenik düşmüştür.** Zira bu dini kavram, yani tevekkül ve sabır yanlış eller tarafından kötüye kullanılabilmiştir. **Demek ki kurtarıcı olan ehil insandır, salt iyi kavram değil.**[14]

Rumî [kaddesellâhü sırrahu'l azîz] gülü ve gül kokusunu, gül yağını çok sever, dikenin varlığını da sever ve doğallığından dolayı hoşgörür. Fakat **gülü değil de dikeni sulayanı hoşgörmez.**[53]

Bahçıvan yani avam, kamil insanı aramalı ve kılavuz olarak onu görevlendirmelidir. Başka bir deyişle, bahçıvan yani kamil insan o kimsedir ki çalı çırpıyı ve otlan, dikenleri değil, öncelikle ve özellikle gülleri sulamalı, gül yetiştirmelidir.

Keza hırsız ve bekçi kelimeleri Mesnevi'de sıklıkla kullanılmaktadır. Hırsızın peşine düşmek ve yakalamak gerekir. Oysa bekçi görevine ehil ve layık değilse sorumluluğunu yerine getiremeyecektir.

Bekçi cesur, çevik ve uyanık olmalıdır. Korkak, ahmak ve uyurgezer bir bekçiye bağlan, bostanları ya da dükkanları emanet edemezsiniz, etmemelisiniz. Demek oluyor ki işten ziyade, o iş için kimi düşündüğünüz, kimi görevlendireceğiniz çok daha büyük ve hayati önem taşımaktadır.

---

[50] Kutsal Kitap, Matta 23/1-39, 25/31-46, Romalılar 2/1-29, 3/1-31, Yakub'un Mektubu 1/19-27, 2/126, 3/1-18,4/1-17,5/1-20

[51] Kur'an-ı Kerim, Maun Suresi 1-7. ayetler; Kafirun Suresi 1-6. ayetler

[52] Kur'an-ı Kerim, Tevbe Suresi 107-110. ayetler

[53] Mesnevi, C.V/ 1089

Mesela Ayaz gibi adamlarınız olmalıdır, otuz kişinin yaptığı işi yapabilen biriyle çalışmalısınız. Fakat ona da otuz kişinin maaşını vermelisiniz. Eşitlik adalet değildir.

Rumî bu tür insanların nadir bulunduğunu, viranelerde ve gözden uzak bulunduklarım söyler. Mütevazi koşullarda yaşadıklarını söyler. Gün ışığında, çarşıda, elinde fenerle **"adam arıyorum, şehvet ve gazabına mağlup olmamış yiğit birini arıyorum"** demektedir.[54]

Bir padişaha halkı Rafızi olan bir memlekette **Ebu Bekir adını taşıyan birini** aratır. Rumî, bir öyküsünde. Bulup getirdikleri Ebu Bekir adlı adam yarı ölü, kendine hayrı olamayan zavallı biridir. Nerede Hz. Ebu Bekir Sıddık radiyallâhü anh ve cömertliği, nerede bu zavallı, sadece adı Ebu Bekir olan adam. Piyasadaki bu Ebu Bekir herhalde eşref-i mahlukat olan insanın dünyadaki hilafetine layık değildir, o bir yüzkarasıdır. Zira piyasadaki Ebu Bekir o sefil haliyle kimi kurtarabilecektir.[18]

Burada o insanın o hale getirilmiş olması, o halde bırakılmış olması da eleştirilmekle birlikte ada, Unvana ve kuru iddiaya değil içe, öze, cevhere bakmak, o cevher-i ferdi ısrarla aramaya devam etmek gereği vurgulanmaktadır. Ehliyetli ve liyakatli birer kılavuz, birer komutan bulunamaz da mukallit papağan misali, mukallit maymunlarla yetinilirse akıbet hüsran olmaktadır. **İslam dost kazanma sanatıdır, düşmandan dost elde etme kimyasıdır.**[19]

Tatlı dil yılanı deliğinden çıkaracaktır.[55] Oysa daha sırtına aslan resmi dövmesi yaptırmaya dayanamayan[56], daha eli bağlı bir kölenin altında kalan beceriksiz heveslilerle Selçuklu devleti idare edilemezdi.[57]

Zira Hz. Ömer radiyallâhü anhıtanımayanlar Zalim Haccac'ı adaletli sanıyorlardı.[58]

Mısırlı Hz. Yusuf neredeydi, o şimdiki Yahudi Yusuf nerede. Hatta mezarlık ve türbe ziyaretlerinden bahisle, bu hayattan göçüp gitmiş nice zatların mevcut dirilerden, geride bıraktıkları kültür miraslarıyla çok daha verimli ve bereketli olduklarını söyler.

Mesnevi' nin ikinci cildinde geçen sufi öyküsü de benzer mesajları içerir. Bir sufi yolculuk esnasında bir dergaha uğrayıp dinlenmek ister. Eşeğini ahıra bağlar, içeri girer, dergahdaki sohbeti dinlemeye koyulur. Önüne yemek getirilince, daha önce değil, aç kalmış eşeğini de hatırlar ve bizzat ilgilenmek yerine vasat bir hizmetçiye talimatlar yağdırarak eşeğiyle ilgilenmesini ister. Hizmetçi bu güzelim talimatları **"La Havle! La Havle!"** laflarıyla sufinin ağzına tıkar, baş üstüne der. Sufi ikna olur. Fakat hizmetçi hiç oralı olmaz. Sabah olduğunda eşek aç, uykusuz ve hastadır. İkide bir yere kapaklanmaktadır. **Sufi artık pazarda eşeğini satamayacaktır. Çünkü kendi işini kendi yapmamıştır. Kendisini konuşturmayan ve dinlemeyen hizmetçiye güvenmiştir. Hizmetçi onu kuru laflarla, dinsel sloganlarla kendine inandırabilmiştir.**[59]

---

[54] Mesnevi, C.V/ 2886-2910

[55] Mesnevi, C.V/ 1132

[56] Mesnevi, C. 1/2980-3011

[57] Mesnevi, C .V /3736-3779

[58] Mesnevi, C.V/ 3595

[59] Mesnevi, C. II/ 155-320

Sağırın hasta ziyaret adlı öyküde de durum aynıdır. Hasta ziyareti bir insanlık ödevidir ve güzeldir. Gidilecek, onun şikayet ve ızdırabı can kulağıyla dinlenecek ve bu suretle bir nebze de olsa derdine derman olunacaktır. Fakat ziyaretçi sağır gibi olursa, ya da sağır kesilir ve hastanın sıkıntısını dinlemez, sadece adet yerini bulsun diye aşksız bir şekilde ziyaret etmişse, hastayı konuşturmamış ve onu dinler gibi yapmış ise hasta daha iyi olmayacak, hatta belki ızdırabına kulak verilmediği için daha da sinirlenebilecektir.[60]

İşte o hastadan kasıt halktır, vatandaştır. Ziyaretçiden kasıt bazen oğluyla konuştuğunu sanan baba ya da halka indindiğini sanan devlet ricalidir. Şayet baba ya da devlet ricali halkın sıkıntı ve ızdırabına kulak vermiyorsa ziyaret verimli olmuyor, yeni sıkıntılara yol açıyor demektir. Biz bugün buna modem tabirle, iletişim engellerini ortadan kaldırma yolunda "etkin dinleme, katılımlı dinleme" diyoruz.[61]

Derdini anlatabilmek ve dert dinleyebilmek insanın en hayati işleridir, öyle anlaşılıyor ki bir insan kendi derdini edep ve hürmet dairesinde anlatıyor ve anlatabiliyorsa, ya da bir takım dertleri can kulağıyla dinleyip çözüm üretebiliyorsa o zaman olgun insan sayılmaktadır.

Başka bir öyküde bu sefer sufi eşeğiyle ilgilenmiş, sonra dergaha girip eğlenceye dalmıştır. Ne var ki bu sefer de eşeğini dergahta açlıktan kırılan dervişler pazarda satıp parasını dergahtaki yemeğe ve eğlenceye sarfetmişlerdir. Bunlardan habersiz ve gafil sufi de onlara uymuş, içinde nefis eşeğinden kurtulduk **"eşek gitti, eşek gitti"** sözleri geçen bir müziğe mukallidane eşlik etmektedir. Bilmemektedir ki giden kendi eşeğidir. Bu sefer hizmetçi durumu haber vermek için bir-iki kez gelirse de bakar ki sufi herkesten daha coşkulu olarak **"eşek gitti"** demektedir. Bunun üzerine sufının durumun farkında olduğuna hükmeder ve bildirmekten geri durur. Ertesi gün gürültü kopar. Sufı şikayetçidir. Oysa yoksul dervişler uzun zamandır açtırlar ve sabırları tükenmiştir. Eşeği satıp parasını yemişler ve gitmişlerdir. Sufi hizmetçinin yakasına yapışır ve emanete ihanetle suçlar. Hizmetçi ise, sufînin şarkıya mukallidane eşlik ederken telaffuz ettiği **"EŞEK GİTTİ"** ibaresine istinaden durumun farkında olduğunu zannettiğini, yoksa bildirmek üzere yanına kadar kaç kez gelmiş olduğunu söyler.[62]

Demek oluyor ki yoksulları gözetmek, onları dikkate almak lazımdır. Kuru kuru sabır telkin etmek bir yere kadardır. Yoksa o yoksullar hırsızlıktan çekinmeyecekleri bir hale gelebilmektedirler. Enteresandır, **Çehov ya da Necip Mahfuz'**un eserlerinde de görüldüğü üzere, ***Mevlana bu durumlarda yoksulları pek suçlamamakta, onlara dönüp yazıktır, haramdır dememekte, daha ziyade sorumluluklarını ihmal ederek insanları o durumlara düşüren zenginleri kınamaktadır***.[63]

Mukallidane konuşmak kurtarıcı olmak şöyle dursun, kurtarılmaya engel teşkil edebilir. Buradan, bilmediğin halde bilir gözükme ki sana bildirilebilsin mesajı çıkmaktadır. Aç iken

---

[60] Mesnevi, C. 1/ 3359-3394

[61] Doğan Cüceloğlu, Yeniden İnsan İnsana, İst 1992, s. 167-194, Baba Destek Programı Eğitici El Kitabı, s. 12

[62] Mesnevi, C .I I /512-581

[63] Açlıktan dolayı başkasının eşeğini satıp parasını yiyen dervişlere (C. II / 548-549) ya da uzun zamandır yoksulluk çekmekteyken başkasına ait olup evine toslayan bir ineği sahiplenen adama (C.III/ 2388-2568) takındığı tavır gibi.

bıyığına yağ sürüp kendini et yedi gösterirsen gerçek etten mahrum kalırsın. ***Zira bir çakal boyacı küpüne düşmekle tavus kuşu olmaz***.[64]

Bu durumda, bir kişi salt dinsel metinlerle meşgul oldu ya da salt dinsel muhitlere devam etti diye "dindar" sayılmamaktadır, öyleyse, katı kuralları uygulayarak ya da uyguluyor gözükerek namuslu tavır takman bireyi değil, isyan ahlakını Hz. Mevlâna kaddesellâhü sırrahu'l azîz konu edinecektir. Çünkü, namuslu adam mevcut nizamı takip etmekten ve ödevini yapmaktan dolayı iftihar ederken aslında bu nizam ve bu ödevin insanlığın büyük bir kısmının zararına hareket edenlere menfaat sağlamak için kurulmuş ve konulmuş olabilmektedir.[65]

Başkalarının ızdırabının dindirilmesi gerektiğine hükmetmek için, önceden acıyı çekmek lazımdır. Merhameti sadece bilmekle kalmayıp gerçekten harekete geçmek isteniyorsa merhamet tecrübesini yaşamak gerekir.[66]

Başka bir yerde "cemaat rahmettir" kavramını ele alır. Bu söz güzeldir, fakat nerede o güzel cemaat?

Kurbağa farenin ısrarlı talepleri ve aşıkane tutumu yüzünden fare ile cemaat olmuştur. Fakat bir gün bir karga bu fareyi kapınca, fareye iple bağlı bulunan kurbağa da av olmuştur.

Hani cemaat rahmet idi?

Demek ki her cemaat her zaman rahmet değilmiş noktasına vanr.[32]

O nedenle çoğu kez mihrap ve halvet kelimesini kullanır.[33] **Teenni ile davranmayı, halvete çekilip kalp huzuruyla niyaz etmeyi, istihareyi, teke tek kalmayı tavsiye eder.**[34]

Mevlana hazretleri zenginin lehine işletilen salt ceza kanununun değil, aynı kanun zımnında fukaranın ve kimsesizin lehine olan insaf ve merhamet kanununun da işletilmesini savunmaktadır.

Hz. Mevlâna Celaleddin-i Rumî, o celalli konuşmalarıyla aslında bir dinleme kültürü mayalamak ister gibidir.

Mesnevi'nin ilk kelimesi olan **"DİNLE!"** sözü tesadüfi değildir. Doktor olanlar, sağlıklı olanlar, varlıklı olanlar hastalara, yoksullara ve onların şikayetlerine kulak vermeli, taleplerini can kulağıyla dinleyip dikkate almalıdır. Rumî bizzat kendisi de muzdarip idi. Bu dünyada arayış içindeki bir muzdarip yolcu idi. Hasta ve yorgundu, kimsesizdi. Şikayetleri ve talepleri vardı. Her türlü ayrılıktan, ikilikten, ayrımcılıktan, uzaklıktan şikayetçi idi. Dolayısıyla **"birlik dükkanı"** açtı, birleşmek ve birleştirmek istedi.

Bekçiyi hırsıza ulaştırmak, varlıklıyı yoksula, seveni sevdiğine, yolcuyu evine ve hastayı sağlığına kavuşturmak istedi.

Ses ürününe kulak müşterisi aradı.

Kendisi gibi başka muzdaripler aradı ki anlasınlar derdini, ızdırabını.

Diyalogdan yana oldu.

---

[64] Mesnevi, C.III/721-777

[65] Nurettin Topçu, İsyan Ahlakı, İst 1995, s.26

[66] a.e., s.28

Dinlemek, konuşanı dinlemek, dinlemek suretiyle konuşturmak istedi.

Kendisi de dinleyen biri oldukça konuştu da konuştu. Bir muzdarip kişi olgun bir büyüğüne şikayetini anlatmayacaktı, ona niyaz ve dua etmeyecekti, ondan medet ummayacaktı da ne yapacaktı?

> Mesnevi-yi Ma'nevi adlı muhteşem eser Rumî'nin can dostu Şemseddin-i Tebrizi'den ayrı kalmasının akabinde, Hüsamettin Çelebi'nin Rumî'yi konuşturmasıyla ortaya çıkmıştı.

Mesnevi'deki ilk öyküde bir padişahın cariyeye aşık olması, cariyenin Semerkantlı kuyumcudan ayrılmış olmakla hastalanması, bir velinin tavsiyesiyle kuyumcunun dil dökülerek Semerkant'tan getirtilmesi, cariyenin onunla evlendirilip iyileştirilmesi, altı ay sonra kuyumcunun hasta edilip öldürülmesi ve cariyenin kuyumcu aşkından soğuyarak padişaha kalması, muhtelif şerhler bir yana, bize Padişah olan Allah'ın sevgili kulu Mevlana'yı kendisine yakınlaştırmak için Mevlana'nın dünyevi dostu olan Şems'i Şam'dan getirtip Mevlana ile altı aylık sohbetine izin verdikten sonra Şems'i öldürtmesiyle Mevlana'yı ikilikten birliğe, iki sevgililikten tek sevgililiğe getirdiğini söylemektedir. İşte burası son derece görkemli bir hareket noktasıdır. Mevlana'nın hayatı, kendi anlattığı simgesel bir öykü içinde belirivermektedir.[67]

Yukarıdaki öykünün unsurlarını maddeler halinde sunarak hem Hz. Mevlâna Celaleddin-i Rumî'nin bakış açısını hem de senaristimizin üzerine vurgu yapmasını tavsiye ettiğimiz noktaları göstermiş olalım.

Padişahın cariyeye aşkı, Allah'ın Mevlana özelinde sevgili kullarını kendine ayırdığına işaret eder.

O sevgili kulların her birinin farklı zevkleri ve kanaatleri olacaktır. Dolayısıyla hemen ve derhal gerçek sevilmesi gereken Allah'ı idrak edemeyebilirler.

Semerkantlı kuyumcu örneğindeki gibi dünyevi bir sevgili sebebiyle "aşk hastası" olarak gözükebilirler. Oysa bu bir yanılsamadır, çünkü geçici ve illetli bir sevgidir. Para ve güzellik gibi illetler ortadan kalkınca sevgi de kalmayacaktır.

Gözde cariye konumundaki Mevlana ve öteki sevgili kulların bu sevgiliye kavuşmalarından ve akabinde hayal kırıklığına uğratılmalarından başka ilaçları yoktur. Ancak bu yolla, o sevgiliden soğutulduktan sonra, gerçek sevgiliyle baş başa kalınabilecek, cariye ise kaçıp durmakta olduğu padişahın sevgisini o zaman görebilecektir. Semerkantlı kuyumcu bin bir rica minnetle, hediyeler ve vaadlerle, edeplice ikna edilerek getirilecektir. Bunda biraz kuyumcunun kendini beğenmiş ve tamahkar olması da etken olacaktır.

Dikkatten uzak tutulmamalıdır ki padişah "gerçek aşık" idi. Cariyeyi gerçek bir aşk ile sevmişti. Kuyumcu gibi menfaatleri uğruna yollara düşüp gelmiş değildi. Padişah mihrapta, halvette, secdede gözyaşları dökmüştü. Rüyasındaki veliyi beklemiş, o veli gelince kendisini ona teslim etmiş, tavsiyelerini can kulağıyla dinlemiş ve uygulamıştır. **Padişah kendisini Hz. Ömer, o veliyi ise Hz. Mustafa sallallâhü aleyhi ve sellem olarak nitelemiştir.** Bu tevazu ile yola çıkmıştır. Veli ise hem padişahı hem de cariyeyi çok iyi dinlemiş, onları yakından gözlemlemiş, bu durum muvacehesinde işe koyulmuştur. Gerek padişah gerekse cariye o

---

[67] Mesnevi, C . I / 35-245

velinin her dediğine azami riayet etmişlerdir. Sonuçta böylesi bir diyalog meyvesini vermiş, sevenler kavuşmuştur.

Benzer bir öykü eserin son cildindeki İmadülmülk karakteriyle verilir.

Bir beyin çok sevdiği atına bir padişah önce göz koyar, sonra el koyar. Canı yanan bey soluğu İmadülmülk adlı bir velinin yanında alır. Şikayetini, maruzatını aktarır. O da ağlar, İmadülmülk de. İmadülmülk de bilir ki yardım Allah'tan istenir, fakat Allah dostu bir veliye sığınıldığında o veli nasıl uzak durabilir ki? Edeplice padişahın yanına gider, saygıyla susup bekler. Padişah yeni atının güzelliğinden dem vurunca ve onun da fikrini sorunca der ki ***"gerçekten çok güzel bir at, fakat başı biraz öküze mi benziyor sanki".*** Bu vehme düşürme tarikiyle padişah attan soğur, at gerçek seveni olan o mütevazı beye iade olunur. Böylece saygı, edep, diyalog, dinleme ve konuşma adabı, taraflarca güvenilir olmak, sözü dinlenir olmak gibi vasıflar tüm taraflara mutlu bir son getirebilmektedir. Yine seven sevdiğine usta bir arabulucu ile kavuşmaktadır.[68]

Mevlana bu tip romantik örneklerle bir taraftan beşeri aşkı yüceltirken, bir taraftan da devlet mekanizmasında da bu veli tiplemelerindeki usta müsteşarlara, usta liderlere olan ihtiyacı vurgulamakta, bir peygamber edasıyla kendisinin ilim ve hikmet erbabı olması hasebiyle bu tip bir müsteşarlığın en uygun adaylarından biri olduğunu da hatırlatır. Bu bir görev talebinden ziyade, devletin görevlendirmelerdeki kriterinin ehliyet ve liyakat olması gerektiğine bir vurgu mahiyetindedir.

Bu noktada özellikle ihtiyarlığın zemmi hususuna da değinmemizde yarar vardır. Hz. Mevlana'nın veli derken ihtiyarlığı kastetmesi şöyle dursun, tam tersine ihtiyarlığı zemmettiği anlaşılmaktadır. Din ve devlet makamlarında salt ihtiyarlığın bir saygı ve güven ölçütü olamayacağını, böyle olmaması gerektiğini söyler.

Din ve devlet işleri genç ve dinç, zinde insanlar ister. Ehliyet ve liyakat daha ziyade gençlerdedir.

Yaşlılar bir parça yorgun ve hastadır.

Kararlan da hastalıklı ve ihtiraslı olabilmektedir.

Dolayısıyla genç yeteneklere şans tanınmalı, onlar görevlendirilmelidir.

Liderlikler gençlere bırakılmalıdır.

Kudretsiz ihtiyarlarla din ve devlet işleri yürütülemeyecektir.

Nice ihtirası olmayan, mütevazi, kendini öne çıkarmamış, kıyıda köşede kalmış, dikkatlerden kaçmış, kıymetli, ileri görüşlü, uzağı gören, yoksullukla mücadele edecek, kuzulara iyi çoban olacak, hırsızlardan korkup kaçmayacak delikanlılar vardır.

Onlan arayıp bulmak, onları görebilmek, onları bulup rica minnetle göreve getirtmek lazımdır.

Yoksa kurttan bekçilik istemek uygun değildir.[69]

---

[68] Mesnevi, C. VI/ 3343-3515

[69] Mesnevi, CIV/ 1973

Sh: 603–610

Kaynak: Mesut YAZICI, 21. YÜZYIL TÜRK SİNEMASINDA MEVLANA FİLMLERİ, DÜŞÜNCE VE SANATTA MEVLANA, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi İLAHİYAT FAKÜLTESİ 25-28 Mayıs 2006 Sempozyum TEBLİĞLER

Mevlana Celaleddin Rumi kaddesellâhü sırrahu'l azîz buyurdu ki

"Birisi, Hoca Senai öldü dedi. Ölüm, böyle bir ere küçük bir iş değil. Saman değildi ki kış yüzünden dondu farzedelim. Tarak değildi ki, bir telden kırılsın. Tohum değildi ki yer onu sıkıp kurutsun. O, bu yeryüzünde bir altın madeniydi ki, iki cihanı da bir arpaya sayardı. Topraktan yaratılan bedenini toprağa attı, akla mensup canını göklere çıkardı. Halkın bilmediği ikinci canı, bunu da şaşırtmak için söylüyorum ya, canana teslim etti. **Saf Şarap, tortuyla karışmıştı, küpün ağzına çıktı, tortudan ayrıldı."**

HZ. ALİ KERREMALLÂHÜ VECHE EFENDİMİZ EĞER AFFETMESEYDİ

Onlar affettiler, fakat sen kendini nasıl affedeceksin

Allah Teâlâ'nın işlerindeki hikmeti anlayabilmek çok zaman almaktadır. Öyle ki olaylar zincirine bakılınca **"neden"** ve **"nasıl"** sorusunu haiz çok cümleler bulunursa da ilim ve irfan arttıkça bu sorular azalır gider. Mesela; Müslümanların **"ilk halife seçimi"** konusunda polemikler çoktur ve farklı mezhep ve meşreplerin oluşmasına tevlid etmiştir. Bu nedenle hayatımız içinde siyasî meselelerin çözümleri hakkında ekstern uçların bir tarafında olmaktan hiç kimse hâli olmadığı veçhile manzarayı umumide Allah Teâlâ'nın adalet sıfatını nasıl tecelli ettirdiğini görmekte çok zor olmaktadır.

Muhyiddin İbn'ül Arâbi kaddesellâhü sırrahu'l azîz dört halifenin arasındaki meseleyi kaderî ömür bazında çözmüştür. Halifelerin hayatlarındaki uzunluğun etkisinden bahsetmiştir. İmam Gazzâli rahmetullahi aleyhin çözümü ise aklî ve naklî çözümde bir harikadır. Çünkü aklın bir meselede ki gücü zannî ve keşfî tevillerden daha fazla müstaid ve muvafık olmaktadır. **"Sırr'ül Âlemin"** isimli eserinde buyurdu ki;

["Eğer ali kerremallâhü veche halifelerin ilki olsaydı umulan semereyi vermezdi. Sonra onun dördüncü olması şerefine bir halellik getirmez. Çünkü rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemde peygamberlerin sonuncusudur."] (s.24) [70]

Hilmi Oflaz, bir mesele hakkında genellikle şunu derdi; **"Ne oldu ise iyi oldu"**; demek ki Müslümanların ilk düştükleri siyasî meselede zuhur eden olaylar, hayra müstenit olmuştur. Nübüvvetin nihayetinde başlayan **"halifelik kurumu"** Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve selleminde işaretiyle 30 yıl içinde neticelenmiş, sonra mülk ve saltanat İslâm Devletinin yönetim şekli olmuştur. Daha sonraki dönemlerde geçen **"halifelik ünvânı"** resmiyet ve politik içerikli mansıp olmadan kendini kurtaramadığını zaman göstermiştir.

["Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemin amcası Hz. Abbas'a söylediği şu mucizesi de akıllara durgunluk vermektedir:

«Ey kırk kralın babası!» bakınız (Mulûk) demiştir de (Halife) dememiştir.. (Bununda derin ve gayet ince bir anlamı olsa gerek.)] *(s.28)"* [71]

Diğer halifeleri de bu söze kıyas edebiliriz.

Günümüz için bu konudan çıkarılacak sonuçta, halifeliğin seçimindeki **evveliyet ve ahiriyyet** üzerine yapılan yorumlarda haddi aşmanın verdiği sıkıntıdan nasıl kurtulmak gerektiğidir. Eğer halifelik meselesi bilinen üzere değil de tersi minvalde olsaydı, muhakkak ki İslâm'ın kaderinde bir Hristiyanlaşma içeriğinin galip olacağını

---

70 İmam Gazzâli-trc: Naim ERDOĞAN Âlemlerin Sırrı [Kitap]. - İstanbul : [s.n.], 1972, 4. Makale

71 İmam Gazzâli-a.g.e., 4. Makale

ve bazı önemli meselelerin nasıl hal olacağı bilemeyeceğimizi düşünmekteyiz. Mesela İmamı Âzam rahmetullahi aleyh diyor ki,

"Eğer müminlerin emiri Hz. Ali kerremallâhü vechenin izlediği tavır olmasaydı Muaviye, Amr b. As, Ebu Mûsa el-Eşarî gibi kebîre (büyük günah) sahiplerinin durumlarını bilemezdik." (bk. Kadı Abdülcebbâr; Şerhul-Hamse, Kahire, 1965, s. 138)

Yine bir misal olarak Şiilerin düştüğü gibi Ehl-i Beyt'ten aktarılan bazı gizli bilgilerin olduğu varsayımları (Cifr) ve olmazsa olmazları olan Mehdi beklentisi ile karışık durağanlaşan skolastik [72] bir düşünce içine çekilme olması kaçınılmaz olacaktı. Teolojide önderlerin ve sabıkların etkisi ister istemez olduğundan Allah Teâlâ bu konuda ***"Muhammed Ümmeti"***ne açık kapılar bırakmak istediğini aşikâr olarak görmekteyiz. Tarihte hak etmediği halde acılar çekilmiş olsa da, İslâm Milleti ileriye dönük hep bir rahmetin içine gark oldu ki dünyaya hükmeden imparatorluklar ve devletler kurdular.

Mesela, "Sırr'ül Âlemin" isimli eserde Gazzâli buyurdu ki;

[Ebû Haizm'in rivayet ettiği bir hadiste sabit olmuştur:

« Ahirette görülecek dâvaların ilki, Hz. Ali (kerremallâhü veche) ile Muaviye dâvasıdır: Allah Teâlâ, Hz. Ali'nin doğruluğuna hükmedecek, diğerleri ise Allah Teâlâ'nın dileğine kalacaktır..»

Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem, Ammar bin Yasir'e demiştir ki:

«Seni, azgın bir cemaat öldürecek, İmam'ın (İslâm Liderinin) azgın ve zalim olması katiyen doğru olamaz.»

İmamet, iki kişi arasında paylaşılamaz, tıpkı Rubûbiyet gibidir..] (s.26)] [73]

Geçmiş meseleler hakkında kaderî bakışı "beşerî" yönden değil "hakikat" penceresinden bakarsak, şunu görürüz ki, Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem ve ehl-i beytinin fedakârlıkları ve acıları ile biz Müslümanlar dinî ver içtimaî yönden muhafazaya alındığımızdır. Burada bize düşen eski olayların değiştirilme imkânımızın olmadığını bilmek yanında, herkesin de hak açısından aynı sevgiyi beslemeye mecbur olmadığını söylemek gerekir. ***Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemi ve ehl-i beyt sevgisini diğer sevgilerden üstün tutmak üzerimize borçtur.*** Fakat bu sevgide diğer insanlara karşı zafiyet gösterenlere karşı düşmanlık oluşturacak bir duruma girmekte vebale sebep olmak gibi bir şeydir. ***Hz. Ali kerremallâhü vecheyi sevdiğimiz gibi, Muaviye'yi aynı derecede sevmeye kimse mecbur değildir.*** Muaviye'nin dünyalık

---

[72] Skolastik: Hristiyan âleminde, papazların dinî görüşüne ve onların baskısı altındaki dinî fikirlerine göre yapılan tedrisat usulü.

[73] İmam Gazzâli-a.g.e., 4. Makale

saltanat için gösterdiği gayretleri de **"sahabe statüsü"** içerisinnde ma'zur görmeninde bir mecburiyeti de yoktur. [74]

Ancak bu mevzuların temcid pilavı gibi sürekli gün yüzüne çıkarıp **"Ciğerdelen"** olmakta fesat ve fitneye sebep olmaktan öteye gitmemektedir. TV gibi kime hitap ettiği meçhul olan umûmî kanalizasyonlarda bu konuları halka anlatanların samimiyetinden şüphe ettiğimizi söylemek mecburiyetindeyiz. İslâm devam ediyor ve edecektir. Muhakkak Allah Teâlâ kişilerin hak ettiğini hem bu dünyada ve hem de ahirette ödeyecektir. Bu gerçek bir hakikattir. Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemin Hakk'a yürüyüşünde Hz. Ebû Bekir radiyallâhü anh mescide geldi;

"Ey insanlar! Kim Muhammed'e (sallallâhü aleyhi ve sellem) tapıyorsa bilsin ki Muhammed öldü. Kim de Allah'a tapıyorsa bilsin ki Allah, Bâkî'dir, ölmez." dedi. Sonra o, şu âyetleri okudu:

"Muhammed ancak bir resuldür. Ondan önce nice resuller gelip geçmiştir. O ölür yahut katlolunursa sizler geri mi döneceksiniz? Kim geri dönerse O'na (Allah'a) bir zarar vermez. Allah ise, İslâm hizmetine şükrü yerine getirenlere mükâfat verecektir." (Âl-i İmrân, 144)

Müslümanların başını ağrıtan bu meselelede Ehl-i Beyt İslâm'a zarar gelmesin diye kendilerine yapılan haksızlığı Allah Teâlâ rızası için affetmişlerdir. Buna misal olacak vakia aşağıda anlatılmıştır.

İmam Rabbâni kaddesellâhü sırrahu'l azizin menâkıblarında Muhammed Hâşim-i Keşmî şöyle anlatmıştır:

"Seyyidlerden bir genç, medresede talebe idi. Onunla arkadaşlık ederdik. Bir gün ağlayarak yanıma geldi ve başından geçen bir hâdiseyi anlattı. İmâm Rabbânî nin büyük bir kerâmetini görmüştü. Dedi ki:

"Hazret-i Ali'ye karşı savaşanları, hele hazret-i Muâviye'yi sevmezdim. Bir gece senin üstâdın İmâm Rabbânî'nin Mektûbât'ını okuyordum. Okuduğum yerde; "İmâm Enes bin Mâlik buyurdu ki:

"Hazret-i Muâviye'yi, sevmemek onu kötülemek, hazret-i Ebû Bekr'i ve hazret-i Ömer'i sevmemek bunları kötülemek gibidir. Ona söğene, bunlara söğene verilen cezâyı vermek lâzımdır." Yazılı idi.

Bunu okuyunca, canım sıkıldıve yerinde olmayan bir yazıyı buraya yazmış dedim. Mektûbât'ı yere attım. Yatağıma uzandım. Uyudum. Rüyâmda, senin mürşidin öfkeli ve kızgın bir hâlde yanıma geldi. İki mübârek elleri ile kulaklarımı çekti ve;

"Ey câhil çocuk! Sen bizim yazdığımızı beğenmiyorsun ve kitabımızı fırlatıp, yere atıyorsun. Benim yazımı okuyunca şaşaladın ve inanmadın. Ama gel, seni bir zâta götüreyim de gör! Resûlullah efendimizin eshâbını sevmediğin için, aldandığını

---

74 Muaviye dedi ki;" **Yüce işleri elde etmek için himmet gösterin! Şüphe yok ki, ben hilâfet ehli değildim. İstedim, çalıştım ve elde ettim.."** (İmam Gazzâli-a.g.e., s.154)

ondan işit." buyurdu. Beni çekerek, bir bahçeye götürdü ve kapısında bırakıp kendisi yalnızca ilerledi. Uzak'ta görünen büyük bir odaya doğru yürüdü. Orada nûr yüzlü, bir zât oturuyordu. Çekinerek ve saygı ile o zâta selâm verdi. Önünde diz çöküp oturdu. Ona bir şeyler söylüyor, beni gösteriyordu."

Uzaktan bana bakışlarından benden bahsettiği anlaşılıyordu. Biraz sonra senin o yüksek üstâdın İmâm Rabbânî, kalktı. Beni çağırdı.

"Bu oturan zât, Hazret-i Ali'dir. İyi dinle! Bak ne buyuruyor." dedi. Yanlarına gidip, selâm verdim.

"Sakın, sakın! Resûlullah efendimizin ashâbına karşı, kalbinde bir dargınlık bulundurma! O büyüklerden hiçbirini, aslâ kötüleme. Aramızda muhârebe şeklinde görünen işlerimizin, hangi niyetlerle yapıldığını, biz ve o kardeşlerimiz biliriz!" dedi. Senin hocanın adını söyleyerek;

"Bu zâtın yazılarına da sakın karşı gelme!" buyurdu. Bu nasîhatı dinledikten sonra, kalbimi yokladım. Bu husussdaki tereddüdün ve soğukluğun, kalbimden çıkmadığını gördüm. Bu hâlimi hemen anladı. Öfkelendi. Senin hocana bakarak;

"Bunun gönlü daha temizlenmedi. Suratına bir tokat indir!" dedi. Şeyh , yüzüme kuvvetli bir tokat indirdi. Tokadı yiyince, kendi kendime;

"Bunu sevdiğim için onlara düşmanlık etmiştim. Hâlbuki kendisi onlara düşmanlığımdan bu kadar çok incinmektedir. Bu hâlden vazgeçmeliyim!" dedim. Kalbimi yokladım. Düşmanlık, kırgınlık kalmamış, tertemiz buldum. O anda uyandım. O rüyânın, o sözlerin tadı, beni başka hâle soktu. Kalbimde Allah'tan başka hiçbir şeyin sevgisi kalmadı." [75]

Onlar affetti bizde susmak düştüğünü biliriz. Fakat yürek kanamaktan beri olamıyor ki!

Allah Teâlâ bu millete Ehl-i Beyte hizmet şerefi verdiği için ne kadar şükür eylese azdır.

***

Hz. Kerremallâhü veche Divanında MUAVİYE HAKKINDA buyuruyor ki:

بســـــــــم الله الرحمن الرحيم

“Birçok uygunsuz işler vardır ki onları görmezlikten gelip geçerim. Aslında görmezlikten gelmeyip onların üstesinden gelmeğe gücüm vardır. Fakat İslâmî hamiyyetim bu şekilde hareket etmemi gerektiriyor.”

“Çok kimseler vardır ki gözlerini kaparlar, onların bu hallerini bilmeyenler kör zannederler. Oysaki insan gördüğü halde bazı işlerin maslahatı için görmezlikten gelir.”

---

[75] İMÂM-I RABBÂNÎ AHMED FARUKÎ SERHENDÎ Kaddesallahu Sırrahulaziz, evliyalar Ansiklopedisi

“Ben nice şeyleri söylemeğe muktedir iken nefsimi zaptedip söylemem. Oysaki beni söylemekten alıkoyacak veya söylemeğe mecbur edecek bir kimse yoktur.”

“İnsanların davranış ve huylarından haberdar iken, nefsimi zorlayarak ve gücümü kullanarak sabretmeğe çalışıyorum.”

“Temiz kalpli ve saf inançlı olan müminler cehenneme girmezler. Akıllı -olan insanlar, kaderi zorlamağa çalışmazlar.”

“Acı durumlar ve uygun olmayan işler karşısında istemeyerek sabrettim. Suyun akıp gitmesi ve geriye bir kısmının kalması gibi hilâfet müddetim az kaldı.”

“Dine aykırı öyle uygunsuz işler gördüm ki Allah’a iftiradan başka bir şey değildi. Bunlarsaçları beyazlatacak cinstendi.”

“Hem bana ahd ü peymânda bulunarak halifeliğimi kabul ettiler ve hem de daha sonra verdikleri sözü bozup hile ve kurnazlık yoluna saptılar.”

“Cenâb-ı Hakk Kur’ân-ı Kerîm’de, müslümanların bana olan sevgi ve gönülden bağlılığını gerekli kılmıştır.”

“Harun’un Musa’ya kardeş olması gibi ben de Hazret-i Peygamber’in kardeşi oldum. Benim şöhretim buradan gelmektedir.”

“Beni onlara imam yapmıştır ve Cuhfe’de gölün başında beni örnek göstermek suretiyle bana uymalarını istemiştir.”

“Benimle, kim denk gelebilir ki İslâm’a ilk girişim, akrabalığım ve dindeki hizmetlerimle öndeyim.”

“Yazıklar olsun, yazıklar olsun, yazıklar olsun o kimseye ki bana zulmederek Allah’ın huzuruna gitmiştir. Kıyamet gününde onun hesabını görecektir.”

“Yazıklar olsun, yazıklar olsun, yazıklar olsun o kimseye ki bana itaât etmeyerek kin ve düşmanlığını ilân etmiştir.”

“Yazıklar olsun o kimseye ki kötülük yoluna sapmıştır. Hiç bir cürüm ve günahım yok iken bana düşman olmuştur.”

“Kitabın ortaya koyduğu emirleri bırakıp haramdan haberdâr olmayanların özrünü kabul etmem mümkün müdür?”

“İmamet ipi Rasûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellemin Hakk’a yürümesinden sonra kovaya bağlanan sağlam ip gibi Cenâb-ı Hakk tarafından bağlandı.”

“Peygamber hayatta iken itiraz edemeyenler, onun gidişinden sonra verdikleri sözü tutmadılar.”

“Eğer işleri kendi halinde bırakmış olsaydım, kavmimle olan antlaşmama muhalefet eder, böylece işler yüzüstü kalırdı.”

"Savaş ateşi parlayınca bana biât edip söz verenler benden ayrıldılar. Ebû Bekir ve Ömer'e yapmadıkları hileyi bana yaptılar."

"Hile yoluyla beni aldatan bir güruhtan şikâyetçiyimdir. Çünkü dünyayı bana kapkaranlık yaptılar."

"Haksız yere başlatıp iddia ettiğiniz hakkımı elde ettim. Sıhhatin hastalıktan ayırdedilmesi gibi bu görevin bana ait olduğu apaçıktır."

"Açıkça hakkını olduğunu gördüğünüz halde inkâr yoluna sapmayı seçtiniz. Oysaki siyah ve beyazın birbirinden ayırdedilmesi gibi bu hak da açıkça ortadadır."

"Allah'ın kitabı bizim için en büyük şahittir. Hak Teâlâ ise en büyük kadıdır ve bütün batıl işler bir gün inkıraz bulacaktır."

"Eğer kazaya rıza gösteriyorsan korkup geri çekilme; Kılıcımı kınından çıkarmışım, kaçmaman gerekir."

"Allah'a yemin ederim ki geçen bir şey tekrar geri gelmez. Zorlama ile bir işin bozulmağı mümkün değildir."

"İtidal yolunu tutarak ortadan yürümeği tercih ettik. İfrat ve tefrite itibar etmedik."

"Perişanlık içinde yaptığım savaşta gûya bize yardım edenleri birbirine kırdırmışım, kendi burnumu keserek kabilemi heder etmişim."

"Ey vâitlere ve verilmiş sözlere kanarak ve bunlarla mağrur olarak hareket eden kimse, dalâlet yolunun yolcuları hak ve doğru yoldan saparak yürüdüler."

"Kulağa çalınan, sözler ve dünyayı karartan durumların bir tekini o seçkin Peygamber duymuş olsaydı, razı olmazdı."

"Sizler, kötü işler işleyen o soyu sopu kesik ile gözleri ufak kişiyi Hazret-i Rasûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellemin kendisinden sonra vasî olarak tayin ettiği ile bir ve eşit tutuyorsunuz. Böyle bir durumu eğer peygamber duysaydı buna razı olmazdı."

"Onların ikisi (Muâviye ve Âmr bin Âs) asker toplamak suretiyle bu kargaşa ye gürültünün doğmasına sebep oldular. İslâm dinini dünya menfaatleri ile değiştirerek doğru yoldan saptılar."

"Başarı gösterirlerse ona Mısır valiliğini vereceğine söz vermiştir. Şu anda din ile dünyaları zarar ve ziyandadır."

"Ey Âmr bin Âs, Allah'a ve Resulüne isyan ederek bize karşı geldin. Şimdilik yetmiş bin cesur ve bahadır asker hazır vaziyettedir."

"Ey asker topluluğu ile öç almağa gelen yalancı, eğer maksadın mezarları ziyaret etmekse benden izin alarak gelebilirsin."

"Eğer ölmezsem bir kimseyi dost ve aşina kabul etmeyeceğim. Çünkü onlar İslâm'a aykırı kötü işler yaptılar."

“Sen ondan sonra cehennem ateşi içinde yan. Bugün sana zehir ilâcını içireyim ki cezasını göresin.”

“Ey Âmr bin Âs, beni kaçacak zannetme. Eğer beni öğrenmek istiyorsan Bedir ye Hayber’de savaşmış olanlardan sor.”

“Ben Aliyyim. Beni, bilenlerden sorun. Ondan sonra savaş meydanına çıkıp savaşmayı, göze alın. Çok geçmeden kaçmaya başlayacaksınız.”

“Elimde keskin kılıcım ve parlayan kargım vardır. Bizim koruyucumuz, o tertemiz ve seçkin olan Rasûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellemdir.”

“Amcam Hamza ve kardeşim Cafer’in bize mânevi destekleri vardır. O Cafer ki cennette yeşil kanatlara sahiptir.”

“Kendisiyle övünülecek Fâtıma benim zevcemdir. Senin annen ise Hind’ dir. Onlar arasında bir mukayese yapılabilir mi? Girdiği yuvadan kovulmuş ve iki iş arasında şüphede kalmıştır.”

“Gücü yetmeyen ve iktidarı olmayan insanların acizliği yüzünden aciz kaldım. Bundan böyle zekâ ve akıl yardımıyla düşmanlarıma galip gelirim.”

“Bundan böyle arkamdan beni sürüklemek isteyenleri ortadan kaldıracağım. Dağınık ve ayrı duranları bir araya getirip toplayacağım.”

“Senin hayatın sayılı nefesler üzerinde kurulmuştur. Her nefes alışta ondan bir parça eksilmektedir.”

“Kendini feda ettiğin zaman, o seni diriltir. Alay etmeden seni yürüten odur.”

“Her sabah ve akşam beden yeni nefesler alır verir. Sabah alınan nefes akşamınkinin aynısı değildir. Öyleyse boş yere nefes tüketip ömrünü heba etme.”

“Senin dininin suçu nedir ki ona kir ve pası bulaştırıyorsun. Nefis elbisende, kir mevcut değildir, fakat onu sen kirletiyorsun.”

“Sen kurtuluş istersin fakat kurtuluşa giden yolda yürümezsin. Karada hiç geminin yürüdüğü görülmüş müdür?”

“Savaş elbisesi onların değişmeyen yumuşak zırhıdır. Develerden yedek olanlarını da yanlarına almışlardır. Yataklarından kükreyen arslanların önünden kaçıp kurtulmak mümkün değildir.” .

“Öyle zannet ki dünya sana itaat etti ve sanki ölüm sana gelmeyecektir.”

“Sen dünyayı ne yapacaksın. Mezar taşının gölgesi kadar bir toprak sana kâfidir;”

“Ölüm için kendini sıkı tut! Ölüm pehlivanı senin yanına geldiği saman sabır göster, sakın kaçma.”

“Ben onun yaşamasını istiyorum o ise benim öldürülmemi hedef alıyor. Özür dileyen, Murad kabilesinden bazı kimselerdir.”

“Akılları bozuk ve yıldızlar ilmiyle uğraşanlar beni korkuttular. Merih’in yerine Koç burcunu koydular.”

“Ona dedim ki hileli olan işlerden dolayı beni korkutamazsın. Kurnazlıklarını bırak. Benim yanımda Müşteri (talih) ile Zuhal (talihsizlik) bir-dir.”

“Çeşitli hile ve kurnazlıkları benden def edecek olan Halik Teâlâ’dır. Benim rızkımı veren O’dur.”

“Zübeyr ile Talha uygun olmayan İşlere giriştiler. Bunun içindir ki üzüntüyle geçen bu gün bana çok uzun geldi.”

“Allah bilir ki halka zulmetmek için bende hiç bir düşünce mevcut değildir. Onlar bana haksızlık ettiler.”

“Benim söylediklerimi tebliğ eden ve insanlara bildiren kimdir? “Bu sözleri Allah’ın elçisi tebliğ etti.”

“Varın Suhre’nin oğlu Muâviye’ye deyin ki faydası ve yararı olmayan bir şeyi istiyorsun.”

“Baş başa gelip savaşan ve mücadele edenlerin her birisi cesur, kahraman ve yiğit kişiler idi.”

“Rasûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem yalnız bırakıldığı zamanlarda hepsi de ona yardım ettiler ve söylediklerini yerine getirdiler.”

“Peygamberin ashabı dâima keskin kılıçlar kullanarak kahramanlık gösterdiler. Kılıçlarının kırılması mümkün değildir.”

“Sen ve senin babanın İslâm’a girişiniz kerhen olmuştu. Çünkü ikinizin tercih ettiği yollar kötülükten başka şey değildi.”

“Rasûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem vefât edince ikiniz de eski halinize döndünüz. Oysaki daha evvel izlediğiniz yol dalâletten başka şey değildi.”

“Savaş bulutları görünmeğe başlayınca ve kılıçlar parlayınca şimşek ve yıldırımların çakacağı akla gelmektedir.”

“Sen yerde yatarken atlıların senin cesedinin üzerinden geçmeleri çok uzak değildir. Sür’atle cevelân edip hareket edeceklerdir.”

“Bâtıl şeyler peşinde koşarak bos yere vakit geçiriyorsun. Şam’ı at kişnemeleriyle sana zindan yapacağım.”[76]

“Ey Hind’in oğlu sen dâima cahil kaldın. Sizin içinizden cesur ve bahadır olanları öldüreceğim.”

---

[76] Bu beyit, Muâviye’nin bir şiirine karşılık olmak üzere söylenmiştir. Muâviye, bu şiirinde “Ey Ali, beni gafletle uyuyor zannetme. Kûfe’ye varacak ve sana oraları zindan edeceğim. Belki bu sene ve belki önümüzdeki sene bu fikrimi gerçekleştireceğim.”

“Doksan bin ok alan ve mızrak batıran askerlerim öylesine savaşacaklardır ki saldırıları, sahilleri ve dağları kaplayacaktır.”

“Eğer Muâviye ile karşılaşırsam, göz ucuyla bakan ve bağırsakları büyük olan insanı vurmaktan çekinmem.”[77]

“Onu ateşin annesi olan (Ümmü Haviye) cehenneme attı. Ürüyen köpekler orada kendisine komşu öldü.”[78]

“Kötülükleri parça parça terk etmede sabır göster. Umulur ki bir gün bu kötülüklerin tükendiğini göresin.”

“Birçokları kendi durumunu gizlemek suretiyle ülfet buldu, insanlara görünürde hoş gelen tarafları izhar etti.”

“Birçok iyi insanlar kendi dillerini korumak suretiyle cevap vermekten çekindiler. Onların bu durumu cevap vermeğe yetti.”

“Bu kadar askerin şenin üzerine gelmesi hakkaniyetledir. Hak gelince batıl ortadan kalkar. Gelecek yıl gelip çatıncaya kadar şimdilik bu kadar asker kâfidir.”

“Senin askerlerinin bir kısmı arslan gibidir. Bir kısmı da arslan yavrusu gibi çarpışmaktadır. Parlayan kılıçlarla savaş gününde muharebe etmektedirler.”

“Düşman safında yer alanlar esir alınınca, ya fidye vererek kurtulurlar veyahut boyunları vurulur. Sancağın önünde yer alanların durumu budur.”

“Yalancının hileleri kötü kalplileri perişan eder. Savaş içinde düşmanın kanını dökerler.”

(Sıffin Savaşı’nda) “Ahbaplarıma birer birer zarar verdiğini görüyorum. Sanki onlara ebedî âlem için rehberlik görevini üstlenmişsin.”

“Dımışk (Şam) ehlini bırakarak ayrıldık. Kadın ve erkeklerden daha çok ihtiyar olanlar geride kaldı.”

“Nice kadınların, süngü batıran avcılar yüzünden erkeksiz daldıkları görüldü. Birçokları da dul kaldı.”

“Onlar, savaşa giden erkeklerin arkasından ağladılar. Artık kıyamet günü ne kadar geri gelmeyeceklerdir.”

---

[77] İslâm tarihinde Muâviye’ye **“büyük bağırsaklı”** denmesinin nedeni şu olayla başlanır:Bir gün Hazret-i Peygamber mektup yazdırmak için kendisini çağırtmış ve birisini üç sefer göndererek haber vermesine rağmen, her üç seferde de yemek yiyor, cevabını almıştı. Bunun üzerine “doymasın” diye bed-duâ etmişlerdi. Gerçekten de Muâviye oburluk hastalığına tutulmuş ve Araplar arasında **“bağırsakları geniş Muâviye”** şeklinde şöhret bulmuştu.

[78] Ümmü Haviye deyimi, Kur’an-ı Kerîm’de Muâviye’nin halası olan Ebu Leheb’in karısı Ümmü Cemile hakkında kullanılmıştır.

“Biz öyle savaşçılarız ki bizim süngülerimiz ancak müstehak olanlara batırılır. Haksız yere kimseyi öldürmeyiz.”

“Allah’a yemin ederim ki zulüm uğursuz ve kötü bir şeydir. Kötülükte israr eden kimse ise zalimdir.”

“Kıyamet gününde Cenâb-ı Hakk’ın huzuruna varırlar. Bütün düşmanlar Allah’ın huzurunda toplanırlar.”

“Kıyamet gününde Allah’ın huzuruna vardığımızda ben mi zalim miyim yoksa sen mi zalimsin, bunu öğreneceksin.”

“İnsanlardan lezzet ve zevk duygusu alınacak, dünya ile ilgili bir endişe ve tasa kalmayacaktır.”

“Geceler büyük bir iş için dönmektedir. Yıldızların hareketi de yine bu iş içindir.”

“Eski insanların ahvalini gündüz ve gecelere sor ki onların nişanlarını ve âdetlerini sana haber vereceklerdir.”

“Bu fâni dünyada ebedî kalmak istiyorsun. Birçokları da aynı şeyi temenni ettiler.”

“Ey yeryüzünün vahşileri, çayırlı ve çimenli yerlerde otlanınız. Taze etler yemek suretiyle semizlenin.”

“Gaflet içinde bulunuyordun. Hâlbuki ölüm dâima uyanıktır. Ey uykuya dalmış kişi ölüm için hazırlıklı ol!”

“Yokluğa, mahkûm şeyler peşinde koşuyorsun. Hâlbuki sen ölüp gideceksin. Dünyada ebedi kalan hiçbir şey yoktur.”

“Yarın olduğunda sevinç gözyaşlarını akıtacağını zannediyorsun. Hâlbuki gaflet denizinde yüzüyorsun.”

“Ben Rasûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellemin kardeşi ve damadıyım. Şehitlerin imâmı ve efendisi olan Hamza benim amcamdır.”

“Câfer-i Tayyâr benîm öz kardeşimdir. Cennette, gece ve gündüz, melekler arasında uçarak vakit geçirmektedir.”

“Peygamberin kızı benim eşimdir, kendisiyle sükûnet bulmuşumdur. Etlerimiz ve kanlarımız birbirine karışmıştır.”

“Peygamberin iki torunu benim çocuklarımdır. (Hasan ve Hüseyin) Sizin hanginizde benim bu yakınlığım gibi bir yakınlık vardır?”

“İslâmiyet’i kabul etmede hepinizden öncelik bana aittir. Daha buluğ çağına ermeden İslâm dinine girdim.”

"Rasûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem beni sizlere bakmakla görevlendirmişti. Cuhfe'de gölün başında bunu sizlere ilân etmişti."

"İçinizden beni seçerek sizlere takdim etti. Verdiğim hükümlere rıza göstermeniz ve bana itâat etmeniz gerekir."

"Dileyen bu durumu kabul etsin, dilemeyen de hüzün ve kader ile başbaşa kalsın."

"Hiç kimsenin inkâr edemediği bir kahramanım ben. Hem savaş ve hem de barış zamanlarında herkes beni tanır."

"Fakat bir ise teşebbüs ettiğim zaman, kötü kalpli kimseler hemen karşı çıkıp bana muhalefet ederler."

(Sıffîn'de) "Eğer bana itâat edilseydi kendi kavmimi Yemâme veyahut Şam semtine yollardım."

"Bizim siyah sancaklarımız dalgalanır. Eğer onu harekete geçirmek gerekirse (Ebû Sasan) Husayn'e haber verilir. O da sancağı ortaya çıkarıverir."

"Saffa dahil olan Husayn, ölüm havuzundan kanlar akmayıncaya kadar arkasını verip geri çekilmez."

"Savaş esnasında Husayn'ın gayret ve ikrâmdan başka hiç bir çabasının olmadığını görürsün."

"Savaşa davet edildiğinde sabır gösterir. Yüksek ses ve na'ralar yükseltildiğinde, onu tahammülle karşılar."

"Mezhic pişmanlık duyup geri çekilinceye kadar Akk, Lahm ve Himyerliler sabır gösterip direttiler."[79]

"Cüzam kabilesi Mezhic kabilesine seslenerek size yazıklar olsun, zalim olan kimlerdir? dedi."

"Ehl-i Beyt için de olsa Allah'tan korkmaz mısınız? Allah'a yakın olanlara değer verilmez mi?"

"Ölümü seçmek suretiyle kendini tehlikeye atanları Allah mükâfatlandıracaktır. Onlar, ne mutlu ve aziz kimselerdir."

"Bahsettiğim bu topluluk, Rebiâ kabilesidir (İbn-i Nizar bin Maadd). Onların üzerine çok sayıda asker gönderilse de dehşetli bir kahramanlığa sahiptirler."

---

[79] Bu beyit geçmiş savaşları anlatıyor. İslâm'dan evvel kabile¬ler arasında cereyan eden savaşlar oldukça ilgi çekici bir durum¬daydı. .
Akk, Maadd bin Adnan'ın biraderidir ki nesli hâlâ Yemen'de devam etmektedir.
Lahm de Yemen kabilelerinden bir kabiledir. Cahiliyyet dö¬neminde birçok idareci, bu kabileden çıkmıştır.

"Hind'in oğluna (Muâviye'ye) kılıç ve ok darbelerini biz tattıracağız. Bizden yüz çevirmekle düzen ve intizamı bozdu."

"İbn-i Ziberkan'ı yanına çağırdı. Zu-Kela' İle Kureybe'ye sayısız armağanlar verdi."

"Karanlık bastığında Muâviye, Amr, Numan, Büsr, Malik ve Havşeb gibi kabile reislerini yardımına çağırdı."

"Muâviye, Kurzi ve iki oğlunu, Hars, Kayn, Ubeyd ve Eslem gibi kimseleri izzet ve ikrama boğdu."

"Benim sağ yanımda bahadır olan Mezhic kabilesi, sol yanımda da kahraman Vâil kabilesi durur.

"Savaşın merkezi yerinde kendine güvendiğim Mudarr kabilesi bulunuyor. Hemedan'dan da büyükleri benim yanımda yer almıştır."

"Arka taraflarda yer alan Ezd kabilesi ulu kimselerdir, Cenâb-ı Hakk kadîmdir, sonu yoktur."

"Şibamlıları çağırdım fakat davetime icabet etmediler. Onların bu davranışı bana ağır geldi."

"Onlar bilimden uzak, kızgınlığa daha yakındırlar. Ateşi sönüp te geriye katan bir kör parçası gibidirler. Yıldızları gizlidir. Yanlarına varılmadıkça görünmeyen çalılar gibidirler."

"İnsanların en -kötüsü ve yaratıkların en gayretsizi Kays kabilesinin köleleridir ki burunları yere sürtüle sürtüle burunsuz olmuşlardır."

"Hiçbir zaman bir toplumun önünü alamadılar. Kin ve gururda, hayır ve serde intikam tohumu ekdiler."

"Bir topluluk içinde onlardan biri çıkmaz ki zulüm ve haksızlığı göğüslesin veya yerine getirilmesi gereken bir işi yapsın."

"Atılan ve saplatılan mızraklarla atların kana boyandığını ve onlara binenlerin de gözlerinin kan çanağına döndüğünü gördüm."

"Savaş sürerken atların ayağından kalkan tozlar sanki havada kara bir bulut veya kalın bir toz tabakası meydana getirmişti."

"İbri-i Hind (Muâviye) Zû'l-Kela, Yahsab, Kind, Lahm ve Cüzam kabileleri' nin her birini davet etti."

"Ben de Hemadanlıları yardıma çağırdım. Derilerimi dert edinir, bana bir belâ ulaştığında siper ve kalkan olurlar."

"Onları davet ettim. Bunun üzerine davetime icâbet ettiler. Hepsi de cesur, atılgan ve kahramandırlar."

Kaynakça:Hz. Ali kerremallâhü veche Divanı, (trc: Müstakimzade Süleyman Sadettin) hzl: Şakir DİCLEHAN, 1981, İstanbul.

Hulasa, içimize kan akıtan bu meselede söz söylemek bir kâr getirmiyor. Fakat eğer bir konuşma olurda haddi aşarsa biri bunun vebali konuşana değil, bu meselenin (bidatın) ortaya çıkmasına sebeb olan Emevi hanedanına aittir. Kişinin sevdiğine meyli fıtrat gereğidir. Allah Teâlâ'nın bu meselede muradı vardır. Fakat o sebebin içinde olmaktan yine sığınırız.

Rasûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellemin duasında buyurduğu üzere **"Ya Rabbî senden sana sığınırım"** demek bu mu oluyor demektir.

Hasenâtül ebrar seyyiâtül mukarrebûn

İhramcızâde İsmail Hakkı

ÜSKÜDARLI HÂFIZ "EŞREF EDE" EFENDİ HAZRETLERİ

Cenâb-ı Hakk'ın öylesine sırlı velî kulları vardır ki Cenâb-ı Rabbü-l Âlemiyn bunları:

1) *muhabbetiyle*,

2) *Zât'ına mahsûs tecellîleriyle,* ve

3) *onlara lütfettiği hakîkî "teslimiyet libâsı"yla* beşerin başarından [gözünden] setretmiştir.

Onlar ahâli arasında dolaşırlar ama, esrarlarının ancak pek azına muhiblerinin pek azını âşinâ kılarlar. İşte Üsküdar'lı hâfız Eşref Ede[80] Efendi (H. 1292-1373/M. 1876-1954) de bu kabil sırlı zâtlardan biri idi.

Eşref Efendi ile, ilk defa, üç yaşımda iken babamın elimden tutarak götürdüğü Sâim ve Bekir Düzgünman kardeşlerin Üsküdar Hâkimiyet-i Millîye Caddesi'ndeki 104 numaradaki attâr dükkânında karşılaştım[81]. Bu, 1954 yılına kadar tam 16 yıl sürecek olan mestûr, fakat ganiy bir muhabbet ve nazar intikâlinin başlangıcı olmuştur.

Eşref Efendi ilk bakışta insanı teshir eden fevkalâde nâfiz bir nazara sâhipti. Düzgün yuvarlak bir kafatası ve yüzündeki hafif çıkık kaş ve elmacık kemikleri, açık ve yüksek alın, pembe-beyaz teni, beyaz saçı, beyaz kaşları ve daima düzgün kesilmiş kısa ama gıdığını da tamâmen kaplayan beyaz sakalı, aşağıya doğru teveccüh etmiş pos bıyıklan ve hârikulâde biçimli elleri ile insanın üzerinde derinliğine bir etki bırakırdı. Sağ kaşının yanında, alnıyla sağ kulağı arasında yer alan bir et beni alâmet-i fârikası gibiydi. Boyu 170 cm civârındaydı. Bıyıkları, ağzı zıvanalı yâsemin bir ağızlıkla, hergün içmek alışkanlığında olduğu 8-10 adet Kulüp sigarasının dumanındaki nikotinin tesiriyle burun deliklerinin altındaki kısımda sarıya çalardı. Genellikle koyuca renkli bir elbisenin altında benzer renkten bir yelek ve onun altında da kravatsız beyaz bir gömlek giyerdi. Saç ve sakal traşını muntazaman, ama mutlaka cumartesi dışında bir gün, Selmân-ı Pâk Câmii'nin biraz ilerisinde, Üsküdar'ın üç meşhur Emin'inden[82] Berber Emin'de olurdu. Yakından tanıyanları, onun o muazzam mûsikî ve şiir hâfızasına hayrân olduklarım söylerlerdi.

Sâim ve Bekir Düzgünman'ın "Aktar Hocalar" diye anılan dükkânlarının müdavimi olan muhterem zevât içinde benim mevcûdiyetimi, ve muhakkak ki hâlet-i rûhiyemi, fark eden tek zât Eşref Efendi olmalı idi; zira gerek dükkânda gerekse dükkânın dışında karşılaştığımız zaman kendisinin o fevkalâde nâfiz ve rahmânî bakışlarım hep üzerimde hissetmişimdir. Onun bu nazarlarının ve mestur himmetlerinin mânevî hayâtıma nasıl bir istikâmet vermiş olduğunu bugün çok daha berrâk bir şekilde idrâk etmekteyim.

Eşref Efendi hangi tarikata mensûb olduğu ve seyr-i sülûkunu kimin yanında tamamladığı bilinmeyen, *Hamzavî-Melâmî* meşrebli, belki de üveysî, Ehl-i Beyt-i Resûlullâh âşığı, son derece sırlı, az konuşan, ama her beyânı inci gibi hikmet dolu olan bir zât idi. Bununla

---

80Ede: (Taşra ağzında) ağabey.

81 Bu attâr dükkânı hakkında *BL:* Ahmed Yüksel Özemre, ***Üsküdar'da Bir Attâr Dükkânı, 4.*** Baskı, Kubbealtı Neşriyâtı, İstanbul 2003.

82O dönemde Üsküdar'ın üç meşhûr Emin'i: Kemancı ve bestekâr Emin Ongan (1906-1985), Neyzen âmâ Emin Akgöze ve Berber Emin Beyler idi. Üsküdar'ın külhânî delikanlıları bu zevâttan sırasıyla: Kel Emin, Kör Emin ve Badi Emin diye bahsederlerdi.

beraber ortada hakîkata aykırı bir durum var ise bunu şecaatle belli etmekden asla geri kalmayan celâlli bir tabiata da sâhipti.
Hattâ fevkalâde muhabbet ve sürekli sohbet ettiği Galata Mevlevîhânesi son postnişîni Ahmed Celâleddin Dede’ye bir gün: ***"Şeyhim, sen ömründe kâmil görmemişsin"*** diye celâlli bir şekilde çıkışmış olduğu, orada hazır bulunan, adı da kendisininki gibi Eşref olan bir zâtın Eşref Efendi'ye izhâr ettiği aksülamel üzerine Ahmed Celâleddin Dede'nin de: ***"Eşrefimle benim arama girmeyin!"*** demiş olduğu rivâyet edilirdi. Kezâ, bir gün limon satın aldığı birinin edebsiz ve kerih bir hareketine ya da sözüne celâllenerek herifi tuttuğu gibi, kendi başına oradan çıkamıyacak bir biçimde, limon küfesinin içine tıkmış olduğunu da Neyzen Niyâzi Sayın nakletmektedir.

Üsküdar Emetullâh Gülnûş Vâlide Sultan Câmii *(Yeni Câmi)* müezzini olan Eşref Efendi, önce Gizlice Evliyâ türbesinin ve daha sonra, vefatına kadar, Aziz Mahmûd Hüdâyî (1541-1628) türbesinin türbedârı olarak da hizmet etmiştir.

Eşref Efendi'nin, Üsküdar'lı bestekâr Hacı Fâik Beyin (1831-1891) kıymetli talebelerinden olan muhterem pederi Durakçı[83] Hâfız Hüseyin Tevfik Efendi (1849-1906) ise, bugün Üsküdar Postahânesi'nin yanındaki Açıktürbe Yokuşu'nin hemen girişinde biraz yukarıda solda, "Gizlice Evliyâ"[84] diye bilinen bir hazîreyi de içine alan ama artık yerinde yeller esen Gizlice Evliyâ Celvetî Tekkesi'nin, babası Mehmet Muhlis Efendi'den sonraki postnişîni ve Emetullâh Gülnüş Vâlide Sultan Câmii'nin *(Yeni Câminin)* de başmüezzini imiş. Daha çok İnâdiye'deki Bandırma (ya da Bandırmalızâde) Dergâhı'nda durakçılık edermiş. Kabri, İnâdiye'de Tevâşî Hasan Ağa mahallesindeki Seyyid Hâşim Baba'nın (1718-1783) kabrinin karşısındaki, adada bulunan Selim Babanın (vef. 1782) kabrinin civârındadır[85].

Hakkında pek az şey bilinen bu Gizlice Evliyâ'nın kabrine Azîz Mahmûd Hüdayî ihtirâm eder ve hattâ önünden geçerken sağ elini kalbinin üstüne koyar, vücûdunu kabre çevirir, yan yürüyerek geçermiş.

Mücerred bir hayat süren, yâni hiç evlenmemiş olan Eşref Efendi, Üsküdar'ın Fıstıkağacı semtinin kuzeyinde kalan îcâdiye mahallesinde kızkardeşi Zehrâ Hanım ve onun eşi Yarbay Âdil Aru Bey ile paylaştığı üç katlı ahşap bir konağın bodrum katında otururdu. Kendisinin, her ne sebebden ise, eniştesi Âdil Bey ile arası pek yokmuş. İkisinin arasındaki diyaloğu ise pek sevdiği kızkardeşi Zehrâ Hanım sağlarmış.

Zehrâ Hanımın torunu Cemâl Ekber Aru, çocukluğunda, tanınmış bir güfte yazarı olan merhûm babası Selim Aru (1910-1986) ile birlikte konağa her gelişlerinde önce bodrum katındaki loş odasında Eşref Efendi'yi ziyâret ettiklerini; Eşref Efendi'nin kendisini, elini öpmesine fırsat vermeksizin, bağrına basıp kokladığını ve daha sonra da önceden hazırlamış

---

[83] Durak: Tekkelerde zikir esnâsında ve birinci fasıldan sonra tek ya da çift zâkirin terennüm ettiği, taksime yakın ağır bir bestenin adıdır. Durakçı: Durak okuyan zâkir.

[84] Yeni harflerle basılmış bâzı eserlerde bu ibâre, eski harfli metnin yanlış okunması sonucu, "Güzelce Evliyâ" diye geçmektedir.

[85] ***Bk.*** 1) Sa'deddin Nüshet Ergun, ***Türk Mûsikîsi Antolojisi,*** 2. cild, s. 479, ve 2) Mehmet Nermi Haskan. ***Yüzyıllar Boyunca Üsküdar***, cild 1, s. 428-429, Üsküdar Belediyesi 2001.

olduğu hediyeleri kendisine verdiğini hatırlamaktadır. Cemâl Ekber Aru Kurban Bayramı'nda kurbanları Eşref Efendi'nin yardımcısız olarak bizzât tığladığını da söylemektedir.

Âdil Bey oğlu Selim Aru'yu, Selâmsız semtinde bulunan frerler mektebini bitirdikten sonra ve maddî imkânsızlık sebebiyle, kendisi gibi asker yapmak için Kuleli Askerî Lisesi'ne göndermek ister. Eşref Efendi'nin ağabeyi hâkim Tahsin Bey ise yeğeninin Robert College'de okumasını arzu ederek masraflarını üstlenir. Ancak yeğeni lisenin henüz daha 2. sınıfında iken Tahsin Bey enfarktüsden vefât edince, Eşref Efendi kardeşinin bu arzusunu vasiyet olarak telâkki ederek masrafları deruhte edip yeğeninin Robert College'den ayrılmamasını sağlar. Fakat Eşref Efendi'nin geliri buna yetmediğinden kendisi, herkesden gizli olarak, Mısır Çarşısı'ndaki bir yağ toptancısının yanına çırak olarak girer ve, Selim Aru okulunu bitirinceye kadar, okul taksitlerini ve şâir masrafları bu işten kazandığı ücretle karşılar.

Mektep arkadaşları, dayısının Mısır Çarşısı'nda çırak olarak çalışmakta olduğunu gördüklerini kendisine bildirdiklerinde Selim Aru buna inanmaz. Fakat arkadaşlarının ısrarı üzerine Mısır Çarşısı'na gidip de durumu kendi gözleriyle görünce hayretlere gark olur. Oğlu, vefâtına kadar Selim Aru'nun bu olayı ne zaman hatırlasa hep hüngür hüngür ağlamış olduğunu söylemektedir.

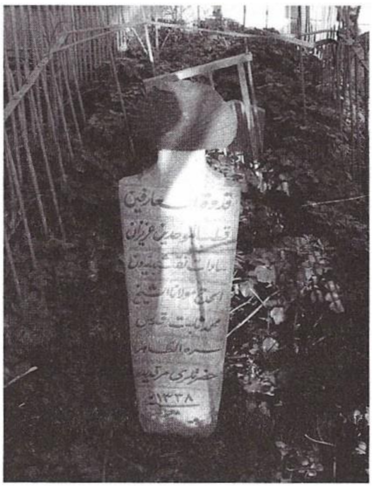
Eşref Efendi'nin, gençliğinde, pekçok İnsân-ı Kâmil'den feyz almış olduğu; İstanbul'daki bütün meşâyihi tanıdığı; ve bunlardan da hangilerinin evliyâ olduğunu bildiği söylenirdi. Matematik ve İlm-i Nücûm[86] bilgisinin kuvvetli olduğu, fakat İlm-i Nücûm hesaplarının kendisini bıktırdığı için artık bunlarla uğraşmadığı da rivayet edilirdi.

Hepsi de Melâmet neş'sine garîk ve de tasarruf sâhibi olan: "Fâtih Türbedarı" diye mâruf Ahmed Amiş Efendi'nin (18077-5 Mayıs 1920); Eyüb Nişancası'ndaki Şeyh Murad Buhârî Dergâhının zamanının "Melâmî Kutbu" olarak tanınan şeyhi ve Hazret-i Peygamber'in 32. göbekten torunu Seyyid Abdülkâdir Belhî'nin (1839-15.03.1923); ve zamanının Gavs'ı olduğu söylenen, ama fevkalâde sırlı bir zât olduğu için tekke literatürüne geçmemiş olan nakşî Mehmed Sâbit Efendi'nin (?-8 Şubat 1920) sohbet ve nazarlarına mazhar olan Eşref Efendi'nin bu İnsân-ı Kâmil'lerin nezdinde kadir ve kıymetinin pek yüksek olmuş olduğu rivâyet edilirdi.

Gençliğinde bir hanıma âşık olduğu, ama feyizlerine mazhar olduğu mubârek zevâtın kendisinin bu hanımla evlenmesine destur vermemiş oduklan da rivâyet edilmekteydi. Eşref Efendi: ***"Türbedâr Efendi irşâda, Sâbit Efendi ise icrâyâ nıemûrdu",*** ve nakşî Küçük Hüseyin Efendi (1828- 1930) için de: ***"Kerâmet tarafı ağır basardı"*** dermiş.

Bir keresinde Üsküdar'da, Tabutçular içinde, *"Sandıkçı Şeyh Edhem Dergâhı"*ndaki büyük bir toplantıya, Seyyid Abdülkâdir Belhî'nin usûlen dâvet edilmesi için Şeyh Haydar Efendi tarafından aracı olması Eşref Efendi'den ricâ edilmiş. Fakat senelerdir tekkesinden dışarı çık-mamış ayrıca da herhangi bir tekkeyi ziyâret âdeti olmayan Hazret'in bu toplantıya da icâbet etmeyeceği ne mutlak

[86] İlm-i Nücûm: Astroloji.

Mehmed Sâbit Efendi Hazretleri'nin Merkadinin Şâhidesi

Murad Buhârî Dergâhı'nın hazîresinde Seyyîd Abiülkâdir Belhî Hazretleri'nin, annesinin ve babasının medfun bulundukları mahal nazarıyla bakılmaktaymış. Eşref Efendi Eyüb'e gidip, usûlüne uygun olarak, dâveti yapmış. Toplantı gecesi ise Eşref Efendi, Sandıkçı Dergâhı'ndan içeri girince, yaşı seksene varmış olan Hazret-i Seyyid'i mihrâbda ve Şeyh Haydar Efendi'yi de onun arkasında ayakta kemâl-i huşû' içinde görmüş. Hazret-i Seyyid'in Eşref Efendi'nin ricâsını kırmayıp, mûtâdının aksine, bu yaşlı hâlinde Eyüb'den Üsküdar'a kadar gelmesi karşısında herkes hem şaşırmış, hem fevkalâde memnûn olmuş ve hem de Eşref Efendi'nin zamanın Melâmî Kutbu'nun nezdindeki kadrinin, kıymetinin ve i'tibânın büyüklüğünü kemâliyle anlamış[87]. O gün icrâ edilen zikrin hâzırûna bahşetmiş olduğu mânevi lezzet ise, aradan 40 sene geçmiş olmasına rağmen, Attâr Dükkânındaki o unutulmaz sohbetlerde hâlâ tahassürle anlatılırdı.

---

[87] Aralanndaki karşılıklı muhabbet ve ta'zîme bakılacak olursa, Eşref Efendi ***belki de*** Seyyid Abdülkâdir Belhî Hazretleri'nin halîfesi, yâni ondan sonraki "Melâmî Kutbu" idi. Eğer gerçek böyle ise Eşref Efendi, meşhûr "Melâmî Kutbu" İdrîs-i Muhtefî'den (1534-1615) bile daha muhtefî davranarak bu sırrını en yakınma bile açmamış demektir. Eşref Efendi'nin Hazret-i Seyyid'in ailesi nezdinde de pek büyük bir i'tibâra sâhib olduğuna delâlet eden bir hâdise de torunlarından Seyyid Sadreddin ve Seyyid Zahîreddin Erkılıç Efendiler'in vazifeten uzun süre Ankara'da bulunduktan sonra İstanbul'a döndüklerinde ilk iş olarak Eşref Efendi'yi ziyâret edip uzun süre sohbet etmeleridir.

Gençliğinde Sâbit Efendi'yi her ziyâretinde şâhit olduğu bâzı garib olaylar karşısında bâzen ciddî tereddüde düşen Eşref Efendi'nin bu hâlini sezen Sâbit Efendi, bütün bu gariblikleri bir hikmeti olduğu husûsunda onu idrâke sevketmek üzere, âdetâ takbih edercesine: *"Eşref! Eşref!* (burnundan bir sesle) *Hum!"* diye îkaz edermiş. Zamanla Eşref Efendi Sâbit Efendi'den neşet eden bu garib ahvâl ile ünsiyet kesbederek itminâna kavuşmuş. Eşref Efendi şâhit olduğu ve kendisini tereddüde şevketmiş olan bu gariblikleri ne olduğu kendisine sorulduğu zaman da: ***"Öyle şeyler vardır ki bunların açıklanması haramdır"*** deyip konuyu kapatırmış. Eşref Efendi, bunların hâricinde, Sâbit Efendi ile ilgili başka garib olaylar da nakletmiştir:

1916 ya da 1917'de Osmanlı İmparatorluğu ile Almanya'nın arasının, hangi sebebden ise, bozuk olduğu bir dönemde Sâbit Efendi sohbet ederken birdenbire durup terliğini fırlatmış. Terlik yere ters düşmüş. Bunun akabinde (bihikmet-i Hudâ) dışarıda hava bozmuş, fırtına ve gök gürültülü bardaktan boşanırcasına bir yağmur yağmağa başlamış. Bir müddet sonra Sâbit Efendi terliğini düzelttirtmiş. Bunun üzerine hava gene sâkinleşmiş. Sâbit Efendi ihvânından birine: ***"Kubura [tuvalete] git! Orada tepe-taklak edilmiş bir resim bulacaksın. Onu al, buraya getir!"*** diye nutuk etmiş. Mürîd tuvalette Alman İmparatoru II. Wilhelm'in başaşağı konmuş bir resmini bularak Efendi'sinin huzuruna getirmiş. Sâbit Efendi, resmi düzelttirerek: ***"Neyse artık Almanya ile aramız düzelir"*** buyurmuş. Gerçekten de birkaç gün sonra gazeteler Osmanlı Devleti ile Almanya arasında zuhur etmiş olan pürüzün ortadan kalkmış olduğunu yazmışlar.

Bir başka sefer, Müttefik Devletler'in İstanbul'u işgalinin akabinde, işgalden yakınmakta ve devletin bekası için endîşelerini izhâr etmekte olan ihvânına Sâbit Efendi:

"Hadi, hadi üzülmeyin! Biz o işi Selânik'li, mâvi gözlü bir sarışına havâle ettik. O bu işin üstesinden gelecek" demiş.

Üsküdar Emetullâh Gülnûş Vâlide Sultan Camii (Yeni Câmi) baş imâmı ve geçen yüzyılın en büyük tâlik hat ve ebrû üstâdı Necmeddin Okyay Hocaefendi'den (1883- 1976) neşet eden ve bunu te'yid eden bir başka rivâyeti de hocanın kıymetli talebesi Prof. Dr. Ali Alpaslan nakletti: "Sâbit Efendi bâzen Necmeddin Efendi'nin Toygar'daki evine uğrarmış. 1919 yılında bir gün gene bir ziyâretinde, Necmeddin Efendi:

"Amca, düşman dretnotları Dolmabahçe'niıı önünde. Ne olacak bu memleketin hâli?" diye sorunca Hazret:

"Sen merak etme! Ben bu defa işimi mâvi gözlü bir Selânikli ile halledeceğim"

diye cevap vermiş. Necmeddin Hoca:

"Ben bunu bir yerlerde söylersem, bana gülerler mi acabâ?"

diye sorunca, Sâbit Efendi buna celâllenerek, Necmeddin Efendi'ye:

"Şimdiye kadar sen benim yalan söylediğimi hiç gördün mü?" diye çıkışmış".

Eşref Efendi bir gün de Sâbit Efendi'yi sokakta: *"Kestânem kebab!"* diye kestâne kebabı satarken görmüş. Meğerse Efendi'nin ihvânından bir zât kestâne kebabı satarmış. Efendisi onu işinin başında iken ziyâret etmiş, ***"Sen şöyle arkamda dur da biraz da ben kestâne kebabı satayım"*** demişmiş.

Sâbit Efendi ile Eşref Efendi bir gün Büyük Çamlıca Tepesi'ne çıkmışlar. Sâbit Efendi bir taşın

üzerine oturaktan ve etrâfı bir müddet temâşâ ettikten sonra hüngür hüngu. ağlamaya başlamış. Uzun müddet ağladıktan ve sükûna kavuştuktan sonra Eşref Efendi cesâret edip: ***"Efendimiz; sizi böyle ağlatan nedir?"*** diye sormuş. Sâbit Efendi: ***"Eşrefim; bütün Mükevvenât Cenâb-ı Hakk'a secde ve zikr etmekteydi. Bu manzaranın haşmetine dayanmak mümkün müdür?"*** diye cevap vermiş.

Nakş'î-Hâlidî meşâyihinden Mehmed Esad Erbilî (1847-1931) Muaviye'ye ihtirâmı ile tanınan biri idi.
1930 sonlarına doğru, bir vesiyle gene Muaviye'yi göklere çıkarmış olduğu Sâbit Efendi'nin kulağına gidince, Hazret'in büyük bir celâliyetle:

"Ben bu kürdü burada bırakmam"

dediğini ve aradan bir ay geçmeden Şeyh Esad Efendi'nin tevkif edilerek İstiklâl Mahkemesi'nde îdam talebiyle yargılanmak üzere Menemen'e götürülmüş olduğunu Eşref Efendi nakletmiştir. Şeyh Esad Efendi İstiklâl Mahkemesi'nde îdama mahkûm olmuş, cezâsı müebbed hapse çevrilmişse de tedâvî edilmekte olduğu Menemen Askerî Hastahânesi'nde 4 Mart 1931 târihinde vefat etmiştir[88].

Eşref Efendi ile bir gün Karacaahmet Mezarlığı'nın içinden geçmekte olan Sâbit Efendi: ***"Eşrefim, senin için bütün bu mevtâları ayağa kaldıramamı ister misin?*** diye

---

88 ***Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*** Şeyh Mehmed Esad Efendi'nin zehirlettirilerek öldürülmüş olduğu hakkında bir kanaatin mevcûd olduğunu kaydetmektedir *(Bk.* Haşan Kâmil Yılmaz, ***A.g.e.*** Cild: 11, s. 348).

sorunca[89], Eşref Efendi: ***"Aman Efendim; lûtfunuzla yerlerinde kalsınlar!"*** diye istirhâm etmiş.

Mehmed Sâbit Efendi, Eşref Efendi'yi bir gün: ***"Eşrefim, kalk! Seninle bir zâtı ziyârete gideceğiz"*** diyerek Fâtih Türbedârı Ahmed Amiş Efendi'ye götürmüş. Ahmed Amiş Efendi Sâbit Efendi'yi görünce ayağa kalkıp ellerini göğsüne kavuşturmuş; Sâbit Efendi de aynı ihtirâm duruşunu izhâr etmiş. Her ikisinin de sessiz ve sözsüz bir yarım saat kadar durumlarını muhâfaza etmelerinden sonra Ahmed Amiş Efendi'nin huzurundan ayrılan Sâbit Efendi: ***"Eşrefim gördün mü? Ne can bir zât, değil mi!"*** demiş. Eşref Efendi'nin Ahmed Amiş Efendi'ye muhabbet ve hayranlığı da işte böyle başlamış.

Bir gün Eşref Efendi Ahmed Amiş Efendi Hazretlerini ziyâret etmek üzere Seyyid Abdülkâdir Belhî'ni yanından ayrılırken, Hazret onu: ***"Eşrefim, Ahmed Amiş Efendi zamanın Kutbu'dur"*** diyerek îkaz etmiş. Eşref Efendi'ye böyle nereden geldiğini soran Ahmed Amiş Efendi ise, onun Murat Buhârî Dergâhı'ndan geldiğini öğrenince, hörmetle: ***"Eşrefim, Seyyid Abdülkâdir Belhî Hazretleri zamanın Kutbu'dur"*** demiş.

Mustafa Düzgünman'ın rivâyetiyle, Eşref Efendi genç iken bir gün Sâbit Efendi:

"Eşrefim; fakîr Amerika'ya gideceğim" demiş. Aradan bir müddet geçtikten sonra bir başka gün de:

"Eşrefim ben artık Amerika'ya gidiyorum" dediğinde Eşref Efendi Sâbit Efendi'nin dizlerine kapanmış:

"Sultânım fakîri bırakıp da gitmeyin!" diye ağlayarak yalvarmış. Hâl-i hayatında Amerika'ya gitmemiş olduğuna göre, Sâbit Efendi'nin bu sözleriyle neyi îmâ etmiş olduğu bugüne kadar hep spekülâsyon konusu olmuştur.

Eşref Efendi, ayrıca, Galata Mevlevhânesi postnişîni Ahmed Celâleddin (Baykara) Dede (1853-1946), Üsküdar Mevlevîhânesi postnişîni Ahmed Remzi (Akyürek) Dede (1872-1944), Türbedâr Ahmed Amiş Efendi'nin ihvânnından Abdülazîz Mecdi Tolun (1865-1941), hezârfen Necmeddin Okyay Hocaefendi (1883-05.01.1976), ve özellikle de Üsküdar Mihrimâh Sultan Câmii (*İskele Câmii)* baş- imâmı Nâfiz Uncu Hocaefendi (1890-1958) ile de çok yakın dost idi.

Nâfiz Hoca[90] da, Eşref Efendi gibi, Melâmî neş'esine sâhib ve sırrını fevkalâde iyi setreden, Üsküdar'da Doğancılar semtindeki Şâbanî Nasuhî Dergâhı'na mensub bir zât idi. Eşref Efendi sükût ve vakar ile sırrını setrederken Nâfiz Hoca Üsküdar'ın avâm takımıyla, görünüşte,

---

89 *Sâbit Efendi'nin bu sualinin mâhiyeti ile Hz Mevlânâ'nın* Mesnevisindeki *şu beyitlerin muhtevâsmı birlikte fehmetmek isâbetli olacaktır:*

"Agâh ol ki velîler zamanın İsrâfıl'idirler.

Ölûler onlardan can bulur, gelişirler.

Olü canlar, ten mezcrında kefenlerine bürünmüş yatarlarken onların sesinden sıçrayıp kalkarlar

Derler ki: Bu ses, öbür seslerden bambaşka; çünkü diriltmek Tanrı sesinin işidif. *(Mevlânâ,* Mesnevî, *çeviren: Veled İzbudak, üçüncü baskı, 1. Cild, s. 154, beyit: 1930-1932, Millî Eğitim Bakanlığı Şark-İslâm Klâsikleri Serisi: No.l, İstanbul 1960)*

90 Nâfiz Hoca hakkında bu kitabın II. Bölüm'üne bakınız.

senli- benli olmak sûretiyle sırrını setrederdi. Eşref Efendi: ***"Ben Nâfiz'den korkarım"*** diyerek onun mânevî mertebesine işâret ederken Nâfiz Hoca da Eşref Efendi için: ***"Eşref Efendi evliyâullâh hazerâtının peşinde fink atardı"*** diyerek onun bu zevât-ı muhteremenin indinde nasıl makbûl ve mûteber bir zât olduğuna dikkati çekerdi[91].

Eşref Efendi'nin, tıpkı Merkez Efendi (1460-1552) gibi, bu âlemde her şeyin ve herkesin ne eksik ne de fazla, yerli yerinde ve Cenâb-ı Hakk'ın takdiriyle bu şekilde var olduğunun; yâni Kader'in Mükevvenât'taki her şeyi, tecellî etmekte oldukları gibi şekillendirip Ezel Hükmü'ne bağlamış olduğunun idrâkini bütün ömrü boyunca zinde tutmuş bir zât olarak, herhangi bir kimse hakkında kötü bir söz söylediği görülmemiştir. Meşrebiyle imtizâc etmediği biri hakkında kendisine sual sorulduğunda, suale genellikle o zâtın geçerli bir hasletini belirterek cevap verirdi. Meşâyihden, meselâ meşrebi açısından tasvib etmediği ama şâirlik vasfı da olan bir kimsenin nasıl biri olduğu kendisine sorulduğunda yalnızca ***"İyi bir şâirdir"*** diyerek konuyu kapattığına çok kere şâhit olunmuştur.

Bununla beraber ve mûteber zevât nezdindeki i'tibân müsellem iken, Eşref Efendi ile gerek Attâr Dükkâm'ndaki sohbetlerde gerekse aynı tekkede bir arada bulunmuş olan bâzı meşâyihin, nefislerinden neşet eden kıskançlıklarından olsa gerek, hazretin arkasından haksız yere gıybet ettikleri de olmuştur. Eşref Efendi, bunları da Kader'in muktezâsı telâkki ettiğinden, kendisine has o muhteşem vekân ile hiç üzerinde durmamış ve yüzlerine vurmayıp hep setretmiştir.

I. Cihân Harbi sırasında bir gün Eyüp'de Şeyh Murad Buhârî Dergâhı'ndaki bir sohbette, İlm-i Nücûm'daki bilgisinin enginliğini bilenler, Çanakkale Harbi esnâsında şöhreti artmış olan Mustafa Kemâl'in zâyiçesini (*horos*-top'unu) çıkarıp âtisini istihrâc etmesi için Eşref Efendi'ye destûr vermesini Seyyid Abdülkâdir Belhî'den istirhâm etmişler. O da destûr verince, Eşref Efendi, hemen oracıkta, birkaç saat süren hesaplar sonunda şu neticeye varmış:

"Eğer bu zât gönlünü mânâ âlemine çevirirse: Velî; eğer dünyâya çevirirse: Pâdişâh makamına sâhib olacaktır".

Eşref Efendi'nin himmet, nazar ve sohbetlerinden fevkalâde istifade etmiş olan Neyzen Niyâzi Sayın, güreşe meraklı ve hattâ Kırkpınar güreşlerini seyre gitmek mûtâdında olan Eşref Efendi'nin kıymetli iki ihvânından bahsetmektedir. Bunlardan biri hayâtında bütün hastalarını asla bir ücret almaksızın tedâvî etmiş olan askerî doktor Ziyâ Erdoğru[92] Bey (Ziyâ Baba); diğeri ise posta müvezziiliğinden emekli, Üsküdar'ın eski tulumbacılarından, Tabaklar

---

[91] Fakih Kademoğlu, Nezih Uzel'in (doğ. 1938) evinde bizzât şâhit olduğu bir vak'ayı şöyle anlattı: Nezih Hoca'yı Hindli kadın guru Shri Mataji'nin mürîdleri ziyârete gelmişti. Masanın üzerinde de ***Üsküdar'da Bir Attâr Dükkânı*** duruyordu. Kitap hakkında bilgi alıp da sayfalarını karıştırırken, karşılaştıkları Eşref Efendi'nin ve Nâfiz Hoca'nın fotoğrafları karşısında hepsi de büyük bir heyecanla *"Fakat bu fotoğraflardan büyük bir enerji intişâr ediyor. Bunlar nasıl kimseler miş!"* diye şaşkınlıklarını izhâr ettilerdi.

[92] Aynı zamanda iyi kemençe çalan Dr. Ziyâ Baba, nakşî-bektaşî- melâmî Ahmed Necîb Necmî Baba'nm (vef.: H. 1332/M. 1914) oğludur, (*Bk.* Müfid Yüksel, ***Bektaşîlik ve Mehmed Ali Hilmi Dedebaba***, s. 80-82, Bakış Yayınları, İstanbul 2002).

mahallesinde oturan ve fevkalâde müeddeb bir zât olan Abdi Özcanlı Efendi (Abdi Baba) imiş. Her ikisi de nasîb almış oldukları bektaşî hâfız Abdüllâtif Baba'nın[93] tavsiyesiyle sohbet için Eşref Efendi'ye intisâb etmişler. Her biri, mürşidleri Eşref Efendi gibi, Hamzavî-Melâmî neş'esine ve hakikî Ehl-i Beyt-i Resûllullâh muhabbetine sâhip kâmil birer zât olmuş.

Bir gece Abdi Efendi hastalanmış ve sabaha kadar sancılardan kıvranmış. Sabah ezânından biraz önce kapısı çalınmış. Gelen mürşidi imiş[94]. Eşref Efendi müridine serzenişte bulunmuş: ***"Abdi can; bizi niye sabaha kadar uyutmadın? Neyin var?"*** sonra Abdi Efendi'nin haremine dönerek: ***"Kızım sen bize kahve yap! Kapıyı da kapa!"*** demiş. Yalnız kaldıklarında sağ elinin başparmağını Abdi Efendi'nin iki kaşı arasına bastırarak "Nâda Aliyyen"i okumuş[95]. Abdi Efendi bir anda bütün sancılarının başından başlayarak ayaklarının ucundan kendisini terk ettiğini hayretle müşâhede etmiş.

Eşref Efendi'nin müdâvimi olduğu kahve Altûnîzâde'de, Kısıklı istikâmetindeki yolun solunda kalan ve tramvay durağının biraz ilerisindeki kahve idi. Burada genellikle müridi Dr. Ziyâ Bey ile buluşur ve kahvenin önündeki asmanın altında sohbet ederlerdi.

Eşref Efendi Üsküdar'da Özbekler Tekkesi'ndeki toplantılara arada sırada katılır ve daha çok da, bu toplantılarda kahveleri pişiren Tûfan Ağanın kahve ocağında Nâfız Hoca ile oturur sohbet edermiş. Çok lezzetli yemek pişiren Eşref Efendi'nin Üsküdar Özbekler Tekkesi'nde nâdiren pişirdiği aşûrenin lezzeti de dillere destân imiş. Bir gün Dergâh'ın mescidinde Esad Gerede mevlîd okurken araya Yunus Emre'nin ***"Lûtfun da hoş, kahrın da hoş"*** nakaratlı kasidesini de katınca Eşref Efendi'nin (ancak âriflerin zevk edebileceği, ama avâmm hazmedemeyeceği bu *"kahrın da hoş"* lâfından mıdır nedir) birdenbire'keyfi kaçmış. Kimseye bir şey söylememekle beraber celâllendiğini de belli ederek yanında oturan Niyâzi Sayın'a: ***"Kalk evlâdım, gidelim!"*** diyerek Dergâh'ı terketmiş.

Eşref Efendi'nin, kimseyi zora sokmamak için, yemek dâvetlerini kabül etmekden çekindiği ama bir keresinde ihvânından Dr. Ziyâ Bey ile eşinin ısrârma dayanamayarak onlarda bir yemeğe geldiği, fakat bunun için de kendisine yalnızca domates suyu ile hazırlanmış bir domates çorbası verilmesini şart koşmuş olduğu rivâyet edilmektedir.

---

93 Bektaşî hâfız Abdüllâtif Baba Üsküdar'da Yeni Câmi'nin (Gülnûş Emetullâh Vâlide Sultan Câmii'nin) baş müezzini idi; ve aynı yerde müezzin olan Eşref Efendi'nin de âmiri durumundaydı.

94 Üsküdar'da, Eşref Efendi'nin ikâmet ettiği Îcâdiye mahallesi ile Abdi Efendi'nin ikâmet ettiği Tabaklar mahallesi arasında, yaya olarak gidildiğinde, 4 ilâ 4,5 km'lik bir yol vardır.

95 Cenâb-ı Peygamber'in Uhud savaşında düştüğü çukurda müşrik okçuların attığı oklar, Peygamber'in üstüne kapanan Ebû Dücâne hazretlerini şehit ettiği zaman, Hz Ali'yi yanma çağırmak için zikrettiği sözler: *"Nâda aliyyen, mazharü-l acâyibü; tecidhü avnenleke fınnevâibü; külli hemmin ve gammin seyencelî; bivelâyetike yâ Alî, yâ Alî, yâ Alî".* Meâlen: "***Ey hârikalara mazhar olan Alî, yetiş! Ben, her musibette senin yardımınla karşılaşıyorum. Her türlü dert ve gam senin velâyetinin hörmetine zâil olur, yâ Alî, yâ Alî, yâ Alî!".*** Bununla ilgili olarak Nâbî'nin (1642-1712) ***Dîvân***'ından bir *ahreb*'ini de burada hatırlatalım:

Yâ Rabb! Kerem it, "Nâda Alî" hörmetine, İksîr-i zer-i seyencelî hörmetine,

Hemm ü gamm-ı dâreynden it dûr bizi, Envârım sırr-ı velî hörmetine!

Baha Doğramacı (doğ. 1920), Seyyid Abdülkâdir Belhî Hazretleri'nin ihvânından Osman Kemalî Efendinin[96] (1862-8 Ocak 1954) Eşref Efendi'ye: ***"Fakîr nazarımdan önce göçersem, fakîrin ihvânını nazarım yetiştirsin! Eğer nazarım fakîrden önce göçerse, nazarımın ihvanını da fakîr yetiştireyim!"*** diye bir teklifte bulunmuş olduğunu rivâyet etmektedir. Eşref Efendi 30 Ocak 1954 târihinde, yâni Osman Kemâlî Efendi'den yalnızca 22 gün sonra, vefat etmiş olduğundan bu niyet gerçekleşememiştir.

Attâr dükkânının müdâvimlerinden, Sandıkçı Dergâhı'nın kahvecisi Tûfan Ağa'yı II. Cihân Harbi'nde apar topar ikinci kere askere çağırmışlardı. Bu durumda evlâd ü ıyâlinin sefil perişan olacağı endîşesiyle Tûfan Ağa da, Eşref Efendi'yi: ***"Ne olur beni bu işten kurtar!"*** diye yalvararak tâciz eder olmuştu. O da: ***"Git evlâdım; bizde böyle tasarruf kudreti yok"*** diye başından savarmış. Askere şevki için verilen târihden bir hafta kadar önce Tûfan Ağa, Üsküdar'daki Emetullâh Gülnûş Vâlide Sultan Câmii'nden *{Yeni Câmi'*den) bir ikindi namazı sonrası Sâim Efendi ile birlikte kolkola çıkmakta olan Eşref Efendi'nin önünü keserek: ***"Senden beni bu işden kurtardığına dâir söz almadan bir yere gitmem, seni de bir yere*** *bırakmam"* diye bağırıp ayaklarına sarılmağa başlamış. Ne yapmışlarsa Tûfan Ağa'yı yatıştıramamışlar, ama Eşref Efendi'nin sabrı da gitgide taşmağa başlamış. Sonunda, bir ân büyük bir celâliyetle: ***"Gitme öyleyse ulan, gitme!"*** diye bağırınca Eşref Efendi'nin mânevî kudretine îmânı kavî olan Tûfan Ağa birden ferahlamış ve bu sefer ellerine ***sarılarak "Sağ ol Eşref Efendi! Allah senden râzî olsun"*** diyerek minnetini dile getirmiş. Gerçekten de, birkaç gün sonra Askerlik Dâiresi'nden gelen bir telgraf Tûfan Ağa'nın askere yanlışlıkla çağırılmış olduğunu bildirip celb emrini iptal etmiş.

Rahmetli Mustafa Düzgünman'ın bana nakletmiş olduğu veçhile, II. Cihân Harbi'nin

---

[96] Osman Kemâlî Efendi'ni kabri Edirnekapı'dadır. Hamzavî-Melâmî tarzındaki şâhidesinin üzerinde:

Allâhu subhânehu ve teâlâ

Cemî-i mü'minîn ve mü'minâta

ve Osman Kemâlî kullarına

bi hörmeti-l fatiha

Cismim Rûh'a döndü Elhamdülillah

Her şey fenâ bulur Bâkıy'dır Allah

Hakk'dır, Muhammed'dir, hem Resûlullâh

Ben Al-i Abâ'nm Kıtmîr'i idim.

1862-8.1.1954

Osman Kemâlî

yazmaktadır.

başlarında Necmeddin Okyay Hocaefendi'nin[97] sonradan, kendisi gibi, Güzel Sanatlar Akademisi'nde ebrû ve kadîm tarz cildleme profesörü olacak olan oğlu Sâcit ağabey (1915-19.04.1999) askere alınmış ve kendisine büyük bir askerî deponun zimmeti verilmiş. Zimmet zaptını deponun "dolu" olduğu kaydıyla imzâlamış olan Sâcit Okyay aslında deponun tamtakır kuru bakır olduğunu görünce, hiyle ile fakat resmen üzerine yüklenmiş olan bu sorumluluk karşısında büyük sıkıntıya düşmüş ve babasından kendisini buradan kurtarmasını istemiş. Necmeddin Okyay hoca da Eşref Efendi'den bu işe bir çâre bulmasını taleb etmiş. Eşref Efendi ise: ***"Necmeddin Efendi bu işi oluruna bırak! Sakın kurcalama! Sonu üzüntülü olur"*** demiş. Fakat Necmeddin Okyay hoca, buna rağmen, Türbedâr Ahmed Amiş Efendi'nin ihvânmdan ve Bayezid Soğanağa Mahallesi Nûr Sokağı'nda mukîm Abdülazîz Mecdi Tolun'u evinde ziyâret ederek bu derdine devâ olmasını kendisinden ricâ etmiş. Bu zât ise, Sâcit Okyay'ın bir hafta boyunca belirli bir sayıda çekmesi için mürekkeb bir zikir vermiş. Bu zikri icrâ eden Sâcit ağabeyde bir hafta sonunda tecennün emâreleri görülmüş ve tıbbî heyet kararı ile askerlikden ihrâç edilerek söz konusu sorumlulukdan da sonunda âzâd olmuş. Âzâd olmasına olmuş da, ne yazık ki, Eşref Efendi'nin îkazınm isâbetliliği de kendini göstermiş; zirâ Sâcit Okyay vefâtma kadar periyodik bir biçimde hep ağır psikiyatrik sıkıntılar yaşamıştır.

Bu hâdiseden sonra Eşref Efendi Sâcit ağabey ile çok yakından meşgûl olmuş; onun sıkıntılarını nazar ve sohbetle tahfif etmiş; bir ara da sabahları, erken saatlerde, Üsküdar'da onunla birlikte gezmeyi mûtad hâline getirmiş. Böyle sabahlardan birinde Fıstıkağacı semtinde gezinirlerken, o günlerde ***Şeriat'ı*** ağır basan Sâcit ağabey yol üzerindeki bir büyük taşı kaldırıp yol kenarına koymağa kalkıştığında Eşref Efendi: ***"Evlâdım; o taşın orada, kendisine Ezel'de verilmiş olan bir vazifesi vardır. Biri ona çarpacaktır. Sen sen ol da, yol üstüne sen taş koyma! Ama eğer orada bir taş varsa Kader'in hükmünü de sanki tâdil edecekmişsin gibi davranma!"*** diyerek ona bir ***Ma'rifet*** dersi vermiş[98].

Sâcit Okyay, profesörlüğü yanında, İstanbul mahkemeleri nezdinde imzâ teşhis uzmanı olarak da çalışmaktaydı. Bir gün meşâyihden bir zât kendi ihvânından birisinin mahkemeye düşmüş olan bir evrakındaki imzânın onun imzâsı olmadığına dair bir rapor vermesini kendisinden ricâ etmiş. Hâlbuki Sâcit ağabeyin mahkemeden kendisine verilen evrâklar üzerinde yapmış olduğu inceleme, söz konusu imzânın o ihvânın imzâsı olduğunu hiçbir şüpheye yer bırakmayacak derecede ortaya çıkarmış imiş. Bu durumdan çok sıkılan Sâcit ağabey, durumu Eşref Efendi'ye açıp da: ***"Evlâdım; senin tetkikinin neticesi ne ise ona göre hareket et!"*** nutkunu alınca rahatlamış. Ama bu vak'adan sonra da Eşref Efendi, Sâcit ağabeye söz konusu teklifi yapan zâtı defterinden silmişmiş.

Aktar Sâim Efendi kendisinden pekçok şey öğrendiğim ittikâ sâhibi, cemâli celâline ağır basan bir zâttı. Kardeşi Bekir Efendi de ittikâ sâhibi ama daha ziyâde celâlli bir zâttı. Attâr Dükkâm'nda o muhterem zevâtın sohbetleri ona pek fazla tesir etmezdi. Hele bir keresinde,

---

[97] Necmeddin Okyay hoca Mustafa Düzgünman'm annesi Şükriye Ha- nım'm dayısıdır.

[98] Eşref Efendi Şerîat'a sıkı sıkıya riâyet eden bir zâttı ama ***ârif, hakîr ve mürebbi'*** bir zâttı. Pekçok ârif, hakîm ve mürebbi' zevât gibi o da, fırsatı düştüğünde, muhibbâmna ***Şeriat***'tan başka: ***Tarikat, Hakikat*** ve ***Ma'rifet*** gibi başka idrâk ve efal seviyelerinin de bulunduğunu fehm ettirmek üzere, yukarıdaki misâlde olduğu gibi, çarpıcı açıklamalardan kaçınmazdı.

vefâtından bir hafta kadar önce: ***"Bu Eşref Komiser'in oğlunu[99] da ifsâd ediyor"*** diye Eşref Efendi ile neyzen Niyâzi Sayın'ı dükkândan kovmuş. Eşref Efendi tekrar, ancak, on gün kadar sonra yâni Bekir Efendi'nin vefatının akabinde dükkândaki yerini alabilmiş.

Sâim Efendi'nin küçük oğlu ebrû üstâdı Mustafa Düzgünman (1920-12.09.1990) gençliğinde ciğerlerinden büyük bir rahatsızlık geçirmişti. Uzun müddet sanatoryumda yattı. O zamanki tedâvi usûlleri bugünkü gibi gelişmiş olmadığı için, ponksiyonla ciğerinden su alınması ve hava tahliye edilmesi sırasında çok ızdırâb çekti. Sonradan idrâk etmiş olduğum kadarıyla, Eşref Efendi Mustafa ağabey ile mânevi eğitimiyle ciddî bir biçimde meşgûl olmaktaymış. Bunun sonucu olarak Mustafa Düzgünman'da mânevi bir cezbe zuhur etmeğe başlamış ve Hazret-i Azîz Mahmûd Hüdâyî'ye ve Celvetîliğe karşı büyük bir muhabbet ve ilgi uyanmış. Sanatoryum dönemi, onun hayatında koyu sofulukdan uzaklaşıp tasavvufa ciddî bir biçimde yönelişinin de başlangıcı olmuştu. Sanatoryumda Azîz Mahmûd Hüdâyî Hazretleri'nin ***Dîvân'ını*** derinliğine tetkik eden Mustafa Düzgünman'ın mânevîyatmda büyük bir değişim vuku bularak onun hayâta bakış açısını da, değer hükümlerini de çok olumlu tarzda etkilemiştir. Filvâki başlangıçta eskiden bağlı olduğu değerleri tenkîd etmek husûsunda bâzen aşırı davranmışsa da, Eşref Efendi'nin sohbetleri ve irşâdı, zamanla, onu belirli bir temkine ve olgunluğa ulaştırmıştır. Eşref Efendi'nin vefatından sonra Mustafa ağabey Azîz Mahmûd Hüdâyî türbesinin türbedarlığında Eşref Efendi'ye halef olmuş ve türbedarlığı, titizlikle ve aşk u şevk ile, yirmialtı buçuk sene sürdürmüştür.

Neyzen Niyâzi Sayın, Eşref Efendi'nin kendisini bestekâr Zekâî Dede'nin (1825-1897) talebesi Kadırgalı Ûdî Hüseyin Fahri Efendi'ye bizzat götürüp teslim etmiş olduğunu ve bu zâttan mûsikî bakımından çok feyiz almış olduğunu minnetle anlatmaktadır.

Aslında derin bir mûsikî kültürüne sâhib olan Eşref Efendi, bir gün, Niyâzi Sayın'a: ***"Eskiden semâi kahvelerinde[100] çığırtma[101] çalarlardı. Sen de bir tâne edinirsen iyi olur. Tahtakale'de yapanı vardır"*** demiş. Niyâzi Sayın Tahtakale'de çığırtma îmâl eden fakat şâribü-l leyli ve-n nehâr ama bu konuda, elhakk, usta olan birine 15 lira peşin para karşılığında, zar zor bir çığırtma yaptırabilmiş; bunu Eşref Efendi'nin nutkuna uyarak iyi de çalmağa başlamış; ve hattâ bununla bir fasıla dahi iştirâk etmiş olduğunu ifade etmektedir.

Karagöz oyunu, aslında, görünenin ardında bu görüneni göründüğü şekliyle yaratmış olan ve kendi tertîb etmiş olduğu senaryoya sâdık kalarak oyunu "Hayâl Perdesine aksettiren bir Ulu Üstâd'ın var olduğu idrâkine avâını alıştırmak üzere îcad edilmiş olan bir oyundur. Bu konuda da derin bir bilgiye sâhib olan Eşref Efendi Karagöz oyununun Karagözcü Kâtip Sâlih'den i'tibâren bitmiş ve bu oyunu gâyesine uygun, tasavvufî bir edâ ile oynatan son kişinin ise Karagözcü Müştak Baba olduğunu anlatırdı. Müştak Baba Karagöz oyununda Kur'ân âyetlerinin tasavvufî tefsirini takdîm edecek kadar işini öylesine mürebbi'ce icrâ edermiş ki bu işin meraklısı mest olurmuş.

1948 yılında bir gün Eşref Efendi, Mustafa Düzgünman ile Niyâzi Sayın'a: "*Benim bir Dede'ın*

---

[99] Neyzen Niyâzi Saym'm merhûm pederi Üsküdar'da Başkomiser Ömer Hulûsi Saym Bey idi.

[100] Saz şâirlerinin saz çalıp semaî okudukları "semaî kahveleri" İstanbul'da XIX. yüzyılda ortaya çıkmış ve İstanbul'un sosyal hayatında bir yüzyıl kadar etkili olmuştur. 1900'lerin başında Üsküdar'da: Yeniçeşme Kahvesi'nin, Taşçıbaşı Kahvesi'nin ve Tabutçulariçi'ndeki Dutlukahve'nin bu kabil semaî kahveleri olduğu bilinmektedir.

[101] Çığırtma: Şimşir ağacından yapılan, kısa, yedi delikli, ince sesli nefesli saz.

vardır. Cihân'da bir tânedir. Gidin elini öpün!" diye Eyüp'te Sucu
Ali Fâni Dede'yi[102] (1881-05.03.1956) ziyâret etmelerini tavsiye etmiş. Mustafa Düzgünman, kendine has kuşkuculuğuyla, Ali Dede'nin nasıl bir kimse olduğunu soracak olmuş. Buna celâllenen Eşref Efendi: ***"Bana bak Mustafa! Benim mührümü bastığım adam, adamdır. Şunu bil ki bu zât bu cihândan göçerse bu âlem bir daha kolay kolay düzelmez"*** demiş. Eyüp'te kendisini buldukları zaman Ali Dede, daha kendilerini tanıtmadan onlara: ***Buyurun, hoş geldiniz. Eşref Efendi nasıl?"*** diye sormuş.

Neyzen Niyâzi Sayın, Sucu Ali Dede'ye sekiz sene hizmet etmiş. 1949 yılında bahriye eri olarak askere alındığı vakit gidip kendisine: ***"Dede'ciğim; himmet et de askerliğimi Deniz Müzesi'nde yapayım"*** niye niyâz etmiş. Ali Dede ise ona: ***"Sen Yavuz'a[103] git de Amiral yazıcısı ol oğlum!"*** demiş. Niyâzi Sayın: "***Aman Dede'ciğim! Yavuz zor yer, sen beni Deniz Müzesi'ne verdir!"*** demişse de Dede: ***"Öyleyse sen Alay'da kal! Rahat edersin"*** demiş.

Hakîkaten de birkaç gün sonra Niyâzi Sayın'ın tâyini Yavuz'a Amiral yazıcısı olarak çıkmış. Fakat Deniz Albayı Burhâneddin Gökalp kendisine: ***"Oğlum, benim annem vefât etti. Sen onun mevlûdunu organize eder misin?"*** diye sorunca Niyâzi Sayın'ın olumlu cevâbı üzerine Albay: ***"Seni nereye verdiler oğlum?"*** demiş. O da Yavuz zırhlısına Amiral yazıcısı olarak tâyin edilmiş olduğunu söyleyince Albay yanındaki Yarbay'a dönerek: ***"Bu çocuğu Deniz Müzesi'ne verin!"*** diye emretmiş.

---

[102] Sucu Ali Fânî Dede, Eyüp Bahâriye Mevlevîhânesi postnişîni Hüseyin Fahreddin Dede'den nasîb almıştır. Daha fazla bilgi için *Bk.* Nezihe Araz, ***Anadolu Evl'ıyâları***, s. 382-390, Özgür Yayınları baskısı, İstanbul 2000.

[103] Yavuz, o târihlerde, Türk Donanması'mn Amiral gemisi idi.

Fakat Yarbay: ***"Efendim, Deniz Müzesi maalesef torpilliler tarafından dolduruldu. Orada hiç boş yer kalmadı. Mâdem bu çocuğu gözetiyorsunuz, o zaman onu siz yanınıza alın, Alay'da kalsın!"*** cevâbını almış. Albay hem Niyâzi Sayın'ın tâyinini Kasımpaşa'daki Kuzey Deniz Saha Komutanlığı'na, yâni yanına yaptırmış hem de ona bir hafta izin vermiş. Bunun akabinde Eyüb'e Sucu Ali Dede'ye koşan Niyâzi Sayın daha kendisi Dede'ye bir şey söylemeden Dede'nin kendisine muzîb bir bakışla: ***"Seni iyi dolaştırdım, değil mi?"*** dediğini ve ayrıca da Alay'da fevkalâde rahat etmiş olduğunu, Konservatuvar'ı da askerliğini yaparken bitirmiş olduğunu söylemektedir.

Terhis olduktan sonra Niyâzi Sayın Eşref Efendi'den Konya'ya gidip Hz Mevlânâ'yı ziyâret etmek için destûr istemiş. O da ona: ***"Sen önce git de zamanın Mevlânâ'sından, Sucu Ali Dede'den destûr al!"*** demiş. Niyâzi ağabey her ikisinden de izin aldıktan sonra Eşref Efendi'ye Konya'dan ne istediğini sorunca o da: ***"Oğlum; Konya'da suyu çok serin tutan testi yaparlar. Sen bana böyle bir testi getir. Konya'da trenden indikten sonra da faytonculardan en yaşlısını seç, o seni iyi bir otele götürür"*** diye tembih etmiş. Konya'da kendisine müracaat ettiği en yaşlı faytoncunun kendisini götürdüğü otelin önü meğerse Hz Mevlânâ ile Hz Şems'in Konya'da ilk buluştukları yermiş. Niyâzi Sayın, Eşref Efendi ile Sucu Ali Dede'nin himmetleri sâyesinde bu Konya seyâhatinin bir sürü garib tevâfuklarla pek mükemmel geçmiş olduğunu beyân etmektedir.

Eyüp'deki Şah Sultân Bektaşî Dergâhı'nın son postnişîninin dâmadı Câvid bey 4 Mart 1956 günü Niyâzi Sayın'a haber göndererek Su;u Ali Fânî Dede'nin hâlet-i nez'ide olduğunu bildirmiş. Derhâl dergâha koşan Niyâzi Sayın Dede'yi hareketsiz ve yorganı başını da örten biçimde yatar bulmuş. Yorganı açıp yanaklarını öpmüş: ***"Dede'ciğim nasılsın?"*** demişse de Dede'de hiçbir kıpırdanma olmamış. Bunun üzerine oturmuş, üzüntüsünden hüngür hüngür ağlamış. İçinden de: ***"Cebimde 25 lira var. Onu Câvid'e bırakayım da belki doktor ve ilâç için lâzım olur"*** diye geçirmiş ki yorganın altından Dede'nin: ***" Sen o parayı Câvid'e bırakma! Ben yarın göçüyorum. Burada da boşuna bekleme. Yarın gelirsin"*** diyen sesini işitmiş. Niyâzi Sayın'ın dergâhı terk etmesinden bir müddet sonra Aka Gündüz Kutbay (vef. 27.08.1979) çıkagelmiş. O da Dede'nin bu hâlinden fevkalâde müteessir olmuş ve neyi ile vedâ kabilinden bir Mevlevi Âyini çalmağa başlamış. Aka Gündüz Kutbay daha ilk notalardan i'tibâren Dede'nin yattığı yerden kalkıp semâ etmeğe başladığını ve âyinin sonunda da gene hiçbir şey olmamış gibi yorganın altına girip yattığını hayretle müşâhede etmiş olduğunu nakletmiştir. Sucu Ali Fâni Dede 5 Mart 1956 Pazartesi günü Rahmânî Emânet'ini Aslî Sâhibi'ne iade ederek bu fânî âlemi terk etmiştir. Kabri Eyüp'dedir.

Aktar Sâim Efendi'nin büyük oğlu Ahmed ağabey (doğ. 1917) bir gün Eşref Efendi'ye: ***"Amcacığım, siz Türbedar Ahmed Amiş Efendi, Seyyid Abdülkâdir Belhî, Mehmed Sâbit Efendi gibi çok büyük zâtlara yetişmiş, nazarlarını almışsınız. Bu zevât göçtüklerinde ben daha çocuk yaşında imişim. Ne olurdu ben de onların nazarlarına mazhar olsaydım!"*** *diye serzenişte bulununca, Eşref Efendi celâllenerek o fevkalâde nâfiz nazarlarını Ahmed Düzgünman'a dikip:* ***"Evlâdım, bu zevâtın nazarlarına mazhar olmuş olan nazarları gördün ya!"*** *diyerek onu îkaz etmiş.*

Attâr Dükkânı'nda Eşref Efendi'ye: ***"Yahu amcacığım! İnsanı dilhûn eden bu Kerbelâ vak'ası niye vuku bulmuş ki? Bunun hikmeti nedir?"*** *diye soran Ahmed Düzgünman:* ***"Evlâdım Kerbelâ vak'asının zuhurunun hikmeti hakîkî müslümanların sahtelerinden tefrik edilmesi içindir. Bak sen de Kerbelâ'nın bahsi geçince nasıl***

elem duyuyor, nasıl muzdarîb oluyorsun!" *cevâbını almış.*

Gene Ahmed Düzgünman, bir gün Eşref Efendi'ye: ***"Amcacığım, Kur'ân-ı Kerîm'de Hazret-i Ali hakkında hiç âyet var mıdır?"*** *diye sorduğunda:* ***"Evlâdım Mâide sûresinin 55. âyeti Hazret-i Ali hakkında inmiştir" cevâbını aldığını beyân etmektedir***[104]*.*

Niyâzi Sayın Kerbelâ'dan söz açıldığı zaman Eşref Efendi'nin gözlerinin kıpkırmızı kesildiğini ve mutlaka birkaç damla yaşın sakallarına süzüldüğünü hatırlamaktadır. Ayrıca, Eşref Efendi'nin Fasîh Ahmed Dede'nin[105]:

Bu mâtemde olan, derd ile hicrâna devâ olmaz.
Bu feryâd-ı Hüseynî'dir. Buna uşşâk, nevâ olmaz

Hasan ile Hüseyin'dir ol Resûl'ün kurretü-l aynı,
Sevenler âl-i evlâdın eşiğinden cüdâ olmaz.

Tevellâsm, teberrâsm bilen uşşâka aşk olsun!
Tarikatta budur erkân; buna illâ ve lâ olmaz.

Vukuât-ı Hüseyn-i Kerbelâ'mn mâtemengîzi
Semâ vü hâme[106] vü savt ü hurûf ile edâ olmaz.

Fasîhâ, nüh felek yâkut ü rümmân[107] ile pür[108] olsa,
O mihr-i âlemin bir katra kânına bahâ olmaz.

şeklindeki gazelini inşâd ederken, bu sefer, hüngür hüngür ağlamış olduğuna şâhit olduğunu da beyân etmektedir.

Ahmed Düzgünman bir gün Eşref Efendi'nin gene celâlli bir tarzda: ***"Cenâb-ı Hakk'dan bir düğme istersem huzurundan tard olayım!"*** dediğini nakletmektedir. Aslında fevkalâde sırlı bir zât olan Eşref Efendi'nin, nâdir de olsa, bu beyânındaki gibi hakikatim muhibbânına fâş ettiği ve her ân Hakk'ın huzurunda bulunduğunun, yâni *salât-ı dâimde* olduğunun idrâkiyle zinde olduğunu telmih ettiği vâki' idi.

Eşref Efendi'nin celâliyeti hakkında nakledilen bir hâdise daha vardır. Üsküdar'da sesinin güzelliği ile tanınan Hikmet adında bir kişi şeyhlik, evliyâlık merâkıyla mâlûl imiş. Hattâ

---

[104] Bu âyetin meâli: "Sizin velîniz: evvel Allah, sonra Resûl'ü, sonra o îmân etmiş olanlardır ki namaza devâm ederler ve *rükû hâlinde zekât verirler"* şeklindedir (Elmalılı Hamdi Yazır meâli). Abdülbâkıy Gölpınarlı *Kur'ân-ı Kerim ve Meâli* (Remzi Kitabevi, İstanbul 1958) başlıklı eserinin 2. cildinin LIX. sayfasında bu âyetin açıklaması bâbm- da aynen şöyle yazmaktadır: "Bir gün, mescide bir yoksul gelmiş, Allah için bir şey istemişti. Namazda bulunduklarından, hiç kimse bir şey verememiş, yoksul da ***Ya Rabbî, Tanık ol! Peygamber'in mescidine geldim, bana bir şey veren olmadı*** demişti. Bunun üzerine Ali, rükûda iken elini uzatmış; yoksul, parmağındaki yüzüğü alıp gitmişti. Bu âyet Ehl-i Beyt imâmlarına, Sa'labî'ye, Tabarî'ye Abû Bekr-al Râzî'ye göre bu olay üzerine inmiştir".

[105] Fasîh Ahmed Dede (vef. 1699): Galata Mevlevîhânesi hazîresinde medfûn, melâmî-meşreb, Ehl-i Beyt-i Resûlullâh âşığı, dîvan sâhibi ve hattât bir mevlevî dedesidir.

[106] Hâme: Kalem.

[107] Rümmân: Nar.

[108] Pür: Dolu.

Eyüp'lü Sucu Ali Dede'ye de müracaat edip kendisine tasarruf kudreti vermesini istemiş. Ali Dede: ***"Evlâdım bizde o güç yok ki, sana ne verelim?"*** diyerek başından savmış. Bu zât bir gün attâr dükkânında Eşref Efendi'nin huzurunda ukalâlık ederek irşâdın ne olduğundan söz açacak olmuş. Bunun üzerine Eşref Efendi: ***"İrşâd ne keyfiyettir? Bir daha bunu ağzından duymayayım"*** diyerek onu susturmuş.

Eşref Efendi'nin vefatından sonra muhiblerinin zihninde yer etmiş olan bir sözü de: "***Evliyâullâh her şeyini saklar ama nazarını saklayamaz"*** sözüdür. Kendisinin, yakın dostu Necmeddin Okyay Hocaefendi'ye: ***"Gel beraber seninle Anadolu'ya gidelim de Evliyâullâh arayalım"*** diye teklifde bulunduğu; Necmeddin Hoca'nm: ***"Hâfız Ağabey; Evliyâullâh'ı nasıl teşhis edeceksin ki?"*** sualine mukabil: ***"Ben Evliyâullâh'ı gözlerinden teşhis ederim"*** dediği meşhurdur[109].

Muhiblerinin hâfızalarına nakşedilmiş bir başka sözü de (bir rivâyete göre Mehmed Sâbit Efendi'den rivâyet ettiği): ***"Eğer hilâfet Ehl-i Beyt'e nasîb olmuş olsaydı, şu ayakkabımın altındaki ", kabara'lar*** [110] ***bile altından olurdu!"*** şeklindeki beyânıdır[111]. Eşref Efendi'nin muhiblerine söylediği bir başka söz de: ***"Evlâdım; ben herkesle bağdaşamam"*** olmuştur. Gerçekten de kendisi, dostları ve muhibbânı konusunda, ömrü boyunca fevkalâde seçici davranmıştır.

Prof. Uğur Derman da hocası Necmeddin Okyay Hocaefendi'ye Eşref Efendi'nin anlatmış olduğu bir olayı bize nakletti: "1766 senesinde İstanbul'da vuku bulan büyük zelzelede Fatih Câmii neredeyse tamâmen yıkıldığı halde, namaz vaktine rağmen cemaatten pek az kayıp verilmiş. Bunun sebebi ise, zelzelenin hemen öncesinde semtin mâruf bir meczubunun: ***"Ey cemâat! Ne duruyorsunuz? Hazret-i Fâtih dirildi!"*** diye bir sayha atması üzerine cemâatin çoğunun dışarı fırlayıp aceleyle türbeye doğru gitmeleriymiş".

Necmettin Hoca Eşref Efendi'den kendisini Türbedâr Ahmed Amiş Efendi'ye götürmesini çok istermiş. Ama bu arzusunun bir türlü gerçekleşmediğini görünce bir gün Eşref Efendi'ye târizde bulunmuş. Bunun üzerine Eşref Efendi, Şeriat tarafı ağır basan Necmeddin Hoca'ya: ***"Birader; sen orada konuşulanlara şâhit olsan bizim küfrümüze kail olursun"***

---

[109] Yıllar sonra, buna benzer bir ifâdeyi Ganiyy-i Muhtefı'nin ***Nefesler'inde*** (2. baskısı, Furkan Kitaplığı, Kaknüs Yayınları Üsküdar 2002) şu rubâide bulduk:

Velî her şeyi saklar ama saklanmaz nazar;

Sırrını izhârdan da sürekli eder hazer.

Her an zinde, her an ***Hayy,*** harîmidir ***Mevlâ'nın;***

Sûreti sîretine, bil ki olmuştur mezar.

[110] Kabara: Ayakkabıların taban köselelerinin dayanıklılığını arttırmak için tabanlara çakılan bir dizi iri başlı özel çivi.

[111] Eşref Efendi'nin bu sözünün Ortaköy Yahyâ Efendi Dergâhı hazîresinde medfûn Kethüdâzâde Arif Efendi'nin (1771-1849): ***"Eğer hilâfet dâire-i nübüvvette kalaydı kürre-i arzda bir gâvur kalmazdı"*** sö-züyle mazmun benzerliği ilgi çekicidir. Bu söz onun ihvânmdan Hoca Emin Efendi'nin hicrî 1294 (milâdî 1877) târihli ***Menâkıb'ının*** 24. sayfasında mezkûrdur.

demiş.

Ehl-i Beyt-i Resûlullâh muhabbetiyle meşbû olan Eşref Ede, celvetî Mûsâ Kâzım Paşa'nın [112] Hz Hüseyin aleyhisselâm hakkında yazdığı mersiyeleri, artık bir hayli sofulaşmış ve işin aşk ve vecd veçhelerinden uzaklaşmış görünen Hüdâyî Degâhı'nda değil de, bu evsâfın zinde ve de bâriz olduğu Bandırma Dergâhı'nda inşâd ettiğini ve bu münâsebetle oturduğu yerden yarım metre yukarı sıçrayacak kadar da cezbeye geldiğini anlatırdı.

Günlerden birinde Eşref Efendi ile Niyâzi Sayın, *Abdülbâkıy Gölpınarlı'yı (1900-1982) Üsküdar'da İhsâniye semtindeki evinde ziyârete giderlerken Yemen Fâtihi Arnavut Koca Sinan Paşanın 1582-1593 arasında bir târihde yaptırdığı kaydedilen câminin önünde Eşref Efendi:* ***"Bak oğlum! Bu camiin hazîresinde Halvetî Köstendilli Ali Efendi'nin iki değerli halîfesinden Seyyid Ahmed er-Raufi Hazretleri medfûndur. Ali Efendi'nin diğer halîfesi ise Halvetiyye'nin Cerrâhî kolunu kurmuş olan Nureddin Cerrâhî Hazretleri'dir"*** *demiş.*

Gene bir gün Niyâzi Sayın Eşref Efendi'ye: "***Amcacığım, Gülşen-i Râz'da "Apaydın gece, kapkara gündüz"***[113] diye bir ibâreye rastladım. Bu nedir?" *diye sorunca:* ***"Evlâdım bu, bakar köre işâret etmektedir"*** *cevâbını almış.*

Osman Nuri Aydın'ın dikkatime sunduğu, ***Emekli Binbaşı Manastırlı Kâzım Birön*** tarafından derlenmiş, 50 daktilo sayfasından oluşan, Fâtih Türbedârı Ahmed Amiş Efendi'den rivâyetleri içeren *Sohbetnâme* başlıklı bir risâlede Eşref Efendi'nin bizzât şâhit olup da naklettiği, Hazret'in sözlerine ve huzurda vâki' olmuş hâdiselere ait şu üç adet rivâyet de yer almaktadır:

- *Eşref Efendi rivâyetiyle:* Eve girersen halvet, çıkarsan celvet olur. *(Sayfa: 35)*
- *Hâfız Eşref Efendi rivâyetiyle:* Bir gün bahara[31] Mustafa ile huzura girdik. Hazret-i Azîz vücûdça biraz rahatsız görünüyorlardı. Mustafa Efendi ***"Efendim; vücûdça biraz nahoşluk var gâlibâ "*** dedi. Hazret üç defa ***"Mustafa, sen Allah'ın işine karışma!"*** dedi. *(Sayfa: 38)*
- *Hâfız Eşref Efendi [rivâyetiyle]:* ***"Hazret-i Resûl aleyhisselâmdan bana gelinceye kadar bu tecellîyâta mazhar kimse düşmedi. Ben Rahmânerrahîm tecellîsine mazharım; benden şer beklemeyiniz"*** buyurdular. *(Sayfa: 39)*

Bu rivâyetler Ahmet Erdem'in Ankara'da yayınlanmış olan (tarihsiz) ***Fâtih Sertürbedarı Ahmet Amiş Efendinin Kelamı Alilerinden Zaptedilen Bazıları*** başlıklı kitabında te'yid edilmektedir. Bu kitap Eşref Efendi'nin şu rivâyetlerini de ihtivâ etmektedir:

- *Hâfız Eşref Efendi rivâyetiyle:* ***Bendendirler halka ne karışırlar. Halktandırlar bana ne gelirler; götürürler getirirler, götürürler getirirler, götürürler getirmezler***.
- *Hâfız Eşref Efendi rivâyetiyle:* Hamâmî Tevfık Efendimiz hazretleri bir gün ihvânı ile birlikte Kâğıthâne'de teferrüce çıkarlar. Beş on gün kalırlar. O zaman Karyağdı tepesinde de bektâşî canlarından bir zât varmış. Orada tepeye çıkar demlenir ve bu zevata da "Hay-huy

---

[112] ***Dîvân-ı Kâzım*** ve ***Makâlid-i Aşk*** başlıklı eserleri olan ve Fuzûlî tarzındaki şiir, na't ve mersiyeleriyle, ayrıca hicivleriyle de tanınan Mûsâ Kâzım Paşa (1821-1890) Bedevî ve Celvetî tarîklerinden hilâfet sâhibi- dir. Kabri Azîz Mahmûd Hüdâyî Dergâhı'mn hazîresindedir.

[113] [Sa'düddin] Mahmûd Şebisterî (1250-1320), ***Gülşen-i Râz*** s. 12, Maarif Vekâleti Şark Klâsikleri, İstanbul 1944.

erenler" dermiş. Bir gün Hazret abdest alıp o canın bulunduğu tarafa gider ve onun kulağına bir şeyler söyler. O can hemen Hazret'in ayaklarına kapanarak: ***"Vallahi budur, billâhi budur, bundan başka yoktur"*** diyerek bîat eder ve o dergâhı terk ederek Hazret'e kul olur. Sordukları zaman 45 sene evvel şeyhinin âlem-i cemâli teşrif buyururken: ***"Senin kulağına kim Taşı nûr, toprağı nûr; kâmil ölmez, kapdan kaba taşınır sözünü söylerse senin sülûkun onun elinde biter buyurdu. 45 senedir buna muntazır idim".***

• *Hâfız Eşref Efendi rivâyetiyle:* Bir gün Firuzağalı Hasarı Efendi huzurda iken kapı açılır; içeri bir hammal girip ***"Baştürbedar burada mıdır?"*** der. Hazret de ***"Başı yok, kıçı buradadır. Ne istiyorsun?"*** buyururlar. ***"Efendim su getirdim, nereye koyayım?".*** Onun üzerine Hasan Efendi'ye: ***"Hasan Efendi bunu eve götürüver"*** derler. Hasan Efendi fıçıyı kendi götürmek ister. Hammal vermez. Eve gelip de fıçıyı indirince, Hasan Efendi, hemen arkalığı kapıp, ***"Benim de hizmetim olsun"*** der, fıçıyı sırtında taşır. Dönüşte hammal: ***"Bu zât nenizdir?"*** diye sorar. Hasan Efendi de***: "Bizim Efendi 'mizdir. Huzurlarında mütenâim oluruz"*** der. Hammal: ***"Acaba ben de gelsem kabul eder mi?"*** der. Hasan Efendi: ***"Evet"*** der. Hammal türbeye gelince: ***"Ben abdest alayım"*** der. Hasan Efendi huzura girince Hazret: ***"Hasan hammaldan hoşlandın mı? Apartalım mı?"*** buyurur. Hammal gelip de Hazret'in mubârek ellerini öpünce elinden tutup huzurlarında oturturlar. ***"Ben ne söylersem sen de onu söyle!"*** buyururlar. ***"Nasara"*** buyururlar. Hammal da ***"Nasara"*** der. ***"Celese - celese", "Feteha - feteha"*** denildikten sonra hammala bir nazar buyururlar. Hammal ***"Allah"*** deyip **mağşiyyünaleyh**[114] olur. Biraz sonra hammal sahve gelince[115] Hazret: ***"Ben seni sevdim. Sen de beni sevdin mi?"*** buyururlar. Hammal da ***"Sevdim Efendim"*** der. ***"Sen ara sıra buraya gel!"*** buyururlar. Altı ay sonra da işini ikmâl ile memleketine gönderirler. Hammalın ismi Şizo 'lu Osman imiş.

Neyzen Niyâzi Sayın 1953 yılında Eşref Efendi'nin gözündeki katarakt dolayısıyla Haydarpaşa Numûne Hastahânesi'nde yatarken kabızlıktan muzdarîb olduğunu; hekimlerin yazdıkları ilâcın hastahânede mevcûd olmaması dolayısıyla tedâvi edilemediğini; bunun üzerine kendisinin bu ilâcı eczâhâneleri dolaşarak zar zor bulmuş olduğunu; ama akşam geç vakit hastahâneye geldiğinde kapıların kapanmış olması hasebiyle içeri ancak açık kalmış bir cama tırmanarak zorlukla ve gizlice girebilmiş olduğunu ve Eşref Efendi'nin bu hizmetinden fevkalâde mütehassis olarak gözlerinin yaşarmış ve kendisine dualar etmiş olduğunu nakletmektedir.

Neyzen Niyâzi Sayın, bir gün bana:

1) Sâim ve Bekir Efendiler'in Attâr Dükkânı'nın,

2) bu dükkândan gelip geçmiş olan mubârek zevâtın, ve bunlar arasında da öncelikle,

3) Eşref Ede Efendi'nin ***rahmânî fûyûzâtlarmın*** sebeb olduğu maddî ve mânevî müktesebâtım hamd-ü şükrânla ve cezbeyle yâd ederken: ***"Yüksel'ciğim; biz bu dükkândan geçmemiş olsaydık şimdi yedi dükkân süprüntüsünden beter olurduk"***[116] demiştir ki bu, Elhakk, fakîr için de geçerli ve de isâbetli bir teşhistir.

Bendenizin Üsküdar'da Bir Attâr Dükkânı[117]; Geçmiş Zaman Olur Ki...[118]; Üsküdar, Ah

---

[18] Mağşiyyünaleyh olmak: Bayılmak.

[IJ] Sahve gelmek: Ayılmak.

[116] *Bk.* Ahmed Yüksel Özemre, ***Üsküdar'da Bir Attâr Dükkânı,*** 4. baskı, s. 110, Kubbealtı Neşriyâtı, İstanbul 2003.

[117] Kubbealtı Neşriyâtı, 4. baskı, İstanbul 2003.

[118] Kubbealtı Neşriyâtı, İstanbul 1998.

Üsküdar![119], Gel de Çık İşin İçinden...[120] ***ve Prof.Dr. Ahmed Güner Sayar'ın*** A. Süheyl Ünver Hayatı, Şahsiyeti ve Eserleri 1898-1986[121] ***ve Beşir Ayvazoğlu'nun (doğ. 1953) da*** **Neyin Sırrı Hâlâ Hasret**[122] ***başlıklı kitaplarımızdan önce, Eşref Efendi'ye atıfta bulunulan***[123] ***tek kitap Sadeddin Nüzhet Ergun'un***[124] ***İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi tarafından 1942 yılında yayınlanmış olan*** **Türk Mûsikîsi Antolojisi - Birinci Cild: Dinî Eserler** ***başlıklı eseridir. Bu kitabın 433. ve 490. sayfalarında Eşref Ede'nin adının zikredilmiş olduğu iki paragraf bulunmaktadır:***

- *[Hamâmîzâde İsmâil]* Dede'nin Sultan *[Abdül)Me*cid zamanında sarayda neş'esiz bir hayat geçirmeğe başladığı hakkında rivâyetler mevcûddur. Ahmed Celâleddin Dede ile Eşref Ede'nin verdikleri şifâhî mâlûmata göre, Abdülmecid san'atli saz ve söz eserlerine rağbet etmez, bediî hiçbir güzelliği olmayan alelâde bir takım şarkı ve türküler istermiş... (*A.g.e.* s. 433)

- Bu asrın çok değerli zâkir başılarından biri de Üsküdarlı Paşa Mehmed'dir. Bay Eşref Ede diyor ki:

'Üsküdar'da Celvetiyye'den Bandırma Tekkesi şeyhi Fahreddin Efendi'nin ilk dervişi ve daha sonra da halîfesi olan Paşa Mehmed emsalsiz bir kabiliyete sâhipti. Mahfûzâtı [125] pekçoktu. Besteli Mevlîd'i ve Mi'râciye'nin tamamını bilirdi. Regâib, Mi'râc ve Berat gecelerinde tekkelerde okunan fevkalâde musanna' salâtlar, onun ölümüyle kaybolup gitti. Nâdîde duraklar, salâtlar, İlâhîlerden başka bugün besteleri unutulan bir hayli "Kâr" da mahfûzu idi. 1318 (M. 1900) târihinde vefât etti. *(*A.g.e. *s. 490)*

---

119 Kaknüs Yayınlan, 2. baskı, Üsküdar 2002.

120 Kubbealtı Neşriyâtı, 4. baskı, İstanbul 2003.

121 Eren Yayıncılık, İstanbul 1994.

122 Kubbealtı Neşriyâtı, İstanbul 2002

123 Eşref Efendi'nin yalnızca zikredilmiş olduğu dört başka kitap daha vardır: 1) Sâdık Albayrak, ***"Son Devir Osmanlı Ulemâsı (İlmiye Ricâlinin Terâcim-i Ahvâli),*** 5 Cilt (Millî Gazete Yayınlan, İstanbul 1980-1981" başlıklı eseridir. (***Bk.*** İlerideki 52 numaralı dipnotumuz); 2) Ganiyy-i Muhtefî, ***Nefesler, 2.*** baskı (Furkan Kitaplığı, Kaknüs Yayınlan Üsküdar 2002) s. 121'de 50 numaralı dipnotta da Hazret'in zikri geçmektedir. 3) Ayrıca Eşref Ede Efendi'nin adı, bendenizin ***Kur'ân-ı Kerîm ve Tabiat İlimleri (Tenkidi Bir Yaklaşım)*** başlıklı kitabımın (Furkan/Kaknüs Yayınları, Üsküdar 1999) ithâf bölümünde Nâfiz Uncu Efendi ile birlikte geçmektedir: ***"Bu incelememi çocukluğumda ve gençliğimde mânevi himmetlerine mazhar olduğum Üsküdar'ın Sırlı Zâtları'ndan EŞREF EDE ve NÂFİZ UNCU'nun azîz hâtıralarına hörmet, muhabbet ve minnetle ithâf ediyorum'.*** 4) Ahmet Erdem, ***Fâtih Sertürbedarı Ahmet Amiş Efendinin Kelamı Alilerinden Zaptedilen Bazıları,*** s. 48, 54, 57, 66; Kitap isteme adresi: Fakülteler Mahallesi, Dirim Sok. 23/1, Ankara.

18 Sa'deddin Nüzhet Ergun (1899-1946): Türk edebiyatı tarihçisi ve Üsküdar'da Hallaç Baba Sâdî Dergâhı'nm son postnişîni.

125 Mahfuzât: Hıfzedilmiş, akılda tutulan, ezbere alman şeyler.

Eşref Efendi 30 Ocak 1954 Cumartesi günü yeğenini ziyaret etmek üzere evden çıkmış. Ancak, beş dakika sonra eve dönmüş. Kızkardeşi: ***"Hayrola ağabey; bir şey mi unuttun?"*** diye sorunca ***"Vakit tamâm oldu. Seni Şeyhim'in rûhâniyetine emânet ediyorum"***[126] diyerek yatağına uzanmış ve saat 19.30 da rûhunu teslim ederek aslına rücü' etmiş. Kızkardeşi, Eşref Efendi'nin yatağının yanında duran zenbilin içinde, kefen ve şâir cenâze levâzımatı ile birlikte gerekli olan para dâhil ne lâzım ise hepsini hazır bulmuş.

Vefât haberini alan Niyâzi Sayın Eşref Efendi'nin kızkardeşi Zehrâ Hanım'a tâziyet ziyâretinde bulunduğunda karşılaştığı Dr. Ziyâ Erdoğru ona: ***"Niyâzi'çiğim ne olduysa seninle bana oldu!"*** diye üzüntüsünün derinliğini ifâde etmiş.

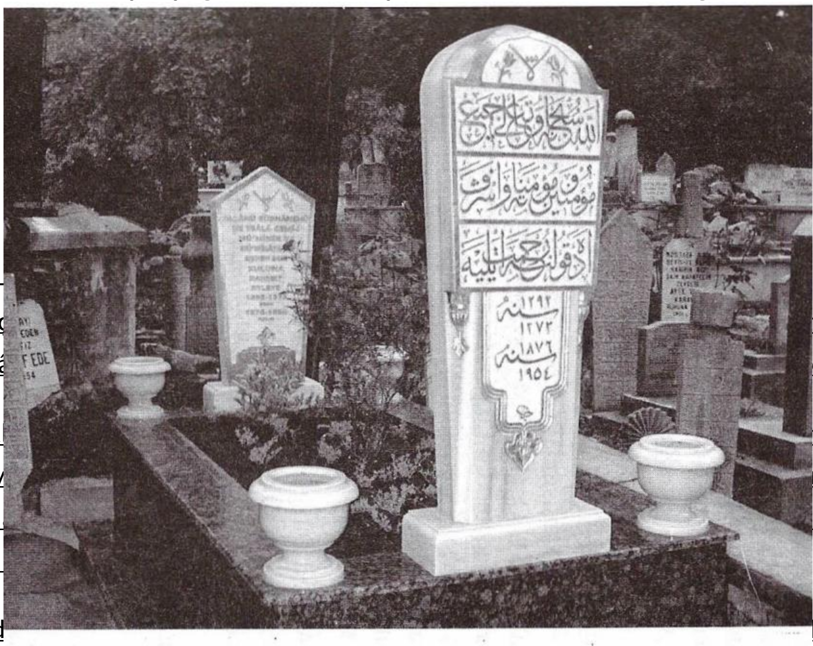
Ahmed Düzgünman, Niyâzi Sayın ile birlikte Eşref Efendi'nin gaslinde bulunmuş olduğunu, mubâreği Azîz Mahmûd Hüdâyî Dergâhı müezzini (*Tostos*) Cemâl Efendi'nin gaslettiğini, gasil esnâsında Eşref Efendi'nin yüzünün bir müddet mütebessim kaldığını hayretle müşâhede ettiğini anlatmaktadır. Niyâzi Sayın ise Eşref Efendi'nin gasl edilirken sanki canlı imiş gibi yüzünün pembe olduğunu ve eğilip yanaklarından öpmüş olduğunu söylemektedir.

Eşref Efendi'nin cenâze namazı, Karacaahmet Sultan Türbesi'nin karşısındaki Rodosîzâde Fethi Ahmed Paşa Camii'nde 31 Ocak 1954 Pazar günü ikindi namazını müteakib Necmeddin Okyay Hocaefendi tarafından kıldırılmış ve na'şı Karacaahmet Mezarlığı'nda Miskinler Tekkesi'nin[127] arkasına tesâdüf eden "1 numaralı ada" da şâir Nâbî'nin kabrinin 40-50 metre kadar güney-doğusuna, 1590 mezar numarasıyla defnedilmiştir[128].

Ahmed Düzgünman, Eşref Efendi'nin vefâtından sonra, Necmeddin Okyay Hocaefendi'nin: ***"Allah Eşref ağabeyimden râzî olsun, ganî ganî rahmet eylesin! Ben Ehl-i Beyti onun sayesinde tanıyıp sevdim"*** demiş olduğunu nakletmektedir.

Niyâzi Sayın, hayatında ağladığını hiç görmemiş olduğunu ifade ettiği Mustafa Düzgünman'ın Eşref Efendi'nin kabri başında hüngür hüngür ağlamış olduğuna şâhit olmuştur.

Mustafa Düzgünman'ın mânevi hayâtı üzerinde Eşref Efendi'nin son derece nâfiz, belirleyici bir rolü olmuştur. Eşref Efendi vefât ettikten sonra Mustafa Düzgünman hiç bir mürşide bağlanamamış, her karşılaştığı kimsede Eşref Efendi'yi, daha doğrusu onun mütemâyiz vasıflarını ... aramıştır. Bu kıstaslara ... uymadığını sandığı ya ... da teşhis ettiği ... mürşidleri ise tam kemâle ... ermemiş olarak ... telâkki etmiş,

Eşref Ede Hazretleri'nin Karacaahmed Mezarlığı'ndaki merkadi ve Hamzavî-Melâmî üslûbundaki şâhidesi

---

[126] Bu ibâre ilgi ... rşı nezâket îcâbı *"Şeyhim"* diye hitâ... eğildi.

[127] Miskinler Tek... na kadar hizmet etmiş ve 1938 y... mhâne. Üsküdar ahâlisi cüzzâm h... adını takmış ve cüzzâmhâne hep...

[128] İstanbul Beled... li'nin kabrine ait bilgilerin 29. cildi...

bunlara dâima tenkîdî bir nazarla ve kuşkuyla bakmıştır.

Bununla beraber, Mustafa Düzgünman'ın benim ilk feyz kaynağım olan zâta karşı tutumu, bu mubâreğin ona izhâr ettiği mânevî bir cilve yüzünden, biraz farklı olmuştur. Mustafa ağabey, Eşref Efendi'nin vefatından sonra onun yerine türbedâr olarak tâyin edilmiş olduğu Azîz Mahmûd Hüdâyî türbesinin temizliğini yaptığı bir gün (muhtemelen 1957 ya da 1958 yılında) vicâhen tanımadığı mürşidimi haremiyle birlikte türbenin dışında niyâz ederken görmüş. Ondan yayılan mânevî heybete ve nûrâniyete bir ânda meftûn olan Mustafa Düzgünman, türbe ziyâretinin resmen yasak olmasına rağmen, bilâ ihtiyâr türbenin kapısını açmış ve kendilerini: *"Efendi Hazretleri; buyurun, türbeyi içeriden ziyaret edin!"* diyerek dâvet etmiş. Mürşidim bundan fevkalâde memnûn olmuş, ziyâret ve niyâzlarının sonunda, teşekkür ederek: ***"Mustafa Bey, biz sizin evinize Eşref Efendi'yle geldikti. Duvarlarınızda hep âyetler asılıydı"*** demiş ve kendisini tanıtmış. O zaman Mustafa Düzgünman, onun benim kendisinden feyz aldığım zât olduğunu anlamış.

Bunu bana naklederken: "Ama Yüksel'ciğim, ben bu zâtı ilk defa görüyordum. Eşref Amca kat'iyyen yanında böyle bir zât olduğu hâlde bize gelmiş değil!" *diye de hayretini izhâr etmekteydi. Eşref Efendi ise çoktan vefât etmiş olduğu için mes'elenin aslım ona sormak imkânı da yoktu. Ben:* "Mustafa Ağabey'ciğim; Hazret sana "Biz Eşref Efendi'nin **yanında size geldikdi"** demiyor ki! "Biz, size **Eşref Efendi'yle** geldikdi" diyor. Bunda ikiliğe değil de, sâdece vahdete bir işâret olamaz mı?" *diye cevap verdiğimde bir müddet düşündüydü. Sonra fevkalâde ciddî bir tarzda:* ***"Zannederim haklısın. Efendin gerçekten de büyük bir zât!"*** *diye kanaatini ifâde ettiydi.*

Eşref Efendi'nin vefâtından sonra Mustafa Düzgünman ile Niyâzi Sayın bir gün Eyüp Sultan'a gitmişler ve Küçük Hüseyin Efendi ile Mareşal Fevzi Çakmak'ın kabirlerini de ziyâret etmişler. Dua ve niyâzdan sonra bu kabirlerin civârında oyalanırlarken Mustafa Düzgünman: *Yâhu! Eşref Amca da bize hep:* ***"Sizi Eyüp'de Mehmed Sabit Efendi'nin kabrine ziyârete götüreceğim" der dururdu; ama mubârek adam bir türlü bizi götüremeden göçtü gitti!"*** diye hayıflanmış. Bu sırada Niyâzi Sayın tam önünden geçmekte oldukları bir kabir taşının üzerinde

Kıdvetü-l ârifiyn Kutbü-1 muvahhidiyn-i azîzân Sâdât-ı Nakşibendiye'den El hac mevlânâ eş şeyh Mehmed Sâbit kuddise Sırrahu-z zâhir Hazretleri merkadidir Sene 1338, 8 Şubat

diye yazılı olduğunu görmesin mi? Her ikisi de bu tevâfuk karşısında şaşırıp kalmış ve Cenâb-ı Hakk'a hamd ederek bu zâtın rûhâniyetine niyâzda bulunmuşlar.

Üsküdar'da Tabaklar (*Debbağlar*) Rufaî Tekkesi'nin son postnişîni Hayrullâh Tâcüddin Efendi[129], Eşref Efendi'nin vefâtına iki târih düşürmüştür:

Hüsn-i ahlâk sâhibi, ezvâk-ı câmi' er idi.
Bir mücerret, pâk-i celvet ehl-i sohbet sâniha;

---

[129]Şeyh Hayrullâh Tâcüddin Efendi hakkında mütemmim mâlûmât için ***Bk.*** Cemâleddin Server Revnâkoğlu, ***Eski Sosyal Hayatımızda Tasavvuf Ve Tarikat Kültürü*** (Yayma hazırlayanlar: M. Doğan Bayın ve İ mail Dervişoğlu), s. 304-308, Kırkambar Kitaplığı, İstanbul 2003.

Üsküdar Bandırma Dergâhı'ndan aldı feyzini[130];
Zevk-i Vahdet, Melâmet goncası, hoş râyiha.
Bindoküzyüzellidörtte Tâcî yazdı târihini;
Hâfız Eşref Celvetî'nin, Rûhu'una çek Fâtihâ.
(1954)
Zevk-i Vahdetle münevver kıldı Hakk ârifleri,
Arsa-i şükrân eyledi bezminin ihsâmna.
Hâfız Eşref Celvetî de ârif-i Tevhid idi;
Hatm-i ezvâk eyleyüb de vardı Hakk irfânma.
Hânedân-ı Ehl-i Beyt'i çok sever âşık idi,
Sohbetiyle zevk duyardı, anlatır ihvânma.
İftirâkından hep gamlıdır sevdikleri,
Müşfik idi, ehl-i dildi, can verir ihvânma.
Açtılar bâb-ı cinânı, düştü cevher târihi,
Rıhlet etti, Hû deyüb, Eşref Dede Cânân'ına.
(1376)

Prof.Dr. Ahmed Güner Sayar Ord.Prof.Dr. A. Süheyl Ünver hakkındaki âbidevî biyografisinde şunları kaydetmektedir[131]:

[Abdülazîz] Mecdi Efendi'nin vefatından sonra Süheyl Ünver'in ... yeterince görüşemediği kişi, [Fâtih Türbedârı Ahmed\ Amiş Efendi'nin sohbet dostlarından Eşref Ede'dir. Ona dair önemli bazı notlarını Amerika günlerinde kaleme aldığı Philadelphia defterinde bulduk:

"Philadelphia, 11.VII.1959. 1923-1924 senesi Ramazan'ında[132] bir gün ikindiden sonra Üsküdar'da Hazret-i Nasûhî dergâhına Abdülazîz Mecdi (Tolun) Efendi Hazretleri, Eşref Efendi, ben ve birkaç ihvânımızla birlikte gittik. Namaz kıldık. Ben kıble-i Hazret-i Nasûhî'ye teveccüh ettim. Doğrusu çok rûhânı bir zevk duydum. Oradan çıkarken Eşref Efendi

---

[130] Bu ibâre iltibâsa yol açabilir. Eşref Efendi'nin seyr-i sülûkunu nerede ve kimin yanında tamamladığı bilinmemektedir. Kendisi de hayatında bu konuda hiç kimseye herhangi bir ifşaatta bulunmuş değildir. Belki de *üveysî-meşreb* idi. Tasavvuf neş'esinin kendisinde neşvünemâ bulmasında, muhakkak ki, pederinin ve muhitinin büyük rolü olmuştur. Bugün yerinde yeller esen "Üsküdar Bandırma Dergâhı"mn, özellikle Seyyid Mustafa Hâşim Baba'nm (1718-1783) orada medfûn olması dolayısıyla, Eşref Efendi'nin gönlünde müstesnâ bir yeri vardı. Sâdık Albayrak'm ***Son Devir Osmanlı Ulemâsı*** (İstanbul 1996) başlıklı eserinin 5. cildinin 97. sayfasında Bandırma Dergâhı'nın ***muhibbân ve mensûbînirıden*** hicri 1329 (milâdî 1911) târihinde, yâni Eşref Efendi daha 35 yaşında iken, hayattaki 130 kişi arasında 91. sırada *"Hâfız Eşref Efendi: Üsküdar'da mukîm. Üsküdar Vâlide Câmii [Yeni Câmi] Müezzini. Gizlice Evliyâ Türbedârı"* diye bir kayıt bulunmaktaysa da bu, Eşref Efendi'nin seyr-i sülûkunu söz konusu dergâhda tamamlamış olduğuna, âşikârdır ki, delîl teşkil etmez.

[131] Ahmed Güner Sayar, ***A. Süheyl Ünver - Hayatı, Şahsiyeti ve Eserleri 1898-1986,*** s. 282'deki 1 numaralı dipnot; Eren Yayıncılık, 637 sayfa, İstanbul 1994.

[132] Burada bir belirsizlik bulunmaktadır. Ramazan: 1923 yılında 18.04.1923-16.05.1923, 1924 yılında da 06.04.1924-04.05.1924 târihleri arasına tesâdüf etmiştir.

kulağıma bir söz söyledi. Benim orada mânevî huzurdan duyduğum zevkin neş'esi hakkında bir iltifattı. Onun mânâsını seneler sonra anladım"

(A. Süheyl Ünver, Philadelphia 1959, *Defter No. 442, Süleymâniye Kütüphânesi).*

Ünver, Eşref Efendi'yi ihmâl ettiğinden dolayı kendine bühtân eder:

"Sen insanların en güzeli, en şereflisi ve en nâmuslusu idin. Mutlak hakikatlere [vâkıf] kâmil bir insandın. Sana daima hürmet ettim. Arada [.Abdülazîz] Mecdi Hazretlerini ziyârette karşılaşırdık. Sen ona Türbedâr [Ahmed Amiş] Efendi Hazretlerinden bir bergüzâr[133] idin. Mânen çok uyanık bir insan idin... Daimâ kendini gizledin... Meğer sen ne mükemmel bir varlık ve bize ne büyük bir teselli kaynağı imişsin. Onu çok takdir ediyorum ama pek geç... Ebedî Rûh'un şâd olsun ve Cenâb-ı Hakk bizi sana en yakınlarından eylesin!" *(*A.g.e.)...

Ünver'in tasnif edilmemiş notlan içinde Eşref Efendi'nin söylediği bir beyte rastladık:
Yıkardım kasr-ı çerhi[134], hedmederdim[135] tâ zemininden;

Ânın sermâyesi bir âh'dır ammâ telâşım yok!

Bu beyit için şu notu düşmüş: "Eşref Efendi Hazretleri Üsküdar'da Mihrimah Camii [İskele Camii*]* müezzinler odasında söylemiş". *Âsim Sönmez'e göre bu beyit* ***"Herhâlde kendisinin. Zîra kendisini, bu muhterem saklardı".***

S. Ünver: ***"Eşref Dede canımız. Onun bir sözü ile diriyim"*** *(Defter No. 70; Gülbün Mesaranın arşivi); "...* benim mânevî desteklerimden mubârek Eşref Efendi..." *(Defter No. 393; Süleymâniye Kütüphânesi)*

Fâtih Türbedârı Ahmed Amiş Efendi'nin: ***"Biz tarikatı kaldırdık, yerine sohbeti koyduk. Bizim yolumuzu arayanlar sohbette bulunurlar"*** şeklindeki bir beyânının Eşref Efendi tarafından Süheyl Ünver'e nakledilmiş olduğu, merhûmun, kızı Gülbün Mesara'nın arşivindeki "tasnif edilmemiş notlar"mda kayıtlı bulunduğunu Prof.Dr. Ahmed Güner Sayar eserinde zikretmektedir[136].

Ord.Prof.Dr. Süheyl Ünver'in vefâtmdan sonra, evrakından Süleymâniye Kütüphânesi'ne intikâl edenler arasında Eşref Efendi ile ilgili *Eşrefnâme* başlıklı bir risâlenin varlığını haber alan muhibleri bu eserin peşinden uzun müddet koşmuşlarsa da bu risâleye ancak Osman Nûri Aydın sâyesinde 2002 yılının sonunda erişilebilmiştir. Eşref Efendi'nin ve kabrinin birer resmini de ihtivâ eden, kapaklarıyla birlikte 10 varaktan oluşan bu risâle Süleymâniye Kütüphânesi'nde "002444 numarada Dr. A. Süheyl Ünver Bağışı = 1059" olarak kayıtlıdır. Yazılı kısımlarının tetkikinden, Eşref Efendi'nin diğer muhiblerinin bilmekte olduklarından fazla bir bilgi ihtivâ etmediği anlaşılmıştır.

Vefâtmdan hemen sonra Eşref Efendi'nin muhibleri tarafından yaptırılan çok sâde mezarının taşında yalnızca (ve aynı imlâyı kullanarak) ***"Urafayı îlahiyeden Hafız Eşref Ede 1954"*** yazmaktaydı. *Eşrefnâme'dc* Ord.Prof. Dr. Süheyl Ünver, bu mezarın gösterilmesi gereken itinâ ile yapılmamış olduğundan yakınmaktadır. 3 x 1,5 metre ebadındaki kabri çevreleyen

133 Bergüzâr: Hâtıra, yâdigâr, hediye.

134 Bir yanlış okuma dolayısıyla "kasr-ı çerh" ibâresi ***A.g.e.***de "kasr-ı cevher" olarak geçmektedir.

135 Hedmetmek: Yıkmak.

136 Ahmed Güner Sayar, ***A.g.e.*** s. 120'deki dipnot.

betonun zamanla iyice çökmüş, toprağa batmış olması karşısında, Eşref Ede Efendi'nin hayatta kalan muhibleri ile onu muhibleri aracılığıyla tanıyanlar Temmuz 2003'de sağlam bir betonarme çerçeve üzerine kahverengi Finlandiya graniti ile kaplı bir kabir ve 19 Ekim 2003'de de kendisine lâyık bir Hamzavî- Melâmî mezar taşı yaptırmışlardır. Baş taşında sülüs bir yazıyla, ve Hamzavî-Melâmî geleneğine uygun olarak, başta bir ***Lâmelif m*** altında: ***"Allâhu Sübhânehû ve Teâlâ, cemi'-i mü'minîn ve mü'minâta ve Eşref Ede kuluna rahmet eyleye. 1292-1373/1876-1954"*** yazmaktadır. Daha küçük ebaddaki ayak taşında ise aynı ibâre lâtin harfleriyle hakkedilmiş bulunmaktadır.

Osman Nûri Aydın da yaşadığı sürece kabrinin bakımını, çimlendirilmesini ve çiçeklendirilmesini sağlamak üzere, Eşref Ede Efendi'nin bir nev'i türbedarlığını yüklenmiş bulunmaktadır.

Eşref Ede Efendi Hazretleri hâmil olduğu ***Rahmânî Emânet'i*** bütün ömrü boyunca setretmiş ve O'nu ancak ehline izhâr etmiş ulu bir zât olarak muhiblerinin gönüllerinde nûrdan bir taht kurmuştur.

Eşref Efendi Hazretleri hâzâ sırlı bir zât idi. Bu Bölüm'de takdîm edildiği şekliyle dahi kendisinden bahsedilmesinden, herhâlde, hoşlanmazdı. Ancak Cenâb-ı Hakk'ın bizlere büyük bir lütfü olan bu zâtın nasıl bir kimse olduğu hakkında yalnızca birkaç ipucundan ibâret olan böyle tanıtıcı bir yazının yazılması da uzun zamandır fakîr için bir vecîbe olmuştu. Kusurlarım için rûhâniyetinden i'tizâr, ve vâki' olan aşağıdaki ilhâmâtı da Eşref Ede Hazretleri'nin azîz hâtırasına aşk-u niyâz ile ithâf ediyorum:

Üsküdar'da Eşref Ede, hamzaviyyü-l melâmî,

Himmetiyle olmuş idi nice uşşâka hâmî.

Üveysî bir zât mı idi, ya da Kutbü-l Melâmet?

Gerçek şu ki pekçok kimse O'ndan buldu selâmet.

Hazmetmişti cezbesini, sırrım bilâ ifşâ;

Bulunmazdı Üsküdar'da O'ndan âlâ dilgüşâ [137].

Teslîm idi tevâzuyla Levh-i Mahfûz hükmüne,

İdrâk ile boyun eğdi İslâm'ın her rüknüne.

Melâmet'in neş'esiyle için için-coşardı.

Cemiyetin içersinde "erimiş"ce yaşardı.

Setrederdi esrânnı vakâr-u sükût ile;

Edebi de etvârı da sığmaz tasvîre, dile.

Her ân Hakk'ın huzurunda olmak (düşün!) ne demek?

Nasıl gerçek kılınır bu? Nedir bu güç, bu emek?

Nazarları Hakk nûruyla olmuş idi mücellâ;

Kendisine düstûr oldu teberrâ ve tevellâ.

Ehl-i Beyt-i Resûlullâh âşığıydı bu velî;

Pek feyizli sırr-u hikmet etti ondan tecellî.

Türbedârdı Hüdâyî'de, Aktarlar'da müdâvim,

Kutb-u velî dostu idi; her ânı Hakk'la kâim.

Türbedâr'dan ve Seyyid'den, hem Sâbit Efendi'den

İktisâb-ı feyz ederek, yârâna oldu ma'den.

Bir bahçıvan gibi ekti rahmânî tohumları,

Sohbet, nazar ve himmetle yetiştirdi onları.

Meyva verdi bu tohumlar, zamanla açtı çiçek;

Muhibbânın esrârında tecellî etti Gerçek.

Haberdârdı varlığından, yalnızca muhibbânı;

---

137 Dilgüşâ: Gönül açan, kalbe ferahlık veren.

Ancak ehli farkederdi, onda vech-i tâbânı138.

Teslimiyyet âbidesi! Her kula olmaz vâkî:

Mutasarrıf iken etti tasarrufdan tevakkî!

Ufûl etti "ellidörtte". Makamı: Hakk katında.

Ona göçtü denir mi ki? Hayy'dır, Hakk'ın Zât'ında.

Sh:11-61

Kaynak: Ahmed Yüksel ÖZEMRE, Üsküdarın Üç Sırlısı, üçüncü Baskı Kubbealtı, İstanbul

138 Vech-i tâbân: Nûrlu, parlak yüz.

KURTULUŞ SAVAŞI'NIN MANEVÎ BAŞBUĞLARI

Şeyh Ahmed Sünusi Elazığ'da.
"Şeyh hazretlerinin memleketimizi teşrifi hatırası"

-Yurt Semâlarında Ayyıldızlı Bayrağı Ezanlarla Dalgalandıran Kutlu Nesil-

Osmanlı İmparatorluğu'nun I. Dünya Savaşı'nın mağlubu ilân edilerek galibler tarafından dayatılan Sevr anlaşması ile paramparça edilmesi hesaplanan Anadolu topraklarında başlayan düşman istilasına karşı Türk halkını uyandıran ve direnişe geçiren maneviyat ordusunun zafere ulaşılmasındaki yerini anlamak için Millî Mücadele'ye destek veren İslâm âlimlerinin hatırlamak gerekir. Türkiye'de ayyıldızlı bayrak altında bağımsız bir ülkenin vatandaşları olarak yaşayabilmemizi borçlu olduğumuz bu mübarek insanları saygı ile yâd etmek ve hatırlarına saygı göstererek yaşatmak her Türk evlâdının görevidir.

Mücahid Âlimlerden Örnek Bazı İsimler:

"Ankara Fetvası" diye bilinen ve TBMM'nin meşruiyetini onaylayan fetvayı veren *Ankara Müftüsü Mehmed Rıfat (Börekçi) Efendi,* 15 Mayıs 1919 günü Denizli'de düzenlediği miting ile Ege bölgesinde Yunan işgaline karşı oluşan direniş cephesine öncülük eden *Denizli Müftüsü Ahmed Hulusi Efendi* de İstiklal Savaşı'nın unutulmaz ve haklarında en çok yayın yapılan iki ismidir.

Mustafa Kemal'in Anadolu temaslarının başlangıcından desteklerini açıklayan ve henüz hiçbirşey ortada yokken kendisine *"Amasya emrinizdedir"* güvencesini veren *Amasya Müftüsü Hacı Tevfik Efendi ve Abdurrahman Kamil Efendi* İstiklal Savaşı'nın iyi bilinen din adamı nitelikli destekçileridir. 22 Haziran 1919'da yayınlanan ve Misak-ı Millî'ye esas alınan Amasya Tamimi'nin hazırlanmasında bu kayıtsız şartsız desteğin sağladığı moralin katkısı vardır.

İzmir valisinin Yunan işgaline karşı direnilmemesi telkinine şiddetle karşı çıkan *İzmir Müftüsü Rahmetullah Efendi*, gönüllülerden oluşan ve Demiralay diye adlandırdığı birliklerin kurucusu *Isparta'lı Hafız İbrahim Efendi* ile benzer şekilde teşkil ettiği ve Çelikalay adını verdiği birlikleri teşkil eden *Afyonkarahisar'lı Hoca İsmail Şükrü* de Kurtuluş Savaşı'nın destekçileri arasında din adamı olarak bilinen isimlerindendir.

Benzer şekilde Denizli'nin Sarayköy ilçe Müftüsü *Ahmed Şükrü Efendi*, Çal ilçe Müftüsü *Ahmed İzzet (Çalgüner) Efendi* Denizli mitinginden sonra düzenledikleri toplantılarla "Yunan kâfirinin hâkim olduğu yerde Cuma namazı kılınamayacağı"nı haykırarak halkın bilincini harekete geçirmişlerdir. Acıpayam Müftüleri *Hasan (Tokcan) Efendi* ile *Mehmed Arif Akşit Efendi, Tavas* Müftüsü *Cennetzade Tahir Efendi* de bölgelerinde işgale direnişi başlatan isimlerdir. Çal Müftüsü Ahmed İzzet (Çalgüner) Efendi ile Acıpayam Müftüsü Hasan (Tokcan) Efendi sadece halkı uyandırmağa çalışmakla kalmayıp; kendi ilçelerinden topladıkları yüzlerce gönüllü ile Aydın-Köşk cephesinde Yunan ile bizzat çarpışmaya giren yiğit mücahidlerdir.

İzmir'in işgalinden sonra *Manisa Müftüsü Âlim Efendi,* Kırkağaç Müftüsü *Hacı Rıfat Efendi,* Burhaniye Müftüsü *Mehmed Muhip Efendi*, Edremit Müftüsü *Hafız Cemal Efendi*, Tire Müftüsü *Sunullah Efendi,* Yunan işgaline direnerek cihad etmenin farz olduğunu ilan ettiler. Manisa'daki çalışmaları ile Yunanlıları rahatsız ederek cihad fetvası yüzünden idama mahkûm edilen Âlim Efendi, Manisa'dan Balıkesir'e geçerek milli direniş çalışmalarına orada devam edecektir.

Aydın halkının direnişe katılmasını sağlamak için Çine kuvvâ-yı milliyesini kuran *Hatip Hacı Süleyman Efendi,* Aydın'da kuvvâ-yı milliye fahri müftüsü olarak cephelerde görev alan *Esad (İleri) Efendi* ile Nazilli'de Demirci Mehmed Efe'nin Milli Mücadele lehinde hizmete katılmasında etkili olan *Müderris Hacı Süleyman Efendi* de minnetle anılmalıdır.

Balıkesir'den millî mücadeleye omuz veren diğer din adamları *Balıkesir Müftüsü Hacı Ahmed Efendi*, *Müderris Abdulgafur Efendi*, ünlü Kur'an müfessiri *Hasan Basri (Çantay)*, Edremit Müftüsü *Cemal Efendi*, Biga Müftüsü *Hamdi Efendi*, Balya Müftüsü *Hüseyin Efendi*, 1920 Nisan'ında Anzavur'un adamlarınca şehid edilen Gönen Müftüsü *Şevket Efendi*, Bandırma Müftüsü *Hakkı Efendi*, İvrindili *Hafız Hamid Efendi*, Fart kasabasından Müderris *İbrahim Efendi*'dir.

Ege bölgesinde Kuvvâ-yı Milliye destekçisi isimler arasında Tire Müftüsü *Sunullah Efendi*, Uşak Müftüleri *İbrahim (Tahtakılıç) Efendi* ve *Ali Rıza Efendi*, Eşme Müftüsü *Nazif Efendi*, Turgutlu Müftüsü *Hasan Basri Efendi*, Demirci Müftüsü *İsmail Hakkı Efendi,* Soma eski Müftüsü *Osman Efendi*, Salihli Müftüsü *Mehmed Lütfi Efendi*, Kırkağaç Müftüsü *Hacı Rıfat Efendi*, Bakırlı *Hafız Hüseyin Efendi*, Manisa Müderrislerinden Hacı Hilmi Efendi, Âlim Efendi'nin görevden alınması üzerine yerine müftü olan *Abdülhamid Efendi* de anılması gereken isimlerdir. Bu isimlerden Hacı Hilmi Efendi ile Hacı Rıfat Efendi, cephede savaşırken Yunan'a esir düşerlerken *Bilecik Müftüsü Mehmed Nuri Efendi* 1921 Nisan'ında Yunanlılara tarafından şehid edilmiştir.

Bu isimler dışında aslında bir müderris veya müftü olmamak ile birlikte İslâm kültürüne vâkıf İstiklâl Marşı şairi *Mehmed Âkif Ersoy* gibi birçok aydın da Millî Mücadele'nin desteklenmesi için camilerde vaazlar vererek halkın istiklâl mücadelesine katılmasında etkin olmuşlardır.

İllere Göre Millî Mücadele Önderi Din Âlimleri

Aşağıdaki liste il-il incelenirse Edirne'den Hakkâri'ye ülkenin dört bir bucağından din âlimi isimlerin Millî Mücadeleye destek verdikleri görülür.[Prof. Dr. Ali Sarıkoyuncu, Millî Mücadelede Din Adamları, DİB Yayınları, Ankara-2007]

Bu listenin birçok eksiği olduğu da düşünülürse zafere ulaşılmasında İslâm âlimlerinin Kuvvâ-yı Milliye'ye verdiği desteğin önemi ortaya çıkar.

Adana: Müftü Hüsnü Efendi, Müderris Abdullah Faik (Çopuroğlu), Kozan Müftüsü Çamurzade Hafız Osman Efendi, Bahçe Müftüsü Abdülmecid Efendi, Osmaniye Müftüsü Yusuf Ziya Efendi, Karaisalı Müftüsü Mehmed (Aldatmaz) Efendi.

Afyon Karahisar: Müftü Hüseyin (Bayık) Efendi, Müderris İsmail Şükrü (Çelikalay), Mehmed Şükrü Efendi, Nebil Efendi, Gevikzade Hacı Hafız Efendi ve Müderris Bolvadinli Yunuszade Ahmed Vehbi Efendi.

Ağrı: Müderris İbrahim Efendi ve Abdülkadir Efendi.

Aksaray: Müftü İbrahim Efendi,

Amasya: Müftü Hacı Tevfik Efendi, Vaiz Abdurrahman Kamil Efendi, Gümüşhacıköy Müftüsü Ali Rıza Efendi, Müderris Hoca Bahaeddin Efendi ve Hacı Mustafa Tevfik Efendi.

Ankara: Müftü Mehmed Rifat (Börekçi), Hacı Bayram Veli Şeyhi Şemseddin Efendi, Müderris Hacı Atıf Efendi, Beynamlı Mustafa Efendi, Medreseler Müdürü Hoca Tahsin Efendi, Aslanhane Camii İmam-Hatibi Ahmed Efendi, Müderris Hacı Süleyman Efendi, Müderris Abidin Efendi, Müderris Abdullah Hilmi Efendi.

Antalya: Müftü Yusuf Talat Efendi, Müderris Rasih (Kaplan), Hacı Hatip Osman Efendi ve Çil Ahmed Efendi.

Artvin: Müftü Ahmed Fevzi Efendi.

Aydın: Müftü Esad (İleri) Efendi, Hatip Hacı Süleyman Efendi, Müderris Hacı Süleyman Efendi.

Balıkesir: Müftü Hacı Ahmed Efendi, Müderris Abdulgafur Efendi, Hasan Basri (Çantay), Edremit Müftüsü Cemal Efendi, Biga Müftüsü Hamdi Efendi, İvrindili Hafız Hamid Efendi, İbrahim Efendi, Balya Müftüsü Hüseyin Efendi, Gönen Müftüsü Şevket Efendi, Bandırma Müftüsü Hakkı Efendi.

Bartın: Müftü Hacı Mehmed Rıfat Efendi.

Bayburt: Müftü Fahreddin Efendi.

Bilecik: Müftü Mehmed Nuri Efendi.

Bingöl: Müderris Fikri Efendi,

Bitlis: Müftü Abdülmecid Efendi,

Bolu: Müftü Hafız Ahmed Tayyar Efendi ve Müderris Mehmed Sıtkı Efendi.

Burdur: Müderris Hatipzade Mehmed Efendi ve Müftü Halil Efendi.

Bursa: Müftü Ahmed Hamdi Efendi, Şeyh Şerafeddin Dağıstanî, Şeyh Servet (Akdağ) Efendi, Şeyh Hacı Ahmed Efendi, Karacabey Müftüsü Mustafa Fehmi Efendi, Gemlik Müftüsü Ahmed Vasfi Efendi, Mudanya Müftüsü Mehmed Niyazi Efendi, Müderris Hacı Yusuf Efendi, Ömer Kamil Efendi, Hacı Sadık Efendi, Abdullah Efendi, Mehmed Kamil Efendi, Ali Rıza Efendi ve Mustafa Kamil Efendi.

Çankırı: Müftü Ata Efendi, Şeyh Hacı Ahmed Efendi ve Mehmed Tevfik Efendi.

Çorum: Müftü Ali Efendi, Müderris Kazım Efendi, Şeyh Hacı Ahmed Efendi ve İskilip Müftüsü İsmail Hakkı Efendi.

Denizli: Müftü Ahmed Hulusi Efendi, Sarayköy Müftüsü Ahmed Şükrü Efendi, Çal Müftüsü Ahmed İzzet (Çalgüner), Acıpayam Müftüsü Hasan (Tokcan), Acıpayam Müftüsü Mehmed Arif (Akşit), Tavas Müftüsü Cennetzade Tahir Efendi.

Diyarbakır: Müftü İbrahim Efendi ve Abdülhamid Efendi.

Edirne: Müftü Mestan Efendi ve Saray Müftüsü Ahmed Efendi, Keşan Müftüsü Raşid Efendi ve Şarköy Müftüsü Âsım Efendi.

Elazığ: Müftü Halil Efendi, Mahmut Efendi, Müderris Muhiddin Efendi ve Mustafa Şükrü Efendi.

Erzincan: Müftü Osman Fevzi Efendi, Şeyh Fevzi Efendi ve İliç Müftüsü Şevki Efendi.

Erzurum: Kadı Hoca Raif Efendi, Müftü Sadık Efendi, Kadı Hurşit Efendi, İspir Müftüsü Ahmed Efendi, Oltu Müftüsü Mehmed Sadık Efendi, Müderris Emin Efendi, Yakup Efendi ve Alay Müftüsü Nusret Efendi.

Eskişehir: Müftü Salih Efendi, Müderris Veli Efendi, Abdullah Azmi Efendi ve Sivrihisar Müftüsü Mehmed Ali Niyazi Efendi.

(Gazi) Antep: Müftü Rıfat Efendi, İmam-Hatip Kazım Efendi, Mehmed Efendi, Abdülkadir Efendi ve Müezzin-Kayyım Ahmed Efendi.

Giresun: Müftü Ali Fikri Efendi, Alizade İmam Hasan Efendi, Görele Müftüsü Şevki Efendi ve Tirebolu Müftüsü Ahmed Necmeddin Efendi.

Gümüşhane: Müftü Mehmed Fevzi, Müderris Mustafa Efendi, Azmi Efendi ve Şiran Müftüsü Hasan Efendi.

Hakkâri: Müftü Ziyaeddin Efendi.

Isparta: Müftü Hüseyin Hüsnü Efendi, Müderris Hafız İbrahim (Demiralay), Şeyh Ali Efendi, Müderris Şerif Efendi, Eğridir Müftüsü Hüseyin Hüsnü Efendi, Yalvaç Müftüsü Hüseyin Efendi, Uluborlu Müftüsü Tahir Efendi, Şarkîkaraağaç Müftüsü Ahmed (Bilgiç) Efendi, Sütçüler ilçesinden Müderris İsmail Efendi.

İstanbul: Özbekler Dergahı Şeyhi Şeyh Ata Efendi, Hatuniye Dergahı Şeyhi Saadeddin Ceylan Efendi, Vaiz Cemal Öğüt Efendi.

İzmir: Müftü Rahmetullah Efendi, Tire Müftüsü Sunullah Efendi.

(Kahraman) Maraş: Mehmed Alparslan Efendi (Vezir Hoca), Hoca Hasan Rafet Seçkin ve Hoca Ali Sezai Kurtaran Efendi.

Kars: Müftü Ali Rıza Efendi, Müderris Ahmed Nuri Efendi.

Kastamonu: Müftü Salih Efendi, Müderris Şemsizade Ziyaeddin Efendi ve İnebolu Müftüsü Ahmed Hamdi Efendi.

Kayseri: Müftü Nuh Efendi, Remzi Efendi ve Müderris Mehmed Âlim Efendi.

Kırşehir: Müftü Halil Efendi, Müfit Efendi, Cemaleddin Çelebi, Niyazi Baba ve Çiçekdağı Müftüsü Hayrullah Efendi.

Kilis: Müderris Abdurrahman Lami Efendi.

Kocaeli (İzmit): Halil Molla, Rıfat Hoca, Osman Nuri Efendi, Hafız Eşref Efendi, Kara Hafız Maksut, İmam Mehmed Ali Efendi,

Konya: Mevlânâ Asitanesi postnişini Şeyh Abdulhalim Çelebi, Müderris Ali Kemalî Efendi, Mehmed Vehbi Efendi, Müftü Ömer Vehbi Efendi.

Kütahya: Müftü Fevzi Efendi, Müderris İbrahim Efendi, Mazlumzade Hafız Hasan Efendi, Hacı Musazade Hafız Mehmed Efendi, Simav Müftüsü Mehmed Akif Efendi, Soma eski Müftüsü Osman Efendi, Bakırlı Hafız Hüseyin Efendi.

Malatya: Müderris Tortumluzade Hacı Hafız Mustafa Efendi ve Mustafa Fevzi Efendi.

Manisa: Müftü Âlim Efendi, Müftü Abdülhamid Efendi, Kırkağaç Müftüsü Hacı Rıfat Efendi, Burhaniye Müftüsü Mehmed Muhip Efendi, Edremit Müftüsü Hafız Cemal Efendi, Demirci Müftüsü İsmail Hakkı Efendi, Salihli Müftüsü Mehmed Lütfi Efendi, Turgutlu Müftüsü Hasan Basri Efendi, Müderris Hacı Hilmi Efendi

Mardin: Müftü Hüseyin Efendi ve Müderris Hasan Tahsin Efendi.

Mersin (İçel): Hocazade Emin Efendi, Tarsus Kadısı Ali Sabri Efendi, Müderris Naim Efendi, Ali Rıza Efendi, Mut Müftüsü Mustafa Kazım Efendi ve Silifke Müftüsü Ali Efendi.

Muş: Müftü Hasan Kamil Efendi ve Müderris İlyas Sami Efendi.

Nevşehir: Müftü Süleyman Efendi.

Niğde: Müftü Mustafa Hilmi Efendi, Müderris Abidin Efendi.

Ordu: Müftü Ahmed İlhami Efendi.

Rize: Müftü Mehmed Hulusi Efendi, Müderris İbrahim Şevki Efendi, Şeyh İlyas Efendi ve Mataracızade Mehmed Şükrü Efendi.

Sakarya: Geyveli Hafız Fuat Çelebi Efendi ve Hoca Bekir Efendi.

Samsun: Müftü Vekili Yusuf Bahri Efendi, Müderris Adil Efendi ve Ömerzade Hoca Hasan Efendi.

Siirt: Müftü Halil Hulki Efendi, Salih Efendi, Müderris Hoca Ömer Efendi.

Sinop: Müftü Salih Efendi, İbrahim Hilmi ve Boyabat Müftüsü Ahmed Şükrü Efendi.

Sivas: Müftü Abdulgafur Efendi, Kadı Hasbi Efendi ve Müderris Mustafa Taki Efendi.

(Şanlı)Urfa: Müftü Hasan Hüsnü Efendi, Şeyh Saffet (Yetkin), Siverek Müftüsü Osman Efendi ve Müderris Âlim Asım Efendi.

Tokat: Müftü Katipzade Hacı Mustafa Efendi, Hoca Fehmi Efendi, Tokat Müftü Yardımcısı Ömer Efendi ve Hafız Mehmed Efendi.

Trabzon: Müftü Mahmud İmadeddin Efendi, Ahmed Mahir Efendi, Akçaabat Müftüsü Mehmed İzzet Efendi, Maçka Müftüsü Mehmed Kamil Efendi, Müderris İbrahim Cûdi Efendi ve Müderris Hatipzade Emin Efendi,

Uşak: Müftü İbrahim (Tahtakılıç), Müftü Ali Rıza Efendi, Eşme Müftüsü Nazif Efendi.

Van: Müftü Hasan Efendi, Müderris Abdülhakim Efendi ve Sıddık Efendi.

Yozgat: Müftü Mehmed Hulusi Efendi, Kadı Halil Hilmi Efendi, Müderris Hasan Efendi ve Boğazlıyan Müftüsü Abdullah Efendi.

Zonguldak: Müftü İbrahim Efendi, Devrek Müftüsü ve Kadısı Abdullah Sabri Efendi, Mehmed Tahir Efendi, Ereğli Müftüsü Mehmed Efendi, Müderris Nimet Efendi ve Safranbolu Müftüsü Said Efendi.

***

Kurtuluş Savaşı'nın manevi desteğini, temin eden din adamlarının rolünü anlamak için 23 Nisan 1920'de teşekkül eden ve Kurutuluş Savaşı'nı yürüttüğü için *"Gazi Meclis"* olarak da adlandırılan ilk TBMM'nin milletvekili kadrosundaki din adamlarının listesine bakmak dahi yeterlidir. Bu milletvekillerinden birçoğu yukarıdaki listede isimleri yer alan kahramanlardır.

Ruhları şâd olsun…

____

İletişim: atahayati@gmail.com

Kaynak. http://www.haberiniz.com/yazilar/koseyazisi42803-Kurtulus_Savasinin_Manevi_Basbuglari_.html

AKIŞKAN AŞK- İNSAN İLİŞKİLERİNİN KIRILGANLIĞINA DAİR

Hzl: Zygmunt Bauman

Robert Musil'in büyük romanı **Niteliksiz Adam**'ın kahramanı Ulrich, eserin adına layık biriydi: Tam bir "niteliksiz adam". Kalıtım yoluyla aktarılmış ya da kendi edindiği, elinden alınamayacak, kendine özgü niteliklerden yoksun biri olduğundan, sahip olmayı arzuladığı nitelikleri kendi çabasıyla oluşturmak, beynini ve önsezisini çalıştırmak zorundaydı. Ancak kafa karıştırıcı işaretlerle dolu, hızla ve tamamen öngörülemez bir halde değişmeye müsait bir dünyada bu niteliklerin hiçbirinin sonsuza dek süreceği garanti edilemezdi.

Elinizdeki eserin kahramanı *Der Mantı ohne Verwandt- schajten*'dir; yani "bağsız insan", özellikle de Ulrich'in zamanındaki akrabalık bağları gibi sabit bağları olmayan insan. Kopmaz ve daimi bağlardan yoksun olan bu kahraman -yani bizim modern akışkan toplumumuzun sakini- ve ardılları, kendi yetenekleri ve sadakatleri sayesinde insanlığın geri kalanıyla irtibata geçmek için ne tür bağlar bulursa onları kullanarak kendi çabalarıyla birbirlerine bağlanmak zorundadır artık. Hiçbir bağları olmadığından, birbirleriyle bağlantı kurmak zorundalar... Yine de, eksik ya da bozulmuş bağların bıraktığı boşluğu dolduran herhangi bir bağlantının sürekliliğinin hiç garantisi yoktur. Daha ilk ortam değişiminde, hiç ara vermeden, yeniden bağsız kalabilmek için yüzergezer kalmalıdırlar. Şu kesindir: Akışkan modernite içinde tekrar tekrar bağsız kalırlar.

İnsanlar arasındaki bağların tekinsiz kırılganlığı, bu durumun esinlediği güvensizlik duygusu ve bu duygunun bağları bir yandan sıkılaştırırken, diğer yandan gevşek tutma yönünde kışkırttığı çatışan arzular... İşte bu eserin aydınlatmaya, anlatmaya ve anlaşılır kılmaya çalışacağı şey bu.

Musil'in görüş keskinliği, palet zenginliği, ve fırça darbelerinin zarafeti -aslında *Niteliksiz Adam*'ı modern insanın mutlak portresi yapan Musil'in üstün yetenekleri- bende bulun- madığından, tıpatıp benzerlik bir yana, tam bir portre deneme- sindense, kaba ve kısmi bir dizi eskiz çizmekle yetinmeliyim. Umabileceğim en iyi şey, vesikalık bir fotoğraf, tamamlanmış kısımlar kadar boşlukları ve beyazlıkları da olan karma bir görüntü. Gelgelelim nihai kompozisyon bile tamamlanmamış bir iş olarak kalacak, tamamlamak da okurlara düşüyor.

<u>Bu eserin başkahramanı ***insan ilişkisi.*** Başkişiler erkekler ve kadınlar, çağdaşlarımız, beyinlerinden ve kolayca kullanılıp atılabilir duygularından başka bir şeye güvenmekten umutlarını kesmiş, ihtiyaç durumunda güvenebileceği yardımsever bir el kadar birlikteliğin güvenliğine de özlem duyan, **"ilişkiler kurma"** ya can atanlar... Yine de, **"ilişkide olma"** durumu, **"sonsuza dek"** şöyle dursun, **"sürekli"** ilişkide olma durumu onları tereddüde düşürüyor. Bunun onlara yükümlülük dayatmasından ve baskı uygulamasından çekiniyorlar, böyle bir şeye ne dayanabiliyorlar ne de hazır hissediyorlar kendilerini. Dahası, -evet, iyi bildiniz!- ilişki kurmak için ihtiyaç duydukları özgürlüğü ciddi biçimde sınırlandırabileceğini düşünüyorlar...</u>

"Bireyleşme"nin başıboş olduğu dünyamızda ilişkiler iki ucu keskin kılıç gibidir. Güzel düşler ile kâbuslar arasında gidip gelirler, birinin diğerine ne zaman dönüşeceği bilinmez. Çoğu

zaman, bu iki hal, farklı bilinç düzeylerinde de olsa, bir aradadır. Akışkan bir modern yaşam çerçevesinde ilişkiler, en canlı, en dayanılmaz, en derinden hissedilen ve en yaygın müphemliklerin tezahürüdür belki de. Bu durum, **"buyrukla birey olmuş"** modern akışkan bireylerin kişisel gündemlerinin başına ve dikkatlerinin merkezine niçin ilişkilerin yerleştiğini açıklıyor olabilir.

"İlişkiler" en sıcak sohbet konusudur ve görünen o ki adı kötüye çıkmış risklerine rağmen oynanmaya değer tek oyundur. İstatistiklerden ve bu istatistiklerin getirdiği sağduyulu inançlardan teoriler oluşturmaya alışmış kimi sosyologlar bu duruma bakıp, çağdaşlarının dostluk, bağ, birlik, topluluk özlemi içinde olduğu sonucunu çıkarıverirler. Ancak insanların dikkati [sanki Heidegger'in kuralını izliyor gibidir: Şeyler ancak yol açtıkları hüsranla -yıkıma yol açarak, yok olarak, karakterleriyle çelişki halinde hareket ederek ya da doğalarına ihanet ederek- bilinçte ortaya çıkarlar], günümüzde özellikle bu ilişkilerden elde etmeyi umdukları tatminler üzerinde yoğunlaşma eğilimindedir, çünkü, her nedense gerçekte bu ilişkileri tamamen tatmin edici bulmamışlardır; gerçekten tatmin edici bulduklarında ise, talep ettikleri bedeli genellikle aşırı ve kabul edilemez addetmişlerdir. Miller ve Dollard, ünlü deneylerinde, **"adyans abyansa denk"** olduğunda, yani elektrik şoku tehdidi ile iştah kabartıcı yiyecek vaadi arasında gayet hassas bir denge olduğunda, laboratuvar farelerinde heyecan ve hareketliliğin doruğa eriştiğini saptamışlardı.

Günümüzün **"danışma patlaması"** nın ana etkenlerinden birini **"ilişkiler"** in oluşturmasına şaşmamalı. Kişilerin görevleri tek başlarına altından kalkamayacakları kadar karmaşık, yoğun ve güçtür. Miller ve Dollard'ın farelerinin hareketlilik hali genellikle bir eylem felcine yol açıyordu. Hoşlanma ile tiksinme arasında, umut ile kaygı arasında tercih yapmayı becerememek, harekete geçme beceriksizliği halinde ortaya çıkıyordu. Farelerin tersine, benzer durumlarda insanlar uzman danışmanlara başvurabilir ve ücret karşılığı onlardan hizmet talep edebilirler. Öğrenmeyi umdukları şey, daireden nasıl kare yapılacağıdır: Ne yardan ne serden vazgeçmek isterler, ilişkilerin zevkli kısmını alıp acıyı ve tatsızlıkları uzak tutmak; ilişkilerden güç alırken güç yitirmemek, boğulmadan tatmin bulmak isterler...

Uzmanların tek isteği hizmet vermek; müşterilerinin asla suyunu çekmeyeceğinden eminler, çünkü hangi öğüdü verirlerse versinler bir daire asla daire olmaktan çıkıp kare şeklini alamaz... Öğütlerinin sonu gelmez; genel olarak yaptıkları ise ortak pratiği ortak bilgi düzeyine yükseltmektir yalnızca, bu bilgi de güvenilir, allame teorinin yüksek mertebesine erişir. Bu öğütlerden yararlananlar haftalık ve aylık lüks dergilerin ve ciddi ya da daha az ciddi gazetelerin haftalık eklerinin **"ilişki"** sütunlarına göz gezdirerek, **"haberdar"** kişilerden işitmeyi diledikleri şeyi işitmeye çalışırlar, çünkü kendi adlarına bunu yapamayacak; **"kendilerine benzer"** kişilerin yapıp ettiklerini dikizleyecek ve ikilemle baş etme çabalarında yalnız olmadıkları konusunda uzmanların onayladıkları bilgiden neyi edinmek onları rahatlatacaksa onu çıkartacak kadar utangaçtırlar.

Böylece okur, danışmanların dolaşıma soktukları başka okurların deneyiminden, "**elde var bir ilişkiler",** yani **"ihtiyaç duyduklarında ellerinin altında bulabilecekleri"** ama ihtiyaçları olmadığında ceplerine atabilecekleri ilişkiler deneyebileceklerini öğrenirler. Bu ilişkiler hazır portakal suları gibidir: Konsantre olduklarından mide bulandırır ve sağlığı ciddi biçimde tehlikeye atarlar. Tıpkı bunlar gibi ilişkiler de kullanılırken sulandırılmalıdır. Bu **"yarı-bağımsız çiftler", "ikili olmanın boğucu baloncuğunu patlatma şerefine ermiş devrimci ilişki kurucuları"** olarak övülür. Bu ilişkiler, otomobiller gibi, hâlâ trafiğe çıkabilir olduklarından

emin olmak için düzenli araç muayenesine katlanmak zorundadır. Sonuçta öğrendikleri şey, taahhüdün, özellikle de uzun vadeli taahhüdün tuzak olduğudur ve **"ilişki kurma"** çabası herhangi bir başka tehlikeden çok bundan uzak durmalıdır. Uzman bir danışman, okurları, **"gönülsüzce bile olsa taahhüt altına girdiğinizde, unutmayın ki, çok daha tatminkâr ve dolu dolu olabilecek diğer romantik ihtimallere kapıyı kapatmış oluyorsunuz"** diye uyarır. Başka bir uzman ise daha dobradır: **"Taahhüt vaatleri uzun vadede anlamsızdır... Diğer yatırımlar gibi bunların da mumu söner."** Dolayısıyla, "ilişkiye girmeyi" arzu ediyorsanız, mesafeli olun; birlikteliğinizden icraat bekliyorsanız, ne vaatte bulunun ne de vaat bekleyin. Bütün kapıları her daim açık tutun.

Calvino'nun *Görünmez* Kentlerinden biri olan Leonia'nın sakinleri, eğer sorulsaydı, tutkularının "yeni ve farklı şeylerden zevk almak" olduğunu söylerlerdi. Gerçekten de, her sabah "yeni marka giysiler giyer, son model buzdolabından hiç açılmamış konserveler çıkarır, en yeni radyodan son dakika şarkılarını dinlerler." Fakat her sabah, "dünkü Leonia'dan kalanlar çöp arabasını beklemektedir," dolayısıyla Leonialılarm gerçek tutkusunun "kendilerini sürekli kirletip yeniden temizleme zevki" olup olmadığını haklı olarak düşünebiliriz. Aksi takdirde, görevleri "saygın bir sessizlikle çevrili" olsa bile, çöpçüler niçin "melekler gibi hoş karşılanır"dı? "Bir kez eşyalar atıldı mı, bir daha artık kimse onları düşünmek istemez."

Biz düşünelim bari...

Modern akışkan dünyamızın sakinleri de, tıpkı Leonia sakinleri gibi, bir şeyden söz ederken başka bir şeyi kafaya takarlar mı? Onlar kendilerinin arzu, tutku, emel ve düşlerinin "ilişkiye geçmek" olduğunu söylüyorlar. Ama aslında ilişkilerinin tıkanıp yozlaşmasına nasıl engel olacaklarıyla daha fazla meşgul oldukları doğru değil midir? Gerçekten de oturaklı ilişkilerin peşinden mi koşarlar -ki kendileri böyle söyler-, yoksa bu ilişkilerin her şeyden çok hafif ve gevşek olmasını mı ve böylelikle Richard Baxter'in verdiği örnekteki gibi, "hafif bir pelerin gibi omuza atılacağı" farz edilen zenginlikler misali "fırlatılıp atılabilir" olmasını mı arzularlar? Nihayetinde, gerçekten istedikleri tavsiye nedir: İlişki nasıl kurulur mu, yoksa zarar ziyan görmeden ve rahat bir vicdanla nasıl kurtulunur mu? Bu sorunun kolay bir cevabı yoktur, yine de sorunun sorulması gerekir ve modern akışkan dünyanın sakinleri günlük yaşamlarında karşılaştıkları sayısız muğlâk görevin sayısız muğlâk ağır yükü altında acı çektikçe sorulmaya da devam edilecektir.

Belki de "ilişki" fikri kafa karışıklığını daha da artırıyor. "İlişki arayan" bahtsızlar ve danışmanları ne kadar çabalasa da, kavram rahatsız edici ve can sıkıcı yan anlamlarından tamamen ve gerçekten temizlenmeye karşı direniyor. Belirsiz tehlikelerle ve karanlık özsezilerle dolu olmayı sürdürüyor; birlikte olmanın hazlarıyla, kapanmanın dehşetinden aynı anda söz ediyor. Belki de bu nedenle, insanlar deneyimlerini ve beklentilerini **"ilişkiye girme"** ya da **"ilişki yaşama"** gibi sözcüklerden çok, **"bağlantıda olma", "hatta kalma"** gibi (malumatfuruş akıl hocalarının yardım ve yataklığındaki) sözcüklerle ifade ediyorlar. Partner yerine "ağlar 'dan söz ediyorlar. **"Bağlantıda kalma"** dilinin meziyeti nedir ki, **"ilişkiye geçme"** dilini unutturuyor?

"İlişki", "yakınlık", "partnerlik" ve karşılıklı bağlanmayı belirgin kılarken karşıtını, yani bağlanmamayı dışlayan ya da sessizce geçiştiren, benzer terimlerin tersine, "ağ," eşzamanlı olarak hem ağa girme hem de ağdan çıkma özelliğini temsil eder; bu iki işleme aynı anda

imkân tanımayan bir ağ hayal etmek imkânsızdır. Bir ağın içinde, bağ kurma ve bağın kopması, biri diğeri kadar meşru, aynı statüde ve aynı önemde tercihlerdir. İki faaliyetten hangisinin ağın "öz"ünü oluşturduğunu sormak bir işe yaramaz! Bir "ağ", "bağlı" olunan anlara, serbestçe hareket edilen evreler serpiştirilmiş olduğunu ima eder. Bir ağda talep üzerine bağlantıya girilir, iradi olarak kesilebilir. **"Arzulanmayan ama koparılamayan"** bir ilişki, "ilişki kurma"nın olabildiğince güvenilmez hissedilmesini sağlayan imkândır. Bununla birlikte, **"arzu edilmeyen bir bağlantı"** tezattır: Bağlantılar, daha onlardan tiksinmeye başlamadan parçalanabilir ve parçalanmıştır da.

Bağlantılar "sanal ilişkiler" dir. Eski tarz ilişkilerin tersine ("taahhüt edilmiş" ilişkilerden, hatta uzun vadeli bağlanmalardan hiç söz etmiyoruz), akışkan bir modern yaşam ortamına uygundurlar; bu ortamda, "romantik olasılıkların (ve yalnızca romantik olanların değil), gitgide hız kazanacağı, sayıca asla azalmayacağı, birbirlerini sahne dışına iteceği ve "daha hoşnut ve tatmin edici" olma vaadiyle birbirleriyle yarışacağı umulur ve varsayılır. ***"Gerçek ilişkiler"in tersine, "sanal ilişki"ye girmek ve bu ilişkiden çıkmak kolaydır.*** Ağır, yavaş hareketli, atıl ve muğlâk, "ciddi şeyler"le kıyaslandığında, şık ve bakımlı görünürler, bunları kullanmak kolay gözükür, "kullanıcı dostu"durlar. Bath'tan yirmi sekiz yaşındaki bir erkek, bekâr barları ve gazetelerdeki çöpçatan ilan köşeleri yok olurken, internette flört etmenin gitgide yaygınlaşması üzerine sorgulandığında, elektronik ilişkinin kesin bir avantajından söz ediyordu: "*'Delete'* tuşuna basmak her zaman mümkün!"

Sanal ilişkiler (adı yeniden "bağlantı" olur) sanki Gresham'* yasasına itaat ediyorlarmış gibi, tüm diğer ilişkileri ortadan kaldıran modeli yerleştirirler. Bu, baskıya teslim olan erkek ve kadınları mutlu kılmaz; sanallık-öncesi ilişkilerin onlara verdiği mutluluk da pek farklı değildir. Bir yandan kazanırken diğer yandan kaybedilir.

*** I. Elizabeth'in mali danışmam Thomas Gresham'ın (1519-1579) adıyla anılan Gresham yasasına göre, nominal değeri aynı, fakat külçe değeri farklı iki madeni paradan külçe değeri yüksek olan dolaşımdan çekilir. Böylece külçe değeri az olan "kötü para ", külçe değeri yüksek olan "iyi para"yı kovmuş olur -ç.n.**

Ralph Waldo Emerson şöyle diyordu: incecik bir buz tabakası üzerinde paten kayıyorsanız, kurtuluş şansınız sürat yapmanıza dayanır. Nitelik hayal kırıklığına uğrattığında, selameti nicelikte ararız. "Taahhütler anlamdan yoksun olduğunda" ve ilişkiler güvene layık olmaktan çıkıp sürme şansları pek az olduğunda, partnerlerin yerine ağları geçirmeye daha meyyal oluruz. Ama bu durumda, bir yerde sabit kalmak öncekinden daha güç (dolayısıyla da daha rahatsız edici) olur -işlemi gerçekleşebilir kılan yetilerimiz artık yoktur. Hareket halinde olmak vaktiyle bir ayrıcalık ve başarıyken artık kaçınılmazdır. Hızı korumak vaktiyle sarhoş edici bir macerayken, artık tüketici bir angaryadır. Sonuçta önemli olan, hız sayesinde kovulmuş gibi gözüken nahoş belirsizliğin ve can sıkıcı kafa karışıklığının çekip gitmeyi reddetmesidir. Bağlanmamanın kolaylığı ve **"talep-üzere-fesih"** riski azaltmaz; riski, tıpkı yaydıkları kaygılar gibi, farklı şekillerde paylaştırır.

Sh:7-14

**

SANAL AŞKLAR

"İnternetle büyüyen kuşak flört konusunda kemale ererken, siber-buluşmalar da gerçekten atılım kazanmaktadır. Ve bu son sığmak değildir. Boş vakit faaliyetidir. Eğlencedir."

Louise France'ın görüşü bu yönde.[Louise France, "Love at first site", *Observer Magazine,* 30 Haziran 2002.] Günümüz bekârlarının gözünde gece kulüpleri ve bekâr barları geçmişte kalmış bir anıdır, sonucuna varıyor France. Bu tür yerlerde arkadaş edinmek için gereken sosyallik kapasitesini edinmemişlerdir (ve bundan da telaşa kapılmazlar). Ayrıca, siber-buluşmaların kişisel buluşmalarda olmayan avantajları vardır: Kişisel buluşma durumunda buz parçalandığında kesin olarak parçalanmış kalabilir ya da eriyebilir; siber-buluşmalarda ise tamamen farklıdır. **Bu konuda görüşü sorulan, Bath Üniversitesinden bir öğrenci şu itirafta bulunuyordu:**

"Delete tuşuna her zaman basılabilir. Bir e-mail'e cevap vermemekten daha kolay bir şey olamaz."

France'ın yorumu: İnternet üzerinden buluşma araçlarını kullananlar *tamamen güvenlik içinde* buluşabilirler, geri dönüp tekrar çılgınca alışveriş yapabileceklerinden her zaman emindirler.

Yahut, France'ın aktardığı, Bath Üniversitesinden Dr. Jeff Gavin'in ileri sürdüğü gibi: Internet üzerinden, ***"'gerçek' sonuçlarından çekinmeden"*** randevulaşılabilir.

İnternet üzerinden partner aramaya giderken bu izlenim daima edinilebilir. Tıpkı mektup yoluyla gönderilmiş bir satış katalogunun sayfalarını çevirir gibi; katalogun başında **"satın alma zorunluluğu yok"** vaadi ve "memnun kalmazsanız ürünü iade edebilirsiniz" garantisi bulunur.

Anında, krizsiz, zarar ziyan hesabı yapmadan **"istek üzerine sonlandırma",** siber-buluşmalarm en büyük avantajını oluşturur. Risklerin azaltılması, "opsiyon-kapanışı"ndan kurtulmayla birlikte, akışkan ihtimalli, değişken değerli ve son derece istikrarsız kurallı bir dünyada rasyonel tercihten geriye kalan şeydir; siber-buluşmalar, karşılıklı angajmanların nazik pazarlığının tersine, rasyonel tercihin bu yeni ölçütlerini kusursuzca (ya da hemen hemen kusursuzca) yerine getirirler.

Alışveriş merkezleri hayatta kalma çabasını boş vakit ve eğlence olarak yeniden tasnif edebilmek için çok çaba sarf ettiler. Zorunluluğun acımasız baskısı altında, hınç ve tiksintinin karışımıyla, vaktiyle tahammül edilen şey, bundan böyle tahmin edilemez risklerden arınmış tahmin edilemez haz vaadinin baştan çıkarma gücünü edinmiştir. Alışveriş merkezlerinin hayatta kalmak için günlük olarak yaptıkları şeyi, siber-buluşmalar partnerlik pazarlığı için gerçekleştiriyorlar. Bununla birlikte, ***"düpedüz hayatta kalma"nın zorunluluk ve baskılarının azaltılmasının, alışveriş merkezlerinin başarısının zorunlu koşulu olması gibi, siber-buluşmalar da tam zamanlı angajmanın ve "bana her ihtiyaç duyduğunda senin için hazır olurum"*** yükümlülüğünün partnerliğin zorunlu koşulları listesinden çıkarılmasının yardımı ve teşviki olmadan elbette başarısız kalırdı.

Bu koşulların "silinmesi"nin sorumluluğu elektronik buluşmaların sanallığına atfedilemez. **Bireyselleşmiş akışkan modern toplumun yolu üzerinde başka birçok şey daha meydana gelmiştir ve bunlar uzun vadeli bağlanmaların zeminini ortadan kaldırmış, uzun vadeli angajmanları ender beklentilere ve karşılıklı yardım ("ne olursa olsun") yükümlülüğünü de ne gerçekçi ne de büyük çabalara layık görülen bir perspektife dönüştürmüştür.**

Sh:96-98

**

AŞK VE ÖLÜM

Aşk ve ölüm, hikâyemizin bu iki temel karakteri, bir olay örgüsüne ya da sona sahip olmasalar da yaşamın hengâmesinin büyük bölümünü kendilerinde toplayarak, bu türden tefekküre, yazmaya ve okumaya başka her şeyden daha fazla imkân tanır.

Ivan Klima bize şunu diyor: ***Tamamına ermiş aşk ile ölüm kadar birbirine yakın pek az şey vardır.*** İkisinin her belirişi biricik ama aynı zamanda kesindir, tekrara tahammülü yoktur, hiçbir çağrıya cevap vermez ve hiçbir erteleme vaat etmez. Her biri **"tek başına"** ayakta durmalıdır ve durur da. Her biri her zaman hiçlikten doğarak, geçmişsiz ya da geleceksiz varlık-olmayanın karanlıklarından gelip ortaya çıktığında ilk kez ya da yeniden doğmuş olur. Aşk da ölüm de her seferinde baştan başlar, geçmiş tasarıların gereksizliğini ve gelecekteki bütün tasarıların da boşunalığını çırılçıplak ortaya koyar.

Ne aşka ne ölüme iki kez girilebilir; Herakleitos'un ırmağından bile az girilir. Gerçekten de onlar kendi kendilerinin baş ve kuyruklarıdır, diğer her şey karşısında horgörü ve ihmalkârlık gösterirler.

Bronislaw Malinowski, müze koleksiyonlarını soykütüklerle karıştıran yayılmacılarla* alay ediyordu; camekânlarm altına, çakmaktaşından kaba aletlerin daha rahne olanların ön-
cesine yerleştirilmiş olduğunu görüp "aletlerin tarihlerinden dem vurmuşlardı.

* Kültürün gelişim ve değişiminde en önemli etkenin başka kültürlerden gelen maddi ve manevi unsurların başka bir kültüre girmesiyle gerçekleştiğini öne süren antropoloji akımı -ç.n.

Sanki, diye alaylı alaylı gülümsüyordu Malinowski, tıpkı *hipparion*'un yeri geldiğinde *equus caballus'u* doğurması gibi taş bir balta da bir başka baltayı doğuracaktı. Atın kökenlerinin izi başka atlara kadar götürülebilir, ama aletler başka aletlerin ne atasıdır ne onların soyundan gelir. Atlardan farklı olarak, aletlerin kendilerine özgü hiçbir tarihleri yoktur. Onların bireysel insan biyografilerini ve kolektif tarihleri belirgin kıldığı söylenebilir; onlar bu tür biyografilerin ve tarihlerin akıntıları ya da çökeltileridir.

Aşk ve ölüm konusunda da aynı şey aşağı yukarı ileri sürülebilir. Nedensel ilişkiler, yakınlıklar ya da akrabalıkların hepsi insani bireyselliklerin ve/veya birliğin özellikleridir. **Aşk ve ölümün kendi tarihi yoktur.** Bunlar insani zamanın bağrındaki olaylardır -her biri ayrı bir olaydır, başka "benzer" olaylara bağlı *değildir (nedensel biçimde* bağlı hiç değildir) ; bağlantıları saptamayı -uydurmayı- ve anlaşılamazı anlamayı iş işten geçtikten sonra arzulayan beşeri kompozisyonlar hariç.

Dolayısıyla sevmeyi öğrenemeyiz; ölmeyi de. Bunların etkisinden kurtulmayı ve yollarıyla kesişmemeyi amaçlayan kavranılamaz -ateşli bir şekilde arzulanmış olsa da, var olmayan- sanat öğrenilemez. **Aşk ve ölüm, zamanı gelince insanı yakalar; bunun ne zaman olacağınıysa asla bilemeyiz.** Ne zaman gelirse gelsin sizi hazırlıksız yakalar. Gündelik kaygılarınızın göbeğinde, aşk ve ölüm *ab nihilo* -hiçten- ortaya çıkar. Elbette, hepimiz iş işten geçtikten sonra ders çıkarmak için geçmişe uzanır, evveliyatın izini sürmeye çalışır, *post* hoc'un kesinlikle *propter hoc'* olduğu yolundaki şaşmaz ilkeye başvurur, olayın "anlamlı" bir soy haritasını çıkarmaya çalışır ve genellikle de bunu başarırız. Bu başarı getirdiği rahatlık için bize gerekir: Zihinsel sağlık için şart olan dünyanın düzenliliğine ve olayların öngörülebilirliğine duyulan inancı -dolaylı yoldan da olsa- diriltir. Aynı zamanda, bilgelik kazandığımız yanılsamasına kapılırız; J. S. Mill'in tümevarım yasalarını öğrenmek gibi, araba kullanmayı, çatal yerine çubuklarla yemek yemeği öğrenmek gibi, hatta bir anketörde iyi izlenim uyandırmayı öğrenmek gibi bunu da öğrendiğimizi sanırız.

Ölümü öğrenmenin başkalarının deneyimiyle sınırlı olduğunu kabul etmek gerekir ki bu da aşırı bir yanılsamadır. Ötekinin deneyimi bir deneyim olarak gerçekten edinilemez; nesneyi öğrenmenin sonucunda, *Erlebnis* [yaşantı], öznenin yaratıcı güçlerinin katkısından asla ayrılamaz. Ötekinin deneyimi ancak ötekinin yaşadığı şeyin dönüşmüş, yorumlanmış hikâyesi

olarak bilinebilir. *Tom & Jerry* çizgi filmindeki Tom gibi, belki de bazı kediler dokuz canlıdır ya da din değiştiren bazı kişiler yeniden doğmuş olduklarına ikna olabilirler –nedir ki ölüm, yaşam gibi, yalnızca bir kez meydana gelir; bir daha yaşanmayacak bir olayı "bir dahaki sefere doğru yapmak" öğrenilemez.

"AŞKA ÂŞIK" YA DA "AŞK YARASI OLAN"

Aşk sanki diğer biricik olaylardan farklı nitelikte gibi.
Gerçekten de, birden çok kez âşık olunabilir ve bazıları çok kolaylıkla aşka düşmekten ya da aynı kolaylıkla aşkı kaybetmekten –bu süreçte karşılaştıkları başka kişiler gibi– gurur duyar ya da şikâyet eder. **"Aşka âşık" ya da "aşk yarası olan" bu tür kişilerden söz edildiğini herkes işitmiştir.**
Aşkı –ve özellikle "âşık olma" durumunu– yinelenen bir durum olarak görmek için; neredeyse doğası gereği, tekrarlanmaya yatkın, hatta yinelenen teşebbüslere davet eden bir durum olarak düşünmek için pek çok sağlam gerekçe vardır.
Israrla sorulduğunda, çoğumuz defalarca âşık olduğumuzu hissettiğimizi belirtiriz. Şu varsayılabilir ki (ama olguların bilinmesine dayalı bir varsayımdır bu), çağımızda yaşamların-daki birçok deneyime aşk diyen, yaşamakta oldukları aşkın sonuncu olduğuna güvence veremeyen ve gelecekte de aşk yaşayacağım düşünen insan kesimi hızla artmaktadır. Eğer varsayımımız doğrulanırsa, bunda şaşılacak bir şey olmayacaktır. **Sonuçta, "ölüm bizi ayırana kadar" şeklindeki romantik aşk tanımının kesinlikle modası geçmiştir; vaktiyle hizmet ettiği ve kuvvetini ve kibrini borçlu olduğu akrabalık yapıları radikal biçimde altüst olurken "son kullanma tarihi"ni çoktan aşmıştır.** Bununla birlikte, bu kavramın sonunun gelmesi, kaçınılmaz bir şekilde, bir deneyimin "aşk" diye adlandırılmak için başarması gereken sınavların basitleştirilmesi anlamına gelir. **Birçok insanın genellikle aşkın yüksek ölçütlerine yükseltilmesindense, bu ölçütler düşürülmüştür; sonuç olarak, aşk adı verilen deneyim yelpazesi önemli ölçüde gelişmiştir. "Sevişmek" kod adı altında tek gecelik ilişkilerden bahsedilmektedir artık.**
"Aşk deneyimleri"nin bu ani bolluğu ve görünüşte kolayca ulaşılırlığı, aşkın (âşık olmak, aşk talep etmek) öğrenilen bir beceri olduğu ve bu konudaki ustalığın öğrencinin teşebbüs sayısıyla ve devamlılığıyla arttığı inancını besleyebilir (ve besler de). Hatta aşkla ilgili becerilerin deneyim sayısıyla arttığına; bir sonraki aşkın halihazırda yaşanandan daha baş döndürücü bir deneyim olacağına, ama daha sonraki kadar kalp çarptırmayacağına ve heyecan vermeyeceğine de inanılabilir (genellikle inanılır da).
Fakat bu da yeni bir yanılsamadır... Aşk serüvenleri dizisi uzadıkça artan bilgi türü, kırılganlığın ve kısalığın *a priori* bilincine bulanmış, canlı, kısa ve şoke edici serüvenler olarak "aşk"ın bilgisidir. Edinilen beceri, "hızla bitirmeye ve yeniden başlamaya" yardım eden beceridir; Soren Kierkegaard'a göre, bu durumun arketipal virtüözü Mozart'ın Don Giovanni'siydi. Bununla birlikte, yeniden deneme takıntılı ve bir sonraki denemenin yolunu tıkayacak her yeni teşebbüsü engellemekten başka bir şey düşünmeyen Don Giovanni aynı zamanda "iktidarsız aşk"ın da arketipiydi. Onun yorulmak bilmez arayış ve denemelerinin hedefi aşk olmuşsa, deneme zorunluluğu bu hedefe meydan okumuş olsa gerekti. Görünürde "beceri edinme"nin etkisinin, Don Giovanni örneğinde olduğu gibi, aşkı *öğrenmeme,* yani aşk konusunda "beceriksizlik kazanma" ihtimali taşıdığını ileri sürmek de çok iştah kabartıcıdır.
Böyle bir sonuç beklenebilir: Aşkın doğasına meydan okumaya cüret edenler, deyim yerindeyse, aşkın intikamına uğrarlar. Öğrenmeyi, hatırlamayı ve sonuç olarak "mekanik işleyişi" teşvik eden monoton bir tekrara sahip bir çerçeveye denk düşen bir dizi değişmez kuralın bulunduğu bir faaliyeti icra etmeyi öğrenmek mümkündür. İstikrarsız bir çevrede –

başarılı bir öğrenimin işaretleri olan– bellek oluşturmak ve alışkanlık edinmek ket vurmakla kalmaz, ayrıca ölümcül sonuçlar da taşıyabilir. Şehirlerdeki kanalizasyon fareleri –yani yiyeceklerini zehirli yemlerden ayırt etmeyi çok çabuk öğrenen bu parlak zekâlı yaratıklar– açısından ölümcül olan şey, istikrarsızlık ve kurala aykırılık öğesidir; yeraltı oyukları ve ivintileri ağma, öteki zeki canlıların –insanların– düzensiz, öğrenilemez, öngörülemez ve gerçekten de nüfuz edilemez "başkalığı" tarafından sokulan şeydir: İnsanlar, rutini kırma ve düzenli ile olumsal arasındaki ayrımı altüst etme eğilimleriyle ün salmış yaratıklardır. Bu ayrım sürdürülmezse, (faydalı alışkanlıklar edinme anlamında) öğrenme düşünülemez. Son muzaffer seferlerini tekrar tekrar yapmakla tanınmış generaller gibi, eylemlerini önceki eylemlerine bağlamakta ısrar edenler, intihar riski alırlar ve sıkıntıları sona ermez.

Aşkın doğasında –iki bin yıl önce Lucanus'un gözlemlediği ve Francis Bacon'ın yüzyıllar sonra tekrarladığı gibi– yazgıya rehin verme anlamı vardır.
Platon'un Şölen'inde Mantinealı Diotima (çevirisi, "Şehrin kâhininden çekinen kadın kâhin") Sokrates'e, onun da onayıyla, şunu söyler: "Aşk (...) senin sandığın gibi, (...) güzel sevgisi değildir"; "güzel içinde üremek ve çocuk yapmak demektir". Âşık olmak "gebe kalmayı ve çocuk doğurmayı" arzulamak anlamına gelir, böylece âşık, "çocuk doğurmak için her yerde güzeli arayacaktır". Başka bir deyişle, aşk anlamım önceden hazır, eksiksiz ve tamamlanmış şeylere duyulan ateşli ihtiyaçta bulmaz –bu tür durumların oluşmasına katılma açlığında bulur. Aşk aşkınlıkla bağlantılıdır; yaratıcı enerjiyi belirtecek diğer sözcük odur ve bu haliyle, riskle dolup taşar, çünkü hiçbir yaratı kendi sonundan emin değildir.
Her aşkta en azından iki varlık vardır, her biri bir diğerinin denklemindeki büyük bilinmeyendir. Bu anlamda aşk yazgının bir kaprisi gibidir; önceden söylenmesi, önlenmesi ya da kaçınılması, hızlandırılması ya da durdurulması imkânsız tuhaf ve esrarengiz bir gelecektir. Sevmek, bu yazgıya açılmak demektir, insanlık durumlarının en yücesidir; bu durumun içerisinde korku neşeyle karışır ve bu harç, içindeki maddelerin ayrılmasına izin vermez. Bu yazgıya açılmak, sonuçta, varlığın içine özgürlüğün dahil edilmesi anlamına gelir: Aşktaki ortakta, yani Ötekinde cisimleşen özgürlüğün. Erich Fromm'un dediği gibi: **"... Eğer alçakgönüllülük, cesaret, inanç, gerçek disiplin yoksa (...) bireysel aşk tatmin kaynağı olamaz."** Fakat, diye ekler hemen, üzüntüyle: **"Bu niteliklerin ender bulunduğu bir kültürde, âşık olabilmek istisnai olmalıdır..."**[Erich Fromm, *The Art of Loving* (1957; Thorsons, 1995), s. vii.]

"Kullan-at" türü ürünleri, hızlı çözümleri, anlık tatmini, hiçbir çaba sürdürmeyi gerektirmeyen sonuçları, şaşmaz reçeteleri, bütün risklerin güvence altına alınmasını ve geri ödeme garantilerini teşvik eden bizimkisi gibi bir toplumda durum tam da budur. Sevme sanatını öğrenme vaadi (doğru olması canla başla istense de yanlış, sinsi vaat), "aşk deneyimi"ni, isteklerden beklemeyi, çabalardan alın terini, ürünlerden çabayı çekip çıkarma vaadinde bulunan bütün özellikleri parlatarak cezbeden ve baştan çıkaran diğer metalara benzer kılma vaadidir.

Alçakgönüllülük ve cesaret yoksa aşk da yoktur. Keşfedilmemiş, haritası çıkarılmamış bir alana girildiğinde, bu iki nitelik, büyük miktarlarda ve sürekli tazelenerek talep edilir; ve iki ya da daha fazla insan arasında aşk meydana geldiğinde, böyle bir bölgeye girerler.

Sh:17-23

KENDİNİ SEVMEK; NE DEMEKTİR BU?

Başkasını sevmek, hayatta kalma içgüdüsünün başlıca ürünü olmayabilir; keza başkasını sevmenin modeli olarak alınan kendini sevmek de...

Kendini sevmek; ne demektir bu?
Ben, "kendimde" neyi severim?
Ben kendimi sevdiğimde neyi severim?

Biz insanlar hayatta kalma içgüdüsünü, yakınımız olan –pek de o kadar yakın değil, aslında oldukça uzak olan– hayvan akrabalarımızla paylaşıyoruz; ama kendini sevmek söz konusu olduğunda, yollarımız ayrılıyor ve kendimizi yapayalnız buluyoruz.

Kendini sevmenin bizi **"hayata asılmaya"**; iyi kötü hayatta kalmaya çabalamaya, yaşamın vakitsiz ya da aniden sona ermesine yol açabilecek her şeye direnmeye ve karşılık vermeye ve bu direnişi etkili kılabilmek için formumuzu ve gücümüzü korumaya, hatta daha da artırmaya yönelttiği doğrudur.

Yine de bu konuda hayvan akrabalarımız, içimizdeki en sadık ve maharetli sağlık ve form meraklıları kadar yetkin ve deneyimlidir. Onlar ("evcilleşmiş" olanlar hariç; yani onların efendisi olan biz insanların, onların hayatta kalmasından ziyade bizim hayatta kalmamıza hizmet edebilsinler diye doğal yetilerinden yoksun bırakmayı başarmış olduklarımız istisnadır), hayatta ve formda nasıl kalacaklarını uzman danışmanların söylemesine ihtiyaç duymaz. **Keza hayatta ve formda kalmanın yapılacak en doğru şey olduğunu öğrenmek için kendini sevmeye de ihtiyaçları yoktur.**

Hayatta kalma (hayvani hayatta kalma, fiziksel, bedensel hayatta kalma) kendini sevmeden de mümkündür.

Aslında kendini sevme yoksa, hayatta kalmak daha kolay olabilir!

Hayatta kalma ve kendini sevme içgüdülerinin yolları paralel olabileceği gibi, ters istikamette de olabilir...

Kendini sevmek yaşamın sürmesine karşı isyan edebilir, keza bizi tehlikeyi davet etmeye ve tehditten hoşlanmaya yöneltebilir.

Velhasıl, aşkımızın ölçütlerini yerine getirmediği için artık yaşanmaya değmeyen bir hayatı ***reddetmeye*** sevk edebilir bizi.

Çünkü kendimizi severken sevdiğimiz şey, sevilmeye layık olan benlerimizdir. Bizim sevdiğimiz şey, sevilme durumu ya da umududur.

Sevgiye layık nesneler olmak, bu şekilde ***kabul edilmek*** ve bu kabulün ***kanıtına*** sahip olmak demektir.

Kısacası:

Kendini sevebilmek için sevilmek gerekir.

Sevginin reddi -sevilmeye layık nesne statüsünün reddi- kendinden nefreti doğurur.

Kendini sevmek başkalarının bize sunduğu sevgiden yola çıkarak oluşur.

İkame edici şeyler kullanılsa bile, bunlar bu aşkın hileli dahi olsa kopyaları olmalıdır.

Kendimizi sevmeye başlayabilmemiz için öncelikle başkaları bizi sevmelidir.

Oysa umutsuz vaka olarak küçümsenip küçümsenmediğimizi ya da baştan savılıp savılmadığımızı, aşkın hazır olup olmadığını, gelip gelmeyeceğini, bizim buna layık olup olmadığımızı, dolayısıyla **kendini sevmeye** ve bundan zevk almaya hakkımızın olup olmadığını nasıl bilebiliriz? Bizimle konuşulduğunda ve bizi dinlediklerinde, bunu biliriz,

yanılmadığımıza emin oluruz. Dikkatle dinlenildiğimizde, bize cevap verileceğini belirten/işaret eden bir ilgi gördüğümüzde... Bu durumda saygı gördüğümüzü düşünürüz. Yani düşündüğümüz, yaptığımız ya da yapmayı düşündüğümüz şeyin önemi olduğunu varsayarız.

Başkaları bana saygı gösteriyorsa, her koşulda, "bende" yalnızca benim başkalarına sunabileceğim bir şey var demektir, öyle değil mi?

Her koşulda, eğer ben bunu onlara sunarsam, onlar mutlu ve minnettar olurlar. Ben önemliyim ve benim düşündüğüm, söylediğimde yaptığım şey de önemli. Ben, yerine başkası konan ve kolaylıkla baştan savılan bir hiç değilim. **Ben "farklılık yaratıyorum", hem de yalnızca kendim için değil.**

Ne söylediğim, ne olduğum ve ne yaptığım, bütün bunlar önemli ve bu benim hülyalı fikirlerimden biri değil.

Çevremdeki dünyada ne olursa olsun, ben aniden yok olursam ya da çekip gidersem bu dünya daha yoksul, daha az ilginç ve daha az vaatkâr olur.

Bizi iyi ve uygun özsevgi nesnesi yapan şey buysa, o zaman **"yakın arkadaşını kendin gibi sev"** çağrısı (yani, bizim kendimizi sevmemize yol açan nedenlerle onların da sevilmeyi arzulamalarını beklemek) arkadaşlarımızda kabul görme, tanınma ve biricik, yeri doldurulmaz ve fırlatılıp atılamaz bir değeri taşımaya layık olma arzusunu uyandırır.

Bu çağrı –en azından tersi kanıtlanana dek– bizi yakın arkadaşlarımızın fiilen bu tür değerleri temsil ettiklerini varsaymaya yöneltir. Yakın arkadaşlarımızı kendimizi sevdiğimiz gibi sevmek, her ***birinin biricik karakterine*** saygı ***göstermek*** anlamına gelir –ortak olarak yaşadığımız dünyayı zenginleştiren ve böylelikle bu dünyayı daha büyüleyici ve hoş kılan, aynı zamanda da vaatlerinin bereketini artıran şey farklılıklarımızın değeridir.

Sh:113-116

Kaynak: Zygmunt Bauman, AKIŞKAN AŞK- İnsan İlişkilerinin Kırılganlığına Dair, Özgün Künye Liquid Love, Çeviri: Işık Ergüden ,VERSUS KİTAP 2. Baskı, Ocak 2012, İstanbul

ETME

Duydum ki

bizi bırakmaya azmediyorsun

etme

Başka bir yar

başka bir dosta meylediyorsun

etme

Sen yad eller dünyasında

ne arıyorsun yabancı

Hangi hasta gönüllüyü kasdediyorsun
etme

Çalma bizi
bizden bizi
gitme o ellere doğru
Çalınmış başkalarına
nazar ediyorsun
etme

Ey ay felek
harab olmuş
alt üst olmuş senin için
Bizi öyle harab
öyle alt üst ediyorsun
etme

Ey makamı var
ve yokun üzerinde olan kişi
Sen varlık sahasını
öyle terk ediyorsun
etme

Sen
yüz çevirecek olsan
ay kapkara olur gamdan
Ayın da evini yıkmayı kastediyorsun
etme

Bizim dudağımız kurur
sen kuruyacak olsan
Gözlerimizi
öyle yaş dolu ediyorsun

etme

Aşıklarla
başa çıkacak gücün
yoksa eğer
Aşka öyleyse
ne diye hayret ediyorsun
etme

Ey cennetin cehennemin
elinde olduğu kişi
Bize cenneti
öyle cehennem ediyorsun
etme

Şekerliğinin içinde
zehir zarar vermez bize
O zehiri
o şekerle sen bir ediyorsun
etme

Bizi sevindiriyorsun
huzurumuz kaçar öyle
Huzurumu bozuyorsun
sen mahvediyorsun
etme

Harama bulaşan gözüm
güzelliğinin hırsızı
Ey hırsızlığa da değen
hırsızlık ediyorsun
etme

İsyan et ey arkadaşım

söz söyleyecek an değil

Aşkın baygınlığıyla

ne meşk ediyorsun

etme

Mevlâna Celâleddin Rumî kaddesellâhü sırrahu'l azîz

Seven ve sevilen arasında tek kalan hatıra aşklarıdır.

Eğer bir gün seversen;

Sevdiğin terk edince, ağıt yakacağın sana haber verilse, ki öyledir,

Niye sevdiğini kendine sor.

Sevdiğin, seni niye terk edecek diye.

Hakikatte vasıl olanların destanı hiç yok.

Aslında Hz. Şems bu ayrılığı ile kendine büyük ikramda bulunmuştur. Çünkü asıl terk eden Mevlâna idi.

Mevlâna o hale gelmişti ki uzayında Şems'in güneşinin ışıkları artık sönen yıldızlara dönmüştü. Vefalı dostun tek yapacağı şey sönmüş yıldızın kaybolmasından başka bir şey olmayacağı idi.

Yanan da o, yandıranda o, hepsi Hz. Mevlâna olmuştu.

GEL ARTIK

Ne aklım kaldı benim, ne dinim,
Ne kararım kaldı benim, ne sabrım,
Gel ne olur, gel artık.

Ne gönlümün derdini sor bana,
Ne sararan yüzümü sor bana,
Ne içimin ateşini sor bana,
Gel gözünle gör, gel artık.

Sıcağınla pişmiş bir somun gibi
O kıpkızıl, al al yüzümü sorma.
Gene ekmek gibi bayatlayıp bayatlayıp,
Gene ekmek gibi ufalana ufalana
Çaresiz, dökülmüşüm yollara,
Gel topla beni, gel artık.

Bir vakitler bir aynaydım,
Yüzünden izler toplamadaydım,
Şimdi buruştum, şimdi sarardım,
Gel gör beni, gel artık.

Dere gibi akıyorum sağa sola,
Ayrılık her yanımda pusuda
Sabahları yalvarırım yakarırım
Rüzgârların karşısında,
Gel ne olur, gel artık.

Başın kille ıslaksa da,
Ayağına diken batmışsa da,
Durma gel Allah aşkına,
Gel demeden kurtar beni.

Ey âşıklar peygamberi,
Gönül ateşinde yanmışım ben,
Boğulmuşum gözyaşına
Git sor Allahın seversen
Ne yol gösterir sevgili,
Ne çare yazar bana?

Mevlâna Celâleddin Rumî kaddesellâhü sırrahu'l azîz

**

Diyorlar ki: Yaşıyorsun yaaa…..

-Istırap çeksem acısını benden çok duyacak yok!
-Sevincim de üzüntüm de yalnız aslında.
-Yaşadığım her şeyi yalnız yaşıyorum.
-Çünkü hakikatte yalnızım…diyor.

BALKANLARIN MÜSLÜMAN OLUŞUNDA SARI SALTUK DEDE Kaddesellâhü Sırrahu'l Aziz

İslâmlığın Güney Doğu Avrupa'da zuhuru— Osmanlı Devletinin kuruluşundan çok daha evvel, Güney Doğu Avrupa'da Türklerin mevcudiyeti tarihî bir vakıa olduğu gibi, yine İslâmlığın Osmanlılar'dan önce bu bölgelere yayılmış olduğu keyfiyeti de inkâr olunamaz bir hakikattir. Avrupaya vaki olan Hun akınlarından sonra, Avarlar da harekete geçmiş ve bu mühim Türk unsuru beraberlerinde Slavları Balkanlara getirmiştir. Slavları askerî bakımdan teşkilâtlandıran da Avarlar olmuştur. Bilindiği gibi, Avarlardan başka, Balkanlar'da Kumanlar, Peçenegler, Vardariotlar gibi başka Türk kavimleri de vardı ve Osmanlı fütuhatı başladığı sıralarda bunların bazılarının izleri henüz silinmemiş bulunuyordu. Avrupa'nın bu bölgesinde bir hayli Türkçe, veya eski Türkleri hatırlatan yer isimlerine hâlâ rastlamaktayız. Hattâ Balkan kelimesi, bilindiği gibi Türkçedir.

**

Sarı Saltuk Dede, vefatından sonra cesedinin, yedi tabut hazırlanıp bir tabut içine konmasını ve bu yedi tabutun uzaklarda bulunan yedi kâfir memleketine defnedilmesini vasiyet etmişti. Zira böylece kabrini ziyaret edecek Müslümanların hakîkî mezarını bilmiyecekleri, yedi kâfir memleketinin her birine gitmek mecburiyetinde kalacakları ve bu ziyaretler dolayısıyla bu ülkelerin İslâm devletine ilhak edileceğini düşünmüştü. Hammer bu hikâyenin uzun zaman zindeliğini muhafaza etmemiş olduğu kanaatındadır.

Kaynak: PROF. M. Tayyib OKİÇ, Sarı Saltuk'a Ait Bir Fetva

PSİKİYATRİDE KULLANILAN MİTOLOJİK KAVRAMLAR

PSYKHIATRIA ve MYTHOS

Hzl: Doç. Dr. Kriton Dinçmen

Büyük hümanist Azra Erhat'ın --Hocam Prof. Dr. Necmettin Polvan'ın anılarına..

1948 yılında İstanbul Tıp Fakültesi'nden mezun olduktan sonra İstanbul Tıp Fakültesi Psikiyatri ve Nöroloji Klinikleri'nde ihtisasını tamamlayan Psikiyatri Doçenti Dr. Kriton Dinçmen, aynı Fakülte'nin Psikiyatri Kliniği Başasistanlığına tayin olmuş ve başasistanlığı sırasında elde ettiği bir fellowship ile 1961'de Amerika'ya giderek New Jersey, Long Branch, Monmouth Medical Center'de Dinamik Psikiyatri sahasında çalışmıştır. Ondan sonra sırası ile, Maryland'da Crownsville State Hospital ve keza Maryland, Baltimore'da The Johns Hopkins Hospital'in Psychosomatic Medicine Department'inde servis şefi, araştırıcı ve visiting psychiatrist unvanları ile çalışmalarda bulunmuştur.

Bu süre içinde Disease of the Nervous System, International Journal of Neuropsychiatry gibi Amerika'nın en ciddi tıp dergilerinde birçok çalışma ve makale yayımlamış, yayınlarının birkaçı Excerpta Medica ve Digest of Neurology and Psychiatry gibi Dünya Nöropsikiyatrisinin en titiz dergilerinde iktibas edilmiş ve pek çok yabancı ve yerli tıp araştırmacısı tarafından cité edilmişlerdir.

1965'te Bakırköy Akıl Hastanesi'nde çalışmaya başlayan Dr. Kriton Dinçmen 1972'de Amerika, Missouri, St. Louis'deki Missouri Institute of Psychiatry'den davet edilerek research consultant unvanı ile bir müddet için oradaki araştırma ve yayınlara katılmıştır. Bakırköy Akıl Hastanesi'nde klinik şefi olarak uzun süre çalışan Dr. Kriton Dinçmen, 1982-1994 yılları arasında Adli Tıp Kurumu Psikiyatri İhtisas Kurulu Başkanlığı görevinde bulunmuş; 1990-1998 yılları arasında İstanbul Üniversitesi Adli Tıp Enstitüsü'nde öğretim üyesi olarak görev yapmıştır. 2001 yılına kadar Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde Adli Psikiyatri derslerini sürdürmüştür.

Dr. Kriton Dinçmen'in ulusal ve uluslararası tıbbi kongre ve dergilerde yayımlanmış birçok çalışma ve yazısının yanı sıra 'Psikiyatri El Kitabı', 'Psikosomatik Hekimlik', 'Deskriptiv ve Dinamik Psikiyatri', 'Nöroloji El Kitabı', 'Adli Psikiyatri', 'Psikiyatri/Psikosomatik Tıp' isimli kitapları ve 'Existentialist Psikiyatri Üzerine Dört Makale' ile 'Psykhiatria ve Mythos' isimli tıbbî monografileri yayımlanmıştır.

Dr. Dinçmen, Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Tıp Tarihi Anabilim Dalı'nca yayımlanmış **'Son Yüz Elli Yıldaki Tıbbi Gelişmeler'** adlı eserin Psikiyatri bölümünün Türkiye kısmında adı geçen 5-6 hekimden biri olduğu gibi, Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Adli Tıp Anabilim Dalı'nın son yayımlamış bulunduğu 6 ciltlik 'Adli Tıp' kitabının Adli Psikiyatri bölümünde de Türkiye'de Adli Psikiyatrinin kurucusu olarak tanımlanmaktadır.

Ayrıca, edebiyat ile de ilgilenen Dr. Kriton Dinçmen'in 'Benimle Son Defa Dans Eder misiniz?', 'Symphonia Kakophonica', 'Hüzünlü İntermezzo', 'Hiçliğe Övgü' isimli öykü kitapları; 'Hiçlikte Randevu' isimli bir romanı; 'Heybeliada'da Tanrı ve Adam' ve 'Utopia'ya Topos Ararken' adlı felsefe yazıları; 'İnsan Dizeleri' ve 'Utopya'ya Çağrı' isimli şiir kitapları bulunmaktadır.

Yunanca, İngilizce ve Fransızca'dan çevirdiği 'Ölüler Bekler', 'Ahilya'nın Nişanlısı', 'Ankaralı Dört Hanım', 'Benzersiz Mevlana', 'Hayat Mezarda', 'Melina'nın yaşam öyküsü' isimli altı roman, 'Sappho'nun fiiirleri' ile Elitis'in 'Övgüler Olsun Sana' isimli şiir kitapları; 'Lokantamızda Prens ve Prensesler Daima Taze ve Bol Masal Sosu ile Sunulur' isimli öykü kitabı ve Halil Cibran'ın 'Deli' isimli felsefi denemeleri yayımlanmıştır.

Ayrıca 'fiehir Düştü', 'Romanos Diogenis', 'Haçlı Seferleri' adlı üç tarihî eser ile Trabzon Bizans İmparatorluğu'nun fethiyle ilgili Fransızca bir romandan alınan bilgilerin eklenmesiyle oluşturulmuş ve İslam-Türk dünyası ile Hıristiyan-Bizans dünyası arasındaki siyasi, sosyal ve askeri ilişkileri irdeleyen çevirileri bir 'Dörtleme' halinde okura sunulmuştur.

Dr. Kriton Dinçmen, Feridun Andaç tarafından hazırlanıp 2000 yılında Can Yayınlarınca yayımlanan 'Edebiyatımızın Yol Haritası' ve 2001 yılında Yapı Kredi Yayınları tarafından hazırlanıp yayımlanan 'Tanzimat'tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi' adlı ansiklopedilere kabul edilmiş bulunmaktadır..

ÖNSÖZ

Bu monografiyi 1984 yılında ilk kez hazırladığımızda, amacımız özellikle bu şubeye yeni atılmakta olan genç hekimlerin hadiseye sadece faydalılık açısından bakmak gibi bazı çevrelerde beğeni kazanan ve önerilen kısır ve dar görüşlerin dışına taşabilmelerine yardımcı olabilmekti. Tıp'ta son seneler içinde kuvvet bulan ve insan komponentini inkâr edercesine dar ufuklu matematiksel-katı-tarifî tutum, kanaatimizce, belki kısa hesaplar için faydalı görülebilir; ancak bu, "hadiseyi global görebilen hekim" tipinin yetiştirilebilmesi açısından çok sığ ve ileride olumsuz sonuçları çok belirgin olarak karşımıza çıkacak bir yöntemdir.

Hadiseyi çok cepheli ve interdisipliner olarak görebilen hekim, gene, "en iyi hekim" olarak karşımıza çıkmaktadır. Son senelerde basılan tıp kitapları ve özellikle Avrupa yayınları ile Dünya Sağlık Örgütü'nün son Hastalıklar Klasifikasyonu yine eski, esnek, geniş kapsamlı Tıp anlayışına doğru gitmekte olduğumuzu göstermektedir...

İşte bu cereyan içinde, aydın psikiyatrın ve genellikle aydın hekimin her gün kullanmakta olduğu bir çok tabirin oturduğu mythosların (mitos) bilinmesinin faydalı olacağı inancı ile bu monografi ilk kez olarak hazırlanmış oldu.

Monografi birinci basımı 1984'te Roche Bilimsel Yayınları, 2. basımı 1997 Eti Kitapları, 3. basımı Roche Bilimsel Yayınları'nın sponsorluğunda Scala Yayıncılık, 4. basım Pan Yayıncılık tarafından yayımlanmış bulunmaktadır.

Monografimiz iki temel kısım üzerine kurulmuştur:

1. kısımda, bilhassa Jung'un analitik görüşüne dayanılarak, İnsanlık'ın ortak mirasını oluşturan sembol ve mitosların iki ayrı kültürdeki -bir taraftan Türk mitosu ile diğer taraftan Yunan-Roma mitosundaki- benzerlikler araştırılmaya çalışılacaktır. Bu suretle, yapay farklılaşmalardan uzak bir şekilde 'İnsan kavramı'nın birliğine, Jung kuramındaki ortak bilinçdışının yapı taşları olan imago ve archaetypusların (arketip) yarattığı beraberliğe temas edilmiş olacaktır.

2. kısımda ise, günlük psikiyatrik uygulamada kullandığımız pek çok tabirin mitologiadaki (mitoloji) kökenleri izah edilmeye çalışılacaktır.

Ancak, burada, çok önemli bir noktayı açıklamak mecburiyetindeyiz: Bu monografi bir psikiyatri kitabı olmadığı gibi bir mitoloji kitabı da değildir; böyle bir iddiası yok, zaten gayesi de bu değildir. Burada gaye, bir taraftan iki ayrı kültürdüki mitosların karşılıklı araştırılması, diğer taraftan da günlük psikiyatride kullanılan ve köklerinde mitolojiyi ilgilendiren hususlar olan tabir ve kavramlar ile ilgili mitosları belirtmektir. Konunun gerek Psikiyatri ve gerekse Mitoloji bakımından eksik işlenmiş olduğu aşikardır. Zira, burada ancak Psikiyatri ile Mitos arasındaki ilişki üzerinde durulmaya çalışılmıştır.

Elinizdeki bu 4. basım, yeniden ilk temel basımının esprisinde gözden geçirildi.

Çalışmanın değerlendirilmesi okuyucuya aittir.

Dr. Kriton Dinçmen

Giriş

Tıp, belirli ve birbirine bağlı düşünceler sistemlerinden oluşan bir bilimdir. Bir Tıp dalı olan Psykhiatria'nın (psikiyatri) da -hangi ekol temel olarak kabul edilirse edilsin- belirli, birbirini izleyen, biri diğerine bağlı bir düşünceler sistemi olduğu en ufak bir tartışmaya yer bırakmayacak kadar kesindir.

Genellikle en eski ilim olarak kabul edilen, hattâ insanın ortaya çıkışı ile yaşıt olması icap eden Tıp, bir bilim olma özelliğini kazanmadan evvel, o zaman insanının düşünce, olayları görme ve açıklama ile inanma tarzına uygun ve fakat insan beyninin o değişmez ve kusursuz gözlem, açıklama, sonuca bağlama, ortaya çıkan bozukluğu düzeltme çabası ile kendisini gösteren İlkel Tıp şeklinde asırlarca devam edegelmiştir.

İnsan anlayamadığı, açıklayamadığı, aklının alamadığı bir olay karşısında bulunduğunda -hele bu olay soyut olursa çok daha büyük ölçüde- ya metafizik/demoniak bir açıklamaya başvuracak ya da olayı efsane/mythoslara (mitos) dönüştürüp kendi yaşantısı, kıymet ölçüleri, ahlâk anlayışı, inancı içinde yoğurarak o olaya bir yaşarlılık verecektir.

Her insanî varlık, içinde bulunduğu ortamın, coğrafik durum ve koşulların, zamanın, sosyo-ekonomik ve kültürel etkenlerin tesiri altında ve fakat insan olmanın o zaman ve mekân kavramının dışında kalan ve değişmez temel düşünce sürecinin sonucu ve de ifadesi olarak beliren birbirine benzer olaylara benzer sonuçları çıkarmaktadır.

İşte, bu suretle evrensel değerler ile insanlığın temelini teşkil eden ortak miras oluşmaktadır. Tüm bunları, Morgan ve Engels'in çalışmaları ve onlardan sonra da (özellikle psikiyatrik açıdan) Jung'un oluşturduğu kuramdaki animus-anima, ortak bilinç ve ortak bilinçaltı, archaetypus (arketip) olarak insan sembolleri, mandala kavramları ile bizlere öğretmişlerdir.

Hemen hemen her bilimin gelişme sürecinde varlığı duyulan bu durumun kendisini en belirgin şekilde Tıp'ta gösterdiğini, Tıp biliminin gelişimi ile tarihini incelediğimizde görmekteyiz.

İnsancı ve insancıl komponentleri en belirgin bir leitmotif, bir tema olarak her an ve her vak'ada rastlamış olduğumuz Psikiyatri için, insan aklının yarattığı mitoslar sadece bir tarihî gelişim unsuru değil ve fakat ondan çok daha öteye gitmektedir.

Günlük psikiyatrik tatbikatta, her vak'ada, her an bu olgularla karşılaşmaktayız. Bunları kimi zaman insancı duygusal yükten yoksunluğumuz, kimi zaman olayları görebilme yeteneğimizin sığlığı ve kısırlığı, kimi zaman da bilgisizliğimiz nedeni ile görememiş olmamız, bu olguların varlığını herhangi bir biçimde bir tartışma veya şüphe konusu yapamaz.

Bugünkü psikiyatride dünyanın her yerinde, her gün –çoğunlukla farkına varmadan– kullanılan pek çok terim, kuram, hastalık ve araz veya ilaç isimleri 2000-3000 yıl evvelki tüm İnsanlık'a ait mitoslara dayanmaktadır.

İşte bu mitosların varlığı, genellikle Tıp ve özellikle insan aklı ve ruhunun sorunlarına cevap ve çözüm bulmakla görevli psikiyatrinin büyüklüğü ve evrenselliğinin ifadesidir.

Önemle işaret edilmesi gereken diğer bir nokta da, bütün bu mitosların hemen hemen tümü diyemezsek de çok belirgin bir yüzdesinin Anadolu ile ilişkin olmalarıdır. Anadolu insanının o kusursuz insancıl düşünüş ve duyuş tarzı, insanî varlığın karşılaştığı tüm sorunları, anlaşılması veya kabulü güç bütün bozuklukları –bunlar ne kadar "bozuk", "pis", "günah", "adi" bir görünüm taşısalar dahi– tümünde apaçık insanî bir nitelik sözkonusu olması nedeniyle, ne inkâr etmiş ne de lânetleyerek onlara şeytani bir anlam vermiştir. Aksine, o zamanki günlük yaşantısını, bir büyüteç altında göstermekle beraber, esasında onun aynısı olan tanrı ve yarı tanrıların yaşantılarının içine sokarak yüceltmiş, insan duygularına tanrısal bir hava katmak istemiştir.

Girişilecek yolun çetinliğini ve uzunluğunu bilmemize ve bu yolun katedilebilmesi için gerekli bilginin bizdeki yetersizliğinin idrakinde olmamıza rağmen, bu yolun gizemli çekiciliği karşısında sihirli dehlizlere doğru sürüklendik.

Bu yola, evvela Jung kuramına uygun olarak, bazı Türk mitosları ile bazı Yunan-Roma mitoslarını karşılaştırarak başlayacağız. Sonra da, günlük psikiyatri tatbikatımızda kullandığımız pek çok tabir, kavram, test ve ilaç veya araz isimlerinin altında yatan, hattâ bazen de onlara dayanak olan mitoslar gelecek... Kimi zaman ise bu terimlerin Tıp dilindeki anlamının, esas mitosa göre bir galat olduğunu ve günlük meslek uygulamalarında yanlış olarak kullanıldığını da göreceğiz. Bu konuda toplayabildiğimiz kadar psikiyatrik terim, alfabetik bir sıra ile, incelenmeye çalışılmıştır. Her terimin psikiyatrik anlamından sonra, onun kaynaklanmış olduğu ve ona dayanak olmuş mitos hakkında bilgi verilmiştir.

Önsözde de belirttiğim gibi, konudaki yetersiz bilgimin çıkmaya cüretlendiğim bu yolculuğun emin adımlarla ve eksiksiz, rahat bir şekilde tamamlanmasına ne kadar yardım edebileceğini bilemem...

Fakat yol, öylesine büyülü gizemlerle dolu olarak bizi davet ediyor ki...

Jung'un Analitik Görüşünün Işığı

Altında Türk ve Yunan-Roma Mitolojilerinde

Bazı Ortak Taraflar

Dr. Carl Gustav Jung

Jung Analitik Psikolojisi'nin Temel İlke ve Kavramları

Konumuza girmeden evvel, bu araştırmamızın temel anlayış modelini teşkil eden Jung'un Analitik Psikoloji Kuramı'nın temel ilkelerini kısaca açıklamak gerekiyor. Çünkü, bu yapı taşları açıklanmaksızın konuya girmek, ileriki çalışmanın tümünün anlaşılmasını tehlikeye sokacaktır.

Analitik Psikoloji'ye göre ruh iki kısımdan oluşmaktadır: animus/anima ve psykhe. Psykhe kavramı gerek bilinçli ve gerekse bilinçdışı olarak işlev gösteren ruhsal süreçlerin tümünü; animus/anima ise, ancak kişilik olarak tarif edebildiğimiz ayrışmamış bir işlev kompleksini ifade etmektedir.

Aynı ekole göre kişilik de iki kısımdan oluşur: 1- Bizim dahili duyuş tarzımızı ifade eden dahili kişilik kısmı ki, buna anima ismi verilmektedir. 2- Dış davranış, dış karakterimizi teşkil eden harici kişilik kısmı ki, buna persona adı verilmektedir.

Egonun, gerek geçmişteki süreçlerden toplanmış muazzam bir imaj yığınından, gerekse dıştan duygu fonksiyonları kanalı ile nakledilmiş uyarılarının kayıt imajlarından ve bu iki grubun karşılıklı etkilenmelerinden oluştuğunu görmekteyiz. Kayıt imajların sayılamayacak kadar çok olmaları nedeniyle egodan ziyade bir ego kompleksten sözetmek doğru olur; zira devamlı değişken olması nedeni ile, ego sabit bir vasfa sahip olmaktan ziyade, büyük bir devamlılık ve benzerlik gösteren ve bilincin nüvesini oluşturan bir imajlar kompleksi vasfına sahiptir.

Bununla beraber, egonun kendi-self ismi verilen ve egodan çok daha geniş ve temel bir faktörler topluluğunu oluşturan bir kavramın değerli bir unsuru olduğunu görmekteyiz. Ego, selfin içinde çok önemli bir yer tutan ve fakat selfin içinde mütalaa edilen bir kişilik kısmıdır. Kendi-self, kendisini özellikle bilinçdışı fantezilerde, kusursuz bir kuruluş sistemi gösteren bir ideal kişilik şeklinde gösterir.

Jung kuramında, yukarıda tarif etmiş bulunduğumuz kişilik kısımlarının dışında, onların derinliklerinde olup onları besleyen çok önemli bir kişilik kısmı da bilinçdışıdır. Jung'a göre bilinçdışı:

1- Nispeten daha yüzeysel olan ve kişisel varoluşun unutulmuş, itilmiş, süblimasyon yolu ile idrak edilmiş, duyulmuş, düşünülmüş, yaşanmış tüm materyeli ihtiva eden personel-kişisel bilinçdışı,

2- Personel bilinçdışının çok daha derinlerinde bulunan ve kişisel olarak elde edilmemiş olup, insanlığın ortak mirası olarak nesilden nesile intikal eden ruhsal işlev ürünlerinin biriktiği ortak bilinçdışından oluşur.

Collectiv-Ortak bilinçdışı İnsanlık'ın varoluşu süresince tarih geleneği veya göç veyahut coğrafi komşuluk durumları olmadan, birbirinden ayrı ve uzak, farklı yaşam süren ve hattâ

değişik zaman dilimleri içinde yaşamış olan insan kitlelerinde ortaya çıkan yerleşmiş mitoloji ifadeleri, symbol ve imaj ile imagolar, arketipler ve mandalalar vasıtasıyla kendisini gösterir.

Özellikle anne, baba veya onların yerinde bulunanların ifadesi olan imajların arasında primordial imago veya arketipler pek çok benzer süreçlerin kondansasyonu sonucu ortaya çıkan bir bellek deposu, bir had, bir imprint, bir engramm, bir kalıptır.

Bunlar, daima ve hiçbir zaman yanıltmaksızın tekrar eden ruhsal yaşantıların ifadeleridir. Dolayısıyla her mitoloji motifi -zaman ve yer kavramının dışında- devamlılık ve yanılmazlık vasfını taşır ve işte bu nedenledir ki, insanîdir, insanlığın ortak mirasını oluşturur.

Arketipler daima ortak olma niteliğini taşırlar; bunlar bir topluluk, halk, cemiyet ya da ulus veya ırka ait olmayıp tüm insanlara -zaman ve mekân sınırı dışında- ait olan bütün düşünce, inanç, mistik fikir, din, ahlâk, devlet, dürüstlük kavramları olup bunlara Levy-Bruhi representations collectives ismini vermektedir.

Arketipleri, kişinin bilinçdışında bulunan ve onun dünyayı kavrama tarzını düzenleyen ve tüm İnsanlık'ın yaşam tecrübelerinden ortaya çıkıp kişiye miras kalan bir fikir veya düşünce modeli olarak tarif edebiliriz. Arketipler bütün bunların, kişinin ortak bilinçdışındaki reprezantasyonlarıdır.

Ortak bilinçdışında tüm İnsanlık'ın varoluşu süresince oluşmuş yaşam kalıpları depolanmış bulunduğu için, bu ortak bilinçdışının kişisel bilinçdışından çok daha önemli olduğu kolayca anlaşılır. Ortak bilinçdışındaki materyel kişinin kendi öz yaşantısı ile ilgili değildir; kişinin tüm atalarının, yani bütün İnsanlık'ın hayat tecrübelerinden ortaya çıkar. Her bir kişinin bilinçdışında tüm insanlığın ortak yaşam mirası intikal etmiş bulunmaktadır; burada İnsanlık'ın ortak yaşam mirası olarak geçmiş ögeler, davranış kalıpları, duyuş ve düşünüş tarzları arketipler şeklinde depolanmışlardır.

Bütün bu arketiplerin en belirgin ifadeleri, insan topluluklarının yaratmış olduğu mitoslardaki sembolik ifadelerdir.

Türk ve Yunan-Roma mitologialarının karşılıklı tetkikinden bazı hususlar araştırıcının gözüne hemen çarpmaktadır.

Bir taraftan Türk boylarının Orta Asya'dan göçünde onlara yol gösteren dişi kurt-Asena mitosu ile Roma şehrinin kuruluşunda şehrin kurucuları Remus ve Romulus'un bir dişi kurt tarafından beslenip büyütülmüş olduklarına ait mitos bu iki ayrı kültürdeki kök benzerliğini bize gösterirken, diğer taraftan, Türk mitosundaki kosmogonia kavramı ile Yunan mitosundaki kosmogonia ve her iki kültürdeki tanrıların ve bu tanrıların yaşam tarzlarının benzerliği bizi düşündürmektedir.

Bu monografinin bir mukayeseli mitoloji olma iddiası hiç olmadığı için, burada, Türk ve Yunan-Roma mitoslarında rastlanan pek çok benzerlikler arasında, ancak ikisinin üzerine dikkat çekilmektedir. Bir taraftan iki mitolojideki kosmogonia konusu hakkında bazı genel bilgiler verilmeye çalışılırken, diğer taraftan bu iki mitolojideki Kurt konusu gözden geçirilmeye çalışılacaktır.

Her iki kültürde geçen tanrılardan ayrı ayrı bahsetmemize imkân yok. Ancak, şu kadarını söyleyebiliriz ki, gerek Yunan-Roma ve gerekse Türk mitolojisini tetkik ettiğimizde, bu iki kültürde rastlanan tanrılar ile onların kurdukları ailelerin, ve en önemlisi, onların insan

yaşantısındaki yerlerinin hemen hemen aynı olduğunu görürüz. Örneğin, her iki mitolojide ilkel yaratıcı gök tanrıları, iyilik ve kötülük tanrıları, gökte ve yeraltında oturan tanrılar, doğa olaylarını yaratan tanrılar, hastalık-sağlık-ölüm tanrıları, adalet ve bilgelik tanrılarının yanında mevsim, deniz, orman, nehir tanrıları da vardır. Bolluk ve bereket tanrılarına rastlarız. Yunan mitosundaki Asklepios'un yerine, eski Türklerde tanrıça Rudra ile Hittilerde tanrıça Kamruşşaba'yı görürüz. Yunanlı Aphrodite'nin yerine Sümerlerde İştar'ı buluruz... Kişi-Erlik'in dramı Prometheus'un dramının aynı değil mi? Her iki kültürde yarı insan, yarı hayvan olan yaratıklara daima rastlanır.

Gerek Türk ve gerekse Grek mitoslarında tanrıların yaşayış tarzı insanlarınkine çok benzer. Tanrılar daima insan gibi düşünür, insan gibi hisseder. Tanrıların da insanlardaki gibi, büyüklüklerinin yanında adiliklerine, küçüklüklerine rastlarız.

Kâinatın yaradılışı, Kosmogonia'yı, her iki mitoloji bakımından, şöyle özetleyebiliriz:

A) Eski Türk Şamanizm inançlarına göre Kosmogonia [1]

> [1] Kosmogonia'da sözü edilen Eros'un yaratılma mitosu Hesiodos'tan alınmıştır. Eros'un Aphrodite'nin oğlu olduğuna ait bu mitostan başka Grek mitolojisinde Eros'un doğuşu konusunda Peniayoksulluk ile Porosbolluk'un çocuğu olduğu; Aphrodite'nin tanrı Hermes veya Aresharp tanrısı'ndan olma çocuğu olduğu mitoslarına da rastlanmaktadır.

Daha hiçbir şey yok iken ilk olarak su ortaya çıktı. Tanrıların tanrısı Kara-Han önce kendisine benzer bir canlı yaratarak adını Kişi koydu...

Başlangıçta Kara-Han ile Kişi, iki siyah kaz olarak, tam bir rahatlık ve sükûnet içinde bir su kütlesi üzerinde yaşamakta idiler... Fakat, Kara-Han'ın yaratmış olduğu Kişi, içindeki yaratıcılık hissi ile, mutlak sükûnetten sıkılarak bu sükûneti bozmak, birşeyler yaratmak istedi... Ancak, bu küstahlığını az kalsın hayatı ile ödeyecekti. Zira, biraz uçtuktan sonra sonsuz derinlikteki suya düşerek boğulma tehlikesi ile karşı karşıya kaldı. Tam boğulurken, Büyük Tanrı Kara-Han imdadına yetişerek, ona, üstüne oturup batmaktan kurtulması için suların derinliklerinden bir yıldız yükseltti.

Daha sonra, Kara-Han Dünya'yı yaratmayı düşündü... Onun için de Kişi'nin yardımını istedi... Kişi'den suyun dibine inerek toprak çıkarmasını istedi... Ve, Kişi'nin suyun dibinden çıkardığı toprağı suyun yüzüne serperek Dünya'yı yaratmaya koyuldu... Ortaya dümdüz, yeknesak bir dünya çıkıyordu... Kişi, ortaya çıkmakta olan bu dünyayı heyecansız, anlamsız bulduğu için kendine ait bir dünya yaratmaya karar verdi... Kendisinin şekillendireceği, kendisinin ona bir mânâ vereceği bir dünya yaratma kararı...

Ve, bu kararını yerine getirmek için de suyun dibinden çıkardığı toprağın bir kısmını ağzının içine saklamaya çalıştı. Ne var ki, ağzındaki toprak büyüyerek onu boğmaya başladı...

Burada biraz düşünmemiz lazım. Mitostaki Kişi, görüyoruz ki tam bir insan, bir existentialist-varoluşçudur. Kendisinin kuracağı, kendisinin şekil vereceği, kendisine ait olacağı ve onun tüm sorumluluğunu omuzlarında taşıyacağı bir dünya yaratmak kararı... Fakat, burada da, bütün insan atılımları gibi, Kişi'nin bu atılımı da mükadderatçı-deterministik bir fatalizm altında ezildi.

Kişi, tam boğulacakken, ağzından fırlayan toprak, önceden Kara-Han tarafından yaratılan dümdüz dünyanın üstüne serpilerek dağları ve tepeleri oluşturdu. Kişi, belki de kendi öz dünyasını kuramamıştı, ama kurulmakta olan dünyanın şekil almasına, anlam kazanmasına neden oldu. Kara-Han Kişi'nin bu yaptıklarına çok kızdı. Kişi'nin günahı büyüktü. Kişi, kendisini yaradanı geçmek, kendisinin de bir yaradan olmasını istiyordu. Onun bu günahı için, Büyük Tanrı Kara-Han Kişi'ye Erlik lâkabını vererek, onu nur ve ışıktan kovdu; onun yerine, dokuz dallı bir ağacı yerden bitirerek her dalın altında birer insan yarattı ki, bunlar yeryüzündeki dokuz insan soyunun ataları oldu.

Bundan sonra Erlik adını almış olan Kişi de, yaratılmış bulunan insanları kendi tarafına çekmek istedi... Ve insanlar Erlik'e kanarak, onun yoluna doğru gitmeye başlayınca, Kara-Han onların tümüne kızarak insanoğlunu bundan böyle kendi haline bırakmaya karar verdi. Erlik'i de lânetleyerek yeraltındaki karanlıklar ülkesinin üçüncü katına sürdü. Sonra da, göğün yedinci katını yaratarak etrafında toplanmış kişilerle birlikte kendisine orayı mekân yaptı. Kendi başlarına kalan zavallı insanlara ise, öğretici ve koruyucu olarak Maytere'yi gönderdi.

Böylece, bir müddet sonra, büyük Kara-Han tarafından affedilen Erlik, kendi taraftarları ile, gene büyük Kara-Han'dan izin alarak yaratmış olduğu bir gökte huzur içinde yaşamaya başladı ki, bu hal, nedense Kara-Han'ı kızdırdı... Kara-Han, Mandişire'yi göndererek, Erlik'in kurduğu göğü parçalattı. Mandişire, mızrağı ile, Erlik'in yarattığını yıktı. Ne var ki, bu suretle gökten düşen yıkıntılar sonucunda Dünya'daki yüksek dağlar, derin boğazlar, korkunç yerler ve ormanlar yaratılmış oldu. Erlik'e gelince, Kara-Han'ın emri ile ne güneş, ne ay ne de yıldızların olduğu kapkaranlık bir zindana, yerin en derin katına sürülerek, sonsuza dek orada kalmaya mahkûm edildi...

B) Yunan mitolojisine göre Kosmogonia

Her şeyden önce Khaos vardı. Bu sonsuz boşluktan Gaia-yeryüzü, Tartaros-yeraltı karanlıklar bölgesi ve Eros-aşk* yaratıldı.

Gaia kendiliğinden denizlerle dağları ve Uranos-gök'ü yarattı; ve kendisinin yaratmış olduğu Uranos ile evlendi. Bu evlilikten doğanlar arasında Titan-yarı ilâhlar, Kyklops-yuvarlak tek gözlü kötü yaratıklar ve Hekatonheirler-yüzkollular ortaya çıktı. Titanlar arasında Kronos, Okeanos-dünyayı kuşatan ırmak, Tethys-yeryüzündeki tüm ırmakların anası, Hyperion-güneş, ay, şafağın babası, Themis-adalet, Atlas-dünyayı omuzlarında taşıyan, Iapetos-bilgeliği tanrıların tekelinden alıp İnsanlık'a armağan eden Prometheus'un babasını sayabiliriz.

Ancak, Uranos, bir gün kendi hakimiyetine son verecekleri korkusu ile, bütün doğan çocuklarını anneleri Gaia'nın karnına gerisin geriye tekrar sokuyor, bir türlü gün ışığına çıkartmıyordu. Ta ki, oğullarından Kronos, bu duruma tahammülü kalmayan Gaia'nın eline sıkıştırdığı tırpan ile babasının testislerini koparıncaya kadar... Uranos'un kesilen testislerinden akan kandan Erinys-öç alma tanrıçaları, akan spermadan ise aşk ve güzellik tanrıçası Aphrodite yaratılarak Kıbrıs'ın kıyılarında ortaya çıktı.

Kronos kız kardeşi Rhea ile evlendi, çocukları oldu. Ancak, Kronos da, babası Uranos'un yolundan giderek doğan çocuklarını yutmaya başladı. Kronos'un bu egemenliğine oğullarından Zeus tarafından son verildiğinde, Dünya egemenliği Zeus ile kardeşleri Poseidon

ve Hades tarafından paylaşıldı. Zeus denizleri Poseidon'a, yeraltı-ölüler dünyasını ise Hades'e bıraktı...

Zeus, etrafındaki sonradan olma diğer tanrılar ile Olympos'u kendisine mekân seçti. Olympos, genellikle bir dağ olarak tanımlanır ise de, "Zeus'un isterse Dünya'yı Olympos'un tepelerinden birine asabileceği" söylendiğinden, burasının bilinen Olympos dağı olmadığı anlaşılır. "Olympos" çok yükseklerde, Dünya'dan çok yükseklerde bir yerdir. Bütün ilâhlar orada oturur... Nektar-içki ve ambrosia-yemek ile beslenirler... Ve, insanların bütün büyüklükleri ve küçüklükleri ile, yani tam "insancasına" yaşarlar...

Tanrıların elinde tüm güç ve bilgelik varken ve bunları kendi tekellerinde tutarlarken aşağıda, yeryüzünde yaşayan insanların en ufak bir şekilde başkaldıramayacakları, haklarını hiçbir şekilde savunamayacakları da aşikârdır. Ta ki, titan Iapetos'un oğlu Prometheus, Zeus'un bu gaddar tekelciliğine başkaldırma cesaretini gösterinceye kadar...

Burada Prometheus'un dramına değinmek lazım. Prometheus mitosunda Türk mitolojisindeki Kişi-Erlik'in aynı atılım ve yaratma heyecanını, despot bir ilâha insanca başkaldırmayı, mücadeleyi ve sonunda aynı yenilgiyi görürüz. Ancak, düşünmek lazım ki, bu mücadelelerde yenilen taraf gerçekten Kişi veya Prometheus mu?..

Iapetos ile Okeanos'un kızı Klymene'den doğan dört titanoğlu kardeş Atlas, Menoitos, Prometheus ve Epimetheus'un zekâ ve akıl gücü ile doğmuş olmaları, onların Zeus'un hıncını çekmeleri ve korkunç cezalara çarpılmaları için yetti. Bu dört titan soylu, Zeus'a karşı gelmek ve ona başkaldırmak, Zeus'un kendisine ve diğer tanrılara sakladığı bilgeliği elinden almak ve onu tüm insanlara hediye etmek istediler. Fakat, sırf böylesine bir istek dahi Büyük Tanrı'nın gazabını çekmeye yeterdi.

Prometheus, tâ başlangıçtan beri diğer ilâhlar arasında rahatça yaşayıp diğerleri gibi sefa sürebilecek iken, daima insanlardan yana olmak istedi. Olympos'luların egemenliğine son verip insanları egemen kılmaya çalıştı ve bunu yapabilmek için de ateşi ilâhların elinden çalıp insanlara verdi. Artık, insanlar da ateşi bilmeye başladılar. Artık ateş sade Olympos'luların tekelinde değildi. İnsanlar da istedikleri zaman ateş-bilgelik-akıl-yaratıcılıkı kullanabileceklerdi.

Prometheus fikrini özgürce savunur. Gaddar Zeus'a karşı çekinmeden cevap verir. Zeus'un yardakçısı Okeanos onu boşuna agan eleutherostomeis-dilin fazla ileri gidiyor, diye ikaz etmeye çalışır. Aeschilos, bu konudaki tragedyasında, koroya "sözünü sakınmıyorsun, başına gelen boyun eğdirmiyor sana" diye söyletirse de, Prometheus doğru bildiğinden şaşmaz. Sonsuza dek ızdırap çekeceğini bildiği halde fikrini savunur. İnsanlara fikirlerini özgürce savunmalarını öğretmeye devam eder...

... Ve, Zeus ile Prometheus arasında süregelen kavganın sonunda, Zeus'un uşakları Kratos-güç, Via-zorbalık ve hattâ bunlara Hephaistos ve Hermes de katılarak Zeus'un amansız kararını yerine getirirler; Prometheus Kafkas dağlarının tepelerindeki bir kayaya zincirle prangaya vurulacak ve karaciğeri kartallar tarafından yenilecektir. Kendisi ölümsüz olduğu için de, Prometheus'un ölüp işkenceden kurtulma şansı yoktur. Sonsuza dek bu ızdırap sürecektir...

Bu kavgalarında Kişi ile Prometheus, Kara-Han ile Zeus'a yenildiler mi?.. Kimin oldu yenilgi?.. Prometheus'un mu, Zeus'un mu?.. Kişi mi yoksa Kara-Han mı galip geldi bu kavgada?.. Bu sorunun cevabını Türk ve Grek mitolojileri insanlığa hâlâ sormaktalar...

Türk ve Yunan-Roma mitolojilerinde rastlanan birçok benzer konudan biri de kurt konusudur. Burada, bu iki mitolojideki kurt ile insan arasındaki ilişki ile ilgili kısımları kısaca aktarmak isteriz.

a) Türk mitolojisinde kurt

Türk mitolojisinde kurt, kutsal ve uğurlu bir hayvan olarak tanınır. Totem olarak kabul edildiği, baba veya ana olduğu veyahut kurtarıcı, yol gösterici, kahramanlara yardımcı, şefkatli, cesur ve iyiliksever olarak karşımıza çıktığını sıklıkla görürüz.

Türk mitoslarında insandan türemiş insanlardan, başka tanrı veya tanrıçalardan, başka canlı yaratıklardan, tabiatta mevcut diğer varlıklardan türemiş olanlardan da söz edilir. Kurt şekline girmiş tanrılardan türemiş insanlarda: Ya baba kurt -ana insan ya baba insan-ana kurt veya baba kurt -ana geyik olarak belirlenir.

Dokuzoğuz destanında, tanrının kurt şekline girerek Hun Hakanı'nın kızları ile evlendiği ve bu evlilikten Dokuzoğuzların türediği görülür.

Tukyu destanında ise, bir savaş sonunda elleri ve ayakları kesilmiş olarak bir bataklığa bırakılan on yaşlarındaki bir Tukyu erkek çocuğunun bir dişi kurt tarafından beslenerek büyütüldüğü ve ileride bu dişi kurdun bu delikanlıdan gebe kaldığı anlatılır. Bu dişi kurt on çocuk doğurmuş, bunlardan biri, aile adı olarak Asena ismini almıştır.

Erkek boz bir kurt ile dişi beyaz bir geyikten ise Cengiz'in ceddi doğmuştur. Denizi geçtikten sonra, Cengiz'in soyu, Onan nehrinin kaynağı ile Burkan dağının civarında yerleşmiştir.

Börü, Börte, Bören, Asena, Sina, Cina, Cino, Yakşar adları ile pek çok mitosa giren kurtu, bazen Ergenekon'dan çıkan Türkler'e yol gösterici, bazen de Oğuz Han'ın seferleri süresince kâh yol gösterici kâh kurtarıcı olarak görürüz.

Hiyung-nu'ların hakanlarından birinin tanrıya vermek istediği kızlarına, tanrı, kurt şekline girerek koca olmuştur. Kurt bazen Cengiz'in babası, bazen de Asena efsanesinde olduğu gibi ana olmuştur.

Çuvaşlar'a göre, kurtların Bihambar adında bir de hükümdarı olmuştur. Erkam Aidar mitosu'nda tanrının kuyruksuz mavi bir kurdundan bahsedilmektedir. Keza, Dede Korkut masalları'nda kurt'tan sıklıkla sözedildiğini görürüz.

b) Yunan-Roma mitolojisinde kurt

Bu konuda en tanınmış mitos Roma şehrinin kurucuları ve kuruluşu ile ilgilidir.

Alba şehrinin Kralı Numitor ile kardeşi Amulius taht kavgasına giriştikten sonra, Amulius tahta çıkmaya hak kazanır ve Numitor'u hapse atmakla kalmaz, dölsüz kalsın diye de kızı Rea Silvia'yı Vesta rahibesi yapar. Ancak Rea, gece uykusunda veya çeşmeye su almaya gittiğinde, harp tanrısı Mars tarafından gebe bırakılır. Bunun üzerine Rea, amcası Amulius tarafından, bir kuleye kapatıldığı gibi, doğurduğu ikiz çocukları da bir sepetin içine konarak Tiber nehrine bırakılırlar. Ne var ki, bir müddet sonra, nehrin suları çekildiğinde, ikiz bebekleri taşıyan sepet kıyıdaki sığlığa oturur. Oralardan geçen ve yavrularını kaybetmiş olan

dişi bir kurt ikizlere sahip çıkar. Onları kendi öz yavruları gibi emzirir, ölümden kurtarır; bir müddet sonra çoban Faustulus çocukları alır ve karısı Acca Larentia ile beraber büyüterek onlara Remus ve Romulus ismini verir. Çocuklar büyüyünce evvela zalim Amulius'u devirip, Alba şehrinin tahtına, tahtın gerçek sahibi olan Numitor'u geçirirler...

Bundan sonradır ki, iki kardeş yeni bir şehir kurmak üzere Alba'dan ayrılırlar. fiehri nerede kuracakları konusunda tartışmaya başlarlar ve sonunda fala başvururlar. Remus, Aventius tepesine çıkar ve orada altı akbaba görür; Romulus ise Palatinus tepesine çıkarak oniki akbaba görünce kurulacak şehrin yerinin saptanması Romulus'a kalır. Ancak, küskünlükler devam eder ve Romulus'un çizdiği sınırı Remus geçince de, Romulus kılıcı ile Remus'u öldürür...

Böylece, tek başına kalan Romulus, bulunduğu yerde yeni şehri, Roma'yı kurar.

Psikiyatri Uygulamasında Kullanılan Bazı Terim ve Kelimeler İle İlgili Mitoslar

ADONIS

Eski psikofarmakolojide, sakinleştirici şurupların excipient'i olarak pek sıklıkla kullanılan adonis vernalis infusionundaki Adonis Vernalis nebatı, ismini tipik bir Anadolu efsanesi olan Kybele-Attis mitosundan, bir toprak-bereket masalından almaktadır.

Myrrha, diğer adıyla Smyrna, Suriye kralı Theias ya da Kıbrıs kralı Kinyras'ın kızı idi. Bu güzel kız, Aphrodite'in lanetine uğramış olduğundan babasına âşık olmuş ve dadısının kurduğu bir oyun sonucu, babasının haberi olmadan babasının koynuna girmiş. Hattâ, babasından gebe kalmış. Zavallı baba, tam on ikinci gününde, kendini sürüklemiş olduğu büyük günahı farkedince kızının üzerine kılıçla yürümüş. Ancak, her ne hikmetse, tanrılar bu günahkâr kızı babasının haklı gazabından kurtarmak istemişler ve, tam o sırada Myrrha'yı mersin ağacına dönüştürmüşler. Bir müddet sonra da, mersin ağacı gövdesinden çok güzel bir erkek çocuk dünyaya gelmiş: Adonis...

Çocuk öylesine güzelmiş ki bir yandan Aphrodite, bir yandan da başlangıçta çocuğa bakması için Aphrodite'nin tutmuş olduğu yeraltı tanrıçası Persephone onu paylaşamamışlar. Bir müddet sonra, çocuk biraz büyüyüp güzel bir delikanlı olunca, kavga kıyamet o zaman kopmuş. Sonunda, işe Zeus karışmış ve Adonis'in yılın dört ayını Aphrodite'nin yanında, dört aynı Persephone'nin yanında geçirmesine karar vermiş; geri kalan dört ayı da, kimin yanında geçireceğinin kararını Adonis'in kendisine bırakmış. Adonis bu dört ayı da güzel Aphrodite'nin yanında, yani tüm yılın sekiz ayını Aphrodite ile geçirmeye karar verince kıyamet tam kopmuş. Diğer tanrılar da kıskançlıklarından kavgaya karışmışlar ve sonuçta savaş tanrısı Ares ile bereket tanrısı Artemis, Adonis'i öldürmek üzere bir yaban domuzu salmışlar. Kasığından yaralanan Adonis kanaya kanaya can vermiş. Toprağa dökülen kandan, her bahar açan o güzelim Manisa laleleri bitmiş. Bu esnada sevgili Adonis'in yardımına koşan Aphrodite'nin ayağına diken batmış. Kanayan ayağından damlayan kandan da beyaz gülden kırmızı gül oluşmuş.

Ancak, her bahar mevsiminde bir aşk bayramının arzulu coşkusu içinde fışkıran bütün bu çiçeklerin ömrü çok kısadır. Her güzel aşkın kötü kaderi gibi, bu çiçekler de kısa zamanda solup ölürler... Ve, acı ölüm karşısında, kadınlar O! ton Adonin-Vah Adonis! diye ağlaşırlar...

AKHILLEUS

Nörolojide her gün kullandığımız Achille refleksinin kökeni mitolojinin tâ derinliklerinde yatar. Bir Yunan mitosudur; ama, asıl hadise Troya'da geçer. Yani Çanakkale'de, Anadolu'da...

Homeros'un Iliada'sı, esasında, Ilion yani Troya şehrinin menkibesi olmaktan çok, Akhilleus'un destanıdır.

Peleus ile Thetis'in oğlu olan Akhilleus'un tüm hikâyesini yazmak ne bizim harcımız ne de bu monografinin amacına uyar. Ama, Achille refleksi tabirinin ortaya çıkış mitosundan sözetmemiz gerek...

At adam Kheiron'dan hekimliği de öğrenen, ve bu bilgisini Troya savaşlarında yaralıların ve hastaların tedavisi için kullanmış olan kahraman Akhilleus'un maceralı bir hayata namzet olacağı daha kendisi doğmadan, annesi ile babasının düğün gününden beri belli idi.

Düğün Pelion dağının tepesinde kutlanırken, davet edilmeyen kavga tanrıçası Eris'in hadise çıkartmak için, bir güzellik yarışmasına yol açacak bir altın elmayı* fırlatması, düğünü, davetli üç güzellik tanrıçası arasındaki saç-saça, baş-başa bir kadın kavgasına dönüştürür. Artık o evlilikten hayır beklenemez. Tatsızlıklar birbirini kovalar. Thetis ölümsüz, kocası ölümlü. Çocuklar da ölümlü olduğu için, Thetis onları ölümsüzleştirme çabası içinde, onlardaki ölümlülük tohumlarını yok edebilmek için çocuklarını ateş üzerinde tutmaya başlar. Ancak, bu yöntemle, çocuklarındaki ölümlülük tohumlarını yakacağına çocuklarının kendilerini yakmış olur. Çocuklar ölürler.

Thetis en son doğan küçük oğlu Akhilleus'a başka bir yöntem kullanır. Hakikaten işe yarayan bir yöntem; çocuğu, bir topuğundan tutarak sihirli Styx ırmağına batırmak sureti ile tüm vücudunu silah işlemez bir hale getirir. Ama, o kindar Eris'in gazabı devam eder. Thetis, küçük Akhilleus'un tüm vücudunu Styx'in sihirli sularına batıracağına, aksilik bu ya, eliyle tuttuğu o topuğu suya batırmayı ihmal eder. Bütün vücut ölümsüz olurken tek bir ölümlü kısım işte o topuk kalır...

İleride, büyüyünce, Akhilleus pek çok maceralara katılır, savaşlara girerse de Styx'in sihirli suyu sayesinde ona bir şey olmaz... Ancak, Troya harbinde, Habeşiştan kralı Memnon, Akhilleus'un en iyi arkadaşı Antilokhos'u öldürünce, Akhilleus da öç alma hırsı ile savaşa katılır ve Memnon'u öldürür. Ve, o savaşta topuğundan aldığı bir yara sonucu kendisi de ölür.

İşte bizim Achille refleksimizin oturduğu mitos...

ALEXANDROS

Burada, esasında mitolojiden değil, tarihten psikiyatriye geçmiş Alexandrism tabirinden söz etmek isteriz.

Tarihteki Büyük İskender'in isminden psikiyatriye Tuke tarafından alınan Alexandrism tabiri ile fethetme, milletleri mahvetme ve ortadan kaldırma deliliği ifade edilmek istenmektedir. Aynı psikotik halin ifadesi için de, Alexandrism gibi, agriothymia ambitiosa tabiri de kullanılmaktadır.

ANDROMEDA

Kadının gerek biyolojik, gerekse ruhsal ve sosyal pek çok bağlarla serbestisi kısıtlanmış, hareket olanakları daraltılmıştır. Cinsel siklusun yaratmakta olduğu bio-psiko-sosyal kısıtlanmaların yanı sıra, kadın, pek çok defa cinsel bir temastan sonra bu birleşmenin kanıtını aylarca vücudunda taşımaya ve sonra da -dünyaya getirdiği bebekle- bütün hayatınca etrafına ilan etmeye mecburdur, mahkûmdur.

Psikiyatride, Andromeda kompleksi ismi ile bilinen bu kavram, çok güzel bir mitosa dayanır... Andromeda'nın öyküsündeki bağlar, kadının hayatındaki bio-psiko-sosyal bağlarını simgeler. Her kadın -Andromeda mitosundaki olaylar gibi- bu bağlardan kurtulmaya çalışır. Kurtarıcısını bekler... Gökten kanatlı at Pegasus ile inecek Perseus'u bekler...

Habeşistan kralı Kepheus ile, güzelliği nedeniyle diğer Nereus kızlarının hepsinden alımlı ve güzel olmakla övünen Kassiepeia'nın kızı imiş Andromeda. Kassiepeia'nın bu kendini beğenmişliğinden bıkmış olan diğer deniz kızları, kendisini deniz tanrısı Poseidon'a şikayet ederek, Kassiepeia'nın cezalandırılmasını istemişler. Fakat, neticede, bütün bu patırtı zavallı Andromeda'nın başına patlamış.

Poseidon korkunç bir ejderi Kepheus'un ülkesinin başına bela diye salmış...

Kâhinler, şayet kızını kurban ederse memleketin kurtulacağını söylemiş ve bundan başka bir çare olmadığında ısrar etmişler. Halk zorlamış ve çaresiz kalan Kepheus, Andromeda'yı bir kayanın üstüne bağlayarak ejder Gorgo'nun parçalamasına terketmiş.

Gorgo, Andromeda'yı tam parçalayacakken, gökten kanatlı at Pegasus'un üstünde yiğit Perseus gelip Gorgo'yu öldürmüş. Kafasını kesmiş, sonra Andromeda'yı bağlarından kurtarıp almış ve evlenmiş. Ancak, Andromeda'nın başka bir bağı da varmış, amcası Phineus'a sözlüymüş... Phineus, Andromeda ile Perseus'un düğün gecelerinde öldürülmeleri için adamlarını göndermişse de Perseus, Gorgo'nun kesik başını gösterince adamlar taş kesilmişler.

Böylece, Andromeda bütün bağlarından kurtarılıp Perseus ile rahat, huzurlu ve mutlu bir hayat geçirmiş.

Andromeda kompleksine günlük hayatta, aşağı yukarı her kadında rastlarız. Her genç kızın mutlaka evlenmek istemesi, her ilişkinin genellikle bir evlenme ile bitmesini istemesi, kızdaki bilinçdışı Andromeda kompleksinin bir ifadesidir. Genç kız, kendisini bağlayan ve yaşamını kısıtlayan pek çok bağdan kurtulmayı evlilikte aramaktadır. Bu durumu, bilhassa sosyal baskıları çok fazla olan ve genç kız yaşamını rahatça yaşama özgürlüğünü vermeyen ailelerde, genç kızların ilk rastlayacakları erkekle, pek düşünmeden evlenme girişiminde bulunmaları hallerinde gözlemiş oluruz.

Bu gibi hallerde, genç kız, sevdiği bir erkek ile beraber yaşamak için değil sadece evlenmiş olmak için evlenmektedir. Psikoterapide, Andromeda kompleksine genç kadınlardaki bilhassa anksiete ve davranış bozuklukları vak'alarında rastlanır.

Genellikle, diyebiliriz ki, her kadın kendi Perseus'unun gelip kendisini bağlarından kurtarmasını beklemektedir...

ASKLEPIOS

Asklepios, Tıp tanrısıdır. Grek mitolojisinde Asklepios olarak tanınan bu hekim tanrı, Roma mitolojisinde Aesculapius adıyla bilinir. Apollon ile Koronis'in oğludur.

Thessalia kralı Phlegias'ın kızı Koronis, Apollon ile sevişir ve hamile kalır. Ancak, tanrı Apollon'un dölünü karnında taşımakta iken Koronis bir yabancı ile de sevişir. Hadiseyi öğrenen -bazılarına göre de kendi gözü ile gören- Apollon, Koronis'in bir odun yığınının üstünde dipdiri yakılmasına karar verir. Koronis, tam alevler içinde ölmekte iken, Apollon karnını yararak içinden kendi kanından gelen dölü kurtarır ve bu şekilde dünyaya gelen Asklepios'u büyütmesi için, Kheiron'a verir. Kheiron, doğa içinde yaşadığı için, doğanın ve dolayısıyla hayatın bütün sırlarını bilir. Yani hekimliği bilir... Bütün bildiklerini de Asklepios'a öğretir ve daha sonra Asklepios, bütün bu bilgisi ile hekimlik tanrısı olur.

ATLAS

Servikal vertebraların birincisi Atlas adını alır. O vertebra ki, başı tutar. Baş, onun üstünde durur ve onun ekseni üzerinde bütün hareketleri yapar.

Baş, insan vücudunun en önemli kısmıdır. Adeta insanın dünyasıdır. Dünya yuvarlaktır. Baş da yuvarlaktır.

Atlas, tüm dünyayı, bazılarına göre de, kuvvetli ve yorulmaz kolları ile göğü kaldıran bir titandır. Homeros'un ifadesine göre, Atlas yer ile göğü ve bunları birbirinden ayıran direkleri taşır o kuvvetli omuzlarında. Titan Iapetos Okeanos'un kızı Klymene ile evlenerek Atlas, Menoitios, Prometheus ve Epimetheus isimli dört titanı ortaya çıkarır. Titanlar kocaman, korkunç kuvveti olan, yorulmaz, her şeyi yapabilen, ne insan ne de ilâh olan, insan ile tanrı arasında yaratıklar. Öylesine kuvvetlidirler ki, Olympos'un tepesinde bütün insanlara hükmeden tanrılara bile başkaldırma cesaretini gösterebilmişlerdir.

ATREUS

Bir babanın, kendi öz çocuklarına karşı, bilinçdışı olarak beslemekte olduğu öldürme isteğini ifade etmek üzere kullanılan Atreus kompleksi terimi, Zeus'un ölümlü çocuklarından Tantalos'un, oğlu Pelops'u öldürüp pişirdikten sonra tanrılara yedirmek istemesi ile başlayan cinayetler serisinden gelmektedir.

Tantalos, oğlu Pelops'u pişirip tanrılara yedirmek istediğinde, tanrılar Tantalos'un bu korkunç oyununu hemen fark edip yemeğe el sürmemişlerdi, ancak o ziyafette bulunan fakat o gün kendi problemi nedeni ile dalgın olan Demeter, Tantalos'un uğursuz oyununa gelerek, bilmeden Pelops'un omuzunu yemişti. Bu yüzden de, tanrılar Pelops'u dirilttiklerinde omuzunu fildişinden yapmak mecburiyetinde kalmışlardı.

Pelops'a can verilmiş; ama, bütün soy da lanetlenmişti artık. Ve ondan sonra, Pelops'un oğullarından Atreus'u da kapsayan korkunç bir baba-oğul, oğul-baba cinayetleri bu iğrenç soy boyunca devam edip durdu...

Mitolojide Atreus soyu diye bilinen bu lanetlenmiş soyda, korkunç aile içi cinayetleri birbirini izlemekteler. Pek çok tragedya ile şiire konu olmuş oğlunu öldürme isteğinin ortaya çıkardığı komplekse, psikanalizde Atreus kompleksi ismi verilir.

DORLAR

Stekel tarafından pederastiayı, yani küçük çocuklara yönelik cinsel yaklaşımı ifade etmek üzere ortaya konan Dor aşkı tabiri, eski Yunan'da, pederastia halinin Dorlar tarafından başlatılması ve yayılması üzerine konmuştur.

Pederastiaya her ne kadar İon boylarında da rastlanmakta ise de, bu sapıklığın özellikle Dorlar tarafından başlatılmış olduğu ve eski Yunan'da yayıldığı bilinmektedir.

EKHO

Schizophrenianın katatonia tipini tanımlayan tipik arazdan üç tanesi var ki, yankıyı simgeleyen bir nympha'dan, Ekho'dan isimlerini alır: ekhomimia, ekhopraxia, ekholalia. Her üçünde de bir ekho, bir yankının sadakati ile, hastaya yapılan bir mimik, bir hareket veya söylenen bir söz veya kelime hasta tarafından tekrarlanır.

Zeus'un karısı Hera, kocasının nympha'lardan biri ile kendisini aldattığını öğrenmiş. Ne var ki, kocasını elinden alanın hangi nympha olduğunu bilemediği için bunu anlamak gayesi ile bir gün nympha'ların hep beraber oturdukları korulara inmiş. Kötü-kıskanç-cadaloz Hera'yı görünce, nympha'ların her biri bir tarafa kaçışmış. Aralarından yalnız Ekho kaçmamış. Hera da Zeus'un kendisini aldattığı nympha'nın Ekho olduğunu kanısına vararık, onu bundan böyle konuşamama, ancak başkalarının söyledikleri sözün son kelime veya hecesini tekrarlama cezası ile cezalandırmış.

Latin şairi Ovidius'un dram şeklinde dile getirmiş olduğu, güzel nympha Ekho ile Narkissos arasında geçen ve iki insanın aşk uğruna boşa harcadıkları çabayı dile getiren Ekho ile Narkissos arasındaki mitostan ileride, Narkissos'u tetkik ederken söz edeceğiz.

ELEKTRA

Günlük psikiyatri tatbikatında, hele 1895-1930 yılları arasındaki çetin mücadelesi ile büyük hekim Freud'un kapılarını açtığı Psikodinamik Psikiyatri'nin ağırlığını koyduğu 1940 senelerinden sonra, Oedipius kompleksi ile beraber Elektra kompleksi kavramları psikiyatrların aklını en çok meşgul eden konulardan biridir.

Kişinin, erkekse ilk sevgilisi annesi, kızsa ilk sevgilisi babasıdır. Yaşamın üç ile altı yaş diliminde yaşanan bu devreler, hayatın en mühim ve insanın bütün ilerideki yaşam serüvenine damgasını vuran, onun ileride mutlu veya mutsuz, huzurlu veya huzursuz, başarılı ve atılgan ya da hayatın geri planında kalmış bir pısırık olmasının temellerinin atıldığı devrelerdir.

Kişinin bütün hayatındaki mutluluk ve de bu mutluluğun sonucu olarak sevgi ve yaratıcılık ögelerini tam olarak yerine getirebilmesi, hayatının üç ile altı yaş arasındaki dönemini rahat, anlayışlı, huzurlu ve sağlıklı bir aile ortamında geçirip geçirmemesine bağlıdır. Bu devreden sonra, kişi için, sevgili objesi, anne-babanın ve tüm ailenin dışında ve heteroseksual bir yön alır.

Elektra ismi elektron-kehribar kelimesinden gelir; elektrik kelimesinin de kökeni elektron'a dayanır; elektron parıldar; Elektra da "parıldayan dişi" anlamındadır.

Agamemnon ile Klytaimnestra'nın kızı olan Elektra, zaman ve mekân üstü bazı temel kanunları korumayı, bazı ilke ve amaçların gerçekleşmesi uğruna tek başına eyleme geçmeyi göze alan kahraman bir kızdır.

Agamemnon, Troya savaşı çıktığında, rüzgârın dinip gemilerin hareketsiz kaldığı bir gün, rüzgârın esmesini sağlayabilmek amacıyla, kâhinlerin dediklerine uyarak karısını bir tanrıça ile aldatmak zorunda kalır. Klytaimnestra da bu haberi duyunca, kızgınlığından, Atreusoğullarının en büyük düşmanı olan Aigisthos ile ilişki kurar ve kocasını aldatır.

Hattâ, aldatmakla da kalmayıp, Agamemnon seferden evine döndüğünde, Klytaimnestra aşığı ile bir olup kocasını öldürür. Bunun üzerine, Elektra babasının öcünü alması için kardeşi Orestes'i şartlandırır ve bir gün Elektra kardeşini yüreklendirerek annesini öldürtür.

Böylece, Elektra, babasına karşı duymakta olduğu sevgisi, hattâ, cinsel bir arzu hudutlarına kadar varan yakınlığı nedeni ile babasına sadık kalmayan annesinin katili olur.

EPHIALTES

Ephialtes/karabasan tabirleri ile anlatılmak istenen hadise, insanın, ahlâki benliğinin kabul etmediği ve çoğunlukla korku, utanma ve nefretle düşünebildiği bazı arzularını rüyasında gerçekmiş gibi görmesi olayıdır. Ancak, Ephialtes'te, rüyanın tam tamamlanacağı ve "istenmeyen şey"in gerçekleşeceği anda, kişinin korku-panik içinde uyanması karakteristiktir. Kişi tam bir panik içinde, terli, ağzı kurumuş ve bir nöro-vegetatif nöbet halinde uyanır; yataktan fırlar ve olabilecek kötü hadisenin tesiri altında, olup bitenin sadece kötü bir rüya olmasına şükreder. Bazen ise, ephialtesin sonlanmasından sonra, olay bir akut anksiete nöbeti/panik atak şeklinde kısa bir süre devam eder.

Burada, uyku sırasında sansürün uyuklamakta olmasından istifade ederek kişinin bilinçdışı olarak gerçekleşmesini istediği hadisenin "gerçekmiş gibi hissedilmiş olma" mekanizması rol oynar. Fakat, son anda sansürün ortadan kalkmasından istifade ile ortaya çıkmak üzere olma itilmiş materyel, superegonun müdahalesi sonucu kişinin uyandırılması ile faaliyete geçen sansür sayesinde yeniden bilinçaltının karanlıklarına itilmiş, bu suretle de ego korunmuş olur.

Aloeusoğulları'ndan olan dev Ephialtes kardeşi Otos ile anlaşarak tanrılara karşı çıkmaya karar verir. Ossa dağını Olympos'un üstüne bindirip tepesine de Pelion dağını oturtarak dağa tırmanmaya, denizleri toprakla doldurup kurutmaya ve sonunda denizle karanın yerlerini değiştirerek aşık oldukları Hera ile Artemis'i kaçırmayı planlarlar.

Fakat tanrılar bu küstahlığa dayanamayıp sonunda yeter artık! diyerek onları cezalandırırlar. Ya Zeus yıldırımlarla çarpar; ya da Apollon okları ile öldürür. Ceza bitmemiştir. Yeraltı ölüler ülkesi olan Hades'te bir sütuna yılanlarla bağlanarak gece gündüz, sonsuza dek bir baykuşun ulumalarını dinlemeye mahkûm olurlar.

EROS

Etrafımızda görmekte olduğumuz her güzel şey, insan ve hattâ hayvan tarafından yaratılmış olan her güzel, her faydalı nesne, insanı insan yapan her özellik veya eser erosun sonucudur. Eros olamadan hiçbir yararlı, yaratıcı, sevgi dolu yapıt veya duygu olamaz, düşünülemez.

İnsanın en temel ruhsal unsuru olan id'de yaratcılık ve sevgi ile yıkıcılık ve nefret nitelikleri iç içe ve karmaşık bir şekilde bulunur. Normal kişide yaratıcılık ve sevgi, yani eros ile yıkıcılık ve nefret, yani thanatos-destrudo komponentleri kişinin mutluluğunu elde edebilmesi amacı ile tam bir uyum içinde bulunurlar.

Freud tarafından tanımlanan eros kavramı zevk alma prensibi ile yaratma ihtiyacının esas harcını oluşturduğu gibi, aynı zamanda diğergâmlık ve vericilik hislerinin doğuş ve gelişimlerinin temelini de oluşturur.

Kısaca eros ve erotik dürtülerin kişilik yapısı ve gelişmesinin başlıca unsurlarının yarısını oluşturmakta olduklarını söyleyebiliriz.

Eros, Aphrodite'nin oğludur. Daima sevgiyi, aşkı, sevişmeyi, çoğalmayı, üremeyi, yaratma ve yaratılmayı simgelemiştir. O yaratmayı simgeleyen doğal bir güçtür.

Hesiodos'un, Kosmogoniayı-yaradılışı anlatışında Khaos'tan hemen sonra Eros gelir. Haydn'ın Yaratılış'ını dinlerken, o gümbürdeyen Khaos ile beraber Eros'un sihirli parmaklarının içimizde kıpırdadıklarını hissederiz.

Eros'un sevgi, sevişme, güzellik, aşk tanrıçası Aphrodite'nin oğlu olduğunu herkes bilir; ancak, babası hakkında dedikodular da çok. Aphrodite gibi fettan bir tanrıçanın da aşk maceraları öylesine çok ki, ama çoğu kişi Eros'un babası için Hermes'i, o ayakları kanatlı haberci tanrıyı kabul eder.

Eros için yaratmanın, yaratılmanın simgesidir, deriz. Nasıl olmasın ki? Mitosa göre, Gök tanrısı Uranos, Yer tanrıçası Gaia'dan doğan çocuklarını tekrar analarının karnına gerisin geriye sokmasından tanrıçanın karnı korkunç sancılarla şişmektedir; artık bu sancılara dayanamayan Gaia, bir gün son oğlu Kronos doğar doğmaz eline bir tırpan verir ve ondan babasının, yani Uranos'un bu sonu gelmez gaddar sevişmelerine bir çare bulmasını ister. Kronos da doğar doğmaz, babasının onu öldürüp anasının karnına tekrar geri sokmaya fırsat vermeden Uranos'un testislerini kesip denize fırlatır. İşte o fırlatılan testislerden akan kandan öç alma tanrıçaları Erinys yaratılır; ama oluşan köpüklerden (aphros-köpük-sperma) Aphrodite ortaya çıkar. Doğaldır ki, sperma köpüklerinden oluşan ananın çocuğu da Eros gibi aşk ile, yaratılma kudreti ile dolu olur.

Elindeki oklarla insanlığın, hattâ Varlıkın çoğalmasını, nitelendirilmesini, yükselmesini, sevgi dolu bir yaratılışa doğru yönelmesini temin eden Eros'un Pskyhe ile olan macerasından, Apuleius'un o tatlı Eros ile Psykhe öyküsünden, Psykhe bölümünde sözedeceğiz.

HEBE

Schizophrenia'nın çok ağır bir şeklidir hebeprenia. Analitik görüşe göre ego gerilemesinin en derin olduğu, regressionun en ilkel safhalara doğru gerilemiş olduğu bir şekildir. Yani gençlikteki akıl hastalığıdır.

Hebe, Zeus ile Hera'nın çocukları arasında en iyi, saygılı, terbiyeli, elinden her şey gelen, hamarat bir genç kızdır. Gençliği temsil eder. Olympos'un tepelerinde babasının konukları olan diğer tanrılara içki sunar. Savaş dönüşü yorgun düşen erkek kardeşi harp tanrısı Ares'i yıkar. Büyüyünce de kahraman Herakles ile evlenir.

Hebe başka kültürdeki mitoslarda, mesela Tevrat'ta Havva olarak karşımıza çıkar; hattâ Hebe'nin ilk Anadolu tanrıçalarından Kybele'nin aynısı olduğunu da düşünebiliriz.

İnsan, hangi kültür veya coğrafi bölge veya devirde yaşarsa yaşasın, aynı ortak insanî miras olan ortak bilinçdışının tesiri ile benzer mitosu yaratır.

HERAKLES

Saralıların karakterini teşkil eden eretismus-erotismus-misticismus triadındaki eretismus hali, bu hastaların çok çabuk kızıp şiddetli bir kızgınlık, kavgacılık, vurup kırıcılık göstermelerini belirtir. Bugünkü psikiyatri ve nöroloji anlayışında pek fazla itibar görmeyen bu epileptik karakter kavramına uyarcasına, epileptik hastaların vücut yapıları da adaleli, kısa alınlı, mandibula köşeleri belirgin, üçgen göğüslü, ince belli, kuvvetli kollarla kısakalın-güçlü bacakların tamamladığı bir yapı göstermektedir.

İşte bu vücut yapısı ile ona uygun eretismus hali nedeni ile, epileptik aggression haline, morbus Heracles veya morbus Herculeus ismi verilmektedir.

Diyebiliriz ki, mitolojideki Herakles, güçlü-kuvvetli olmasının yanı sıra, epileptik bir karaktere sahiptir. Duygusallığına hiddet ve pişmanlık nöbetleri eklenerek birbirini takip eder. Zaman zaman şuur kaybı nöbetleri geçirir. Ve bu nöbetler sırasında bir defa farkına varmadan karısı Megara ile üç çocuğunu kendi elleri ile öldürür; kendisine gelip, karısı ile çocuklarını kendi elleri ile öldürdüğünü öğrenince, öylesine bir üzüntüye kapılır ki, intihara kalkışır. Tıpkı, bir epileptik hastanın nöbet konfüzyonu sırasında işlemiş bulunduğu cinayet suçu ile onu takip eden ağır pişmanlık hali gibi...

Mitostaki öldürme hadisesine uymamasına rağmen, Herakles'in kendi çocuklarını öldürmüş olması nedeni ile, psikiyatride babanın kendi çocuklarına karşı öldürme arzuları besleme haline Herakles kompleksi ismi verilmiştir.

Herakles kahramandır; ne var ki, bu kahramanlık halinden de pek memnun değildir ve gurur duymaz, zoraki bir kahramandır. Doğa onu kuvvetli yaptığı için ister istemez kahramanca işler görür. Doğuşundan beri tanrıça Hera'nın kininin kölesidir. Hera'nın kişiliğinde belirginleşen yazgı, Herakles'i meşhur on iki büyük görevini yerine getirmeye mecbur eder. Pek çok maceraya atılır. Ve bu çabası süresince de, Libya çöllerinin sıcaklığı nedeniyle oradaki görevini yerine getirmesine mani olan tanrı Helios-Güneş'e de oklarını çekmekten sakınmaz; öylesine ateşli bir hiddete kapılır. Deianeira ile evlenir. Fakat maceralar sonunda, Deianeira ile yaşadığı Kalydon'dan ayrılmak zorunda kalınca, karısını bırakıp Iole ile gitmek ister.

Gitmeden evvel eski karısından bir gömlek istemesi üzerine, kıskanç Deianeira at adam Nessos'un kanına bulanmış ve at adamın temin ettiği iksir ile ıslatılmış bir gömleği gönderir. İşin farkına varmayan Herakles, gömleği sırtına geçirir geçirmez korkunç acılarla yanmaya başlar. Ancak, kıskançlıklarına rağmen hâlâ onu seven Deianeira durumu öğrenince kendini asarak intihar eder. Oğlu Hyllos da, Oita dağının tepesinde yaktığı ateşte Herakles'i yakmak isterse de son anda işe Zeus karışır, babalık hisleri kabarır ve Herakles'i kaçırarak Hebe ile evlendirir, sonra da ölümsüzlüğe kavuşturup Olympos'a götürür.

HERMAPHRODITOS

Pskiyatride ve genellikle Tıpta erkeklik ve dişilik seks organlarının beraberce taşınması haline hermaphroditismus ismi verilmektedir. Çok nadir olan bu malformasyonda kişi aynı zamanda hem erkek ve hem de kadındır. Genelde, hünsalık yani hermaphroditismus dış genital

organları ilgilendiren bir anomali ise de, bazı nadir hallerde iç genital organlarda da kendisini gösterir.

Hermaphroditismus tabirinin ismini aldığı mitosa baktığımızda, esasında Hermaphroditos'un hiç de hünsa olmadığını görürüz. Kendisi genç, yakışıklı, Aydınlı bir delikanlı imiş. Bodrum'un yakınlarındaki Bardacık'taki bir gölü çevreleyen karşılıklı iki tepenin birinde haberleşme tanrısı bilge Hermes'in, diğerinde ise, güzellik ve aşk tanrıçası Aphrodite'nin tapınakları varmış. Her iki tanrı da kendi tapınağında otururmuş ve çok doğaldır ki, bu iki ilâhtan çok güzel bir çocuk doğmuş. Adını annesinin ve babasının isimlerinden alan bu erkek çocuk, yorulmadan koşma yeteneği ile bilgeliğini babası Hermes'ten, yakışıklığını da annesi Aphrodite'den almış.

Her gün etraftaki dağ-tepelerde dolaşıp duran Hermaphroditos, Bardacık gölünün serin sularında çırılçıplak yüzermiş. Gölde yaşayan su perisi Salmakis de çırılçıplak yüzer, güzel saçlarını etrafa saçarak bazen bir çiçek, bazen bir rüzgar fısıltısı, bazen su, bazen de etraftaki mersin ve yabani sakız ağaçlarının kokusu olurmuş. İşte insanı baştan çıkaran gizemli aşk serüvenlerine sürükleyen bu su perisi Salmakis, yakışıklı Hermaphroditos'a aşık olmuş. Ona iltifat etmiş, davet etmiş, yalvarmış, onunla birleşmek istemiş ise de yakışıklı Hermaphroditos fettan Salmakis'e pek yüz vermemiş. Vermemiş ama, Salmakis de tanrılara ve bilhassa Zeus'a yalvarmış yakarmış: 'Öyle bir sevişmemiz olsun ki, ikimiz tek bir vücut olalım, tek kişi olalım ve bu birleşmemiz hiç bitmesin' diye gözyaşı dökmüş.

Zeus, böylesine güzel bir su perisinin yalvarmalarına dayanamamış. 'Olsun' demiş ve bir gün Hermaphroditos çıplak olarak gölde yüzerken, Salmakis derinliklerden çıkarak ona öyle sonsuz ve bitmeyen bir arzu ile sarılmış ki, Hermaphroditos dayanamamış, o da Salmakis'e sarılmış. Öylesine arzulu, sonsuza dek sevişmeye başlamışlar ki, ikisi bir daha ayrılmamak üzere tek vücut olmuşlar; zaten ilâhların ilâhının da buyruğu bu değil miydi? Böylece Hermaphroditos, Salmakis ile birleşmesi sonunda, hem erkek ve hem de kadın seks organlarını taşımış...

Platon ve komedya yazan Aristophanes de insanların en ilkel devrede, hem erkek ve hem de dişi olduklarını; ancak, bu nedenle çok kuvvetlendikleri için, tanrıların -insanların bir gün kendilerine rakip olabilecekleri korkusu ile- onların her birini ikiye ayırarak kadın ve erkek cinslerini oluşturduklarından söz ederler.

HYGIEIA

Hygieia, sade akıl hekimlerinin değil, tümümüzün, bütün hekimlerin en yakınıdır. Sağlıktır. Hekim Tanrı Asklepios'un kızıdır.

Hygieia doğadaki tüm yaratıkların sağlıkları için çalışır, onları hastalıklardan korur ve kız kardeşi Panakeia ile iyileştirir, ilaçlarını hazırlar.

Kendisi yeraltı tanrılarından olduğu için, yeraltında özgürce yaşayan yılanla daima beraber gezer. Mesleğimizin, sanatımızın simgesi olan yılan ile...

HYPNOS

Uyku ilâhıdır Hypnos. Ölüm ilâhı olan Thanatos ile beraber Nyx-Gece'den babasız olarak doğmuşlardır.

İnsanların ve genellikle tüm yaratıkların fizyolojik işlevlerinin ayarlanmasında esas rolü oynayan cyrcadian cyclus-24 saat ayarlanması hadisesinde, Hypnos-Uyku olayın temelini oluşturur.

Fahrettin Kerim Gökay Hoca'nın 'uyku sinir sisteminin miyarı ve mimarıdır' sözü galiba bu konuda Dünya Tıp Literatüründe söylenmiş en anlamlı ifadedir.

Ana tanrıçalardan Hera, Çanakkale yöresindeki İda dağında Zeus ile sevişmek ister. Galiba Zeus, Hera'ya pek yüz vermemiş olacak ki, Hera, Hypnos'tan -hattâ ona cilveli kharislerden birini peşkeş çekeceğine de söz verir- gelip Zeus'u uyutmasını rica eder. Zeus'da, yarı uykuda iken o sersemlik hali içinde Hera'ya 'he' der.

IOKASTE

Iokaste kompleksi tabiri pskiyatriye Raymond de Saussure tarafından sokulmuştur. Bu patolojik durumda kendi öz oğluna karşı patolojik bir bağımlılık halini ifade etmek üzere kullanılan bu tabirde, annelik hissi'nin oğlunu diğer kadınlardan kıskanma -yalnız kendisine bağımlı kılma-, onu uzağında ve başka bir kadınla beraber olarak kabul edememe gibi nispeten hafif derecede bir sapma halinden başlayarak, oğlundan ruhsal ve bedensel tam ve gerçek bir cinsel haz duyma gibi ağır bir sapıklık haline varan geniş bir patolojik duygu spektrumu söz konusudur.

Iokaste hakkında mitolojik bilgi Oedipus konusunda verilmiş olduğundan burada tekrarlanmayacaktır.

KLYTAIMNESTRA

Kadınlarda görülen ve bilinç dışı olarak işlev gören kocasının erkek akrabalarından birine sahip olabilmek için onu öldürmek arzusu diye tanımlanan Klytaimnestra kompleksi trajik bir mitosa dayanmaktadır.

Tyndareos ile evli olan Leda'ya Zeus aşık olur... Ancak, ilâhların ilâhının bir ölümlü ile sevişmesi dedikodulara yol açacağı için, Zeus kuğu kuşu şekline girmek zorunda kalır ve çok doğaldır ki, Leda sonunda yumurtlar. Yumurtlamış olduğu iki yumurtanın birinden Zeus'un dölleri olan Helena ile Polydeukes; Tyndareos'un döllerini taşıyan diğer yumurtadan ise ölümlü Klytaimnestra ve Kastor dünyaya gelirler.

Klytaimnestra doğuşundan beri talihsizdir. Zeus'un dölü olabilecek iken, ölümlü Tyndareos'un dölü olarak dünyaya gelmiş olmanın acısını tüm hayatınca taşır; kıskançlığında, kötülüğünde, hattâ aşığı Aigisthos'un elinde oyuncak olarak kocası Agamemnon'un katili oluşunda daima içinde mevcut hor görülen, sevilmeyen, zorla katlanılan kadın olma hissinin payı büyüktür.

Mitolojinin bu trajik kahramanının karmaşık ruh dünyası Aiskhylos, Sophokles ve Eurepidis'in pek çok trajedisine konu olmuştur.

LABYRINTHOS

İç kulak anatomisindeki labirent ile psikodiagnostik ve psikometride kullanılan labirent testi ve şizofreniklerde çağrışım bozukluğu sonucu ortaya çıkan labyrinthine konuşma diye bilinen araz, ismini Girit'teki bir mitosta yer alan binbir oda ve dehlizli yapıdan alır.

Girit kralı Minos, insan bedenli ve boğa başlı bir canavar olan Minotaurus'u saklayabilme amacı ile mimar Daidalos'a karışık, çapraşık, insanın içine girdi mi bir daha çıkamayacağı bir yapı yaptırmıştır. Bu yapının adı labyrinthostur.

Ancak, hemen ilave etmemiz icap eder ki, Minotauros'u öldürmeye girişen Theseus, labyrinthosa girişi ve çıkışı esnasında yolu şaşırmaması için Ariadne'den bir yumak iplik almış ve yumağın bir ucunu çıkıştaki bir yere bağlamıştır. Bu şekilde yolunu şaşırmadan içeri girebilmiş ve canavarı öldürdükten sonra tekrar çıkışı bulabilmiştir.

LESBOS

Seksüel psikopatolojide kadınlar arasındaki homoseksüaliteye lesbianismus veya amor lesbicus ismi de verilmektedir. Bilhassa eski pskiyatri kitaplarında daha da sık rastlanan bu tabir Lesbos adasından ismini almaktadır.

Lesbos, bugünkü Midilli adasının Yunancadaki adıdır. Lapithes'in oğlu Lesbos bir tanrı buyruğuna uyarak, Midilli'ye gelir ve oradaki kralın kızı Methymna ile evlenerek adanın kralı olarak adaya ismini verir.

M. Ö. 600 senelerinde Midilli adasında yaşamış olan meşhur kadın şair Sappho'nun ismi nedeni ile de kadın homoseksüalitesini tanımlarken Sapphism ismini kullanan yazarlar da mevcuttur.

LETHE

Gerek psikiyatri gerekse nörolojide sıklıkla kullandığımız lethargia, lethargy, letarji tabiri, iki tanrıçanın torununun adından gelmektedir.

Kavga tanrıçası Eris ile Gece tanrıçası Nyx'in torunu olan Lethe, ölüm ülkesi Hades'e gelir ve orada bir pınara dönüşür. Öyle bir pınar ki, suyunu içenler geçmişteki hayatlarını ve ızdıraplarını unutarak tatlı bir uyuklama içinde ölüler diyarına, Hades'e girerler.

LUNA

Genellikle akıl hastaları ve epileptikler için Anglo-Amerikan ve Fransız tıp literatüründe lunatics, lunatiques tabirinin nadir de olsa kullanıldığı görürüz.

Luna, Romalıların Ay tanrıçasıdır. Hattâ, Latin dillerinde aya hâlâ luna ismi verilmektedir. Eskiden özellikle ay başlarında veya ay tutulmalarında sıklaştığı zannedilen epileptik nöbetler nedeni ile -ve belki de aynı periodisiteyi ifade etmesi nedeni ile- gerek epileptiklere ve gerekse periodik epizodlar ile seyreden akıl hastalarına lunatik adı verilmiştir.

Kaldı ki, çok defa, gerçek epileptiklerin bir akıl hastasını andıran psikotik tabloları gösterdikleri bilinmektedir.

MEDEIA

Psikiyatride bir annenin bilinçdışı olarak öz çocuğuna karşı nefret hissi ve öldürme arzusu duyması halinde kullanılan Medeia kompleksinin analitik tetkikinde, çoğunlukla, hadisede kadının kocasına karşı duymakta olduğu düşmanca hislerin rol oynadığı ortaya çıkmaktadır.

Dyspareunia-ağrılı cinsel birleşme durumu, gebe kalmaktan korkma, çocuğa meme vermekten nefret etme gibi klinik olayların derinliğinde Medeia kompleksine sıklıkla rastlanır.

Güneş tanrısı Helios'un karısı olan Medeia, çocuklarını öldürüp parçalarını babalarının önüne fırlatacak kadar korkunç bir anne olarak karşımıza çıkar. Ancak, hadise üzerine düşünecek olursak, Medeia'nın kocası tarafından hor görülen, itilmiş ve yabancılık hisleri içinde çırpınan bir kadın olduğunu görürüz. İşte bu nedenle, kocasının birer simgesi olan çocuklarından nefret etmektedir.

MNEMOSYNE

Gerek psikiyatri, gerekse nörolojinin günlük tatbikatında hafıza-bellek melekesi'nin tetkiki daima önem taşır. Belleğin kuvvetlenmesi, azalması, yanılması, kaybolması gibi kavramlar bir taraftan akıl hastalıklarının arazları ve kliniğinin en önemli kısmını oluştururken, diğer taraftan temporal lob ile limbik sistemin fizyolojisinin en ilginç yanlarını teşkil etmektedir.

Amnesia, hypermnesia, dysmnesia, paramnesia, ekmnesia hallerinden söz ederiz; onların kliniğini görürüz. Ve belki de, fizyolojik olarak izah edebildiğimiz pek az ruhsal işlevden oldukları için de, nöro-psikiyatri klinikçilerinin dışında gerek nörofizyoloji ve gerekse kromozom araştırmacıları daima mneme, mnemosyne ve onun klinik ifadeleri ile ilgilenirler.

Mnemosyne, Gaia ile Uranos'un, yani Yer tanrıçası ile Gök tanrısının kızıdır. Ve Mnemosyne, Pieria dağlarında Zeus ile dokuz günlük bir aşk hayatı yaşadıktan sonra dokuz ilham perisini, yani Mousa'ları doğurmuştur.

Mousa'lar Kalliope-destan veya lirik şiir, Klio-tarih, Polhymnia-pantomim, Euterpe-flüt, Terpsikhore-dans, Erato-korolu şiir, Melpomene-tragedya, Thalia-komedya ve Urania-gökbilim isimli dokuz esin perisi olup, her biri kendi konusu hakkında insanlara esin verirler.

MORPHEUS

Esas amacı insanları ızdıraptan kurtarmak olan Tıp'ın, afyon olmadan varolamayacağı söylenir. Izdırap, kendisini ya fiziki sahada ağrı olarak veya ruhsal sahada sıkıntı olarak gösterir. Afyon hem ağrının, hem de sıkıntının en etkin ilacıdır. Böyle hallerde, hekimin, sonunda başvurmak zorunda kaldığı en güvenilir ilacı da morfinden başka bir şey değildir.

Uyku tanrısı Hypnos'un üç bin çocuğundan biri olan Morpheus çeşitli morphe (şekil ve biçim) ile insanların rüyalarına girer. Bütün uyku ve rüya tanrıları gibi, Morpheus da kanatlı olup anında dünyanın bir ucundan diğerine uçar. Biçimleri, morphe'leri insanlara ta uzaklardan getirerek, onları rüya biçiminde gördürür, yaşatır.

Argos kentinin kralı Inachus'un güzel kızı Io'ya Zeus aşık olur; ancak, Zeus'un kıskanç ve cadaloz karısı Hera, kocasının bu aşkını haber alır almaz öç almayı tasarlar ve Zeus'un diğer ilâhlarla Olympos dağında bir toplantıda bulunmasından yararlanarak, Io'yu Argos'taki Yüzgözlü Canavar'a teslim eder. Bu canavar öylesine azgın ve kendisine verilen yemlik kurbanların kaçmalarını önlemek için öylesine dikkatliymiş ki, uykusunda hiçbir zaman gözlerinin tümünü yummaz; elli gözünü yumarsa, diğer elli gözü açık olarak etrafı ve kurbanını kollarmış.

Zeus toplantıdan dönüp olup bitenleri haber aldığında, kendisine sadık Hermes'ten Yüzgözlü Canavar'ın inine gidip Io'yu geri getirmesini ister. Fakat, Zeus'un bu isteğinin kolay başarılabilinecek bir şey olmadığını bilen ilâh Hermes, canavarın yüz gözünün tümünü kapatabilmesi için ilâh Morpheus'un yardımını ister.

Morpheus oralarda bulunan birkaç gelincik-haşhaş çiçeğini kopararak Hermes'e verir ve canavara yaklaştığında bu gelincikleri gözlerine doğru fırlatmayı öğütler. Ve Hermes, Morpheus'un dediği gibi, Yüzgözlü Canavar'ın inine yaklaşır yaklaşmaz elindeki gelincikleri canavara doğru uzattığında canavar öylesine derin bir uykuya dalar ki, yüz gözünün tümü kapanır. Bu derin uykudan istifade eden Hermes de, Io'yu canavarın elinden kaçırıp Zeus'a teslim eder.

Gelincik çiçeğinin pavôt-papaverum ailesinden olduğunu hatırlarsak, bu güzel mitosun oturmakta olduğu sağlam bilimsel temelleri, burada söz konusu olan papaverum somniferum-gelincik- morphine-afyon ilişkisini kolayca anlamış oluruz. Hastalarımızın rahatlamaları için reçetelerimize yazdığımız afyonun içindeki morphine'nin mitoslardaki gizemli güzelliğini bilmek, bilmem hekim olarak bizlere bir şeyler vermiyor mu?...

Yukarıdaki mitosun devamı da çok güzeldir: Bu suretle, yeniden güzel Io'ya sahip olan Zeus eski çapkınlığına başlayınca, Hera kıskançlığından büsbütün çılgın bir hale gelir ve gene Zeus'un oralarda bulunmadığı bir anda, öç alma hisleri ile dolu olarak, zavallı Io'yu bir ineğe dönüştürür. Bununla da yetinmeyip onu devamlı rahatsız etmesi için de, kıçına bir at sineği musallat eder. At sineğinin sebep olduğu bu devamlı huzursuzluk ile Io çılgın bir halde etraflarda koşuşmaya başlar. Avrupa'nın bir kısmını, oradan tekrar gerisin geriye dönerek Trakya'yı dolaşır... Bir türlü rahatlayamadan da bu çılgın koşuşu ile Boğaziçi'nin kıyılarına kadar gelir ve oradan denize atlayarak, karşı sahile yüzer. Bu delicesine koşusu sonunda Mısır'a kadar gider ve orada Iris adını alarak Mısırlılara tanrıça olur.

Boğaziçi'nin diğer adı olan Bosphore kelimesinin etimolojisi, bu mitosa bağlı: Boos poros-öküz kanalı.

NARKISSOS

Narkisizm-narcissism tabiri ilk olarak Nacke tarafından psikiyatri nomenklatürüne girmiştir. Bir taraftan kendine saygı kavramı gibi çok olumlu bir kavramın temelinde bulunduğu gibi, diğer taraftan da aşık olan ile olunanın tek bir kişide toplanması şeklinde tarif edebileceğimiz kişinin kendisine aşık olması gibi çok ağır psikopatolojik bir süreç olarak da karşımıza çıkar. Bu iki uç arasında da pek çok psikopatolojik fenomenin etiopatojenisinde kendisini belli eder.

Genellikle, narkisizmde, libidinal enerjinin büyük bir güç ile egoya oturmuş olmasına mukabil; etraftaki objelerde libido enerjisinin çok zayıf olması olayın esasını oluşturur. Temel narkisizmde egodaki bu güçlü libidinal enerjinin hayatın ilk günlerinden beri süregelmekte olmasına karşın; ikincil narkisizmde libidonun dış objelere yönelmiş olduktan sonra bu objelerden geri çekilerek tekrar egonun hizmetine sunulmuş olduğunu görürüz. Bazen de, hadisede, Abraham'ın kullandığı tabir ile, bir negatif narcissism halini gözlemekteyiz; böyle haller, klinikte, kişinin kendi öz kabiliyetlerini, bütün olumlu vasıflarını inkâr edip, kendisini kıymetsiz ve değersiz görmesi ile belli olur. Bu gibi hallerde aşağılık duygusundan sözedilir.

Narkissos, dağlarda tek başına dolaşan güzel bir delikanlıdır. Dağ perilerinden Ekho ona âşık olur, fakat bir türlü aşkını ifade etmesine imkân yoktur; Ekho hiçbir zaman kendisi konuşamaz; ancak uzaktan, kendisi gözükmeden söylenenlerin son kelime veya hecesini tekrarlayabilirmiş. İşte böylesine umutsuz bir aşka tutulur Ekho. Narkissos arkadaşlarını ararken "biri var mı burada?" diye sorunca, Ekho da "burada" diye cevap verir. Bunun üzerine

Narkissos da "gel" diye yanıtlar. Zavallı Ekho, umut ve sevgi içinde "gel" diyerek ortaya çıkar; fakat kendini beğenmiş Narkissos her halde Ekho'yu beğenmemiş olacak ki, pek yüz vermez ve çekip gider... Ekho kırgın, üzgün, umutsuz bir halde dağlardaki mağaralara sığınır. Ve oradan da, kendisini hiç göstermeden duyduğu sözlerin son kelime veya hecelerini hâlâ tekrarlayıp durur...

Ancak, bütün bu olup bitenleri öğrenen cezalandırma tanrıçası Nemesis, kalpsiz ve kendini beğenmiş Narkissos'u, bundan böyle kimseyi beğenip sevmemekle ve bütün aşkını yalnız kendisine yöneltmekle cezalandırır...

Bir gün Narkissos dağlarda dolaşırken ağaç ve yeşillikler içinde kaybolmuş bir pınara rastlar; eğilip su içmek istediğinde suda gördüğü hayali beğenip ona hemen âşık olur; ne var ki beğendiği bu hayal kendisinden başkası değildir... Suda görüp âşık olduğu hayali elde etmek için eğildiğinde de suya düşüp boğulur.

Haberi alan dağ nympha'ları güzel delikanlının cesedini bulup görmek isteler, fakat o güzel Narkissos'un cesedi yerine güzel bir çiçek bulurlar: Nergis...

NIRVANA

Hint felsefesinde mutlak huzur kavramını ifade eden tanrı Nirvana, psikanalitik kuramda ölüm içgüdüsünün ifadesi olan Nirvana prensibine ismini vermiştir.

Zevk prensibi, Freud'a göre, libidinal ihtiyaçların ifadesi olup onun bir şekil değişikliğinden başka bir şey olmayan realite prensibi dış dünyanın isteklerini nasıl ifade ediyorsa; Barbara Low'un ortaya atmış olduğu Nirvana prensibi de, ölüm içgüdüsünün ifadesini oluşturmaktadır.

Ruhsal hayatın en son amacının gerginlik halinin asgari bir hadde indirilmesi olduğunu düşünürsek, Nirvana prensibinin önemini daha açık bir şekilde kavrayabiliriz.

NYMPHA

Gelin anlamına gelen ve ormanlarda, dağlarda, kırlarda, sularda yaşayan dişi varlıklar olan nymphaların mitolojideki yerleri, bugünkü masallardaki peri kızlarına benzer. Büyük tanrılarla ilişki kurarlar, aşk maceraları olur, tanrıçalar onları kıskanır. Pan, satyrler, silenler, Priapos gibi cinlerden ve de genelde erkeklerden nymphalar kaçar, hattâ erkek düşmanı olurlar. Ancak aralarında Maia gibi Zeus ile Arkadia'daki gölgeli mağaralarda sevişip sonunda Hermes gibi tanrı doğuranlar da vardır.

İşte bu nymphalar, bugünkü psikiyatrik nomenklatürde, kadınlarda görülen hyperseksual davranışa nymphomania isminin verilmesine sebep olmuşlardır.

OEDIPUS

Günlük akliye tatbikatında kullanılan terimler arasında, herhalde, Oedipus kelimesi kadar sıkça kullanılan ya hiç yoktur veyahut onun gibi her an karşımıza çıkanı pek azdır.

İnsan hayatında, kişilik temelinin atıldığı ve kişinin tüm hayatı süresince mutlu veya mutsuz, atılgan veya pısırık, kavgacı veya anlayışlı, ilkel veya olgun, başarılı veya zavallı olacağını belirleyen 3-7 yaş arasındaki ilk heteroseksual, ilkel genital-phallik devreyi bir mitos simgelemektedir.

Sözünü ettiğimiz yaş diliminde erkek çocuğun annesine karşı duymakta olduğu bu aşk nedeniyle babasının kendisini cezalandırıp kısırlaştıracağı korkusu içinde bulunduğu Oedipal devreyi simgeleyen trajik bir mitos vardır.

İki bin sene evvelinin deterministik-fatalistik hayat görüşü, tanrıların lanetlemiş oldukları kişi veya soyun nasıl bir suç işleme girdabı içine girip bir türlü kurtulamadığını Oedipus'un öyküsüyle dile getirir. Oedipus, Thebai'nin lanetlenmiş kral soyundan gelir. Anası Iokaste'nin ona gebe iken gördüğü bir rüyanın tefsirine göre, doğacak çocuğunun kendi babasını öldüreceği ve annesi ile evleneceği anlaşılır. Bu korkunç kehanet karşısında lokaste ile kocası Laios'a, doğan çocuğu doğar doğmaz ortadan kaldırmaktan başka bir çare kalmaz. Çocuk kimsenin haberi olmadan emin bir kişiye teslim edilerek saraydan kaçırılır, ormanda ayağından iple bağlanarak bir dala asılır ve ölüme bırakılır...

Ne var ki, bir müddet sonra oralardan geçen bir çoban, ayağından asılmış olduğu için ayağı şişmiş olan bu çocuğu bulur ve onu Korinthos kralı Polybos'a teslim eder. Korinthos kralı da, ismini bilmediği bu çocuğa Oedipus-şiş ayaklı, (oedima-şişlik, pus-ayak) adını vererek, onu kendi oğlu gibi yetiştirir.

Ancak, soy bir defa tanrılarca lanetlenmiştir ve bu lanet sonuna kadar gidecektir. Oedipus büyüyünce, etraftaki dedikodulardan, kendisinin bulunmuş bir çocuk olup Polybos ailesinin esas çocuğu olmadığını öğrenir. Hakikati öğrenebilmek için kâhinlerin memleketi Delphoi'ye gitmeye karar verir. Delphoi'de korkunç hakikati öğrenir: Kendisi lanetlenmiş bir kimsedir, babasını öldürüp anası ile evlenecektir.

Ağır bir sıkıntı içinde Delphoi'den ayrıldığında yolda bir geçitten geçerken tanımadığı iki kişiye rastlar. Münakâşa sonunda çıkan kavgada bu iki kişiden birisini öldürür, diğeri ise kaçar. Sonunda, Oedipus tanımadığı bir şehre girer. fiehir matemdedir, şehrin kralı ölmüş, şehir idarecisiz, kraliçe ise kocasız kalmıştır...

Etrafta bir hikâye dolaşmaktadır: Sphinx denilen canavar o şehre gelmiş ve önüne gelene iki zor bilmece sormaktadır. Kimse de bu bilmeceleri çözemediği için canavar, rastladığı kimseleri yüksek bir kayadan uçuruma yuvarlamaktadır. Bu duruma bir hal çaresi bulabilmek ümidi ile fikir almak için Delphoi'deki kâhinlere gitmekte olan kral ve nedimi dar bir geçitte genç bir adamla karşılaşmışlar ve çıkan kavgada, kral yabancı tarafından öldürülmüştür.

Oedipus bunun üzerine Sphinx'e gider ve canavarın sorduğu iki güç bilmeceyi çözer. Sphinx, bilmecesinin çözüldüğünü öğrenince, şehri affeder ve kendisini uçurumdan atarak intihar eder.

Başarılı bir şekilde şehre dönen Oedipus kurtarıcı olarak karşılanır, şehrin kralı ilân edilir ve eski kralın dul karısı ile evlenir. Bu evlilikten dört çocuk dünyaya gelir.

... Ve tanrıların lâneti, böylesine kahredici olayların sürmesine neden olur...

Bir müddet sonra şehirde veba çıkar, felâket etrafta kol gezer. Delphoi'ye gidilerek felâketin nedeni sorulduğunda, öldürülen eski kral Laios'un katilinin cezalandırılmasının şart olduğu öğrenilir. Araştırmaları bizzat idare eden Oedipus, biraz sonra kendi araştırması sonunda korkunç gerçeği öğrenir. Anası Iokaste kendini öldürür; Oedipus da, annesinin iğnesi ile gözlerini kör eder.

Oedipus'un kendisinin gözlerini kör etmiş olması nedeni ile, psikiyatride kişinin kendi gözlerini kendisinin tahrip etmesi hali için de Oedipism tabiri kullanılmaktadır.

ORESTES

Bilinçdışı olarak gelişen ve bir erkek çocuğunun kendi öz annesini öldürme arzusu şeklinde kendini gösteren Orestes kompleksine, 'Klytaimnestra'nın, âşığı Aigisthos ile bir olarak kocası Agamemnon'u öldürdükten sonra öz oğlu Orestes tarafından âşığı ile birlikte öldürmesi' mitosu temel teşkil eder.

Agamemnon'un Atreus'un oğlu olduğunu hatırlarsak, bu hadisede de, Atreus soyunda mevcut lânetin etkisini görürüz. Bütün Atreus soyunda daima aile içi cinayetler leitmotif olarak biri diğerini kovalar. Zaten senelerce evvel, Agamemnon'un kendisi Troya seferine çıkarken gemilerine uygun bir rüzgâr bulabilmesi için Tanrılara öz kızı İphigenia'yı kurban etmemiş mi idi?... Lânet, büyük baba Tantalos'tan beri devam edegelmektedir...

Bu mitos bizlere soya çekim ile ilgili hastalıklar durumunu aklımıza getirmiyor mu?

PAN

Çok kötü, ağır, kahredici bir ölüm hissi ve korkusu ile beraber ortaya çıkan ve özellikle sabahları -çoğunlukla- hiçbir sebep yokken gözüken ve nörovegetativ distonik araz ile tamamlandığında, bazen, yanlışlıkla myocard infarktüsü ile karışabilen had anksiete reaksiyonu-panic reaction-panik atak tabirindeki Pan -aslında- son derece iyi, sevecen, hayatı seven, gürültü ve yaygara koparan, çobanları koruyan, kamıştan kavalını çalan, çirkinliğine bakmadan güzel nymphaların peşine takılan, ama onlardan pek yüz görmeyen bir ilâhtı.

Yarı insan-yarı keçi Pan, keçi boynuzlu, sakallı, insan yüzlü, keçi ayaklı bu tuhaf ve acayip ilâh bazen öğleleri herkes rahat rahat uyurken -muziplik olsun diye- öylesine gürültü koparırmış ki, etraftaki bütün canlılar korku içinde kaçışırlar, panike, paniğe kapılırlarmış...

Bir gün Korfu adasının güneyinde sefer yapan bir geminin dümencisi Paksos adasından bir ses duymuş: "Ulu Pan öldü!" Dümenci bu sesi karaya doğru iletince karadan korkunç bir feryat, inilti, ağlaşmalar gelmeye başlamış; bütün doğa, keçi ayaklı ilâh Pan'ın ölümüne yas tutmuş...

PHAIDRA

Oğluna âşık olan ana, bir annenin kendi öz oğluna karşı -bilinçdışı olarak- erotik hisler besleme haline Phaidra kompleksi ismini veren Phaidra, Thesseus ile evli iken Thesseus'un eski bir evliliğinden olan oğlu Hippolytos'a aşık olur. Ancak, Hippolytos üvey anasının bu aşkını nefretle karşılar. Aşkının üvey oğlu tarafından reddedilmesi, Phaidra'ya hadiseyi tersine çevirerek, kocasına üvey oğlunun kendisine aşk teklif etmesi şeklinde nakletmesine yol açar. Bu hadiseye inanan Thesseus, Hippolytos'u evden kovar. Babasının kovduğu Hippolytos da arabadan düşerek ölür. Sonunda, Phaidra vicdan azabı içinde intihar eder.

PHOBOS

Psikiyatride çok sıklıkla kullandığımız ve kişinin saçma olduğunu bildiği halde bir türlü kurtulamadığı, aklından uzaklaştıramadığı korku olarak tanımlayabileceğimiz phobia

tabirinin mitolojideki kökeni, savaş tanrısı Ares'in yanından hiç ayrılmayan ve dehşet, panik, korku ile onun sonucu olarak ortaya çıkan bozgun, açlık, sefaleti simgeleyen Deimos ve Phobos'a kadar iner.

PRIAPOS

Ağrılı, istenmeyen, cinsel arzu ve zevk ile beraber olmayan, genellikle de geceleri ortaya çıkan ereksiyon hallerine yani ağrılı gece ereksiyonu haline priapismus ismi verilmektedir.

Priapos, Anadolu'nun Lapseki şehrinden gelen bolluk tanrısıdır. Kendisi Dionysos, yani Bakkhos ile Aphrodite'nin oğludur. Sembolü penis olan bu tanrı, balıkçılık, bahçecilik, hayvancılık ve çiftlik işlerini korur, mahsulün bol olmasını sağlardı. Çünkü yamru yumru ufak tefek bir adam olan Priapos, kendi boyu kadar büyük ve daima ereksiyon halinde olan bir phallos'a, penise sahipti.

Bir Dionysos törenine katılan Priapos öylesine içmiş, hadiseleri öylesine kavrayamaz bir hale gelmişti ki, çirkinliğine ve ucubeliğine bakmadan Lotis gibi dünya güzeli bir nympha'ya âşık olmuştu. Herkes uykuya dalmışken Priapos güzel Lotis'e yaklaşmış ve tam işini yola koyacakken bir eşek anırmıştı. Eşeğin anırmasına herkes uyanmış, zavallı Priapos'un haline öylesine gülmüşler, öylesine alay etmişlerdi ki, artık Priapos'un ereksiyonu hiç ama hiç zevk vermez olmuştu; ona acı veren, tat vermeyen, işe yaramayan ve kendisinin arzulamadığı bir ereksiyon olmuş, priapismusa dönüşmüştü.

PROTEUS

Psikodiagnostik ve psikolojik testlerle uğraşan psikologların hemen hemen her gün tatbik ettikleri proteus testine ismini veren Proteus, Mısır'da Nil ırmağının ağzındaki Pharos adasına yerleşmiş ihtiyar bir tanrıdır. Poseidon'un fok balıklarına ve diğer deniz yaratıklarına bekçi vazifesi görür. Denizin bütün sırlarını bilir, gizliliklerini çözer; ancak bilgilerini, sırlarını vermez.

Nitekim Menelaos ile Helene, Mısır'a vardıklarında -bir tanrının gazabı olsa gerek- denize açılamazlar. Proteus yolu göstermez; fakat Proteus'un kızı, Menelaos ve arkadaşlarına, kendilerini fok derileri ile kaplayarak foka benzemelerini ve bu suretle Proteus'u aldatarak ona yaklaşmalarını öğütler. İhtiyar Proteus da, bu oyundan habersiz uykuya daldığında hep beraber üstüne çullanıp zorla sırlarını söyleteceklerdir. Hakikaten bu oyun oynanır. Proteus tüm olanakları ile karşı kor, sırrını vermemek için şekil değiştirir. Ağaç olur, ejderha olur, canavar olur, su olur. Ne var ki, tüm şekil değiştirme çabaları hiçbir sonuç vermez. Sonunda Menelaos'a yolu göstermeye mecbur kalır...

PSYKHE

Tıp'ın en gizemli şubesi Psikiyatriye ismini veren Psykhe, Miletos kralının üç kızının en güzelidir. Bu güzelliği ile de Aphrodite'nin kıskançlığını ve hışmını çeker. Aphrodite, oğlu Eros'tan, güzel Psykhe'yi alıp dağa götürmesini ve orada onu bir canavar ile zorla evlendirmesini ister.

Ne var ki, Eros güzel Psykhe'yi gördüğünde, onu bir canavar ile evlendirmek bir yana, bir daha hiç ayrılmamacasına onunla birleşmek ister. Zaten sevgi ve aşk, ruhtan ayrılamaz ki... Fakat, ne yazık ki, Eros bir tanrı, Psykhe ise bir ölümlüdür. Böylesine bir birleşmeye tanrılar

izin vermez. Onun için Eros, Psykhe'yi alıp bir mağaraya götürür ve ona kendisini göstermez; yalnız karanlık gecelerde gelir ve sevgilisi ile buluşur. Psykhe'den de kendisini görmeye çalışmamasını ister. Fakat Psykhe sevgilisinin kim olduğunu hiç olmazsa bir kerecik olsun görmek ister... İşte böyle bir istek ile, bir gece Eros yanında uyurken, yağ kandilini yakıp ona bakmaya kalkışır. Kandili yakıp sevgilisinin bir tanrı olduğunu görünce öylesine heyecanlanır ki, bir damla kızgın yağ Eros'un omuzuna damlar. Eros uyanır ve farkedildiğini görünce Psykhe'yi bırakıp gider...

İki sevgili arasındaki ayrılık uzun sürer, ikisi de mutsuzdur. Ancak böylesine kuvvetli bir aşk karşısında Aphrodite yumuşar; bu aşka izin vermesi için Psykhe'den yerine getirilmesi çok güç olan bazı isteklerde bulunur. Aphrodite'nin bu zor isteklerini yerine getirebilmesi için bütün nymphalar ile satyrler elbirliği ile Psykhe'ye yardım ederler; bu yardımlar sayesinde Aphrodite'nin istekleri yerine getirilir. Sonunda Eros ile Psykhe birbirine kavuşurlar.

PYGMALION

Kıbrıslı yontucu Pygmalion kadınlardan nefret edermiş. Hiç bir kadını sevmemeye, kendisini yalnız ve yalnız sanatına vermeye yemin etmiş. Kuşkusuz, böyle bir karar sağlıklı değildi; ve sapık bir kararın tanrılar tarafından kabul edilmesi de olanaksızdı.

Pygmalion bir gün kusursuz güzellikte bir kadın heykeli yapmaya karar verir. Yapmış olduğu heykel öylesine canlı ve güzeldir ki, Pygmalion, kendi yaptığı bu heykele âşık olur, onu öper, onunla konuşur ve onunla yatar...

Bütün bu olup bitenleri Aşk tanrıçası Aphrodite hafif alayla karışık bir anlayışla izler ve Pygmalion'un bu sapık karar ve ilişkisinden vazgeçmesini bekler. Nitekim, Aşk tanrıçası adına düzenlenen bir bayramda herkes Aphrodite'den isteklerde bulunurken, hayatında hiçbir zaman kadın sevmemek üzere ant içmiş olan Pygmalion da tanrıçadan, cansız bir nesneyi sevmenin mânâsızlığını anladığını söyleyerek, kendisini affetmesini, ancak yaptığı heykele benzer bir kızı yoluna çıkartmasını diler.

Evine döndüğünde, her zaman yaptığı gibi, heykeli cansız dudaklarından öptüğünde, o soğuk ve cansız dudakların, o vücudun canlandığını görür. Pygmalion, böylece kendi yapmış olduğunu kadına, Galateia'ya sahip olur.

İşte, psikiyatride genellikle fetişizm konusu içinde düşünülen ve cansız kadın heykelleri veya kadın organları şeklindeki şeylere cinsel istek duymak ve onlarla cinsel doyuma ulaşmak hastalığına verilen Pygmalionismus terimi, böylesine güzel bir mitostan kaynaklanır.

PYTHO

Pythiatisme terimi, -özellikle Fransız psikiyatri terminolojisinde olmak üzere- çok yakın tarihe kadar hysteria kavramını veya bugünkü Anglo-Amerikan ekolün konversiv reaksiyon kavramını ifade etmek için çok kullanılırdı. Hele, Babinski'nin, "histeri, arazları telkin ile ortaya çıkan ve telkin ile ortadan kalkan bir hastalıktır" tanımını düşünürsek, buradaki telkin etmek/pythein eyleminin önemini büsbütün anlamış oluruz.

Delphoi'deki Apollon tapınağında kâhinler gelecek hakkındaki sözleri söylerken, aynı zamanda, halka karşı daima telkin ve ikna yönetimini kullanırlarmış...

Bu tapınaklar Pythoia adını taşımakta imişler. İşte bu tapınağın yapıldığı yerde, daha önce Toprak Ana/Gaia'dan doğma Python adında bir yılan varmış. Apollon, tapınakta kendi kehânetini yerleştirmeden önce, bu yılanı öldürmek zorunda kalmış.

SATYR'LER

Kadınlara ilişkin olan nymphomania teriminin erkeklere ilişkin karşılığı olarak ve erkek hyperseksualitesi halini tanımlamak için kullanılan satyriasis terimi adını Dyonissos/Bakkhos alayında silenler ile beraber yer alan ve bellerinden üstü insan, bellerinden aşağısı ise at veya teke olan satyr denen varlıklardan almaktadır. Ayakları at tırnağı biçiminde olan bu satyrler devamlı ereksiyon halinde olan kocaman penisler taşırlar, kırlarda dolaşır ve rastlaştıkları nymphalarla vahşicesine bitmez tükenmez sevişmelere girişirlermiş.

SELENE

Luna mitosunu anlatırken, saralılara lunatik adının verildiğinden; bunun da, aylık/devrî olay anlamı nedeniyle saranın periodisite göstermesi özelliğine ilişkin bir adlandırma olduğundan sözetmiştik.

Seleniasmus terimi de sara anlamına gelen ve aynı esaslar nedeni ile bu anlamda kullanılan eski bir terimdir.

Latince Luna-Ay adının Yunanca karşılığı olan Selene'den türemiş olan seleniasmus terimi, iki atın çektiği gümüş tekerlekli bir araba ile göklerde dolaşan, pek çok aşk maceralarına karışan fettan bir kadın olan Selene'den gelmektedir. Selene, Hypereion ile Theia'nın kızı, Helios-Güneş ve Eos-fiafak tanrılarının kardeşidir.

Güzele, çirkine bakmaksızın sevişir, Selene. Zeus ile aşk maceraları olduğu gibi keçi ayaklı, keçi boynuzlu ve keçi sakallı Pan'la da sevişir. Ama, Beşparmak dağlarındaki çoban Endymion, onun en fazla gönül bağladığı âşığıdır. Bütün gün Beşparmak dağlarında keçileri ve kavalı ile sağa sola koşup yorulan Endymion, geceleri çırılçıplak çimenlere serilip yattığında, Selene bulutlardan çıkarak, kimi gece kısa, kimi gece uzun saatler Endymion'un çıplak güzelliğini kolları ile kavrar, onunla sonu gelmez sevişmelere girişir durur...

Epileptik karakter üçlemesindeki erotismus-frenlenemeyen şehvet ögesinin önemini hatırlarsak, sara anlamında kullanılan seleniasmus terimi daha da bir anlam kazanmış olur.

SISYPHOS

Sisyphos kavramı, özellikle Varoluşçu psikiyatride, absurd-saçma kavramının bir simgesi olarak kullanılmaktadır. Genel günlük Psikiyatri uygulamasında pek kullanılmayan Sisyphos kavramı terimindeki mitoloji kahramanı Sisyphos, hiç de absurd-saçma bir iş yapmış değildir; tam tersine, belki de, insanın varoluşundan beri insan varoluşuna yakışan en anlamlı, en insanca işi yapmıştır.

Sisyphos, zekâsı ile tanrılarla boy ölçüşmeye kalkışmıştır. Prometheus tanrılara özgü olarak kabul edilmiş ateş-bilgiyi insanlara vermiş ve sonunda tanrılar tarafından Kafkas dağlarında prangaya vurulup sonsuza dek vahşi kuşlara yem olmaya mahkûm edilmiş ise; Zeus'u kandırmaya, ondan zekâsı ve akıllılığı sayesinde ödünler koparmaya kalkışmasından dolayı Sisyphos da, çok anlamlı bir iş yapmaya girişen bu kişi de, en anlamsız bir işi yapmaya, koca bir kayayı, bir dağın eteğinden tepesine kadar iteleyerek götürmeye mahkûm edilmiştir. Ne

var ki kaya, tam tepeye varacağı sırada Sisyphos'un elinden kayarak tekrar dağın eteğine kadar yuvarlanıp düşecek ve bu iş sonsuza dek sürüp gidecektir.

Zeus'un Sisyphos'a vermiş olduğu ceza bu... Fakat Sisyphos, bu mutsuz kahraman, bilinci sayesinde, taşıdığı insan olmanın gururu ile, dış etkenlerin anlamsızlığına ve koşulların kaçınılmaz baskısına rağmen, gerçekleştirmeye mahkûm olduğu bu anlamsız işi, tanrılara kafa tutmanın bir simgesi şeklinde anlamlılaştırmayı ve bunu tüm insanlığa sonsuza dek öğretmeyi başarmıştır. İşte bunun içindir ki, Sisyphos mutludur.

THANATOS

Kişiliğin en ilkel, en katıksız –ve esasında en insanca– olan kısmını oluşturan id, iki temel bileşenden oluşur: yapıcılık ve yıkıcılık, yani Eros ve Thanatos veya Destrudo. Eros'un tamamen karşıtı olan Thanatos'ta, insandaki tüm yıkıcı, öldürücü dürtüler bulunmaktadır. Öldürmeler, savaşlar, yağmalar gibi yıkıcı tüm davranışlar, insandaki Thanatos'un Eros'a galip gelmesinin sonucu ve de ifadesidir. Ancak, birbirinin karşıtı olan Eros ve Thanatos, yani bu iki karşıt komponent, insanda çok uyumlu ve ayarlı bir oran içinde bulunduğundandır ki, kişi, yaşamı boyunca mutlu ve yaratıcı olma şansına sahip olur.

Thanatos ölümü simgeleyen tanrıdır. Gece tanrıçası Nyx, kendi başına Hypnos–uyku ve Thanatos–ölüm tanrılarını doğurmuştur. Thanatos, Hypnos ile birlikte, yeraltındaki ölüler ülkesinin en derin yeri olan Tartaros'ta oturur. Her ikisini, ölüler ülkesinin tanrısı Hades konuk eder.

URANOS

1862'de Karl Heinrich Ulrich'in ilk kez kullanmış olduğu Uranismus, erkek homoseksüalitesinin çok özel bir şeklini oluşturmaktadır. Burada, iki homoseksüel erkek arasında gerçek bir cinsel ilişki sözkonusu değildir; aralarında cinsel olmayan bir homoseksüalite vardır: İkisi de –biri erkek diğeri kadın duyguları ile– birbirlerine âşık olmalarına rağmen, hiçbir zaman seksüel ilişkide bulunmak isteğini duymazlar.

Uranismus terimine adını veren Gök tanrısı Uranos, Yer tanrıçası Gaia ile evlenerek doğurduğu çocukları, bunların bir gün gelip de egemenliğine son vermemeleri için, doğar doğmaz Gaia'nın karnına gerisin geriye sokarmış. Ta ki, çocuklarından Kronos, anasının kendi eline tutuşturduğu tırpanla babasının testislerini koparıncaya kadar. Uranos'un kopan testislerinden akan kandan öç alma tanrıçaları Erinies, akan sperma'dan da Aphrodite yaratılmışlardır.

RASÛLÜLLÂH SALLALLÂHÜ ALEYHİ VE SELLEMİN KABRİ ÜZERİNDEN HAZIRLANAN KOMPLOLAR

Suudîler Peygamberimiz Sallallâhü Aleyhi Ve Sellemin Mezarını Neden Yıkamadılar?

Dünyanın 5 büyük şehir plancısından biri olarak ödül almış olan, değerli dostum OROL ATAMAN, Vehhabî Suudiler'in Mekke ve Medine"deki icraatını ı şöyle anlatıyor:

- "Bir şehir düşünelim, 20 yıl içerisinde geçmişine ait ne varsa imha edilsin. Tüm tarihi ve kültürü imara kurban gitsin. Yerine betonarme uydu kentler kurulsun."

- " Bu varsayım sadece bir felaket senaryosundan ibaret değil. İslam'ın en kutsal şehri Mekke 'de olan biten tam da bu. Çeyrek asır içerisinde Mekke'deki tarihi eserlerin %95'nde yıkım yapıldı. Tarihî değer taşıyan mekânlar, dinî yapılar, kadim mezarlıklar yok edildi. Türbeler dinamitlendi. Açılan sahalara gökdelenler, rezidanslar, ultra-modern yedi yıldızlı oteller, lüks markaların satıldığı alışveriş merkezleri inşa edildi. Mekke'nin tüm geçmişi İslam Medeniyetinin geleneksel estetik anlayışından koparılarak Brütalist, Post-Modernist mimarinin hâkim olduğu yapılarla donatıldı0 Buldozerler ve vinçler şehri yeniden dizayn etmede parsel parsel ilerlediler."

- "Bu hafriyat çalışmaları geçtiğimiz günlerde Mescid-i Haram'ın duvarlarına dayandı. Genişletme projeleri kapsamında Müslümanların kıblesi Kâbe'yi çevreleyen mescidin yıkımına başlandı. Kısım kısım devam eden yıkım

ile Emevî, Abbasî, Fatımî, Memlük ve Osmanlılar tarafından yapılan yüzlerce yıllık mekânlar tamamen ortadan kalkacak. Hazret-i Peygamber'in doğduğu ev ya çoktan yıkıldı, ya da gökdelen, rezidans, otel, alışveriş merkezi inşaatı için buldozerlerin gölgesinde bekliyor!."

- " Zira Suudî kraliyet ailesi, mensup olduğu katı Vehhabî inancı dolayısıyla bu yapıları dinî olarak "şirk" ve "putperestlik" addediyor. Bu inanç kıstaslarına göre pek çok dinî-tarihî yapı,êbide ve mezarlık "put" niteliğinde

kabul ediliyor. Dolayısıyla imha edilmelerinde bir beis görülmüyor."

- " Yani kısacası kentsel dönüşüm, genişletme, modernleşme söylemlerinin özünde, Vehhabî (Necdî) öğretinin ideolojik yaklaşımı yatıyor. Meselâ, Cennet-ü'l Muallâ mezarlığındaki Hz. Hatice türbesi... Türbe ve mezarlar

yıkılarak, yok edilerek kabirler düzlendi."

- " Yanlış okumadınız!.. Mekke'de tarih, kültür türbe, mescit hoş görülmüyor. İslâm'ın en kutsal yapısı Kâbe'nin, devasa alışveriş merkezleri, yedi yıldızlı lüks oteller, rezidanslar ve gökdelenler arasında âdeta "ufacık" kaldığını, kaybolduğunu görürsünüz. Brütalist, Post-Modernist mimarî anlayışın hızla hâkim olmaya başladığı şehir, İslâm Medeniyeti'nin geleneksel estetik anlayışından tamamen koparılmak üzere! İslâm'ın erken devirlerine ait tarihî mekânlar, hatıralar, sahabe kabirleri, türbeler parsel parsel dümdüz ediliyor! İlk dönemlerden 20. yüzyıl başlarına değin uzanan bir yelpazede, İslam devletlerinin Mekke'yi kuşatan tarihî izleri bir bir silindi, siliniyor. Ama Paris

Hilton, Gucci, Dior, Burberry, Hugo Boss gibi lüks markalar yeni mağazalar, Starbucks yeni şubeler açmakta hiç zorlanmıyor. "

- "İslâmiyetin “ihtilâfı” -muhtelifliği- “çoğulcuğu” rahmet olarak niteleyen telkinleri hilâfında Mekke’yi ziyaret eden müslümanlar, Suudi idolojinin “tekilci” dayatmalarıyla yüzleşiyor. Vehhabî (Necdî) öğretinin değer yargıları doğrultusunda ibadet ve inançlar üzerinde tahakküm kurulmaya çalışıyor. Sunnî müslümanların mukaddes addettiği, “yadigâr” olarak gördüğü ziyaret mekânları çoktan yıkıldı, kapatıldı ya da yasaklandı. Şiî müslümanlar, kutsal addetikleri zâtların türbelerinde dua etmek istediklerinde, bizzat devlet tarafından tahkir ediliyorlar. Herhangi bir müslüman, Sahâbenin kabri başında dua etmek istediğinde, derhal Suudî bir şurtanın (polisin) elindeki jobla üzerine yürüdüğünü görüyor ve “Yâ Hacı, şirk şirk!” müdahalesiyle karşılaşıyor. Suudların kendi inanç kıstaslarını temel alarak yaptıkları takvim düzenlemeleri, ibadet saatleri, mübarek gün ve gecelerin tarihlerine uymak mecburî tutuluyor. Kendilerinin dışındaki görüşlere hiçbir şekilde müsamaha tanınmıyor. Bunları da sıkıştıkları zaman

“Bizler de Ehl-i Sünnetiz (Selefîyiz) ve Hanbelî mezhebindeyiz” diyerek bu kisve altında meşrulaştırıyorlar. Halbuki

bu, manzara İbn-i Teymiyye’nin şâzz (marjinal) görüşlerinin Muhammed bin Abdilvehhâb ile yeni bir veche kazanmasından başka bir şey değil!"

Sevgili dostum, büyük mimar ve şehir planlamacı OROL ATAMAN şöyle devam ediyor:

- "Mekke'nin planlamasını Haziran 1982'de tahta çıkan Kral Fahd yaptırmıştı. Kral hemen o yıl içinde benim de bulunduğum planlama ekibini kurdu ve 1982-1985 yılları arasında bizim hazırladığımız Bölge Planı ve Kent Master Plan'ını da kendi iktidarda kaldığı 1980'li ve 1990'lı yıllar boyunca sadakatle uyguladı. Bizim hazırladığımız planların önemli bütün kararları, ufak tefek mevziî değişiklikler dışında, gerçekleşti."

- " Planın hedef yılı 2010 idi. Ama maalesef plan 2010'u göremedi. 2000 yılından sonra Kral Fahd ciddi biçimde rahatsızlandığı için ülkenin yönetimi büyük ölçüde Veliaht Prens Abdullah'ın eline geçti. Nitekim 2005 yılında da

Kral Fahd öldü ve Abdullah yerine Kral olarak geçti. Kral Abdullah kategorik olarak Osmanlı'yı ve Türkleri hiç sevmeyen bir insandı .İlk iş olarak 2002 yılında bizim planımızda korunması ve restorasyonu öngörülen Ecyad Kalesini yıktırıp, yerine 5 yıldızlı otel yaptırdı. Ecyad Kalesi, Kâbe'nin âsi kabilelerden ve bedevilerden savunmasına yardımcı olmak üzere Türkler tarafından yapılmış, I. Dünya Savaşı'nda Türk Garnizonu olarak kullanılmıştı. Kâbe'ye hâkim bir tepede 23 dönümlük arazi üzerine inşa edilen kale, Ocak 2002'de Suudî Arabistan hükümeti tarafından yerine otel yapılmak amacıyla yıkılmıştır. Ebrac el Beyt (Evin burcları) kuleleri adı verilen gökdelen oteller Fransız ACCOR grup tarafından işletilmektedir."
- "Daha sonra Kral, Mekke'de en değerli yer olan Kâbe ve 1 km.lik yakın çevresini (Design+Build+Operate)

formülüyle Saudi Bin Ladin Grubuna 49 yıllığına verdi. Suudî Arabistan'lı bu inşaat firması, yanına Pakistanlı bir müşavir firma da alarak, Kâbe'nin çevresini 100 katlı gökdelenler ile kuşatmayı öngören bir kentsel tasarım

projesi hazırladı. Bu Proje'ye hem İslâm dünyasından, hem de Batı dünyasından büyük tepkiler gelince, Proje'yi değerlendirmek üzere uluslararası bir jüri oluşturdular. Bu jüride Türkiye'den de meslektaşımız Prof Süha Özkan

da vardı. Jüri Proje'yi yerden yere vuran çok güzel bir eleştiri raporu hazırladı. Raporu aldılar bir rafa koydular.

Kral Abdullah ölmeden önce, Mekke'deki 500 yıllık Türk hâkimiyetinden geriye kalan Sultan Abdülaziz ve

II. Abdülhamid tarafından Kâbe'nin etrafında inşa edilen revaklar'ı da yıktırdı. Böylece Mekke'de Osmanlılar'ın

ve Türkler'in tüm izlerinin silinmesi işlemi, tamamlanmış oldu."

Değerli dostum OROL ATAMAN, 90 yıldır süren bu hır-gür, hengâme, yıkım ve tahribat arasında, Hazret-i MUHAMMED'in (sallallâhü aleyhi ve sellem) kabrinin nasıl dimdik ayakta kaldığını da anlatıyor. Ama onun hayret uyandıran hatırasına geçmeden, olayın evveliyatını nakledelim.

Can Ataklı Vatan gazetesinde anlatıyor:

- "1981 yılında ATATÜRK'ün 100. doğum yılı nedeniyle kapsamlı bir program hazırlanmış. Prof. Yalçıntaş o dönemde İlim Kurulu'nun başına getirilmiş. Amaç ATATÜRK'le ilgili çeşitli kaynaklardan arşiv araştırması yapmak ve "bilinmeyen ATATÜRK'ü" ortaya çıkarmakmış."

- "Yalçıntaş, yaşadıklarını, 'Dışişlerinde Münir Bey vardı. (Soyadını hatırlayamadı) İyi bir araştırmacı ve arşivciydi. Ona Dışişleri Bakanlığı arşivlerinin araştırılması görevi verilmişti,' diyerek anlatmaya başladı."

- "Sonra sürdürdü: 'Bir gün Münir Bey aradı. Çok ilginç bir belge bulduğunu, bunu getirip göstermesi gerektiğini söyledi. O sırada benim çalıştığım Başbakanlık binası ile Dışişleri binası aynı yerde. Hemen atlayıp geldi. Çok heyecanlıydı."

- "Prof. Yalçıntaş, Münir Bey'in gösterdiği belgeye baktığında çok şaşırdığını belirterek şöyle devam etti: 'Belge bir telgraf metniydi. Henüz yeni kurulan Suudî devletinin kralına gönderilmişti. Telgrafta 'Hazret-i MUHAMMED'in (SALLALLÂHÜ ALEYHİ VE SELLEM.) mezarının yıkılacağını derin üzüntü içinde öğrendim. Bu kutsal emanete asla dokunamazsınız. Bir tek taşının bile zarar gördüğünü duyarsam, orduyu aşağıya gönderirim' anlamına gelen cümleler vardı."

- "Yalçıntaş, burada Hazret-i MUHAMMED'in mezarı ile ilgili kısa bir detay anlattı. İngiliz işgali sırasında komutan

olan Medine Müdafii FAHRETTİN PAŞA'nın kabri terk etmemek için uzun süre Padişah fermanına bile direndiğini,

aç kaldıklarını, uzun süre çekirge yiyerek beslendiklerini, sonunda İngilizler'in hiçbir şekilde dokunmamaları kaydıyla Hazret-i MUHAMMED'in mezarını bırakmak zorunda kaldıklarını, ancak kutsal emanetleri de yanlarına aldıklarını söyledi."

- "Nevzat Yalçıntaş'ın anlattığına göre Münir Bey belgeyi önce bir üst âmirine götürüyor. Belge oradan daha yukarı taşınıyor. Sonunda Müsteşar'a. oradan da Bakan İlter Türkmen'e geliyor. Tabii Evren Başkanlığı'ndaki Milli Güvenlik Konseyi'nin de haberi oluyor."

- "Sorun şu: Bu belge ne yapılacak? Dönemin Atatürkçü komutanları ve onların emrindeki bürokrasi bu belgenin açıklanmasını istemiyor. Ancak belge de ortaya çıkmış bir kere. Sonunda o dönemde yazılan ve şimdi kitapçılarda

tek nüshası bile kalmayan bir ATATÜRK kitabının içine, hiçbir anons yapılmadan konuyor."

- "Kısacası konu âdeta kapatılıyor, sadece o tuğla gibi kalın kitabı sonuna kadar okuyanların dikkatini çekecek biçimde 'zevahiri kurtarmak' adına konuyor."

- "Peki, bu belge şimdi nerede?.. Kimin koruması altında?.. Bu da bilinmiyor. Bilinen tek şey, Atatürk'ün İslâm Âlemi'nin peygamberi Hazret-i MHAMMED'in (SALLALLÂHÜ ALEYHİ VE SELLEM.) mezarının ortadan kaldırılmasını önlemesi herkesten saklanıyor.

- "Nevzat Yalçıntaş'la sohbetimiz sırasında 'Bir gün Yaşar Nuri Öztürk Bey aradı. Benim bu anlattığımı duymuş, belgeye nasıl ulaşabileceğini sordu,' dedi. Ben de 'Yaşar Nuri Belgeyi bulmuş mu?' diye sorunca, 'Onu bilemiyorum, ama Yaşar Nuri galiba bir kitabına koymuş, ben okuyamadım' dedi. "

- "Bunun üzerine önceki gün Yaşar Nuri Öztürk'ü aradım. Öztürk, Yalçıntaş'ın anlattıklarını doğrulayarak, 'Ancak bunu henüz bir kitabıma koymadım. Araştırmayı aşağı yukarı tamamladım, GAZİ MUSTAFA KEMÂL ve İSLÂM isimli çok kapsamlı bir kitap hazırlıyorum, bunun bitmesi üç yılı alır. Konu bu kitapta yer alacak' dedi."

- "Milletvekili olduğu sırada bu belgeye ulaşmak için çok çalıştığını söyleyen Öztürk, 'Belge Dışişleri Bakanlığı arşivlerinde. Milletvekili sıfatımla bu arşivlerde çalışmak için bakan Ali Babacan'a başvurdum, ama bana izin vermedi' diye konuştu."

- "Öztürk'e 'Peki hocam, böyle bir belgenin açıklanmasını neden istemiyorlar?' diye sordum. Öztürk'ün cevabı çok ilginç oldu."

- "Şöyle dedi: 'ATATÜRK'ü din ve İslâm dışı göstermek isteyenler, elbette bu belgeden rahatsız olacaklardır. Bu nedenle dini siyasete âlet edenler, emperyalistlerle iş birliği bile yapabiliyor. Dincilerle İslâm'ı reddedenler bu

noktada birleşebiliyor.' "

Nevzat Yalçıntaş'ın açıklaması (vidyo) :

(http://www.dailymotion.com/video/xzsdsj_hz-muhammedin-mezari-ataturk-sayesinde-yikilmadi_shortfilms)

Kendisini sürekli "gazeteci" olarak tanıtan, ama her türlü tarîî konuya bilir bilmez burnunu sokmaktan kendini alamayan Murat Bardakçı, bu açıklamayı yalanlıyor, üstelik dayanamayıp askerî bir değerlendirme yapıyor:

- "ATATÜRK'ün 1930'larda Suudi Kralı İbn Suud'a 'Hazret-i MUHAMMED'in türbesini yıkmaya kalkarsan ordumu tepene gönderirim' diyen bir mektup yolladığı yolundaki balon İddiayı, bundan birkaç sene önce bir iktisat profesörü ortaya attı, Dışişleri Bakanlığı'nda hadisenin orijinal belgesini gördüğünü, ama kopyasını almasına izin verilmediğini söyledi. İbn Suud'un Peygamber'in mezarını yıkmayı düşünmesinin imkânsızlığını bir tarafa bırakın, Türk birliklerinin tâââ Mekke'ye kadar nasıl gidecekleri, İngiliz idaresindeki Irak ile Fransız mandası altındaki Suriye'den nasıl geçecekleri düşünülmeden, özellikle o dönem Türkiye'sinde din ile ilgili uygulamalar bile hatıra getirilmeden ortaya atılan bu tuhaf iddia da palavradan ibarettir. Üstelik, arşivlerde de bu konu hakkında tek bir belge yoktur!" 1.11.2012

(http://www.ensonhaber.com/hz-muhammedin-mezarinin-yikilmasini-ataturk-mu-onledi-2012-11-01.html)

Nevzat Yalçıntaş'ın yalan söylediği, palavra attığı, en azından yanlış bilgi verdiği iddiası, ilk açıklamasını yaptığında

telgrafın tarihini 1919 olarak vermesi, ve ATATÜRK adını kullanmasıdır. O tarihte ne Suud Kralı vardı, ne yıkılan mezarlar, ne de ATATÜRK adı vardı!..

İşte bu yanlış tarihe dayanarak yazılanlar:

“Hz. Muhammed’in mezarını yıkıp, yerini degiştirmek isteyen zamanın Suud kralına Atatürk’ün kendi el yazısı ve imzasıyla çektigi telgraf:

Not: Yazıya başlarken Kral'a sayın kelimesini kullanmıyor.."

"Suud kralının dikkatine !! Tarafımıza ulaşan haberlere göre ALLAH’ın sevgili ve özel kulu, elçisi, peygamber efendimiz Hazret-i MUHAMMED MUSTAFA’nın kabrini yıkıp yerini degiştirecekmişsin. O mezarın tek taşına dokunursan, Kurtuluş Savaşı’nı bırakır ordularımla aşağı inerim.’

26 Haziran 1919 MUSTAFA KEMAL ATATÜRK

(Cumhurbaşkanlığı Atatürk Özel Arşivi)”

"Sözde telgraf 'el yazısıyla' çekilmiş… Faks mı bu mübarek, el yazısıyla çekilebilsin? Telgraf sisteminde

mürekkepli kalem bir kağıt şerit üzerine nokta (.) veya çizgi (-) şeklinde şekiller çizer. Daha sonra ise Samuel

Morse ve yardımcısı Vail bu sistemi geliştirdiler. 'Nokta ve çizgilerden' oluşan bir kodlama sistemi ortaya

çıkardılar. Bu kodlama sistemi, daha sonra tüm dünyada kabul gören Mors alfabesiydi."

(http://belgelerlegercektarih.com/2012/08/06/hz-muhammedin-mezarini-yikilmaktan-ataturk-kurtardi-yalani/)

Ve aynı yazıyı hiç düşünmeden yayımlayan diğer siteler

Bu kişilerin hayatlarında hiç telgraf çekmediği anlaşılıyor... Siz metni kâğıda el yazısı veya daktilo ile yazardınız,

PTT'deki telgrafçı onu mors alfabesiyle çekerdi. Karşı postanedeki makine otomatik olarak mesajı bildiğimiz

yazıya çevirir ve şerit halinde çıkarırdı. Telgraf yazıcıya o yazı olarak ulaşırdı. O zamanlar herhalde telgrafçı mesajı elyazısıyla yazıyordu... Şimdilerde telgraf çekiliyor mu, bilmem.

Son olarak ATATÜRK düşmanı Kadir Mısıroğlu'nun "yalan" deyişini videoyu olarak verelim:

https://www.youtube.com/watch?v=wObLOBQtnWY

MEDİNE'DE. MESCİD-İ NEBEVİ' DE. (RAVZA-İ MUTAHHARA DA DENİR.) PEYGAMBERİMİZ BU YEŞİL KUBBENİN ALTINDA YATMAKTADIR.

Geldik gerçeğin ifadesine!.. Ortalıkta MUSTAFA KEMALâyarı kimse olmadığı için, Suudîler'in 2014 yılında Mescid-i Nebevî çevresini yeniden tanzim bahanesiyle Hazret-i MUHAMMED'in (SALLALLÂHÜ ALEYHİ VE SELLEM.) mezarını kaldırmaya bir kere daha kalkıştıklarını hatırlatıp, değerli dostum, dünyanın 5 büyük şehir planlamacısından biri olan OROL ATAMAN'ın anlattıklarını nakledeyim, telgraf-mektup var mı, yok mu, siz karar verin.

- "Ben, 1982-1985 yılları arasında Mekke Bölge Planı'nı ve Kent Master Planı'nı hazırlayan ekip içerisinde yer aldığımı söylemiştim. O zamanki Mekke Emiri olan Prens Majid Ibn Abdul Aziz planlama çalışmaları hakkında bilgi almak için sık sık ofisimizi ziyaret ederdi."

- "Yine böyle bir ziyarat sırasında Vehhabîler'in Suudi Arabistan'da bütün mezarları yerle bir ettikleri halde, Medine'deki Peygamberimizin kabrine neden dokunmadıklarını sordum. Suratıma şöyle pis pis bir süre baktıktan sonra, 'sizin MUSTAFA KEMÂL'iniz yüzünden!' dedi. Ve bana hikayesini anlattı."

- "Suud Ailesi Kral Abdul Aziz yönetiminde 1921-1926 arasında Ha'il

(<http://tr.wikipedia.org/w/index.php?title=Ha%27il&action=edit&redlink=1>) ,

Mekke (<http://tr.wikipedia.org/wiki/Mekke>) (<http://tr.wikipedia.org/wiki/Cidde>),

Cidde (<http://tr.wikipedia.org/wiki/Asir>) ve Asir'i ele geçirerek topraklarını genişletti ve 1926'da (<http://tr.wikipedia.org/wiki/Hicaz>) Hicaz kralı, 1932'de Suudi Arabistan kralı ilan edildi."

- " Hicaz Kralı ilan edilince, fethettikleri diğer bütün kentlerde olduğu gibi Hicaz'daki tüm mezarlıkları ve mezarları

da yok etmeyi planlamışlar!".

- "Bildiğiniz gibi, , Hazret-i MUHAMMED (SALLALLÂHÜ ALEYHİ VE SELLEM.) 571 yılında doğdu, 632 yılında vefat etti. ve Medine'de oturduğu evde toprağa verildi. Bu mezar bugün dünyanın en büyük camisi olan Mescid-i Nebevi'nin içindedir.. Mescid-i Nebevi,

Hazret-i MUHAMMED'in Mekke'den Medine'ye göç etmesinden sonra ilk namaz kıldığı yermiş. Hazret-i MUHAMMED, Medine'de oturduğu evin hemen yanına kentin ilk mescidini inşa ettirmiş. Bu mescit geçen yıllar içinde defalarca yenilenmiş. Bugün 600 bin kişinin aynı anda namaz kılabildiği Mescid-i Nebevi 19. asırda Sultan Abdulmecit'in yenilediği bir yapı ve korumasını çok uzun yıllar Osmanlı askeri yapmıştı."

- "Yine bildiğiniz gibi, Vehhabîler'de mezar âdeti yoktur. Bunu da "En iyi mezar, en çabuk kaybolan mezar" mealinde rivayet edilen bir hadise dayandırırlar. Ölüler herhangi bir yerde toprağa verilir. Üzerine belirleyici bir şey konmaz.

Bu nedenle sadece Hazreti MUHAMMED'in (SALLALLÂHÜ ALEYHİ VE SELLEM.) mezar yeri ile ilgili bilgi vardır. O'nun dışındaki İslâm büyüklerinin mezarlarının yeri bilinmez. Bir süre önce Hazret-i MUHAMMED'in annesine âit olduğu ileri sürülen bir mezar ortaya çıkarılmıştı. Ancak Suudî yönetimi bu mezarı da ortadan kaldırmış ve yerine otopark yapmıştır."

Halbuki Hazret-i MUHAMMED'in Medine ehlinin mezarlarına uğradığında, "Esselâmü aleyküm ya ehl-i kubur!" diye selam verdiğini bildiren bir hadis rivayeti vardır. Ayrıca "RABBİM'den anneme istiğfar talep etmek için izin istedim, vermedi. Kabrini ziyaret etmek için izin istedim, verdi," diye bir başka hadis ve "Ben sizi kabirleri ziyaretten men etmiştim. Artık onları ziyaret edebilirsiniz. Çünkü onlar size ÂHIRET'i hatırlatır," şeklinde bir başka hadis rivayeti vardır. En önemlisi ve yukarıdaki hadisleri destekleyen Tevbe Sûresi 84. âyet mealen "Münâfıklardan ölen birinin üzerine asla namaz kılma, onun kabri başında da durma" şeklindedir. Demek ki, o dönemde kâfirlerin de, münâfıkların da, müminlerin de mezarları, kabirleri varmış. Peygamberimiz de müminlerin kabri başında dururmuş!.. O yüzden ne Peygamber döneminde, ne dört Halife döneminde, ne de daha sonra kabirler yıkılmamış, mezarlıklar ortadan kaldırılmamıştır. Yanlış olan kabirlere bez bağlamak, mum yakmak, türbeleri put haline getirmek, onlardan medet ummaktır. Suudîler'in, Vehhabîler'in, Selefîler'in, Necdîer'in, IŞİD'in, El Kaide'nin yaptığı ne Kur'an'a, ne de sünnete uyar!

Devam edelim:

- "Mekke Emiri'nin bana anlattığına göre, rahmetli ATATÜRK'ün müdahalesi olmasa Suudîler, Mescid-i Nebevi'nin hemen dibindeki Hazret-i MUHAMMED'in mezarını da tamamen ortadan kaldıracaktı. Nitekim Hazret-i MUUHAMMED'le aynı yere defnedildikleri bilinen Sahabe'nin önde gelen isimlerinin mezar yerleri bugün dümdüzdür."

- "Ancak MUSTAFA KEMÂL 1926 yılında (Kasım ayı) Hicaz Kralı Abdul Aziz'e bir mektup göndererek, mealen,

"Hazret-i MUHAMMED'in (sallallâhü aleyhi ve sellem)mezarının yıkılacağını derin üzüntü içinde öğrendiğini, bu kutsal emanete asla dokunamayacaklarını, zira Peygamber'in sadece az sayıdaki Vehhabîler'in değil, dünyada sayıları yüz milyonlarla ifade edilebilen tüm

İslâm Âlemi'nin kutsal saydığı bir kişi olduğunu ve onun kabri ile ilgili bir karar almaya Vehhabî Kralı'nın yetkili olmadığını, bu yetkinin tüm İİslâm ülkelerine ait olduğunu açıklamakta ve kesinlikle böyle bir eylemden uzak durmasını, aksi takdirde kendisine karşı tedbir alacağını' açıklamaktaymış."

– " Ben Mekke Emiri'nden bu mektubun nerede olduğunu ve görüp göremeyeceğimi sordum. Bana o zaman bu mektubun Medine'de Mescid-i Nebevi Müzesi'nde bulunduğunu ve görmek istiyorsam bana vereceği bir mektupla gidip görebileceğimi söyledi. Ben de kendisinden aldığım bu mektupla, daha sonra Medine'yi ziyaretimde müzeye gidip, yetkililerin mektubu okuduktan sonra gösterdikleri belgeyi KENDİ GÖZLERİMLE gördüm."

– " Fotoğraf çekmeme izin vermediler. Mektup Arapça harflerle yazılmıştı. Okuma şansım yoktu, Bana satır satır yapılan tercümesini mealen yukarıda aktardım."
– "Tabii Suudîler bu mektuba bizim baktığımız gözle bakmıyorlar. Biz buna bir övünç kaynağı olarak bakarken, onlar buna 7 düveli dize getirmiş korkunç bir komutanın bir tehdit mektubu gözüyle bakıyorlar ve o türbeyi NEDEN yıkamadıklarını açıklayan bir belge olarak görüyorlar. Çünkü bütün türbeleri ve mezarları yıkmışken, bir tek onun kalmış olmasını başka türlü açıklayamıyorlar."

OROL ATAMAN (http://www.adanahabermerkezi.com/guncel/mimar-sinan-aniliyor-h4649.html)

Tekrar etmek gerekirse, bütün İslâm Âlemi, yüce peygamberimiz Hazret-i MUHAMMED'in kabrinin bugün duruyor olmasını, önce ALLAH'ın inayetine, sonra rahmetli MUSTAFA KEMÂL ATATÜRK'ün bu mektubuna borçlu!

Telgraf-mektup asla yalan değil! İsteyen, dileyen, eğer Suudî prenslerden birinden izin mektubu alabilecek kadar etkili biri ise, Mescid-i Nebevî Müzesi'ne gidip görebilir!

Yaşar Atakam - 26.6.2015

atakam@gmail.com

http://www.angelfire.com/mn/atakam/ndex/

GÖLGE OYUNUNDA TEVHİD DERSLERİ

Kukla ve gölge oyununa İslâm'da özellikle tasavvuf açısından yaklaşımlar da pek çoktur. Aslında bunların çoğu kukla için olmasına karşın incelemeciler bunu daha çok gölge oyunu sanmışlardır. İslâm'a ayrılan alt bölümde bu konuya yeniden döneceğiz, burada bir iki örnek vermekle yetinelim.

İlk Menzel'in gösterdiği gibi, İran şairi Asadî'nin oğlu Asadî 1066'da tamamladığı ***Gerşasbname*** adlı destanda Eflâtun gibi kukla ile evren arasında bir koşutluk kurmaktadır. Burada dünya bir sihirbaz sanatçısının oyunlarına benzetilir. Bu sihirbaz perdede görüntüleri göstermesini bilir. Gök kubbedeki gibi kimi siyah kimi sarı iki perdede görüntüler durumunda her türlü canlıyı gösterir."

İran'da kuklanın varlığı üzerine en eski belge El-Gazzalî'nin (ölümü 1111) İhyâ-ül-Ulûm'ud Din dur. Burada Gazzalî nasıl gecenin karanlığında kuklacı iplerini çektiği bezden yapılmış kuklaları oynatıyorsa insanoğlunun hareketleri de bir üst evrenden öyle yönetilir, diyor. Gazzalî eserini Arapça yazmış olmakla birlikte İranlıydı, ömrünün çoğunu İran'da geçirmişti. Gerçi bu benzetişi Yunan yazarlarından almış olabilirse de aşağıda göreceğimiz gibi İranda gece oynatılan hayme-i şebbazî adlı ipli kuklayı tanıtıyor.'

Feridüddin Attar'ın (ölümü 1220 veya 1229) ***Üştürname*** adlı mesnevisinde de, kukladan mı, gölge oyunundan mı söz ettiği açıkça belli olmayan, tartışmalı, bir parça. vardır. İlkin Prof. Jacob'un değindiği, sonra aslını ve çevirisini yayınlayan **Profesör Siyavuşgil**, burada sözü geçen oyunun gölge oyunu olduğunu ileri sürmüştür. [Sabri Esat Siyavuşgil, Karagöz. Psiko-sosyolojik bir deneme, (İstanbul), 1941, ss. 27-28; Aslında Üştürname üzerine ilk bilgiyi çeken Jacob olmuştur.]

İslâm Ansiklopedisi'nin Türkçe baskısında da bu görüşü benimseyen Profesör Ritter daha sonra aynı ansiklopedinin İngilizce baskısında bunun bir bir kukla oyunu olduğunu ileri sürmüştür. Zaten bununla ilgili bölüm okununca bunun bir kukla olduğu açık seçik ortadadır. Bu parçaya göre usta, bir bilge bir kukla oyuncusu Türk asıllıydı. Nakkaşlıkta üstüne yoktu, nereye gitse orada sanatını gösterirdi. Tuhaf renklerde görüntüler yapar, bunları kendi başına oynatırdı. Her yaptığı kuklayı zamanla bozar, yenisini yapardı. Her kuklayı alacalı renklerde ve her birini değişik yapardı. Oyunu için yedi perde yapmış, her bir perde renkler ve resimlerle bezenmişti.

Ritter'e göre **İran tasavvufî şiirinde zalimlik ve kâfirlik Tanrı'nın niteliklerindendi.** Türkler de böyle görüldüğü için burada **Türk bir Tanrı simgesi** olmuş oluyor. Yedi perde yedi iklim veya yedi göktür. Kukla oyuncusunun yedi perdesi ve yedi yardımcısı vardır. Kuklacı kendi yarattığı kuklaları kırar, perdeyi yırtar, yardımcılarını da gizini öğrenmemeleri için dört bir yana gönderir. Bu tıpkı Tanrı'nın yaratıklarına son vermesi gibidir. Tanrı'yı boşuna arayan

mürid sıra ile yedi perdenin önüne geçer. Eserin aslında kuklacı için perdedarî, görüntüler için suret sözcükleri kullanılmıştır. Kukla yoluyla bu türlü benzetişler yapmış başka Iran şairleri vardır, örneğin Nizamî (1141-1203) Mahzen-ül-esrâr adlı eserinde insanoğlunu bir perde gerisinde kuklacının (lu'betbâz) yönettiği kuklalara benzetiyor.

Bu açıklamalardan sonra özellikle nasıl Karagözcün tasavvufî bir yanı varsa, kuklanın da böyle bir tasavvufî anlamı olduğunu göstermek için ***Hüseyin Vâiz Kâşifi***'nin (ölümü 1504) Fütüvveinâme-i Sultanî adlı eserinden kukla ile ilgili bölümü alalım.

Buna göre kukla oynatanlara lu'betbâzan denmektedir, dervişler bunlar üzerine çeşitli yorumlar yapmışlar, birçok gerçekleri anlatmışlardır. Bunun tasavvufî anlamını belirttikten sonra bir kimse ***" bir gün kukla oynatanların meclisindeydim"*** diyor. **Bir çadırın altında bir adam oturmuştu, ellerinde iki insan yüzü vardı. Bir yüze erkek sesiyle soruyor, ikinci yüze de kadın sesiyle cevap veriyordu.** Her iki ses de birbirleriyle tamamen ayırdedilecek biçimde konuşuyordu. Bu konuşma kimi kavgaya dönüyor, sonra yeniden barışıyorlardı. **Bunca konuşma çadırın için de saklı olan tek adamın ağzından çıkmaktadır.** Benim şaşkınlığımı gören bilge bir kişi bana dedi ki :

" Sen bunun ciddiyetten uzak bir oyun olduğunu sanma. Bütün bu oyunların arkasında bir gerçek yatıyor."

İşte buradan anlaşılıyor ki, kuklalar hareketlerimizin tıpkısıdır. Bu tevhid'in birinci aşamasıdır ki buna hareketlerin görünmesi, belirmesi derler. **Dervişe bir gerçek belli olur ki Tanrı'nın izni olmadan hiçbir hareket taklit edilemez.** Hareketlerin bir anlamı vardır. Dış evren bir oyuncağa benzer, bu oyuncağın hareketi büyük bir us- tanın elindedir. Hayyam'm bir rübaisi

" Biz Tanrı'nın elinde oyuncak kuklalarız.

Bu bir gerçektir, mecaz değildir.

Bir gün birkaç kişi geldik, rollerimizi oynadık,

gene birer birer yokluk dünyasına döndük"

der. Bu da gösteri- yor ki sessiz, kımıltısız, ruhsız varlıklar ki dilleri yoktur, yaptıkları hareketler karşısında insan konuşan ve hare- ket eden yalnız onlardır sanıyor. Oysa hareket ettiren ve konuşan başkasıdır. Mevlâna'nın bir şiiri de bunu gösterir :

" O ustalıkta bir ateştir, bense bir putum, ben onun yaptığı şey olurum ancak.

Eğer beni şarap testisi yaparsa testi olurum, eğer beni hançer yaparsa hançer olurum,

eğer beni ırmak yaparsa su veririm, eğer beni ateş yaparsa yakarım."

Kukla oynatmak için çadır ve pişbend [= önlük] gereklidir. Çadırla gündüz, pişbend'le gece oynanır . Pişbend bir sandığa derler ki onun önünde hayalî bir oyun oynanır. Gündüzleri el

hareketleriyle oynanır, geceleri de iple. Eğer çadır neye yarar diye sorarlarsa, o zaman diyeceksiniz ki **" o her defasında başka bir kukla olan aynı insana benzer."**

Pişbend neye işarettir diye sorarlarsa :

" Bu da insanın kalbine benzer ki bütün acaip ve tuhaf şeylerin saklı olduğu bir sandıktır.

Her zaman değişen istekleri anlatır. Onun için ona kalb derler ki bu da değişik hareketleri anlatıyorsa,

Tanrı da kalb gibi yaşamın sandığını harekete geçiriyor.

Tanrı'nın gücü olmazsa, kalb hareke te geçemez."

Bu kukla oyununun anlatılışında ipli kuklanın gece oynatıldığını, oynatmak için bir çadır bulunduğunu, oyunun tasavvufî anlamını buluyoruz. Burada ilginç olan pişbend deyimidir. Aslında önlük, perdelik anlamına gelen bu deyim metinde sandık anlamına gelmektedir. Attar'ın Üştümamesi'nde de kuklacının kuklaları sandığa attığı söylenmektedir.

Nitekim İbn-ül Arabi'de XIII. yüzyılda bu oyunlarda bir öğrenek yanı bulmuştur. Perde arkasında oynayanlar yapıntı belirtilerdir, bu onların gerçek biçimleri değildir. Seyirci gerçek olmayan bu görüntülerin ardında Tanrısal gerçeği seyre dalar, aynı zamanda tıpkı bu görüntüleri oynatan hayalci gibi Tanrı'nın da insanları böyle yönettiğini kavramış olur.

Nitekim tasavvuf da gölge oyununda kendi görüşlerini açıklamak için bir dayanak bulmuştur, örneğin XII. yüzyıldan **Ömer Ibn-ül Fârız Ta'iyet-el-Kübrâ** adlı eserinde insan ruhunu, görüntüleri perde arkasında oynatan hayalciye, perdedeki görüntüleri ise bedene benzetmiştir. Perde kalkınca ger- çek olarak yalnız oynatan kalacaktır, böylece ruh ile Tanrının bir olduğu meydana çıkacaktır.

Ebussuud fetvaları içinde ikisi gölge oyunun bu öğrenek yanı vurgulamaktadır. Bunlardan birisi şöyledir :

"Mesele :

Hayal-i zili için ba'zı ehl-i basiret

" Raeytu hayâl al-zıllı ekbera ibratın

Limen huva fi ilmil-hakikatı râkî

Şuhûsun ve eşbâhun temerru ve tankadi

Vetefna serian vel-muharriku bakî"

demiştir. Hem " mahall-i ibrettir"

deyu buyurduğu vâkî midir?

El-cevab : **Vâki'dir, erbâb-ı besâir-i selîmeye ibret-i acibedir."**

Bir başka Ebussuud fetvası ise şöyledir :

" ***Mesele :*** **Bir gece bir meclisde hayal-i zili oyunu getürilüp imam ve hatib kimesneler seyr eyleseler azle müstehak olurlar mı?**

El-cevab : Eğer ibret içün nazar idüb ehl-i ibret fikri ile tefekkür itdilerse olmazlar."

İlerde göreceğiz Karagöz'deki perde gazellerinin her birinde bu türlü simgesel yorumlar yapıldığı gibi, ayrıca gölge oyununun bu öğrenek ve eğitimsel işlevi üzerinde durulmaktadır. Asya gölge oyununda da gerek şairler, gerek gölge oynatıcıları bu türlü simgesel anıştırmalar, orunlamalarda bulunmuşlardır. Söz gelimi Cava'da şairler voayanğ*ı şiirsel anıştırmalarda kullanmışlardır. Bunlardan birisi :

" gerçi gölgeler gerçekmiş gibi görünürse de, insanların duygusal itkilere susamışlığı gibisinden birer kuruntu, birer sanrıdır." diyor.

Thailand'ın Nang Yai temsilinde bizim perde gazeli- ne işlem bakımından benzeyen dizeler okunur. Bunlar üç kümedir. Birincisi Krala, ve oyunun kahramanı Rama'ya saygıdır, ayrıca inek derisinden nasıl bir nang tasviri yapıldığını anlatır. İkinci kümede risfti'den (çilekeş) başarı istenir, Budha'nın erdemleri sayılır, bizim Şeyh Küşteri gibi gölge oyununun kurucusu olduğuna inanılan kral Anidrud'a, ormanların, akar suların ve dağların ruhlarına ve gölge oyunu ustasına saygıda bulunulur ve oynanacak Ramakien oyunu üzerine bilgi verilir. Üçüncü kümenin bizim perde gazeline benzer yönleri vardır :

" Seyirciler izdüşümünü görsün diye

İnek derisi tasvirler böyle sergilenir.

Eskilerin uğur getirir dedikleri bu tasvirler

Bir yüzükteki taşlar gibi seçkin ve güzeldir.

Ustanın söylediği bir giziYaşlılar bize iletir,

Hükümdarın lütfü ile

Yenenleri utançtan korur.

Yenilirsen, yenilgiyi kabul et,

Yenersen, bize de öğret.

Ateşi hızlandır, çabuk,

Meşale ustam."

Çin gölge oyunu temsilinde söylenen dizelerle bunların öğrenek gücünün çok yalın, azla çoğun verilebildiği belirtilmektedir. Bu da stilize anlayışın gücünü göstermektedir. Söz gelimi şu iki dizede olduğu gibi :

“ İki, üç kişi bin kişilik bir ordu gücündedir

Bir kaç basamak yüzlerce tepe ve ırmak aşmaya eşittir.”

Şu dizilerde de sanatçının iki boyutlu bir düzlemde gücünü göstermektedir :

“ Bir parça sığır derisi sevinir, öfkelenir, güler ya da sövüp sayabilir,

Bir çehre, bağlılığı, hainliği, bilgeliği ya da çılgınlığı gösterebilir.”

Bir de gölge oyununun başlangıcında anlatı ve öğ- retide resim gösterme geleneği vardır. Coomaraswamy, Cava’daki Wayang Beher'in Hindistan’daki gölge oyunu chayanataka'dan çıktığını ileri sürmüştür. Aslında Wayang Beher bir anlatıyı bir tomardaki resimleri göstererek açımlama sanatıdır. Wayang Beher hiç bir zaman Cava’daki Wayang Purwa gibi yaygın olmamıştır. Ancak ilerde Çin’e ayrılan bölümde göreceğiz, gölge oyunu dramatik biçimine kavuşmadan önce gerek Budhacılar öğretilerinde, gerek hikâye anlatanlar resim gösteriyorlardı. Bu aslında Uygur Türklerinde de vardı :

Budha’nın yaşamında oluntular, öğretici söylenceler, hikâyeler, kutsal kitaplardan ezgiler, müzik eşliği ve bununla ilgili resim- lerle gösteriliyordu. Bunlar hem Sanskrit hem de Çin gösterilerine içerik bakımından benzemektedir. Nitekim Maitreyasamit*yi yayınlayan Annemarie von Gabain, Ye ni Ay şöleninde bu metinlerin okunuşuna körünç dendiğini, bunun ya bir göstermelik ya da pantomim temsili olabileceğini ileri sürmektedir.

Gene bu öğrenek değeriyle ilintili olarak Asya gölge oyununda ikicilik [dualisme] de çok belirgindir. Söz gelişimi Güney Doğu Asya gölge oyununda en önemli kay- naklardan biri Mahdbharata*dır. Wayang'ta bu simgesel ikincilik Pandawa’larla Kurawa’ların çatışmasında görülür. Bu da evrenin tüm eylemini verir, iyi ile kötü, aydın- lıkla karanlık, gençlilikle yaşlılık karşıt olmakla birlikte birbirleriyle tamamlanır, sonuçta hepsi bütünü oluşturur.

Sh::26-33

Karagöz’ün de zelinde oyunun bir öğrenek yeri olduğu felsefî ve tasavvuf anlamı, kurucusunun Şeyh Küşteri olduğu belirtilmektedir. Ayrıca teknik bilgi de buluruz : örneğin **“ on iki bend ile bağlı” , “ on iki tîr ile bağlı”** deyimleri birer Bektaşî simgesi olabileceği bir yana ayrıca eski Karagöz perdesinde ayna denilen beyaz kesimin çerçeveye dikilmeyip on iki

ilik düğme ile tutturulduğunu belirttiği gibi, " çar gûşe hayme" ve " çadır" deyiminin de kukla için olduğu kadar Karagöz'ün perdesi için de kullanıldığını göstermektedir.

Sh:120

Gene Gelibolulu Âli, aşağıdaki satırlarda görüleceği gibi, hayal oyununu hayal–ı zili'dan ayırdığı gibi, bunun tasavvufî anlamını da gene ayrıca belirtmekten geri kalmıyor :

"Ve zıll-ı hayâl oynadan, taklid-i takrirde arz-ı iktidâr iden yani ki verâ-el-hicâbda yalnız söy- leyen kendüsi iken eşhâs-ı mütenevviayı zuhûra getürüb söyleden ustâd-ı mahirlerdir. Yani ki şeyh Şüşterî hazretleri vahdet-i vücud sırrını hicâb-ı şuhûd verâsmdan gösterdiği gibi bu eş- hâsın nezâyiri suver-i muhtelifeden izhâr eyleyüb mukallid-i bedâyi' mezâhirleridir."

Sh:262

VAHDET FELSEFESİ

Semai "bitin-ce Hacivat **"Off,.. hay Hak!"** diyerek perde gazeline başlar, Mukaddime bölümünün önemli bir Öğesi Hacivat'ın söylediği perde gazelidir.

Perde gazellerinde Karagöz oyununun bir Öğrenek yeri olduğu, felsefî ve tasavvufı anlamı, Kurucusunun Şeyh Küşterî olduğu belirtilmektedir. Ayrıca, teknik bilgi de buluruz. Padişaha övgü ve yakarıştan başka perde gazellerinde genellikle şu düşüncelere yer verilir : Per- dedeki güzellikler Tanrının yarattığı biçimlerin simgesidir. Perde Tanrısal güzelliğin, Tanrı gücünün, Tanrısal gerçeğin görünmesini sağlar. Dünyanın yaratılışının başlangıcını gösterir, evrenin varlığının ne olduğu anlaşılır. **Her kımıltı Tanrıdandır.**

Gördüğümüz perdedir ama amaç onun arkasındaki gerçeklerdir. Oynayanın kim, oynatanın kim olduğunu ayırt edemeyenler için perde boş bir yerdir. Eskiden neler olmuş onu gösterir, öz ile surete bakmalı, Tanrısal birliğin gizi o zaman açılır. Şeyh Küşteri bu perdeyi dünyaya benzeterek kurmuştur. Perde dostlara karşıdır, gülenlere güller gibi açılır. Mum yanınca gönüller aydınlanır, olgun kişi onun dış görünüşünden çok iç görünüşünü sezinler. Görünen resme aldanmayıp onu çizen ressama bakmalı. Seyirde eğlence arayanlara neşe, gerçeği görmek isteyenler için öğrenektir. Mum sönünce kişiler yok olur, dünyanın sürekli olmadığı, geçiciliği ve ölümlülüğü anlaşılır, çokluk perdesi ortadan kalkınca birlik, tek varlık Tanrı kalır. Bu perde tarikata girmemişler için bir suretin resmidir, tarikattan olanlar, bilgi sahipleri, gönül adamları için tanrısal gerçeğin kendisidir. Mum hakikat güneşinin ışığıdır. Gök direksiz bir çadır oldu, perdede suret gösterdi. Bu mum gölgesi Padişahın koruyuculuğunu göstermek içindir.

Bundan sonra Hacivat secili (uyaklı nesir) bir anlatımla yakarır :

Huzur-i hazıran/cemiyet-i irfan/vakt-i sefâ-yı yâranî/Lâindir, dinsizdir, münafıktır, biedeb-dir şeytanî/Şeytana lânet/Rahmânın birliğine hamd-i bîgaayet!

Ol cenâb-ı rab-ül-enâm/şevketlû, kudretlû, ke- mâl-i mahâbetlû Padişahımız Efendimiz Hazretleri ilâ Yevmilkıyam/erîkepîra-yı ihtişam/ buyursun!

Ve bir beyit okur. Bu beyitin çoklukla Hafız'dan, Ziya Paşa'ınn Terkibibendinden, Fuzulî, Nedim, Nefi divanlarından alındığı görülür. Bundan sonra, aşağıdaki satırlarda görüleceği gibi, kendine kafa dengi bir arkadaş, arar, bu arkadaşta istediği özellikleri sayar :

Efendim! Demem o demek değil!

Bu bendenize, bu hakîr duacınıza eli yüzü yunmuş, elfâzı düzgün, sözü sohbeti tatlı bir fasîh-ül-lisan yâr-i vefâ-şiâr olsa, geliverse şu mey- dân-ı pür-sefâya, Arabî bilse, Fârisî bilse, bir az fenn-i şiir ü musikîye âşinâ olsa, o söylese bendeniz dinlese, bendeniz söylesem o dinlese, oturan zevkperverân-ı kiram da sefâyâb olsa! Diyelim : Bu gece işimizi Mevlâm rasgetire! Yâr, bana bir eğlence, aman bana bir eğlence! Yâr, bana bir eğlence!

s:273-275

> ***Karagözün kendine bir dokunulmazlık sağlayan, oyunun öğrenek değerini ve tasavvuf anlamını belirleyen perde gazeliyle, oyunun aslında çoğu kez tasavvufla hiç bir ilişkisi olmayan oyunun tümünü koruyabilmiş, ona bir dokunulmazlık sağlayabilmişlerdir.***

s.86

PERDE GAZELLERİ

Şem-i bahtım yanmadan şulelenir perdemiz

Erbab-ı dikkat olana cilvelenir perdemiz

Perdeyi kaldır gözden hisse al sen bu sözden

Perdeyi sanma bizden kemâlattır perdemiz

Bu dünya zıll-i hayaldir bilmeyene bilmek muhal

Eyleme hiç kıl ü kaal göz önünde perdemiz

Çıkıp puş perdeden ben Hacı Evhad köleniz

Gelse ol çeşm-i siyahım handelenür perdemiz

Bezz'i yaranda bu bir zıll-ı hayale perdedir

Mucidinden bergüzardır ehl-i hale perdedir

Nice fehm eyler münevver perdeyi cahil olan

Dikkat eyle [ile] hal-i dünyayı misale perdedir

Sanat-ı Şeyh Küşteriyi kıl tefekkürle nazar

Lüb ı gah-ı alem-i ashabı kemale perdedir

Kâinatın rü 'y e ti âmalara kabil değil

Bu cihan ehl-i menazırı zılale perdedir

Sen de dikkatle bu şeb seyr eyle ey H ü s n i hayal

Kıssa-i ahvali maziyi misale perdedir.

Sanma ey dil (tehiy) ehli kemaldir perdemiz

Madengah-ı hakıkatta masaldır perdemiz

Sine-i mevzûn ile tasvirini seyrettirir

Meclisi safayab-ı ehl ile maaldir perdemiz

Kande varsa köşe-i uzlet nişin olmak diler

Hemdem-i erbab-ı irfana safadır perdemiz

Oniki bende bağlu perdenin çar köşesi

Alemi nakş eylemiş seyre sezadır perdemiz

Hemdem-i meclis Hacı Evhad ile Çeşmi siyah

Eyledi güftar ile zıll-ı hayaldir perdemiz.

***

Hayal-i zil yapılmıştır cihanda şekli hikmetle

Bu dünyanın misalidir bakılsa aynı ibretle

Safalı mürgdadır bir oyundu resmi suretle

Kavale temsili firkattir usuli nay u dümteke

Hele çeşmisiyah Hacı Evhadla mânada

Misali lü'be temsil eder bir tarzı hamiyetle

Demim haymede tuğyan eden bir arifi kâmildir

Hele bir seyr-i dikkat et çeşmi basiretle

Hayali bendeniz vasfeyledim dinle bu ahkârdan. ı

Huzur-ı haziran, cemiyet-i irfan yani şu bezm-i safay-ı ahzanda işbu lubiyyata bil-ibtida :

Döndükçe çarhın parlak hilali,

Durdukça eflake layetenahi,

Sultan Reşadı ulvi hısali,

Tahtında daim eyle ilahi,

Kılsın münevver mihri kemali

Garbı, cenubu, şarkı, şimali.

manzume-i duasıyla tezyin-i zeban-ı müsabekat eylerim.

Gel meclis-i irfana âdab ile, erkân ile söyleş, şu beyti güzin müeddasınca şu mepdan-ı müşa'şaaya her hali latif, etvarı zarif, musahabeti tatlı bir yar-ı vefaşiar, bir refik-i gamküsar gelse, o söylese bendeniz dinlesem, bendeniz söylesem teşrif edenler dahi safalansa, diyelim iş ne imiş, mevlam ona agâh.

Hazreti Sultan Reşad adili danişverin

Pertevi ikbali itsün kâinatı müstenir

284 Yazılar

Mütezallil-i zıll-ı lütfi olsun alem-i afıtab

Perde ebr içre saçtıkça fürug dilpezir.

Kaynak: Metin AND, Dünyada ve Bizde Gölge Oyunu, İŞ BANKASI YAYINLARI– Ankara — 1977

DÜŞÜNCENİN MEVZUSU VE MAKSADI OLARAK İNSAN KONEVÎ, FENARİ VE HEİDEGGER'DE VARLIK MESELESİ

Hzl:Prof. Dr. Tahsin GÖRGÜN

GİRİŞ

İnsan, Grek düşünürleri ile başlatılan felsefe tarihinde olduğu kadar İslam düşüncesinde de, düşüncenin hareket noktası olduğu gibi mevzu olarak da ulaştığı nihai noktadır. Batı Felsefesi yirminci yüzyılda özellikle Almanya'da "felsefî antropoloji" ismiyle insanı temel mevzusu olarak keşfetme aşamasına geldikten hemen sonra, araya ikinci Dünya Harbi'nin girmesi ile birlikte bu mevzuyu yitirmişe benzemektedir. II. Dünya Savaşı'nın siyasi neticelerinin de doğrudan tesiri ile Anglo-Saxon geleneğinin yeni adı hâline gelen "analitik" tavrın neredeyse yegâne "yol" haline geldiği Batı felsefesi zihin, dil ve bilim üzerinden bu irtibatı muhafaza etmeye çalışmıştır. Hemen hemen aynı dönemlerde Anglo-Saxon dünyasının sosyal antropolijisi ve Frankofon dünyanın etnoloji ve sosyolojisi, empirik ağırlıkla olmakla birlikte yine de farklı seviyelerden insanı temel mevzu olarak ele almaya yönelmiştir. Bugün insan ile ilgili araştırmalar muhtelif seviyelerde muhtelif şekillerde devam etmekte ise de, metafiziğin maksadı ve mevzusu olarak insanın, epeyce ilgi dışına itildiğini söyleyebiliriz.

Her şeye rağmen insan hakkında araştırmaların devam etmekte olduğu ve yapılan faaliyetlerin de nihâî olarak insanın imkanını/kendinde taşıdığı imkânları şu veya bu formda açığa çıkardığı, en azından böyle takdim edildiği için, dolaylı olarak insanın çeşitli cihetlerden araştırma mevzusu olmaya devam ettiği söylenebilir. Sanat ve edebiyat alanındaki bütün çalışmalar kadar sosyal bilimler alanındaki "empirik" araştırmalar da nihâî olarak insanı yapıp ettikleri üzerinden tanıma/tanımlama gayreti olarak görülebilir. Bu demektir ki insan hakkında araştırma/düşünce muhtelif seviyelerde gerçekleşmiştir/ gerçekleşmektedir. Sanat, felsefe ve ilimler, bu muhtelif seviyelerin isimleridir. Bu seviyeler insanın kendi kendisi hakkındaki şuurlanma sürecinin hem alameti, hem de neticesi olarak kabul edilebilir. Bu süreç sürekli daha üst bir süreç tarafından takip edilerek, üst bir söylemde terkip edilmiştir. Bu terkip faaliyeti ana hatları ile iki şekilde tahakkuk etmektedir: tahlil öncesi gerçekleştirenlerle (nazari tasavvuf ve Heidegger gibi) tahlil yoluyla gerçekleştirenler hep olageldiği gibi **(Cihet-ı Vahde geleneği ile Unified Science, Einheitswissenschaft gibi),** günümüzde de devam etmektedir.

"İlk bakışta" herhangi bir alakası olmayan Heidegger ile nazarî tasavvufun "ikinci bakışta" muhtelif cihetlerden bazı benzerliklerinin bulunduğu da farkedilebilir. Ancak bu "ikinci bakışta" farkedilen benzerlikler "üçüncü bir bakışta" kaybolmaktadır. Biz burada ikinci bakışta farkedilen bazı benzerlikleri kısaca işaret ettikten sonra, yine bu seviyede kalarak, bu benzerlikler ile ilgili bazı değerlendirmelerde bulunacağız. **Burada kısaca nazari tasavvufun varlık meselesini ele alırken kullandığı temel terimin 'insan-ı Kâmil' iken, Heidegger'in teriminin 'Dasein' olduğunu hatırlatarak, bu ikinci bakış ile neyi kastettiğimizi de işaret edebiliriz.**

Kısaca ifade etmek gerekirse bu tebliğde varlık meselesinin muhtelif mertebelerde nasıl kavranarak dile getirildiği, bu meseleyi en üst seviyeden ve derinlikli olarak müzakere eden üç büyük düşünürün düşüncesi dikkate alınarak bazı hususlara dikkat çekilecektir. Burada sistematik bir tahlilden daha çok varlık meselesi ile bazı meseleler dile getirilecektir.

1. Varlık Meselesi, insanın karşı karşıya kaldığı en çetin meseledir. Meselenin çetin olması, bir taraftan çok belirgin olmasından kaynaklanmaktadır. Her insan "var" ile "yok" sözlerinin manasını bilir ve dolayısı ile varlık meselesinin ilgili olduğu alan herkes tarafından bilinen, dolayısı ile kendiliğinden belli olduğu, kendi kendini izhar ettiği için, zorluk, "herkesin bildiği" hakkında konuşmanın zorluğudur. Varlık zahirdir; ondan daha zâhir olan başka bir şey bulunmadığı, bulunanın da yine varlık olacağı dikkate alındığında, varlığı bilmenin yolunun yine varlık olduğu ortaya çıkacağı için, varlığın kendisinden daha zahir bir bilme yolu/vasıtası bulunmamaktadır. Diğer taraftan meseleyi varlığın mahiyetini, yani "var ne ise onu o kılanı" ve "onu var olmayandan neyin tefrik ettiği"ni sorduğumuzda, karşımıza yep yeni bir soru çıkmaktadır: Bu soru kısaca "varlığın manası" hakkındaki sorudur. Varlığın manası hakkındaki soru, mevcudu sırf mevcudiyetini aşan daha üst bir nazarla ele almak demek olmaktadır ki, "mana hakkındaki soru"nun hususiyeti de burada ortaya çıkmaktadır: Varlığın manası, varlığı a şan daha üst bir çerçeveyi gerektirmektedir. Sadece "varlık vardır" demek, varlığın manası ile ilgili soruyu sormamaktır. Varlığın manası ile ilgili soruyu sormamak ve olanı neyse o olarak kabullenmek mümkün olmakla birlikte, en iyi ihtimalle "insan dışı" veya "insan üstü" bir tavırdır. Bu sebeple bu, en azından insanın varlığı ile birlikte, tatmin edici bir tavır olmaktan çıkmaktadır. İnsanın yaptığı her fiilin, varlığının ötesinde bir manası vardır. Hatta insan fiillerinin bu manadan ibaret olduğu bile söylenebilir. İnsan fiillerinin manası sadece "olmaları"ndan yani "gerçekleştirilmeleri"nden ibaret değildir. Bir fiil, duruma göre sadece fiziki bir hareket değildir; onun kendisini aşan bir "manası" vardır. Bu mananın muhtelif şekillerde ele alınması, varlığının ötesinde bir çerçeveyi işaret etmektedir. Bilfiil varolan insanın bütün varoluşu da anlamlı olabilmesi için, tekil fiilleri gibi, daha üst bir çerçeveyi gerektirmektedir. Benzer bir şekilde insan dışındaki mevcudat da insan ile birlikte, sadece mevcut olmaktan çıkıp bir mânâ kazanarak, bir "şey" olmaktadır. Dolayısı ile varlığın manası ile ilgili soru, insanla ve insan üzerinden taayyün etmektedir. Varlığın manası hakkındaki soru kendisi ile birlikte, varlığı aşan ve ona bir mana veren daha üst bir çevreyi/çerçeveyi işaret etmektedir. Bu üst çevre/çerçeve insan dışı için insandır. Bu üst çevre/çerçeve varlığın üstünde ve ötesinde**, "varlığa aşkın", "müteâl"** mıdır? Yoksa varlığın içinde, **"varlığa içkin" veya "varlıkta mündemiç",** midir? Varlık ile ilgili soru, ister istemez, yokluk veya hiçlik ile ilgili olarak ta belirmektedir. "Yokluk" varlığın nefyi ise, o zaman, varlığın nefyedilmesinin gerçekleştiği çerçeve, yokluğa bir "mana" sağlamaktadır. İlginç bir şekilde **"varlığın nefyi",** mana kazanmaktadır. Bu durum bizi, varlığı yokluk ile birlikte düşünmeye ve aynı soruyu ister istemez "yokluk" için de sormaya sevk etmektedir: Yokluk'un veya hiçlik'in manası var mıdır? Biz bu terimleri anlamlı olarak kullandığımıza göre, bu kelimeler manalarını nereden almaktadırlar?[139]

Bunlar ve benzeri sorular İslam düşüncesinde tayin edici sorular iken, Batı/Hıristiyan Dünyasında mesele, önce Hıristiyanlığın mahiyeti itibariyle bir teoloji olmasının bir neticesi olarak, sorulamadı. Çünkü teoloji, varlığın mahiyetini ve manasını değil, Tanrının "mahiyeti"ni kendisine mevzu edinmektedir. Aslında bu manasıyla teoloji de varlık meselesini içerebilir; ancak Hıristiyanlığın tarihi, bunu yapmadı/yapamadı. Hıristiyanlık Tanrı ile ilgili soruyu, Hz. İsa'nın mahiyeti haline getirdiği için, en azından Grek felsefesinde belli ölçüde bulunan insan ile ilgili soruyu Hz. İsa'da bitirerek, Tanrı'nın insan haline gelmesini aslî soru haline getiren

139 Icî'nin *"el-Mevâkıf"ta* varlık meselesini yokluk ile birlikte müzakere etmesi, bu cihetten epeyce önem arz etmektedir. Bu konu için bak: *el-Mevâkıf,* Birinci Marsad, Alemü'l-Kutub, Beyrut, t.y., s. 43-59

teolojik bir mesele haline getirmiştir. Batı düşüncesinde özellikle Descartes'ten sonra, Hz. İsâ'nın Tanrı değil insan olduğunun farkedilmesi ile birlikte teolojinin terk edilerek, insanın keşfedilmesi (teos'tan human'a dolayısı ile teolojiden humanities veya humanism'e geçiş), Tanrı aleyhine gerçekleştiği için zorunlu olarak "ateist bir hümanizm"i intaç etmiş; inanç olarak Tanrıdan kopan batılı, insanın bilfiil varlığı/varoluşu, varlık ile ilgili soruyu insanın mevcudiyeti içindeki imkânları dikkate alarak sormaya yöneltmiş; bu imkanlar ise insanı **"havassı selîmeye tekâbül eden"** canlılık/varoluş iradesi ve maddîlik yanında, bunlara irtibatı ifade eden tasavvur gücüne irca edince, varlığın manası ile ilgili soru ya parantez içine alınmış veya onda içkin olduğu varsayımı üzerinden cevaplandırılarak, zamana bırakılmıştır. 19. yüzyılda şekillenen tarihselcilik, idealist (Alman), pozitivist (Fransız) ve empirist/evrimci (İngiliz) formlarıyla, esasını burada bulmaktadır. Kısaca Kartezyen (Dekartçı) tavır olarak bilinen yöneliş, nihayetinde düşünceyi varlığın önüne geçirerek, varlığı insanın bir tasavvuru derekesine indirmiştir. Varlık tasavvurdan ibaret olunca, onun manası da, nihai olarak, onu inşa eden insanın bu inşasındaki "kasdı" ve "maksadı"na bağlanmış; bunun üzerinden insanın tasavvur ve irade gücü, varlığın manasını ikame etmiş oldu. Modern Batı düşüncesi, Heidegger eliyle insan üzerinden varlık ile ilgili soruyu yeniden sorarken/ sormaya çalışırken, düşüncenin ve insanın tasavvurlarının varlığı ikamesi yoluyla, irade ve tasavvurun hakikatin yerine geçirilmesi veya geçirilmek istenmesi sebebi ile, varlığın manası ile ilgili soruyu anlamlı bir soru olmaktan çıkarmış olduğunu da fark ediyordu. Çünkü varlık, hakkında konuşulur bir mevzu olmaktan çıkarak, mevcut, tasavvur ve iradenin müteallakı haline getirilmişti. Yirminci yüzyıl Anglo-Saxon felsefesinin ontoloji yerine zihin felsefesini (philosophy of mind), dili de en fazla zihin felsefesinin bir alt mevzusu olarak kavraması, bununla irtibatlı olarak anlaşılabilir. Artık Tanrı yerine Tanrı tasavvuru, varlık yerine varlık tasavvuru, insan yerine insan tasavvuru, dünya yerine dünya tasavvuru ön plana çıkarken, -Müslümanlar bunu son zamanlarda din yerine din tasavvuru, peygamber yerine peygamber tasavvuru, ahiret yerine ahiret tasavvuru .... vb. tabirlerini yaygın olarak kullanmakla kartezyen ailenin fertleri haline geldiklerin göstermiş oldular-, insanların kendi varoluşlarının manasını sorma imkanı da kaybolmuş oldu. ***Sartre'ın felsefesinde olduğu gibi "herhangi bir şekilde varoluş" amaç haline gelirken, bu belirsizlik, Postmodernizm adı altında bir "ölçüsüzlüğe" ulaştı.*** Bugün her halde Batı düşüncesinin ve bu düşüncenin tesiri altında yaşayan bütün yönelişlerin karşı karşıya kaldığı en esaslı mesele varlık meselesidir; Bu mesele, Heidegger'in bu soruyu/sorunu dile getirmeye çalıştığı 1929 yılından bu güne kadar değişmemiş; derinleşerek yaygınlaşmış gibi gözükmektedir.

Kabaca şunu söyleyebiliriz: Günümüzde özellikle Batı dünyasında aslî ve hakîkî manası ile metafizik gayret neredeyse tamamen bitmiştir. Her ne kadar teoloji alanında bir çok çalışma yapılıyor ise de, bu çalışmalar bir metafizik olmaktan çok, bir **"tanrı tasavvuru"** hakkında konuşmak ve bunu, bir tür, **"dini tecrübe"** dedikleri ve kutsal (Heilige, Holy veya Sacre) adını verdikleri, İsa ile irtibatı temellendirme gayretlerinden ibarettir. Bunun dışında Batı dünyasına baktığımız zaman, temelde üç alanda çalışmaların devam ettiğini görebiliriz. Bunlardan birincisi temel bilimler adı verilen tabii ilimler; ikincisi mantık esaslı matematik ilimleri, ki bu sanal alem dediğimiz bilgisayar alanı bunun bir neticesidir. Uçüncüsü ise sosyal bilimler (birbirleri ile farkları ve benzerlikleri ile davranış bilimleri veya insan bilimleri veya manevi ilimler) olarak ele alınan disiplinler. Bunlardan üçüncü kısım 18. yüzyıldan itibaren ya ahlak adı altında ele alınmakta idi veya siyaset adı altında. Ahlak adı altında ele alındığında, siyaset

tayin edici bir yerde dururken, siyaset adı altında ele alındığında da ahlak siyasetin bir parçası olarak söz konusu edilmekteydi.

Yirminci yüzyılın başında bütün bir sosyal alanın teorik cihetten görünüşünü ifade etmek için Carl Schmitt **"siyasi teoloji"** adını kullandı. Siyasi teoloji, Batı düşüncesinin en azından Thomas Hobbes'tan sonraki serüvenini ifade eden en üst kavramdır ve bu yönden de, Heidegger'i ve onun varlık anlayışına yaklaşmak isteyenlerin mutlaka dikkate alması gereken bir esastır. Nitekim Heidegger, kısaca işaret ettiğimiz ilimleri ele alırken bunların bir zemini olması gerektiğini hatırlatır ve bu zeminin ise bir anlamda "Dasein" tabirindeki "Da" olduğunu ifade eder. Dasein, kelime olarak, **"bir yerde olmak"** anlamına gelmekle birlikte, **"olduğu yerin anlamını bilene"** karşılık gelen **"Daseiend"** tabiri, insanı ifade etmek için kullanılır. Bu kelimenin terimleşme tarihi en azından bizim buradaki ilgimiz açısından Hegel'e kadar geri götürülebilir.

Heidegger'in varlık ve varlığın manası ile ilgili soruyu, ancak mevcut olan ve mevcut olduğunun farkında olan bir mevcudun sorabileceğini ve cevabın da bu mevcutta aranması gerektiğini söylemesi, ve düşüncenin mevzusu ve maksadı olarak insanı **"keşfetmesi"** aslında, bir bakıma, Konevî'nin şu ifadesini hatırlatmaktadır: "**İnsan varoluşun maksadı olan, gaye illettir; kilidin açılması, insanın elde edilmesidir. İnsanın bu gerçeği, karıştırmadan zatında tam olarak yansıtması ise, mücmelin açıklanmasıdır."**[140]

Önemli olan nokta, Timothy Clark'ın "hidden master of modern thought"[141] olarak nitelediği Heidegger'in geldiği noktanın, siyasi teoloji içinde kendisini yitirmiş olan insanların çıkış yolu olarak kendilerini sorgulamaya yönelmelerinin de bir başlangıcı olduğunun farkına varmaktır. (Sadece Heidegger değil, bütün bir Batı düşüncesi 19. ve 20. yüzyılda mevzu olarak insana yönelmiş olmakla birlikte maksad olarak insanı terk etmiş gibi gözükmektedir. Bilimler, teknolojiyi istihdaf ederken, en dar manası ile hayvani çıkarları (nefs-i emmâre) üzerinden tanımlanmış insan merkezli bir bakış açısında sahiptir: Bütün teknik alan, insanın elinin uzamış hâlidir. Ayrıca felsefe de, nihai olarak, Rorty'nin dediği gibi, edebî türlerden sadece birisi haline gelmiştir. Burada Heidegger'in attığı adımın ve bunun dile geldiği hâli ile düşüncesinin Batı düşüncesi açısından ehemmiyetini tayin etmek için kabaca şunu ifade edebiliriz: **Bütün bir post modern düşünce, post yapısalcılık, modernizm eleştirileri, ciddiye alınabilir bütün Fransız düşünürleri** (Sartre da dâhil olmak üzere Foucault, Lyotard, Lacan, Derrida, Levinas, gibi filozofların hemen hepsi bir şekilde Heidegger'i hareket noktası yapmış düşünürlerdir) **kadar sosyal bilimler alanında Amerika'da gerçekleşen "yorumlamacı" (interpretivist) dönüşüm de, Heidegger ve onun talebesi olan teologlar yanında Gadamer ve Habermas gibi Alman düşünürlerinin tesirini işaret etmektedir.**[142] Bu yönden Heidegger'in insanı düşüncenin mevzuu ve maksadı olarak görmesi, mesela, insanı ortadan kaldıran yapısalcı tavrın, sistem teorilerinin, ideolojiler çağının da bitmesi ve insanın kendi ferdiyeti ve biricikliği içinde yeniden keşfini en azından bir hedef haline getirmiştir.

---

140 *Konevî,* Tasavvuf Metafiziği, *s.141*

141 Timothy Clark, *Martin Heidegger*, Routledge London 2002, s. 1

142 Bu husustaki değişim ile ilgili olarak bak: Brian Fay, *Çağdaş Sosyal Bilimler Felsefesi*, çev. İsmail Türkmen, Ayrıntı yay. İstanbul 2001

Son yüzyıllardaki Batı düşüncesini takip edenler, bu düşüncenin Tanrı'ya karşı çıkarken insanı tanrılaştırdığını iddia etmektedirler.[143] Bu iddia, ister müspet bir yönelişle tasviri olarak, isterse eleştiri amacıyla dile getirilmiş olsun fark etmez, insanın Tanrı'yi ikame edebileceğini varsaydığı için, Batı düşüncesinde gerçekleşen bir kategori hatasını işaret etmektedir. Tanrı'nın İsâ'da insanlaştığı iddiasının, Grek mitolojisinden de istifade ile insanlığı temsilen İsâ'nın Tanrı'dan kurtulması ile kendi özgürlüğüne/özgünlüğüne kavuşacağı düşüncesi burada önem arz etmektedir. Tanrı, Kilise tarafından temsil edildiğine göre, sorun da oldukça muşahhas bir hale gelmekte; insanın Kiliseden kurtulması, Tanrı'dan kurtulması ile "eşdeğer" hale getirilmektedir. Bu çerçevede Kiliseden kurtulan insanın, Kilise'yi meselâ devlet ile ikame ederek ilk bakışta sanki Tanrı'nın yerine geçtiği gibi bir intiba ortaya çıkmaktadır. Bu intibâ/iddia Heidegger'in Sein und Zeit'i telif ettiği dönemde önce Michael Bakunin tarafından (1871 yılında yazılmış olmakla birlikte) 1882 yılında neşredilen "Dieu et L'Etat" isimli eserinde[144], daha sonra da Carl Schmitt'in siyasi teoloji ile ilgili muhtelif eserlerinde, özellikle de onun siyasi romantizm ile ilgili "Politische Romatik" isimli 1919 yılında neşredilen eserinde, dile getirildiği gibi, Hans Kelsen'in 1923 yılında neşrettiği "Gott und Staat"[145] isimli makalesinde ifade edilmişti.

Bu iddianın doğruluğu veya yanlışlığı bir yana, aciz ve ölümlü bir yaratık olan insanın Tanrı yerine geçmesi bir yana Tanrı'ya karşı çıkmak gibi bir gücünün de olmaması dikkate alındığında, bunun kendinde bir kategori hatası (aldanma) olduğunu fark etmek mümkün olacaktır. Ancak bunu kavrayabilmek için, Batı düşüncesi ile yeterince mesafeli bir irtibat kurmak gerekmektedir. Bu irtibatı kurmanın en kestirme yolu, varlık meselesinin insan ile olan irtibatını Batıdaki bu sıkıntıya düşmeden kurabilmiş, daha esaslı bir tavrı keşfetmek ile ortaya çıkmaktadır. Bu yönden klasik İslam düşüncesinde "insan-ı kâmil" kavramı ile yakından iştigal etmiş alimler/düşünürlerin meseleyi nasıl ele aldıklarını hatırlamak, hem bu kategori hatasının boyutlarını keşfetmek için, hem de Varlığı manası ile birlikte kavramayı mümkün kılacak sahih bir yol tutmak için gerekli gözükmektedir. Bu cihetten baktığımızda bizim, batılılaşmanın bittiğini daha açık bir şekilde fark ettiğimiz şu günlerde, kendi ferdiyeti içinde insanı düşüncenin mevzusu ve maksadı haline getirmenin imkânını, daha önceden bunu tahakkuk ettirmiş bir geleneğin mensupları olarak, hatırlamaya çalışmamız gerekmektedir. Bu yönden bizim önce genel olarak, sonra da özel olarak, İslam düşüncesine bakmamız ve bu hususta bazı noktaları daha belirgin bir hale getirmemiz gerekecektir. Burada bunun sadece imkanını işaret edecek bazı alametleri zikredebiliriz.

2. İslam Düşüncesinin başlangıcı, ilk vahiyle birlikte tebliğe başlanan İslam dininin

---

143 Sekülerleşme veya dünyevileşme olarak da ifade edilen bu tavrın ilginç bir ifadesi 18. yüzyılın ilk yanlarında şöyle ifade edilmişti:

"La sociéte civile est, pour ainsi dire, la seule divinité qu'il reconnoisse sur la terre; il l'encense, il l'honore par la probité, par une attention exacte a ses devoirs, et par un désir sincére de n'en être pas un membre inutile ou embrassant." Bu ifadeler D'alambert ve Diderot'nun Ansiklopedisine de katkılarda bulunan Du Marsais (1676-1756)'e ait. Bu ifadeleri o, 1743 yılında neşredilen ve içinde Fontenelle ve Mirabud'un da yazılarının bulunduğu *"Les Nouvelles Libertes de Penser"* (Amsterdam 1743) isimli kitapta neşredilen *Le Philosophe* (s. 173-204) isimli makalesinde söylemektedir. Bu ifadeler için bak: s. 188

144 Türkçe tercümesi, Michael Bakunin, *Tanrı ve Devlet,* çev. Sinan Ergün, Öteki yay., İstanbul 2000

145 Hans Kelsen, "Gott und Staat", *Logos,* Internationale Zeitschrift für Philosophie der Kultur, *Bd. XI (1922-1923), s. 261-284*

başlangıcıdır. İlk vahyin mevzusunun insan olduğuna ve insanı insana anlattığını dikkate alacak olursak, Konevî'nin az yukarıda iktibas ettiğimiz sözünün, tam da bu cihetten geriye doğru İslam düşüncesinin kendi asliyeti içinde keşfini işaret ettiğini söyleyebiliriz: "İnsan, varoluşun maksadı olan, gaye illettir; kilidin açılması, insanın elde edilmesidir. İnsanın bu gerçeği, karıştırmadan zatında tam olarak yansıtması ise, mücmelin açıklanmasıdır."[146]

İnsan ile insan cinsinin kastedildiği açık olmakla birlikte, insan cinsinin kendi hakîkatini kazanması, İbn Arabî'nin Fusûs el-Hikem'de dile getirdiği, nübüvvete bağlıdır. Kendisinden önce gelen ve insanlığı bir cihetten tamamlayan bütün peygamberleri câmi' olan Hz. Peygamber'de ise, insanlık kemâlini bulmuştur. Dolayısı ile burada söz konusu olan insan, insan-ı kamildir. ***İnsan-ı kamil ise, Avni Konuk'un güzel tabiri ile "bi'l-asale (sallallâhü aleyhi ve sellem) Efendimiz'dir."*** **Sözü fazla uzatmamak için yine Avni Konuk'tan bir iktibas ile meseleyi kısaca tasrih etmekte fayda var:**

"Malum olsun ki, insandan maksud, ancak insan-ı kâmildir. Onun kemali yalnız ilmen değildir; belki bi'l-cümle esma ve sıfat-ı ilahiyyenin ahkâmı kendisinde fiilen zahir olur. Mesela kendisinde sıfat-ı halk zahir olmayan, yani kendisinde cemi-i meratibde kudret-i halk bulunmayıp da, sair sıfatın ahkâmı zahir olan insan-ı kamil değildir, insan-ı nakıstır. İnsan-ı kâmilde ihya ve imate ve icad ve i'dam ve men' ve i'ta gibi ila ma la nihaye sıfat-ı ilahiye fiilen zahir olur. Vücudun mertebe-i itlakında sıfat; ve sıfatın asarı olan esma; ve esmanın asarı olan ef'al yoktur. Vücud mertebe-i uluhiyetine tenezzülünde sıfat ve esma sahibidir; fakat ef'al yoktur. Vaktaki meratib-i kevniyyeye tenezzül eder, ef'al zahir olur. Ve mertebe-i şehadette taayyünat-ı kesife libasına büründüğü vakit, sıfat ve esma ve ef'al azhar olur. Binaenaleyh "Allah" ism-i camii, evvel ve ahır ve zahir ve batının hey'et-i mecmuasının ismi olur. Ve vücud-ı mutlakın cemi-i meratib ve etvarının meclası alem ve onun zübdesi ve hulasası "Âdem" olmuş olur. Âlemsiz ve Âdemsiz Allah'ı görmek kabil değildir. Böyle olunca insan-ı kâmilde zat, sıfat ve esma ve ef'al müctemi'dir. Ve bu mertebe vücudun yedinci mertebesi olup, tenezzülat-ı Kemaliye-i vücudiyye insan-ı kâmilde nihayet bulur."[147]

Burada belki son bir ifade olarak, bu insan-ı kâmilden nelerin sadır olacağına bir misal zikredecek olursak, Azizüddin Nesefi'nin yine ayni isimli eserinden bir cümle iktibas edelim:

"Ey derviş! İnsan-ı Kâmil âlemi tanzim etmekten ve halk arasında doğruluk ifasından ve fena adet ve rüsümu halk arasından kaldırmaktan ve nas arasında iyi kaide ve kanun vaz etmekten ve nası Hakk'a davet etmekten ... daha iyi hiçbir taat görmez ve nası yekdiğerine muhib ve müşfik kılar, ta ki yekdiğerini incitmeyeler. Ve rahatı yekdiğerinden diriğ etmeyeler ve yekdiğerine muavin olurlar ve nasın yekdiğerine dilleriyle ve elleriyle eman vermelerini emr eder. Vakta ki nas yekdiğerine eman vermeyi kendi üzerlerine vacib gördüler, ma'nen yekdiğeri ile ahd ettiler bu ahdi asla nakz etmemeleri lazımdır."[148]

Bundan sonra Nesefi insan-ı kâmilin kemalinin ilim ve ahlak cihetinden olup, kudret ve murad cihetinden nakıs olduğunu ifade eder. Bu ifade yukarıdaki iktibasla çelişik gözükse de şimdilik biz bu çelişki üzerinde geniş bir şekilde durmayacağız. İnsan-ı kâmil'in kudret sahibi olmasını mümkün olarak kabul etmekle birlikte, bunu siyasi anlamda sultan ve padişah olmak olarak kabul eder ve şöyle der:

---

146 *Konevî,* Tasavvuf Metafiziği, *s.141*

147 *Ahmet Avni Konuk,* Fususu'l-Hikem Tercüme ve Şerhi, *I, 62-63*

148 Azizüddin Nesefi, *İnsan-ı Kamil,* Terc. A. Avni Konuk, Gelenek: İstanbul 2004, s. 70

"Ey derviş! Vakit olur ki insan-ı kâmil sâhib-i kudret olur ve hâkim ve padişah olur. Ama kudret evinin ne kadar olduğu meydandadır. Eğer hakikatle nazar edersen onun aczi, kudretinden ziyade olur ve onun na-muradlığı, muraddan ziyade olur. Enbiya ve evliya ve müluk ve selatin çok şeyin olmasını istediler, olmadı ve bir çok şeylerin olmamasını istediler, oldu. İmdi malum oldu ki, kâmil ve nakıs, arif ve cahil ve padişah ve rütbe-i cümle âdemiyyân aciz ve bi-çaredirler, muradsızlık ile yaşarlar." [149]

Bu iki tavrın bir biri ile mukayesesi içerisinde tahlil edilmesini, başka bir vesileye bırakarak, bunun açıklamasının cüz'i ile küllî cihetlerden yapılabileceğini işaret ederek iktifa etmek uygun olacaktır. Bunun yerine yukarıda işaret ettiğimiz "ikinci bakış" ile irtibatlı olarak bazı hususların biraz tasrihi gerekmektedir. Şöyle ki: Burada dile getirilen mesele, esas itibariyle bütün bir İslam düşüncesindeki aslî kaygıyı ifade etmektedir. Hatırlayacak olursak en esaslı ve en şumüllü fıkıh tanımı, İmam-ı Azam Ebu Hanife tarafından yapılmıştır ve bu tanım, "nefsin lehinde ve aleyhinde olanı bilmesi" şeklindeydi. Dikkat edilecek olursa nefsin lehinde ve aleyhinde olanı bilmesi, kendi mevkıfı hakkında bir şuur sahibi olması anlamına gelmektedir. Mevkıf denildiğinde de hemen hatıra gelen Mehmet Arif Bey'in "Binbir Hadis" isimli eserinin mukaddimesinde kullandığı "mevkıf-ı medeni ve siyasi" tabirleridir. Bu mevkıf-ı siyasi ve medeni, tam da Heidegger'in Dasein'daki "Da"sına tekabül etmektedir. Dasein, o zaman, "mevkıf-ı siyasi ve medenisi olan mevcut" demek olmaktadır. İmam Ebu Hanife'nin en yakın talebesi İmam Muhammed eş-Şeybani'nin "nizam-ı alem kesbdedir" sözü ile İmam Ebu Hanife'nin tanımındaki "nefsin lehinde ve aleyhinde olanı bilmesi" arasındaki irtibat, buradaki alem ile "mâ leha ve mâ aleyha" arasındaki irtibat olarak düşünülmeden anlaşılamayacağı gibi, bu da bir mefkıf-ı siyasi ve medeni olmadan anlaşılamaz.

Burada bizim üzerinde durmamız gereken başka bir husus da insanın "da" (yer, mekân, mevkıf hatta hâl ve makâm) ile ifade edilen bulunduğu yerin sabit ve değişmez bir yer olmayıp, bir mevkıf-ı siyasi ve medeni olarak, insanin kesbi ile ortaya çıkan ve insanın kesbi ile varlığı devam eden, ikinci bir "halk" ile, yani bir "halk-ı cedid" ile ortaya çıkmış bir varlık ve varoluş seviyesi olmasıdır. Bu aynı zamanda insanın Konevî'nin dilinde istidadını ve kelami dilde ıstıtaatını da ifade eder. İnsanın mahiyeti, insanın ne olduğu ile ilgili soru, bu cihetten baktığımızda, insanın nelere kadir, nelere muktedir olduğunu keşfetmeden mümkün olamayacaktır. Burada biz insanı hem fert hem de cins olarak dikkate almak zorundayız. Çünkü fert olarak insan, içinde yaşadığı toplum ve medeniyetin sahip olduğu imkanlara hareket noktası olarak dayanır/tutunmak zorundadır. Her bir ferdin ait olduğu medeniyetin kendi zamanındaki imkânları, onun fiilleri ve düşüncelerine zemin/asıl teşkil eder; bu zemin o dönemde o medeniyete mensup bütün insanlar için müşterektir. Bu müşterek zeminden hareket eden insanlar kendi ferdiyetlerini ve ferdi istitaatlerini geliştirirler. Bir insanın nelere kadir olduğu, ait olduğu medeniyetin ve o medeniyeti o dönemde sürdüren neslin imkanları ile başlar. Demek oluyor ki istitaat ile ilgili soru da nihai olarak bir taraftan geçmişe yönelik bir soru iken, diğer taraftan mevcuda ve geleceğe yönelik bir sorudur. Soruları daha açık bir şekilde şöylece ifade edebiliriz: İnsan türü şimdiye kadar neler yapmıştır? İnsan türünün şu anda içinde yaşadığı şartların ne kadarı kendi fiilleri ile oluşturduğu şeyler ve bunların neticelerinden ibarettir? Nihayet insan türü bilkuvve nelere kadirdir? Bu soruları medeniyete bağlı olarak biraz tahsis edebiliriz: bir insanın bir dönemde nelere muktedir olduğunu tespit

149 Azizüddin Nesefi, *însan-ı Kamil,* s. 71

etmenin yolu, onun ait olduğu medeniyetin o zamana kadarki başarılarını tespit ederek, o gün neleri yapabildiğini ortaya koymaya da bağlıdır.

İnsan türünün bilkuvve nelere kadir olduğu sorusu, şimdiye kadar neler yaptığından bağımsız olarak cevaplandırılamaz. İnsanı diğer canlılardan ve tabiatıyla diğer bütün mevcudattan ayıran da tam burada ortaya çıkmaktadır. İnsan kemale matuf olarak durmaktadır. Burada biz hatta daha başka bir ciheti de dikkate alabiliriz: insan ihtiyar sahibidir, yani hayra matuf bir bulunuş şekline sahiptir. İşte bu hayra matuf olarak duruşun adına biz, ihtiyar diyoruz. İhtiyarı biz insanın kemale matuf duruşunun bir ifadesi olarak ancak kavrayabiliriz. Buradaki temel soru ise hayrın bizzat kendisi ve kaynağı ile alakalıdır. İnsan hayra matuf olarak durmakta veya yaşamaktadır. **Ancak hayr nerdedir ve insan bu hayra nasıl ulaşacaktır. İşte tam da burada bir taraftan İslam düşüncesi ile Batı düşüncesi arasındaki fark ortaya çıkarken, aynı zamanda Konevî-Fenari çizgisi ile mesela Heidegger arasındaki hem benzerlikler hem de farklar ortaya çıkmaktadır.**

Bunu belli ölçüde keşfedebilmek için Batı düşüncesinin mevcut hâlini kısaca, daha doğrusu en kısa yoldan, hatırlamamız gerekmektedir. Bu hususta bize yardımcı olacak en önemli söz, **Nietzsche'nin meşhur "Tanrı öldü, Tanrı'yı biz öldürdük" sözüdür**.[150] **Bu sözün ehemmiyeti şurada ortaya çıkmaktadır:**

Bir defa bu söz Hıristiyanca söylenmiş bir sözdür. Çünkü Hıristiyanlar Hz. İsa'ya Tanrı derler ve onun çarmıhta öldüğüne, daha doğrusu insanlar tarafından, daha daha doğrusu, Yahudiler tarafından öldürüldüğüne inanırlar. Bu onların inancının olmazsa olmazlarındandır. Yani Tanrı'nın ölebilirliğine inanmak Hıristiyanlığın inanç esasları arasındadır. Bu sebeple Nietzsche'nin bu sözü, Hıristiyanlar ve Hıristiyanlık açısından, bizim düşündüğümüz kadar ağır bir söz değildir.

Aslında Nietzsche Hegel'in düşüncesinde sona erdirdiği bir süreci, teolojinin siyaset içerisinde eritilmesi sürecinin tamamlandığını ifade etmektedir. Nitekim Hegel şunu demekteydi:

"Tanrı ebedîdir, veya ahlâkî dünya düzenidir veya sevgidir vs. ... Bu tip ifadeler Tanrı sözü ile başlamaktadır. Bu kelime kendinde anlamsız bir sesten ibarettir, sadece bir isim; asıl yüklem onun içeriği ve anlamıdır; boş bir başlangıç bu netice ile bilgi haline gelmektedir." [151]

Daha sonra kısaca şunu iddia etmekteydi:

Burada bir eşitlik, bir eşitleme, bir özdeşlik ifadesi söz konusudur. Böyle olunca da özdeş olan taraflardan birisini alıp diğerini terk edilebilir. Veya biri diğeri ile ikame edilebilir. Yani A=B ise, biz A için geçerli olan her şeyi B için de söyleyebiliriz. Eğer bizim elimizde B varsa, artık A'ya ihtiyacımız yok demektir. Bunun anlamı artık Tanrı yerine Oluş'u (Werden) veya ahlâkî dünya düzenini (die moralische Weltordnung) dikkate almak ve Tanrı'ya itaat etmek için bir süreç olarak oluşun düzenini keşfederek, bu düzene uymak olacaktır. İnsan eğer bu düzeni keşfedebiliyorsa Tanrı'ya bir ihtiyacı kalmayacaktır. Bu ise Tanrı'nın terk edilmesi ve

---

150 Bu sözün Heidegger tarafından yapılan bir yorumu için bak: "Nietsche'in Sözü: Tanrı Oldü", *Nietzsche ve Din*, derleyen ve çeviren, Ahmet Demirhan, Gelenek Yay., İstanbul 2002, içinde, s. 59-107

151 *Hegel*, Phaenomenologie des Geistes, *Köln 2000, s. 31*

insanın, kendi kendisinin müstağni olduğu gibi bir düşünceye ulaşması anlamına gelir. Hegel sonrası bütün Batı Felsefesi, artık en azından, Tanrı yokmuş gibi düşünmektedir.

Bu durum bir anlamda, İncillerde Hz. İsa'ya çarmıh'ta iken söylettirilen şu sözün hayatta tahakkuk ettiğine inanılmasını ifade eder: ***"Rabbim, beni niçin terk ettin"***.[152] Bu bir anlamda Rabbi tarafından terk edildiğine inandırılan insanların, Rabb'lerini terk etmelerini ifade etmektedir.

Nietzsche'nin sözü tam da bunu ifade etmektedir. Bu mesele Batıdaki gelişim çizgisi açısından insanın kainattaki yeri ile ilgili soruya verilen cevabın bir tür "istiğna" haline gelmesi ve insanın nihai hakk ve hakikat olarak kurgulanması gibi bir netice doğurmuşa benzemektedir.[153]

Daha 18. yüzyılda "yegâne ilahın, sivil toplum" olduğunu söyleyen tavır, aslında bir taraftan insanın yeryüzündeki yeri hakkında bir görüş beyan ederken, aynı zamanda insana, belki taşıyamayacağı bir yükü de yüklemekteydi: Kendi kaderini tayin gücü. Bunun neticesinde ***Sartre, insan özgürlüğü ile Tanrı'nın varlığı arasında çelişik bir durum görerek, "eğer Tanrı varsa, ben özgür olamam. Ben özgürüm, o halde Tanrı yoktur",*** tezini savunarak, bunun neticesinde hakiki düşüncenin merkezinde insanın olması gerektiği ve buna da hümanizm denildiği; hümanizmin ise zorunlu olarak ateist olması gerektiğini iddia edebiliyordu. Bu düşünce şekli marksizmin çeşitli türleri yanında sistem teorisi ve yapısalcılıkta da oldukça etkin oldu. Sistem Teorisi gibi Yapısalcılık ta, insan özgürlüğü bir yana, insanın müstakil varlığını (yazarın ölümü tezi ile birlikte) da inkar ettiği için, insan özgürlüğüne değer verenler tarafından bütün alanlarda, başta bilim felsefesi olmak üzere, terk edildi. Bu büyük söylemelerin terk edilmesi sürecine "postmodernizm" denilmektedir. Postmodernizm'in ifadesini bulduğu söz, filozof Feyerabend'in söylediği "anything go's" (her şey mübahtır) sözüdür. Bu, kaynağı ile, isterseniz buna biz Rabbi veya Halıkı ile de diyebiliriz, irtibatını koparmış ve kendi kendisinin müstağni olduğunu, kendi kendine yeterli olduğunu iddia eden insanın, her şeyin ölçüsü olduğunu iddia etmekten başka bir şey değildir. Bizim klasik dilimizde bu tavrın adı, sofestailik'tir.

Hâlbuki insan, kendi kaderini tayin kudretinin çok uzağında bir varlıktır. İnsan, kudretini kendisine verilmiş olana nispeten geliştirebilir; insanın ayırıcı hususiyeti budur. O hâlde insanin kudreti söz konusu olduğunda ilk dikkate alınması gereken kendisine verilmiş olandır. İnsana ne verilmiştir? Bu soru her bir insan ve her bir dönem için ayrı ayrı sorulması gereken bir soru olduğu gibi ayrı ayrı da cevaplandırılması gereken bir sorudur.

Belki burada hatırlanması gereken bir husus, Heidegger ile irtibatlı olarak, onun Batının temsil ettiği insanlığın içine düştüğü sıkıntıdan, krizden kurtuluş yolu olarak neyi teklif ettiğine bakmaktır. ***Heidegger meşhur Der Spiegel Interview'unda, "bizi" diyor "ancak bir Tanrı kurtarabilir".*** Heidegger'in zihnindeki kurtuluş ve kurtarıcı kavramları, tamamen Hıristiyanlığa endekslidir; insanlığı kurtarmasını beklediği Tanrı, Hz. İsa'dan başkası değildir. O, Tanrı'nın bizzat Mesih olarak gelip insanlığı kurtarmasını beklemektedir. Ancak sorun,

152 Markos, 15: 34

153 Batı felsefesinde "insanın kâinattaki yeri" başlıklı yazılarda tam da bu mevzu müzakere edilmektedir. Bunların en meşhurları Max Scheler (Die *Stellung des Menschen im Kosmos, Bern ve München,* 1978, ilk baskısı 1928) ile Teilhard de Chardin'in (*Der Mensch im Kosmos,* München 1959, Fransızca orjinali Le Phenomen Humain, 1947) eserleridir.

Hıristiyanlığın kendisi iledir; bir insanı ilahlaştıran ve bunun üzerinden bir sistem kuran Hıristiyanlık, ilahlaştırdığı insanı öldürmüş ve bunu da ilahın öldürülmesi olarak kavramsallaştırmıştır. Batılı insanların kendi elleri ile öldürdükleri ilahlarını, yani Kilise'yi ve kilisenin şahsında metafiziği, yeniden **"ihya"** edip edemeyecekleri bugün önemli bir soru ve sorun olarak durmaktadır. Ancak netice ne olursa olsun, sorun bir ateist hümanizm olarak devam edeceğe benzemektedir. Bu ise bizi yeniden İslam'a ve İslam düşüncesine yönlendirmektedir.

Belki burada yukarıda işaret edilen kategori hatasına en azından Konevî'nin bir ifadesi üzerinden bir atıfta bulunulabilir. Konevî şöyle diyor: **"İlahi tavırda insanın kemalini ve insani tavırda ilahi kemali talep eden ve bunu elde etmeye arzu duyan, çabayla veya çabasız bunu gerçekleştirme derecelerinde yükselen basiret sahibi kimse"nin öncelikle şunları bilmesi gerekir: İnsanın hakikati nedir? Nereden var oldu? Nerede var oldu? Nasıl var oldu? Onu kim var etti? Niçin var oldu? Var olmadaki gayesi nedir?**[154]

İlâhî tavırda insanın kemâlini talep etmek kadar insani tavırda ilahi kemali talep de insan ile Tanrı arasında aşılamaz ve kapatılamaz bir fark olduğunu teslim etmeden anlamlı değildir; aşılamaz ve kapatılamaz fark, kategori farkı demektir. Bu kategori farkını göz ardı ederek, Tanrı'yı insan haline getirmek veya insanı Tanrı haline veya "konumuna" getirmek, bunu gerçekleştirmek olmayacağı için, sadece bir yanılgıdır; klasik ifadesi ile bir şeyi ait olmadığı yere koymak veya bir şeye taşıyamayacağı yükü yüklemek, yani "zulüm" anlamına gelmektedir. Tanrı'yı insanlaştırmak kadar insanı tanrılaştırmak da, zulümdür.

3. Burada çok kısa olarak meselenin halli yönünde ne gibi bir imkan bulunduğu ve çarenin hangi yönde aranabileceği işaret edilebilir. Bu çerçevede bizim insanın bilme yolu ve varolma yolu olarak "sem' "i keşfetmemiz gerekmektedir. Heidegger'in "varlığın sesine kulak verilmesi dediği", bir anlamda Mevlâna'nın "ney" olarak tabir ettiği "insanın dinlenmesini talep etmesi önem arz etmektedir. Bilindiği gibi bütün dinî ilimlerin aslında "sem' "de esasını bulmaktadır; her şey sem' ile başlamakta, ancak sem'de bitmemektedir; insanın sem'den, asıllardan hareket ederek, bunu kendisine bir varoluş zemini olarak ihtiyar etmesi, dinî ilimleri mümkün ve gerçek kılan esastır. Bu nokta üzerinde durulması gereken ciheti işaret etmektedir. İşte tam da bu nokta, Konevî ile hayat arasında irtibatı kuran ve bunun içini "sem' " ile dolduran âlimi hatırlamak gerekmektedir. Bu âlim, Molla Fenari'dir. Fenari de, eserini şerh ettiği Konevî gibi, varlığın amacının insan, daha doğrusu insan-ı kâmil olduğunu ifade etmektedir. **Bu insan-ı kâmil bir taraftan tarihi olarak Hz. Peygamber'dir.** Tarihî olarak Hz. Peygamber'in insan-ı kamil olması, onun kendisi ile birlikte, insanlığın kemalini mümkün kılan ve tarihi olarak yeni bir dönemin, yeni bir çağın, yeni bir varoluş şeklinin başlamasına esas teşkil ettiğini ifade etmektedir.

Hz. Peygamber metafizik olarak da insan-ı kâmildir. Resûl-i Ekrem metafizik olarak insan-ı kâmil olması, üzerinde durulması gereken esas noktadır. Bu nokta bizi, hemen sem'e ve dolayısı ile de dinî ilimlere götürmektedir. Fenari'nin başta tefsir olmak üzere, fıkıh usulü ve mantık alanlarında telif ettiği eserler ve yetiştirdiği talebeler, metafizik olarak insan-ı kâmil olan Hz. Peygamber ile tarihi olarak insan-ı kâmil olan İslam peygamberi arasındaki irtibatı kuran ve bunu makul bir şekilde dile getirerek, herkes tarafından üstlenilip sürdürülebilir bir "model" haline getirme başarısının ifadesi olan dini ilimlerin, bir tür yeniden ihyası olarak

154 Konevî, *Tasavvuf Metafiziği*, çev. Ekrem Demirli, İz yayıncılık, İstanbul 2002, S. 137

karşımıza çıkmaktadır. Bunu Fenari, dinî ilimler kadar mantık alanında telif ettiği eserler yoluyla ortaya koymuştur. Aslında Fenârî, İslam medeniyetinin bir döneminde sahip olduğu imkânları, bu imkânlar arasında klasik dinî ilimler ve mantık yanında, Râzî metafiziği, dil bilimi, ve nihai olarak İbn Arabi ve Konevînin eserlerinde dile gelen yüksek metafizik bulunmaktadır.

Mesele gelenek içerisinde düşünmenin, bir söz söylemek olmayıp, belki Avni Konuk'un ifade ettiği gibi mutlak olmasa da, insanın kendi (yani ait olduğu medeniyet ve toplumun) fiilleri ve bu fiillerinin neticesi olan bir "âlem"de yaşadığının farkında olarak, bu âleme iştirak ederek katılma, katılarak üstlenme ve üstlenerek inşa yoluna gitmektir. Heidegger'in gelmesini umduğu Tanrı (yani Hz. İsa) da, nihai olarak, insan-ı kâmil'in vazifesine talip olacaktır. İnsan-ı kâmilin ne yapacağı ise bellidir: Salih amel.

Kaynak: I. ULUSLARARASI SADREDDİN KONEVÎ SEMPOZYUMU BİLDİRİLERİ, THE FIRST INTERNATONAL SYMPOSIUM ON SADRADDIN QUNAWI, KOORDİNASYON, MEBKAM, (Meram Belediyesi Konevî Araştırma Merkezi), 20-21 MAYIS 2008 KONYA I.Bask ı Eylül 2010

PÎR-İ MÜNÎR VE DESTGÎR SEYYÎDÜ'L MELÂMÎ MUHAMMED NÛRU'L ARABÎ HULEFÂSINDAN ABDÜLKERÎM RÛHÎ Kaddesellâhû Sırrahû'l Âlî HAZRETLERİ'NİN NUTK U ÂLÎLERİ

Ey vücûd u etvâriyye'de cevelân Habîb-i Kibriyâ

Ey vücûd esrarına seyrân Habîb-i Kibriyâ

Vâcîd ü mevcûd seni mir'ât edindi şübhesiz

Sîreti Hakk, sureti Rahmân Habîb-i Kibriyâ

Şânını tebcil için geldi Hüve'l Hakku'l mübîn

İşte burhân, şâhidim kur'ân Habîb-i Kibriyâ

Vasfı Kur'ân, halkı Kur'ân, sâhib-i sebu'l mesân

Sırr-ı Yezdân, zâhirin Furkan Habîb-i Kibriyâ

Vech-i pâkin nûr u şems, Zât-ı Hakk mücellâsıdır

Cümle âlem, hüsnüne hayrân Habîb-i Kibriyâ

Tâhir ve Hâdi ve Yâsin Hâ-yı Hakk'ın mimisin

Nûn ve Sâd ve Kaaf ve'l Kur'ân Habîb-i Kibriyâ

Hubb u Zâtın mazhârı, kenz-i vücudun matla'ı

Mebde'i küll aslına burhân Habîb-i Kibriyâ

Hâsılı Hakk zâtını mahbûb edip ba's eyledi

On sekiz bin âleme Sultân Habîb-i Kibriyâ

Ey cemâlin vedduhâ velleyl saçın vessâfıdır

Kaşların mihrâbına kurbân Habîb-i Kibriyâ

Men reânî, kader el-Hakk, nuktî iykandır bize

Görünen senden, gören Sübhân Habîb-i Kibriyâ

Hizmet-i na'ât-ı şerifinle **RÛHÎ** fahreder

Mahz-ı lütfundan diler ihsân-ı Habîb-i Kibriyâ

<-------------------------------O------------------------------->

Melâmî, küntü kenzin matla'ı mânâyi inşandır

Melâmî, hubb u zâtın mazhârı Mahbûb u Yezdândır

Melâmî, tâifânı kutsîyâna kıbledir cânâ

Melâmî, ehl-i vicdâna muallâ Arş-ı Rahmândır

Melâmî, ilm ü zevkin menba'ı, bahrü'l meânîdir

Melâmî, kasr-ı irfân, manzar-ı dîdâr-ı cânândır

Melâmî, bil, nikaab-ı Kibriyâdır len teranî'den

Cemâl-i zâtını görmekte Mûsâ mest ü hayrândır

Melâmî, hâsılı mir'ât-ı Hakk'tır zâhir ve bâtın

Bis'at-ı izzet üstünde oturmuş gizli sultândır

Melâmî, cennet-i adn'e misâldir, andadır dîdâr

Serâyı lâ yezâldir, girenler şâd ve handandır

Melâmî, enbiyânın vasfıdır, tâc-ı velâyettir

Nebî, Mürsel, velî, mü'min ve kamûsu yek dîl ve cândır

Melâmî, dürrü bî hemtâya kân olmuş musaffadır

Ulûhiyyet cenâbında, ubudiyetiyle mihmandır

Melâmî, görmedin mi Âdemi mescûd u Hakk kıldı

Tekebbür eyleyip levm eden matrûd ve şeytandır

Melâmî, hâsılı kâinâta kıbledir el-Hakk

Fevtuva emrini Hakke'l yakîn gör mahz-ı Kur'ândır

Melâmî, şerefrâzî Ahmed Muhtar ile Haydar

İkisi, nûr u vâhiddir zuhurda cemm ü Furkândır

Melâmî, aşk ve zevk cezbe-i Rahmâna mâliktir

Yüzüdür Kâ'betü'l uşşâk, sıfâtı Hakka bürhândır

Melâmî, seyr-i fillâh, seyr-i billâh ve maAllâhta

Rıdâ-i Kibriyâ olmuş, mekânı lâ mekândır

Melâmî, fî sebîlullâh mülevm olsa ne gam yâhû

Vikaaye eylemek, mâşûk edeb-i âşıkândandır

Fenâ' fillâhta lâl olmuş, bekâ billâhta hâl olmuş

Rasûlullâhta kaal olmuş, nişânı bî nişandır

Melâmet taht-ı gâh-ı kurb u ev ednâ'da vazolmuş

Habîbullâha mahsus, bir serâyı nûr efşândır

Cemî enbiyâyı Mürsel, velî, kâmîl ve kümmel

Âna ümmet olur, anlar bilirler ol ne sultândır

Hüve'l Hakkı mübîndir, zü'l kuvvet'il Metîndir

Dahî Tâ-Hâ ve Yâsin'dir muîn-i kalb-i Kur'ândır

Ki zâtın vasfı Kur'ân, veçhi Rahmâna şâhittir

Kefâ billâhî şehîden nazmı vird-i ârifândandır

Âna ümmet olan erler, erenler izini izler

Melâmet Sırrını gizler, sanır nâ ehl-i nâdandır

Eyâ mağrur, nedendir âşıka ta'n ve mezemmetler

Eğer insâf edersen, dediğin billâhi bühtândır

Bu lar Dünyâ ve mâfîhâyi, belki terki terk etmiş

Melîk-i muktedir indinde her biri bir Süleymândır

Fenâ' Kâfında Ankâdır bular, gün ve mekân bilmez

Semâ-i âlem-i lâhutta doğmuş, mâh-i tâbândır

Melâmet şânını bilmek dilersen ey karındaşım

Fütûhât ile Ta'rîfât beyân eder senâhândır

Ne günâ vasfeder Hakkı kitâb-ı el-hitâbında

Buna teslîm olur insân, eğer olmazsa hayvândır

Basîret ehline RÛHÎ hedâyâdır bu manzûmât

Değildir bî haber câhillere, maksûdum ihvândır.

<-------------------------------O------------------------------->

Melâmîyim, işit benden kelâmı

Melâmîyim, melâmiyim, melâmî

Sana tarîf idem dârusselâmı

Melâmîyim, melâmiyim, melâmî

300 Yazılar

Kime evvel tecellî eyledi Hakk

Zuhûru Hakk bilir ef'âli mutlak

Eğer insâf edersen bil muhakkak

Melâmîyim, melâmiyim, melâmî

Nedir, bildinmi tevhîd-i sıfâtı

Kamû eşyâda sârîdir hayâtı

Benimle zâhir oldu nûr u zâtı

Melâmîyim, melâmiyim, melâmî

Bu kez ef'âl ve evsâfı koyup gel

Hüviyyet sırrını cândan duyup gel

Eğer âşık isen aşka uyup gel

Melâmîyim, melâmiyim, melâmî

Bu bahrin kesreti emvâcıdır bil

Sülûk erbabının mî'râcıdır bil

Melâmîler anın hüccâcıdır bil

Melâmîyim, melâmiyim, melâmî

Gören Hakk, görünen Hakk, kıl temâşâ

Vücûdunda şeriki varmı ? Hâşâ

Zuhûrudur, kamu âlâ ve ednâ

Melâmîyim, melâmiyim, melâmî

Eğer meczûb u Hakk oldunsa câna

Makâmın kaabı kavseyn oldu dânâ

Nedir, bildinmi sırr-ı ev ednâ

Melâmîyim, melâmiyim, melâmî

Şuûnât-ı Hudâ oldu zuhûrât

Anınçün kalmadı RÛHÎ küdûrât

Bu dem aynı Hakk oldu cümle zerrât

Melâmîyim, melâmiyim, melâmî

<-------------------------------O------------------------------->

Melâmet sırrına mahrem olan geçmezmi kavgadan

Tecellîye cemâl ister, ne anlar kuru dâvâdan

Serîr-i limaallâh da resm ve evsâf hebadır hep

Ne bilsin zâhid-i hodbin olanlar bu muammadan

Hüvel evvel, Hüvel âhir, Hüvezzâhir, Hüvel bâtın

Hemân bir zât-ı mutlaktır görünen bu merâyâdan

Bu sırra zümre-i nâcî melâmîler olup âgâh

Erüp iklîm-i tahkike, geçip dünyâ vü ukbâdan

Melâmîler kubâb-ı izzet içre mahfîdir RÛHÎ

Bilinmez, almayınca sırrını ev ednâdan

<------------------------------O------------------------------>

Cânlara cânân olan, Seyyîd Muhammed Nûrdur

Dertlere dermân olan, Seyyîd Muhammed Nûrdur

Nûru ayn-ı ârifândır, zevki ilm-i vâsılân

Cümleye sultân olan, Seyyîd Muhammed Nûrdur

Reber-i ehl-i melâmet, mürşîd-i râhı Hudâ

Mü'mine îmân olan Seyyîd Muhammed Nûrdur

İlm ü zevk'e âşinâ, olmak dilersen gel berû

Mâden-i irfân olan Seyyîd Muhammed Nûrdur

Niceler inkâr ile matrûd u dergâh oldular

Sâhib-i fermân olan Seyyîd Muhammed Nûrdur

"Kul kefâ billâh" 'ı tâ'lîm eyledi ihvanına

Alleme'l Kur'ân olan Seyyîd Muhammed Nûrdur

"Men ra'nîyi kadren" elhakk mârı meyyit nassını

Cem ile Furkân olan Seyyîd Muhammed Nûrdur

İsmi nurdur, cismi nurdur, kalbi nurdur, sırrı nûr

Enver-i Yezdân olan Seyyîd Muhammed Nûrdur

Aynı Muhiddîn ve Sadreddîn olup etti zuhur

Kâmil insân olan Seyyîd Muhammed Nûrdur

Enbiyânın vârisidir, evliyânın hâtemi

Aslına bürhân olan Seyyîd Muhammed Nûrdur

Sırrına “sümme denâ”geldi, ‟tedellâ” vasfına

Sûret-i Rahmân olan Seyyîd Muhammed Nûrdur

Kaabe kavseyn belki ev ednâ sarâyında hemân

Mahrem-i Sübhân olan Seyyîd Muhammed Nûrdur

Çoktur isyânım deyû, kesme ümidin RÛHİYÂ

Şâfî’i ihvân olan Seyyîd Muhammed Nûrdur

<-------------------------------O------------------------------->

Ey velâyet burcunun mâhı, velâyet matla’ı

Vey mürüvvet mâdeni, esrâr-ı Hakkın mahzeni

Mukaddem teşrifini gördükte bu Şems ve Kamer

Devrini ber-bâd edüb seyrinde oldu serseri

Nûr u mahz idi vücudu, hem de ismi nûr idi

Nûr u vahdetle müzeyyen eyledi âlemleri

Sîyreti bahr-i vücûbdur, bahr-i imkân sureti
Mecma'ilbahreyn iken oldu dürrbağa muhtefî

Alleme'l esmândır, hem sırr-ı ev ednândır
Keşfetti gözden hicâbı, etti isbât dilberi

Sırr-ı vahdet âşikâr oldu, melâmîler gibi
Hem Hudâyı, hem de hoşnûd eyledi Peygamberi

Bir Hudâ ve bir tecellidir zâhir ve bâtın kamû
İki görmekten hazer kıl, zâhidâ bul vahdeti

Girme dâm-ı kesrete, hubbu sivâdan fâriğ ol
Âşık ol, mş'ûku bul, kaldır aradan kesreti

Vasf-ı ma'şûk u hakikat eylemek mümkünmüdür
Olamaz âmâya ta'rîf görmeyince gözleri

Abd-ı mahz ol, sâhil-i bahr-ı vücuda vâkıf ol
Böyledir rükn ü hakîkat enbiyânın sünneti

Sorsalar "ena Hudânâüssebîl"[1] 'i RÛHİYÂ
KUL HUVALLÂHÛ AHAD tefsiri oldu âyeti

<--------------------------------O-------------------------------->

Tahtgâh-ı dîl'de iclâs eyledi sultân-ı aşk

Kürsî'yi sadra kuruldu bir azîm dîvânı aşk

Reşşedüp envâr-ı aşkı mübtelâ uşşâkına

Mest edüp üftâdegânı, oldular hayrân-ı aşk

Nevha-i Nûh'a[2] sebeb olduysa ger aşkın yeli

Gark eder uşşâkını, baştan başa tûfân-ı aşk

Âdem ve Havvâyı köretti hâyı huyu aşk

Geldi İsmâil ve Yahyâ, oldular kurbân-ı aşk

Aşk değil mi zulmet-i Mûsâ'da nârı nûr eden

Yâ değil mi, Yûsufu mahbûb eden zindân-ı aşk

Görmedinmi Mustafâyı, rehnümâs[3]-ı aşk idi

Leyle-i isrâ'da cilve eyledi Sübhân-ı aşk

Sidreden geçti ve kandu, bârigâh-ı hazrete

Sırrına bizzât tecelli eyledi cânân-ı aşk

Bâde-i ehabbet[4]'den nûş eyleyen uşşâka bak

Bildiler, ma'rûf olandıriârîf-i irfân-ı aşk

Âlem-i imkâna sığmaz, mağrib-i ankâyı aşk

Kayd-i imkânla bulunmaz, merkez-i meydân-ı aşk

Bâ'i bismillâhı aşkı şerh edersen RÛHİYÂ

Nokta-i sırr-ı Alî ve sen fâş olur Kur'ân-ı aşk

1 "ena Hudânâüssebîl" :Bize Hakk dînine yol göster

2 Nevha-i Nûh:Nûhun feryâtları

3 Rehnümas:Yol gösterici

4 Ehabbet:Çok sevilen

Kaynak:Tevhî-i Meâl

Müellif: Hasan Sabri Dölen Kaddesellâhû Sırrahû'l Âlî Hazretleri

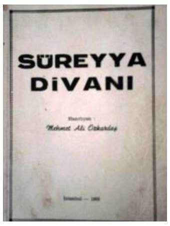
AHMED SÜREYYA EMİN EFENDİ kaddesellâhü sırrahu'l azîz

LAHİTTEKİ CESET KAYBOLUR MU?

Yahya Efendi Dergahındaki bir kabirden, yıllarca önünden bigane geçtiğim bir kuyuya ulaştım. Ahmed Süreyya Emin Efendinin kabrinden…

II. ABDÜLHAMİT'TEN BERİ ONARILMAMIŞ!

"Atiyye'm ta ezelden vechinin mecnunıyım billah.

Esiri zülfün hem gözlerinin meftunıyım billah.

Firakın hançeri saplandı ta bekabza cangâha,

Nasıl kan kusmayayım ben ki anın pürhunıyım billah."

(Bu mısralar Süreyya Divanı, ilk varidatın başlangıç beyitleri…)

Sene 2002-2003. O zamanlar Burhaniye'de bir öğrenci evinde kalıyoruz. Bağlarbaşı'ndan Burhaniye'ye yürüdüğümüz yol üzerinde bir kuyu var. *Bîruş Şifa- Şifa Kuyusu* yazıyor üzerinde. Sürekli önünden geçiyorum bu kuyunun. Altta bir açıklama var ama durup bir kez olsun dikkatlice okuduğumu hatırlamıyorum…

Beşiktaş'da bir dergah

O dönem Beşiktaş'taki Yahya Efendi Dergahı ve etrafındaki kabristanın da müdavimi durumundaydık. Ziyaret edenler bilir; dergahın bahçesine adım attığınız anda, yokuşun aşağısında kalan dünyayla alakanız kesilir. Huzur dolu bir mekana dahil olursunuz. O tepeden İstanbul'a bakmak, geçmiş zamanın içinden İstanbul'a bakmak gibidir. Ölümle, kabirle, toprağın altıyla ünsiyet kurarsınız. Ölüm sizi korkutmaz orada, toprak müşfik bir ana kucağı

gibidir. Yüksek ağaçların arasında fısıldayan rüzgar kabirdekilerin hikayelerini anlatır size. Tekkenin kedileri de hal diliyle zikre devam ederler, doğru ya, onlar için ne tekâya ne zevâya sedd olunabilir.

Ahmed Süreyya Emin Efendi Kaddesellâhü Sırrahu'l Azîz Kabri Saadeti

Ahmed Süreyya Emin Efendi Kaddesellâhü Sırrahu'l Azîz ve Ailesi

Yahya Efendiye komşu bir gönül sultanı

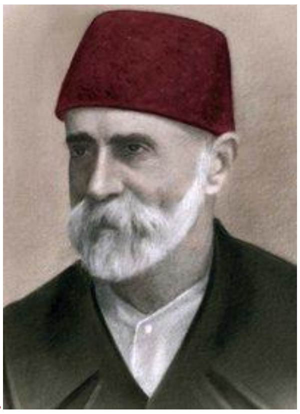
İşte bu hazirede makamı bulunan sultanlardan biri de **Ahmed Süreyya Emin Efendi** (k.s)'dir. Hazret ile ilgili benim elimde iki matbu eser var. İlki 1960 senesinde, Efendi'nin halifesi **Mehmet Ali Özkardeş Efendi** (k.s) tarafından hazırlanmış, *Süreyya Divanı* namıyla meşhur eser. İkincisi de, 1998 senesinde yine Hazret'in yolunun büyüklerinden **El-Hacc Hüseyin Vedad Efendi** (k.s) tarafından hazırlanmış ve yeni bazı eklemeler ile zenginleştirilmiş, ikinci bir baskı niteliğindeki *Süreyya Divanı*. Ell-Hacc Hüseyin Vedad Efendi'nin ayrıca *"Fethü'l-Ahfa"* isminde Süreyya Divanı'nı şerh ettiği bir eseri de mevcut. Süreyya Divanı eserinin önsözünü, eseri yayına hazırlayan Mehmet Ali Özkardeş Efendi yazmış. Bu önsöz, hem Süreyya Emin Efendi'nin hayatı ve varidatlarının içeriği hakkında hem de tasavvufun ve tarikatın hakikatlerine dair önemli bilgiler sunuyor.

İki baskının önsözlerinden edindiğimiz bilgilere göre; Kadirî tarikatının dördüncü Pir-i Sânisi ve Hatemü'l-Pir olarak kabul edilen Ahmed Süreyya Emin Efendi, miladi 1849 yılında İstanbul'da doğmuş ve 1923 senesi Nisan ayında, Ramazan-ı Şerif'in dokuzunda yine İstanbul'da dâr-ı bekâ'ya intikal etmiş. Babası sır katibi Emin Bey, dedeleri Mihrişah Valide Sultan'ın yağlıkçıbaşısı el-Hacc İbrağim Ağa olup, aile kabristanında medfundur. Gençliğinde torna ve marangozluk zanaatında ustalığa ulaşıyor. 19 yaşında ilk seri ateşli topu icad ediyor ve üretimini yaptırıyor. Halen İstanbul Askeri müzesinde mahfuz edilen bu topun imalat resimleri, Hazret'in izni dışında, Padişah II.Abdülhamit'ten irade elde etmeleri suretiyle Alman mühendislerin eline geçiyor ve iki yıl sonra ilk seri ateşli Alman topunu üretiyorlar. Asıl mucid Süreyya Efendi olmasına rağmen, padişahın nakdi mükâfatı Alman Krupp fabrikasına gidiyor. Bir aferin dahi olsun dönemin hükümeti tarafından Süreyya Efendi'ye takdir sunulmuyor.

Riyazet yılları

Hz. Süreyya Efendi bundan sonra bir süre Posta ve Telgraf Nezareti'nin idare meclisi azalığında çalışıyor. Bu esnada muhterem refikaları Hatice Şerife Atiyyetullah hanımefendi dâr-ı bekâya intikal edince, azalıktaki işinden derhal istifa edip, dört sene boyunca emsali görülmemiş bir riyazette bulunuyorlar. Dört yıl sonunda rumi 15 Haziran 1319'da divanın ilk varidatına sevgili eşlerinin isimlerini zikrederek başlıyorlar. Bu noktada Mehmet Ali Özkardeş Efendi "muzmer-i zati" denilen manayı tarif ediyor. Muzmeri zati; Cenab-ı Hakk'ın aşkından belirip Cenab-ı Hakk'a cezbeden hüsn ve simaya deniyor. Nasıl ki Mecnun'un muzmeri zatisi Leyla ise, Hz. Sürayya Efendinin muzmeri zatisi de muhterem eşleri Atiyye Hanımefendi olduğundan, divan, o aşkı izhar ve ifade suretiyle başlıyor. Bundan devamla Hz. Süreyya Efendi erdikleri ilahi makamâtı lisân-ı ilâhi ile nutk ediyorlar. Buna göre divan, rumi 1319 ila 1330 tarihleri arasındaki manzum olarak varid olmuş nutk-u ilahileri kapsıyor. Divanın sonunda Süreyya Efendi'ye ait iki adet de nesir halinde varidat yazısı var, İlki Anglikan kilisesinden bir heyetin "İslam dini nedir?", şeklindeki sorusuna verdiği cevabı içeriyor. İkinci yazı ise mürşidin hakikati hakkında.

İcraatımı beğenmiyorsan

…

Ahmed Süreyya Emin Efendi
Kaddesellâhü Sırrahu'l Azîz

Önsözde Efendi hazretlerinin silsilesi hakkında bilgiler de var. Buna göre, Hz. Süreyya Efendi'nin mürşidi, Kadiri tarikat-i celilesinin 3. pir-i sânisi olan Seyyid Ziyaeddin Abdurrahman et-Talebânî'nin halifelerinden Seyyid Bekrü'l-Cezbî hazretleridir. (Allah

sırlarını mukaddes kılsın) Hz.Süreyya bu mübarek zata 31 yaşında iken intisap etmiş, yed-i feyzini tutmuş ve 45 yaşına kadar manevi terbiyesinde bulunmuş.

Eserde Hz. Süreyya Efendi'den mürşitleri Bekrü'l-Cezbî ile ilgili şöyle bir vakıa naklediliyor: "Bekrü'l-Cezbî'ye intisabımın ilk senesi idi. Kendisine dedim, *Şeyhim, Allah'ın tuhaf işlerine hayret ederim, mesela hasta bir adamı senelerce yatakta biçare bırakır, kendisi ve bakanları nice elem ve zahmet çekerler ve sonra o hastayı öldürür, hemen öldürse de bu eziyetler olmasa ne olurdu?"*

Hz. Mürşidi, "Neden böyle yapıyorsun? Allah'a sor. Bakalım ne cevap verecek" der.

Hz. Süreyya mürşidine, "Nasıl sorayım" diye sual edince, Hz. Bekr, "Gözünü yum, dediğini Allah'a içinden sor" der. Hz. Süreyya gözünü yumup sorunca, sadrında şu beyanı duyar, "İcraatımı beğenmiyorsan, mülkümden dışarı çık." Gülerek gözünü açar ve duyduğunu şeyhine söyler. Şeyhi de, "Elbette Allah'ın mülkünden dışarı çıkamayız, O bizi sarmıştır." der.

Bekrü'l-Cezbî'nin dâr-ı bekâya intikalinden sonra, Fatih türbedarı Ahmed Amiş Efendi (kaddesellâhü sırrahu'l azîz) iki sene kadar Hz. Süreyya Efendi'ye sohbet şeyhi olmuş ve Hz. Süreyya'nın riyazetteki emsalsiz durumu için kendisine şöyle demiş, "Evliya ervahı senin Hakk için yaptığın riyazet, say' ve faaliyetlerine karşı mahcup oluyorlar, gıpta edip, zamanlarında neden daha fazla çalışamadık diye esef ediyorlar."

Kaybolan ceset

Süreyya Emin Efendi zatî evliya'dır. Mehmet Ali Özkardeş Efendi, divanın önsözünde Hz. Süreyya Efendi'nin, büyük velilerin ekserisinin sıfati makamların yükseklerine erdikleri ancak zatî olamadıklarını, söylediğini naklediyor.

Yine Hz. Süreyya Efendi şöyle buyurmuşlar: **"Zati evliyaullah'ın cesetleri toprakta kalmaz. Hz. Muhammed, Hz. İmam Ali, Hz. Abdülkadir Geylanî ve ben böyleyiz, intikalimde cesedim kırk gün toprakta kalır, kırkıncı günü gecesi sabah vakti ruhum, cesedime "*gel bana*" der ve cism-i maaruh sair olurum"**

Mehmet Ali Özkardeş Efendi, Hz. Süreyya Efendi'nin intikalinden 19 sene sonra vefat eden oğlu Dr. Fuat Süreyya Paşanın tabutu aile merkadine konulurken Hz.Süreyya'nın tabutunun açıldığını ve içinin bomboş tertemiz görüldüğünü naklediyor.

Sanma yahu biz şu yerde tıkılup kalmışlarız

Adetullâha uyup bir lahzacık dalmışlarız

Arif ü kamil isen fehm eyle nutkumdan bizi

Kırk gün ancak eğlenüp seyrana emralmışlarız.

(Divan-ı Şeriften. Ayrıca bu kelam-ı nefsi hazretin kabrinde bir levhaya yazılı olarak asılıdır.)

Okuyanlar dikkatli olmalı

Süreyya Efendi'nin divanındaki nutk-u ilahileri tahkik etmek isteyenler Hazret'in bir zati evliya olduğu hep göz önünde bulundurmaları gerekiyor. Çünkü varidatlar gayet dehşetengiz ve insanın takatini kesecek türden. Talip kişi bu nutuklarda nutkedenin Cenab-ı Hakk olduğunun idrakinde olmalı, varidatların künhüne eremese de en azından zevken anlamaya gayret etmelidir. İkinci baskının önsözünde Ell-Hacc Hüseyin Vedad Efendi, muhabbetli, arzulu ve bu bilgilere aşina kişilerin bile, Hazret'in makamını anlamalarının zor oluğunu söyleyerek ilgilenenleri ikaz ediyor.

Ell-Hacc Hüseyin Vedad Efendi'nin zikrettiği başka bir husus, Hz. Süreyya Efendi'nin muhterem eşleri Hatice Atiyyetullah hanımefendinin kabirlerinin Şehremini Zekaî dergâhının haziresinde olduğudur. Hanımefendinin soyu bu dergahın Ümmi Sinan (k.s)'dan sonraki şeyhi ve Ümmi Sinan'ın damadı Halepli Şeyh Arap Şerif Mehmed Halveti Efendi'ye ve Kureyş sülalesine dayanıyor. Bu dergâh İstanbul'daki ilk Ümmi Sinan dergâhı olan ve halk arasında Oruç Baba lakabıyla anılan Şeyh Mustafa Zekaî Efendinin adına izafeten, Şehremini Zekaî Dergâhı olarak biliniyor.

Bi'ru ş- şifa Şifalı su kuyusu

Gafletle yanından geçtiğimiz kuyu

İkinci Baskının sonundaki fotoğraf albümünde bir fotoğraf özellikle dikkatimi çekiyor. Yazının girişinde sözünü ettiğim Biruş-Şifa- Şifa Kuyusu'nun fotoğrafı. Ve yıllar önce önünden gaflet ile geçtiğimiz bu kuyunun, Hz. Süreyya Efendi tarafından, eşi Hatice Atiyyetullah hanımefendi'nin aziz hatırası için açtırılmış bir hayrat olduğunu, bu kitabın sayfalarından öğreniyorum.

Kim bilir, İstanbul'un kuyuları, camileri, çeşmeleri dergâhları hazireleri türbeleri arasında daha nice irtibatlar var. Son dönem betonlaşma neredeyse İstanbul'un tüm manevi haritasını tahrip etmiş durumda. Ama şükür ki ehil zatların himmetleri sayesinde o irtibatlar yeniden kuruluyor. İstanbul'un damarları yeniden açılıyor, şehir asli hüviyetine geri dönüyor.

Furkan Özüdoğru bir gönül sultanını anlattı

Erişim: http://www.dunyabizim.com/yahyaefendidergahi/7535/lahitteki-ceset-kaybolur-mu.html

BÜYÜK TÜRK BİLGİNİ AHMED SÜREYYA EMİN BEY

Ahmed Süreyya Emin Bey, 1848 yılında İstanbul'da doğmuş 1923 senesi Nisan ayında yine İstanbul'da intikalleri vaki olmuştur. Makamı Ortaköy'deki Yahya Efendi Camii'nin bulunduğu mezarlıkta aile kabristanındadır. İbtidai ve rüştiye tahsillerini İstanbul'da tamamlamıştır.

Babası, Enderunu Hümâyun'da yetişmiş olan Mabeyn-i Hümâyun baş kâtibi merhum Emin Bey'dir. Büyük babası Mihrişah Valide Sultan'ın yağlıkçıbaşısı El Hac İbrahim Ağa'dır. Ahmed Süreyya Emin Bey bir ara Posta ve Telgraf Nezareti İdare Meclisi azalığında bulunmuş, bilahare bu vazifeden kendi isteği ile istifa etmiştir.

Hatice Atiyetullah Hanımefendi ile evlenmiş iki oğlu dünyaya gelmiştir. Biri Dr. Fuat Süreyya Paşa'dır. Kadıköy'de Moda semtinde oturmuş Dr. Fuad Süreyya Bey'in Mehmed Kudretullah ve Fatin İsfendiyaroğlu adlı iki oğlu olmuştur. Fatin İsfendiyaroğlu elektrik mühendisi yetişmiş, 1957 yılında bekar olarak vefat etmiştir. Diğer oğlu Mehmed Kudretullah İsfendiyaroğlu Almanya'da makine mühendisi olarak mezun olmuştur. Bu zatın'da Ahmed Nejat İsfendiyaroğlu adlı bir oğlu olmuştur. Ahmed Nejat'da kimya mühendisi olarak yetişmiş,1987 yılında vefat etmiştir.

Ahmed Süreyya Bey'in diğer oğlu Münir Süreyya Bey, 1871 yılında İstanbul'da doğmuştur. İlkokuldan sonra Mekteb-i Sultani'yi bitirmiştir.

13 Eylül 1892'de 22 yaşında Mekteb-i Sultani'de Fransızca öğretmenliği ile devlet memuriyetine başlamış, bu görevine ilaveten 26 Eylül 1892'de Hariciye Tahrirat Kalemine stajyer olarak atanmıştır. 9 Temmuz 1896'da gösterdiği başarılardan dolayı Nişan-ı Âlî-i Osmânî ile taltif edilmiş, 17 Ocak 1897'de ise rütbe-i Sâlise tevcih buyrulmuştur. 8 Kasım 1898'de rütbe-i Saniye sınıf-ı Sanisi tevcih edilerek, ünvanı Fransızca Başkâtip Muavinliğine yükseltilmiştir. 15 Ocak 1899'da üstün başarılarından dolayı kendisine üçüncü rütbeden Nişân-ı Âlî Osmânî verilmiştir.

Ahmed Süreyya Emin Bey'in oğlu Münir Süreyya Bey sırasıyla Barcelona, Siroz, Nis Başşehbenderliği, Viyana ve Brüksel sefareti Başkitâbeti, daha sonra da Brezilya, Sao Paulo, Tiflis ve Cenevre Başşehbenderliğine atanmıştır. Türkiye Cumhuriyeti'nin ilanından sonra, 19

Ağustos 1927'de New York Başşehbenderliğine atanan Münir Süreyya Bey, en son olarak 1 Ağustos 1931'de Hariciye Vekaleti Protokol Umum Müdürlüğü görevine getirilmiştir. 10 Nisan 1932 tarihinde vefat etmiştir.

DÜNYADA İLK SERİ ATIŞLI TÜRK MODELİ BU TOPUN YAPILMASI

XIX. yüzyıl Osmanlı İmparatorluğunun çöküş devri, önemli sorunların görüldüğü, ve bir o kadar da atılımların yapıldığı bir dönemdir. Osmanlı topçuluğunun, Avrupa topçuluğu karşısında gerilemesi uzun bir süre devam ettikten sonra; zaman zaman top ve silah yapımında silkinme ve atılımlar olmuştur.

Muharebe alanlarının güçlü silahı olan top, hedefi tahrip edecek bir mermi ve bu mermiyi hedefe ulaştırabilecek bir namlu olarak yüzyıllar boyunca ilkel bir yapıda ve bu etkisi ise ateş hızının azlığı oranında sınırlı kalmıştır.

Topların kullanımında ateş hızını artıran gelişme ilk kez 1868 yılında büyük bir Türk bilgini olan Ahmed Süreyya Emin Bey tarafından uygulanmış ve bu uygulamadan sonra toplar üstün nitelikleriyle muharebe meydanının hakimi durumuna geçmiştir. Toplara bu niteliği kazandıran buluş, adi ateşli evresinden seri "çabuk" ateşli evresine geçiş olarak nitelendirilebilir.

Mesela Hicri 1240 yılında Tersane-i Âmire Mühendishânesi Başhocası Gelembevizâde Mehmed Emin Efendi barut haznesi gayet san'atlı bir top icad ederken, Hicri 1296 yılında Tophâne-i Âmire Sanayi Alayı Kolağası Halil Bey'in dakikada otuz defa atış yapan bir tüfek icad etmiş, Hicri 1038 yılında ise Tüfekçi Ahmed Usta adı verilen bir zat kullanışlı bir tüfek icad etmiş ve bu tüfeğin seri üretimi için Tophâne-i Âmire'den izin almıştır.

Bütün bunların yanı sıra Ahmed Süreyya Emin Bey (1848-1923) seri atışlı bir top yapılabileceğini kanıtlayan dünyadaki ilk insan olarak parlak bir başarıya imza atmıştır. Dünyada ilk Seri Atışlı Türk modeli bu topun yapılmasının başarılması Ahmed Süreyya Emin Bey'in kişisel yeteneklerinin açık bir göstergesidir.

Halen İstanbul'da Harbiye Askeri Müzesinde sergilenen bu topun, ilk Türk icadı olarak kayıtlara geçen seri atışlı demontabl bir sahra topu olduğu görülmektedir . Bu topun ön tarafında, kalkan ile baskı teşkilatının birleştiği yerde sarı bir plaket üzerinde Osmanlıca şu ibare bulunmaktadır;

"Zeytinburnu Fabrikası Mamulâtı Muhterî Ahmed Süreyya Emin"

Marangozluk mesleğinin en zor ve en büyük kabiliyete mazhariyet icabettiren bölümü, kalıp marangozluğudur. Ahmed Süreyya Emin Bey bu yüksek yeteneği ile 19 yaşında başlayıp, 21 yaşına kadar iki sene müddetle çalışarak ve kendi parasını harcayarak 500 altın karşılığında, Zeytinburnu Fabrikasında İlk Türk yapısı, seri atışlı, demontabl sahra topunu icad etmiş ve imal ettirmiştir. **Topun yanında Osmanlıca ve Latin harfleri ile şunlar yazılıdır**;

1866 – 1868 SENELERİNDE

İlk seri atışlı sahra topunu icadeden ve imâl ettiren

Ahmed Süreyya Emin Efendi

D: 1264 Rumî – 1848 Miladi

V: 1339 Rumî – 1923 Miladi

Harbiye Askeri Müzesindeki kayıtlara göre Topa ait bilgiler

Çap 8 cm.

Boy 192 cm.

Cidar Kalınlığı 3 cm.

Namlu 12 setlidir

Dingil Genişliği 175 cm.

Tekerlek Yüksekliği 150 cm.

Topa seri ateşli özelliğini kazandıran diğer özelliklerden birisi de, kamanın yalnız elle değil, alt tarafındaki pedala ayakla yapılacak az bir basıncın, kamayı seri olarak açması ve bu kolaylığın muhtemelen ilk defa uygulanmış olmasıdır.

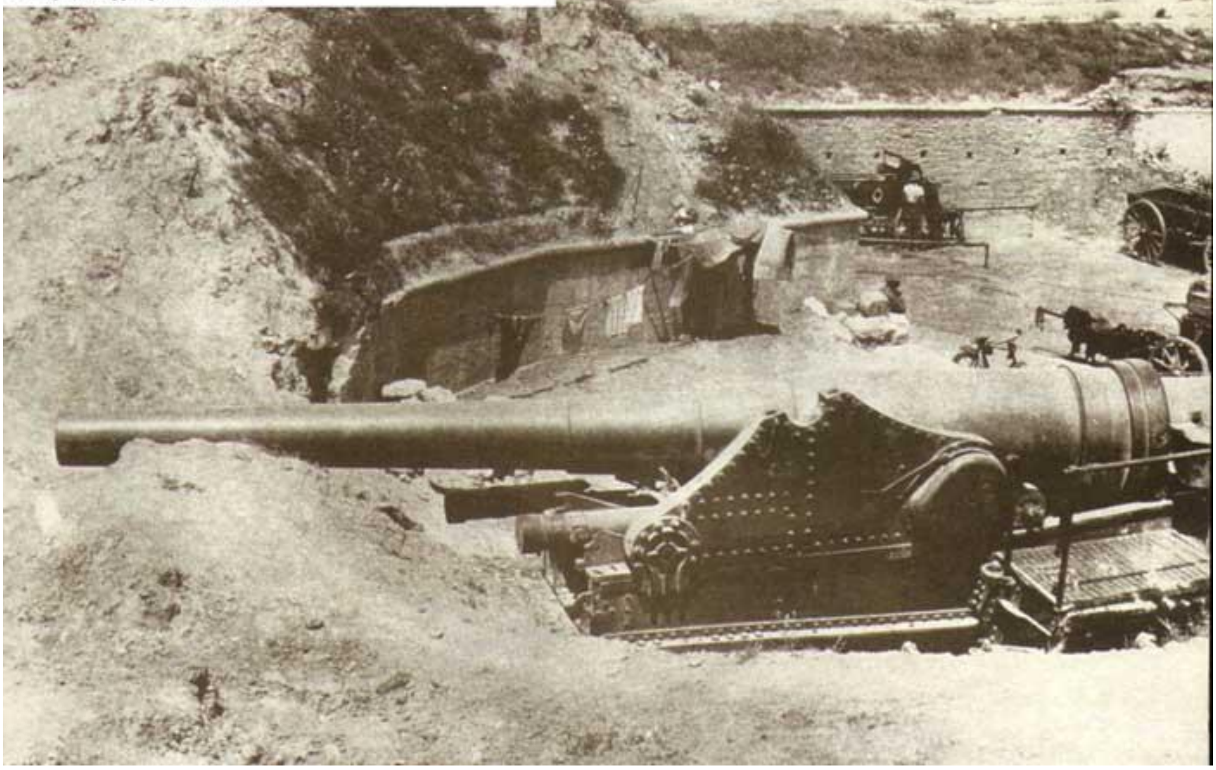
Tekerleklerde ilk defa demir yerine kauçuğun takılmış olması , tekerlek çapının daha büyük ve parmakların demir çubuklardan olmasının yanı sıra, bu topun bir özelliği de, bütün

aksamının demonte edilip katırlar üzerinde konulabilmesi ve istenilen bir tepeye çıkarıldıktan sonra, orada tekrar parçaların monte edilip gülle atma konumuna getirilebilmesi halinden ibarettir.

ALMAN KRUPP TOPU

Çanakkale Boğazı'nın savunmasında Türk birliklerinin kullandıkları 9.4 inçlik Krupp toplarından biri.

Top'un mucidi Ahmed Süreyya Emin Bey'in izni dışında, II. Abdülhamid'den irade elde etmeleri suretiyle bu topun imalat resimlerini Alman Krupp Fabrikası mühendisleri alarak iki sene sonra onlar da ilk seri ateşli Alman topunu vücuda getirmişler ve Padişaha'a bir örneğini hediye edip aynı müzeye koydurmuşlar ve karşılığında II. Abdülhamid'in Krupp Fabrikası'na nakdi mükâfatı olmuş ise de, asıl top'un mucidi Ahmed Süreyya Emin Bey'e o zamanın

hükümeti “aferin” diye bir takdir sözünü sarf etmemiştir. Bu dönemde Krupp fabrikasının başında Alfred Krupp bulunurken onun 1887 yılında ölümünden sonra fabrikanın başına geçen oğlu Frédéric Krupp zamanında da Osmanlı Devleti ile ilişkiler yoğun bir seyir izlemiş hatta Frédéric Krupp babasının ölümünden hemen bir ay sonra yaptığı ilk seyahat Balkanlara ve İstanbul’a olmuştur. İstanbul gazeteleri Frédéric Krupp’un 8 Eylül 1887’de Varna yolu ile İstanbul’a geldiğini ve hemen sonra da II. Abdülhamid tarafından kabul edildiğini yazarlar. Silah fabrikalarının satış müdürleri de yanındadır. Ertesi günü (9 Eylül) II. Abdülhamid, Cuma selâmlığından sonra Frédéric Krupp’u kabul eder, konuşurlar. Osmanlı padişahı kendisine nişanlar verir. 12 Eylül akşamı da Frédéric Krupp Yıldız sarayında yemeğe Abdülhamid’in davetlisidir. 16 Eylül’e kadar İstanbul’da kalan silah fabrikatörü, o gün Abdülhamid tarafından üçüncü defa kabul edilir, veda ederek İstanbul’dan ayrılır. . Osmanlı arşiv kayıtlarında yer alan Krupp fabrikasından sipariş edilen topların ve diğer askeri mühimmatın çokluğu bu ziyaretlerin gerekçesini ve sonuçlarını ortaya koymaktadır.

Ahmed Süreyya Emin Bey’in dünyada ilk olarak seri atışlı bir sahra topu icad etmesi onun fevkalâde üstün bir fıtri kabiliyete sahip olduğunu göstermektedir. Zamanın terakkisine en güzel ve en ileri ilhamlarla uyan bu zâtın manevi duyguları yüksek bir şahıs olduğu çok açıktır. Büyük keşifler ve terakkiler çoğunlukla harp ve zaruret zamanlarında ve ileriye gitme çabasında olan toplumlarda görülmüştür.

Ahmed Süreyya Emin Bey’in icadının Osmanlı İmparatorluğunun zor zamanlarında gerçekleştirmiş olması gerçekten anlamlıdır. **Bir takım siyasi mülâhazalarla topun Osmanlı hizmetinde kullanılmasının engellenmesi İmparatorluğa bu buhranlı yıllarında çok şey kaybettirmiştir. Eğer gerekli özen gösterilmiş olsaydı Balkan Savaşları ve sonrasındaki I. Dünya Savaşı Osmanlı İmparatorluğu açısından farklı sonuçlar doğurabilirdi.** Bugüne kadar ilim ve tekniğin daima batı mahreçli olduğu önyargısıyla dolmuş zihinlere insanın bir şey icad etmesinin ancak ilhamla mümkün olabileceğini anlatmak muhaldir. İslâm ülkelerinde yetişen Müslüman ilim adamları ilmi kendilerine mal etmemişler yapmış oldukları keşif ve icadları bilâbedel halkın hizmetine sunmuşlar ve kendi isimlerini öne çıkarma gayretinde bulunmamışlardır. Zamanının çok ilerisinde bir görüşe sahip medeni bir insan olan Ahmed Süreyya Emin Bey kendisine nasib olan bu büyük kabiliyetini insanların hizmetine sunmuş olması sadece Osmanlı toplumuna değil tüm insanlığa büyük bir ihsan ve ikramdır. Bu mütekâmil zâtın kendi devrinin ve zamanının çok fevkinde olduğu açıktır. Ahmed Süreyya Emin Bey bu seçkin özellikleriyle örnek bir insandır.

Ahmed Süreyya Emin Bey’in 29 Mart (1)303 tarihli istidası şu şekildedir:

“Topların ateş edildikleri esnada falyalarından yüzde sekizden yüzde ona kadar nisbetde hârice gaz çıkarak ziya‘ vukû’ bulmakda ve bu dahi topların menzillerini ve binâ ‘en-aleyh mermiyyâtın sür ‘at ve kuvvetini tenkîs etmekde olduğu cihetleriyle şu mehâzîr-i mühimmi Fransa Devleti nazar-ı dikkat ve ehemmiyete alarak hurûcunu mânî‘ bir aletin ihtirâ ‘ına erbâb-ı sanâyi‘ geçen sene i‘lân-ı resmî ile da‘vet eylediği ve krupp topları kamalarından vukû‘bulup mehâzîr-i ma‘rûza ve meşrûhanın aynını müntic gaz kaçındılarının zuhûrunu mânî nev usul bir barut haznesi kapağının düvel-i ecnebiyye me ‘mûrîn-i askeriyyesi taraflarından taharrî edilmekde olduğu bundan çend mâh mukaddem vâsıl-ı sem‘î çâkerânem oldu sanâyi‘ce olan heves-i hulkiyye-i ubeydânem muktezâsı sabâvet-i çâkerânemden berü haddimce vukûbulan iştigâlât-ı zihniyye ve ameliyye-i nâçizânem ilca’âtıyle bu bâbda hasr-ı efkâr iderek şu mehâzir-i ma‘rûzaya min-gayr-i liyâkatin çâre

buldum. Ya'ni falyayı sed iderek ateş edici bir alet ile kuyrukdan zuhûra gelen gaz kaçındılarını mâni'biri çelik ve diğeri tunç toplara mahsûs olmak üzere iki nev' 'gaz halkasıyla bir de ayrıca barut haznesi kapağının bi-mennihi'l-kerîm ihtirâ'ına muvaffak oldum Müste'înen bi- tevfîkihî te'âlâ mevkî ' fi'l ve icrâya komağa cür'etle nân u ni'meti familyamız efradı kullarının tâ iliğine işlemiş olan metbû'-u müfahhamım devlet-i mu'azzama-i ebed-müddet-i Osmaniyye'ye maddî ma'nevî mükellef bulunduğumuz hidmet-i mûcibü'l-mefharet ez-her cihet menâfi'-i zâtiyyeye müreccah ve her sûretle andan mukaddes olduğuna ve velîyyü'n- ni'met -i cihân ve şehriyâr-i kadrdân efendimiz hazretlerinin kölezâdelerinden bulunduğuma binâ'en mâruz- zikr alet ile ma'a halka kapağının resm-i mükemmelleriyle sûret-i i'mâl ve isti'mâl ve fevâ'idine dâ'ir risâlesini mükemmel nevâkıs-ı umûr olan huzûr-ı azamet- nüşûr-ı hazret-i hilâfetpenâhilerîne bâ-kemâl-i tazîm ile arz u takdîme mütecâsir oldum muvafık-ı re'y-i zerrin-i isâbet-karîn-i cenâb-ı tâcdârileri buyrulduğu takdirde min gayr-i haddin nezâret-i çâkerânem tahtında olarak biri dört fondluk çelik ve diğeri dahi çenberli tarzında olarak dökülmekde olan ve ta 'lîmat-ı ubeydânem vechile inşâsı muktezî bulunan tunç toplara tatbîkan tersîm edilüp ira 'e olunacak resimler mûceblerince birer kıt'asının i'mâl ve inşâsının Tophâne -i Âmire Fabrika -i Hümâyûnu'na havâlesi ve ba'de'l- hitâm tecrübelerinin sâye-i inâyet- vâye-i cenâb-ı zıllullahide Zeytinburnu Fabrika -i Hümâyûnu'nda ihtirâ'-ı ubeydânem olarak i 'mâl olunmakda olup derdest ikmal bulunan top kundağıyla berâber icrâsıyla lâzım gelen raportunun bâ- tanzîm hâk- pây-i tutyasây-i hazret-i hilâfet- penâhîlerine arz u takdimi husûslarına müsâ'ade-i lûtf-âde-i cenâb-ı cihân-bânîleri erzânı ve şâyân buyrulmak bâbında ve kâtıbe-i ahvâlde emr u fermân ve lutf u ihsân-ı bî pâyân velî-nimet-i bî minnetimiz veliyyü'n-ni'met-i alem Pâdişahımız efendimiz hazretlerinindir .

Fî 29 Mart sene (1)303 Emin Beğ merhûm kullarının

Mahdûmu kulları
(Mühür)
Ahmed Süreyya

****

medhaldergi

MEDHAL DERGİSİ

AHMET SÜREYYA EMİN BEY VE İLK SERİ ATIŞLI SAHRA TOPU

XIX. yüzyılda ise Osmanlı Devleti'nin askeri malzeme ihtiyacını karşılamakta bir hayli zorlandığı ve bu tür malzemelerin çoğunlukla dışarıdan karşılandığı bilinmektedir. Bu dönemde Tophâne-i Âmire Müşirliğine bağlı bulunan harp sanayii ihtiyacı karşılamaktan uzaktı. Ordunun silah ve cephane gereksinimi, Fransız, Alman ve daha sonra Amerika'dan sağlanmaya başlanmıştı. Özellikle Kırım Savaşı sonrasında 1869'da ordu yeniden düzenlenirken, artan silah ihtiyacı Alman ve Amerikan şirketlerinden temin edilmekte idi.

Resim 4: Ahmet Süreyya Emin BEY

Zaman içerisinde Tophâne-i Âmire binası işlevselliğini büyük ölçüde kaybetmiş,Zeytinburnu'nda bulunan dökümhane ağırlık kazanmıştır. Nitekim dünyanın ilk seri atışlı sahra topu 1866-68 yılları arasında Ahmed Süreyya Emin Beytarafından beş yüz altın mukabilinde Zeytinburnu Fabrika-i Hümayunu'nda dökülmüştür. Topun mucidi Ahmed Süreyya Emin Bey'in izni dışında, II. Abdülhamid'den irade elde etmeleri suretiyle bu topun imalat resimlerini Alman Krupp Fabrikası mühendisleri alarak iki sene sonra onlar da ilk seri ateşli Alman topunu vücuda getirmişler ve Padişaha'a bir örneğini hediye edip aynı müzeye koydurmuşdır. Buna mukabil II. Abdülhamid'in Krupp Fabrikası'na nakdi mükâfatı olmuştur.[14]

Resim 5: Harbiye Askeri Müzesi'nde bulunan Zeytinburnu Demir Fabrikası İmali İlk Seri Atışlı Sahra Topu

Resim 6: Topun namlu tarafında bulunan madeni etikette "Zeytinburnu Fabrika-i Humayunu Mamulatı Muhterii: Süreyya Emin 01" yazmaktadır.

Bu dönemde Krupp fabrikasının başında Alfred Krupp bulunurken onun 1887 yılında ölümünden sonra fabrikanın başına geçen oğlu Frédéric Krupp zamanında da Osmanlı Devleti ile ilişkiler yoğun bir seyir izlemiş hatta Frédéric Krupp babasının ölümünden hemen bir ay sonra yaptığı ilk seyahat Balkanlara ve İstanbul'a olmuştur. İstanbul gazeteleri **Frédéric Krupp'un 8 Eylül 1887'de Varna yolu ile İstanbul'a geldiğini ve hemen sonra da II. Abdülhamid tarafından kabul edildiğini yazarlar. Silah fabrikalarının satış müdürleri de yanındadır.** Ertesi günü (9 Eylül) II. Abdülhamid, Cuma selâmlığından sonra Frédéric Krupp'u kabul eder. Osmanlı padişahı kendisine nişanlar verir. 12 Eylül akşamı da Frédéric Krupp Yıldız sarayında yemeğe Abdülhamid'in davetlisidir. 16 Eylül'e kadar İstanbul'da kalan silah fabrikatörü, o gün Abdülhamid tarafından üçüncü defa kabul edilir, veda ederek İstanbul'dan ayrılır.

2.4. ALMAN TEKNOLOJİSİYLE TEMAS

2.4.1. KRUPP FABRİKASI VE SİLAH TEMİNİ

1877-78 Osmanlı Rus Harbinin akabinde dağılan Osmanşlı ordusunun toparlanması ve modernizasyonu için Osmanlı Devleti Almanya'dan askeri danışmanlar talep etti. Askeri danışmanların Osmanlı'da görev almasıyla beraber Alman silah sanayiide ülke topraklarına girmiş oldu. Krupp, Loewe Mauser gibi büyük Alman silah üreticileri Osmanlı'nın ihtiyacı olan top,tüfek vb. Savaş ekipmanlarının tedariğine başladılar. Özellikle Krupp zamanla Osmanlı piyasasında tekel durumuna geldi.

Zeytinburnu Demir Fabrikasının kuruluşunda daha çok İngiliz teknolojisi ve ustalarından faydalanılmıştır. Sultan II. Abdülhamid döneminde ise, İngiliz ve Fransızların Türkiye'ye siyasî baskı uygulamaları ve iç işlerine müdahaleleri, Almanya ile siyasî ilişkilerin daha fazla gelişmesine sebep oldu. Almanya ile başlayan siyasî ilişkiler, zamanla ticarî, ekonomik ve askerî ilişkilerin de gelişmesini sağladı. Sultan, özellikle 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı'nda dağılan Türk ordusunu yeniden düzenlemek için Almanya'dan askerî danışmanlar talep etti. Askerî danışmanların Osmanlı ordusunda görev alması ile Alman silah endüstrisi de ülkeye

girdi. Krupp, Loewe ve Mauser gibi büyük Alman silah firmaları, Osmanlı ordusunun top ve tüfek vb. gibi önemli askerî teçhizatlarını karşılamaya başladılar.

Alman silah firmalarının Osmanlı Devleti'ne silah satışlarının tarihi 1860'lara kadar gitmektedir. 1861'de denenmek amacıyla Alman Krupp firmasınailk top siparişleri verildi. Bunu 1863'de 48 ve 1864'de de 64 batarya sahra topunun yine Krupp'a siparişleri izledi. 1869'dan sonra, firmanın İstanbul'da temsilciliği açıldı ve Krupp toplarının Osmanlı pazarına girişi hızlandı.

XIX. yüzyılın son çeyreğinden itibaren Alman-Türk siyasî ve ekonomik işbirliğinin artması ile birlikte firmanın Türkiye'ye top ihracı daha fazla arttı. Krupp'a ilaveten Schwaben'deki Oberndorf Mauser ve Berlin Lutwig Loewe gibi diğer büyük Alman silah firmalarının Osmanlı'ya silah ve cephane satışları başladı. Bu dönemde Alman silah sanayiinin Türk pazarına girmelerindeki etkenlerden birisi, 1870 Prusya-Fransa Savaşı öncesi ve esnasında kendi ülkeleri için ürettikleri silahların, savaşın bitimi ile ellerinde kalması idi. Bunların kısa sürede ülke dışına ihraç edilmesi gerekliydi.

Sultan II. Abdülhamid döneminde Alman silah firmaları ve bilhassa Krupp, Osmanlı Devleti'ne top ve diğer silah mühimmatı satarken, Alman diplomatlar, Goltz Paşa gibi askeri danışman/öğretmen subaylar ve sermaye grupları özellikle Deutsche Bank'ın başını çektiği konsorsiyum tarafından desteklenmiştir. Diplomatlar, siyasî zemini hazırlarken, Goltz Paşa orduda modernleşme adı altında yeni silah siparişlerinin verilmesinde etkili oluyor, malî sorunu da Deutsche Bank çözüyordu.

1885 yılında Osmanlı Hükümeti, Çanakkale Boğazının tahkimatı için Essen'deki Krupp firmasına toplam 11 milyon mark tutarında çeşitli çaplarda top sipariş etti. Çanakkale Boğazının tahkimatında kullanılan bu toplar yaklaşık 30 yıl sonra Çanakkale Savaşında boğazın savunulmasında kullanılmıştır.

Osmanlı pazarında Alman firmalarının üstünlüğüne rağman rakipleri de yok değildi. Türk pazarına top mühimmatı ihracı konusunda İngiliz firması Armstrong ile Krupp arasında rekabet yaşanıyordu. Bu rekabeti Türk askeri uzmanlar da kullanmaya çaba gösteriyorlardı.

Erişim: http://medhaldergi.com/oku.php?makaleno=294

Bkz: Belgelerle Gerçek Tarih-Gerçek Tarih'in Müstesna Adresi

İDAM MAHKUMLARININ SON İSTEK VE / VEYA SÖZLERİ

ABD'den bir başka haberle devam edelim. Ülkede 31 eyalet zehirleme, elektrik verme, gaz verme, asma ve kurşuna dizme gibi farklı şekillerle idam cezası uyguluyor (ABD aynı zamanda dünyada **açık ara** en çok mahkuma sahip ülke). En çok idam uygulanan eyaletlerin başındaysaTeksas geliyor. Bu hafta denk geldiğim ilginç bir kamu sitesinde idam mahkumlarının son istek ve / veya sözlerinin arşivine denk geldim. Gördüğüm en garip bir yandan da en insani belge yığını. Tıkladığımız her satırın bir ölüye ve onun son hislerine denk geldiğini bilmek çok ürpertici

Kaynak Alıntı: M. Serdar Kuzuloğlu/ İnternet Ekipler Amiri.Haftanın Özeti: 35

İDAM MAHKUMLARININ SON İSTEK VE / VEYA SÖZLERİNİN ARŞİVİ

SELEFİYECİLERİN "VAHDET-İ VÜCUD" GÖRÜŞÜ ÜZERİNE DÜŞÜNCELERİ

Not: Bu yazı Ehl-i Sünnet'in Muhaliflere Cevabı, Muhammed b. Salih el-Useymîn, Terceme: Necmi Sarı Tetkik : Muhammed Şahin, 2010 – 1431 [215 -216-217 nolu Dipnot] tan iktibas edilmiştir.

METİN (sh-79)

İttihâdiyye'nin (Vahdet-i Vücûtçuların)[215] Görüşü: Varlığın (vücûdun) birliğini, bir olduğunu söyleyen bu gruba göre varlıkta bulunan her kelâm (söz) Allah'ın kelâmıdır. Nitekim onlardan biri[216] şöyle demiştir:

Varlık âlemindeki her söz, O'nun kelâmıdır.
Bizim için nazmı da, nesri de birdir.[217]

Bu sözlerin hepsi, Kitap, Sünnet ve Aklın gösterdiği kanıtlara aykırıdır. Allah'ın ilim ve hikmet lutfettiği kimse bunu anlar.

**

DİPNOTLARI

215. Bunlara göre varlık birdir. O da Hakk'ın varlığından ibarettir. O'ndan başka gerçek varlık sahibi bir varlık, O'ndan başka "kâim bi nefsihi" bir varlık mevcûd değildir. Diğer varlıkların varlığı, O'nun varlığına nispetle yok hükmündedir. Çünkü onların varlıkları O'nun varlığına bağlıdır. Bu kevn (oluşum) âlemindeki eşya O'nun mazharı; yânî zuhur (ortaya çıkış) mahallidir. Dolayısıyla eşyanın varlığı, gölgenin varlığı gibidir. Nasıl eşya olmadan gölge olmazsa, O'nun varlığı olmadan eşyanın varlığı düşünülemez. O'nun varlığı yanında eşya, eşyaya göre gölge gibi "keen lem yekün" yâni yok mesabesindedir. Çünkü bu âlem ve eşya yok iken O var idi. Onları varlık denizinde izhâr eden O'dur. Onların bu zuhurları müstakil bir varlık olmayıp Hakk'ın varlık denizinin dalgalarıdır. Şu anda da var olan sadece O'dur.

Nitekim **Bâyezid Bistâmî**'nin yanında **"Allah var idi. O'ndan başka hiçbir varlık yoktu"** anlamında "Kânellâhu ve lem yekün maahu şey" denildiğinde O: **"el-Ân kemâ kâne"** yâni **"şimdi de O'ndan başka varlık yoktur"** demiştir.

Nitekim Gazzâlî, vahdet-i vücûdu (varlığın birliği) şöyle tanımlıyor: **"Varlık âleminde Allah'tan ve O'nun fiillerinden başka birşey yoktur. Bütün kâinat O'nun fiilleridir."**

İbn-i Teymiyye ise vahdet-i vücûdu şöyle tanımlıyor:

"İbn-i Arabî'ye göre tek varlık vardır. Vâcibu'l-Vücûd olan Allah ile diğer varlıklar aynı şeydir. Hakk'ın varlığı, evrendeki diğer varlıklara taşmıştır. Kâinatta her şey, Hakk'ın varlığının aynıdır."

"İbn-i Arabî diyor ki: Yaratılmışın varlığı, yaratıcının varlığının kendisidir; yaratıcının varlığı da, yaratılmışın varlığının kendisidir."

Bir başka yerde de şunları söylüyor: " **Ama 'ortada Allah'tan başkası yok'** sözünü söyleyen, bu sözü ile yaratıcıyı yaratılandan ayırmayan, Rabb ile kul v.b. arasında fark görmeyen, İbn-i Arabî et-Tâî, İbn-i Seb'în, İbn-i ü'l-Fârid, Tilimsânî ve benzeri ittihadçıların sözlerinde sık sık rastlanan **'ortada Allah'tan başka mevcûd yok', 'ancak Allah var', 'yaratılanların varlığı yaratanın varlığı ile aynıdır', 'yaratıcı yaratılandan ibarettir, yaratılan da yaratıcıdan', 'kul Rabb'tır, Rabb da kul'**

gibi birleşmeyi ifade eden anlamları kastederse mülhiddir, sapıktır, tevbeye davet olunması gerekir (vâcibtir). Tevbe ederse ne âlâ, yoksa öldürülür." Bk. Mecmûu'l-Fetâvâ (2/112, 295, 490).

Bu sapık görüşün temsilcileri Bâyezid (Ebû Yezîd) el-Bistâmî (ölm.262h.), Hallâc-ı Mansûr (ölm. 309h), Gazzâlî (ölm. 505h.), İbn-i ü'l-Fârid (ölm. 632h.), İbn-i Arabî (ölm. 638 h.), İbn-i Seb'în (ölm. 669 h.), Mevlânâ (ölm. 672 h.), Sadreddîn Konevî (Sadru'l- Konevî olarak da bilinir. Asıl ismi Muhammed b. İshâk'tır)(ölm. 673h.), Tilimsânî (ölm. 690h) ve Yûnus Emre gibi mutasavvıflardır. Onların vahdet-i vücûda işaret eden sözleri pek çoktur. Birkaçı şöyledir:

1- Bâyezid Bistâmî:

"Sübhânî mâ a'zeme şânî" yâni "ben kendimi tesbîh ederim, benim şânım ne yücedir!"

"Leyse fî cübbetî sivallâh" yâni "cübbemin içinde Allah'tan başkası yok".

Bir adam Ebû Yezîd el-Bistâmî'ye gelir ve evinin kapısını çalar. Bunun üzerine Ebû Yezîd el-Bistâmî:

"Kimi istiyorsun?" diye sorar. Kapıyı çalan: **"Ebû Yezîd'i istiyorum"** der. Ebû Yezîd el-Bistâmî'de O'na: ***"Evde Allah'tan başkası yok"*** der.

**

"Allah beni bir kere karşısına aldı ve dedi ki: **'Ey Bâyezid! Halk beni görmek istiyor'.** Ben de dedim ki***: "Öyleyse beni vahdâniyetinle süsle, benliğini giydir, ahadiyyete erdir. Halk Senin sıfatlarını görünce Seni gördük desinler. O zaman Sen, Sen olursun, ben ise orada bulunmam."***

***

Bir gün insanlara sabah namazını kıldırdıktan sonra onlara dönmüş ve şöyle demiştir: ***"Muhakkak ki ben, yalnızca ben Allah'ım. Benden başka ilah yoktur. O halde bana kulluk (ibâdet) edin".***

Bu söz üzerine insanlar onu terketmişler ve **"deli, miskîn"** demişlerdir. Ebû

Bayezîd'in insanlara söylediği bu söz açıkça küfürdür. Çünkü bizzat Allah-u Teâlâ, Hz. Mûsâ'ya bu sözün aynısıyla hitap ederek şöyle buyurmuştur: ***"Muhakkak ki ben, yalnızca ben Allah'ım. Benden başka ilah yoktur. Bana kulluk et ve beni anmak için namaz kıl."*** (Tâhâ, 14).

> **Bâyezid Bistâmî'nin bu ve diğer sözleri için bk. İbn-i Teymiyye, Mecmûu'l-Fetâvâ (2/315, 461); Abdurrahmân Dımaşkıyye, en-Nakşibendiyye (sh: 77-79).**

2- Hallâc-ı Mansûr:

"Sübhandır, parlayan lâhût nûrunun sırrını nâsût olarak izhar eden (gösteren)

Sonra da gizlenmiş olarak ortaya çıkıp yiyen ve içen sûretinde zâhir olan (görünen)."

"İnsanlar Allah'a çeşitli şekillerde inandılar. Bense onların inandıklarının hepsine inandım."

"Benimle senin aranda bir "benlik" var, sıkışmış zorluyor beni Hakkın için kaldır şu benliğimi, kaldır aradan."

"Âşık olan da, âşık olunan da benim.

Biz bir bedene girmiş (hulûl etmiş) iki ruhuz. Sen beni gördüğün zaman, onu görmüşündür, Onu gördüğün zaman da bizi görmüşündür."

"Sen Leylâ isen ben de Leylâ'yım."

"Seninle kendimden geçtim Öyle ki seni kendim sandım."

"Ruhun ve ruhum birbirine karıştı

Tıpkı şarabın (içkinin) saf suya karıştığı gibi. Sana bir şey dokunduğunda bana dokunmuştur. Sen, her durumda ben olduğun zaman".

"Seni sırrımda buldum. Dilim sana hitab etti.

Bir takım mânâlarla bir araya geldik ve mânâlarla ayrıldık. Senin gözlerden kaybolman ta'zim içindir, fakat vecd hâli Seni bana içimden daha yakın yaptı."

"Âşık, hevânın kemâline ulaştığı,

Zikrin etkisine kapılıp zikrolunanı yitirdiği, Ve kendisine hevâ egemen olduğu vakit,

Âriflerin namazının küfür olduğu gerçeğine tanık olur."

> Bk. el-Hatîb el-Bağdâdî, Târîhu Bağdâd, (8/115, 121, 129); Mecmûu'l-Fetâvâ (2/288, 290, 311, 312, 362, 377, 480-487); en Nakşibendiyye (sh: 73-76).

3- Gazzâlî:

"Tevhidin dört mertebesi vardır...:

...

İkinci Mertebesi: Müslümanların genelinin tasdîk ettikleri (doğruladıkları) gibi insanın kalbinin, Lâ ilâhe illallah lafzının mânâsını tasdîk etmesidir (doğrulamasıdır). Bu avam tabakasının inancıdır.

Üçüncü Mertebesi: İnsanın, keşif yolu ve hak nûrunun vâsıtasıyla, o mânâyı müşâhede etmesidir ki, bu (Allah'a yakın olan) Mukarrebûn'un makamıdır. Bu; insanın pek çok şeyi görmesi, fakat onları görürken, çoklukları üzere Tek ve Kahhâr olan Allah'tan sâdır olmuş bir halde görmesidir.

Dördüncü Mertebesi ise, insanın varlıkta birden başkasını görmemesidir ki, bu Sıddîklerin müşâhedesidir. Sofiler buna ***"el-Fenâ fi't-Tevhîd"*** (Tevhidde yok olmak, kaybolmak) adını verirler. Çünkü insan, birden başkasını görmediğinden dolayı, kendini bile görmez. Tevhidle müstağrak (kaybolmuş, boğulmuş) olduğu için kendini görmediği zaman da, nefsinin tevhîdi hususunda kendi nefsinden de fâni olmuş olur. Yâni hem kendi nefsini görmekten, hem de halkı görmekten yok olur, demektir. ...

Dördüncü mertebesindeki şu mânâ ile muvahhiddir: Onun şuhûdunda (görülmesinde) birden başkası hazır olmamıştır. O bütünü çok olduğundan ötürü değil, tersine bir olduğundan ötürü görür. İşte tevhidde en yüce gâye budur. ...

Eğer "kişi; göğü, yeri ve çok olmalarına rağmen hissedilebilen diğer cisimleri gördüğü halde, nasıl olur da birden başkasını müşâhede etmemesi düşünülebilir? Nasıl olur da çok, bir olur?" dersen bil ki: Bu mükâşefe ilimlerinin gâyesi, son noktasıdır. Bu ilmin sırlarının herhangi bir kitapta yazılması câiz değildir. ***Ârifler şöyle demişlerdir: Rubûbiyyet sırrını ifşâ etmek küfürdür. ...***

Nasıl ki bir insanın ruhuna, cesedine, uzuvlarına, damarlarına, kemiklerine ve iç organlarına (ayrı ayrı) baktığında (veya bakıldığında) o insan çoktur, işte aynı insan başka bir itibar ve başka bir müşâhede ile de birdir, öyle ki, o tek bir insandır, deriz...

İşte bunun gibi, varlık âleminde olan her şeyin, Yaradan'dan tut da yaratılmışa kadar, pek çok değişik itibar ve müşahedeleri vardır. Aynı zamanda o, itibarlardan bir itibarla da birdir. Başka itibarlarla ise, onun dışındakiler çoktur. Bu itibarlardan bazısı,

çokluk bakımından bazılarından daha şiddetlidir. Bunun misali insandır. Her ne kadar bu misal garaza tam uymasa da. Fakat azda olsa genelde bu misal, müşahede hükmünde çokluğun bir olmaya dönüştüğünün keyfiyetine dikkat çeker! Bu konuşma ile, varmadığın bir makamı inkarı bırakıp ona inanmanın, bir iman ve tasdîk olduğu açıkça ortaya çıkmış olur. ...

İşte buna, el-Hüseyn b. Mansûr el-Hallâc, seferden sefere koşan el-Havvâs'ı gördüğünde O'na şöyle diyerek işaret etmiştir: ***"Sen neyin içindesin?"*** el-Havvâs: ***"Tevekkül hakkındaki halimi düzeltmek için seferlerde dolaşıyorum."*** Oysa el-Havvâs tevekkül edenlerdendi. el-Hüseyn: "***Sen ömrünü, iç dünyanı mamur etmek uğrunda tükettin. Acaba tevhid hususunda fenâ bulmak nerede kaldı?" Sanki el-Havvâs, tevhiddeki üçüncü makamı düzeltmek istemişti. Hallâc ise ondan dördüncü makamı istemişti."*** **İhyâu Ulûmi'd-Dîn (4/262-263).**

**

"Ârifler gerçeklik semasına çıktıktan sonra Tek Gerçekten başka bir varlık görmediklerinde ittifak etmişlerdir. Şu var ki bunlardan bazıları bu hakîkati ilmi bir irfanla bulmuş, kimi bunu bir zevk ve hâl olarak yaşamış; çokluk tamamen onlardan gitmiş ve sırf tekliğe dalarak mest olmuşlar, o halde akılları zâil olmuş, o zevk içerisinde sanki bayılmışlar, artık kendileri de dâhil, Allah'tan başka hiçbir şeyi hatırlamaya güçleri kalmamış, her şeyi unutmuşlar, kendilerinde Allah'tan başka bir şey kalmamış, öyle sarhoş olmuşlar ki akıllarının otoritesi, hükmü aşağı düşmüş de bazıları ***"Ene'l-Hakk= Ben Hakkım"*** demiş, bazıları da ***"Sübhânî mâ A'zama Şânî= Kendimi tesbîh ederim, benim şânım ne kadar yücedir"*** demiş, diğeri***: "Mâ fi'l-Cübbeti sivallâh= Cübbemin içinde Allah'tan başkası yoktur"*** demiş. Âşıkların sekir hallerindeki sözleri saklanır, söylenmez. Ama sekir halleri gidip de Allah'ın yeryüzündeki mîzanı (kriteryumu) olan akıl hükmüne döndükleri zaman, bunun hakiki birleşme olmadığını,

fakat ittihada (birleşmeye) benzediğini anlarlar. Bu, âşığın fart-ı aşk halinde söylediği şu söze benzer:

Âşık olan da, âşık olunan da benim. Biz bir bedene girmiş iki ruhuz.

İnsan birden bire bir ayna ile karşılaşır, kendini aynada görür, fakat aynanın farkında olmazsa aynada gördüğü görüntüyü aynanın resmi, aynaya bitişik sanabilir. Şişe içinde şarabı gören kimse, şarap renginin, şişenin kendi rengi olduğunu zanneder. Bu hal, kendisinde alışkanlık haline gelmiş, ayağı bu noktada takılıp kalmışsa o hale müstağrak olur, mest olur da şöyle der:

Şişe inceldi, şarap süzüldü.

Birbirine benzediler, iş güçleşti.

Sanki şarap var, kadeh yok;

Yahut sanki kadeh var, şarap yok.

"Ama şarap kadehtir" demekle "Şarap sanki kadehtir" demek arasında bir fark vardır. Bu hal galebe çalınca hal sahibine izâfetle FENÂ adını alır. Hattâ fenâül-fenâ (yok olmanın yok olması) denilir. Çünkü o adam hem kendinden geçmiş, hem de kendinden geçmekten geçmiştir. Zira o halde olan kimse kendini bilmediği gibi, kendini bilmediğini de bilmez. Eğer kendini bilmediğini bilseydi, kendini bilmiş olurdu. Bu hale dalan kimseye izâfetle, mecâz diliyle ittihâd (birleşme), hakîkat diliyle tevhîd (birleme) denilir. Bu hakîkatlerin ötesinde de öyle sırlar vardır ki onlara dalmak câiz değildir...

İşte bu kaynak, tek olan Allah'tır. O'nun ortağı yoktur...

Bütün diğer nûrlar O'ndan istiâredirler.

Hakîkî olan yalnız O'nun nûrudur.

Hepsi O'nun nûrundandır.

BELKİ HEPSİ O'DUR.

Doğrusu, var olan O'dur.

Gayrın varlığı ancak mecâz yoluyladır.

O'ndan başka nûr olmadığına, bütün nûrların, tâbi oldukları nûrun zâtından değil, vechinden geldiklerine göre her şeyin vechi O'na yönelmiştir: "Nereye dönerseniz, Allah'ın vechi oradadır." (Bakara, 115). O halde O'ndan başka ilah yoktur. Çünkü ilâh, vecihlerin (yüzlerin) ibadetle yöneldiği zâttan ibarettir. Yâni kalp yüzlerini demek istiyorum. Çünkü onlar nûrlar ve ruhlardır. O'ndan başka ilah olmadığı gibi O'ndan başka O da yoktur. Çünkü hüve (O) işaret edilen şeyden ibarettir. İşaret ancak O'na olduğuna göre artık başka O, nasıl olabilir? Ne zaman bir işâret etsek, hakikatte bu işaret O'nadır.... O halde ***"Lâ ilâhe illallâh= Allah'tan başka ilah yoktur."*** kelimesi avamın tevhididir. ***"O'ndan başka O yok"*** sözü ise seçkinlerin tevhididir. Çünkü öteki daha genel, bu daha özel, daha kapsamlı, daha gerçek, daha ince bir sözdür ve sâhibini tek birliğe, sırf birliğe götürür. Mahlûkatın mi'racının (yükselişinin) son noktası ferdâniyyet (teklik) memleketidir. Çünkü bunun ötesinde daha bir merdiven yoktur.

Zira yüksek ancak çoklukta düşünülebilir. Çokluk öyle bir izâfettir ki yükselmenin kendisinden başladığı ve kendisine yöneldiği şeylerin varlığını gerektirir. Çokluk kalkınca birlik gerçekleşir, izâfet (görelik) bâtıl olur, işaret kalkar. Artık yüksek, alçak, inen, çıkan kalmaz; terakkî (ilerleme) ve urûc (yükselme) imkansız olur. A'lânın ötesinde uluvv (yükseklik) yoktur. Vahdetle beraber çokluk yoktur. Çokluğun kalmasıyla urûc (yükselme) da kalkar. Eğer sonra, bir halden diğer bir hale değişme olursa bu, urûc ile değil, dünya semasına inmekle, yâni yüksekten alçağa doğmak sûretiyle olur. Çünkü en yükseğin daha yükseği yok ise de daha aşağısı vardır. İşte bu makam gayelerin gayesi, arzuların sonudur. Bunu bilen bilir, bilmeyen inkar eder. Bu ilim, ancak Allah'ı bilenlere verilmiş olan özel mahiyetteki gizli bir ilimdir. Onlar bunu söyledikleri zaman Allah'a karşı mağrûr (gururlu) olanlardan başkası inkâra kalkmaz. Âlimlerin: ***"Dünya semâsına inmek, bir meleğin inmesidir?"*** demeleri uzak görülmez. Âriflerin bazıları bundan daha garibini sanmışlar da şöyle demişler: ***"Ferdâniyyete (birliğe) müstağrak olan, en yakın semaya iner, bu iniş, onun duyuları kullanmaya, veya uzuvları hareket ettirmeye inişidir".*** Salât ve selâm O'na olsun, Peygamber de şu sözleriyle buna işaret etmişlerdir: ***"Ben O'nun işiten kulağı, gören gözü, konuşan dili oldum".*** Eh, kulağı, gözü, lisanı Allah olduktan sonra artık işiten, gören ve konuşan da O'dur. Çünkü O'ndan başkası yoktur ki... O'nun (Allah'ın) Mûsâ aleyhis-selâm'a söylediği şu sözüyle de buna işaret edilmektedir: ***"Hasta oldum, beni sormadın. Hadis..."*** demek ki bu muvahhidin hareketleri dünya semasındandır; duyarları, algıları bunun üstünde olan bir semâdandır. Bu kimse akıl semâsından mahlûkatın mi'racının sonuna, ferdâniyyet (teklik) memleketinden ta yedi tabakaya kadar yükselir. Sonra vahdâniyyet tahtında oturur ve oradan göklerinin tabakalarına emri tedbîr eder. Artık bakan, bu hale baktıkça dilini salıverir, ***"Allah Âdem'i Rahmân'ın sûretinde yarattı"*** der. Fakat bilinmelidir ki bu söz te'vîle muhtaçtır. Tıpkı ***"Ben Hakk'ım", "Kendimi tesbîh ederim"*** sözleri gibi. Hatta Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem'in: ***"Hasta oldum beni arayıp sormadın", "Ben O'nun kulağı, gözü ve dili oldum"*** sözlerinin de te'vîle ihtiyacı vardır. Artık burada beyanı durdurmak istiyorum. Çünkü senin bundan fazlasına tahammül edeceğini sanmıyorum."

> **Mişkâtü'l- Envâr (sh:12-15). Ayrıca bk. Mecmûu'l-Fetâvâ (2/24, 54-57); (4/62-66, 72); (6/54-55); (17/362); Abdurrahmân el-Vekîl, Hâzihi Hiye's-Sûfiyye(sh: 47-56).**

4- İbn-i ü'l-Fârid:

"Makamda kıldığım namazlar O'nadır.

Ve şahit oluyorum ki

O da bana namaz kılıyor.

Her ikimiz de namaz kılan, ibadet eden ve secde edeniz,

Her bir secdedeki "birleşme" hakîkatine.

Bana namaz kılan benden başkası değil,

Her secdede namazım da, benden başkasına değil."

"Ben O'yum, O da ben;

Ayrılık yok aramızda. Aksine zâtım, zâtını sevdi."

"Aramızdan 'sen' hitabı kalktı,

Onun kalkmasındadır benim yüceliğim."

"O çağrıldığında, cevap veren benim.

Çağrılan ben olduğumda da cevap veren O."

"Benden bana elçi olarak gönderildim.

Zâtım, âyetlerimle bana delâlet etti."

"Kendini iyice pâklayıp arındırdığında cilalanmış aynaya bak gör, doğru söyle, kimi görüyorsun?

Işınlar yansıdığında kendinden başkası mı onda görünüyor, yoksa kendi kendini mi görüyorsun?"

"Allah Kays'a Leylâ sûretiyle, Küseyyir'e bir dişi geyik yavrusu suretiyle, Cemîl'e de bir dilbercik sûretiyle tecellî etti."

Ölüm esnasında şu iki beyti söylediği nakledilir:

"Yanınızda sevgideki mertebem eğer Karşılaştığım şu şeyse, ömrümü boşa tüketmişim! Bir umuttu bir süre beni saran.Ama bugün anlıyorum ki o, karmakarışık düşlermiş!"

Bk. İbn-i u'l-Fârid'ın "Nazmu's-Sülûk" adlı kasidesi, Mecmûu'l-Fetâvâ (2/243, 246, 267, 289, 315, 316, 365, 366); (4/73, 74); (11/247); Hâzihi Hiye's-Sûfiyye (sh: 24-33); Cemîl Zeyno, es-Sûfiyye (sh: 25).

5- İbn-i Arabî:

“Ey kendinde bütün eşyayı yaratan,

Sen yaratıklarını toplamışsındır.

Varlığı Sende nihâyet bulanları yaratırsın,

Sen dar olan her şeyi içine alansın.”

“Rabb HAKK’tır; kul da HAKK!

Ah keşke bir bilebilsem: Kimdir mükellef?

Eğer kuldur desem, kul diye bir şey yok ki!

(başka bir yerde: O, ancak Rabb’tır, başka bir yerde de: Kul ölüdür.)

Yok Rabb desem; Rabb nasıl mükellef olur?” “

Ey sırrı, mânâm olan insan sûreti!

Ben olmasaydım ne için yaratıldığın ortaya çıkmayacaktı.

Seni diledik ve insan olarak yarattık,

Eşyânın en mükemmelinde bize tanıklık yapasın diye.”

İbn-i Arabî, Ebû Nüvâs’ın:

“Şişe inceldi ve içki (şarap) berraklaştı.

O kadar ki, birbirine benzediler, iş güçleşti.

Sanki şarap var, kadeh yok;

Yahut sanki kadeh var, şarap yok”.

beyitlerini okuduktan sonra:

“Âlemin sûreti karışıktır; zâhiri yaratılmışlar, bâtını ise, Hakk’tır” dedi.

“Allah’a yemin ederim ki ortaya çıkan (zuhûr eden) ancak hayrettir. Kendime yemin ettim. Ve yemin eden de Allah’tır.”

“Varlığın ve ehlinin aşkı benim için gereklidir.”

“Varlığın zâhiri yaratıklar, bâtını da Allah’tır.”

“Ey sırrı mânâm olan insan sureti!

Emirden dolayıdır yaratılışın, ben olmasaydım görülmeyecektin.”

“Seni diledik ve bir beşer olarak ortaya çıkardık ki

Eşyânın en mükemmelinde bizi müşâhede edesin.”

“Ne kalbimden, ne de gözümden ırak oldun.

İkimizin arasında mesâfe (ara) yoktur.”

“Benlik belâsından kurtul ve Allah’la bir ol. Değilse, bütün dâvân boşunadır.”

“Bak kâinat her zerresiyle sana sesleniyor ve beni duymuyor musun? diyor.

Bak ki göresin beni değerli bir manzara olarak.

Yok bende beni var edenden başkası.”

“Kâinatın varlığı, mevcûdâtın yaratılmışlar için Hakk’tan başka varlığı olmadığına şâhittir.”

“Aslında kâinat sistemi içersinde bir hiçim.

Çünkü ben varlığı olmayan bir gölge gibiyim.”

seven biri.

“Seviyorum onu, oysa kalbimdir o. Görülmüş müdür benim gibi kendi kalbini

O, benim gözlerim olduğu için gözlerim onu görmüyor. Uzak oluşu, çok yakın oluşundan dolayıdır.”

“Lezzet alırsın, bedenimde dolaşsa elim;

Çünkü ben gerçekte senden başkası değilim.”

“Allah bana hamdeder ben de O”na hamdederim.

O bana ibâdet eder ben de O’na ibadet ederim.”

“Koca hanımıyla cinsel ilişkide bulunduğu zaman ancak hakla cinsel ilişkide bulunmuş olur.”

Nâblusî (ölm.1143h.) bu sözü ***“Ancak hakkı nikahlar”*** şeklinde açıklamıştır.

ve daha pek çok söz. Bk. İbn-i Arabî’nin Fusûsu’l-Hikem ve el-Fütûhâtü’l- Mekkiyye adlı kitapları; Mecmûu’l-Fetâvâ (2/82, 111, 114, 115, 173, 242, 287, 288,

306, 307, 308, 335, 338, 344, 345, 346, 348, 356, 464...); (4/131); (11/239); Hâzihi Hiye’s-Sûfiyye (sh: 34-47); es-Sûfiyye (sh: 24).

6- İbn-i Seb'în:

"Mülk sâhibi bir Rabb, helâk olucu bir kul.

Sizler de bu durumdasınız; sadece Allah vardır, çokluk vehimdir."

"Yaratılmışın varlığı, yaratıcının varlığının kendisidir."

Yaratıcı, yaratılanın ve yaratılan da yaratıcının kendisidir."

"Putların varlığı, Allah'ın varlığının kendisidir; putlara tapanlar, Allah'tan başka bir şeye tapmış değillerdir."

"Allah, kulun nitelendiği eksiklik ve kınanmış sıfatların hepsiyle vasıflanır."

ve daha pek çok söz. Bk. Mecmûu'l-Fetâvâ (2/306, 364, 365, 366, 367).

7- Mevlâna:

"Biz arslanlarız ama, bayraklardaki arslanlar.
Onların oynayışı, saldırışı soluktan soluğa rüzgâr yüzündendir.
Onların oynayışları görünür de, rüzgâr görünmez.
Yoka varlık tadını tattırdın.
Yoku kendine âşık ettin.
Geri alırsan, senden onu kim arayabilir?
Resim nasıl olur da ressamla savaşa girebilir."

Mesnevî (1/153-154).

8- Sadreddîn Konevî:

"İnsan; HAKK'ın da, zâtın da, sıfatların da, Arş'ın da, Kürsü'nün de, Levh'in de, kalemin de, meleğin de, cinin de, yedi kat göklerin ve gezegenlerinin de, yedi kat yeryüzünün ve içindekilerin de, dünyevî âlemin de, uhrevî âlemin de, varlığın ve kapsadığı her şeyin de, HAKK'ın da, yaratılmışların da, ezeli olup öncesi olmayanın da, sonradan olanında ta kendisidir."

Dr. Bedevî, el-İnsânü'l-Kâmil (sh: 115, Konevî'nin Merâtibu'l-Vücûd adlı el yazması eserinden naklen). Ayrıca bk. Mecmûu'l-Fetâvâ (2/92, 93, 161, 168); Hâzihi Hiye's-Sûfiyye (sh: 58).

Konevî'nin "Vasiyyet-nâme" adlı eserinden öğrendiğimize göre O, ömrünün son yıllarını tasavvuf ve vahdet-i vücûdu bir yana bırakarak Kitap ve Sünnet'e sarılmakla geçirmiştir. Bu kitap Şehid Ali Paşa Kütüphanesi 21810 numarada kayıtlı bulunmaktadır.

9- Tilimsânî:

"Nice zamandır sanırdım ki Leylâ örtüsüne bürünmüş,

Ve örtü, bir bûse kondurmama engeldir.

Nihayet gözüküverince vallahi anladım ki, Gözlerim O'nun sevgisinden âmâ imiş!"

"O, sırf kadîm bir cevherdir,

Bir takım iğreti kir ve paslar O'na bulaşsa da,

Yemin ederek onlara dedim ki:

Ondan, O'nun zâtı dışında, Onlarsa:

'Dikkat et, yemininde yalancısın!' dediler."

"Dostuna de ki: 'Aşkından öl ve O'na olan iştiyakından eri'

Giden aklına de ki: 'Geçip gitme!'

O'nu sende konuşur olarak görünceye kadar sus,

Sonra da, şayet konuşabilecek bir dil bulabilirsen: Konuş!"

"Şüphesiz, şu deniz benim nazarımda birdir,

Dalgaları ve köpükleri birden çok olsa bile.

Sakın aldatmasın seni gördüğün şu sûretler,

Tek olan, sayıların zâtına sirâyet eden Rabb'dır."

Deniz dalgalardan ibarettir. Onlardan başka bir şey yok.

Her ne kadar çok sayıdaki dalga, denizi parçalara ayırsa bile."

"Ey beni kınayan! Beni sakındırıyor ve bana emrediyorsun.

Oysa en doğru sakındırıcı ve emredici vecd'dir.

Eğer sana itâat edip vecde karşı gelecek olsam kör olurum.

olurum.

Ayân-beyândan vehim ve nakillere (nakil yoluyla gelen nasslar) dönmüş

Eğer hakîkate erersen, beni dâvet ettiğin şeyin aslında Yasaklanmış olduğunu görürsün, dostum!" mudur?

"Seviyorum onu, oysa o kalbimdir. Kendi kalbini benim gibi seven görülmüş

O, benim gözlerim olduğu için gözlerim onu görmüyor. Uzak oluşu, çok yakın olmasından başka bir şey değildir."

ve daha pek çok söz: Bk. Mecmûu'l-Fetâvâ (2/81, 82, 169, 259, 260, 291, 372...); (4/103); (8/307, 308).

10- Yûnus Emre:

"Beni bende demen-Ben bende değilem

Bir ben vardır bende-Benden içerû"

Bk. Prof. Dr. H. Kâmil Yılmaz, Anahatlarıyla Tasavvuf ve Tarîkatlar (sh: 293).

Daha buna benzer cezbe ve sekr halinde söylenmiş, şirk ve küfür içeren pek çok söz. Elmalılı Hamdi Yazır, Bakara sûresi 165. ayeti tefsir ederken vahdet-i vücûd fikri ve ehli hakkında şunları söyler:

"İşte birtakım cahiller veya inkarcılar, Allah'ın hikmeti adıyla imkansız olan bu birleşmeyi veya hulûl ya da ta'tîl (ateizm, ilâhsızlık) teorisini vahdet-i vücûd ve sırf tevhid diye ele alarak **"O'ndan başka ilâh yoktur"** demek **"O'ndan başka mevcûd yoktur"** demek olduğunda ısrar ederler. Bunu da: **"Her mevcûd O'dur"** mânâsıyla açıklarlar. Hatta küllî mecmûî ile küllî ifrâdîyi birbirinden ayırmayarak "Hepsi O'dur" derler. Her şeyden ötede Allah'ı görecek yerde, her şeyde ve hatta her şeyi Allah görmek isterler. **"İlk ve son olan, açık ve gizli olan O'dur"** (Hadîd, 57/3) ayetinin açıkladığı birleşme mertebesini ayrılma mertebesinde ayrı ayrı söylerler ve böylece kendilerini Allah görmek ve göstermek için kâmil insanları, bizzat Allah gösterirler. Artık erenler, veliler, bir ilâhlar topluluğu manzarasında hayal edilir, oysa bu görüşün esasına göre şeytanların velilerden, kâfirlerin mü'minlerden farkı kalmaması gerekir. Çünkü her varlık O sayılır. İşte: **"İnsanlardan kimi de Allah'tan başka şeyleri O'na eşler tutuyorlar da onları, Allah'ı sever gibi seviyorlar"** ayet-i kerimesi özellikle bunları da red ve iptal içindir."

Hak Dini Kur'ân Dili (1/576-577). Sadeleştirilerek aktarılmıştır.

Vahdet-i Vücûd düşüncesinin, İslam inanç sistemine olan aykırılığı ve izahının zorluğu yanında, panteizm ve panteist düşünceyle benzeştiğini gören Nakşibendiyye tarîkâtının **Hindli şeyhi İmam-ı Rabbânî Ahmed Fârûkî Serhindî** (ölm. 1034h.) **vahdet-i vücûd yerine vahdet-i şühûd (görüntülerin birliği) düşüncesini geliştirdi.** Bu düşüncesine göre İmam Rabbânî, eşyânın Allah Teâlâ'nın isim ve sıfatlarının tecellileri olduğunu, aynı olmadığını, bu yüzden ***"Heme O'st=Her şey O'dur"*** yerine ***"Heme ez-O'st= Her şey O'ndandır"*** düşüncesinin daha doğru olduğunu öne sürmektedir. Sonuç olarak İmam Rabbâni'ye göre sâlik: ***"Ene'l-Hak" derken "Hakk Hakk'tır, ben değilim"*** demektedir. Değilse kendisini görerek böyle bir sözü söyleyen küfre düşer.

Şeyhu'l-İslam İbn-i Teymiyye, vahdet-i vücûd düşüncesini ifâde eden "gerçekten ortada Allah'tan başkası yoktur; yâni her şey O'dur" sözü ve bu sözü söyleyen kişi hakkında şunları söylemektedir: ***"Ortada Allah'tan başkası yoktur"*** sözü mücmel (kapalı) bir sözdür. Hem hak, hem de bâtıl bir anlama gelme ihtimali vardır. Eğer o kişi bu sözü ile, "ortada Allah'tan başka yaratıcı yoktur, Rabb yoktur, darda kalanlara ancak Allah icâbet eder, kullarını ancak Allah rızıklandırır, veren O'dur, vermeyen de O, alçaltan O, yükselten ve yücelten O, gâlib kılan O, zelil kılan O, kendisinden yardım istenmeyi, tevekkül olunmayı, kendisine sığınılmayı ve kulların ilticasını hak eden ancak O'dur, verdiğine kimse engel olamaz, engel olduğuna

kimse veremez, O'nun karşısında yiğitlik sökmez" demek istiyorsa, yâni bu söz Fâtiha'daki ***"Ancak sana kulluk eder ve yalnız Sen'den yardım dileriz"*** (Fâtiha, 5) ayeti ile ***"Öyleyse O'na kulluk et ve O'na tevekkül et (dayan)"*** (Hûd, 123), ***" De ki: O benim Rabbimdir. O'ndan başka ilah yoktur. Sadece O'na tevekkül ettim ve dönüş sadece O'nadır"*** (Ra'd, 30) ayet-i kerimelerine işaret ediyorsa, o zaman o sözle kasdettiği bütün bu mânâlar doğrudur ve apaçık tevhiddir. Zaten Kur'ân bunu getirmiştir....

Yok eğer "ortada Allah'tan başkası yok" sözünü söyleyen, bu sözü ile yaratıcıyı yaratılandan ayırmayan, Rabb ile kul v.b. arasında fark görmeyen, İbn-i Arabî et-Tâî, İbn-i Seb'în, İbn-i ü'l-Fârid, Tilimsânî ve benzeri ittihadçıların sözlerinde sık sık rastlanan ***"ortada Allah'tan başka mevcûd yok", "ancak Allah var", "yaratılanların varlığı yaratanın varlığı ile aynıdır", "yaratıcı yaratılandan ibarettir, yaratılan da yaratıcıdan", "Kul Rabb'tır, Rabb da kul"*** gibi birleşmeyi ifâde eden mânâları kastederse mülhiddir, sapıktır, tevbeye davet olunması gerekir (vâciptir). Tevbe ederse ne âlâ, yoksa öldürülür.

Yine bunun gibi, Cehmiyye gibi hulûl görüşünü benimseyen, ***"Allah zâtıyla her yerdedir"*** diyen, Allah'ı mahlûkat ile karışmış sayan, hatta O'nun köpeklerde, domuzlarda ve pisliklerde olduğunu söyleyen ve bunların varlığı ile Allah'ın varlığını bir gören hulûlcülerin kasdettiği mânâları kasteden kişi de mülhiddir, sapıktır. Tevbeye davet olunması gerekir. Tevbe ederse ne âlâ, yoksa öldürülür. Allah Sübhânehü ve Teâlâ en doğrusunu bilir."

Mecmûu'l-Fetâvâ (2/488-490). Ayrıca bk. A.g.e. (2/376).

Vahdet-i Vücûdçular, ittihadçılar ve Hulûlcüler hakkında daha geniş bilgi için bk. Abdülkâhir el-Bağdâdî, el-Fark Beyne'l-Fırak (sh: 198-205); İbn-i Teymiyye, "Risâletü Hakîkati Mezhebi'l-İttihâdiyyîn (Mecmûu'l-Fetâvâ içinde 2/134-285); (11(239-242); Ayrıca Mecmûu'l-Fetâvâ'nın 2., 10. ve 11. ciltleri; Şerhu'l-Akîdeti't-Tahâviyye (thk. el- Elbânî, sh:172); Taftazânî ve Aliyyu'l-Kârî'nin Vahdet-i Vücûd Risâleleri; İbn-i Cevzî'nin Telbîsu İblîs adlı eseri; Abdurrahman el-Vekîl'in Hâzihi Hiye's-Sûfiyye adlı eseri; Abdurrahmân Dımaşkıyye'nin en-Nakşibendiyye adlı eseri; Abdurrahmân Abdulhâlik'in el- Fikru's-Sûfî ve Fadâihu's-Sûfiyye adlı eserleri; Cemîl Zeyno'nun es-Sûfiyye fî Mîzâni'l-Kitâbi ve's-Sünne adlı eseri; Prof. Dr. H. Kâmil Yılmaz, Anahatlarıyla Tasavvuf ve Tarîkatlar (sh: 283-297).

216. Bu, İbn-i Arabî olarak bilinen Muhyiddîn lakaplı, Ebû Bekr Muhammed b. Alî b. Muhammed b. Ahmed b. Abdullah et-Tâî el-Hâtemî el-Mürsî'dir.

Vahdet-i Vücûd, dinlerin birliği, Fir'avun'un mü'min olarak öldüğü, cehennem ateşinin cehennemlikler için bir korku, bir sakınca ve bir azap olmadığı aksine onlar için bir tad, bir lezzet ve bir zevk unsuru olduğu, velâyet (velilik) mertebesinin nübüvvet ve risâletten daha üstün olduğu, Allah'ın mükemmellik ifâde eden olgunluk sıfatları yanında eksiklik, kusur ve ayıp içeren yerilmiş sıfatlarla nitelendirilebileceği, âlemin ezeli olduğu (kıdem-i âlem) gibi pek çok sapık fikrin sâhibidir.

O fikirlerini "Fusûsu'l-Hikem" ve "el-Fütûhâtü'l-Mekkiyye" adlı eserlerinde belirtmiştir. İbn-i Teymiyye, İbn-i Arabî ve el-Fütûhâtü'l-Mekkiyye adlı kitabı hakkında: **"İbn-i Arabî'yi bizzat gören âlimler onun çok yalancı ve iftiracı olduğunu, el-Fütûhâtü'l- Mekkiyye ve benzeri kitaplarının akıl sâhibi hiç kimsenin gözünden kaçmayacak yalanlarla dolu olduğunu söylemişlerdir"** derken İmam Zehebî Fusûsu'l-Hikem adlı kitabı hakkında: ***"el-Fusûs derlediği en kötü kitabıdır. Eğer onda küfür yoksa dünyada küfür yoktur"*** demiştir. Şâfiî

fukahâsının büyüklerinden **Ebû İshâk İbrâhim b. Ömer el-Ca'berî** (ölm. 687h.) Fusûs kitabının yazarı İbn-i Arâbî ile bir araya geldiği zaman şöyle demiştir:

"Onu, Allah'ın indirdiği her kitabı ve gönderdiği her peygamberi yalanlayan pis bir ihtiyar olarak gördüm". Âlimlerin sultanı lakaplı büyük fıkıh âlimi Ebû Muhammed 'İzzuddîn b. Abdüsselâm (ölm. 660h.) ise Kâhire'de kendisine İbn-i Arabî sorulduğu zaman şöyle demiştir:

"O kötülük piri, yalancı mı yalancı, hayırdan uzak biridir, âlemin kadîm (ezelî) olduğunu söylüyor ve zinayı haram saymıyor."

Yine meşhûr Şafiî âlim Ebû Zür'a Ahmed b. el-Hâfız 'Irakî (ölm. 826h.), İbn-i Arabî ve eserleri hakkında şunları söylemektedir: ***"Fusûs adlı meşhur kitabının, şüphe götürmeyecek ölçüde açık-seçik küfrü içerdiği hususunda hiçbir kuşku yoktur. Yine bunun gibi el-Fütûhâtü'l-Mekkiyye'de gerçekten onun elinden çıkmış ve ölümüne kadar onda ısrarlı olmuşsa, hiç şüphesiz o bir kâfir olup ebediyyen cehennemde kalacaktır."***

İmam Zehebî ise İbn-i Arabî'nin hal tercemesinin sonunda şöyle der: ***"Allah'a yemin ederim ki, müslümanın, ilim namına Kur'ân'dan bir sûre dışında hiçbir şey bilmeksizin, sadece bununla namaz kılıp, Allah'a ve âhiret gününe iman edip câhil olarak öküzün ardında yaşaması, onun için bu irfân ve hakîkatlerden çok daha fazla hayırlıdır. Velev ki, 100 kitap okumuş veya 100 halvette bulunmuş olsun."***

Âlimlerin sapıklığında ve küfründe ittifak ettikleri İbn-i Arabî hicri 638 yılında Şam'da normal bir ölümle ölmüştür. Bazı insanların onun ölümüyle ilgili olarak anlattıkları şu hikâyeye gelince:

"İnsanlar bir gün İbn-i Arabî'ye mabûdları hakkında soru sorarlar. O da onlara:

"Sizin taptığınız benim bu iki ayağımın altıntadır"

diyerek cevap verir. İnsanlar da bunun üzerine hemen onun üzerine atılırlar ve ölünceye dek onu tekme-tokat bir güzel döverler. Ancak onun gömülmesinin ardından yakın dostları onun işaret ettiği bu yeri kazarlar ve oradan çok fazla altın çıkarırlar. Bu olaydan sonra da yakın dostları ve sevenleri bu hâdiseyi onun kerâmetlerinden sayarlar."

Bu hikâye insanlar arasında her ne kadar yaygınsa da doğruluk yönünden herhangi bir aslı astarı yoktur. Çünkü İbn-i Arâbî'nin hal tercemesini verenlerin hepsi onun normal bir ölümle öldüğünü belirtmektedirler. Hiç kuşkusuz doğru olan da budur.

Daha önce İbn-i Arabî'nin vahdet-i vücûdu ifâde eden görüş ve sözlerinin bir kısmına yer vermiştik. Şimdi de onun diğer görüşlerini ifâde eden bazı sözlerini belirtelim:

"Muhakkak kalbim her sûrete açık oldu.

O; ceylan yavrularının otlağı ve rahiplerin evi (manastırı),

Putların ve Kâbe'yi tavaf edenlerin evi,

Tevrat levhalarının ve Kur'ân sayfalarının barınağıdır."

"İnsanlar Allah'a çeşitli şekillerde inandılar,

Bense onların inandıklarının hepsine inandım."

Fusûs (2/289).

“Boğulma sırasında Allah’ın verdiği iman sebebiyle Fir’avun için artık Hz. Mûsâ, gözünün nûru olmuştu. Böylece Allah onun ruhunu, tertemiz ve pâk iken, hiçbir kötülük ve çirkinliği yokken aldı. Çünkü Allah onun ruhunu tam imanı sırasında herhangi bir günah işlemesine kalmadan almıştı. (Önceki günahlarına gelince) İslam, daha öncesini silip yok eder.”

“Fir’avun, hüküm mevkiinde zamanın sultanı (sâhibu’l-vakt) olup da kanûnen ve resmen bunu uygulayınca: “Ben sizin en yüce Rabbinizim” (Nâziât, 24), dedi. Yâni o şöyle demek istiyordu: ‘Her ne kadar her şey bir nispetle rabb ise de onlar arasında bana zâhiren hâkimiyet verilmesi sebebiyle ben onlardan daha yüceyim.’

Sihirbazlar Fir’avun’un söylediklerinin doğru olduğunu bildikleri için onu inkâr etmediler; bilâkis onun en yüce Rabb olduğunu kabul ederek

‘Yapacağını yap, sen ancak bu dünya hayatında istediğini yapabilirsin, dediler” (Tâhâ, 72). Bu nedenle Fir’avun’un: “Ben sizin en yüce Rabbinizim” (Nâziât, 24) sözü doğru idi ve o Hakk’ın aynı bulunuyordu.”

Fusûs (sh: 235-236).

“Kalmadı, tek olan ve va’dine sâdık bulunandan başkası. Hakk’ın azâbının gözle görünen bir varlığı yok,

Şayet onlar bedbahtlık yurduna (Cehennem’e) giderlerse, Şüphesiz farklı nimetlerin bulunduğu bir lezzet duyarlar (üretirler).”

“Peygamberlik makamı öyle bir berzahtadır ki,

Rasûlün az üstünde, velinin altında...”

Fusûs (sh: 134)

“Allah, bütün iyi sıfatlarla muttasaf (niteli) olduğu gibi kötü ve eksik sıfatlarla da muttasaftır; hastalanan, dövülen, musîbetlere mâruz kalan, eksiklik ve noksanlıklarla vasıflanan bizzat kendisidir”.

”Allah, kulun nitelendiği eksiklik ve kınanmış sıfatların hepsiyle vasıflanır.”

“Mahlûkâtın varlığı, Allah’ın varlığının aynıdır. Bu mahlûkat, ademde (yoklukta) sâbit olan zâtıyla temeyyüz ve mahlûkatta kâim olan Allah’ın varlığıyla birleşmiştir.”

ve daha buna benzer küfür ve şirk içeren pek çok söz. Bk. Mecmûu’l-Fetâvâ (2/113, 124, 125, 144, 221, 242, 279-285, 305, 355, 356, 365); (4/171); (11/239- 242)...

Son olarak, âlimlerin İbn-i Arabî’nin Fusûsu’l-Hikem adlı kitabını okumanın ve bu kitabı yaymanın haram olduğu fetvâsını verdiklerini, küfrü ve şirki gerektiren pek çok şeyi ihtivâ ettiği için bazı Osmanlı sultanlarının ve Şeyhu’l-İslamlarının bu kitabın okunmasını ve yayılmasını yasakladıklarını ve hatta kütüphanelerdeki nüshalarını toplatıp yaktırdıklarını hatırlatmadan geçemeyeceğim.

(Bk. İbn-i Hacer el-Heytemî, el-Fetâvâ’l- Hadîsiyye (sh: 210); İbn-i Âbidîn (3/294).

Bir de bunun yanında İbn-i Arabî ve görüşlerine cevaben pek çok reddiye yazıldığını hatırlatmak gerekir. Bunlardan bazıları şunlardır:

a. İbn-i Teymiyye (ölm.729h.): “Risâletün fi’r-Reddi alâ İbn-i Arabî fî Da’vâ İmâni Fir’avn”; “Risâletün fi’r-Reddi alâ Fusûsi’l-Hikem” (Fetâvâ içinde 2/121-133, ayrıca

bk. 11/239-242); "Hakîkatü Mezhebi'l-İttihâdiyyîn ev Vahdeti'l-Vücûd" (Fetâvâ içinde 2/134-285); "er-Reddü'l-Akvam alâ mâ fî Fusûsi'l-Hikem" (Fetâvâ içinde 2/362-451).

b. Abdullatîf b. Abdullah es-Suûdî (ölm.736 h.): "Fetâva's-Suûdî". Risâlesi".

c. Sa'duddîn Mes'ûd b. Ömer Taftazânî (ölm. 793h.): "Vahdet-i Vücûd

d. Takıyyuddîn el-Fâsî (ölm. 832h.): "Tahzîru'n-Nebîhi ve'l-Gabî mine'l-İftitâni bi İbn-i Arabî"; "el-'Ikdu's-Semîn fî Târîhi'l-Beledi'l-Emîn" (2/160-199). Bu bölüm; Ali Hasen Abdülhamîd tarafından "Cüzün fîhi Akîdetü İbn-i Arabî ve Hayâtuh" adıyla ayrı bir risâle olarak yayımlanmıştır.

e. Burhâneddîn el-Bukâî (ölm. 885h.): "Tenbîhu'l-Gabî ilâ Tekfîri İbn-i Arabî".

Abdurrahmân el-Vekîl tahkikiyle 1372h. yılında basılmıştır.

f. Bedrân b. Ahmed el-Halîlî: "Netîcetü't-Tevfîk ve'l 'Avn fi'r-Reddi ale'l-Kâilîne bi Sıhhati İmâni Fir'avn.

g. es-Seyyid Ârif: "Şerhu's-Seyyid Ârif alâ Risâleti İbn-i i'l-Kemâl fî Tenzîhi İbn-i Arabî". Buradaki İbn-i u'l-Kemâl meşhur Osmanlı âlimi İbn-i Kemâl Paşa'dır. Hicri 940 yılında vefat etmiştir. Bk. İbn-i u'l-'İmâd, Şezerâtü'z-Zeheb (8/238-239).

h. Sa'dullah (veya Sa'duddîn) b. Îsâ b. Emîr Hân (ölm. 945h.): "Fetvâ Sa'd Efendi fi'l-Fusûs".

i. Molla Aliyyu'l-Kârî (ölm.1014h.): Vahdet-i Vücûd Risâlesi.

j. Dr. Mûsâ b. Süleymân ed-Düveyş: "Resâil ve Fetâvâ fî Zemmi İbn-i Arabi's-Sûfî."

İbn-i Arabî'nin hal tercemesi için yukarıdakilere ek olarak bk. İbn-i Teymiyye, Mecmûu'l-Fetâvâ (2/356, 464, 465); (11/239); Zehebî, Siyer (23/48-49); Târîhu'l-İslâm (19/204-206); Mîzânu'l-İ'tidâl (3/659-660); İbn-i Kesîr, el-Bidâye ve'n-Nihâye (13/167); İbn-i Hacer, Lisânü'l-Mîzân (5/311-315); İbn-i Tağriberdî, en-Nucûmu'z-Zâhire (6/339);

İbn-i u'l-'İmâd, Şezerâtü'z-Zeheb (5/190); Dr. Salâhuddîn el-Müncid, ed-Durru's-Semîn fî Menâkıbi'ş-Şeyh Muhyiddîn.

217. el-Fütûhâtü'l-Mekkiyye (4/141). Bu beyit, ilgili kitapta "ve küllü kelâmin" lafzı yerine "Elâ küllü kavlin" olarak geçmektedir. Anlamı aynıdır. Ayrıca bk. Mecmûu'l-Fetâvâ (2/229, 353, 377, 473); (12/149, 174); Deru Teâruzi'l-Akli ve'n-Nakl (2/245-257); Câmiu'r-Resâil (sh: 156-162); Minhâcu's-Sünne (2/373); Şerhu'l-Akîdeti'l-Esfehâniyye (sh:90,162);Şerhu'l-Akîdeti't-Tahâviyye (thk. el-Elbânî, sh: 172); Molla Aliyyu'l-Kârî, Şerhu'l-Fıkhı'l-Ekber (sh: 34).

Kaynak: İsim ve Sıfatlar Tevhidinde Ehl-i Sünnet'in Muhaliflere Cevabı, Muhammed b. Salih el-Useymîn, Terceme: Necmi Sarı Tetkik : Muhammed Şahin, 2010 – 1431 [215-216-217 nolu Dipnot]

HACI BEKİR SIDKI VİSÂLÎ KADDESELLÂHÛ SIRRAHÛ’L AZÎZ HAZRETLERİ’NİN TERCEME-İ HÂLİ, HAYÂTI SAÂDETLERİ:

Müellif-i muhterem Visali Hz. (kaddesellâhü sırrahu’l azîz), Manisa'nın Kula ilçesinde mütemekkin Molla Efendi Zade Hacı Mehmet Efendi'nin oğludur. Hicrî 1298 (1882 Milâdi) tarihinde Kula'da doğmuştur. İlk tahsilini Boşnak Hoca namıyla maruf alimden tamamlamıştır. Zahir ilimlerini, İstanbul Fatih medreselerinde, Fatih dersiazam'larından ahz etmiş, icazet almışlardır.

İstanbul Kadırga semtinde, Ahmet Ziyaeddin Gümüşanevi Hz. (kaddesellâhü sırrahu’l azîz) Halifelerinden Hacı Hafız Ahmet Efendi'nin Hadisi Nebeviye derslerine devam etmiş ve tekmil etmiştir.
Tasavvuf ile ilgili ilk bilgileri, Kula'da temekkün eden Muhiddin Hoca isimli alimden telakki etmiştir.
Bir Ramazan-ı Şerif gününde İzmir Hisar Camiinde vaaz etmekte olan Abdurrahman Sami Saruhanî Hz. (kaddesellâhü sırrahu’l azîz)'ne mülaki olmuş ve intisap etmiştir. Uşşaki Tariki Aliye'si sülûkunu tamamlayarak Hilafet almışlardır. Efendisi ile birlikte oldukları zamanlara ait, ibretamiz olaylardan, malûmumuz olanları indel icab, ilgili konularında zikredilecektir.

Divanda mezkûr KASİDE-İ TERCEME-İ HALİ VİSALİ'den evvela beş mısra'ını dercedip, bilahare kasidenin tamamını, zatı muhteremmemizin yetişmesini anlama-öğrenme gayesi ile bütün halinde konumuza dahil edeceğiz. Önemli olduğuna inandığımız ilk beş mısralar;

Mektebleri bitirdim Din ilmini öğrendim

Çok şeyhlerle konuştum ilm-i batın bulmadım

Sonra Kâmili buldum, O da Sami Mürşidim

Seyri Sülûki bitirdim, batın ilmini anladım

Visali yanıp Kül oldu Yolu Şeyhinden Buldu.

Şeyhi Muhteremi Abdurrahmân Sami Hazretleri'nin 1933'de Ahirete teşriflerinden sonra, irşad vazifesine aralıksız devam etmişlerdir. Hicri 1381 (Miladi 1962) yılında, ihvanları ile Berat gecesini ihya ettikten bir gün sonra Alemî Beka'ya intikal etmişlerdir. Rahmetullahi aleyh ve rahmeten vasia kabirleri İzmir Salihli yolu üzerinde Zeytindağ Kokluca mezarlığındadır.

Abdurrahmân Sâmî Niyâzî Saruhânî Kaddesellâhû Sırrahû'l Azîz Hazretleri'nin Ser Halîfesi Hacı Bekir Sıdkı Visâlî Kaddesellâhû Sırrahû'l Âlî Hazretlerinin Münâcâât-ı Kübrâ'sı (Büyük Dua)

Elhamdülillahillezi halegal insâne vennûr
Vessalâtü vesselâmu alâ Seyyidina Muhammedin mazhâril envâr.
Ve alâ alihi ehli beytihi bisebebi gıyaminnâsiminnûr
Cemi esmâ ve sıfâtı câmî, saltanat-ı Hakkiyye ve Halkiyyeyi hâvî, makâm-ı Ulûhiyyet-i zâtta sana ibâdet ederiz ALLAH'ım.
Cemî esmâ ve sıfâtı sâtir saltanat-ı Hakkiyye ve Halkiyyeyi kâhir, makâm-ı Ahadiyyet-i zâtta vücûdumuzdan fânî olalım ALLAH'ım.
Cemî esmâ ve sıfâtı zâhir saltanat-ı Hakkiyye ve Halkiyyeyi lâmi, makâm-ı Vâhidiyyet-i zâtta, vücûdunla mevcûd olalım ALLAH'ım.
İlm-i zâtta cemî mevcûdatı tesbît ve a'yân-ı sâbitede tefrîk, makâm-ı Ferdiyyet-i zâtta, saâdet isteriz ALLAH'ım.
Ekserinnâs saltanat-ı Halkiyyeden gâfil esmâ-ü ef'âliyyeden câhil, makâm-ı Nûr u zâtta, cemâlini görelim ALLAH'ım.
Gayb-ı Mutlakta,Hüviyyet-i zâtta, makâm-ı künh ü zâtına hayrân olalım ALLAH'ım.
Hayât-ı sermedi,ayn-ı zâtta makâm-ı Hayy-i zâtta hayât-ı ebedî isteriz ALLAH'ım.
Ayn-ı zâtta zâtının kemâli, makâm-ı Kuddûsiyyet-i zâtta saltanat-ı halkiyyeden tecrîd olalım ALLAH'ım.
Ayn-ı zâtta zâtın ihtiyaçtan münezzeh makâm-ı Samediyyet-i zâtta senden gayrıya muhtâç etme ALLAH'ım.
Kıyâmet-i kübrâda, nûr-u zâtın zuhûru ile bütün mevcûdâtı ifnâ', makâm-ı Vitriyyet-i zâtta yalnız bırakma ALLAH'ım.
Bihürmeti esmâ izzatiyyetü'l hüsnâ ve bihürmeti seyyidin el Mustafâ Sıdkı fakîr kemter kullarının münacââtını kabûl eyle ALLAH'ım.

"BEN"İN UYANIŞINDA "BEN"İN YERİ

'Hiç kimse size, içinizdeki bilginin şafağında halen yarı uykuda olandan bir zerre fazlasını açıklayamaz. Takipçileri arasında mabedin gölgesinde yürüyen bir öğretmen, size bilgeliğini değil sadece inancını ve sevgisini verebilir. Eğer gerçek bir bilgeyse, bilgeliğinin evine davet etmek yerine, sizi kendi aklınızın eşiğine doğru yönlendirir.

Bir astronomi bilgini, size uzayla ilgili anlayışından bahsedebilir ama anlayışını size veremez.

Bir müzisyen her yerde var olan ritimlerle bir şarkı söyleyebilir; ancak ne ritmi yakalayan kulağı, ne de onu ekolayan sesi size sunabilir.

Ve semboller ilminde usta biri, size simgesel alanlardan söz eder, ama sizi oralara taşıyamaz. Çünkü bir kişinin sahip olduğu ilham, kanatlarını başka birine ödünç veremez. Ve nasıl her biriniz Tanrı'nın bilgisinde özgün bir yere sahipseniz, sizin de Tanrı'yı kavrayışınız ve dünyayı anlayışınız tek başınıza ve size özel olacaktır.'

Halil Cibran

BÂYEZÎD-İ BİSTÂMÎ kaddesellâhü sırrahu'l azîz

Bâyezîd Bistâmî kaddesellâhü sırrahu'l azîzin bir takım duaları, niyazları ve yakarışları var ki onun tasavvuf anlayışını özlü ve doğru bir şekilde yansıtır. Allah'la arasındaki derin bir saygıdan kaynaklanan çok samimi münacaatları, onun Hak, halk ve kendisi hakkındaki görüşlerini bu bağlamda daha çarpıcı ve daha anlamlı bir şekilde dile getirir.

İlâhî!

Seninle olduğum sürece en büyük benim, kendimle olduğum sürece en küçük benim!" (Attâr, 207)

Allah'ım!

Ne zamana kadar benimle senin aranda benlik-senlik olacak? Benim benliğimi ortadan kaldır ki "ben"im senin ile (var) olsun da ben hiç olayım" ***(Attâr, 207)***

Mevlâm!

Beni sana yoksulluk ve züğürtlük ulaştırdı. Lütfun bunu ortadan kaldırma. (Attâr, 207)

"Ya Rab!

Bana ne zâhidlik, ne sofuluk, ne âlimlik lazım. Eğer beni bir şeye layık görüyorsan beni senin sırlarından bir sırra lâyık kıl ve dostların arasına kat! (Attâr, 208)

İlâhî

şimdi korku içinde olduğum halde seninle olmaktan bu kadar mutluyum! Bana emniyet bahş ettiğin zaman acaba mutluluğum nasıl olacak? (Attâr, 208)

**

"Allahu Ekber" (Allah en büyüktür) diyen bir adama Bâyezîd sordu:

"Ne demek Allahu Ekber?"

"Allah her şeyden daha büyüktür, anlamına gelir."

"Yazık ki Onu sınırlamış oldun. Onunla beraber başka şeyler mi var ki Allah onlardan daha büyük olsun.

"Peki ya Allahu Ekber ne demektir?"

"O, o kadar büyüktür ki insanlarla kıyaslanması bile söz konusu olamaz veya o kıyasın yürüdüğü alana girmez veya o duyu organlarıyla idrak edilemez." (Sehlegî, 115)

Sorgu melekleri olan Münker ve Nekir Bâyezid'e geldiler ve:

"Rabbin kimdir", dediler. Bâyezîd onlara:

"Ben ne desem boş, bunun ne kıymeti var? İyisimi geri dönün ve neyi olduğumu O'na

sorun. O ne derse o olsun! O bana "kulum" demedikçe ben yüz kere bile "Mevlam O'dur" desem bundan ne çıkar? (Attâr, 209) dedi.

Kaynak: Bâyezîd-i Bistâmî, Süleyman ULUDAĞ, Eylül 1994, Ankara

NECİP FAZIL KISAKÜREK'İN YOLUNU DÜZELTEN KİŞİ: İbrahim Aşkî (TANIK)

Yakub aleyhisselâm Yusuf'u için çok ağladı. Gözlerine kara sular indi. Yusuf aleyhisselâm Mısıra kral oldu. Daha sonra babasıyla Mısır'da karşılaştıklarında

-Baba Benim Mısar'a sultan olacağımı biliyordun, niçin bu kadar ağladın? dediğinde, Yakub aleyhisselâm:

-Yusuf'um, yolun bir yolsuza uğrar da çile çekersin ve nebiler defterinden silinirsin diye çok korktum.

NECİP FAZIL'IN TASAVVUFA YÖNELİŞİ

Necip Fazıl'ın hayat tarzı ve eserlerinde tasavvufî duyuş ve düşünüşünün önemli bir yeri vardır. Onun gençlik yıllarına dayanan tasavvufa olan ilgisi, özellikle 1934 yılında Abdülhakim Arvasî ile tanışmasından sonra bambaşka bir hâl almış ve Necip Fazıl bundan sonra tasavvufî hayat ve düşünce içerisinde yer almıştır[155].

Necip Fazıl'ın tasavvufla ilk teması, Bahriye Mektebi'nde öğrenci iken edebiyat hocası İbrahim Aşkî Bey'in kendisine okuması için verdiği tasavvufî kaynaklı iki kitapla başlamıştır[156].

Necip Fazıl, "Hocalarının en yaşlısı, derin irfan sahibi, edebiyat ve felsefeden riyaziye ve fiziğe kadar iç ve dış birçok ilimde derin ve mahrem mıntıkalara kadar nüfuz edebilmiş, birkaç risaleden başka hiçbir şey neşretmemiş[157] ve fazla tanınmayan edebiyat hocası " *olarak tarif ettiği İbrahim Aşkî Bey'in, kendisine bilmeden, isteklisi olduğu dünyadan, belki derme çatma, fakat ilk adresleri verdiğini belirtmiştir.*

Necip Fazıl okuduğu bu kitaplardan ilkinin, tasavvuf hakkında genel malumatlar veren ve bazı velî menkıbelerini hikâye eden Sarı Abdullah Efendi'nin "*Semerâtü'l- Fuad (Gönül Verimleri)"* adlı eseri, diğerinin ise Nakşî tarikatının zevk ve hikmetlerini anlatan "*Divan-ı Nakşî'* adlı, sahibini bilmediği manzum bir eser olduğunu söylemiştir[158].

Bu kitaplar sayesinde Necip Fazıl, tasavvufla, deri üstü bir satıh planında, yüzeysel de olsa ilk temasının başladığını ve plastik görünüşlere takılan ilk şiir zevkinin artık yavaş yavaş istikamet değiştirdiğinden bahsetmiştir[159].

Bu eserlerin tesiriyle de olsa gerek, Necip Fazıl, varlık âlemiyle, akılla, ölümden sonrası ile

---

[155] O ve Ben, s. 94-95.

[156] Kafa Kağıdı, s. 154.

[157] İbrahim Aşkî Tanık'ın yazdığı eserlerinden: Mekteb-i Bahriye Edebiyat Dersi Hulâsaları : Makine Deniz Talebesi İçin , Mektebi Bahriye Edebiyat Dersi Hülasaları, Tasavvuf = FüTuhat-I Mekkiyye , ÇOcukların Şiir Defteri , Fuzuli Hakkında Bir Söz, Mektep Terbiyesi ,

[158] Kafa Kağıdı, s. 157; O ve Ben, s. 39.

[159] O ve Ben, s. 41.

ilgili kafasında sorular ve korkuların oluşmaya başladığını ve her şeyden şüphe eder bir vaziyette olduğunu belirtmiştir. O, bu hâli şöyle anlatmıştır:

"Başımda ne sabit fikirler, kurcalayışlar, tırmalayışlar... Bütün bedahetler, meccani ve hazırlop insan emniyetleri nazarımda yeniden gerçekleştirilmesi lazım birer mahiyet alıyordu. İnsanların kaşları, gözleri, parmakları bile tuhafıma gidiyor, bunları ilk defa görüyormuş ve sebebini anlayamıyormuşçasına bir garabet duygusu beni kaplıyordu.

Bir de, bu hislerin arkasında, hayale sığmaz korkular: Ya bir sabah kalkar da, kendimde, konuştuğum dilden tek kelime bulamayacak olursam? Öldükten sonra ebedî hayat... Cennet veya cehennemde ebediyet... Sonu olmamak... Hep var olmak... Bu dünyadaki devam ölçüsüne göre nasıl kavranır bu iş? Akıl patlamaz da ne yapar?

Teki, tek olanı, mutlakı, mutlak olanı arayan ruhum, aradığımın değil, kendi varlığımın sıkıntısı içinde bunalıyor ve bedahet dediğimiz seziş zevkini kaybettikçe anlamayı da kaybettiği hissini veren cehennemden beter bir azaba düşüyordu" .

Necip Fazıl'ın, gençlik yıllarında kafasındaki bu vehim ve sorular, Abdülhakim Arvasî'yi tanımasıyla birlikte daha büyük boyutlarda gerçekleşmiştir. O, "îmam-ı Gazali'nin midesine aylarca tek damla suyu bile kabul ettirmeyen ve Paskal'ın beyninde urların en müthişini kabartan kanlı fikir çilesinden payına düşenleri aldığını, şimdiye kadar bildiği, öğrendiği her şeyin yıkılıp gittiğini ve her şeyden şüphe ettiğini, eşya ve hâdiselerin aslını, özünü, cevherini araştırdığını"[160] belirterek nasıl bir hâlde olduğunu anlatmaya çalışmıştır.

Onun, zihnine takılan ızdıraplar o denli artmıştır ki o, bir şüphe ve iç bunalım geçirmiştir. Fikir çilesinde büyük saygı ve bağlılık duyduğu Gazali'nin çektiği cinsten bir çile çektiğini ve *"her şeyi o türlü kaybettim ki Allah'ı kazandım"* [161] diyerek gayesine ulaştığını ve geçirdiği buhrandan sonra gerçek bilgiye kavuştuğunu ifade etmiştir.

Necip Fazıl, "Bin bir istikamette seke seke, sağa sola büküle büküle, renkten renge bulana bulana, hiçbir şeyden habersiz ve insandaki meccani emniyet ve bedahat saadeti karşısında şaşkın, hep o Bir etrafında helezonlar çizen" [162] *hayatını kendisi, Gazali'nin geçirmiş olduğu vehim ve şüphelere benzetmiştir. "Ben de bir manevî buhran geçirdim. Tefekkür ve büyük sanat, büyük nefs muhasebesine, entelektüel krize ve buhrana girmeden olmaz. Öyle bir yere geldim ki -İmam Gazali'de göreceksiniz[163]- arzın kabuğu ayağımı bastığım yerde bir santimlik bir satıh gibi derhal delinecek gibi geliyordu bana. Bütün itimat hislerimi kaybetmiştim. Deliliğinde ufkundaydım. İlerisinde... Nihayet Allah'a hamd ederim, imanım ucuz bir iman olmamıştır. Mü'min doğdum. Allah'ın bir lütfü ile de, o imanı çile kapısına kadar götürebildiğimi sanıyorum. Yani o nura intikal ettim ve bulur gibi oldum[164].*

Bana kemal yolunda aklın iflasını görmüş ve bu iflasın yangını içinde kavrulmuş biri lazımdı.

---

[160] Aynı eser, s. 102-104.

[161] Aynı eser, s. 102 .

[162] Tanrı Kulundan Dinlediklerim, İstanbul, 2004, s. 151.

[163] *Bkz. Gazali,* el-Munkızu min-ad-dalal, *s. 20-21.*

[164] Batı Tefekkürü ve İslâm Tasavvufu, s. 125- 126.

Nihayet buldum. İmam-ı Gazali... Akıl sahasında bu davayı; idrak

sırrını sır idrakinde tamamlayan ve kafayı kafayla kalbe çeviren bu davaların davasını kimse bana İmam-ı Gazali derecesinde gösteremezdi[165] *".*

Artık Necip Fazıl, 1934 öncesi yaşadığı hayatın sıkıntılarından, telaşlarından uzaklaşmış ve o, "her şeyin Allah sevgilisinin batınından bir feyiz nuru alabilmekten ibaret olduğunu ve o nura teslim olup kurtulduğunu" [166] *ifade etmiştir.*

Necip Fazıl, İslâm Tasavvufuna dair okuduğu bütün kitaplarda bir mürşid-i kâmile, üstün irşad ediciye bağlanma gerekliliğinden bahsedildiğine sıkça değinmiştir. Kendisinin de gerçek, üstün bir irşad ediciye bağlanarak, geçirdiği vehim ve şüphelerden kurtulduğuna inanmıştır[167]. Onun bahsini ettiği bu "*mürşid-i kâmil, irşad kutbu*" ise **"kurtarıcım, müjdecim, mürşidim, şeyhim, efendim"** [168] dediği ve onun için "O *ve Ben*" adlı ayrı bir eser yazdığı Abdülhakim Arvasî Efendi'dir. Necip Fazıl'ın hayatında çok önemli bir yere sahip olan Abdülhakim Arvasî Efendi, 1860 (h.1281) yılında Van'ın Arvas köyünde doğmuştur[169]. Babası Seyyid Mustafa Efendi'dir. Irak'm değişik beldelerinde, yüksek âlimlerden sarf ve nahiv, mantık, kelam, tefsir, hadis, Şafiî ve Hanefî fıkhı, fıkıh usulü, tasavvuf, riyaziye, hendese gibi ilim dallarında tahsil gördükten sonra Van'da bir medrese inşa ettirmiş ve 20 yıl bu medresede ders okutmuştur. Nakşî tarikatı halifelerinden Seyyid Fehim Efendi'den icazet almıştır. **Daha sonra İstanbul Eyüp Sultan'daki Kaşgarî dergahında sohbet halkası kurmuş, Beyoğlu'nda ki Ağa ve Beyazıt Camilerinde dersler ve sohbetler vermiştir.** Süleymaniye Medresesi'nde tasavvuf hocalığı yaptığı dönemde, Necip Fazıl tarafından da sonradan sadeleştirilen "er-Riyâzu't-Tasavvufîyye (Tasavvuf Bahçeleri)" adlı kitabı ve "Rabıta-i Şerife" adlı risalesini kaleme almıştır. Soyadı kanunuyla birlikte " Üçışık" soyadını alan[170] Abdülhakim Arvasî Efendi 1943 yılında vefat etmiş ve Ankara'da Bağlum mezarlığına defnedilmiştir[171].

Kısaca kendisinden bahsettiğimiz Abdülhakim Arvasî Efendi'yi Necip Fazıl, Beyoğlu'nda ki Ağa Camii'nde sohbet verdiği 1934 yılında tanımış ve bu tarihi kendi hayatı için bir dönüm noktası olarak ifade etmiştir[172]. Necip Fazıl kendi hayat hikayesini anlattığı "O *ve Ben*" adlı eserini *"Tanıyıncaya Kadar*" ve "*Tanıdıktan Sonra*" şeklinde ikiye ayırarak, "*efendisinin*" kendi hayatındaki yerini ortaya koymaya çalışmıştır. Bu hususu şiirlerindeki şu mısralarda da görmek mümkündür:

---

165 O ve Ben, **s. 123.**

166 Batı Tefekkürü ve İslâm Tasavvufu, **s. 125-126.**

167 Tanrı Kulundan Dinlediklerim, **s. 13**; O ve Ben, **s. 105.**

168 Başbuğ Velilerden 33 (Altun Silsile), **İstanbul, 1981, s.336.**

169 O ve Ben, **s. 115**; Başbuğ Velilerden 33 (Altun Silsile), **s. 338.**

170 Başbuğ Velilerden 33 (Altun Silsile), **s. 336 - 351.**

171 O ve Ben, **s. 221.**

172 Aynı eser, **s. 107.**

"Allah dostunu gördüm, bundan altı yıl evvel;

Bir akşamdı ki, zaman duracak kadar güzel.[173]"

****

"Bana, yakan gözlerle, bir kerecik baktınız;

Ruhuma, büyük temel çivisi çaktınız! [174]"

****

"Sonsuzluk Kervanı, "peşinizde ben,

Üç ayakla seken topal köpeğim!"

Bastığınız yeri taş taş öpeyim.

Bir kırıntı yeter kereminizden!

Sonsuzluk Kervanı, peşinizde ben...[175]"

Sh:147-151

Kaynak: İlyas Ersoy, Necip Fazıl Kısakürek Düşüncesinin Felsefî Yönü ,T.C. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe Ve Din Bilimleri (İslâm Felsefesi) Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara- 2007

[173] **Çile,** *"Allah Dostu", s.76.*
[174] **Aynı eser,** *"Mürşid", s.77.*
[175] **Aynı eser,** *"Sonsuzluk Kervanı", s. 65.*

AHMED YÜKSEL ÖZEMRE Kaddesellâhû Sırrahû'l Azîz HAZRETLERİ'NİN ÂLEM-İ CEMÂLE DOĞDUĞU GÜN

Azîzimiz, üstâdımız, hocamız, mürebbî-i hakikî; Enfüsü Hâmil-i Sırr-ı Kur'ân, zuhûru Nâtık-ı Kur'ân, Hazâ Bürhânü'l Hakk, "Allemehul beyân" âyet-i kerîmesinin, kemâl üzre, tecellî-i müstesnâ'sı, Hazret-i İnsân, Ahmed Yüksel ÖZEMRE Kuddîse Sırrahûl Mennân Hazretleri'nin Âlem-i Cemâle rıhletlerinin sene-i devriyesi'nde, himem-i âlîyyeleri'nin üzerlerimize sâyebân olmaklığını, Cenâb-ı Feyyâz-ı Mutlak Hazretlerinden niyâz eyleriz.

Vakt-i şerîf Cum'a, âhir âkıbet hayr, hayrlar feth, meydân-ı şerîfler "AMÂN" ism-i şerîfinin müsemmâsının, meded ü inâyeti ile küşâd ola, çerağ-ı aşk rûşen ola, zâhir ve bâtınlar nûr u tevhîd ile pür nûr ola, seyrân-ı sülûklar âsân ola, beyân-ı Hikmet tahakkûk ile keşf ola.Hazret-i İnsân "Maracel Bahreyn" de vücûd bula.

Bu büyük yol ve yolculuk'da, yolu ve sevgiyi paylaşanlara, aşk olsun. Üç harf beş nokta ile itmâm olsun.

Pîr-i aşk'ı "O" bulsun, hem dahi adı "ÂŞIK" olsun, <Lâ yemût > sırrı fâş olsun..

Destân-ı Âşık u Ma'şûk sırrına... Hûûû

M.G.T

Vefatının 7. Yıldönümünde Prof. Dr. Ahmed Yüksel Özemre'yi Anma Programı

Program Moderatörü

Prof. Dr. Güngör Şatıroğlu]

Tarih: 27 Haziran 2015

Yer: Altunizade Kültür Merkezi'nin karşısında (Burhan Felek Köşkü)

Saat: 19.00-20.30-'**dan sonra Üsküdar Belediyesi'nin iftar daveti vardır !**

Melâmîler

Müstağnîdir Melâmî avâlimden, ârâzdan;
Onu Şer'i Şerîf'e hâdim kılmıştır **Yezdân**[1].

Aldırmaz gösterişe, hırkaya, posta, tâca;
Hak için hizmet eder fukarâya, muhtâca.

Kınar durur nefsini, sed çeker hevâsına;
İksîrdir **Hak**'kın aşkı nefsinin devâsına[2].

Rızk için, bir Melâmî, talepkâr olmaz halkdan;
Hiç bir şey kabûl etmez; böyledir, işte, merdân.

Nûr-i Hak mücellâdır, anlayana, vechinde;
Erimiş gibi yaşar, cemiyyetin içinde.

Apaçıktır zâhiri, hakîkatıysa mestûr!
Bâtınını sırlamak olmuştur ona düstûr.

Her işi olur onun adâletle, ihsânla;
Bundaki inceliği fehmet de iyi anla!

Ehl-i da'vâ değildir, aslā, has bir Melâmî!
Hiç bir vehme hayâle kapılmaz, olmaz hâmî.

Ahlâk-ı Muhammedî olmuş onun ahlâkı;
Bu ahlâkla müstesnâ kılmış onu **Hallâk**'ı.

Ganiyy iken fakîrdir; râzıdır **Lâyezâl**'den[3].
El hayru fî mâ vaka'[4] düstûrudur ezelden.

Mi'râcına ulaşmış, yok etmiştir nefsini;
Rûh'u Bekābillâh'da bulmuştur neş'esini.

Aldatmasın ahvâli: halkla halk, **Hak**'la **Hak**'dır.
Rûh'uyla zinde olmuş, nefsi ise helâkdır[5].

Hassü-l Havas'sın tavrı hiç olur mu avâmî?
Nice ulu makāmın sâhibidir Melâmî.

"Fe eynemâ tuvellû..."[6] sırrının âgâhıdır;
Vahdet neş'esinin de münîr, parlak mâhıdır.

Hüviyyetini müdrîk nâdir erdir Melâmî.
Kim bilir ki gönlünde bütün avâlim câmî[7]?

Velhâsıl, Melâmîlik Nebî'nin meşrebidir;

Kim ki onu giyinir **sanki Nebî** gibidir.

DÜNYÂDAN EL ÇEK EY DÎVÂNE GÖNLÜM

Dünyâdan el çek ey dîvâne gönlüm
Ulaş bir üstâda, er ile görüş
Mürşîdin nazarından yâd edersen
İkilikten geçip bir ile görüş

Mürşîde yüzünü sürmek dilersen
Emrine zâtına ermek dilersen
Hakk'ın cemâlini görmek dilersen
Nûr ile nûr olup sır ile görüş

Sen nefsini öldür,ola gör yeksân
Erler meydânında ola gör kurbân
Yedi iklim, dört köşede lâmekân
Erenlerin sırrı nûr ile görüş

Âşık-ı sâdıklar öle gelmiştir
Ağlayanlar bir gün güle gelmiştir
El ele el Hakk'a yola gelmiştir
Tanı kendi özün pîr ile görüş

Pîr Sultân'ım kemter kuldur şâh'ına
Hünkâr Hacı Bektâş nazargâhına
Deli gönül hâk ol düş dergâhına

Er olayım dersen er ile görüş.

Pîr Sultân Abdal Kaddesellâhû Sırrahû'l Azîz

(Gölpınarlı; Boratav, 1991: 332-333)

ŞARÂB-I LEDÜN'DEN İÇELDEN BERİ

Şarâb-ı ledünden içelden beri
Ayılmadım gitti mestânesiyim
Bîhûş olup cândan geçelden beri
Serseri gezerim efsânesiyim

Rahmeyle hâlime, eyleme azâb
Kudret yok vermeğe suâle cevap
Ey cebin-i hurşit, hüsn ü mâh-ı tâb
Zencir-i zülfünün dîvânesiyim

Meylim yok cihânın küllî vârında
Destimi gezdirmem kisb ü kârında
Şem'-i ruhsârında aşkın nârında
Gece gündüz yanan pervânesiyim

Dertli dellâlıdır bâzâr-ı aşkın
Kulu kurbânıdır Kerrâr-ı aşkın
Aşkı bünyâd eden mi'mâr-ı aşkın
Ta'mîr kabûl etmez virânesiyim

Âşık Dertli

(Vaktidoldu, 1998: 39)

BURSALI MEHMED TAHİR BEY

Doğumu , 1278/(1861); maskat-ı re'si, Bursa; irtihâli 9 Rebîu'l-âhir 1344/(27 Ekim 1925); müddet-i ömrü 66; Kabri Saadeti, Üsküdar'da Hüdâyî Âsitânesi hazîresindedir.

Özellikle biyografi ve bibliyografya içerikli "Osmanlı Müellifleri" ansiklopedik kaynak kitabi ile tanınmış ve günümüzde de alanında temel bir referans olarak kabul edilmeyi sürdüren Türk yazar, araştırmacı, asker.

Hayatı

1861 yılında Bursa'da doğan Mehmed Tahir Bey askeri eğitim görmüş, Osmanlı ordusunda çeşitli askeri okulların yönetiminde ve coğrafya öğretmenliğinde bulunmuştur. Birlik komutanlığı ve askeri mahkeme üyeliği de yapmıştır. 1906'dan itibaren sonradan İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne dönüşecek olan çeşitli muhalif oluşumlara katılan Mehmed Tahir Bey, 1908-1912 Osmanlı Meclis-i Mebusanı'nda 1908-1911 yılları arasında Bursa mebusu sıfatıyla yer almıştır. 1911'de miralay rütbesi ile orduya dönmüş, 1914'te bu rütbeden emekli olmuştur.

Bursalı Mehmet Tahir Bey 1925 yılında İstanbul'da dâr-ı bakâ eylemiştir

Eserleri

Milliyetçi yönü 1897'de yayınladığı ilk eseri olan "Türklerin Ulum ve Fününa Hizmetleri" adlı kitabından, tasavvufa olan ilgisi 1899'da Muhyiddin İbn Arabi'nin biyografisini yazmasından anlaşılabilir. Sonraki yıllarda da özellikle Anadolu kökenli İslam alimleri ile ilgili eserler vermiştir.

En önemli eseri 1915-1924 yılları arasında 3 ciltte tamamladığı Osmanlı Müellifleri'dir. 30 yıllık bir araştırmanın ürünü olan eser 1691 önemli Osmanlı şeyh, fakih, şair, tarihçi, hekim, matematikçi ve coğrafyacısının biyografilerini faaliyet alanlarına göre düzenlenmiş şekilde içermektedir. Bu yazarların 9000'i aşkın eserinden bahsini vermiş, belirli konularda liste ve tabloları da eserine eklemiştir. Günümüz Osmanlı araştırmacıları açısından, döneminin şartlarından kaynaklanan eksiklerine ve özellikle son cildinin büyük maddi sıkıntılar içinde tamamlanabilmiş olmasına rağmen, temel bir kaynak kitap niteliği sürmektedir.**

***

Sefine-i Evliya'da hakkında verilen malumat 3. Cilt /90/

BURSALI MEHMED TÂHİR BEY

Şeyh Kemâleddîn-i Harîrî hazretlerinin yetiştirmelerindendir. Urefâ-yı muharrirînden ve ilm-i ahvâl-i kütüb mütehassıslarından olup, hakk-ı âlîlerinde herkesin hürmeti vardır. **Osmânlı Müellifleri**'ni ve sâir bir çok eserler yazmakla âlem-i irfâna büyük hizmet etmiştir. Şâkirdlerinden Vahyî Efendi, müstakıllen ve mufassalan tercüme-i hâlini yazmış ve neşr eylemiş olduğu gibi muharrir-i âciz dahi muhtasaran tercüme-i hâllerini bir risâle sûretinde yazdığımdan burada tekrârından sarf-ı nazar eyledim.

Velâdeti, 1278/(1861); maskat-ı re'si, Bursa; irtihâli 9 Rebîu'l-âhir 1344/(27 Ekim 1925); müddet-i ömrü 66; medfeni, Üsküdar'da Hüdâyî Âsitânesi hazîresindedir.

**

"Seyyid Mehmet Nur-ül-Arabî-yül-Melâmî" ye nisbetini izhârda büyük bir neş'e duyan Osmanlı Müellifleri'nin müellifi âlimimiz Bursalı Tâhir Beyin, Melâmîliği öven bir muhammesi.

MUHAMMES

Sanma, ey zâhit bizi kim öyle hor-ü ahkarız.

Bizler ol âyine-i âlem-nümâ-yı ekberiz,

Tâlibân-ı feyz-i Ahmed, bendegân-ı Haydârız,

Nakşîbend sûretteyiz; lâkin Melâmî meşrebiz.

İsm-i zâtı her nefes tekrâr eden Hakk mezhebiz.

İsm-i zâhir mazhârıyla dehre seyrân eyledik,

Himmet-i mürşit ile aşk sahnında cevlân eyledik,

Men arefe dersinde hattâ kesb-i ikân eyledik.

Nakşîbend sûretteyiz; lâkin Melâmî meşrebiz.

İsm-i zâtı her nefes tekrâr eden Hakk mezhebiz.

İhtiyârın selbedip; anla, bizim mişvârımız;

Kim sıfât ü zât-ı Hakkı derk ve rü'yet kârımız;

Yoksa hâriçten bilinmez dahî ile etvârımız.

Nakşîbend sûretteyiz; lâkin Melâmî meşrebiz.

İsm-i zâtı her nefes tekrâr eden Hakk mezhebiz.

Zâhidâ, erbâb-i gaflet sandığın, lâ-şüphe sen,

Dahledip kürsüde halkın boynuna takma resen,

Şuğl-ı uşşâk mânevîdir, ne bilir erbâb-ı fen?

Nakşîbend sûretteyiz; lâkin Melâmî meşrebiz.

İsm-i zâtı her nefes tekrâr eden Hakk mezhebiz.

Kisve-i ışkı mülebbes hırka-vü şâl istemez,

Mekteb-i irfânda tahsil eyleyen kal istemez,

Hûlk-ı Hakkın gayrisinden başka bir hâl istemez,

Nakşîbend sûretteyiz; lâkin Melâmî meşrebiz.

İsm-i zâtı her nefes tekrâr eden Hakk mezhebiz.

Kesret-i eşyâyı sanma vahdete mâni olur,

Böyle bir efkâra hâşâ ehl-i dîl kâni olur;

Zât-ı Hakk eşyâyı her demde bütün câmî olur.

Nakşîbend sûretteyiz; lâkin Melâmî meşrebiz.

İsm-i zâtı her nefes tekrâr eden Hakk mezhebiz.

Bunca enva'-ı ulûmun noktadır hep masdarı,

Böyle fermân eylemiştir zât-ı vâlâ Haydari,

Bâyı-Bismillâhtır ancak ehl-i Hakkın ezberi.

Nakşîbend sûretteyiz; lâkin Melâmî meşrebiz.

İsm-i zâtı her nefes tekrâr eden Hakk mezhebiz.

Söylenen nutku bilir ehl-i kemâl gâyet ıyan,

Zümre-i uşşâka vazıhtır bu sözler her zamân,

Tâhirâ hatm-i makal et, eyle ikmâl-i beyân.

Nakşîbend sûretteyiz; lâkin Melâmî meşrebiz.

İsm-i zâtı her nefes tekrâr eden Hakk mezhebiz.

BURSALI MEHMED TÂHİR BEYEFENDİ HAZRETLERİ'NİN GAZELİNE ÜSKÜP RÜFÂİ ŞEYHİ SÂDETTİN EFENDİ HAZRETLERİ'NİN TAHMÎSİ ÂLÎLERİDİR.

Gâhi,sermest-i zülâl-i sırr-ı mânâdır gönül

Gâhi şuûnât-ı sûverde cilve peydadır gönül

Şevk-i dîdâr ile gâhi rind ve şeydâdır gönül

Gâhi rahîk ü neşve-i tevhide mecla' dır gönül

Gâhi humâr u zevk-i vahdette mücellâdır gönül

Tutmasaydı perde-i nâsût râhına siper

Seyr-i Kaaf ,sırrı ev'ednâyi eylerdi güzer

Tavr-ı vahdette nedâm, câm u tecellîden içer

Asumân, feyz-i irfân'da demâdem seyreder

Lenterânî mazhârı mestâne Mûsâdır gönül

Beyt-i dîl'dir Kâ'be-i vahdet nümâyı ârifîn

Andadır ebrûyu hakikat,gösterir Hakkelyakîyn

Remz-i ennâ'dan gönüldür menşe'-i nûr u mübîn

Çokmudur,söylerse bâng-i lâ ehûbbü'l eflâiyn

Mazhâr-ı feyz-i Muhammed nûr u Mevlâdır gönül

Ahsen-i takvime mazhâr nüsha-i inşandır

Kaalıb-ı insâna metn-i kalb ammâ cândır

Eynemâ'dan Kıble-i Hakk kalb'de rahşândır

Semme vechullâha masdar Kâ'be-i Rahmândır

Berk urur nûr u ilâhî arş-ı âlâdır gönül

Dîl,tecellîgâh-ı zât-ı ilâhîdir Allâh bir

Nûr u Hakk olmaktadır,mir'ât-ı dîl'den münteşir

Vasfına çünki derk-i diller değildir mukaddir

Sırrının idrâki ancak keşf ve zevke münhasır

Bu sebebden hallolunmaz bir muammadır gönül

Ehl-i gaflet zevke âit neşvelerden anlamaz

Ba'd-ı kudsî'den dıraht-ı aşk etmez ihtizaz

Söyleme sırrî serâyir,verme bu vehme cevâz

Münkeşîf olmaz,rüsum erbabına zâhir bu râz

Zevkiyâb-ı sahve-i nûr u tecellidir gönül.

PORNO İZLEMEYİ BIRAKMAK İÇİN NELER YAPABİLİRİZ?

ALINTI

Ön söz

Kendimin de porno bağımlılığının farkında oldum ve araştırmalara başladım.Ben başaracağım, *Allen Karr*–ın yazmış olduğu *"Sigarayı bırakmanın basit yolu"*nu okuyarak sigarayı bırakdığım gibi... Aslında hepimiz başara biliriz.

1. İnternetin her eve girmesi çeşitli hastalıkları da beraberinde getirdi. Evlilikleri ve ilişkileri tehdit eden 'porno bağımlılığı' bu hastalıklardan en önemlisi ve tedavi edilmezse karşı cinsle ilişkiye girememeye; 'çocuk pornosu' izlemeye kadar götürebiliyor.

ABD'de Büyük Yankı Uyandıran "Pornografi" Kitabının Yazarı Pamela Paul, Türkiye'de De Hızla Yayılan "Modern Zaman Vebası" Üzerine Sorularımızı Yanıtladı

Porno bağımlılığı

"Eşim üniversite mezunu, düzgün iş hayatı olan bir erkek. İki çocuğumuz var ve yaklaşık bir yıl öncesine kadar mutlu bir aileydik. **Evlendiğimizden beri hiçbir cinsel problemimiz olmamıştı, ta ki eşim geceleri benimle birlikte uyumak yerine saatlerce porno sitelerinde gezmeye başlayana kadar.** Ben ve çocuklarım uyuduktan sonra neredeyse sabaha kadar internet başında pornografik videolar izleyen eşimin, bana karşı olan ilgisi de yok denecek ölçüde azaldı. Cinsel hayat bir yana, artık bir sosyal hayatımız da kalmadı. Ben çocuklar uyuduktan sonra geceleri arkadaşlarımla dışarı çıkıyorum. Eşim benimle gelmiyor, bana hiç karışmıyor, çünkü yeterince meşgul! İlişkimiz nereye gidiyor bilmiyorum ama çok mutsuzum."

Bu sözler porno bağımlısı bir erkeğin eşine ait. Bir tür madde bağımlılığı gibi insanın hayatına sinsice giren ve aile hayatının bitmesine, sosyal hayattan kopmasına neden olan yeni bir bağımlılık türü bu. Kendisini, saatlerce internetin başından ayrılmama, uyku düzeni bozukluğu hatta yeme içme bozukluğu gibi belirtilerle gösteren, zamanla kişiyi gerçek yaşamdan koparan ve karşı cinsle ilişkiye girememeye kadar götüren bir hastalık! Sonuç, biten aşklar, parçalanan evliliklerGenel olarak erkeklere özgü bir bağımlılık türü ve yaş, eğitim düzeyi ayırımı yapmıyor, her kesimden erkek için tehdit oluşturuyor.

Pornolaştırıldık!

Amerika'da piyasaya çıkar çıkmaz büyük yankı uyandıran **'Pornified'** kitabının yazarı Pamela Paul konuyla ilgili sorularımızı yanıtlarken pornografinin zararsız bir eğlence olmasına rağmen, insanlar üzerinde ciddi bir negatif etki yarattığını söylüyor. Geçen ay Türkiye'deki kitapçılarda da yerini 'Pornografi' adıyla alan kitabında günümüzün sosyal vebasının etkilerini çarpıcı bir şekilde ortaya koyan gazeteci Pamela Paul, porno bağımlısı yüzlerce erkek ve kadınla yaptığı görüşmelerden yola çıkarak ilginç saptamalarda bulunuyor. Paul, "Konuştuğum erkeklerin çoğu kadınlara yakın olma yetilerini kaybettiklerini ve 'gerçek' bir kadınla birlikte olunca endişe yaşadıklarını itiraf ettiler" diyor. Çoğunun internet pornografisinin kolay heyecanına alıştıktan sonra bırakmayı başaramadıklarını söylüyor.

"Herkes pornografinin kültürümüzdeki yaygınlığının farkında. Fakat bizi ve toplumu nasıl etkilediği konusunda yeterince düşünmedik" diyen Paul, çarpıcı bir saptamada bulunuyor: "Biz pornolaştırıldık". Pornografinin kültüre, değerlere, standartlara, dile, cinsel ve romantik ilişkilere nüfuz ettiğini anlatan Paul, çocukların cinsel gelişimini de radikal bir şekilde değiştirdiğini belirtiyor. "Pornofiye" olmuş kültürün etkilerini gelecek nesilde çok daha şiddetli bir şekilde göreceğimizi dile getiren Paul, Playboy ile büyüyen 50'lerindeki erkeklerin bile internetteki porno kültüründen etkilendiğini ifade ederken, pornografinin ilişkileri çok olumsuz etkilediğini söylüyor ve ekliyor: ***"Kadınlar pornoyu erkeklere ait bir şey olarak kabul etmelerine rağmen kendi âşık oldukları adamın bu şeye zaman harcamasından rahatsız".*** Paul'ün araştırmalarına göre bunun nedeni, erkeklerin evlendikleri veya birlikte oldukları kadın ile online ortamda baktıkları kadın arasındaki farkı görmekten rahatsız olmaları. Kadınlar da kendilerini erkeklerinin sanal ortamda gördükleri kadınların vücutları ve performanslarıyla kıyaslıyorlar, erkeklerini tahrik etme kabiliyetlerini yitirmekten korkuyorlar ve genelde de bunu kaybediyorlar! Birçok ilişki pornografi yüzünden yıkılıyor ve evlilikler bitiyor. Birçok anne- babanın pornografi izlemelerine rağmen çocuklarının bu yayınları izleme fikrinden bile rahatsız olduklarına da değinen Paul, ***"Evde filtre programı olsa bile çocuk dışarıdan rahatlıkla pornografiye ulaşabiliyor"*** diyor.

Azı karar fazlası zarar!

Konuyla ilgili olarak ülkemizdeki uzmanlardan da görüş aldık. Kadın Hastalıkları ve Doğum Uzmanı, Tıbbi Seksolog Op. Dr. Akif Poroy, pornografi tarihinin antik Yunan'a kadar dayandığını, eski dönemlerde mabetlerde toplu seks törenleri yapıldığını ve pornografinin insanlık tarihinde daima yer aldığını söylüyor. Orgazm bozuklukları ve cinsel isteksizlik problemlerinde çiftlere ilişkiye girmeden önce porno film izlemelerinin önerilebileceğini belirten Poroy, **"Ancak bağımlılık derecesine geldiği nokta tehlikeli olur ve kişiyi sosyal hayattan koparır"** diyor.

Bu tür yayınların, görsel uyarımın seksüel enerjiyi arttırmasından dolayı rağbet gördüğünü söyleyen Poroy'a göre pornografinin çok satmasının nedenlerinden biri de cinsel sapmalara da hizmet ediyor olması. **"Homoseksüel ilişkiden sadomazoizme kadar pek çok şey yer alıyor videolarda. Pornografik yayınlar bu anlamda da bir açığı kapatıyorlar"** diyor.

Cinsel Tıp Enstitüsü Başkanı Dr. Cem Keçe de uyarıyor: ***"Aşırı pornografik yayın seyretmek beynin sinirsel yollarını yeniden oluşturarak, daha önce uyarı veren sahnelerin ve davranışların zamanla uyarı vermez bir hale gelmesine yol açabilir. Çift zamanla cinselliğe duyarsızlaşabilir. Porno materyallerindeki çekici kadınları gören erkek eşini beğenmeyebilir ve zamanla ondan uzaklaşabilir. Aşırı beklentinin yarattığı performans anksiyetesinden dolayı da yeni cinsel sorunlar yaratabilir".***

Acıbadem Cinsel İşlev Bozuklukları Merkezi psikiyatri uzmanı Dr. Özay Özdemir ise cinsel hayatını renklendirmek niyetiyle porno film izlemeye başlayan kişilerin bunu bir alışkanlık haline getirdiklerini söylüyor. Azımsanmayacak sayıda erkeğin porno film izlemeden eşleriyle birlikte olamadıklarını anlatan Özdemir şu örneği veriyor: ***"Evli, genç bir çift vardı. Erkek sertleşme problemi yaşıyordu ve eşiyle ilişkiye girmeden önce mutlaka pornografik yayın izliyordu. Bir gün eşi bu durumu fark etti ve kendisini aldatılmış gibi hissettiği için kocasıyla ilişkiye girmeyi reddetmeye başladı".***

Sen - ben çatışması sekse zarar!

Kişinin pornografik yayın izlemeye başlamasının çeşitli nedenleri olabiliyor. Poroy, Batı toplumlarında cinselliği rahatça yaşayabilen insanların belli bir noktadan sonra tatminsizlikten dolayı uyarılma sorunu yaşadığını ve bunu da porno izleyerek aşmaya çalıştığını söylüyor. Poroy'a göre özellikle bizim toplumumuzda geçerli olan bir neden ise erkeğin eşini tam bir kadın olarak görememesi, çocuklarının anası, ulvi bir yaratık olarak görmesi ve onunla cinsel fantezilerini paylaşamaması. Bir başka neden ise eşler arasındaki kimlik çatışması. Poroy, "Sen- ben öne çıktığı zaman bu durum seksüaliteyi eziyor" diyor. Kadının erkeği aşağılaması da bir başka neden. Bu gibi sebeplerle erkek eşiyle birlikte olmak yerine porno film izlemeyi tercih ediyor.

Kaynak: http://www.yeniaktuel.com.tr

2. Görseller:

- Güzel anlatım http://www.youtube.com/watch?v=_sdN38b3u80
- http://www.uzmantv.com/porno-bagimliligi-nedir
- http://www.uzmantv.com/porno-izlemek-normal-midir
- http://www.uzmantv.com/porno-bagimliligi-nasil-tedavi-edilir
- http://www.uzmantv.com/porno-bagimliligi-kimlerde-daha-cok- gorulur
- http://www.uzmantv.com/porno-bagimliligi-kisinin-hayatini-nasil-etkiler
- http://www.uzmantv.com/porno-bagimliligi-hangi-asamada-tedavi-gerektirir

3. Porno seyretmek hastalık mı?

Evet porno seyretmek, ilk önce hoşlanma duygusu, sonra alışkanlık, daha sonra bağımlılık, en sonunda da kendimize hakim olamazsak psikolojik hastalık nedeni olabiliyor. Bunların yanında da bedenle ilgili güç kaybı, aşırı uykusuzluk ve hastalıklara davetiye çıkarabiliyor. Birde seyrettiğiniz fantazilerin etkisinde kalıp, eşinizle ya da sevgilinizle aynılarını yapmaya kalkarsanız, ayrılıklara hatta boşanmalara neden olabiliyor. Derler ya herşeyin fazlası zarar diye, galiba bizler bu ayarı pek bilemiyoruz. İşte Milliyet'ten ilginç bir haber***." Seksi aramada dünya 4.süyüz"*** Arama motorlarında dünya dördüncülüğü gerçekten çok düşündürücü. İnsan ister istemez düşünüyor. Acaba bu konuda çok güçlü oluşumuz mu, yoksa seks açlığı ve bilgisizliğimizmi bizi sıralamaya sokan diye.

Şöyle camdan baktığımda çanak antenler hep çift çift. Uydulardaki ikinci çanağımız malum diğer belgesel kanallar için. Tabiki olacak. Bu en doğal hakkımız. Bendenizde de Hot la başlayan ikinci bir frekansa çevrili çanak mevcut. Pekala tehlike bunun neresinde. İnternettende bu tip porno kanallarına girmek çok kolay olduğuna göre bizmi çok tutucuyuz acaba? Yoksa bu işin tutuculukla pek alakası yok mu? Şimdi isterseniz kendimizin ne derece bağımlı bir porno izleyicisi olduğumuzu bulalım ilk önce.

Birinci derece tehlike riski taşıyanlar : Porno vb. filmler alıp izleyenler ve evlerinde 18 yaş altında çocukları olanlar. Pornoyu cinsel yaşamlarının bir parçası gibi görerek, normal cinsel ilişkilerini ikinci plana itenler. Hergün sabahlara kadar bunların başından kalkmayanlar. Bu

materyallerdeki eylemleri cinsel yaşamlarına sokmaya kalkanlar. Bu saydıklarımızın hepsi mevcutsa sizde, işiniz çok zor. Ruhsal bakımdan toplum bireyleri ile psikolojik çatışmalar sizi bekliyor demektir. Yakın bir zamanda auranızı saran pornografik hakimiyet sizi toplumdan, en kötüsü sevdiklerinizden koparacaktır. Çünkü siz artık bir bağımlısınız.

Hayalinizde kuracağınız cinsel fantaziler, karşınızdaki insanı tanımanızı engelleyerek, devamlı kendi bildiklerinizi karşınızdaki insanın hoşuna gidip gitmeyeceğini düşünmeden uygulama isteğiyle mücadele etmek zorunda kalarak, büyük hayal kırıklıkları yaşayabilirsiniz. Bir müddet sonra kendinizi yalnız hissedeceğinizden, kendi kendinize fantazi yaratarak cinselliğinizi kendinizle paylaşmaya başlayıp, normal cinsel ilişkiden de zevk alamaz hale gelebilirsiniz. Bu saydıklarımızdan sadece bir kaçı sizde mevcutsa, mümkün olduğu kadar azaltmaya bakmalısınız.

Porno seyretmek eğlence olmalıdır insanın hayatında. İçinden kendi hoşlanabileceğiniz fantazileri seçerek, her önünüze gelen ve ruhumuza zarar vererek bizi cinsellikten iğrendirecek görüntüleri ayıklayarak hayal dünyamızda gezinebilirsiniz. Seçici olarak, kendimize saygımızı yitirmeden, sanatsal estetik taşıyan bir cinsel dünyada dolaşmanın yaşamımıza zarar vereceğini zannetmiyorum. Kendimize hakim olduğumuz ve bağımlılık derecesinde alışkanlık haline getirmediğimiz sürece porno eğlencedir.

Fakat hiç bir zaman kendimiz hoşlanıyoruz diye başkalarının da hoşlanmasını beklemeyin. Unutmayalım ki porno dünyasının içinde, aynı zamanda iğrenç bir dünya da saklıdır. Bu tip zararlı yayınlardan etkilenerek, her türlü sapıklığı yaparak topluma zarar veren insanlarda bir hayli fazladır. İşte son zamanlarda dünya da patlama yapan çocuk pornosuda bunlar arasında gösterebileceğimiz en iğrenç örneklerden biridir. Şimdi soruyorum sizlere de sizce porno hastalık mı? Yoksa aşırıya gidilmediği ve kontrol edildiği takdirde bir eğlence ya da fantazi olarak kabul edilebilir mi?

Kaynak :
http://blog.milliyet.com.tr/porno-seyretmek-hastalik-mi-/Blog/?BlogNo=33223

4. Pornografinin zararları üzerine araştırmalar yapıldı...

Pornografiye karşı önlem alınması için sık sık çağrılar yapılıyor ama porno film izleyicilerinin nasıl zarar gördüğüne ilişkin kantılar neler?

Albert Bandura adlı psikolog 1961 yılında çığır açan bir deney yaptı. Bir grup çocuğa bir yetişkinin bir şişme bebeği dövüşünü izlettirdikten sonra, ne yapacaklarını izlemek üzere çocukları tek tek bebekle baş başa bıraktı. Çocuklar da bebeği yumruklamaya başladı.Bandura, şiddet davranışlarını kopyalama eğiliminde olduğumuz sonucuna vardı.Yıllar sonra, California Üniversitesi'nde psikoloji öğrencisi Neil Malamuth, benzer şekilde, pornografi karşısındaki tepkilerimizi test etmeye karar verdi.1986'daki deneyde 42 erkeği **"tecavüz etme olasılığına"** göre sınıflandırdı. Bu erkekler daha sonra rastgele olarak üç gruba ayrıldı. İlk gruba, tecavüz ve sadomazoşizm içeren seks sahneleri gösterildi. İkinci gruba şiddet içermeyen pornografik görüntüler verildi. Üçüncü kontrol grubunaysa hiçbir şey verilmedi.Bir hafta sonra, ilgisiz olduğunu sandıkları başka bir deneyde, her erkek bir kadınla yan yana getirildi ve bu kadının onlardan etkilenmediği söylendi. Daha sonra bir tahmin oyunu oynamaları istendi; kadına her "yanlış" cevap verdiğinde ona bir ceza verme seçeneği sunuldu.

Bunun gibi birçok deney sonunda Malamuth, cinsel saldırganlık eğilimi taşıyan bir erkeğin çok fazla cinsel saldırganlık içeren pornografik ürün izlediğinde, cinsel saldırganlık davranışında bulunma ihtimalinin büyük oranda arttığı sonucuna vardı.

"Pornografi ve şiddet"

Pornografi karşıtı kampanya yürütenler, aşırılık içeren pornografinin yaygın hale gelmeye başladığından kaygı duyuyor.

Boston'daki Wheelock College'dan Gail Dines, internette şiddet içermeyen pornografik ürün bulmanın zor olduğuna inanıyor.

"İyi tanınan porno yönetmeni Jules Jordan bile, hayranların şiddet içeren porno arzusuna yetişemediklerini söylüyor" diyor.

Hesaplamalı nöroloji uzmanı Ogi Ogas buna itiraz ediyor. Çalışma arkadaşı Sai Gaddam ile birlikte bir milyar internet araması ve porno sitesi verisi topladıklarını ve çok az şiddet içeren porno örneğiyle karşılaştıklarını söylüyor.

Verilerine göre, internette seks materyalleri arayan insanların çoğu "genç" kelimesini kullanıyor. Diğer en popüler arama kategorileri "gey", orta yaşlı kadınlar için kullanılan "MILF", "memeler" ve "aldatan kadınlar."

Ogas, "Cinsel ilgi alanları oldukça monoton. İnsanların aradıkları cinsel ilgi alanı ortalama değeri iki. Her gün aynı şey aranıyor" diyor.

Yaptığı hesaba göre, her 6 veya 7 aramadan biri pornografi amaçlı.

"Ergenler ve pornografi"

İngiltere'deki Middlesex Üniversitesi'nden akademisyenler, bu yılın başında pornografinin ergenlik çağındakiler üzerindeki etkileriyle ilgili kanıtları gözden geçirdi.

Adli psikolog Miranda Hovarth ve çalışma arkadaşları, şu sonuca vardı: "Pornografi seksle ilgili gerçekçi olmayan tutumlarla, kadınların cinsel nesne olduğu inancıyla, daha sıklıkla seksin düşünülmesiyle bağlantılıdır ve pornografi izleyen çocuklar ve gençler gelişimsel olarak cinsel roller edinmekte zorlanmakta."

Bu alandaki çalışmaların çoğu korelasyona dayalı. Yani örneğin, bir grup gence pornografi görüp görmedikleri ve ne kadar sıklıkla gördükleri, daha sonra da seks veya cinsel rol tutumları konusunda ne düşündükleri soruluyor.

Ancak korelasyonel çalışmalarla pornografinin tutumları değiştirdiği veya beslediği yönünde bir nedensellik kurulması mümkün değil.

Bunu yapmanın tek yolu, Malamuth'un yaptığı gibi deneyler yapmak. Ancak bu tür deneyler yapılması artık etik komisyonlarına takılıyor çünkü deneyde şiddet içeren materyaller gösterilen kişiler, bunlardan olumsuz yönde etkilenebilir.

Horvath, artık sebep ve etkiye odaklanmak yerine, gençlerin özelliklerine, hassasiyetlerine ve güçlü yanlarına odaklanarak, bunların nasıl ve neden pornografiyle ilgili olabileceğine odaklanılmalı.(BBCTürkçe)

Porno zararları konusunda çok konuşmak olur.Bazılarımız biliyor ama bilmeyenler de vardır ki, Anti-Porn ve bu gibi programlar kullanmağınızı da önere bilirim.Ne olursa olsun bizi mutsuz eden engeli yeneceğız. İnşAllah.

Hazırladı: Her kese yararlı olmak dileyiyle - HAYATIN ŞİFRESİ

(Sizler de bu dosyayı paylaşın ve kendiniz de bu türlü dosyalar yapın belki de, kimlerese yardımımız oldu...)

HAZRET-İ OSMÂN "radıyallahü teâlâ anh"I NİÇİN ÇOK SEVERİZ?

İkinci Menâkıb:

Muhyissünne imâm-ı Begavî hazretleri **(Meâlim üt-tenzîl)** kitâbında, sûre-i Bekaranın sonunda meâl-i şerîfi ***(Mallarını Allah yolunda infâk edenler, dağıtanlar..)*** olan 262.ci âyet-i kerîmesinin tefsîrinde Kelebîden nakl buyurmuşlar ki, bu âyet-i kerîme, hazret-i Osmân bin Affân ve hazret-i Abdürrahmân bin Avf "radıyallahü anhümâ" hakkında nâzil olmuşdur.

Abdürrahmân bin Avf, Resûlullahın "sallallahü teâlâ aleyhi ve sellem" huzûruna dört bin dirhem getirdi, koydu. Dedi ki, yanımda sekizbin dirhem var idi. Dörtbin dirhemi kendime ve âileme alıkoydum. Dörtbin dirhemi Rabbime ödünc verdim. Resûl-i ekrem "sallallahü teâlâ aleyhi ve sellem" ona buyurdu ki, **(Evinde bırakdığına ve borç verdiğine, Allahü teâlâ bereket versin!)**

Ammâ Osmân "radıyallahü teâlâ anh" müslimânları Tebûk gazâsında techîz etdi. Ticâret develerini, hevedleri ve çulları ile berâber verdi. O iki serverin hakkında bu âyet-i kerîme nâzil oldu. Abdürrahmân bin Sümre "radıyallahü teâlâ anh" dedi ki, Ceyş-i Usretde hazret-i Osmân, bin dinâr ile geldi. Ceyş-i Usretden murâd, Tebük gazâsıdır.

Hazret-i Resûlullahın "sallallahü teâlâ aleyhi ve sellem" kucağına altınları döktü. Ben gördüm. Resûlullah mubârek elini altınlar arasına dâhil kılıp, karıştırdı.

Buyurdu ki, (Osmân'a bundan sonra yaptıkları zarar vermez.)

Allahü teâlâ hazretleri meâl-i şerîfi, **(Allah yolunda mallarını sarf eden kimseler, dağıttıkları şeyler ile karşısındakileri ezâda ve minnetde bırakmazlar. Onların ecrini onların Rabbi verir. Onlar için korku ve üzüntü yokdur.)** olan âyet-i kerîmeyi gönderdi.

İmâm-ı Begavî (Mesâbîh-i şerîf)de hasen hadîslerin birinde, Abdürrahmân bin Habbâb "radıyallahü teâlâ anh" hazretlerinden rivâyet etdi ki, hadîs-i şerîfin mazmûn- ı şerîfi böyle beyân olunmuş ki, Abdürrahmân dedi, ben hâzır oldum. Resûlullah "sallallahü teâlâ aleyhi ve sellem" hazretleri nasîhat edip, Eshâb-ı kirâmı Tebük gazvesine teşvîk ederlerdi. Hazret-i Osmân "radıyallahü teâlâ anh" kalkıp, dedi ki,

yâ Resûlallah! Yüz deve, çulları ile [palanları ile] ve hevedler ile, fîsebîlillah benim üzerime olsun! Sonra Fahr-i âlem "sallallahü teâlâ aleyhi ve sellem" yine tergîb etdiler [teşvîk etdiler].

Yine hazret-i Osmân "radıyallahü teâlâ anh" kalkıp dedi ki, yâ Resûlallah! Üçyüz deve, çulları ile ve hevedleri ile, fîsebîlillah benim üzerime olsun! Ben gördüm, Resûlullah "sallallahü teâlâ aleyhi ve sellem" minberden iner. Sonra buyurur: ***(Osmân bundan sonra, nâfilelerden bir amel etmez ise de, bir be'is yokdur. Zîrâ o yapdığı hasene ona bütün nâfileler yerine kifâyet eder.)*** Mutarrîzi böyle demişdir.

Sh:201-203

***

Kırksekizinci Menâkıb:

Haberde gelmişdir. Hazret-i Osmân "radıyallahü teâlâ anh" bir gün, Resûlullah "sallallahü teâlâ aleyhi ve sellem" hazretlerinin, kendi evlerine hiç yiyecek [ta'âm] göndermediğini

işitmişdi. **Evdekilerin rengi açlıkdan değişmişdi.** Resûlullah "sallallahü teâlâ aleyhi ve sellem" hazretleri mescid-i şerîfe teşrîf buyurmuş ve nemâz kılıyorlar idi. Hazret-i Osmân "radıyallahü anh" bu hâli haber aldı. Hazret-i Selmâna ıtab eyledi ki, niçin acele haber vermedin. O sâat bir semîz koyun, bir mikdâr bal ve bir dank un getirtip, Âişe-i Sıddîka "radıyallahü teâlâ anhâ" hazretlerinin hücre-i şerîfine [evine] gönderdi. Yâ Âişe, yâ ümmül mü'minîn! Resûlullah "sallallahü teâlâ aleyhi ve sellem" hazretleri bunu hanımları [evleri] arasında taksim edeceğini biliyorum! Sen söyle ki taksim etmesin. Ben her eve bu kadar gönderdim. Âişe-i Sıddîka "radıyallahü teâlâ anhâ" buyurdular ki, ben emr etdim. Koyunu boğazladılar. Ekmeği pişirdim. Resûlullah "sallallahü teâlâ aleyhi ve sellem" hazretleri, devletle ve se'âdetle mescid-i şerîfden geldiler. Bu unu, ekmeği ve balı gördüler. Bunlar nereden geldi diye sordular. Hâdiseyi söyledim. İstedi ki, diğer evlere [hânelerine] de taksim etsin. Hazret-i Osmânın söylediğini haber verdim. Mubârek ellerini kaldırıp, buyurdu ki:

(Yâ Rabbî! Osmânın gelmiş ve gelecek gizli ve âşikâr günâhlarını afv et!)

Kırkdokuzuncu Menâkıb:

Osmân "radıyallahü teâlâ anh" hazretlerinden süâl etdiler. Yâ Emîr-el mü'minîn! Allahü tebâreke ve teâlâ hazretleri hakkı için söyle ki, bu makâma ne ile ulaşdın. Cevâb verdi ki, Kitâbullahı sağ tarafıma koydum. Sünnet-i Resûlullahı sol tarafıma koydum. Bilirdim ki, Allahü teâlâ hazretleri benim sırlarımı bilir.

Haberde gelmişdir. Hazret-i Alî kerremallahü vecheh ve radıyallahü anh", Fâtimâ-tüz-zehrâ "radıyallahü teâlâ anhâ" üzerine bir başka hanım dahâ almak istedi.

Resûlullah "sallallahü teâlâ aleyhi ve sellem" hazretlerine kerîh [Nefse kerahetlik vercek kabahat] gelip, Hazret-i Alî'ye üzüldüler.

Hazret-i Ebû Bekr "radıyallahü teâlâ anh" şefâ'at etdi.

Rasûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem afv etmedi.

Ömer-ül Fârûk "radıyallahü teâlâ anh" şefâ'at etdi.

Rasûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem afv etmedi.

Osmân bin Affân "radıyallahü teâlâ anh" şefâ'at etdi.

Rasûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem afv buyurdular.

Sonra sordular ki,

Yâ Fahr-i âlem ve yâ seyyid-i veledi benî âdem! neden Ebû Bekr ve Ömerin şefâ'atini kabûl etmediniz de Osmânın şefâ'atini kabûl edip, afv etdiniz.

Resûlullah "sallallahü teâlâ aleyhi ve sellem" hazretleri buyurdular ki,

(Bir kimsenin şefâ'atini kabûl etdim ki, Allahü tebâreke ve teâlâ hazretlerine hitâb edip dese ki, yâ Rab! Bu yer ile gökü yer değişdir, yer değişdirir. Veyâ dese ki, yâ Rab! Ümmet-i Muhammedin cümle âsîlerine rahmet eyle! Allahü teâlâ ve tekaddes hazretleri şefâ'atini kabûl edip, cümlesini afv eder.)

Ellinci Menâkıb:

Bir gün Resûlullah "sallallahü teâlâ aleyhi ve sellem" hazretleri, Âişe-i Sıddîkanın "radıyallahü

teâlâ anhâ" hücresinde [evinde] otururdu.

Hazret-i Osmân "radıyallahü anh" dört deve yükü buğdayı Fahr-i kâinâta hediyye etdiler. Hizmetcileri geri gelip dediler ki,

yâ efendi, buğdayı Habîb-i Rabbil âlemîn, muhâcirîne verdiler.

Hazret-i Osmân dört deve yükü dahâ buğdayı gönderdi. Onu da Resûl-i ekrem hazretleri Ensâra dağıtdılar.

Hazret-i Osmân "radıyallahü teâlâ anh" dört deve yükü buğdayı dahâ gönderdi.

Fahr-i kâinât onu da ıyâli arasında taksîm edip, evlerine gönderdiler.

Getiren hizmetcilere sordular ki, seyyidinize kaç deve yükü buğday getirmişlerdi.

Hizmetciler dediler, oniki yük. Resûlullah "sallallahü teâlâ aleyhi ve sellem" buyurdular. (Temâmını bize gönderdi. Kendi için bir mikdâr alıkoymadı.) Mubârek ellerini kaldırıp, buyurdu:

(Yâ Rab! Ben Osmânın ihsânından âciz oldum. Her kim bana ihsân etdi, Ben ona mükâfatını verdim. Ammâ Osmânın mükâfâtından âcizim yâ Rab. Sen Osmâna karşılığını ver.)

Derhâl Cebrâîl aleyhisselâm geldi. Buyurdu,

(Yâ Muhammed! Cebbâr-i âlem sana selâm eder. Buyurdu ki, Osmâna benden selâm söyle. Söyle ki, biz ondan râzı olduk. Onu Cennetde Muhammede refîk etdik. Arasat hesâbını ondan ref' etdik. Eğer sen ona mükâfatdan âciz isen, biz ona mükâfatdan âciz değiliz.)

Ellibirinci Menâkıb:

Bir gün hazret-i Osmân "radıyallahü teâlâ anh" yedi tabağı altın ile doldurup, yedi hizmetcinin eline verdi. Muhammed Mustafâ "sallallahü teâlâ aleyhi ve sellem" hazretlerine hediyye gönderdi. Hizmetciler, tabakları huzûruna koydular.

Hazret-i Resûl-i ekrem buyurdular ki, geri gidin, efendinize selâm götürün. Hizmetciler [köleler] dediler ki:

Yâ Resûlallah, efendimiz bizi de tabaklar ile size hibe etmişdir. Resûlullah hazretleri buyurdular ki, ***(Yâ Rabbî! Osmânı sana havâle etdim.)***

Hemen Cebrâîl aleyhisselâm geldi ki,

(Allahü teâlâ sana selâm eder ve buyurur ki, Osmâna benden selâm erişdir ve de ki, Huld ve Na'îm Cennetini bu hediyyesine karşılık olarak ona bağışladım.)

Elliikinci Menâkıb:

Aliyyül-Mürtedâ "radıyallahü teâlâ anh" Fâtıma-tüz-zehrâ "radıyallahü teâlâ anhümâ" hazretlerine düğün yapmak istedi. Dünyâlıkdan hiçbir nesnesi yok idi ki, harc etsin. Kendi zırhını pazara gönderdi. Satıp, düğününe harc edecekdi. Hazret-i Osmân "radıyallahü teâlâ anh" pazarda gezerken, hazret-i Alînin zırhını tanıdı.

Dellâlı çağırıp dedi ki, bu zırha, sâhibi ne behâ [fiyât] ister. Dellâl dedi, dörtyüz dirhem ister. Osmân "radıyallahü anh" buyurdu ki, gel akçasını al.

Se'âdethânesine vardı. Zırhı dellâldan alıp, behâsını verdi.

Bir dörtyüz dirhem de sayıp, zırhı da üzerine koyup, hazret-i Alîye gönderdi.

Buyurdu ki, bu zırh senden gayriye lâyık değildir. Bu akçayı da düğüne harc et. Bizim özrümüzü de kabûl et.

Elliüçüncü Menâkıb:

Hazret-i Osmânın "radıyallahü teâlâ anh" Şâmdan yüz deve yükü buğday getiren kervânı geldi. Medîne-i münevverede kaht [kıtlık] var idi. Sahâbe-i güzîn "rıdvânullahi teâlâ aleyhim ecma'în" işitdiler ki, hazret-i Osmânın kervânı gelmiş, satlık buğdayı varmış. Varıp müşterî oldular. Bir menn'ine yedi dirhem verdiler.

Hazret-i Osmân satmam, dedi. Niçin dediler. Sizden dahâ fazla fiyât ile alıcı var. Her kim dahâ fazla verirse ona veririm, dedi. Sahâbe-i kirâm mağmûm [gamlı] ve mahzûn dönüp, Ebû Bekr-i Sıddîk "radıyallahü teâlâ anh" hazretlerinin huzûruna varıp, söylediler. Dediler, yâ Sıddîk, yâ halîfe-i resûl-i muhtâr; bilmezsin ki, Osmân bu gün bize neyledi. Biz buğdayını almağa vardık. Her menn'ine yedi dirhem verdik. Vermedi. Bize, sizden dahâ fazla fiyât ile müşterî var. Ona vereceğim diye de cevâb verdi. Resûlullah "sallallahü teâlâ aleyhi ve sellem" hazretlerinin eshâbına böyle cevâb vermesi lâyık mıdır.

Eshâbdan ve Muhâcir ve Ensârdan olarak kim vardır ki, böyle ihtiyâc mahallinde malını satmayıp, ziyâde [çok] para ister. Hazret-i Ebû Bekr-i Sıddîk "radıyallahü teâlâ anh" buyurdular, sizin Osmân ile münâkaşanız olmamışdır. Onun hakkında kötü düşünmeyiniz ki, o Cennet-i Me'vâda Resûlullahın refîkidir. Resûlullahın dâmâdıdır. Siz Osmânın sözünü düşünmemişsinizdir.

Sonra Sahâbe-i güzîne buyurdular ki, benim ile geliniz. Se'âdet ile kalkıp, hazret-i Osmânın yanına geldiler. Hazret-i Osmâna buyurdular ki: Yâ Osmân! Eshâb sizden şikâyet edip, sizin bir sözünüze üzülmüşler. Hazret-i Osmân dedi ki; yâ halîfe-i Resûlillah, söylediklerim hakkında ne söylerler.

Ebû Bekr "radıyallahü anh" dedi ki: Sen demişsin ki, sizden dahâ fazla fiyât ile almak istiyen var. Hazret-i Osmân dedi ki: Evet yâ halîfe-i Resûlillah! O fazlaya alan, onun birini yediyüze alır. Bunlar biri yediye alır. Biz bu buğdayı ona verdik ki, biri yediyüze alır. O yüz deve yükü buğdayı Medîne fukarâsına tasadduk edip ve develeri de kurban etdi.

Ebû Bekr-i Sıddîk "radıyallahü teâlâ anh" bunu görüp, şâd oldu. Kalkıp, Osmân "radıyallahü teâlâ anh" hazretlerinin alnından öpdü.

Buyurdu ki: Ben bilmişdim ki, Eshâb senin sözünü anlamamışlardır ve murâdının ne olduğunu bilmemişlerdir. O gece emîr-ül mü'minîn Ebû Bekr "radıyallahü teâlâ anh", Resûlullah "sallallahü teâlâ aleyhi ve sellem" hazretlerini rü'yâda gördü. Hulleler giymiş, mubârek başına sarığını sarmış; mübârek elinde bir demet menekşe ile, nâzik civânlar gibi gülerek bağdan geliyordu. Hazret-i Ebû Bekr-i Sıddîk "radıyallahü teâlâ anh" dedi ki, (Yâ Resûlallah! Nereden teşrîf edersiniz.)

Buyurdular: ***(Osmân bin Affânın ziyâfetinden geliyorum. İyi sadaka verdi. Allahü tebâreke ve teâlâ hazretleri dörtyüz yük misk ve anber hazret-i Osmâna verdi.)***

Ellidördüncü Menâkıb:

Haberde gelmişdir. Resûlullah "sallallahü teâlâ aleyhi ve sellem" hazretleri buyurdular ki:

(Osmân bin Affânın şehîd olduğu vaktde, kıyâmet gününe kadar her kim müslimânların erkeğinden ve kadınından, Osmânın şehâdetini okuyunca; yâhud dinleyince, yâhud fikr edince [düşününce], onun sebebi ile mahzûn ve mağmûm [gamlı] olup, gözünden yaş gelirse, o kimsenin kulağı, ölüm zemânında **Lâ büşrâ [müjde yok]** nidâsını işitmez. Onun gözü kabrde ve kıyâmetde karanlık ve körlük görmez. Onun gönlü dünyâda ve âhıretde ayrılık derdi ile dertlenmez.) [Ya'nî müjde var nidâsını işitir. Kabr ve karanlıkda görür. Gönlü açık olur.]

Ellibeşinci Menâkıb:

Hazret-i Aliyyül Mürtedâ "kerremallahü vecheh", Resûlullah "sallallahü teâlâ aleyhi ve sellem" hazretlerinden sordu:

(Yâ Resûlallah! Kıyâmet günü evvelâ kimin hesâbını görürler. Resûlullah "sallallahü teâlâ aleyhi ve sellem" hazretleri buyurdular ki,

(Evvelâ hesâbı görülen benim. Sonra Ebû Bekr, sonra Ömer, sonra sen yâ Alî!).

Hazret-i Alî dedi ki, ***(Osmânın hesâbı nasıl olur?)*** Buyurdular ki,

(Benim bir vakt Osmâna bir hâcetim düşdü [ihtiyâcım oldu]. O hâceti Osmân'dan gizli taleb etdim [Gizlice yapmasını istedim]. Osmân o hâcetimi [isteğimi] gizlice yerine getirdi. Ben Hak sübhânehü ve teâlâdan ricâ etdim [istedim], Osmânın hesâbı gizli olsun.)

Sh:247-251

Emîr-el mü'minîn Osmân "radıyallahü teâlâ anh" dâimâ bu duâyı okurdu: (Allahım! Dînimi, islâmımı, emânetimi ve îmânımı, fercimi [hayâmı] muhâfaza eyle!)

DÖRDÜNCÜ BÂB Üçüncü halîfe emîr-ül mü'minîn Osmân-ı Zinnûreyn "radıyallahü teâlâ anh" menâkıbı hakkındadır:

Kaynak: Seyyid Eyyûb bin Sıddîk , MENÂKIB-I ÇİHÂR YÂR-İ GÜZÎN (Dört Halîfenin Üstünlükleri),Hakîkat Ltd.Şti. Yayınları No: 13 Altıncı Baskı, 2001-Fâtih-İSTANBUL

DUA - KADER BAĞLAMINDA İNSAN

Hzl: Fatma BAYRAKTAR

Yaratılmış olan evrende belli kurallar vardır. Bu kurallar, evrenin yaratıcısı tarafından belirlenmiş ve devam ettirilmektedir. [176] Evrende, yaratılmış olan ve varlıkların uyduğu genel kurallara uyan farklı bir varlık vardır. Bu varlık, yaratılmış olanlar içerisinde ayrıcalıklı yeri olan insandır. [177]

Duada insanın kilit bir rolü vardır. İnsanın bu rolü onun yaratan ile ilişkisini de belirlemektedir. İnsan, dua eyleminde oldukça etkindir. Bu sebeple Allah'ın, insan ve onunla ilişkisi üzerine bildirdikleri bizim açımızdan oldukça önemlidir.

Müslüman kelamında insanın irade ve fiilleri, tenzihçi bakış açısıyla ele alınmıştır. Eşarilik, Maturidilik ve Mutezile'de tenzih esas alınmak suretiyle Allah'ın mutlaklık ve benzersizliği korunmaya çalışılmıştır. [178] İnsanın özgür bir varlık olarak yapıp etmelerinden sorumlu olmasından daha çok Allah'ın ilim, irade ve kudret sıfatları üzerinde durulmuştur. Her ne kadar Maturidi ve Mutezile'nin, insanın özgürlüğü ve soruluğu konularında Eşari söylemden daha tutarlı oldukları kabul edilse de, bunlarda da insana olan vurgu yeterli değildir. Özellikle Maturidilerde Allah'ın ilmi, kader, insanın fillerinin yaratılması konuları tartışmanın ana eksenini oluşturmuştur.

İnsanın özgürlüğü sorununun, Kuran-ı Kerim'deki kullanımının aksine, "kader" kavramı üzerinden yapılması doğru olmamıştır. Özellikle insanın tüm yapıp etmelerinin önceden belirlendiğini ileri süren ve insan sorumluluğunun

temelini yok eden Cebriye'nin yaklaşımı doğru değildir. [179]

Cebri düşüncenin en önemli temsilcisi olan Cehm b. Safvan'a göre "Allah'tan başka hiç bir kimsenin fiili yoktur, yalnız fail odur. İnsanlara fiilleri mecaz olarak nispet edilir. Bu tıpkı ağaç büyüdü, felek döndü ve güneş battı denmesi gibidir. Oysa bunları yaptıran Allah'tır." [180] Bu ifadeler göstermektedir ki, yaratılmış olanlar içerisinde farklı bir yeri olan insan, ağaç ve güneşe benzetilmiştir.

Klasik Kelam geleneğinde Mutavassıt Cebriye olarak adlandırılan Eşarilikte de "kader" anlayışı, Allah'ın ilmi ve kudretine dayanmaktadır. [181] Maturidilikte kaderin, Allah'ın, kulunun fiillerini takdiri olarak değil de, tavsifi olarak bilmesi şeklindeki tanımı [182], insanın biraz

---

[176] Bkz. Bakara 255

[177] Bkz. Ahzap 72

[178] Hanefi, Hasan, ***Mine'l Akide il's- Sevra,*** Mektebetü Medbuli, Kahire, t.y, c.3, s.20,21

[179] Atay, ***Ehl-i Sünnet ve Şia,*** A.Ü.İ.F yayn, Ankara, 1983, s.167

[180] Eşari, ***Makalat'ul İslamiyyin,*** c.1, s.279

[181] Eşari, ***Kitabu'l-Luma,*** s.37: Eşari, ***İbane,*** s. 225 v.d

[182] Maturidi, ***Kitabu't-Tevhid,*** s. 305

dikkate alındığını göstermektedir. Bu noktada Mutezile, insanın fiillerinin Allah'ın takdiri ile değil, insanın özgür iradesiyle oluştuğunu belirtmektedir. [183]

İnsanın özgürlüğü ile ilgili tartışmalarda ikinci mesele, "fiillerin yaratılması meselesidir." [184] Eşariye göre, Allah'tan başka halık ve fail yoktur. [185] Kulların fiilleri de yüce Allah'ın kudreti ile maydana gelmekte, insanın kudretinin bu fiiller üzerinde her hangi bir etkisi bulunmamaktadır. Bu sebeple insan kendi fiilini yaratan değil, kesbedendir. [186] Kulun fiili kesbetmesinin anlamı, kudreti ve iradesiyle buna yaklaşmasıdır. Bu anlamda kul fiile ancak mahal olmakta bunun dışında bir etkinliğe sahip olmamaktadır. Kulun kudreti ise fiilden önce onda bulunmamakta, eylemde bulunabilmek için de gereken "istitaat" ancak fiil ile beraber Allah tarafından yaratılmaktadır. [187]

Maturidi, insanın fiilleri üzerindeki tüm inisiyatifini ortadan kaldıran durumu, "fiillerde yönler" teorisiyle gidermeye çalışır. [188] Buna göre fiil, kesb yönünden insana, yaratma yönünden ise Allah'a aittir. Böylelikle Maturidi, insanın fiil sahibi bir varlık olduğunu kabul etmektedir. [189] Diğer yandan o, "Allah'ın her şeyin yaratıcısı olduğu" konusu üzerinde de durur. [190] Yine ona göre, insanın istitaatı ise fiille beraberdir ve insanın bu gücü Allah tarafından fiil anında yaratılmaktadır. [191] Öyle anlaşılıyor ki Maturidi, sorumluluğu kişinin fiili yaratmasında değil, kişinin fiili kullanmasında görür. Bir diğer ifadeyle Maturidi'de de insan "iç yüzünde de dış yüzünde de Allah'a bağlı olarak hürdür."[192]

Mutezile'ye göre insanın fiillerinin Allah tarafından yaratıldığını söylemek büyük bir yanlıştır. [193] Zira insanların fiillerinde zulüm ve cevr vardır. Allah'ın fiillerin yaratıcısı olduğu söylenildiğinde O'na zulüm atfedilecektir ki Allah bundan münezzehtir. [194] Onlar, insanın

---

[183] Abdulcebbar, ***Şerhu Usuli'l Hamse,*** s.770 v.d.

[184] Geniş bilgi için bkz. Hadimi, ***"Ef'al-i İbad" Risalesi,*** Nesefi, İslam İnancının Akaid Temelleri içerisinde, Haz. M. Seyyid Ahsen, Otağ yayn, y.y, 1974

[185] Eşari, ***Kitabu'l-Luma,*** s.39

[186] Eşari, ***a.g.e,*** s.42

[187] Sabri, ***İnsan ve Kader,*** s. 79

[188] "İnsanların fiilleri, birinci yönden onlara ait olmadığı, ikinci yönden ise onlara ait olduğu sabit olmuştur." Maturidi, ***Kitabu't Tevhid,*** s.229 : Nesefi, ***Tabsıra,*** 198a, 25,26

[189] Maturidi, ***Kitabu't Tevhid,*** s.243

[190] Bkz. Enam 102, Rad 16, Zümer 62, Mümin 62

[191] Matudiri, ***Kitabu't Tevhid,*** s.228

[192] Yörükan, Prof. Dr. Yusuf Ziya, **İslam Akaidine Dair Eski Metinler, Ebu Mansur Maturidi'nin İki Eseri,** s.2

[193] Abdulcebbar, ***Muğni,*** c.8, s.3- 43

[194] Abdulcebbar, ***Şerhu Usuli'l Hamse,*** s. 345, 357

fiilinde Allah'ın rolünü, fiilden önce istitaatı insanda yaratması olarak görmektedirler. [195] Mutezileye göre insanın fiilleri yine insanın kullanımlarının ürünüdür. [196] Ve insan bütün kullanımlarında özgürdür.[197] Görülüyor ki, insan, mecazi olarak değil gerçekten fail kabul edilmiştir. Mutezili yaklaşım, insanın özgürlüğü söz konusu olduğunda oldukça tutarlı bir yaklaşımdır.

Fiil konusundaki tartışmalar, fiillerin yaratılması, insanın fiili yapma gücü, fiil anında mı, fiilden önce mi olduğu meseleleri üzerinden yapılmıştır. Ehl-i Sünnet ile Mutezile arasında temel ayrılıklardan biri de bu konudadır. Cebriye ve Orta Cebriye olarak adlandırılabilecek olan Eşarilik, Allah'ın kudret ve iradesini sınırlandırma endişesiyle insanı, kendi fiillerinin bile sahibi olmayan, yapıp etmeleri önceden belirlenmiş hayat içerisinde edilgen konumunda bir varlığa çevirmiştir. Böylece görülmektedir ki, insan konusu, tamamen tanrı-merkezli bir konu olarak ele alınmaktadır. Bu nedenle müslüman kültüründe insana gereken değerin verilmemesinde bu yaklaşımın da önemli katkısı olsa gerektir.

İnsanı anlamada, Allah ile insanın devam eden ilişkisini şekillendirmede dua önemli bir yere sahiptir. Bu sebeple biz duayı özellikle içerdiği üç yönüyle yani özgürlük, irade ve olumluluk yönleriyle ele alacağız.

1. Sorumluluk Sahibi ve Özgür Bir Varlık Olarak İnsan

Kuran-ı Kerim'de insanın ilk yaratılışı ayrıntılı olarak anlatılmakta hatta insan yaratılmadan hemen önce Allah'ın meleklerle diyaloğuna da yer verilmektedir. [198]

İnsanın yeryüzüne gönderiliş sebebi, Kuran'ın "hilafet" olarak tasvir ettiği[199] yeryüzünü imar etmektir. [200] İnsanın bu görevini yerine getirmesi için de denenme [201], karşılığında ödül ve cezanın olması gerekmektedir.

Özgürlük, "kişinin kendi kendisini belirlemesi, denetlemesi, yönlendirmesi ve düzenlemesi durumudur." [202] Tanımda özgürlüğün içerdiği iki unsur söz konusudur. Bunlar, önceden belirlenmenin olmaması yani "kesinsizlik" ve "seçim" imkanıdır. "Kesinsizlik, insan hayatı için temel olan seçim ve karar verme özgürlüğümüzün sonucudur." [203] Böylelikle özgürlük, ancak

---

[195] Abdulcebbar, ***a.g.e,*** s.321

[196] Abdulcebbar, ***Muğni,*** c.8, s.3

[197] Abdulcebbar, ***a.g.e,*** c.8, s.149 : ***Şerhu Usuli'l Hamse,*** s.304, 340

[198] Bkz. Bakara 30

[199] Bkz. Ahzap 72

[200] Bkz. Hud 61

[201] Bkz. Enam 165, Ali- İmran 186, Bakara 57

[202] Cevizci, ***Felsefe Sözlüğü,*** s.667

[203] West, David, ***Kıta Avrupası Felsefesine Giriş,*** Çev. Ahmet Cevizci, Paradigma yayn, İstanbul, 1998, s.168 -169

belirlenmemiş olmakta ortaya çıkmaktadır. [204] Diğer yandan seçim de özgürlüğün doğal sonucudur. Bu iki unsuruyla özgürlük, "zorunluluk" ve "cebr" kavramlarının karşıtıdır. Cebr, "insanın cansız bir varlık gibi iradesiz, seçme hakkından yoksun, cansız varlık gibi evrende yer almasını" ifade eder. [205] Bunun karşısında olan özgürlük ise, failin bir şeyi dilerse yapması, dilemezse yapmamasıdır. [206]

Özgürlük, çeşitli olanakların bulunmasını gerektirir. İnsan için bir çok olanak bulunmalıdır ki, aralarında seçimde bulunabilsin. Bu ise özgürlüğün önceden belirlenmemiş olmasıdır. Kuran-ı Kerim'de "belirlenmiş" olanlar, Allah'ın bir ölçü ve sisteme göre yaratmış olduğu tabiat kanunları, adetullah ve toplumsal kanunlar, sünnetullahtır. Kainattaki bu ölçülülük, bilim yapma olanağı sağlamaktadır.

Özgürlük, içerisinde seçmeyi barındırmaktadır. Seçim ise, 'yüksek bir zihin fonksiyonudur ve aklilik bu zihin fonksiyonunun en açık niteliğidir.' [207] Bu zihni işlev niteliğine sahip kainattaki yegane varlık, insandır. Kuran-ı Kerim de insanın bu yapısı üzerinde sıklıkla durur. [208] Aklın kullanılmadığı durumlarda, kişinin 'sağır, dilsiz ve kör' [209] gibi olacağı, seçimlerinde de yanlışlar yapacağı vurgulanır. [210]

Kuran, insanın özgürleştirilmesine büyük önem verir. Nitekim hürriyet kelimesinin en temel anlamı 'köle olmamak'tır. [211] İnsanın özgürlük içerisinde kendini geliştirmesine katkı yapmak Kuran'ın öncelikli hedefidir.

Şahsiyetin güçlenmesinde ibadetin önemili payı vardır. İbadet kavramının sülasi hali olan "abd" kelimesine köle anlamı verilmesi, ibadeti de kölelik olarak görme yanlışına yol açmıştır. Oysa ibadete, ubudiyetle ilgili olarak Allah'a tapan, boyun eğen, saygıyla boyun eğen anlamlarını vermek daha doğrudur. İnsanın kendi sınırlarını görmemesi, onu kibire sevkeder. Bu noktada ibadet dengenin sağlanmasında çok önemli bir işleve sahiptir.

Bir ibadet türü olan duanın sadece Allah'a yönelik yapılması, insanın özgürleşmesinde önemli

---

[204] Verneaux, ***Existansializm Üzerine Dersler,*** Çev. Murtaza Korlaelçi, Erciyes Üniversitesi yayn, Kayseri, 1994, s.16

[205] Tehanevi, ***Keşşafu Istılah'ul Fünun,*** c.1, s. 283

[206] Tehanevi, ***a.g.e,*** c.2, s.195

[207] Öner, Prof. Dr. Necati, ***İnsan Hürriyeti,*** Kültür Bakanlığı yayn, Ankara, 1990, s. 15- 23

[208] Bkz. Bakara 44, Ali- İmran 65, Enbiya 10

[209] Bkz. Bakara 171

[210] Bkz. Yunus 100, Mülk 10

[211] İbn Manzur, ***Lisanu'l Arab,*** c.4, s.177: Kuran-ı Kerim'de kölelik, birdenbire değil, ' köle azad' etme teşvikiyle tedricen ortadan kaldırılmıştır. Bazen yemin, Maide 89, bazen zıhar kefaretinde, Mücadele 3, köle azad etme söz konusu olmuştur. Diğer yandan sadaka verme, Tevbe 60, özgürleştirmede severek vermenin, Bakara 177, öneminden bahsedilmiştir. Beled Suresi 11- 13. ayetlerde, sarp yokuşu aşmak bir kimseyi boyunduruktan çıkarma olarak ifade edilmiş, böylelikle köleleştirmenin aksine özgürleştirme teşvik edilmiştir.

bir diğer unsurdur. Allahtan başkasından yardım istenilmemesi ve sadece O'ndan yardım istenmesi insanın konumunu yüceltir. "Allahım, yalnız Sana tapar ve ancak Senden yardım dileriz." [212] ifadesiyle bu durum insana hatırlatılmaktadır.

Özgürlükte seçimden sonra "eylem" gelmektedir. Çünkü insan bir seçimde bulunduktan sonra onu eyleme geçirdiğinde "özgür" olduğunu hisseder.[213] Eylem, özgürlüğün bir tamamlayıcısı olmakla beraber dua için de önemlidir. Çünkü "tümüyle edilgin olan bir tutumdan hiç bir üretken güç çıkamaz." [214] Dua ise, üretken bir güçtür. Edilgin bir tutumla yapılan duanın ise pek anlamı olmayacaktır.

Dua eden kişinin, istediği için gerekli olanları yapmamış olması duanın anlamına terstir. Muhtaç olunan bir şeyi Allah'tan dilemek meşru bir davranıştır. Ancak bir ihtirasın ödüllendirilmesi yahut kendi çabasıyla kişinin kolayca elde edebilceği bir şeyi istemesi abes ve anlamsız olacaktır. [215] Bu sebeple Allah'tan istenen "şey", ' düşünme, bilim, sorumluluk, irade, zahmet, iş, emek ve eziyetin yerini alan bir "şey" olmamalıdır.' [216] Bu anlamda "Allah'a yapılan gerçek dua, işin sonudur, sözün başı değil." [217]

Duada eylem öylesine önemlidir ki, bazen ısrarlı ve sebeplere uygun eylemler de dua anlamı içermektedir. Bu tarz eylemlerin fiili dua olarak adlandırıldığını görmekteyiz. Ancak kavli, fili ve hali dua ayrımlarını çok tutarlı bulmuyoruz. [218] Çünkü duada, bu üç unsur bir arada bulunmaktadır. Çoğu durumda dua, sorumluluktan kaçmak, tembellik, eylemsizlik ifade etmekte; "dua eden insanlar, amelde bulunmamakta, amelde bulunanların ise dua etmediği" [219] gözlemlenmektedir. Böylelikle dua eden insan, fatalizmin ortaya çıkardığı umutsuz, eylemsiz, kaderci zihniyetle dua etmekte bu ise değiştiren, değişim çağrısı olan dua

---

[212] Fatiha 5

[213] Öner, ***İnsan Hürriyeti,*** s.15: Mutasavvıf, özgürlüğü seçim ve eylemde bulunmada değil, dünyevi olandan kaçma ve eylemde bulunmama da, yapmamada, görmeleri söz konusudur. (Kuşeyri, ***Risale,*** s.98) Bu, müslüman toplumlarda yaygın olan cebri anlayışın güçlenmesi, insanın fiilleri dahil her şeyin önceden belirlenmesi sebebiyle eylemin önemini yitirmesi ve özgürlük fikrinin engellenmesine kaynaklık teşkil eden bir görüştür. (Fazlurrahman, ***Ana Konularıyla Kuran,*** s. 80- 81) Müslüman toplumların fatalizmle edilgin olmayı, fail değil meful kalmayı tercih etmesi, üretken olmamaları ve özgür olmamaları neticesini doğurur.

[214] Cassier, Ernst, ***İnsan Üstüne Bir Deneme,*** Çev. Nejla Arat, Remzi ktb, İstanbul,1980, s.92

[215] Carrel, ***Dua,*** s.195 : Şeriati, ***Dua,*** s.34

[216] Şeriati, ***a.g.e,*** s.156

[217] el- Behiy, Muhammed, ***İnanç ve Amelde Kurani Kavramlar,*** Çev. Dr. Ali Turgut, E.de Boccard, İstanbul, 1988, s.185

[218] "Kavli dua: Sözle kelimelerle istekleri Allah'a sunma demektir. Fiili dua: Bir iş yapmak, sonuca götüren sebeplere başvurmak anlamında eylemler de içlerinde bir istek barındırırlar. Kuran'da Allah'tan istek ve niyazda bulunan kimselere sonuca varmaları için eylemli isteğe yönelmelerinin bildirildiğini görüyoruz. Hali dua: Kişinin bazen sözlü veya fiili olarak duada bulunmadan içindeki bir arzu halidir." Bebek, ***Din ve Düşünce Açısından Dua,*** s. 43- 44

[219] Şeriati, ***Dua,*** s.169

olmamaktadır.

Kuran-ı Kerim'de dua ile eylem içiçedir. Nitekim Şuara Suresinde, Musa'nın duasından bahsedilmektedir: "İki topluluk birbirinin görüş alanına girdiğinde, Musa'nın adamları 'Doğrusu yakalandık' dediler. Musa, 'Hayır, asla! Doğrusu Rabbim benimle beraberdir, bana yol gösterecektir.' dedi. Bunun üzerine, Biz Musa'ya ' Değneğinle denize vur' diye bildirdik. Hemen deniz ikiye yarıldı, her parçası yüce bir dağ gibi oldu. İşte oraya, geridekileri de yaklaştırdık.

Musa ve beraberinde bulunanların hepsini kurtardık." [220] Bu ayetlerde iki noktaya dikkati çekmek istiyoruz. İlki, Hz. Musa'nın Firavun ve askerlerinin zulmünden kurtulmak için halkıyla beraber yola çıktığında duada bulunmuştur. İkinci nokta, Allah'ın duanın kabulünden önce Hz. Musa'dan bir harekette bulunmasını istemesidir.

İnsan özgürlüğünün en temel sebebi "insan sorumluluğudur". Kuran-ı Kerim'de özgürlük meselesi, metafizik bir konu olarak değil, ahlaki bir konu olarak ele alınmıştır. Ahlaki bir öğreti, sorumluluk, yükümlülük ve müeyyide temellerine dayanır. [221] Görülüyor ki, Kuran'da "özgürlüğün ahlaki faturası olarak sorumluluktan" [222] bahsedilmektedir. Sorumluluk, kişinin kendi eylemlerinin sonuçlarını üstlenmesi, [223] akıl ve iradesiyle işlediği fiilleri sebebiyle niyet ve kasdına göre değerlendirilmesidir.[224] Sorumluluğun olmadığı yerde "kişi"den de söz edilemez. Bundan ötürü, "sorumlu olmak", "hesap verebilme"den farklıdır. Zira eylemlerinden hesap verebilme, ilişki içerisinde olmayı gerektirir. Ancak sorumlu olmak, bizatihi insanın kendi varlıksal yönüyle ilgilidir. Bir diğer ifadeyle ahlaki sorumluluk kişinin ilk önce kendisinin özne oluşunu bilmesidir. Zira başkalarının karşısındaki sorumluluğun baş koşulu, kendine karşı sorumluluğunun farkında olmaktır. [225] Kuran-ı Kerim, sorumluluğun farkında olmamayı, kişinin "kendi kendine zulmetmemesi" [226] olarak nitelendirmektedir.

Kişinin sorumluluğunu, kişinin yakınları yüklenemediği gibi Peygamber de yüklenememektedir. [227] Kötü işlerde öncülük yapmak durumunda, öncü olanların günahı artarken öncüye uyanların günahı azalmamaktadır.[228] Böylelikle

---

[220] Şuara 61

[221] Draz, Muhammed, ***Kuran Ahlakı,*** Çev. Emrullah Yüksel, Ünver Günay, İz yayn, İstanbul, 1993, s.3

[222] Filiz, Şahin, ***Ahlakın Akli ve İnsani Temeli,*** Çizgi ktb, Konya,1998, s.64

[223] Cevizci, ***Felsefe Sözlüğü,*** s.786

[224] Bebek, Adil, ***Maturidi'de Günah Problemi,*** Rağbet yayn, İstanbul, 1998, s.59

[225] Akarsu, Prof. Dr. Bedia, ***Max Scheler Felsefesinde Kişi Kavramı ve İnsan Olma Sorunu,*** İnkılap yayn, İstanbul,1998, s.104- 105

[226] Bkz. Bakara 57

[227] Zümer 41

[228] Bkz. Ankebut 12, 13

kişiye ancak kendi kazandığının karşılığı vardır. [229] Kişi iyilik yaparsa karşılığını, kötülük yaparsa onun karşılığını görecektir. [230] Sorumlulukta bireyselliğin temel olması, tek tek her bir insanın bir değer olmasındandır. İnsanların hesaba çekilmeleri de toplu olarak değil tek tek olacaktır. [231] Yüce Allah, kullarını tek tek muhatap almıştır.

Sorumluluk gibi ceza da insanın özgürlüğüne delildirler. İnsan bir şey yapmak hürriyetine sahip değilse, insanın yaptığı kötü ve iyi amellerden ötürü ceza veya ödül almasının anlamı yoktur. Eğer Allah insanı bir fiile zorlar ise Allah'ın o fiilden dolayı bir insanı cezalandırması da zulüm olacaktır. [232] Çünkü ceza ve ödül Allah'ın hiç bir kural, kayıt olmadan dağıttığı şeyler değil, kişinin dünyadaki davranışlarının ahlaki bir neticesidir. [233] Nitekim Mutezile, Allah ile insan arasındaki ilişkiyi akli ve ahlaki bir zemine oturtmaktadır. Kadı Abdülcebbar'a göre, insanın mükellef tutulabilmesi için, o fiili yaparken, kendisini fiile sevkeden etkenlerin zorlayıcı olmaması gerekir. [234] O, insanın fiilleri ile sorumluluğu arasındaki ilşkiyi adalet ilkesi üzerinde oturtmaktadır.[235]

Kuran-ı Kerim'de de yükümlülük, müeyyide ilişkisinde adaletten söz edilmektedir. Fussilet Suresi 46. ayette, "Kim yararlı iş işlerse kendi yararınadır, kim de kötülük işlerse kendi zararınadır. Rabbin kullara karşı haksızlık yapmaz."[236] buyurulmaktadır. Allah, kullarına karşı adaletli davranmakta, bunun yanında merhametiyle kullarının yaptıkları iyi işlere daha iyisiyle, kötü işlere ise misli ile ceza vermektedir. Nitekim Neml Suresi 89 ve 90. ayetlerde," Kim bir iyilik yaparsa, ona daha iyisi verilir. Onlar, o günün korkusundan güvendedirler. Kötülük yapanlar, yüzükoyun ateşe atılırlar. Yaptıklarınızdan başka bir şeyle mi cezalandırılıyorsunuz?" buyurulmaktadır. Öyle anlaşılıyor ki, Allah adil olmakla beraber kulunun fiilerine karşılık kuluna yardımda bulunmakta, şayet kulu O'ndan yüz çevirirse O'nun yardımını kaybetmekte, kendi haline bırakılmaktadır.[237]

İnsan, iyiye ve kötüye gücü yeten ve ikisi arasındaki seçiminde özgür olarak davranabilen bir yapıda yaratılmıştır. Kehf Suresi 29. ayette, "De ki, ' Gerçek Rabbinizdendir. Dileyen inansın, dileyen inkar etsin.' Doğrusu, haksızlık yapanlara duvarları çepeçevre onları içine alacak bir ateş hazırlamışızdır. Onlar yardım isterlerse, yüzlerini kavuran erimiş maden gibi bir su kendilerine verilir. Bu ne kötü bir içecek ve cehennem ne kötü bir konuttur!" buyurulmakta,

---

[229] Bkz. Necm 39

[230] Bkz. Necm 89,90

[231] Bkz. Bakara 281, Enam 94, Araf 8

[232] Nader, Albert Nasri, *Felsefetü'l Mutezile,* Mısır, 1950, c.1, s.99

[233] Abdulcebbar, *Şerhu Usuli'l Hamse,* s.613 : Ebu Hanife, *Fıkhu'l Ekber,* s.229

[234] Abdulcebbar, *Muğni,* c.14, 174,383

[235] Mutezile, Allah'ın, insana gücünün yetmeyeceği şeyi yapmasını teklif etmeyeceğini söylemektedir. Taftazani, *Şerhu'l Akaid,* s.216 : Maturidi, *Kitabu't-Tevhid,* s.263

[236] Aynı anlam için bkz. Saffat 39, Casiye 22

[237] Bkz. Muhammed 11: Nisa 40, Enam 160

insanın seçimlerinde özgür bırakıldığı için karşılığını göreceği ifade edilmektedir. Allah, insanları inanmak ve inanmamakta özgür bıraktığını, hiç bir zorlamada bulunmadığını bildirmektedir. Nitekim Yunus Suresi 99. ayette, "Eğer Rabbin dileseydi yeryüzünde bulunanların hepsi inanırdı. Öyle iken, sen mi insanları inanmaya zorlayacaksın?" buyurulmaktadır. Ayetlerde mutlak kudret sahibi olan Allah, insanı özgür bıraktığını, ona yönelik zorlamanın da dinde olamayacağını hatırlatmaktadır. [238]

Allah'ın kullarına yardımını bu anlamda dıştan denetimlilik [239] olarak adlandırmak doğru değildir. Allah'tan yardım istemek, her ne kadar kişinin kendi gücü dışında bir gücü yardıma çağırması olsa da bu çağrı, etkin , kararlı ve içsel bir çağrıdır. Var olana bir karşı çıkıştır ve değiştirme çabasıdır. Bu sebeple dua ancak özgür bir varlığın davranış biçimidir. Nitekim Yüce Allah, çağrıda bulunanın çağrıyı yapış şeklini dikkate almaktadır. Bir diğer ifadeyle duanın kabulünde yine dua edenin kim olduğu değil, duayı yapış şekli etkili olmaktadır.

Allah'ın yardımı konusuna değinen ayetler, bu yardımın koşullarını da belirtmektedir. Yüce Allah'ın kuluna yardım etmesi yahut yardımını kesmesinde, kulun fiillerinin etkisi bulunmaktadır. [240] Öyle ki şeytanın insan üzerinde doğrudan etki edecek olmamasına [241] rağmen şayet insan "Rahman'ı anmayı umursamazsa ona yanından ayrılmayan kötü bir arkadaş musallat" edilir. [242] Bir diğer ifadeyle insan kötülüğe eğilim gösterdiğinde denetim odağı içinden dışarı doğru kayacak, kendi otonomluğunu kaybetmeye başlayacaktır. Bu sebeple Kuran, insanı iç ve dış kontrolünü kaybetmesine yol açacak tehlikelere karşı uyarmaktadır. İnsana sorumlu olduğu hatırlatılmaktadır. İlahi hitabın, övgü ve yerginin, ceza ve ödülün anlamlı olmasını sağlayan bu sorumluluktur.

İNSAN VE GÜCÜ

İnsanın doğası, insan - tabiat ve insan-Tanrı ilişkilerinin anlaşılması için bilinmesi gereken

[238] Bkz. Bakara 256 : Yazır, ayetin yorumunda, " 'fi'd-din' ifadesi haberdir, görüşündedir. Bunun anlamı ise, sadece dinde değil, her neye olursa olsun, zorlama cinsinden hiçbir şey, İslam dininde yoktur, demektir. Bu sebeple dinin konusu, zorunlu fiil ve davranışlar değil, isteğe bağlı fiil ve davranışlardır." *Hak Dini Kuran Dili,* c.2, s.163

[239] Denetim odağının içten ve dıştan olmak üzere ikiya ayrılır. Dıştan denetim odağında, umutların boşa çıktığı sorunlu durumlarda yöneliş olmakla beraber, içten denetimli durumlarda, kişisel yeterlilik ve etkinlik durumlarda görülmektedir. (Dönmez, Prof. Dr. Ali, *"Denetim Odağıyla İlgili İnançlarda Değişiklikler",* Hitler İsteseydi, s.212) Denetim odağının içten ya da dıştan olması durumları arasında geçişler kolay değildir. Zira davranışlarının sorumluluğunu yüklenmek yerine başka güç sahiplerine bağlanmaya alışkın bir insanın kendi gayretlerine güvenmesi, problemle karşılaştığında ona göğüs germe davranışı göstermeleri çok kolay değildir. Denetim odağı kendi içinde olmayan kişi, işleri oluruna bırakan, hayatın kendisini rüzgarın yaprağı savurduğu gibi savunmasına izin veren insandır. Bu tutum, daha çok hata yapmaya uygundur. (Cüceloğlu, Prof. Dr. Doğan, *İnsan ve Davranışı,* Remzi ktb, İstanbul, 1992, s.421) Görüldüğü gibi fatalizmin ortaya çıkardığı insan tipi, dıştan denetim odağına sahip insan ile büyük oranda benzerlikler taşımaktadır.

[240] Bkz. İsra 18- 19, Şura 20, Hadid 29

[241] Bkz. Sebe 21

[242] Zuhruf 36

önemli bir yapıdır.

Yaratılışı en güzel biçimde olan [243] insan birbirinden farklı pek çok özellikle donatılmıştır. Bu özellikler içerisinde en önemlisi, her bir insanın kendine özgü niteliklerinin bulunmasıdır. İki insanın mukayesesi bir anlamda iki alemin karşılaştırılmasıdır. [244]

İnsanın sahip olduğu en önemli güç, düşünme ve tefekkür gücüdür. Kuran'ın tefekkür, tezekkür, tedebbür şeklinde fiil halinde sıkça ifade ettiği bu güç, akıldır. Akıl, sahibine bir şeyi oluğu gibi gösterir. [245] Kullanılmaması durumunda kişiyi insan olma onurundan yoksun bırakır.[246] Akıl ve irade enerjisi, insana özgü bir enerjidir ve insan kişiliğinin gerçek bir göstergesidir. İnsan, iç enerjisi olan akıl ve iradeyle hareket ettiğinde tüm enerjisini toplamak suretiyle "özbenliğini" özgürleştirir. Bu ise onun şahsiyetini güçlendirir. [247]

Kuran-ı Kerim'de insanın duygusal yönüne de işaret edilmektedir. Bu duygusal yön bazen "nefis" olarak isimlendirilir. Bu şekliyle o, olumsuz bir anlama sahiptir. Yusuf Suresi 53. ayette "Ben nefsimi temize çıkarmam. Doğrusu, Rabbimin esirgemesi dışında nefis kötülüğü emreder. Doğrusu İnsana ait olumsuz nitelikler içerisinde onun cimriliği [248], kıskançlığı [249], bilmediği konuda tartışacak kadar cahil olması , sabırsızlığı, aceleciliği , dayanaksızlığı, huysuzluğu [250], kibirli oluşu [251], hemen ümitsizliğe düşmesi [252], nankörlüğü [253], mal düşkünlüğü [254], açgözlülüğü [255], çıkarcılığı[256], doyumsuzluğu[257] ve kendi kendini yeterli görmesi [258] sayılabilir. Bunun yanında Kuran-ı Kerim'de insanın olumlu yönlerinden de

---

[243] Bkz. Tin 4

[244] Kutup, Prof. Muhammed, ***İnsan Psikolojisi Üzerine Etütler,*** İşaret yayn, İstanbul, 1987, s.338

[245] Maturidi, ***Kitabu't-Tevhid,*** s.136, 223, 224, 229, 297

[246] Bkz. Araf 179

[247] İkbal, **Dini Düşüncenin Yeniden Doğuşu,** s. 24

[248] Bkz. Mearic 21, İsra 100,

[249] Bkz. Nisa 37

[250] Bkz. Mearic 19

[251] Bkz. Bakara 206

[252] Bkz. Rum 36, Fussilet 49

[253] Bkz. İsra 67

[254] Bkz. Ali - İmran 14

[255] Bkz. Tekasür 1

[256] Bkz. Tevbe 42, İsra 60

[257] Bkz. Mearic 19- 23

[258] Bkz. Alak 6- 8, Hud 9- 10, Zümer 49

bahsedilmektedir. Özellikle inanan insanların nitelikleri olarak, insanın sabırlılığı [259], Allah'ı sevmesi [260], anlamak için soran ve sorgulayan olması , aklını kullanan ve düşünen olması,[261] derdini yalnız Allah'a anlatan olması [262], mücadele eden [263] ve dua eden [264] olması zikredilmektedir. Görüldüğü gibi insanın yaratılışında farklı yönler bulunmakta ve insan kendi seçimleri ile bu yönlerin bazılarını ön plana çıkarmaktadır. İşte insanın denenmesinin de anlamı budur.

İnsanın bu yapısı onda "ahlaki gerginlik alanı" oluşturmaktadır. [265] İnsanı bu ahlaki gerginlikten kurtarmak önemlidir. "İnsan belli bir takım arzulara sahip olma, onlardan hoşlanma, rahatsızlık veren şeylerden de kaçma özellikleri üzerine yaratılmıştır." [266] İnsan bazen bu ahlaki gerginlikten, bazen de ortaya çıkardıkları neticelerden kurtulmak için bazı savunma mekanızmalarına baş vurabilir. Zira benliğin görevleri arasında savunma düzenleri oluşturmak ve kullanmak da vardır. Bu savunma düzenleri bir yandan kişinin özsaygısını korumasına yardım eder, diğer yandan gerçeği çarpıtmak suretiyle kişinin kaygıdan kaçmasını sağlarlar.[267]

Savunma mekanızmaları, insanın sosyal hayatla ya da bazı değerlerle çatışmasını önlüyor olsalar da kişinin gerçeklerden kaçmasına neden oldukları için psikolojik hastalıklara sebep olurlar. [268] Kişi, kendi yaptıklarının sorumluluğunu yüklenmek yerine, ahlaki gerginliğinin neticesinde ortaya çıkan olumsuz durumun sorumluluğunu başkasına yükler. [269] Yansıtma, olarak da adlandırılan bu savunma mekanızmasını biz, "fatalist" düşüncede de bulmaktayız. Zira fatalist anlayışta sorumluluğu en yüce olana yükleme düşüncesi bulunmaktadır. "Acz, çaresizlik insanı 'alınyazısına' sığınmaya zorlamaktadır." Yazgıcı anlayışa göre insan, yanlış karar verdiği yahut doğru davranamadığı için değil, "Allah öyle yazdığı" için olumsuz neticelerle karşı karşıya kalmıştır. Savunmaya yönelik bu tutum normaldışı davranışların oluşmasında etkilidirler.[270] Depresyonun da en temel özelliği, başına o anda gelenin tekrarlanacağı veya artık değişmeyeceğine inanmaktır. Çünkü depresyonu, normal üzüntü

---

[259] Bkz. Bakara 156

[260] Bkz.Bakara 165

[261] Bkz. Nahl 12

[262] Bkz. Yusuf 86

[263] Bkz. Ankebut 69

[264] Bkz. Bakara 150, Ali-İmran 7, 8, 9

[265] Fazlurrahman, *Ana Konularıyla Kuran,* s. 63

[266] Maturidi, *Kitabu't Tevhid,* s. 221- 223- 224

[267] Köknel, Özcan, *İnsanı Anlamak,* Altın ktb, İstanbul, 1994, s.118

[268] Özgü, Halis, *Şahsiyet,* Özgü yayn, İstanbul, 1969, s.218

[269] Gençtan, Prof. Dr. Engin, *Çağdaş İnsanda Normaldışı Davranışlar,* A.Ü.E.F. yayn, Ankara, 1978, s.174

[270] Gençtan, **Çağdaş İnsanda Normaldışı Davranışlar,** s. 94

duygusundan ayıran keder ve karamsarlık duygularıdır. [271] Oysa çabaya yönelik davranışlar ve dua, her şeyin değişebileceği önkabulünü içermektedir. Bu sebeple Kuran, ahlaki gerilim durumundaki insanı sorunlar karşısında teslimiyete değil, mücadeleye davet etmektedir. Nefse karşı verilen mücadeleyi ise, en büyük mücadele olarak isimlendirmektedir.[272] Yine Kuran, tatminsizliğe, nankörlüğe, açgözlülüğe karşı çare olarak şükrü [273], yapılan yanlışın sorumluluğunu yüklenip kabullenmemeye karşı tövbeyi, keder ve karamsarlık duygularını önlemek için de duayı önermektedir.[274]

Köknel, ruh sağlığının temel ilkesinin "kendini bilmek" olduğunu belirterek, "benliğinizle iletişim kurun" demektedir. [275] Bu anlamda dua, insanın aslında kendisini bilmesidir de. Çünkü dua ettiğinde insan, isteklerini, düşüncelerini, sıkıntılarını sistemli bir şekilde tanımlamaktadır. Bu anlamda duada kişinin kendini bilmesi ve kararlılık söz konusudur. Bu sebeple dua, insanın benliğini oluşturan şahsiyetinin güçlenmesine yardım etmektedir. "İman ve sevgi ile dua eden kimsenin sinir sistemi kuvvetlenir, ruhi ve uzvi kuvvetleri ile kaabiliyetleri arasında denge kurulur." [276] Böylelikle dua, dua edenin huy, ahlak, karakterini etkileyen bir faktördür. [277] Duada bazı duygular daha güçlü olarak ön plana çıkarlar. Nasıl ki, "günlük yaşantıda duygulanım ve çoşku alanından kaynaklanan iç ve dış uyaranlara bağlı olarak insan mizacında ortaya çıkan kısa süreli değişiklikler, duygu durumu, iletişimi etkiliyor" [278] ise bir iletişim olan duada da duygu durumundaki iniş çıkışların bir etkisi bulunmaktadır.

Duada etken olan duygular, dua edenin içinde bulunduğu psikolojik durumla olduğu gibi dua edilene karşı hissedilen duygularla da ilgilidir. Duanın faili, dua etmek için korku, kaygı, pişmanlık ve çaresizlik duygularının yanında ümit, güven ve sevgi duygularına da sahip olmalıdır. Duanın failini korkutup kaygılandıran yahut onun pişmanlık duymasını sağlayan şey, onun bizatihi kendi fiilleri olduğu gibi, kendi dışındaki olaylar ve durumlar da olabilir. Kişi bu nedenlerin üstesinden gelemediği durumlarda tamamen ümitsizliğe düşebilir. Hiç bir ümit kalmadığı için her şey anlamsız duruma gelir ve hiç bir şey uğraşmaya değmez. Bir anlamda tam ümitsizlik hali, her şeyin bitişidir. Çünkü "umutsuz insan, güvenmez, inanmaz, uğraşmaz, didinmez, beklemez, öfkelenmez, dolayısıyla zevk almaz ve hayatı anlamlı hale getiremez." [279] "Umutsuz olmanın zıddı inanmaktır." [280] Nitekim Kuran-ı Kerim'de de "tam

---

[271] Gençtan, *a.g.e,* s.199

[272] Bkz. Ankebut 6

[273] Bkz. Neml 40, İbrahim 7

[274] Bkz. Zümer 53, Yusuf 87, Rum 36

[275] Köknal, *İnsanı Anlamak,* s.405 v.d. : Kendinin farkında olmak için "self- awareness" ifadesi kullanılır. Schumacher, Ernst Friedrich, *A Guide for the Perplexed,* Harper & Row, 1977 s. 22

[276] Pazarlı, *Din Psikolojisi,* s.197

[277] Şeriati, *Dua,* s.159

[278] Köknal, *İnsanı Anlamak,* s.115

[279] Özbay, M. Haluk, Göka, Şenol, *Her Halde İnsan,* Kesit yayn, Ankara, 2004, s.184

ümitsizlik halinin" inkar ile aynı olduğu belirtilmiştir.[281]

Korku ve ümit, insanda baskın olan iki duygudur. [282] Kierkegaard'da bu iki duygu önemlidir. Ona göre insan, "korku ile ümit arasında bulunan kaygısal bir varlıktır." [283] İnsanın "kaygısal", yani korku ile ümit arasında bir varlık olması, onun yaptıklarını anlamlı hale getirir. Çünkü kaygı, yaşama sevincinin, hayata dört elle sarılmanın temelindeki duygudur. Nitekim "azıcık aşım kaygısız başım" deyimi, kaygısızlığın, hayata yönelik mücadeleci tutumun eksikliği, azla yetinmeyi ifade etmektedir. Kuran-ı Kerim'de de insandan istenilen durum "korku ile ümit arasında" olmaktır. [284] İnsanın denenmesinde de kişinin yaşam sevinci ve mücadeleciliği güç kazanmaktadır.

Duada sevgi ve güven de önemli rolleri olan duygulardır. Kişi en sevdiğine dua etmekte, ani tehlikelerde, beklenmedik durumlarda en çok güvendiğinin adını hatırlamaktadır. Zira duanın "şartsız refleks" olarak adlandırılabilecek bir yönü vardır ki, inanmayan kimseler bile, ani olaylar karşısında dua ve yakarışta bulunabilirler. [285] Bu ani durumlarda en sevilen yahut en güçlü kabul edilenin adının anılması bunun göstergesi olmaktadır. Bir anlamda "şartsız refleks" yönüyle duada kişinin bilinçaltında en güvendiği ve en sevdiğinin bilinçüstüne çıkmasısöz konusudur. Canı acıyanın "oy anam", "aman Allah'ım" ifadeleri bunun göstergesidir.

Olumsuz içerikli duada, nefret ve öfke duygularını görmek mümkündür. Bir anlamda sevginin doğurduğu dua, nefretin doğurduğu ise bedduadır. Sevgi ve nefret, nesnesini tutkulu bir havayla sarmaları yönüyle birbirine benzerler. Ancak nefrette sevginin tam aksine nefret edilen şeyi öldürmek, kafada yok etmek, soluk alma hakkını elinden almak vardır. Birinden veya bir şeyden nefret etmek ise, onun varlığından rahatsız olmak demektir. Doyuma yol açacak tek şey, o kişinin veya o şeyin tamamen ortadan kalkması olacaktır. Bu yönleriyle sevgi ve nefret Gasset'in ifadesiyle "birbirine düşman zıt ikizlerdir." [286]

Sevgiden farklı nefrette bulunan bir yön de, "bir şeyi sevdiğimiz zaman onu bizimle seven yandaşlar aramamakla beraber nefret ettiğimizde yanımıza yandaşlar aramamızdır." [287] Bedduada da kişi nefret ettiğine karşı en büyük Mutlak güçten kendi tarafında olmasını istemektedir. Yokedici özelliği sebebiyle "nefret" faili için de olumsuz bir duygudur. Sadi'nin ifade ettiği gibi "öfkenin ateşi önce insanı yakar, sonra karşısındakine ya ulaşır ya ulaşmaz."

---

[280] Kierkegaard, Sören, ***Ölümcül Hastalık Umutsuzluk,*** Çev. Mehmet Mukadder Yakupoğlu, Ayrıntı yayn, İstanbul, 2001, s.146

[281] Bkz. Yusuf 87

[282] Kutup, **İnsan Psikolojisi Üzerine Etüdler,** s.105

[283] Kierkegaard, ***Kaygı,*** Çev. Türker Armaner, Türkiye İş Bankası yayn, s. 65

[284] Bkz. Araf 56

[285] Marinier, **Dua Üzerine Düşünceler,** s.15

[286] Gasset, Jose Ortega, ***Sevgi Üstüne,*** Çev. Yurdanur Salman, Y.K.Y, İstanbul, 1997, s. 12

[287] Hoffer, Eric, ***Kesin İnançlılar,*** Çev. Erkıl Günur, Tur yayn, İstanbul, 1978, s.125

[288] Bu sebeple duanın aksine beddua, tavsiye edilmemiştir.

Günahların affı duası olan tevbede de baskın duygu pişmanlıktır. Descartes'in ifadesiyle "pişmanlık, kendinden memnunluğa doğrudan doğruya zıttır. Bu, her hangi kötü bir hareket yapmış olduğunu sanmaktan gelen bir tür keder ve hüzün halidir. Sebebi içimizde olduğundan bu hal pek acı yaşanır. Bu yüzden suçluluk duyduğumuz fiil kötü olduğu ve bu kötülük hakkında kesin bir bilgimiz bulunduğu zaman pişmanlık çok faydalı bir duygudur. Çünkü gelecek defa bizi iyi hareket etmeye yönlendirir." [289] Tevbeyi ortaya çıkaran bu duygu da olumlu neticeler ortaya çıkarmaktadır. Yaşanan hüzün hali, tevbe ile yeni bir ümide ve ileriye dönük olarak doğru olanı yapma azmine dönüşür.

"Şükür, Allah'ın insanın emrine verdiği bütün eşyayı, bu eşyanın yaratılış gayelerine uygun olarak kullanması esasına dayanır." [290] Bu esasa uyulduğunda şükürde mevcut duruma yönelik olumlu bir bakış bulunmaktadır. Bu yönüyle şükür, kişiyi olmayana değil, olana odaklandırmaktadır.

Duanın içerdiği bütün bu duygular, duanın insanın bir yöne doğru iten bir itki olduğunu ortaya koyar. Dua, edilgin bir boyun eğişi değil, etkin bir duyguyu ortaya çıkarmaktadır. Her insan dua ile kendini en değerli varlık olarak hisseder. İkbal'in ifadesiyle, dua, "Hayatın onca büyüklüğü içinde küçücük bir parça olan naçiz varlığımızın kendi yerini anlayabilmesi için gerekli olan geleneksel ve hayati bir gereksinmedir." [291]

İnsanın bu duygusal güçlerinin yanında bir diğer gücü de, Allah'ın yardımıdır. Allah kuluna zaman zaman doğrudan yardımda bulunmaktadır. Allah'ın bu yardımları bazen tabiatın olağan işleyişi içinde bazen de olağan işleyişin dışında harikulade [292] şekilde gerçekleşmektedir. Allah'ın olağan yardımları duanın neticesinde ortaya çıkmaktadır. Allah'ın harikulade yardımı ise mucizelerdir. [293]

Mucize, peygamberlik iddiasında olan kimsenin elinde, kendisini inkar edenlere meydan okuduğu esnada vukubulan, tabiat kanunlarına aykırı ve benzerini başkasının meydana

---

[288] Sadi, ***Gülistan,*** Çev. Hikmet İlaydın, M. E. B yayn, İstanbul, 1991, s.166

[289] Descartes, ***Ruhun İhtirasları,*** Çev. Mehmet Karasan, M. E. B yayn, Ankara, 1972, s.148

[290] Abduh, ***TevhidRisalesi,*** s.31

[291] İkbal, **Dini Düşüncenin Yeniden Doğuşu,** s. 105

[292] 'Hark', yırtmak, delmek anlamlarındadır. Harikulade, hark kelimesinin sıfatı olan 'harik' kelime si ile 'adet' kelimesinden oluşan bir tamlamadır. ' Alışılmış, normal kabul edileni aşan' anlamına gelmektedir. Abdülbaki, ***Mucem,*** hrk maddesi,

İbn Hazm 'adet' kelimesinin tabiattan farklı anlamı olduğunu ifade eder ve bu sebeple adetin değişmesini mümkün, tabiat değişmesini ise Allah'ın müdahaleleri ile ancak mümkün görür. ***Fasl,*** c.5, s.15- 16: Bunun yanında her iki kelimeyi aynı kabul edip değişebileceklerini de söyleyenler bulunmaktadır. Nesefi, ***Tabsıra,*** c.1, s. 476 - 477

[293] Mucize kelimesi, "acz" kökünün ifal babından ism-i faildir. "Acz" sülasisi, bir şeye güç yetirememe, anlamına gelirken, "mucize", karşı konulamaz, insanı aciz bırakan harika bir olay, durum veya nesne anlamındadır. İbn Manzur, ***Lisanu'l Arab,*** c.14, s.61- 62: el- Ezheri, ***Tehzibu'l Luga,*** c.1, s.340

getirmediği türden olaylardır. [294] Tanımda iki önemli yön üzerinde durulmaktadır İlki mucizenin meydana geliş anıdır. Mucizenin "Allah'ın yardımı" olarak kabul edilmesine de sebep olan bu an, peygamberin peygamberliğinin inkar edildiği andır. Bir diğer ifedeyle, nübüvveti ispat için gayret eden ve tebliğde bulunan peygamber bir noktada güçlüğe düşmekte, inkarcıların inat ve ısrarlarıyla karşı karşıya kalmaktadır. İşte tam da bu noktada Allah elçisine yardım etmektedir. [295] Bu yardım, peygamberleri destekleme, içinde bulundukları sıkıntıları giderme [296] şeklinde olduğu gibi, inkarcıları cezalandırma [297] ile sonraki nesiller için uyarı ve ibret niteliği taşıma şeklinde de olabilir. [298] Bu mucizelerin bazısında peygamber, nübüvvet görevinde destek ve yardım görürken, bazısında mucizeler, inananlara yardım şeklindedir. Çünkü mucizenin neticeleri, inananların lehinedir. [299]

Mucize tanımında bulunan ikinci yön, mucizenin olağanüstü özellikler göstermesidir. [300] Mucizenin "meydan okuma" özelliği de onun bu yapısının içinde bulunmaktadır. Öyle ki mucizede, "adetullah" olarak adlandırılan tabiat kanunlarına uymayan bir müdahale söz konusudur. Kanunların normal işleyişine ilahi bir müdahale demek olan mucizede söz konusu edilen müdahale, kanunların bütünüyle ihlalini değil, onların normal işleyişlerine karşı yapılan ve kısa bir süreyi içeren ilahi bir müdahale biçimidir.

Allah'ın kullarına bir diğer yardım biçimi de onları elçileri ile doğruya teşvik etmesidir. Yüce Allah, elçilerine vahy göndermektedir. Vahy, sözlük anlamı olarak, "gizli konuşmak, bir şeyi hızla ve gizli olarak kalbe bildirmek, esinlemek: ilham, esin, ima ve işaret etmek, seslenmek, fısıldamak, emretmek" anlamlarındadır. [301] Terim olarak ise vahy, Allah'ın peygamberlerine

---

[294] Es-Sabuni, ***Maturidiyye Akaidi,*** s.109 v.d

[295] Hz. Salih'in devesi, Hz. Musa'nın asası ve parıltılı eli, Hz. İsa'nın şifa mucizesi bu tarz hidayet mucizelerindendir. Bkz. Bakara 23- 24

[296] Yardım mucizeleri, nusret olarak da adlandırılmaktadır. Bunlar içerisinde Hz. Musa'nın kavmi için kayadan su çıkarması (Bakara 60), gökten kudret helvası ve bıldırcın eti indirilip bulutla gölgelendirilmesi (Araf 160) Hz. İsa'ya gökten sofra indirilmesi (Maide 112- 115) bu nevi mucizelerdendir.

[297] Helak mucizeleri olarak adlandırılan bu mucizeler içerisinde, şiddetli olaylar vukuu bulmaktadır. (Ankebut 40) Nuh kavminin tufanla (Kamer 9- 14), Ad ve Medyen halkının korkunç gürültüyle (Fussilet 15- 16), Lut kavminin zelzeleyle (Araf 84), Firavun ve ordusunun boğularak yok olması (Araf 136) bunlardandır.

[298] Mucizelerin amaçları bakımından tasnif edildiklerini görmekteyiz. a.Hidayet mucizeleri, Yüce Allah'ın elçisine sahip çıktığını göstermeye yönelik mucizelerdir. Yani, elçinin doğru söylediğini kanıtlamaya yönelik mucizelerdir. b.Helak mucizeleri, inkarda ısrar eden kavimlerin cezalandırılması yönündeki mucizelerdir. c.Yardım mucizeleri, inananların sıkıntılarının giderilmesi şeklindeki mucizelerdir. ***İslam Ansiklopedisi,*** T.D.V yayn, c.30, s.350

[299] Kılıç, Modern Batı Düşüncesinde Vahiy, s.138

[300] Nesefi, ***Tabsıra,*** c.1, s. 469- 473- 475

[301] İbn Manzur, ***Lisanu'l Arab,*** c. 15, s. 379 v.d, İsfehani, ***Müfredat,*** s.536 : Cevheri, ***Tacu'l Luga,*** c.6, s.2520: Zekeriya, ***Mekayısu'l Luga,*** c.6, s.93

iletmek istediği mesajlarını, doğrudan doğruya veya Cebrail vasıtasıyla bildirmesidir. Görülüyor ki vahy, insana doğruyu gösteren ve Allah'ın kullarına hem bir lutfu hem de bir yardımıdır. [302]

3- İsteyen Bir Varlık Olarak İnsan

İsteme, irade sahibi olmakla ilgilidir. "İsteme fenomeni" ile eylemde bulunma, arasında ilişki vardır. isteme, bir çeşit enerji kaynağı olmakta, insanın eylemlerini sürdürebilmesini sağlamakadır. [303]

İnsanın eylemlerinin sürekli hale gelmesi için "isteme"nin olması gereklidir. Çünkü en basit eylemlerin ortaya konulmasında bile "isteme" olmazsa netice alınamaz. Kuran-ı Kerim'de insanın bu özelliğine önem verilmektedir. "İsteme" yapabilme ile ilgilidir. Yapabilmede kişinin kendi gücü ve sınırlarını hesap etmesi söz konusudur. Bu anlamda istemede, istenilen şeyin gerçekleşmesi üzerinde durulur ve onu gerçekleştirmeye çalışılır. Gerçekleşmesi için gayret gösterilemeyecek bir şey istemenin konusu olamaz. Bu nedenle dua, "halis bir istemedir."

Kuran-ı Kerim'de "istemenin" ne şekilde olması gerektiği örnekleriyle belirtilmiştir.

Kuran-ı Kerim'e göre istenilecek olanlar, Allah'ın sosyal ve fiziksel yasalarına uygun olmalıdır. Allah'ın yasalarına aykırılığı sebebiyle reddedilen dualar vardır. Nitekim söz konusu yasalara aykırılığı sebebiyle reddedilen dualardan biri de Hz. İbrahim ve Hz. Nuh'a ait dualardır. Bakara Suresi 124. ayette geçtiğine göre Hz. İbrahim, soyundan da önderler gelmesini istemektedir. Hz. İbrahim'in bu duası, "doğrusu anlaşmam zalimleri içermez" ifadesiyle reddedilmiştir.

Hud Suresi 45. ayette ise, Hz. Nuh'un duasını görmekteyiz: "Nuh, Rabbine seslenerek, ' Rabbim, doğrusu oğlum benim ailemdendi. Şüphesiz, Senin sözün gerçektir. Sen yargıçların en bilge olanısın.' dedi. "Duasının hemen öncesinde Hz. Nuh oğlunu imana davet etmiş, ancak olumsuz yanıt almıştı. [304] Buna rağmen Hz. Nuh'un Allah'a bu hususta dua etmesi doğru bulunmamış ve duası reddedilmiştir. Zira Allah'ın kanunlarına göre, sorumluluk bireyseldir. Kişinin mensup olduğu ırk, aile v.b hususlar onun Allah katında değerlendirilmesinde ölçü değildir. Ölçü olarak alınan bireyin yapıp etmeleridir.[305] Nitekim Hud Suresi 46. ayette Hz. Nuh'un duası reddedilirken, "Ey Nuh, gerçeği söylemek gerekirse o, senin ailenden değildir. Şüphesiz o, yararlı olmayan bir iş yapmıştır. Öyleyse hakkında bilgin olmayan şeyi benden isteme. Doğrusu bilmezler gibi davranmamanı sana öğütlerim." buyurulmaktadır. Müminun Suresinde geçen bir ayette de ölçü olarak "insanın yapıp etmeleri" belirlenmiştir. Nitekim söz konusu ayette, "Haksızlık yapanlar için Bana başvurma, gerçek şu ki onlar suda boğulacaklardır." [306] buyurulmaktadır.

---

[302] Bkz. Nisa 162, Araf 117- 160

[303] Mengüşoğlu, *İnsan Felsefesi,* s.125

[304] Bkz. Hud 42- 43

[305] Bkz. Bakara 134, 139, Taha 15

[306] Müminun 27

İstek dualarının kabulünde olduğu gibi af dualarının kabulünde de bir kural bulunmaktadır. [307] Nitekim Nisa suresi 48 ve 116. ayetlerde şirkin bağışlanmanın önünde engel olduğu; Nisa suresi 18. ayette ise, ölümle karşılaştığında tevbe edenin tevbesinin geçerli olmadığı ifade edilmektedir.

Tevbenin kabulüne ilişkin belirleme Nisa suresi 17. ayette şöyle açıklanmıştır: "Allah, ancak kötülüğü bilmeyerek yapıp, hemen tevbe edenlerin tevbesini kabul etmeyi üzerine almıştır. Allah işte onların tevbesini kabul eder. Allah bilendir, bilgedir." [308]

Kuran-ı Kerim'de "istenilen şeyler" ile ilgili olarak olumluluğa doğru teşvik bulunmaktadır. Dünya ve ahiretin beraber istenilmesi [309], bol bol istenilmesi [310], tevbeye teşvik edilmesi [311] belirtilmektedir. Bunun yanında istemenin en temel şartı, "sadece Allah'tan istemek" olarak açıklanmıştır.[312]

Duanın oluşturduğu psikoloji yanında Kuran-ı Kerim'de dua edilirken uyulması gereken koşullara da yer verilmekte; "Sabır ve namazla yardım isteyin"[313], "yalvara yalvara ve gizlice" [314], "Allah'ın güzel isimleriyle" [315], "korkarak ve ümitle" [316], "acele etmeden ve devamlı surette" [317] dua edilmesi önerilmektedir. Ayrıca duanın psikolojik olarak duyguya ilişkin yönlerinin de olduğunu Maide suresi 83. ayette görmekteyiz. Ayette Allah'ın ayetlerini duyduğunda gözleri dolarak dua edenin tasviri yapılmaktadır. Tevbe suresi 118. ayette ise tevbe edenin sahip olduğu psikolojik durumu "bütün genişliğine rağmen yeryüzü kendisine dar gelen, canları içlerine sığmayan, Allah'a sığınmaktan başka çare olmadığını anlayan" olarak açıklanmaktadır.

Müslüman geleneğinde yukarıda zikredilen ayetlere atıflarda bulunularak duanın kabul koşullarından söz edilmektedir.[318] Kuran-ı Kerim'de zikredilen fiziki şartlar, duanın

---

[307] Bkz. Tevbe 66, 80- 82 : Nisa 100

[308] Öyle ki "ister bağışlanmasını dile, ister dileme, yetmiş defa da dilesen yine Allah onları bağışlamayacaktır. "Zira onlar Allah ve elçisini inkar etmişler, üzerlerine düşeni yerine getirmemişlerdir. Allah ise, yoldan çıkan bir topluluğu doğru yola getirmemektedir. (Tevbe 80)

[309] Bkz. Bakara 200- 201

[310] Bkz. Bakara 198, Nisa 32

[311] Bkz. Bakara 199, Nisa 106, Maide 39

[312] Bkz. Fatiha 5

[313] Bakara 45- 153 : Araf 128

[314] Meryem 3, Araf 55

[315] Araf 180, İsra 110- 111

[316] Araf 56, Secde 15- 16

[317] Yunus 11- 12, Kehf 28

[318] Geniş bilgi için bkz. Gazali, İhya, c.1, s.396- 402:Turtuşi (ö. 520- 1126), Ebu Bekir Muhammed b. Velid, ed-Duaü'l- Me'sur ve adabuhu ve ma yecibu al'd-dai ittibauhu ve intinabuhu, thk. Muhammed

kabulünün talebe yönelik oluşunu destekler mahiyettedir. Öyle ki dua edenin kimliği bile bu noktada esas öneme haiz değildir.

Dualar, failinin belirtilip-belirtilmediğine göre kısımlara ayrılır:

a) Failinin belirtildiği dualar:

aa) Peygamber duaları: Kuran-ı Kerim'de peygamberlerin yaptıkları dualardan örnekler bulunmaktadır. Hz. Adem'in yaptığı gibi [319] af duaları yanısıra şükür ve istek duaları da zikredilmektedir. Bu dualardan bazıları peygamberlere özgüdür. Kavimleri ile aralarının ayrılması [320] gibi Peygamberlere özgü isteklere zaman zaman mucize ile beraber karşılık verildiği de görülmektedir. [321]

ab) Diğer insanların duaları: Kuran-ı Kerim'de peygamberlerin dışındaki insanlara ait dualar da zikredilmektedir. İsrailoğullarının, Hz. Asiye'nin, İmran'ın karısının, sihirbazların, Ashab-ı Kehf'in duaları bunlardan bazılarıdır. Bu dualar içinde tevbe duaları olduğu gibi istek duaları da bulunmaktadır. Araf suresi 149. ayette İsrailoğullarının Allah'tan af istekleri yer almaktadır. Yine aynı surenin 126. ayetinde Firavun'un Hz. Musa ile yarışmak üzere görevlendirdiği sihirbazların iman ettikten hemen sonra Allah'tan yardım istediklerini belirtmektedir. İmran'ın karısının dünyaya getireceği çocuğunu Allah yoluna adadığını, [322] Firavun'un iman etmiş eşinin onun zulmünden kurtulmak için Allah'tan yardım istediğini, [323] ve Ashab-ı Kehf'in Allah'tan rahmet ve yardım istediklerini bildirmektedir. [324]

ac) Şeytanın duası: Kuran-ı Kerim'de Allah'a isyan eden, insanları kötülüğe teşvik eden şeytanın isteğine de yer verilmektedir. Şeytan Allah'tan "insanların tekrar diriltilecekleri güne kadar ertelenmek" istemiştir. [325] Yüce Allah şeytanın bu isteğini kabul etmiştir. Bu örnekten de anlaşılıyor ki, duanın kabulünde dua edenin kim olduğu önemli değildir.

ad) Meleklerin duası: Kuran-ı Kerim'de meleklerin dualarına da yer verilmiştir. Şura suresi 5. ayette, "Melekler Rablerini överek yüceltirken ve yeryüzünde bulunanlar için O'ndan bağışlanma dilerlerken, neredeyse üstten gökler paçalanacak. Doğrusu Allah, çok bağışlayandır, çok acıyandır." şeklinde meleklerin duası geçmektedir. Bakara suresi 161. ayette ise meleklerin inkar edenlere ve inkarcı olarak ölenlere lanet ettikleri açıklanmaktadır.

Rıdvan ed-Daye, Lübnan, 1988, s.44- 59 : El-Cevziyye, İbn Kayyim, Ebu Abdullah Şemseddin Muhammed b. Ebu Bekir, ***Cevabü'l-Kafi men seele ani'd-devai'ş-şafi,*** Thk. Muhammed Abdurrezzak, Amman, 1988, s.20 - 22:Hattabi, Ebu Süleyman Ahmed b. Muhammed, ***Şe'nu'd-Dua,*** Dımeşk, 1984, s.13

[319] Bkz. Araf 23

[320] Bkz. Şuara 169 , Ankebut 30, Maide 25- 26, Araf 89

[321] Bkz. Furkan 63- 63: Maide 114- 115: Şuara 170-171-172-173: Ankebut 33-34: Araf 91-92

[322] Bkz. Ali- İmran 35

[323] Bkz. Tahrim 11

[324] Bkz. Kehf 10

[325] Bkz. Araf 14: Hicr 36- 38 : Sad 77-79

[326] İradesiz varlıklar olarak meleklerin dua ve laneti de Allah'ın emriyle olmaktadır. Böylelikle meleklerin duası bir anlamda Allah'ın yardımıdır. Zira Allah, meleklerin yeryüzüne bir takım işler için indirildiğini ifade etmektedir. [327] Bunun yanında ayetlerde Allah'ın kullarını meleklerle desteklediği ve kullarına yardım ettiği de belirtilmektedir. [328] Enfal suresi 12. ayette, "Hani Rabbin meleklere ' doğrusu ben sizinleyim, inananları destekleyin. İnkar edenlerin yüreklerine korku salacağım. Artık onların boyunlarını vurun, bütün parmaklarına vurun' diye bildirildi." buyurulmaktadır. Ayetin devamında "yardımın ancak Allah katında olduğu da belirtilmiştir."

b) Failinin belirtilmediği dualar:

Kuran-ı Kerim'de failinin kim olduğu ifade edilmeyen dua örnekleri de bulunmaktadır. Bu dua örnekleri, nasıl dua edilmesi gerektiği konusunda bilgi vermektedir. İsra suresinde kişinin anne babasına [329], eşlerine ve çocuklarına nasıl dua edeceği , Müminun suresi 118. ayette Allah'tan affın nasıl isteneceği öğretilmektedir. Aynı surenin 97 ve 98. ayetlerde şeytanın vesveselerinden kurtulmak için edilen bir dua örneğine yer verilmektedir. Maide suresi 83 ve 84. ayetlerinde cennet ve başarı için bir dua örneği bulunmaktadır. [330]

Sh: 149-181

Kaynak: Fatma BAYRAKTAR, Dua – Kader İlişkisi, Doktora Tezi, T.C Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri (Kelam) Anabilim Dalı, 2007, Ankara

---

[326] Aynı anlam için bkz. Ali- İmran 87

[327] Bkz. Kadir 4

[328] Bkz. Tahrim 4 : Mümin 7-8

[329] Bkz. İsra 24

[330] Bkz. Araf 189, Ali-İmran 190 - 194, Furkan 65, Enbiya 112

DUA ve İNSAN

Allah Teâlâ'nın insanı yaratması, yaratıcının yarattığı ile ilişki içerisine girmesi, onu yönlendirmesi, ona hitap edip onu değerli kılması, dinin varlığını anlamlı kılmaktadır.

Kuran-ı Kerim'de insanın yaratılışına farklı bir yer verilmiştir. İnsandan beklentiler ve insana yüklenen sorumluluk da farklıdır. Yüce Allah insanı yarattıktan sonra özgür ve irade sahibi bir varlık olan insanla diyaloğa girmiştir. Bu diyalog, iki yönlüdür. Allah'tan insana doğru olduğunda bu vahydir. İnsandan bu sözlü mesajın rehberliği doğrultusunda davranması istenmektedir. Nitekim bu sözlü mesajdan biri olan Kuran-ı Kerim'de de insan, vahye kulak vermesi, üzerinde düşünmesi ve ona uygun davranış oluşturması konusunda uyarılmaktadır.

İnsandan Tanrıya doğru gönderilen talebin adı ise, duadır. Dua, insan ile Allah arasındaki ontolojik farklılıktan kaynaklanan **"boyut, içerik, biçim ve vasıta bakımından"** diğer iletişimlere benzemez. [331] İnsan, varlıksal olarak çok farklı bir Tanrıyla nasıl konuşabilir? Bu soru, Tanrının varlığı ve nasıl olduğu konusuyla ilgidir. [332] Ancak her iki tarafın varlıksal farklılığına rağmen Tanrıdan insana ve insandan Tanrıya doğru iletişim mümkündür. Çünkü bu iki yönlü iletişimde mesajı gönderen ile mesajı alanın aynı düzlemde bulunması gerekmemektedir. Allah, yaratan olarak, insan ise yaratılan olarak kendi düzlemlerinde kalmaktadırlar. Bu sebeple Tanrı insan iletişimi, üst varlıksal düzey ile alt varlıksal düzey arasındaki iletişim şekli olup, yukarıdan aşağıya doğru dikey olarak gerçekleşir. [333] Nitekim dua da **"aşağıda olanın yukarıda olandan bir şeyi elde etmek için olan isteme"** şeklinde tanımlanmaktadır. [334] Görülmektedir ki, "dua" aynı vahy gibi Allah insan iletişiminin önemli bir parçasıdır.

Duayı Tanrı ile insanın bir iletişimi olarak kabul ettiğimizde **"iletişim"** kavramı üzerinde de durmak gerekir. İletişime ilişkin pek çok tanım bulunmaktadır. Bu tanımlar, iki yönde yoğunlaşmıştır. İletişimin üzerinde durulan birinci yönü, iletimdir. [335] Buna göre iletişim, "bir gönderici tarafından öte yandaki bir alıcı üzerinde belli bir etki yaratmak amacıyla, anlam yüklü birimlerden yararlanarak, karşı tarafa belirli bir bildiri ulaştırılması eylemidir." [336] Tanımda da görüldüğü gibi iletişimde, gönderici, mesaj, kanal ve alıcı bulunmaktadır. İletişimde bu çizgisel modeli benimseyenler kaynak ve alıcıyı iki temel unsur kabul ederler. Kaynak, iletinin çıkış noktası iken, alıcı iletinin kendisine yöneltildiği hedeftir.

---

331 Pak, Yrd. Doç. Dr. Zekeriya, *Allah-İnsan iletişimi,* İlahiyat yayn, Ankara, 2005, s.17

332 Cook, David, *Filozoflar ve İnanç,* Çev. Leyla Güleç, Haberci yayn, İstanbul, 2004, s.149

333 Pak, Allah-İnsan İletişimi, s.82

334 Et-Tehanevi, Muhammed Ali b. Ali b. Muhammed, *Keşşafu Istılahatı'l Fünun,* Daru'l Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1963, c.2, s. 306

335 Mutlu, Erol, İletişim Sözlüğü, Ark yayn, Ankara,1998, s. 169

336 Başkan, Özcan, *Bildirişim- İnsan Dili ve Ötesi,* Altın Kitab yayn, İstanbul,1988, s.17: Benzer bir tanım için bkz. Aksan, Doğan, *Her Yönüyle Dil, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu,* T.D.K yayn, Ankara,1998, c.1, s.44

İletişim tanımlarında üzerinde durulan ikinci yön, iletişimin taşıdığı etkileşim, ortak algılama ve paylaşma anlamlarıdır. Nitekim iletişimin monolog değil, diyalog olabilmesi, kaynak ile alıcının etkileşim içinde olduğu ve alıcının sadece pasif değil aynı zamanda geribildirimlerde bulunarak aktif olması ile mümkündür. [337] Dua, bir iletişim olarak kaynaktan alıcıya iletinin ulaşması sonrasında alıcıdan kaynağa bir geribildirimi de gerektirmektedir. Bu geribildirim ise, duanın kabulüdür. Ancak duaya cevap verilmesini, sadece duanın kabulü olarak ele almak doğru değildir.

Tanrı ile insan iletişiminde farklılık, sadece alıcının görünmeyen olması değildir. Çünkü Tanrı ile konuşma bir ölü ile konuşma değildir.[338] Dua, Tanrıyla konuşmadır ve kendisine gönderimde bulunulan alıcının ilahi varlığı, konuşmanın doğasını ve gramerini belirlemektedir. Nitekim Tanrı hakkında konuşurken de "Ben kızgınım" ifadesi ile "O, kızgın" ifadesi gramatik açıdan benzemekle beraber, "O", Tanrı için kullanıldığından anlam içeriği tamamen değişmektedir. Çünkü insan için "kızgınlık" kelimesinin ifade edeceği anlam ile Tanrı için ifade edeceği anlam farklıdır. [339] Bu sebeple kendi aramızdaki konuşma, Tanrı ile konuşmadan ayrılmaktadır.

Tanrı insan iletişimini diğer insanlarla iletişimden ayıran bir başka nokta da, gösterge ile ilgilidir. Gösterge," kaynaktan alıcıya gönderilen duygu, düşünce ve bilgilerin kodlandığı simge ve ya semboller demektir. Niteliklerinden ötürü doğal ve yapay göstergeler bulunmaktadır. Doğal göstergeler, olgular arasındaki sebep-sonuç ilişkisine dayanır ve doğrudan algılanamayan olguların varlığını gösterirler. Bu tür göstergeler ise bir anlam aktarımı içermezler." Doğal göstergenin bu tanımı dikkate alındığında fiili dua olarak tarif edilen dua çeşidinin anlamı da sorgulanmalıdır. İsteğin gerçekleşmesi için gösterilen çabanın fiili dua olarak tanımlandığı bilinmektedir. Ancak bu çaba, bir anlamda doğal göstergedir ve bir anlam aktarımını ancak dolaylı olarak içermektedir. Sınavı kazanmak için gayretle çalışan öğrenci, sınavı kazanmayı çok istediği mesajını iletmektedir. Ancak dua, sadece istemek değil, istek konusunda Allah'ın yardımını taleb etmek, O'nu çağırmaktır. Diğer yandan dua, kulun kendi sorumluluk alanında üzerine düşeni yapmasını gerektirmektedir. Bu sebeple **"fiili dua"** isimlendirmesi, **"sözsüz dua"** olarak düzeltilmelidir.

İletişimde dilin kullanımı, taraflardan biri insan olmadığı durumlarda şart değildir. Çünkü normal kelime alışverişi olabilmesi için iki taraf arasında varlıksal[340] eşitlik bulunmalıdır. [341] Duada bu varlıksal eşitliğin bulunmaması, farklı göstergeleri devreye sokabilir. Nitekim dua esnasında kişi, isteğini cümlelere dökmeden, ellerini açarak zihninden geçirmesi, iletişimin başlaması için yeterlidir. Böylelikle görülmektedir ki dua, bazen sözlü bazen sözsüz bir iletişim biçimidir. Bergson, "dua, sözlü deyime ilgisiz olup, bir ruh yükselmesi olduğundan

---

337 *Pak, Allah İnsan İletişimi, s.13*

338 *Alpyağıl, Recep, Wittgenstein ve Kierkegaard'dan Hareketle Din Felsefesi Yapmak, Anka yayn, s. 208*

339 Phillips, D.Z, *The Concept of Prayer,* The Seabury Press, New York, 1981, s.46- 50

340 ontolojik

341 İzutsu, Prof. Dr.Toshihiko, *Kuran'da Allah ve İnsan,* Çev. Prof. Dr. Süleyman Ateş, Yeni Ufuklar Neşriyat, İstanbul, trs, s.245

sözden vazgeçilebilir" [342] görüşündedir. **İzutsuya göre, dua kalbin Allah ile konuşmasıdır**. [343] Öyle ki "düşünme halinde zihnimiz, Nihai Hakikat'i gözlemleyebiliyor. O'nun fiil ve hareketlerini inceleyebiliyor. Ancak dua ve ibadet, ağır ilerleyen bütünlüğün kademeli rehberliğinden ayrılarak düşüncenin önüne geçiyor ve Mutlak Hakikat'e ulaşmaya çalışıyor. Böylelikle ifade edilebilir ki, insanın yaratıcısı ile olan ilişkisi yalnız lisan ile değil, bilakis bir hal işidir." [344]

İletişimde üzerinde durulması gereken önemli unsur aktarılandır. Aktarılan, bazen bilgi ve düşünce bazen duygu boyutlu anlamlardır. [345] Aktarılan, iletişimin amaçlılığı ile ilgilidir. Kaynak, ileti göndermekle alıcıyı bir konuda bilgilendirme veya eylemi yapmaya yönlendirmek istemektedir. Bu anlamda dua da, amaçlı bir iletişimdir. Ancak duada insandan Tanrıya yönelik bir bilgi ve düşünceden daha çok, duygu aktarımı söz konusudur. Bir başka ifadeyle kişi, Tanrıya önceden bilmediği bir şey söylememektedir. Ancak kişinin bizatihi kendisi, kendi hakkında yeni bir şey öğrenmekte ve yeni bir bilince sahip olmaktadır. [346] Duada da Tanrı, kulunun isteğini bilmektedir. Fakat önemli olan bunun insan tarafından farkedilip Tanrı'nın yardımının istenmesidir. Nitekim

Furkan suresi 77. ayette geçen "قُلْ مَا يَعْبَأُ بِكُمْ رَبِّي لَوْلَا دُعَاؤُكُمْ فَقَدْ كَذَّبْتُمْ فَسَوْفَ يَكُونُ لِزَامًا " ifadesi, " **Yakarışınız olmasa, Rabbim size ne diye ayrıcalık tanısın?"** anlamına gelmektedir. Bu ise Allah'ın kulunu dikkate almasında ve insanın kendini farketmesinde Allah'a yönelmesinin önemli olduğunu göstermektedir. Bu, duanın Allah'ı bilgilendirmesi değil, kulun Allah'ın müdahalesine ihtiyacı olup, O'nun yardımını istemesidir.

İletişim kurma noktasında Tanrı insan iletişiminin en önemli avantajı, muhtemel iletişim problemlerinin bu iletişim türünde bulunmamasıdır. İletinin kaynağı, iletişimin gerçekleşme biçimi, alıcının öznel karakterinden kaynaklanabilecek muhtemel sorunlar [347] duada bulunmamaktadır. Alıcının tam yetkinliği, yanlış anlama problemini ortadan kaldırdığı gibi iletinin gönderilmesi esnasında oluşabilecek yanlışlıklar da önem taşımayacaktır. Çünkü duada alıcı, iletiyi gönderenin zihnindeki anlamı bilmektedir. Bu sebeple ifade, niyetin önüne geçmemektedir. Ezberlenmiş ya da formülleştirilmiş bir ifade duada otomatik bir netice doğurmamaktadır. [348] Öyle ki kişinin dili sürçtüğü için kullandığı ifade, isteğine mutabık

---

[342] Bergson, Henry, *Ahlak ve Dinin İki Kaynağı,* Çev. Mehmet Karasan, M. E. B. yayn, Ankara, 1947, s. 279

[343] İzutsu, Kuran'da Allah ve İnsan, s.246

[344] Kuşeyri, Abdulkerim, *Kuşeyri Risalesi,* Haz. Süleyman Uludağ, Dergah yayn, İstanbul, 1978, s.491: Carrel, Alexis, *Dua,* Çev. M. Alper Yücetürk, Yağmur yayn, 1991, s.178

[345] Köylü, Mustafa, *Psiko Sosyal Açıdan Dini İletişim,* Ankara Okulu yayn, Ankara, 2003, s.31

[346] Phillips, The Concept of Prayer, s.56

[347] Pak, Allah İnsan İletişimi, s. 117

[348]İstek dualarında belirlenmiş ifadelerin, duanın kabulünde etkili olarak görülmesinin büyünün etkili olarak görülmesine benzediği görülmektedir. Özellikle ilkel dinlerde büyü ile dua arasındaki sınırı belirlemek oldukça güçtür. Bunun yanında dua anlayışının doğru olmadığı durumlarda da dua, büyü gibi algılanmaktadır. Büyüde bazı ifadelerin belli sayıda ve şekilde söylenmesi suretiyle istek gerçekleşir. Kullanılan ifadelerin anlamlı olması zorunlu değildir. İfade eksik ya da yanlış söylendiğinde istek gerçekleşmez. Oysa duada isteği gerçekleştiren şey, ifadenin gücü değil, kişinin isteyişinin gücüdür.

olmasa dahi duanın kabulü imkanı devam etmektedir. Ancak bu, duada kullanılan ifadelerin dua eden tarafından anlaşılmayan ya da anlamsız bir yapıda olabileceği demek değildir. Söz konusu olan Allah ile iletişim olunca önemli olanın, ifadenin niyetin önüne geçmeyeceğinin bilinmesidir.

Dua, Allah - insan iletişimi olarak kelam ilmi için önemli bir kavram olmakla beraber başka disiplinlere de konu olmuştur. Kelamda duaya ya çok az ya da dolaylı şekilde temas edilmiştir. Özellikle dua konusuna "kader" konusunun içerisinde değinilmiştir. Allah'ın takdirine aykırı duanın anlamsız olacağı vurgulanmıştır. Öyle ki dua, sadece insanı rahatlatan psişik bir unsur ya da Allah'ın emri olarak yerine getirilmesi gereken bir ibadet olarak görülmüştür. Oysa dua, gerek tevhid ilkesinin gereği bir yöneliş olması yönüyle gerekse kainata Allah'ın müdahalesi olması yönüyle önemlidir. Çünkü dua, bütün aracıların ortadan kaldırıldığı ve bireyin doğrudan doğruya Allah ile temasa geçebileceği bir iletişimdir. Allah'ın her bir bireye değer vermesinin belirgin nişanesi olarak da dua özel bir öneme sahiptir. [349]

Dua, Tanrı'yı tanıma ve bu ilişkiyi anlamanın yanında, insanın kendinde de önemli farklılıklara sebep olmaktadır. Çünkü dua, aynı zamanda tecrübe edilebilir bir olgu olup, iman ile de ilgilidir. "Din, kendi dışımızda gözlemlenen bir olgu, iman ise bu olgunun içimizde tecrübe edilmesidir ve o şuurlu bir ilişkidir." [350] İman, dinsel tecrübenin çeşitliliği içinde farklı biçimlerde görülebilen ve bireysel bir özellik taşımaktadır. İman gibi duanın da tecrübeye ilişkin yönü bulunmaktadır. Öyle ki "dua, insan kalbi yüksek bir duruma geldiğinde oluşur. Gerginlik biraz gevşeyip sabit hal arzederse o zaman ibadet haline gelir."[351] Kelamcılardan daha çok sufilerin dua konusuna değinmelerinin nedeni de bu olsa gerektir.

Dua, farklı din anlayışlarıyla şekillenmektedir ve öznel özellikler taşımaktadır. Çünkü dua, "aşkın varlığın delil, işaret ve tezahürlerinin sezgisel olarak algılanması, ilahi olan ile içten ve duygusal bir ilişki kurma" [352] dır. Bu sebeple dua, dıştan bir farkedişe imkan vermeyen, kişinin deruni tecrübesine dayalı psikolojik bir gerçekliktir. Bu yönleriyle dua, aynı zamanda dini bir tecrübedir.

Dini tecrübe, insanın Tanrı ile buluşması olup pek çok anlam kargaşasına sebep olmaktadır. Ancak dini tecrübeyi din fenomeninin özü sayıp bir metod olarak kullananlar da bulunmaktadır. [353] Nitekim Sufiyye'nin yaklaşımlarında da dini tecrübenin kanıt olarak kullanıldığı görülmektedir. Öyle ki onlara göre, Tanrı hakkında bir marifete ulaşabilmek için teolojik bilgiye ihtiyaç yoktur. Kul ancak psişik olarak hazır olduğunda Allah ona kendini

---

349 Atay, Prof. Dr. Hüseyin, *Kuran'da İman Esasları,* Atay yayn, Ankara, 1988, s.21

350 Tolstoy, L.N, *Din Nedir?*, Çev. M. Çiftkaya, Furkan yayn, İstanbul, 1998, s.30

351 *İzutsu, Kuran'da Allah ve İnsan, s.247*

352 Taylan, Prof. Dr. Necip, *Düşünce Tarihinde Tanrı Sorunu,* Ayışığı ktb, İstanbul,1998, s.72

353 İslam dünyasında Haris el- Muhasibi, Gazali, Batı Ortaçağında Augustinus, modern felsefede Descartes, Pascal, J.J.Rousseau, yakın zamanda Kierkegaard, Gabriel Marcel kişisel tecrübeye dayanarak hakikat arayışına girmiştir. Ülken, Hilmi Ziya, *Felsefeye Giriş,* A.Ü.İ.F.yayn, Ankara, 1963, (1957) c.1, s.34: Dini tecrübe metodunu kullananlar arasında W. James, Martin Buber ve Rodolf Otto sayılabilir. Otto, Rudolf, *The Idea of The Holy,* Çev. Harvey- John W, Penguin Books, Middlesex, 1959, s.19- 21: James, William, *The Varieties of Religious Experience,* Penguin Books, London, 1985, s.56

tanıtır. [354] İnsan ruhsal hazırlığını tamamladığında bilgi aktlarını çalıştırması gereksizdir. [355] Bu nedenle dini tecrübe kelam ilmi için bir değerlendirme ölçütü kabul edilmemiştir. Söz konusu ilmin metodu ve içeriği açısından bu yaklaşımın doğru olduğu açıktır. Çünkü tecrübenin birey üzerindeki etkisinin imkanı ve değeri, kelam kanıtlamalarının dışındadır. Örneğin dini bir tecrübe yaşayan insan, tecrübesinin Tanrı tecrübesi olduğunu kanıtlayamaz. [356] Temel hareket noktası olarak, aklı kabul eden kelam ilmi için bu kişisel tecrübe delil olamayacak kadar öznel ve irrasyoneldir. [357]

DUA VE SUFİ

Sufiler "dua"yı Allah'tan bir şey istemenin olumsuzluğu üzerinde yoğunlaştırırlar. Onların içinde dünyevi istekler için dua etmeyi doğru bulmayanlar olduğu gibi bizatihi Allah'tan istemenin O'nun iradesine, kudretine ve hatta kader ve takdire isyan anlamına geldiğini düşünenler de vardır. [358]

Duadan yana olan sufiler de vardır. Kuşeyri, **"Tanrı, duayı terkeden kimselere lanet eder."** demektedir. [359]

Ancak görülen odur ki, sufiyye ağırlıklı olarak duanın zikir ve çağırma anlamları üzerinde durmaktadır.

Sufiler için duanın kabulünün yahut duanın insan gönlünde oluşturacağı değişimin de bir anlamı yoktur. Onlara göre önemli olan, kişinin "kendini unutuncaya kadar Allah'ı çağırmasıdır." [360] Görülüyor ki, sufiyyenin dua anlayışı, dünyayı küçümseyen görüşlerine uygun olarak şekillenmiştir. Oysa dua, birey olmada, gücü ve sınırlılıklarıyla kendinin farkına varmada ve dinin aktif olarak yaşamasında önemli bir etkendir. Böylelikle dua, "kişinin ilgisinin öte dünyadan bu dünyaya çevirilmesine sebep olur." [361]

Dua, insanın aktif olduğu, Tanrı ile iletişimde önemli bir unsur olduğu halde, müslüman kelamında dua konusu üzerinde fazla durulmamıştır. Çünkü insanın talebi ve çalışması ile değişebilecek bir alem anlayışı yerine önceden Tanrı tarafından belirlenmiş, değişmez bir alem anlayışı pek çok kelamcıda daha önemli görülmüştür. Nitekim "olana, olacağa, başa

---

[354] Gazali, Ebu Hamid Muhammed, *Mizanu'l Amel,* Çev. Abdullah Aydın, Aydın yayn, İstanbul, 1971, s.31

[355] Gazali, Ebu Hamid Muhammed, *el-Munkız mine'd Dalal, Hakikate Giden Yol,* Çev. Ali Kaya, Semerkant yayn, İstanbul, 2005, s.51

[356] Martin, "A *Religious Way of Knowledge",* New Essay in Philosophical Theology, s.86,87

[357] *Düzgün, Prof. Dr. Şaban Ali, Allah, Tabiat ve Tarih, Teolojide Yöntem Sorunu ve Teolojinin Meta-Pragmatik Temelleri, Lotus yayn, Ankara, 2005, s. 183*

[358] Kuşeyri, *Kuşeyri Risalesi,* s.373- 380: Öyle ki Allah, şu vaatte bulunmuştur: "Eğer bir kimse benden bir şeyler istemeyi unutacak kadar benim zikrimle meşgul olursa ben ona benden niyazda bulunanlardan çok daha asil ihsanlarda bulunurum. Yani ona kendimi veririm." Gazali, *İhyau Ulumid'din,* Çev. Ahmet Serdaroğulu, Bedir yayn, İstanbul, 1974, c.1, s.265

[359] Kuşeyri, *Kuşeyri Risalesi,* s. 119

[360] *Divanı Şems-i Tebriz, nr.5: Cüneyd, Tadhkira, II, s. 32*

[361] Cox, Harvey, *The Secular City,* Macmillian, New York, 1965, s.2

gelene boyun eğip hepsini hoşnutlukla karşılamak" vacip kabul edilmiştir. [362] Dua konusu ele alındığında sorular, Tanrı açısından sorulmuştur. "Allah'ın takdirine aykırı dua edilebilir mi?", "tevbe ve büyük günah meselesi", "duanın kabulünün şartları" gibi sorular buna örnektir.

Dua konusunun, insanın ve insan özgürlüğünün önemsenmediği kelam ekollerinde dikkate alınma düzeyinin daha da düşük olduğu görülmektedir. Nitekim insanın yapıp etmelerinde yani fiillerinde insanın hiç bir etkisinin bulunmadığını kabul eden Cebriye'de duaya yer yoktur. Çünkü Allah, ezelden beri her şeyi bilmektedir. Her şeyi takdir etmiş olan Allah, dilediğini yapmaktadır. Öyle ki, insanın rızkı, eceli, fiilleri, bütün yaşamı zaten belirlenmiştir. İnsanın bunları değiştirmesi mümkün değildir. [363] Cebriye'nin kader görüşüne yakın olan Eşari ekolünde de duaya fazla yer verilmemiştir.

Bir kelam konusu olarak duayı ele alırken sorun, dua edenin dua esnasında Tanrıyla gerçekten iletişime geçip geçmediğinin belirlenmesi değildir. Duayı anlamak, Tanrı ile konuşmanın ne anlama geldiğini anlamaktır. Bu ise, insanın Tanrı karşısında sahip olduğu konumu ortaya koyar. Görülüyor ki, duanın, Tanrı - insan ilişkisini açıklamada önemli yeri vardır.

Sorun, önyargı ve tutkulara kapılmadan sağlam temellere dayanılarak çözülmelidir. Bu sebeple dua konusundaki inancımızın sağlam ve doğru bilgiye dayandırılması gerekmektedir. [364] Kelam ilmi, din anlayışını şekillendiren bir ilimdir. İnsanlığın ortak tecrübesi olan dua da, dini anlayışla şekillenmektedir.

Duanın neliğinin anlaşılabilmesi için nassa dayalı bilgiler önemli rol oynayacaktır.[365] Zira bir kavram hakkında neyin söylenip, söylenemeyeceğinin sınırını, o kavramın kullanıldığı bağlam belirlemektedir. [366] Çünkü dini bağlamdaki bir kavram hakkında tamamen duyusal

---

362 Bkz. El-Gelenbevi, İsmail, *Haşiye ale'l- Celal min'el Akaid,* Matbaatu'l Amire, İstanbul, 1316, c.2, s. 106- 107

363 Gurabi, Ali Mustafa, *Tarihu'l-Fırak'l-İslamiye,* Mısır, 1948, s. 23; Ayrıca bkz. Abdulcebbar, Kadı, *el-Muğni fi ebvabi't Tevhidi ve'l adl,* Nşr. Vezaretu's Sekafe, Kahire, 1965, c.XX / II, s.242, 243: Razi, Ebu Abdullah Fahrettin Muhammed b. Ömer Fahrettin, *et-Tefsir-i Kebir, Mefatihu'l Gayb,* Çev. Suat Yıldırım, Akçağ yayn, Ankara, 1988, c.5, s.97: Pazarlı, Osman, *Din Psikolojisi,* Remzi ktb, İstanbul, 1982, s.198

364 Katı rasyonalist Clifford'un, inancın doğru bilgiye dayandırılması konusunda şöyle bir örnek vermektedir: "Bir gemi sahibi, denize bir yolcu gemisi çıkaracaktır. Ancak gemi sahibi, gemisinin yaşlı ve bakımsız olduğunu bilmektedir. Pek çok seyahate çıkan gemi sık sık tamire ihtiyaç göstermektedir. Gemi sahibi bu durumdan rahatsız olmaktadır. Pahalıya mal olacak olması sebebiyle baştan sona bir tamirat da yapmaya yanaşmamaktadır. Ancak gemi seyahate çıkmadan önce, gemi sahibi zihnindeki bu sıkıntının üstesinden gelir ve gemi yola çıkar. 'yolcuları korumada hemen hiç başarısızlığa uğramayan ilahi takdire' bel bağlar. Gemi batar, şayia olmadığı için gemi sahibi sigortadan parasını alır." Clifford'a göre, bu gemi sahibi suçludur. Çünkü inancını, doğru bilgiyle değil, şüphelerini bastırmak suretiyle oluşturmuştur. Bu sebeple önemli olan, kişinin inancının ne olduğundan çok, nasıl kazanıldığıdır. Clifford, William K, *The Ethics of Belief, The Rationality of Belief in God,* ed. By George I. Mavrodes, New Jersey, 1970, s.152

365 Demirci, Muhsin, *Kuran'ın Temel Konuları,* M. Ü. İ. F Vakfı yayn, İstanbul, 2003, s.37

366 Phillips, The Concept of Prayer, s.8

fenomenlerin dikkate alınması, konunun değerlendirmesinde hatalı davranmak demektir. [367] Kuran'ın dünya görüşünün teşekkülünde önemli rol oynayan dua kavramına, Kuran bağlamında bakılacaktır. Böylelikle hem "kader" algısı yeniden şekillenecek hem de Kurani bir kavram olan duanın anlaşılması sağlanmış olacaktır.

Sh:1-12

Kaynak:Fatma BAYRAKTAR, T.C ANKARA ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ TEMEL İSLAM BİLİMLERİ (KELAM) ANABİLİM DALI, DUA – KADER İLİŞKİSİ, Doktora Tezi, 2007, Ankara

---

367 Phillips, *a.g.e,* s.34- 35- 36

DUA - KADERİN DEĞİŞİMİ

Hzl: Fatma BAYRAKTAR

"Dua, bir çeşit zihni ve uzvi değişiklikten ibarettir." [368] Zira duada, var olan beğenilmemekte, onun yerine farklı bir durum istenilmektedir. Böylelikle dua, öncelikle bir değişim çağrısı olmaktadır. Özellikle istek dualarında Tanrı'nın bu dünyadaki bir durumu değiştirmesi talebi vardır. Duanın kabulü ile beklenilen, var olanın değişmesidir. Ancak bu değişme, Allah'ın iradesinde mi, yoksa dua edenin psikolojisinde mi olmaktadır? Zira duanın sağladığı değişimi, dua edenin psikolojisinde görenler bulunduğu gibi, duanın bizatihi kainatta değişmeler sağladığını düşünenler de bulunmaktadır. [369] Duanın meydana getireceği değişime, Tanrı'nın kudreti noktasından bakılması doğru değildir. Çünkü Tanrı için her şey mümkündür. Zira O, her şeye kadir, mutlak kudret sahibidir. Ancak Tanrıyla her şeyin mümkün olduğu olgusunu, Tanrıyla her şeyin zorunlu olacağı şeklinde yorumlamak yanlıştır. [370] İmkan alanı içerisinde olan, hem Tanrı'nın değiştireceği, hem de insanın değişmesini isteyebileceği şeyler sınırları içerisinde kalmaktadır. Duaya konu olan alan da işte bu imkan alanıdır.

İstek dualarının ortaya çıkardığı değişim üç şekilde ifade edilmektedir.

Dua, Tanrının iradesini değiştirir.

Dua, dua eden insanı değiştirir.

Dua, koşulları değiştirir. [371]

Duanın, Tanrı'nın iradesini değiştirdiği fikri, Tanrı tasavvurları ile yakından ilgilidir. Aristo'nun değişmez, hareket etmeyen hareket ettiricisi ile değişmezlik fikrini temel alan cevherci yaklaşımı, müslümanlara geçmiştir. Bu sebeple Allah'ın değişmezliğine vurguda bulunan müslüman kültüründe fatalist yaklaşım, değişimi, hareketliliği ve süreci vurgulayan duadan daha baskın olmuştur.

Müslüman kelamında mutlak irade ve mutlak kudret sahibi olan Allah'ın değişmesi mümkün değildir. Çünkü mutlak kudret, Allah'ın her şeye gücü yeten olduğu, kendi dışında hiç bir

---

368 Carrel, *Dua,* s.199

369 Kişinin kendisi için duasının kabul olduğunu düşünmesi inanca bağlanılabilir. Ancak zaman zaman bir başkasına duanın sonuçları üzerinde araştırmalar yapılmıştır. Yapılan bazı çalışmaların neticesinde hastanelerde yüzüne karşı yahut gıyabında kendisine dua edilenlerin dua edilmeyenlerden önce iyileştikleri ileri sürülmektedir. (Wulff, David M., ***Psychology of Religion,*** s. 169-171 : Yağcı, Yasin, ***"Dua"*** Aksiyon Derg., sy. 139, s.24- 31) **Duanın kabulüne ilişkin bu tarz araştırmaları anlamsız bulanlar olduğu gibi farklı neticeler veren araştırmaların da bulunduğu ifade edilmektedir**. Bkz. Dawkins, Richard, ***Tanrı Yanılgısı,*** Çev. Tunç Tuncay Bilgin, Kuzey yayn, 2008, s.64 v.d

370 Phillips, **The Concept of Prayer,** s.129

371 Phillips, ***a.g.e,*** s.149 v.d.

gücün O'nu engelleyemeyeceği anlamındadır. [372] Tek ve değişmeyen ile imkanlar alemi arasındaki ilginin kurulması Allah'ın fiili sıfatları vasıtası ile olmaktadır. Allah'ın kainatta her an yeni bir işte olması, yaratma ve irade sıfatlarıyla kainatta olan değişmeleri açıklamak mümkündür.

Dua, Allah'ın irade sıfatıyla ilgili olarak değerlendirildiğinde önem kazanacaktır. Ancak özellikle Allah'ın fiillerinde bir sebep, hikmet ya da amaç aramayı gereksiz bulan [373] Eşari görüşe göre, duanın kabulünde de "keyfilik"söz konusudur. Oysa tevbede duanın kabulünün keyfi olduğunu söylemek mümkün değildir. Çünkü bu, tevbenin anlamı ile de Allah'ın adaleti ile de uyuşmamaktadır.

Eşari'nin Allah'ın kudretini, insana eylem alanı bırakmayan ifadelerle tanımlaması, onun ahlak nazariyesi üzerinde de etkili olmuştur. [374] Duanın kabulü meselesini de Allah'ın iradesine bağlı olarak düşünmek gerekir. Nitekim bazen isteklerin gerçekleşmemesi, dua edenin yararınadır. [375] Bazen de duada dile getirilen isteklerin gerçekleşmemesi denenmenin bir parçası olmaktadır. [376]

Duanın sağladığı ikinci değişim alanı ise **"dua edendir."** [377] Bu, duanın insanı değiştirmesidir. Çünkü kişi, dua ettiğinde, dua ettiği konu ile uzlaşır, zihni berraklaşır, iradesi güçlenir. Ancak bu, duanın sadece psikolojik bir etki alanı olduğu anlamına gelmemelidir. Duanın, dua edendeki bu değişimleri ortaya çıkarması, Tanrı ile kişisel bir ilişki olmasından kaynaklanmaktadır. [378]

Dua fiilinde insan öncelikle "sınırlı" olduğunu farketmektedir. Sınırlılığını farketmek, "bilinçli" olmasıyla ilgilidir ki, dua hem bilinçliliği, hem sınırlılığı hem de farkındalığı içermektedir. Bu her üç tutum, insanın kişisel gelişiminde önemli yere sahip olup, "sınırlılığın yarattığı gerilimi azaltmaktadır."

Duada da kişinin etkin olması, olma potansiyellerini son noktaya kadar kullanması söz konusudur. Böylelikle dua farkındalığın artması noktasında etkili olduğu gibi farkındalığın arttığı durumlarda edilen dua da değişime daha çok imkan sağlamaktadır.

Her dua edenin, bir değişim yaşadığını söylemek mümkün değildir. Zira şartsız refleks olarak yapılan dualar, kişide bir bilince sebep olmadığı gibi bir değişime de sebep olmamaktadırlar.

---

[372] Atay, **Kuran'da İman Esasları,** s. 77

[373] Bakıllani, ***Temhid,*** s.50- 51

[374] Eşari, ***İbane,*** s.26: Fahri, Macit, ***İslam Felsefe Tarihi,*** s.167

[375] Bkz. İsra 11

[376] Bkz. Enam 42- 43

[377] Duanın sadece dua edende bir değişim oluşturduğunu söyleyen Seyyid Ahmed Han'ın görüşleri önemlidir. "Dua ve İsticabe" adlı bir risalesi de bulunan Ahmed Han, duaya icabet etmenin anlamını, kulun Allah'ın celaleti ve haşmeti üzerinde odaklanmasıyla kişiyi kendini rahatsız eden şeylerden kurtarması ve kişinin gücünün artmasıdır.(Tefsir, c.1, s. 10) Seyyid Ahmed Han'ın bu görüşlerine Mirza Gulam'ın reddiyeleri olduğu da bilinmektedir. Geniş bilgi için bkz. Düzgün, ***Seyyid Ahmad Han ve Entellektüel Modernizmi,*** s. 122

[378] Cook, **Filozoflar ve İnanç,** s.151

Kişiyi değiştirebilecek bir dua, insana yaşattığı içsel sürecin gücü ile ilgilidir.

Dua, dini tecrübeler içinde en derin duygusal etkileşimi içermektedir. [379] Bu güçlü duygusal etkileşimde, dua eden öncelikle kendi üzerine dikkatini toplayacaktır. Öyle ki dua ortamında insan, kendisini olduğu gibi görür. "Gurur, benlik, ruhi kabalık ve düşünce kısırlığı gibi belirtilerin insanı kuşatmaması, bunlardan soyutlanmış ve arınmış bir şekilde Allah'a yönelmesi söz konusu olur." [380] Görülüyor ki dua eden Allah ile ilişkisine bütün diğer uyaranlardan kurtulmuş olarak "zihni bir duruluk" ile başlamaktadır.

Benliğinin farkına varan insan için duada ikinci aşama "arzu gücünün" canlanmasıdır. Çünkü dua, **"isteme ve çağırma"**dır. Dua, insanı gerginlikten kurtaran, korku ve kaygıları gideren, hedeflerini belirginleştirerek duygusal enerji veren iman ve ümidi içermektedir. [381] Kişinin arzu gücünü canlandırarak Allah ile iletişime girmesini sağlamaktadır. Dileğini ifade etmesiyle kişi, kendini Allah'a bırakmaktadır. Ancak bu "salıverme" değil, teslimiyettir. [382] Yani Allah'a içten bağlılığını artıran bir teslimiyettir. Böylelikle dua, "yüce bir içtenliği yaşayarak kişiliğimizi bütünleştirdiğimiz" bir süreç olmaktadır.

Görülmektedir ki, duada iki an bulunmaktadır. İlki, benliğin kendi içinde kendi kendine konuşması, ikincisi ise, mutlak Ben ile konuşmasıdır. [383] İlk adımda kişi içinde bulunduğu durumu farketmekte ve bir isteğe sahip olmaktadır. Bir olaya yüklediğimiz anlamın yahut olayla ilgili düşünce ve yorumun yaşanacak duyguyu biçimlendirdiği [384] dikkate alınacak olursa, duanın bu ilk adımı kişide bir değişikliğe neden olur. Öyle ki, kişi içinde bulunduğu durumu yaratıcıya anlatırken sahip olduğu yorumlama ve düşünce sürecini başlatmaktadır. Yaratıcının ona cevap vereceği düşüncesi ve zihni murakabenin kişide oluşturduğu içsel süreç yorumlamayı harekete geçirir. Bir anlamda dua, kazanılmış duygu ve davranışların gerisinde yatan yorumların, inanç şablonlarının ve mantıkların değişmesini de sağlayan dinamik bir süreç olur. Duada hem yorumun değişmesi hem de kişinin kendisini Tanrı ile konuşacak kadar değerli görmesi söz konusudur.

Başkasına dua etmenin oluşturacağı etkinin kabul edildiği, müslümanlara dua edilmesi [385], münafıklara edilmemesi [386] konusunda teşvik içeren ayetlerde görülmektedir. Ayetlerde meleklerin de insana dua ettikleri ifade edilmektedir. [387] Kadı Abdulcebbar'ın da ifade ettiği

---

[379] Kilinberg'in 1959 yılında 630 İsveçli çocuk üzerinde yaptığı araştırma neticesi için bkz. Özdoğan, Öznur, "Dindarlıkla İlgili Bazı Faktörlerin Kendini Gerçekleştirme Düzeyine Etkisi", Ankara, 1995, (Doktora Tezi)

[380] Şeriati, *Dua,* s.18

[381] Özdoğan, **"Dindarlıkla İlgili Bazı Faktörlerin Kendini Gerçekleştirme Düzeyine Etkisi",** s.97

[382] Hökelekli, *Din Psikolojisi,* s.217

[383] Hökelekli, *a.g.e,* s. 217

[384] Özer, Doç Dr. Kadir, **Üç Psikolojik Soru, Ne değişebilir, ne değişemez? Ne Olabilir, ne olamaz? Ne ölçülebilir, ne ölçülemez?** Sistem yayn, İstanbul, 2001, s.13

[385] Bkz. Haşr 10

[386] Bkz. Tevbe 84, 113, 114

[387] Bkz. Şura 5, Enfal 9- 12

gibi," başkasının lehine ve alehine yapılan dualarda dinen meşru ve hak edilmiş olma şartı ile dua caiz olmaktadır."[388] Nitekim cenaze namazında yapılan dualar, kişinin hak etmemesi durumunda geçerli olmamaktadır. [389] Ancak bir başkasının duasını alacak şekilde sevgi oluşturmak da kişiye ait bir amel olarak görülmelidir.

Dua kader ilişkisinde bir önemli nokta da "koşulların değişmesidir." Duaya konu olan "istek" in gerçekleşmesi bazı koşullara bağlı bulunabilir. Bu koşulların değişmesi ise isteğin gerçekleşmesini sağlayabilir. Bu noktada ortaya çıkan tartışma kainatta olayların birbiriyle ne ölçüde ve nasıl ilişkide olduğudur. İsteği ortaya çıkaran koşul değiştiğinde, bu zorunlu olarak isteği gerektirir mi, sorusu determinizm [390], voluntarizm [391] gibi başlıklar altında tartışılmıştır. Müslüman kelamında da bu tartışmaların izlerini görmek mümkündür. Bunun yanında bu tartışmalar, kainatın işleyişi ve Tanrı'nın kainatta nasıl bir sistem oluşturduğunu görmek yönünden de önemlidir.

Kuran-ı Kerim'de kainatın işleyişine ilişkin de pek çok ifade bulunmaktadır. Ala suresi 2. ayette, **"O yaratıp şekil vermiştir. O, her şeyi ölçüyle yapıp ona yolunu göstermiştir."** buyurulmaktadır. Kainatın bir ölçüye göre yaratılıp ve bir düzene göre işlediğini belirten ayetler de vardır. [392] Gece ile gündüzün işleyişinden [802,] bu işleyişin güneş ve ayın hareketleriyle ilgisinden [393], dağların, denizlerin yerleşiminden [394], yağmurun yağmasına [395], bitkilerin yetişmesine [396] kadar bir düzen bulunmaktadır. O'nun yaratmasında bir düzensizlik bulunmadığı[397] gibi dengeyi de O koymuştur. [398] Allah, kainatla gelişigüzel değil, sınırlarını kendisinin belirlediği kurallar çerçevesinde ilişki kurmaktadır. Bu sebeple O'nun insanla ilişkisi rastgele değildir. Öyle anlaşılıyor ki, **"kainatta hiç bir şey plansız değildir. Hepsi**

---

[388] Abdulcebbar, ***Şerhu Usuli'l Hamse,*** s. 719

[389] Abdulcebbar, ***Muğni,*** c.7/ I, s. 325,327 : Abdulcebbar, ***Şerhu Usuli'l Hamse,*** s.689-693, 718

720

[390] "Evrende olup biten herşeyin bir nedensellik bağlantısı içinde gerçekleştiğini, tüm olgu ve olayların mutlak olarak nedenlerine bağlı olduğunu ve nedenleri tarafından koşullandığını savunan anlayış." Cevizci, ***Felsefe Sözlüğü,*** s.223

[391] " İradecilik. Doğayı ve insan tecrübesinin çeşitli yönlerini, aklı bir kıyıya bırakarak, tümüyle irade kavramının ışığında yorumlayan görüş ya da felsefi akıma verilen ad. Ahlaki, teolojik ve metafizik olmak üzere üç çeşit iradecilikten söz edilebilir." Cevizci***, Felsefe Sözlüğü,*** s. 376

[392] Bkz. Kamer 49: Furkan 1- 2

[393] Bkz. Yunus 5, Zümer 5, Enbiya 33

[394] Bkz. Lokman 10, Hac 65, Nebe 6- 7, Neml 88

[395] Bkz. Nur 43

[396] Bkz. Enam 95- 96

[397] Bkz. Mülk 3

[398] Bkz. Rahman 7

Allah'ın kosmos için tasarladığı büyük planın küçük parçalarıdır." [399]

Kainattaki bu ölçülülük, kader; değişmez kanunluluk ise sünnetullah ve adetullah kelimeleriyle ifade edilmelidir. Düzenlilik ve ölçülülük, sebeplilik, neden- illet prensibiyle yakından ilgilidir. Çünkü duanın sağladığı değişim, kainattaki sebeplilik içerisinde açıklanabilir.

Sebeplilik olarak adlandırılan bu ilkeye göre, sebep ile sonuç arasındaki ilişki "zorunludur." [400] Tecrübelerle farkedilen bu ilke, bilimsel gelişmelerle "bilimsel gerekirciliğe" dönüşmüştür. Felsefi bir doktrin olarak "determinizm" şeklinde isimlendirilen nedensellik, "kainatta olup biten her hadisenin sebeplerin zorunlu sonucu olduğunu ileri sürer." [401] Tanımda da görüldüğü gibi iki unsur göze çarpmaktadır. İlki, her hadisenin sebebi vardır. İkincisi ise, sebep ile sonuç arasındaki bağ "zorunludur." Bu ise bir anlamda fatalizme yol açacak bir düşünüştür. Özellikle katı determinizm fikri, fatalizme imkan veren bir anlama sahiptir. Zira fatalizmde de katı determinizm fikrinde de insanın fiillerini zorunlu olarak ortaya çıkaran harici sebeplerdir. [402]

Determinizme bu anlam alanı sebebiyle itiraz edildiği gibi, insan iradesinin özgürlüğünü korumak ve Tanrı'nın kainata müdahalesine imkan vermek için "nedensellik" ilkesine eleştiriler yöneltilmiştir. Bunlardan biri, David Hume'un eleştirisidir.

Hume, neden-etki arasındaki bağın algılanamaz olduğunu düşünmektedir. Bu bağ, düşünülebilir, var sayılabilir ancak algılanamaz. A ile B arasında "zorunlu" saydığımız ilişki, metafizik anlamda bir zorunluluk değil, alışkanlık ile ilgilidir. Sebeplilik, gözlem ve deneylerimizden doğrudan çıkarılamayan zihni bir alışkanlıktan ibarettir. Öyle ki B olayının A olayının ardından geldiğini sürekli olarak görmemiz, bizde alışkanlık duygusu oluşturmuştur. Çarpan bir bilardo topunun çarptığı ikinci topu harekete geçireceğine ilişkin akla dayalı bir çıkarımda bulunamayız. Su ile boğma arasındaki ilişki de tecrübe ve izlenimlerimize dayanmaktadır. Bu günlük yaşantımızda elde ettiğimiz deney ve gözlemlerden ardardalık izlenimlerini elde ederiz, onlardan söz edilen bir neden sonuç arasında zorunlu bir bağ olduğu fikrini çıkarırız. [403] Böylelikle "bilincimiz de birbiri ardından tasavvurlar arasındaki ilgiyi yani subjektif bir bağlantıyı olaylar, nesneler arasındaki bir ilgi haline sokar." [404]

Heisenberg'in "belirsizlik" prensibi kuantum fiziğinde önemli bir yere sahiptir. Tabiattaki bir olayı tanıtmak amacıyla yine tabiattaki vasıtaları kullanmak izafi sonuçlar verecektir. Öyle ki

---

[399] Düzgün, **Allah, Tabiat ve Tarih,** s.145

[400] Hançerlioğlu, ***Felsefe Ansiklopedisi,*** s.233

[401] **İslam Ansiklopedisi,** c.9, s.216

[402] Aydın, ***Din Felsefesi,*** s.162 v.d.

[403] Hume, David, ***Enquiry Corcerning Human Understanding and Corcerning the Principles of Morals,*** ed. By L. A. Selby- Bigge, Clarendon Press, Oxford, 1975, s. 27

[404] Hume'un yasa fikrini bütünüyle reddettiğini söylemek mümkün değildir. Zira onun mucize tanımı "yasanın ihlali" (Hume, ***Enquiry Corcerning Human Understanding,*** s.115) ifadesini içerdiğinden bunu anlamaktayız. Diğer yandan doğanın yasalarını oluşturan neden ile sonuç arasındaki bağın ne olduğunu bilmemekteyiz. Bu ifade bu bağın bulunmamasını değil, bilmesek de bir bağın varlığını kabul anlamına gelecektir.

bir boyutun ölçülmesi sırasında ölçenin etkisi ölçüm sonucunun kesinliğini etkileyecektir. Bu durumun ortaya çıkaracağı belirsizlik ölçenin etkisini artıracak ve çok küçük boyutlardaki ölçümlerde daha bariz olacaktır.

Kuantum fiziğinde ifade edilen bu belirsizlik, bir ölçünün olmamasından daha çok, bu ölçünün bilinmemesi konusundadır. Fizik alemle ilgili bu bilimsel eleştirilerin haklı yönleri bulunabilir. Ancak fizik yasaları bir ölçülülük tartışması kabul etmeyecektir. Einstein'in **"Tanrı'nın zar attığına inanamam"** ifadesi bu gerçeği dile getirmektedir.

Müslüman düşüncesinde "sebeplilik" ilkesi önemli bir konudur. Sonlu ve geçici sebeplerin yüce bir sebepte toplanması, herşeyin ilk sebebi olarak Allah'ın kabul edilmesi anlamındadır. [405] Bu anlamda sebeplilik ilkesini kabul etmeyen görüş sahipleri içerisinde Eşari alimler ve özellikle Gazali'ye değinmekte fayda vardır.[406]

Eşariler, eşya ve olgular arasında zorunlu bir nedensellik bağını kabul etmezler. Zira onlar, nesnelere ait sabit bir öz, değişmeyen tabiatın bulunmadığı görüşündedirler. Bu sebeple neden ile sonuç arasında değişmeyen zorunlu bir yasallık bulunmamaktadır.

Eşariler, akli bir ilke olarak sebeplilik ilkesini inkar ederken sebeplilik olarak adlandırılan durumları, "adet" olarak tanımlamışlardır. Çünkü Allah'ın iradesini eşyanın tabiatındaki zorunluluk fikrine bağlamak, O'nu sınırlandırmaktır. Bu sebeple Allah, kainatta nizamı yürütme zorunluluğunda bulunmadığından dilediğinde "adetini" bozabilir. Cübbai de, sebebin sonucu gerektirmesini caiz görmez. Ona göre, bir şeyin failinden ve meydana getiricisinden başka bir gerektiricisi de olamaz. [407]

Gazali de Tehafüt'ün 17. meselesi olarak ele aldığı "nedenselliğe" bir itirazda bulunur. Gazali, "tabiatta sebep olarak düşünülen şey ile eser olarak düşünülen şey arasındaki ilişki, zorunlu bir ilişki değildir. Aslında bu her iki şeyden biri, öteki olmadığı gibi, onlardan birinin kabulü, ötekinin kabulünü, birinin reddi, ötekinin reddini gerektirmez." [408] görüşündedir.

Gazali, sebep, sonuç ve zorunluluğun her birini ayrı bir olgu olarak kabul etmektedir. Güneşin doğuşu aydınlığın, boğazın kesilmesi ise ölümün zorunlu sonucu değildir. Bunlar birbirini takip ederek bizde alışkanlık oluştururlar. Neden olarak adlandırdığımız şey gerçekleştiğinde sonuç olarak kabul ettiğimizi beklemeye başlarız. Bu beklentinin gerçekleşmesi, bunun "zorunlu" olduğu anlamına gelmemektedir. Gazali'ye göre, kainatta düzen ve yasa bulunmaktadır. Ancak bu yasayı koyan mutlak irade sahibi olan Allah'tır. Öyle ki, ateşin pamuğu yakmasında bile zorunluluktan bahsedilemez. Çünkü ateşin pamuğu yakmasında fail ateş değildir, fail neden olan Allah'tır. Fail Allah ise, o isterse yakar, istemezse yakmayabilir.

Gazali, olasılık taşıyan şeyin meydana gelmesini beklemenin mantıksal bir çelişki olmadığı görüşündedir. O, **"Evde her ne kadar bir kitap bırakmış isem de, o şu anda bir ata dönüşmüş olabilir, yine evde su testisi bırakmıştım belki de şimdi o bir elma ağacına dönüşmüştür.**

---

[405] Nasr, **İslam Kozmoloji Öğretilerine Giriş,** s.256

[406] Ülken, Hilmi Ziya, ***İslam Düşüncesi,*** İstanbul Edebiyat yayn, İstanbul, 1995, s.33

[407] Eşari, ***Makalatu'l İslamiyyin,*** c.2, s.412- 413

[408] Gazali, **Filozofların Tutarsızlığı,** s.163

Çünkü Allah'ın gücü her şeye yeter." [409] demektedir. Gazali bu görüşleriyle kainattaki düzenliliği de inkar etmediği iddasındadır. Ona göre, mümkün ile müstahil ayrımından hareket edilmek suretiyle bu durum çözülmektedir. "Olabilir" mümkün olandır ancak zorunlu olan değildir. Çünkü iki olayın arka arkaya gelerek oluşturduğu alışkanlığın sürekliliği,

zihnimizde onların başka türlü olmayacağı benlentisini doğurmaktadır.[410]

Gazali'nin bu görüşlerinin aksine İslam filozoflarında "sebeplilik" bizatihi Allah'ın varlık delillerinden biri olarak kabul edilmektedir. Kozmolojik delil olarak isimlendirilen bu delil, sebep ve illet kavramlarından oluşmaktadır. Farabi'ye göre, mümkünler aleminde hareketlilik söz konusudur. Bu hareketlilik için hareket edenlerin bir muharrike ihtiyacı bulunmaktadır. Harekete sebep olan bu muharrikin de bir muharrike ihtiyacı vardır. Bu silsilenin sonsuza kadar devam etmesi söz konusu olacaktır. İşte bu sebeple kendisi hareket etmeyen bir muharrikin bulunması gerekmektedir. Farabi'ye göre, bu muharrik Allah'tır. Zira alem mürekkep olduğundan "ilk sebep" olamaz.

İbn-i Sina da Allah'ın varlığı için "sebeplilik" ilkesini ileri sürer. Sebep- sonuç arasındaki zorunlu zincir, sonsuza kadar gitmez. "İster sonlu ister sonsuz olsun neden ve nedenliden sıralanmış her bir zincirin ancak kendisinde yalnızca bir nedenli bulunduğu zaman onun dışında bir nedene ihtiyaç duyacağı ortaya çıkmıştır. Fakat neden, kuşkusuz zincire bir uç olarak bitişir. Ve yine eğer onda nedenli olmayan bir şey bulunursa onun uç ve son olduğu ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla her zincir, bizatihi zorunlu varlıkta son bulur." [411]

Sudur teorisi "zorunlu sebeplik" fikriyle ilahi iradeye imkan vermediği için "determinizme yol açtığı" şeklinde eleştirilmektedir. İbn-i Sina'ya göre, sudur teorisinde asıl sebep Tanrı, sonucun varlık sebebidir. Sonuçtan sebebe giden bir açık kapı görünmemektedir. Ancak varlık mertebesinde son sırada olan faal akıl, bu dünyadaki varlıklarla Tanrı arasında geçiş noktasıdır. Bu sebeple İbn-i Sina'daki "sebeplilik" ilkesi, kapalı devre gibi tek yönlü çalışmamaktadır. Ay üstü alemdeki varlıklar, ilk sebebin sonucu olurken, kendinden sonrakilerin de sebebi olmaktadırlar. Ay-altı alemde sebep- sonuç ilişkisi, sonuç açısından sebebin varlığını zorunlu kılmaktadır. Bunun yanında o, mucizenin varlığını kabul etmekte, [412] bunu Tanrı- evren ilişkisinin belirlenmişliğine değil, sürekliliğine bağlamaktadır. Bu anlamda dua da bu sürekliliğin bir diğer göstergesidir.

Sünni doktrinde Allah, her şeyin sebebidir. İbn-i Sina ise Allah'ı varlığın sadece nihai sebebi değil, ara sebepleri olarak da kabul etmektedir. Nitekim İbn Sina, duayı da bu ara sebeplerden biri olarak görmektedir. [413]

---

[409] Gazali, **Filozofların Tutarsızlığı,** s. 170

[410] Gazali, ***a.g.e,*** s.170

[411] İbn Sina, ***İşaretler ve Tenbihler,*** Çev. Ali Durusoy, Muhittin Macit, Ekrem Demirli, Litera yayn, İstanbul, 2005, s. 129: Ayrıca bkz. İbn Sina, ***Tis'u Resail fi'l-Hikme ve'l-Tabiyye,*** Matbaatü'l- Cevaib, İstanbul, 1298, s.68

[412] İbn-i Sina, ***Şifa,*** c.2, s.442

[413] İbn Sina, ***a.g.e,*** c.2, s.184- 185

Mutezili alimler de "sebeplilik" ilkesini benimsemişlerdir. [414] Onlara göre, Allah alemi yaratırken külli kanunlar koymuştur. Kainattaki hadiseler, birbirinin sebebi olarak meydana gelmektedir. Her şeyin ilk sebebi Allah'tır.

İnsan fiilleri de dahil olmak üzere kainatta olan biteni, mekanik bir sebep- sonuç zorunluluğu içerisinde görmek ile Tanrı'nın müdahale edebilmesi için sebeplilik ilkesini inkar ederek bir alan oluşturmaya çalışmak farklı olsa da benzer bir yanlışa yol açmaktadır. Oysa Kuran-ı Kerim'de ifade edilen sebeplilik, insanın hür iradesini ortadan kaldırmamaktadır. Aklın bir ilkesi olan sebeplilik ilkesinin inkarı durumunda hiç bir şey gerçek anlamda bilinemeyecek, bilinse bile bunlar zan ve tahminden öteye geçmeyecektir. İbn Rüşd, bu eleştiriler yanında Allah'ın nesneler için belirlediği, beşeri bilginin de konusu olan tümel kanunları, **"adet"** olarak adlandırmayı doğru bulmamaktadır. Ona göre adet, failin kazandığı bir meleke olup fiilin sık sık tekrarlaması anlamına gelir. Böyle bir şey ise Allah için düşünülemez. [415] Nitekim Kuran'da: **"Sen Allah'ın sünnetinde asla bir değişiklik bulamayacaksın."** [416] buyurulmaktadır.

Duayı zorunlu olacak sonucu doğuran bir sebep olarak görmemek gerekir. Çünkü duanın kabulü Allah'ın iradesine bağlıdır. Bu anlamda dua, bir alt sebep olabilir. Bir durumun gerçek anlamda sebep olabilmesi için aynı sonucu istikrarlı ve istisnasız olarak ortaya çıkarması lazımdır.

Sh: 181-195

SONUÇ

Tanrı- alem ilişkisi, hem dinin hem de felsefenin önemli konularından biridir. Özellikle Tanrı'nın insanla ilişkisinin niteliği tartışmaların merkezinde bulunmaktadır. Gerek insanın var oluşunun anlam kazanması gerekse dinin işlevinin anlaşılabilmesi için bu ilişkinin ortaya konması gerekmektedir.

Allah- insan ilişkisinin doğru olarak ortaya konulması için ilişkinin her iki tarafı üzerinde durulmalıdır. Çünkü ilişkinin taraflarının nasıl algılandığı, ilişkiyi belirleyecektir. Nitekim gerek felsefede gerek kelam ilminde farklı Tanrı ve insan tasarımları ilişkiye ilişkin anlayışların da farklılaşmasına neden olduğu görülmektedir.

Müslüman kelamında Tanrı-insan ilişkisinde iki farklı yaklaşımdan söz etmek mümkündür. Bunlardan ilki, ilişkinin Tanrı tasarımı üzerinde durmakta, konuyu Tanrı-merkezli ele almaktadır. Bu yaklaşımda ortaya konulan Tanrı, insan ve kainatla sürekli ilişki içinde olmaktan çok, alemden tamamen farklı ve uzak kadir-i mutlak bir varlıktır. Kelamda bu yaklaşım baskın olduğundan Tanrı insan ilişkisi, bizatihi ilişki olma yönünden dikkate alınmamıştır.

Söz konusu ilişki üzerinde durulan ikinci yaklaşım ise klasik kelam kültüründe çok belirgin değildir. Ancak az da olsa taraflardan biri olan insan üzerinde durulmaktadır. Özellikle insanın sorumluluğu ve özgürlüğü konularının vurgulanması bu açıdan önemlidir. **Diğer**

---

[414] Ammara, **Mutezile ve İnsanın Özgürlüğü Sorunu,** s.208

[415] İbn Rüşd, **Tutarsızlığın Tutarsızlığı,** c.2, s.292

[416] İsra 77

yandan Allah'ın kainata müdahalesinin devam ediyor olması da, bir ilişkinin varlığını kabul anlamında önemlidir. Zira ilişkinin bir yanında mutlak kudret sahibi olan yüce Allah var iken, ilişkinin diğer yanında özgür, irade ve sorumluluk sahibi varlık olarak insan bulunmaktadır. Bu anlamda dua, bu ilişkiyi şekillendiren ve doğru olarak anlaşılmasını sağlayan temel bir kavram olmaktadır.

Dua kavramı, fatalist kader yorumuna zıt bir anlam taşımaktadır. Yazgıcı yorum, kainattaki her şeyi değişme imkanı olmayan ve belirlenmiş olan olarak görmektedir. Bu belirlenmişlik, tabiattaki işleyiş anlamında bir sorun yaratmaz. Ancak ilişkinin taraflarından birinin yapıp etmelerinin, isteklerinin ve ilahi teklife cevabının dahi belirlenmiş olduğu iddiası, ilişkinin ve iletişimin yok olduğu anlamındadır. Bu nedenle ilişkide, insana Allah tarafından verilen etkin rolü görmek zorunluluğu vardır. İnsanın bu etkin rolü, kainatta onu diğer bütün varlıklardan ayırmaktadır. Dua fiilinin anlamı da burada başlamaktadır.

Dua kavramı, Kelam geleneğinde bir konu olarak ayrı bir başlık altında ele alınmamıştır. Bunun sebebi duanın sadece bir tür ibadet olarak algılanması olsa gerektir. Oysa dua, bireysel bir tecrübe ve ibadet olmanın yanında Tanrı – insan iletişimininde önemli bir bölümüdür. Nitekim iletişim, Tanrı'dan insana doğru olduğunda vahy söz konusu iken, insandan Tanrı'ya doğru olan iletişim yolu ise duadır. Diğer yandan dua, kainatın işleyişi içinde Tanrı'nın müdahalesinin devam etmesi ve söz konusu ilişkide insan unsurunun etkinliğinin ortaya çıkması açılarından da önemlidir.

Duada bir iletişim söz konusu olduğundan karşılıklılık beklenmektedir. Ancak taraflardan birinin farklı bir ontolojik varlık alanında olması, iletişimi sıradan bir iletişimden ayırmaktadır. Bu nedenle duada insanın isteğine cevap, farklı şekillerde gelebilmektedir. Bu ise söz konusu iletişimin doğasından kaynaklanmaktadır.

Değişim de duanın sonuçlarından biridir. Söz konusu değişim, farklı şekillerde ortaya çıkmaktadır. Bu değişim bazen insanda bazen koşullarda bazen koşulları oluşturan alt sebeplerde olmaktadır. Ancak bizatihi iletişim olma yönüyle dua, Tanrı insan yakınlığı için önemli bir işleve sahiptir.

Dua, sadece bir ibadet olarak değil başlıbaşına Tanrı insan ilişkisini şekillendiren bir davranış biçimidir. Dua, bireyin hiç bir ön şart olmaksızın hiç bir aracıya ihtiyaç hisstmeksizin, doğrudan kendini yaratanla iletişim kurmasını sağlamakta, özgür ve sorumlu insan olgusuna vurgu yapmaktadır.

Sh:196-198

Kaynak: Fatma BAYRAKTAR, Dua - Kader İlişkisi, Doktora Tezi, T.C Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri (Kelam) Anabilim Dalı, 2007, Ankara

"SAĞ ELİMİ ANKARA'DA MUSTAFA KEMAL'E UZATTIM!"

Hzl: Taha AKYOL
Ama Hangi Atatürk

Şeyh Ahmed Sunusi [Senusi] kaddesellâhü sırrahu'l azîz

Libyalı Ahmed Sunusi'" Sunusiye adlı tarikatın şeyhidir. Sunusiye tarikatını 1837 yılında Libyalı "Büyük Sunusi" Muhammed bin Ali Sunusi kurdu. Batılı güçlerin istilasına karşı çıkıyor, aktivizmi ve sufisizmi vaaz ediyordu. Cezayir'den Mısır'a kadar etkili oldu, esasen Libya ve Sudan'da kökleşti. 1911'de İtalya'nın Libya'yı işgali üzerine Osmanlı bayrağı altında savaştılar. Cezayir ve Sahra'da Fransızlara karşı direnişin örgütlenmesinde etkili oldular. Mısır'da İngilizlerle savaştılar. İtalyanlarla savaşırken Ankara'dan silah yardımı istediler. Sunusiler Libya'da tanıştıkları Enver Paşa vasıtasıyla Teşkilat-ı Mahsusa'da görev aldılar.

Libyalı meşhur milli kahraman Ömer Muhtar da Sunusi tarikatına mensuptu ve Libya savaşında Mustafa Kemal'le tanışmıştı. Mustafa Kemal, Şeyh Ahmed Sunusi'yi de Trablusgarp savaşından itibaren yakından tanıyor.

Sunusiler Birinci Dünya Savaşı sırasında Osmanlı'nın ilan ettiği "cihad"a canla başla katıldılar. Şeyh Ahmed Sunusi İslam dünyasında büyük bir itibar kazandı. Celal Bayar 1966'da yazdığı hatıralarında ondan **"Ahmet ibni Seyyid Muhammed Şerif Sunusi Hazretleri"** diyerek saygı ve takdirle, bahseder, O kadar itibarlıdır ki, Bayar m yazdığı gibi, Vahideddin tahta geçtiğinde yeni padişaha kılıç kuşatması için Teşkilat-ı Mahsusa tarafından denizaltı ile İstanbul'a getirildi. Ülkesine dönmeden Mondros Mütarekesi imzalandı. İngilizlerin eline geçmemesi için Bursa'da kendisine ikametgâh tahsis edildi.

Zaten Vahideddin de İttihatçılar'a ve onların İngiltere'ye karşı yürüttüğü Panislamizm siyasetine yakın gördüğü Şeyh Sunusi'den hoşlanmıyor, İttihatçılar'ın kendisinin yerine onu halife yapacaklarından kuşkulanıyordu. Ayrıca Şeyh, İngiliz karşıtıydı.[417]

Şeyh Ahmet Sunusi Bursa'da bulunduğu sırada, Ege'de Yunan işgaline karşı milliyetçilerin düzenlediği toplantılara ve protesto mitinglere katılarak destek veriyor. [418]

Bursa'daki ikametinin beşinci ayında. Mart 1920 de oradaki 56, Tümen Kumandanı Albay Bekir Sami Bey'e başvurarak Milli Hareket'in kendisine vereceği her hizmeti kabule hazır olduğunu bildirdi. Albay Bekir Sami (Günsav) Bey Milli Mücadele'nin örgütlenmesindeki ilk isimlerden biridir Mustafa Kemalin emrindedir.

Bekir Sami Bey Ankara'daki Mustafa Kemal Paşa'ya çektiği 21 Mart 1920 günlü şifreli telgrafta şöyle yazıyor:

"Halen Bursa'da oturmakta olan Şeyh Sunusi Hazretlerinin yaveri Binbaşı Salih Bey bana gelerek İslam ordusunun göstereceği faaliyetten fayda umuluyorsa, Şeyh Hazretleri'nin her türlü hizmeti kabule hazır olduklarını bildirmiştir... Keyfiyeti zât-ı âlilerine arz edeceğimi

---

[417] Mustafa Ora!, ''Şeyh Sunusi'nin Kemalist Misyonu", Toplumsal Tarih, Ağustos,n2005, sayı 140, Tarih Vakfı, sf. 69.

[418] Celal Bayar, Ben de Yazdım, cilt 2, sf. 490.

bildirdim..."

Tabii İstanbul'dan kopacak olan Şeyh'in ve maiyetinin masraflarının da karşılanması gerekecektir, Bekir Sami Bey bunu da bildiriyor.[419] Mustafa Kemal hemen ertesi gün cevap yazıyor:

> Şeyh Sunusi Hazretlerinin milli mücahedelere yardım hususunda gösterdikleri hissiyata şükran arz eyleriz. Hilafet makamının fiilen işgali faciası karşısında Şeyh Hazretlerinin duydukları infial hissinin İslam âlemine tebliği pek ziyade lazım ve faydalı olacaktır. Bu konuda icap eden görüşümüzü ayrıca arz edeceğiz.
>
> Şeyh Hazretlerinin Ankara'da bulunmalarını arz ederiz...

Mustafa Kemal Paşa, Şeyh ve maiyetinin ikamet, iaşe ve yol masraflarının karşılanması konusunda, kaç kişi olduklarını ve kaç lira gerekeceğini soruyor. Paşa'nın telgrafı **"Şeyh Hazretlerine hepimizin özel ihtiramlarımı (hürmetlerini) tebliğ ediniz, efendim,"** cümlesiyle sona eriyor.[420]

Mustafa Kemal 14 Nisan'da Albay Bekir Sami'ye bir telgraf daha çekerek, Şeyh'in Ankara'ya yerleşmesi için gereken hazırlıklara başladıklarım bildiriyor ve bir talimat veriyor:

> Nakli tebliğ edilinceye kadar özel olarak iyi muamele edilmesi ve refahının temin olunması ve bir surette İstanbul'a gitmesine mahal bırakılmamasını rica ederiz,[421]

8 Temmuz'da Bursa'nın Yunanlılar tarafından işgali üzerine oradan ayrılan Sunusi 17 Temmuz'da Konya'ya yerleşiyor.

Mustafa Kemal'in daveti üzerine 15 Kasım 1920'de Ankara'ya geliyor.

---

[419] Muhittin Ünal, Miralay Sami Günsav'ın Kurtuluş Savaşı Anıları, Cem Yayınevi, İstanbul, 1994, sf. 320

[420] **Atatürk'ün Bütün Eseri,** cilt 7, sf. **171.** {**Bekir Sami Günsav'ın Anılarını** yayınlayan Muhittin Ünal, metni sadeleştirme uğruna, Mustafa Kemal'in cevabî yazısındaki vurguları silmiş ve onun ikinci cümlesini şu hale getirmiştir: **"Hilafet'in işgaline duyduğu tepkinin İslam âlemine duyurulmasında fayda vardır."** Hâlbuki Mustafa Kemal Paşa bunun **"pek ziyade lazım ve faydalı"** olduğunu yazıyordu. Asıl metindeki **"Şeyh hazretlerine hepimizin özel ihtiramlarını tebliğ ediniz'** cümlesini de. 'Şeyh hazretlerine saygılarımızı İletin" diye sadeleştirmiş! (sf.**321)**

[421] Atatürk'ün Bütün Eserleri, dit 7, **sf.** 292.

25 Kasım'da TBMM Reisi Mustafa Kemal Paşa, Şeyh onuruna Meclisle bir yemek veriyor. Şeyh burada Arapça bir konuşma yapıyor:

> İslamiyet'in yok olmasının muhakkak görüleceği bir halin meydana çıkması üzerine Müslümanların ümitleri kesildiği bir sırada Mustafa Kemal Paşa Hazretleri arkadaşlarıyla beraber din uğruna savaşmaya başladılar. Ve siz de beraber savaştınız, Cihad ettiniz. Bu hizmet bütün İslam âleminin devamına, İslam âleminin kurtuluşuna ait mukaddes bir vazifedir...

Sunusi sözlerinin devamında cihadın İslami önemini anlatıyor, kendisini davetinden dolayı Reis Paşa Hazretlerine teşekkür ediyor, **"daima ve her surette hizmete hazırım"** diyor.[422]

Mustafa Kemal Paşa cevabî konuşmasında Sunusilerin 1911'de Libya'da İtalyanlara karşı direnişini anlatıyor, onları **"Vatansever bir İslam kitlesi"** olarak niteliyor, Sunusi tarikatından da övgüyle bahsediyor:

> Sunusi teşkilatı, diğer tarikler gibi sadece bir tarikat değildi. Bu tarikat insanlığı, İslamiyet'in saadeti yolunda yürümeye yönelik esaslı bir teşkilattır.,. Bu gece huzurlarıyla müşerref olduğumuz zat, İslam âleminde büyük bir esasa dayanan mukaddes bir teşkilatın başında bulunan yüce bir zattır... Benim ve arkadaşlarımızın gözlerimizle gördüğümüz gibi, Sunusiler Afrika'da insaniyet ve medeniyet ve hayatta inzibat hususunda öncü olmuşlardır...

Ahmet Sunusi'nin Birinci Dünya Savaşı sırasındaki mücadele ve hizmetlerinden övgüyle bahseden Mustafa Kemal, Bursa*dan itibaren Şeyh'in Milli Mücadele'de yer alarak **"memleketin, dinin şerefini temin için bizimle beraber"** çalıştığını anlatıyor. Bugün dünyada uyanış ve teyakkuz halinde bulanan İslam kitlelerinin **"ulviyet ve faziletleriyle sivrilmiş insanların yol göstermelerine muhtaç"** olduğunu belirtiyor, **"Şeyh Sunusi Hazretleri o yüksek ve kudsi simaların birincilerinden"** diyor ve konuşmasını şöyle tamamlıyor:

---

[422] Celal Bayar, **a.g.e»,** sf. 490-491.

Dolayısıyla bundan sonra kendilerinin İslam âlemine yapacakları hizmetler, şimdiye kadar olan hizmetlerini taçlandıracaktır. Ve bu sayede Türkiye devletinin, bütün İslam cihanının dayanak merkezi olan Türkiye devletinin de sağlamlaştırılmasına hizmet etmiş olacaklardır. Seyyid Ahmed Şerif Sunusi Hazretlerinin gelecekteki hikmetlerine şimdiden gerek şahsım ve gerek TBMM namına teşekkür arz Eylerim.[423]

Mustafa Kemal'in bu konuşması Hakimiyet-i Milliye'de yayınlanıyor.[424]

ŞEYH SUNUSİ'YE GÖREV

Mustafa Kemal'in Şeyh Sunusi'ye vereceği görevleri üç başlık altında incelemek mümkün: **Evvela,** Türkiye içinde, padişaha karşı Milli Mücadele'yi manen güçlendirmek ve özellikle Güneydoğu'da Milli Mücadele'ye katılımı daha aktif hale getirmek için Şeyh Sunusi'den istifade ediyor.

İkincisi, İslam dünyasındaki antiemperyalist hareketleri Ankara'nın etkisi altına almak için Şeyh'ten yararlanıyor...

Üçüncüsü, Arap dünyasında, öncelikle de Irak ve Suriye'de Hilafet propagandası ile Milli Mücadele lehine, İngiltere ve Fransa aleyhine hareketleri Şeyh Sunusi vasıtasıyla teşvik ediyor.

Türkiye içinde Şeyh Sunusi: İstanbul'daki Amerikan temsilcisi tarafından kaleme alınan 26 Ocak 1922 tarihli raporda, muhtemel bir Kürt ayaklanmasını önlemek için Şeyh Sunusi'nin Kürtlerin yoğun olarak oturduğu bölgeye gönderildiği belirtiliyor. **Amerikan raporunda bunun etkili olmadığı ve Kürtlerin Sunusi'yi tutukladığı yanılıyorsa da buna dair hiçbir belge yoktur.** Mustafa Oral, bu "tutuklama" lafının Şeyh'i etkisizleştirmek için İngiliz istihbarat servisinin yaptığı bir **"karşı propaganda"** olduğunu, yazıyor. Çünkü Şeyh öyle bir kutsal kişilik olarak görülüyordu ki, bölgede, mesela Antep'te **"Şeyh Sunusi Hazretleri'nin geçtiği toprağı düşman istila etmezmiş"** gibi söylentiler bile dolaşıyordu. [425]

Bu noktada bir "rüya" olayından bahsetmek gerekir. O zaman Antep'te ilkokul öğrencisi olan **Cahit Tanyol**, **Din Dersi Muallimi Hafız Halil Efendinin çocuklarını** okul bahçesinde toplayarak yaptığı konuşmayı anlatıyor.

Şeyh Sunusi rüyasında Peygamberimizi görüyor, elini öpmek istiyor, sol elini uzatıyor. **"Neden Ya Resulullah"** diye sorunca Peygamberimiz şu cevabı veriyor:

---

[423] Atatürk'ün Bütün Eserleri, cilt 10, sf. 117-119; Celal Bayar, a.g.e., cilt 2, sf. 491- 494

[424] **Hâkimiyet-i Milliye,** 27 Kasım 1920; **Atatürk'ün Bütün Eserleri,** dit F0, sf. 117. Mustafa Kemal'in Şeyh Sunusi'ye hitaben yaptığı bu konuşma ilginç bir şekilde resmî yayınlarda, mesela İnkılap Tarihi Enstitüsü'nün derlediği **"Atatürk'ün Söylev ve Demeçle**rinde yer almamıştır. İlk defa Sadi Borak tarafrndan **Atatürk'ün Resmî Yayınlara Girmemiş Söylev , Demeç, Yazışma ve Söyleşileri** adlı kitapta Halkevleri Atatürk Enstitüsü tarafından 1980 yılında yayınlanmıştır. **Hâkimiyet-i Milliye** ya da diğer gazeteler gibi açık kaynaklarda yer aldığı halde "resmî yayınlarda ilginç bir şekilde **"görülmeyen"** Atatürk'e ait konuşma ve yazışmalar yeri geldiğinde kitabımızda belirtilecektir.

[425] Mustafa Oral, aynı makale, *sf.* 72.

"Sağ elimi Ankara'da Mustafa Kemal'e uzattım!"

Bunu anlatırken Hafız Halil Efendi'nin gözlerinden yaşlar boşanıyor. Rüyayı camide de anlatıyor, cemaatten heyecanlanan bir ses haykırıyor: **"Ey ahali! Mustafa Kemal muzaffer olacak. Peygamber Efendimizin sağ eli onun elindedir. Buna iman edin."**

Tanyol, bu olayın **"o günün toplum psikolojisi bakımından paha biçilmez bir kıymeti olduğunu"** yazıyor. [426]

Şeyh Sunusi'nin ilginç rüyaları vardır. Zaferin kazanılacağını rüyasında görmüş ve Mustafa Kemal'e bunun "müjdesini" vermiştir. Mustafa Kemal tarafından Diyarbakır'a gönderilen Sunusi, İnönü'de zafer kazanıldığı haberi üzerine 14 Nisan 1921 günü Paşa'ya kutlama telgrafı çekiyor, **"hususi ubudiyet ve hürmetlerini"** sunuyor, **"biz bir tek kişi gibiyiz"** diyor, bir rüyasını hatırlatıyor:

> **Düşmanın mağlup olup hezimete uğradığını evvelce rüyamda görmüş, bunun müjdesini zat-ı devletlerine arz etmiştim. Cenâb-ı Hakk'a hamd ve şükür olsun ki bu rüya aynen gerçekleşti... Sevincimden secde-i şükrana kapandım...**

Şeyh, zafer için gece gündüz dua ettiğini, **"iki gün sonra ashab-ı kiram ve evliya-yı izam[427] hazretlerinin türbelerini ziyaret ederek"** dua edeceğini de belirtiyor[428]

Ankara'da Mustafa Kemal'in en yalanındaki isimlerden biri olan Halide Edip şunları yazıyor:

> (Odasında) Mustafa Kemal meşgul görünüyordu. Önünde İslam tarihinin ilk sayfaları, yani demokrasiye en yakın olan yirmi dört yılı kaplayan bölümü okuyordu. Emevi hükümetinin kudretli nüfuzunu tetkik ederken, belki Ankara'daki din unsurlarını nasıl elde edeceğini düşünüyordu,
>
> O günler 1920 yazının ortalarına rastlar. Karargâhta adeta bir manastır hayatının kenara çekilmişliğini yaşıyorduk...
>
> **Mustafa Kemal Paşa bu ilk aylarda, hatta daha sonraları, kritik anlarda, kendisiyle çalıştığım zaman, hep dürüst, hep içkiye karşı nefsine hâkimdi. içkiye düşkünlüğü söylendiği halde ağzına bir damla alkol almamıştı. Aynı zamanda hiçbir şeye körü körüne inanmazdı. Herhangi bir ülküye tamamen bağlanmış olanları kullanmayı bilirdi.**
>
> Bundan başka da samimi olmayan gösterişler veya inançlarla alay etmesini bilirdi...
>
> **Kehanete, bilhassa rüyaya çok inanırdı.** Yazıhanesinin (masasının) arkasında, bilmem hangi bir hoca veya kâhin tarafından yazılmış, yeşil zemin üzerinde, Arapça acayip yazılar vardı. Her sabah çevresindekilere o gece rüya görüp görmediklerini sorardı. Kurnazlar da tabii onun baş arısını belirten rüyalar anlatırlardı.[429]

Şeyh Sunusi'nin rüyalarında ve davranışlarında samimi olduğu şüphesizdir. Mustafa Kemal'in o sırada böyle rüyalara inandığını bildiği için rüyalarını ona anlattığını düşünebiliriz.(!)

---

[426] Prof. Cahit Tanyol, Atatürk ve Halkçılık, İş Bankası Yayınları,1984, sf. 136-137; Mustafa Oral, ay.y.

[427] Ashab-ı Kiram:Hz. Peygamber'in yakın arkadaşları; Evliya-yi izam: Büyük evliyalar.

[428] Mustafa Oral, aynı makale» sf. 74:

[429] Halide Edip Adıvar, a.g.e.,sf , I 3 I- I 32.

Mustafa Kemal, Sunusi'yi **"'genel vaiz"** olarak görevlendiriyor, özellikle Güneydoğu'da çeşitli illerde camilerde vaazlar vererek, hutbeler okuyarak halkı Milli Mücadele'ye teşvik ediyor. Her gittiği yerde beyazlara sarınmış olarak Libyalı kıyafeti içinde, ruhani havasıyla verdiği vaaz ve hutbeler çok etkili oluyor. Güçlü aşiret reislerini mücadeleye katılmaya ikna eden Sunusi onların da katılımıyla Urfa'da bir kongre düzenliyor.[430]

Sunusi Diyarbakır'a gittiğinde büyük ilgiyle karşılanıyor, *Hâkimiyet-i Milliye* ve *Anadolu'da Yeni Gün* gazeteleri bu büyük karşılamayı haber olarak yayınlıyor, Diyarbakırlıların büyük ilgisinden son derece memnun olan Şeyh, Mustafa Kemal'e telgrafla teşekkür ediyor.[431]

Diyarbakır'da bir süre kalan Şeyh, Mustafa Kemal'in ramazan bayramım kutlamak için tebrik gönderiyor. **Mustafa Kemal de 12 Haziran 1921'de Diyarbakır'daki Sunusi'nin bayramını telgrafla kutluyor, "İslam'ın kurtuluşu gayesine yönelik olan mevcut mücahedenin muvaffakiyeti için dualarınızı niyaz ederim"** diyor. Şeyh'in gönderdiği tebrikin Meclis'te okunacağını da belirtiyor. Mustafa Kemal'in bu telgrafı *Hâkimiye t-i Milliye'de* yayınlanıyor[432]

Konya, Sivas ve Diyarbakır'dan başka Mardin'e ve Elcezire (Musul) cephesine kadar uzanan geziler yapan Şeyh her gittiği yerden Mustafa Kemal'e telgraf çekerek **"halka gerekli dinî öğütleri verdiğini"** bildiriyor Şeyh'in halka verdiği dinî öğüt, Milli Hareketin bir cihad olduğu, "İslamiyet'in kurtarıcısı olan ordumuzu" desteklemenin herkese **"farz"** ' olduğudur.[433]

İngiliz istihbaratı, Sunusi'yi Mardin'e Mustafa Kemal'in gönderdiğini, amacının **"düzensizlik ve rahatsızlık yaratmak"** olduğunu, yani Mardin havalisinde işgale karşı direnişi teşvik etmek için gönderildiğini yazıyor.[434] Gerçekten, başka bir İngiliz istihbarat raporuna göre. Şeyh Sunusi Mardin'de camide vaaz vermiş ve Sultan'ın Mustafa Kemal'le aynı çizgide olduğunu, ama farklı görünmek zorunda kaldığını söylemiştir. Şeyh'e göre Sultan, Yunan işgaline karşı cihad yapılması için özel haber de göndermişti![435]

Sunusi, Konya isyanının bastırılmasında da yapıcı rol oynuyor, bu isyanın **"İslam düşmanlarının işi olduğunu"** belirten açıklamalar yapıyor, isyancıların Alaattin Tepesi'ni savunan askerleri bırakmalarını sağlıyor.[436]

İslam dünyasında Ankara etkisi: Mustafa Kemal'in Türkiye'yi İslam uyanışının merkezi olarak dünyaya göstermek için Sunusi'yi görevlendirdiği iki proje vardır: Sivas'ta. 18 Şubat 1921 günü Cami-i Kebir'de toplanan **"Panislamik nitelikte"** Büyük İslam Kongresi'ne Şeyh Sunusi'nin başkanlık etmesi.., İkincisi, Ankara'da yine Sunusi başkanlığında büyük bir İslam Kongresi toplanması.[437]

---

[430] A. Necip Günaydın, "Milli Mücadele'de Şeyh Senusi'nin Sivas'taki Ittihad-i islam Kongresi ve Ulucami'deki Hutbesi", Tarih Ye Düşünce, Aralik 2003, Ocak 2004, sayi 45

[431] Zeki Sarıhan, a-g.e., III, sf. 245-521.

[432] Atatürk'ün Bütün Eserleri, cilt 11» sf. 202.

[433] **Doç. Dr.** Nurettin Gülmez, a.g.e., sf. 642-643.

[434] Bilal Şimşir/İngiliz Belgelerinde Atatürk, c.2 , sf479.

[435] Bilal Şimşir, a.g.e., cilt 3, sf. 615.

[436] Bilal Şimşir, a.g.e., sf. 643, Zeki Sarıhan,, a.g.e., III, sf. 233.

[437] Mustafa Oral, aynı makale, sf. 70.

Sivas'ta toplanan **"İttihad-ı İslam Konferansı"** ya da kongresine sadece Sünniler değil, aynı zamanda Kerbela'nın Şii emîri ile Zeydiye mezhebine mensup Yemen hükümdarı İmam Yahya gibi liderler de katılıyor. Konferans başkanlığını yapan Sunusi bir de **Ulu Cami'de hutbe okuyor.** Hutbe metni Ankara'da Eşref Edip tarafından çıkarılan *Sebilürreşad* dergisinin **31 Mart 1921 tarihli sayısında yayınlanıyor** [438] Sunusi hutbesinde Milli Mücadele'yi, **"cihad"** olarak niteliyor, **"Müslüman, ecnebi tahakkümü altında yaşayamaz, esaret altına giremez, ecnebi hilelerine kapılmayınız, yaldızlı sözlerine inanmayınız"** diye konuşuyor

> **Ey Anadolu'nun kahraman İslam mücahidleri! Siz olmasaydınız bina-ı İslam yıkılırdı. Siz bugün Kuran'ı yaşatıyorsunuz, her tarafınızı düşman sarmışken hiçbir şeyden yılmayarak gaza meydanlarında can veriyor, İslam'ı müdafaa ediyorsunuz. Bu ne büyük şereftir!**
>
> **Siz yalnız değilsiniz. Yüzlerce milyon Müslüman gözlerini size dikmiştir. Sizin düşmana göğüs gererek metanet göstermeniz bütün İslam âleminde bir uyanış yaratmıştır. Her tarafta Müslüman milletler kımıldıyor, istiklâllerini müdafaa ediyor, üzerlerindeki zulüm ve küfür kâbusunu atmaya çalışıyorlar...**
>
> **Siz İslam'ın gözbebeğisiniz, siz Allah'ın tevfikine mazhar bir milletsiniz. Muhakkak galibiyet İslam'ındır, fetih ve zafer yakındır...**
>
> **Aman kardeşlerim! Sabır ve sebatta devam ediniz, sakın aranıza ihtilaf düşmesin,..**[439]

Sunusi hutbesinde Kuran'dan ayetler okuyarak sözlerini destekliyor. Sivas'ta Sunusi başkanlığında toplanan İslam Kongresi iç politikada fazla yankılanmıyor, ama İngiliz istihbaratının dikkatini çekiyor. İstihbarat, Sunusi'nin **"adım adım Anadolu'yu dolaştığını"** Londra'ya rapor ediyor. İngilizleri en çok kaygılandıran Sunusi'nin etkisinin Irak, Suriye ve Hicaz'a kadar uzanması ihtimalidir. **Fakat Şerif Hüseyin'in buna engel olacağını düşünerek teselli buluyorlar.**[440]

Ankara'da yapılması düşünülen İslam Kongresi daha siyasi niteliktedir. O dönemde İslam **"Şark Devletleri İttifakı, Doğu Milletleri Birliği, Cemaatü'l İslam"** ve **"İslam Milletleri Federasyonu"** gibi fikirler yaygındır. Ankara'da bir İslam Kongresi'nin toplanmasını 11 Mart 1921'de Eşref Edip'in çıkardığı, Mehmed Âkif in yazı ve şiirler yazdığı *Sebüürreşad* dergisi ortaya atıyor, Mustafa Kemal'in *Hâkimiyet-i Milliye* gazetesi aynı makaleyi tekrar basarak destek veriyor. Mustafa Kemal'in talimatıyla Şer'iye Vekili Mustafa Fehmi (Gerçeker), Meclis Başkâtibi Recep (Peker), yaaar Eşref Edip ve şair Mehmed Âkif ten oluşan bir heyet İslam dünyasının ileri gelenlerine gönderilmek üzere beyanname ve davetiyeleri hazırlıyor.

Ankara'da İslam Kongresini düzenleyen yetkili heyet Mustafa Kemal'in başkanlığında şu isimlerden kuruluyor:

Din İşleri Vekili Abdullah Azmi, Şeyh Sunusi, Acemi (Uceymi) Sadun Paşa, Diyarbakır Bölgesi Komutanı Cevad Paşa, Müdafaa Vekili Fevzi Paşa, Afgan Büyükelçisi Sultan Ahmed Han, İran Büyükelçisi Mümtazüddevle, Bolşevik Azerbaycan Büyükelçisi İbrahim Abilov

---

[438] A. Necip Günaydın, aynı makale.

[439] Sunusi'nin hutbesinin tam metni için bkz. A, Necip Günaydın, aynr makale.

[440] Bilal Şimşir, **a.g.e.,** cilt 3, sf. 279.

Sunusi ile Acemi (Uceymi) ve Cevad Paşa Ankara'da olmadığı için hazırlıklara yazışmayla ve temsilcileriyle katılıyorlar,

Birazdan göreceğimiz Acemi Sadun Paşa Birinci Dünya Savaşı'nda beri Osmanlı için, şimdi Milli Mücadele için savaşan Iraklı bir Arap şeyhidir,

İslam Kongresi, evet ama nerede? Mustafa Kemal mutlaka Ankara'da, olmazsa, Anadolu'da bir yerde yapılmasını şart koşuyor. Iran ve Afganistan büyükelçileri kendi ülkelerinde yapılmasını istiyor. **Bundan başka ordumuzun Eskişehir muharebesinde mağlup olarak Sakarya'nın doğusuna çekilmesi çok sıkıntılı bir askerî vaziyet ortaya çıkarıyor ve Fas'tan Mısır'a, Arabistan'a, Hindistan'a kadar Müslüman temsilcilerin katılacağı Dünya İslam Kongresi yapılamıyor.**[441]

Ankara'da İslam Kongresi fikri İngiltere'nin ve Bolşevik Rusya'nın büyük ilgisini çekiyor. İngiliz İstihbarat Servisi Londra'ya **"Ankara'da İslam Kongresi müzakere ediliyor"** diye rapor gönderiyor. Raporda Mustafa Kemal'in başkanlığında bir komite kurulduğu ve bu komitede yer alan Şeyh Sunusi, Abdullah Azmi gibi isimler eksiksiz olarak bildiriliyor, kongrenin nerede yapılacağı konusunda görüş birliği olmadığı da belirtiliyor ve **"Ankara'nın muhtemelen Avrupa'daki şüphe ve rahatsızlığı tırmandırmamak için kongreyi ertelediği"** yazılıyor.[442]

Ankara'daki. Bolşevik Rus Temsilcisi Upmal Angarski de 1 Ocak 1921ᶠde Mustafa Kemal'le görüşmesinde İslam Kongresi söylentilerini soruyor. **Mustafa Kemal "Panislamizm'i benimsemediklerini" anlatıyor. Panislamizm! gerçekten benimsemediği gibi, Bolşeviklerle yapmak istediği ittifaka zarar vermemek için de bunu söylemesi lazımdı.** Mustafa Kemal, Upmal'a Arap ülkelerinde İngiliz karşıtı milliyetçi hareketleri desteklediğini anlatıyor ve diyor ki:

> Fas'tan, Cezayir'den ve diğer Müslüman bölgelerden de mektuplar alıyorum. Bu mektuplardâ bana ilkbaharda Ankara'da genel bir Müslümanlar kongresi yapmayı öneriyorlar. Enver bütün İslam ülkeleri örgütü amacıyla çalışıyor. Batı emperyalizmiyle savaş için böyle bir kongrenin toplanması fikri bana dâ olumlu geliyor

Bolşevik Temsilcisi Upmal da bunu desteklediklerini söylüyor[443] Mustafa Kemal'in izlediği Hilafet ve İslam siyasetiyle Bolşevizm siyasetini nasıl ustaca bağdaştırdığını göreceğiz.

O şurada Mustafa Kemal'in **"Panislamik tahrikler yapmasından"** endişeye kapılan İngilizler bu çalışmaları titizlikle takip ediyor. 16 Kasım 1920 tarihli istihbarat raporunda **"Panislamik konular"** geniş yer tutuyor, Şeyh Sunusi şerefine Mustafa Kemal'in Meclis'te verdiği yemek anlatılıyor, Şeyh'in Panislamcı bir lider olduğu vurgulanıyor. İngiliz istihbaratının en çok dikkatim çeken husus, Mustafa Kemal'in konuşmasında **"bugün dünyada uyanış ve teyakkuz halinde bulanan İslam kitlelerinin ulviyet ve faziletleriyle sivrilmiş insanların yol göstermelerine muhtaç"** olduğunu söylemesi ve Sunusiyi bunu yapacak **"birinci isimlerden biri"** olarak zikretmesidir, istihbarat Raporu, Şeyh'in yaptığı

---

[441] Prof. Metin Hülagü, "Milli Mücadele Dönemi Türkiye İslam Ülkeleri Münasebetleri", Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, cilt XV, Kasım 1999, sf. 901-930.
[442] Bibi Şimşir, a-g.e., cilt 4» sf. 354-365.
[443] Mehmet Perinçek, a.g.e., sf. 259-260.

kısa cevabî konuşmada **"Türklerin harekete geçirdiği cihad"**dan bahsetmesini ve kendisini İslam birliğine adadığını söylemesini de dikkate değer buluyor. Rapor, Şeyh Sunusi'nin müstakbel Halife adayı olarak da Ankara'da adının geçtiğini belirtiyor.[444]

İngilizlerin büyüyen kaygısı, başta Hindistan ve Ortadoğu olmak üzere Müslüman sömürgelerde İslam ve Hilafet propagandasının isyanlara yol açmasıdır Mustafa Kemal'in amacı da Irak ve Suriye ile Hicaz'a kadar Arap dünyasında İngilizlere ve Fransızlara karşı direnişleri harekete geçirmek, bunun için Şeyh Sunusi'den de faydalanmaktır.

Araplarda antiemperyalist İslam: Mustafa Kemal'in Şeyh'i kullandığı üçüncü alan, Arap âleminde özellikle Irak ve Suriye'de İngiliz karşıtı Islami ve milliyetçi hareketleri ateşlemektir. Mustafa Kemal, Şeyh Sunusi'ye İslam ve bilhassa Arap ülkelerindeki dinî duygulan itilaf Devletlerine karşı ayaklandırmakla görevlendirmiştir.[445]

Mustafa Kemal'in 29 Kasım 1920'de Irak'tan **"Necef Arap Hükümeti Heyetine"** yazdığı mektup bu konuda tipik bir örnektir. **"Din ve Millet Mücahidi Alelazm Efendiler Hazretleri"** hitabıyla başlayan mektubunda Kemal Paşa, **"uzak memleketlerindeki mümin kardeşlerimizin"** Kanber Efendi vasıtasıyla gönderdikleri mektupla gösterdikleri muhabbetten memnun olduğunu belirtiyor, "tam bir iman ve sevgi bağı'[7] olduğunu söylüyor İngiliz destekli Ermeni saldırılarını Hakkın yardımıyla mağlup ettiklerini, Yunan hainlerini de inşallah yakında mağlup edeceklerini anlatıyor. Necef hükümetinin esirgemediği gayret ve cesaret için teşekkür ediyor, Şeyh Sunusrye verdiği görevi belirtiyor:

> Afrika mühim kıtasında milyonlarca manevi evladı olan kadri büyük Şeyh Ahmed Şerif Sunusi Hazretleri de Elcezire'nin (Musul) güneyine doğru hareket etmişlerdir. Muhterem mücahit Acemi (Uceymi) Paşa mücahede harekâtını başlatmak üzere (Kuzey Irak'ta) Deyrezor (Kerkük) taraflarına gidiyor. Iraklı din kardeşlerimizin ulvi maksatlarına nail olmaları için elden geleni hiçbir vakit sakınmayacağımızdan katiyen emin olunuz.

Mustafa Kemal'in mektubu direniş ruhu telkiniyle, Allah'tan yardım dileğiyle ve "aziz ve muhterem din kardeşim" hitabıyla sona eriyor.[446]

Şeyh Sunusi, Milli Mücadele'ye ve Mustafa Kemal'e samimiyetle inanmış bir Panislamist'tir. Yunus Nadi'nin gazetesinde yayınlanan şu sözlerinin hem içeride hem dışarıda Kemalist harekete büyük bir manevi destek olduğu şüphesizdir:

> Anadolu'nun düşmanlara karşı aldığı tavır, İslamiyet'in ruhuna tamamen uygun şer'i bir harekettir. Buna yardım ve onu koruma her Müslüman için farz-ı ayndır. İslamiyet'in kahraman evladı olan Türklerin özellikle şu son zamanda yaptıkları görev, Türkiye'nin bağımsızlığından çok, bütün İslam dünyasının kurtuluşuna yönelik olduğundan, Peygamberimizin ruhunu şad ettiğinden eminim.... **Allah, İslam'ın büyük kahramanı Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretlerini, kendisine yardımcı olan mücahitleri, milleti ve**

---

[444] Bilal Şimşir, a.g.e., cilt *2*, sf. 514. (Mustafa Kemal o aşamada Şeyh Sunusi'yi ileride hâlife yapmayı düşünmüş olabilir. Henüz Hilafet'i kaldırabileceğinden o sırada emin olamazdı. Köklü Osmanlı ailesinden Hilafet'i alıp, kendisine ve Milli Hareketle muhakkak sadık olan ve Türkiye'de kökleri ve gelenekleri bulunmayan Sunusi'yi "müstakbel halife" olarak düşünmüş olması mümkündür. Bazı İttihatçılar da bunu düşünmüştü zaten. T. A.)

[445] **Salahi Sonyel,** Türk Kurtuluş Savaşr ve Drş Politika, **cilt I, sf.** 188-169.

[446] Atatürk'ün Bütün Eserleri, cilt 10, sf. 122-123.

memleketi uğruna can ve mallarım feda eden bu kahraman milleti sonsuza kadar sürekli kılsın...[447]

Savaş sırasında Araplara Osmanlı'ya karşı bağımsızlık vaat etmiş olan İngilizlerin sömürgeci niyeti artık daha iyi anlaşılmıştır... İngiliz desteğiyle Osmanlıya isyan eden Şerif Hüseyin büyük itibar kaybediyor, Mustafa Kemal'e sempati giderek yayılıyor Gelişen Islami ve milliyetçi hareketleri Mustafa Kemal destekliyor. onlardan destek alıyor. Stratejik olarak Türkiye açısından Fransızların elindeki Suriye ile İngilizlerin elindeki Irak ve Musul'daki gelişmeler özellikle önemlidir. Yunus Nadi'nin *Anadolu'da Yeni Gün* gazetesi 31 Mayıs 1921 günlü sayısında **"Türk-Arap ittifakı meydana gelebileceği korkusu İngiltere'yi sarmış ve bunu İngiliz casusu Mustafa Sagir de yargılanması sırasında itiraf etmiştir"** diye yazıydı. Gazete Şeyh Sunusi'nin bu yöndeki faaliyetlerini engellemek için İngiltere'nin ajanlar kullandığını yazıyor.[448]

Sh: 191-201

Kaynak:Taha AKYOL, Ama Hangi Atatürk, 3. baskı / Mart, 2008, İSTANBUL

447 Nurettin Gülmez, a.g.e., sf. 644.

448 Nurettin Gülmez, a.g.e., sf. 645,

BABA NÎMETULLAH NAHÇIVÂNÎ Kaddesellâhû Sırrahû'l Azîz HAZRETLERİ

Osmanlılar zamânında yetişen İslâm âlimlerinden ve Nakşibendiyye yolunun büyük velîlerinden. Âzerbaycan'ın Nahçıvân şehrinde doğdu. Asıl ismi Nîmetullah bin Mahmûd Şeyh Alvan'dır. Doğum târihi bilinmemektedir. 1514 (H.920) senesinde Konya'ya bağlı Akşehir kasabasında vefât etti. Daha önce vefât ettiği de rivâyet edilir.

Küçük yaştan îtibâren doğum yeri olan Nahçıvân'da bulunan kıymetli âlimlerden dersler almaya başladı. Fen ve din ilimlerini tahsîlden sonra tasavvufa yöneldi. Böylece her yönüyle yetiştikten sonra aldığı mânevî işâret üzerine memleketinden ayrılıp Osmanlı ülkesine gelen Nahçıvânî, Nasreddîn Hoca'nın memleketi olan, Konya'ya bağlı Akşehir beldesinde yerleşti. Burada gerek yaşayış ve gerekse verdiği yazılı eserleriyle herkese ahlâk, fazîlet, ilim ve irfân nümûnesi oldu. Zâhirî ve bâtınî ilimlerde çok yüksek idi. Mânevî ilimlerdeki engin bilgisi ile tasavvufta, ilâhî sırlar denizinin dalgıcı olmuştu. Yâni bu yolda derecesi çok yüksek idi. Bununla berâber, kendi hâlini gizler, tevâzu gösterirdi. Gâyet sâde yaşamayı sever, fakîrliği zenginliğe tercih ederdi.

Naklî ilimlerden, bilhassa tefsîr ilminde mütehassıs idi. Fevâtih-ul-İlâhiyye vel-Mefâtih-ul-Gaybiyye isimli tefsîri ve Beydâvî Tefsîrine yazdığı hâşiyesi çok kıymetlidir. Ayrıca Muhyiddîn-i Arabî'nin Füsûs-ül-Hikem isimli eserine ve Gülşen-i Râz isimli manzûm esere hâşiyeleri vardır. Bunlardan başka, Hidâyet-ül-İhvân ve Risâlet-ül-Vücûd isminde tasavvufla ilgili iki risâlesi bulunmaktadır. Fevâtih-ul-İlâhiyye isimli tefsîrinin, bizzât kendi el yazısıyla olan nüshası, Topkapı Sarayı Üçüncü Ahmed Han Kütüphânesinde mevcuddur. 1908 (H.1326)de, Matbaa-i Osmâniyyede iki cild hâlinde basılmıştır. Nahçıvânî bu eserini, 1498 senesinde, Ramazân-ı şerîf ayının ortalarında tamamlamıştır.

Târihte ve günümüzde, bilhassa Akşehirliler arasında; Şeyh Alvân, Nîmetullah Nahçıvânî, Baba Nîmetullah, Baba Nîmet ve Nîmetullah Sultan gibi isimlerle anılan bu büyük Türk-İslâm âlim ve velîsi, zamânındaki âlim ve velîlerin en üstünlerinden idi. Akşehir'de uzun seneler ilme hizmet edip, çok talebe yetiştirdi. Türkçe ile birlikte, Arabî ve Fârisîyi de çok iyi bilirdi.

1514 (H.920) yılında vefât eden Baba Nîmetullah Nahçıvânî'nin türbesi Akşehir'de, Baştekke yolu üzerindedir. Tekkeye giden yolun sağında ve Akşehir deresinin solunda olup, birkaç defâ tâmir görmüştür. Türbenin önünde bir havuz vardır. O büyük zâtı sevenler, kabrini ziyâret ederek, mübârek rûhâniyetinden istifâde etmekte, onu vesîle kılınca yaptıkları duâlar kabûl olmaktadır. Baba Nîmet'in sandukasının dere tarafında, büyüklü küçüklü dört ayrı kitâbe taşı bulunmakta olup, ikinci taşın kitâbesinde şöyle yazmaktadır:

"Hû Dost. Kibâr-ı Ehlullahdan ve müfessirîn-i izâmdan Hâce Nîmetullah kuddise sirruh hazretlerinin merkâd-i münevvereleridir (mübârek, nûrlu kabirleridir)."

1) Şakâyık-ı Nu'mâniyye; c.1, s.398

2) Şakâyık-ı Nu'mâniyye Tercümesi (Mecdî Efendi); s.360

3) Osmanlı Müellifleri; c.1, s.40

4) Esmâ-ül-Müellifîn; c.2, s.497

5) El-A'lâm; c.8, s.39

6) Mu'cem-ül-Müellifin; c.13, s.111

7) Keşf-üz-Zünûn; s.189, 1292, 2028

8) Konya Velîleri; s.169-171

9) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.14, s.292

10) İslâm Meşhûrları Ansiklopedisi; c.1, s.401-402

MÜELLİFİN CÜMLELERİNDEN BAZILARI ŞUNLARDIR:

"Muhabbet ehlinin görüşüne göre, Hak Teâlâ'nın, varlık mertebelerinin her birinde özel bir zuhuru (görüntüsü) vardır"*

*Baba Ni'metullab Nabcıvaru, Şerh-i Gülşen-i Riiz, istanbul Ün. Ktp., FY, nr. 907, vr. 3b,

****

"Ruh, gaflet ve unutma uykusundan uyandıktan sonra, fıtri meyli gereğince asli vatanını ve hakiki mebdeini düşünmeye başladı"*

*Ni'metullah b. Mahmud Nahçıvani, el-Fevatihu'l-ilahiyye ve'l-mefatihu'l-gaybiyye, İstanbul 1325/1907, vr. 4a.

****

*"Ehadiyyet mertebesi ki ona Ama-yı Mahz ve Sevad-ı A'zam da denir, bütün ilahi isim ve sıfatlar o mertebede dürülmüş ve yok olmuştur, vücud dairesinin tamamlayıcısı demek olan Ahmed'in mim'inde zahir olur"**

*Nabcıvanî, ae, vr. 12a.

ŞERHU ESRÂRİ'N-NOKTA

Nahçıvânî'nin Şerhu Esrâri'n-Nokta isimli eserinde vücûd mertebeleri (hazârât-ı hams) hakkındaki cümlelerinden biri şöyledir.

Amâ-yı ıtlak ve gayb-ı lâhûtî den kaynaklanan küllî âlemler, kapsayıcı şuhûdî mazharlar ve vücûdî hazretler (hazârâtü'l-vücûdiyye) beştir. Bu beş mertebe keşif ve şuhûd ehli tarafından meşhur beş hazret (hazarâtü'l-hams) olarak isimlendirilmiştir. Hazerât-ı hamse nin bu bahsi geçenlere ['Amâ-yı ıtlak ve gayb-ı lâhûtîden kaynaklanan küllî âlemler, kapsayıcı şuhûdî mazharlar ve vücûdî hazretlere] isim olarak verilmesi yine bu bahsi geçenlerin, hazeratı hamse-i meşhurenin 'Amâ-yı ıtlâk, gaybî hüviyet ve ahadiyet-i zatiye hazretine ad olarak verilmesine bir yönüyle benzer. Bundan dolayı hazerât-ı hamse ile adlandırılmışlardır. Zîrâ bu bahsi geçen mertebeler sırf mutlak oluşlarıyla huzur içinde **huzurdur (huzûrun fî huzûrin fî**

huzûr). Öyle ki bu mertebelerden gayb ve ufûl ayrılmaz ve bu mertebelere de gurûb ve nüzûl ârız olmaz. Bilakis nûr üstüne nurdur O. -Allah dilediğini nuruyla hidâyete erdirir.

- Bu kelime huzûrdan alınmış hazret ismiyle isimlendirildi."*

*Nahçıvânî, Şerhu Esrâri'n-Nokta, vr. 61a.

**

SAHTE ŞEYHLER

Fakihleri ve çağdaşı bidatçı şeyhleri şiddetle tenkid etmektedir. Meselâ:

«Halbuki âhiret yurdu, sakınanlara daha hayırlıdır, halâ mı aklınız ermiyor?». Âyetinin tefsirinde Nahcivanî aynen şöyle der:

"Ey sapıklar, ey dünyanın kazuratına bulanmış zavallılar, âhiret hayatının daha hayırlı olduğuna halâ aklınız ermiyormu?.

Bu gün zamanımızın bazı şahsiyyetlerinin, asrımızın bir kısım meşayihinin bu durumda olduklarını esefle müşahede etmekteyiz. Bunlar, **Peygamberlerin varisleri olduklarını iddia ediyor, helâl haram demeden dünya malını topluyorlar.** Keza bunlar, iyi bir hayat yaşamak, servet sahibi olmak için kendilerini birçok tehlikelere atmaktadırlar. Bunun için sultanların kapılarında durmakta, enva-i türlü hile ve yalanlara başvurmakta, mümkün olduğu kadar vergilerden pay almakta ve bundan hiçbirşeyi müstahak olanlara vermemektedirler. **Bununla beraber, bu zavallılar, velilik, varislik, terk, itlak ve tefrid iddiasında bulunmaktadırlar.** Bilcümle bunlar, şeytanın taraftarlarıdır. Şeytanın taraftarları ise, hüsranda olanların ta kendileridir.

Allah Teâlâ lütfü keremiyle bizi ve bütün kullarını şeytanî gailelerden ve İblis'in teşvik ve tağririnden korusun»*

*el-Fevatihil'l ilahiyye, c. 1. s. 273 (Müellife ait Dip Not).

Baba Nîmetullah Nahçıvani'nin Kabri

İSMAİL HAKKI BURSEVÎ Kaddesellâhü Sırrahu'l Azîzin TUHFE-İ HASEKİYYE'SİNDE TÜRK SEVGİSİ

İsmail Hakkı Bursevî, Tuhfesinde Kureyş'in ve Arapça'nın üstülüğüne dâir hadisleri zikretmiştir.

Arapça dışındaki diller için ise ***"Dillerinizin ve renklerinizin farklı olması Allah'ın âyetlerindendir."*** (Rûm, 30/22) meâlindeki ayeti ele almıştır. Fakat hurma nasıl diğer meyvelere üstünse, Arapça'nın da öyle olduğunu, fazîlet açısından dillerin derecelerinin farklı olduğunu öne sürmüştür. İhlâs sûresinin Allah'ın zât ve sıfatından bahsettiği için Tebbet sûresi üzerine daha faziletli oluşunu örnek göstermiştir. Buradan yaptığı çıkarım ise sonuç olarak şudur: ***Allah Teâlâ, bütün diller ile konuşur. Zira dil âlimleri, O'nun sıfatlarının çıkıp göründüğü yerdir. İlâhî kelâm sıfatının keyfiyyeti Âdem (aleyhisselâm)'e öğretilmiştir ve ondan da evlâdına geçmiştir.***

Türkçe ile ilgili olarak **"garâib-i ahbardandır"** yani pek güvenilmeyen, acayip haberlerden biri olduğunu söylediği şu olayı anlatmıştır: Âdem aleyhisselâm, cennette yediği yasak meyveden sonra yeryüzüne inmekle emrolununca, melekler hangi dil ile söyledilerse Âdem aleyhisselâm kulak asmamıştır. Sonunda bir melek Türkçe **"Kalk!"** demiş ve Âdem bunun üzerine yeryüzüne inmek için hazırlanmıştır. **Bundan dolayı Türkçe de fazîletli bir dildir. Onun için Türkler'den kâmil evliyâ gelmiştir.**

Bu olay, İsmail Hakkı Bursevî'nin, olayı anlatmaya başlarken dediği gibi garip bir rivayet. Fakat bu olaydan çıkarılan sonuç dikkate şayandır. Çünkü Türkler'den evliya gelmesinin sebebi, Türkçe'nin fazîletine bağlanmıştır.

Tez: sh.24-25

TUHFE-İ HASEKİYYESİ

Zîrâ âsârda gelir ki: evlâd-ı Mead ibn-i Adnân kırk adede bâliğ oldukta, **[151 a]** Hazreti Mûsâ'nın kavmiyle muhârebe eyleyip onları intihâb etmeye başladıkta, **Hazreti Mûsâ onlara bedduâ** eyledi. Velâkin Allah Teâlâ bedduâya rızâ vermeyip:

"Yâ Mûsâ! Onlara bedduâ etme! Zîrâ Ben onların silsilesinden Nebiyy-i Kerîm-i Beşîr-i Nezîr ihrâc etsem gerektir. Pes ol sahn-ı gülistâna hâr-bâş olma ve zebân-ı dâstân, hangi edvârdan bîrûn edip evrâdını yanılma!"

Ve Rasûlüllâh sallallâhu aleyhi ve sellem ile Hazreti Îsâ arasında, ne nebiyy-i mütâbi' ve ne höd rasûl-i müşerri' gelmiştir. Ve ikisinin meyânında olan fetret dört yüz veyâ altı yüz veyâhut altı yüz senedir. Ve İsmâîl aleyhis selâm ile Adnân arasında âbâ'-i seb'a veyâ tis'a vardır. Ve ba'zıları on beştir demişler ve kırka varınca dahi rivâyet vardır. Ve Kureyş'in fazâilinde gelir:

[Kim Kureyş'e ihânet ederse, Allah'a ihânet etmiş olur.] Ahmed bin Hanbel, Müsned, I/183, Hadis: 1586. Ve mutlakan Arab hakkında gelir:

[Arab'ı şu üç şey için seviniz: Ben Arabım ve Kur'an Arapça'dır ve cennet ehlinin kelâmı Arapça'dır.] Münâvî, I, 225.

Ve ba'zı rivâyâtta gelir ki: Sual olunursa ki:

"Lisân-ı Acem, lisân-ı ehl-i cehennemdir. [449]Pes nice lugat ehl-i cennet olur?" Cevâb budur ki: Acem, Arab'ın muka **[151 b]** bilidir ki, lisân-ı Arab'dan gayrıya lisân-ı Acem derler. Velâkin lugat-ı Fârisiyye, lisân-ı Acem'den mahsûs lugattır ki, lugat-ı ehl-i cennete mülhıktır. Zîrâ ba'zı kabâil-i Arab, [Bâ' ve Cîm ve Zây ve Kaf]'ı Fârisiyye ile tekellüm etmişlerdir. Bu yüzden hurûf-i teheccî otuz iki olmuştur ki aded-i isnândır. Ve lisân-ı Fârisî bi-husûsa lisân-ı ehl-i cennet olmaya Acem erenlerinin takrîr ve tahrîri dahi delâlet eder. Zîrâ ehlullâh, lisân-ı medhûl ile tekellüm eylemezler. Ve bundan mefhûm olur ki, [Dillerinizin farklı olması] (Rûm, 30/22) mûcibince, elsine-i nâsın ihtilâfı âyât-ı ilâhiyyedendir. Velâkin birbirine nisbetle fazlde tefâvütleri vardır ki, Lisân-ı Arabî, cemî'-i elsineden a'lâdır. Nitekim hurma cümle fevâkihten efdaldir. Ve bir nesnenin mercûhiyyeti Hak Teâlâ'nın onunla adem-i tekellümünü muktezî değildir.

Nitekim sûre-i Tebbet ve Ihlâs, ikisi dahi kelâm-ı ilâhîdir. Fe-emmâ İhlâs'ın Tebbet üzere fazl-i râcihi vardır. Zîrâ zât ve sıfat Hakk'a dâirdir. Ve bundan zâhir olur ki, Allah Teâlâ cemî'-i lugât ile tekellüm eder. Zîrâ ehl-i lugât O'nun mezâhir-i sıfatıdır ve kelâm-ı sıfat-ı ilâhiyyedir kim keyfiyyetini Âdem aleyhis selâm ta'lîm olunmuştur ve ondan evlâdına intikâl [152 a] etmiştir.

Ve garâib-i ahbardandır ki, Âdem, ekl-i dâneden sonra arza hubût ile me'mûr olıcak, melâike lisânından her ne türlü lisân ki tekellüm vâki' olduysa, Âdem, asgâ etmedi. Tâ ki bir melek gelin lisân-ı Türkî üzere ona "Kalk"! dedi. Âdem dahi kalkıp arza hebûte müteheyyi' oldu. Pes lisân-ı Türkî'nin dahi fazîleti zâhir oldu. Onun için Türk'ten dahi kümmel-i evliyâ gelmiştir. Ve denilmiştir ki:

Ya'ni diyâr-ı Rûm'a, enbiyâ ayak basmamıştır, belki diyâr-ı Arab'a ve Fürs'e vaz'-ı kadem etmiştir. Velâkin bundan Rûm'a tenezzül gelmez. Zîrâ ibtidâ bütün dünyâya Âdem ayak basmıştır. Ve her mevzi'ki şehristân olmuştur; Âdem'in vaz-ı kademi eseridir ve her ne yer ki menhûstur, oraya şeytân basmıştır. Onun için bıka'ın dahi birbiri üzerine rüchânı vardır. Meselâ Mekke ile sâir bilâd berâber değildir. Zîrâ Mekke cevâhir ve sâirler hacer ve meder gibidir. Lâkin fazl-ı Medîne ve Kuds, fazl-ı Mekke'ye tâbi'dir. Ve kezâlik, mesâcid ve cevâmi', sâir büyût-i sükkândan efdaldir. Fe-emmâ mescid ile kenîse ve tekye ile meyhânenin meyânında müfâdala yoktur. Zîrâ mescid ve tekye arâzi-i tayyibeden; kenîse ve meyhâne, arâzi-i habîsedendir. Nitekim **[152 b] "Gınâ ve fakrın hangisi efdaldir?"** denilmez. Zîrâ gınâ, sıfat-ı zâtiyye-i ilâhiyye; ve fakr sıfat-ı zâtiyye-i abdiyyedir. Mevâli' ile abd arasında münâsebet olmadığı gibi sıfatları arasında münâsebet yoktur.

Kaynak: Mehmet TABAKOĞLU, İsmail Hakkı Bursevî'nin Tuhfe-i Hasekiyye'sinin İkinci Bölümü (Metin Ve Tahlil), T.C. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İlâhiyat Anabilim Dalı Tasavvuf Bilim Dalı, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2008

BEDİÜZZAMAN SAİD NURSİ Kaddesellâhü Sırrahu'l Azizin İKİ MEKTUBU

[449]Hadis-i şerif dünyevi hayat içinde tefekkür edilebilir. Farsça ve bunu temel almış Kürtçe gibi; bu lisanı kullananların hayatlarının zor şartlar altında geçirdiklerine işaret olduğunu düşünebiliriz. Bu dilin yaygın kullanımda olduğu yerlerde bir düzen bozukluğu tarihen sabittir. İhramcızâde İsmail Hakkı

SULTÂNÜ'L ÂŞIKÎN ÖMER İBN-İ FARİD KADDESELLÂHÜ SIRRAHU'L AZÎZ HAZRETLERİ

Mısır'da yetişen büyük velîlerden. İsmi, Ömer, babasınınki Ali'dir. Künyesi Ebû Hafs olup, Sultân-ül-âşikîn (âşıkların sultânı) ve Şerefüddîn lakabları vardır. İbn-i Fârid diye meşhur oldu. Resûlullah efendimizin süt annesi Halîme'nin mensup olduğu Benî-Sa'd kabîlesine mensuptur. 1180 (H.576) senesinde Mısır'da doğup, 1238 (H.636) senesinde yine burada vefât etti. Mısır'da Karâfe denilen yere defnedildi.

İbn-i Fârid, aslen Sûriye'nin Hama şehrindendir. Babası, buradan Mısır'a gelip yerleşmiştir. İbn-i Fârid'in babası, devlet kademelerinde, haksızlığa uğrayanların haklarını kazanmalarında yardımcı olduğu için kendisine Fârid denmiştir. Daha sonra, kâdılık işi ile meşgûl olmuştur. Fârid âilesi, ilim yanında, haramlardan ve şüphelilerden sakınma hususunda örnek olmaları ile tanınır. Bu âilenin mensupları dînin emir ve yasaklarına uymakta ziyâdesiyle gayret gösterirlerdi. İbn-i Fârid, böyle bir âilede yetişti. Biraz büyüyünce, Şâfiî fıkhı ile meşgûl oldu. İbn-i Asâkir'den hadîs-i şerîf ilmini aldı. Büyük hadîs âlimi Münzirî ve başkaları kendisinden hadîs-i şerîf rivayet etti. Sonra tasavvuf yoluna ve yalnızlığa meyletti. Dünyâ sevgisinden ve bağlarından sıyrılmaya çalıştı. Babasından izin alır, Mukattam Dağı taraflarına, vâdilere, Kâhire'deki Karafe harâbelerindeki terk edilmiş bir vaziyette bulunan mescidlerden birine gider, bir müddet oralarda kalırdı. Babasının hakkına riâyet edip gönlünü almak için, günde bir-iki kere yanına giderdi.

İbn-i Fârid, bundan sonrasını şöyle anlatır:

Babam vefât edince, her şeyden uzaklaşıp, tamâmen kendimi bu yola verdim. Fakat bu şekilde bana hiçbir şey hâsıl olmadı. Nihâyet bir gün, Mısır medreselerinden birisine girmek istedim. Bu sırada medrese kapısında, bakkal olan yaşlı bir zâtın abdest aldığını gördüm. Fakat, din kitaplarında, bildirilen şekilde abdest almıyordu. Önce kollarını, sonra ayaklarını yıkayıp, sonra başını mesh edip, daha sonra yüzünü yıkamıştı. Gönlümden; "Bu ihtiyar ne acâyiptir. Bu yaşta, bir müslüman memleketinde, medrese kapısında, müslümanların âlimleri arasında bulunuyor da, şöyle usûlüne uygun bir abdest alamıyor." düşüncesi geçti. Bunun üzerine o yaşlı zât bana bakıp: "Ey Ömer! Sana Mısır'da perdeler açılmaz, istediğini burada bulamazsın. Senin perdelerinin açılması ve istediğin Hicâz'da, Mekke-i mükerremede olsa gerek. Oraya git! İstediğin şeyin hâsıl olması yakındır." dedi.

Ben, onun evliyâullahtan olduğunu bilememiştim. Meğer o, böyle usûlüne uygun olmayan abdest almakla hâlini setredip gizlermiş. Bu durumları anlayınca, huzûrunda oturup: "Efendim, ben nerede, Mekke-i mükerreme nerede? Hac mevsimi değildir ki, bana arkadaş olacak birisini bulayım." dedim. Bunun üzerine eli ile işâret ederek; "İşte Mekke-i mükerreme önündedir." dedi. Baktığımda, Mekke-i mükerremeyi gördüm. Sonra o ihtiyardan ayrılıp, Mekke-i mükerremeye doğru yöneldim. Mekke-i mükerreme benim gözümün önünden kaybolmadı. Nihâyet Mekke-i mükerremeye vardım. Artık mânevî perdeler bir bir açılıyordu. Bundan sonra, Mekke-i mükerremenin dağlarında ve vâdilerinde dolaşmaya başladım. Öyle ki, kendimi hiç bilmediğim bir vâdide bulmuştum. Oradan Mekke-i mükerremenin uzaklığı, on günlük yoldu. Her gün Harem-i şerîfte beş vakit cemâatle namazda hazır bulunurdum. Bu yere gelip giderken, bir yırtıcı hayvan bana arkadaş olurdu. Deve gibi dizi üzerine çöküp: "Efendim! Bin, bin!" derdi. Her zaman binerdim. On beş yılım böyle geçti. Bir ara, ansızın o

ihtiyar bakkalın sesi kulağıma geldi. "Ey Ömer! Kahire'ye gel. Vefâtımda hazır bulun." dedi. Bu söz üzerine Kâhire'ye gittim. O zâtın vefâtı yakın bir vaziyetteydi. Selâm verdim. Selâmımı aldı. Bana birkaç dînâr verdi. Bunlarla techiz ve tekfinimi yap. Bir dînâr daha verip, bunu da tâbutumu taşıyanlara ver. Karâfe'de falanca yere tabutumu koy, dedi. Sonra şunları söyledi: "Bu sırada dağdan aşağıya bir kimse iner. Onunla namazımı kıl. Sonra Allahü teâlânın dilediği şeyin olmasını bekle." Onun tavsiyesi üzerine hareket ettim. Tâbutunu dediği yere koydum. Dağdan bir kişinin aşağıya doğru indiğini gördüm. Kuş gibi süratliydi. Ayağının yere dokunduğunu görmedim. Fakat ben o şahsı tanıyordum. O, çarşıda dolaşır, herkes kendisiyle alay ederdi. Ensesine vururlardı. Yanıma gelince; "Ey Ömer, gel cenâze namazını birlikte kılalım." dedi. Biraz ileri varınca, yerle gök arasında, yeşil ve beyaz kuşların bizimle birlikte namaz kıldıklarını gördüm. Namazı bitirdikten sonra, büyük bir yeşil kuş, o kuşlar arasından aşağıya indi. Tabutun alt yanına kondu. O, tabutu tutup, diğer kuşların arasına karıştı. Hepsi tesbîh ederek uçtular ve gözlerimizin önünden kayboldular. Ben bu hâle çok hayret ettim. Sonra yanımdaki o zât bana; "Ey Ömer! İşitmedin mi ki, şehidlerin rûhları yeşil kuşların kursakları içindedir. Cennet'ten çıkıp, istedikleri yerde uçarlar. Bunlar kılıç şehidleridir. Muhabbet ve İlâhî sevgi şehidlerinin hem cesedleri ve hem de rûhları yeşil kuşların kursakları içindedir. Bu zât da onlardan birisidir." dedi.

İbn-i Fârid, Mekke-i mükerremeden Mısır'a dönünce, Ezher'de hatiplikle meşgûl oldu. İbn-i Fârid yolda giderken, insanlar yol boyunca toplanır ondan duâ isterlerdi. Elini öpmek için gayret gösterirlerdi. Ancak kimseye elini öptürmez, sâdece müsâfeha ederdi. Bir mecliste hazır bulunduğu zaman, o meclise sükûn, vakar ve huzûr hâkim olurdu. Elbisesi gâyet güzel olup, kokusu pek hoş idi. Zamanın önde gelen âlimleri, devletin ileri gelenleri, vezîrler, kadılar, zenginler ve fakirler onun meclisine koşarlardı. Yanında gâyet edeb ve terbiye üzere bulunurlardı. Huzûrunda pâdişâhların yanında konuşurlarken gösterdikleri titizlik ve dikkati gösterirlerdi. Kendisine gelenlere pekçok ikrâmda bulunurdu. Kimseden bir şey kabûl etmezdi. Bir seferinde Melik Kâmil kendisine bin dînâr göndermişti. O bunları almayıp, geri gönderdi.

İbn-i Fârid, orta boylu, nûrânî yüzlü bir zâttı. Vecd hâlinde yüzü daha çok nûrânî olurdu. Vücûdundaki terler, ayaklarının altından doğru yere inerdi. İbn-i Fârid'in heybetli görünüşü vardı. Allahü teâlânın kendisine muhabbet ve ünsiyetini nasîb ettiği, büyük ve mübârek bir zâttı.

Şems bin Umâre el-Mâlikî, İbn-i Fârid'in hâllerini ve kerâmetlerini inkâr eder, kabûl etmezdi. Şems bin Umâre, bir gün kardeşi Yûsuf'un ziyâretine gitmişti. Bu sırada çok susadı. O civarda, İbn-i Fârid'in kabrinin yanında bulunan testideki sudan başka hiçbir su bulamadı. Burada bulunan sudan içip susuzluğunu giderdi ve o günden sonra İbn-i Fârid hakkındaki yanlış düşüncelerinden, onun hâllerini inkârdan vazgeçti.

Tasavvuf büyüklerini, onların yüksek hâllerini ve kerâmetlerini inkâr edenlerden birisi, rüyâsında, kıyâmetin koptuğunu, büyük bir kabın içerisinde su kaynatıldığını, bu kabın bulunduğu yerden çıkan ateş kıvılcımlarının etrâfta uçuştuğunu, bu sırada insanların bölük bölük getirilip, bu suyun içerisinde, etleri, hattâ kemiklerine varıncaya kadar pişirildiklerini gördü. Bunun üzerine, onların kimler olduğunu sorunca, kendisine; "İbn-i Arabî ve İbn-i Fârid'in yüksek hâllerini ve kerâmetlerini inkâr eden kimseler oldukları söylendi."

İbn-i Fârid, bâzan Ravda denilen yerde Müştehâ diye bilinen mescide gider, akşam vakti buradan Nil Nehrini seyretmeyi severdi. Yine bir gün oraya gidiyordu. Birisinin, kalbinin parça parça olduğunu ifâde eden bir beyit okuduğunu duyunca, düşüp bayıldı. Ayılınca, o şahıs yine bu beyti okuyordu. İbn-i Fârid tekrar bayıldı. O şahıs oradan uzaklaşıncaya kadar, İbn-i Fârid'in bu durumu devâm etti.

İbn-i Fârid'in bir Dîvan'ı vardır. Bu Dîvân çok derin mânâları ihtivâ etmektedir. İbn-i Fârid, şiirlerinin çoğunu Mekke-i mükerreme vâdilerinde yazdı. Dîvân'daki kasîdelerden birisi de, Kasîde-i Tâiyye'dir. 750 beyittir. Tasavvuf büyükleri ve diğer ulemâ arasında pek meşhûrdur. Bu kasîdede; tasavvuf ile ilgili yüksek hâller, dîni ilimlerin hakîkatleri, yakînî mârifetleri, tasavvuf yolunda bizzat kendisinin diğer tasavvuf büyüklerinin kavuştuğu üstün hâlleri, pek yüksek bir ifâde ile şiir şeklinde söylenmiştir.

İbn-i Fârid şöyle der: Kasîde-i Tâiyye'yi tamamladıktan sonra, rüyâmda Resûlullah efendimizi gördüm. Buyurdular ki: "Kasîdene ne isim koydun?" Ben de: "Yâ Resûlallah! Levâîh-ül-Cinân (Revâîc-ül-cinân) ismini verdim." dedim. O zaman Resûlullah; "Hayır, ona Nazm-üs-sülûk adını ver." buyurdu. Ben de, Kasîde-i Tâiyye'ye bu adı verdim.

Rivâyet edilir ki: İbn-i Fârid, vefâtından sonra rüyâda görülüp, niçin dîvanında Resûlullah efendimizi medh etmediği kendisine sorulunca, şu mânâdaki beyti söylemiştir: "Medh edenler ne kadar çok medh ederlerse etsinler, Resûlullah efendimiz hakkında her medhi eksik görüyorum. Hem Allahü teâlâ, O'nu lâyık olduğu şekilde medh etti. Bu medh karşısında, insanların medh etmesinin ne kıymeti olur?" demiştir.

İbn-i Fârid; *"Resûlullah efendimizi anlatmak isteyenler, O'nun güzelliğini ve üstünlüğünü anlatmaya kalksalar, zaman biter, fakat, O'nun güzelliğini ve üstünlüğünü anlatmakla bitiremezlerdi."* buyurdu.

SEVGİMLE DOLUSUN

Bir gece İbnu'l-Fârid,rüyasında Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemi görür. Rasûlüllah şaire nesebini sorar. O da cevaben dedesinden öğrendiği bilgilerle ona cevap verir. Nesebinin Benî Sa'd kabilesinden Rasûlüllahİn süt annesinin mensup olduğu soya kadar uzandığını söyler. Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem

"Hayır Sen neseb olarak o kabileye mensup olabilirsin fakat muhabbet olarak benim soyumdansın" diye iltifat eder. O, bu durumu aşağıda verilen beyitlerle ifade etmiştir:

نَسَبٌ فى شَرْعِ الهَوىَ   بَيْننا مِنْ نسبٍ منْ اَبَوَيْ

"Bizim aramızda gönül bağı yolu ile gelen bir neseb anne babadan gelen bir nesebten daha yakındır." Divan, Mısır, 1290, s. 11-12; Şerhu Divâni İbni'l-Fârid Marseilles, s. 9-10]

DÎVÂN-I İBN EL-FARID'IN,KASÎDE-İ TAİYYESİN'DEN BİR NUTK U ŞERÎFİ.

Bu nutk u şerîf <<Nazmu's-Sulûk>> diye isimlendirdiği kasideden alınmıştır:

"Makamda kıldığım namâzlar (*) onadır.
Ve şahit oluyorum ki o da bana namâz kılıyor.
Her ikimiz de namâz kılan 'bir'iz;
Secde etmekte kendi hakikati. Her secdede 'bir' olarak.
Bana namâz kılan, benden başkası değil.
Her secdede namâzım da, benden başkasına değil.
Ben O'yum, O da ben;
Ayrılık yok aramızda. Aksine zâtım, zâtımı sevdi.

Benden bana elçi olarak gönderildim.
Zâtım, âyetlerimle bana delâlet etti."[450]

Notlar

1) Câmiu Kerâmât-il-Evliyâ; c.2, s.218

2) Nefehât-ül-Üns; s.615

3) El-Bidâye ven-Nihâye; c.13, s.143

4) Şezerât-üz-Zeheb; c.5, s.149

5) Miftâh-üs-Se'âde; c.1, s.100-201

6) El-A'lâm; c.5, s.55

7) Vefeyât-ül-A'yân; c.3, s.445

8) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.8, s.340

(*) Arapça'da SALLÊ kelimesi hem namâz kılmak, hem duâ etmek hem de rahmet etmek manasına geliyor.

---

[450] Tasavvuf dünyasında, İbnü'l-Fârız'ın İlâhî aşk ve muhabbet üzerine söylediği beyitler önemli bir yer teşkil etmektedir. Arap mutasavvıflarından İbnü'l-Fârız'ın divanından "Yâiyye", "Mîmiyye (Hamriyye)" ve "Râiyye" kasidelerini şerh eden Mehmed Nâzım Paşa'nın "İbn Fâriz Tercümesi" adlı eseridir.Matbû bir eser olan şerh İstanbul'da Şems Matbaasında h.1328/m.1910 yılında basılmıştır. Nâzım Paşa eserini, üç bölüme ayırmıştır. Kısa bir girişten sonra, önce Arapça metni kaydettikten sonra, burada geçen kelimeleri mânâlandırmakta, kelimelerin köklerini incelenmektedir. Bunu müteakip "Mahsûl-i Beyt" başlıklı kısımda beyitleri Türkçeye çevirmiştir. **Şerhe imza atan Nâzım Paşa, günümüzde tartışmalara konu olan, şâir Nâzım Hikmet Ran**'ın dedesidir.

EBU NASR EL-FÂRÂBÎ'NİN BÜYÜK DUASI

Hzl:Mehmet KARAKUŞ

Fârâbî'nin Tanrı konusundaki düşüncelerinin iyi anlaşılabilmesi için son olarak onun "Fârâbî'nin büyük duası" adlı eserine bakmak gerekir. Filozofumuz, sanki Tanrı konusundaki düşüncelerinin tamamını "Duâ'un Azîmun" adlı risalesine sıkıştırmak istemiş ve yüce Allah'a şöyle seslenmiştir:

[Not: Allah Teâlâ'ya "et" "yap" vb türü ifade kullanımının "kul makamı"na uygun düşmediği için duâ daki emir sigaları niyaz makamına çevrilerek konulmuştur. Allah Teâlâ'nın yüce zatına karşı edep dairesinde hareket etmeyi uygun görmekteyiz. İhramcızâde İsmail Hakkı]

"Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla başlıyorum!

Ey Zorunlu Var'ım!

Ey sebeplerin sebebi, ezelî ve ebedî olan Allah'ım!

Beni hatalardan korumanı, bana senin hoşnut olacağın eylemi emel yapmanı niyaz ediyorum!

Ey bütün Âlemlerin Rabbi olan Allah'ım!

Bana bütün iyi hasletleri bahşetmeni, işlerimde güzel neticeler vermeni, gayelerimde ve isteklerimde beni başarılı kılmanı diliyorum!

Evrende nehirlerin coşkun aktığı gibi akan yedi yıldızın sahibi, aydınlatıcısı Rabb'im!

Yıldızlar, zât'ının iyilikleriyle, bütün cevheri kuşatan iradenle işlerini yaparlar. Zuhal, Utarit ve Müşteri gibi yıldızların bizzat kendilerinden bir şey beklemem, **ben hayrı, her şeyi senden beklerim**!

Allah'ım!

Beni mutsuzluk ve yokluk âleminden kurtarmanı istiyorum!

Beni kötülükten kaçınıp, sevgiyle Sana bağlı olanlardan, dosdoğru kişiler ve şehitlerle birlikte gökte yaşayanlardan eylemeni niyaz ediyorum!

Öyle yüce bir "var"sın ki, senden başka ilah'da yoktur!

Varlıkların yegâne sebebi, yerin ve göğün nuru Sensin. Allah'ım!

Bana Faal Akıldan bir feyiz bahşetmeni istiyorum!

Ey ululuk ve iyilik sahibi Allah'ım!

Ruhumu hikmet nuruyla süslemeni!

Bağış olarak benim için takdir ettiğin nimeti (şükrünü) bana ilham etmeni!

Bana hakkı hak olarak gösterip ve ona uymanın yolunu ilham etmeni!

Bana batılı batıl olarak göstermeni, beni batıla inanmaktan ve onu dinlemekten korumanı! Nefsimi ilk maddenin yapısından temizlemeni!

Diliyorum.

Şüphesiz ki sen, ilk nedensin!

Ey bütün varlıkların sebebi olan Hakk'ım.

Bütün varlıkların feyzinden fışkırdığı kaynaksın.

Kat kat göklerin Rabbi, onların ortasına kara ve denizleri yerleştiren Rabb'imsin.

Sana sığınarak, bir günahkâr olarak, sana yalvarıyorum!

Bu günahkâr ve ihmalkârın suçunu bağışlamanı istiyorum!

Ey evrenin Rabbi!

Yüce katından bir feyiz ile Nefsimi, maddî ve manevî kirlerden temizlemeni de, niyaz ediyorum!

Ey yüce kişilerin, yıldızlar âleminin, gökyüzündeki ruhların sahibi Allah'ım!

Kuluna, şehevî şeylerin, aşağılık dünyanın sevgisi baskın geldi. Himayeni, beni hatalara düşmekten koruyucu kılmanı!

Benim için takvanı, her türlü aşırılığa karşı kalkan yap istiyorum!

Muhakkak sen her şeyin kuşatıcısısın.

Ey Allah'ım!

Beni dört unsurun esaretinden kurtarıp ve beni geniş katına ve yüce huzuruna almanı istiyorum!

Allah'ım!

Bana vereceğin yeterliliği, gücü, topraksı cisimler ve varlıkla ilgili olan düşünceler arasındaki yerilmiş ilişkilerimi kesmeme bir sebep kılmanı; hikmeti ve ruhumu ilâhi âlemler ve yüce ruhlarla birlikte olmaya vesile kılmanı da istiyorum.

Allah'ım!

Benim ruhumu Cebrail vasıtasıyla aydınlatmanı!

Aklıma ve duyguma olgun hikmetle etki etmeni!

Fizik âleminin yerine, melekleri bana yoldaş eylemeni niyaz ediyorum!

Ey hal ve söz diliyle konuşan varlıkların önünde olan Allah'ım!

Zât'ını tenzih ederim, şüphesiz ki Sen, o varlıklardan her birine hikmetinle lâyık olduğu şeyi verensin, o varlıklara, yokluğa nispetle varlığı bir nimet ve rahmet kılansın. Öz olsun, araz olsun tüm varlıklar senin nimetlerine müstahaktırlar ve nimetlerinin güzelliklerine şükrediyorlar. (Nitekim Sen;) **"O'nu övgü ile tesbih etmeyen hiçbir şey yoktur. Ne var ki siz, onların tesbihini anlamazsınız"** (buyurursun).

Allah'ım seni tenzih ederim, sen yücesin, tek olan Allah'sın, yegânesin,

"Birsin, teksin, doğurmayan, doğurulmayan ve kendine hiçbir şey denk olmayan" eşsiz ve muhtaç olmayan Allah'ım!

Allah'ım!

Nefsimi (beni) ismetle yüceltir misin!

Zâtına yaraşan biçimde nefsime şefkat eylemeni!

Senden gelen ve sana lâyık olan bir asaletle nefsimi esirgemeni!

Gökteki yerine ulaştıracak bir tövbeyi nefsime lütfetmeni!

Kutsal makamına geri dönüşünü (ulaşmasını) çabuklaştırmanı diliyorum!

Nefsimin karanlıkları üzerine Faal Akıl güneşini doğdurmanı!

Cehalet ve sapkınlıkların karanlıklarını ondan uzaklaştırmanı!

Ruhumda bil-kuvve bulunan güzellikleri aktif hale getirmeni!

Ruhumu bilgisizliğin karanlıklarından çıkarıp, hikmetin aydınlığına ve aklın ışığına iletmeni diliyorum. (Nitekim sen;) **"Allah inananların dostudur. Onları karanlıklardan aydınlığa çıkarır"** (diye buyuruyorsun).

Ey Allah'ım!

Bilinmeyenlerin gerçek suretlerini ruhuma rüyada gösterip!

Ruhumu karma karışık kâbuslardan, rüyalarında iyilikleri ve doğru müjdeyi görmeye dönüştürüp!

Ruhumu etkileyen duyuların ve kuruntuların kirlerinden temizleyip!

Ruhumdan fizikî âlemin bulanıklığını uzaklaştırıp!

Ruhlar âlemindeki yüce makama konuk etmeni, çok arzu ediyorum!

Ya Rabbî!

Bana hidayeti nasip edensin

Bana her şeyde yeterli olan ve beni himaye eden "en yüce var"sın!

Hamd yalnızca Allah'a mahsustur. Allah'ın rahmeti ve selamı sonsuza dek kendisinden sonra hiçbir peygamber gelmeyecek olana (Rasûlullâh sallallâhü aleyhi ve selleme) olsun. (Âmin)."

Kaynak: "Ebu Nasr El-Fârâbî'nin Büyük Duası", çev. İbrahim Hakkı Aydın, Atatürk Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi, S. 22, Erzurum 2004, s.294-296; **"Duâ'un Azîmun li Ebî Nasr el-Fârâbî"** başlıklı duasının Türkçe çevirisini veren İbrahim Hakkı Aydın, bu risalenin müellif nüshasına ulaşamadığını ancak bir yazma nüshasının Süleymaniye Şehit Ali Paşa kütüphanesi no. 537'de mevcut olduğunu, ayrıca bu risalenin, İbn Ebî Usaybia'nın **"Uyûnu'l-Enbâ fî Tabakâti'l-Etıbbâ"**sında Fârâbî'nin eserleri arasında gösterildiğini belirtmiştir.

Alıntı Kaynak: Mehmet KARAKUŞ, Fârâbî nin Tanrı Anlayışı, Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe Ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı Din Felsefesi Bilim Dalı (Yüksek Lisans Tezi)Şanlıurfa—2010

İBN MESERRE'NİN DUASI

KUTBÜ'L DEVRÂN ,KUDDİSE SIRRAHÜ'L MENNÂN, CENÂB-I PÎR-İ MÜNÎR VE DESTGÎR, SULTÂN HACI BAYRÂM VELÎ HAZRETLERİNİN MEKTÛBÂT-I İLÂHÎLERİ VE HALÎFELERİ BEYÂNINDADIR.

Mektûbât-ı Hacı Bayrâm Kûddise Sırrahû'l Mennân Hazretleri Hacı Bayram-ı Veli'ye ait iki mektûb'dan bahsedilmektedir 151.

Bu iki mektûb'dan biri Süleymâniye Kütüphânesi/Hacı Mahmut Efendi, no: 2673'te (vr. 169b-172a) yer alan şu mektûbdur:

1.MEKTÛB:

Mektûb-ı Hacı Bayram-ı Velî (Kaddesallâhu Sirrahu'l-Âlî Hazretleri)

Bismillâhi'r-Rahmâni'r-Rahîm

Hamd-i bî-hadd ol Ehadd Hazretlerine ki cemi'i eşyada vahdetiyle hâzır ve

cümle mazâhir-i ekvânda cemâliyle mütecellî ve zâhirîdir. Ve salât ü selâm ol mir'âti Zât ve mazhar-ı esmâ' ve sıfât olan Nebiyy-i Mükerrem Muhammed sallallahû teâlâ aleyhi ve sellem hazretlerine ve Âl-i Güzîn ve Ashâb-ı pürtemkîn hazretlerine olsun ebedü'l-âbâd.

Ba'de zâlike şöyle bilmek gerekdir ki, Hakk Te'âlâ Gayb-ı Hüviyyet ve Hazret-i Ehadiyyetde kendü zâtıyle mevcûd olub, kendü zâtını kendü zâtında müşâhede iderdi.

Ve cemi'-i hakayık-i imkâniyye sûver-i kevniyye ve esmâ' ve sıfât-ı ilâhîyye ve nisbet-i zâtiyye idi ve anları müstehleke müşâhede iderdi. Zirâ zâhirde zuhûr idecek bunların a'yânı yoğ idi. Pes zâtında müstehleke olan esmâ'sının a'yânı hasebiyle kendü zâtını ve aynını ve sıfât ve kemalâtını bir gûne câmi'de ki cemî-i emr-i vücûdı hâzır ve câmi'dir, müşâhede eylemek diledi. Pes evvela âlemi Rahmân sûretin üzerine halk eyledi yâni cemî-i esmâ' ve sıfât ile âlemin sûretinde zuhûr idüb suver-i âlemde ancak esmâ'sının a'yanını müşâhede eyledi. Zirâ zât-ı ehadiyyete mazhar olmağa âlemde kuvvet ve isti'dâd yokdur. Andan sonra, berzâh-ı kâmil olan insân-ı kâmili iki yüzlü halk eyledi; bir yüzü zâhir, bir yüzü bâtındır. Bâtın yüzü zâta mazhar ve esmâ' ve sıfâta masdardır ve zâhir yüzü âlemdir ve suver-i âlemden zuhûr iden esmâ'-i ilâhiyye sûretidir. Bâtını vahdet ve zâhiri kesretdir, bâtını Hakk ve zâhiri halkdır.

Pes insân-ı kâmilin mazharı âyinesinde kandü zâtını ve aynını zâtında müstehleke olan Esmâ-i Hüsnâ ayânını tafsîl üzerine müşâhede eyledi ve zuhûr ve ızhâr-ı cemâl ve tecellî-i zât ve sıfât alâ vechi'l kemâl ânınla hâsıl oldu.

Zîrâ her şeyin kendü nefsini kendü nefsinde görmesi şey-i âhâr gibi evvela şey'e tecellî idüb anda kendü sûretini müşâhede idüb görmesi gibi değildir, âyine gibidir. Meselâ,pes insân-ı kâmil mazharı zât-ı Hakk ve âyine-i vücûd-ı mutlakdır esmâ' ve sıfât-ı ilahiyye ve niseb ve şuûnât-ı zâtiyyeden bir şey yokdur. Bâtınında mevcûd ve mestûr olmıya ve sâhife-i vücûddan hakâyık-ı kevniyye ve hurûf-ı imkâniyyeden bir harf yokdur ki ânın zâhirinde meşhûd ve mestûr olmıya ve zerrât-ı mevcûdâttan bir zerre yokdur ki ana ittisâli olmıya.

Pes ânın dâiresinden hâric bir şey müteayyin olmamağın zât-ı Hakk ânda zuhûr-ı küllî ve tafsîlî ile zuhûr idüb tecellî eyledi ve ol yüzden zâtî güneşi işrâk itdi ve esrâr-ı ilâhîyye-i gaybiyye ânınla aşikâre oldu ve ibâdet-i zâtiyye ânınla kâmil ve ma'rifet-i ilâhîyye ânınla hâsıl oldı. Ve dahi insân-ı kâmil Hakkın nûrudur, âleme anınla nazar idüb rahmet ider ve âlemin rûhudur, âlem bir nefes onsuz olmaz, beden rûhsuz kaim olmadığı gibi. Ve dahi vücûd-i Hakka âyine olan mezâhir-i kevniyyenin cilâsı ve nûrudur. Rahmet-i cemî-i eşyâya vâsıl,bil ki esmâ'-i ilâhiyyeye dahi şâmildir. Zîrâ cemî-i eşyânın zuhûru ve kıyâmı insân-ı kâmilin nûruyladır. Kezâlik,esmâ'-i ilâhîyyenin Zât-ı Ehadiyyete olan istihlak-ı giryeden ıstırabdan teneffüs dahi anınla zuhûrlarından ve cümlesi andan zâhir olduklarından, bu itibâr üzerine insân-ı kâmil Hakk'la halkın kıblesidir.Zira cemî-i eşyânın teveccühü ânadır ve feyz andan gelür.   Ve esmâ'-i ilâhîyyenin bâtınından zuhûru andandır. İmdi Hakk'ın kendü aynını müşâhede-i küllîyye-i tâfsîliyye ile müşâhedesi; "Sûret-i Cem'iyye-i İlâhîyye-i Zâtiyye-i Ehadiyye" ile insân-ı kâmilin ma'rifeti ilâhîyyeyi tahsîl itmesi ve Hakk'a vâsıl olub müşâhede kılması dahi insân-ı kâmil mazharına kalb-i selîm ile teveccüh itmeye mevkûfdur.Zîrâ Hakk, mevâd ve mezâhirden mücerred idrâk olunub müşâhede olunmaz illâ mazharda zuhûr idüb ol mazharın cem'iyyeti ve ihâtası kadar müşâhede olunur. İnsân-ı kâmil dahi mazhâr-ı etemm ve eşmel ve meclâ-yı ecma' ve ekmel olmağın anda olan zuhûr küllîdir ve anda olan müşâhede, müşahede-i zâtiyyedir.

Ânsız Hakk bilinmez ve dahi müşâhede olunmaz. Pes âna vâsıl olan Hakk'a vâsıldır ve ânı müşâhede iden Hakk'ı müşâhede ider. Ve âna muhabbet iden Hakk'a muhabbet ider ve âna mutî' olur ve ânın merdûdu olan Hakk'ın merdûdudur ve ânın makbûlu olan Hakk'ın makbûludur ve âna âsî olan Hakk'a âsîdir ve ana münkîr olan Hakk'a münkîr olur ve âna hâyin olan Hakk'a hâyin olur ve âna ezâ iden Hakk'â ezâ ider. Zîrâ insân-ı kâmilin zâtı zât-ı Hakk'ın âyinesidir, belki zâtı, Hakk'ın zâtı ve vücûdu, Hakk'ın vücûdu ve ilmi Hakk'ın ilmidir zîrâ Hakk'ın varlığından gayri ânın ne zâtı vardır ve ne vücûdu ile ilmi vardır.

Ve bu vahdet, ikilikten hâsıl olur ve vahdet değildir ve hulûl ittihâddan dahi berîdir, belki kâmilin ma'dûma olan ayn-ı sâbitesi âyinesinden kemâliyle Hakk'ın zuhûrudur ve sûret-i sâbitesi âyinesinde kemâliyle Hakk'ın zuhûrudur.

Sûret-i İlâhîyye-i Ehadiyye ile ol mazhârdan işrâk ve bürûzudur. Ehadiyetde müşâhade olunan, yine zât-ı ilâhîyyedir. Esmâ'-i ilâhîyye ânda müstehlekedir ve âlemde müşâhede-i zât olunan suver-i esmâ'-i ilâhîyyedir. Amma insân-ı kâmilde olan müşâhede zât ve sıfât,esmâ-i ilâhiyye cem'iyyetinin müşâhedesidir. Pes, anda olan müşâhede ecma' ve ekmel ve etemm ve eşmeldir.

İmdi çünkü bu âlem-i şehâdet müşâhede âlemidir ve bunda müşâhede iden ahretde müşâhede ider ve bunda a'mâ olan Âhiretde a'mâ olur. Pes Hakk'a tâlib olub mazhar-ı küll olmağa râğıb olan ihvân-ı müstaîddîne lâzım olan budur ki mehbit-i envâr-ı izzet ve mahall-i kûds-i ulûhiyyet olan dîl hânesini âlem-i imkân kazûratından pâk ve musaffâ eyleye ve kalbi âyinesini ki Meclâ-yı Tecellîyyât-ı Rabbânîdir ve Mir'ât-ı Cemâl-i Rahmanîdir. Alâyık-i bâtınî olan her mahbûbun ibârından ve her matlûbun asârından mücellâ eyleye. Ba'dehû beyyine-i Hakk ve mazhâr-ı vücûdı mutlak olan insân-ı kâmilin kalbine teveccüh idüb kalbini ânın kalbine ulaşdıra. Tâ kim müstevâyı Hakk olan kâmilin kalbinde zuhûr iden envâr-ı ilâhîyye ve şümusât-ı Rabbânîyye ol tâlibin kalbine işrâk idüb bekâyâ-yı sıfâtını dahi ifnâ' idüb bi'l-külliyye kalbini, ânın kalbinde zuhûr iden zât-ı kûdse âyine idinüb zuhûr-ı küll ile kalbinde zuhûr idince,mahabbet-i ilâhîyyeye teveccühünden hâlî olmaya, bir nefes ândan i'râz itmiye tâ kim insân-ı kâmilin zâtı ânın zâtında ve sıfâtı ânın sıfâtında ve ef'âli ânın ef'âlinde fâni' olub mazhâr-ı küll ve insân-ı kâmil ile şey'i vâhid ola ve ânın mazhârında Hakk'la vuslat bula.

Gören ve işiden ve yapışan ve söyleyen Hakk ola ve Hakk'ın varlığından gayri bir varlık kalmıya.Pes vahdet iklimine sefer itmeğe ve Hakk'la vuslat bulmağa insân-ı kâmilin kalbinde,kalbin ittisâlinden ve muhabbet-i ilâhîyye ile âna teveccüh idüb ol mazhar-ı feyz-i akdes, kalb-i mukaddesden münbasit olan nûr-i ilâhiyyenin, kalbine inbisâtından ve kalbin cânib-i Hakk'a incizâbından gayri tarîk yokdur ve insân-ı kâmilden gayri Hakk'a kapu yokdur ve kalbinden gayri âna yol yokdur. Zirâ,zât sıfâtıyla ve cemî-i esmâsiyle Hakk Te'âlâ,kâmilin kalbinde istivâ itmiştir. Hakk'ı isteyen kendü varlığından geçsün.Hakk'dan gayri kalbinde olan hevâları ve Hakk'ı kalbinde hâzır müşâhede itsün veyâhud kalbini kâmilin kalbine ulaşdırsın tâ kim cümle müşkilâtı âsân ola ve tuttuğu işi kolay gele, bâki işi Allah onara."Femen şâe felyü'min ve men şâe felyekfür "152 "Vallâhü ganiyyun ani'l-âlemin"153 "Ve hüvellahü yegûlu'l-Hakka huve yehdi's-sebîl"154. İnsân-ı kâmilden murâd Resûl-i Ekrem sallallâhu aleyhi ve sellemdir. Zirâ ânın hakîkati câmi'-i cemi'-i hakâyıkdır,vücûd-ı ekmel-i mevcûd ve câmi'-i cemi'-i zuhûrâtdır ve dahi vâris-i ekmel olan insân-ı kâmildir ki her devirde bir merd-i müteayyindir.[152 Kehf (28),29: "İsteyen inansın, isteyen inkar etsin!"153 Âl-i İmrân (3), 97: "Allah âlemlerden ganidir."154 Ahzâb (33), 4: "O, Allah hakkı söyler, (yine) O, doğru yola hidayet eder."]

2.MEKTÛB:

Süleymaniye Kütüphanesi/Pertev Paşa, no: 619'da (vr. 205b-206a) bulunan mektûb

da şu şekildedir:

Hacı Bayram Kuddise Sirrahû'l Azîz Hazretleri'nin Bir Halîfesine Gönderdiği Mektûb

Sûretidir:

Elhamdü lillâhillezî cezebe kulûbe evliyâihî ilâ bâbi hadratihî. Ve emeddehâ

bi-imdâdi ğaybetihî. Fetehakkakû bi-şühudi ezeliyyetihî ve ebediyyetihî. Ve ehaze

vücûdehum 'anhum bi-ifnâihim fî vücûdihî. Feferrakû fî bahri hüviyyetihî. Ve

sallallâhü 'alâ ekmeli mezâhirihî Muhammedini'l-Mustafâ min halîkatihî. Ellezî

şehide lehû a'lâmul-vücûdi bi-kemâli husûsiyyetihî ve ekmeliyyetihî ve 'alâ âlihî ve

ashâbihî ve ihvânihi'l-kâmilîne min veresetihî.

Ve ol ah-ı ilâhî(bu kısım okunamadı)* üzerine dahi ittihâz-ı zâtî münbais olan duâ-yı sâlih ihdâ

olındıkdan sonra i'lâm olunur ki mukaddemâ bu cânibe irsâl buyurulan mektûb-ı şerîfinizle karındaşımız Muhammed Efendi'nin rahmetullahi 'aleyh bu menzil-i kesretden âlem-i vahdete ve dâr-ı ağyardan Seray-ı dildâra intikal itdikleri i'lâm olunmuş el-hükmü lillah ve'l-emru biyedillah.Hakk Te'alâ Hazretleri kemâl-i lütûflarından ibâdullâhi's-sâlihîn ve ervâh-ı mukarrabîn zümresinden idüb haşrde hâzire-i kûds ve âlem-i ünsde şarâb-ı vuslat sîr-âb ve vech-i izzetden ref'i nikâb ve keşf-i hicâb idüb cemâliyle ber hurdar itmiş ola.

"Vemâ ce'alnâ li-beşerin min kablike'l-huld"155 bu dâr-ı mihnet dâr-ı huld değilir. Belki tahsîl-i kemâlât ve maârifi ilâhîyye ve tekmîl-i merâtib-i imkâniyye-i vücûbiyyeden sonra abdin sıfât-ı zâtiyyesi olan fakr-ı küllî ile Hakk'a ibâdet ve müşâhede-i vech-i hakikat ve muâyene-i cemâl-i hazret-i ulûhiyyet mahallidir:

"Ve men kâne fî hâzihî a'mâ fehüve fi'l-âhireti a'mâ"156

Beyt:*

Eğer görmezse kişi bunda yârin,

O gözsüz kande görür yârı yarın

Bilişen dost ile bunda bilişür

Göremez yâd olan yârın nigârın

O gördü dahi buldu bunda yârı

Fedâ kıla yoluna cümle vârın

"Ve tera'l-cibâle tahsebüha câmideten vehiye temurru mera's-sehâb"157 "Bel hum fî lebsin min halkın cedîd"158 Bu âlem, mahall-i tebeddül ve tağayyürdür. Dâima halk-ı cedîd içinde nihâyet-i i'dâm, icâdından tağayyürü müşâhid değildir. Öyle olsa,ân-ı vâhide, i'dâm ile îcâd beyninde olan vücûdun ne mikdar bekâsı olsa gerekdir.

Tâ kim miskîn ibn-i âdem âna i'timâd eyleye. İmdi dîde-i basarı kahl-i tevfîk-i ilâhî ile mükâhhal ve mir'ât-ı kalbi nûr-ı îman ve îkan ihsân ile musaykal olan ihvân-ı muvahhidîne lâzım olan budur ki mevhûm olan vücûdun bakiyye-i ömrin dergâh-ı izzetin ibâdetinde ifnâ'

idüb; Arş-ı İlâhî ve Beyt-i Rahmâni ve Mahzen-i İlm-i Leddünî ve Maskat-ı Envâr-ı Sübhanî ve Âyine-i Cemâl-i Samedanî olan kalbi müşâhede-î Hakk'dan halî tutmayub dâima Hakk'ın zikir ve fikrinde ve murâkebe ve huzûrunda olalar. "Mâvesi'anî ardî velâ semâî ve lâkin vesi'anî kalbu'l-mü'min" mûcibince kalblerinde Hakk'ı hâzır bileler. Zîrâ insânın kalbi esmâ'-i mütekâbile tasarrufunda olmağın dâima tekallübdedir. Cemi'-i eşyânın suver-i in'ikâsına kabilliyyeti vardır.

Pes her kangı sûret kalbin içinden mün'akis olursa ol insânın sıfâtıyla muttasıf olur.

Eğer ol hînde intikâl iderse "ve'alâ mâ temûtûne tuhşerûn" âna göre haşr olur.

Ânın içün mübtedî olan ehl-i sülûk kulûbünde nakş iderler veyâhud suver-i eşyâyı mezâhir-i esmâ'-i ilâhîyye bilüb cümlesinden vech-i Hakkı mülâhaza iderler. Bu hâl üzerine intikal iderlerse gaflet-i küllî intikal itmezler ve mütevassıtîn olanlar, kulûbün beyt-i ilâhî bilüb müşâhededir, bir ân münfek değillerdir.Ve müntehî olanlar Hakk'dan gayri nesne "lâ havfun aleyhim velâ hüm yahzenun"159 benim rûhum zâhiren ve bâtınen, kavlen ve fi'len, hâlen ve ilmen, keşfen ve zevkan Hazret-i Resulullah aleyhi ve selleme imtisâl idüb tarîkine sülûk itmek gerek.Tâkim Velâyet-i Hassa-i Muhammedîyye'ye dühûl ve vüsûl müyesser ola. Zirâ herkesin kurb-ı rûhânîsi nice ise verâset-i Muhammediyye'den ol kadar vârisdir. "Ricâlün sadekû mâ'âhedullahe aleyhi"160 Bu âyet-i kerîme evliyâ-yı Muhammedînin beyânındadır, yâni Hakk'dan gayri bir zerreye meyl ve mahabbet olunmaya deyü ânlardan âlem-i ervâhda ve âlemi ulviyyede me'hûz olan ahd üzerine bu âlem-i şehâdetde sâbit olub sâdık olalar, yâni arzan tahte's-serâya varınca,olan mükevvenâtdan bir zerreye gönül virmeyüb,Hakk'dan gayri bir şeye muhabbet itmeyenlerdir.Hadd-i racûliyyete dâhil olub hakîkat-ı Muhammedîyyînden olanlar âna göre fursat elde iken sa'y-i belîğ ve hadd-i bi dirîg gerekdir.Şöyle ola, benim rûhum, mektub icmâl olundıkda bî-huzûrlığa haml itmeyesin. Râbıta-ı kalbîyye ile ma'lûm "el-Mü'minü yanzûru binûrillah". Amma,ba'zı ahyânda mevâni' zuhûr eyler icmâl olındıkda lütfunuzdan makdur dutasın,kelime-i vâhide kâfiyedir inşâallahü Te'âlâ mümkin oldıkça tafsîl olınur.Bâkî selâmullahi' aleyküm ve berakâtüh.161

Halîfeleri

Hacı Bayram-ı Veli Hazretleri'nin halîfelerinin sayısı konusunda çeşitli kaynaklarda farklı bilgiler verilmektedir. *Semerât*'ta Hacı Bayram Hazretleri'nin halîfe sayısı 6 olarak kaydedilirken162, Sâdık Vicdânî'nin (ö. 1939) *Melâmîlik* adlı eserinde 14 halifeden bahsedilir163. *Şakâik*'ta ise bu sayı daha da artarak 28'i bulur164. Yaptığımız tespitler neticesinde Hacı Bayram-ı Velî Hazretleri'nin halîfelikleri kesin olan halîfeleri şunlardır:

1. Akşemseddîn Muhammed b.Hamza (Akşeyh ö. 863/1459)165

2. Yazıcıoğlu Muhammed b. Salih (Muhammed ibnu'l-Kâtib, Gelibolulu YazıcızâdeMehmed ö. 855/1451)166

3. Yazıcıoğlu Ahmed Bîcân (Ahmed ibnu'l-Kâtib, Gelibolulu Yazıcı-zâde

Ahmed ö. 870/1466'dan sonra)167

4. Salâhaddîn Bôluvî (Bolulu Şeyh Salâhaddîn, Salâhaddîn Tavîl, Uzun Salâhaddîn)168

5. Germiyanoğlu Şeyhî (Şeyhî Germiyânî, Molla Şeyhî Germiyânî, Yusuf Sinâneddîn, Şeyhî Sinân, Hekîm Yusuf Sinân Kütahyavî ö. 855/1451) 169

6. Molla Mehmed Zeyrek (ö. 859/1455) 170

7. Eşrefoğlu Rûmî (Abdullah b. Eşref b. Muhammed el-Mısrî er-Rûmî ö.1469)171 Hacı Bayram tarafından icâze almış ve halîfesi olarak İznik'e gönderilmiş ise de sonra daha yüksek kemâle ulaşması için yine onun tarafından Hama'da bulunan Hüseyin el-Kâdirî el-Hamevî'ye gönderilmiş ve ondan eğitim alarak mezun olmuş, böylece Kâdirîliğin Eşrefîlik kolunun piri

olarak irşâd faaliyetlerini yürütmüştür.172

8. Baba Nahhâs Ankaravî (Ankaralı Baba Nahhâs175, Bedreddîn Baba Nahhâsî ö. 1451'den sonra) 173

9. Akbıyık Meczûb Sultan (Akbıyık Abdullah Dede Burûsevi ö.859/1455) 174

10. Emir Sikkînî Ömer Dede (Emir Dede, Bıçakçı Ömer Dede, Ömer Dede

Burûsevî, Bursalı Ömer Dede ö. 880/1475) 175

11. Şeyh Lütfullah İsfendiyârî (ö. 895/1490)176

12. YUSUF HAKİKÎ (Baba Yûsuf, Baba Yûsuf Hakîkî, Hakîkî Baba, Yûsuf Hakîkî Baba, Şeyh Hakîkî, Gül Baba (Şeyh Hâmideddîn'in oğlu) ö. 893/1487)177

13. İnce Bedreddîn (Bedreddîn Dakîk)178

14. Kızılca Bedreddîn (Bedreddîn Ahmer ö. 857/1453)179

15. Şeyh Ulvân Şîrâzî (Mahmûd-ı Şebüsterî'nin (ö. 720/1320) tasavvufî aşkı

mecazlarla anlattığı ünlü mesnevîsi *Gülşen-i Râz*'ın mütercimi)180

16. Kemal Halvetî (ö. 880/1475)

17. Abdulkadir Isfehânî

18. Ahmed Baba (Hacı Bayram'ın oğlu)

19. Şeyh oğlu Edhem Baba (ö. 860/)

20. Şeyh oğlu Edhem Baba'nın kardeşi Ferruh Dede181

21. Şeyh Muslihiddîn Halîfe182 (Kocailli Muslihiddîn Mustafa183, Muslihiddîn Burûsevî ö.1456)184

22. İzzeddîn Aksarayî 185

23. Şeyh Ramazan Edirnevî (Ramazan Halife)186

Hacı Bayram'ın halîfesi olarak bazı kaynaklarca zikredilse de halîfelikleri kesin olmayan veyâ bir başkasının halîfesi olanlar ise şunlardır:

1. Abdurrahîm Karahisârî (İbnu'l-Mısrî, Mısrîoğlu, Mısırlızâde, Mısırlıoğlu

Abdurrahîm Çelebî ö. 900/1494'den sonra)187

2. Şeyh Şâmî (Hamza Şâmî, Şamlı Hamza)188

3. Baba Yusuf Seferîhisarî (ö.917/1511)189

4. Bünyamin Ayaşî (926/ö.1520)190

5. Muk'ad Hızır Dede (ö. 913/1507) (ö.1512)191

6. Abdal Murad 192

7. Alâaddîn Arabî (Molla Alâaddîn-i Arabî Halebî ö. 901/1495)193

8. Bardaklı Baba 194

9. Sünbüllü Baba 195

NOTLAR

151 Bayramoğlu, a.g.e. c. II, s. 233, s. 238-241.

155 Enbiya (21), 34: "Senden önce hiç kimseyi ölümsüz kılmadık." 156 İsra (17), 72: "Burada kör olan kişi ahirette de kördür." 157 Neml (27), 88: "Dağları yerlerinde donmuş sanırsın, oysa onlar bulutlar gibi gelip geçerler!"

158 Kaf (50), 15: "Onlar yeniden yaratılmaktan şüphe içindedirler."

159 Yûnus (10), 62:"Onlara korku yoktur, onlar üzülmeyeceklerdir."

160 Ahzâb (33), 23:"İnananlardan Allah'a verdiği sözü yerine getiren adamlar vardır."

161 Bayramoğlu, a.g.e. c.II, s. 237-241.

* Doç Dr.Hayri Kaplan'ın (okunamayan kısım hakkındaki açıklaması:

sevgili M.G.T., öncelikle geç cevap verdiğim için özür dilerim, ne kadar yoğunum bir bilsen!

Öğrencim Ayşe Yıldırım'a ben de ulaşamıyorum. Tez çalışması esnasında sizin bahsettiğiniz mektubun yazma nüshasını birlikte kontrol etme imkanımız olmamıştı ve öğrencim de büyük ihtimalle Ethem Cebecioğlu hocamın tez çalışmasından (Hacı Bayram Veli, Kültür Bakanlığı yay., Ankara 1991, s. 111) veya Fuat Bayramoğlu'nun eserinden (Hacı Bayram-ı Veli: Yaşamı-Soyu-Vakfı, TTK yay., Ankara 1989, c. 2, s. 238) tashih etmek suretiyle metne yer vermişti (o sıralarda öğretmenliği Ankara'da olduğundan çok sık bir araya gelme imkanından yoksun idik). Bu iki kaynakta da "... ol ah-ı ilahi üzerine dahi ittihaz-ı zati münbais olan dua-yı salih ihda olunduktan sonra..." diye belirtilen ifade -cümlenin sibak ve siyakından anlaşılacağı üzere- "o ah-i ilahi (Allah yolundaki veya Allah için o kardeşe (malumunuz Arp. da ah kardeş

anlamında) dahi gönül birliğini doğuran salih dua hediye edildikten sonra (ittihaz değil dorusu ittihad olmalı, zât kelimesi çok anlamlı kelimelerden biri olup bir anlamı da gönül, varlık, ruh, kişi vs.dir)" şeklinde anlaşılmalıdır. Acizane kanaatim budur.

Sevgi ve muhabbetlerimle.

162 Sarı, a.g.e., s. 144-145.

163 Vicdânî, Ebû Rıdvan Sadık, *Tumâr-ı Turuk-ı Aliyyeden Melâmîlik*, İstanbul 1338/1922-1340/1924,

s. 35.

164 Şeyhî'nin Şakayık Zeyli

165 Mecdî, a.g.e., s. 138-142.

166 Hoca Sadettin Efendi, *Tacü't-Tevârih* (Haz.İsmet Parmaksızoğlu), Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1999, c. V, s. 177-178; Taşköprüzâde, a.g.e., 27a; Küçükkaya, M. Askeri, *Evliya Çelebî'ninSeyahatnâme'sinde Tasavvufî Kültür* (Doktora tezi, Harran Üniversitesi/Temel İslamBilimleri/Tasavvuf), Şanlıurfa 2002, s. 268; Bayrâmî, Molla Derviş, *Silsile-nâme*, Milli Ktp./Yazma Eserler, no: 06 Mil Yz A 5310/3, vr. 68a; Müstakîmzâde, a.g.e., vr. 110b, 161b; Harîrîzâde, a.g.e., c. I,

vr. 173a; Vassâf, a.g.e., c. II, s. 262, 264.

167 Hoca Sadettin Efendi, a.g.e., c. V, s. 98; Taşköprüzâde, a.g.e., vr. 42a; Küçükkaya, a.g.e., s. 270;

Bayrâmî, a.g.e., vr. 69a; Müstakîmzâde, a.g.e., vr. 287b; Süreyya, Mehmed, *Sicill-i Osmânî* (Haz.

Nuri Akbayar), Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul 1996, c. III, 1025; Vassâf, a.g.e., c. II, s. 262, 270.

168 Hoca Sadettin Efendi, a.g.e., c. V, s. 99; Taşköprüzâde, a.g.e., vr. 42b; Küçükkaya, a.g.e., s. 270;

Bayrâmî, a.g.e., vr. 69a; Müstakîmzâde, a.g.e., vr. 287b; Vassâf, a.g.e., c. II, s. 274; Süreyya, a.g.e., c.

III, 1025.

169 Taşköprüzâde, a.g.e., vr. 29b; Bayrâmî, a.g.e., vr. 69b; Vassâf, a.g.e., c. II, s. 263-264.

170 Hoca Sadettin Efendi, a.g.e., c. V, s. 108; Taşköprüzâde, a.g.e., vr. 47a; Vassâf, a.g.e., c. II, s. 262,276.

171 Müstakîmzâde, a.g.e., vr. 10b, 95b; Harîrîzâde, a.g.e., c. I, vr. 173a; Vassâf, a.g.e., c. II, s. 262.

172 Harîrîzâde, a.g.e., c. I, vr. 76a-77a.

173 Taşköprüzâde, a.g.e., vr. 29b; Bayrâmî, a.g.e., vr. 69b; Vassâf, a.g.e., c. II, s. 262.

174 Süreyya, a.g.e., c. II, s. 360.

175 Hoca Sadettin Efendi, a.g.e., c. V, s. 97, 161; Taşköprüzâde, a.g.e., vr. 42a; Bayrâmî, a.g.e., vr.71a; Müstakîmzâde, a.g.e., vr. 110a; Harîrîzâde, a.g.e., c. I, vr. 244b; Vassâf, a.g.e., c. II, s. 262, 275.

176 Taşköprüzâde, a.g.e., vr. 29b; Bayrâmî, a.g.e., vr. 70a; Müstakîmzâde, a.g.e., vr. 256b; Harîrîzâde,

a.g.e., c. I, vr. 173a; Vassâf, a.g.e., c. II, s. 278-279.

177 Hoca Sadettin Efendi, a.g.e., c. V, s. 65; Taşköprüzâde, a.g.e., vr. 29b; Bayrâmî, a.g.e., vr. 69b..

178 Küçükkaya, a.g.e., s. 269; Vassâf, a.g.e., c. II, s. 262, 276.

179 Taşköprüzâde, a.g.e., vr. 29b; Bayrâmî, a.g.e., vr. 69b; Vassâf, a.g.e., c. II, s. 262, 264.

180 Taşköprüzâde, a.g.e., vr. 29b; Bayrâmî, a.g.e., vr. 69b; Vassâf, a.g.e., c. II, s. 262, 264.

181 Vassâf, a.g.e., c. II, s. 262, 264. Şeyh oğlu Edhem Baba diye anılan zatın Hacı Bayram'ın

oğullarından Edhem Baba ile aynı kişi olup olmadığı hakkında kaynaklarımızda açıklayıcı bir bilgiye rastlanmamaktadır.

182 Vassâf, a.g.e., c. II, s. 262.

183 Taşköprüzâde, a.g.e., vr. 29b.

184 Bayrâmî, a.g.e., vr. 69a.

185 Bayrâmî, a.g.e., vr. 69b.

186 Bayrâmî, a.g.e., vr. 69b; Vassâf, a.g.e., c. II, s. 263, 276. Diğer kaynaklardaki ifade Hacı

Bayram'ınizinde yetiştiği, Bayrâmî olduğu şeklindedir (Hoca Sadettin Efendi, a.g.e., c. V, s. 280;Mecdî, a.g.e, s.375).

187 Akşemseddîn'in halifesidir. Bkz. Hoca Sadettin Efendi, a.g.e., c. V, s. 183; Bayrâmî, a.g.e., vr. 68a;Müstakîmzâde, a.g.e., vr. 397b; Vassâf, a.g.e., c. II, s. 270. Bu zatın vefat tarihinin bu tarihler arasında olduğu tahmin edilmektedir. Ayrıca kendisinin mesnevî tarzında yazdığı ve 865/1461'de tamamladığı

Vahdet-nâme eserinde Akşemseddîn'in müridi ve halifesi olduğunu vurgular. Bkz. Ayşe Gülay

Keskin, *Abdurrahim Karahisâri'nin Hayatı, Eserleri ve Vahdetnâme Mesnevisinin Tenkitli Metni*

(Doktora tezi, Gazi Üniversitesi/Eski Türk Edebiyatı), Ankara 2001, s. 7, 10, 111-112.

188 Evliya Çelebî onun Hacı Bayram'ın halifesi olduğunu belirtir (Küçükkaya, a.g.e., s. 269) ise de diğer kaynaklara göre Akşemseddîn'in halifelerindendir. Hoca Sadettin Efendi, a.g.e., c. V, s. 186.

189 Bayrâmî olduğu belirtilir. Bkz. Süreyya, a.g.e., c. V, s. 1688.

190 Emir Sikkînî'nin halifesidir. Bkz. Bayrâmî, a.g.e., vr. 70a; Müstakîmzâde, a.g.e., vr. 125a.

191 Süreyya, a.g.e., c. II, s. 669; Vassâf, a.g.e., c. II, s. 262, 278, 361. Akbıyık'ın halîfesidir. Bayrâmî,a.g.e., vr. 71a; Harîrîzâde *Tibyânü'l-Vesâil* de (c. I, vr. 244b) her ne kadar icâzetlerde yer alan silsilede ve İsmail Hakkı Bursevî'nin eserlerinde Hacı Bayram'ın halifesi gösterilse de sahih olanın Şeyh Akbıyık'ın halîfesi olduğunu belirtir.

192 Vassâf, a.g.e., c. II, s. 277 (tarihen pek güvenilir bir bilgi olmadığını belirterek)

193 Vassâf, a.g.e., c. II, s. 276. Şeyh Alâaddîn Halvetî'nin bağlılarındandır (Hoca Sadettin Efendi,a.g.e., c. V, s. 130).

194 Evliya Çelebî bu zatın Hacı Bayram'ın halîfelerinden olduğunu söyler (Küçükkaya, a.g.e., s. 268),fakat bunu destekleyecek başka bir kaynak tespit edemedik.

195 Evliya Çelebî bu zatın Hacı Bayram'ın halîfesi olduğunu ve Tokat'ta yaşamış olduğunu belirtmekle beraber, Bektâşî dervişi diye nitelediği bir Sünbüllü Baba'dan daha bahseder ve bu zatın da Tokat'ta yaşadığını kaydeder (Küçükkaya, a.g.e., s. 268).

ALİ ULVİ BABA (Mehmed Ali Çerkeşî) Kaddesellâhû Sırrahû'l Azîz

Ali Ulvi Baba unvanlı Mehmed Ali Çerkeşî son dönem Bektaşi postnişinlerindendir. Kesin olmamakla birlikte 1864‟te Çankırı'nın Çerkeş ilçesinde doğdu, 1951 veya 1954'te İzmir'de öldü. Gençlik döneminde askeriyeye girdi ve tabur imamlığı göreviyle İstiklâl Savaşı'na katıldı. Süvari Yüzbaşılığından emekli oldu. Bektaşiliğe askerliği döneminde, Şahkulu Sultan Dergâhı‟nda Mehmed Ali Hilmi Dedebaba (1842-1909)‟dan el alarak intisap etti. Önce Ali Nutkî Baba (1869-1936)'dan, daha sonra Nafi Baba (1833-1912) ve Salih Niyazi Dedebaba (ö. 1941)'dan Babalık icazeti aldı. Bir adı da Mızraklı Dergâhı olan İzmir Balpınarı Tekkesinde postnişinlik yaptı. Târîh-i Şâh-ı Velâyet, Mevlûd-i Hazret-i İmâm Ali, Şecere-i Hacı Bektaş-ı Velî ve Bektaşilik Makâlâtı adlı eserleri vardır.(Kasap-Günaydın: 2006, 7-12)

Hüseyni Nefes
Beste: Cüneyt Koşal el-Cerrahi
Güfte: Ali Ulvi Baba
İcra: Ahmet Özhan

Bak vech-i yâre yâ Hay
Gelmiş kemâle yâ Hay
Bâki vü lâyezaldir
Ermez zevâle yâ Hay

Kim secde eylemezse
Böyle cemâle yâ Hay
Dünyâda Âhirette
Ermez visâle yâ Hay

Dîdâr-ı Hakk´tır işte
Sıdk ile gel niyâz et
Divâra secde etme
Girme vebâle yâ Hay

Allah kabul eder mi
Riyâ ile namâzı
Bîhudedir kapılma
Böyle hayâle yâ Hay

Geç küfr ile imândan
Ahret ile cihândan
Uğraşmayıp nihâyet
Bu kîl-u kaâle yâ Hay

Vâsıl olur mu Hakk'a
Ehl-i riyâ olanlar
Ey sôfi hiç sığar mı
Mızrak çuvale yâ Hay

Medheylemişken Allah
Kur´ân da bu şarabı
Niçün haram diyorsun
Böyle helâle yâ Hay

Ulvi Baba bu nutku
Hakk'ın diliyle söyler
Sâkî inâyet eyle
Doldur piyâle yâ Hay

TÜRK DİN MÛSİKÎSİ'NDE TEMCİDLER VE SAKARYA İLİ TARAKLI İLÇESİNDE OKUNAN TEMCİD ÖRNEKLERİ

Hzl: Ferdi KOÇ

TEMCİD

a- Temcid'in Anlamı

Halil Can'ın verdiği bilgiye göre Türk Din Mûsikîsi'nde Câmi Mûsikîsinin bir formu olan "Temcid" lügatlarda şu anlama gelir: "Arapça bir isim olup şan, şeref ve büyüklük manasına gelen "Mecd"'den müteaddi sena ile ul ulamak ve tazim terkim anlamında kullanılan bir kelimedir; çoğulu ise "Temddât" olarak kullanılır."[451]

Bir başka lügatta şöyle ifade edilir: "Temcid: Ululama, ağırlama, sabah namazı vaktinden evvel minarelerde belli makamlarda söylenen Arapça niyaz ilahisi olarak tanımlanır."[452]

Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü'nde ise "Temcid"; sena ve tazimi havi olarak sabaha karşı minarelerde lahin ile okunan dua için kullanılan tabirdir. Bu dua *Kamus-ı Osmanî* de sahur manasında kullanılır ya da "Temcid vakti" denilir.[453]

Yılmaz Öztuna ise Temcid'i "Bir çeşit Münacaat, kelime Arapça 'Mecd: ululamak' mastarından gelir. Cenâb-ı Hakk'ın azameti hakkında olup, güfte kısa, vazih ve Arapça'dır. Binaenaleyh Türkçe şiirlerin bestelenmesiyle yapılmış Münacaat'tan ayrılır ve dua mahiyetindedir. Tevhid duygusu telkin edilir. Bazı bölümleri cumhur ya da solo okunur."[454] şeklinde tarif eder.

Yukarıdaki Temcid tariflerinden genel bir tanım yapacak olursak, Temcid: "Mecd: Ululamak" fiilinden gelen ve Cenâb-ı Hakk'ın azametiyle ilgili Arapça ya da Türkçe güfteyle[455] serbest veya ölçülü bestelenmiş, minârelerde icrâ edilen dini mûsikî formudur.

b- Temcid'in Ortaya Çıkışı ve İcrâsı

Temcid'in ortaya çıkışı hususunda Cemaleddin Server Revnakoğlu, Temcid'in ilk olarak Peygamber Efendimiz (s.a.)'in müezzini Hz. Bilâl-i Habeşi (r.a.) tarafından icâd edildiğini söylemektedir.[456] Ethem Cebecioğlu da Temcid'i Hz. Bilâl-i Habeşi (r.a.)'nın icâdı olduğunu tekrarlamış ve sabah namazı, bayram namazı, bilhassa sahur vakitleri icrâ edildiğini zikretmekt e- dir.[457]

Mehmed Zeki Pakalın ise şu ifadeleri kullanmıştır: "Gecenin sülus-ı âhirindeki bir Tesbih ve Temcid (ki

---

451 Halil Can, "Dini Türk Mûsikîsi Lügatı", *Mûsikî Mecmûası,* İstanbul 1967, sy. 224, s. 8.

452 Ferit Develioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat,* Ankara: Aydın Kitabevi, 2001, s. 1072.

453 Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih ve Deyimleri Sözlüğü,* İstanbul: MEB, 1983, III, 451.

454 Yılmaz Öztuna, "Temcîd", *Büyük Türk Mûsikîsi Ansiklopedisi,* Ankara: Kültür Bakanlığı, 1990, II, 388; Bayram Akdoğan, "Din görevlilerine Mûsikî Eğitimi Verilmesi", *Ankara Üniv. İlahiyat Fak. Dergisi*, Ankara 2002, c. XLIII, sy. 2, s. 341.

455 Notalarını verdiğimiz Eviç ve Hicaz Temcîd'de olduğu gibi.

456 Cemâleddin Server Revnakoğlu, "Minâre Mûsikîmizde Temcîdler", *Tarih Konuşuyor,* İstanbul 1967, c. VI, sy. 6, s. 2996-2997; Recep Tutal, *Türk Din Mûsikîmizde Na't, Tesbih ve Temcidler*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, MÜ, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1994, s. 27.

457 Ethem Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü,* Ankara: Rehber Yay., 1997, s. 281.

biz ana esselât ederiz) o dahi öyledir [duadır]."[458] Buradaki Tesbih, cami içindeki icrâsından farklı olarak Temcid ve Münacaat esnasında esnasında minâreden okunan dua anlamındadır.[459]

Bir rivâyete göre, Hicri elli sekiz senesinde eski Mısır Valisi Mesleme bin Muhalled, bazen cami dâhilinde itikâfa girdiği cihetle Hıristiyanların gece yarısından sonra çaldıkları nakus sedasından ibadeti esnasında olumsuz e t- kileniyordu. Bu sebeple Havran Emiri Şuraybil bin Amr'ın gece yarısı minareye çıkıp sabahın ilk ışıklarına kadar Temcid okuduğu rivâyet edilir.[460]

Temcid metinlerini inceleyen Recep Tutal, gözden geçirdiği yazma Mecmûa-i Güfte'lerde Bilâl Habeşi (r.a.)'ye atfedilen Temcid metni gibi, Sultan II. Mustafa'nın Temcid metnine rastlamıştır. Tutal dört tane Temcid tespit etmiştir.[461] Bunlar:

1- Acemaşirân Temcid (Serm sâr etme Hüdâyâ rûz-i mahşerde beni) Beste: Bilinmiyor, Güfte: Sultan II. Mustafa
2- İlâhi Temcid [Makamı bilinmiyor] (Hamden lillâh kullar için eylemiş mâlen atâ) Beste ve Güfte: Bilinmiyor
3- Temcîd-i Bilâl-i Habeşî [Makam bilinmiyor] (Teyekkazû teyekkazû yâ niyâm) Beste ve Güfte: Bilinmiyor
4- Irak Temcid (Yâ Hazret-i Mevlâ yâ Mevla'l-Mevâli ente'l-Kerîm) Beste: Hatip Zâkiri Hasan Efendi, Güfte: Sünbül Efendi

Sâbit (ö. 1124H.) mahlaslı şairin

"*Sabah olunca İlâhiye soktular rindi Müezzinân-ı şeb-i îyd verdiler temcîd*" beytinde[462] olduğu gibi bayram günü minarelerde müezzinlerin "Temcid" okumalarına işaret ederek, kelimeyi kullanması gibi tarikat şeyhlerinin her birinin divanlarında ayrı ayrı Temcidler yazmış olmaları, Temcid'in tarihini aydınlatabilir.

Suphi Ezgi'nin açıkladığı gibi Temcid'in icrâsı şu şekildedir: Özellikle büyük camilerde gece yarısı; evvelâ birinci cümlenin iki devrelik lahnini bir müezzin okur. Onu takiben üçüncü devre olan mülâzimeyi müezzinler topluca okur. Hz. Âdem'den Peygamber Efendimize (s.a.) kadar Peygamber isimleri Hz. Âdem'den evvel üç defa (Lâ ilâhe illallah) ve "Âdem Safiyyullah" kısmındaki bestesiyle okunur. İstenilirse Peygamber Efendimiz (s.a.) cümlesiyle okunan mûsikî cümlesi terennüm olur. Eserin Arapça ve Türkçe olan Münacaat kısmı bir müezzin tarafından kuvvetli sesle minareden halka hitab edilir ve aynı müezzin "Nasrun minallahi ve fethün karib ve beşşiri'l- müminin ya Muhammed" ve "bismike" der; sonra topluca "Ya Allah Hû" diye bitirilir.[463]

Suphi Ezgi'nin ifadesine göre, yaşadığı dönemde (1869-1962) Temcid okuma üslûbu Anadolu'da ve İstanbul'da Tekke Mûsikîsinin icrâ edildiği yerlerde devam etmekteydi.[464] Câmi ya da Tekkede Temcid'e çıkmak ve Temcid kafilesini idare etmek müezzinliğin, zakirliğin mutad vazifeleri içinde idi, bilhassa

---

458 Pakalın, *a.g.e.*, s. 451.

459 Tutal, *a.g.e.*, s. 27.

460 Tahirü'l-Mevlevî (Olgun), *Müslümanlıkta İbadet Tarihi,* (Neşr. Abdullah Işıklar), İstanbul: Bilmen Basımevi, 1963, s. 63.

461 Tutal, *a.g.e.*, s. 183-188.

462 Pakalın, *a.g.e.*, s. 451.

463 Suphi Ezgi, *Nazarî, Amelî Türk Mûsikîsi,* İstanbul: İstanbul Konservatuarı Neşr., 1935, III, 72; [Bu şekil icraya elimizdeki Temcîd'lerden Taraklı'dan derlediğimiz Nevâ Temcîd kısmen uygun olsa da diğer Temcîdler değildir.]

464 Ezgi, *a.g.e.* , s. 72.

mûsikîye hevesli ve sesi güzel olup da kendi civarında veya başka bir yerde Temcid'e çıkmamış bir semt delikanlısı yok gibiydi.[465]

Temcidler Osmanlı Devleti zamanında üç aylara mahsus olup Recep ayının birinci gecesinden Ramazan-ı Şerif'in son gecesine kadar okunurdu. Mübarek gün ve gecelerde Temcidlerin önemi artardı.[466] İstanbul'da birçok cami ve tekkede Temcidlerin okunmasına üç aylarda başlamasına karşılık Süleymaniye Camii'nde yalnız ramazan gecelerinde başlanılmaktaydı.[467] Cemaat Temcid'in makamı ve okunuş üslûbu üzerine mûsikî münazarası yapardı.

Temcid'in Mûsikî (Form-Makam) ve Güfte Yönüyle İncelenmesi

Temcid form olarak, Temcid Nutku Şerifi (ya da Mecd) ve Münacaat olmak üzere iki kısımdır. Birinci kısım "Allahü Rahmanü Rahimin" mecd ve senasını müterennim besteli bölümden sonraki kısımdır. İkinci kısım da Allah'a Münacaat ve Dua sözlerinin olduğu kısımdır. Notalarını verdiğimiz Temcidlerde olduğu gibi İstanbul ve Anadolu'da icrâ edilen bazı Temcid'lerde bahsettiğimiz form haricinde serbest ya da ilâhi gibi Türkçe güfteli farklı bir form kullanılabilir.

Hatipzâkiri Hasan Efendi'nin vücuda getirdiği Temcid'in bestesini Suphi Ezgi şöyle analiz etmiştir[18]: "Eser notada cümlelerini çiftli olarak ayırdığımız onbir kısımdan mürekkeptir. Bu cümlelerde sekizinci cümle iki devreli[19], onuncu, onbirinci cümleler dörder ve diğerleri kâmilen üçer devrelidir. Üçüncü ile dördüncünün ezgileri tekrar edilmiştir. Beşinci ve yedinci cümlelerde cüzî bir değişikle tekrar edilmiştir. Her cümlenin nihayetinde birer devrelik aynı mülâzime mevcuttur. Diğer cümlelerde mülâzimeler az değişmiştir. On bir cümlenin devreleri şöyledir:

(1) A+B+C (5) H+C+E (9) K+M+N
(2) D+C+E (6) H+C+E Cüz'i Değişiklikler (10) S+Ş+P+N
(3) F+C+E (7) H+C+E (11) P+R+N+V
(4) G+C+E (8) H+E

Bu güfte ile oluşan şablonun Kocamustafapaşa Tekkesi'nde medfûn Sünbülî Efendi'nin tertibi olduğu; Hüdâî şeyhlerinden Şehâb Efendinin akrabası olan bir zâtın Temcid'in bu şeklini Suphi Ezgi'ye ilettiği belirtilmektedir. Bu Temcid Sünbülî Dergâhı'nın zâkirbaşısı merhûm Fehmi Efendi'den kaydedilmiştir.[20]

Halil Can'a göre bu tertibin kimin olduğu kesinlikle bilinmemektedir, fakat Buhûrîzâde Mustafa Itrî'nin tertibi olduğu kuvvetle muhtemeldir. Bazı çevrelerde Hatipzâkiri Hasan Efendi'nin olduğu da iddia edilmektedir.[21]

Aziz Mahmud Hüdâî Efendi'ye ait bir Temcid'in olduğu da kabul olunmaktadır. Bu eserin usûlü unutulmuş ve melodileri zamanla bozulmuştu. Fakat Hüseyin Saadettin Arel'in yardımıyla Temcid'in melodisi kirlilikten arındırılarak kurtarılmıştır.[22]

Temcidlerin Ezanlar gibi serbest okunması ve kişiye göre tavır değişmesi sebebiyle elimizde az sayıda nota mevcuttur. İstanbul Kocamustafapaşa'da "Sünbül Efendi" ve Üsküdar'da "Aziz Mahmud Hüdâî" câmilerinde okunan Temcid'in notası Suphi Ezgi tarafından 1935 senesinde yayınlanmıştır.[23] Bu zamana kadar Temcid okunması gelenek olmuştur. Bu gelenek İstanbul ile birlikte Anadolu'da pek çok beldede Sakarya-Taraklı ilçesinde ve Çorum'da olduğu gibi devam etmiştir. Bu beldelerde okunan Temcidler güfte olarak benzerlik gösterse de makam, usûl ve icrâ yönünden farklı özellikler ihtivâ etmektedir.

Mustafa Özdamar'ın tespit ettiği gibi Temcidler genellikle Uşşak, Hicaz, Segâh, Nevâ, Hüseynî, Acem, Acemaşîran, Eviç, Muhayyer, Şehnâz ve Irak gibi makamlarda icrâ edilmekteydi.[24]

Elimizde notası bulunan Temcidler şunlardır[25]:

---

465 *Mustafa Özdamar, İslâmbol Geleneğinde Sivil Merasimler ve Doğumdan Ölüme Mûsikî, İstanbul: Kırkkandil Yay., 1997, s. 160.*

466 Özdamar, *a.g.e.*, s. 160.

467 Revnakoğlu, *a.g.e.*, s. 2999; Hacer Aktaş, *Osmanlı'da Mübarek Gün ve Gecelerde Dini Mûsikî,* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: Marmara Üniv. Sos. Bil. Enst., 2006, s. 78.

1- Irak Temcid[26] (Ya Hazreti Mevlâ)
Beste: Hatip Zâkiri Hasan Efendi, Söz: Sünbül Efendi

2- Sabâ Temcid[27] (Vâsıl Olmaz Kimse Hakk'a)
Beste: Bilinmiyor, Söz: Şemsî-i Sivâsî Hz.

3- Sabâ Temcid[28] (İşte Geldi Iyd ü Edhâ)
Beste-Güfte: Bilinmiyor

4- Sabâ Temcid[29] (Açıldı Çün Bezm-i Elest)
Beste: Bilinmiyor, Güfte: Aziz Mahmud Hüdâî Hz.

5- Sabâ Temcid[30] (Bağrımdaki Biten Başlar)
Beste: Bilinmiyor, Güfte: Nizamoğlu Seyfullah Hz.

6- Sabâ Temcid[31] (Geydim Hırkayı Hakk'ın Yolunda)
Beste: Metin Alkanlı, Güfte: Muhibbiyü'l-Cerrâhî eş-Şeyh Safer Dal Hz.

7- Sabâ Temcid[32] (Lâ İlâhe İllallah)
Beste-Güfte: Anonim

8- Bestenigâr Temcid[33] (Onbir Ayın Sultanısın)
Beste-Güfte: Anonim

9- Nevâ Temcid[468] (Lâ İlâhe İllallah)
Beste-Güfte: Anonim

10- Eviç Temcid (Âdem Oldum Bilmedim)
Beste-Güfte: Anonim

11- Hicaz Temcid (Tedbirleri Elde İken)
Beste-Güfte: Anonim

Câmi ve tekkelerde genellikle Hatip Zâkiri Hasan Efendi'nin bestelediği Temcid icrâ edilmektedir. Bu Temcid'in güftesi şöyledir:

Temcid'in Nutku Şerifi

Ya Hazreti Mevlâ; Mevle'l-Mevâlî

Ente'l-Kerîmü'l-Bâki ve ente'r-Rahîmü

Ya Allah; Ente'l-lezi teferrede bi'l-fadli ve ve'l-keremi ve'l-ulâ

Ya Rahman; İlâhün Vâhidün Rabbün Teâlâ Huvallahü'l-Bediu'l-Hakkü'l-ulâ

Ya Mennân; Sübhâne men tâbe alâ Âdeme ba'de mâ asâ fectebâhü Rabbühû ve rafea ile's-semâvâti'l ulâ

Ya Sübhân; Sübhâne men encâ Nûhan ile's-sefineti ve eshâbehû, Sübhâne Men ersele Mûsâ ilâ Fir'avne bi'l-asâ

Ya Deyyân; Sübhâne men ahsene savte Dâvude ve fafea Îsâ, Sübhâne meni't- tehaze İbrâhime halîlen ve'stafâ
Ya Rıdvân; Sübhâne men tecellâ ve kelleme Mûsâ,

Ya Hannân; Sübhâne men hateme'l-enbiyâ bi-Muhammedini'l-Mustafâ, Fedâke ebî ve ümmî keme'l-Halilü İsmaile Fedâ;

Allah, Yâ Hazreti Mevlâ;

Lâ İlâhe İllallah, Hak Lâ İlâhe İllallah, Lâ İlâhe İllallah;

Evvel Âdem Safiyyüllah Yâ Hazreti Mevlâ;

---

468 Nevâ, Eviç ve Hicaz makamındaki Temcîdler, Sakarya ili Taraklı ilçesinde son zamanlara kadar okunmakta olup, İstanbul Süleymaniye Câmii emekli imamı Taraklı'lı Hattat, Hafız Saim Özel'den derlenip Dr. Ferdi Koç tarafından notaya alınmıştır. (07.07.2002)

Lâ İlâhe İllallah, Nuh Neciyyullah, Yâ Hazreti Mevlâ;

Lâ İlâhe İllallah, Yusuf Sâdıkullah, Yâ Hazreti Mevlâ;

Lâ İlâhe İllallah, Mûsâ Kelîmullah, Yâ Hazreti Mevlâ;

Lâ İlâhe İllallah, Îsâ Rûhullah, Yâ Hazreti Mevlâ;

Lâ İlâhe İllallah, Muhammedün Resûlullah Hakkan ve Sıdkan ve Salli ale'n- Nebiyyi'l-Mustafa Ahmedüne'l-Hâdî ve Aleyhi's-Senâ; Kerîmün, Rahîmün, Allah Yâ Mevlâ.

Temcid'in Tercümesi

Ey Efendilerin efendisi olan Hazreti Mevlâ; Sen Kerimsin, Bâkî, Sen Rahimsin Ya Allah.

Sen ki fadlü kerem ve ulviyetle teferrüd ettin, Ey Rahman, bir tek Tanrı'dır, yüksek Rab'dır, Bedi Hak, Âli olan Çalap'tır.

Yâ Mennân; Gaybtan ayna tecelli ederek zahir olunca zâtı yükselmiştir;

Yâ Mennân; Âdem aleyyisselâmın isyanından sonra onu affeden ve sonra kendisini seçerek yüksek göklere çıkaran Cenâb-ı Hakkı tesbih ederim.

Yâ Sübhân; Hazreti Nuh ile eshabını gemiye alıp kurtaran Allah'ı tesbih ederim; Firavun'a Hazreti Mûsâ'yı âsâ ile gönderen Cenâb-ı Hakkı tesbih ederim.

Yâ Deyyân; Hazreti Davud'un sesini güzel halkeden ve Hazreti Îsâ'yı göğe yükselten Tanrı'yı tesbih ederim.

Yâ Rıdvân; Mûsâ'ya görünüp onunla mukamele eden Tanrı'yı tesbih ederim.

Yâ Hannân; Peygamberleri Muhammed Mustafa ile nihayetlendiren Allah'ı tesbih ederim, Nasıl ki İbrahim Halilullah İsmail'i feda etmişse benimde anam babam sana feda olsun;

Yâ Hazreti Mevlâ, Lâ İlâhe İllallah, Hak Lâ İlâhe İllallah, Lâ İlâhe İllallah; Evvel Âdem Safiyyüllah, Nuh Neciyyullah, Yusuf Sadıkullah, Mûsâ Kelîmullah, Îsâ Rûhullah;

Yâ Hazreti Mevlâ, Lâ İlâhe İllallah, Hazreti Muhammed Allah'ın hakkan ve sıdkan elçisidir. Bize doğru yolu gösteren güzîde Peygamberimize salât ü selâm ve Allah'ın senâsı onun üzerinde olsun,

Yâ Hazreti Mevlâ, Kerimdir, Rahimdir, Allah, Yâ Mevlâ.

Münâcât

Yâ hâteme'r-risâleti, yâ eşrefe'l verâ; aceben li'l- muhibbi keyfe yenâm;

Küllü nevmin ale'l muhibbi harâm; kum, ya nâimü kem tenâm;

Âşikullahi lâ yenâm; ed'ûke bit-tedarrui ya Dâimel Baka;

Aslih lenâ bi fadlike yâ Vâsia'l-'atâ; ilahî, ben kimim idem münacât;

Kapunda eyleyim arz-ı hâcât ve yâ dânende; sırr-ı hafiyyât;

Ne hâcet hazretine arz-ı hâcât; ey Kerîmü lem yezel ve yâ Padişah-ı lâ yezâl;

Saltanatı küllî senindir hiç sana irmez zevâl, Salli ala Seyyidinâ Mustafa, Ahmedüne'l-Hâdî aleyhi's-senâ.

Tercümesi

Ey Peygamberliğin sonuncusu ve mahlukâtın en hayırlısı; Seven nasıl uyur hayret! Her çeşit uyku sevene haramdır;kalk ey uyuyan kaç zamandır uyuyorsun

Allah'a âşık olan uyumaz; sana yakararak dua ediyorum, ey sonsuza kadar dâim olan;

Bizi faziletin ile ıslah eyle Ey lütfu çok geniş olan!

Kapunda eyleyim arz-ı hâcât ve yâ danende; sırrı hafiyyat;

Ne hâcet hazretine arzı hâcât; Ey sonsuz lütuf sahibi! Ey sonsuz padişah!

Saltanatı küllî senindir hiç sana irmez zevâl, Efendimiz Mustafa'ya selâm ve Ahmedüne'l-Hadi'ye övgüler olsun.

Halka Hitap

Eyyühe'l-ihvân, kûmû's-salâte hayrün minen nevm; Melekün yünâdî hel mined'd-daî esmâe'l-lâhi teâlâ aceben keyfe yenâmü'l-âşikûn; Leyse lehüm menâm; Kûmû eyyüh'el-uşşâk; Tûbâ limen teheyyee li's-salâti.

Tercümesi

Ey Kardeşler, Uykudan daha hayırlı olan namaza kalkın! Bir melek Allah'ın isimleri ile dua eden var mı diye nidâ ederken âşıklar nasıl uyur hayret! Onlara uyku yok; Kalkın Ey Âşıklar; Namaza acele edene müjdeler olsun!

RAMAZAN VE MÛSİKÎ

Müzik Tarihi, insanlık tarihi kadar eskidir. Bilim adamları insanların konuşmayı bilmedikleri devirde duygu ve düşüncelerini müzikle anlattıklarını söylüyorlar.

İlkel toplumlardan beri müzik, bir ibâdet, insanları Yüce Yaratıcı'ya ulaştıran bir olgu hatta Tanrı'nın insanlara bir lûtfu olarak görülmüş ve hemen bütün dinlerde yerini almıştır. Aslında pek çok sosyolog, felsefeci ve müzik tarihçisi müziğin din kavramından doğduğu fikrinde birleşirler.

Totemizm, Animizm, Şamanizm gibi ilkel dinlerde müziğin çok önemli yeri vardır. Bu dinlerin etkisindeki toplumlarda müzisyenler aynı zamanda din adamlarıydılar. Atalarımızın İslâmiyet'ten önceki dini olan Şamanizm'de "kam", "baksı" ya da "şaman" denilen din adamları ellerindeki sazla, çalıp söyleyerek dînî mesajlarını iletirlerdi.

İslâmiyet de bu sanatın karşısında olmamıştır. Ancak her olgu gibi müziğin de iyi ve doğru yolda; iyi ve doğru duyguları hissettirip, ortaya çıkaracak şekilde kullanılması istenmiştir.

Hz. Muhammed sallallâhü aleyhi ve sellem, Kur'an'ın güzel sesle ve bir kaideye bağlı âhenkle okunmasını emretmiştir. Tecvid ve kıraat böylece doğmuştur ki, bu ilimlerin müzik sanatı ile yakın ilişkileri vardır.

Müzik, Türkler'in yaşamlarının her safhasında önce olduğu gibi İslâmiyet'i kabûlden sonra da yer almaya devam etmiştir. Düğünlerde, bayramlarda, asker uğurlama ve karşılama törenlerinde, her türlü dînî törende, hatta savaşlarda bile müzik her zaman yer almıştır.

Türk Mûsikîsi, klâsik, folklorik, askerî ve dînî olmak üzere dört ana başlık altında toplanabilir.

Dînî Mûsikî ise icrâ edildiği mekânlara göre Câmi Mûsikîsi ve Tekke Mûsikîsi olarak ikiye ayrılır.

Birbirine yakın bu iki türden Tekke Mûsikîsi'nde insan seslerinin yanı sıra sazlara da yer verilmiştir. Câmi Mûsikîsi'nde ise saz kullanılmaz.

Câmi Mûsikîsi eserlerinde görülen zâhidâne, ağır başlı üslûp, Tekke Mûsikîsi eserlerinde yerini tasavvufî bir coşkuya bırakır.

Ezan, kaamet, salâ, salâtü's-selâm, mi'râciye, mevlîd, tekbîr, temcîd, tesbîh, mahfel sürmesi, münâcaat gibi câmiye ait formlarla; mevlevî âyini, nefes, durak gibi tekkeye ait formlar ve her iki mekânda ortak kullanılan ilâhî, tevşîh, şugl, na' t gibi formlar Türk Dînî Mûsikîsi'ni oluşturur.

Dînî Mûsîkî içinde, "Muharrem İlâhîleri", "Safer İlâhîleri", "Recep İlâhîleri", "Şâban ilâhîleri", Zi'l-kâde İlâhîleri, "Zi'l-hicce İlâhîleri" gibi içinde bulunulan ayların özelliklerini anlatan, bu aylarda yaşanmış olayları hatırlatan ve bu ayların dînî açıdan önemine işâret eden özel yapıda ilâhîler vardır. Bunlar arasında en önemli kısmı "Ramazan İlâhîleri" teşkîl eder.

Hem “Câmi” hem de “Tekke Mûsikîsi” repertuarlarında yer alan bu ilâhîler Terâvih namâzı sırasında genellikle her dörder rek’attan sonra verilen aralarda okunmak gâyesiyle bestelenmiş eserlerdir.

Ramazan ayının karşılama geceleri adı verilen ilk on beş gecesinde okunan ilâhîlerdeki;

“Merhabâ ey şehr-i remezân merhabâ”
“Merhabâ ey sevgili mâh-ı mübârek merhabâ”
“Hoş safâ geldin şehr-i remezân”
“Geldi hoş lûtf ile şehr-i remezân”
gibi sözler son on beş gecede yani uğurlama gecelerinde yerini;

“Elvedâ bizden sana ey şehr-i rahmet elvedâ”
“Elvedâ şehr-i remezân elvedâ”
“Ey mâh-ı gufrân elvedâ”
“Zikr u tesbîh u terâvih, gitti bunlar elvedâ”
gibi sözlere bırakır.

Bir toplumun içinde yaşadığı müzik, o toplumun karakterini, ahlâkını, örf ve âdetlerini yansıtan bir ayna gibidir. Ramazan İlâhîleri toplumumuzun ve bugün kalıntıları ile yetinmek zorunda kaldığımız medeniyetimizin izlerini taşır. Bakınız ne çok sevilmiş Ramazan, nasıl gönülden ve ne çok sevinilmiş gelişine:

Merhabâ ey sevgili mâh-ı mübârek merhabâ,
Merhabâ ey âlemin feyz ü neşâtı merhabâ,
Sensin ol âlemi nûrunla münevver eyleyen,
Merhabâ ey bâis-i fahr-i mübahât merhabâ.
(İsmâîl Hakkı Bey’in Sabâ zemzeme Evsat İlâhîsinin sözleri)

mâh-ı mübârek: mübârek ay
feyz: bolluk-bereket, ilim-irfân
neşat: sevinç, neş’e
münevver: nurlanmış, aydın
bâis-i fahr-i mübahât: güzelliğiyle öğünme sebebi olan

Müştâk olup özlediğim,
Şehr-i remezân merhabâ...
Bakıp yolun gözlediğim,
Şehr-i remezân merhabâ...
(Rif’at Bey’in Uşşak Evsat İlâhîsi)

müştâk: çok istekli, fazlaca arzu eden
şehr: ay, otuz günlük süre

Donandı her yer kandiller ile
Doldu câmiler mü'minler ile
Zikr ü tesbîhler saf-diller ile
Sana eylerler şehr-i remezân
Hoş safâ geldin şehr-i remezân

(Acemaşîran Sofyan İlâhî)

saf-dil: gönlü saf

Nûr ile doldu yine kevn ü mekân
Geldi lûtf ile mübârek remezân
Zeyn olup açıldı ebvâb-ı cinân
Geldi hoş lûtf ile şehr-i remezân

(Acemaşîran Evsat İlâhî)

kevn ü mekân: varlık ve kâinat

zeyn: süslenmiş

ebvâb-ı cinân: cennet kapıları

Ramazanın gidişi karşısında hissedilenler de derîn ve hüzünlü feryâtlara dönüşür:

Elvedâ bizden sana ey şehr-i rahmet elvedâ...
Sen gidesin ille bizi yaktı hasret elvedâ...
Nûr ile zeyn oldu âlem, cümle mescîdler temâm,
Zikr u tesbîh u terâvih, gitti bunlar elvedâ...

(Acemaşîran Devr-i Hindî İlâhî)

Elden çıkardık mâhımız ,
Eflâke çıksın âhımız,
Rahmeylesin Allah'ımız,
Ey mâh-ı gufrân elvedâ...

Ol Ey Hüdâî subh ü şâm,
Zikr-i Hudâda ber-devâm...
Medet gitti şehr-i siyâm,
Ey mâh-ı gufrân elvedâ...
(Sözleri Azîz Mahmud Hudâî Hz.ne ait Hüseynî ve Eviç Evsat İlâhîler)
mâh-ı gufrân: Cenâb-ı Hakk'ın günahları bağışladığı ay
Kullarında yok sana lâyık meta';
Elvedâ şehr-i remezân elvedâ...
Senden aldık nûr-i îman pür şua';
Elvedâ şehr-i remezân elvedâ...

(İsmâîl Hakkı Bey'in Eviç Ağır Devr-i Hindî İlâhîsi)

meta': kıymetli mal

nûr-i îmân pür şua': ışıltılarla dolu îman nûru

Geldin geri gider misin?
Elvedâ yâ şehr-i remezân.
Bizi garip eder misin?
Elvedâ yâ şehr-i remezân.

(Zekâîzâde Ahmed Irsoy'un Acemaşîran Düyek İlâhîsi)

Osmanlı Medeniyeti'nde dînî yaşantı mûsikî sanatı ile iç içedir. Özellikle Osmanlı Döneminin en önemli mânevî eğitim kurumlarından olan Mevlevîlik, Hz.Mevlânâ'nın (1207-1273) büyük bir din ve sanat bilgini olarak mûsikî hakkındaki yüceltici fikirlerinden dolayı, devrin güzel sanatlar akademileri yahut konservatuarlarıydılar.

Mûsikî sanatımız üzerinde Mevlevîliğin tesiri o kadar büyüktür ki, "Türk Mûsikîsi Mevlevîhânelerde gelişmiştir" denebilir.

Hz.Mevlânâ, Allah aşkıyla duyulan yüksek heyecân ve kendinden geçişin, ilâhî ilham ve neş'enin kaynağı hâline gelmiş olan gönlünü şiir, mûsikî ve sema' gibi üç güzel sanatın ulvîyet ve kudsîyetinde eritmişti. Bilhassa mûsikîyi bütün maddî ve fizîkî olayların üstünde tamamen ilâhî bir anlayış ve sezişle "Elest Bezmi'nin âvâzesi" diye târif etmişti.

Mevlevîlerin zikri olan sema', mutlakâ mûsikî eşliğinde yapıldığından, Mevlevîhânelerde teorik ve uygulamalı mûsikî eğitimi yapılmış, bu yüzden Türk Mûsikîsi'nin en büyük bestekârları Mevlevîhânelerden yetişmişlerdir. **Buhûrîzâde Mustafa Efendi (Itrî), Sultan III.Selîm, Sultân II.Mahmud, Hammâmîzâde İsmâîl Dede-Efendi, Zekâî Dede, Hacı Fâik Bey, Neyzen Sâlih Dede, Hüseyin Fahreddin Dede, Neyzen Emîn Dede, Râuf Yektâ Bey, Ahmet Avni** Konuk hemen sayılabilen mevlevî bestecilerdendir.

Türk Mûsikîsi'nin en büyük bestekârlarından Hammâmîzâde İsmâîl Dede-Efendi'nin (1778-1846) muhteşem Ferâhfezâ takımını besteleyişi ile ilgili olarak Rauf Yektâ Bey'in bize naklettiği hâtıra eski medeniyetimizin Ramazanı, ibâdeti ve mûsikî sanatını nasıl bir bütün olarak yaşadığını anlatması bakımından çok önemlidir.

"1831 yılının Ocak ayı... Ramazan'ın ilk günleri...

Sultân II. Mahmud'un başimamı Zeyne'l-âbidin Efendi, mûsikî ilmiyle pek uğraşmamış olmasına rağmen, olağanüstü kâbiliyetiyle fevkâlâde Kur'an-ı Kerîm okuyan bir zat...

Sarayın başmüezzini ise Türk Mûsikîsi'nin gelmiş geçmiş en büyük birkaç ustasından biri; Hammâmîzâde İsmâîl Dede-Efendi...

Zeyne'l-âbidin Efendi terâvih namazı kıldırıyor ama, işi hiç de kolay değil... Çünki hemen arkasında en üst düzeyde besteler yapabilecek kadar mûsikî bilen bir pâdişah, müezzin mahfilinde ise başmüezzin Dede Efendi, diğer müezzinler: Dellâlzâde, Şâkir Ağa, Mutafzâde, Eyyûbî Mehmed Bey...

Gelenek üzre, her dört rekatta bir verilen aralarda, Dede Efendi ve diğer müezzinler hangi makamdan ilâhî okursa, o makamdan Kur'an-ı Kerîm okunmaya devam edilecek...

Zeyne'l-âbidin Efendi bu güç işin üstesinden gelmeye geliyor ama, tâbir câizse alnının damarı çatlıyor...

İbâdet ederken, diğer yandan da bu mûsikî ziyâfetini zevkle izleyen sultân, bir gün İmam Efendi'ye,
"Bizim Dede seni epeyce sıkıyor amma maaşallah sen de ondan hiç geri kalmıyorsun!" iltifâtında bulunur.

Bu iltifâttan cesâret alan İmam Efendi ise,

“Sultânım, müezzinbaşı kulunuza bendeniz de bir azizlik yapmak istiyorum ammâ…” der…

Sultân bu azizliğin ne olacağını sormaya bile lüzûm görmeden, “Hay hay! Hep o sana yapacak değil a!” diyerek Zeyne’l-âbidin Efendi’ye izin verir.

Mûsikîşinaslar iyi bilirler ki Ferahfezâ makâmı, Acemaşîran makâmının pest taraftan Bûselik çeşnisiyle genişlemesinden oluşan bir birleşik makamdır. Zeyne’l-âbidin Efendi, Sultân III.Selîm döneminde Musâhib Seyyid Ahmed Ağa tarafından terkîb edilen ancak o güne kadar hiç eser bestelenmeyen bu makâmı, zaman zaman Acemaşîran yaparken doğal bir akışla kullanır ve yeni bir makâm îcâd ettiğini zannedermiş…

Dede Efendi’ye yapacağı oyun da Ferahfezâ üzerine; İmam Efendi, son dört rekata girilirken gelenek üzre yapılması gereken Acemaşîran yerine Ferahfezâ yapacak, ancak bu makamdan bestelenmiş ilâhî olmadığından, Dede Efendi, Acemaşîran bir ilâhî okumaya mecbûr kalacak…

Hemen ertesi günün akşamı, son dört rekata girilirken müezzinler alışıldık üzere Acem perdesi açmış, ancak İmam Efendi ilk cümlelerden îtibâren diziyi Ferâhfezâ’ya meyyâl seyrettirmeye başlamıştı.

Dede, daha ilk rekatta seyirdeki farklılığı sezdi…

Dizi, ikinci rekatta da pest bölgeye yönelince hemen yerinden kalkıp öğrencisi Dellâlzâde’ye “Siz idâre edin!” diyerek, müezzin mahfilinin bir köşesine çekildi ve pek meşhûr ilâhî güftelerinden,

“Şûride vü şeydâ kılan, yârin cemâlidir beni”

dizelerini, kalan iki rekat kadar bir zamanda Ferahfezâ makâmında besteleyiverdi.

Tam zamanında yerine geçerek müezzinlere “Bana peyrevlik edin!” yani “Beni dikkatle izleyerek eşlik edin” deyip o anda bestelediği muhteşem ilâhîyi müezzinlerle birlikte mükemmel bir şekilde okudu.

İmam Efendi şaşkınlık içinde, Sultân ise gülümseyerek ne olup bittiğini anlamaya çalışıyorlardı.

Terâvih tamamlandığında Sultân, Dede’yi yanına çağırıp, “Dede, bu makâmınızın adı nedir?” diye sordu. Dede, makâmı ve eseri nasıl bestelediğini anlatınca, Sultân gülümseyerek, “Bu terkip benim pek hoşuma gitti, adı gibi ferahlık verdi…” diyerek Dede’ye bir hayli iltifâtta bulundu ve sarayın tüm müzik gurubunu bir fasıl yapmak üzere Serdâb Kasrı’na davet etti.

Serdâb Kasrı, anlatılanlara göre Topkapı Sarayı’nın hemen arkasında Sarayburnu’nun hâkim bir noktasında yer almış, Türk mîmârîsinin şâheserlerinden biriydi. Büyük salonunun duvarları aynalarla kaplanmış ve aynaların arasına türlü çiçeklerle bezenmiş çeşmeler yerleştirilmişti. Salonun ortasında enfes bir fıskiyeli havuz ve hemen üstünde türlü

şamdanlarla bezeli şâhâne bir âvize yer alıyordu. Gece mumlar yanınca karşılıklı yer alan aynaların çiçek renkli ışıkları, su sesleriyle birleşir, gönüllere gerçekten ferahlık verirdi.

İşte Dede Efendi'nin idâresinde Dellâlzâde, Şâkir Ağa, Çilingirzâde, Suyolcuzâde, Kömürcüzâde ve Basmacızâde'nin hânende; Kazasker Mustafa İzzet Efendi ve Sâid Efendi'lerin neyzen; Rızâ Efendi, Mustafa ve Ali Ağa'ların kemânî; Nûman, Zeki Mehmed, Ârif ve Necîb Ağa'ların da tanbûrî olarak yer aldıkları bu emsâlsiz mûsikî heyeti, o gün Sultân II.Mahmud'a Serdâb Kasrı'nda Arazbarbûselik Faslı'nı icrâ ettiler.

Sultân faslın sonunda,

"Bu gece pek tatlı bir vakit geçirdim; âdeta kendimi, cennette zannettim. Arazbarbûselik Faslı şimdiye kadar bu derece parlak okunmamıştı." deyip Dede Efendi'ye dönerek,

"Dedem! Bu gece terâvih namâzında meydana çıkardığınız Ferahfezâ makâmından bu kasır için bir kâr ile beraber senden mükemmel bir fasıl isterim. Kâr'ın güftesiyle bestesi Serdâb'ın şu hâlini, suların akmasını, ışıkların âhengini tasvir etsin. İnşaallah bayramdan sonra yine burada dinleyelim." dedi.

İşte Dede'nin muhteşem Ferahfezâ Muhammes Kâr'ı (Kasr-ı Cennet), Ferahfezâ Frengîfer Beste'si (Ey kâşı keman, tîr-i müjen cânıma geçti), Ferahfezâ Ağırsemâîsi (Bir dilber-i nâdîde, bir kâmet-i müstesnâ), Ferahfezâ Yürüksemâîsi (Bu gece ben yine bülbülleri hâmûş ettim) ve hattâ tüm Türk Mûsikîsi repertuarının en önemli eserlerinden biri olan Ferahfezâ Mevlevî Âyini bu olaydan sonra bestelenmiştir.

Ne demiş atalarımız, "Mârifet, iltifâta tâbidir". Ramazanınız mübârek olsun.

Timuçin ÇEVİKOĞLU

Kaynak: Mostar, Sayı: 8, Ekim 2005

AŞK'IN TERBİYEDEKİ ROLÜ

hzl:Prof. Dr. Cavit SUNAR

"Terbiye; Her bir varlığı kendine has Kemâline ve Cemâline erdiren İlâhî bir San'attır ki, bu San'atın, biricik Üstadı da AŞK'tır."

Cavit Sunar

Varlığın var olma sebebi aşktır; varlığın varlıktaki gayesi de aşktır. Hayat, baştan başa aşktır, sevgidir, muhabbettir.

Tasavvufî görüşe göre yaratma, bir meyl ve arzudan ileri gelir. Söz konusu âlem olduğu zaman, da buna, yönelme ve değişme; söz konusu Allah Teâlâ olduğu zaman da buna irâde denir ki bunun anlamı da özel bir maksada meyl etmek ve arzu göstermektir. Yaratma, bir meyl olduğuna göre o, ayni zamanda da bir harekettir. Hareket ise, ancak, ebedî olan bir sevgiden ileri gelir. Bu hareket, âlemin, içinde hareketsiz bulunduğu yokluktan varlığa doğru hareketidir. Bundan ötürü de emir, sükûndan varlığa harekettir, denilir; zira, sükûn, bir bakıma, hareketten önce gelir. İş böyle olunca, âlemin varlığına sebep olan hareket bu sevgi ve muhabbet hareketidir. Nitekim: ***"Ben bilinmeyen gizli bir hazine idim, bundan ötürü bilinmeğe muhabbet gösterdim ve bundan ötürü de varlıkları yarattım."***

> (Küntü kenzen...), yani Ben, Zât'ım bakımından gizli bir hazîne idim, Halkı yaratıp gizli iken açığa çıktım ve sıfatım zât'ımı gösterdi ve vücud elbisesi o zât'a ziynet verdi ve âlem aynası o zât'ın Cemâlinin tecellî yeri oldu. .
>
> Allah Teâlâ'nın gizli bir hazîne olması demek, O'nda kendinden başkasına asla zuhur yoktur demektir. Sonra, Rahmânî Nefs ile ve alemler yoluyla Kâmil İnsan suretine büründü ve o (Hazîne)nin sûrî ve ma'nevî mücevherlerini saçtı.

Kudsî hadîsi bu gerçeğe işaret etmektedir. Şu hâlde bu muhabbet olmasaydı âlem, kendi ayn'ında meydana çıkmazdı. Böyle olunca da âlemin yokluktan varlığa doğru hareketi Yaratıcı'daki muhabbetin ona doğru hareketidir. Çünkü, âlem de böylece varlık yönünden kendi nefsini görmeği sever. Nasıl ki bunu, Yokluk'ta sabit iken de görmüştü. Şu halde, âlemin her vech ile sâbit bulunduğu yokluk'tan varlığa hareketi hem Hak yönünden hem de kendi tarafından gösterilen bir sevgi kımıldanışı oldu. Çünkü, kemâl, zâtında sevilen bir vasıftır.

Şöyle de diyelim: âlemin, bir bakıma, yokluktan vücuda hareketi, âlemi icad eden Tek Vücud'un sevgiye ait hareketidir ve âlemi icat etmekle, dolayısıyla, Ulûhiyete ait bilginin husulüne yönelmiş olan İlâhî Sevgi hareketidir. Bundan da maksat, Hakk'ın bilinmesi ve kendi Zât'ını kendi Zât'ında görmesi ve ayni zamanda kendi Zât'ını, başkasının vücudu i'tibar olunduğu takdir üzere, kendinden başkasında, yani, kendi sıfatlarında da görmesidir. Bunun içindir ki hareket, ebediyyen sevgiye aittir. Zira, gerçekte, Hak âleminde olduğu gibi O'nun kendi nefsini vücutça görmesi de yine O'nun sevgisine bağlıdır. Bundan ötürü de âlemin her vech ile sükûna ait yokluktan vücuda hareketi hem Allah Teâlâ tarafından hem de âlem tarafından sevgi hareketi olmuştur.

> Hareket, gerçek anlamda, yine madde ile ve maddede söz konusudur. Hareket, teceddüttür,

> yenilenmedir, yenilemedir. Bu da maddenin şekil değiştirmesidir. Bu şekil değiştirme de atomların değişmesi ile mümkündür, iler bir hareket, bütün varlığa şâmildir.

Zira, kemâl, ister Hakk'ın zuhurunun kemâli sayılsın ve ister varlığın, dolayısıyla, varlığın özü ve özeti olan insanın kemâlinin husûlü sayılsın, zâti için sevilen bir şeydir; ve kemâl, ancak, aynî vücud ile zâhir olur. Sevgi hareketinin sebeb olduğu her şeyin yaratılışının da: **"Biz bir şeyin olmasının! dilediğimiz zaman, ona, sâdece: 'Ol!' deriz ve o da hemen oluverir"** [Kur'an: Yasin, 82] meâlindeki âyet ile de kendiliğinden olduğuna işaret edilmiştir.

Varlık, önce, kendi güzelliği ile kendi öz âleminde idi ve kendinden başka bir şey yok idi. Ne zaman ki Fark'a geldi, yani görünmek istedi.

> (Fark)a gelmek, çeşitli varlıklar suretinde meydana çıkıp yayılmak demektir. Zât'ın bilinmesi için, muhakkak, farka gelmesi, yani çeşitli varlıklar sûretinde meydana çıkıp görünmesi lâzımdır ve bu sebebten de fark âlemi zıdlar âlemidir.
>
> Fark, görünmeyen bir şeyin görünür olması demektir. Nitekim, kafamızda düşündüğümüz bir şeyi bizzat yapmak o düşündüğümüz şeyin farka gelmesi demektir. Kafamızda bir şey düşünmek ve karar vermek te bir (Niyet) işidir ve bu da farka gelmenin ilk adımıdır. Meselâ, namaz kılmadan önce namaz kılmağa niyet ederiz ki bu henüz ortada görünmeyen bir şeyi görünür yapmanın, yani farka getirmenin ilk adımıdır ki bunu da namazın bilfiil kılınması peşler. Burada misâl olarak aldığımız Namaz da esasen, Allah Teâlâ'nın görünmezlikten görünüre çıkmasını, yani Zat'ından farka gelmesini temsil eder.
>
> İşte, düşünülüp karar verilen bir şeyi ortaya çıkarmanın, farka getirmenin ilk adımı olması anlamında (Niyyet), Müslümanlıkta her işin başıdır.

Ceberut âleminde İlk Akıl'da kendini bildi ve her şeyin bir An olduğunu ve o An'da da mevcut olduğunu, zamanın hep o An olduğunu anladı ve o Ân'ı bilmenin de aşk, sevgi olduğunu kavradı.

Dolayısıyla, aşk ta, sevgi de Melekût ve dolayısıyla Şuhud âleminde çeşitli sûretlerle tecellî ve zuhur etti.

> Zuhur'dan maksat sevmektir. Sevmek için de devrân'a girip binbir şekilden geçmek zorunludur. Şu halde, her zerrenin, kendi mâhiyyeti bakımından da kendini sevmek için bütün zerrelerde seyr etmesi gerekir ki bu da ebedîdir. Tecelliyat meselesi de bu zuhur meselesini tamamlar. Çünkü, Külli Kudretin tecelliyatı, her zerrede ve her mevzide başka başkadır. Madde, madde olması bakımından başka başka şekillere girmekte, tecelliyat da o maddenin mevziine ve şekline göre başka başka zuhur etmektedir.
>
> Tecelliyat, zât bakımındandır, zuhuru da sıfatlardır. Mertebeler, sıfatlardır. Seyr de sıfatlarda seyrdir, yani onları tanıyıp bilmekten ibarettir. Sıfatların başı da dört elemandır.
>
> Tecelliyat, zahire vurduğunda, insan, kâh sûretlerle ve kâh Hakk'a ait işleri göz önüne alarak Rabb'ına muhabbet eder. Fakat, tecelliyat bâtına vurduğunda mâsiva kalmaz ve gönül doğrudan doğruya Zât ile meşgûl olur. Bu bâtın tecelliyata **Ma'nevî Seyr** de denir.

Fakat, bu gayrilik sûretlerinde tadılan zevk ve zevki tadan hep o varlıktır, hep kendidir. Ama câhillere her sûret birer perde birer azaptır. Çünkü, perdeler maddedir, madde de o nurun karanlığıdır. Karanlıktan nura varmadıkça, perdelerden sıyrılmak ve zevk etmek imkansızdır. Karanlıklardan, perdelerden sıyrılmak ta onların da ayni' nurdan olduğunu, ayni nur olduğunu bilmek ve maddeyi de Sevgi'ye vâsıta olarak kullanmakla mümkündür; yoksa, maddenin kendisini ortadan kaldırmak mümkün değildir. Çünkü, madde, o nurun karanlığıdır, gölgesidir; maddeyi ortadan kaldırabilmek için nuru da ortadan kaldırmak gerekir ki bu mümkün değildir. Şu halde, her şeyi maddesiyle ma'nasıyla, sûreti ile ruhu ile

birlikte sevmek ve her sûretin ve ruhun ayni bir varlığın sûretleri ve ruhu olduğunu bilmek ve bu suretle zevk etmek gerekir. Böyle yapmak ta ölümsüz bir hayata ulaşmak demektir.

> Biz eğer bir varlığın yalnız sûretinde kalırsak, yoklukta kalmış oluruz. Asıl vücud, mevcud, sûretin ruhudur. Madem ki o sûret, o ruhun sûretidir şu halde biz her bir varlığı sûreti ve ruhu ile birlikte sevmeliyiz ki gerçek sevgiyi tadalım.

Başka bir deyişle, **İlâhî Aşk bir nokta idi.** O nokta uzadı hat oldu, yani zaman ve mekân oldu, varlıklar oldu. Varlıklar ki şekillerdir ve şekiller ki birer harftir, bu suretle de Kâinat, kocaman bir Kitab oldu, işte, Kâinat denen bu Kitab'ı yazan da okuyan da ayni ruhtur. **Kâinat denen bir koca Kitab'ı yazan olması açısından o ruha (Rahmânî Ruh) ve bu yazılan Kitab''ı okuyan olması açısından da bu ayni ruha. (İnsanî Ruh) denmiştir ki bu iki ruh birbirinin aynîdir.**

"Ben bir gizli hazîne idim. . ." kudsî hadîsindeki muhabbet te, bilgi ile ilgilidir ve Hakk'ın muhabbeti ve özlemi kâmil olan kul'da O'nun kendinin kemâl mertebede görünmesine (Zuhur) ve göstermesine (Izhâr)dir. Çünkü, mükemmel bir bilgi, ancak, kul'un mazharında mükemmel bir zuhur ile hâsıl olabilir, işte, bundan ötürüdür ki Hakk, insanı kendi sûreti üzere, yani Ulûhiyete ait topluluk ve birlik sûreti üzere yaratmıştır, insan, Hakk'ın, Ulûhiyet mertebesindeki İlâhî Ruh'tan ve Rahmânî Nefs'ten o mertebenin topluluk ve birlik hassası ile nefh edilmiş olan Külli Ruh'undandır.

> Bk. Kur'an: 15/29; 32/9; 38/72; 95/4.
>
> Allah Teâlâ insanı kendi ruhundan ve en güzel bir şekilde ve tenasüpte yarattı ve insana sırasıyla şunları öğretti:
>
> 1- Birliğini (Kur'an: 18/110)
>
> 2- Varlığını (Kur'an: 7/54)
>
> 3- Mülkünün O'nun olduğunu (Kur'an: 7 /158)
>
> 4- Sıfatlarını (Kur'a: 2/138)
>
> 5- Heybetini (Kur'an: 6/18)
>
> 6 Azametini (Kur'an: 2/255)
>
> 7- İzzetini (Kur'an: 35/10)
>
> 8- Celâlini (Kur'an: 55 /78)
>
> 9- Ni'metini (Kur'an: 22/78) hikmette çok hayır olduğunu (Kur'an: 2/269)
>
> 10 Öc alıcı olduğunu (Kur'an: 5/95)
>
> 11 Lütfunu (Kur'an: 42/19)
>
> 12 Muhabbetini (Kur'an: 3/31)
>
> 13 Yardımını (Kur'an: 30/47)
>
> 14 Kısmetini (Kur'an: 43/32)
>
> 15 Hasbiyetini (Kur'an: 65/3)
>
> 16 Rahmetini (Kur'an: 33/43)

17 Kullarına Hikmet verdiğini ve

18 Kullarına bilmediklerini öğrettiğini (Kur'an: 2 /239)

Daha toplu bir deyişle, "Allah Teâlâ'nın zâti tecellisi sıfatları tecellîsi ile birleşip gördüğümüz varlıkları meydana getirdi ve varlıklar meydana gelmekle de Hakk, bu varlıkların İç (Bâtın)i oldu.

Asl olan bâtındır; zahirde görünenler, bâtının suretleridir. Bunun için zahirin âhiri yine bâtındır ki buna (Ahiret) te derler.

Asl olanın bâtın olduğuna delil de bizzat insandır. İnsanda vücut, hisse bir vasıtadır. Bütün duyu organlarımızdan gelen hisleri duyan ruhumuzdur ki o da bâtındır.

Madde, nisbet açısından mevcuttur, asllda ise fânidir. Fakat, ruh, Ölümsüzdür ki evvel de âhir de odur. Yine bu sebeblcdir ki gürellere (Dünya) ruha da (Âhiret) dendi.

Bâtın da yedi mertebe üzerinedir. Alem de yedi mertebe üzerinedir, insan da yedi mertebe üzerinedir. İnsanda deriden kalbe varıncaya kadar tam yedi mertebe vardır ki esas olan yedinci mertebedir, yani (Kalb)tir. Menfilin ana rahminde ilk yaptığı da kalbtir; sonra birer birer bütün mertebeleri tamamlar ve yedinci mertebe olan deride karar kılar. İnsan vücudunun dışına bakılırsa bütün organların hep başka başka olduğu görülür ki hepsi bir asıldan çıkmıştır. **Şu halde iş, Asl'a varmaktır, Kül'e varmaktır ve Kül olmaktır.**

Şimdi, bu varlıklar meydana çıkmadan önce Hakk'ın iç (Bâtın) idiler, fakat, zuhur edip meydana çıkınca da bu varlıklar sûretinde zuhur edip meydana çıkan Hak olmuş oldu. Yani, zuhurdan önce, sonradan zuhur edip meydana çıkan varlıklar Hakk'ın İç (Bâtın)i iken Hak ta, zuhurdan sonra, meydana çıkan bu varlıkların Dış (Zâhir)ı oldu. Kısaca, önceden İç (Bâtın) olan, meydana çıkıp görünmeğe nisbetle, Dış (zâhir) oldu ve Dış (Zâhır) olan Hakk'a nisbetle İç (Bâtın) oldu. Ye bu İç'ten Dış'a zuhur ile meydana çıkan varlıklara da (Mümkünler Alemi) dendi.

Mümkünler Âlemi demek hissî mevcutlar âlemi demektir.

Yukarıda açıkladığımız şekilde zuhur ile meydana çıkıp var olan bütün âlemlerin özü ve özeti de insan oldu.

İnsan, bütün âlemlerin özü ve özeti olunca Hakk'ın İç (Bâtın)i ile insanın Dış (Zâhir)ı ve Hakk'ın Dış (Zâhir)ı ile insanın İç(Bâtın)i birbirinin ayni olmuş oldu. Zâten, âlemlerin yaratılışından maksat ta İnsan'ın meydana gelmesi idi ve bundan ötürü de Hakk, insanı, kendi sûreti üzere en güzel şekilde yarattı ve onu kendisine Halîfe" yaptı. [Bk. Kur'an: A'raf/11; Mümin/64; Tegabün/3. "Hadîs: Allah Teâlâ insanı kendi sûreti üzere yarattı."

İnsan görünür (Şuhud) âlemle görünmez (Gayb) âlem arasında veya Yer ile Gök arasında veyahut ta Kâinat ile Allah Teâlâ arasında ya da Şuur Altı ile Şuur arasında hem ayırım hem de kavşak noktasıdır ve bundan ötürü de Mutlak Vücud'un aynasıdır; O'nu aks ettirmekte, O'nu göstermektedir. Ancak, Mutlak Vücud'un bu aynada bütün haşmet ve azameti ile görünebilmesi için bu aynayı gerçek bilgi ile cilâlamak, yani insanın Biricik ve Mutlak Vücud olduğunu yakînen bilmiş olmak şarttır.

İnsandan başka bütün varlıklar, maddi varlıkları bakımından noksan olduklarından, tabiatiyle, onları kaplamış olan ruh ta o varlıklarda noksandır. Ama insan maddî varlığı bakımından her şeyi kendinde toplamış ve kâinatın bir özü ve özeti olmuş olduğundan insanı

kaplamış olan ruh ta mükemmel bir ruhtur ve dolayısıyla insan, yalnız madde bakımından değil, fakat, ma'na bakımından da, bilgi bakımından da kâmildir.

Şöyle de diyelim, **kemâl, zahire çıkmakladır, yoksa, Adem'de, Yokluk'ta kemâl olmaz.** Kemâl, sonradan meydana çıkan ilim ile bütün ilim mertebeleri tamamlandığında kemâl olmuş olur ki bu da ancak insanda tamamlanır ve ancak böyle bir insan kâmil insan olmuş olur. Kâmil insan da iki taraflı (Zülcenâheyn) dır, yani hem maddeyi hem de ma'nayı kendinde toplamıştır. Zâten her şey ve özellikle insan, hem İç'i hem Dış'ı kendinde toplamıştır. Ve zâten, **Dış, İç'ten ve İç'te Dış'tan ayrı değildir ve ilim mertebesi de bu suretle tamamlanmış olur.** İnsanda bütün maddî varlık mündemiç olmakla bütün maddî cüzlerin idrâki de insanda mevcut demektir. **Şu halde insan, her şeyi bilicidir, âlimlerin âlimidir** ve çünkü, Sultânı Ruh'u hâizdir.

Gaybî şöyle der:

Bu âlem bir ağaçtır

Matlub olan meyvadır

Meyvası olmuş Âdem

Sanma ki ağaç ola.

Evet, Kâinattan matlub olan insandır. Çünkü, kâinatın yaratılışından maksat insandır. Ağaç, bir tohumdan meydana gelir ve en nihayet yine o tohuma inkilâb eder. Ağaç gelip-geçicidir, maksat tohumdur. İşte kâinat ta gelip geçici bir ağaç gibidir ve muksûd ise insandır. **Vahdet, tohumda, insandadır.**

Kâmil insan Hakk'ın Zât'na tam bir aynadır. Hakk, kendini kâmil insanda seyr etmektedir. Bütün görünüşler, külli ve icmâlî tecellîsi üzerine kâmil insanda zâhirdir; kısaca, Zât'ın tecellîsi kâmil insandadır. Çünkü, bütün âlemler onun vücududur. Dolayısıyla de bütün tecellîler insana râci'dir.

Hakk'ın Zât'nın bîr tek yüzü vardır ki o da kâmil insan yüzüdür; (Her şey yok olucudur, ancak, Allah Teâlâ'nın yüzü bakîdir) âyeti de bu gerçeğe işaret etmektedir. Kâmil insan bütün varlıkların Özü ve özeti olmakla da demek ki her şey yok olucu yalnız kâmil insan bâkîdir demektir. **Çünkü, Hakk, bütün kemâli ve cemâli ile yalnız kâmil insanda tecellî etmiştir.** Fakat, bu da fark âleminde bir an için bir bilişten ibârettir.

Kâmil insan demek, Hakk'ın tam zuhuru demektir ki bu da Zatî bilgiden ibarettir. Şu halde, aslında kâmil insan da Zât'ın bilinmesi için bir görünüşten ibârettir. Zira, tafsîlî ilim, kâmil insanda icmâl edilip özetlenmiştir. .

Kâmil insanın ilmi, Hakk'ın ilmine aynadır, yani kâmil insanın kendi nefsini bilmesi Hakk'ın bilinmesi demektir. Çünkü, kâmil insan ayni Hakk'tır. Bu suretle de Hakk, kendi ilmi ile de kâmil insana aynadır ve onda zâhirdir. Kâmil insan da Zât'ın bir arzusu dolayısıyla vardır, mevcuttur; gerçekte var olan ise o. her şeyden müstağni olan Zat'tır.

Bütün insanlar, âlemin özeti olmaları ve maddelerinin ekmeliyyeti dolayısıyla madde bakımından kâmil insanlardır. Fakat, bu varlıklarının bilgisini elde etmedikleri sürece tam kemâl sahibi olamazlar. Ne zaman ki kâmil olduklarının bilgisine ulaşırlar işte ancak o zaman tam kâmil olmuş olurlar. Kısaca, bilgi olmaksızın kemâlden söz edilemez. Kemâle ulaşabilmek te bütünlüğü ile kâinatın ne olduğunu bilmekle mümkündür ve bütünlüğü ile kâinatı bilen de kendini bilmiş olur. Bilgi nur olduğu gibi o bilgiye vasıta olan madde de yine ayni nurdur ve bilen de ayni nurdur. Her şey sırf bir görünüşten ibârettir. Asi olan bütün bu görünüşleri gösteren Zât'tır ki o da tam kemâli ile, ancak, insanda zâhirdir.

Bütün varlık, insandan gelip geçer. Her şey, yedi kapıdan insana girer ve beş kapıdan da insandan

çıkar.

Kısaca, insan, maddî ma'nevî bütün varlığı ile kendisinde tecellî eden Hakk'tır; dolayısıyla insan, bütün isimleri ve müsemmâları kendinde toplamıştır. Böyle bir insan da artık bütün makamlarda ve mertebelerde istediği gibi dolaşabilir, onlarla zevk edebilir. Makam ve mertebeleri dolaşmaktan anlaşılması gereken anlam da o makam ve mertebeleri ilmen dolaşmak demektir, yani onların neler olduğunu bilmek demektir ki bunun, sonu da zevktir.

Her şey, makamlar ve mertebeler bakımından söz konusudur. Çünkü, bunlar olmasa zuhur yoktur demektir. **Makamlar ve mertebelerden maksat ta Allah Teâlâ'nın sıfatları ve isimleridir ki O bunlarla zuhur eder ve bunlar O'nun zâtının gölgeleridirler.** İsimler ve sıfatlar olmasa zuhur olmaz, dolayısıyla zât da olmaz. **Bundan ötürü de kâinat bir görünüşten, bir gölgeden ibârettir.** Zira, zuhuru hayâldir: öyle ise âlemde Zât'tan başka bir şey yoktur. Asi olan Zât'tır, bundan Ötürü de ebedîdir, bâkîdir.

Zât, isimleri ve sıfatlan vasıtasıyla birçok şekillerle kendini gösterir ki bu şekiller onun birer yüzü olmuş olur; şekiller olmasa yüzler de olmaz. Çünkü o zaman ortada yalnız bir ruh kalmış olur ki bu mertebede meydana çıkıp görünme söz konusu olamaz.

İnsan, Mutlak Varlığı, Allah Teâlâ'yı bütün makamları ve mertebeleri ile bilirse, ki bu bütün bir bilgi demektir, Cennet'e girmiş olur.

Cennet, genellikle üçe ayrılır:

Cennet-i Muaccele: Yani, acele gelen Cennet ki bu, dünyada edinilen gerçek bilgiden ibârettir, **Bilgi Cenneti** dir.

Cennet-i Âcile: Yani, sonradan gelecek olan Cennet ki bu da dünyadan sonra **âhirette ki Cennet** tir. Bu Cennette bir şeklin yok olup diğer bir şekle değişmesi söz konusudur ki Kıyamet, Haşr ve Neşr de budur. ,

Cennet-i Tam veya Devlet-i Bâkiye: Bu Cennet te kulun Allah Teâlâ'ya kavuşması, dolayısıyla, ebedî hayata ve ebedî zevke ermesi demektir. **Cennet, Allah Teâlâ'nın Rahmet'inden; Cehennem de Gazab'ında yaratılmıştır.**

İlim'de İlmî Yakîn, Zevk'te ise Hakk'a ait Yakîn söz konusudur.

İlme ait yakîn, insanın, Hakk'ın kendisinde olduğunu bilmesidir. Hakk'a ait yakîn de, insanın, Hakk'ı kendisinde bulmasıdır. Bu da ilme ait yakînin tahakkuk etmelidir ki, bu artık, ilmin üstünde, sezgisel, vicdanî bir zevk işidir ve bu da visaldir. Fakat, bu visâle ulaşmak için insanın nefsine arif olması şarttır. Bu nefse ârif olma işi de insan hayatının en büyük imtihanıdır. Bu imtihanı kazanıp gerçeği gerçek üzere bilenlere ve gerçek üzere savunanlara da (Ehl-i Cemâl); gerçeği bilmeyen veya bilipte aslından saptırarak çeşitli ve yanlış suretlerde savunanlara da (Ehl-i Celâl) derler ki bunlar da halk ile zâhirî hocalardır.

İnsan da, yukarıda da işaret ettiğimiz gibi, ancak, ilmi ile insandır ve ilmi derecesinde insandır. Çünkü, **ulviyyet, yücelik yalnız ve yalnız bilgidedir.** İnsan ancak, bilgisi derecesinde yücedir. Bilgi elde edilebilecek vasıta da ancak, içinde bulunduğumuz bu dünyamızdaki bu vücudumuzdan, ibarettir. **Bu dünyamızda bu vücudumuzla elde edebileceğimiz bilgi de bu dünyamız için olduğu kadar âhiretimiz için de biricik bilgimiz olacaktır.** Çünkü, ruhun maddeden başka bilgi vasıtası yoktur. Bilgiden maksat ta sevmektir; bilmek demek, sevmek demektir.

Mutlak Vücud, Allah Teâlâ, Gökler'in ve Yerin nurudur: Allah Teâlâ, Nur'dur. Bütün âlemler bu nurdan meydana gelmiştir ve yine bu nura geri döneceklerdir. Âlemleri ve insanı ile bütün bu varlık, bu fark âlemi de tek bir hareket eseridir ve bu hareket te sevgi hareketidir. Sevgi

hareketi demek, yukarıda da dokunduğumuz gibi, Zât'ın, isimlerine ve sıfatlarına bürünerek görünüşü demektir ki bütün bu görünüşler aslında yoktur ve yok olucudur.

> Bütün tabiî haller ve olaylar, Allah Teâlâ'nın isimlerinin hükmü altındadırlar ve o isimlerin ma'nalarına göre zuhur ederler. İsimler, zatî i'tibarlardır; zât ise her şeyden münezzehtir. Zâten, tenzih, kendi kendiliğinden hâsıl olmaktadır. Çünkü, bütün varlık o olunca, onun her şeyden arınmış olması da yine onun kendi varlığını kaplamış olması ile olmuş olur. Zât ve Allah Teâlâ kelimeleri de, sırf, gerçeği anlatabilmek içindir. Fark âleminde ise, Zât'ın isimlerinden ve sıfatlarından başka bir şey yoktur.

Şu halde **bu var oluş ve yok oluş, yine Zât'ından Zât'ınadır.**

> Zât, Mutlak Varlığın İstiğnası hâli, Ahadiyyet hâlidir. Zâtin birliği Ahadiyyettedir, Ahadiyyettir. O mertebede her şey odur, başka yoktur.
>
> Her parça, her cüz, kendi mevziinde bir zât'tır. Fakat, parça zât'Iar, Bütün Zât'ın, Külli Zât'ın tahtında olan zâtlardır. Bütün cüz'î zât'lar, bütün cüzleri kaplamış olan asıl Zât'a, Küllî Zât'a dayanır. **Varlık, bütünlüğü ile Zât'tır.**

Bütün bu görünüşlerden, bu geliş gidişlerden maksat ta **Zât'ın kendini bilmesi ve dolayısıyla de kendini sevmesidir.** Çeşitli sûretler ve varlıklar da bu gayenin geçici vasıtalarıdır. Varlıkların hepsi de Hak olduğundan Hak kendini sevmiş olmakla cüzlerin de, yani bütün cüz'î varlıkların da birbirlerini sevmeleri zorunludur. Çünkü, **Hakk, cüzlerin toplamı ile Hakk'tır; dolayısıyla de her cüz Hakk'tır ve her cüz Hak olunca her cuz'ün birbirini sevmesi de zorunlu olur.**

> Hakk, zât'ın farka gelmesi, yani görünmezken çeşitli varlıklar hâlinde görünür olmasının adıdır. Bunu böylece bilip kabul etmek te Hakk'ın ne olduğunu bilip kabul etmek demektir, işte, (Hak kabul edenindir) sözünün gerçek anlamı da budur.
>
> Varlıkta, her zerrenin, her çeşit varlığın kendi deveranım yapabilmek için gerekli şeyleri onlara vermek ve onları daima aynı şekil ve suret üzere seyr ettirmek te Hakk'tır ve Hakk'ın işidir ki bu da Hakk'ın isimlerine ve sıfatlarına râcidir.
>
> Meselâ, **bir buğday tohumundan yine bir buğday çıkar, arpa çıkmaz: arpadan da yine arpa çıkar, buğday çıkmaz.** Bu, maddede böyle olduğu gibi ma'na âleminde de böyledir. ruh âleminde de bövledir ve böyle olması bir adâlet işidir. Bu yüzden ruh âleminde, ma'nevî âlemde de cemâl ve celâl birlikte gider; zira birlikte gitmese adâletsizlik olur. Her şeyde celâl ve cemâl'in birlikte gitmesine de (Adl-i Subhânî) derler: çünkü. Allah Teâlâ âdildir.
>
> Şuna da işaret edelim ki celâl, kendi başına var olan bir şey değildir; o, cemâlin gölgesidir, gelip geçicidir. Asi olan, var olan, ancak, cemâl'dir. Bundan ötürü de, yukarıda da dediğimiz gibi, her celâl gibi görünen şeyi, muhakkak, cemâl peşler. İşte, (Allah Teâlâ'dan ümit kesilmez) sözünün sebebi ve gerçek anlamı da budur.

Gerek insanın vücudu içinde ve gerek insanın vücudu dışındaki kâinatta türlü tecelliler, cilveler gösteren Tek bir Zât Tek bir Hakikat'tır; ondan başka yoktur. **Bütün varlıklar bir Tek Can ve bir Tek Ten'dir.** Bu Tek olan Zât ve Hakikat hiç bir suretle bölünüp parçalanmaz. Dışta bütün görünenler onun mahluku ve âletidir. Bu tek varlık, meydana çıkıp görünen her bir şeyde, o şeyler bütün isimleri ve sıfatlarıyla bir zerre de olsalar, bütünlüğü ile görünür ve herkese inancına ve zannına göre görünür; ve her mertebe, her mahal ve makamda başka başka birer yüz gösterir. Dış'(Zâhir)ta olsun Iç(Bâtın)te olsun, her bir şekil ve sûrette tasvir ve tasavvur edilmiş olan, her akılda düşünülmüş olan, her gönülde anlam olan, her kulakta duyulan ve her gözde görülen odur. Bu Tek Zât ve Hakikat, bir yüzden tecellî edip görünür, bir yüzden de kendisini yine kendisi görür. Dolayısıyla **Seven ve Sevilen (Âşık ve Ma'şûk),**

isteyen ve İstenen (Tâlib ve Mutlûb), İnanan ve inanılan ve inanış bir ve ayni şeydir. Şu halde ârif olan kimse hiç bir özel/nefsî/ferdî inanca ve sevgiye bağlanıp kalmamalıdır.

Bu noktada yine önemle işaret edelim ki bütün varlıklar, makamlar ve mertebeler hep sevgi eseridir. Eğer, sevgi olmasa hiç bir şey vücud bulmaz, mevcud olmaz.

İster nisbetler içinde bulunalım ister nisbetlerin üstüne çıkalım, varlıkta her şey hep sevmek içindir ve hayat bir sevgiden ibarettir ve çünkü, aslında da bir sevgi eseridir.

Şimdi, vücud, yani varlık, her şeyden önce, varlığını korumak ve sürdürmek zorundadır. Varlığın korunması ve sürdürülmesi de, ancak, (Sevişmek) ile, yani sevişme yolu ile kendi yerine bir benzerini bırakmakla mümkündür. Bu söylediğimiz. Mutlak Vücud'un canlı ve hatta cansız bütün şekil ve sûretlerinde ve bütün makam ve mertbelerinde geçerlidir; Mutlak Vücud'un Mutlak Kanunu'dur. Bu Mutlak kanun'un tatbiki için de İlâhî Varlık, kendi Mutlak Vücud'u içine kendinden bir cevher gizlemiştir ki o da Tasavvufî' Dil ile (Aşk Maddesi) dir; Felsefî Dil ile (Hayat Prensibi)dir; Fizyolojik Dil ile de (Nutfe)dir. Bu cevher Hayvânî Ruh'u meydana getiren hayatî ve hayvânî gereklilikleri yaptığı gibi hayvânî ruhu kaplayan ve İnsanî veya Sultanî Ruh'umuzu, Şuurumuzu meydana getiren de yine odur.

AŞK MADDESİ

Çeşitli varlıkların meydana gelişine, devrana, nisbetlere sebeb hep bu aşk maddesidir. Nisbetler, şekillerden ötürü ve şekillerin birbirlerine olan zıtlıklarından meydana çıkmıştır; zıtlıklar olmasaydı nisbetler olmazdı. Bu nisbetler ve dolayısıyla şekillerin, çeşitliliği yüzünden de devran meydana gelmiştir, zaman meydana gelmiştir. Bizler cüz'iyyette seyr ettiğimiz için bize göre devran da, zaman da taakub da vardır ve çünkü bunlar mertebeler gereğidir. Ve bütün bu söylediklerimizi toptan kendinde toplayan da (Fark)tır. Fark, yani meydana çıkıp görünme işide iki yönlüdür. Bunun bir yönü Bütünlük, Küllilik açısından olan fark'tır ki buna (A'yân-ı Sabite) diyoruz ki İlmî suretlerdir, mâhiyetlerdir. Fark'ın diğer yönü de (A'yân-ı Sûbite)nin içinde cüzlük ile ve zıtlık ile olan fark'tır ki işte yukarıda açıkladığımız fark, bu ikinci tip farktır. **Bütün bu nisbetlerin, devranın, fark'ın varlığı da, toptan, Zât'ta mündemiçtir; bütün bunlar Zât'tan zuhur etmişlerdir ki bunların zuhurlarına sebep te (Aşk Maddesi) dir ki aslı ile ve aslında yine o Zât'tır, yine o nurdur, yine o ruhtur.** Her nereye baksak, her neyi görsek hep aşk maddesini görürüz. Çünkü, o, her varlığı her şeyi, bütünlüğü ile maddeyi kaplamıştır. **Her madde ki bizim vücudumuzda dahildir, bizim vücudumuzdan başka bir şey değildir, şu halde, aşk maddesinin bütünü de biziz, onun aslı da zât ta biziz. .**

Alemler, bütünlüğü ile Mutlak Vücut'tur, sırf Cemâldir; o, hep nurdur. Fakat bu, varlıkta her bir mevcut zerrevîdir ve zerrevî olmasından ötürü de hepsinde aşk maddesinin tecellîsi ayn ayndır ve bu zerreler, birbirlerine zıtlıklar gösterdiklerinden ötürü de ıztırab dediğimiz; şer dediğimiz, celâl dediğimiz şey meydana gelmiştir. Aslında şer, celâl denilen şey mevcut değildir. Çünkü, **şer, yani celâl, cemâl gibi bir varlık değildir**. Celâl,-ancak, bir çokluktur ve şekillerin birbirlerine nispetlerinden zuhur etmiştir ve bunun için de mevcut değildir.

Bütünlüğü ile âlemler ise, Yani Mutlak Vücud ise insandır, tısaıı, dolayısıyla de Mutlak Cemâl'dır.

Bu aşk maddesi, bu her şeyin aslı da, bütünlüğü ile bizde mevcuttur. Vücudumuzdaki bütün zerrelerimizi idare eden, onlara hükm eden onun Sultanî Ruh'udur ki o da bizdedir. Hayvanları da hayatî sınırlar içinde ve kendi maddelerine göre yine onun Hayvânî Ruh'u idare eder. Aşk maddesi dediğimiz bu Hayat Prensibi cansızlar âleminde ise tamamıyla basit ve aşağı derecede bulunur ki bu cansızlar âleminde, hayvanlarda görülen içgüdü bile mevcut değildir.

Kısaca, bütün varlıkların yaratılmasına sebep olan aşk'ın, sevginin çeşitli şekillere bürünen tecellîsi, aslında, tek bir tecellîdir. Bu sevginin birer tezahürü olan her bir varlık ta ancak zıtlarla meydana çıkıp görünür. Çünkü, sevişmek için zıtlık lâzımdır. Fakat, gerçekte zıtlar yoktur: zıtlar,

tek bir hakikatin meydana çıkması ve bilinmesi içindir.

Şehvet, sevgi, muhabbet, aşk, vecd, hayret dediğimiz şeyler de hep Aşk Maddesi'nin mertebelerinden ibarettir. **Bu mertebelerde seyr'etmek te tamamıyla bilgi işidir, irfan işidir. Alim ve Ârif olmayanlar şehvet, denen hayvanlık mertebesinde saplanıp kalırlar.** Fakat, Alim ve Arif olanınsan, kendi zâtının, varlık ve yokluk sûretlerinde yine kendini nasıl sevip zevk ettiğini ve kendisinin de ayni Zât olduğunu gereği gibi düşünüp bilir ve bu suretle de **Hayret makamına** yükselir. Ancak, hemen işaret edelim ki hayret makamı, ancak, cüzilik açısından ve ancak cüzler için söz konusudur. Zira, Küllük, bütünlük açısından, hayret dediğimiz şey söz konusu olamaz. Bu hayret makamından sonra da, artık tamamıyla ma'nevî bir sevgi başlar; çünkü, bundan ötesi, artık, **Hiçlik âlemi**'dir. -

Aşk Maddesi'nde esas aşktır. Rablık, kulluk, çirkinlik, güzellik varlık, yokluk, hulâsa bütün nisbetler hep mertebelerde i'tibâri birer sözden ibarettir. Bütün maksat, sevmek ve zevk etmektir ki bunun da gayesi visaldir. Aşk, vecd mertebesidir, dolayısıyla toplam mertebesidir; bu mertebede bulunan da, yalnız, Hakk'ı görür, Halk'ı görmez. Çünkü, toplam mertebesi bâtındır, zâhir değildir.

Muhabbetin daha şiddetlisine Aşk ve Aşk'ın daha hafifine de Muhabbet denir. **Allah Teâlâ'nın sıfatlarında tam ve mükemmel bir i'tidal bulunduğundan Allah Teâlâ'nın insanlara karşı Aşk'ı değil, ancak, Muhabbet'i nisbet olunmuştur.**

İnsanların kafalarının mahsulü olan İlim ve Fen yine insanların kafalarının terakkisi ile düz orantılıdır. Hâlbuki insanda esas olan (Sevgi) hiç bir terakkiye bağlı değildir; onun yüksek varlığı daimîdir ve aynîdir. Yeter ki insanlar, onun mâhiyetini ve kudretini bilip anlamağa ve her geçen an ona bağlanmağa çalışsınlar.

SULTÂNÎ RUH

İnsanın bedeni Sultânı Ruh denen bir ruha bir kab, bir âlet olduğu gibi, ayni zamanda, Hayvânî Ruh denen bir ruha da yataklık etmektedir. Bunun da hikmeti, Allah Teâlâ'nın Cemâl ve Celâl yüzlerinden olan kudretini müşahede etmektir. Görülüyor ki insanda Cemâl'in bulunduğu ayni yerde Celâl da bulunmakta ve bu iki zıt şey birbirinin sınırını aşmamaktadırlar.

Ruh, aslında ne iyi ne de kötüdür. Çünkü, o, maddî bir şey değildir. Fakat, onun madde içinde bulunuşuna nisbetle, onun, nisbette iyiliğini bildiren, Hayır; ve nisbette fenalığını bildiren şey de Şer'dir.

Ruh, aslında saf ve temizdir ve çünkü o, maddî bir şey değildir. Fakat, o, maddeye bedene bürünmüştür ve bundan ötürü de maddenin emrine girmiştir ve maddenin emrinde de birçok maddî günahlar işlemesi zorunludur. Ancak, maddeye, bedene girip onun pislikleriyle pislenen ruhun o maddeden o bedenden sıyrılıp yine safiyveti üzere sırf ruh kalması da devran gereğidir ve zorunludur. işte, insanın günahlarından ötürü Allah Teâlâ'ya (Tevbe) etmesi gerektiğinin ve bu tevbelerin Allah Teâlâ tarafından mutlaka kabul edileceğinin ve çünkü, Allah Teâlâ'nın (Tevbeleri Kabul Edici) oluşunun gerçek anlamı da budur.

Gerek insan dışındaki bütün âlemlerde ve gerek insanın bizzat kendinde vücut örtüsü ile örtülmüş ve bu örtünün gizliliklerinde gizlenmiş olan bu cevherin meydana çıkmasına ve çıkarılmasına sebep, yalnız ve yalnız, Aşk olduğu gibi bu cevherin İlâhî mahiyyetini, zâtını, gerek cüzlüğü ve gerek küllüğü üzere bize bildirecek olan anahtar da yine Aşk'tır. Kısaca, Tek olan İlâhî Varlık Aşk ile kendi Zât'ından kendi Fark'ına gelmiştir, yani görünmezlikten görünürlüğe çıkmıştır. ***"Allah Teâlâ muhabbettir"*** sözünün gerçek anlamı da budur. Dolayısıyla, Aşk, hem ma'nayı hem maddeyi kendinde toplamış ve her ikisini de bütünlüğü üzere kaplamıştır. Bunlardan biri olmaksızın Aşk düşünülemez. Ve zâten, madde ve mana ayni bir şeydir. Bundan ötürü de Hayat, insanda ve diğer varlıklarda, işte, bu sevgi

hayatından başka değildir.

Hayat, tıpkı madde gibi, yok olmaz bir şeydir. Bundan ötürü bu dünyada her vakit belirli bir hayat vardır ve bu hayatın miktarı azalıp çoğalmaksızın daima ayni nisbette devam edecektir.

> Bir şey i'tidâl hâline geldikten sonra, artık, olduğu gibi kalır: ne çoğalır ne de azalır. Dünyanın olduğu gibi kalması i'tidâli sebebi'iledir.
>
> Cemâl ile Celâl'in eşit gittiği zamana da (Zamân-ı î'tidâl) derler.
>
> Tabiattaki i'tidâldır ki insanların da i'tidâlini sağlamış, dolayısıyla de Ruh'lar da mevcut olmuştur. Eğer maddi bir i'tidâl olmasaydı bir Ruh'tan bir îdrâk'ten de söz edilemezdi. Nasıl ki Aklımız ve ruhumuz, düşüncelerimiz ve hislerimiz maddî vücudumuzun ve özellikle dimağımızın i'tidâl ve ahenk derecesi ile düz orantılıdır.

Maddeyi yaratmak ve yok etmek mümkün olmadığı gibi hayatı yaratmak ve yok etmek te mümkün değildir. Bütünlüğü ile Tabiat ölümsüzdür. İnsan da kimyasal ve fiziksel etkilerle birleşen bu hayat ünitelerinin bir araya gelmeleriyle yaşamaktadır. Bu ünitelerin durmaksızın çalışmalarıyla Hayat dediğimiz şey meydana çıkmaktadır. **İnsanların Melek'lerle dolu olduğunu söyleyenler, Melek'lerin bu Hayat Ünitelerinden ibaret olduğunu iyi bilmelidirler.**

İnsan vücudunda hâsıl olan hayat, bir terkib hassası ve maddî cüzilerin, yani alman çeşitli gıdaların yaptıkları çalışma sonucudur: konuşmamız, gülmemiz ve daha bu gibi şeyler hep bu çalışmaların sonucudur. İnsan ile diğer hayvanlar arasındaki başkalık ta, ancak, terkibe, ait bir başkalıktan ötürüdür, hepsinin aslı ise birdir. Bu bir olan asıl, cevher, her bir mertebede o mertebeye mahsus bir zuhur, bir meydana çıkış göstermiştir.

> Lâhût, Ceberut, Melekût ve Şuhûd diye adlandırdığımız âlemlerin zuhurunda zaman dahilinde bir sıra, bir birbirini peşleme diye bir şey yoktur. Bütün bu âlemler, birbirinin fâil'i olmaları açısından, hep birden zuhur etmişlerdir. Alemlerin hep birden zuhuru da İlâhî bir Arzu. İlâhî bir Sevgi sonucudur.
>
> Tekrar edelim ki Yaratılışta varlıkların birbirlerini sıra ile peşlemeleri diye bir şey yoktur. Yaratılış, bir, (An)dır ve bu An, bir göz açıp kapamadan da daha kısadır. **Ard arda geliş, ancak, şekillerin birbirine nisbeti bakımından meydana gelmektedir. Yaratılış, Bütünlük, Küllük bakımından (Zuhur)dur: şekillerin birbirine nisbeti bakımından da (Taakub)tur ve (Hulûl)dur.**

Meselâ, **bu bir olan Asl'a hayvanlık mertebesinde (Hayvani Ruh), insanlık mertebesinde de (İnsânî Ruh) adı verilmiştir. Yoksa, hayvânî ruh başka bir şey ve insânî ruh ta başka bir şey değildir.** Hayvanlık mertebesinde (Hayvan) olan şey ne ise insanlık mertebesinde (İnsan) olan şey de odur: bu ikisi arasındaki başkalık, ancak, isti'dat hasebiyledir.

> İsti'dad, adetten gelir ki bir şeyin birçok yüzlerle varlığını meydana çıkarıp gösterebilmesini deyimler. Ve yine bu anlam ile ilişkili olarak, isti'dâd, bir şeyin veya her şeyin kendi cinsinden olan şeyleri aramaları ve bulmaları keyfiyetidir.

Bir insanın iyi veya fena, güzel veya çirkin, zekî veya budala olması da, her şeyden önce, bu hayat üniteleriyle sıkı sıkıya bağlıdır. İnsanı vücuda getiren bu hayat üniteleri, çoğunlukla, âhenkli ve canlı olursa o insan da güzel, iyi huylu ve zekî olur ve aksi halde de çirkin, kötü huylu ve budala olur. Çünkü, sinirlerin his ve hareketleri de bu âhenge bağlıdır. Dolayısıyla, vücudumuzdaki organlarımızın da hissî ve aklî hayatımız üzerinde büyük ve çeşitli etkileri vardır.

İnsanda her organ hissi ve aklî hayat üzerinde başka başka etkiler yapar. **İnsandaki Tenasül**

Organı'nın insanın hissî ve aklî hayatı üzerindeki etkisi ise pek büyüktür. **Bu sebeble insanın tenasül organından yoksun bırakılması insanlığa sığmayan bir harekettir;** hayata karşı bir saldırıdır; ahlâkî bir fâciadır. Tarihte rastladığımız bu çeşit olaylar pek yüz kızartıcı bir cahillik örneğidir. **Zira, dediğimiz gibi, tenâsül organlarının zekâ üzerinde açık ve büyük bir etkisi vardır.** Tenâsül organları, dimağda, şiddetli emeller, çeşitli fikirler uyandırır. Bu organlar, yüksek derecedeki hissî olayların da beşiğidir.

Maddî aşkın hedefî tamamıyla cinsel münasebetlerdir. **Fakat, biz bunu bir hayvanlık örneği sayarak diyeceğiz ki ma'nevî aşk, varlıkların hayat kaynağı; cinsel münasebetler ise bu varlıkların mezarıdır, ölümüdür.** ***Ömründe bir defacık olsun kalbinin saf ve temiz heyecanlarını duymamış bir kimsede hissî kemaller ve ma'nevî zevk aramak, hiç kuşkusuz, pek boştur.*** Hissî kemallerden ve ma'nevî zevkten yoksunluk ve boşluk ise insanlığın ebedî bir faciası, ihmâle gelmez büyük bir tehlikesidir. Bununla beraber, bu zevkin de başlangıcı ve esası maddedir ve maddedeki aşk cevherinin mevcudiyetidir. Her türlü ma'nevi sevgi ve zevk mutlak surette maddeden başlar. Çünkü madde, her şey için ruhun biricik vasıtasıdır.

> **Aşk Cevheri**
>
> Yukarıda da işaret ettiğimiz gibi. Fizyolojik Dilde (Meni) dir ki bu da bütün bir vücudu nakl eden bir vasıtadır. Ve yine Hayat Prensibi de dediğimiz bu aşk cevheri her şeyde kendi mevcudiyetine göredir. Fakat, insan vücudu bütün âlemlerin bir toplamı olduğundan aşk cevheri de tamamlılığını ve kemâlini insanda bulmuştur.
>
> **"Madde, her şey için ruhun biricik vasıtasıdır" demek**;
>
> Ma'nevi sevgi de mutlak surette maddeden başlar. Çünkü, madde, zâten, ma'nâdır; ma'nânın yazısıdır; ma'namn vasıtasıdır. Vasıtasız asla ulaşmak ise mümkün değildir. O halde, maddeyi sevmeyen ma'naya ulaşamaz.
>
> **Madde, ma'na diye; maddî ve ma'nevî varlık diye ikili bir ayırım yapmak ta doğru değildir.** Zira, hakikatta varlık birdir, sevgi de birdir. Madde olmayınca ma'na ve ma'na olmayınca madde olmayacağı gibi sevgi olmayınca sevgisizlik ve sevgisizlik olmayınca da sevgi bilinmez. Fakat, madem ki esas ma'nadır, madde onun gölgesidir, şu hâlde **varlık sevgidir, sevgisizlik te onun gölgesidir. Ancak, sevgi için maddeye ihtiyaç vardır.** Madde vücudumuza dahil olup hararet meydana getirir ki o hararet te aşkı meydana getirir, muhabbeti meydana getirir. Eğer, madde olmasa, hararet meydana getirilemeyeceğinden, dolayısıyla, aşk ta mevcut olamaz; **maddî aşk mevcut olmayınca ma'nevî aşk ta hiç bir suretle mevcut olamaz.** Zira, ***hararetten geçmeyen, yani nâr'dan geçmeyen nur'a varamayacağı gibi maddeden geçmeyen de ma'naya varamaz.*** Hararetin aşk üzerine olan büyük etkisini sıcak iklim ahâlisi ile soğuk iklim ahalisi arasında yapılacak bir mukayese de bize açıkça göstermeğe yeterlidir. İlkbahar ve Yaz aylarındaki sevişme gücü ve kalitesi ile Kış ve Sonbahar aylarındaki sevişine gücü ve kalitesi arasındaki muazzam fark ta bize bu konuda yeterli bir fikir verebilir. **İlkbahar ve Yaz aylarında cinâyetlerin artması da bunun ayrı bir delilidir.**
>
> Bir cümle ile: insanın mizacının, faziletinin, ahlâkının, aşkının, daha toplu bir deyişle, maddî ve rûhî hallerinin ilk malzemesi, ana dayanağı Mutfağında Kaynayan Tenceredir.

Özellikle bulüğ hâli, çocuklarla şehvet heyecanlarının en yüksek derecede kaynaştığı bir devirdir. İş, bu şehvet heyecanlanın, yavaş yavaş, yüksek ma'nevî heyecanlara inkilâb ettirebilmektir. Fakat, gerçek şudur ki: **eğer insanlar cinsel içgüdülerinden yoksun olsalardı başta Ahlâk Kitapları olmak üzere Edebiyat Kitaplarından da Felsefe Kitaplarından da San'at Kitaplarından da ve hatta İlim Kitaplarından da insanlık yoksun kalırdı.** Ama, yukarıda da dediğimiz gibi, iş, bu içgüdüyü yüksek plânda bir aklın ve yüksek manevi zevklerin ve heyecanların emrinde kullanabilmektir. **Yoksa, cinsel içgüdüye esir olup kalmak, her**

şeyden önce, vücudu yıpratır ve en nihayet hücrelerin hayatlarına hizmet etmeyen bir vücut ta varlığını sürdüremez, yok olup gider. Öyle ise bu bakımdan da cinsel his ve heyecanlarımızı yüksek ma'nevî his ve heyecanlara inkilâb ettirmek zorundayız.

> İnsan, cinsel içgüdüsünü, ciddî bir terbiye ile yüksek ruhsal işlere yöneltebilir ve ruhsal gücünü arttırabilir. Bunun içindir ki birçok akıllı kimseler cinsi münasebetlere pek rağbet etmeyip daima perhiz üzere olurlar ve cinsel kudretlerini ve aşklarını san'atlarına veya ilimlerine harcayıp ölmez eserler verirler. Bazı Dinlerde ve Tarikatlarda görülen (Mücerretlik, Perhizkârlık) müesseselerinin mevcudiyetinin gerçek sebebi de menideki maddi gücü muhafaza yolu ile ruhun kudret ve kuvvetini arttırmak, dolayısıyla, maddî aşkı (İlâhî Aşk)a döndürmek ve bu İlâhî aşk derecelerinde gittikçe yükselerek ebedî visâl içinde bulunmaktır. Çünkü. (Hayvânî Ruh), (İnsanî Ruh)u da kaplamıştır ve onun dayanağıdır. **Nitekim, hadım edilen kimselerde hiç bir fikir ve san'at eserine rastlamak mümkün değildir.**
>
> **Bununla beraber, yine işaret edelim ki ebedî olan. İlâhî olan zevkin başlangıcı ve esası maddî zevktir, maddedir.** Çünkü, madde olmazsa mana da zuhur etmez: insânî aşk olmakla ilâhı aşka da varılamaz. Ve en nihayet, güzel olmazsa aşk ta bilinmez ve yaşanmaz, öyle ise: ***(Her güzel, Elest Bezminin' bahş ettiği Peymâneden başka değildir).***

Cinsel his ve heyecanlarımızı yüksek ma'nevî his ve heyecanlara inkilâb ettirebilme işi de, her şeyden önce, bir terbiye işidir.

> Terbiye, her şeyi yerli yerinde yapmak ve her şeyi isti'dât ve kabiliyetinin en üstün seviyyesine ulaştırmak demektir. Canlı, cansız her varlığı kendi kemâline ve cemâline kavuşturmak demektir.
>
> Terbiyede insana gelince, herhangi bir insanın ahlâkî, terbiyesi, asaleti hareketlerinde; bilgi ve irfan terbiyesi de yaptığı işlerde görülür.

Terbiye işi de pek büyük, pek kutsal, fakat, başarılması pek güç bir iştir. Çünkü, insanlar, her şeyden önce, dış hayatları bakımından çevrelerinin, iç ha' yatları bakımından da midelerinin tabîî esiridirler ve bu esirlik te onlara yaradılışlarının, sanki, ebedî bir hediyyesidir. Bundan ötürü (Hürriyet, Hür irade) kavramı da çok su götürür bir kavramdır. Gerçek beyle olunca, bu sefer, terbiye işine, (Telkîn) i de müdahele ettirmek zorundayız.

> Telkin edilmiş bir ruh, dolayısıyla, maddeyi de tasarrufu altında bulundurabilir ve maddeyi istediği gibi kullanabilir.
>
> Telkin kelimesinin yanında bir de (Telâkki) kelimesi vardır ki bunun da anlamı, insanın bizzat kendisinin herhangi bir şeyi şöyle veya böyle olarak kabullenmesidir.
>
> Telâkki, ihtiyarîdir, telkin ise mutlak hâkimdir. Telkin de başlıca ikiye ayrılır:
>
> 1-Dışa ait telkin.
>
> 2-İçe ait telkin.

Telkin, insanın kendisini veya bir başkasını herhangi bir şeyin şöyle veya böyle olduğuna ve bunun, gerekliliğine inandırmak için ruha yapılan bir tasarruftur. Çocukları terbiyede de, telkin, başta gelir ve pek büyük bir rol oynar.

Çocuklara evvelâ yemeği içmeği, oturup kalkmağı, söyleyip dinlemeği ve bu gibi şeylere ait kurallar öğretilmeli. Daha sonra da onlara cemiyyet düzenine ve kurallarına ait bilgiler verilmeli. Daha sonra da ve yavaş yavaş onlara iyi'nin ve kötü'nün ne olduğunu belletmeli ve onları iyi şeyler yapmağa yöneltmeli, kötü şeyler yapmaktan da önlemeli; dolayısıyla da onlara içinde yaşayacakları cemiyetin ve hayatın düzenini ve seyrini korumalarını sağlatmalıdır. Kısaca, onlara; her şeyden önce, bir Fazilet ve Ahlâk Terbiyesi vermelidir.

Ahlâk, (Hulk)un çoğuludur. Hulk ta huy ve tabiat anlamınadır. Fakat, huy kelimesi ile asıl kast olunan şey insanın ruhsal hallerine ait bir sıfattır.

Ahlâk'ı üçe ayırabiliriz: **Tabiî Ahlak; İ'tibârî Ahlâk: Ahlâk-ı Hamide.**

Tabiî ahlâk demek, tabiî gidişin, devranın ahlâkı demektir ki bu, her tikel varlığın kendi varlığı kendi düşünüşü ve bilişi ve kendi gidişidir.

İnsan **tabiî ahlâk** karanlıklarından kurtulup yükselirse o zaman da cüzler ve zıtlar arasında bir âhengin kurulup yerleşmesinden ibâret olan **(Î'tibârî Ahlâk)** a ulaşmış olur. Ancak, insanın, kâmil bir insan olabilmesi için bu i'tibârî ahlâktan da geçip yükselerek Bütünün, Küllün ahlâkı ile ahlâklanmak gerekir ki buna da **övülen Ahlâk (Ahlâk-ı Hamîde)** denir ve bu mertebeye varan insan tam ve kâmil bir insan sayılır. .

Kâmil insan da Allah Teâlâ'dan başka olan şeylerle iştigâlden kurtulmuş, yani esfelden a'lâya geçip nur olmuş, yani vücudunu aslına iletmiş insandır. Böyle bir insan da,'artık, Allah Teâlâ'nın ahlâkı ile ablaklanmış olur.

Ahlâklılığın birinci alâmeti Alçak gönüllülük (Tevâzû)tür ki bu özellikle, ilim adamian için söz konusudur. Alçak gönüllülük, ilimde (Temkin) üzere, ahlâkta da (Tahkik) üzere olan kişilere mahsus bir vasıftır ve bu vasıf, Tasavvuf Dili ile, Nebî'ler ve Sıddîk'ler vasfıdır.

Câhil halkta da Alçak gönüllülüğe benzer bir hâl bulunursa da onlarınki Alçak gönüllülük değil, yaltaklanmadır.

Kendisinde, gerek maddî ve gerek ma'nevî alanda, özellikle **Baş Olma** sevdası bulunan kimse Alçak gönüllülükten tamamıyla uzaklaşmış, dolayısıyla, birlikte yaşadığı diğer insanlarca kendisinden nefret edilen bir insandır. **Çünkü, gerçek ibâdet, gerçek kulluk, Allah Teâlâ'ya karşı Mutlak Alçak gönüllülükte bulunmak, O'na karşı Mutlak Boyun Eğmek'ten başka bir şey değildir.** Kısaca, ibâdet, alçak gönüllülükten ibârettir.

Ahlakî terbiyeyi de çocukların her şeyde ve her zaman (Doğru olma)larına ve yalnız doğruluğun (Mutluluk) sağlayabileceği görüşüne dayandırmalıdır. Eğer, ruhlarda iyiliklere, faziletlere karşı bir temayül uyandırabilir ve kötülüklerin de muhakkak surette cezasız bırakılmayacaklarına ve hiç değilse can sıkıntılarına sebep olacağına dair bir inanç hazırlayabilir ve bu yolda bir Vicdan da oluşturabilirsek Terbiye işini esasından ele almış dolayısıyla de İnsanlığın Mutluluğunu temellendirmiş oluruz. Hiç kuşku yoktur ki Âhiret Mutluluğu da bundan başka değildir.

İşte, bütün bunlar, her şeyden önce, bir Telkin işidir. Bu sebebten ötürüdür ki Kutsal Kitapların, özellikle, terbiye işinde önemleri pek büyüktür. Ve yine bundan ötürüdür ki İslâm Dini'ne göre Allah Teâlâ, En Büyük Terbiyeci'dir; ve O, sâdece insanların değil, fakat, yarattığı her şeyin Terbiyecisidir. Bu yüzden O'nun Güzel İsimler'inden biri de Terbiyeci (Rab)dir.

Allah Teâlâ (Bir)dir. Allah Teâlâ'nın bir olmasının gerektirdiği başlıca şey de, küçük, büyük, her şeyi kendi varlığından meydana getirmesi ve meydana getirdiği şeyleri Terbiye Edici olmasıdır. Bundan ötürü de Dinimizde Allah Teâlâ'nıu bir adı da (Rab), yani (Terbiye Edici)dir ve O, yukarıda da dediğimiz gibi, meydana getirdiği bütün âlemlerin Rabb'idir. .

Allah Teâlâ'nin Rab'lığı, Terbiyeciliği de meydana getirdiği varlıkları birbirine inkilâb ettirip geliştirmek sûretiyledir ki bunu da azdâd ile yapmaktadır. Çünkü, her şey, ancak, zıtlarla meydana çıkıp görünür.

Şuna da önemle işaret edelim ki içimize ait olan fazilet ve iman terbiyesini gerektiği şekilde sağlayabilmek ve etkili kılabilmek için de daha önce dışımıza, yani zekâmızı ve ruhumuzu ihyâ eden beş duygu organımıza gereken terbiyeyi vermek zorunludur. Bu da, dış âlemle ruhumuz arasında aracı olan bu duygu vasıtalarını daha kudretli, daha verimli kılmak

demektir. Bunun için de gözlerimize daima iyiyi, güzeli ve doğruyu göstermeli; kulaklarımıza daima iyiyi, güzeli ve doğruyu duyurmalıyız ve bu suretle de her şeyden önce ve özellikle[1] göz ve kulak organlarımızı terbiye edip geliştirmeliyiz. Çünkü, hayvanlar, boğazdan; fakat, insanlar, her şeyden önce, gözden ve kulaktan gelişirler.

Bu noktada Din Terbiyesi'ne ve Dinlerdeki ana temellere de kısaca dokunalım:

Bütün Dinler, genellikle, iki temele dayanır:

1-Hâlık'a, yani Yaratan'a saygı.

2-Mahlûk'a, yani Yaratılan'a sevgi.

İşte, genellikle bütün dinlerin dayandığı bu iki temel insanın kötülüklerden kurtulmasını ve mutluluğa kavuşmasını sağlar.

Bir Allah Teâlâ varlığını kabul edip ona saygı göstermek, dolayısıyla, ona tam bir emniyyetle güvenip dayanmak insanın vicdânî ve ma'nevî huzura kavuşmasının ilk şartıdır. Vicdânî ve ma'nevî huzûr kaynağı olan bu şartın gereği gibi yerine gelebilmesi için de kabûl edilip sayılan Allah Teâlâ'nın, gerçekten, ne olduğunun gereği gibi bilinmesi şarttır. Gereği gibi bilinecek bir Allah Teâlâ'nın da gereği gibi sevilmemesine de imkân yoktur. Varlıkların yaratılışlarının sebebi de sevgi ve muhabbet, olduğundan ve Yaratan, bütün yaratıklarını bu sevgiye ve muhabbete mazhar kıldığından ötürü de bizim, bizi, ve bizden başka yaratıkları sevmememize de imkân yoktur.

Yaratan'ı bilip saymak vicdânî ve ma'nevî huzûrun başı bulunmak ve yaratılan her şeyi de Yaratan'dan ötürü sevmek ve acımak ta bütün bir ahlâklılığın temeli olmakla bu iki ana temelden yoksun bir Din düşünmek imkânsızdır. İşte, Allah Teâlâ bu bakımdan da en Büyük Terbiyecidir,

Dinin bu iki temelinden Yaratan'ı bilme ve sayma temeline bizim Şeriatımız dilinde (İhsân); yaratılanı sevme ve acıma temeline de (Adl) denir ki Müslümanlık ta bu (Adl ve İhsân) faziletlerine gereği gibi sahib olmaktan ibârettir.

> Bu hususun Peygambere gelen ilk Vahy ile de pek sıkı bir ilişkisi vardır. Nitekim, Allah Teâlâ, Peygambere: "îkra' = Oku!" diye emir vermiş, Peygamber de bu emri, hayâtî olayları incelemek ve o olayların zorunlu kıldığı sosyal kanunları gerektiği zamanda gerektiği şekilde vaz' etmek ve onları insanlara gerektiği gibi bildirmek sûretiyle mensûb olduğu cemiyyete (Adl ü ihsân)a dayalı bolluk ve refah, rahat ve huzûr içinde mutlu bir hayat yaşatma olarak telâkki etmiş ve ölünceye kadar, yalnız ve yalnız bu emri ve böylece yerine getirmeğe çalışmıştır.

İşte, gerçekten Din dediğimiz şey de yukarıda açıkladığımız iki asl'ın ortak bir verisinden yani, sevip saymaktan başka değildir.

Milletler arasında Terbiyeye en çok önem veren de, hiç kuşkusuz, Türklerdir.

Eski Türkler, ruh ve bedeni asılda eşit tutmuşlar ve bu ruh-beden bütünü ile bunun bilgisi ve terbiyesinin deyimi olarak ta ba'zan **(ten, tan)** ba'zân **(den, dan)** ba'zan da **(tin)** , ve en nihayet Oğuz dili ile **(Din)** kelimesini kullanmışlar; kısaca, Din'i bir insan terbiyesi aracı olarak kabullenmişlerdir. Nitekim, hâlâ, akıl ve edep kurallarına uymayan hareketlerde ve davranışlarda bulunan çocuklara **(Densiz)** deriz ki bu kelime **(Dinsiz)** kelimesinin başkalaştırılmışıdır ve **(Densiz)** kelimesi, dolâyısiyle, **(Terbiyesiz)** anlatmadır.

Din, birdir. Fakat, dinin bir dış, bir de iç yüzü vardır ki bu dış yüze (Şerîat) ve iç yüze de

(Tasavvuf) diyoruz. Dinin bu iki yüzü birbirinden hiç bir zaman ayrılmayan ve birbirini tamamlayan yüzlerdir. Bununla beraber Şerîat, dışa yönelme, özden ayrılmadır. O, bildirilerinin aslı Allah Teâlâ'ya aşk ve muhabbet olduğu halde aşk ve muhabbetten yüz çevirerek sâdece bir takım kuru inançlar ve duyular dünyasına ait bir takım emir ve yasaklarla bunların sözden ibaret doktrinleri ve yalnız gösterişe ait teşkilâtları olma yolunu tutar ve bu yüzden Tasavvuf'tan, dolayısıyla, Tasavvuf ile ortak olduğu kendi esasından da ayrılır. Buna karşılık Tasavvuf ise içe ait özde, asılda, reelde, tek bir kelime ile aşk ve muhabbette yerleşir ve bu aşk ve muhabbet hallerini ve bu hallerin sezgiye dayanan verilerini ma'nalandırmak ve kıymetlendirmek için bu verileri zorunlu olarak bir takım sembollerle deyimlemeğe çalışır.

Bu noktada Tasavvuf'ta sembollerin rolüne ve önemine de kısaca dokunalım:

Tasavvufî şuur veya yaşantı hâli dışa ait olmayıp içe ait, yani varlığın iç yüzüne, ma'na âlemine, mutlak vücudun sırrına ait olduğu için entellektüel şuurla kıyaslanamaz ve entellektüel şuura ait terimlerle de deyimlenemez. **Tasavvufî şuur veya yaşantı hâli, bize doğrudan doğruya bir şey anlatmaz; o, ancak, îmâ eder.** Bu çeşit şuurun kendine has deyim araçları da zorunlu olarak bir takım semboller, bir takım artistik tasvirler ve bir takım teşbihlerdir. Bu sembollerde, tasvirlerde, teşbihlerde îmâ ediş ne derece fazla olursa deyimleyecekleri gerçek te o derece fazla olur. Dolayısıyla Tasavvufta kullanılan semboller, sâdece, bir şemadan, .diyagramdan, yani hendesî bir şekilden veya remz ve kinâyeden ibaret değil, onlardan çok daha üstündürler.

Semboller ve artistik tasvirler ve teşbihler pek çok ise de Tasavvufta gaye gerçek varlığın, mutlak varlığın sırrına ulaşma ve onunla buluşup kavuşma ve kaynaşma olduğundan bu sembollerin ve artistik tasvirlerin, teşbihlerin en önemlileri **Aşk ve Güzellik sembolleridir**. Çünkü, Allah Teâlâ'yı bilmek ve ona kavuşmak, Allah Teâlâ'nın da emr ettiği gibi, ancak, iyilik, güzellik ve sevgi yollarından gitmekle mümkündür.

> Ahlâk, hılkattandır, mükevvenattandır. Allah Teâlâ'nın ahlâkı ile ahlâklanmak demek hılkatımıza avdet edip aslî safiyetimiz üzere saf ve temiz kalmak, yani **Tanrılaşmak** demektir. Çünkü, insan, imkân âlemine geldiği için esfele düşmüştür. Allah Teâlâ'nın ahlâkı ile ahlâklanabilmek için de bu esfelden a'lâya çıkması, yani tekrar geldiği yere yükselip geri dönmesi gerekir. İnsan, geldiği yere geri dönünce de o zaman Allah Teâlâ gibi her şeye Merhamet Edici ve her şeyi Sevici olur.
>
> Ye yine, Ahlâk, Aşk Maddesi'nde dahildir. Ahlâk sahibi olmak demek, (Sevmek) ve (iyi Muamele Etmek) demektir. Sevgi de herkese ve her şeye karşı olmalıdır. Zira, varlıkta, a'lâ olsun, esfel olsun, her şey Mutlak Vücuttandır, Mutlak Vücud'tur, Mutlak Mevcuttur. İşte, insan, hiç bir ayrım yapmadan her şeyi ve bütün mertebeleri ve zıtları ile birlikte severse ve bütün bunları insanda bilip ve bulup severse, ancak, o zaman gerçek aşık olmuş olur. Çünkü, böyle bir insan, sıfatların ve mertebelerin ayni bir aslın çeşitli sûretlerle görünüşünden ibaret olduğunu ve onların o asıldan başka bir şey olmadıklarım gerçekten ve gerçek üzere bilip kavramıştır. İşte; **(Varlıkta her şey Allah Teâlâ'a sâdıktır)** sözünün gerçek anlamı da budur. Yalnız ve yalnız böyle bir sevgi üzerine dayanan Bektâşiliğin bu yoldaki şu kıt'ası da ne kadar güzel vc ne kadar yerindedir:.
>
> > **Birbirini sevmeyenin**
> >
> > **Kendi özün bilmeyenin**
> >
> > **Âdem'e baş eğmeyenin**
> >
> > **İsmini Şeytan okuruz.**
>
> Âşık bir insandan hiç bir zerre'ye zerre kadar kötülük gelmez.

Çünkü, **Allah Teâlâ'nın ahlâkı ile ahlâklanmak için yol yalnız budur.** Bundan ötürü de bu sembolik ve artistik tasavvuf dili, hiç kuşkusuz, akıldan ziyade hisse, kalbe hitâb eder. Çünkü, Allah Teâlâ'ya en yakın yol (Kalb)tir, (Gönül) dür; Allah Teâlâ'ya, ancak, orada kavuşulur.

AKIL

Akıl, mevcuttan zuhur etmiştir. Bundan ötürü de aklın Zât'ı bilip kavramasına imkân yoktur. Bu sebeble de (Allah Teâlâ'nın zâtı hakkında boş yere düşünüp durmayınız, çünkü, O'nun zâtını kavramanıza imkân yoktur) buyurulmuştur. Allah Teâlâ'nın küllî aklı her şeyi bilici ve ezelî ve ebedî ise de insanın cüz'î aklı her şeyi bilici olamaz ve ezelî ve ebedî olamaz. **İnsan aklı yok olucudur. Hattâ, daha insan vücudunda iken bile yok olucudur. Delilik, buna bir misaldir.**

GÖNÜL

Kalb'ten, gönül'den murad ruhtur. Dolayısıyla bizden Allah Teâlâ'ya en yakın yol bizim ruhumuzdur. Çünkü, bizim ruhumuz da külli ruhtandır, Allah Teâlâ ruhundandır.

Şöyle diyelim: ben, meydana çıkıp görünmekle ben oldum ve kül'ün cüz'ü olmam bakımından ben benim. Ben, dediğim zaman da ben, ancak meydana çıkıp görünen organlarımı gösterebilirim, fakat, bu görünen organlarımın kendisine bağlı bulunan ruhumu gösteremem ki o ruhum, bana, maddî organlarımdan daha yakındır. Bu yüzden de ruh, maddeden iki mertebe, veya ikibin yıl önce yaratılmıştır denmiştir.

Kısaca benim ruhum da Allah Teâlâ ruhundandır, Allah Teâlâ ruhudur; bundan ötürü de Allah Teâlâ bize Şah damarımızdan daha yakındır, yani bize bizden daha yakındır.

Gönül'e, kalb'e ve kalbe ait sezgiye ve heyecanlara hitâb eden Aşk ve Güzellik'in dildeki hitâb şekli de, yine kalbe olan ilgisinden ötürü, . (Nesir)den ziyade (Nazım), yani düz yazıdan ziyade şiirdir. Bundan ötürüdür ki Tasavvuf Edebiyatının büyük bir bölümünü Şiirler teşkil etmektedir ve özellikle **Bektâşi Nefes'leri** bunların en güzel örnekleridir.

Şöyle de diyelim: Tasavvufî düşünce veya yaşantı hallerini deyimleyebilmek için bir takım semboller kullanmak zorunludur. Tasavvufî sembollerin en önemli rolleri de gerçeği bir taraftan açıklamakta diğer taraftan da gizlemekte olmasındadır. Çünkü, gerçek, zâten açıkça anlatılır bir şey değildir. Ve çünkü, ma'nanın nümûnesi, örneği, misli yoktur; onu, ancak, madde ile misâl ile anlatabiliriz.

Hakikati, aslı, dil ve kalem ile ve bütünlüğü ile ta'rif mümkün değildir. Çünkü, onu ta'rif edecek olan insan bir bütün değildir, bir parçadır ve bütünde dahildir. **Bir parçanın bütünü ifade edebilmesi için o parçanın bütün olması gerekir ki o takdirde de ne söylemeğe ne de yazmağa lüzum kalır; çünkü her şey kendisi olmuştur.**

İnsanı hakikata, bütüne vâkıf kılabilmek için, insanın bir parça olması hasebiyle, o hakikatin, o hakikati içeren ma'nanın algılanması yolunda ona ancak kendi nisbetinde görüp bildiği şeyleri misâl göstermek sûretiyle yardımcı olabiliriz; fakat, anlattığımız şeyin mislini gösteremeyiz. Çünkü, gösterebileceğimiz her şey, her perçe, o bütünde dahildir, o bütünün parçasıdır. Onun için parça, bütünün misli olamaz. **Yine bu yüzdendir ki "Kül, bütün, her şeyden Münezzehtir ve Müstağni'dir"** diyoruz.

İşte, insanlara misâl getire getire onların cüz'î, yani parça bilgilerini bir dereceye kadar Küllî bilgiye ulaştırmış ve onların cüz'î ruhlarını bir dereceye kadar Küllü ruha kavuşturmuş oluruz. Fakat onların ne bilgilerini ne de ruhlarım Küllî bilgi ve Küllî ruh yapamayız. Çünkü, cüz'î ruhun maddesi de cüzdür ve bilgi edinmek için beş duyu organından başka bir vasıtası yoktur. Ve yine, cüz'î ruhun algıladığı hakikatları başkalarına anlatabilmesi için de yine beş duyudan başka vasıtası yoktur ve maddî nisbetler dahilinde olmayan bir ifadesi de yoktur. Kısacası, **akıl, gerçeği,**

Bütün'ü kavramağa yeterli değildir.

Şu var ki: ruhumuzun Küllî ruh derecesine çıkması akl ile mümkün değildir ama **(Sezgi)** veya **(Kalb Göz'ü)** dediğimiz yüksek bir algı derecesi ile Küllî ruh derecesine, mümkün olduğu kadar, yükselebilmesi ve yüksek derecede bir algıya ve bilgiye kavuşması mümkündür. Çünkü, Sezgi veya **Kalb Gözü** dediğimiz algı derecesi. Varlığı, Bütün'ü, bütün makam ve mertebeleri ile toptan ve bir anda bir kavrayıştır. Fakat, Bütün'ü bütünlüğü ile toptan ve bir anda olan bu kavrayışı bütünlüğü ile ifade etmek mümkün değildir. Zira, ne çeşit bir ifade şekli tasavvur edilirse edilsin, o şekil, Bütün'de dahildir. -İnsanın madde bakımından Kül olması, Bütün olması için de cesetten çıkması gerekir ki o takdirde de zâten ifadeye hâcet kalmaz. Zira, insan, bu takdirde, artık **Bütün ile Bütün, Kül ile Kül olmuştur; Huuu! deryasında Huuu'...** deryası olmuştur.

Din'in iç yüzüne giremeyip dış yüzünde kalan Mü'minlere de hak ve hakikat zâhır olursa da bu zuhur, ancak, Kur'anın herkes için kullandığı dilden ileri geçemez. Meselâ, bu kişiler, Kur'anın Cennet ve Cehennem için yaptığı tasvirleri ve söylediği şeyleri hep olduğu gibi kabul ederler ve bunların gerçekten neler olabileceğini akılları ile düşünüp taşınmazlar. Kaldı ki gerçeği gerçek olarak kavrayabilmek için onu her şeyden önce istidlâl ile taakkul etmek ve sonra da taakkulde bulunulan bu madde âleminden maddesiz âleme, yani ma'na âlemine yükselerek akla ait parça düşüncelerden Sezgiye ait, Ruha ait bütün bir kavrayışa geçmek zorunludur ki elde edilmesi gereken şey de esasen budur. Sezgi ile, bütün bir ruh ile varılacak bu yüksek idrâk te, artık, akıl mahsulü bir bilgi değil, fakat, sezgi mahsulü, kalb mahsulü yaşanan bir (Zevk)tir ve yaşanan bu zevk, parça bir vücud ile Bütün'ün bütün vücudunun birleşmesi zevkidir. Ve böyle bir an, Mutlak Vücudun, Mutlak Varlığın İstiğna'sı ile Fark'ı arasında bulunduğu bir andır. Çünkü, zevk, her şeyden geçip şuursuz kalmak demek olmakla bir (İstiğna) hâlidir; Fark'ın duyulması, hissedilmesi keyfiyeti de (Fark) hâlidir.

İşte, (Ehl-i Hâl) denen Meczubların ve bir kısım Mecnunların hâli bu haldır. Bunlar, kendileri vücutta, maddede oldukları halde, bütünlük üzere, bütün ile düşünürler ve öylece zevk ederler. (Ehl-i Kaal) denen halk ta onlara deli derler. Hâlbuki hakikatta deli kendileridir. Çünkü, Meczublar, hakikatta; kendileri ise gaflettedirler. Gaflette olmaları da onların akla ait düşüncelerinin fânî olan maddeye dayanması, dolayısıyla, düşüncelerinin de ayni bir hayâl olmasından ötürüdür.

Gerçekte, Keşf ve Vücud Ehli için Hakk, her yerde mevcuttur ve görünmektedir. Gerçi, Halk için de bir Hak vardır ama onlann Hakk'ı, ancak, kendi akıllarının yarattığı Hakk'tır ve kendi nisbetlerine göre bir evhamdan ibâret olan bir zuhur ve görünüştür.

Şimdi, sözümüzü tekrar mü'minlere getirerek diyelim ki: Mü'min olmak demek bütün yanlış düşüncelerden, yanlış inanç ve i'tikadlardan sıyrılıp onların tehlikelerinden ve zararlarından emîn olmak demektir. Bu emniyyet için de gerçeği gerçek üzere bilmek zorunludur. Böyle bir gerçek bilgi de, ancak Kur'an dili ile hem Şeriat'a hem de Hakikat'a ulaşmakla mümkündür. İşte, gerçekten Mü'min olan kişiler de, sâdece, Şeriat ile yetinmeyip Hakikat'a da ulaşan kişilerdir. Ancak, **Mü'minler, Keşf ve Vücud Ehli olan kimselerden ilim açısından yine de aşağıdırlar.** Ve **Halk ise Mü'minlerden de daha aşağıdırlar.** Çünkü, yukarıda da dokunduğumuz gibi, Halk'ın Tanrı'sı kendi kafalarında ve kendi kafalarına göre yarattıkları özel bir Tanrı'dır ki böyle bir Tanrı hayâlden başka bir şey değildir.

Gerçekten, maddemiz, ma'namızı açıklayabilmekten âcizdir. Ma'nayı, ancak, ma'na anlatabilir ki bu da, ancak, yüksek bir ruha sahib olma işidir. "Kalbten kalbe yol vardır" sözünün gerçek anlamı da budur.

Ama, yukarıda da dediğimiz gibi, biz ma'nayı, ancak, madde ile, misâl ile anlatabiliriz. Ma'nâmızı maddemiz ile, maddi bir dil ile anlatmak zorunda kaldığımız takdirde de o ma'nâyı ancak bir takım semboller, tasvirler, teşbihler, misallerle anlatmak zorundayız. Çünkü, dediğimiz gibi, ma'nanın misli, örneği yoktur ve olamaz. Hattâ, ma'nânın maddî bir dil ile anlatılması zorunluluğu karşısında semboller, tasvirler, teşbihler yanında, (1-9) arası sayılar, bazı Alfabe harfleri ve Ebced gibi özel Alfabeler bile kullanılmıştır, kullanılmaktadır.

Kısaca, Tasavvuf dili, İç (Bâtın)i, Dış (Zâhir) ile sembolize eden ve anlatan ve hattâ İç (Bâtın)in Dış (Zâhir)ını yine Dış ile sembolize eden ve deyimleyen bir dildir diyebiliriz.

Ve en nihayet, Din'in iç yüzü olan Tasavvuf, en azından (Te'vil) i gerektirir.

Semboller hakkındaki bu açıklamamızdan sonra yine konumuza dönerek diyelim ki Din'in dış yüzü, yani Şeriat (Dinsel Ortodoksi), Din'in kendi özünden ayrılıp dışa yönelmiş sınırlı, kayıtlı ve kaplamsız olan yönüdür. Din'in iç yüzü, yani Tasavvuf ise Din'in kendi özünde yerleşen ve bundan ötürü de Doğm'a ve İman bağları ile bağlanmayan, hiç bir şekilde ve sûrette kayıt altına girmeyen kaplamlı olan yönüdür.

SAYI SEMBOLLERİ

Bu sayı sembolleri dolayısıyla, zorunlu olarak« burada Pisagor'un ba'zı sayılar hakkındaki fikirlerine de kısaca dokunalım:

A— **(1) sayısı,** Bütün varlıkların ezelî ve ebedî değişmez aslî prensibidir; **Tanrıların Tanrısıdır.**

B— **(3) sayısı**, Âlemdeki **ebedî Teslis (Üçlülük)**i temsil eder; Ayni zamanda Erkekliği ve bütün Tabiatta Tanrısal birliğin Mutlak ve Zorunlu varlığını ifade eder. Bu sayı, bu bakımdan kutsal bir sayıdır.

Pisagor'a göre insan da birbiri içinde üç kattan ibarettir: **Beden; Hayvânî Ruh; Însânî Kutsal Ruh.**

Ve yine, Pisagor'a göre Kâinatta iç içe üç kattan ibârettir: **Tabiat; insan Âlemi; İlâhî Âlem.**

C— **(5) sayısı** da **Erkekliği, Dişiliği ve Evlenmeği** temsil eder.

D**— (8) sayısı** da **Aşkı, Muhabbeti, Dostluğu, Aklı, Ahlâkı ve Fazîleti** temsil eder.

E— **(9) sayısı** da **Yüce Kudreti ve Adâlet**'i temsil eder. Ve bu sayı, ilk tek olan (3) sayısının karesi olduğu için de her' şeyin tekâmüle uğrayacağını ifade eder.

(3) ile bunun karesi olan (9) sayısına Pisagor'dan aynca Şark'ın Arya'ları da önem vermişlerdir.

Pisagor'a göre **yukarıda sıraladığımız sayılardan daha Önemli sayılar da vardır ki** onlar da **(7) sayısı ile (10) sayısıdır.**

Zira, **(7) sayısı, varlığın bütün mebde'lerini** ihtiva eden **(4) sayısı ile Tabiattaki Tanrısal Birliği** ifade eden (3) sayısının toplamıdır. Bundan ötürü de insanların Tanrı ile birleştiğine delâlet eder. Dolayısıyla de bu (7) sayısı Allah Teâlâ'ya ulaşan kâmillere mahsustur.

Bu **(7) sayısı**, ayni zamanda tekâmül kanununu da ifade eder. Varlıkta da yedi vücud tavrı vardır ki bunlar tamamlılığı ve mükelliği sağlarlar. Varlıkta görülen bu yedi tavın da gerek ruhanî gerek cismânî hayatın bütün derecelerinde açıkça görmek mümkündür. Varlıktaki bu yedi vücud tavrı da yedi telli bir sazın âhenk açısından, yedi teli üzerine kurulmuş olan yedi tavır ve makam ile de sıkı ilişkisi vardır. İşte bu yedi tavır ve makam, eğer kalbe gerektiği gibi işlenirse ruh ta âhenklenmiş olur, dolayısıyla de, gerçeği kabule hazırlanmış olur.

Ve yine bu (7) sayısı Tabiatın ebedî değişikliğini ve her şeyin, en sonda, aslı -olan (Bir) e ve birliğe döneceğini de ifade eder.

(10) sayısının önemine gelince: bu da **(1) sayısından (4)** sayısına kadar olan dört sayının toplamından hasıl olduğu için en mükemmel sayıdır ve bundan ötürü de Kutsaldır. .

Pisagor'a göre Tanrı (Bir)dir ve çünkü sayıların başı (1) sayısıdır. Ve (1) sayısından sonra gelen sayılar nasıl (1) sayısının bir tekrarından ibâret iseler. Kâinat ta, çokluk âlemi de Bir Olan Tanrı'nın zuhura gelip yine kendi vahdeti, birliği içinde çokluk ile görünmesinden başka değildir.

Pisagor'un ders verdiği salonda da dokuz heykel ve bunların ortasında da Tanrı'yı temsil eden (Hestiya) heykeli bulunuyordu ki bu heykellerden (4), (7) ve (8) sayılı heykeller temsil ettikleri görevler bakımından çok önemli idiler.

Tasavvuf'ta geniş bir kaplam, bir üniversellik söz konusudur. Çünkü, insanın içini, özünü, benliğini aydınlatan Nur, üniversel bir nurdur; bütün Dinleri ve Milletleri içine alan ve aydınlatan bir nurdur.

Şimdi, dinin iç yüzünün, yani Tasavvuf'un bütün Dinleri ve Milletleri içine alan bu büyük kapsamından ötürü gerçek **Din ve hatta Siyâset adamları**, kişilerin, dolayısıyla, milletlerin ma'nevî ve ahlâkî terbiyelerinin ve gelişmelerinin temeli olacak gerçek Terbiyede dinin içi ve aslı olan Tasavvuf yönünü, aşk ve muhabbet yönünü birinci plâna almalı ve bu yöne, insanın maddî ve ruhî hayatını çok defa zorlayıcı ve zedeleyici olan, dinin seramonileri yönünden çok daha önem vermelidirler. Esâsen, dinin bu iç yönüne, Tasavvuf yönüne önem verildiği takdirde ve ancak bu takdirdedir ki dinin dış yönü, seramoniler yönü de bir anlam kazanabilir.

Tekrar edelim ki Din'in genel olan, kapsamlı olan, bütün dinleri ve insanları içine alabilecek olan yönü, yalnız ve yalnız, iç yönü, Tasavvuf yönüdür; gerçek aşka ve muhabbete dayanan gerçek insanlık yönüdür. **İşte, bu sebeptendir ki Mevlâna Celâleddin kaddesellâhü sırrahu'l azîzin Mevlevî Felsefesi bugün de geçerli olmakta ve Mevlevî âyinleri de dünyaca rağbet görmektedir.** Celâleddin-i Rûmî, kendisinin yetmiş iki milletle beraber olduğunu bütün dünyaya i'lân etmiş ve her çeşit dinliyi de dinsizi de ümit kapısı yaptığı Dergâhına çağırmış ve bu kadıyı tlâhî Aşk'a yönelen her çeşit yolcuya açık tutmuştur. Bu İlâhî Aşk, yukarıda da işaret ettiğimiz gibi, **Bektâşî Felsefes**inde ise büsbütün aslî ve gerçek bir mâhiyettedir.

Din'in İlâhî Aşk'a ve Muhabbet'e dayanan ve gerçek insanlık yolunda bütün insanları ve dinleri içine alan bu sınırsız Tasavvuf yönü, en sonda, dinin sâdece bir takım kuru inanç ve itikadlara dayanan Şeriat yönünün bütün varlıklardan sıyırıp ayırdığı ve bütün varlıkların üstünde ve ötesinde olarak kabul ettiği Allah Teâlâ'yı da insanın kendi içine alır ve hattâ onu insanın kendi şah damarından da insana daha yakın kılar; insan ile Allah Teâlâ'yı birbirine kavuşturur; daha doğru bir deyişle varlığı yalnız Allah Teâlâ'ya vererek ondan başka bir Var kabul etmez.

Kısaca, İslâm Mutasavvıflarına göre **Din'in bütün esâsı kendi iç keyfiyetindedir. Bütün iman ve inançların aslı İlâhî Aşk'tır ki bu da gerçeğin özüdür.** Doktrinler, müşahedeler teşkilâtlar ikinci plânda gelirler ve hattâ çoğu kere de Din'in iç hayatının en büyük engellerini teşkil ederler. Bu yüzdendir ki Sûfiler, dinsel geleneklerle, daha ilk zamanlardan beri çarpışmak zorunda kalmışlar ve bu uğurda canlarını vermekten bile kaçınmamışlardır.

Şimdi, konumuzu özetleyecek olursak şöyle diyeceğiz:

İçgüdülerimiz, bizi, varlığımızın bakasına sürükler ve bunların başı ve en önemlisi de beslenme ve çoğalma iş güdüsüdür ki her ikisi de ayni şeydir. Beslenme ve çoğalma ise, her şeyden önce, bir harekettir. Şu halde, hayat, harekettir. Ve bu hareket te, ancak ve ancak, sevgi hareketidir. Nasıl ki, yukarıda, âlemleri ile insanı ile bütün varlığın tek bir hareketin eseri olduğuna ve o hareketin de sevgi hareketi bulunduğuna ve sevgi hareketinin de Mutlak Vücud'un, kendi isimlerine ve sıfatlarına bürünerek, çeşitli varlıklar şeklinde tecellî ve zuhuru ile ortaya çıktığına, ve en nihayet, Mutlak Vücud'un da bütün varlıkların özü ve özeti olan

insan'dan başka bir şey olmadığına işaret etmiştik. Şu halde çeşitli varlıklarda parça parça sevgilere sahip olan, mutlak vücud, insan denen özünde ve özetinde, bütün sevgilerin topuna birden sahib olmaktadır ve kendini en tam ve en mükemmel şekilde sevmektedir.

İnsanın aslî temelinin beslenme ve bunun sonucu olan cinsel sevgi olduğunu söyledik. Hâlbuki, beslenme, ancak, bir vasıtadır; maksûd olan sevgidir. Çünkü, sevgi, hayatın hem sebebi hem de kendisidir. Öyle ise insan terbiyesinde, her şeyden önce, gerek insanın tabiî temeline ve mahiyetine gerekse sosyâl varlığına uygun olarak, cinsel terbiyeyi ön plâna almak, cinsel ilişkilerin normâl ve sıhhî şekilde düzenlenmesine ve gelişerek daha yüksek hissi seviyyeler kazanmasına önem vermek zorunludur. **Başka bir deyişle, insanları akıllarından önce midelerinden, dolayısıyla de bellerinden idare etmelidir.** Çünkü, insan, insanlığından önce bir hayvandır, yani, bir hayat sahibidir. **Hayat ise şuuru, düşünceyi değil, içgüdüyü, cinsel arzuyu, sevişmeği âmirdir.** Terbiyecilerle birlikte Devlet İdarecilerinin de Gençliğin Terbiyesi ve dolayısıyla Milli Varlık açısından bu noktayı daima göz önünde tutmaları zorunludur. Her şeyden-önce, insanların karınları yeterli ve temiz gıdalarla doyurulmalı ve sonra da cinsel sorunların en normâl ve sıhhî şekilde ve gittikçe gelişen yüksek bir his seviyyesi ile halline çalışılmalıdır.

Mide terbiyesi ve cinsel terbiye (Nefs Terbiyesinin başı olmalıdır. Bundan sonra da hemen beş duyu organının terbiyesi yer almalıdır. Ve fikir terbiyesi de bu sırayı takip ederek ilk iki terbiye üzerine kurulmalıdır. **Başka bir deyişle, insan terbiyesi insanın hayvanlık mertebesinden başlamalı ve iç içe ve ard arda olmak üzere insanlık mertebesine doğru aşağıdan yukarıya yükselmelidir. Yukarıdan aşağıya, yani akıldan içgüdüye inen bir terbiye, her şeyden önce, insanın maddî tabiatına ve ma'nevî mâhiyetine aykırıdır ve tepeden inme bir terbiyedir; bundan ötürü de faydasızdır, faydasız olagelmektedir ve hattâ zararlı olmaktadır.** Çünkü böyle bir terbiye, kişilerin maddî ve ruhî sağlıkları bakımından bir takım bozukluklara ve hastalıklara sebep olduğu gibi sosyâl hayat tarzını da düzensizlikler içine atar, dolayısıyla, cemiyyeti de çöküntülere sürükler.

İnsan ruhunun güçlerini, bir bakıma, yaşama ve sevişme içgüdüsü ile akıl olmak üzere iki şekil altında toplayabilir ve bu iki gücün birbiri üze rinde etkili olmalarını kabul edebilirsek te yine de kesinlikle söyleyelim ki asi olan, esas olan, hayatın kendisi olan içgüdü yönümüzdür, sevgi yönümüzdür; şuur yönümüz, düşünce yönümüz de bu sevginin gölgesidir ve esasta sevginin emrindedir. Çünkü, zâten, içgüdü gücümüzle akıl gücümüz birbirinden tamamen ayrı iki güç olmayıp ayni bir ruhun iki gücünden, iki yönünden, iki görünüşünden ibarettirler; hattâ birbirlerini tamamlamaktadırlar. İşte, bütün bu sebeblerden ötürü insan terbiyesi beslenme ve çiftleşme içgüdüsünden başlayacak ve insânî hislere ve fikirlere doğru yükselecektir; yani, maddeden başlayıp ma'nâya yükselecektir. Çünkü, hayatta asi olan maddedir, dolayısıyla, cinsel sevişmedir. **Fakat, yukarıda da işaret ettiğimiz gibi, madde ve ma'nâ birbirinden ayrı değildirler, bundan ötürü de daima birbirlerini takip eder ve birbirlerinin sebebi ve sonucu olurlar. .**

Çocuk terbiyesi, dolayısıyla Cinsel terbiye, dolayısıyla, kadın ve dolayısıyla sevişme san'atı Eski Hind'te ve Mısır'da ve daha birçok memleketlerde pek önemli bir yer tutmuş, yalnız Mitolojik çağlarda değil, fakat, bu çağlardan sonra da bir takım sırrı bilgilerin ve merâsimlerin kaynağını teşkil etmiştir. Çocuk terbiyesi ve dolayısıyla de cinsel terbiye, daha, Eski Çağlarda, bazı Felsefî Tarikatlarda da pek önemli bir rol oynamıştır ki bu hususta, özellikle, Pisagor'un Dinsel Felsefe Okuluna işaret edebiliriz.

PİSAGOR'UN GÖRÜŞLERİ

Pisagor'a göre bütün Güneşler ve Yıldızlar Tanrı'nın bir gün yok olacak tecellîleridirler. Her varlık, Tanrı'dan bir zerredir, sırası gelince, ebedî kanun gereğince, meydana çıkıp görünür. Her Gezegen, Tanrı sınıflarından birinin tecellîsi ve sembolü olmakla, eskiler, bunları ma'bud adlan ile anmışlardır. Yaratılışta, Tanrı'dan çıkan ruhlar gezegenden gezegene geçip aşağı indikçe maddileşmişler, maddileştikçe de kesafetleri artmış ve ma'neviyyetlerini de kaybetmişlerdir. Bununla beraber, madde ile daha ziyade savaşmaları sonucu olarak akıl ve irâde kuvvetleri de artmıştır.

Ruhun maddeye inmesinin son yeri üzerinde yaşanılan bu dünya yuvarlağıdır. Fakat, insan, bu dünyada akıl ve irâdesini yükselte yükselte tekrar eski geldiği yüksek âleme yükselebilir, yani (Tanrı)ya ulaşabilir.

İnsan, bu kâinat içinde, bir tarafı (Nur)a, diğer tarafı (Zulmet)e bakan iki yanlı muazzam bir varlıktır. Çünkü, insanın ruhu, Kutsal Tanrı'dan ölümsüz bir zerredir. Fakat, insan, Allah Teâlâ'ya ulaşabilmek için cansız ve canlı bütün varlıklardan derece derece geçmek zorundadır.

Bu yüksek ruhlar âlemine daha dünyada yükselebilenler, dolayısıyla Allah Teâlâ'ya daha dünyada ulaşabilenler de, ancak, (Ârif)lerdir. Ariflerin bu dünyada görevleri de, yalnız ve yalnız, bu dünyada gerçekten var olan (Güzellik)in, (Sevgi)nin ve (Hakikat)ın peşinden gitmektir!

Pisagor'a göre, insanlık âlemi, İlâhî âhenk ve düzene ayak uydurabildiği derecede yükselir ve uyduramadığı derecede de alçalır. Pisagor'a göre, hayvanlar, insana; insan da Tanrı'ya akrabâdır. Nebatlar âlemi hayvanlar âlemine, hayvanlar âlemi de insanlar âlemine doğru şahlanmaktadır. İnsanlık âlemi de, daha mükemmel nesiller meydana getirmek için, kendi âleminde şahlanıp duracaktır. Ruh, ne kadar yükselirse İlâhî hayatının hâtırasına da o derece kuvvetle sahib olacaktır.

Erkek ve Dişiden ibaret olan insanlık âleminde Kadın'ın annelik görevi İlâhî bir iştir. Çünkü, çocuğu, ancak, annenin sevgisi ve şefkati koruyup yetiştirebilir. Çünkü, çocuk, bir çiçektir ki o, ancak, annenin bûseleri ile gelişebilir. Bundan ötürü de çocuk yedi yaşına kadar annenin himâyesine verilmeli ve anne Aile Ocağının Râhibesi, Kutsal Koruyucusu ve Bekçisi sayılmalıdır.

Çocuk terbiyesi açısından ana ve babanın maddî ve ma'nevî yönlerden uygun bir evlenmede bulunmaları ve bu evliliği gerekli kurallar ve sevişme san'atları ile sürdürmeleri, Pisagor'dan önce olduğu gibi, Pisagor tarikatında da pek önemli bir yer tutmakta idi ve bu husustaki felsefî görüş te şu idi: Erkek, erkeklik kuvveti ile, (Yaratıcılık İlkesi)ni temsil eder. Kadın da (Yeryüzü)nü; ve İlâhî şeyleri hayret verici bir surette tahakkuk ettirmesi ile de (Tabîat)ı temsil eder. **Erkek ve kadın, bedence ve ruhça birbirleriyle tamamıyla kaynaştıkları takdirde de, ve yalnız o takdirde, kâinatın bir özünü teşkil etmiş olurlar.** Fakat, Tanrı'nın varlığına inanmak için, kadının, erkekte Tanrı'nın yaşadığını görmüş olması şarttır. Bunun için de erkek (Aktif) olmalıdır. Ancak hayatı böyle derin bir zekâ ile kavramış yaratıcı bir irâde sahibi erkektir ki kadının ruhunu aşılayarak onu İlâhî ülkeye doğru yükseltebilir. **Erkeğe'de bu kuvvet, sevdiği kadının ince duygularından, derin İlâhî varlığından**

gelir.

Erkek, irâde kuvveti ile, kadın da sevgi kuvveti ile (Yaratıcı)dır. Sevmek demek te kendini unutmak, kaybetmek demektir. Sevgi hâlinde kendini unutan, kaybeden kadın da daima en ulvî kadındır. Kadının, böylece, kendini tamamıyla erkeğe vermesi iledir ki onun semâlara doğuşu ve ölümsüz nurlarının her tarafa-yayılışı tahakkuk etmiş olur.

Erkek ve kadının tam bir bilgi ve tam bir aşk içinde tamamıyla birbirleriyle kaynaşmaları emsâlsiz bir Nura kavuşmanın ve Tanrısal Yaratıcı bir güce sahib olmanın biricik ve en büyük şartıdır. Kadını veya Erkek'i Tanrı telâkkî etmenin sebebi ve sırrı da işte bu noktada gizlidir..

İlâhî ana ve babadan İlâhî çocuklar doğacağından veya onlar aracılığı ile, daha önce mevcut olan yüksek ruhlar cesetlere girmek sûretiyle dünyaya gelmiş olacağından, özellikle,(Âlim ve Ârif bir erkek ve kadının evlenip dünyaya bir evlât getirmeleri de pek ulvî bir harekettir.

Pisagor'un İlâh görüşü (Monade, Diade, Triade) yönleri ile üçlü bir İlâh görüşü olduğu gibi Pisagor'un, özellikle, ruhu açısından Tanrı ile akraba kıldığı İnsan görüşü'de yine üçlü bir insan görüşüdür: **Arif Ana; Ârif Baba ve Ârif Çocuk.** Baba, canlı kâinatın Kutsal Ruh'udur; Ana, Tabîat'tır; Çocuk ta varlığın Kalbi'dir. Pisagor'a göre insan çemiyyeti, ancak, böyle bir temele dayanmalıdır. Pisagor, ilim gücünü ve değerini diğer bütün güçlerin ve değerlerin üstüne çıkarmış ve hatta siyasî gücü bile bu ilim gücünün emrinde görmek istemiştir.

Şunu da hemen söyleyelim ki Pisagor'da görülen birliklere, ikiliklere, üçlüklere.. .rağmen ona göre de hakikat (Bir)dir; (Çokluk), bu (Bir)in çokluğudur ve sâdece bir görünüşten ibarettir ve bu çoklukta tam bir (Ahenk) vardır.

Şimdi, tekrar kendi düşüncelerimize dönerek diyelim ki: hayatta esas olan hayatın içgüdü yönüdür, sevgi yönüdür ve sevgi de ferman dinlemez bir şeydir. Fakat, insanlar, cemiyyet hâlinde yaşadıklarından ve sevgi de, ayni zamanda, insanlar arasında en büyük bir bağ olduğundan, bu sevginin cemiyyetin fermânını dinlemesi ve hiç değilse bir dereceye kadar zorla dinlemesi de zorunludur. Çünkü, aski halde, cemiyyetin düzeni ve birçok ahlâkî kuralları bu sevgiyi ve sevişmeği daima önler ki bu önleme de asi olan hayatımızı yanlış yollara saptırır ve en nihayet çökertir.

İnsanlar arasındaki aşk hayatı, sâdece, sıhhî kaidelere ve sosyâl nizamlara uygun olmakla kalmamalı; o, birçok ilimler ve. özellikle Felsefe ve Estetik açısından da ele alınıp inceden inceye incelenmeli ve en yüksek Estetik bir San'at hâline getirilmelidir. Çünkü, var olmanın biricik sebebi sevgidir, sevişmektir. Bütün varlıklar, ancak, sevgiye birer vasıtadırlar-ve kendi başlarına birer hiçtirler.

Aşk, bir taraftan organik bir olay olarak bizim organik hayatımızı sürdürüp giderken diğer taraftan da kendisinin tabîî birer yavrusu olan (Sevgi) ile ve (Muhabbet) ile de cemiyetlerin, aile yuvalarının, dostlukların kurulmasında da biricik rolü oynamaktadır.

Sevgi, aşkın daha hafif, fakat, daha yaygın bir şeklidir. Aşk, ancak, iki kişi arasında olabilir, fakat, sevgi birçok insanlar arasında söz konusudur; dostluklar gibi; Muhabbet ise sevgiden de daha yaygındır; dostluğun da dışına çıkar ve herkesi ve her şeyi içine alır.

Fakat, aşkın asıl rolü, onun, insanlığın Ulûhiyete kadar uzanan ma'neviyyâtının, hassâsiyetinin, heyecanının en yüksek derecesini teşkil ve temsil etmesinde, bu sûretle de insan ruhuna mutlak hâkimiyyetindedir. İnsanlığın bütün sevinç ve mutluluklarında yalnız ve yalnız onun damgası bulunduğu gibi bütün keder ve ıztırablarında da yalnız ve yalnız onun parmağı vardır. **Vahşetten medeniyete doğru durmadan ilerleyen insanlık tarihi maddî ve ma'nevî bütün eserleriyle Aşk Tarihi'nden ibârettir.**

Aşkın tezahürü kişiden kişiye, cemiyyetten cemiyyete, milletten millete, histen hisse, fikirden fikire ve hattâ mevsimden mevsime, manzaradan manzaraya, güzelden güzele değişirse de, onun, hayatın aslı ve esası olması hassası ve özelliği hiç bir sûretle değişmez; **her zamanda, her mekânda ve herkes için, o, yine aşktır.**

İşte, aşkın yavrusu olan Sevgi ve Muhabbet, hayâtî ve insânî vasfından ötürü, yukarıda da dokunduğumuz gibi, insanların birbirleriyle dostluk hisleri içinde yaşamalarını sağlamada da en büyük bir temel olarak atılmalı ve dolayısıyla Devletler de tek bir aile hüviyyeti içinde, birleşmelerinde ve yaşamalarında, çıkarcı siyasî kararlan ve korkunç silâhları değil, fakat, yine bu İnsan Sevgisini ve Muhabbeti hâkim kılmalıdırlar. Çünkü, bütün insanlar arasında, aşkın daha hafif, fakat, daha yaygın bir hâli olan sevgi ve muhabbetin birleştirici kuvvetinin yerini alabilecek yahut ta onun bu birleştirici gücünü yok edebilecek hiç bir maddî kuvvet yoktur ve olamaz. Çünkü, madde, aslında, ruhun maddesidir ve dâima ruhun emrindedir.

Her şeyden önce bir içgüdü olması bakımından insanın hayvanlık yönünü teşkil eden (Aşk Hâleti), varlığın en yüksek bilgisinin biricik kaynağı hâline getirilmesi ve haddeden geçmiş estetik bir san'at mertebesine yükseltilmesi ile de insanın İlâhî yönünü teşkil edecektir. **İnsanı Allah Teâlâ'ya ulaştıracak olan şey yalnız ve yalnız Aşk'tır.** **Fakat, bu İlâhî aşk yolu, her şeyden önce, insanların birbirlerine olan muhabbetleri yoluna bağlıdır, oradan geçer.** Allah Teâlâ'yı sevebilmek ve O'na ulaşabilmek için, daha önce, insanların birbirlerini sevmeleri şarttır. Nitekim, Allah Teâlâ, bütün Kutsal Kitablarında insanları birbirlerini sevmeğe çağırmaktadır. **Bir şeyi sevmemek veya bir şeyden tiksinmek, câhillikten başka bir şey değildir.** Çünkü, her şey, yerinde ve mertebesinde doğrudur, iyidir ve güzeldir ve bundan ötürü de her şey sevilmelidir. Zâten her, şey, sevgiden ötürü ve sevmek ve sevilmek için yaratılmıştır.

Yine tekrar edelim ki her şey tek ve ayni bir vücuttur ve bu vücudun' mevcut oluşu sebebi de sevgidir. Bu tek vücut, kendini sevmek için çeşitli sûretlerde ve şekillerde başkalık göstermekte ve bütün bu başkalıklar içinde yine kendi kendini sevmekte ve zevk etmektedir. Onun için varlıkta hiç bir şeyi hor görmemeli, her şeyin yerinde ve mertebesinde doğru, iyi ve güzel olduğunu bilmeli ve her şeyi sevmelidir. Aşk ve muhabbet nazarında sultanlık, dilencilik, zenginlik, fakirlik, iyilik, kötülük, güzellik, çirkinlik, diye bir ayırım olamaz. Çünkü, her şey, ayni Hakk'ın vücududur ve her sevgi de ayni Hakk'ın sevgisidir. İşte, bu gerçeği böylece algılayabilenlerdir ki kendilerinin de bu aşk oyununda Erkek ve Kadın suretlerinde geçici birer vasıtadan ibaret olduklarını bilirler ve kendilerini bu aşk deryasında yok ederek Allah Teâlâ'ya kavuşabilirler, O'nunla ebedileşebilirler.

> **İnsan, kâinatta mevcut bütün varlıkların en güzelidir.** İnsandaki bu güzelliğin sebebi de, insanın, kâinattaki bütün maddiyyatı ve dolayısiyle bütün hissiyyatı kendinde toplamış olmasıdır. Hiç bir şey yoktur ki insan kadar sevilsin, insan kadar tapılsın, hattâ uğrunda canlar feda edilsin. Gerçi, her varlığın kendi mevcudiyeti dairesinde aşk cevheri cazibesi, güzelliği vardır ama, bu güzellik sınırlıdır. İnsan ise bütün varhklann kendi parça güzellikleriyle birlikte, onların

birbirlerine olan âhenginden doğan toptan ve toplu bir güzelliğe de sahibtir ki işte, bu toptan ve toplu güzellik, insandan başka hiç bir varlıkta bulunamaz. Çünkü, insandan başka bütün varlıklar, birer parça varlıktır, fakat, insan, bütün bu parçalan kendinde toplayıp bütünlüğü ile bütün olan bir varlıktır. Bundan ötürü de, yukarıda da işaret ettiğimiz gibi, insan, bütün maddiyyata ve dolayısıyla bütün hissiyyata sahiptir; ve yine bundan ötürü de, insan, her varlığın varlığı ile his eder ve her varlığın varlığı ile her varlıkta zevk eder.

İnsan, Yaratılış'ta Allah Teâlâ'nın (Halife)si ve Hakk'ın aynası olmakla beraber, insanın aynası da yine insandır. İnsanlar, suretleri, dış görünüşleri bakımından çeşitli iseler de o çeşitli sûretlerin maddesi bakımından ve o çeşitli sûretlerde mündemiç ruh bakımından aynidirler. Şu halde, insan, bütün varlığı ile bütün varlığını, ancak, yine insan olan bir aynada algılayabilir ve sevebilir. Varlıktaki bütün mertebelerin bir toplamı olan insanın yine kendi gibi olan diğer bir insandan alacağı zevk te, hiç kuşku yok ki, bütün bir zevk olacaktır, sonsuz bir zevk olacaktır. Bundan ötürüdür ki insan çiftinin vuslat anlarındaki heyecanlan başka hiç bir hayvan çiftinin vuslat anlarındaki heyecanları ile kıyaslanamayacak derecede şiddetli ve kuvvetlidir ve yüksek hislerle karışıktır. **Şehvet, Hayat'ın esasıdır; hayat, şehvetle kaimdir. Her hayat sahibi olan varlıkta bu şehvet, o varlığın kendi nisbetine göre mevcuttur. Fakat, şehvetin kemâli, hayvanda ve özellikle de insandadır.**

Şimdi, yaratılış'ta Tanrı suretinde zuhur eden Adem, nasıl, Tanrı'nın aynası olmuş ise Âdem'in oyluk kemiğinden yaratılan Havva da Adem'in aynası olmuştur. **Dolayısıyla, Âdem, Tanrı'ya; Havva da Âdem'e özlem duyucudur.** Çünkü, kâinatta her şey kendi cinsini cezb edicidir. Cinsî câzibeyi doğuran Aşk Maddesinden ötürü de bir erkeğin bir kadını ve bir kadının da bir erkeği araması ve ona ermesi zorunludur. Çünkü bu birleşmeden gerek -erkeğin ve gerek kadının duyacakları zevk, ancak, ayni bir varlığın bu iki çeşitli parçasının bir araya gelmeleri ile, yani erkek ve kadının cinsî münasebette bulunmaları ile doğar. Bu birleşmeden maksat ta bir Eser'in meydana gelmesidir ki o da Çocuk dediğimiz şeydir.

Kısaca, varlıkta her bir mertebe sevgi için olmakla erkek ve kadının birbirlerine olan sevgileri de bir sevgi mertebesidir ve sevgi mertebelerinin en yüksek ve mükemmel derecesidir.

İşte, **Kâmil İnsan da erkek ve kadın maddî vuslatından ve bu vuslatın pek büyük maddî zevkinden ibret alıp her çeşit Beşerî sevgiyi İlâhî sevgiye dayandırıp İlâhî Vuslat'a, gerçek vuslata kavuşmasını ve onun dile ve kaleme gelmez ma'nevî zevkine ulaşmasını bilen insandır.** Şehvette kalanlar ise Mutlak Hayvandırlar. Kâmil insan için tutulacak yol, maddî, ma'nevî her iki yolda birlikte yürümek, meşhur deyimi ile (Zülcenaheyn) olmaktır. **Şehvet zevki ile fikir zevkini birlikte yürütmek te, ancak, kâmil insanın şiârıdır.** Esasen, ne madde ma'nadan ve ne de ma'na maddeden ayrıdır ve ayrılabilir. Maddenin sonu, ma'nayı, ma'nanın sonu da maddeyi verir. Başlangıç ve son ayni bir şeydir; tek bir noktadan ibarettir.

Kısaca, İnsan, insanlığı ve hayvanlığı ile baştan başa hayattır; baştan başa varlıktır; bütün mertebeleri kendinde toplamış olan Mutlak Varlık'tır; Hak'tır. Çünkü, her şey insandadır. **Hangi mertebede bulunursa, hangi suretle mütehakkik olursa orada kendi seyranını müşahede eder.** Çünkü, ondan başka varlık yoktur. Dış âlem, insanın fark âlemidir, onun mertebelerinden ibarettir. Bundan ötürüdür ki (Kâmil insan baştanbaşa gözdür) denilir. Gözden maksat ta et gözü değil, düşüncedir. Kâmil insan varlığa hangi gözle, yani hangi düşünce ile nazar ederse kendisi de o mertebede bulunmuş olur; varlık, onun için ve o an için o nazardan ibârettir.

Varlık ve yokluk, zât ve fark, bütünlük ve parçalık, hulâsa bütün âlemler insandadır. İnsan, âlemlerden ve âlemler insandan ayrı değildir. İnsan, âlemlerin bir toplamı ve özeti; âlemler de insanın parçalan ve tafsilidir. Ancak, bu gerçeği böylece bilip yaşamak, yani gerçek insan olabilmek için tek bir şart vardır: Ârif ve Âşık olmak.

Bir cümle ile: Hayatın kanunu akıl, ifadesi de muhabbettir. ..

Kısaca, insanın kendisini bilip kendine kavuşması, dolayısıyla de Aslî ve İlâhî Varlığına, yani Allah Teâlâ'ya kavuşabilmesi için tek bir yol vardır: Sevmek ve Sevilmek; tek bir parola vardır: **"Gerçek ve İlâhî Aşk'a Doğru!"**

Mutlak İlâhî Aşk'a doğru yönelmek te Mutlak Varlık'a, Mutlak Kemâl'e, Mutlak Cemâl'e ve dolayısıyla, Ebedî Hayat'a kavuşmak demektir. Çünkü, İlâhî sevgi, Nefs'in (Emmâre)sini; Akl'ın (Kuruntu)sunu; Gönül'ün (Put)unu kırp geçtiği gibi en nihayet, korkuların en korkuncu olan ve insan benliğini ve hayatını temelinden saran (Ölüm Korkusu)nu ve ölümden sonra Mutlak bir (Yokluk Korkusu)nu da yok eder. Eğer, insanlar, bir Allah Teâlâ'nın ve dünyadan sonra sürecek Ebedî bir Hayatın varlığını kabul etmeyecek olurlarsa hem kâinatı hem de kendi doğum günlerini la'netle anmak zorunda kalacaklardır. Ve eğer, bir Tanrı'nın ve Ebedî bir Hayatın varlığını kabul edecek olurlarsa o zaman Hayat, onlar için, Hayır, İyilik ve Mutluluktan; dünya da iyi ve mükemmel bir Ahlâkın, Faziletin, Mutluluğun ve Kutsallığın sonsuzca yükseldiği bir insan topluluğundan ibâret bulunmuş olacaktır. Ve insan, böyle bir dünyada kendini bekleyen âkıbetin ne olacağını hiç düşünmeyerek kendi ruhunda tezâhür edecek ve başta insan olmak üzere bütün varlığı içine alacak olan yalnız sevgiden ibâret bir hayat yaşamağa başlarsa, işte, ancak, o zaman gerçek hayata girmiş olur.

> Çünkü, böyle bir insanın bütün düşünceleri, bütün amelleri ve fiilleri hep sevgi, hep iyilik, hep güzellik olacaktır.
>
> Amellerimiz kelimesinden maksadımız da, gerek maddi ve gerek ma'nevî işlerimizdir. Fiillerimiz kelimesinden maksadımız da, sâdece, maddi işlerimizdir, Bundan ötürü, eski kitaplarda da bu iki kelime bir arada kullanılır, fakat, hak oldukları ma'na açısından, amel kelimesi önce, fiil kelimesi de sonra yazılır.
>
> ***Kısaca, Âdem'in Cennetten kovulmasının ma'nevî Sâiki (AŞK)tır ve Âdem Oğlunun tekrar Cennete girmesinin nıa'ncvi sâiki de yine (AŞK)tır.***
>
> ***Kabil'in Hâbil'i öldürmesi ile yeryüzünde insanlar arasında başlayan her türlü uyuşmazlıkların ve cinayetlerin ma'nevî sâiki (AŞK) olduğu gibi insanlar arasındaki her türlü uyuşmaların ve barış ve huzur içinde yaşamanın ma'nevî sâiki de yine (AŞK)tır.***
>
> ***AŞK'ın bütün insanlar arasında en yaygın şekli olan (Muhabbet) te bütün insanları (İnsanlığa Doğru !) parolasına yöneltecek ve harekete geçirecek biricik sâiktir.***

İşte, İlâhî sevgi, yukarıda da işaret ettiğimiz gibi, en nihayet, (Yok Olma Korkusu)nu ve bu korkuya dâhil olacak bütün kötü düşünceleri insanın kafasından silip süpürür ve bu büyük korku yerine gerek bu dünyada gerek bu dünyadan sonraki âlemlerde geçerli olacak olan güzellikler ve mutluluklardan ibâret Ebedî bir Varlık koyar.

Her zaman ve her mekânda, her şekil ve her sûrette, yalnız ve yalnız, Varlık vardır, Yokluk yoktur. Çünkü, Varlık, Ezelî ve Ebedîdir. Varlık ta var olma sevgisinden ibârettir. Bu sevginin, bütün varlığını temsîlen; Ezelden Ebede diktiği muazzam ve muhteşem İlâhî Âbidesi de (İnsan)dır.

****

BEKTÂŞÎ FELSEFESİ

hzl: Prof. Dr. Cavit SUNAR

Osmanlı İmparatorluğunda insanı Allah Teâlâ'ya ulaştıran Mistik yollar sayılan Tarikatlar arasında bir Halk Tarikatı olan **Bektaşilik ile bir aristokrat Tarikatı olan Mevlevilik**, özellikle, Vahdet-i Vücud görüşüne dayanan ve Aşk'a bağlanan iki büyük Tarikat idi. Ancak, bunların arasında yine de bir ayrıcalık

vardı; şöyle ki:

Bektaşîliğe göre varlık bir bütündür; her şey birdir; yalnız (Bir) vardır. Bu (Bir) de (İnsan) dır, insandan başka değildir.

Daha açık bir deyişle, **İnsandan başka Allah Teâlâ yoktur. İnsandan ve insan hayatından başka hiç bir şey mevcut değildir.** İnsan da (Ali)den başka değildir ve Ali Tanrı'dır. Bektaşîlikteki (Cem Âyini) de bu görüşün temsilinden ibarettir.

Bektaşîlikte bu görüş, İbranî Alfabesinin tertibinden başka bir şey olmayan Ebced alfabesinin harflerine ve o harfleria karşılıkları kabul edilen rakamlara dayanarak matematiksel olarak ta ispatlanır, şöyle ki:

Biliyoruz ki dünyada mevcud her şeyi (1-9) arası rakamlarla hesaplamamız mümkündür. Yani, bizim de içinde bulunduğumuz varlıklar âlemine ait bütün hesaplan biz bu rakamlarla ifade edebiliriz. Şimdi, Ebced harflerine ve Osmanlıca yazılışa göre (A, D, M) harflerinden ibaret olan Adem kelimesi de, dolayısıyla, bize (1-9) arası rakamların toplamını verir. Ebced hesabına göre (A) harfinin karşılığı (1) rakamıdır; (D) harfinin karşılığı (4) rakamıdır; (M) harfinin karşılığı da (40) rakamıdır ki bu rakamların toplamı (45) eder. (45) sayısı ise (4) ve (5) rakamlarından ibarettir ki bu iki rakamın toplamı da (9) eder. Şu halde, dünyanın tamamını ifade ettiğimiz rakamların topu (Âdem) i temsil etmektedir. **Bu da gösterir ki Âdem, dünyanın bütünüdür, tamamıdır.** Âdem'den maksat ise İnsan suretidir; İnsan sûretinden maksat ta insanda tam kemâl ve cemâl üzere bulunan Hakk suretidir.

Şimdi, **tam kemâl ve cemâl üzere inhanda görünen Hakk sûretinden maksat ta Erkek suretidir, Dişi sûreti değildir.** Çünkü, Âdem'in dişisi olan (Havva) kelimesi Osmanlıca harflerle (H, Y, A) gibi üç harften ibârettir ki Ebced hesabı ile (H), (8) sayısına; (V), (6) sayısına ve (A) da (1) sayısına karşılıktır ki bu sayıların toplamı da (15) eder. (15) sayısı ise Âdem'in sayısı olan (45) in üçte biridir. Üç ,(15) Havva'nın üç şeklidir ve Âdem üç (15) ile tamam olur. Kısaca, (Havva) da gerçek payı, ancak, üçte birdir ve bu da kemâlin dişide olmayıp erkekte olduğunu gösterir. Zâten, Havvâ, Âdem'in oyluk kemiğinden, yani Âdem'in belinden yaratılmıştır ve Havvâ, Adem'den bir parçadır; ve Havvâ, önceden mevcut değildir.

Ve yine Bektaşîliğe göre Âdem, (45) tir; (45) sayısının toplamı da (9) dur; (9) ise üç tâne (3) ten ibârettir; sayılarda çokluk ta (3) te başlar, fakat bu (3) ten de birlik doğar. Şu hâlde sayı (3) tür ve en nihâyet Ali de üçtür ve üç te bir'dir. Kısaca, **Âdem de, Âdem sûretinde tecellî eden Tanrı da hep Ali'dir.**

Şöyle de diyelim: her şeyi hesaplayabildiğimiz rakamlar (1-9) arası rakamlardır ve Kâinat, bütünlüğü ile (9) rakamı ile ifade edilmiştir ki bu da İnsan'dır. Fakat, (1) den sonra gelen ' ve (9)a kadar devam eden rakamlar, (1) rakamının tekrarından, dolayısıyla ayni bir şeyin çok-luğundan başka bir şey değildir. (9) rakamı da esasta (1) rakamı demektir. Şu halde (1), (9) de-mektir ve-(9) da (1) demektir ki o (1) de Allah Teâlâ'dır ve o da Ali'dir; çünkü, **tam kemâl, tam Ulviyyet Ali'dedir.**

Şimdi, **Bektaşîlikte, insan, Hakk'a kavuşmağa muhtaç değildir; çünkü, Hakk, kendisindedir, kendisidir.** Fakat, Mevlevîlik, insanın Hak olduğunu kabul etmez ve dolayısıyla de Hakk'a gitmeğe çalışır ve Hakk'ın varlığını da her şeyin tamamen birleşmesinde görür. Eğer demek caizse, **Bektaşilik Realist ve Materyalist, Mevlevîlik ise Spritüalist ve İdealisttir.**

Mevleviler, Hakk'a ulaşma yolunda da kadını büyük bir engel saymış, bundan ötürü de kadın aşkı yerine erkek aşkına yönelmiştir. **Gerçi bu görüş sonraları Bektaşîliğe de girmiş ve onda da rol oynamışsa da Bektaşîlikte esas, kadın aşkıdır.**

Bektaşîliğe göre dünyaya hükm eden, dünyadaki insanları, hayvanları ve hatta cansız varlıkları harekete getiren tek şey (Cemâl), yani (Mutlak Güzellik) ile bu güzelliğe olan (Aşk) tır. Cemâl, bir aynadır ki bütün kâinat bu aynada ve bu ayna ile görülür. Bu ayna da bütün organları tam ve sıhhatli, mütenasib endamlı, teslimiyyet feragatına sahih bir güzel'den başka değildir; ve özellikle böyle bir güzelin, nûrânî halâvete mâlik yüzüdür, öyle ise insan, yalnız ve yalnız güzeli seyr etmeli, güzeli sevmeli ve kendini güzele teslim etmelidir. **İnsandaki en büyük kusur olan (Benlik)i yok edecek, ve insanları birliğe götürüp bir yapacak tek şey, işte, bu güzellik ve ona olan aşk'tır.** Bundan ötürü de insan, bir güzele değil, her güzele âşık olmalıdır. Ve çünkü, yalnız âşık olandır ki benliğini kaybedebilir ve Tanrısı ile, daha doğrusu, kendisi ile kavuşabilir.

Bektaşilikte, her şeyden önce, (Benlik) i yok etmek şarttır. Bundan ötürü de Bektaşîlikte (Kapı) meselesi büyük bir önem taşır. Kapıdan maksat ta, gerçekte, (Benlik)i yok eden mahaldir. Benliğin

gerçekten yok olması da erkek ve dişinin visali ile mümkündür. **Bektaşîlikte, bundan ötürü kapı'nın (Eşik)i de Kutsal sayılır ve çünkü, eşik, duhul yeridir. Yine bundan ötürü Bektaşiler eşiğe basmazlar, hatta bakmazlar; eşiğe bakmağı büyük bir günah sayarlar.**

Kısaca, insan, ancak, bir güzellik ve güzel karşısında benliğini kaybedebilir, kendinden geçebilir. Nitekim, Peygamberimiz de Mi'rac'ta Allah Teâlânın cemâli ile karşılaştı ve O'nun cemâli karşısında kendinden geçip benliğini kaybetti.

Ve en nihayet, madem ki insan Allah Teâlâ sûretindedir, o suretin güzelliğine, yani (Cemâl)i ne de, dolayısıyla (ilm)i ne de sahib olmak gerekir.

Tekrar edelim ki Bektaşiliğin esası (Aşk)tır. (Vahdet)te bu aşkın visâl noktasıdır. Bektaşilikte tek bir kadehten içmek te (Vahdet)in başka bir çeşit temsilidir.

Şimdi biz burada tekrar sayılar meselesine dönerek diyelim ki: sayıların ilki ve başı olan (1) sayısı ile sayıların sonu olan (9) sayısı birbirinin aynıdır; çünkü, sayı, aslında (1) dir, (9) ise (1) in çokluğundan, dolayısıyla ayni (1) den başka değildir. İşte, bu gerçek, Bektaşîlikte bazı âyinlerle de ifade edilmiştir. **Bektaşîlikte, birçok âyinlerde Baba sayısı dokuzdur.** Dokuz sayınının şekli Bektaşîlikte (Asâ) anlamına tefsir edilmiş ve Asâ, bütün bir varlık, bütün bir gerçek kabul edilmiştir ve hattâ bunun için özel bir âyin de tertib edilmiştir. Hiç kuşkusuz, bu Asâ âyininin aslını Yunan Mitolojisinde Priapos adına yapılan aşk ve eğlence şenliklerinde görmek mümkündür. Priapos, Yunan Mitolojisine göre iyş ü işret _Tanrısı Bacchus (Dionysos) ile güzellik ve aşk Tanrıçası Afrodit (Zühre) in oğludur ki bağlardan bahçelerden, tarlalardan kaldırılan ilk mahsul, bunun özellikle Lapseki (Lampsokos)daki ma'bedine gönderilir ve belirli günlerde bunun adına iyş ü işret âlemleri düzenlenirdi. Priapos, iri kıllı tenli, keçi ayaklı ve başı boynuzlu olarak tasvir edilirdi. İşte, bu şenliklerde büyük bir rol oynayan (Phallus), sonraları, Bektaşîlikte (Asâ) olarak ta tefsir edilmeğe başlandı.

Bu noktada Bektaşîlikte büyük bir önem taşıyan üç boğumlu bir değnek (Alaca Değnek) ten de kısaca söz edelim:

Ve yine, Bektaşilerin bu üç boğumlu değnekleri de, aslında. Eski Mısır Kâhinlerinin ellerinde taşıdıkları Zünnür'den başka bir şey değildir ki bu değneği, daha sonraları, Yahudi Hahamları ve Hıristiyan Papasları da taşımışlardır. Bektaşîlikteki bu üç boğumlu değnek, daha doğrusu, değneğin bu üç boğumu **(Hakk, Muhammed, Ali)** üçlüsünü sembolize eder ki Hıristiyanlıkta **(Baba, Oğul, Kutsal Ruh)** teslisini ve meselâ, Brahmanizm'de de **(Brahma, Vişnu, Şiva)** teslisini sembolize eder.

Yukarıda sözünü ettiğimiz bu üç boğumlu değnek, özellikle, Mücerred Babalık âyininde rol oynar. Bektaşi babalan bu değnek ile sırası gelince, âyin gereği, çocukların dillerine, ellerine ve bellerine vururlar: Dile vurmakla, çocuğa, tatlı dilli olması ve sır saklaması gerektiğini; ele vurmakla, çocuğa, yalnız başına bir şey yapamayacağı, dolayısıyla, bir vasıta araması gerektiğini; bele vurmakla da, çocuğa, aşkta devamlılık gerektiğini; birer kelime ile: dil ile sevmesini bilmesini; el ile bu sevgiyi toplamasını bilmesini; bel ile de, yalnız ve yalnız aşka dayanmasını ve çünkü Vahdet için Aşk'ın zorunlu olduğunu işaret ve telkin etmiş olurlar. Bektaşilik, aşkı, bel ile birleştirir, bele dayandırır. Çünkü, insan, ancak, belden çıkmaktadır; bel, insanın aslıdır. Bu yüzden de Bektaşilik, insanı, **(Bel Oğlu)** diye de tanımlar. İnsan, ancak, belden çıktığı gibi aşk ta, ancak, bu bel ile gerçekleşebilmektedir. Yani, bel, hem bizim aslimizdir hem de bizi aslımıza kavuşturan aşk'ı meydana çıkaran şeydir. Kısaca, Bektaşîliğe göre Yaratılış insandadır ve yaratılışı meydana getiren üç şey de, insan sıfatı ve sureti ile, bir olmaktadır.

Şimdi tekrar Bektaşîlikteki dokuz sayısına ve dokuz Baba meselesine dönerek diyelim ki Bektaşîlikte Babalık mertebesi pek büyük ve pek kutsal bir mertebedir. Çünkü, babalık'tan maksat, sâdece, başa Tac giymek değil, fakat, Bektaşiliğin aslını, esasını, daha doğrusu Felsefesini kavramaktır ve ancak böyle olan bir kişi Baba sayılmağa lâyıktır. Bunun için de, en azından, Tarikatın dört kapısından geçmiş olmak gerekir. Yine bu scbeble Baba olacak namzetler yirmi bir yaşına kadar birçok dersler alırlar ve birçok pratikte bulunurlar ve en nihayet **(Cem Âyini)** nde de destur alırlar ve âyinleri idare etmeğe başlarlar. Bektaşilikte birçok âyinlerde âyinin icrası yolunda, Baba sayısı dokuz olmakla beraber **Bektaşilik, sekiz İmam üzerinedir,** bir İmam da Gaiptir ve bu remz de Müslümanlıktan alınmıştır.

Bu **sekiz İmam meselesini Bektaşi Tekkesinin mi'marisinde de görmek mümkündür**; ön ve yan direkleri, çaprazları ve tavanının genel durumu ile eski rakamlarla sekiz şeklini gösteren bu binâ aşağıda belirttiğimiz sekiz dayanak üzerinde durur ve bu da bu binânın Sekiz İmam'a mensub bir binâ olduğunu deyimler. Bu sekiz dayanak ta şu beş şekille ifade" edilmiştir: '

1-Yer, Toprak.

2-İlk dayanak ki bu üçtür; bunlar da: Hakk, Muhammed, Ali dir ki Bektaşi sembolüdür.

3-İkinci dayanak ki bu da ikidir; bunlar da: Fatma ile Hasan ve Hüseyn'dir.

4- Üçüncü dayanak ki bu da ikidir: bunlar da: İki İmam'dır.

5-Dördüncü dayanak ki bu da Tavan'dır ve bu da Gaib îmam'a işarettir.

Bektaşi Tekkesinin bu bina şeklinde, bu binanın Sekiz İmam'a mensub bir bina olduğu ifadesi ile birlikte bu binanın, ayni zamanda, Bektâşilerin **(Mekke)**ye karşılık kendilerine mahsus bir **(Kıble)** olduğu ifadesi de mevcuttur ve bilindiği gibi Kırşehir'deki Hacı Bektaş Tekkesi, Bektaşîlerin kıblegâhıdır. Nitekim, sonradan, Müslümanların kıblegâhı olan **(Mekke)** binasının yapılış şeklimde birçok anlamlar taşımaktadır.

Bektaşîlikteki Gaib İmam, yani Mehdi meselesinin de Yahudilikten Bektaşîliğe geçmiş olması kuvvetlidir. Bunun aslı, Yahudilerin kendilerini, Asûrluların esaretinden kurtaracak bir kurtarıcı bekleyişidir ki bu Bir Kurtancı i'tikadı Asya Dinlerinde de görülmektedir. Ve bir bakıma, Gaib İmam, yani Mehdi ile İsâ ve Hızır ayni anlamdadırlar, bunların aralarında' fark yoktur.

Yine işaret edelim ki Bektaşilikte:

A (1) sayısı, Tanrı, İnsan ve Ali sembolüdür ve bunlar yer değişirler.

B (3) sayısı, Hakk-Muhammed, Ali sembolüdür.

C (5) sayısı, Hakk, Muhammed, Ali, Fatma, Hasan ve Hüseyn sembolüdür. '

D (7) sayısı, Hakk, Muhammed, Ali, Fatma, Hasan ve Hüseyn, Hacı Bektaş, Balım Sultan sembolüdür.

Ve yine: Arab Alfabesine göre (Muhammed Ali) Yedi harftir; Hasan, Hüseyin de Yedi harftir; Kur'anın özü ve özeti olan (Fâtiha) Sûresi de Yedi âyetten ibârettir Ve yine Ehl-i Beyt denen (Muhammed, Ali, Hasan, Hüseyin, Fatma) da on dokuz harftir ki (Bismillâhirrahmânirrahim) de on dokuz harftir, ve bu (19) sayısının (1) sayısı (Bir)i ve birliği temsil eder ki asildir ve (9) sayısı da çokluğu temsil eder ki (1) in tekrarından ebârettir.

E (8) sayısı, Sekiz İmam sembolüdür.

F (9) sayısı, Dokuz Baha'yı; bütünlüğü ile varlığı kendinde toplamış olan İnsan'ı sembolize eder ki (9)un aslı da (1) sayısı olduğundan, insan da Tanrıdan başka bir şey değildir; Tanrı da Ali'den başka değildir, çünkü (Ulviyyet) ondadır.

Türklerde (9) sayısı Çeşitli açılardan pek Önemlidir. Türklerin oyunlarında bile (Dokuztaş) oyunu meşhurdur.

Dokuz sayısı Matematik açıdan da pek önemlidir. Zira (9) sayısına (1-9) arası sayılarda bulunmayan Matematik uygulamaya ait bir çok özellikler de vardır.

Bektaşilikte birer gerçeği deyimleyen bu_şayı sembolleri de, daha sonralan, aşk şekilleri ve visâl timsalleri ile ilişkilendirilmiş, bundan ötürü de pek çeşitli ve pek kaypak şekillerde tefsir edilmiştir.

Kısaca, Bektaşîlik, birçok Dinlerin ve Felsefelerin bir Sentezidir. Bu sentezde de, özellikle, Şamanlığı, Brahmanlığı Budalığı, Zerdüştlüğü, Yunan'dan Önce Ânadoluda yaşayan Milletlerin Tabii yaşayışlarının ve i'tikadlarının esasını, Eski Yunan'm Mitolojik inançlarını, Hıristiyanlığı ve en nihayet **Balım Sultan'ın Bektaşîliğe soktuğu Katolikliği görebiliriz**. Dolayısıyla, Bektaşîlikte, Şâmân ve Buda dinlerindeki kadın âyinleri; Zerdüşt dinindeki erkek âyinleri; Yunan, Suriye ve Kıbrıs'taki Phallus âyinleri gibi Eskiler'e ait birçok âyinlerin bazı etkilerini de görebiliriz. **Fakat, Bektâşîlik, yukarıda da işaret ettiğimiz gibi, birçok Tabiî Dinlerin ve en nihayet Hıristiyanlığın Göğe çıkardığı Tanrı'yı yere indirmiş ve onu da, yalnızca, kendinde bilmiş ve bulmuştur.**

Burada kısaca işaret edelim ki: Hıristiyanlıktaki Tanrı görüşü de Eski Yunan'daki (Güneş)e ait bir i'tikadın aynıdır ve İsâ'nın geçirdiği mâcera da (Güneş)in geçirdiği mâceranın aynıdır. Hıristiyanhktan çok daha önce Hintlilerce (Vişnu); Mısırlılarca (Apis); Japonlarca (Boğa) ve Hıristiyanlığa yakın devirlerde Yahudilerce (Altın Buzağı) ve Mûsâ'ca (Yahova) ve Yuhannâ'da da (öküz) adı ile (ve dünyanın öküzün boynuzu üzerinde olduğu inancı ile) bir İlâh olarak tapılan bu güneş Yunan mitolojisine göre: Gökyüzünde Kış başlarken bir bâkire tarafından doğmakta, fakat, sonra zâlim Tanrı tarafından öldürülüp Kışa gömülmekte, fakat, Yaz başlarken tekrar dirilip kötü ruhların gelemeyeceği Göğün en yüksek noktasına çıkmaktadır.

İşte, Güneş'in bu Mitolojik mâcerası ile İsa'nın Dinî mâcerası arasında tam bir uygunluk vardır. Hıristiyanlık ta İsâ'yı bâkire Meryem'den doğurtmuş, daha sonra Yahudilere çarmıha gerdirip öldürtmüş ve en nihayet te onu tekrar dirilterek Gökyüzünün en yüksek yerine çıkar* mıştır. Bazı Hıristiyan Papaslarının başlarının tepelerine kondurdukları küçük tekerlek Takke de yine Güneş sembolünden başka değildir.

Şimdi, Hıristiyanlığın (Baba-Oğul-Ruhül kuds) teslisini iycad ile babasız olarak dünyada yarattığı ve dünyada öldürdüğü, fakat, öldürdükten sonra Göğe çıkardığı ve İsâ'dan ibaret gördüğü İnsan Tanrı'sını, Bektaşilik, Gökten Yere indirip tekrar insanlar arasına sokmuş, ancak, onu (öldürmeyip), (Yürütmüş)tür.

Bektaşîlikte (ölmek) yok, ancak, (Yürümek) denen şey vardır. Bu, şu demektir: madem ki insan Tanrı'dır, insanın ruhu da Tanrı ruhudur; ve madem ki öyledir o ruh ta daima yaşayıcı ve daima ayni algı ile bâkî kalıcı bir ruhtur. Gerçi insanın bedeni maddedir ve maddî olan her şey değişmek zorundadır ama insanın maddî olan bedenindeki ruhu madde ve maddî değildir; dolayısıyla de asla değişmez. .

Ruh dediğimiz şey, her şeyden Önce, maddeyi (Canlı Kılma) yetisine ve sonra da her şeyi (Algılama) yetisine sahip olan bir şeydir. Ruhun bu iki yetisi her bir(varlıkta aledderece görüle-bilir ise de bu iki yetinin tam kemâli, ancak, insan denen varlıktadır. Hattâ, insan ruhunda, bu iki yetiye ek olarak bir de algıladığını başkalarına da (Algılatıp Anlatma) yetisi vardır. Şu hâlde, maddenin tamamı insanda olduğu gibi ruhun tamamı da yalnız ve yalnız insandadır.

Şimdi, her insan, surette insandır ama, ancak, (Cemâl) ve (Algılama veya Anlama) ve (Algılatma veya Anlatma) gibi üç insânî sıfatı kendinde kemâl mertebede toplayabilen insan gerçek insandır ve ancak böyle bir insan Tanrılaşabilir; aksi halde, insan bile sayılmaz.

Kısaca, Bektaşîliğe göre de ruh ölümsüzdür ve bundan ötürü de beden ölüp değiştiğinde ruh başka bir bedene geçer. İşte, bundan Ötürü de Bektaşîlikte (ölmek) yok, ancak, **(Yürümek)** vardır, yani gerçek hayatta devamlılık vardır.

BEKTÂŞÎ FELSEFESİ

hzl:Prof. Dr. Cavit SUNAR

Osmanlı İmparatorluğunda insanı Allah Teâlâ'ya ulaştıran Mistik yollar sayılan Tarikatlar arasında bir Halk Tarikatı olan **Bektaşilik ile bir aristokrat Tarikatı olan Mevlevilik**, özellikle, Vahdet-i Vücud görüşüne dayanan ve Aşk'a bağlanan iki büyük Tarikat idi. Ancak, bunların arasında yine de bir ayrıcalık vardı; şöyle ki:

Bektaşîliğe göre varlık bir bütündür; her şey birdir; yalnız (Bir) vardır. Bu (Bir) de (İnsan) dır, insandan başka değildir.

Daha açık bir deyişle, **İnsandan başka Allah Teâlâ yoktur. İnsandan ve insan hayatından başka hiç bir şey mevcut değildir.** İnsan da (Ali)den başka değildir ve Ali Tanrı'dır. Bektaşîlikteki (Cem Âyini) de bu görüşün temsilinden ibarettir.

Bektaşîlikte bu görüş, İbranî Alfabesinin tertibinden başka bir şey olmayan Ebced alfabesinin harflerine ve o harfleria karşılıkları kabul edilen rakamlara dayanarak matematiksel olarak ta ispatlanır, şöyle ki:

Biliyoruz ki dünyada mevcud her şeyi (1-9) arası rakamlarla hesaplamamız mümkündür. Yani, bizim de içinde bulunduğumuz varlıklar âlemine ait bütün hesaplan biz bu rakamlarla ifade edebiliriz. Şimdi, Ebced harflerine ve Osmanlıca yazılışa göre (A, D, M) harflerinden ibaret olan Adem kelimesi de, dolayısıyla, bize (1-9) arası rakamların toplamını verir. Ebced hesabına göre (A) harfinin karşılığı (1) rakamıdır; (D) harfinin karşılığı (4) rakamıdır; (M) harfinin karşılığı da (40) rakamıdır ki bu rakamların toplamı (45) eder. (45) sayısı ise (4) ve (5) rakamlarından ibarettir ki bu iki rakamın toplamı da (9) eder. Şu halde, dünyanın tamamını ifade ettiğimiz rakamların topu (Âdem) i temsil etmektedir. **Bu da gösterir ki Âdem, dünyanın bütünüdür, tamamıdır.** Âdem'den maksat ise İnsan suretidir; İnsan sûretinden maksat ta insanda tam kemâl ve cemâl üzere bulunan Hakk suretidir.

Şimdi, **tam kemâl ve cemâl üzere inhanda görünen Hakk sûretinden maksat ta Erkek suretidir, Dişi sûreti değildir.** Çünkü, Âdem'in dişisi olan (Havva) kelimesi Osmanlıca harflerle (H, Y, A) gibi üç harften ibârettir ki Ebced hesabı ile (H), (8) sayısına; (V), (6) sayısına ve (A) da (1) sayısına karşılıktır ki bu sayıların toplamı da (15) eder. (15) sayısı ise Âdem'in sayısı olan (45) in üçte biridir. Üç ,(15) Havva'nın üç şeklidir ve Âdem üç (15) ile tamam olur. Kısaca, (Havva) da gerçek payı, ancak, üçte birdir ve bu da kemâlin dişide olmayıp erkekte olduğunu gösterir. Zâten, Havvâ, Âdem'in oyluk kemiğinden, yani Âdem'in belinden yaratılmıştır ve Havvâ, Adem'den bir parçadır; ve Havvâ, önceden mevcut değildir.

Ve yine Bektaşîliğe göre Âdem, (45) tir; (45) sayısının toplamı da (9) dur; (9) ise üç tâne (3) ten ibârettir; sayılarda çokluk ta (3) te başlar, fakat bu (3) ten de birlik doğar. Şu hâlde sayı (3) tür ve en nihâyet Ali de üçtür ve üç te bir'dir. Kısaca, **Âdem de, Âdem sûretinde tecellî eden Tanrı da hep Ali'dir.**

Şöyle de diyelim: her şeyi hesaplayabildiğimiz rakamlar (1-9) arası rakamlardır ve Kâinat, bütünlüğü ile (9) rakamı ile ifade edilmiştir ki bu da İnsan'dır. Fakat, (1) den sonra gelen ' ve (9)a kadar devam eden rakamlar, (1) rakamının tekrarından, dolayısıyla ayni bir şeyin çok-luğundan başka bir şey değildir. (9) rakamı da esasta (1) rakamı demektir. Şu halde (1), (9) de-mektir ve-(9) da (1) demektir ki o (1) de Allah Teâlâ'dır ve o da Ali'dir; çünkü, **tam kemâl, tam Ulviyyet Ali'dedir.**

Şimdi, **Bektaşîlikte, insan, Hakk'a kavuşmağa muhtaç değildir; çünkü, Hakk, kendisindedir, kendisidir.** Fakat, Mevlevîlik, insanın Hak olduğunu kabul etmez ve dolayısıyla de Hakk'a gitmeğe çalışır ve Hakk'ın varlığını da her şeyin tamamen birleşmesinde görür. Eğer demek caizse, **Bektaşilik Realist ve Materyalist, Mevlevîlik ise Spritüalist ve İdealisttir.**

Mevleviler, Hakk'a ulaşma yolunda da kadını büyük bir engel saymış, bundan ötürü de kadın aşkı yerine erkek aşkına yönelmiştir. **Gerçi bu görüş sonraları Bektaşîliğe de girmiş ve onda da rol oynamışsa da Bektaşîlikte esas, kadın aşkıdır.**

Bektaşîliğe göre dünyaya hükm eden, dünyadaki insanları, hayvanları ve hatta cansız varlıkları harekete getiren tek şey (Cemâl), yani (Mutlak Güzellik) ile bu güzelliğe olan (Aşk) tır. Cemâl, bir aynadır ki bütün kâinat bu aynada ve bu ayna ile görülür. Bu ayna da bütün organları tam ve sıhhatli, mütenasib endamlı, teslimiyyet feragatına sahih bir güzel'den başka değildir; ve özellikle böyle bir güzelin, nûrânî halâvete mâlik yüzüdür, öyle ise insan, yalnız ve yalnız güzeli seyr etmeli, güzeli sevmeli ve kendini güzele teslim etmelidir. **İnsandaki en büyük kusur olan (Benlik)i yok edecek, ve insanları birliğe götürüp bir yapacak tek şey, işte, bu güzellik ve ona olan aşk'tır.** Bundan ötürü de insan, bir güzele değil, her güzele âşık olmalıdır. Ve çünkü, yalnız âşık olandır ki benliğini kaybedebilir ve Tanrısı ile, daha doğrusu, kendisi ile kavuşabilir.

Bektaşilikte, her şeyden önce, (Benlik) i yok etmek şarttır. Bundan ötürü de Bektaşîlikte (Kapı) meselesi büyük bir önem taşır. Kapıdan maksat ta, gerçekte, (Benlik)i yok eden mahaldir. Benliğin gerçekten yok olması da erkek ve dişinin visali ile mümkündür. **Bektaşîlikte, bundan ötürü kapı'nın (Eşik)i de Kutsal sayılır ve çünkü, eşik, duhul yeridir. Yine bundan ötürü Bektaşiler eşiğe basmazlar, hatta bakmazlar; eşiğe bakmağı büyük bir günah sayarlar.**

Kısaca, insan, ancak, bir güzellik ve güzel karşısında benliğini kaybedebilir, kendinden geçebilir. Nitekim, Peygamberimiz de Mi'rac'ta Allah Teâlânın cemâli ile karşılaştı ve O'nun cemâli karşısında kendinden geçip benliğini kaybetti.

Ve en nihayet, madem ki insan Allah Teâlâ sûretindedir, o suretin güzelliğine, yani (Cemâl)i ne de, dolayısıyla (ilm)i ne de sahib olmak gerekir.

Tekrar edelim ki Bektaşiliğin esası (Aşk)tır. (Vahdet)te bu aşkın visâl noktasıdır. Bektaşilikte tek bir kadehten içmek te (Vahdet)in başka bir çeşit temsilidir.

Şimdi biz burada tekrar sayılar meselesine dönerek diyelim ki: sayıların ilki ve başı olan (1) sayısı ile sayıların sonu olan (9) sayısı birbirinin aynıdır; çünkü, sayı, aslında (1) dir, (9) ise (1) in çokluğundan, dolayısıyla ayni (1) den başka değildir. İşte, bu gerçek, Bektaşîlikte bazı âyinlerle de ifade edilmiştir. **Bektaşîlikte, birçok âyinlerde Baba sayısı dokuzdur.** Dokuz sayınının şekli Bektaşîlikte (Asâ) anlamına tefsir edilmiş ve Asâ, bütün bir varlık, bütün bir gerçek kabul edilmiştir ve hattâ bunun için özel bir âyin de tertib edilmiştir. Hiç kuşkusuz, bu Asâ âyininin aslını Yunan Mitolojisinde Priapos adına yapılan aşk ve eğlence şenliklerinde görmek mümkündür. Priapos, Yunan Mitolojisine göre iyş ü işret _Tanrısı Bacchus (Dionysos) ile güzellik ve aşk Tanrıçası Afrodit (Zühre) in oğludur ki bağlardan bahçelerden, tarlalardan kaldırılan ilk mahsul, bunun özellikle Lapseki (Lampsokos)daki ma'bedine gönderilir ve belirli günlerde bunun adına iyş ü işret âlemleri düzenlenirdi. Priapos, iri kıllı tenli, keçi ayaklı ve başı boynuzlu olarak tasvir edilirdi. İşte, bu şenliklerde büyük bir rol oynayan (Phallus), sonraları, Bektaşîlikte (Asâ) olarak ta tefsir edilmeğe başlandı.

Bu noktada Bektaşîlikte büyük bir önem taşıyan üç boğumlu bir değnek (Alaca Değnek) ten de kısaca söz edelim:

Ve yine, Bektaşilerin bu üç boğumlu değnekleri de, aslında. Eski Mısır Kâhinlerinin ellerinde taşıdıkları Zünnür'den başka bir şey değildir ki bu değneği, daha sonraları, Yahudi Hahamları ve Hıristiyan Papasları da taşımışlardır. Bektaşîlikteki bu üç boğumlu değnek, daha doğrusu, değneğin bu üç boğumu **(Hakk, Muhammed, Ali)** üçlüsünü sembolize eder ki Hıristiyanlıkta **(Baba, Oğul, Kutsal Ruh)** teslisini ve meselâ, Brahmanizm'de de **(Brahma, Vişnu, Şiva)** teslisini sembolize eder.

Yukarıda sözünü ettiğimiz bu üç boğumlu değnek, özellikle, Mücerred Babalık âyininde rol oynar. Bektaşi babalan bu değnek ile sırası gelince, âyin gereği, çocukların dillerine, ellerine ve bellerine vururlar: Dile vurmakla, çocuğa, tatlı dilli olması ve sır saklaması gerektiğini; ele vurmakla, çocuğa, yalnız başına bir şey yapamayacağı, dolayısıyla, bir vasıta araması gerektiğini; bele vurmakla da, çocuğa, aşkta devamlılık gerektiğini; birer kelime ile: dil ile sevmesini bilmesini; el ile bu sevgiyi toplamasını bilmesini; bel ile de, yalnız ve yalnız aşka dayanmasını ve çünkü Vahdet için Aşk'ın zorunlu olduğunu işaret ve telkin etmiş olurlar. Bektaşilik, aşkı, bel ile birleştirir, bele dayandırır. Çünkü, insan, ancak, belden çıkmaktadır; bel, insanın aslıdır. Bu yüzden de Bektaşilik, insanı, **(Bel Oğlu)** diye de tanımlar. İnsan, ancak, belden çıktığı gibi aşk ta, ancak, bu bel ile gerçekleşebilmektedir. Yani, bel, hem bizim aslimizdir hem de bizi aslımıza kavuşturan aşk'ı meydana çıkaran şeydir. Kısaca, Bektaşîliğe göre Yaratılış insandadır ve yaratılışı meydana getiren üç şey de, insan sıfatı ve sureti ile, bir olmaktadır.

Şimdi tekrar Bektaşîlikteki dokuz sayısına ve dokuz Baba meselesine dönerek diyelim ki Bektaşîlikte Babalık mertebesi pek büyük ve pek kutsal bir mertebedir. Çünkü, babalık'tan maksat, sâdece, başa Tac giymek değil, fakat, Bektaşiliğin aslını, esasını, daha doğrusu Felsefesini kavramaktır ve ancak böyle olan bir kişi Baba sayılmağa lâyıktır. Bunun için de, en azından, Tarikatın dört kapısından geçmiş olmak gerekir. Yine bu scbeble Baba olacak namzetler yirmi bir yaşına kadar birçok dersler alırlar ve birçok pratikte bulunurlar ve en nihayet **(Cem Âyini)** nde de destur alırlar ve âyinleri idare etmeğe başlarlar. Bektaşilikte birçok âyinlerde âyinin icrası yolunda, Baba sayısı dokuz olmakla beraber **Bektaşilik, sekiz İmam üzerinedir,** bir İmam da Gaiptir ve bu remz de Müslümanlıktan alınmıştır.

Bu **sekiz İmam meselesini Bektaşi Tekkesinin mi'marisinde de görmek mümkündür**; ön ve yan direkleri, çaprazları ve tavanının genel durumu ile eski rakamlarla sekiz şeklini gösteren bu binâ aşağıda belirttiğimiz sekiz dayanak üzerinde durur ve bu da bu binânın Sekiz İmam'a mensub bir binâ olduğunu deyimler. Bu sekiz dayanak ta şu beş şekille ifade" edilmiştir: '

1-Yer, Toprak.

2-İlk dayanak ki bu üçtür; bunlar da: Hakk, Muhammed, Ali dir ki Bektaşi sembolüdür.

3-İkinci dayanak ki bu da ikidir; bunlar da: Fatma ile Hasan ve Hüseyn'dir.

4- Üçüncü dayanak ki bu da ikidir: bunlar da: İki İmam'dır.

5-Dördüncü dayanak ki bu da Tavan'dır ve bu da Gaib îmam'a işarettir.

Bektaşi Tekkesinin bu bina şeklinde, bu binanın Sekiz İmam'a mensub bir bina olduğu ifadesi ile birlikte bu binanın, ayni zamanda, Bektâşilerin **(Mekke)**ye karşılık kendilerine mahsus bir **(Kıble)** olduğu ifadesi de mevcuttur ve bilindiği gibi Kırşehir'deki Hacı Bektaş Tekkesi, Bektaşîlerin kıblegâhıdır. Nitekim, sonradan, Müslümanların kıblegâhı olan **(Mekke)** binasının yapılış şeklimde birçok anlamlar taşımaktadır.

Bektaşîlikteki Gaib İmam, yani Mehdi meselesinin de Yahudilikten Bektaşîliğe geçmiş olması kuvvetlidir. Bunun aslı, Yahudilerin kendilerini, Asûrluların esaretinden kurtaracak bir kurtarıcı bekleyişidir ki bu Bir Kurtancı i'tikadı Asya Dinlerinde de görülmektedir. Ve bir bakıma, Gaib İmam, yani Mehdi ile İsâ ve Hızır ayni anlamdadırlar, bunların aralarında' fark yoktur.

Yine işaret edelim ki Bektaşilikte:

A (1) sayısı, Tanrı, İnsan ve Ali sembolüdür ve bunlar yer değişirler.

B (3) sayısı, Hakk-Muhammed, Ali sembolüdür.

C (5) sayısı, Hakk, Muhammed, Ali, Fatma, Hasan ve Hüseyn sembolüdür. '

D (7) sayısı, Hakk, Muhammed, Ali, Fatma, Hasan ve Hüseyn, Hacı Bektaş, Balım Sultan sembolüdür.

Ve yine: Arab Alfabesine göre (Muhammed Ali) Yedi harftir; Hasan, Hüseyin de Yedi harftir; Kur'anın özü ve özeti olan (Fâtiha) Sûresi de Yedi âyetten ibârettir Ve yine Ehl-i Beyt denen (Muhammed, Ali, Hasan, Hüseyin, Fatma) da on dokuz harftir ki (Bismillâhirrahmânirrahim) de on dokuz harftir, ve bu (19) sayısının (1) sayısı (Bir)i ve birliği temsil eder ki asildir ve (9) sayısı da çokluğu temsil eder ki (1) in tekrarından ebârettir.

E (8) sayısı, Sekiz İmam sembolüdür.

F (9) sayısı, Dokuz Baha'yı; bütünlüğü ile varlığı kendinde toplamış olan İnsan'ı sembolize eder ki (9)un aslı da (1) sayısı olduğundan, insan da Tanrıdan başka bir şey değildir; Tanrı da Ali'den başka değildir, çünkü (Ulviyyet) ondadır.

Türklerde (9) sayısı Çeşitli açılardan pek Önemlidir. Türklerin oyunlarında bile (Dokuztaş) oyunu meşhurdur.

Dokuz sayısı Matematik açıdan da pek önemlidir. Zira (9) sayısına (1-9) arası sayılarda bulunmayan Matematik uygulamaya ait bir çok özellikler de vardır.

Bektaşilikte birer gerçeği deyimleyen bu_şayı sembolleri de, daha sonralan, aşk şekilleri ve visâl timsalleri ile ilişkilendirilmiş, bundan ötürü de pek çeşitli ve pek kaypak şekillerde tefsir edilmiştir.

Kısaca, Bektaşîlik, birçok Dinlerin ve Felsefelerin bir Sentezidir. Bu sentezde de, özellikle, Şamanlığı, Brahmanlığı Budalığı, Zerdüştlüğü, Yunan'dan Önce Ânadoluda yaşayan Milletlerin Tabii yaşayışlarının ve i'tikadlarının esasını, Eski Yunan'm Mitolojik inançlarını, Hıristiyanlığı ve en nihayet **Balım Sultan'ın Bektaşîliğe soktuğu Katolikliği görebiliriz**. Dolayısıyla, Bektaşîlikte, Şâmân ve Buda dinlerindeki kadın âyinleri; Zerdüşt dinindeki erkek âyinleri; Yunan, Suriye ve Kıbrıs'taki Phallus âyinleri gibi Eskiler'e ait birçok âyinlerin bazı etkilerini de görebiliriz. **Fakat, Bektâşîlik, yukarıda da işaret ettiğimiz gibi, birçok Tabiî Dinlerin ve en nihayet Hıristiyanlığın Göğe çıkardığı Tanrı'yı yere indirmiş ve onu da, yalnızca, kendinde bilmiş ve bulmuştur.**

Burada kısaca işaret edelim ki: Hıristiyanlıktaki Tanrı görüşü de Eski Yunan'daki (Güneş)e ait bir i'tikadın aynıdır ve İsâ'nın geçirdiği mâcera da (Güneş)in geçirdiği mâceranın aynıdır. Hıristiyanhktan çok daha önce Hintlilerce (Vişnu); Mısırlılarca (Apis); Japonlarca (Boğa) ve Hıristiyanlığa yakın devirlerde Yahudilerce (Altın Buzağı) ve Mûsâ'ca (Yahova) ve Yuhannâ'da da (öküz) adı ile (ve dünyanın öküzün boynuzu üzerinde olduğu inancı ile) bir İlâh olarak tapılan bu güneş Yunan mitolojisine göre: Gökyüzünde Kış başlarken bir bâkire tarafından doğmakta, fakat, sonra zâlim Tanrı tarafından öldürülüp Kışa gömülmekte, fakat, Yaz başlarken tekrar dirilip kötü ruhların gelemeyeceği Göğün en yüksek noktasına çıkmaktadır.

İşte, Güneş'in bu Mitolojik mâcerası ile İsa'nın Dinî mâcerası arasında tam bir uygunluk vardır. Hıristiyanlık ta İsâ'yı bâkire Meryem'den doğurtmuş, daha sonra Yahudilere çarmıha gerdirip öldürtmüş ve en nihayet te onu tekrar dirilterek Gökyüzünün en yüksek yerine çıkar* mıştır. Bazı Hıristiyan Papaslarının başlarının tepelerine kondurdukları küçük tekerlek Takke de yine Güneş sembolünden başka değildir.

Şimdi, Hıristiyanlığın (Baba-Oğul-Ruhül kuds) teslisini iycad ile babasız olarak dünyada yarattığı ve dünyada öldürdüğü, fakat, öldürdükten sonra Göğe çıkardığı ve İsâ'dan ibaret gördüğü İnsan Tanrı'sını, Bektaşilik, Gökten Yere indirip tekrar insanlar arasına sokmuş, ancak, onu (öldürmeyip), (Yürütmüş)tür.

Bektaşîlikte (ölmek) yok, ancak, (Yürümek) denen şey vardır. Bu, şu demektir: madem ki insan Tanrı'dır, insanın ruhu da Tanrı ruhudur; ve madem ki öyledir o ruh ta daima yaşayıcı ve daima ayni algı ile bâkî kalıcı bir ruhtur. Gerçi insanın bedeni maddedir ve maddî olan her şey değişmek zorundadır ama insanın maddî olan bedenindeki ruhu madde ve maddî değildir; dolayısıyla de asla değişmez. .

Ruh dediğimiz şey, her şeyden Önce, maddeyi (Canlı Kılma) yetisine ve sonra da her şeyi (Algılama) yetisine sahip olan bir şeydir. Ruhun bu iki yetisi her bir(varlıkta aledderece görüle-bilir ise de bu iki yetinin tam kemâli, ancak, insan denen varlıktadır. Hattâ,' insan ruhunda, bu iki yetiye ek olarak bir de algıladığını başkalarına da (Algılatıp Anlatma) yetisi vardır. Şu hâlde, maddenin tamamı insanda olduğu gibi ruhun tamamı da yalnız ve yalnız insandadır.

Şimdi, her insan, surette insandır ama, ancak, (Cemâl) ve (Algılama veya Anlama) ve (Algılatma veya Anlatma) gibi üç insânî sıfatı kendinde kemâl mertebede toplayabilen insan gerçek insandır ve ancak böyle bir insan Tanrılaşabilir; aksi halde, insan bile sayılmaz.

Kısaca, Bektaşîliğe göre de ruh ölümsüzdür ve bundan ötürü de beden ölüp değiştiğinde ruh başka bir bedene geçer. İşte, bundan Ötürü de Bektaşîlikte (ölmek) yok, ancak, **(Yürümek)** vardır, yani gerçek hayatta devamlılık vardır.

EVRÂD-I KÂDİRÎYE

İnnellâhe vemelâkitehû yusallûne ’alennebiyy, Yâ eyyühellezîne âmenû sallû ’aleyhi vesellimû teslîmâ. [El-Ahzâb, 56]

Allâhümme salli ve sellim ve bârik ’âlâ seyidinâ Muhammedin ve ’alâ âlihi ve sahbihî ecma’în.

Sübhâne rabbike rabbil ’izzeti ’ammâ yasifûn, ve selâmün ’alel mürselîn, velhamdü lillâhi rabbil ’âlemîn. [Sâffât, 180-182]

Essalâtü vesselâmü ’aleyke yâ Rasûlallâh

Essalâtü vesselâmü ’aleyke yâ Habîballâh

Essalâtü vesselâmü ’aleyke yâ Halîlallâh

Essalâtü vesselâmü ’aleyke yâ Nebiyyallâh

Essalâtü vesselâmü ’aleyke yâ Safiyyallâh

Essalâtü vesselâmü ’aleyke yâ Hayra Halkillâh

Essalâtü vesselâmü ’aleyke yâ Nûra ’Arşillâh

Essalâtü vesselâmü ’aleyke yâ Eminei Vahyillâh

Essalâtü vesselâmü ’aleyke yâ men Zeynehullâh

Essalâtü vesselâmü ’aleyke yâ men Şerefehullâh

Essalâtü vesselâmü ’aleyke yâ men Kerremehullâh

Essalâtü vesselâmü ’aleyke yâ men ’Azzemehullâh

Essalâtü vesselâmü ’aleyke yâ men ’Allemehullâh

Essalâtü vesselâmü ’aleyke yâ Seyyid elMürselîn

Essalâtü vesselâmü ’aleyke yâ İmâm elMüttekîn

Essalâtü vesselâmü ’aleyke yâ Hâtemennebiyyîn

Essalâtü vesselâmü 'aleyke yâ Rahmeten lil ’âlemîn

Essalâtü vesselâmü ’aleyke yâ Şefî’al Müznibîn

Essalâtü vesselâmü ’aleyke yâ Resûle Rabbil ’âlemîn

Salevâtullâhi ve melâiketihî ve enbiyâihî, ve hameleti ’arşihî ve cemî’i halkihî ’alâ Seyyidinâ Muhammedin ve âlihî ve sahbihî ecma’în.

Allâhümme salli ’âlâ Seyyidinâ Muhammedin ’abdike, ve habîbike, ve Rasûlikennebiyyel ümmiyye, ve ’alâ âlihi ve sahbihi vesellim.

Allâhümme salli ’âlâ Seyyidinâ Muhammedin Nebiyyil Melihi sâhibil mekâmil ’alâ vellisânilfasîhi.

Allâhümmec’al efdale salevâtike ebeden ve enmâ berekâtike sermeden ve ezkâ tahiyyâtike fadlen ve ’adeden ’alâ eşrefil halâikil insâniyyeti ve mecme’il hakâikil îmâniyyeti ve

tûrittecellîyâtil ihsâniyyeti ve vâsiti ikdinnebiyyîn ve mukaddimi ceyşil mürselîn. Ve kâidi Rabbil enbiyâil mükerremîn.

Ve efdalilhalki cema'in âmili vâil 'izzil a'lâ. Ve mâlikî ezimmetil mecdil esnâ. Şâhidi esrâril ezeli ve müşâhidi envâri sevâbı kılu velî ve tercümânı lisânil kıdemi ve menbâil ilmi vel hilmi vel hıkemi mazhâri sırril cüdil cüziyyi vel külliyyi ve insani 'aynil vücûdu 'ulviyyi vessüfliyyi râhi cesedil kevneyni ve'ayneyni hayâtiddâreynil mütehakkiki bi'alâ rutebil ubûdiyyeti velmütehalliki biahlâkil makamâtil istifâiyyetil halîlil a'zami vel habîbil ekremi Seyyidinâ Muhammed ibni 'Abdillâhibni 'Abdilmuttalibi ve 'alâ saîril enbiyâi vel mürselîn.

Ve 'alâ melâiketel mukarrabîn. Ve 'alâ 'ibâdillâhissalihîne min ehlissemâvâti ve ehlil 'arâzın küllemâ zekerekezzâkirûn. Ve ğafele 'an zikrikel ğâfilûn. Ve sellim ve Radiyallahu 'an ashâbi Resûlillâhi ecma'în... [İlahi Armağan]

MEALİ:

Allah Teâlâ'm, İlâhî Rahmetin'den kovulup taşlanmış şeytan'dan zâtına sığınırım.

Rahman ve Rahîm olan Allah Teâlâ'nın ismiyle..

Şüphe yok ki, Allah, melekleri de Nebî'ye (Rasûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem) salât-ü selâm getirirler.

Ey imân edenler...

O'na siz de salât getirin, O'nu selametle anın.

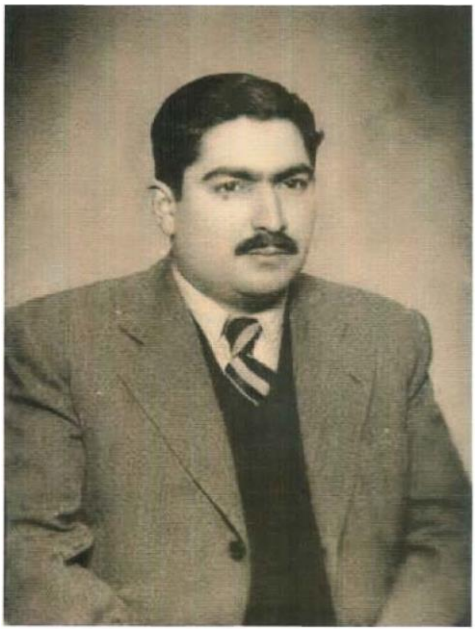
Ey Allah'ın Rasûlü, salât ve selâm senin üzerine olsun.
Ey Allah'ın sevgilisi, salât ve selâm senin üzerine olsun.
Ey Allah'ın Nebîsi, salât ve selâm senin üzerine olsun.
Ey Allah'ın dostu, salât ve selâm senin üzerine olsun.
Ey Allah'ın temiz kulu, salât ve selâm senin üzerine olsun.
Ey Allah'ın velîsi, salât ve selâm senin üzerine olsun.
Ey Allah'ın yarattıklarının en iyisi, salât ve selâm senin üzerine olsun.
Ey Allah'ın Arşı'nın nûru, salât ve selâm senin üzerine olsun.
Ey Allah'ın vahyinin emîni, salât ve selâm senin üzerine olsun.
Ey Allah'ın zînetlendirdiği, salât ve selâm senin üzerine olsun.
Ey Allah'ın şereflendirdiği, salât ve selâm senin üzerine olsun.
Ey Allah'ın değerli kıldığı, salât ve selâm senin üzerine olsun.
Ey Allah'ın muazzam kıldığı, salât ve selâm senin üzerine olsun.
Ey Allah'ın öğrettiği, salât ve selâm senin üzerine olsun.
Ey Allah'ın selâmete çıkardığı, salât ve selâm senin üzerine olsun.
Ey Allah'ın seçtiği, salât ve selâm senin üzerine olsun.
Ey evvelkilerin ve sonrakilerin efendisi, salât ve selâm senin üzerine olsun.
Ey günahkarların şefaatçisi, salât ve selâm senin üzerine olsun.
Ey nebîlerin sonuncusu, salât ve selâm senin üzerine olsun.
Ey âlemlere rahmet (olarak gönderilen), salât ve selâm senin üzerine olsun.
Ey muttakîlerin imamı, salât ve selâm senin üzerine olsun.
Ey âlemlerin Rabbinin elçisi, salât ve selâm senin üzerine olsun.

Allah'ın meleklerinin, peygamberlerinin (nebîlerinin), rasüllerinin, Arşını taşıyanlarının ve O'nun mahlûkâtının hepsinin salâtı, Efendimiz sallallâhü aleyhi ve sellemin, onun âlinin ve bütün dostlarının üzerine olsun.
Allahım, o en yüce makam ve fasîh lisan sahibi, güzel yüzlü (ve güzel huylu) Efendimiz, peygamberimiz Muhammed'e (sallallâhü aleyhi ve sellem) salât ve selâm kılmanı niyaz ederim.
Allahım, salât ve selâmlarının en üstününü, bereketlerin en bolunu, ikramların en çoğunu, ikramlarının sayı ve fazîletçe en kıymetlilerini Efendimiz (sallallâhü aleyhi ve selleme) ve onun âl-i ashâbı üzerinde daimî ve ebedî kılmanı dilerim.
Bizim peygamberimiz, Efendimiz sallallâhü aleyhi ve sellem ki; Beşerin en şereflisi, îmânî hakîkatlerin hazinesi, ihsânî tecellîlerin şâhikası, rûhânî sırların konağıdır.
O, peygamberler gerdanlığının ana mücevheri, Rasûller ordusunun öncüsü ve yüce nebîler kafilesinin kumandanıdır. O, bütün yaratılanların en üstünü; en yüce izzet ve şeref sancağının bayraktarı, şeref dizginlerinin sahibidir.
O, ezeliyet sırlarının şahidi ve önceden gelip geçenlerin nurlarının müşâhididir. Kıdem lisânının tercümânı, ilim, hilm ve hikmetler menbaı; küllî ve cüz'î vücûdun mazharı; ulvî ve süflî vücûdun gözbebeği; kevneyn (dünyâ ve âhiret) cesedinin rûhu, iki dünyâ hayatının kaynağı ve özü, kulluk rütbelerinin en üstün seviyesini gerçekleştiren, seçilmişlik makamlarının ahlâkı ile ahlaklanmış, kerîm dost, büyük sevgili, Efendimiz Muhammed b. Abdullah b. Abdulmuttalib, nebîlerin sonuncusu, Peygamberimiz üzerine, âline ve bütün ashâbına salâtını daimî, en çok artan sermedî bereketini, en temiz tahiyyâtını âdet ve fazîlet bakımından ilmin adedince, kelimelerin sayısınca, seni ve onu ananların her anışında, gafillerin seni ve onu zikirden her gaflet edişinde, onun üzerine kıl. Kıyâmete kadar O'na bol bol selâmet vermeni niyaz ederiz.

(AMİN)

MUSTAFA DÜZGÜNMAN'IN EBRU SANATINA VE EĞİTİMİNE KATKISI

Hazırlayan: Hatice SARI

Klasik Türk ebru sanatının günümüze ulaşmasında büyük emeği geçen Mustafa Düzgünman 9 Şubat 1920'de Üsküdar Sultantepe'de doğmuştur. Babası, aynı semtteki Abdülbaki Efendi ve Aziz Mahmud Hüdayi Camilerinin imamlığını yapan Saim Efendi'dir. Annesi ise Necmeddin Okyay'ın yeğeni Şükriye Düzgünman'dır. ilk tahsilini tamamladıktan sonra babasının Üsküdar çarşısındaki aktar dükkanında çalışmaya başlamıştır. Bu arada evde kendi kendine cilt yapmaya başlayan Düzgünman'ı 1938 yılında, annesinin dayısı Hattat Necmeddin Okyay hocalık yaptığı Devlet Güzel Sanatlar Akademisi'nin Türk Tezyini Sanatları Bölümü'ne kaydettirmiştir. Burada Necmeddin Okyay'dan eski tarz cilt ve ebru öğrenerek kısa zamanda kabiliyetiyle dikkati çekmiş, diğer kıymetli hocalardan da faydalanmıştır. Ancak hayat şartları sebebiyle bir müddet sonra okuldan ayrılarak tekrar baba mesleği olan aktarlığa dönmüştür. Vefatına kadar titizlikle sürdürdüğü bu meslekte işinin ehli güvenilir bir esnaf olarak tanınmıştır (Derman, 1994, s.62).

Akademi'deki talebeliği yıllarında "şemse" denilen klasik cildin güzel örneklerini imal eden Düzgünman, bir müddet sonra o sırada taliplisi çok az bulunan bu sanatı da terk etmek zorunda kalmıştır. Özellikle 1957'den itibaren daha fazla zaman ayırdığı ebrucululukla meşguliyetini ise ölümüne kadar sürdürmüştür (Derman, 1994, s.62).

1943 yılında Güzel Sanatlar Akademisi'nde açılmış olan yılsonu sergisinde Mustafa Düzgünman'ın ebruları ve tarz-ı kadim tarzı ciltleri görenleri çok etkilemiş ve büyük takdir toplamıştır. Dönemin Cumhurbaşkanı ismet İnönü hayranlığını ve takdirlerini belirtmişlerdir (Ozemre, 1996, s.30).

Çeşitli konularda yeniliğe açık olduğu halde ebru sanatında klasik anlayışa sımsıkı bağlı kalan ve bu hususta modern uygulamalara iltifat etmeyen Düzgünman, ebruculukta kendisini geçtiğini söyleyen hocası Necmeddin Okyay'ın bu sanata kazandırdığı çiçekli ebru çeşitlerine papatyayı eklemiş, ayrıca diğer çiçek şekillerini de ıslah etmiştir. 1940'ta başlayıp ölümüne kadar elli yıl süren ebruculuğu sırasında, 1967'den itibaren çeşitli sergiler açan ve bazı sergilere katılan Düzgünman, hem eserleriyle hem de yetiştirdiği öğrencileriyle bu sanatın tanınmasına ve yayılmasına hizmet ederek son otuzbeş yılın ebruculuğuna adeta damgasını vurmuş bir sanatkardır (Derman, 1994, s.63).

Mustafa Düzgünman 1952 yılında Süheyla Hanım ile evlenmiş, 1953 yılında Ali Haydar, 1962 yılında ise Yasemin adlı evlatları dünyaya gelmiştir. (Ozemre, 1996, s.97)

Türkiye'de ebruya olan ilginin artması ve Mustafa Düzgünman'ın sanatkar olarak şöhret olması, Yapı ve Kredi Bankası'nın Müşaviri Nedim Tör'ün 1967'de bankanın Galatasaray'daki Genel Müdürlük binasında Mustafa Düzgünman ebrularının sergilendiği büyük bir sergi açması sonucu olmuştur. V. Nedim Tör ebruyu nonfıgüratif resmin öncüsü olarak kabul etmekte idi. Bu sergide Mustafa Düzgünman'ın ağabeyi Ahmet Düzgünman ile Niyazi Sayın'ın yaptıkları tespihler de sergilenmiş ve sergi bir ay boyunca İstanbul halkının yoğun ilgisini görmüştür. Bu sergi Düzgünman'ın hayatında bir dönüm noktası olmuştur (Ozemre, 1996, s.l 10).

Bu sergiden sonra yerli basında pek çok yazı ve mülakat yayınlanmıştır. Ayrıca Batı'da da Aramco World Magazin'in 24. cildi 1973 yılı Mayıs-Haziran 3. sayısında Robert Arndt "Ebru, the Cloud Art" başlığı altında 21 fotoğraf içeren bir makale yayınlanmıştır (Eriş, 2007, s.55).

Mustafa Düzgünman ebruyu tanıtmak için Yapı ve Kredi bankası için 1970 yılında 5 dakikalık bir film hazırlamıştır. Yeni doğan kızlara Ebru isminin konması o tarihten sonra ortaya çıkmıştır (Ozemre,1996, s.110).

Uğur Derman'ın 50 yıllık hizmetinden dolayı "Türk ebruculuğunu dirilten adam" dediği Mustafa Düzgünman'm ebrularına turistlerde ilgi göstermiştir. Artık turistlerde ebru tiryakisi ve attar dükkanının müdavimi olmuşlardır. Bir kısmı Düzgünman'ı evde, ebru teknesinin başında görmek üzere geliyor, bilgi alıyor ve resim çekiyorlardı. Mustafa Düzgünman'm ebruya hakimiyeti yalnız Türkiye'de değil, bu konuda bütün dünya yayınlarına girmiştir. Ebru hakkında Amerika'da yayınlanan battal boyda bir kitapta Düzgünman ve eserlerine birkaç sayfa ayrılmıştır. Dış ülkelerden birçok teklif almıştır. Zamanla Kültür Bakanlığı ve ona bağlı kuruluşlar da devamlı müşterisi olmuştur. Mustafa Düzgünman bu ata yadigarı sanat tanınsın diye ebrularını çok ucuza satmıştır (Eriş, 2007, s.55).

7-13 Aralık 1987 tarihleri arasında Yıldız Sarayı Silahhane'de açılan "Günümüz Türk Ebru Sanatçıları" sergisi sırasında ebruya katkılarından dolayı Düzgünman'a Türk Kültürü'ne Hizmet Vakfı tarafından 1987 yılında bir plaket verilmiştir (Derman, 1988, s.6).

Mustafa Düzgünman'ın manevi hayatı üzerinde Aziz Mahmut Hüdayi (1541- 1628) türbesinin türbedarı Hafız Eşref Ede Efendi'nin (1876-1954) etkisi büyük olmuştur. Prof. Dr. Ahmet yüksel Özemre "Üsküdar'ın Üç Sırlısı" adlı kitabında **"Hangi tarikata mensup olduğu ve seyr-ü sülukunu kimin yanında tamamladığı bilinmeyen, Hamzavi-Melami meşrepli, belki üveysi Ehl-i Beyt-i Resulullah aşığı, son derece sırlı, az konuşan ama beyanı inci gibi hikmet**

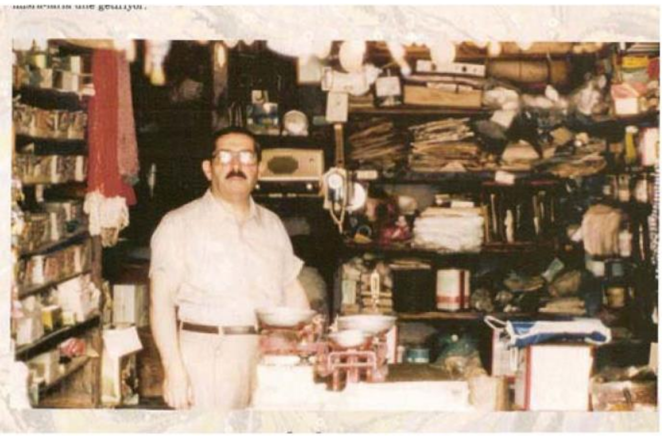
dolu bir zat idi” diye anlatmıştır (Eriş, 2007, s.56).

Mustafa Düzgünman gençliğinde ciğerlerinden büyük bir rahatsızlık geçirmiştir. Uzun süre sanatoryumda yatmıştır. Bu dönem, onun hayatında koyu sofuluktan uzaklaşıp tasavvufa yönelişinin başlangıcı olmuştur. Aziz Mahmud Hüdayi Hazretlerinin divanını incelemiştir. Bu durum onun hayata bakışını ve değer yargılarını olumlu yönde etkilemiştir (Özemre, 1996, s.53).

Eşref Ede’nin vefatından sonra Düzgünman karşılaştığı kimselerde daima onun vasıflarını aramıştır. Dinde, siyasette, sanatta ve cemiyette çok idealist ve tavizsiz bir hüviyet kazanmıştır. Ebru sanatında klasik üsluptan en küçük sapmaya dahi tahammülü olmamıştır (Özemre, 1996, s. 102).

Düzgünmanlann attar dükkanı, irfan meclisi halinde olmuştur. Ahmet Yüksel Ozemre **“Üsküdar’daki bu attar dükkanı; nice sohbetlerin, nice dostlukların nice himmetlerin, nice hayırların, nice füyüzatın, nice manevi tohumların ve irşadların sebebi ve mihveri olmuştu”** diye anlatmaktadır (Eriş, 2007, s.56).

Atar dükkanı dönemin ünlü sanatkarlarının, ariflerinin ve sırlı sofilerinin sohbet ve muhabbet etmek üzere uğradıkları bir yer olmuştur. **Rufai Şeyhi Sarı Hüsnü Efendi, Eşref Ede Efendi, Özbekler Tekkesi nin son şeyhi Necmeddin Efendi, Celveti-Bektaşi Şeyhi Yusuf Fahir Ataer, Sanat Tarihçisi Uğur Derman, Neyzen Niyazi Sayın, Prof. Dr. Güngör Şaüroğlu, Prof. Dr. Ali Alpaslan, Nezih Uzel, Necmeddin Okyay, Sacid Okyay ve Abdülbaki Gölpınarlı** bunlar arasında idi (Ozemre, 1996, s.23).

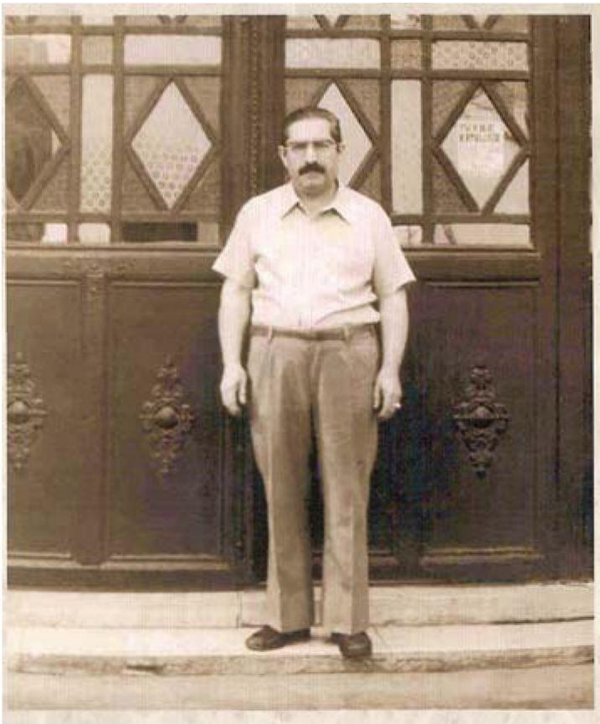
Mustafa Düzgünman, ebm sanatı dışında dini musikiyle de meşgul olmuş ve tasavvuf zevkini, Hafiz Eşref Ede'den almıştır. Muzıka-i Hümayun'da yetiştiği İçin “Mızıkalı” lakabıyla anılan Hafiz Muhittin Tanık, Üsküdar'daki Çarşamba Rifai Dergahı şey ili Haymllah Tacettin Yalım ve Üsküdar Rifai Asitanesi şeyhi Hüsnü Sarıer gibi kıymetli hocalardan istifade etmiştir (Ozemre, 1996, S.31).

Sağlam bir klasik musiki ve makam bilgisi vardı. Nota bilmez, fakat bestelerini düm tek usulü ile icra etmiştir (Eriş, 2007, s.49).

Aziz Mahmud Hüdayi Camii'nde uzun yıllar cuma günleri iç ezan ve teravih namazı aralarında ilahi okuyuşuyla iyi bir icracı olarak da tanınan Düzgünman'ın, bir kısmının güftesi de kendisine ait olmak üzere değişik makamlarda bestelediği yirmi kadar ilahisi vardır. Onun

bestekarlık tarafını gösteren ve son yılların dini musiki repertuvarı açısından ayrı bir önem taşıyan bu ilahiler, vefatından önce yakın arkadaşı neyzen Niyazi Sayın tarafından notaya alınarak tespit edilmiştir. Ayrıca vaktiyle meşk ettiği dini eserleri son zamanlarında banda okuyarak tespit edilmelerini sağlamıştır (Ozemre, 1996, s.32).

Mustafa Düzgünman Hafız Eşref Ede'nin ölümünden sonra 1953'ten 1979'a kadar yirmialtı yıl Aziz Mahmud Hüdayi Dergahı'nın türbedarlığını yapmıştır.

Kendisi neden türbedar olmak istediğini şöyle anlatmıştır:

"O muhitte yetiştim o mübarek zata zaten zahiren muhabbetim vardı. Ben de genç yaşlardan itibaren tasavvuf merakı ve zevki başladığı zaman Mahmut Hüdayi'nin divanında söylediği sözler beni etkilemiştir. Ancak anlamaya başladığımda hazretin bir derya olduğunu ve söylediklerinde Kur'an'ın özü olduğunu idrak ettim, aşık oldum ve bu da beni onun hizmetkarı yaptı. Bunu bir maddi karşılık için yapmadım. Türbedar aylıkları 1953'te 40 lira idi. Fazla değerli bir para değildi. Hatta ben aldığım maaşın üstüne koyarak türbenin ihtiyaçlarına sarf ederdim. Oranın tezyinatı oldukça iyidir, bir müzeci gözü ile hizmet ettim çilemi doldurdum". (TRT 2 için çekilen Sanatımızdan Portreler isimli belgesel film)

Mustafa Düzgünman bir şairdir. Halk ağzıyla koşma tarzında çeşitli konularda ve çeşitli kişiler için yazdığı şiirleri bulunmaktadır. Bunlar arasında, ebrunun tarihçesi, özellikleri ve mahiyetini anlattığı yirmi kıtalık **"Ebruname"** en tanınmışıdır.

**

Ebrudaki görünen şu nukuşata iyi bak,

Şuunat-ı ilahidir sıfatından ayan Hak

Nakş-ı sun'un pertevinden Hubb-u Rahman aşikar,

Ruyetullah sırrıdır bu müsemmadır her varak.

**

Zan etme ki bu eşkalin halikıyız şenle ben,

Gafil olup şirke dalma bir faildir iş gören,

Fırça, çanak, boya, tekne vasıtadır bilmiş ol,

Hep suver-i ilmiyyedir mezahirde görünen.

**

Türlü türlü şekillerle arz-ı didar eyleyen,

Kitab, levha, sair eşya zeyn-i envar eyleyen,

Şuh ve cazip hatlarıyla kalb-i insan zevkiyab,

Saltanat-ı ebrudur bu aşk-ı izhar eyleyen.

**

Onaltıncı yüzyılında Turan ebru mebdei,

Orda zahir olmuş amma burda bulmuş neş'eyi,

Yüce Türkler ülkesinde kemal bulmuş bu hüner,

Rabbim daim hıfz eylesin ebru yapan zümreyi.

**

Ebru demek ebir demek yani gökteki bulut,

Ab-ı ru da tutar mana su yüzüdür et şuhut,

Bir kelam-ı farisidir ebru insan kaşları,

Her tevcihe sezadır kim manası da pek velut.

**

Kadim ecdat yadigarı müzeyyen bir san'attır,

Tabiatten mülhem olan bu nakışlar mir'attir,

Sani-i Hak sun'undan hep kendi kendin seyreder

Nakış nakkaş şey-i vahit bir vahdeti hikmettir.

**

Bu meslekte çok ustalar emek verip yetişmiş,

Biz yetiştik zevaline hepsi Hakka göç etmiş,

Büyük üstat Özbek Şeyhi Ethem Kami Efendi,

Hezar-fen, pür marifet bu san'atta pir imiş.

**

Son zamanlar şems-i ebru gurub etmiş nagihan,

San'atkarı kalmamış hiç, ne de işten anlayan,

Bir er çıkmış Üsküdar'dan ihya etmiş bu zevki,

İsmi hattat Necmeddin'dir tek üstatdır bu zaman.

**

Üstadımız Necmi Molla çığır açmış bu işte,

Azimkardır, muktedirdir anlayışta sezişte,

Lale sünbül karanfille bezendirmiş ebruyu,

Talim etmiş taliplere zeval yok bu gidişte.

**

Destizenkte ezilir hep renkli cism-i boyalar,

Sarı zırnık inatçıdır ebrucuyu oyalar,

Zırnık, lahur, gül bahar, al ebruda hep esastır,

Bu dört renkle çok renk olur bu cümbüşte neler var.

**

Bu çeşitli boyaların cilvegahı teknedir,

Rahm-i mader gibi sanki reng-i vusla teşnedir,

Tekne içre kitre mahlul bekler sırr-ı fıtratı,

Bazen tutar bazen tutmaz bir acayip nesnedir.

**

Ayrı ayrı çanaklarda boyaların kıvamı,

Su, öd ile ayarlanır başlar işin devamı,

Kitreli su üzerine fırçalarla boyalar,

Serpilerek nakşedilir kağıda çıkar tamamı.

**

Tarif gerçi kolay amma tatbikatta güçlük var,

Tecrübesiz yapılırsa insan olur bi karar,

Görünüşe aldanıp da çok kolaymış deme sen,

Bir ihtisas işidir bu aşık olan er yapar.

**

Mütenevvi şekillidir ebruların sureti,

Battal, hatip, taramayla gör asar-ı kudreti,

Karanfille lale sünbül papatyayla menekşe,

Taraklı da tezyin eder bu elvan-ı kesreti.

**

Ebru yapan seyredende gam kasavet bulunmaz,

Gönülleri tenşit eder zevkle doyum olunmaz,

Yapan hayran, bakan hayran, alan, satan hep ayran,

Bu ebrudan zevk almayan ebrucuya yar olmaz.

**

Nazar kıldık kainata baktım mutlak ebruya,
Vech-i yari ayan gördüm salat ettim bu Ru'ya,
Kenz-i mahfi tezahürü aşk-ı Hüda nümayan
Ebru görüp Allah dedim irdim kalbi duyguya.

**

Bi hududu zevk-i elvan ebruculuk san'ati,
Erbabının nazarında çoktur onun kıymeti,
Her varakta sırr-ı cemal aşikardır zahida,
Bu ebrular, bu safalar hepsi aşkın hikmeti.

**

Ben ebruya aşık oldum düştüm onun peşine,
Leyla gibi nazlar etti yaramadı işime,
Bir aralık isyan ettim görmedim hiç iltifat,
İnsaf edip yüzün güldü işler açtı başıma.

**

Besmeleyle tezgah açıp ebru yapan kişiyiz,
Fırça ile su üstünde hüner satan kişiyiz,
Üstadımız Özbek Şeyhi hem Necmeddin hocadır,
Büyüklere boyun kesip Hakka tapan kişiyiz.

**

Ey Mustafa nakş-ı sevda sana neler öğretti,
Derununda duran nakkaş “Eynema”yı öğretti,
Bab-ı ebru rehnümadır vech- baki fehmine,
Arif olan bu ezharı bir noktadan seyretti. (Düzgünman, 1969:2)

Mustafa Düzgünman tespihten, tespihçilikten çok iyi anlardı. Bir tespihin hangi ağaçtan ya da madenden yapılmış olduğunu ilk görüşte söyleyebilirdi. Tespih ipinin bükülüşünden, balmumlanışından, imamenin altındaki ve üstündeki düğümlerin atılışında taklit edilemeyecek yeteneğe sahipti. Bu merakını Neyzen Niyazi Sayın’a da aşılamıştır. Bir müddet sonra Niyazi Sayın Türkiye’nin en usta tespih yapımcısı olmuştur (Ozemre, 1996, s.35).

Gençliğinden itibaren biriktirdiği çoğu nadide örneklerden oluşan güzel bir tespih koleksiyonuna sahipti. Dönemin ünlü tespih ustaları olan Horoz Haşan Usta, Tophaneli ismet Usta, Halil Usta ve Galip Ustaların tespihleri koleksiyonunda yer almıştır. Od ağacı, üveydari, Antep zeytini, köknar, abanoz ağacı gibi ağaçlardan ve sedef, fildişi boynuzu, akik ve yeşim

gibi taşlardan yapılmış tespih numuneleri bulunmakta idi (Yardım, 1985, s.13).

Mustafa Düzgünman'ın diğer bir ilgi alanı ise fotoğrafçılıktır. Eski tarz körüklü fotoğraf makinasıyla 1000'e yakın hat örneğini emüsyonlu cama tespit etmiş, bazıları "Kalem Güzeli" (Ankara,1981) ve "İslam Mirasında Hat Sanatı" (İstanbul, 1993) adlı eserlerde yer alan bu fotoğraf camlarının asılları, daha sonra kendisi tarafından Türk Petrol Vakfi'na hediye edilmiştir (http//:wwwgelenekselebru.com/).

Kıymetli tespihler, yazı levhalan, kendi ebmlan, ?emse tarzında yaptığı kitap kaplan, kutu ve çerçevelerden oluşan koleksiyonu halen ailesinde bulunmaktadır.

Mustafa Düzgünman gençlik yıllarında ciğerlerinden ciddi rahatsızlık geçirmiş ve uzun süre sanatoryumda yatmıştır. 1980İİ yıllardan itibaren sağlığında bozulmalar başlamış, bağırsaklanndaki gaz birikimi ıstırap verir hale gelmiştir. Kızkardeşinin vefatı da sağlığını olumsuz etkilemiştir. 1989 yılında sürekli tedavi göriir hale gelmiştir, ?ekilen röntgenler sonucunda bağırsaklarında bilye büyüklüğünde tümörler tespit, edilmiştir. Alman Hastanesi'nde ameliyata alınmıştır. Ameliyatın başarılı olmasına rağmen tümörlerin kötü huylu çıkması ve vücudunun her yerini sarması sonucu **12 Eylül 1990** Çarşamba günü Hakk'a yürümüştür. Kabri, Karacaahmet Mezarlığı'ndadır (Eriş, 2007, S.56).

Daha sonra öğrencileri mezar taşını, bir ebruyu resmeden seramik bir pano olarak düzenlemiştir (Özemre, 1996, s. 119).

Vefatından sonra teknesi, fırçaları, diğer ebru malzemeleri ve ebruları Galata Mevlevihanesinde bulunan Divan Edebiyatı Müzesi'nde Düzgünman Odası'nda sergilenmektedir.

Mustafa Düzgünman sadece ebruculuğu ile değil kişiliği ile de çevresi üzerinde etkili olmuş ve takdir toplamıştır.

Sanatçı tasavvuf bir terbiyesi olduğu için son derece tahammüllü ve dervişane bir karaktere sahipti. Sakin ve sabırlı fakat bir nokta aşılırsa tepkisini de veren bir yapısı vardı. Ailesine ve etrafına karşı çok demokrat, hiç baskı yapmadan sadece fikir söyler ve önerirdi. Ayrıca çok soğukkanlıydı. Bu özelliği kaderci yapısından kaynaklanmıştır. Tüm ailesi ile arkadaşlık yapan bir insandı. Çocukları çok seven ve çocukla çocuk olan bir babaydı. Eşine karşı hep çok saygılı olmuştur. Kendisi çok demokrat bir insan olan Düzgünman çocuklarının da ebruyu

öğrenmesi için üzerlerinde baskı kurmamış seçimi onlara bırakmıştır. Dürüst ve adaletli, nezaket sahibi bir insandı (Ali H. Düzgünman ile yüzyüze görüşme, Aralık 2007).

Mustafa Düzgünman gerek kişiliği ve gerekse sanaü ile otantik Türk sanat bilgi ve zevkine en yakın kişidir (Uzel, 1985, s.38).

Mustafa Düzgünman'ın Ebru Sanatı Hakkındaki Düşünceleri

Klasik Türk ebru sanatının günümüze ulaşmasında büyük emeği ve gayreti olan, bu konuda çok titiz davranan Mustafa Düzgünman aktarlık yaparak geçimini sürdürürken annesinin dayısı Necmeddin Okyay'dan ebru ve cilt sanatını öğrenmiştir. Güzel Sanatlar Akademisi'ne misafir öğrenci olarak devam eden sanatçı, ebru ve cilt atölyelerinde üstün başarı göstererek bu akademiden tarz-ı kadim cilt ve ebru sanatkarı olarak sanat hayatına katılmıştır.

Düzgünman'a göre ebru tabiattan alınmış fakat diğer Türk sanatları gibi tabiatın üsluplaştırılması ile oluşan bir sanattır. Ebru sanatının adını teknenin içine düşen boyaların yuvarlak yuvarlak bulutlar gibi açılmasından dolayı aldığını söylemiştir. Önce ebri denilen, sonra da ebru ismini alan bu sanat kitaplarda, murakkalarda, kıymetli yazıların etrafında ve levhalarda kullanılmıştır. (TRT 2 için çekilen Sanatımızdan Portreler isimli belgesel film)

Düzgünman ebruyu başka bir yerde "Ebru kitreli su üzerinde renkli boyalarla yapılan nakışlardır. Bir nevi işlemedir. Dest-i senk adı verilen el taşı ile ezilen boyalar su ve ödle karıştırılır. Ebrucu kendi zevkine bu boyalarla işleme yapar." şeklinde tanımlamıştır (Bozgeyik, 1978, s.12).

Sanatçı ebrunun yapımını ise şu şekilde tarif etmiştir:

Malzeme olarak 35-50cm. ebatında 5cm. derinliğinde çinkodan yapılmış bir tekne, mermerden yapılmış dest-i senk, at kuyruğundan özel olarak yapılan fırçalar, üç adet çeşitli kalınlıkta ve 10cm. uzunluğunda sapa geçirilmiş teller, çeşitli büyüklükte boya kaplan, kitre, sığır ödü, ebru yapımına uygun toprak boyalar, birinci kalite beyaz kağıt ve 25-40cm. ebatında selaşbur torba kullanılmalıdır. Kitre saf su içinde hazırlandıktan sonra sıvı hale getirilip tekneye dökülür. Ezilen boyalar gerekli oranda su ve öd ile karıştırılarak, fırçalarla teknede bulunan kitreli su üzerine atılır ve tel millerle şekil verilir. Kağıt yavaşça oynatmadan yatırılır ve biraz toplandıktan sonra çekip çıkarılır. Ebru çıtadan ızgaralara serilir ve kurutulmaz. (Düzgünman, 1985, s.23)

Ebru çeşitlerini serpme battal, neftli battal, tarzı kadim battal, hatip ebru, gelgit, şal, bülbül yuvası, kumlu ebru, fon ebrusu ve çiçekli ebrular şeklinde sınıflandırmıştır. Ayrıca çiçekli ebrulara Necmeddin Hoca'nın icadı olduğu için Necmeddin ebrusu denildiğini de belirtmiştir (Düzgünman, 1985, s.23).

Yaşadığı dönemde klasik Türk ebrusunun en iyi şekilde yapılmasına büyük özen göstermiş, yenilik kabul edilen denemeleri hoş karşılamamıştır. Mustafa Düzgünman ebru geleneğinin nasıl yaşatılacağı konusundaki düşüncelerini şöyle açıklamıştır:

"Biz üstadımız Necmeddin Hoca'dan gördüğümüz terbiye iktizası, ebruya başlamadan evvel ebru üstatlarına Fatiha okuruz. Ebru tükenmeyen bir hazinedir. Bu kendi kendine, kendi içinde karakterini bozmadan zaten tekamül ediyor. Bunun haricinde modernizasyon diye zaten bir şey olamaz; çünkü ecdad yadigarını tarihi, orjinalliği ve tabiliği ile yaşatmak zorundayız. Niye modernizasyon olsun? Bu nihayeti olmayan bir renk cümbüşü, güzelliği

tükenmiyor ki yeniden bir şey icat edilsin. Zamanımızda resme benzeyen bir ebru şekli sunuluyormuş. Bakıldığı zaman bir yağlı boya tablosu görülüyor. Bu ebrunun dışına çıkıyor. Aslında onlarda ebru yapıyorlar gibi ama, bakıldığı zaman manzara yağlı boya görüntüsü veriyor. Biz buna pek Türk ebrusu diyemeyiz. Bu da bir sanattır ama Türk ebrusu denilemez. Çağdaş ebru denilebilir. Yoksa sanatı takdir ederim. Bizim ebrumuz karakterini hiç bozmamalıdır" (TRT 2 için çekilen Sanatımızdan Portreler isimli belgesel film).

A.Yüksel Ozemre'ye göre Mustafa Düzgünman'm sanatta taviz vermeyen, son derece katı kuralları olan ve özellikle ebrunun kendisine kadar gelmiş safhasından başka bir safhaya geçmeyen, bu safhalar dışında hiçbir şeye müsaade etmeyen bir sanat anlayışı vardı. Onun yolunu bugün takip eden ve her biri bu alanda üstat olan öğrencileri de aynı tutum içindedir (Eriş, 2007, s. 146).

Sanatçı ebrunun yapısının bozulmadan uygulanması ve geliştirilmesinden yana olmuştur (Turan, 1991, s.48).

Modem resimle ebru sanatı arasındaki münasebete karşı çıkarak ebrunun başlı başına bir ekol olduğunu savunmuştur (Bozgeyik, 1978, s. 13).

Düzgünman'a göre Allah insanları ve bazı mahlukları nasıl ki birbirinden farklı yaratmışsa ebruda da şekillerin tekrarı yoktur. Birbirlerinin aynı gibi görünse de dikkatli bakıldığı zaman farklılıklar görülecektir. Ebrunun şekil bakımından sonu yoktur, istenildiği kadar farklı şekiller elde edilebilir (Bozgeyik, 1978, s. 13).

Ebru konusunda çok titiz ve hassas olan Düzgünman, ebru öğrenmek isteyenleri kolay kolay yanına sokmaz, buna sebep olarak da sabır ve meşakkat isteyen bu sanatı öğrenmek istedikleri halde kısa zamanda tamamen öğrenmeden yarım bırakanları göstermiştir. Ebrunun görüldüğü kadar kolay olmadığını ve epey bir zaman emek istediğini şu sözleri ile ifade etmiştir:

"Ebru yapma görüldüğü kadar kolay bir şey değildir. Evvela... Şöyle bir tarif edilirse...Kitre alınacak. Taze ve beyaz kitre makbuldür. Sonra boya cesimli boyalardan içinde yağ maddesi, kimyevi madde olmayan toprak boyalardan yapılır. Boyalar ezildikten sonra bir miktar su ile biraz da sığır ödü; kıvamları ayarlan nispetinde karıştırılıp o kitreli mahlül üzerine fırçalarla atılır. Şimdi o firçalarında bir özelliği vardır. Her fırçadan ebru olmaz. Ebrucu fırçasını kendisi yapacaktır. Bir ağaç dalıyla, at kuyruğundan yapılır. Ortası boş kalır. Biz bu tekneye tam hakim değiliz, biz boyaları elimizle atıyoruz. Bu bir irade-i cüziye, fakat tekne irade-i külliye gibidir. Biz küçük bir tebliği ile ona boyayı sallıyoruz ama tebliğde ne olacağına tesirimiz yok...Ebruculuğun yeis verecek ters şeyleri de vardır. Boya parçalanır, tutmaz akar, sıyırırken sıyrılır. Bunların kitre ile boya ayan kıvamı çok mühimdir. Bu iş yapımcıyı çok yorar. Onun için ebrudan kolay talebe yetişmiyor. Görünüş bu sanatın yegane talihsizliği. Bakıldığı zaman "a çok kolaymış" deniyor. Halbuki işin içine girince zor olduğu anlaşılıyor. Bir çok kimselere ben bunu gösterdim. Öğretmek istedim. Fakat bırakıyorlar. Çünkü çok egzersiz yapmak lazım. Yani çıraklık devri, çok uzun sürer. Bundan yılmayarak, neden bozuluyor demeden; yani usta çırak gibi çalışmak lazım ki, orada muvaffak olunsun. Güzel ebrular çıkmaya başladığında insan hayatının en mesut dakikalarını yaşıyor". (Horhor broşür/gazete, 1992, s.l)

Mustafa Düzgünman'm bugün yetiştirdiği talebelerinden icazetli olan sadece Alparslan Babaoğlu ve Fuat Başer'dir. A. Sabri Mandıracı'yı "hafidim" diyerek şereflendirmiştir. Timuçin

Tanarslan'ın bir ebrusunu beğendiği için de onun bir ebrusunun köşesini katlayarak arkasına "Timuçin Tanarslan kardeşimiz artık ebrucu sayılır" diye yazmıştır (Ali H. Düzgünman ile yüzyüze görüşme, Aralık 2007).

Mustafa Düzgünman bu sanatta kolay talebe yetişmemesinin bir sebebini de aşağıdaki sözleri ile açıklamıştır:

"Geçim yolu değildir bu; yan zevk işidir, imkanı varsa bununla uğraşılır. Hayat meşgalesi başı dertte olan bununla uğraşamaz. Bu istikbal olamaz. Onun için talebe yetişmez. Ama biz birçok kimselere merak edenlere gösterdik. Eh nasıl yapıldığı biliniyor deyip sonra çok basit olarak yapmışlardır. Ama ebru, öyle bir, üç, beş karıştırma ile iki yana git gel yapmakla olmaz. Ebruculuk yapılmış sayılmaz. Her şubesini iyi yapmak lazım. Hatibini geliştirmek lazım. Taraklısı, hele battallar arızasız yapılmış olması. . . Bunun için de uğraşmak lazım. Herkes uğraşmıyor. Bilen çok, yapan az" (Horhor broşür/gazete, 1992, s.l).

Düzgünman bütün Türk süsleme sanatlarında olduğu gibi ebru sanaünda da usta çırak ilişkisine önem vermiştir. Bu sanaün geleceğine ilişkin umudunu ise şöyle ifade etmiştir: "Ebru sanatını teslim ettiğimiz güçlü eller, artık bu sanatı ileriye nakledebilecek bilgi ve beceriye sahiptir" (Ozsayıner, 1994, s. 110).

Yaşamı boyunca hiç yitirmediği çelebiliği ve alçakgönüllüğü ile, talebesi Alparslan Babaoğlu için "bu çocuk beni geçecek" derken, ebru sanatını gelecek kuşaklara iç huzuru ile emanet edebilmenin gururu ve mutluluğunu yaşamıştır (Ozsayıner, 1994, s. 111).

Bu sanatın en iyi şekilde nasıl yapılacağını, püf noktalarını öğrenmenin yolunun yavaş yavaş deneme yanılma yoluyla olacağını açıklamıştır. Akademide ebru yapmaya başladıktan sonra artık öğrendiğini düşünerek evde de tekne kurup yapmaya başlamıştır. Fakat sonuç akademide yaptıkları gibi olmamıştır. Ebru çıkıyor ama renkler kayboluyor ve bir ahenksizlik vardır. Hocayı çağırmıştır. Hoca kusurlarını gördükten sonra su ve öd ayarını yapmış ve Düzgünman'a da öğretmiştir. İkinci teknede de olumsuz sonuçlar alan Düzgünman hocasını tekrar çağırmıştır. Bu kez onun dediğinin aksine suyu az ödü az çamur gibi olmuştur. Buradan şu sonucu çıkarmıştır: Akademide çalıştığı dönemlerde tekneye hocanın eli değmekte idi. Hoca işin püf noktasını biliyordu ama bunu anlatamazdı. Düzgünman'a göre insan iyice kendisi yapmaya başladığı zaman bu işin püf noktasını yavaş yavaş bilecek ve bulacaktır. Yoksa hocanın eli değdikçe bu işin püf noktası anlaşılmayacaktır.

(TRT 2 için çekilen Sanatımızdan Portreler isimli belgesel film)

Mustafa Düzgünman bu sanatın geleceği hakkındaki düşüncelerini "Elimiz ayağımız tuttukça bu sanat için elimizden geleni yaparız. Ama daha ileriyi düşünerek takviye ve teşvik gereklidir. Mümkün mertebe öğrenmek isteyenlere teknemizi açık tutmaya çalışıyoruz" sözleri ile belirtmiştir (Göktaş, 1986:29).

Düzgnman'a göre baskı kâğıtların ortaya çıkması ile ebrti eski önemini yitirmiştir. Renkli ofset sanayinin ilerlemesi ile ebruculuk gerilemiştir. Eskiden devairi resmiye mücellitler, hattatlar hepsi ebru kullanıyormuş ve Beyazıt'ta ebrucular varmış. Avrupa baskı kâğıtlarının Türkiye'ye girmesi ile ebnicular yavaş yavaş dükkanlanm kapatmışlardır. Günümüzde artık eskisi gibi ne kitapta ne de yazı da kullanılmaktadır. Daha çok duvarlarda tablo olarak asılmaktadır.

(Horhor broşür/gazete, 1992, s.4)

Ebrunun insan üzerindeki tesirini "Şüphesiz bütün güzel sanatlarda olduğu gibi insan nihuna tesiri oluyor, insana sükunet veriyor. Huzur veriyor. Dünya meşgaleleri ile yorulan insan zihni dinleniyor." sözleri ile belirtmiştir.

(Bozgeyik, 1978, s. 14)

Düzgünman hat, ebru, minyatür ve tezhip gibi geleneksel sanatlarımızın yeni nesillere tanıtılması için devlet kurumlarının ve başının üzerine düşen görevi yeterince yerine getirmediğini belirtmiştir (Yardim, 1985, S.13).

Mustafa Düzgünman ebruculuk hayati boyunca gerek televizyonda yayınlanan mülakatlarında, gerekse sohbetleri sırasında bizim bir ebru geleneğimizin olduğunu ve bunun korunması gerektiğini söylemiştir.

Mustafa Düzgünman'ın Ebrularının Özellikleri

Mustafa Düzgünman yılda iki kez sonbahar ve ilkbaharda olmak üzere ebru yapmak İºin tekne kurmuş, yaklaşık altı bin ile sekiz bin arasında ebru yapmıştır. Ebrunun bütün çeşitlerinde çok kıymetli eserler vermiştir.

Dostu Ahmet Yüksel Ozemre'ye göre kendisi 1966 senesine kadar ustası Necmeddin Okyay'dan öğrendiği sanatı daha da geliştirmiş ve ustasını da geçmiştir. Kendine has ebrular geliştirmiştir. Üsküdar'ın ebru sanatındaki nirengi noktalarından biri olmuştur (Eriş, 2007, s. 144).

Diğer bir dostu Niyazi Sayın'a göre ise ebru ne demek bilen bir insandı, onun gibi boyada hakimiyet kuran insan pek gösterilemezdi (Eriş, 2007, s. 151).

Mustafa Düzgünman ebru yapımında klasik üsluba hep bağlı kalmış, ebruyu modernleştirme adına yapılan dejenerasyonlara karşı çıkmıştır (Turan, 1991, s.47).

Yaşadığı dönemde klasik ebrunun en güzel örneklerini vermiştir. Sanatçı, ebru sanatını öğrendiği biçimde bırakmamış, bu sanatın yapısını bozmadan, ebruda varolan gelişmeye açık özelliğinden yararlanarak geliştirmiştir. Necmeddin Okyay'ın bulduğu çiçekli ebrulara papatyayı eklemiştir. Onun ebruları sanatın doruk noktası olmuştur (Turan, 1991, s.47).

Geçmişte hat ve cilt sanatlarına yardımcı bir sanat iken Düzgünman sayesinde ebru tek başına bir sanat haline gelmiştir (Yardım, 1985, s. 12).

Ebruya kompozisyon tarzını getirmiştir (Yardım, 1985, s. 13).

Düzgünman'ın 1940-1950 yılları arasında yaptığı ebrularla son dönemlerinde yaptıkları arasında büyük farklılıklar olduğu gözlenmiştir. Özellikle karanfil, sümbül, lale gibi çiçekler daha natüralist üslupta yapılmıştır. Çiçekli ebrularına bakıldığında, yaprak ve çiçeklerin en küçük ayrıntılarına kadar titizlilil.de işlendiği görülmüştür. Bu durum onun tabiatı ne kadar iyi gözlemlediğini ortaya koymaktadır. (Ozsayıner, 1994, s. 111)

Mustafa Düzgünman'ın öğrencisi Aydın Gülan'a göre Hoca'nın ebru hayatında birkaç dönem olmuştur. Özellikle imza döneminden önce, bir ebrunun Hoca'nın eseri olup olmadığını renklerden, motiflerden tespit etmek mümkündür. Dönemleri ayıran çeşitli özellikleri vardır. Necmettin Okyay'dan hemen sonraki dönemde, onda özellikle Hezarfen Ethem Efendi'de görülen zemin döşerken aynı rengin birbirine yakın farklı tonları ile zemin döşemesi, bu döşeme sureti ile de ebrunun böyle bir ayrıntısına bakıldığında keyfine varılabilecek bir geri

çekilme dönemi vardır. Daha ziyade ebrunun yan kağıdı olarak ciharguşe ciltlerdeki cildin üzerinde veya hat yazılarının etrafında pervaz olarak kullanılması, adeta yardımcı bir sanat misyonunu ifa etmesinin de etkisi ile diğer sanatlara baskın çıkmama özelliği taşımasından dolayı, derinden incelendiğinde görülebilecek renk ve döşeme anlayışı vardır (Eriş, 2007, s.200).

Sonraki dönemde biraz daha bağımsız bir sanat dalı özelliği ile renklerde canlılık ve renklerin birbiri ile uyumu aranmıştır. Hareketli renkler tercih edilmiş, zemin döşemesinde anlayış değişikliği gibi unsurlar görülmüştür. Çiçeklilerde Düzgünman'ın geliştirdiği bir ebru tarzı vardır. Daha önceleri denemeler olmakla birlikte (Sacid Okyay vs.) sanatçının gelişimini tespit etmek mümkündür, ilk başlayan çiçekli ebrularda hatip ebruda olduğu gibi, ufak döşenmiş, ufak çiçekler veya büyük ebrunun tamamına hakim çiçekler vardır. Genel olarak ufak, kimi zaman çiçeğe kök yapma gibi arayışlar, sanatçının ilk dönem çiçekli ebru arayışlarında ortaya çıkmaktadır. Daha sonraki dönemlerde ise artık durmuş, oturmuş hattan ve ciltten bağımsızlaşmış müstakil bir ebru sanatı anlayışı vardır. Tek başına, kapsayan ve diğer sanat dallan ile çevrilen yeni bir ebru anlayışı burada olgunlaşmış olarak görülmektedir. Bu durum renklere de yansımıştır. Renk zevkinde de zamanla değişim olduğunu eserlerinde görmek mümkündür (Eriş, 2007, s.200).

Son dönemlerde ebrularına başkalarının sahip çıkarak kendileri yapmış gibi göstermeleri, hatta sergilemeleri karşısında, eserlerine imza atmaya başlamıştır. Daha önceleri imza atmamıştır, imzası, onun estetik boyutunu yansıtan bir imza değildir. Düzgünman'ın imzasız, ancak onun olduğunu adeta bağıran ebruları vardır. Hoca istismara karşı imza tedbirini düşünmüştür. Ailesindeki ebrular yavaş yavaş ortaya çıktığı zaman, dönemleri biraz daha netleşecektir. Hoca bazen çok güzel ebrularını da nitelikli görmediği için çoğu zaman ortaya çıkarmamış, yok etmiştir. Bu anlayış değişikliği yüzünden Hoca'nın son önem ebruları büyük sanat eseri olmakla birlikte, sanki biraz daha moderndir (Eriş, 2007, s.200).

KAYNAKÇA

ALTUN, A. **(1981).** Günümüzde Ebru ve Bir Ebru Sanatçısı. **Arkeoloji Sanat Tarihi Dergisi, s.12-13.** İstanbul.

ARITAN, A. S. (2002). Türk Ebru Sanatı. Tiirkler. S.12. Konya.

AY, M. (1994). Ebru ve Kimya. **Bilim ve Teknik.** S.316. Ankara.

BİNARK, i. (1975). **Eski Kitapçılık Sanatlarımız.** Ankara: Ayyıldız Matbaası. BARUTCUGİL, H. (1999). **Renklerin Sonsuzluğu.** İstanbul.

BİR0L, i. A. (1969). Ebru Sanatkarları. **Yeşilay.** S.425. İstanbul.

BU, I. A. (1969). Ebru. **Yeşilay.** S.424. İstanbul.

BOZGEYIK, B. **(1978).** Ebm Ustası Mustafa Düzgünman. **Köprü, s.18.** İstanbul. CANSEVER, M. **(1996).** Ebru sanat. **Art-Decor.** S.44. İstanbul.

CANSEVER, M. (1996). Son Sözü Tekne Söyler. **Art-Decor. s.44.** İstanbul. CANSEVER, M. (1996). Mavi Kütlelerin Sanatçısı A. Ismail Türemen. **Art-Decor.** S.44. İstanbul.

OKTAN, A. (1992). **Türk Ebru Sanatı.** İstanbul

DERMAN, u. (1977). **Tiirk Sanatında Ebru.** İstanbul: Ak Yayınları.

DERMAN, u. (1994). Ebrunun Yapılışı ve Çeşitleri. **Bilim ve Teknik,** s.316. Ankara.

DERMAN, U. (1994). Mustafa Düzgünman. **T.D.V. İslam Ansiklopedisi.** C.10. İstanbul.

DERMAN, U. (1988). Ebrunun Ustası Mustafa Düzgünman. **Antika.** S.36. İstanbul. DÜZGÜNMAN, M. (1985). Ebru Nasıl Yapılır? **Sanat Çevresi.** S.84. İstanbul. DÜZGÜNMAN, M. (1969). Ebruname . S.432. **Yeşilay.** İstanbul.

ELHAN, S. (1998). **Türk Ebru Sanatı.** Ankara: Murat Kitap ve Basım Yayınevi. ELHAN, S. (1997). Ebru Sanatı. **Türkiyemiz.** S.80. İstanbul.

ERİŞ, M N (2007) **Mustafa Esat Düzgünman ve Ebru.** İstanbul.

ERSOY, A. (1989). Ebru Sanatı, **ilgi.** S.58. İstanbul.

GÖKTAŞ, U. (1987). **Ebru Terimleri Sözlüğü.** İstanbul: Anadolu Sanat Yayınlan. GÖKTAŞ, U. (1986). Son Ebru Ustası: Mustafa Düzgünman. **Türkiyemiz.** S.49. İstanbul.

GÖKTAŞ, U. (1984). Ebru Sanaümız. **Sanat Dünyamız.** S.30. İstanbul.

KUŞOĞLU, M. Z. (1985). Ebru Sanatımız. Mustafa Düzgünman'dan Ebrular. **Bilim, Birlik, Başarı.** S.41. İstanbul.

KUŞOĞLU, M. Z. (1994). **Dünkü Sanatımız, Kültürümüz.** İstanbul. MANDIRACI, S. (1994). **Ebru Sanatının Günümüzdeki Konumu Nedir? Geleceği Nasıl Daha İyi Olabilir? Kamu ve Özel Kuruluşlarla Orta Öğretimde, Üniversitelerde El Sanatlarına Yaklaşım ve Sorunları Sempozyumu Bildirileri.**

S.298. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

ÖZEMRE, A.Y. (1975). **Üsküdar'da Bir Attar Dükkanı.** İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı.

ÖZEN, M.E. (1985). **Yazma Kitap Sanatları Sözlüğü.** İstanbul: İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi Basım Atölyesi.

ÖZSAYINER, Z. C. (1994). Ebruli Cümbüşün Büyük Ustası ve Öğretmeni: Mustafa E. Düzgünman. **Art-Decor.** S. 20. İstanbul.

SABİH, A. (1990). Suya Renk Veren Adamın Öyküsü. **Cumhuriyet.** S. 17. İstanbul. SCHICK, I. C. (1988). Kalıpla Ebru Yapma Sanatı ve Yeni Bir Yazılı Ebru Ustası: Feridun Özgören. **Antika.** S.36. İstanbul.

SÖNMEZ, N. (1988). Türk Kağıdı. **Antika.** S.36. İstanbul.

SUNGUR, N. (1994). Sanat ve Kimya Bir Arada: Ebru. **Bilim ve Teknik.** S.316. Ankara.

TANARSLAN, T. (!994). Bilimsel Açıdan Ebru. **Bilim ve Teknik.** S.316. TANARSLAN, T. (1988). Bir Ebrucu Gözüyle Ebru. **Antika.** S.36. İstanbul. TURAN, O. (1991). Mustafa Düzgünman Bibliyografyası: Bir Deneme. **Sanat Tarihi Araştırmaları.** S. 10. İstanbul.

UZEL, N. (1988). Suda Nakışlar. **Antika.** S.36. İstanbul.

UZEL, N. (1985). Türk Süsleme Sanatları Sergisi. Antika. S.9. İstanbul.

UYAR,Y.(1992). Günümüzde Ebru ve Ustaları. **Türkiyemiz.** S.68. İstanbul: Akbank Yayınlan.

UNVER, S. (1944). Türk Tezyinatında Tezhip ve Ebru. **Radyo.** C.3. S.29. Ankara. YAZIR, M **B.** (1981) **Medeniyet Aleminde Yazı ve İslam Medeniyetinde Kalem Güzeli.** Ankara.

YAZAN, **I. (1986).** Ebru Sanatı. **Antika.** S. **14.** İstanbul.

YARDIM, M.N. (1985). insan Sanattan Ayrı Olamaz. **Doğuş.** S. 19 İstanbul.

.... (1992). Ebruda Doruk. Mustafa Düzgünman ve Çiçekleri. **HorHor Broşür/Gazete.** İstanbul.

Babaoğlu, A. (15.01.2004)

(http://www.geleneksel-ebru.com/) (2006, Aralık 12)

Kutlu, S. - Sandere U. (25.11.2005)

(http://www.turkislamsanatlari.com/) (2007, Ocak 23)

TRT 2 için Hazırlanan "Sanatımızdan Portreler" isimli Belgesel Film.

Kaynak: Hatice SARI, Mustafa Düzgünman'ın Ebru Sanatına Ve Eğitimine Katkısı, Gazı Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü El Sanatları Eğitimi Bölümü Geleneksel Türk El Sanatları Eğitimi Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Mayıs – 2007, Ankara

MÜSLÜMANLAR NEDEN GERİ KALDI?

hzl: Musa Carullah BİGİ

Söz Başı:

Musa Carullah Bigi, kitabında sıkıntılarını izah ederken Mehdi aleyhisselâm konusunu ele almış.

"Mehdi hakkında ilim ehlinin fikirlerini ve kendi mütalâamı beyan edecek olmuştum. Avrupa âlimlerinin Mehdi meselesinde yanlış fikirlerini, bizim dervişlerimizin hata ve hayâllerini, İslâmiyetin istikbâline dair hadis kitaplarında nakil edilegelmiş "Fiten Hadisleri"nin hakikatlerini beyan edip küçük ise de benim için ehemmiyeti büyük olan bir fayda sağlayacak olmuştum. Fakat bu saatte o meseleyi tafsilâtiyle yazmaktan ya ben âcizim, yahut kitabın hacmi veyahut zaman ve mekân müsaade etmiyor. Fakat umulan faydadan mahrum kalmamak için, burada Futûhat Mekkiye'den de birkaç satır nakledeyim, Muhyiddin Hazretleri, Futûhat Mekkiye'sinin 3. cildinde ve 364.Bölüm [Ahir Zamanda Zuhur Edecek Mehdi'nin Vezirlerinin Menzili; Hz. Peygamber Mehdi'nin Geleceğini Müjdelemiştir ve Mehdi Ehl-i Beyt'tendir] sayfasında diyor ki:

"**Allah Teâlâ'nın ileride gelecek ve içindeki hakiki dini ortaya atacak ve bizzat Efendimiz sallallâhü aleyhi ve sellem bu hayatta bulunsaydı onun dediği gibi hükmedecek olan bir halîfesi vardır.** **Yeryüzünde mezhepleri kaldıracak ve orada ancak temiz dinden başka bir şey kalmayacaktır.** Onun düşmanları, içtihat ehli ola. âlimlerin taklitçileridir; çünkü bu bilginler, o halifeyi imamlarının gittikleri yolun gayriyle **"Bu imam El-Mehdi ortaya çıkarsa enun sert, düşmanlan özellikle fakihler olacaktır: zira o sıktığı takdirde alimlerin âmme üzerinde, hükmü, İm'tiyazı kalmayacaktır. Kendilerinde hükmedilecek ilimden ancak çok az bir şey bulunacaktır. Bu İmamın çıkışıyla ahkâm iddiasında bulunan âlimin İhtilâfı, ortadan kalkacaktır, eğer kılıç ve kuvvet El-Mehdî'nîn elinde bulunmazsa fakihler onun öldürülmesini emredeceklerdir. Fakat Allah onu kılıç ve ayni zamanda keremle ortaya çıkaracaktır. Ulema bir taraftan tamah ederken, diğer taraftan da ondan , korkacak ve utanmadan, içlerinde, başka İnanç olduğu halde, onun hükmünü kabul edeceklerdir; çünkü onlar. El-Mehdî'nln kendilerine kendi mezheplerinin dışında kalan hükümle hükmetmesine bakarak onun dalâİett'e olduğuna hükmedeceklerdir.** ***Onlar, ictihat zamanının kapanmış olduğuna, cihanda hiçbir müçtehidin kalmadığına ve Allah'ın, bu imamlardan sonra ictihat derecesine yükselen his kimseyi yükseltmeyeceğine inanmaktadırlar.*** **Lâkin genel ahkâmlarla İlâhî tarifi yapan kimsenin onlarca deli, hayâli bozuk ve kendisine iltifat edilmez bir kimse olduğuna inanırlar. Eğer o, paralı ve kuvvetli olursa onun malına tamahla ve kuvvetinden korkarak, içlerinden ona inanmadıkları halde, ona boyun eğerler."**

Sh: 227

BUGÜNKÜ DURUMA DÜŞMEMİZİN ANA SEBEPLERİ

Derviş ruhanîler ve kalender üstadlar elinde terbiye kılına gelmiş millet çocuklarında en eksik olan taraf, emel yokluğu, himmet gevşekliği, ruhsuzluk ve ileriye atılma noksanlığı ve cesaretsizliği yönleridir. Emel büyüklüğü, hayâlperestlik demek değildir. Mağrurluk demek de değildir. İki arada sonsuz fark vardır.

Son asırlarda;

1) Abid hukukçuların,

2) Bilgisiz müfessirlerin,

3)Dalgın muhaddislerin,

4) Aldatıcı vâizlerin,

5) Kurnaz meddahların, (Son donemde TV'de örnekleri çok)

6) Satılık şairlerin,

7) Uydurucu kurt sofuların,

8) Dalkavuk bilginlerin,

9) Tarikatçı şeyhlerin,

10) Falcı duahanların,

11) Bencil pirlerin,

12) Kelâm safsatalarıyla ömürleri ve dinleri yitirilmiş üstadların,

13) Gevşeklik, tembellik yollarına mal vakfeden mezar kulları vâkıfların,

14.) Ahlâk-ı İslâmiyeyi miskinlik ve zilletlik felsefesine çevirmiş ufak kalemlerin,

15) Bütün yalanlan, en kahredici işsizlik ve ataleti her hafta müminlere telkin eden hatiplerin.

16) Vücutları, dimağları ve kalpleri tahrîb eden medreselerin,

17) Gönüllere temizlik, canlara rahatlık ve ruhlara faaliyet vermek gerekirken tamamıyla aksine hizmet eden mescidlerin, imamların,

18) Büyük faydalar mülâhazasıyle va'z kılınmış meşruiyatı ve rükünleri Şâri'in rızası hilâfında yolsuz istimallerin ve edâların,

19) Ailelerde ve haremlerde din ve edep olmak sıfatiyle korunagelmiş durumların, şu ondokuz veya daha fazla sebeplerin etkisiyle Islâm âleminde ahlâk-ı Islâmiye, bozulup tamamıyla yitirilmiştir. Her kemâl, zıddiyle tersiyle tefsir kılınıp öldürücü sıfatlara her biri, imân kuvvetiyle fazilet gibi telâkki kılınmıştır.

1) Âyet-i kerîmelerde ve hadîs-i şeriflerde övülmüş olan **tevekkülü,** acizlikle ve işsizlikle tefsir kılıp İslâm milletini miskinlik, fakirlik, esirlik ve kölelik yollarına zorla sevkettiler. Hesapsız hazain-i İlâhiye, onların ellerinde zayi oldu. Meskenete vurulma sonunda izzet yerine zillet geldi...

2) İmânda ehemmiyeti yok olan kaza ve kaderi, imânın en büyük rükünlerinden hesap ettikten sonra kaza ve kaderi son derece yanlış tefsirlerle İslâm ehlinin gönüllerini emelden, ellerini amelden ve ayaklarım hareketten engellediler, iftira ve şaşırtma yoluyla kendi çıkarlarım düşünerek ve **"Allah'ın hükümlerine razı olmak"** ifadesini ileri sürerek hu yönü istismar ettiler. Süslü ifadelerle bunu tezyin kılıp imânın rüknü sıfatıyla gösterdiler.

3) Fikirdeki hürriyeti hem de fikiri, "küfürdür" dediler de cahiliye devrinde kızlarını diri diri gömen bedeviler gibi Islâm ehlinin akıllarını ve fikirlerini öldürdüler. Bedevilerin cahiliye

devrinde kızlarını öldürmeleri, zilletten kaçmak sebebiyle idi. Fakat akıllan katletmek, en büyük zilletin en kuvvetli sebebi oldu. Dimağın felce, atalete uğraması sebebiyle İslâmiyetin ruhunu korkunç bir durgunluk bastı...

4) Gözlerimizi cemâlden, kulaklarımızı musikiden, güzel şarkılardan ve ellerimizi güzel sanatlardan yasakladılar da kalplerimiz yüksek duygulardan, mukaddes en lâtif şuurlardan yoksun kaldı. Güzel, hem de nefis şeylere karşı rağbet zayıfladıkça gönüllerimiz de küçük ve ehemmiyetsiz şeylere yöneldi. Rahatımızı, ya işsizlikte ya da sefahette arar olduk...

5) Selâma durmak, zillet dizleri üstüne meskenet elleri koyup oturmak, susmak, baştan kuş uçurmayacak kadar cansızca hareketsiz kalmak, gelip giden saatlerde rükû, selâmlan vermek ve ayağın toprak ve tozlarım kulluk başı üzerine almak gibi en ufak durumları **"edep, işte budur"** dediler de müslüman yavrularını miskinlik ve kölelik ruhuyle terbiye eder oldular. Çocuklarda himmet, ileriye atılma ve faaliyet izleri kalmadı. İzzet ve haysiyet ruhu, tamamiyle söndü.

6) Küçüklüğü alçak gönüllülük, zilleti sabır, rızayı itaat, boş boğazlığı fesahat gibi gösterirken cesareti cünun, hamiyyeti hamakat, vakarı, ağırbaşlılığı kibir, izzeti tekebbür, vesveseyi ihtiyat, keremi israf, cimriliği iktisat, hemen işe Erişmeyi sürat, tembelliği yavaşlık ve yarışmayı haset diye vasıflandırdılar. Her fazileti tersiyle,: her rezâleti de zıddiyle tefsir kılıp İslâm ahlâkını bozdular, mü'minleri öldürücü sıfatların her biriyle âdetlendirdiler. İslâm ehlinde duygu ve şeref kalmadı...

7) Kadın ve kız meselelerinde, aile durumlarında kendilerinin tabiatlarını ve zayıf tedbirlerini mukaddes dinin geniş ve güzel hükümlerinden öne alıp ya saygı, ya da merhamet tarikiyle muamele gerekirken hakaretle, hem şiddet yollarıyla kadın ve kızlara muamele eder oldular. **Kadın, ev hanımı ve erkeklerin kardeşi sıfatıyla değil mutfak işçisi ve erkeklerin yalnız yatağı gibi itibar kılınır oldu.** Heyet-i ictimaiyede kadın ve kızların mevcut ehemmiyetlerine bakışları, herhalde şehvet-i hayvaniye duygusuyla, şu-i zan gözüyle ve töhmet yoluyla idi.

İtibarsız cariyeler, kadın köleler gibi saygısız, hukuksuz ve hiyânet eder gibi güvensiz kalmış kadın ve kızların ruhlarında izzet ve şeref hissiyatı, tabiatlarında istiklâl, hürriyet ve emanet fazileti kalmadı.

Mağlûbiyet ruhuyle terbiye kıhnagelmiş kadın ve kızlan, "görürsen üzerlerine saldır!" usûliyle beslenegelmiş erkeklerden korumak için, kadın ve kızları ev duvarları arasına ebedî surette kapatmak ve yüzlerine peçe, perde örtmek tedbiri yaratıldı.

Son derece zayıf olan bu tedbir, kadın ve kızları en zelil ve en zayıf yaratık derecesine indirdi. Akıl ışığı söndü, kalp de öldü. Gönülde hürriyet ve istiklâl aşkları, emanet ve izzet duyguları kalmadı. Kadın ve kızlar, hem dinî, hem de edebî terbiyeden mahrum kaldılar. Aile pâklığı, kadın ve kaz iffeti, yüz perdesi gibi, en zayıf bir tedbirle korunmak zarureti hâsıl olacak, kadar aşağı derecelere indi, iffetin kıymeti, birkaç kuruşluk perdeden ibaret oldu. iffet, fazilet olmak şerefinden çıktı. Mahbusluk ve örtünme kuvvetiyle ilzam kılınan, hem de gayet zayıf bir bağ oldu. Yüzden perdeyi sıyırmak, haneden ayakla çıkmak ne kadar kolay ve ne :kadar normal bir hal ise iffeti feda etmek hareketi de o kadar âdî, o kadar ehemmiyetsiz ve mesuliyetsiz bir hareket olabilmek derecesine geldi...'

Kadın ve kızların yani annelerin bütün durumları, ahval-i ra- biyeleri ve ahval-i akliyeleri, çocuklara intikal edip Islâm ehli, her yerde her yönden geriledi, ve din inana zayıfladı. Ulûm, maarif, sanayi ve siyaset âlemlerinde İslâm ehlinin zerce kadar ehemmiyeti kalmadı. Çocuklarda faaliyet ve ruh yokluğu, kalp zayıflığı, akil kıtlığı, İslâm âleminde erkek yokluğu, bir sebepten doğan müteaddit eserler gibi, ailede kadın ve kızların yani annelerin hallerinden ileri gelmiştir.

Bir millet, anne nüshası, örneği olur. Çocuk, anne ve babasının olgunluklarına ve kusurlarına, vâristir. Yalnız ata ve anasının değil, belki ailede, nesilde ve millette bulunan olgunluklarının en mühimlerini de çocuk haiz olur.

وَالْبَلَدُ الطَّيِّبُ يَخْرُجُ نَبَاتُهُ بِإِذْنِ رَبِّهِ وَالَّذِي خَبُثَ لاَ يَخْرُجُ إِلاَّ نَكِدًا كَذَلِكَ نُصَرِّفُ الآيَاتِ لِقَوْمٍ يَشْكُرُونَ

“İyi toprak Rabbinin izniyle bitki verir, çorak toprak kavruk bitki çıkarır. Şükredecek millet için böylece ayetleri yerli yerince açıklarız.” (A’raf, 58)

Pâk asıldan, siinnet-i İlâhiye hükmüyle pâk çocuk gelir. Asil habis olursa o asıldan faydası olmayan diken çıkar

فَهَبْ لِي مِن لَّدُنكَ وَلِيًّا يَرِثُنِي وَيَرِثُ مِنْ آلِ يَعْقُوبَ وَاجْعَلْهُ رَبِّ رَضِيًّا

“Doğrusu ben arkamdan yerime geçecek akrabamdan ötürü endişeliyim. Eşim de kısır! Bana lütf-u kereminden öyle bir vâris nasib et ki bana da, Yâkub hanedanına da vâris olsun. Onu, razı olacağın bir insan eyle ya Rabbî!" Meryem,5-6

Yani-çocuk hem babasında, hem de ailede ve nesilde bulunan hallerin her birisine vâris olur. Ailede bulunan riyaset ruhu ve velâyet kuvveti, çocuklarda görülür.

Bu hal, bir Sünnet-İ İlâhiyedir ve bir adl-i İlâhîdir. Hikmet iktizasiyle devam eden ve bozulmayan büyük bir İlâhî, kanundur. “Tarih-i Mukaddeste nakil kılınagelen kıssa ata ve ananın günahiyle çocukları sorumlu tutmak hikâyesi, o büyük kanunun gayet güzel bir tercümesi olsa gerektir.

Kadın ve kızların sosyal hayattaki- durumları ve dereceleri, annelerinin ailede ehemmiyetleri ve itibarları nasıl ve ne kadar ise bir milletin, milletler .arasında itibari da, ehemmiyeti de' O kadar olur.

"Cennet, annelerin ayaklarının altındadır.” Keşfu'1-Hafa, En-Nesai ve İbn Mâce:

Bu hadisin yorumu: Milletin saadeti, annelerin muhteremliği, büyüklüğü ve rızasıyle olur.

Benim nazarımda milletimizde mevcut olan 'kusur ve kusurundaki sosyal sebepler şunlardır : “Şura Dergisi” sayılarının birisinde, bugünkü durumlarımızın sosyal sebepleri hakkında gayet büyük bir mesele arz kılınmıştı. Hastalığı, hastaların kendilerine söyleten bir tabip gibi ûstâd-ı muhterem Rıza Efendi Hz.’leri şüphe yok ki hikmet yoluyle hareket ederdi. Ben inanç ve İslâm hukuku meselelerinde delil aramak zahmetlerini iltizam edebilirim ve isabet şerefine de, elbette rağbet ederim. İctihad ehlinin en büyüklerine de muhalefet edersem ederim. Lâkin “Şura Dergisi” sayfalarında serd kılınmış olan mesele gibi ehemmiyeti büyük bir sosyal konu arz kılınırsa ben tabiatiyle sükût ederim. Meselenin büyüklüğü, gözümün önünde canlanır ve beni bir korku alır. Yazan kalemleri okurum, Cevap verenleri dinlerim. Hastalık açık surette görülür ve onun küçükleri de büyükleri de ortaya çıkar. Bundan sonra ben de sebeplerini ararım.

Bana kalırsa bizde millet çocuklarında en öldürücü hastalık, emel yokluğu, ileriye atılış eksikliği, cesaretsizlik, ümitsizlik, himmetsizlik ve kardeşlerimizin kendilerine olan güvensizlik hastalıklarıdır. Her biri miras olmak tarikiyle, analardan çocuklara geçmiş olan ruhî hallerdir. Zaman annelerimizi ıslah ederse çocukları da, elbette sağ olurlar, sağlıklı yetişirler.

Geleceğimize ümit gözüyle bakalım. Bu zaman, aklımızı ve kalbimizi evhamdan ve vesveselerden temiz tutup ellerimizi ve ayaklarımızı taklit bağlarından kurtaralım. Kur'ân-ı Kerîm'i ezberlercesine mütalâa edelim. Hadîs-i Nebevileri tamamiyle hıfzedelim. Kur'ân-ı Kerîm'in, Şâri' Kebîr'in irşadiyle hareket edersek âlem-i medeniyette ehemmiyeti kaybolmuş olan İslâm şeriatini, inşaallah ihya ederiz.

Öğrencilere tavsiyem şudur: Allah İslâmiyeti nesh etmemiş ise bir vakitler gelmiş olan Ebû Hamlelerin, Mâliklerin, Buharı ve Muslimlerin, belki, daha büyükleri gelebilirler. Bu emel, **Kur'ân-ı Kerîm'in gerçek müjdesiyle sağlanmış güzel bir ümittir. Gurur değildir bu, hayalperestlik de değildir.** 'Bilfarz gurur olacak olursa ne zarar gelir?

İzzet veren gurur, zillet veren küçük hakikatlerden .milyonlarca daha değerlidir, İslâmiyeti asil genişliğiyle ve ülviyet kudsiyesiyle göstermek emeli,, beni oturdu, iktidarımı bana tembih edebilecek zevat bulunabilirse de emelimi, rağbetimi ve-ümidimi sınırlayabilecek zevat yoktur.

insan hareket ederken, 'Allah'ın nihayetsiz ve hususiyeti-yok olan "Rahmet-i İlâhiye''si hazinelerine gider iken iktidarıyla değil, emeliyle ve rağbetiyle gider, ihtida, iktidar eseri değil. bilâkis içtihat sonucudur.

وَالَّذِينَ جَاهَدُوا فِينَا لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلَنَا وَإِنَّ اللَّهَ لَمَعَ الْمُحْسِنِينَ

"Bizim uğrumuzda cihad edenleri,: elbette yollarımıza eriştireceğiz. Allah şüphesiz iyi davrananlarla beraberdir." [Ankebût,69]

Kaynak:Musa Carullah BİGİ, UZUN GÜNLERDE ORUÇ, İctihad Kitabı, Eseri sadeleştirerek dipnotlarla işleyen: Yusuf URALGİRAY, Ankara - 1975

RASÛLULLÂH SALLALLÂHÜ ALEYHİ VE SELLEM YÜZYILIMIZDA BULUNSAYDI AY TAKVİMİNİ KULLANIR MIYDI?

Bu sorunun cevabını iki şekilde verebiliriz. Pozitif veya negatif. Ancak görülen şu ki, Hacc'ın ne zaman başlayacağına Suudîler karar veriyor. [Diğer ülke Müslümanları bu tayin etmede bir fonksiyonları yoktur.] Orucu da aynı şekilde yönlendirme yapmaya çalışıyor ve bütün Müslümanlar bize uysun diye istiyorlar, maalesef pek başarılı olamıyorlar.

Müslümanlık evrensel bir din ise bu saçmalık nereden geliyor. Dinden olmadığı kesin.

Rasûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem zamanında teknolojik imkânlar bu zamandaki gibi olabilseydi, düşünülebilirdi ki; Efendimiz sallallâhü aleyhi ve sellem güneş takvimini muhakkak tercih ederdi. Bu ise dini hayat için bir kolaylık olurdu. Çünkü Efendimiz, "dinde zorlamanın/engellemenin" karşısında idi. İslam ibtidia-i ve ilkel hayata dahi uyum gösterebilme özelliği ile vasıflıdır. Fakat dinin reformist damga ile parçalanma/tahrif korkusu yüzünden ferdi mahfillerde konuşulan bilgi ve düşüncelerini açabilecek ve muktedir bilim adamları da olmayınca, ümmetin sıkıntıları sadece kilim altına sürülüyor. İşin kolayına kaçılıyor.

Yıllardır senenin içinde gezinen ramazan ayı ve hac ayları bir nevi güçlünün yapabileceği zayıf mahrum olabileceği şekle devredip duruyor. Eski ümmetlere de yazılmış olan bu ibadetlerin daha yerine oturabilmesi için İslâm hukukçuları tekrar tekrar fikir teatisi yapmaları gerekir.

Mesela; insanlık bir şekilde uzaya gitti ve yerleşim oldu, oradakiler orucu neye göre tutacaklar, dünyadakiler gibi ay'mı görerek? [Kutup bölgelerinin sorunlarını biliyorsunuz]

فَمَن شَهِدَ مِنكُمُ الشَّهْرَ فَلْيَصُمْهُ [Bakara, 185] **"sizden kim bu aya ulaşırsa"** yı sürekli **"Sizden her kim ayı görürse oruç tutsun"**a çevirip mi hareket edeceğiz.

Hulasa, Seyyid Ahmed Hüsameddin kaddesellâhü sırrahu'l azîz [1848-1925] Hazretleri bu konuda bazı görüşleri bulunmaktadır. Oğlu S. Musa Kâzım Öztürk bu konudaki bazı bilgileri aşağıda aktarmıştır.

İhramcızâde İsmail Hakkı

****

"Seyyid Ahmed Hüsameddin kaddesellâhü sırrahu'l azîz [1848-1925] Hazretleri Hayatı" 1986-İzmir (s: 123-127)

GÜNEŞ YILI

Seyyid Ahmed Hüsameddin Hazretleri'nin üzerinde önemle durdukları bir konu da ay yılı

yerine güneş yılının kullanılması hususu idi.[469] Kur'ân 9/36: **''Allah'ın gökleri ve yeri yarattığı günkü yazısında, Allah'a göre ayların sayısı onikidir. Bunlardan dördü hürmetli aydır.[470] Bu dosdoğru bir nizamdır..."** Seyyid Hazretleri, bu âyete dayanarak, güneş yılının dünyânın gerçek düzenine uygun olduğunu eserlerinde bildirdikleri gibi sohbetlerinde de bu konuyu sık sık dile getirmişlerdi.

Bu konunun önemini belirtmek için kasa bir açıklamaya gerek vardır.

Feyyaz-ı Mutlak'ın bütün yaratılmışlar üzerindeki etkisi güneşten gelen feyzler vasıtası iledir. Güneş ile tabiat arasındaki doğal bağ zaten buna kesin bir işarettir. **Tabiat olayları, çoğunlukla, ay takviminin düzenine uygun olarak gerçekleşmez.** Bitkilerin gelişmelerini, hayvanların yavrulamalarını kuşların göçlerini meteorolojik olayları düşünün hepsinde İlâhî bir takvim düzeni vardır. Seyyid Hazretleri, **"Mezâhir-il Vücûd"** adlı eserinde, Tekvîr sûresi'nin meâlinde bu konuya geniş şekilde yer vermektedirler.[471]

İslamiyet'ten önce Mekke, önemli bir ticaret şehri idi. **Bu ticareti genellikle Yahudiler idare ederlerdi.** [Zamanımızdaki durumda aynıdır.] Bizans topraklarından, doğudan veya Afrika'dan gelen tüccarlar Mekke ve civarında kurulan panayırlarda buluşurlardı. Panayır tarihlerini Yahudi tüccarlar tesbit ederler; gerek bedevilere ve gerek şehirlerde yaşayanlara herhangi bir yerde kurulacak olan panayırın zamanını bildirmek için gökteki ay'ı işaret olarak gösterirlerdi. **"Ay hilâl şeklindeyken buradaki panayıra"** veya "**Üç dolunay geçince şuradaki panayıra gidilecek"** diye haber verirlerdi.

Ay takviminde aylar 29 ve 30 günlüktür. Bu bakımdan ay yılı, güneş yılından 10 gün eksiktir ve gerçek düzene yâni güneş takvimine uymadığı için belirli sürelerde bir ilave ay eklemek sureti ile devamlı düzeltmeye ihtiyaç gösterir.

İslâmiyetten sonra da bu durum bir süre daha devam etti Ancak, yıl düzeltmeleri için konulan ilâve ay'ı, kötü düşünceli kişiler savaşmanın yasak olduğu haram ayların arasına sokmakla hacc zamanında hacıların yolunu keserek soygunculuk yapmak ve cinayet işlemek gibi kötü amaçlarına âlet ettiler. Bu itibârla Tevbe sûresinin 37. âyeti vahyolundu. Kur'ân (9/37): **"Sapıtmak için hürmetli ayların yerlerini değiştirip geciktirmek küfürde gerçekten ileri gitmektir. İnkâr edenler Allah'ın haram kıldığı ayların sayısını uydurmak için, onu bir yıl haram, bir yıl helâl sayıyor, böylece Allah'ın haram kıldığını helâl kılıyorlar. Kötü işleri kendilerine güzel göründü. Allah, inkâr eden toplumu doğru yola eriştirmez."** Bu âyet, ilâve ayın kaldırılması için Cenâb-ı Hakk'ın kesin bir emri idi.

Nitekim, Peygamberimiz (sallallâhü aleyhi ve sellem), Hicret'in altıncı senesinin Zilkade ayında Umre hacc'ı yapmak istemişti. Kureyşliler buna mâni olduğundan aralarında Hudeybiye anlaşması imzalanmış ve hacc görevi bir sonraki yıla bırakılmıştı. Peygamberimiz, Vedâ Hacc'ında söylediği son hutbede de Tevbe sûresinin 36. âyetini tekrarlayarak, ayların

---

[469] **Daha geniş bilgi için: M.Kâzım Öztürk 'Tevil" ve aynı yazarın "İslâmda Kutsal Günler ve Geceler"adlı eserine baş vurulabilinir.**

[470] **Hürmetli (Harâm) aylar Kamerî yılın birbirini takip eden Zilkade, Zilhicce, Muharrem ayları ile İslâm öncesi Mukat kabilesi tarafından kutsal sayılan ve Cemaziyelevvel ve Şaban ayları arasında yer alan Recep ayıdır.**

[471] M.Kâzım Öztürk."Kur'ânın 20 Asra Göre Anlamı" cild I ,s.322

arasına ek ay konulmaması konusunda müslümanları bir defa daha uyarmıştır. **"Geçen sene Zilkade ayında hacc yaptığınız halde Zilhicce dediniz..."** Bakara sûresi'nin 194. âyeti de bunu teyit eder. **"Haram olan ay haram olan ay bedelindedir, hürmetler karşılıklıdır..."**

Ayların yerlerinin değiştirilmesi, Peygamberimizin (sallallâhü aleyhi ve sellem) Hakk'a yürümesinden 7 sene sonradır. Bu yüce Peygamberin dünyâyı şereflendirdikleri gün, ilk vahyin gelişi, ve vefatı tarihleri kesin olarak bilinirken Mekke'den çıkmaya zorlanışı ve Medine'ye göçünün böyle önemli bir konu için seçilmesi son derece üzücü ve aynı zamanda hayret vericidir.

Seyyid Hazretleri'nin güneş takviminin kullanılması husûsundaki düşünceleri, vefatlarından bir kaç ay sonra genç cumhuriyetin ilk devrimlerinden biri olarak gerçekleşti ve Hicri takvim kullanımdan kaldırıldı. **Memleketimizde, dinî konularda hâlâ ay yılının kullanılması, haram ayların mevsimlere göre yerlerinin değişmesine sebep olmaktadır ve bu durum Kur'ân'ın 9/37. âyetine ters düşmektedir.**

(Osmanlı İmparatorluğu'nda Hicret'i başlangıç kabul edip Ay Yılı'nın kullanıldığı Hicrî-Kamerî takvim geçerli idi. Bunun yanı sıra, 1840'dan itibaren, yine Hicrî-Kamerî yılı esas alan ancak 1 Mart'ı yılbaşı kabul eden Mâlî (Rûmî) takvim de kullanılmaya başlandı. Her Mâlî yıl, Milâdî takvime göre ilk 10 ayı bir, son 2 ayı onu takip eden yıla düşen iki ayrı yılı karşılardı. Her 33 yılda bir, bir Hicrî sene düşülmesi kabul edilmiş ve bu suretle atlanan senelere Siviş Yılı denmiştir. Cumhuriyet'in ilândan sonra 26 Aralık 1925 tarihinde kabul edilen bir kanunla I Ocak 1926'da Türkiye'de tek resmî takvim olarak Gregoryan esasına uygun Milâdî takvimin uygulanmasına başlandı.)

ZEKÂT

Seyyid Hazretleri, zekât konusunda da farklı düşünmekte ve bu konuya değişik bir bakış açısı getirmekteydi. Bu, üzerinde ciddiyetle durulması gereken önemli bir konudur.

Bilindiği gibi zekât, müslümanlığın beş şartından biri olup her müslümanın bir yıl içinde çalıştırıp kazanç elde ettiği gelirinin kırkta birini yoksullara vermesi zorunluğu olarak tanımlanır. Kur'ân'da namaz ve zekât bir çok âyette birlikte zikredilir. **Zira, namaz mânevî, zekât ise maddî bakımdan arınmamızı sağlar.**

İslâmiyetin ilk yıllarında yoksullara, gazilere ve şehit ailelerine devlet hâzinesi ve mâliyesi yerine geçen Beyt-ül Mâl'den yardım yapılırdı. Bu yardımın kaynağı ganimetlerle karşılanıyordu. Zekât, Hicret'ten sonra kesin emir hâline gelmiştir. Kur'ân, zekâtın miktarı ve yükümlülüğünü zaman ve şartlara bırakmıştır.

Mekkeli müşriklerle 628 yılının Mart ayında imzalanan Hudeybiye Antlaşması'nın maddeleri müslümanlar için ağır görünürse de, sonucu bakımından müslümanlar lehine olumlu gelişmelere zemin hazırlamıştır. Bu suretle müslümanlar siyasî bir topluluk olarak tanınmış ve bir devlet karakteri kazanmışlardır. Devlet için gerekli masrafların karşılanması için zekâtın toplanması Beyt-ül Mal'e görev olarak verilmiş ve zekât toplayan memurlar tayin edilmiştir. Peygamberimizin vefatından sonra Ömer ibni Hattâb radiyallâhü anh, zekâtını vermeyen bir kimseye gönderdiği haber ile zekâtını ödemediği takdirde memurlar vasıtası ile bunu zorla alacağını bildirmiştir.

Seyyid Hazretleri modern devlet çerçevesinde devlet hâzinesi ve Merkez Bankası'nın Beyt-ül

Mal yerine geçerli olduğunu belirtmişlerdir. **Dolaylı veya dolaysız şekilde devlet hâzinesine giden verginin de zekât hükmünde olduğunu, zirâ devlet hizmetinde çalışan asker, memur, emekli, dul ve yetimlerin geçimleri için gerekli paraların bu hâzineden ödendiğini işaret etmişlerdir.** Bu bakımdan vergisini tam ve zamanında ödeyen kimseyi, zekâtını ödemiş gibi, dinî vazifesini yerine getirmiş bir mümin kabul etmek gerekir.

Seyyid Hazretleri yoksullara yapılacak olan yardımlar hakkında şöyle derlerdi: **"Fakire para vermekle onu zengin edemezsiniz."** **Nitekim Kur'â'ın Beled sûresinin[472] tevilinde yardımların belediyeler veya varlıklı şahısların, muhtaçlara yardım amacı ile kurdukları kuruluşlara yapılmasına işaret etmiştir.**

***

"Seyyid Ahmed Hüsameddin, ESRÂR-I CEBERÛT'İL-A'LÂ (TE'VÎL), İzmir – 1987, sh:59-62

[Metin Türkçesine dokunulmadı. Seyyid Hüsameddin Hazretleri Güneş takvimindeki gerçek ayları beyan edişi]

BÖLÜM

«İzâ» kelimesinin şemsten tasarruf ettiği on iki ahvalden her birinin KÜLLÎYE-İ MUHAMMEDİYE'ye mahsus olarak bildirilmesi keyfiyeti aşağıda gösterilmiştir. KÜLLÎYE-İ MUHAMMEDÎYE'nin şems üzerine olan geçici tesirleri on iki nevidir. Bunlar sırası ile:

1 — «İzeşşemsü küvviret» birinci nevi tekvirdir. Tekvir; bütün eşyaya ziyanın aksetmesi ile o şeyi terbiye ve onu cisim, mânâ ve renk bakımlarından ısıtıp büyülterek olgunluğa ulaştırması demektir. Biz buna **rebiülevvelde (ilkbahar ki bu, mart ayına rastlamaktadır.)** Güneşin Hamel (koç) burcunda tasarrufu keyfiyetinin gözle görülür eserleri diyoruz ki bâzı iklimlerde müşahede olunur.

2 — «Ve izennücûmünkederet» Güneşin Sevir (Boğa) burcunda iken dünyaya olan tesirlerinin keyfiyetidir. Güneş bu tesirlerini saçtığı zaman **rebiülâhir (Nisan) ayıdır.** Bu ayda yeryüzü bitki tohumlarının yarılıp çatlayarak meydana çıkmasına müsait hâle gelir.

3 — «Ve izelcibâlü süyyiret» Güneş, **cemaziyelevvel (Mayıs) ayında** Cevza (İkizler) burcunda KÜLLİYE-I MUHAMMEDİYE'den yansıyarak halka intişar eden feyz ile BE harfi (Ubûdiyet-rübûbiyet) yüzler basamağında RI harfine urûc eder, CİBÂL tashif (kelimenin değişik şekil alması)1 ile RÎCÂL olur. Ricalin, yeryüzünde olan vazife ve hizmeti görmek için yürümesi de KÜLLİYE-İ MUHAMMEDİYE'den bir feyzin yâni hayatın eseridir.

4 — «Ve izel'ışârü uttüet» **Cemâziyelâhir'de (Haziran)** güneşin Seretan (Yengeç) burcunda KÜLLİYE-1 MUHAMMEDİYE'den feyz alması ve bâzı gebe hayvanların terk edilerek doğuruncaya kadar onların muattal bırakılması NÜFÜS-U KÜLLİYE (güneş)'nin etkisi gereğidir.

5 — «Ve izelvühûşü huşiret» **Recep (Temmuz)** ayında güneşin Esed (Arslan) burcunda bulunmasıdır. Etraftan insanı bâzı hayvanlar rahatsız eder. Bu vahşi hayvanlarla yılan ve akrep gibi sürüngenler ve diğer küçük böcekler insanı gördükleri zaman korkarak kaçarlar. Bu da NÜFUS-U KÜLLİYE (Güneş)'in eserlerindendir.

---

472 **M.Kâzım Öztürk/'Kur'ân'ın 20 Asra Göre Anlamı" Cilt I,s.216**

6 — «Ve izelbihârü sücciret» **Şaban (Ağustos)** ayında güneşin Sünbüle (Başak) burcunda bulunduğu zamandır. Bu ayda denizlerin çoğunda buharlaşma meydana gelerek yeryüzü faydalı yağmurlarla sulanır. İşte, denizin buharı ile ve diğer kürelerin ziyasiyle terbiye olunan havadan dönüşerek yeryüzüne inen sular, insan ve hayvanlara varlıklarının devamını sağlayacak bir vasıtadır.

7 — «Ve izennüfûsü züvvicet» **Ramazan (Eylül)** ayında güneş Mizan (Terazi) burcunda bulunur. Kevnin, şuûnât-ı vâride ile hâsıl olan temasından eşya izdivaç ederek NÜFÜS-U MÜZDEVİCE-İ MEC'ÜLE husûle gelmesi dahi NÜFÜS-U KÜLLİYE (Güneş)'nin eserleridir.

8 — «Ve izelmev'üdetü süilet. Bieyyi zenbin kutilet» **Şevval (Ekim)** ayında güneşin Akrep burcunda hükmünü sürdürmesidir ki, telef edilen ve gereksiz yere harcanan tüketim eşyasının kaybı nedeni ile onların karşılık olarak yerine getirilmesini istemek ve yahut sarfettiğini yerine koymanın vücuda ilâve olarak insan hayatına eklenmesidir. İnsan, aldığı gıdanın helâl veya haram olmasından sorumludur. Zira, başkalarının hakkını alıp yemekle meydana getirdiği vücudu kendi hükmü ile kazanmış gibidir.

Durum icabı olarak değişiklik ve âlemin ahvali onu o vücuttan ayırmaya sevk eder. Meselâ, bir hâkimin verdiği hükümle bir şeyde sahiplik iddia eden kimse aslında o şeyin sahibi olmadığı için sonradan asıl sahibinin meydana çıkması ve anlaşılmasıyla kendisinin sahipliği hükümsüz kalır. Çünkü onun sahipliği geçicidir. İşte, haksız yere verilen hükümle sahiplikten hâsıl olan bir vücut değişip dönüşür.

9 — «Ve izessuhufü nüşiret» **Zilkade (Kasım)** ayında güneşin Kavs (Yay) burcunda bulunduğu vakit insanların belli bir nafakayı sağlaması, gerekli ve zorunlu ihtiyaçlarını hazırlayarak tamamlaması ve kevnin sahifelerinde duyurulan ve yayılan havadislerin hepsi kevnin nüfûs-u külliyesinin yüce eserlerindendir.

10 — «Ve izessemâü küşîtat» **Zilhicce (Aralık)** ayında güneşin Cedi (Oğlak) burcunda hava ile olan tesirleri gereği insanları ve hayvanları sığınacakları yere çekip yeryüzünün Allah'ın kudret elinde başka bir şekle dönüşmesi NÜFÜS-U KÜLLİYE-İ MUHAMMEDİYE'nin tesirat-ı kevniyesindendir.

11 — «Ve izelcahîmü su'ıret» **Muharrem (Ocak)** ayında günesin Delv (Kova) burcunda bulunmasıdır. FAZL-I TEKVİNİ, HAVÂYİC-İ ZARÜRIYE-I REŞERİYE'ye risaletten aksederek görünüşünde güçlük ve yahut yaradılışa uygun bir nisbette bulunması yine NÜFÛS-U KÜLLİYE (güneş)'nin arz üzerinde neşrettiği hararettendir. İnsanın bir şeye sahip olmakla duyacağı ferahlık gibi.

Aksi halde yâni mahrumiyetle merak ve hüznün onu takip etmesi düşünceden uzak değildir. Zira, Ocak ayında insanın hayatına en mühim gıda hararettir. Hariçten olan hararet hayatî bir gıdadır. Onun ısıtması ister tabiî hararet olsun, ister sun'î hararet olsun aranılan sonuca varmakla müsavidir.

12 — «Ve izelcennetü üzlifet» **Sefer (Şubat)** aymda güneşin Hut (Balık) burcunda bulunmasıdır. Teshik'deki tekvin-i vücûdun nübüvvete inmesiyle kazanmış olduğu ihtiyaçlar hayata çok yakmdır. Zira, NÜFÛS-U SEB'A'nın FAZL-I MELEKÛTÎ'den teshik'a kolaylıkla yükselmesi ve MEZÂHİR-ÜL VÜCÛD'dan FEYYÂZ-I MUTLAK üzerinde zuhura gelen hissetme minberlerinden görülmesi, nübüvvet nurunun tecellisinin eserlerindendir.

AÇIKLAMA

ZÜ ECNİHA-İ MÜSTEŞRİKA'dan FEYYÂZ-I MUTLAK, ikişer cenah ile haremlenmiş senenin ilk muharremini (mevsimini) harem-i erbaa (dört mevsim) vadisinde, üç ayı katederek devrini tamamlar.

Harem-i erbaa (dört mevsim)'den ilki: «İzeşşemsü küvviret», «Ve izennücûmünkederet», «Ve izelcibâlü süyyiret» (Koç, Boğa, İkizler) burçlarıdır. İlk üç ay mart, nisan ve mayıs ayları ilkbahar mevsimidir ki, arabî aylara göre rebiülevvel, rebiülâhir ve cemâziyelevvel aylarıdır.

İkinci harem : «Ve izel'ışârü uttılet», «Ve izelvühûşü huşiret», «Ve izelbihârü sücciret» (Yengeç, Arslan, Başak) burçlarıdır. Haziran, temmuz, ağustos yaz mevsimidir ki, cemâziyelâhir, recep ve şaban aylarıdır.

Üçüncü harem : «Ve izennüfûsü züvvicet», «Ve izelmev'üdetü süilet. Bieyyi zenbin kutilet», «Ve izessuhufü nüşiret» (Terazi, Akrep, Yay) burçlarıdır. **Eylül, ekim, kasım sonbahar mevsimidir ki, ramazan, şevval, zilkade aylarıdır.**

Dördüncü harem : «Ve izessemâü küşitat», «Ve izelcahîmü su'ıret», «Ve izelcennetü üzlifet» (Oğlak, Kova, Balık) burçlarıdır. Aralık, ocak, şubat kış mevsimidir ki, zilhicce, muharrem, sefer aylarıdır.

***

Sayılan bu tabirler, tahsisler ve tayinler arabî ayların kullanılması kararından önce olup, güneş yılı itibariyle olan aylardır. Bundan maksat vakti tayin değil, önceki durumu bildirmektir. Arapça rebiülevvel, rebiülâhir diyerek güneş yılı aylarını saymak, hesabı takip olunmasından ibarettir. Kur'ân, 9/36 : «înne ıddeteşşühûri indallâhisnâ aşere şehren fî kitabillâhi...» (Ayların sayısı, gerçekten de Allah katında onikidir ve göklerle yeryüzünü yarattığı günden beri Allah'ın takdirinde bu, böyledir...) şerefli âyetinden gerçeği bulup meydana çıkaran âlimler güneş yılına itibar etmişlerdir. Dört mevsim de mevsimler itibariyle bunu gösterir.

İSKELETİN AYAKLARINDAN BELİNE KADAR DİZİLMİŞ ÜÇ YÜZ SALYANGOZ

Biz öylesi bir heyecan karşısında gülümseyen okurdan, Indre-et-Loire'da bulduğu bir mezarın içindeki **"iskeletin ayaklarından beline kadar dizilmiş üç yüz salyangoz "** gören arkeoloğun yaşadığı şaşkınlığı yeniden yaşamasını sağlık veririz. Bir inançla böylesine bir temasa geliş, bizi o inancın kökenine götürür. Yitip gitmiş bir simgecilik, düşleri yeni-den bir araya getirir.

s:137

Kaynak: Mekânın Poetikası,(La Poétique de l'espace) Gaston Bachelard Türkçesi: Aykut Derman O Presses Universitaires de France, 1957,Türkçe Kesit Yayıncılık, 1996, İstanbul

TERAVİH NAMAZI Reddü-l Muhtar

METİN

Teravih erkek ve kadınlara icmaan sünnet-i müekkededir. Çünkü Hulefâ-i Râşidin buna devam etmişlerdir. Vakti yatsı namazından sonra fecire kadardır. Vitirden önce ve sonra kılınabilir. Esah kavil budur. Bir kimse teravihin bir kısmını yetiştiremez de imam vitire kalkarsa imamla birlikte vitiri kılar; sonra yetiştiremediği kısmı tamamlar. Teravihi gecenin üçte birine yahut yarısına geciktirmek müstehaptır. Esah kavle göre bu vakitten sonraya bırakmak mekruh değildir.

İZAH

Teravih: Tervihanın cemidir Terviha istirahat oturuşudur. Teravihin her dört rekatından sonra oturulduğu için bu namaza terviha denilmiştir. Hazâin.

Musannıfın bu namazı diğer nafilelerden sonraya bırakması şûbeleri çok olduğu ve cemaatla edâ olunmak hususunda onlardan ayrıldığı için ve diğer bazı hükümler sebebiyledir. Bundan dolayıdır ki, imam Hüsâmüddin teravih hükümleri hakkında ayrıca bir eser yazmış; Allame Kasım'da ona tâbi olmuştur. Teravihin sünnet-i müekkede olduğunu Hidâye sahibi ve başakları sahihlemişlerdir. İmam A'zam'dan rivayet edilen de budur. İhtiyar'da zikir edildiğine göre Ebu Yusuf imam A'zam'a teravihi ve hazreti Ömer'in fiilini sormuş; O da şu cevabı vermiştir: ***«Teravih sünnet-i müekkededir. Ömer onu kendiliğinden ortaya çıkarmamıştır. Bu hususta bid'at işlemiş de değildir. Onu ancak elindeki bir esasa ve Rasûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellemden bellediği bir bilgiye istinaden emir etmiştir.»***

Kudurî'nin «teravih müstehaptır» demesi, Hidâye sahibinin anladığı gibi buna aykırı değildir. Çünkü O, cemaatın toplanması müstehaptır denilmiştir. Bu söz toplanmanın müstehap olduğunu gösterir. Onda teravihin müstehap olduğuna delâlet yoktur. İnâye ve Münyet'ül musallî şerhinde böyle denilmiştir. Bir çok kimseler teravihin sünnet olduğuna icma nakletmişlerdir. Meselenin tamamı Bahır'dadır.

Buradaki Hulefâ-i Râşidinden murad; hepsi değil ekserisidir. Çünkü teravihe devam, Hazreti Ömer'in hilâfeti zamanında olmuştur. Bu hususta bilûmum eshab-ı kiram, Ömer (radiyallâhü anh)'e muvafakat etmiş; onlardan sonra gelenler dahi günümüze kadar hiç bir itiraz eden çıkmaksızın bu yoldan yürümüşlerdir. Nasıl muvafakat etmesinler ki., Rasûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellemin: ***«Benim sünnetimle Raşidin'in sünnetine sarılın! bunun üzerine parmak basın!.»*** buyurduğu sabit olmuştur. Nitekim bu hâdisi ebu Davud rivayet etmiştir. Bahır.

Teravih erkek ve kadınlara icmâen yani toptan sünnettir. Şârih «icmaan» sözü ile râfizîlerin; **«teravih yalnız erkeklere sünnettir»** iddialarına kulak asmamak gerektiğine işaret etmiştir. Dürer ve Kâfi'de Râfizîler hakkında söylenen budur.

Fakat Nuh efendi hâşiyesinde bildirildiğine göre Râfizîlerin meşhur kavli teravihin astâ sünnet olmamasıdır. Çünkü Râfizîler bid'atcı bir fırkadır. Hava ve heveslerine tâbi olurlar. Kitaba sünnete bel bağlamazlar. Sahih hâdisleri inkâr ederler.

Musannıfın, teravihin vakti yatsıdan sonradır demeyip «yatsı namazından sonra» demesi, yatsıdan murad, vakti değil, namazı olduğuna işaret içindir.

Tetimme: Niyet bahsinde sünnetlerde tayin şart mıdır yoksa mutlak niyet kâfi midir şeklinde ihtilâf edildiğini ve esah kavle göre mutlak niyet kâfi geldiğini fakat tayin etmenin daha ihtiyat olduğunu görmüştük. Bu hususta sözün tamamı o bahistedir, Müracaat edebilirsin. Burada şunu arzetmek isteriz: Acaba teravihin her çift rekatı için niyeti tazelemek şart mıdır?

Hülâsa'da buna; **«evet sahih kavle göre şarttır, çünkü her çift rekat başlı başına bir namazdır»** diye cevap verilmiştir.

Haniye'de ise; «esah kavle göre şart değildir. zira bütün teravih bir namaz mesabesindedir, Tatarhaniye'de de böyledir» denilmektedir.

Zâhirine bakılırsa hilâf niyetin aslındadır. Bana kalırsa sahih olan kavl birincisidir. Çünkü teravihi kılan kimse selâm vermekle hakikaten namazdan çıkmıştır. Binaenaleyh yeniden namaza girmek için mutlâka niyet lâzımdır.

Hilâftan kurtulmak için bunun daha ihtiyat olduğunda da şüphe yoktur. Evet, Hılye'de teravihin ilk iki rekatına başlarken bütün teravihe niyet ederse ikinci kavl tercih edilmiştir.

Teravih vaktinin fecirde sona ereceği hususunda hilâf yoktur. Nitekim Nehir'de beyan edilmiştir.

Esah kavle göre teravih vitir namazından önce ve sonra kılınabilir. Bu hususta üç kavl vardır.

Birinci kavle göre: **Teravihin vakti bütün gecedir. Yatsıdan önce ve sonra, vitirden önce ve sonra kılınabilir. Çünkü gece namazıdır.** Bahır sahibi; «bu kavli sahih kabul eden görmedim» demiştir. Zâhirine bakılırsa bu kavle göre teravihin vakti güneşin kavuşmasından itibaren girer.

İkinci kavle göre: Teravihin vakti yatsı ile vitir arasıdır. Hülâsa'da bu kavl sahih kabul edilmiştir. Gayet'ül beyan'da dahi; «öteden beri nesilden nesile rivayet edilegelen budur» diyenlerin bu kavli tercih edilmiştir.

Üçüncü kavl: Kenz'e tâbi olarâk musannıfın tercih ettiğidir. Bu kavli Kâfi sahibi cumhur ulemaya nisbet etmiş; Hidâye, Hâniye ve Muhit sâhipleri de sahihlemişlerdir. Bahır.

«Bir kimse teravihin bir kısmını yetiştiremez de imam vitire kalkarsa ilh...» ifadesi esah kavle göre bir tefri'dir. Ancak **«vitir namazından efdal olan evde değil, mescidde cemaatla kılmaktır»** kavline göredir. Halbuki bu mesele ihtilâflıdır; ileride gelecektir. Binaenaleyh şârihin; «Onunla birlikte vitiri kılar» sözü, efdal olan budur, mânâsınadır. Teravihin vakti hususundaki birinci kavle göre de öyledir. İkinci kavle göre ise evvelâ yetiştiremediği rekatları kılar. Hülâsa'da bunun illeti; **«vitirden sonra kalan teravihi kılması mümkün değildir»** şeklinde gösterilmiştir. Bu anlattıklarımızdan anlaşılır ki, Bahır sahibinin üçüncü kavle göre olan tefriî ikinci gibi yapması doğru değildir, doğrusu birinci gibi olacaktır. Nitekim şârihimiz burada öyle yapmıştır. Hilâfın semeresi şurada da zâhir olur: Bir kimse teravihi vitir namazından sonra kılar; yahut teravihin bir kısmını unutur da vitirden sonra hatırlayarak kılarsa birinci ve üçüncü kavillere göre sahih, ikinci kavle göre sahih değildir. **«Esah kavle göre bu vakitten sonraya bırakmak mekruh değildir.»** Mamafih «mekruhtur; çünkü yatsıya tâbidir, binaenaleyh yatsının sünneti gibi olur» diyenler de vardır.

Bunlara şöyle cevap verilmiştir: **«Teravih yatsıya tabi olsa da o. gece namazıdır, Gece namazında efdal olan gecenin sonunda kılmaktır. Şu halde gece namazı sayılan bir namazın geciktirilmesi mekruh değildir.»** Ama en iyisi geciktirmemektir. Zira kaçırılacağından

korkulur. Bunu İmdad'dan naklen Halebî söylemiştir. Bahır'daki, «sahih kavle göre geciktirmekte beis yoktur» sözü, kerahet-i tenzihiye sabit olduğuna delâlet etmez ki, şârihin «mekruh değildir» demesine «nefi edilen kerahet-i tahrimiyedir» diye cevap verilsin. Çünkü beis yoktur sözü, hilâfı daha iyidir mânâsına kullanılır. Hilâfı evlâ olan her şey kerahet-i tenzihiye ile mekruh değildir. Zira kerahitin mutlâka hususi bir delili bulunması gerekir. Nitekim bunu defalarca anlattık hattâ Allâme Kâsım'ın ve başkalarının risalelerinde şöyle denilmiştir: «Sahih kavle göre bunda beis yoktur. Müstehap ve efdal olan da budur. Çünkü teravih gece namazıdır.»

METİN

Vakti geçtiği zaman teravih aslâ kaza edilmez. Esah kavle göre yalnız başına da kaza edilmez. Şâyet kaza ederse nâfile ve müstehap olur; teravih olmaz. Ve akşam namazı ile yatsının sünnetleri gibi olur. Teravihi cemaatla kılmak esah kavle göre sünnet-i kifayedir. Bütün bir mescid halkı kılmazlarsa günahkâr olurlar. Bazıları terk ederse günahkâr olmazlar. Cemaatla kılınması meşru olan her namazı mescidde kılmak efdaldir. Bunu Halebî söylemiştir.

Teravih on selâmla yirmi rekattır. Bunun hikmeti tamamlayanın tamamlanana müsavî olmasıdır. Yirmi rekatı bir selâmla kılarsa her çift rekatta oturduğu takdirde kerahatle sahih olur. Oturmazsa iki rekat yerine geçer. Bununla fetva verilir.

İZAH

«Esah kavle göre yalnız başına da kaza edilmez.» Yani cemaatla kaza edilmediği gibi yalnız başına da kaza edilmez. T.

Bazıları, **«ertesi akşamın teravih vakti girmedikçe yalnız başına kaza eder»** demiş; bir takımları ramazan ayı geçmedikçe kaza edeceğini söylemişlerdir. Kâsım.

«Akşam namazı ile yatsının sünnetleri gibi olur.» Yani kazası lâzım gelmemek hususunda teravih dahi diğer sünnet-i müekkedeler gibi olur. Çünkü o da sünnet-i müekkededir. Kaza farzın ve şartlarını hâiz olan sabah namazının sünnetinin hassalarındandır.

«Teravihi cemaatla kılmak esah kavle göre sünnet-i kifayedir.» Bu İbâre asıl teravihin aynen sünnet olduğunu ifade eder. Onu bir kimse terk ederse mekruh olur. Cemaatla kılınması ise sünnet-i kifâyedir. Bütün belde halkı terk ederlerse isâet etmiş olurlar. Ama bir kişi terk eder de evinde kılarsa yalnız fazîletini terk etmiş olur. Bir kimse teravihi evinde cemaatla kılarsa mesciddeki cemaat sevabına nail olamaz. Farz namazlarda da hüküm böyledir. Acaba teravihi cemaatla kılmak bir beldede bulunan bütün mescidlerin halkına mı yoksa yalnız bir mescidin veya bir mahallenin halkına mı sünneti kifayedir? Şârihin sözünden anlaşılan birincisidir. Tahtavî ikinciyi daha zâhir bulmuştur. Bence üçüncüsü (yani mahalle halkına sünnet olması) daha zâhirdir. Çünkü Münye'de, **«hattâ bir mahalle halkının hepsi cemaatı terk etseler sünneti terk etmiş ve isâette bulunmuş olurlar»** denilmiştir.

Ulemanın buradaki sözlerinden anlaşılan: Mescidde cemaatla kılmanın sünnet-i kifaye olmasıdır. Hattâ halk evlerinde cemaatla kılsalar da mescidde cemaatla kılınmasa hepsi günahkâr olurlar. Münye'den naklettiğimiz söz cemaata gitmeyen bazı kimseler hakkındadır. Bazılarına göre teravihi cemaatla kılmak sünnet-i ayın'dır. Yalnız kılan isâet etmiş olur; velev ki mescidde cemaatla kılınmış olsun. Zâhiriddin bununla fetva verirmiş.

Bir takımları, «teravihin evde kılınması müstehaptır; yalnız sözü dinlenen büyük fâkîhin mescidde kılması sünnettir zira onun mescide gitmesi başkalarını teşvik olur» demişlerdir. Sahih olan kavl cumhurun sözüdür. Yani teravihi cemaatle kılmak sünnet-i kifayedir. Meselenin tamamı Bahır' dadır.

Teravih yirmi rekattır. Cumhurun kavli budur. Doğuda batıda bütün müslümanlar bununla amel etmektedirler. İmam Malik'ten bir rivayete göre otuzaltı rekattır. Feth'ul Kadir'de beyan olunduğuna göre delilin muktezası sekiz rekatın sünnet olmasıdır. Kalanı müstehaptır. Tamamı Bahır'dadır. Ben ona yazdığım derkenarda bunun cevabını verdim.

«Tamamlayanın tamamlanana müsavî olması»ndan murad: Teravihle farzların tamamlanmasıdır. Tamamlayan teravih namazı, tamamlanan da farz ve vitir namazlarıdır. Vitirle birlikte bir günün farzları yirmi rekattır. Vitirden önce kılınmakla beraber teravihin vitiri tamamlayıcı olmasına bir mâni yoktur.

Nehir'de şöyle deniliyor: «Şüphesiz günlük sünnet-i müekkedeler dahi tamamlayıcı iseler de bu ayın Kemâli ziyade olduğundan onda bu tamamlayıcı daha da arttırılmış; böylece kemâlini bulmuştur.» T.

Yirmi rekat teravihi bir selâmla kılmak her çift rekatta oturmak şartiyle sahih fakat kasden yapmak mekruhtur. Sahih olan kavl budur. Nitekim Nisâb ve Hızanet'ül feteva'dan naklen Hılye'de böyle denilmiştir. Münye'de buna muhalif olarak kerahet olmadığı bildirilmiştir. Ancak söz götürdüğü meydandadır. Zira nakl ve geleneğe aykırıdır. Hem ulema mutlâk olarak gece kılınan nâfilede sekiz rekattan fazlasının mekruh olduğunu söylemişlerdir. Binaenaleyh burada evleviyetle mekruhtur. Bahır.

«Bununla fetva verilir.» Burada açıkça bu sözü söyleyen görmedim. Nehir sahibi bu sözü Zâhidî'den naklen bir oturuşla ve bir selâmla dört rekat kılan hakkında söylemiştir. Yirmide bir selâm vermeyi ise Bahır sahibi buna kıyas etmiştir. Evet, Hâniye ve diğer kitaplarda açıklandığına göre yirmide bir selâm vermek sahihtir. Halbuki biz Bedâyi' Hülâsa ve Tatarhaniye'den naklen evvelce bildirmiştik ki, bir kimse bir oturuşla üç, altı veya sekiz rekat kılsa esah kavle göre hem istihsânen hem kıyâsen namaz fâsid olur, vechini de beyan etmiştik. Demek oluyor ki bir oturuşla ve bir selâmla dört rekattan fazla kılınan namazın iki rekat yerine mi geçeceği yoksa fâsid mi olacağı hususunda sahihlenen kaviller muhteliftir.

FER'İ MESELELER: Bir cemaat teravihte dokuz selâm mı verdiler yoksa on mu diye şüphe ederlerse esah kavle göre ihtiyaten teravihi tamamlamak ve nâfileyi cemaatla kılmaktan korunmak için yalnız başlarına ikişer rekat daha kılarlar. Keza İbn-i Fazla göre vitir namazından sonra teravihten bir selâm noksan kıldıklarını hatırlarlarsa yine ayni şekilde ikişer rekat kılarlar. Sadr'ış Şehîd, «cemaatla kılınır demek caizdir» demiştir ki bu daha uygundur. Çünkü vakti içindeki teravih hakkında muhtar olan kavle ibtina eder.

İmam ilk iki rekatın birincisinde yanılarak selâm verir de sonra kalan rekatları kılarsa bazılarına göre yalnız ilk iki rekatı kaza eder. Çünkü sonraki rekatlara sahih olarak başlamıştır. Bir takımları bütün rekatları kaza edeceğini söylemişlerdir. Zira ilk selâmı onu namazın hürmetinden çıkarmamıştır. O bir hatadır. Ondan sonra vereceği her selâmın hükmü de budur ve ilk selâma ibtina eder. İmam bütün çift rekatlarda oturuşu terk etmiş olur ki bütün namazı fâsid olur. Meğer ki selâmı kasten vermiş olsun. Yahut selâmdan sonra namaza aykırı bir fiilde bulunsun veya yanıldığını anlasın. Meselenin tamamı Hünye

şerhindedir. Bana ilk kavl daha tercihe şayan görünüyor. Çünkü imamın selâmı çıkarmasa da ikinci çift rekata intikal maksadiyle tekbir alması kendisini ilk çiftten çıkarır. Sonra Hilye'de bu kavl için, daha münasiptir denildiğini gördüm.

METİN

Her dört rekatta dört rekat miktarı oturmak menduptur. Beşinci teravihe ile vitir namazının arasında oturmak da menduptur. Cemaat tesbih kıraat, sükût ve yalnız başlarına namaz kılmak arasında muhayyerdirler. Evet, her iki rekattan sonra iki rekat namaz kılmak mekruhtur. Bir defa hatim sünnet, iki defa hatim fazîlet, üç defa hatim efdaldir.

İZAH

Burada oturmanın hakikatı murad edilmemiştir. Maksat beklemektir. Teravihi kılan zikir veya sükût ederek oturmakla yalnız başına nâfile namazı kılmak arasında muhayyerdir. Nitekim Şârih beyan etmiştir. Bu mahayyerlik Münye şerhi ile Bahır'da beyan olunmuştur. Kenz'in ifadesinden oturmanın sünnet olduğu anlaşılırsa da Zeyleî bunu tashih ederek, «sünnet değil. müstehabtır» demiştir. Hidâye'de açıklanan da budur.

Tesbih hakkında Kuhistânî şöyle demiştir: «Üç defa :

Subhanezilmülki velmeleküt. Subhanezil izzeti vel azameti vel kudreti vel kibriyai vel ceberut. Subhanelmelikelhiyellezi la yemütü. Subbuhu kuddüsün rabbul melaiketi verruhi. Lailahe illallah. Nestağfirullah neselükel cennete veneûzü bike minennâr. denilir . Nitekim minhac'ül ibad'da böyle denilmiştir.

Mânâsı şudur: Mülk ve şeref sahibi olan Allah'ı tenzih ederim. İzzet, azamet, kudret, büyüklük ve ceberût sahibi olan Allah'ı tenzih ederim. Ölmeyen diri meliki tenzih ederim. Kusurlardan temiz ve paktır. Meleklerin ve Cibril'in Rabbıdır. Allah'dan başka ilâh yoktur. Biz Allah'dan afv dileriz. Ya Rab, senden cenneti diler; cehennemden sana sığınırız.

Cemaatın yalnız başlarına namaz kılmalarından murad, dört rekatlık namazdır. Cemaat mendup oturuşlarda kendi kendilerine bu şekilde onaltı rekat namaz kılarlar. (Böylece imam Malik'in hilâfından da çıkılmış olur).

Allâme Kasım : **«Cemaat yalnız başlarına bu onaltı rekatı ziyade ederlerse beis yoktur. Bu müstehaptır. Ama, imam Malik'in mezhebinde olduğu gibi cemaatla kılarlarsa mekruhtur...»** demiştir.

Nehir'de ise: «Namaza gelince: Mekruh olduğunu söyleyenler bulunduğu gibi sünnettir diyenler de vardır. Sirâc'daki: Mekke'liler tavaf ederler Medine'liler dört rekat namaz kılarlar. İfâdesinin mânâsı budur» denilmiştir.

«Her iki rekattan sonra iki rekat namaz kılmak mekruhtur.» Çünkü istirahat her çift rekat arasında değil, iki terviha arasında meşru olmuştur (bir tervihiye dört rekattır)

Ramazan boyunca teravihi bir hatimle kılmak sünnettir. Hâniye ve diğer kitaplarda bu sahihlenmiştir. Hidâye sahibi bu kavli ekser ulemaya, Kâfi sahibi ise cumhura nisbet etmiştir. Burhan'da, «ebu Hânife'den nakledilen bu; eserlerde rivâyet olunan da budur» denilmiştir.

Zeyleî diyor ki: «Ulemadan bazıları kadir gecesine rastlarlar ümidiyle ramazanın yirmiyedinci gecesi teravihi hatimle kılmanın müstehap olduğunu söylemişlerdir. Çünkü bu husustaki haberler birbirini takviye etmiştir. İmam Hasan ebu Hanîfe'den naklen teravihin her rekatında

on âyet miktarı okunacağını söylemiştir. Sahih olan da budur. Çünkü sünnet bir defa hatim etmektir. O da bu miktarla rahatlıkla hâsıl olur. Zirâ bir ayda teravih rekatlarının miktarı altıyüzdür. Kur'an âyetlerinin sayısı da altı bin küsurdur.» Gerçi Hülâsa'da, «Her rekatta on âyet okunur, tâ ki yirmiyedinci gece bir hatim olsun» denilmiş; Feyz'de de buna benzer sözler söylenmiş ise de bu söz götürür. Çünkü onar onar tevzi hatmin otuz günde olmasını gerektirir. Meğer ki vitir namazı katılarak hesaplana! Fakat Hâniye ve diğer kitaplarda bunun teravihi mahsus olduğu kayıt edilmektedir. Meselenin tamamı Şeyh İsmail'in şerhindedir.

Münye şerhinde de şöyle denilmiştir: «Sonra Kur'ân-ı Kerîm ay sonundan önce hatim edilirse bazılarına göre kalan gecelerde teravihi terk etmek mekruh değildir. Çünkü teravih bir defa Kur'ân-ı hatim için meşru kılınmıştır. Bunu ebu Ali Nesefî söylemiştir. Bir takımları, «teravihi kılar ve dilediğini okur» demişlerdir. Bu Zahîre'de beyan edilmiştir.»

METİN

Cemaatın tembelliğinden dolayı hatim terk edilmez. Lâkin İhtiyar nâm eserde, «bizim zamanımızda efdal olan cemaata ağır gelmeyecek kadar okumaktır» denilmiş; Musannif ve başkaları da onu tasdik etmişlerdir.

Mücteba'da, «İmam A'zam'dan nakledildiğine göre farzda üç kısa veya bir uzun âyet okursa iyi yapmış olur, fena etmiş olmaz. Sen teravihi ne Zannediyorsun!» denilmektedir.

Zahidî'nin «Fezâil-i ramazan» bâbında şu ibare yardır: «Ebu'l Fadl Kirmanî ile Veberî fetva vermişlerdir ki, bir kimse teravihte fatiha ile bir veya iki âyet okursa mekruh işlemiş olmaz. Zamanın halkını bilmeyen câhildir.»

Her çift rekatta imam ve cemaat Subhanekeyi okurlar. İmam teşehhüdden fazla bir şeyler okur. Ancak cemaat bundan bıkarsa o zaman yalnız salavatla iktifa eder. Yani: **«Allahümme salli ala Muhammed»** demekle yetinir. Çünkü imam Şâfiî'ye göre farz olan budur. Duaları terk eder. Ama münkırattan, acele okumaktan, euzü besmeleyi terk etmekten. itminanı ve tesbihi istirahatı bırakmaktan kaçınmalıdır.

İZAH

El' İhtiyar adlı eserde, «bizim zamanımızda efdal olan cemaata ağır gelmeyecek kadar okumaktır» denilmiştir. Çünkü cemaatı çoğaltmak kıraatı uzatmaktan efdaldir. Bunu Muhit'ten naklen Hılye sahibi söylemiştir. Bu gösterir ki mesele zamana göre değişen şeylerdendir. Birçok meselelerde yararlara göre zaman değiştikçe hükümler de değişmektedir. Onun için Bahır sahibi şöyle demiştir: «Hâsılı, mezhebin sahih kavline göre hafim sünnettir. Lâkin bundan hatım cemaata usanç verir ve bilhassa zamanımızda olduğu gibi bir çok mescidlerin kapanmasına sebep olursa yine terk edilemez mânâsı çıkmaz. Zâhire göre cemaata hafif gelen şekil tercih edilir.»

Mücteba'nın İmam A'zam'ın kavlini rivayet eder ibâresi şudur: «Müteehhirin ulema cemaat bıkmasın ve mescidlerin kapanması lâzım gelmesin diye bizim zamanımızda üç kısa veya bir uzun âyet okursa kâfidir diye fetva verirlerdi. Çünkü Hasan'ın İmam A'zam'dan rivayetine göre imam farz namazda fatihadan sonra üç âyet okursa iyi yapmış olur. İsâet etmiş sayılmaz. Farzda böyle olunca başkalarında ne olacağını sanıyorsun!»

«Bir veya iki âyet okursa ilh...» ifadesinden murad; üç kısa âyet miktarıdır. Buna delil, Mücteba'nın yukarıda geçen ibâresidir. Yoksa bundan aşağı olursa kerâhet-i tahrimiye ile mekruh olur. Zira Münye ve şerhinde namazın sıfatı bahsinde: «Fatiha ile birlikte bir veya iki kısa âyet okursa kerâhet-i tahrimeye hududundan çıkmış olmaz. Ama üç kısa âyet yahut bunlara denk bir veya iki âyet okursa kerâhet-i tahrimiye hududundan çıkar; ancak müstehap hududuna girmez. Bunda kerahet tenzihiye olmalıdır ilh...» denilmiştir. Yani sünnet olan miktar mufassallardan okumaktır, denilmek istenmiştir. Binaenaleyh buradaki mekruh olmaz sözü, tahrimen ve tenzihen mekruh değildir mânâsınadır. Velev ki farzlar da tenzihen mekruh olsun.

Şunu da arz edelim ki, Tecnis'de beyan olunduğuna göre ulemadan bazıları her rekatta ihlâs suresini bazıları da Fil suresini okumayı tercih etmişlerdir. Yani Fil suresiyle başlanır; sonra sureler bitince tekrarlanır. Kalbi rekat sayısıyle meşgul olmamak için bu daha iyidir.

Hılye sahibi diyor ki: **«Memleketimiz mescidlerinin ekserisinde imamların amelleri bunda karar kılmıştır. Yalnız onlar ilk rekatta tekâsür suresinden başlar; ikincide ihlâsı okurlar. Bu minval üzere inerek ondokuzuncu rekatta «tebbet»i yirmincide ihlâsı okurlar.»** Bahır'da ise şu ziyade vardır: «Son tervihiyenin ilk çiftinde bir sure ile ayırım yapıldığı zaman kerahet yoktur, çünkü kerahet meselesi farzlara mahsustur. Nitekim Hülâsa ve diğer kitaplardan anlaşılmaktadır.»

Ben derim ki: **Lâkin ihtiyat olan son tervihiyenin ilk çiftinde nasr ve tebbet surelerini, ikinci çiftinde de muavvazeteyni okumaktır. Zamanımızın bazı imamları her tervihiyenin ilk çiftinde asır ve ihlâs surelerini, ikinci çiftinde de kevserle ihlâsı** okuyorlar.

«Yani Allahümme salli alâ Muhammed demekle yetinir.» Minyet'üs Sağîr şerhinde «ve alâ âli Muhammed» de diyeceği ilâve edilmiştir. Galiba şârihimiz ta'lilden alarak yalnız birinciyi söylemiştir, zira imam Şafiî'ye göre âli Muhammed'e salâvat farz değildir. Belki ona göre bu son teşehhütte sünnettir. Bazıları vâcip olduğunu söylemişlerdir. İstirahattan murad, her dört rekattan sonra oturmaktır. Bunun mendup olduğu yukarıda geçmişti. Bundan anlaşılır ki, münkirattan zikir edilenlerin mecmuu kastedilmiştir. Ancak meşrua muhalif olan şeyler de kasr edilmiş olabilir.

METİN

Ayakta durmağa kudreti varken teravihi oturarak kılmak mekruhtur. Çünkü çok müekked bir sünnettir. Hattâ oturarak kılınamaz diyenler olmuştur. Nitekim münafıklara benzediği için kıyâmı imamın rukuuna kadar geciktirmekte mekruhtur. Farzı cemââtla kılmayanlar teravihi de cemaatla kılmazlar. Zira teravih farza tâbidir. Farzı yalnız başına kılan onu da beraber kılar. Bir kimse teravihi imamla kılmaz yahut başka imamla kılarsa vitir namazını beriki imamla kılabilir. Kaldı ki, teravihi bütün cemaat terk ederlerse acaba vitiri cemaatla kılarlar mı? araştırmalıdır.

Ramazanın haricinde vitir ve nâfile namazlar cemaatla kılınmazlar. Yani bu birbirlerini çağırmak suretiyle meselâ dört kişi bir kimseye uyarak yapılırsa mekruhtur. Nitekim Dürer'de beyan edilmiştir. imama uymanın sahih olduğunda hilâf yoktur. Zira mâni yoktur. Nehir.

İZÂH

Özür yokken teravihi oturarak kılmak tenzihen mekruhtur. Çünkü Hılye ve diğer kitaplarda bildirildiğine göre ulema özür yokken bunun iyi görülmediğine ittifak etmişlerdir. Zira

seleften nakledilenin hilâfınadır. Hattâ «oturarak kılınmaz» diyenler olmuştur. Bunu söyleyenler teravihi imam-ı Hasan'ın sabah namazının sünneti hakkında İmam-ı A'zam'dan rivayet ettiği kavle kıyas etmişlerdir. Çünkü ikisi de sünnet-i müekkededir. Ama sahih olan, aralarında fark bulunmasıdır. Sabah namazının sünneti hilâfsız sünnet-i müekkededir. Teravih öyle değildir. Nitekim Haniye'de beyan olunmuştur, Hâniye'nin ibaresini sabah namazının sünneti bahsinde nakletmiştik.

«Nitekim kıyamı imamın rükûuna kadar geciktirmek de mekruhtur.» Zâhirine bakılırsa münâfıklara benzeyiş illetinden dolayı buradaki kerahet kerahet-i tahrimiyedir. Bahır'da Hâniye'den naklen şöyle denilmiştir: «İmama uyan kimsenin teravihte oturup da imam rükûa gideceği zaman kalkması mekruhtur. Çünkü bunda namaza karşı tenbellik göstermek ve münâfıklara benzemek vardır. Teâlâ hazretleri: «Münâfıklar namaza kalkarlarsa tenbel tenbel kalkarlar.» buyurmuştur.. T.

Hılye sahibi diyor ki: «Bu söz, tenbellikten değilde ihtiyarlık ve benzeri bir sebeple gecikirse mekruh olamayacağını gösterir ki öyledir.»

T E N B İ H : Tatarhâniye'de, «keza uyku basarak galebe çalarsa namaz kılması mekruhtur; bilâkis uyanıncaya kadar namazdan ayrılır» denilmiştir.

«Zira teravih farza tâbidir.» Yani teravihi cemaatla kılmak farz cemaatına bağlıdır. Zira teravih ancak farzı kılan cemaatla edâ edilir. Yalnız teravih cemaatla kılınırsa bu babtaki delillere aykırı olur. Ve meşru sayılmaz. Ama farzı kılan cemaatın teravihi de cemaatla kılması halinde bir adam farzı yalnız başına kılmış bulunursa o imamla teravihi kılabilir. Çünkü o cemaatın cemaatla kılmaları meşrudur. Mahzur olmadığı için o kimsenin de onlarla birlikte cemaat olması câizdir. Bu meseleyi izah hususunda benim anladığım budur.

«Bir kimse teravihi imamla kılmaz yahud ilh...» Bu mesele ile bundan önceki mesele Kınye'den naklen Bahır'da ve kezâ Dürer'in metninde zikir edilmiştir. Lâkin Tatarhaniye'de tetimmeden naklen şöyle denilmektedir: «Ali bin Ahmed'e: Bir.kimse farzı ve teravihi yahut yalnız teravihi kendi kendine kılarsa vitiri imamla kılabilir mi? diye sorulmuş ta hâyır diye cevap vermiştir.» Sonra gördümki Kuhistânî musannıfın söylediklerinin sahih kabul edildiğini bildirmiş: «Lâkin farzı imamla kılmamışsa vitirde ona tâbi olamaz» demiştir. Binaenaleyh musannıf'ın, «bir kimse teravihi imamla kılmazsa ilh...» sözü, «farzı imamla kılmışken» mânâsınadır. Fakat Kuhıstânî'nin «onunla birlikte» sözü teravihi yalnız kılmaktan ihtiraz olmak gerekir. Teravihi başkasiyle cemaat olarak kıldıktan sonra vitiri bu imamla kılarsa kerahet yoktur.

«Teravihi bütün cemaat terk ederlerse acaba vitiri cemaatla kılarlar mı?» Öyle anlaşılıyor ki, vitiri cemaatla kılmak teravihi cemaatla kılmaya tâbidir. Velev ki vitir namazı haddi zatında esas olsun. Çünkü vitirde cemaatın sünnet olması teravihe tâbi olarak eserle bilinmiştir. Şu da var ki ulema teravihten sonra vitirin cemaatla kılınmasının efdal olup olmadığında ihtilâf etmişlerdir. Nitekim gelecektir.

«Yani bu birbirlerini çağırmak suretiyle meselâ dört kişi bir kimseye uyarak yapılırsa mekruhtur.» Birbirlerini çağırmayı Vânî çoklukla tefsir etmiştir. Çokluk onun mânâsının tâzımıdır. Bir kişinin bir kişiye yahut iki kişinin bir kişiye uyması mekruh değildir. Kâfi'den naklen Bahır'da beyan edildiğine göre üç kişinin bir kişiye uyması ihtilâflıdır. Acaba burada

imama uymakla cemaat fazîleti elde edebilir mi? Evvelce söylediğimiz «nâfile namazda cemaat sünnet değildir» sözünün zâhiri edilmeyeceğini göstermektedir.

Şimdi şu kalır: Bir kimseye bir veya iki kişi uyar da sonra bir cemaat gelerek onlar da uyarsa mekruh olur mu? Rahmetî diyor ki: «Kerahetin sonradan uyanlara olması gerekir.»

Ben derim kî: Bütün bunlar hepsinin nâfile kıldıklarına göredir. Fakat nâfile kılanlar farz kılana uyarlarsa kerahet yoktur. Nitekim bundan sonraki bâbın başında anlatacağız.

Şarih buradaki «mekruhtur» sözü ile ulemanın; «Kudurî'nin muhtasarındaki câiz değildir sözünden muradı kerahettir; cevazın aslı değildir» sözlerine işaret etmiştir. Lâkin Hülâsa'da Kudurî'nin «mekruh değildir» dediği rivayet edilmiştir. Hılye sahibi bu sözü Tahavî'nin Mansur'un Mahreme'den naklettiği şu eserle teyid etmiştir: Mansur: Biz Ebu Bekir (r.a.)'ı geceleyin defnettik. Ömer (r. a.) : Ben vitiri kılmadım. dedi ve kalkdı. Biz de arkasında saf olduk. Bize üç rekat namaz kıldırdı. Ve yalnız sonunda selâm verdi, demiştir.» Bundan sonra Hılye sahibi sözüne şöyle devam etmiştir: «Ama şöyle de denilebilir: Zâhire göre vitirde cemaat müstehap değildir. Sonra bu hazreti Ömer'in yaptığı gibi bazen yapılırsa mubah olup mekruh değildir. Devam üzere yapılırsa bid'at ve mekruh olur. Çünkü nakledilene aykırıdır. Kudurî'nin muhtasarında söylediği buna, başka yerde söylediği birinciye hamledilir. Allah'u âlem.»

Ben derim ki: Bunu Bedâî'nin şu sözü de teyid eder. «Nâfile namazda cemaat olmak yalnız ramazanda teravihte sünnettir.» Zira sünnet değildir demek mekruh olmasını gerektirmez. Evet, devam üzere yapılırsa bid'at ve mekruh olur.

Hayreddin Remlî'nin Bahır hâşiyesinde şu satırlar vardır: «Keraheti Ziyâ ve Nihâye sahipleri şöyle ta'lil etmişlerdir: Vitir namazı bir cihetten nâfiledir. Hattâ bütün rekatlarında kıraat vâciptir. Ve ezansız ikâmetsiz edâ edilir. Nâfileyi cemaatla kılmak müstehap değildir. Zira ashab-ı kiram bunu ramazandan başka hiç bir yerde yapmamışlardır.» Bu söz vitiri cemaatla kılmanın kerahet-i tenzihiye ile mekruh olduğunu hemen hemen açık olarak göstermektedir.

METİN

Bezzâziye'den naklen Eşbah'ta bildirdiğine göre Regâip, Berâet ve Kadir namazlarında imama uymak mekruhtur. Meğer ki, «şu imamla cemaatla şu kadar rekat namaz kılmayı nezir ettim» demiş olsun.

Ben derim ki: Bezzâriye'nin imamlık bahsindeki ibaresinin tamamı şöyledir: «Mekruh bir şeyden dolayı bunca tekellüfü yapmaya lüzum yoktur.» Tatarhaniye'de. «İmam olmağa niyet etmezse imama kerahet yoktur» denilmiştir. Bellenmelidir.

Ramazanda vitir ve teravihi cemaatla kılar. Vitirde efdal olan cemaatla kılmak mıdır, yoksa evde yalnız kılmak mıdır? Bu hususta iki sahih kavl vardır. Lâkin Vehbâniye şârihi mezhebin kavli ikincisi olduğunu iktiza eden sözler nakletmiş; musannif ve başkaları da onu tasdik etmişlerdir.

İZAH

Hamavî'nin Eşbah hâşiyesinde beyan edildiğine göre Regaib namazı Recep ayının ilk cuma gecesi kılınan namazdır. İbn' Hâc Medhal adlı eserinde: «Bu namaz hicretten dörtyüzseksen sene sonra ortaya çıkmıştır. Ulema onu red ve zem ve kılanın akılsız olduğunu anlatmak için

kitaplar yazmışlardır. Bir çok şehirlerde çok kimselerin onu kıldığına aldanmamalı!» demektedir. Biz de bayram gecelerini ihyâdan bahsederken bu hususta biraz söz etmiştik.

Berâat gecesi şabanın yarılandığı gecedir. Kadir gecesinden zâhire göre ramazanın yirmiyedinci gecesi kastedilmiştir. Zira Zeyleî'den evvelce naklettiğimize göre bu babtaki haberler birbirini tutmaktadır.

Meğer ki şu imamla cemaatla şu kadar rekat ilh... diye nezir etmiş ola!» Zira bu takdirde namazı cemaatla kılmadıkça nezirden kurtulamaz. Şârihin sözünden anlaşılıyor ki, neziri imama uyan yapacaktır. İmam yaparsa nezir eden nezir edene uymuş olur ki, bu câiz değildir. Sonra kâviyi zaif üzerine binâ. kuvvet zâti olduğu vakit namaza mânidir. Burada olduğu gibi nezirle ârız olursa mâni değildir. Bundan dolayı Münye şerhinde «nezir nâfile gibidir» denilmiştir. Bunu Tahtavî ebu's Suûd'dan nakletmiştir.

Şârihimiz Bezzâriye'nin ibaresini tam olarak nakletmemiştir. O'nun ibaresi şöyledir: «İlk asırda olmayan bir şeyi iltizam için bunca tekellüfe katlanarak mekruh bir şeyi yapmak uygun değildir; bu mekruhtan murad, birbirini çağırmak suretiyle nâfile namazı cemaatla kılmaktır. Bir kimse dînî şeâirden olmadığını halka bildirmek için bu gibi namazları terk ederse iyi yapmış olur.» Bu ibareden anlaşılıyor ki. nezir etmekle nafileyi cemaatla edâ etmekten çıkmış olmaz.

Tatarhaniye'de, «İmam olmağa niyet etmezse imama kerahet yoktur» denilmiştir. Tatarhaniye'nin Muhit'ten naklettiği ibare şudur: «Kadı imam Ebu Ali Nesefî'nin beyanına göre bir kimse yatsıyı, teravihi ve vitir namazını evinde kılar da sonra imamlığa niyet ederek başka bir cemaata teravih kıldırırsa mekruh işlemiş olur. Ama cemaata mekruh değildir, İmam olmağa niyet etmez de namaza başlar, ve cemaat kendisine uyarsa hiç birine mekruh olmaz.» Tahtavî diyor ki: «Acaba cumanın son sünnetini kılan bir Hanefî cumadan sonra öğleyi kılan bir Şafiîye uysa Hanefî'nin itikadına bakarak mekruh olur mu? Çünkü bu namaz Hanefîlerce mutemed olan kavle göre nâfiledir. Yoksa imamın itikadına bakarak mekruh değil midir? Araştırmalıdır.» Bana birinci kavl zâhir geliyor. Zira tercih edilen kavle göre itibar imama uyanın itikadınadır. Onun itikadına göre ise bu namaz mekruhtur.

Vitir namazının cemaatla mı yoksa yalnız mı kılmanın efdal olduğu hususunda iki sahih kavl vardır.. Kemâl İbn Hümâm cemaatla kılmayı tercih etmiştir. Çünkü Peygamber (s.a.v.) cemaata vitiri kıldırırdı. Sonra teravihde yaptığı gibi onlara özür beyan etti. Binaenaleyh vitir teravih gibidir. Teravihte cemaat sünnet olduğu gibi vitirde de sünnettir. Bahır.

Münye şerhinde şöyle denilmiştir: «Sahih kavl şudur: Vitirde cemaat olmak efdaldir. Şu kadar var ki o cemaatın sünnet oluşu teravih cemaatının sünnet oluşu gibi değildir.» Hayreddin-i Remlî. «bugün bilûmum insanların ameli buna göredir» demiş; Hâşiye yazarı da, «evvelce geçen cemaatla meşru olan her ibadette mescid evlâdır. sözünün muktezası budur» diyerek kendisini takviye ve te'yid etmiştir.

"ŞEYTANİ MELANKOLİK" FRİDA KAHLO'NUN "ABRAZOAMOROSO"SUNDA MELANKOLİK KARA DELİK NEREDE?

Z. Betül Yazıcı

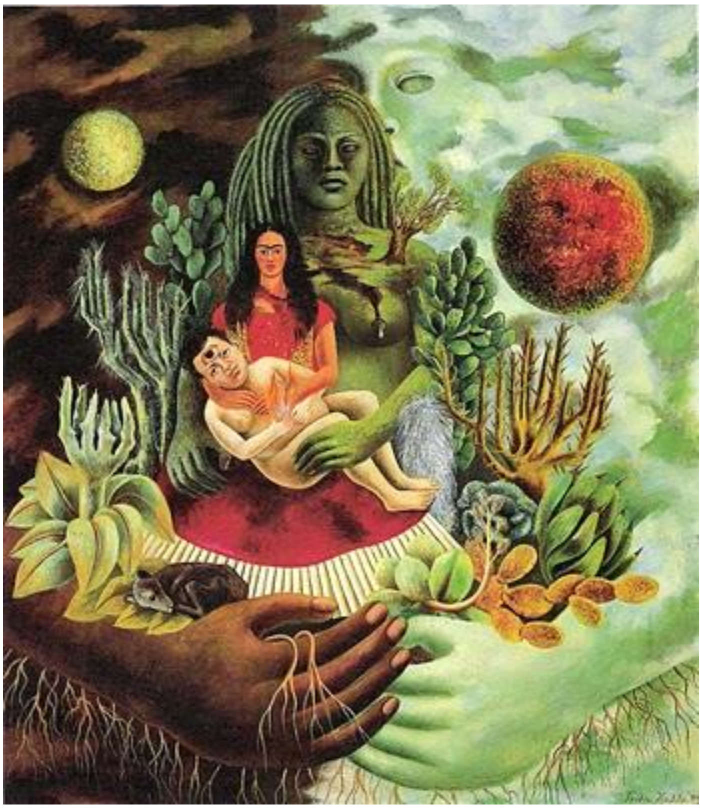
Meksikalı kadın ressam olan Frida Kahlo 6 Temmuz 1907'de Mexico City'nin güneybatısında eski bir yerleşim bölgesi olan Coyaacan'da doğdu. Fakat, gerçekleri istediği gibi hep değiştirdiği üzere, kendisine doğum günü olarak bu tarihi değil de Meksika devriminin patlak verdiği 1910 yılını seçti.[1] Genç bir kızken geçirdiği trafik kazası sonucu omurgasından yaralanmasına, defalarca ameliyat geçirmesine, ayağında bir sakatlık ve sırtında bütün yaşamı boyunca sürecek acılar kalmasına karşın acılara kayıtsız, neşeli, geleneksel ahlaka yüz vermeyen, ironinin ve hassasiyetin karıştığı bakışlara sahip, çelişkiler yaşayan modern bir kadın olarak tanımlanır Kahlo. Annesinin tüm karşı çıkmalarına karşın kadınlara düşkünlüğüyle ünlü bir ressam, kendisinden yaşlı ve fiziksel olarak oldukça iri yapılı bir adam olan Diego ile evlendi. Diego'nun çapkınlıkları yüzünden oldukça yoğun acılar yaşadı. Ona hitaben yazdığı şu şiirsel metinde bu acılar ve hayal kırıklıkları net olarak görülebilir:

"Kötü günümde yanımda olmadığın zaman vazgeçtim. Canın sıkıldığında benimle paylaşmadığını, kırılacak veya tedirgin olacak olsam bile düşüncelerini açıkça söylemediğini anladığım zaman vazgeçtim. Bana yalan söylediğini anladığım zaman vazgeçtim. Gözlerime baktığında kalbinle bakmadığını ve bana hala söylemediğin şeyler olduğunu hissettiğimde vazgeçtim. Her sabah benimle uyanmak istemediğini, geleceğimizin hiçbir yere gitmediğini anladığım zaman vazgeçtim. Düşüncelerime ve değerlerime değer vermediğin için vazgeçtim. Ağrılarımı dindirecek sıcak sevgiyi bana vermediğinde vazgeçtim. Sadece kendi mutluluğunu ve geleceğini düşünerek beni hiçe saydığın için vazgeçtim. Tablolarımda artık kendimi mutlu çizemediğim ve tek neden "sen" olduğun için vazgeçtim. Bencil olduğun için vazgeçtim. Bunlardan sadece bir tanesi senden vazgeçmem için yeterli değildi, çünkü sevgim yüceydi. Ama hepsini düşündüğümde senin benden çoktan vazgeçtiğini anladım. Bu yüzden ben de senden vazgeçtim." Ve boşanırlar. Daha sonra Diego ile yeniden evlenir.
İyi bir ressam olması yanı sıra, sosyalist dünya görüşü, evliyken ve daha sonra yaşadığı aşk hikayeleri, ufak tefek kusurlarını güzelliğe dönüştürebilen cazibeli bir kadın olması en önemli özellikleri olarak vurgulanır. 1953 yılında ölümünden hemen önce Meksika'da açılan bir sergide Frida Kahlo'nun bir birey ve ressam olarak fiziksel acı karşısındaki cesareti ve inatçı yaşama sevinci, farklı ve özgün olmak konusundaki ısrarı, gizemini korumak için bir maske olarak kullandığı teatral gösteriler yapma tutkusu üzerinde durulur.

Sürrealist manifestoyu kaleme alan Andre Breton Frida'nın resimlerini gördüğünde "kendini yaratan bir sürrealist" tanımını yapmıştır. [2] Frida'nın en sürrealist çalışması 1944'te başlayıp ölümüne dek tuttuğu günlüğü olarak bilinir. Frida günlüğünün sayfalarını imgelerden oluşan dokunaklı ve şiirsel tarzda yazılarla, çizimlerle doldurmuştur. İmgeler ve sözcüklerin özgür bir biçimde akmasının Frida'nın sürrealist "otomatizm" bilgisinden geliyor olduğu düşünülebilir. Günlükte Kocası Diego'ya hitaben yazılmış aşk mesajları, yaşam öyküsüne dair sayfalar, politik inancını ilan ettiği yerler, endişe, yalnızlık, acı ve ölümle ilgili ifadeler vardır. Tekrarlanan işaretler, anlamsız sözcük listeleri gibi saçma şeyler, görsel olarak özel bir

düzenle dizilmişlerdir. Frida fantazmik görsel imgeler, yaratıklar, tuhaf insanlar, vahşi törenler yaratmıştır. Yüzler acayip maskeler, çok yönlü Picassovari profiller olarak resmedilir. Bu noktada Frida'nın kendi nevrozlarını incelemek için bilinçli olarak sürrealist otomatizm tekniğini kullanmış olabileceğinden, ancak çizimlerinde serbest renk ve çizim akışıyla karşıtlık oluşturan bir gerçekliğin varlığından, bilinçdışı ve bilincin kavşaklarında gidip geldiğinden söz edilir [3] Garip karakterlerinden iki tanesi "noktanın ve tirenin ülkesinden gelen tuhaf çift"tir. Bunlar, çıplak bir adam olan "Tekgöz" ile kucağında bir cenin tutan çıplak kadın "Neferisis"tir. Frida kendisiyle Diego'yu simgelediğinin anlaşılması hiç de güç olmayan bu karı koca hakkında şunları söylemiştir: "Tekgöz (son derece zeki olan) Neferisis'le sıcak ve canlı bir ayda evlendi. İkisinin Neferinuco adında, garip suratlı bir oğulları oldu ve bu çocuk daha sonra "lokura" (çılgınlık) diye anılan şehrin kurucusu oldu." [4] Burada Frida'nın bütünlenme takıntısı ile ilgili olarak Tepegöz ile Cylops'a ve Neferisis ile Doğu'ya, eski Mısır'a bir gönderme yaptığı ve "çılgınlık şehri"yle de ütopik bir dünya kurgusu üzerinde durulabilir. Ancak esas vurgulanması gereken, bu kısa öyküdekinin aksine, çok istemesine rağmen bir çocuğunun olmadığı, daha doğrusu hamile kalmasına rağmen bebeğini kaybettiği ve daha sonra da yeniden gebe kalma şansını yitirdiğidir. Frida'nın zihninde büyük bir yer işgal eden yaşamsallığı yaşam/ doğa döngüsü ve mistisizm şeklinde, takınaklaşmış bütünlüklü imgelerinden yola çıkarak simgeselleştirmiş olduğunu söyleyebileceğimiz, resimlerinde sıklıkla görmek mümkün. "Rüya", hayvanlar ve bitkilerle iç içe resmedilmiş çoğu oto portre, Freud'un "Musa" kitabından esinlenerek yapmış olduğu "Musa" tablosu, "Yaralı Masa", "Ormanda İki Çıplak", "abrazoamoroso", "Umut Ağacı" bunlardan bazıları. Bu resimlerde yaşamın gerçeği olarak cinselliğe, yaşama, ölüme, doğanın döngüsüne, gece ve gündüze, aya ve güneşe, yer altı ve üstüne, yeryüzü ve gökyüzüne vs. göndermelerde bulunur. Onun zihninde doğurmanın yaşamın bir parçası olmakla eşdeğer olduğu göz önüne alındığında yaşadığı düşük yapma ve sonrasında çocuk sahibi olamama sürecinin hayatında ne büyük bir travma oluşturduğu ve ruh halini ne denli etkilediği anlaşılabilir. Hayatının bu dönüm noktası ve yaşadığı aşk acıları resimlerine simgesel olarak yansımış ve gençlik yıllarıyla ardından gelen dönemlerde yaşadığı acılara ve mutsuzluklara bağlı olarak simgelerinde değişiklikler olmuştur. Ancak bu konu ayrı bir yazı kapsamındadır. Frida kendisine yakıştırılan sürrealist tanımı için şunları söyler "Benim sürrealist olduğumu düşündüler, ama değildim. Ben asla hayalleri resmetmedim. Ben kendi gerçekliğimi resmettim". [5] Bana kalırsa aslında bunun tersi doğrudur fantazmik imgelerini resmettiği yapıtları yoluyla kendi gerçekliğini kendisi oluşturan bir çevrimin içinde yaşamıştır Frida ve aynen Albert Dürer'in dediği gibi bu yolla kendi kendini, kendi gerçekliğini yaratmıştır.

"ABRAZOAMAROSO" TABLOSUNDAKİ "KARA DELİK: MELANKOLİ" NEREDE

 “abrazoamoroso" *

Karmaşık hisleri ve çift yönlü çelişik duyguları olduğu bilinen Frida’nın resimlerinde kullandığı takınaklaşmış imgeleri nedeniyle simgesel bir tarzdan söz edilebileceğini söylemiştik. Hem mutluluktan ve sevinçten melankoliye geçişi göstermesi, hem melankoli ile yaşam sevincini bütünleştirmesi, hem de barındırdığı melankolik simgesellik bakımından 1949’da yapmış olduğu “abrazoamoroso” tablosu dikkate değer. Tabloya bakıldığında arkadan öne, büyükten küçüğe, gökyüzünden yeryüzüne, eskiden yeniye, geçmişten şimdiye, geceden gündüze doğru iç içe geçmiş bir sarmal, bir hareket, bir çevrim ve bütünlüğü sağlayan birbirleriyle uyum içinde kadın figürlerini görürüz. Bunlar memelerinden akan sütle birlikte paganizmi/ pantezimi simgeleyen ana tanrıçalardır. Dişiliği ve yaşam veren, besleyen, koruyan anlamında ana tanrıçayı ve dolayısıyla ona ait olan sütün neolitik çağda samanyolunu**, gökyüzündeki yıldızları simgelediği bilinmektedir. Antikçağdaki yeryüzü tanrısı Gaia ve gökyüzü tanrısı Uranos bütünleşmiş, birleşmiş, el ele tutuşmuştur. Ve Frida bir kadın olarak kucağında tuttuğu, alnında üçüncü bir göz bulunan koca- çocuk ile bu ana tanrıçaların, kadın mirasının yeryüzündeki temsilcisi ve sürdürücüsü konumundadır. Her şey doğayla ve birbiriyle uyum içindedir. Kocaman ve her şeyi sevgiyle sarmalayan doğa ya da ana tanrıçanın parmakları, bir tarafta ağaçları ve otları simgeleyen yeşil diğer tarafta toprağı ve kökleri simgeleyen kahverengi, buluşmuştur. Yer altı ve üstü, ölüler diyarı ve yaşam birbiriyle barışıktır. Ölümle yaşam arasında bir çevrim söz konusudur. Frida’nın natürmortlarındaki meyveler ve çiçekler de belli bir rengin ve şeklin anlamsız taşıyıcıları olmaktan çok uzak olup yaşam, ölüm, cinsellik gibi daha büyük bir oyuna göndermede bulunur ve bunu sembolize ederler.

Doğa cömertçe ve adilane hem yaşayanları hem de ölüleri korumak ve kabul etmek için kollarını açmıştır. Resmin sağı ve solu arasında hiç rahatsız etmeyen, matematik kesinlikten

uzak bir simetri söz konusudur. Tablonun solunda veya gündüz tarafında Frida'nın özünün bir parçası olarak tanımladığı onu çağıran "uzak güneş" vardır. Frida'nın elbisesi de güneş ile aynı renktedir. Elbisesinin etekleri ise masalsı mantarları çağrıştırmaktadır. Resmin sağında gecenin simgesi ay durur. Sol tarafta görmüş olduğumuz "kırmızı güneş/uzak güneş" figürünün doğanın çevrimi göz önünde bulundurulduğunda "Gecenin güneşi" ya da retorikte bir oxymoron olan ve melankoliyi simgeleyen "karagüneş" olarak tanımlanan Satürn'ü temsil ediyor olabileceğinden söz edilebilir, belki buna bu noktada bir aşırı yorum denebilir, ancak "abrazoamoroso" tablosunda değil ama " Güneş ve Yaşam, 1947" [6] adlı bir başka güneşli tabloda, güneş yine çok kırmızıdır hem de alnındaki üçüncü gözle ve çevresindeki halkalarla, yeryüzüne inmiş, melankolinin temsilcisi bir Satürn'ü simgelediğine kuşku bırakılmayacak şekilde resmedilmiştir. Görünenin ardında gizli olanı görme veya kehanet yetisi olarak tanımlanabilecek, "üçüncü göz" veya iç göz deha ile delilik sınırını temsil eden melankolinin dolayısıyla da Satürn'ün simgeleridir. Antikçağda melankoli için kullanılan "dört özsu" öğretisinde vücuttaki sıvılardan "kara safra" ile özdeş tutulmuş melankolinin(melas: kara, cholie: safra) bedeni terk ettiği bölge gözlerdir. Gözyaşı kederin ve umutsuzluğun ifadesidir. Hindistan'da (Doğuda) üçüncü göz ana tanrıçalarının alnında [7] iken alındaki göz diğer iki gözle birlikte tanrının "üçgen" olarak çizilmiş gözü olarak hıristiyanlıkta ortaya çıkar [8]

Dörthe Binkert " Kadın ve melankoli" kitabında bu üçgenin bir varyantı olan, tepesi aşağıda bir üçgen olarak, kadın cinsel organı olan vulva ile benzerliğinden ve menstruasyon kanı ile kara safra ilişkisinden, aylık fizyolojik menstruasyon kanının kadının şeytaniliğine gönderme için kullanıldığından söz ediyor. İncil'de göz insanın daha derindeki anlamı kavramış olduğu şeklinde, derindeki gerçeğe bakma anlamında kullanılıyor. Bu Melankoliğin korkulan kehanet

yetisi ve olağandışı sanatsal sezgisiyle de ilişkilendirilebilir. [9] Me/lankoliğin ilk hecesi Ma/me heceleri Hint/ Avrupa dillerinde uygun düşürmek, paylaştırmak, tamamlamak, inşa etmek anlamlarında ilksel/dişil hece olarak, sözcük arkeolojisi gereği yine olumlu ve yapıcı anlamda kadınla buluşturulabilecek bir ögedir. [10]

Antik dönemde "altınçağ tanrısı" Kronos ile "zaman tanrısı" Chronos ve antik Roma tarım tanrısı Satürn (Chronos) ile melankolik mizacı veya kişiliği bağdaştıran varsayımlar çok sayıdadır. Melankoliklere ortaçağdan bu yana "Satürn çocuğu" , İngilizcede üzgün ve umutsuz yüz ifadesi olanlara " saturnine" ve ortaçağ inanç uzantısı olarak değerlendirilebilecek şekilde cumartesi gününe "Saturday" denmesi [11] ayrıca hem eski yunan hem de türk mitolojisindeki "tepegöz/cylops" ile Osmanlı imparatorluğunda oğullarını boğdurtan Padişah hikayeleri tarihöncesinden başlayıp günümüze kadar gelen, çağlar ve taraflar arası aktarılan terimsel ve ilineksel düzeydeki kültürel ögelerin görülmesi açısından önemlidir. Chronos yeryüzü tanrısı Gaia ile gökyüzü tanrısı Uranos'un oğludur. Bir gün Gaia Uranos'a kızar (bu kızgınlığın sebebi açık değildir, belki daha sonra erkekleri hadım eden kadın, veya çocuklarını doğururken onları doğurmakla aynı zamanda ölümü de bahşeden kadın veya anne gerçekliği üzerinden, ataerkil bir kültür tarafından üretilmiş de olabilir, belki de bu kızgınlığın sebebi bir başka kadına olan kıskançlıktır) ve oğlundan babasının cinsel organını bir orakla kesmesini ister. Chronos annesinin sözünü dinleyip, babasının yerine Olimpos'a oturduktan sonra çocukları tarafından güçsüzleştirileceğinden korkarak doğan çocuklarını bir bir yutmaya başlar. Kendi çocuklarını yiyen Tanrı Chronos gibi Satürn gezegenin de manyetosferi içinde iyonize madde kaynağı olabilecek Jupiter'in uydusu <u>İo</u>'ya benzer bir uydusunun olmaması ve parçacıkların <u>Satürn'ün halkaları</u> tarafından yakalanarak sürekli bir şekilde ortadan kaldırılmaları gücünü elinden alacaklarından korkarak oğullarını yiyen Chronos ile aynı çerçevede düşünülebilir. Chronos'un karısı Rhea son oğlu Zeus'u babasından saklar ve Chronos'a/ Satürn'e oğlu Zeus yerine taş yutturur. Görüldüğü gibi yine, ataerkil zihniyetin bir uydurması olsa gerek, kadın suçludur, erkeğin tekerine taşı koyan her zaman kadındır. Ve günün birinde Zeus babası Chronos'un cinsel organını keser, onu güçsüzleştir ve yer altına kapatır. Diğer yandan Chronos'un çocuklarını yutması onun zaman tanrısı olduğu düşünüldüğünde, çocukları olan saatleri yutması olarak da betimlenebilir. Vurgulanması gereken bir diğer konu da Chronos'un aynı zamanda bolluğun ve bereketin simgesi olmasıdır. Dikkat edilmesi gereken onun çift simgeselliğidir. Babanın cinsel organını kesen orak aynı zamanda ekin biçme aracıdır [12]. Buradan yola çıkarak doğa-insan çelişkisine, insanın doğayı ele geçirdikçe kendine yabancılaşması ve özgürlüğünü yitirmesi gibi paradoksal bir duruma ulaşılır. Tanrı babalar ve oğulları arasında söz konusu olan rekabet, güç ve egemenlik ilişkisi babasının cinsel organını orakla kesen Chronos ve daha sonra kendisininkini kesen oğlu Zeus arasındaki çatışma veya güç-egemenlik çatışması kadınlar veya ana tanrıçalar arasında görülmez.

Frida kendi tablolarındaki güneşi ilk Tanrı, yaratan, yaşamı tekrar oluşturan varlık olarak tüm dinlerin merkezi şeklinde yorumlamaktadır.[13] Tabloda en önde kollarında çocuğuyla birlikte oturan anne: yaratandır. Bütün tanrıları doğuran anadır [14]. Burada Frida'nın kocası Diego'yu kucağındaki çocuk olarak betimlemesi ona hayat veren, onu yaratan anlamında hem tanrıçalık hem de annelik ile bütünleşen bir imgedir. Ayrıca Diego'nun alnına çizilmiş olan tepegöz ya da üçüncü göz; ona verilmiş olan ya da erkeğin niteliği sayılan tanrısallığın veya

tanrısal bir yetinin kadın tarafından erkeğe bahşedildiğini, erkeğin bunu kadından miras aldığı şeklinde yorumlanabilir. Üçüncü gözün ortaçağda melankoliklerle özdeşleştirildiği düşünüldüğünde toplumsal törenlere, dinsel ayinlere katılmayan, bir tür bireysel başkaldırıcı olarak görülen, din-devlet otoritesini sarsan, bireyselliği gündeme getiren melankoliklerin neden tehlikeli görüldüğü daha kolay anlaşılabilir. Bu tür kadınlar kahindir, geleceği görürüler, sezgileri güçlüdür, bu şekilde otoriteyi (erkek/ devlet vs) tehdit ederler. Bu nedenle Ortaçağ boyunca "cadı" veya "şeytan" olmakla suçlanmış ve diri diri yakılmışlardır. Cadılar ya da "şeytani melankolik" ler (melancholia diabolic) yani inançsız, olumsuz, uyumsuz, insanlarla ilişkileri sevmeyen, içlerindeki öfkenin dışa yansıması olarak hüzünlü bir yüz ifadesiyle ortalıkta pek görünmeyen, toplumsal kurumları, ailesel ilişkileri yadsıyan inançsız insanlar olarak tanımlanmışlardır. Bu tanım antikçağ ve daha sonra Rönesans döneminde yaratıcılıkla özelleşen "melankolik" tanımından çok farklıdır. Melankolinin de diğer çoğu terim veya kavram gibi çağdan çağa değerli ve değersizlik arasında durmadan gidip geldiğinden söz etmek gerekir. Frida Diego'nun alnına çizdiği gözle hem kendi yaratıcılığını vurgulamakta, yani tikel olarak çözümlersek o üçüncü gözü Diego'ya kendisinin ya da tümel bir yorumda bulunursak kadının erkeğe verdiğinden söz etmekte olabilir. Ortaçağda şeytani melankoliklerin kadınlar olduğu göz önüne alındığında o dönem kilise yontularında bu tür kadınların eskiden olduğu gibi erkekleri egemenlikleri altına alacakları korkusunu yansıtan eserler görülür [15] Bu korku antikçağ mitlerinden o güne, baba-oğul arasında yaşanan güç-egemenlik ilişkilerine dayanmaktadır aslında. Birebir kadınların böyle bir güç ve egemenlik arayışında veya istenci içinde olduğunu söylemek yine erkek bakış açısıyla kadınları olumsuz nitelemekle ilgili hatalı bir değerlendirme olarak göründü bana. Diego'nun alnındaki göz, bir çevirimle, onun resimle ilgili ya da sanatsal yaratıcılığına ve bu yolla " dişi"liğine ve giderek "melankolik şeytanlığına" dolayısıyla da Frida ile özdeşliğine ya da anima-animus veya yin-yang olarak kadın-erkek bütünlüğüne ulaşmamızı da sağlayabilir.

Tablonun sağ alt köşesinde "melankoli köpeği" yatmaktadır. Bu köpek Albert Dürer'in "Melancholia I" adlı gravürü ve ardından yapılan melankoli ile ilgili diğer tablo ve gravürlerde simgesel değere sahip bir ögedir. Ancak Frida'nın tablosunda melankoliyi simgeleyen diğer ögelere, örneğin zenginliği ve gücü simgeleyen para kesesi, anahtar, teknoloijk ve matematik araçlar ile yücelik belirtisi kanatlara rastlanmaz. Frida'nın melankolikliği para ve güçten azade, kadından yana, kendisiyle ve dünyayla barışık, bütüncül, yaratıyı, doğurganlığı simgeleyen yaşam sever bir melankolikliktir.

Resimlerinden yola çıkarak Frida'nın vurgulanması gereken bir diğer tutkusu tüm zamanları ve yerleri bir bütünlüğü göstermek istercesine, bir sinema filmi gibi tek bir görüntüde, aynı zaman diliminde vermek istemesi. Tablolarda Frida ve Diego'nun inandığı din: pantezmin dirimselciliğe dayanan bir türü durmaksızın vurgulanmaktadır. Bu durum paganizm ve doğa katılımcıları olan mistisizmde de görülür. Frida'nın inancına göre evren yol gösterici çizgilerin dikkatle işlenmiş bir ağı, her şeyi saran örüntüsüdür. Evrende şekiller ve renkler uyum içindedir. Her şey yaşam yasasına göre davranır. Kimse kimseden ayrı değildir. Ama bu benzerlik içinde her şey özgün ve tektir de. Keder ve acı, zevk ve ölüm, varolmak için girilen bir süreçten başka bir şey değildir [16]. Frida'nın inanışı kendi sözleriyle şöyle aktarılmış: " hiç kimse bir fonksiyona hizmet etmekten ya da bir fonksiyonun parçası olmaktan fazlası değildir.... Kendimizi, milyonlarca varlık arasından -taşlar- kuş ya da

benzer yaratıklar- yıldızların mevcudiyeti- mikropların mevcudiyeti- kaynak mevcudiyetleri- kendimize yönlendiriyoruz. Tek bir kabiliyetsizliğin çeşitliliği - ikiden, üçten, her zamanki ayrıntılardan kaçmak için- tekrar bire dönmek için. Ama toplamla değil (bazen tanrı, bazen özgürlük, bazen de sevgi denir ona)- hayır - biz her zaman nefret - sevgi-anne-çocuk-bitki-toprak-ışık-şimşek-vs-dünyaların vereni olduk-evrenler ve evrensel hücreler." [17]

Frida'nın tabloları insanın kendinden daha zayıf insanlar, doğa ve doğada yer alan diğer canlılar, cansızlar üstünde kurduğu iktidara, doğa üzerinde egemenlik kurdukça yitirdiği özgürlüğüne ve yabancılaşmasına tepki olarak ortaya çıkmış, kendisine bu dış dünyadan kaçarak sığınılacak bir alan yaratma şeklinde yorumlanabilir. Frida'nın özdeşleşerek kendi yüzüyle birlikte betimlediği sırtına saplanmış oklarla hüzünlü bir geyik, maymunlar, papağanlar, erotik çiçekler, doğanın bütün çevirimselliği, yaşam- ölüm döngüsü veya çevrimi tablolarında görülür. Onun çok sevdiği bir imge olan yaşam-ölüm döngüsü "Musa"[18] tablosunda çürümeye yüz tutmuş bir ağaçtan çıkan filizler şeklinde simgeselleştirilir. Süt annesinin memesindeki süt kanalları tomurcuklanmış bir ağaç dalı olarak resmedilir. Frida hayvanlarla ve bitkilerle olduğu kadar kimi zaman azınlıklarla, zenci veya yerli kadın ve çocuklarla da özdeşleştirir kendisini. Kadınlarla birlikte ölümsüz aşkı melankolik Diego da onun tablolarında durmadan tüm naifliğiyle, bozulmamışlığı ve barışçıllığıyla var olur.

Kadın olma bilincini ana tanrıçalara eklemlenerek resimleri aracılığıyla günümüze taşıyan Firda'nın tabloları ve günlüklerine çizdiği desenleri modernizmin yıkıcılığına, tüketime, yabancılaşmaya, parçalanmaya, bölünmeye karşı yaşamdan ve barıştan yana dişil melankolik bir başkaldırıdır. Bu nedenle de tablolarında melankolik kara delik yoktur.

Kaynakça:

* abrazoamoroso" - 1949: Evrenin, yeryüzünün (Meksika'nın), Diego'nun, benim ve senor Xolotl'un kucaklaşıyışı, Hayden Herrara, Frida, Bilgi yayınevi, İkinci basım Mayıs 2003, sf 400
**Samanyolu=Sütyolu anlamında: "milkway": Yıldız Cıbıroğlu "Kadının Yazısız Tarihi" içinde. Payel yayınevi
1. Hayden Herrara, Frida Bilgi yayınevi, İkinci basım Mayıs 2003, sf 18
2. age sf: 272
3. age sf: 327
4. age sf: 326
5. age sf: 326
6. Hayden Herrara, age sf : 399
7. Dörthe Binkert, Melankoli Kadındır, Ayrıntı inceleme dizisi:136, sf 118
8. age, sf 118.
9. age, sf 119
10. age sf 132
11. Serol Teber, Melankoli "normal bir anomali", Say yayınları, 4. baskı, 2009; sf 159
12. age sf 161
13. Frida, sf: 392
14. Dörthe Binkert, Melankoli Kadındır, Ayrıntı yayınları:248, sf 118
15. Serol Teber, age sf 173
16. Hayden Herrara age, sf 401

17. age, sf 401
18. Hayden Herrara, age, sf 306

“Benim bir Sürrealist olduğumu

düşündüler hep, ama değildim.

Düşlerimi resmetmedim hiç.

Ben kendi gerçeğimi resmettim.”

–Frida Kahlo

“Benim bir Sürrealist olduğumu

düşündüler hep, ama değildim.

Düşlerimi resmetmedim hiç.

Ben kendi gerçeğimi resmettim.”

–Frida Kahlo

BOSNALI ABDULLAH EFENDİ (ABDULLAH-I RÛMÎ) kaddesellâhü sırrahu'l azîz

Osmanlı evliyâsının büyüklerinden. 1583 (H.992) senesinde Bosna'da doğdu. Asıl ismi Abdullah Abdî olup, babasınınki Muhammed'dir. Bosnâvî, Rûmî ve Gâibî nisbet edildi. Şârih-ul-Fusûs ve Şârih-il-Mesnevî diye meşhûr oldu.

Doğum yeri olan Bosna'da ilim tahsîline başlayan Abdullah Efendi, sonra İstanbul'a geldi. Tahsîlini tamamladıktan sonra Bursa'ya gitti. Bursalı Hasan Kabaduz Efendi ile görüştü. Bu zâtın sohbetlerinde kemâle gelip olgunlaştı. Hâcı Bayram-ı Velî halîfelerinden Bıçakçı Ömer Dede'nin halîfesi olan Hasan Kabaduz Efendinin feyz ve himmetleri ile yüksek derecelere kavuştu. Bosnâvî Abdullah Efendi, Bursa'dan ayrılıp Mısır'a, sonra 1636 (H.1046) senesinde hac vazîfesini yapmak için, Hicaz'a gitti. Mekke-i mükerremeyi ve Medîne-i münevvereyi ziyâret etmekle şereflendi. Hac dönüşünde, Şam'da Muhyiddîn-i Arabî hazretlerinin türbesi yanında inzivâya çekildi. Günlerce ibâdetle meşgûl oldu. Sonra Konya'ya geldi. Sadreddîn-i Konevî ve Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî gibi büyüklerin kabirlerini ziyâret edip, rûhâniyetlerinden isifâde etti. Konya'da yerleşip, vefâtına kadar bu şehirde kaldı. Talebelerine ilim öğretmek ve emr-i mârûf yapmakla Allahü teâlânın emirlerini bildirmekle meşgûl oldu. 1644 (H.1054) senesinde hac dönüşü Konya'da vefât edip, çok sevdiği Sadreddîn-i Konevî hazretlerinin türbesi civârında defnedildi. Sonradan yapılan kabir taşına, vasiyeti üzerine; "Hâzâ kabrû garîbillahi fî ardıhî ve semâihî Abdullah el-Bosnâvî er-Rûmî el-Bayrâmî" ibâresi yazıldı.

Mısır ve Hicaz'a yaptığı seyâhatlerinde ve Şam'daki ikâmetinde kendisi ile görüşen ilim erbâbı, Abdullah Bosnavî'nin ilmini ve eserlerini çok beğenirlerdi. Yüksekliğini anlayanlar, ilim ve feyzlerinden istifâde etmek için birbirleriyle âdetâ yarış ederlerdi. Arab âleminin meşhûr ulemâsından Garsüddîn Halîlî Muhammed Mirzâ Sürûcî, Dımeşkî Sûfî, Muhammed Mekkiyy-ül-Medenî, Seyyid Muhammed bin Ebî Bekr Ukûd gibi âlimler, Abdullah Bosnavî'nin talebesi olmakla şereflendiler.

ABDULLAH BOSNEVİ TÜRBESİ

Abdullah Bosnevi'nin Türbesi Şeyh Sadreddin Konevi Türbesi ile karşı karşıyadır. Aralarında bir cadde bulunmaktadır.

ÇOK GENİŞ VE KAPSAMLI ÇALIŞMALAR YAPTI

Abdullah Bosnevî, döneminin ilmi geleneğine uyarak, hadis, fıkıh, tefsir konularında geniş kapsamlı çalışmalar yaptı, bilhassa tasavvuf sahasında kendinden sonra gelenlere ışık tutacak eserler verdi.

Tasavvufi düşünceyle, Kur'ân bilgilerini uzlaştırmaya yönelik çalışmaları, bu alanda ilklerden sayılır.

Bosnevî'ye göre, kimilerinin ileri sürdükleri gibi tasavvuf inançları Kur'ân'a ve İslam görüşlerine ters değildir.

İslam şeriatının uygulamaları, tasavvufla kaynaştırılırsa daha kolay yayılır. Bosnevî'ye göre, İslam dini, yalnız belli ibadet kurallarına bağlanmayı, şekilci bir yaşamı gerektirmez.

Özünü Allah sevgisiyle aydınlatmayan bir din kurumu insanın tekamülüne de yardımcı olamaz.

Abdullah Bosnevî'ye göre, hakikate ulaşmanın tek yolu içe kapanıştır.

Bu münzevilik kişiyi tüm gelip geçici varlıklara temayülden kurtarır. Tasavvufun öngördüğü sevgiyle din kuralları uzlaştırılınca mutluluğa ulaşılır.

Mutluluk ruh alemindedir.

Ruh ölümsüzdür, gövde ölümlüdür.

Ölüm ruhun gövdeden ayrılıp geldiği ilahi kaynağa dönmesidir.

60'TAN FAZLA ESERİ VARDIR

Abdullah Bosnevî altmıştan fazla eseri olan ve Hadis, fıkıh, ve tefsir alanında geniş kapsamlı çalışmalar yapan ve özellikle tasavvuf alanında birbirinden değerli eserler ortaya koydu. Bunlardan en önemlisi vahdet-i vücûd düşüncesinin temel kavramlarını ele alarak on iki bab halinde incelediği Muhyiddin İbn Arabi'nin Fusûsu'l-Hikem'i tercüme ve şerhetmiş olmasıdır. Nitekim bu eser, kendisinin İslâm ülkelerinde Şârihu'l-Fusûs (Fusûs'ün açıklayıcısı) lakabıyla tanınmasına sebep olmuştur.

Kâtip Celebi başta olmak üzere birçok âlim, Fusûs şerhinden övgüyle bahseder.

Tecelliyâtü arâisi'n-nusûs fî manassâti hikemi'l-fusûs. Kısaca Şerh-i Fususu'l Hikem adıyla anılan Muhyiddin İbn Arabi'nin Fususu'l Hikem adlı eserinin Türkçe şerhidir.

Şerh-i Fusûs. Fususu'l Hikemi ikinci kez Arapça olarak şerh ettiği eseridir.

Kurratü ayni'ş-şühûd ve mir'âtü arâyisi meâni'l-gaybi ve'l-cûd. İbnü'l-Fârız'ın tâiyyesinin şerhidir.

Kitâbu sırrı'l-hakâyıkı'l-ilmiyye fi beyânil-a'yâni's-sâbite. Tasavvufun en önemli kavramlarından biri olan A'yân-ı sâbite hakkında çalışmasıdır.

Kitâbu'l-lübbi'l-lüb fî beyâni'l-ekli ve'ş-şürb. Yemek içmekle ilgili Kur'an'ın ifadelerini yorumlayan bir çalışmadır.

Kitâbu sırrı'l-feyz ve'l-asr fî tefsiri sûreti'l-asr. Zaman'ın tasavvufi anlamını açıkladığı eseridir.

Şerh-i cezîre-i mesnevî. Mesnevi'den seçilen 360 beytin şerhidir.

RESÛLULLAH'IN ANNE VE BABASI MÜMİN İDİ

Bir sohbeti esnâsında, Peygamber efendimizin peygamberliği bildirilmeden önce İbrâhim aleyhisselâmın dîninde olduğunu şöyle anlattı:

Sevgili Peygamberimiz, peygamberliği bildirilmeden önce, İbrâhim aleyhisselâmın dîninde idi. Nitekim Kur'ân-ı kerîmde İbrâhim sûresi 40. âyetinde meâlen; *"Rabbim! Beni gereği üzere namâza devâmlı kıl. Zürriyetimden de böyle kimseler yarat. Ey Rabbimiz duâmı kabûl et."* buyruldu."

İbn-i Münzîr tefsîrinde, bu âyet-i kerîme hakkında, İbn-i Cerîr'den sahih bir senedle, "İbrâhim aleyhisselâmın zürriyetinden İslâma uygun olarak, Allahü teâlâya ibâdet eden kimselerin elbette bulunacağını" bildiriyor.

Kelime-i tevhîdin ve tevhîd îtikâdının, İbrâhim aleyhisselâmın zürriyeti arasında devâm etmesi, Allahü teâlânın onlara lütuf ve ihsânıdır. İslâm dîninin Resûlullah efendimize bildirilinceye kadar devâm edip gelmesi, Resûlullah efendimizin hazret-i İbrâhim'e kadar olan müslüman baba ve dedeleri vâsıtasıyla olmuştur. Çünkü onlar da, İbrâhim aleyhisselâmın müslüman olan zürriyetindendirler.

İslâmdan ibâret olan Hanîf dîni, Muhammed sallallâhü aleyhi ve sellemin peygamberliğinin bildirilmesine kadar devâm etmiştir. Hak dînin, İbrâhim aleyhisselâm zamânından, Resûlullah efendimiz zamânına kadar devâm etmesi, bu iki zaman arasında, bir Allah'a inanan müminlerin bulunmasıyla olmuştur. Bu sebeple Resûlullah efendimizin ana ve babalarının da müslüman oldukları sâbit olmaktadır. Resûl-i ekremin babası Abdullah ve annesi Âmine Hâtunun tevhîd inancı üzere bulundukları ve müslüman oldukları ortaya çıkmaktadır.

1) Hülâsâtül-Eser; c.3, s.86
2) Osmanlı Müellifleri; c.1, s.43
3) Sefînet-ül-Evliyâ; c.2, s.337
4) Esmâ-ül-Müellifîn; c.1, s.476
5) Tam İlmihâl Seâdet-i Ebediyye; (48.Baskı) s.1028
6) Sicilli Osmânî; c.3, s.367
7) Tuhfe-i Hattâtîn; s.280
8) Metâlî-un-Nûr-is-Senî an Tahâret-in-Nebiyy-il-Arabî (En-Ni'met-ül-Kübrâ Alel-A'lem kitabı içinde), Hakîkat Kitabevi, İstanbul-1986; s.275
9) Cevher-ül-Esnâ fî Terâcim-i Ulemâi ve Şuarâi Bosna (Muhammed Hancî Bosnevî, Mısır-1349; s.94-100
10) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.15, s.219
11) Mu'cem-ül-Müellifîn; c.6, s.81
12) El-A'lâm; c.4, s.101
13) Brockelman; Gal-2, s.793

BEN GİBİ VAR MI CİHÂNDA OLMAYAN HİÇ KİMSESİ
YETİŞ İMDÂDIMA EY KİMSESİZLER KİMSESİ